Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 128 (11626) | 1981 чылдың июнь май 2, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 коп.

НААДЫМГА КИРЖИР ЭРГЕ ДЭЭШ ЧАРЫШТЫ КАЛБАРТЫЫЛЫ

БОТТАРЫНЫҢ КҮЖҮ-БИЛЕ

«Сүт-Хөл» совхозтуң Ишкин салбырының малчынары бо чылын өшкү кыргылдазын организастыг чорудуп, шалыпкын доозан. Ооң түңнелинде эки шыкарлыг 2,9 тонна дүк күрүнеге дужаттынган.

Ооң-биле чергелештир харагап баштарында мыртынган, кажааларда дүшкеш түлеңдү дүктү чыгыр малчынар болган Хөр-Тайга школазының өреникчилери организастыг чорудуп турар. Школачылар 45 килограмм, а малчынар боттары 105 килограмм түлеңдү дүктү чыгаш, склалка хүлээткеннер.

Чаңгыс-Шиви болгаш Шом-Шуң бригадаларында мал ооң-даашкыны коллуунда доозулган. Ында ишкү кадарчылары Сарыг-оол Ойдар, Александр Ойдар, Дазыр-оол Ооржак олар эки көргүзүглерни чедип ап, малдың чаш төлүн бүрүн камналаан, онча-менди дорукторуп турарлар. А Чаңгыс-Шиви бригадазының мурнакчы малчыны Төмүр-оол Балдыкович Монгуш төрүүр 100 өшкүге оназаштыр 90 аназының камгалап алган, социалистиг чарышка тиилекчи болган. Салбырда Күш-ажылчы алдар түгүн аңаа тураскаадын көдүрген.

Келир кыштаглажыкшыга баш бурунгаар эки белеткеннип, ону организастыг эрттирер дугайында Эрзин районнуң малчынарының кыйгырыын шынчилер деткивишаан, өдекки кыштагларының үүрмек септелгезин амдан эгелеп чорудуп, кажааларының көрженин коптарып, кургаг өдектн бөлүп ап, сиген кезер черлерин сугтарып турарлар. Ол ышкаш Ишкин хемде көвүүрүглерни малчынар боттарының күжүүбиле септеп кылган болгаш чайын тайгаларда эки от-сигеннер одаларны долу ажыттап, мал семиртин кожерде оларны ажыглаарлар.

А. МОНГУШ.
Чөөн-Хемчик район.

СУГНУ ДОЛУ АЖЫГЛААР

«Ак-Туруг» совхозтуң Кызыл-Даг салбырының суггатчылары сугну долузу-биле ажыглап, суггаттыг черлерге мал чемининң элбек дүжүдүн өстүрүп алыр дээш кызымаккай ажылдап тураалар. Суггат ажылының хаара туттуунган 28 кижини үш звенога хуваай үскен болгаш оларның аразында социалистиг чарышты организастаан.

Совхозтуң гидротехниги Юрий Чанчыпка удуртказ суггатчылар звенозу бо хүннерге чедир Аймырлыг бугазының девискээринде 750 гектар сиген шөлдерин суггарып алган. Ооң ангыда Михаил Ёндаңга удуртказ звено база-ла эки ажылдап, хүн нормазын 130 хуу чедир күүседип турар.

Совхозтуң удуртулгазы суггаттың шынарыынче чугула киңээнгейин салып, ей-ойде хынаддаларны организастай турар.

Ш. ДЕВЕК.
Улуг-Хем район.

ТУКТУ ТЫВЫСКАН

Бии-Хем районнуң ажылагыйлары тараа культураларының чаштырылгазын бүрүн дооскан болгаш ам мал чемни культураларын, картофельдың тарылгазын, чайгы чер аңдарылгазын чорудуп турар.

Партия райкомунуң бюрозу, улус депутаттарының район Совединиң күүсекчи комитединң часкы хову ажылдарының үезинде ажыл-агыйлар аразында социалистиг чарыштың түңнелин үндүрген. Эрте тарыыр тараа культураларының чаштырылгазын оң хонук иштинде дооскан «Кызыл тараачын» совхозту социалистиг чарыштың тиилекчизи деп санаап, ук ажыл-агыйның механизаторларының коллективинге СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун тывыскан.

Бистин хорр.

ТӨЛЕПТИГ ХАРЫЫ

1981—1982 чылдарның мал кыштаглажыкшынга чогуур үезинде болгаш шынарлыг белеткеннир талазы-биле Эрзин районнуң көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының эгелээшкинии бүгү Тываның малчынары деткип, боттуг ажыл-херектер-биле харылаан турар.

Өөрүде «Торгалыг» совхозтуң Чоза бригадазында хойжу Болат-оол Доңгакович Куңгаам 16 чыл дургузуула хой маллап келген. Бо чылын ол төрүүр 100 хойга оназаштыр 90 хураганны алган. Дуржулгалыг малның кыштаглажыкшына белеткелиңи чугулазын бединбиле үнелеп, болунуң кыштаан чазаглап,кожерде-ле кургаглап сеппеп алган. Ол ышкаш чайгы чеде болу 10 тонна сигенник, 5 тонна көк-сулаңы белеткээрни хүлээткеп.

М. КАРА.

КОЛ ЧҮВЕ—ОДАРНЫ ШИЛИП АЛЫРЫ

Хойжу Доктуут Малышев колдан хоюн хем умуидан үндүрүп, ажык белде кадарып келген. Ооң-биле ужуражып, амыр-менди солуп, хөрештивис.

— Чылыг үе келген, амыр апарды ыйнаан?

Хойжу далаш чок таваар чугаалай-дыр:

— Час, шынап-ла, чылдың дөрт эргилдезиниң база бир магалыг үези болдур пейн. Час-биле кады долгандыр турар бойдуг частың, чечектелип эгелээр. Бүгү дыңгыр амытаннарга час өөрүнүүр. Кыштың ажыг соогун, улуг харын көөген хойжу кижи мен безин эптим бедик, хөрээм хостуг апарган ышкаш-тыр мен.

Ортумак ышкыр, сиңреш маңа-боттуг, хүнге, сырыга додуккан хүрен арыңнуг, чазык-чагай малчын черге буттарыбиле бүзүреллиг бижиг базып, оът-сигеннииң чулуксуг чыдыбиле холушкан арыг агаарны шөлээп тынып, ыңай-бээр көрүп турда, ооң хүрүүл каракгарының көрүжү үгаанныг болгаш орлан-шовва болду.

— Оскен-торээн черим бо. Ада-өгбем бо хемнер уннарынга, шаттарга, белдерге малмагайын өстүр азырап, чыры черге амыдыралдың аар-бергее чымыжын көрүп чораан. Мен бөгүн база малчын. Ынчалаза-жоок мээң хуу-аңымым оларга мырыңай дөмейлешпес...

Хойжуның кадарган хойлары бистеп элээн ыраа бар чор.

— Ха-ай! Ха-ай!—деп хойжу дайгырды. Хойларның өөренгени холчок, эвээнии үнүн дыңнап каапп, баштарын кадүрүп, хая көрүнүн шала оожуминай бердилер.

— Хойларыңарны үргүлүү бажын дозуп кадарар-дыр силер аа?

— О! Ынчанмаска хоржок. Мен бодаарымга, хойларны шөлээп салыр болза, олар белеп деңгин шыдавас. Күштүгшыырак хойлар баштаар. Олар оъттуң чүм, чулуктуун чиир, а соонга арткан арган хойлар саспа базып каан оътка тиваржыр. Ынчангаш хойнуң бажын дозуп, бөлүп кадарар херек.

— Чечек үнген хову чараш! Ынчалаза-даа меңээ ховуңун, оң шиңаан хем уңдыл-кажечараш чүрүмалы шиңыт-ла чүгула эвес. Кол-ла чүве—кайда хой оътгаар чүм, чулуктуун чиир, оът барыл деп чүвени билип алыры. Чечек үнген, шиңалаза-даа агы-кагы чок, кадарооду чегей ховуга хой доктаар эвес.

— Чээрби ажыг чыл дургузунда хой кадарып келдим—деп, ол чугаазын уламчылады.—Кадайым-биле ийлээп эрткен чылларның дургузунда кадарган малывысты, ооң чаш төлүн чедир Аймырлыг бугазының девискээринде 750 гектар сиген шөлдерин суггарып алган. Ооң ангыда Михаил Ёндаңга удуртказ звено база-ла эки ажылдап, хүн нормазын 130 хуу чедир күүседип турар.

Совхозтуң удуртулгазы суггаттың шынарыынче чугула киңээнгейин салып, ей-ойде хынаддаларны организастай турар.

Ш. ДЕВЕК.
Улуг-Хем район.

ПЛАННЫГ ОНААЛДАЛАР КҮҮСЕТТИНГЕН

Кызыл-Мажалыктың оруксептелге-тудуг участогунуң коллективи эрткен айларда багай эвес ажылдаан. Оруктуң капитал болгаш орумак септелгезинге коллектив 192 муң рубльди шиңгээдип алган, планын 101,3 хуу күүсеткен, агар септелгеге көрдүнген 30 муң рубль база бүрүнү-биле шиңгээттингеи.

Моон мурнунда чылларда Ак-Довурак хоорайның № 208 орук-септелге база Кызыл-Мажалыктың орук-будуруглег участоктары ийи ангы организасиияны тургап. Бо ийи организасииияны чылдың эгезинден каттыштырган, орук-септелге-тудуг участогу, куллар-турекчи Оон түңнелинде ийи ангы үүрмек организасиияның ажылчын күүгү, машина-техниказы чаңгыс черде мөөнеттингеи, ол чоруук ажыл-агыйга эки салдарны чедирип, орук-септелге-тудуг организасииияның ажылы чедишкинниг чоруп турăп апарган. Участоктуң харыылап турар оруктарыңга оларның бүрүүзү-биле чаңгыс-даа катап шиңчээшкиң үзүктелиишкини болбаан.

Партия эте организасиязы ажылчыннар ортузунга социалистиг чарыштың дээштиг организастап турар. Чарыштың тиилекчилери, коммунистер тракторист Дагбы Багай-оол, бульдозерист Өвен-оол Хертек эдчет нормазын доктаамал 115 хуу чедир күүседип келгеи. Чоокта чаа «Хүндүлелдиң Демдээ» орден-биле шаңнаткан орук ажылчыны Сыргый-оол Сарыгларның, Чамдың-оол Даваның, автогрейдерист Фёдор Опчинняковтуң, чолаачы Николай Изотовтуң куш-ажылчы көргүзүглери база бедик.

Бо чылын участоктуң планында көрүүмгеи капитал септелгеге 482 муң рубльдиң, орумак септелгеге 234 муң рубльди шиңгээдип алыр. 34 ам оруктуң орумак септелгезин чорудар ужурлуг. Бо планнарны күүседип болурунуң бүгү-де аргалары коллективте бар.

Орук-септелге-тудуг участогу бодунуң чуртталга баазалыг база тудуш эгелээр. Бо чылын ажыглалга киреп ужурлуг сес даал иштиг чурттаар дөрт бажыңның тудуун олар чорудуп турар.

А. БЕГЗИН-ООЛ.

Бистин чуртувустуң школаларында доозарының күүне экзаменнери чоруп турар.

Доозарының баштайгы күүне экзаменинге урутларның орус болгаш совет литературага өөренип эрткен чогаалдарда, ол ышкаш хостуг темалар таварышкан. Улуг брус чогаалчылар Н. Г. Чернышевскийниң, А. М. Горькийниң сураглыг чогаалдарынга болгаш Л. И. Брежневтиң «Кур-чер» деп чогаалынга хамаарышкан темага чогаадыгны бижээнивер.

Республиканың школаларындан 3422 оңгу классчылар бо чылын оңгу классты доозар.

ЧУРУКТА: Кызылдың № 2 ортумак школазының оңгу классчылары баштайгы экзамен үезинде.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ҮШКҮ СЕССИЯЗЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА ДЫҢНАДЫГЛАР

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң бешки чыылының үшкү сессиязының ажыттынарының дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң бешки чыылының үшкү сессиязы 1981 чылдың июнь 4-те эртенинээ 10 шакта СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңында ажыттынар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Төлээлекчилер чөвүлелиниң хуралының дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Төлээлекчилер чөвүлелиниң хуралы 1981 чылдың июнь 4-те эртенинээ 9 шак 30 минутада СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңында болур.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга

Республиканың Дээди Совединиң бешки чыылының үшкү сессиязынга келгеи Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаттарының 1981 чылдың июнь 3-те эртенинээ 9 шаактан комиссиязының 22 шакка чедир СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңының бирги кабынга бүтүкээр. Телефону 2-31-46.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң доктаамал комиссияларының хөөнгүннеринге

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң доктаамал комиссияларының хуралдары 1981 чылдың июнь 3-те болур.

СЭКП обкомунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

ДУЗАЛАЛ АЖЫЛ-АГЫЙЛАРЫН ХӨГЖҮДЕРИНГЕ ХҮН БҮРҮНҮҢ КИЧЭЭНГЕЙИ

«Хамаатыларның хуузуйда дузалал ажыл-агыйларын көдээ ажыл-агый продукциязын будуреринн көвүдедир талазы-биле немелде хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын күүседир талазы-биле практиктиг сорулгалар дугайында» доктаалды СЭКП обкомунуң бюрозу болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели хүлээп алган.

Хамаатыларның хуузунда дузалал ажыл-агыйларының болдуңар аргаларын эң-не долузу-биле ажыглаар, оларга чер база мал ажылының продуктуларын будуреринн көвүдедир сорулга-биле СЭКП обкомунуң бюрозу болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели хамаатыларның хуузунда дузалал ажыл-агыйларын, коллективтиг сад ажылын база ноғаа естүреринн болгаш көдээ ажыл-агый продуктуларын чоңгаруп ажыглаарынга организациялары-биле чарган керээлерни ёзугаар малды база кушту азырап өстүрүүнүн барымдаалаашкын, хуузунда дузалал ажыл-агыйларын хандырарынга четчир санныг малды база кушту өстүрүгеш чоңга садарын СЭКП райкомнарының, райкүүскомнар, Көдээ ажыл-агый министерствозунуң, «Скотопром» трест, Респотребсоюз, совхозтарның удуртукчуларын хандырар ужурлуг деп, доктаалда айтып турар. Оларга тодаргай тускайлап бээр хүлээглелиг. Чоңга бажың чанының участоктарын тускайлап бээринин болдунар аргазы чоң ыңдыг совхозтарга, күрүнеңнең өскеда көдээ ажыл-агый будуруглеринге болгаш организацияларынга картофель база ноғаалар олуртуру-биле коллективтиг ноғаа шөлдерин организастаар.

Хуу ажыл-агыйларның продукциязын садыл алырын экижиндиреңге ук доктаалда улуг кичээнгейин салып турар. Чижээ, респотребсоюз болгаш райкүүскомнар хамаатыларбиле керээлерин идепкейлиг чарар, чоңдан садыл алган түүлдерни үндүр садарын дыка калбартыр хүлээглелиг. Чоңдан мал-ээдин, кушту болгаш тоолайларны садыл алырынга, ноғаа чорударының, хуунуң дузалал ажыл-агыйларындан кирип турар продуктуларны чогуур үезинде хүлээп алырын база болбазырадырын хандырары-биле көдээге хүлээп алыр-белеткээр пунктуларны тургузар талазыбиле респотребсоюзка 1981-1985 чылда оназаалларны бадылаан. Хооррайкүүскомнар кооператорларга мындыг дузаны көргүзер хүлээглелиг: кооператив садыглажыкшының кылыр бажың-балгатты бээр, продукцияны сөөртүп дажыглаар транспорт-биле хайдырар. Боттарында бар артыкшылдыг көдээ ажыл-агый продукциязын хамаатыларның садыгларынга таарымчалыг ейдалды тургузар дээш, рыноктарның материалдыг базазын быжыглаары эргежок чугула.

Чоңга садары-биле фондулардан тускайлап берген холукселлыг мал чемнерин өске хереглелдерге чарыгдаарын Тараа продуктуларының будуруглег эргелеп, респотребсоюз болгаш Садыг министерствозу болдурбас ужурлуг деп, доктаалда айтыкан. Көдээ чоңга болгаш сад өстүреринге хандыкшылдыктарга садары-биле чурт иштинин тудуг материалдарыга рынок-фондузун республиканың Күрүлазын тускайлап бээр, а респотребсоюз, Садыг министерствозу, Ыяш ажыл-агый министерствозу хооррайкүүскомнар — ноғаа культураларның үрезинерин, олуртур жат-чимистиг ыяштарны, чемнигчидилгелерни, садноғаа херекселдерин сөөртүп экижээрни база садарын хандырар ужурлуг. Хуунуң дузалал ажыл-агыйларын, коллективтиг садтарны болгаш ноғааларны хандырар талазы-биле көдээ ажыл-агый херекселдериниң база эргежок чугула техниканың прокат пунктуларын тургузар дугайында айтырыгны 1982 чылдың январь 1-ге бедир хуусадза шиңгиндирлээрни, Амыдырал хандырылга министерствозунга, Сельхозтехкүркомга, райкүүскомнарга саналдаан.

Хоорайның садчылар иннтилеланнн, ажылчыннарның база албан-хаакчыларының сад эштелгелериниң ажылын экижиндерин, коллективтиг ноғаа ажылын хөгжүдерин, 1981-1982 чылдарда хоорайның рыногун чаарты хоорайның рынок республиканың Министрлер Чөвүлели Кызыл хооркүүскомунга хүлээткеп.

Бо чылын Кызылдың бүгүле сад эштелгелериниге хүлээп алыр белеткел пунктуларын ажыдарын, эштелгелериниң кежигүнериниң өстүргеи артыкшылдыг ноғааларын, каттарны болгаш өске-даа продукцияны садып алырын организастаарын Садыг министерствозунга болгаш респотребсоюзка саналдаан.

Хуунуң дузалал ажыл-агыйларының чорударының айтырыгларының талазы-биле совхоз директорунуң оралакчызының азы специалистиң эрге-дужаалын совхозтарга кииреринн саналдаан.

Иннтилел будуруглегзиниде идепкейлиг киржип турар ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар-биле, совхозтуң девискээринде чүрттап турар оске-даа хамаатылар-биле, а ол ышкаш пенсионерлер-биле мал болгаш куш азырап өстүрүнниң базә оларны садарының болгаш сүт артыкшылын садарының керээлерин шыңгыы эки туранын үидезиннинге чарарын СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң айтыышкыны-биле совхозтарга база көдээ ажыл-агыйның оске-даа будуруглегелериниң садын алганы малының, кужунуң болгаш сүдүнүң хемчээлин киир санаарын чөпшээрээн. Айыттынган керээлер ёзугаар садып алыр продукциязының дугурушкан ертектер ёзугаар, иннчалза-даа күрүнеңгүнүнге садарының планынга киир санаап, сан болгаш шымар-даа көргүзүглери дээш доктаатгынган немелде төлевирлерни бээр деп айыткан. Совхозтарның болгаш оске-даа көдээ ажыл-агый будуруглелериниң удуртукчу ажылдакчыларының болгаш специалистеринин ажыл төлевирнинг талазы-биле бөлүктерни тодаразыдар ол ажыл-агыйларның продукциязын будуреринин болгаш сайгарарының хемчээлиниге хамаатылар-биле керээлерни ёзугаар совхозтарның болгаш күрүнеңнин оске-даа көдээ ажыл-агый будуруглелериниң садын алганы малының, кужунуң болгаш сүдүнүң хемчээлин киир санаарын чөпшээрээн. Айыттынган керээлер ёзугаар садып алыр продукциязының дугурушкан ертектер ёзугаар, иннчалза-даа күрүнеңгүнүнге садарының планынга киир санаап, сан болгаш шымар-даа көргүзүглери дээш доктаатгынган немелде төлевирлерни бээр деп айыткан. Совхозтарның болгаш оске-даа көдээ ажыл-агый будуруглелериниң удуртукчу ажылдакчыларының болгаш специалистеринин ажыл төлевирнинг талазы-биле бөлүктерни тодаразыдар ол ажыл-агыйларның продукциязын будуреринге

Партийжи амыдырал:

СОҢГУЛДАЛЫГ АКТИВ-БИЛЕ

Амгы үеде партияның соңгулдалыг активиниң хөй санныг отряды болуның ажылы, бүгү күженишкинии СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерии, он бирги беш чылдың сорулгаларын шиитпирлээринче углаидырын турар. Соңгулдалыг актив—ол дээрге мурнакчы ажыл-ишчилер, улус ажыл-агыйының түскай эртемниглери, интеллигенцияның төлөөлекчилери болгай. Олар коммунистиг бедик медерелдии көргүзүп, күш-ажылчы коллективтерде улуг хүндүткелдиг ажылдаввшаан, партияның политиказын амыдралга боттандырарында улуг күш болуп турар.

Эм Л. И. Брежнев партийжи активчилериниң дугайын чугаалап тура мынча дээн: «Коллективтерге улуг хүндүткелдиг болбушаан, олариың кижи бүрүзү боттарының эшөөрүнге хуула үлегер-чижээн көргүзүп, күш-ажылчы чаа-чаа тиилелгелерже эдертип аппар чоруур».

СЭКП Чөөн-Хемчик райкому ажыл-агыйжы болгаш политиктиг сорулгаларны шиитпирлээринге соңгулдалыг активтиң ролюн болгаш харыысалгазын бедилеринче доктазмал кичээнгей салып келген. Районуң партия организациязының дөрттүң бириидеи ажыг кезээ соңгулдалыг актив болуп турар. Оларның саны 368 кижи. Районуң эрткен партия конференциязындан райкомуң болгаш ревизия комиссиязының соңгуткан. Отчёт соңгулдалыг хуралдар үезиниле партия эге организациялариың секретарьларыша болгаш партболуктер организакчыларында 107, партком-нар, партбюролар секретарьларында 164 кижи соңгуткан.

Соңгулдалыг актив — улуг күш. Ынчангаш партия райкому оон долу күш-биле ажылдаарын чедип ап турар.

Партийжи организаига эң алдар-хүндүткелдиг, политика талазы-биле бышкап, инициативалыг коммунистер соңгуткан. Райкомнуң пленумнарыига, бюро хуралдарыига айтырыг белеткээрииге, эге организацияларга хыналдалар чорударыига, хүлээп алган шиитпирлер күүселдезиин контрольдаарыига оларны калбаа-биле киириштирип келген. Оларның үлегер-чижээ, негелделиг ворууу будурүлгелерге, бригадаларга, фермаларга ажыл-херектиң эжижидериигe улуг идиглиг.

Чогум-на ындыг инициативалыг, негелделиг чоруктуң чижээзиге партия райкомуның кежигүнү. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Д-Н. Ч. Ооржакты чугаалап болур. «Алдан-Маадыр» совхозтуң Оргу-Шөлде хойжу бригадазын бо хоочун хойжу удуртуп, коллективти районда мурнакчы бригадаларның одуруунга киирген. Төрүүр чүс хойга онаштыр 102 хураганны менди ап, доруктурган. Бригадала партия белүүн ол каш чыл иштинде удуртуп, партийжи даалгазын ак сеткилдиг күүселип келген. Д-Н. Ч. Ооржак райкомуң пленумнарыига, партия активиниң хуралдарыига ажыктыг саналоналын бо-ла берип, аңаа көргүскен улуг идегелге толептиин коргүзүп турар. Ол ышкаш райком кежигүннери «Октябрь 30 чылы» совхозтуң хойжузу, «Күш-ажылдың Кызыл Туң» орденниң эдилекчизи А-Х. Ондар, АТБ-де иолаачы Н. Шоев, автобаазада М. Куулар, суггарылга системазының эргелелиинде Н. Мөңге олар болган өскелер-даа тодаргай ажыл-херектиң организакчылары болуп, райкомнуң даалгазы-биле эге организацияларга үргүлүү барып, инициативалыг ажылдап келгеннер.

Парткомнарның, партбюроларның, эге организацияларның амыдыралыга соңгулдалыг активтиң кіржилгези хөй талалыг. Перспективтиг, ай, квартал планнарын тургузарыига киржип, олар парткомнарның, партбюроларның, коммунистериң хуралдарыига айтырыглар тургузары-биле саиал-сүмезин-даа киирер, өскедаа хемчеглерии ажыллап кылырыига киржирлер. Партия райкому соңгуадалыг активбиле ажылды тодаргай угланыышкынныг чорудуп турар. Соңгулдалыг органнарның составы өскерлип, чаартының, чаа күш аңаа немежиш турар.

Партия органнарының удурлугазында дуржулгалыг эштер-биле чергелештир чад кижилер база соңгуткулаан. Оларның иштинде ылангыя ажылчынар көвүдээн. Ынчангаш чаа соңгуткан активке партия райкому чогуур дузаны чедирип, оларның инициативазын, харыысалгазын бедидип турар. Партияның эге болгаш цех организацияларының секретарьларының, партбөлүк организакчыларының семинарларын эрттирип келген. Оон киржикчилери партийжи иштики ажылды организастаарының арга-дуржулгазын, партия организарының структуразын өөренип, партия документилерии-биле ажылды зимелеп-селеэрииңң дугайын билип ап турар. Парторганизацияларның бүгү секретарьларының семинар-хуралын квартал санында эрттирер. Аңаа СЭКПниң XXVI съездизиниң шиитпирлериигe дүүштүр социалистиг чарышка партийжи удуртулга, контрольду болгаш шиитпир күүселдезиниң хыналдазын сайзыраңгайжыдары, партия хуралының ролүн бедидери, будүрүлгени башкарарын сайзыраңгайжыдарыига коммунистериң киржилгези, өске-даа чүгүла айтырыглаиы чугаалажыш, сайгарып турар. Аңаа илеткелдерни, лекцияларны районуң удуртур ажылдакчылары кылып турар.

Секретарьлар семинарга дуржулгазын солчуп, ажыктыг хөй чүүлдерни билип ап турарлар. Чижээ, чоокта чаа эрткен семинарга район эмнелгезиниде парторганизация секретары З. С. Гоголь. «Хемчик» анныыр-тывыш ажыл-агыйында парторганизация секретары А-Д. Донгак олар партия хуралдарын канчаар белеткеп база эрттирип, партийжи даалгалар күүселдезиин хынап турарының практиказын тодаргай чугаалаан.

Райкомнуң ажылдакчылары, ылангыя инструкторлары күш-ажылчы коллективтерде парторганизацияларның амыдыралынче соңгулдалыг активти хаара туларын оралдажып турар. Ылаңгыя парткомнар кежигүннериин түс-түс парторганизацияларга бижыглаарын парткомнарга сүмелеп турар бис. Чижээ, «Алдан-Маадыр» совхозта партком ону практика кырында боттандырган. Партком кежигүнү, салбыр эргелекчизи М. Моигушту Бора-Тайга салбырында партторганизацияга, көдээ Совет күүскомунуң даргазы А. Ооржакты Алдан-Маадыр ортумак школазында парторганизацияга, совхоз директору М. Донгакты Оргу-Шөл хойжу бригадазында партия организациязыига бижыглаан. Олар парторганизациялар-биле хүн бүрү харылзаалыг, хуралдарга олуржуп, практиктиг дузаны чедирип турар.

Соңгулдалыг актив-биле ажылывыста четчестер амдаа бар. Олариың долу идепкейлии чедип алдынмайн, оларны хуралдарга айтырыглар белеткээрииге, ажылагыйжы чүгүла айтырыгларны шиитпирлээрииге четпес киириштирип турар.

Активчилерге боттуг дуза чедирери райкомнуң бир кол сорулгазы болур. Оларга аргасүмени берип, эге организацияларга докгаамал барып, секретарьлар, комитет болгаш бюро кежигүннери-биле ужуражып, оларга болгаш соңгулдалыг активке даяигащ партийжи ажылдың дээштиин бедидер ужурлуг бис.

А. КУУДАР,
СЭКП Чөөн-Хемчик райкомуның инструктору.

ШАЛЫПЧЫ АЙНЫ ЧАРЛААН

Май айны келир кышка белеткелдиң шалыпчы айы кылдыр чарлаар дугайында Эрзин районуң көдээ ишчилериниң кыйгырыын «Барлык» совхозтуң. Бижиктиг-Хая салбырының малчыннары изиңбиле деткээн болгаш ук кыйгырытта харыы кылдыр база Назадыига уткуштур немелде хүлээлгелерии алганнар.

Салбырыын хойжулары, Бүгү-эвилел социалистиг чарыжыига кириштишаан, бо хүннерге чедир төрүүр чүс хойга онаштыр 95 хураганны доруктурган. Ол чедишкинии дээш СЭКП райкомуның болгаш райкүүскомуның шилчнир Кызыл туғу-биле шаиаткан. Малчыннарның кыштаглаашкыны багай эвес дооступ турары моон-на илден.

Бижиктиг-Хаяның ишчилери майны кыштаглаашкыига белеткелдин шалыпчы айы кылдыр чарлааш, кыштаглар септээр ийи звеноиу тургускан. Звеноиуң бирээзин удуртуруп СЭКП обкомуның кежигүнү Багаиай Сарыг-оолга даскан. Ук звеноиуң кежигүннери кыска хуусаада ийи кезек черде хураган кажаалариын эле тудуп доозкан. А Александр Күжүгеттиң звенозу бир хой кажаазының үзуг септелгезии кылган. Кыштагларда үүрмек септелгени малчыннар боттары кылып турар.

А. БЕГЗИН-ООЛ.

ЦЕХ БҮРҮЗҮ КҮҮСЕТКЕН

Он бирги беш чылдың бирги кварталында районнуң амыдырал хандырылга будүрүлге эргелелиниң алган социалистиг үлээлгезиниде чурттакчы чонга 8 муң 800 рубльдиң ачы-дузазын чедирери көрдүнген.

Эрткен бирги кварталдың түнелп-биле планныг онаалда ажыр күүсеттиигеп, пландан ажыр 1340 рубльдиң ачы-дузазы чедиртинген болгаш план 116,5 хуу боттанган. Эрткен чылдың бо үези-биле деңнээр болза, бо чылын 1530 рубльдиң продукциязын хойну будүрген, күш-ажылдың будүрүкчүлүү 17,7 хуу өскен.

Районнуң амыдырал хандырылга будүрүлге эргелелиниң коллективи чурттакчы чонга он ийи аңгы хевирииң ачы-дузазын чедирип турар. Цех бүрүзү эрткен айларда бедик көргүзүглерииг ажылдаан. Чижээ, баш дүгү таарар цех квартал планын 133,3, хеп даараарының 123,8, химиктиг арга-биле хеп аштар цех онаалдазын 120 хуу күүседип, социалистиг чарышка мурнаан.

Үстүнде цехтер чүгле планныг онаалдалар күүседиринбиле кызыгаарланмайн, будүрген ажылының шынарыиче чүгүла кичээнгейии угландырып турар. Оон түнелиниде будүрүлге эргелелиниң ажылы нинтизи-биле экижээк болгаш будүрүлгениң мурнакчыларының саны өскен.

Социалистиг чарышка идепкейлиг киржип, оон негелделерии бүрүи күүседнп турар макталдыглар хөй. Оларга күш-ажылдың хоочуну даараакчылар Ч. Адыгжы, А. Моигуш, аныяктардан — М. Куулар, В. Сат, Р. Моигуш болгаш оонда өскелер хамааржыр.

Коллективте бо хүннерде ийиги кварталды чедишкинииг доозары-биле социалистиг чарыш-улам калбарган.

С. ДОНГАК.
Өвүр район.

«Шагонартажстрой» трестиң тудуг бригадаларының аразында калбарган социалистиг чарыштың түнели-биле А. Ф. Ягодинге удуртқан комплекстиг бригада бирги черже үнген. Ында дуржулгалыг каннакчы Тимергалий Баутдинович Баутдинов бригаданың чоргаараалы болуп турар. Ол Тывага Башкириядан комсомолчу путёвкалыг келгеш, «Тыва кобальт» комбинатка ажылдап турган. Ол сөөлгү алды чылда Чаа Шагаан-Арыгның тудуунга ажылдааш, күш-ажылга бедик түнелдерии көргүзүп турар.

ЧУРУКТА: каннакчы Т. Б. Баутдинов.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин-амыдырала

ЧАА-ЧАА ЧИИГЕЛДЕЛЕР

Аныяк өг-бүлелерге ол чүнү бээрид?

Бир-ле дугаарында — боттарының чуртталга байдалын зүүжидиигe эргеии оларга бээр. Аныяк өг-бүле тургустунганындан бээр бир чыл дургузунда — үрүт-дарыг чок дээш тыптар үидүрүгден хосталыр. Уруг төрүттүүшеидe, 50 рубль түнүт дузаламчы акшаны күрүне төлеп бээр. А ийиги, үшкү уруг төрүттүүгеидe, ол акшаның түңү ийи катап улгадыр. Дөрт болгаш оон-даа хөй уруглалыг өг-бүлелерге ай сайында акша төлээр болгай. Бистин чуртта ындыг өг-бүлелериің саны 2,5 миллион чедип турар.

Чаш уруг төрүттүнери дээрге-ле, өг-бүлеге чүгле неделге чарыгдал эвес, а чаа-чаа сагыш човаашкыннар-дыр. Анаа дуза кадар талазы-биле улуг ажылдарны күрүне бодуига алган болгаш уруг-дарыын ажарыига таарымчалыг байдалдарны челерге тургузуп берип турар. Уруглар ажаганы дээш кезик-чамдыын төлээр шелээни ынчангаш чыл чедир узатканыи СЭКП ТК-ныи, СӨРЭ-ниң Министрлёр Чөвүлелиниң хүлээп алганы түскай докгаалында айыткан. Херек апарган таварылгала бо шелээ 1,5 азы 2 чыл-даа чедер аиаар. Ынчан чүгле ажыл төлевири турбас, а ажыл стажы болгаш ажылдап турган черинде ажылы хевээр артар. Ол дээрге күрүненин база улуг сагыш салыышкыны-дыр.

Уруглар бо-ла ажыл бээр болгай. Ажылдап турар адаиелер төлевирииг шелээни моон мурнунда-ла ап турган. Ам оон хуусаазы 14 хонук чедир үзаан. Бир эвес ол хуусаа эвээш болза ийи неделиниң немелде шелээзин күрүне берип турар (шалыи төлевири чоокка).

Аныяк-даа, уруглалыг-даа өг-бүлелер оларның эдлечглиг шелээзи үш хонук улгакканынга сеткил хаиыл турарлар. Ол хонуктарны олар боттарынга таарымчалыг үеде алыр эргелиг. Олар будүрүлгеге долу эвес ажыл хүнүнде азы неделяда ажылдап болур. Боттарының ажылдаарынга таарымчалыг графикче олар шилчип болур. Будүрүлгениң эрге-ажыы таваржыр болза не херээжеинер чамдык ажылдарны бажыныиче-даа ап болур. Назы четпээн уруглалыг иелер оларны уругларынга школага-даа, уруглар салтарынгда таарымчалыг байдалдарны тургузарын ажок күзээр. Ынчангаш чоокка чылдарда бичии уруглар бүрүзү садикке азы ясляга турган турарыи чедип алыр бис.

Уруглар садтарынга болгаш ясликлерге турганы дээш төлээр акшадан хостаары хөй уруглалыг өг-бүлелерниң бюджединге дыка камналгалыг. Школа назы четпээннериң албан черлериигe турганы дээш амгы төлеп турар акшавыс безии эвээш — чылда орта-маа-биле 80 рубль болгай. Ол дээрге бүгү чарыгдалдың үүле 15 хуузу-дур. А арткан 440 хире акшаны күрүне төлеп турар-дыр.

Квартира хөлезиниң база ындыг. А хөй уруглалыг өг-бүлелерге оиу төлээри чиигелделиг. Олар чогуур түңүң үүле 50 хуузун төлээр.

ПЕНСИЯГА ЧАА НЕМЕЛДЕЛЕР

Кырааны болгаш ажыл кылыр шинээн чидиргени дээш пенсияларның хемчээлии Совет күрүне каш удаа эде көргеи, азы пенсияны хемчээли доктаамал өзүп келген. Социал хандырылганы улам аныжилер хемчеглер дугайында СЭКП ТК-ныи болгаш ССРЭниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалы ол талазы-биле ажылга улуг базым болган. Бир дугаарында-ла пенсияның аланкы хемчээли өзер апаар: колхозчуларыиң-даа, ажылчыларның-даа. Оон ангыда, моон мурнунда төлеп турган пенсияларның, оон иштинде инвализ болганы дээш, хемчээлин эле көөр апаар. Үүге дээрге, ССРЭ-ге сөөлгү он чылда шалыи төлевири 36 хуу өскен, а он чыл мурнунда кыраан азы ажылдаар шинээн чидиргени дээш пенсияже үнгеиериии ол талазы-биле пенсияны эвээш. Чаа доктаал ол шагалдарны эдер апаар.

Александр ДЕДУЛ,
ПМА-ның экономиктиг таймылбырлажкызы.

«ЧЕТТИРДИВИС» ДИЖИР

Ак-Довурак хоорайда № 8 столовая комсомолчу-аныяктар коллективи. В. А. Фисанова эргелекчилээн бо столовая эки ажылы-биле макталдыг.

Столованың иштң көрүштүг, арыг-силиг. Поварларның белеткеп турар чеминиң шынары эки, эмдан-сүүзүниүг, ассортиментизи эвбек. Ону чемзиг холдуг, дуржулгалыг поварлар М. И. Пивоварова, Н. С. Мартемова оларның бригадалары белеткеп турар. Маңаа чемнеиин келген кижилерии столованың белеткээн аш-чемин мактап, «четтирдивис, кыстар» дээн сөстер-биле моон үнеги таварылга эвес.

Коллективтиң ажылы шынап-ла демниг. Мында ажылдап турар кижи бүрүзү бодуиуң хүлээзиген ажылындан ангыда, эжиниң орнуи херек апарган таварылгада солуптар. Бригада кежигүннери холушкак мергежилди чедип алган. Столованың кассири В. П. Васильева кассир болурундан ангыда дөртку раздрятың повары. Аш-чемни белеткээри дуржулгалыг эшөөрүнден дудак чок. Комсомолчу аныяк кыс Л. Кузнецова чем үлээр хүлээлгезиин поварныыпта база солуп болур. Аш-чем белеткээриигe оон киржи берген турарын-ла көрүп болур.

Комсомолчу - аныяктарның бригадазы ажылчын хандырылга килдизиниң коллективтериниң аразында чарышка докгаамал тиилекчи болуп турары таварылга эвес. Бо чылдың эрткен айларында № 8 столованың деминг коллективи бүдүрүлгечи бедик көргүзүглерлиг ажылдаан.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

ДАГДЫНЫКЧЫ

Сарыглар Сарыг-оол чедп чыл бурнгаар «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая салбырының дуржулгалыг хойжузу Күжүгет Кировка дузалакчылай берген. Хой малдаарының мергежилии шингээдип эгелээни ол. Каш чыл эрткенде ол улуг кадарчы болуп, тус кодан хой хүлээп алган.

Сарыг-оол Баганайович онгу беш чылдың чыл бүрүзүнде 100 хойга онаштыр 98-тен эвээш хураган ап көрбээн. Ол оң чыл дургузунда 1400 хураган доруктурар тургаш, 1515-ти доруктурган. А эрткен чылын чүс башка онаштыр 102 хураган алган. Мурнакчы хойжу СЭКП обкомунуң кежигүнүнге соңгуткан. Ол социалистиг чарыштың тиилекчизиниң херек демдектерии үш чыл улаштыр чаалап алган. Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле база шанпаткан.

К. ХЕРТЕК.

УНИВЕРМАГТЫҢ САДЫГЖЫЛАРЫНДА

Хандагайты суурда универмагтың комсомолчу-аныяктар коллективи эрткен бирги кварталдың болгаш апрельдиң түнели-биле хереглекчилер инитилелиниң магазиниериинң аразында калбарган чарышка тиилекчи болгаи.

Магазинде үш килдис бар. Олар база аразында социалистиг чарыштыг. Килдис бүрүзү бараан саврылгазының апрельде планныг онаалдазын чедишкининг күүсеткен. Чижээ, галантерея килдизи 13 муң рубльдиң бараанын саарар тургаш, ажырып, 14 муң рубльдиң бараанын саткан. Идик садар килдис база планныг онаалдазын 100 хуу күүсеткен.

Универмагтың садыгжылары күш-ажылчы көргүзүглерин бажыглавышаан, социалистиг чарышка улам идепкейлиг киржип, чартык чылдың планныг онаалдазын хуусаа бетинде чедишкининг күүседир сорулганы салган. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы коллектив ону күүседип шыдаар.

А. ШЮГДЮР.
Өвүр район.

Шүгүмчүлелдиг чагаалардан

КАТАП ТУРГУССА

Өвүр районуиуң Чаа-Суур девискээриидe үнелиг тудуг материалы — туйбу эртгедир дой-довурак шаг-шаандан тура биллингир турган. Ол черге колхоз тура-ла аңаа туйбу эрттедип кылыр будүрүлгe черин организастап, тус черииң чаа тудугларын болуунуң туйбузу-биле челиштир хандырып турганын улуг назылыг улустар билир.

Совхозтуң коллективиин бо чылдагы социалистиг хүлээлгелериилe 17-ле муи туйбуну бодуиуң күжү-биле будүрерин айткан. А шализа оон ийи катап хөй, 30 ажыг муң туйбуну кылып ап турган болгай. Ындыг эвээш туйбуну будүрерии аазавайн, харын туйбу эрттедир черии чаартып турган, чаа сарай-кажаалары туткаш, суугларыны солаан, ырак-узак черлерден туйбуну сөөртүп, хөй чарыглал үидүрериин орнунга Чаа-Суурнуң туйбу белеткээр черин катап тургусса дыка ажыктыг болур.

В. САНАА.

ТАРБАГАН КЕЖИ

Мөнгүн-Тайга районуиуң девискээриидe тарбаган дээр хээкчи дириг амытан бар. Ол шаг-шаандан тура халдавырлыг аарыгларның, ылаңгыя чуманың центереднкчилери боон келген. Чогум-на оон үжурүндеи республикага 1970 чылдан эгелээш, чумага удур тускай станцииилу организоотал тургускан. Станцииның ажылдакчылары ол амытанларның мөңгиселгей черлерии тып, оларны үзүткээрииң талазы-биле улуг ажылдарын ыглып чоруткай болгаш чоруун-тва турар.

Шаанадан тура-ла ук районуи чону тарбаганның үзүнн аш-чем кылдыр ажыглап, кежии хереглеп келгеннер. Оон чаза сыскырып алгаш, эм-таидаа кылдыр ажыглап чоразинар. Тарбаганның ылаигыя кежи чиглиг, оон бөрт даарап, ажык тып алыр кижилер база тургулаан. Оларның үлегерии эдергеш, амгы үеде чумага удур станцииның ажылдакчылары иске кижилерге дамчыдары хоруглуг доран бүдүмелдерии ук чер чурттуг тарбаганчыларга будүү бээр болгаш оод хөлеэзии кылдыр тарбаган кежи алыр фактылар көстүп турар.

Станцииның ажылдакчыларыидан тарбаганны үзүткээп, оиу дүрүм ёзугаар тускай черлерге чажырып, хоор үжурлуг турбуже-ле, оларның кештерии хөлөөрлээр азы ус-чаан алыр, оларны өскээр улуг ортекке сайгарар кижилер база тып-тып турар апарганын ол черии чону билип турарлар.

Бир эвес өөр-өөр тарбаган турлаларының ындыг дириг амытаннары чума аарыг эвес, кадык болган чүве болза, олар чүге организастыы-биле аңнап, күрүнеге алгы-кежии дужаап болбазыл? Чамдык кижилер бо дириг амытанны Тывадан өске черлерде төлөзээрел ёзугаар аңнап, кежии белеткел организацияларыига дужаап турарын дыиыаан болгулаар. Биске ону мичаар кылза ажыктыг деп бодаар мен. Чүге дээрге, Мөнгүн-Тайга райондан хускай кээп тарбаганнаар азы ол чериин чоиидан оон кежии чыып, чиик ортекке садып алгаш, оларны өске черлерге аппарган, оондаа улуг ортекке сааран кижилер бары билдингир болгай. Оон тодаргай барымдаазы республикаига, Кызылда болгаш Сибирьиин өске-даа хоорайларында тарбаган кежи берттүг кижилерниң бола кестүп чорууру болур. Ол дээрге, күрүне садымдан салып алган берттер эвес, а кижи холундан алган тарбаган кештериидеи даарактан берттер-дир.

Мөнгүн-Тайганың тарбаганын кайы-хамаан чоокка өлүдүг материалдарын ындамында тоо бындаадыр октатылапкан чыткылаар. Ону тударынга тускайлаан күрүне акша-херекгизи кайнаар баргаиы? Ынчаарга ону кым тутуруп турар чүвел, ол ышкаш кымнар тудар ужурлугул деп чүве база орта билдинмейи турар. СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлериидe көдээ чонуиуң негелде-хереглелдерии доддур хандырарының, оларның амыдырап, чурттаарынга болгаш ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузарының чүгүлазын онзалап айткан болгай. Көдээниң ажылчы чонларының амыдырал деңнели чоорту хоорайныы-биле деңнежир кылдыр, ажылды ынчаар чоруданы негеттиниң турда. Межегей сууруң чаа чунар-бажыныың тудуун ара хаапканы каиучап-даа таарымпас-тыр. Бо айтырыгны тодарадып бээрии «Шын» солуиуң редакциязындан далеп турар бис.

Т. СЕНГИ,
башкы.

БАЗА КАТАП ЧУНАР-БАЖЫҢ...

Таңды районуиуң Межегей сууру эң хоочун болгаш хөй чурттакчылыг черлериин бирээзи. Ында салыг-наймаа, хойнцтиниң албан организацияларының удуртукчулары биичин-даа сатыш салбайн турардар. Санитар эмчилери ону чаигыс-даа катап барып хынаи көрбээннер. Совхоз директору В. К. Чубик башгадыр чамдык удуртукчу ажылдакчылар бажыңнарының чанында хуу чунар-бажыиларлыг болгаш, бо чүгүлэ айтырыгны хереглеечейи турарын ол-дур деп. Межегейниң чону чүгээлажып турар апарган. Эрги чунар-бажын чоига чедишпес, доктаамал эвес ажылдап турарын олар эки билирлер.

Чаа чунар-бажыиның туду ара каапканындан бээр бир ыл ажа берген, туттунган хаиалары үрелип эгелээн, туда-улуг өртекке сааран кижилер бары билдингир болгай. Оон тодаргай барымдаазы республикаиың удуртукчулары биичин-даа сатыш салбайн турардар. Санитар эмчилери ону чаигыс-даа катап барып хынаи көрбээннер. Совхоз директору В. К. Чубик башгадыр чамдык удуртукчу ажылдакчылар бажыңнарының чанында хуу чунар-бажыиларлыг болгаш, бо чүгүлэ айтырыгны хереглеечейи турарын ол-дур деп. Межегейниң чону чүгээлажып турар апарган. Эрги чунар-бажын чоига чедишпес, доктаамал эвес ажылдап турарын олар эки билирлер.

Чаа чунар-бажыиның туду ара каапканындан бээр бир ыл ажа берген, туттунган хаиалары үрелип эгелээн, туда-улуг өртекке сааран кижилер бары билдингир болгай. Оон тодаргай барымдаазы республикаиың удуртукчулары биичин-даа сатыш салбайн турардар. Санитар эмчилери ону чаигыс-даа катап барып хынаи көрбээннер. Совхоз директору В. К. Чубик башгадыр чамдык удуртукчу ажылдакчылар бажыңнарының чанында хуу чунар-бажыиларлыг болгаш, бо чүгүлэ айтырыгны хереглеечейи турарын ол-дур деп. Межегейниң чону чүгээлажып турар апарган. Эрги чунар-бажын чоига чедишпес, доктаамал эвес ажылдап турарын олар эки билирлер.

Чаа чунар-бажыиның туду ара каапканындан бээр бир ыл ажа берген, туттунган хаиалары үрелип эгелээн, ту-

ХАРЫЛЗАА СПУТНИГИ «ЭКРАН»

«Сөөлгү чылдарда бистиң Өвүр районга космос дамчыштыр теледамчыдылгаларны көөр аргалыг болган бис. Ооң түңнелинде бисте ам Москвадан чурттуң иштинде болгаш даштыкыда-даа болуушкуннарны хүн бүрү көрүп, билип ап турар бис. Ынчалза-даа маңаа холбаштыр «Шын» солуунуң редакциязынган чамдык айтырыгларны салырын чаңгыс чер чурттугларывыс дилеп турар. Чүл дээрге, дамчыдылганың шагы үүге эвээжил база дамчыдылга үезинде телевизорлар орта ажылдавас болгулаар, оон чылдагааны чүдел?

Ийиги программаны кажан көөр бис. Кызылдан дамчыдылга үүге болбайн турарыл?

Б. МОНГУШ,

Өвүрүнүң Хандагайты суур, пенсионер».

Республиканың космостан теледамчыдылга хүлээп ап турар телесуургалыг өскө-даа суурларынган ындыг янзылыг айтырыглар салган чагааларны «Шын» солуунуң редакциязы хөңнү ап турар. Ол айтырыгларга харыылап бээрин Кызылдың телерадиодамчыдылга төвүнүң специалистериниң редакция дилээн. Харыыда чугаалап турары болза:

Бистиң республикага телевидение оңгу беш чылда калбак хөгжээн. Ынчангаш амгы үеде республиканың районнар төптери, улуг-улуг суурларны шупту зуу теледамчыдылгаларны хүлээп ап турар. Чонуң 80 чедир хуузу телевидение программазын көөр аргалыг апарган.

Телевидение дамчыдылгазын тус-тус черлерге хүлээп алырының аңгы-аңгы аргалары туруп турар. Бо хүнеерде Кызыл, Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик районнарның, а ол ышкаш Бай-Тайга, Каа-Хем районнарның чамдык чурттакчылыг черлериниң чону Кызылдың телестудиязын дамчыштыр түс черниң болгаш Төп телевидениениң программазын ол система хүлээп алган, ындыг-ла ырак эвес деривескээрге дамчыдар. Хүлээп алыр болгаш улаштыр дамчыдар ол система ийи хевирлиг: бирээзи 1—2 километр болгаш өскези — 10—14 километр деривескээр черге ажыллаар. Чогум-на ооң үжурунган Хандагайты суурдан ырак черлерде чурттап турар малчыннар ыйда системаның дамчыдылгазын хүлээп алыр аргачок боол турар.

Хандагайтыдан аңгыда «Экран» спутниктен дамчыдылга хүлээп алыр системалар районнар төптери Тоора-Хем, Туран, Самагалдай, Эрзин суурларда, а ол ышкаш Кызыл, Барыын-Хемчик районнарның чурттакчылыг черлери телевидениениң ийиги программазын көрүп турар. «Орбита-3»-түң программазын Кызылдан бирги программаның дамчыдылгазы чорүп турда көөр аргалыг.

Үстүнде айттынган районнарже космос дамчыштыр харылзааның Кызылда «Орбита» станциязын болгаш чер кырының техниктиг дериг-херекселдериниң дузазы-биле теледамчыдылгаларны кылып турар.

Республиканың чамдык чурттакчылыг черлериниң, ылаңгыя ырак-узак районнарның телекөрүкчүлери хары үезинде ийи программаны кажан көрүп болуруы боттарының чагаалдырында болза айтыгган болгулаар. Бирги болгаш ийиги программаны хары үезинде дамчыдар дериг-херекселдериң комплекизи дыка нарын болгаш оларны эптеп тургузары хөй чарылалдарны негээр. Оон үжурунган бо үеде бирги чергелиг сорулгазы кол, бирги, программаны республиканың чонунга бараалгадыры боол турар.

Сөөлгү чылдарда үүге бистиң республикада эвес, харын бүгү чуртта-даа «Экран» деп адаар харылзаа спутниктиниң дузазы-биле Төп телевидениениң дамчыдылгазын хүлээп алыр системаны шенеп көрүп турар. Оон чер-ле болганга таарымчалыг онзагай чүүлү чүдел дээрге, улуг өртек-үне чок, тургузарынга хөй акша-көрөнгө чарыгдаттынмас система боол турарында болур. Чогум-на ындыг хүлээп алыышкын системазынга хамаарыштыкан айтырыгны В. Монгуш салып турар-дыр. Ол системаны электри энергиязы ап турар, эң-не ырак-узак чурттакчылыг черлерге— улуг эвес суурларга, район төптеринге тургузуп болур. Космоста «Экран» спутниктен Төп телевидениениң программазын ол система хүлээп алган, ындыг-ла ырак эвес деривескээрге дамчыдар. Хүлээп алыр болгаш улаштыр дамчыдар ол система ийи хевирлиг: бирээзи 1—2 километр болгаш өскези — 10—14 километр деривескээр черге ажыллаар. Чогум-на ооң үжурунган Хандагайты суурдан ырак черлерде чурттап турар малчыннар ыйда системаның дамчыдылгазын хүлээп алыр аргачок боол турар.

Хандагайтыдан аңгыда «Экран» спутниктен дамчыдылга хүлээп алыр системалар районнар төптери Тоора-Хем, Туран, Самагалдай, Эрзин суурларда, а ол ышкаш Кызыл, Барыын-Хемчик районнарның чурттакчылыг черлери телевидениениң ийиги программазын көрүп турар. «Орбита-3»-түң программазын Кызылдан бирги программаның дамчыдылгазы чорүп турда көөр аргалыг.

Үстүнде айттынган районнарже космос дамчыштыр харылзааның Кызылда «Орбита» станциязын болгаш чер кырының техниктиг дериг-херексел-дериниң дузазы-биле теледамчыдылгаларны кылып турар.

Республиканың чамдык чурттакчылыг черлериниң, ылаңгыя ырак-узак районнарның телекөрүкчүлери хары үезинде ийи программаны кажан көрүп болуруы боттарының чагаалдырында болза айтыгган болгулаар. Бирги болгаш ийиги программаны хары үезинде дамчыдар дериг-херексел-дериниң комплекизи дыка нарын болгаш оларны эптеп тургузары хөй чарылалдарны негээр. Оон үжурунган бо үеде бирги чергелиг сорулгазы кол, бирги, программаны республиканың чонунга бараалгадыры боол турар.

Сөөлгү чылдарда үүге бистиң республикада эвес, харын бүгү чуртта-даа «Экран» деп адаар харылзаа спутниктиниң дузазы-биле Төп телевидениениң программазын ол система хүлээп алыр системаны шенеп көрүп турар. Оон чер-ле болганга таарымчалыг онзагай чүүлү чүдел дээрге, улуг өртек-үне чок, тургузарынга хөй акша-көрөнгө чарыгдаттынмас система боол турарында болур. Чогум-на ындыг хүлээп алыышкын системазынга хамаарыштыкан айтырыгны В. Монгуш салып турар-дыр. Ол системаны электри энергиязы ап турар, эң-не ырак-узак чурттакчылыг черлерге— улуг эвес суурларга, район төптеринге тургузуп болур. Космоста «Экран» спутниктен Төп телевидениениң программазын ол система хүлээп алган, ындыг-ла ырак эвес деривескээрге дамчыдар. Хүлээп алыр болгаш улаштыр дамчыдар ол система ийи хевирлиг: бирээзи 1—2 километр болгаш өскези — 10—14 километр деривескээр черге ажыллаар. Чогум-на ооң үжурунган Хандагайты суурдан ырак черлерде чурттап турар малчыннар ыйда системаның дамчыдылгазын хүлээп алыр аргачок боол турар.

Хандагайтыдан аңгыда «Экран» спутниктен дамчыдылга хүлээп алыр системалар районнар төптери Тоора-Хем, Туран, Самагалдай, Эрзин суурларда, а ол ышкаш Кызыл, Барыын-Хемчик районнарның чурттакчылыг черлери телевидениениң ийиги программазын көрүп турар. «Орбита-3»-түң программазын Кызылдан бирги программаның дамчыдылгазы чорүп турда көөр аргалыг.

Үстүнде айттынган районнарже космос дамчыштыр харылзааның Кызылда «Орбита» станциязын болгаш чер кырының техниктиг дериг-херексел-дериниң дузазы-биле теледамчыдылгаларны кылып турар.

Республиканың чамдык чурттакчылыг черлериниң, ылаңгыя ырак-узак районнарның телекөрүкчүлери хары үезинде ийи программаны кажан көрүп болуруы боттарының чагаалдырында болза айтыгган болгулаар. Бирги болгаш ийиги программаны хары үезинде дамчыдар дериг-херексел-дериниң комплекизи дыка нарын болгаш оларны эптеп тургузары хөй чарылалдарны негээр. Оон үжурунган бо үеде бирги чергелиг сорулгазы кол, бирги, программаны республиканың чонунга бараалгадыры боол турар.

Сөөлгү чылдарда үүге бистиң республикада эвес, харын бүгү чуртта-даа «Экран» деп адаар харылзаа спутниктиниң дузазы-биле Төп телевидениениң программазын ол система хүлээп алыр системаны шенеп көрүп турар. Оон чер-ле бол-

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

НЕФТЬ ПРОДУКТУЛАР КАМНАЛГАЗЫ

ПРАГА. Бо беш чылда Чехословакияга нефть продуктуларны камнап алырының калбак программазын боттандырарын төлевилээн. Амгы үеде солуурун болдунмас болуп турар үүге ындыг адырларга нефть продуктуларын ажыглаар ыпаар. Чижээ, сөөлгү чылда республикага бензин хереглээри 7 хуу, керосин—50 хуу кызырылган. Ажыглап каапкан үстерин болгаш оларның холукказазын катап ажыглаар талазы-биле дыка хөй хемчеглерни ЧССР-ниң чазаа хүлээп алган. Ол хемчеглер беш чылдың төнүзүнге чедир 600 тонна нефтиниң камнап алырының аргазын бээр.

Нефтиден үнелиг химиктиг продуктуларны будуруп үндүрер талазы-биле чаа күүлерия ооң-биле чергелештир ажыглалга киирген турар. Беш чыл дургузуида оларны будуруп үндүрериң будуң чартык катап көвүдедирин төлевилээн.

МООЛГА СОНУУРГАЛ УЛГАДЫП ТУРАР

УЛАН-БАТОР. Частың эгелээни-биле Моолда элчеглиг турысчи сезон ажыттынган. МАР-га баар күзелдиг даштыкы туристериниң саны чыл келген тудум өзүп турар. Оларны Моолдуң байлак болгаш кааспараш бойдузу, чурттуң онзагай культуразы база чанчылдары хандыкшыдып турар. Дыка хөй кижилер республиканың хоорайлары-биле болгаш хөй санныг төөгүлүг тураскаалдары-биле таныжарын, улус эрге-чагыргазының чылдарының дургузуида моол ажылчы хоннар амыдыралдың бүгүле адырларында кайы хире улуг чедишкиниерин чедип алганын караа-биле бүзүреп көөрүн күзеп турар.

— Бистиң чуртувуска даштыкы кижилерниң сонуургалы доктаамал өзүп турар— деп. МАР-ның даштыкы туризм талазы-биле «Жүлчин» эргелиниге СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан.— Оларның кээп турары чурттарының саны база-ла доктаамал көвүдеп турар. Социализмниң акыдуима чурттарындан келген туристер-биле чергелештир. Англиядан, ГФР-тен, Франциядан, Австриядан база өске-даа чурттардан туристер бөлүү Моолга кээп турар.

Амгы үеде «Жүлчин» 30 ажыг даштыкы турысчи организациялар болгаш фирмалар-биле ыяап харылзааны тудуп турар. Ылангыя социалистиг чурттар-биле үре-түңнелиг кады ажыллажылга хөгжүп турар.

«Жүлчин» бодунуң залчыларыга эң солуп маршруттарының улуг шилилгезин саналдап турар: республиканың эң улуг үлетпүр болгаш культура төвү болу берген Улан-Баторну, интернационалчы найыралдың аныяк хоорайларын— Дархануну, Эрдэнэтти сонуургап көрүп, эрте-бүрүнгү моол найысылал — Хархориннин районнуче база өске-даа хөй черлерже аян-чорук кылып болур.

«АТЛАНТ» ДЕП ХООРАЙ

БЕРЛИН. ГДР-де эң улуг, дар машина тудуунуң «Такраф» комбинадының конструкторларының тургусканы чаа порт кранын «Атлант» деп адааны таварылга эвес. Оон кээ холдары 60 тонна чедир чүктү чиири-биле көдүрүп шылаар аргалыг. Оон аңгыда, массалыы-биле будүрерин бо беш чылда эгелээр чаа сериянын машиналарының баштайгыны хары үүге ийи судноңун чүгүн дүжүрүп болур.

(СЭТА).

ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗМНИҢ ПРИНЦИПТЕРИНГЕ

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Моолдуң Араттың революстуг намының XVIII съездиин бодунуң ажылын доозкан. Съезд социалистиг Моолдуң коммунистериниң бүгү ажылчы чоннарының амыдыралында улуг болуушкун болган. Партия болгаш чонуң чангыс эвин, СЭКП-биле болгаш өске-даа партиялар-биле найыралды база интернационалдыг харылзаалар быжыглаар, делегейниң коммунистиг, ажылчын шимчээшкининиң сырый каттыжышкынынга салыышкының киирер талазы-биле Моолдуң Араттың революстуг намының шинтирлиниң моол коммунистериниң дээш шуулганы бадыткаан.

«Тайбының демократиявын болгаш социал депшилгениң херээ дээш маадырлыг демиселчилерге хоспталга» деп кыйгырыгны 5 съезд хүлээп алган. Империализмге удур, тайбының болгаш улустарының хосталгазын камгалаар дээш демиселге эң-сеткил каттыштырылгазы быжыглаарынче ол документиде кыйгырган болгаш реакцыдыг база фашистиг өзү-чурумнарга удур маадырлыг демиселчилер-биле интернационалдыг эң-сеткил каттыштырылгазын илюргейлээн.

«Моолдуң Араттың революстуг намының XVIII съездизиниң партия Төп Комитединиң отчёду болгаш чоокку чылдарда сорулгалар» деп илеткелдиң талазы-биле доктаалды съездиниң түңнел хуралынга хүлээп алган болгаш ТК-ның иштики база даштыкы политиказын, практиктиг ажылчорудулгазын ында бүрүңүбиле чүүлдүг деп саналаан.

«1981—1985 чылдарда МАР-ның улус ажыл-агый болгаш культуразын хөгжүдериниң кол угланыышкынарын» съезд бадылаан.

МАРН-ның Төп ревизия комиссиязының отчёдун база бадылаан, партияның Уставынга өскерилгелерни болгаш немелдерни киирген, МАРН ТК-ның Чингине секретарының албан-дужаалын катап тургузарын, коммунистериниң авангардчы ролюн бедидерин ында айтыкан.

МАРН ТК-ның бирги пленумунга партия ТК-ның Чингине секретарыга Ю. Цеденбалды бир үн-биле сонгаан.

Ю. Цеденбал түңнел сөс чугаалаан болгаш съездиниң ажылынга кириишкин дээш, МАРН-ның болгаш моол улустуң адресинге чаагай күзелдер база дайынчы эң-сеткил каттыштырылгазы дээш чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин МАРН-ның XVIII съездизиниң өмүүзүнден СЭКПнин, өкы-дүмбу коммунистиг, ажылчын партияларның, революсчу-демократтыг партияларның база организациязының төлээлекчилеринге илерге-йлээн.

Съездиниң хаглынганын МАРП ТК-ның Чингине секретары Ю. Цеденбал чарлаан. «Интернационал» ааланы диңмиттиг кылдыр дыңнадып турган.

КУРП-ниң IV съездизи доозулган

ПНОМПЕНЬ. (СЭТА). Кампучия Улус Республиканың амыдыралынга чүтүлга үе-чада болган Кампучияның Улусчу-революстуг партиязының IV съездизи ында доозулган. КУРП-ниң политиказын кампучи улустуң детпин турарын, марксизм-ленинизмниң идеяларынга, пролетарҗы интернационализмниң принциптеринге партияның шынчыын съезд тодаргай бадыткап көргүскен.

Кампучияның революциязы— делегей революциязының түдүш кезээ деп, съездиниң резолюциязында айткан, ынчаарга ол резолюция чүртүн коммунистериниң ажыл-чорудулгазының хөй чылдарда программазы болуп турар. Кампучия Улус Республика— социалистиг күрүнелерниң улуг өг-бүлезининг кежигүнү. Улусчу Кампучия Совет Эвилелиниг, социалистиг акы-дүмбу өске-даа чурттар-биле, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкини-биле эң-сеткил каттыштырылгазын марксизм-ленинизмниң болгаш пролетарҗы интернационализмниң принциптеринге үндезилээш, быжыглаар деп, резолюцияда айткан.

Вьетнам болгаш Лаос-биле акы-дүмбу найыралдык болгаш эң-сеткил каттыштырылгазының харылзаалары улусчу Кампучияга кайгамчык улуг ужур-дузалыг болуп деп, ол документиде демделгээн.

Хамаарышпас, тайбын, хостуг болгаш чечектелген Кампучияның күүзүн, национал хосталгалыг шимчээшкинин быжыглаарыга, социалистиг революциянын ленинчи теориязын хөгжүдеринге салыышкын болган деп, ол онзалап демделгээн.

Кампучияның революциязының төптүг херээн детказын дээш бүгү чурттарның ажылчыннарынга, делегейниң улустарынга чүректин ханызындан өөрүп четтиргенин Пен Сован Кампучияның коммунистериниң өмүүзүнден илерге-йлээн.

* * *

Кампучияның Улусчу-революстуг партиязының IV съездизинин доозулганынга турасказаткан митинг Пномпеньге болган.

Марксизм-ленинизмниң принциптерин чайгылыш чок эдерериңге, ажылчы чоннарның амыдыралы эрге-ажыктарынга дүүшкен политиканы чорударынга партияның шинтирлиниң дугайында КУРП ТК-ның Чингине секретары Пен Сован медеглээн.

СЭКП-ниң делегациязының баштыкы, Туркменистанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары М. Г. Гапуров, өкы-дүмбу партияларның өске-даа делегацияларының баштыннары КУРП-ниң съездизиниң түңнелдерин бедидиве үнелээн болгаш, ооң шинтирлерин күүседиринге чедишкиниерин Кампучияның коммунистеринге, чонунга күзээннер.

ЯДЫЛАРНЫҢ ЭРГЕ-АЖЫЫ ДЭЭШ

ДЕЛИ. (СЭТА-ның корр.). Индий ынтителдиң келээ ядыларының байдалың экижилери — келээ районнарны хөгжүлериниң Индияда боттандырып турар комплекизиг программаның кол сорулгазы болур деп, келээ ажыл-агый болгаш көдээ чаартылга министри Р. В. Сваминатхан СЭТА-ның корреспондентизинге беседазынга чугаалаан. Индияның хөгжүлезинин беш чыл планының (1980—1981 чылларда) күүседиринин үезинде чер чок тараачыннарның, хелечиктерниң, ядыы айчактарның 15 миллион хире өг-бүлелериниң материалдыг байдалы экижээн турар.

Көдээниң амыралы-биле холбашкан чүүлүл айтырыглар Индияның чазааның ынчангы-йинин төвүнде доктаамал туруп турар. Ол черде ындыг болур-даа ужурлуг: бүгү индийлерниң 80 хире хуузу көдээ черлерде чурттап турар. Үүрмек ажыл-агыйларның улам быдааларында болгаш ядааларында холбаштыр онза сагыш човаашкынны Индияның чазаа илергейлеп турар. Чыл бүрүде он-он муң тараачыннар боттарының бичии черлерин чидиривп, хелечиктер азы ажыл чектар болуп келгеп. Ындыг байдалды моон соңгаар бодурбазынче улуг ынчаңгейни чазаа үгланды-рып турар.

С. КАРМАЛИТО.

ПУР-ГА УДУР ХОРАЛАКЧЫ ҮҮЛГЕДИГЛЕР

ВАРШАВА. (СЭТА). Польшада амгы байдалды НАТО күрүнелериниң шпион албан черлери социалистиг чурттарның ара-зында харылзаалар-ны кошкаларында, оларның камгаланыр аргазын божанныдырында тазырымчалыг чылдак кылдыр санап турарын Польша Улус Республиканың иштики хөректер министрлиги-ниң орамчызы бригада генералы В. Пожога Варшавага болган паралга конференциязында медеглээн. Польша оларга кажан-даа мындыг чүгүла турбаан деп, барының талакы күрүнелериниң разведка төптериниң документилеринде онзалап демделгээн турар. Шпиончу үүлгедиглер политиктиг хоралакы чорук-биле дорт хазырлаалыг.

Польшаның контрразведказының санап көргенин өзүгаар алырга, Польшаның хамаатыларын боттарының талазынче киририп алырын барыын талакы разведка төптериниң оралдажышкынары сөөлгү үеде улам күштелген. Оон-биле чергелештир, Польша Улус Республикага кээп турар кижилерниң араазында шпион төптериниң төлээлекчилери көвүдээн. Даштыкы чурттарга албанның хөрээ-биле чеде берген поликтарны дедир Польшаже чаңмайн, артып каар кылдыр албадаарының оралдажышкынары база күштелгеп. Ында-бүрү чылдактер-биле Польшаның хамаатыларын даштыкы чурттарга байысаар, көргүдер үүлгедиглер база бар.

Даштыкы разведкаларның Польшага удур хөделиишкинери өзөктөн характерлиг болуп турарын парлалга конференциязында айткан. Чуртта эң чугула социал-экономиктиг байдалдың дугайында медеглерии чыырынче онза кичээнгейин даштыкының шпионнары угландырып турар. НАТО чурттарының разведка черлериниң хөделиишкинери моон мурунда Польша Улус Республиканың чүгле улуг хоорайларына болуп турган, ынчаарга ол хөделиишкинер амгы үеде чурттуң бүгү деривескээрииче цепгерээн. Американың Каттыкчан Штаттарының разведка черлери бо талазы-биле кедергей өзөктөн хөделип, НАТО чурттарының разведка органнарының хөделиишкиннерин холбаштырып турар. Польшаның шериг чаңыттарын биилип алырынче онза кичээнгейни Барыын Германияның разведка черлери угландырып турар.

Шпиончу үүлгедиглер кылган дээш 1973—1980 чылларда Польшага 163 кижини шериг трибуналдары шиитккенин парлалга конференциязында айткан.

НОГААН ХОРАН-БИЛЕ БАЙЫЫШКЫН

ДЕЛИ. (СЭТА-ның корр.). Кыдаттың наркотиктер будуреп талазы-биле күрүне компанияларының кем-бүрүүлүг ажыл-чорудулгазынга Мурнуу Азиниың чурттарын улам-на хөйү-биле киириштиреринин айыылынга холбаштыр дүвүрээшкинин Индияның парлалгазы илергейлеп турар Таиландының пайысылалы Бангкоктуң болгаш Кыдаттың мурнуу талакы хоорайы Гуанчжоунуң (Кантонның) арааынга дорт дүвүрээшкининиң чылдагаанын болгаш.

Онзагай чиг-эдин болгаш өске-даа наркотиктерни Таиландыдан Кыдатче дажыглаарынга ол чаа аргаар шугумун Пекин ажыглаар болдап турар деп, Индияның неделя саныда үнер «Нью уэйв» солуну бижээн. Наркотиктерни Кыдатка болбаазырадып будуреп соонда оларны Гонконгка база Макаога экселгеш, Индияже болгаш Ортаакы база Чөөкку Чөөн чүктүң чурттарынче, Европаже, АКШ-че чажыды-биле чорудар болап турар. Оныңмну хоралыг күштүг наркотик кылдыр будурер талазы-биле улуг үлетпүрүну Кыдатка шагда-ла тургускан деп, ол солун бижээн. 1973 чылда ындыг 98 күрүне будурулгелерни ажылдап турган. Оон сөөлүкде 23 заводтарны ийи тутка-ан. Кижилерниң медереллинге болгаш амы-тынынга кедергей хоралыг наркотиктерни делегейге чажыды-биле сыдыглаашкын, Кыдат чыл бүрүде 15 миллиард долларны ап турар. Наркотиктерни чажыды-биле садыглаанындан алган оргулаларының хөй хуруузун Пекин чыл бүрүде Индияга болгаш өске-даа күрүнелерге удур хоралакчы үүлгедиглерни хандырарынга чарыгдап турарын парлалга демделгээн.

Б. ЧЕХОНИН.

АКШ. Шалын толевирии өстүрериң, ажылга таарымчалыг байдаларны тургузарын, ажыллан үнүрер чорукту болдурбазын доктаатпан күш-ажылчы чаа керээни чарарын америк шахтёрлар будурулгелериниң эзериниден негеп турарлар.

Дагжыларын ол дизии демиселии америк ажылчы чон деткип турар.

ЧУРУКТА: Питтсбургта ажыл соксаткан шахтёрлар-биле эң-сеткил каттыштырылгазының массалыг митингизи.

АП—СЭТА-ның фотозу.

Эки чурттаар төлээде—эки ажылдаар

КҮЗЭЭН СОРУУ-БИЛЕ

Бистиң аныяктарывыстың өг-бүле тудуп, чангыс черге найыралдыг, аас-кежиктиг, өөрүшкүүлүг чурттагларын эгелээри оларның амыдыралында ында болуушкуннарның бирээзин болуру билдингир болгай.

1945 чылдан бээр Чадаана хоорайга орус-даа, тыва-даа, хакас-даа, өске-даа нацияларның ооллары болгаш уруглары кады чурттап эгелээрде, ийи боду бир херекселдиг орун, стол, сандайлар, сава-сангалар саттыынып адаар, өг-бүлезин тудуп эгелээр турду. Оон чоорту-ла оларның кайызының-даа күш-ажылы-биле тып алган акша-төгерии-биле боттарынга хереглеттинер бажың иштинии эт-херексел-дерии улаына немештир садыл ап, боттарынга өй мал-маганы-даа тудуп, ногааны-даа тарыи ап, бай-шыдалдыг кылдыр чурттап чорүй баар турган чүве. Ол үениң аныяк салгалы чораан, амгы үениң назы дөгүй берген кижилери аныяктарның ынчаардагы чаңчылын ам бодап чоруурлар. Оларның хөй кезии амыдыралды ол ышкаш чурттап эгелээнилер.

Чангыс чижектеи көргүзейн. 1945 чылдың чайынында Ада-чурттуг дайыны тиилелелиг доозулганының соонда. Барыын-Хемчиктиң Эрги-Бардык чурттуг, Тыва Арат Республиканың революстуг шеринниг албанын эрттирген, 20 харлыг мээң эжим Хомушку Сачыы ВЛКСМ-ниң Чөөн-Хемчик райкомунга ажылдап турган, орус уруг Александра-биле танышкаш, кады чурттай берген. Ол үеде, дайын соонда, садыгларга бараан-сараан, аъш-чем аймаа ховар турган. Олар бир ыяш орун, бир стол, ийи сандай, чем хайындырар сакпыннар, аяктар тыптының алгаш, кады чурттагланын эгеледилер. Мен ынчаарда, эжимге дузалаарым ол ыйнаан, ачам сугже чорутканш, бир шоодай ак-тараа ап алгаш, Чадаанының Кара-Дыт дээрбезинге тыртыргаш, дагланың эккеп берген мен.

Ынчаарда Хомушкунуң Эрги-Бардыкта ада-иезии, акылары, думмалары, төрелдери хөрүп турар. Оон чер-ле болганга таарымчалыг онзагай чүүлү чүдел дээрге, улуг өртек-үне чок, тургузарынга хөй акша-көрөнгө чарыгдаттынмас система боол турарында болур. Чогум-на ындыг хүлээп алыышкын системазынга хамаарыштыкан айтырыгны В. Монгуш салып турар-дыр. Ол системаны электри энергиязы ап турар, эң-не ырак-узак чурттакчылыг черлерге— улуг эвес суурларга, район төптеринге тургузуп болур. Космоста «Экран» спутниктен Төп телевидениениң программазын ол система хүлээп алган, ындыг-ла ырак эвес деривескээрге дамчыдар. Хүлээп алыр болгаш улаштыр дамчыдар ол система ийи хевирлиг: бирээзи 1—2 километр болгаш өскези — 10—14 километр деривескээр черге ажыллаар. Чогум-на ооң үжурунган Хандагайты суурдан ырак черлерде чурттап турар малчыннар ыйда системаның дамчыдылгазын хүлээп алыр аргачок боол турар.

Хандагайтыдан аңгыда «Экран» спутниктен дамчыдылга хүлээп алыр системалар районнар төптери Тоора-Хем, Туран, Самагалдай, Эрзин суурларда, а ол ышкаш Кызыл, Барыын-Хемчик районнарның чурттакчылыг черлери телевидениениң ийиги программазын көрүп турар. «Орбита-3»-түң программазын Кызылдан бирги программаның дамчыдылгазы чорүп турда көөр аргалыг.

Үстүнде айттынган районнарже космос дамчыштыр харылзааның Кызылда «Орбита» станциязын болгаш чер кырының техниктиг дериг-херексел-дериниң дузазы-биле теледамчыдылгаларны кылып турар.

Республиканың чамдык чурттакчылыг черлериниң, ылаңгыя ырак-узак районнарның телекөрүкчүлери хары үезинде ийи программаны кажан көрүп болуруы боттарының чагаалдырында болза айтыгган болгулаар. Бирги болгаш ийиги программаны хары үезинде дамчыдар дериг-херексел-дериниң комплекизи дыка нарын болгаш оларны эптеп тургузары хөй чарылалдарны негээр. Оон үжурунган бо үеде бирги чергелиг сорулгазы кол, бирги, программаны республиканың чонунга бараалгадыры боол турар.

Сөөлгү чылдарда үүге бистиң республикада эвес, харын бүгү чуртта-даа «Экран» деп адаар харылзаа спутниктиниң дузазы-биле Төп телевидениениң программазын ол система хүлээп алыр системаны шенеп көрүп турар. Оон чер-ле болганга таарымчалыг онзагай чүүлү чүдел дээрге, улуг өртек-үне чок, тургузарынга хөй акша-көрөнгө чарыгдаттынмас система боол турарында болур. Чогум-на ындыг хүлээп алыышкын системазынга хамаарыштыкан айтырыгны В. Монгуш салып турар-дыр. Ол системаны электри энергиязы ап турар, эң-не ырак-узак чурттакчылыг черлерге— улуг эвес суурларга, район төптеринге тургузуп болур. Космоста «Экран» спутниктен Төп телевидениениң программазын ол система хүлээп алган, ындыг-ла ырак эвес деривескээрге дамчыдар. Хүлээп алыр болгаш улаштыр дамчыдар ол система ийи хевирлиг: бирээзи 1—2 километр болгаш өскези — 10—14 километр деривескээр черге ажыллаар. Чогум-на ооң үжурунган Хандагайты суурдан ырак черлерде чурттап турар малчыннар ыйда системаның дамчыдылгазын хүлээп алыр аргачок боол турар.

Хандагайтыдан аңгыда «Экран» спутниктен дамчыдылга хүлээп алыр системалар районнар төптери Тоора-Хем, Туран, Самагалдай, Эрзин суурларда, а ол ышкаш Кызыл, Барыын-Хемчик районнарның чурттакчылыг черлери телевидениениң ийиги программазын көрүп турар. «Орбита-3»-түң программазын Кызылдан бирги программаның дамчыдылгазы чорүп турда көөр аргалыг.

Үстүнде айттынган районнарже космос дамчыштыр харылзааның Кызылда «Орбита» станциязын болгаш чер кырының техниктиг дериг-херексел-дериниң дузазы-биле теледамчыдылгаларны кылып турар.

Республиканың чамдык чурттакчылыг черлериниң, ылаңгыя ырак-узак районнарның телекөрүкчүлери хары үезинде ийи программаны кажан көрүп болуруы боттарының чагаалдырында болза айтыгган болгулаар. Бирги болгаш ийиги программаны хары үезинде дамчыдар дериг-херексел-дериниң комплекизи дыка нарын болгаш оларны эптеп тургузары хөй чарылалдарны негээр. Оон үжурунган бо үеде бирги чергелиг сорулгазы кол, бирги, программаны республиканың чонунга бараалгадыры боол турар.

Сөөлгү чылдарда үүге бистиң республикада эвес, харын бүгү чуртта-даа «Экран» деп адаар харылзаа спутниктиниң дузазы-биле Төп телевидениениң программазын ол система хүлээп алыр системаны шенеп көрүп турар. Оон чер-ле бол-

мал-маганыг-даа, тараа-бидаалыг-даа шыырак чурттап турганнар. Александра-биле өгленип алырын, аңаа дузалаарын чедирерин Хомушку төрелдеринге дыннатпаан-да. Олар ийилээ чурттагланын омак-хөглуг, бай-шыдалдыг, эптиг-найыралдыг ынчаар чурттап эгелээш, өг-бүлезинии өөрүшкүзү болур бир уруглуг-даа болдулар.

Амгы бо хүнеерде бистиң аныяк өскенчиивистиң өг-бүле тудуп турарының, куда эрттирип турарының дугайында мурнунда солуинарга эки-даа, таарымча чок-даа талааларын бижип турган болгай. Бистиң өг-бүле тудар дээн аныяктарыстың хөй кезии-ле белен бажыңга, ада-иезиниң, төрелдериниң садыл бергени бажың иштиниң бүрүн херексел-дерииге хандыртынган. Оол бирле уруг бүрүн херекселдиг бажыңга олуруп алыр апарган болгай.

Өгленир дээн уруглариның бажың иштиниң херексел-дерии бүрүнү-биле, оларның кудазын эрттирериңе аъш-чемни, арага-дарыны оолдуң, кыстың ада-иелерң, төрелдери долузубиле белеткеп турарлар. Чамдык уруглар төрелдериниң садып бергеии шкаф, диван дээн чергелиг улуг өртектиг эдилелдерии — «Багай-дыр, оон чараш чүве меңээ херек» — дээш, холуур-даа таварылгалар тургулаар.

Аныяктарның амгы кудазында эки талаларын көргүскен «Комсомолчу куда» дээн ышкаш клубтарга организастап турар кудалар кижизидилге үжур-дузалыг болгаш өгленишкен уруглариың амыдыралынга уттундурбас болуушкун болуру билдингир.

Чөөн-Хемчик» районнуң «Тыва» совхозунуң Теве-Хая суурда чурттап турар Виктор биле Марина Ооржактарның дугайында үстүнде чүүлдерге хамаарыштыр бижиир бодадым. Ооржак Виктор Кашкендейевич болгаш Ондар Марина Седип-ооловна школаның эге класстарындан эгелеп, чангыс класска өөренип, ойнап, хөглеп өскен болгаш оңгу классты кады доосканнар. Виктор биле Марина школага өөренип тургаш-ла, боттарының аразынга эптиг, найыралдыг, боттарының өөредилгезинге дузалажыр чорааннар. Оңгу классты оларның доосканыиың соонда Виктор Совет Армияга албан-үүлгээлгезин эрттирип чорупкан. А Марина Теве-Хая сес чыл школазынга кижизидикчи башкы болуп ажылдай берген.

Виктор 1978 чылда шериг хүлээлгезин чедишкининг эрттиргеш, Теве-Хаяга чедип келген. Школачы чылдарында найыралдажып, бот-боттарынга дузалажып чораан эжи Марина-биле өг-бүле тудуп, күш-ажылчы амыдыралче шымнып киреринии ийи боттары дугуржуп алганнар. Шеригден келген соонда Виктор «Тыва» совхозтуң мал кажаалариның тудуунга ажылдап кирипкен. Мариназы школада ажылдавышаан, адазының дунмазы утбазының ууртарын азыражып, ооң бажыңынга чурттап турган.

Ийи боду чурттагланының аас-кежиин, салым-чолун боттары шинтпирлээр дээн уруглар утбазының бажыңынга кезээде чоруур эвес. Чурттагланы чүүден эгелээрии олар аразында дугуруушканнар.

Хуузунда бажың тудуп алырындан эгелээр. Дорт шинтпир ол болган. Виктор ажылындан хостуг шактарында бажың тудар материалдарны белеткеп кирипкен болгаш бажыңның таваан Теве-Хаяның Ленин кудумчузунда кара сугиун бир батыан бугазының кыдыңга салып эгелээн. Ол чайын хүнүн-не эртенги ажыл шагының мурнунда-даа, ажыл шагчын соонда-даа ийи аныяк оол, кыс ажылчын хептерии кедипкен, бажың туткан турарын эрткен-дүшкен кижилер магадап турганнар. Олар 1979 чылда чурттаарынга таарымчалыг бажың тудуп алырын планнап турарлар. Бажыңының дёвискээрии долгандыр херимнеп алган.

Виктор Ооржак школага өөренип тургаш-ла, күш-ажыл кичээлдеринге аажок сундулуг, школа мастерскаазынга чазанырынга, нарын чүвелер кылырынга салымныг турган. Ынчангаш ол күш-ажылчы амыдыралын тудуг ажылынга эгелээни таварылга эвес. Ол бодунуң бажыңының эң нарын кылыгларын, печказын салырындан эгелээш, соңгаларын шилдээринге чедир, боду кылган. А Марина мөге-шыырак болгаш Викторга дузалажып, чудук көдүрүп, ажылдап турда, оолдардан дудак чок.

Ооржактарның бажыңына кире бээрге, культурлуг аныяк өг-бүле деп чүве караакка дораан эскертинер. Бүрүн херекселдериг демир оруннар, хеп шкавы, чем шкавы, радиоприёмник, радиорепродуктор, этажерка, стол, сандайлар, оруннар артында, шалада хевистер, шил шкаф иштинде алдын-сарала аяк-савалар аймаа, бичии уругларынга, элээди дунмаларынга ойнаарактар дээш чүнү чок дээр.

ИЮНЬ 2-ДЕН 4-КЕ ЧЕДИР

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮНЬ 2-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 9.05 — «Болдыноже шуужүт». Документалдыг телефильм. 9.50 — «Штраустарның өг-бүлезин». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм 1-ги сериязы. 11.20 — Медээлер. 11.25 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35—ССРЭ-ниң Кызыл Крест болгаш Кызыл Чартык ай нитилелериниң эвилелиниң ажыл-чорудулгазының дугайында документалдыг фильмнер программазы. 15.10 — «Телестадион». 15.40 — Уругларга фильм. «Тимур болгаш оон командазы». Уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 16.45—«Үннер болгаш өнер». Фильм-концерт.

КЫЗЫЛДАН

17.15 — Документалдыг фильмнер программазы. 17.45 — «Бистиң чуртувуста курар-хевирлер ужур-дузазы». 17.55—Чарлалдар. 18.00 — «Ажыктыг чорук болгаш шынар». 18.30—Телемедээлер (тыва, орус дылдарга).

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Эртем аммадыралы». 19.30 — «Штраустарның өг-бүлези». 2-ги сериязы. 21.00—«Ye». Информастыг программа. 21.35 — Балет артистериниң концерти. 22.05 — Бөгүн делегейде. 22.20 —Европаның баскетбол чемпионады. Эр улус. Прагадан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Капитан Немо». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 13.10 — Кукрыннексыларның чогаадылгазы. 14.20 — ССРЭ-ниң фехтование чемпионады. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң «Дружба» залындан дамчыдылга. 14.50 — «Хөглүг аныктар». 16.05—17.15 — Чапсар. 17.15 — «Ариыктарның адрестери». 18.15 — «Чурук бүргүнде — хүн».

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер (тыва, орус дылдарга). 18.45—Чарлалдар. 18.50 — Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

19.00 — Армен Тиграняның операларындан. 20.00 — «Тамчыктыг улугар, чаштар!», «Эскитчигеш болгаш булут». Мультфильм. 20.15 — «Киноқорукчуларниң эдериҥизин». 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — «Лобо». Уран-чечен телефильм. 22.50 — «Кандай Королева». Документалдыг фильм. 23.00 —00.45— ССРЭ-ниң футбол чемпионалы. «Динамо» (Москва)—«Днепр».

ИЮНЬ 3-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 9.05 — Мультфильмнер программазы. 9.50 — «Штраустарның өг-бүлези». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 11.20 — Медээлер. 11.25 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — Документалдыг телефильм. 15.35 — «Орус чугаа». 16.05—Танцы—мээҥ амыдыралым». Фильм-концерт. 16.35—«Горнистер, кыйгыга харыылаңар!». 17.05— Европаның баскетбол чемпионады. Эр улус. Түңнел оюнар.

КЫЗЫЛДАН

17.45 — «Өрттер болгаш хоойлу». Документалдыг фильм. 18.05 — Эрзинниң бот-тывынгыр артистериниң концерти. 18.30 — Телемедээлер (тыва, орус дылдарга).

МОСКВАДАН

18.45—Бөгүн делегейде. 19.00 —«Эрткен хүнеринге өндүр-чагаалы». ССРЭ-ниң улустуң артизи О. Бардианы кыргылгаш-биле концерт. 19.30—«Штраустарның өг-бүлези». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 3-ку сериязы. 21.00—«Ye». Информастыг программа. 21.35 — «Улустуң хөгжүм херекселериниҥ үнери». Гитара.3-ку дамчыдылга. 22.50—Бөгүн делегейде. 23.05—00.50 — ССРЭ-ниң футбол чемпионалы. «Динамо» (Тбилиси)—«Торпедо». «Спартак»— «Шахтёр». 2-ги үелери.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Капитан Немо». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 3-ку сериязы. 13.05—«Телестадион». 13.35 — ССРЭ-ниң улустуң артизи Ю. Гуляев ырлаар. 13.45 — «Калининград». Документалдыг телефильм. 14.15 — «Чүү? Кажан? Каяа?» Телевикторина. 15.25—«Советтер болгаш амыдыралы». 15.55 — 17.45 — Чапсар. 17.45 —«Улустуң уран чогаадылгазы». Теледопчулал.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер (тыва, орус дылдарга). 18.45 — Чарлалдар. 18.50 — «Үннер болгаш өнер». Фильм-концерт.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг улугар, чаштар!». «Илбилиг экран». 20.15 — Күрүненин Третьяков галереязының залдарында». Документалдыг фильм. 20.45 — Татар АССР-ниң улустуң артизи Р. Ибрагимов ырлаар. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35—22.45 — «Ногаан отчугаш». Уран-чечен фильм.

ИЮНЬ 4-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Штраустарның өг-бүлези». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 3-ку сериязы. 10.35 — «Дириг амытаннар делегейинде». 11.35 — Медээлер. 11.40 — 14.15—Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 —«Көдээниҥ ажыл-ижи». 15.40 — «Тимур болгаш оон командазы». Уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 16.45 — «Шыдыраа школазы». Телекөрүкчүлериниң чагааларынга харыылар. 17.15 — «Райко» ансамбльдиң концерти. 17.45 — «Миллионнарның ленинчи университеди». «Социалистиг экономиканы эргелеп башкарары».

КЫЗЫЛДАН

18.20 — Телемедээлер (тыва, орус дылдарга).

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Кижи болгаш хоойлу». 19.30 — «Штраустарның өг-бүлези». 4-ку сериязы. 21.00—«Ye». Информастыг программа. 21.35 — ССРЭ-ниң улустуң артизи И. Богачеваның болгаш Ленинградтың телевидение болгаш радио комитединиң орус улустуң В. Андреев аттыг оркестриниң концерти. 22.45 — Бөгүн делегейде. 23.00 — 23.45 — Европаның баскетбол чемпионады. Эр улус. Түңнел оюнар.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Чивецнешкен отчугаштар». Уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 13.05—«Төрээн чуртуң чурумалдары». Риганың «Аве сол» деп ниити ырының киржилгезинбиле концерт программазы. 13.20 — «Театрга ынак силер бе?» 14.05 —«Горизонт». Ленинградтан дамчыдылга. 15.05 — «Хөгжүмүңүң рыцары». Документалдыг телефильм. 16.00 — 17.30 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.00 — Уругларга фильм. «Улавас чаъс чаар». Мультфильм. 17.50 — «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шийтирлерии — амыдыралга». 18.20 — Телемедээлер (тыва, орус дылдарга). 18.45 — «Бойдуста биологтуг децнежилге». Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

19.00— «Пиринейлер ыдыында — Испания». Документалдыг телефильм. Автору болгаш тайылбырлакчызы — А. Потапов. 20.00 — «Тамчыктыг улугар, чаштар!» «Эскитчигеш болгаш булут». Мультфильм. 20.15 — «Соликамскиден альбом». Документалдыг телефильм. 20.30 — «Кады—пайдалыг өг-бүле». 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — 22.50 — «Чаагай сеткилдиг кижи, экии». Уран-чечен фильм.

КАЯА ӨӨРЕНИРИЛ

Күрүненин Кызылда педагогика институдунуң бот-өөредилге салбыры дараазында мергежилге өөренирин күзээлерни бирги курска хүлээп алырын чарлап тур:

Математика.

Орус дыл болгаш литература.

Педагогика болгаш эге өөредилгенин методиказы.

Биология.

Киреринин экзаменнерин июнь 2-ден 14-ке чедир дараазында эртемнерге болур:

«Математика» мергежилге— математикага (аас болгаш бижимел-биле), физикага (аас-биле), орус дылга болгаш литературага (бижимел-биле);

«Орус дыл болгаш литература» мергежилге —орус дылга болгаш литературага (аас болгаш бижимел-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле), дашты-кы дылга (аас-биле);

«Педагогика болгаш эге өөредилгенин методиказы» мергежилге—орус дылга болгаш литературага (аас болгаш бижимел-биле), математикага (аас-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле).

«Биология» мергежилге — орус дылга болгаш литература (бижимел-биле), биология (аас-биле), химиягa (аас-биле), физикага (аас-би-

Билдириишкиннерни июнь 1-ге чедир дараазында документилерни ыяап кошкаш, чорудар: ортумак эртемниң дугайында документ (боду-биле), күш-ажыл дептериниң хоолгазы, № 286 маймк ёзугаар эмчи шынызылгазы, ажылдан турар черинден характеристика, билдириишкин, 3×4 хемчээлдиг 4 фото-чурук.

Документилерни дараазында адресче чорудар:

Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу. 34. Пединститут, бот-өөредилге салбыры. Телефон: 2-20-36.

Свердловскиниң юридиктиг институду чаа өөредилге чылында студентилер хүлээп алырын чарлап тур.

Өөренир хуусазы — 4 чыл.

Институт үш факультеттиг: суд-прокуроруун, истелге-криминалистиканың, улус ажылагыйынга эрге-хоойлу албанының.

35 хар чедир назылыг, ортумак эртеминг болгаш 2 чыл чедир ажыл стажтыг (шеригге албан эрттиргеи үезии ацаа кижер (10 класс дооскаинар) ле. литературага (чогаадыг), химиягa (аас-биле) экзаменнер дужаар.

Эртеминиң дугайында документизинде чүгле «4» болгаш «5» демдектерлиг 10 класс дооскаиларны «Зоотехния» болгаш «Агрономия» салбырларынга (бот-өөредилге) киреринин экзамен чокка хүлээп алыр.

Бот-өөредилге салбырының билдириишкиннерни июнь 1-ден июль 31-ге чедир хүлээп алыр. Киреринин экзаменнери август 1-ден 20-ге чедир, сургуул кылдыр киир санаары — август 21-ден 24-ке чедир.

Бот-өөредилге салбырынга киреринин экзаменнерге: август 1-ден 13-ке чедир, октябрь 13-тен 16-га чедир, ноябрь 18-тен 21-ге чедир.

Техникумнуң киреп өөренир салбырынга киргеиер ниити дүрүм ёзугаар стипендия алыр. Өг-бүлезиниң материалдыг байдалының дугайында справка эккелген, совхозтарның, тыва националлыг ажылчыныларының ургуларын күрүенни долу хандырылгазынга хүлээп алыр.

Техникумнуң адреси: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 5. Телефоннары: 2-55-93, 2-36-04, 2-43-09.

Кызылдың уран чүүл училишези 1981—1982 өөредилге чылында дараазында салбырлар аайы-биле хүлээп алышкыны чарлап тур: дирижерниити ыры; улустуң хөгжүм херекселдери (баян, домра, аккордеон, балалайка, допшулуур, чанзы, чадаган, игил); фортепиано; үрер хөгжүм херекселдери (труба, тромбон, кларнет, гобой, флейта, труба, валторна); хылдыг хөгжүм херекселдери (скрипка, контрабас); ыры; теоретик-композитор; уран чүүлга; клуб салбыры (мергежилдерн — дирижер-ниити ыры, улустуң хөгжүм херекселдери, клуб хемчегрининң режиссуразы, хореография); библиотека херээ.

Үчилишеге 30 хар чедир назылыг эр, херээжен хамаатыларны хүлээп алыр. Дирижерниити ыры болгаш ыры салбырларынга 18 хардан өрү назылыг хамаатыларны хүлээп алыр. Музыка салбырларынга сактыычалың, дыннаарыч, үнүн барымдаалап хүлээп алыр, уран чүүлга салбырынга кирерлер карандаш, будукбиле чураан чүүлдерин эккеп көргүзер.

Клуб салбырының режиссер мергежилге болгаш библиотека херээнин салбырынга чүгле ортумак школа дооскаиларны хүлээп алыр.

Директорнуң адынга бижээн билдириишкинге хожар чүүлдер: аттестат азы сес чыл школазын дооскан черечилел (бодун), чурттап турар черинден № 286 маймк ёзугаар эмчи шынызылгазы, күш-ажыл дептериниң кадрлар кылдызиниң азы будүрүлгенин удуртукчузунуң адын салганы ушта бижилге, 2х4 см хемчээлдиг 4 фото-чурук. Үчилищеге келирде төрүттүүген дугайында херечилелин азы паспортун, шериг билединиң азы шериг херээнге книр бижидилге дептерни боду эккеп көргүзер.

Сес чыл школазын дооскаиларга дараазында экзаменнер дужаар: мергежил аайы-биле, орус дылга (диктант), орус дылга болгаш литературага (аас-биле).

Он чыл школазын дооскаиар: мергежил аайы-биле, орус дылга болгаш литературага (чогаадыг), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле).

Киреринин экзаменнерин ортумак өөредилге черлериниг чурумнарын ёзугаар 1981 чылдың июнь 6-дан эгелеп эрттирер.

Кичээлдер сентябрь 1-ден эгелээр. Стипендияны ниити дүрүм ёзугаар бээр. Өг-бүлезиниң материалдыг байдалыныи дугайында шынызыганы барымдаалап үилезии националдың ажылчыныарының болгаш колхозчуларының ургуларын күрүенни долу хандырылгазынга хүлээп алыр.

Үчилищиниң адреси: **Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, бажың № 2.** Телефоннары: 2-25-79, 2-29-26.

Тываның көдээ ажыл-агый техникумунуң кирил өөренир болгаш бот-өөредилгелиг салбырлары 1981—1982 өөредилге чылында сургуулдар хүлээп алырын чарлап тур.

Кирип өөренир салбырга дараазында мергежилдерге өөренирининң хуусазы:

Агрономия — 2 чыл 6 ай (он класс дооскаиларга).

Зоотехния — 2 чыл 6 ай (он класс дооскаиларга).

Ветеринария — 2 чыл 6 ай (он класс дооскаиларга).

Ветеринария — 3 чыл 6 ай (8 класс дооскаиларга).

Көдээ ажыл-агыйны механизастаары — 3 чыл 10 ай (8 класс дооскаиларга).

Көдээ ажыл-агый будүрүлгелериниг бухгалтер учёдуу — 2 чыл 10 ай (8 класс дооскаиларга).

Бот-өөредилге салбырынга дараазында мергежилдерге өөренирининң хуусазы:

Агрономия — 4 чыл 6 ай (8 класс дооскаиларга).

Агрономия — 2 чыл 6 ай (10 класс дооскаиларга).

Зоотехния—2 чыл 6 ай (10 класс дооскаиларга).

Көдээ ажыл-агый будүрүлгелериниг бухгалтер учёдуу— 3 чыл 9 ай (8 класс дооскаиларга).

Көдээ ажыл-агый будүрүлгелериниг бухгалтер учёдуу — 1 чыл 10 ай (10 класс дооскаиларга).

Көдээ ажыл-агыйны механизастаары — 4 чыл 11 ай (8 класс дооскаиларга).

Көдээ ажыл-агыйны механизастаары — 2 чыл 11 ай (10 класс дооскаиларга).

Техникумга ССРЭ-ниң эр болгаш херээжен хамаатыларын хүлээп алыр. Шуут өөренип киреринге 30 хар чедир назылыгларны, а бот-өөредилге-биле өөренирлерге — назыхар барымдаалавас, киреринин экзаменнерни чеднишкиниг дужаган, 8 болгаш 10 класс дооскаиларны хүлээп алыр.

Техникумга киреп чигелдиг болур кижилер:

1. Ниити билиг школазын хүндүлел бижик, алдын азы мөнгүн медаль-биле дооскаиар, ортумак ПТУ-ларны шылгаралдың диплому-биле дооскаиар.

2. № 3 форма ёзугаар совхозтарның болгаш өске-дээ көдээ ажыл-агый будүрүлгелериниң өөредип чорутканы-биле келгеиер.

3. Өөренир дээш мергежилинге 2 чылдан эвээш эвес хуусада ажылдан турарлар, шериг албанындан халашканнар (ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеларының аъш-чем-биле, ажылдан кедер хеп-биле, стипендия-биле хандырар. Хоорайда чурттавайн турарларга общежитие бээр.

Үчилищелерде спортчу секциялар, бот-тывыкчыр ураа чүүлдүн болгаш техниктиг чогаадылганың бөлүүмнерия ажылдап турар. Сургуулдар чылдың-аа бөлүктер-биле Кара далайже, Москваже, социалистиг чурттарже туристен чорун турар. Профтехөөредилге сургуулдарының ыры болгаш танцы ансамбли, «Күш-ажылчы курлавырлар» спорт нитилелиниң республика чөвүлели үчилищелериниң баазаларында ажылдап турар. Чамдык мергежилерге өөредилгени спортчу угланышкын-биле чорудар.

Үчилищеге киреп күзээнер шилип алган мергежилин айытпышаан, директорнуң адынга биллириишкин бижиир. Биллириишкинге хожар документилер:

1. Ортумак эртеминиң дугайында аттестат азы сес чыл школазын дооскан дугайында черечилел.

2. 286 маймк ёзугаар эмчи шынызылгазы.

3. Чурттап турган черинден шынызыга.

4. 3х4 хемчээлдиг үш фото-чурук.

5. ВЛКСМ райхооркомунуң азы будүрүлгенин өөредип чорутkан бижин.

Документилерни ол үчилищелерин бирээзинче өртектиг чага-биле почта дамчыштыр чорудуп болур.

Үчилищеге келгеш, төрүттүүген дугайында херечилелин азы үндүр бижиткеи паспортун көргүзер.

Аныяктарны үчилищелерге киреринин экзаменнери чокка, черечилелдиреде болгаш аттестаттарында демлектерни барымдаалап хүлээп алыр.

Кичээллер сентябрь 1-дең эгелээр.

Тус черлерниң партия, совет болгаш комсомол органнары, совхозтарның, будүрүлгелериниң болгаш тудугларның удуртукчулары, школаларның башкылары ПТУ-ларже аныктарын киреп өөренирине дуза чедирерия, будүрүлгелер болгаш комсомол органнары оларга путёкаларны бээр талазы-биле ажылды чорударын Профтехөөредилге талазы-биле эргелеп дилеп тур.

Профессионал-техниктиг өөредилге талазы-биле республика эргелеп сес чыл болгаш ортумак школаларның доозукчуларын мергежил чедип алыры-биле республиканың дараазында ПТУ-ларынга өөренирииче чалап тур:

Кызылдың болгаш Балгазының көдээниң ортумак 1 болгаш 2 дугаар ПТУ-лары.

Слесарь-септехчиниң болгаш автомобиль чолаачызының ажылын күүседип шыдаар, калбак мергежилдиг тракторист-машинистерин белеткеп турар.

Ак-Довурак хоорайның ортумак № 3 ПТУ-зу.

Арыглал дериг-херекселдериниң машинистерин, слесарь-септехчилерин, электромонтёрларын, шеверлекчилерин белеткеп турар.

Кызыл хоорайның ортумак № 4 ПТУ-зу.

Конструкцияларның дашчы-монтажниктерин, штукатур-облицовщиктерин, шеверлекчилерин, электрогазосварщиктерин, көдүртүр кран машинистерин, слесарь-сантехниктерин белеткеп турар.

Ак-Туруктуг (Улуг-Хем район) чаа ажыттынган № 7 ХПТУ.

Конструкцияларның дашчы-монтажниктерин, шеверлекчилерин, бызаңчы-столярларны, электросварщиктерни белеткеп.

Чадааналың техниктиг училищези (№ 6 ХПТУ-нуң базазында тургустунган).

Дашчыларны, бызаңчыларны, шеверлекчилерни, электросварщиктерни бир чыл хуусаалыг өөредип. Ортумак школаларның доозукчуларынга училище айда 75 рубль стипендия төлөөр.

Үчилищелерге өөренирининг хуусазы: 8 класс дооскаиар — 3 чыл, 10 класс дооскаиар—1 чыл. 3 чыл хуусаалыг ортумак ПТУ-лар дооскаиар мергежилиг-биле чергелештир ниити ортумак эртемни чедип алыр болгаш тураллааны дээди болгаш ортумак өөредилге черлериче өөренип кирип болур дипломну алыр. Ынзар киреп чигелделиг ПТУ-ларга өөренип турган үезин ажыл стажынче книр саналр.

Сургуулларны аъш-чем-биле, ырлыгазы путёвканың өртээнде кирип турар.

Айтырар адреси: Кызыл хоорай, Кочетов кудумчузу, 1. «Мөңгүлек» гостиницазы, 102 дугаар өрээл. Экскурсия бюрозу. Телефоннар: 997-1-94 азы 2-41-02

Тефлоходка олурупкаш, аянчорук кылып туристээрниче чалап тур. Дыштанырынга таарымчалыг бүгү-ле чүүлдер шында тургустунган: ыры-хөгжүм, оюннар, аттракционнар.

Теплоход аян-чорук үезинде чараш бойдус чурумалдыг черлерге доктаар. Ол үеде эрикке дыштанып-даа, эштип-даа, балыктап-даа болур.

Ажыл соонда азы дыштанар үүнде дыштанырын күзээнер Улуг-Хемни дургаар 1 азы 3 нак агаарлаар. Тываның эң чараш бойдус чурумалдыг черлерии — Тёшкуже 2 хонук агаарлап болур.

Путевкаларны дараазында адрестеи садып ап болур:

Кызыл хоорай. Кочетов кудумчузу, 1. «Мөңгүлек» гостиницазы, 102 дугаар өрээл. Экскурсия бюрозу. Телефоннары: 997-1-94 азы 2-51-76

АЯН-ЧОРУКЧЕ ЧАЛАП ТУР

Кызылдың экскурсия бюрозу дараазында чергерже туристээрни күзээнерге путёвкаларны сүмелеп турар:

Ленинградче май 30-дең эгелеп 10 хонук чоруур.

Путёвканың өртээ—270 рубль.

Новосибирскиже июнь 1-дең, 8-тең эгелеп 5 хонук чоруур. Путёвканың өртээ—95 рубль.

Вильнюс-Палангаже сентябрь 1-дең эгелеп 12 хонук чоруур. Путёвканың өртээ —330 рубль.

Самолётка ийи талазынче үжударының өртээ, аъш-чем, чурттаары, экскурсия хандырылгазы путёвканың өртээнде кирип турар.

Айтырар адреси: Кызыл хоорай, Кочетов кудумчузу, 1. «Мөңгүлек» гостиницазы, 102 дугаар өрээл. Экскурсия бюрозу. Телефоннар: 997-1-94 азы 2-41-02

АЖЫЛЧЕ ЧАЛАП ТУР

«Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынның Сарыг-Септе ыяш белеткээр пунктузунуң Сизимде участогунга, түр болгаш доктаамал ажылдаары-биле дараазында мергежилдиг ажылчыныары иегеттиниң турар:

Трактористер, ыяш ужуруқчулары, будуу аштакчылары, налорама ажылчыныары, арассаар ажылдар кылыр ажылчыныар.

Доктаамал ажылдаары-биле келгеннерни өг-бүле чок кажиерии Каа-Хем районуң Сизим суурга бажың-биле, общежитие-биле хандырар. Ажылды кылгадың барымдаалап шәйнал-биле төлөөр.

Айтырар адреси: Кызыл хоорай, Чүлдүм кудумчузу, 2. «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкының кадр кылдызи азы Каа-Хем районуң Дерзиг-Аксы суурда ыяш белеткээр пункт.

Красноярск хоорайның № 2 ортумак профессионал-техниктиг училищези (хемчилер белеткээр) 1981-1982 өөредилге чылында сургуулдар чыып турар.

Енисейниң Ленин орденниг хем пароходствозунга ажылдаар дараазында тускай эртемниглерни училище белеткеп турар:

8 класс дооскаиларны (өөренир хуусазы 3 чыл) **башкарыкчы-мотористерге** өөредип. 15,5 харлыг оолдарны хүлээп алыр.

10 класс дооскаиларны (өөренир хуусазы 1 чыл) **башкарыкчы-мотористерге, судноларның радиостанцияларының радио-операторларынга, судно-корпусник-септекчи- дуизаалакчыга** өөредир.

17,5 харлыг оолдарны хүлээп алыр.

8 класс дооскаш, училищеге киргеиерии болгаш судокорпусник-септекчи - дуизаалакчыга өөренирлерни хүнде үш катап чемгерер, флоттуң форма хеви-биле хандырар.

Үчилище тускайлаттынган кабинеттерлиг, лабораториялардыг, слесарь ажылдары кылыр мастерскаяларлыг, спортчу комплекстиг, чагайжыды туттунган общежитиелиг, столоваялыг, клубтуг.

Үчилищеде техниктиг чогаадылганың, бот-тывынгыр ураа чүүлдүн болгаш болгаш спортчу секциялар (хоккейнин, хаактың, хостуг хүрештин, бокстуң) ажыллап турар.

Бүдүрүлге (эжиндириишкин) практиказын сургуулдар амгы үенин теплоходтарынга эрттирер.

Үчилищени дооскан соонда күзелдиг кижилерии өөредилгезин уламчылаары-биле Астраханьның индустриалдыг-педагогика техникумунче, суг транспортунуң инженерлеринин Новосибирскиде институдунче болгаш оон-даа өске өөредилге черлериже өөредип чорудуп болур. Доозукчуларга ортумак тускай эртемниң дипломун тыпсыр.

Үчилищеге өөренип кирерде дараазында документилерни эккээр.

Школаны доосканының дугайында херечилел (аттестат).

Паспорт (төрүттүүген дугайында херечилел).

Школадан характеристика.

3х4 хемчээлдиг 8, 5х6 хемчээлдиг 3 фото-чурук.

Чурттап турар черинден шынызылга.

Өг-бүлезиниң дугайында шынызылга.

№ 286 маймкка эмчи справказы.

Документилерни **1981 чылдың май 20-дең эгелеп** хүлээп алыр. Кичээллер сентябрь 1-де эгелээр.

ҮЧИЛИЩЕНИҢ АДРЕЗИ: 650010. Красноярск хоорай-10 Столовая кудумчузу-73. Хоорайның № 2 ортумак профтехүчилищези.

Доктаар чери: «Цирк» азы «Затон».

Культура министерствозунуң уран чүүл школазы 1981—82 өөредилге чылында белеткел класзынга өөренири-биле тыва националдыг ургуларны чыып турар.

7 харлыг, ниити билиг школаларының бирги класзынга өөренир ужудулуг ургуларны хүлээп алыр.

Школа дараазында салбырларыг: фортепионоун, үрер болгаш кагар хөгжүм херекселдериниң (флейта, кларнет, труба, ксилофон); хылдыг хөгжүмүн (скрипка, виолончель), улустуң хөгжүм херекселдериниң (баян, домра); чурулганың.

Конкурсту ийи ээлчег-биле эрттирер.

Школага кирип турарларның музыкага салымнының хынаар (шигээдин алыры, дыннап билири, ритм, үнү).

Чурулга салбырынга киреп-лер бажында кылган чүүлдерии чуруктарын көргүзер.

Конкурс Кызылдың уран чүүл үчилищезинге июнь 8-те эртенгиниг 10 шактан эгелээр.

Школага киреп күзээнер школа директорунуң адынга биллириишкин бижиир болгаш төрүттүүген дугайында херечилелии, 7 харга чедир өзүлдезиниң дугайында эмчи картозазын, өг-бүлезиниң дугайында шынызылганы аңаа кожар.

Тываның кооператив үчилишези 1981—1982 өөредилге чылында өөренир сургуулдар чыып турар.

17-35 хар чедир назылыг, 10 класс дооскаиарны үчилищеге алыр. Садыг салбырынга өөренирииң хуусазы бир чыл, кулиларынынга — ийи чыл, хлеб быжырарының—бир чыл.

Өөренирии күзээнер дараазында документилерни киирер: биллириишкин, эртеминиң дугайында документ, паспорт, райпонуң, сельпонуң, ажылчын кооперациязының өөредип чорутkан бижии, 3×4 хемчээлдиг үш фото-чурук, 286 маймк ёзугаар эмчи шынызылгазы.

Документилерни дужаар хуусазы — июль 5-тен август 15-ке чедир.

Хүлээп алышкын комиссиязының кежигүнерии документилер хүлээп алышкымнының үезинде өөренип кирип турар кижибиле беседалажыр.

Үчилищеге книр саналры — киреринин экзаменнери чокка август 20-де.

Садыг болгаш кулиларга салбырынга киргеиер айда 32 рубль, а хлеб быжырарының салбырынга киргеиер 70 рубль стипендия алыр. Чурттаар черии чок кижилерге общежитие бээр.

Үчилищеге өөренгениниң чылларыг күш-ажыл стажынга кирер.

Үчилищениң доозукчуларынга садыгжының, дөртку разрядтың поварының, дөртку разрядтың хлеб быжырыкчызының квалификациязын тывысканының черечилелии тыпсыр.

Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалы бир ай хуусаалыг белеткел курстарынга өөренир дыцнакчыларны чыып турар.

Техниктиг дээди өөредилге черлериже киреп-биле дыцнакчылар математикага, физикага, орус дылга болгаш литературага белеткелдиг эртер.

Курстарга киреп күзээнер КПИ-ниң Кызылда филиалының директорунуң адынга биллириишкинии киирер.

Өөренирииң төлевири кылдыр 15 рубльди № 14107 санче почта дамчыштыр шилчидер. Өөредилгении хевири — кежээки. Кичээллер июль 1-де эгелээр.

Айтырар чери: Кызыл хоорай, Рабочая «удумчузу, 4. Өрээл —215. Телефон 2-29-02.

Республиканың анчылар, балыкчылар нитилелиниң баштаар черииң бүгү анчыларга дыцнадыры болза: Чатыгай хөлге спортчу болгаш соңуургактарның балыктаарын июнь 5-тен эгелеп пятница, суббота, воскресёнье хүнеринде чөпшээрээн (кежигүн билеттиг болгаш путёвкалыг кижилерге). Бир барган балыкчының балык тудар кормазы — 5 кг-дан хөй эвес болур (балыктаар черге эрттиргеи үезии барымдаалавас).

Бөгүн, июнь 2-де, Рязань филармониязының «Сверстники» дээн ыры-хөгжүмнүг бөлүүнүң концерти хөгжүм-шиң театрынга болур.

Режиссёру — Ленинчи комсомол шанналының лауреады Аркадий Певанер.

Удуртукчузу — Валерий Егоров.

Концертиң эгелээри —19.30 шакта. 2-16-69 телефон-биле коллективтиг чагыларны хүлээп ап турар. Касса 10 шактан эгелеп филармонияда болгаш «Саян» универмагта ажылдап турар.

АГААР

Бөгүн республикага көжер булуттаар, дымырадыр чаъстаар, диимирээр. Соңгу-барының чүк угланышкынныг хат секундада 9-14, а бир чамдыкта 20-25 метр чедир дүргедээр. Дүне —8-13, хүндүс — 15-20 градус чылыр.

Кызылга база-ла көжер булуттаар, үр эвес чаъстаар, диимирээр. Соңгу-барының чүк угланышкынныг хат секундада 9-14, а бир чамдыкта 20-25 метр чедир дүргедээр. Дүне-10-12, а хүндүс — 18-20 градус чылыр болур.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ИЮНЬ 2-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Силерниң дүжүнерге-даа кирбээн боор» 9.30, 11.20, 13.10, 17.10, 19.00 (узаткан), 21.30. **«Чүүден-даа артык үнелиг».** Чедигү болгаш сески фильмнер: **«Дан хаазы чырып келген», «Сорулганы салыр херек»** 15.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Холук көдүр!» 10.00, 11.30, 14.20, 15.50. **«Чеднишкинни күзедим»** 17.20, 19.10, 21.00 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Даштыкы төптүң төлөзии» 14.20, 17.10, 20.00 шактарда.

Редакциянның адреси: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи аныдыра болгаш совет төрүүзү киллистериниң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, кадр ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлетүр киллизиниң 2-31-75, чагаа киллизиниң 2-41-27 информация киллизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериниң 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефоиче долгаар.

Тираж 17866. Магыт № 1551.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Совулелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00589

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 129 (11627) | 1981 чылдың июнь 3, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кеп.

СЭКП обкомунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

БҮГҮ ХЕМЧЕГЛЕРНИ КОМПЛЕКСТИГ ЧОРУДАР

«1981 чылда дүжүт ажаалдазын, көдээ ажыл-агый продуктуларын болгаш мал чемнерин белеткээрин хандырар болгаш 1981-1982 чылдарның үезинде мал кыштаглаашкынын чедиишкинниг эртирер талазы-биле немелде хемчеглер дугайында» доктаалды СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели хүлээп алган. Ол документиде ажыл-агыйларны болгаш белеткел организацияларының дүжүт ажаалдазынга өй-шаанда белеткенген турарын чедип алырын, көдээ ажыл-агый продуктуларын болгаш мал чемнерин чогуур үезинде белеткээрин партия, совет, көдээ ажыл-агый органнарынга СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели даандырган.

СЭКП обкомунуң бюрозу болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели көдээ ажыл-агый техниказын дүжүт ажаарынга белеткээри, кажаалары, бажыңнарын, ферма-ларының болгаш мал чемнери белеткээр пехтерин, дериг-херекселин белеткээри республикада кончуг багай дээрин айыткан. Көдээ ажыл-агый министерствозу, «Скотопром» трест, Сельхозтехчүркомун, районнарның партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнарын «1981 чылдың хову ажылдарынга көдээ ажыл-агый техниказын чогуур үезинде бедик шынарлыг белеткээрин болгаш совхозтарны механизатор кадрлар-биле четчелээрин хандырар талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң доктаалы сула күүседип турарын демдеглээн.

Мээн 20-ге чедир республикада тракторларның 87 хуузу, сиген кезер машиналарның 50, комбайнарның 65, грабльдерниң 30, силос комбайнарының 27 хуузу белеткеттингеи. Техниканы ийи эвилеглиг ажыглаарынга ылангыя Каа-Хем, Танды, Кызыл, Бии-Хем болгаш Улуг-Хем районнарның совхозтарында хөй механизатор кадрлар чедишпес.

Садыг болгаш белеткел организацияларында, а ол ышкаш совхозтарда материал-техниктиг баазаларны, складтарны, картофель болгаш ногаа шыгжаар черлерни, силос болгаш сеңээж траншеяларын белеткээринде улуг четпестер бар.

Кыштаглаашкынга белеткел ажылын чедиишкиниг болгаш организастыг чорудар талазы-биле Эрзин районуң көдээ ишчилериниң кыйгырыын чамдык районнарда деткип турары сула. Бо талазы-биле организакчы, масса-политиктиг ажыл малчынар оргузуга четпес чоруттунган.

Оң бирги беш чылдың баштайгы дүжүдүн чогуур үезинде шынарлыг ажаарынга, көдээ ажыл-агый продуктуларын болгаш мал чемнерин белеткээринге, кыштаглаашкынны эдиишкиниг эртирерине организастыг белеткеткир база ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1981 чылдың апрель 23-теги доктаалын күүседир сорулгабиле СЭКП Тыва обкомунуң бюрозу болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели бо доктаалды үлээп алган. Ону ёзугаар Көдээ ажыл-агый министерствозунга, «Скотопром» тресне, Мелиорация болгаш сут ажыл-агый министерствозунга, Сельхозтехчүркомга, таваа продуктуларының эргелелинге, СЭКП Кызыл хоорком-та, райкомнарга, хооркүүскомнарга, парткомнарга, ажыл-агыйларның удуртукчуларынга дүжүт ажаалдазын мал чемнерин белеткээрин болгаш кыштаглаашкынга белеткелди организастыг чорударын даас-каан.

Доктаалда бүгүле мал чемнерин белеткээр машиналарның септелгезин июль 1-ге, комбайнарның болгаш өске-даа ажаалда техниканың септелгезин июль 25-ке чедир доозары көрдүнгеи. Оң сорулгабиле Сельхозтехчүркомнуң бүдүүлгелериниң болгаш ажыл-агыйларының мастерскааларының күүгүзүн долу ажыглаар, оларның ажылын ийи эвилеглиг болдурар. Мал чемнери белеткээр техниканы, оларның артык кезектерин июнь 25-ке чедир республикаже сөөртүп алган турарын хандырар.

Совхоз бүрүзүнге септелге бригаларын тургузар, оларның ажылының шынарыиче кол кичээнгей салыр. Тараа хүлээп алыр пунктуларны август 1-ге чедир белен болдурар. Тараанның болгаш мал чемнериниң чидирнин болдурбазының хемчеглерин баш бурунгаар алыр. Совхозтарга техника ажыглаарының деп-шилгелиг аргаларын шингээдир, ажаалда-транспорт отрядтарын тургузарын организастаар. Комбайнерлерге дузалакчыларны, күштүг трактор-ларга ийи трактористи тургузар. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү болгаш шынары дээн социалистиг чарыштың калбартыр.

Ажыл-агыйларның бедик шынарлыг үезинин урган турарынга, ховар болгаш кедиг сорттарны чүгле үезинге хереглээрингe контрольду тургузар.

Кывар-чаар материалдарны четчир кылдыр баш бурунгаар белеткээр, оларны кадагалаарынга чарыгдарынга шыңгыы контрольду тургузар.

Техника септелгезинге болгаш ажаалдага Кызылдан болгаш районнар төптеринден кээп киржир механизаторларның бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузар. Красноярскиниң политехниктиг институдунуң филиалы, автоорук болгаш көдээ ажыл-агый техникумизы, профессионал-техниктиг өөредилге талазы-биле эргелел студентилерден болгаш сургуулдардан, комбайнерлер дузалакчыларын белеткээр. Тараз, мал чемнери болгаш өске-даа продукция сөөртүр оруктарның септелгезин август 1-ге чедир доозар. Дензи аймаан септээрин, тургузарын болгаш хынаарын база ол-ла үеге чедир доозар.

Мал чемнери белеткээрининг планнарын күүсеткен турарын чедип алыр, мал чемнерин кыштагларга чедирер болгаш өрттен, оорлаар чоруктан камгалаар хемчеглерни алыр.

Совхозтарга кыштаглар септээр тускай бригадаларны организастаар, оларга хуусаа ёзугаар онаалдаларны бээр. Кышкы үеде ажыглаар мал эмнерин, биопрепараттарны, витаминнинг болгаш микроэлементилиг немелделерни болгаш ветхерекселдерни июнь 10-га чедир тодарадыр, олар-биле совхозтарны «Зооветснаб» сентябрь 1-ге чедир бүрүн хандырган турар.

Доктаалда 1980-1981 чылдарның кыштаглаашкынын капчаар эртиргенин бүгү тала-биле, шүүмүүлекчи ёзу-биле анализтеп көөрүн, болдуиган частырыларны илерединн, оларны ам болдурбазының хемчеглерин баш бурунгаар алырын онзалап айыткан. Район, совхоз, бригада, ферма бүрүзүнге кыштаглаашкынга белеткелди болгаш кыштаглаашкынны организастаар база контрольдаар комиссиялар-ны тургузары көрдүнгеи.

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бо чылдың апрель 23-теги доктаалынга үидезилеттинген ажылчынарның материалдыг сонуургалын чугулалап көөрүн база айыткан. Дүжүт ажаалдазын, мал чемнериниң белет-келии, кыштаглаашкынны эдиишкиниг эртирер дээш со-циалистиг чарыштың дээштиг калбартырын, масса-политиктиг ажылдарны организастаарын үк доктаал СЭКП райкомнарынга, райкүүскомнарга, парткомнарга, совхозтарның партия эге организацияларына, суур болгаш көдээ Совет-терге, профсвязил болгаш комсомол организацияларынга дагзып турар.

ТӨЛЕПТИГ ҮЛЕГЕР

Нина Ооржак Улан-Удэ хоорайның технологтуг техникумун чедиишкиниг доосканының дипломун каш чыл буруңгаар холга алган, Чадаананың хлеб заводунга күш-ажылчы баштайгы базымын эгелээн. Аныяк специалисти заводтуң коллективи улуг өөрүшкү-биле хүлээп алган. Баштайгы үеде ажылга чамдык бергедээшкиннер таваржып турзадаа, ол ацаа ундараваан. Чүге дээрге оон кады ажылдап турар өөрүнүң аразында хөй чыл ажылдаан, дуржулгалыг ажылчынар бар болуп, аныяк уругга чагыг-сүмени берип, дуза чедирип турган.

Чылдар эрткен тудум Нинаның практиктиг билиг-мергежилги чоорту бедип, шилип алган ажылының чажыттарын шингээдип ап, эки шынарлыг продукшинны үелээнзе бээр дээш кызымаккай ажылдап келген. Эш-өөрү-биле эп-нарыралдыг, кылган ажылынга ханы бердинген аныяк уругну заводтуң коллективи хүндүлеэр апарган. Хлеб бижырар цехте аныяктар бригадазын ол билдилиг удуртуп турар. Оон баштаан эвлээнзе беш кижи бар. Олар хлеб бижырар хүлээлгезин ай, квартал санында ажыр күүседип келген. Планның даалганың күүселдези кижи бүрүзү эвлег үлүүн чедиишкиниг боттандырарынлаи хамааржыр дээрзин олар эки билир. Ынчангаш ажыл шагы үзер, чүрүм-сагыгга үрээр ажылчыннар үк коллективте ажылчынары идепкейлиг киржип келген. Ук бригаданың ажылчынары эвлег үлүүнүн хууда даалгаларын ажыр күүседир дээш каш дакпыр күжениишкиниг ажылдап турар. Оон түңнелинде бригала ай, квартал планын доллур күүсеп келген.

Хлеб заводунуң ажыл-ишчи коллективтеринден бүлочка аймаан бижырып турар цехтиң ажылы база макталдыг. Ол цехтиң ажылчынарынга коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы, хоочун мастер Евлокия Ивановна Созиева төлептиг үлегерин көргүзүп, байлак арга-дуржулгазын дамчыдып келген. Дуржулгалыг мастерниң удурткан цеги социалистиг чарышка идепкейлиг киришкеш, каш удаа тиилекчи боол шылгараан. Мурнакчы цехтиң ажылчынары үрей кылышкынынары болдурбас дээш шудургу ажыллап турар. Олар планныг даалгаларын ажыр боттандырарындан аңгыла, продукшинның шынарынче кичээнгейин углап келгеннер.

Хлеб заводунуң мурнакчы цехтери өске цехтерге төлептиг үлегерин көргүспүүзээн, он бирги беш чылдың баштайгы чылында бижырар кылыгларының планныг онаалдазын күүседир дээш күжениишкиниг ажылдап турар.

А. ДОНГАК.

Чоон-Хемчик район.

ҮЛУГ-НОРМАНЫ АЖЫР

Советтер бажыңының тудуу доостурунга чоокшулаан. Амгы үеде ында шеверлел ажылдары кидиш түүктээн. Ажылдарга кирер бо объектиде № 48 тудуг эргелелиниң мурнакчы бригадалары бедик темпилиг ажылдап турар. Он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын чедиишкиниг күүседир дээш социалистиг чарышты калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң, ВЛКСМ ТК-ның доктаалынга № 48 тудуг эргелелиниң бригадалары сорук кирип, съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш кызымак ажылдап турар.

Улустарның Найыралы орденниң эдилекчизи, Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу Е. С. Бизяеваның, «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниң эдилекчизи В. Б. Борбак-оолдуң удурткаиы коммунистиг күш-ажылдың бригадалары беш айларның планыи чедишкиниг күүсеткен. М. В. Горбачевскийниң бызаңчылар бригадазы база эки ажылдаан болгаш тудуг-монтаж ажылдарының планын ажыр күүсеткеи.

В. Б. Борбак-оолдуң коммунистиг күш-ажылдың комсомолчу-аныяктар бригадазы эргелелдиң бригадаларының аразында социалистиг чарыштын мурнуку одуруунда чоруп турар. Бо бригадада кижи бүрүзү онаашкан үлүг-нормазын күүседип, шупту эки ажылдап турар. Найыралдыг бригадада күш-ажылдың сагылга-чуруму үрээр таварылгалар чок. Бригадир коммунист В. Борбак-оол шеверлекчилериниң кылган ажылының шынарынче кичээнгейин салып, ол талазы-биле ажылды үргүлүү чорудуп турарынлан бригаданың кылганы тудуг-монтаж ажылдары багай эвес үнелелдя ап келген. Мурнакчы бригаданың кежигүнеиера чуртталга бажыңарының, № 3 школаның, уруглар садының-даа тудугларына ажылдап турган, объяктилерин 4-тен куду эвес демдектиг дужаап келген.

Бригаданың мурнакчыларының аразында комсомолчулар Марина Шагдыр-оол, Любовь Өрт-оол олар база бар. Олар дуржулгалыг эш-өөрүнден деткимче-дузалыг ап, ажылынга мергежилин бедидип, кызымак ажылдап келгеннер.

ЧУРУКТА: бригаданың мурнакчылары М. Шагдыр-оол биле Л. Өрт-оол ажыл үезинде.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ДҮЖҮТКЕ МАГАДЫЛАЛ

Улуг-Хемде «Ак-Туруг» совхозтуң Кызыл-Даг салбырында суттатчылар тараа болгаш мал чеми культураларының бедик дүжүдүн өстүрүп алыр дээш кызымак ажылдап турар. Районнуң суттарылга система-зының эргелелиниң механизастаттынган отрадыг сугну Аймырлыгның суттарылга бугазынче чайып бадырган. А салбырның суттатчылары 28 кижи үш звенога үстүп алган, тарылга шелүн суттарып турар. Оларның аразында Юрий Чамыпка баштаткан звено 750 гектар хөй чылдыг-сиген шелүн суттаргаи.

М. КАРАШ.

НАЙЫРАЛ ОРБИТАЗЫНЫҢ МААДЫРЛАРЫНГА

Совет бедик шаңналдарны Кремльге ССРЭ-ниң болгаш РСР-ниң космонавтыларынга тывысканы

Космос делгемин шикгээдирнинге база тайбың сорулгаларга ажыглаарынга делегейниң кады ажылдажылгазы — социализм чурттарының ахыдуңма найыралының болгаш дем каттыштырган сырый хөделиишкиңиерининг толаргай чижээ-дир. Бедик мергежилге болгаш эрес-дидим чорукту көргүскен корабльдиң командирн Совет Эвилелиниң Маадыры ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы Л. И. Попов болгаш космонавт-шинчилекчизи Румыния Социалистиг Республиканың хамаатызы Думитру Прунариу составтыг тоску каттышкан экспедиция «Интеркосмос» программазын ёзугаар ажылып дооскан.

СЭКП ТК-ның Чаңгыс секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев Кремльге июнь 2-де Совет Эвилелиниң бедик шаңналдарын космостуң эрес-дидим шиңгээдип алыкчыларынга тывыскан.

Шаңналдарны тывыскан үеде эш Л. И. Брежнев үүре чугаалаан.

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Эргим эштер!

Совет-румын космос экипажынга байыр чедирер аргалыг болганымга өөрүп тур мен.

Социалистиг чурттарның космонавтыларының эвлеглиг ужудуушкун бүрүзү—ол дээрге, эртемнин болгаш техниканың, кижиниң бодалының бурунгаар база бир базымы-дыр. Ужудуушкун бүрүзү бүгү тала-биле үнелиг. Ужудуушкун бүрүзү тускай ужур-дузалыг болгаш сорулгалыг. А ол бүгү ужудуушкуннар чаңгыс аай эки бодаттынган программа болгаи, ынчаарга оны боттандырганы космосту улам ынай билип алырынга эки үндезин болуп турар.

Боттарының салыышкыны, эвээш эвес салыышкының эштер Попов болгаш Прунариу бо улуг ажылга киргеннер. «Салют-6» станциянын кол экипажы эштер Ковалеиок болгаш Савиных-биле кады олар хөй чүүлдерни кылган. Черинң бойдус күрлавырлары, агаар, биология болгаш медицина — бо бүгү чүүлдер космонавтыларны кичээнгейинин төөнүге турган.

Космос делгемин кады өөренип өөрүү — социалистиг чурттарның аразында черге тургустунган ажы-дунма харылзаалардың дөрт үргүлчелели-дир деп мооң мурнунда чугаалап турган мен. Черге дуржулга, космоска дуржулга чаңгыс чүүллүң дугайын хереченлеп турар: бистиң кадыажылгавыс чүрт бүргүлүүн, социалистиг бүгү дем каттыштырылгазының эрге-ажыктарынга дүгжүп турар. Ол кадыажылгавыс бүгү кижилерниң эрге-ажыктарынга багаан болуп турар.

Кижи кайы хире хөй чүүлдерни кылып шыдаарын, оон эгээртинмес чогаадыкчы арга-ларын чаагай болгаш тайбың сорулгаларже угландырары кайы хире чүгула дээрзин космонавтылар-биле ужурашкынымда үргүлчү бодаар-дыр мен.

Эштер! Орбитаның «Салют-6»—«Союз» эртем-шинчилел комплексизиие космос ужудуушкунун чедиишкининг бот-тандырганы дээш, аңаа көргүскен эрес-дидим болгаш маадырлыг чоруу дээш Леонид Иванович Попов Левии орден болгаш «Алдын Сылдыс» деп ийиги медаль-биле шаңнаттым. Совет Эвилелиниң Маадыры атты тывыскан Румыния Социалистиг Республиканың хамаатызы космонавт-шинчилекчи Думитру Прунариуну Ленин орден болгаш «Алдын Сылдыс» медаль-биле шаңнаан.

Эргим эштер, бо бедик шаңналлар-биле силерге байыр чедирип тур мен.

Чаагай калыкшылды, аас-кежиин болгаш чаа улуг чедиишкиннерни силерге чүректин ханызындан күзедим.

* * *

Л. И. Попов эш Л. И. Брежневке мынча деп чугаалаан:

Бирги совет-румын каттышкан ужудуушкунуун программазы долузу-биле күүсеттингенни илеткен тур мен. Экипажтың кадыкшыл байдалы тергиин эки. Бо ужудуушкун бүгү совет улус Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизиниң шиитпирлерини амыдыралга боттандырып кирипкен чылда. Румыниянын Коммунистиг партиязының 60 чылының чылында, бүгү деңнелгелиг кижи төрелгеген космосче баштайгы кижиниң — Черинң баштайгы кижизи Юрий Алексеевич Гагариниң ужудушкуиуун 20 чылын бүгү деңнелгелиг кижи төрелгеген демдеглеп турар чылда боттанган.

Бистиң экипажка көргүскен бедик бүзүрел дээш, бистин адрезивиске хамаарыштыр чугаалаан чылыг сөстер дээш, Төрээн чурттуң бедик шаңналдары дээш үүректиң эң ханызындан өөрүп четтиргенивисти Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединге, Совет чазакжа, эргим Леонид Ильич, Силериниң болдунарга илередирин өөнүзээрел көрүнер.

Чер кырынга тайбыңнын, бүгү кижи төрелгетсиниң эрге-ажызына космос делгемин чедиишкиниг шиңгээлиринге совет космонавтылар бүгү күжүн, билиин болгаш дуржулгазын бараалгадыр дээрзин Силерге илеткеп тур бис.

Оон соонда үүре чугаалаан Д. Прунариу аңаа көргүскеня белек ат-алдар дээш—Совет Эвилелиниң Маадыры бедик атты тывысканы дээш СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң бодунга ханы өөрүп четтиргенин илереткеи.

Мээн киришкеним космос ужудуушкуну болгаш шинчилелдер социалистиг болгаш коммунистиг ниитилелдерни тургузарының херээнге Румыниянын Коммунистиг партиязы биле Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының аразында. Румыния биле ССРЭ-ниң аразында чаңчыл болган эртеткил каттыжылгазының болгаш үре-түнелдиг кады ажылдажылганың көскү илерели боол турар деп, ол чугаалаан.

Кады ажылдап турганым ёзулуг эштерим болгаш өөнүктерим совет космонавтылар Леонид Поповка, Владимир Ковалёнокка, Виктор Савиныхка, а ол ышкаш космос ужудуушкунуна мээн белеткелимге салдарлыг болган совет эртемденнерге, совет техниканың кайгамчык чедиишкинин — «Союз-40»—«Салют-6»— «Союз Т-4» ракета-космос системазының эки ажылдарын, биске даасхан херекти чедиишкининг күүседирин хандырган бүгү кижилерге сеткилдеп ханызындан өөрүп четтиргенивисти бо минуталарда илередикселиви.

Мээң, Румын Социалистиг Республиканың хамаатызының СЭКП ТК-ның улуг хүндүткелдиг эш Чингиче секретарын, Силериниң бедик шаңналды байырлыг байдалга тывысканывар кажан-кезээле уттунгурбас, эң күштүг сактыышкын боол артар. Оон күжү, быжыгарыга эш Николае Чаушеску биле эш Леонид Ильич Брежнев Силериниң ужуражышкынывар-нан болгаш дугуржулгаларынар шиитпирлиг салдарлыг болуп турары бистиң партияларывыстың база чурттарывыстың аразында найырал ышкаш ылыг улуг күштүг боол артар.

Чугааларыны чыылганнар алдын часкаашкыны-биле уткан.

Каттышкан экипажтың ужудуушкунуун үезинде космос кораблининг бортунга чораан тускаалал белеткери Л. И. Попов биле Д. Прунариу Леонид Ильич Брежневке тудуснаннар.

Шаңналдар тыпсыл турда аңаа турган СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының бирги орлаакчызы В. В. Кузнецов, СЭКП ТК-ның килиис эргелекчизи И. Ф. Дмитриев, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. П. Георгадзе, СЭКП ТК-ның Чаңгыс секретарының дузалакчызы А. И. Блатов, Космонавтылар белеткелиниң Ю. А. Гагарин аттыг төвүнүн начальнигинин орлаакчызы ужар-хүүлүң генерал-майору А. А. Леонов, РСР-ниң ССРЭ-де элчизи Т. Дуланэ, албанның өске-даа кижилери космос маадырларынга чүректин ханызындан байыр илерткен.

(СЭТА).

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң хуралы дүүн болган. Оны Президиумнуң Даргазы М. К. Мендуме эрттирген.

Хуралга Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң үшкү сессиязының хүн айтырыгларының болгаш ажыдаар чурумунуң дугайын база СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринде салдынган сорулгаларны күүседир талазы-биле Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң хемчеглериниң планының дугайын чугаалажып көрген.

Дүвүренчиг медээ

ДООЗУЛБАСТААН КЫРГЫЛДА

Ажыл айы-биле «Кара-Хөл» совхозка чорааш, Делег-Хол деп черде өшкү кыргыыр пунктуда колдуунда комсомолчулар, аныяктар ажылдап турарын дыңнаш, сонуурган көөрү-биле аңаа чеде бердим.

«Кара-Хөл» совхоз 4550 баш өшкүлүг. Оон чартыы безин четпес — 2200 хире-ле өшкү кыргыттынган. А кыргылда бырык-ла апрельдиң сөөлгү он хонуунда эгелээн. Бо эвээш саныыг өшкүлериин кыргылдазы ай ажыр үргүлүлеп, доостур хамаанчок, орту безин четпээн. Ам кыргыттынмаан өшкүлерден дүктү четче алыр деп кордаан херээ бар бе? 7000 ажыг өшкүлүг «Тээли», базала ол хире өшкүлүг «Бай-Тал» совхозтар кыргылданы шагда доосказш, өшкү дүүн чидириг чок алган, күргүнеге дужаапкан турда, «Кара-Хөл» совхоз ол чугула кампаниияны чүге мынчага чедир узамдыктырып келгеиил?

Оон чыллагааның толарадырын ораалаштым. Хамыктың мурнунда эң-не четпес чүве — кыргыкчыларның ажылын таарыштыр организаставаанын. Өшкү кыргыыр кижилерни совхоз төвүнден эртен хүн хөөреп келгенде чүге машиназынга олургускан. Делег-Холче чорудар. Чер аразы мрак. орук багай. Ынчангаш кыргыкчылар пунктуга хүн дүшү эртип турда, берге оруккa машинага «сокгаткаш», чылчык үзүлгеи чедер. Ындыг кижилер канчап бедик бүдүрүкчүлүг кылдыр ажылдаар боор?! Совхозтуң удуртукчуларының кыргылда ышкаш ыидыг чугула кампанияны ол хире харысалга чок организастаанын кижи көргеш кайгаар. Бо дээрге шынап-ла ажыл-агыйжы эвес чорук-тур. Оон уржуу-биле үнелиг чөөк дүк та чеже килограмм черде төктүп калган.

Кыргылдада 18 хире комсомолчулар, аныяктар киржип турар болду. Олар дүүште четкеш, дөңгүп-ле чаңгыс кодан өшкүнү кыргып доозар. Оон кежээ база суурже эзэп чоруур ужурга таваржыр. Бүдүн совхозтан ийи хире өг азы ийи майгын канчап тывылбас боор! Совхозтуң удуртукчулары баш удур сагыш човаан. дүк дээш харымсалгалыын мелереп билгеи болза, Делег-Холдуң кыргылда пунктузунга кыргыкчылар тур чурттаар ораи-савазы кылып ап болур турган. Кыргыкчылар аңаа доктаамал турун ажылдаан болза, өшкү кыргылдазы шагда доозулган турар ийик. Өг эккеп тигеринге азы майгын кагарынга үмер чарыгдал совхозтуң өшкүзүүнүн черде тоглап дүшкеи дүүнүн. ай-дедир улус чедиргеи машинаның чарыгдалының өртээнден каш катап эвээш болур турган. Ажылды биядилиг организастап ыидавас чоруктун уржуу ыидыг-дыр.

Мен аңаа турумда, чартык хүн дургузунда кыргыкчылар Антон Хертектиң 286 баш, бир кодан өшкүзүн кыргып доостуг. Шупту 173 кг дүк савалаттынган. Бир өшкүге оналаштыр 600 грамм-на хире. Дүшпээн болза, бо өшкүлериин бирээзинин-не дүгү килограмм чедер чадавас. Ажыл-агый кайы хире улуг когаралга таваржыл турары оон илдеп-дир.

Хүн даг бажыига олура бөртенде, чолаачы кыс Светлана Салчак чугаалай-дыр.

— Бо улус маңаа хонуп тургаш ажылдаан болза, өшкү кыргылдазы шагда доозулган турар. Мен боларны сөөртүр дээш, хүнүүн-не ынай-бээр ийи катап чоруп, индерин хөй бөзинин хөй черге өрттеттим. Совхозтуң даргалары та чүнү болап турар улус мыйаан.

Чолаачы Светлана Салчактың бо чугаазынга мен база каттышпас аргам чок болду. Шынап-ла совхозтуң удуртукчулары бо дугайында чүнү болап турар ирги?

А. ОЧУР.

Бай-Тайга район.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ҮШКҮ СЕССИЯЗЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА ДЫҢНАДЫГЛАР

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң бешки чыыжының үшкү сессиязының ажыттынарының дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң бешки чыыжының үшкү сессиязы 1981 чылдың июнь 4-те эртенгиниң 10 шакта СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдышкын бажыңынга ажыттынар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Төлээлекчилер чөвүлелиниң хуралының дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Төлээлекчилер чөвүлелиниң хуралы 1981 чылдың июнь 4-те эртенгиниң 9 шак 30 минутада СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдышкын бажыңынга болур.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга

Республиканың Дээди Совединиң бешки чыыжының үшкү сессиязынга келген Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң хемчеглериниң планының дугайын чугаалажып көрген.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң доктаамал комиссияларының кежигүннеринге

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң доктаамал комиссияларының хуралдары 1981 чылдың июнь 3-те болур

КОМСОМОЛГА ПАРТИЙЖИ КИЧЭЭНГЕЙ

• СЭКП Өвүр райкомунуң пленумундан •

Чоокта чаа СЭКП-ниң Өвүр райкомунуң пленумунга партия организацияларының комсомолга партийжи удуртулгазының, он бирги беш чылдың эрткен айларында планныг дазалгаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседири дээш демисеелге ажылчы чонларны, аныяктарны мобилизастап, оларның ажыл-ижин канчаар удуртуп турарының дугайын чугаалажыш көргеч.

Иletкелчи — СЭКП райкомунуң ийиги секретары Б. Д. Монгуш районуң ажыл-агыйларының, үлетпүр-бүдүрүлге, тудуг организацияларының бирги кварталда кылган ажылдарының түңнелдеринге тодаргай доктаагган. Районуң совхозтары эрткен чылдың бирги кварталынга деңнээрге, сүт бүдүрериң 2 хуу, эттиинге — 13 хуу көвүдеткен. Мал ажылының продуктуларын бүдүрер болгаш садар талазы-биле «Кызыл Туң», «Коммунизмче орук» совхозтар эки ажылдаан. Нигитиниң малының баш саны ол-ла үеге деңнээрге, бо чылдың бирги кварталында хөй немешкен. Ылангыя «Ак-Чыраа», «Кызыл Тук» болгаш өске-даа совхозтарда бода мал өзүлделиг болган.

Районуң амдырал хандырыга комбинадының, белеткелдер конторазы, орук-септелге участогу, коммунал ажыл-агый черн бирги кварталдың планын болгаш апрель айның даалгазын база долдур болгаш ажыр күүсеткенин иletкелчи демдеглээн.

Районуң комсомолчулары болгаш аныяктары ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунуга, беш чылдың планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседир, ажылдың ажыктыын болгаш шынарын экижидер дээш социалистиг чарышка идепкейлиг киржип, ниити чедишкиннерге көскү үлүүн киирип турарлар. Комсомолчу-аныяктар коллективтериниң аныяктарының күш-ажылчы кижизидилгезинге ролюн, ыдыг коллективтериниң санын көвүдедип, чыгдыынган дүржулганы нептередирин чугулалын пленумга демдеглээн.

Амгы үеде районда комсомолчу-аныяктарның тос бригаладаларында 209 кижи хаара туттунган. Оларның хөй кезии комсомолчулар боон турар. Үк коллективтериң аразында социалистиг чарышты дээштиг кылдыр организастаан. Оон түңнелдерин чогуур үелериде үндүрүп, тиилекилерни клередип турар. 1981 чылдың бирги кварталының түңнелдеринде Чараш-Дыт сүт-баразы фермазында комсомолчу-аныяктарның бригадазы бирги черни эзлээш, СЭКП райкомуның, райкүскомуның болгаш ВЛКСМ райкомуның шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан. Ол ышкаш Хандагайтының улуг магазининиң, амыдырал хандырыга комбинадының, тудуг-септелге участогунуң комсомолчу-аныяктар коллективтери кол көргүзүглер талазы-биле квартал даалгаларын хуусаа бетинде күүседип, мурнакчыларга санадып турар.

Районуң партия организацияларының СЭКП-ниң XXVI съездизиниң айтышкынынарынга дүүштүр комсомол организацияларынга партийжи удуртулганы күштелдирер, аныяктар ортузунга күш-ажылчы, политмассалыг, мөзүлшинар кижизидилгезин экижидер талазы-биле чамдык ажылдарны кылып чоруткан. Оон түңнелиниде районуң комсомол организацияларының секретарларының 69 хуузу коммунистер боон турар. Эрткен чылдың сөөлгү айларындан эгелээш, бо чылдың эгезинге чедир районуң эң эки мурнакчы аныяктарындан 125 кижини ВЛКСМ-ниң хүрээлеринге хүлээп алган. Комсомол организацияларының 16 комсомолчуларга СЭКП кежигүнүнге кандидат кылдыр хүлээп алыры-биле рекомендацияны берген.

Районуң совхозтарында, үлетпүр бүдүрүлге, албан организацияларында комсомол организацияларының ажылын үе-үеден, идепкейлиинден өскениинден оларның күш-ажылчы чедишкиннерин чедип ап турарының өске-даа чижектерин пленумга иletкелчи болгаш санал бергеннер демдеглээн. Аныяктарын хостуг үелерин ажыктыг эрттирериниң, дыштанылгалыг шын организастаарының чугулазынче пленум киирээнгейни утпаттырган. Аныяктарны дыштанылга кежээлерин, спортчу маргылдааларын организастап эрттирери чугле комсомол, спортчу организацияларының хөрээ кылдыр, шын эвес көөр чоруктарның барын пленумга айыткан. Чамдык парткомнар, партия эге организацияларының Советтериниң, коммунистиг күш-ажыл дээш шимээшкинде киржип турар. 135 кижи коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп хүндүлүг атты чедип алган.

СЭКП ТК-ның «Идеологтуг, политика - кижизидилгелиг ажылды улам ыңай экижидер дугайында» доктаалын амыдыралга боттандырары-биле районуң аныяк өскенниң өөредилгезинче, оларны ижы-бүрү бөлүмнерге, чырыдышкын четкилеринге хаара тударынче партия организацияларының комсомол организацияларының кичээнгейин утландырып келген. Чыл саныңда-ла районда 20 ажыг партбөлүмнерге болгаш комсомолчулар болгаш 156 аныяк ажыл-ишчилер боттарының политбилиин бедидип турар. Бо чылын 135 комсомолчуларга партия өөредилгезиниң системазында хаара туттунган.

Аныяктарның билиинин бедээнинден, идепкейиинин өскениинден оларның күш-ажылчы чедишкиннерин чедип ап турарының өске-даа чижектерин пленумга иletкелчи болгаш санал бергеннер демдеглээн. Аныяктарын хостуг үелерин ажыктыг эрттирериниң, дыштанылгалыг шын организастаарының чугулазынче пленум киирээнгейни утланд

Моолдуң улусчу революциязының

тиилээниниң 60 чыл оюнга уткуштур

ТАЙБЫҢНЫҢ БОЛГАШ НАЙЫРАЛДЫҢ ОРУУ-БИЛЕ

Социалистиг Моол бо чылын алдарлыг юбилейин демделеп эртиргер, чүл дээрге улусчу революциянын тиилээн хүнүлеп бээр июль 11-де 60 чыл оюн болур. Шаанда хожулаигай, феодалдыг чурт турган Моол эрткен алдан чылларның дургузунда чаа амыдыралдың орууна көстүп көрбээн улуг бүрүнгаар базымны кылган. Совет Эвилелиниң болгаш өске-даа акы-дунма чурттарның деткимче, дузаламчызынга даянгаш, ол ам бедик хөгжүдделиг аграр-индустриалдыг күрүне боон хүүлган.

Социализм тургузуушкунунга бистин улустуң чеминшкиннери, МАРН-ның тайбынга ынакшыллыг даштыкы политиказы делегейге улуг ат-алдарны болгаш хүндүткелди чедип алган. Хожудангай чурттар капитализмни оюп эрткеш, социализмче шилчип болур дугайында В. И. Ленинниң генералдыг өттүр көрүүшкүнүн херек кырында бир дугаар бадыткаан социалистиг Моолдуң дуржулгазы империалистиг дарлалдыг чоокта чаа хосталган хөй-хөй күрүнелериң чедимчези апарганынга чоргаарланыр бис.

Феодализмниң артышкынарын ажып эртериге болгаш социалистиг чинитилелди тургузарынга эргежок чүгула бүтүү байдалларны хандырар дээш Моол чурту улусчу революциянын башталгаш хүннеринден эгелээш улустар аразынга тайбың болгаш кадыг ажылдажылга дээш идепкейлиг демиселчилериң одуруунга кирген. 1921 чылдың сентябрьда-ла бистиң чуртувус дең эргенин болгаш бот-боттарынга ажыктыг чоруктуң үндезининге дипломаттыг база өске-даа харылзааларны тургузарын болгаш хөгжүдлерин бүгү күрүнелерге саналдаан.

Ынчалза-даа капиталистиг чурттарның чагырыкчы бөлүктеринден улусчу Моолдуң ол саналынга чүгле харылаваан эвес, харын хөй чылдарныг дургузунда ону даштыкы делегейден үзе кызаар дээш бүгү хемчеглерин ап келген. Оон туржук, оларның чамдыктары сөөлүреди бистиң республикага үдур дорт агрессияның оруунче кирген.

Улусчу Моолдуң тускай догунаашкынын болгаш хамаарышнас чоруун делегей күрүнелериниң аразында бир дугаар хүлээп көрген Совет Эвилели бистиң улустуң үндезин эрге-ажыктарын кеззээ хажык чок камгалап келген. Ол чорук 1921 чылдың ноябрь 5-те найыралдыг харылзаалариы тургузар дугайында чарган баштайгы моол-совет дугуржулгада болгаш өске-даа документилерде тодаргай илерээп. Оон-биле кадыг ССРЭ биле МАР күрүнелер аразынга принципиалдыг чаа хевириниң харылзааларын делегей практиказынга тургузарының оруун салган. ук харылзаалар социализмниң делегей системазының тургустугунаны-биле чергелештир улам ыңай хөгжүдлеп алган.

Пролетаржы интернационализмниң принциптеринге үндезиленген ол харылзаалар күрүнелер аразында чаа хевириниң харылзааларының чайынаачык үлегери боон турар. Оларны эштер Л. И. Брежнев биле Ю. Цеденбалдың 1966 чылда ат салганы Найырал, кадыг ажылдажылга болгаш бот-боттарынга дузалажылга дугайында керээге, экономиктиг, эртем-техниктиг, культурга болгаш өске-даа азырларга кадыг ажылдажылга дугайында дугуржулгаларга быжыглаан.

МАР-га совет партия-чазак делегациязын баштап, аян-чорук кылып чораан үезинде эш Л. И. Брежневтиң чугаалаан сөстерин бо-да сактып кээр бис. Ол мынча дээн:

«...Бистиң чурттарның улустары кажан-даа, кандыг-даа үеле бүгү-ле үүлдерге чангыс ай сагыш-бодаллыг чуртташ келгеи болгаш бот-боттарынга алышкылар ышкаш дузалажыл келген бис дең арыг сеткилиистеи чугаалап болур бис».

Совет Эвилели-биле акыдунма найырал болгаш сырый кадыг ажылдажылга бистиң чуртувустуң социализминиң оруу-биле моон соңгаар-даа чедишкинниг бурунгаар хөгжүдлезиниң кол негелделериниң бирээзи боон турар. Бистиң улустарывыстың найыралы мөңге болгаш бүзүлбас, чүге дээрге ук найырал бистиң идеяларывыстың болгаш сорулгаларывыстың, күзел-чуткүлдеривистиң болгаш эргеажыктарывыстың чангыс аймыңга үндезилеттиигеи.

МАР социалистиг дем катыштырылгазының өске-даа чурттары-биле харылзааларны чедишкинниг хөгжүдүп турар. Удуртукчу күрүне болгаш партия ажылдакчыларының ужуражылгалары болгаш аян-чоруктары, делегациялар солчуушкунары, яизы-бүрү алыр-парга найырал болгаш кадыг ажылдажылга дугайында кеэрээлер болгаш дугуржулгалар ук харылзааларның улам быжыгарынга дегүм боон турар. Бистиң чуртувус социалистиг экономиктиг интеграцияны улам ынай ханыладырынче, комплекстиг программаны чедиишкинниг боттандырарынче угланган политиканы хажык чок чорудуп турар.

Амгы үеде МАР-иың делегейге хамаарыштыр туружу кажангызындан-даа артык быжыг. МАР Каттышкан Наннялар Организациязының болгаш өске-даа делегей организацияларының кежигүү, делегейнин 90 күрүнелери-биле дипломаттыг харылзааларлыг, оларның дыка хөйү-биле салыг-экономиктиг болгаш культура харылзааларын тудуп турар.

Моол Арат Республика— азий чурт, ынчангаш ол ажыктыг мурнуида кижи төрезгетекиниң чартыктан хөй нуруузу чурттан турар Азий дипке тайбыңны болгаш айыл чок чорукту быжыглаарының оруктарын дилеп тыварында онза сонуургалдыг. «Азияга тайбынны болгаш айыыл чок чорукту хандырарының үндезини болза дүшкүүрлүг чоруктуң одагларын чок кылырында, улустар аразында маргылдаалыг айтырыгларны политика талазы-биле шиитпирлээринде. делегей харылзааларынга күш хереглээр чорукту болгаш күш дегээр чорукту шуут болдурбазында, ук дипкиң күрүнелериниң аразынга бот-боттарынга ажыктыг кадыг ажылдажылганы хөгжүдлериие болур»— деп, эш Ю. Цеденбал чугаалаан.

Социалистиг чурттарның, халыктың мурнуида Совет Эвилелиниң хажык чок политиказы болгаш идепкейлиг хөделиишкиннери Азияга тайбынның, национал хамаарышпас чоруктуң болгаш социал депшилгенин хереэн быжыглаары дээш, империалистиг, гегемонистиг болгаш милитаристиг күштериниң агрессиң планиарынга удур демнселге шиитпирлиг үүл болур деп моол улус санап турар.

Бо чыллың январьда Вьетнамның, Лаостуң болгаш Кампучияның дашткы херектер министрлериниң конференциязынга идин үндүрген чугула саналдарны бистиң чуртувус бедии-биле үнелеп база бүрүнү-биле деткип турар. Ук саналларны херек кырында боттандырар чорук Мурнуу-Чөөн Азияның улустарының эргеажыктарынга бүрүн дүгжүр, ук регионну тайбының, айыл чок чоруктуң болгаш кадыг ажылдажылганың зонаны кылдыр хүүлдурарынга, чер бомбүрээнин өске-даа районнарынла байдалды экижидеринге идат болур. Кожа-хелбээ чурттар-биле, харылзааларны чогумчудар болгаш Ортаакы Чөөн чүкте байдалды тайбынчылдар талазы-биле Афганистанның чазааның саналдарын бис база-ла бүрүнү-биле деткип турар бис.

МАР бодунуң мурнуу талакы кожазы болур Кыдат Улус Республикага хамаарыштыр принципиалдыг политиканы чорудуп турар. Бистиң чуртувус КУР-ну хамыкты мурнай хүлээп көрген күрүнелериниң бирээзи болгаш оон-биле найыралдыг кадыг ажылдажылганы болур-чогуурү-биле хөгжүдүп турган. Ынчалза-даа МАР-ны политика болгаш экономика талазы-биле кызып кыярының орүүнче киирген кыдат удуртукчуларының бүрүүзү-биле ук харылзаалар бүүрап дүшкен. Ындыг байдалларда социализмге, национал-хосталгалыг шимчээшкинге, тайбынга болгаш улустарның айыл чок чоруунга өжээнешкек политиканы чорудуп турар Пекинниң үгланыышкынына удур шиитпирлиг демиселди чорударын бистиң чуртувус бодунуң хүлээлгези деп санап турар.

Тайбын болгаш делегейге кадыг ажылдажылга, улустарның хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруун дээш демиселди улам ыңай калбартырынче угланган. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң идин үндүргени чаа совет саналларны Моол Арат Республика ниит үүлдүгүзүнүүшкүн-биле үткүп хүлээп алган. Ук саналлар МАРН-ның XVIII съездизиниң шиитпирлериие чогумчалыг черин эзлээн. Бодунуң интернационалчы даштыкы политиктиг шугуумунга цынчы бистиң чуртувус моон соңгаар-даа социалистиг дем каттыштырылга чурттарының ниитн туружун барымдаалап демисежир болгаш тайбынны, улустарның найыралын база айыл чок чоруун бызжыглаарының херээне бодунуң чогуур салыышкынын киирер.

Лхагважавын ЗАНТАВ.
Тайбың камгалалының Моол комитединиң президиум кежигүү.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

СЪЕЗД АЖЫЛЫН ДООСКАН

ГАННОВЕР. (СЭТА-ның тускай корр.). Герман Коммунистиг партияның VI съездизи ажылын ында дооскан. «Бүгү чүвени тайбынга!» деп лозунгун адаа-биле съезд болуп эрткен. Герман Компартияның стратегиязын болгаш тактиказын съезд тодаргайлаан, ишткы база даштыкы политика талазы-биле ГКП-ниң, депшилгелиг өске-даа күштериниң мурнуида турар айтырыгларга харыылаарны берген.

Ажылчын ангының эргеажыктары дээш, социал депшилге, тайбың дээш агрессиялыг ядролуг дайын немец чергелерден кажан-даа эгелевезин дээш демнселди улам-на идепкейжиделиринге Герман Коммунистиг партияның шиитпирлиин ГКП-ниң баштаар черинин отчёт илеткели болгаш делегаттарның саналдары тодаргай хереченлеп турар.

Герман Коммунистиг партияның делегейге авторитединиң өскенин съезд бадыткап кергүскен. Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның, национал-хосталгалыг шимчээшкиннериин 57 делегацияларының, оон иштинде СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүүнүге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев баштаан СЭКП-ниң делегациязы ГКП-ниң VI съездизиниң ажылынга киришкен.

«НАТО-ның кандыг-даа ракеталары херек чок — бүгү чүвени тайбынга» деп ГФР-ниң бүгү хамаатыларынга Герман Компартияның кыйгырыын съезд бир эп-сеткилдиг хүлээп алган. Тайбынның хереэнге болгаш улустарның айыл чок чоруунга кедергей кыжаныышкынныг ядролуг чаа америк ракеталарны Германияның Федеративтиг Республиказынын девискээринге эккеп тургузар дээн планга удур бүгүле күштер-биле демисежирии эргежок чугулазын ол документтиге онзалап демделээн.

НАТО чурттарының болгаш ССРЭ-ниң ортумак ыракшылдыг чаа ракета-ядролуг чепсектерин кептередирии болдурбас болгаш чепсеглеииишкиннерии кызыгаарлаар талазыбиле чугаалажышкынынарыы доп-дораан эгелээр дугайында СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежневтиң СЭКП-ниң XXVI съездизинге келүрген саналдарынга делегаттар байыр чедирген.

Чебсеглеииишкиннерии дүжүрер дугайында Чөөн болгаш Барыын чүктерии аразынга чугаалажышкынынарыы эргежок чугулазын, ыидыг чугаалажышкынынарыы бир дең айыыл чок чоруктуң хандырарынга үндезилеттиигеи кылдыр чоруттуган турар үжурлуун кыйгырыгда онзалап демделээн.

Империалистиг дарлалдан болгаш мөлүүгеден хосталыр дээш, расизмге, неоколониализмге удур демнсежии турар бүгү улустар-биле эп-сеткил каттыштырылгазын ГКП-ниң илергейлээнии съездизиниң резолюцияларының бирээзинде айыткан.

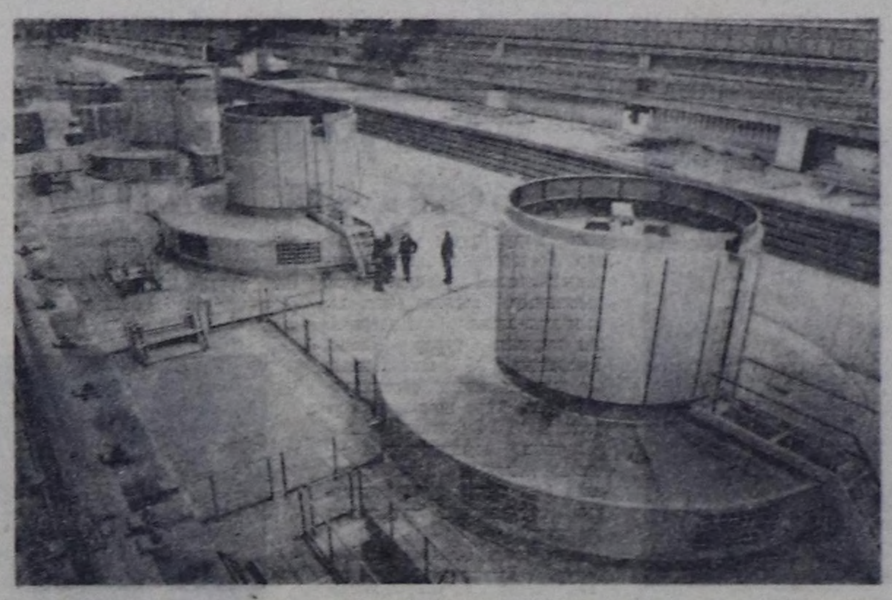
Чоннуң, ылангыя аныяктарының аразында ажыл чок чорукка удур демиселди күштелдирерии иштики политика талазы-биле эң чугула сорулгаларның бирээзи кылдыр Герман Компартия санап турар.

Неонацистерии улам күштелген идепкейжишкинии-биле холбаштыр шыигыы айылазыныышкыны съезд илергейлээн.

Партияның удуртукчу органнарын съездиге соигаан. Герман Компартияның даргазыныга Г. Мис, даргазыныың орадакчызынга Г. Готье соигутурган.

Пролетаржы гимн — «Интернационалды» ырлааны-биле съезд хагдыган.

С. СОСНОВСКИЙ,
А. ТОПАЕВ,
А. УРБАН.

ГДР. Алдыгы энергоблогун ажыглалга кииргени-биле Маркерсбахта насостуг мөөннелге станциязы бодунуң доиу күчүзу-биле ажылдап эгелээн. Энергияны эвээш ажыглаар шактарда ол сугну хөөлбекке мөөннеп алыр, а хөй ажыглаттынар үеле гидроэлектростанция кылдыр ажылдап, энергияны дедир бээр. Оон долу күчүзү 1650 мегаватт, ол энергия Карл-Макрс-Штадт округтун үлетпүрүи хандырарынга четчир. Республиканың энергетика баазазын быжыглаарынга чугула базым хыдыган. Маркерсбахта электростанция ГДР-ниң, ССРЭ-ниң, ЧССР-ниин болгаш социалистиг өске-даа чурттарның акы-дунма кадыг ажылдажылгазының түнели.

ЧУРУКТА: станциянын хаяыы-чүс метр чедир хаиы үттээн черинде машина залы.

АДН-СЭТА-ның фотозу.

ПУП ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУ

ПАНАМА. (СЭТА). Панамаиың Улусчу партиязының (ПУП) ТК-зының пленуму болуп эрткеи. Чугула айтырыгларны, ылангыя делегей байдалын аңаа чугаалажып көргеи.

Чавырлыышкынын дайзынарының калчаалыг чимзеиишкиннери турза-даа, делегейде күштерии деңзигүүр байдалы улустар аразынга кадыг ажылдажылганың, боо-чепсекти дужуреринии болгаш социал депшилгениң талалакчыларынга улам-на ажыктыг кылдыр тургустуиуп турарын пленумнуң киржикчилери демделээн.

Бүгү делегейге тайбынны быжыглаар, делегейнин дүшкүүрлүг чоруун чымчадыр дээш демиселдиң херээнге Совет Эвилелиниң ролюн Панаманың коммунистери бедик-биле үнелээн. СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң көдүрүгеи тайбың совет инициативаларыны панам коммунистер бүрүн деткип турар.

Социалистиг Вьетнамга хамаарыштыр Кыдаттың удурлугазының дайзынырак политиказыр ПУП ТК-ның пленуму шынгыы буруу шапкан. Вьетнамның тайбынга ынак улузунга удур өөнүүк-чөнгээлерии Пекиниин дерзии эрге-чагырталарыы база катап кылып турардыр деп, пленумнуң тускай резолюциязында айыткан.

БАНГЛАДЕШТИҢ ПРЕЗИДЕНТИЗИ ӨЛУРТКЕН

ДЕЛИ. (СЭТА). Индияның информация агентителиниң дыннатканын ёзугаар алырга, Бангладештин президентизи Зиаур Рахман Читтагоон хоорайга дуне өлүртken. Күрүне баштыныың хүлээлгелерии чүрттүр оралакчы президентизи Абдус Саттар күүседип турар.

Корум-чурумну сагыырынче болгаш шөлээн байдалды хевээр арттырарыңче чүрттүк чоиун А. Саттар радио дамчыштыр чугаазынга кыйгырган. Чазак болгаш бүгү албан черлери таарымчалыг ажылдап турарын ол демделээн. Бангладештиң өске чурттарыбиле харылзааларына кандыг-даа өскерлиишкиннерии болбазын, оон делегей дугуржулгаларыы хевээр күштүг болуп турарын А. Саттар айыткан.

Чүртка онзагай байдалды тургузар дугайында чазактың чарлаанын ПТИ агентилел дыннаткан.

ПАКИСТАННЫ ЧЕПСЕГЛЕП ТУРАР

ДЕЛИ. Пакистанның девискээринге америк чажыт шериг баазазын тудуп тургузар эрге алгаш, оон орнукга Каттышкан Штаттар Пакистанга халас боо-чепсектер бээр деп планнап турары Индияның чазаанга билдине берген. Ол дугайын Индияның чазаанын албан ёзугу-биле төлээзи «Бизнес стандард» солуунуң дыңнадыын ёзугаар Калькуттада журналистерге медеглээн.

Башингтонга ажылдап кылган план ёзугаар Пакистан «F-16» деп чаа хылыкчы самолёттарын үш эскадрильяын алыр. Элээп кадыг ыыдыкчы самолёттар Пакистанда шагда-ла чеде берген. Албан ёзугу-биле төлээнин чугаалаанын ёзугаар алырга, шериг кораблдерии болгаш ок-чемзектерии, бээри ол дугуржулгада база кирдүнген.

Исламабадтың дайынга белеткелдериниң улуг хемчээлдериниң дугайын фактылар хереченлеп турар. Күргөг чер шериглерии быжыглаары-биле чергелештир ол бодунуң шериг-агаар күштерии чаартып, оларны Америкага болгаш Кыдатка кылган самолёттар-биле чепсеглеп, шериг-далай күштерии быжыглап турар. Каттышкан Штаттарның Пакистанга шериг талазы-биле чедиишкин турар улуг дузазы болза Иранда туруштарын оскунганының соөлүнде Мурнуу-Бармын Азияга бодунга төлеглиишкин тургузуп алыр дээн АКШ-тың чүткүлү-биле тайылбырлаттынар деп болдалды ПТИ агентилели илеретken.

Пакистанны чепсеглээр чорук Индияның айыыл чок чоруунга кыжаныг болур дээрлии оон-биле кадыг индий парлалга дувураазын-биле демделээн. «АКШ Исламабадка чаа боо-чепсекти берии эгелээниилеп бээр, соөлүг ийи чыл дургузунда, Индияның кызыгаарларын дургаар 18 хире пакистан дивизиялар туруунар» — деп, «Амрита базар патрика» солуи бижээн.

С. КАРМАЛИТО,
СЭТА-ның корреспондентизи.

ДАЙЫНЗЫРАК ХАЛЫЫДААШКЫН

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Чуртка милитаристиг халыыдаашкынны улам-на өөскүлеринче угланган дайынзырак чугаалары Американың Каттышкан Штаттарының администрациязының удуртукчу ажылдакчылары үргүлчүлеп турар. Шериг-ужар чүүл күштериниң академиязының дыңнакчыларының доосканынга тураскаатkан Колорадо-Спрингс хоорайга болган байырлалынга АКШ-тың камгалал министри К. Уайнбергер база дагыыл катаптазажок, чаңгыс-даа тодаргай фактыны тыппаан.

ХОЛЫЫДААШКЫН

чүве чугаалаан болгаш «Американың Каттышкан Штаттарының үйлезин эрге-ажыктарыы» кампалаар деп чылдакбиле дайын белеткелдерии күштелдирери эргежок чугула деп медеглээн.

«Дайынны чорударынга белеткеиирнер эргежок чугула» деп, ол ажыы-биле чугаалаан. «Совет дайын кыжаныышкыны» дээр хоозун нүгүлдээшкиин К. Уайнбергер база дагыыл катаптазажок, чаңгыс-даа тодаргай фактыны тыппаан.

ӨСКЕНИҢ ҮНҮНДЕН

Ону уттуп болбас

Кыдат элчин чери Кампучияга кончуг улуг бажыны эзлеп турган. КҮР-ның элчиин Сай-Хзо долу эргелиг диктатор болгаш төлээлекчи турган. Чогум-на харыи кызыгаар дайыныың болгаш полпотчу сүлчээни бөлүктүн кожазында Вьетнам, Лаос болгаш Таиландыже халдап турган оък-боолуг халдаашкынныи кол күткүкчүзү, организакчызы, эгелекчизи ол. 1978 чылда хосталгалыг шимчээшкиннің тура халыышкыиарның болгаш таарзынмаан хөделиишкиннерии киржикчилериие удур хан-чиниг үүлгедиглерииң организакчызы база ол.

Полпотчуларкы шериг полицейжи истеп-өлүрүүшкүиерии удуртулгазын кыдат генерал Дэи Гуньшан дорт удуртуп келген. Дэи Гуньшан болза КУР-нуң элчин черииң шериг аттешезинии саиынга кирип турган. Кыдат генерал полпотчу кол штабты болгаш чепсектиг күштерии оперативтиг албан черлерии неделя саиында-да бодуу барып хыпап, сургап, өөредип келген. Кыдат шериг база өске-даа сүмелекчи-дузалакчыларын сан-түнү яизы-бүрү албан бижиктериндеи үндезилеп алырга, 10-дан 30 муң кижи четкен болган. Кампучия болза пекинчи маоисчи илегеттериин яиаы-бүрү шепелделер чорударының халбак шөлүг болуп хүүлган.

Оон-биле чергелештир күндандырган улуг эвес чуртка үптелгеии кыдат таладан кедеретken. Оиу аиаа-да бир чүвебиле дөмей көрүл, Кампучияже киир сөөртken шериг техиказын, оък-чемзекти, хереккелдерии база стратегиг объектилерге хереглээр тудуг материалларын аиза-ла «орнажылга» кылдыр көргүзерии орадашкаиар. Шериг чепсээ эккеп киирерии генерал Фан Маосинь Кампучиядан үптеп алган үүлдерии сайгарып, КУР-же чорударын Ли Фагуй харыылап турган.

Шериг стратегиг чепсектерии кииргеш, оон орнү кылдыр Кампучиядан чүс-чүс тонна ристи, кургаткан балыкты, ол ышкаш сан-түнү тургустунмаан хөй чигирии, кауучукту, үнелиг мяш аймаан, Ратанакири можудан ховар минералларны, Сиемреапс деп черииң кызыл мраморун Кыдатче эжелекчи хоптак ёзу-биле үптеп, сөөртүп киирип алганнар. Оон аиагыла перешти, изиг черден үиер чимис аймаан, эътти, балыктарны, будүк үндүрүп алыр будумелдерии, мун-мун крокодил кештерии үптеп, тоиап алгаш барганнар.

1978 чылдың майда полпотчуларның радиостаициязының дамчыдылгаларының бирээзииге «вьетнамчылар-биле бир эвес ам-даа 700 чыл дургузунда дайындажыр апарза, эи сөөлгү кижиге чедир тулчур херек» — деп кыйгырганының соон дарый, шак мынчалдыр база чугаалаан: «50 миллион вьетнамчыларны чок кылыр дээ, ийи миллион кхмерлерии оскунун болур апаар». Боттарының ол сарыылдыг кижи бүзүүрээри берге шак ыидыг кижи дыннап көрбээн өлүрүкчү планнарын «кыйгырыглар» кылып алгаш, эм бо хүннерде пекинчи ёзу-чурумнуң талалакчылары идегеттер «арыг» кхмер расазы, оон ажыглап киирип турганы «чаа ёзу-чурум» дээр үүлүү оларга канчаар көстүп турарының дугайында ажыыбиле мынчаар сөглеп берип турарлар-дыр: «Кампучий улустуң бажын ажыр мактаар ниитилели кадык болгаш быжыг ниитилел болур ужурлуг»—дел, олар бадыткап турарлар. Ук саазы «арыг ханныг» кампучи кижииың эчис күзел-соруу болза, мао-полпотчуларның хемчээл кылдыр ай болап турары-биле алырга, культуржувазы, эртемчиввээи, база өг-бүле тутпас, дон сеткилдиг, дүжаалды ол-ла дорааи бээрге, бозумуи чангыс ада-чурттуларын өлүрүп, кырып чок кыдырынга, азы өске удустарга удур дайылдажырынга кажалдаа белеи кижи болур ужурлуг турган.

Чүгле өөрсиирии эвес, а харын номчуурии безии хораан. Эи-не кол дадыктырыга — дүжаалга ыт чокка чагыртмры, кээрээр сеткил чогу болур.

— Боттарының чалчаларының холу-биле Кампучияга геноцидтии политиказын боттандырып чорудуп, тургаш, Пекин Кампучияны миллион-миллион хуацю-биле долдур кежүрүп чурттадырын. Кампучииы Мурнуу-Чөөи Азияга эжелекчи политиказының дижиигге чедир быжыглаигаи туружу болдуруп алырын ораллашкан. Пекинчи үүлгедикчи—бөлүк боттарының өлүрүкчү ёзу-чурумуи «демократтыг Кампучия» деп адап, оон тургузуун «социалистиг» дээи. Удуртулгага турган бөлүглежишкиннерии пекин талалакчылар ажылчын аңгының коммунистиг партиязы деп чагдыып адаан.

Хосталган Пномпеньге болган митингиге революстуг база хосталгалыг шимчээшкиннің хоочуннарының бирээзи коммунист Хенг Самрин мынча дээи: — Ажылчын ангының, чоннуң болгаш социализмниң эрге-ажыының херээи салып чиген өскерлиичи иеге партиядыр. Оон эрткеш, эрге-чагырга бөлүглежишкиннериниң бүгүле удуртур организациязын бажынга ажылчын ангы-даа, революцияга-даа, эртемииг социализмге-даа кандыг-даа хамаарылгазы чок кижилер эжелеп алган. Олар эрге-чагырга келгеш, боттарының талазыидан кол согуушкуннарын коммунистер, интернационалистерге, революсчу болгаш хосталгалыг шимчээшкиннің идепкейлиг киржикчилериие таварышгырып турган.

Сөөлгү сес орнунга

Сөөлгү үеде Пекин биле Вашингтон ийлээи улусчу Кампучияга удур демиселге «каттышкан фронт» деп адаар хамык-ла чүзүи-бүрүи реакционерлериин бөлүүи Н. Сианукту болгаш Кхиеу Самфанны башталгазы-биле бөлүп чыгырын организастап турарлар.

Кампучиаын бодунда национал каташ тургузуушкуиуң баштайгы, чаа күштери хайымышкыннын-биле быжыгып кел чыдар. Национал хураага эң баштайгы сонгулдаларын чорудар. Чуртта бо хүннерде конституциязының төлевилелии бүгү улусчу ёзу-биле чугаалажып көөрү чорун турар. Ол бүгү болза төөгүиүң ягымында онза болуушкун болуп, каранғы-түмбей, хан-чиниг эрткен үеже дедир эслиишкин дагын турүп кээи шыдавас деп чүвени хереченлеп турары ол болур.

И. ШЕДРОВ.
(«Комсомольская правда» солуидан).

Израильдын эжелеп алганы араб черлерде дүшкүүрлүг байдал уламчылап турар. Түс черии чуруттакчыларының боттарының эргелери дээш туружур дээи чүткүлүи израиль полиция болгаи солдаттар каржыны-биле базып турар. Шериг патрульдарын бүгү чуруттакчылыг черлерде, шосселеде безии тургускан.

ЧУРУКТА: Голан бедиктериниң районнарының бирээзиидe.
ЮПИ-СЭТА-ның фотозу

БҮГҮ ДИПТЕРДЕН

БУДАПЕШТ. Делегейиің чаңчыл болган часкы ярмарказы ында хагдыган. Анаа Венгрияның болгаш даштыкы чурттарның йи-муң хире бүдүрүлгелерии, база фирмалары киришкен. Оон ак улуг киржикчилериниң бирээзи Совет Эвилели болган. Машина тудуунуи, хемчээр техниканың, химиияның, нефть химиязының чаа үүлдерии 22 совет даштыкы салыг организацияларыиа делгеп көргүскен. Совет болгаш венгр талазелекчилер бот-боттарынга садыглажыр дугайында алаан каш дугуржулгаларыны ярмарканың үезииде кыяган. Ол садыглажылганың хемчээли 240 миллион хире рубль түнүүт болур.

ЛОНДОН. Боттарының эргелери дээш, ажылчы чоннарның амыдырал деннелии бедидер дээш Англияның ажылчын аитыышкың ажыл соксадыышкыныыг демисели улам-на калбарып турар.

«Имплоймент газетт» солуиуң парлаан медээлерии дүүгаар алырга, бо чылдың чүгле баштайгы кварталында безии Англияга 446 катап ажыл соксадыышкынзары болган, аиаа 900 муң ажыг ажылчыннар киришкен. Ынчангаш, эртken чылдың олгла үезииден 400 муң ажылчыннар ажыл соксадыышкыннарынга хөй киришкен.

АНКАРА. Күргүсиииң пастаавы фабриказының 187 ажылчыннарын шериг трибуналы үзүи хуусаалзрда карабажынга шиитken. Фабрикаиын бажыиын эртken чылдың февраль 8-те ажылчыннар эжелеп алган турган деп оларны буруулаткан. Ынчаарда ажылчыннарга удур шериглерии ылалаан түннелиниде месилдежишкин болган. 500 ажылчынарны ажылдан үндүрер дээи будурулге эзлериниң шиитпиринге удурланыышкынының демдээ кылдыр пастаавычылар боттарының ажылдал турган черлериненыичан үнмейи барганнар.

НЬЮ-ИОРК. Социал-экономиктиг хемчеглерге акша-хөрецгилерии бээрии АКШ-тың администрациязы дыка кызырганынга удурланыышкынының демдээ кылдыр Нью-Йорктуң хей-ниитиии он-он муң кижи киржикчилиг чыскаалды организастаан. Аныяктарның, негрлериин, профэвилелдериниң, шажын чүүлгелиг болгаш хей-ниитиниин 95 организацияларының төлээлекчилери муниципалитеттиң бажыынын чанында Фоликсверге чыглып келгеш, «Ак бажыңның чонга удур планнарын сый шавар херек!» деп медеглээнер.

«Рейганның бюджет кылырар балдызы бистиң эң чугула болгаи амыдыралчы программаларывыстың кырында диргелии келгеи-дир» деп, Нью-Йорк хоорай чөвүлелиниң президентизии К. Беллами чугаалаан.

ФРИТАУН. Барыын Африканың чурттарының экономиктиг ниитилежилгезииииң (ЭКОВАСтың) кежигүүнери чурттарың күрүнелер болгаш чазактар баштыинарының алдыгы конференциязы Сьерра Леоненин пайысылалы — Фритаунда ажылын эгелаан.

Барыын Африканың чурттарының үлешүр, транспорт, харылзаа, садыг болгаш кедээ ажыл-агый талазы-биле кадыг ажылдажылгазын быжыглаар база калбартыр дугайында айтырыгны конференциядa чугаалажып турар.

ТОКИО. «Мидуэй» дээр америк авианосецтиң Йокосуки далай өртээлиие келирии соксадыр дугайында ол хоорайның чуруттакчыларының негелдезии Японияның чазаа хүлээвээн. Ол дугайын Японияның чазаанын төлээлекчизи К. Миядзава Йокосуки хоорайның мэриие мелеглаан. АКШ-тың шериг корабльдериниң бистиң далай өртээлдериниске хостуг келирии «айыыл чок чоруктун» - япон-америк кереэзи чөпшээреп турар деп, чазактың төлээлекчизи чугаалаан.

АКШ-тың 7-ги шериг-далай флодунуң корабльдериие атомнуг чепсектиг бар болуп турарының дугайында билдине берген сөөлүле америк ол шериг корабльиниң келирии хоруглар дугайында Йокосуки хоорайның чуруттакчыларыиың шыдагы негээн турган.

(СЭТА).

СЫГЫТ, ХӨӨМЕЙ ЧАҢГЫЛАНГАН

Бо чылдың июнь айда Кызыл хоорайга сыгыт, хөөмей, наргыраның республика көрүлдези болур. Аңаа Башкириядан, Бурятиядан, Хакасиядан, Якутиядан, кожавыс Моол Арат Республиказындан сыгытчылар киржир.

Барыын-Хемчик районнуң Кызыл-Мажалык суурнуң Культура бажыңынга ол көрүлдеге киржир сыгытчыларның, хөөмейжилерниң конкурузу болган. Аңаа шупту 19 кижи киришкен. Оларның хөй кежи — аныяктар. Ылаңгыя Кызыл-Мажалыктың орутмак, Хөнделеңниң сес чыл школаларындан хөй өреникчилерниң конкурсха киришкени эки болган. Сыгытчыларның эң-не хеймери, бирги классчы Аяс-оол Күжүгет Хөнделеңден, эң-не улуг назылыы, 60 харлыг хойжу «Шекпээр» совхозтуң Аянгаты салбырындан келген.

Дөң-терезинчилер сыгытчыларның квартедин, Барлык биле Эрги-Барлык үшүш кижи составтыг ансамбльдерни тургусканнар. Эрги-барлыкчыларның сыгытчылар ансамблин хомус, дошпулуур, лимби-биле үдээни чараш болган.

Конкурстуң түңнелинде Кызылга болур Бүгү-эвилел көрүлдезиниң киржикчилерин илереткен. Оларның санынга «Барлык» совхозтан Хомушку Дазар-оол, Монгуш Бораш-оол, Борис Монгуш, «Хемчиктен» — Данил Хомушку, Сергей Куулар, Саая Хунай-оол, «Дөң-Терезинден» Сергей Ооржак, Ооржак Моңгун-оол кирген.

А. БЕГЗИН-ООЛ.

Чаа ном

СОНУУРГАНЧЫГ БОЛГАШ АЖЫКТЫГ

Тываның ном үндүрер чери төөгү эртемнериниң кандидады В. Л. Биче-оол болгаш география эртемнериниң кандидады К. О. Шактаржыктың «Тыва дугайында чугаалар» деп номун үндүрген. Ук номну тыва ортумак школаларның 4-кү класстарынга номчулгага таарыштыр кылган.

Ол номнуң даштыкы каасталгазы безин онзагай, чараш. Номнуң эге арнында Тыва АССР-ниң сүлдезин, бир талазында тугун өңнүг кыдыр чуруп каан. Оон ыңай Тыва АССР-ни Ленин болгаш Улустарның Найыралы орденнер-биле шаңнаар дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыктарын парлааш, ол орденнерни өңнүг кылдыр чураан.

Ук номда Тываның төөгүзүнден болгаш бойдузундан кыска-кыска чугааларны кииргизээн. Ол ышкаш Тываның алдарлыг кижилериниң: С. К. Кочетов, Оюн Күрседи, С. К. Тока, Х. Н. Чүргүй-оол, О. Ч. Лопсаңчаптың чуруктары бар. Оон ыңай Тываның дириг амытаннарының чуруктарын кииргени школачы уругларга онза сонуурганчыг болур ужурлуг.

В. ЧАЛБАА.

Чылдар болгаш кижилер

ОРУК ЫРААН ТУДУМ

Делгем чоргаар базымнарлыг, көгере берген баштыг, узун шырак кижи холунда ном болгаш журнал тудуп алган кирип келирге, өреникчилерниң ыыт-шимээнин чидип, хүндүткелдиң-биле тура халыыр.

—Экии, олурунар — дээш, Дугаржап Дембирелович бодамчалыг көрүп-биле классты эргий көрүптер. Өөреникчилерден кым келбээнин дораан эскерептер. Кымның сагыш-сеткили кайдыг дээрин эңдевес. Башкының артында үнүштер болгаш дириг амытаннарның кижи-биле харылзаалыын, черниң амыдыралы-биле оон тудужун көргүскен чуруктарны, көргүзүглерин азып каан. Өөреникчилерниң кичээнгейи башкының шимээнинга бүрүзүнге угланган, оон чүү айтырыптарын азы чугаалаарын маңаа ораалар.

Хоочуң башкы Дугаржап Дембирелович Хомушкуның кичээлдери мынчаар эгелээр.

1943 чыл. Ада-чурттуң Улуг дайынынга берге үезин. Тываның араттарының угаан-бодалы, сагыш-сеткили, бүтү күжү дайын байдалынга таарыштыр тургустунган, эки турачылар фронтуже аъттанныкан. Ол-ла үеде көшкүн араттарның ажылөлүн школага өөредири чугула соруглаларның бирээзи турган. Ынчан республикаларның школаларының барык шуптузу эге школалар, башкылар чедишпее болганындан Кызылдың ортумак школазының өөреникчилерин түр сургууулга бичe када өөреткеш башкылаадып турган.

Бир катап Дугаржапты кел дээн. Кабинетке кире бээрге бир дарга олурган.

—Ак-Туруг школазынга башкылаар апарган-дыр сен. Өөредилгениң бодуң уламчылаар аңаар сен, кижи бүгү назынында өөренир боор чүве — деп каан. Ол чөрүшпейн-даа, ажылдап кирипкеп.

Өөреникчилерни башкылар аалдар эргий кезип чорааш чыын алыр турган. Уругларның хар-назының улуг, бичелиг, ажы-чаңы яязы-бүрү. Ада-иезиниң эдээнден туттунган ыглап, салдынмайн баарлары база бар. Оларны эртемге өөредип, чаа чанчылдарга чаа-чыктырары, кижизидери бергеле херек. Бодап көөрге, тускай өөредилге доозуп, ортумак эртем чедип алган эвес, берге херек. Ам канчаар даалганы күүседир апаар.

Ынчаардагы школалар кайы-даа сумуга бир дөмей деп болур. Араттар чудуктарны аътка сөөртүп эккеп турган школаларны халас кылып берген. Иштин чугайлавазы, стол, сандайлары ажок бөдүүн. Аңаа чонуң ажы-төлүүн өөредилгези, кедилиг салым-чолче чагай оруу эгелээр турган. Шак-ла ындыг үеде Дугаржап Дембирелович Хомушку башкы ажылын эгелээн.

Аныяанда Дугаржап Дембирелович Эрэин районуң Нарын хемниң бажынга турган алдын уургайының школазынга база ажылдаан. Ол аңаа оруктыва холушкак школага орус башкыларның арга-дружулгазын өөренип ап, уругларны культурлуг ажы-чанчылга кижизидерининг хевирлерин билип алган. Өөредилгедеч дашкаар үеде эжылчыларның ажыдын турарын көрүп, халыы шахтаже кирип, холуунга кускун-хазай туткаш, хая-даштыы-даа каскылаан. Үнелиг эртинениң сай-даш араазындан ыяш деспи дүвүине чыруктылаңын ылгалып кээрин, кижилерниң демниг күжү чүү-даа тып, будурүптерни оон база көрген.

Күш-ажылды кылырынга, машина-техниканы башкарып билириинге-даа, өреникчилерни өөредип кижизидериинге-даа эртем-билиг херек. Ол билигни чүгле орус дылды дамчыштыр, кызымаккай чорук-биле чедип алыр дээрзин амыдырал аңаа көргүскен. Ол чылдарда педучилишеге бот-өөредилге-биледаа өөренири ынчаардагы көдээ башкыларның улуг күзелсорулгазы болуп турган. Оон Дугаржап Дембирелович база чыда калбаан. Бир каш чылды ажылдавышкын, аңаа эрттиргеп. Оңу доозуң алгаш бодап көөрге, сорулга ам-даа ырак.

Дээди эртемни чедип алыр дээш хар-назын дөгүп-даа келген болза, Красноярскиниң пединститудунуң биология факультединге өөренип киргеп. Аңаа өөренири солуп-даа, берге-даа болган. Ынчалза-даа үүткүл, тура-сорук күштүг болгаш оңу доозуп алган.

Оон соонда Дугаржап Дембирелович школалар директорлап, районога инспекторлап,—улус өөредилгезиниң сайзыралынга бүгү күжүн киирип келген. Хоочуң башкының Улуг-Хем, Эрзин Чөөн-Хемчик районнарының көдээ школаларынга ажылдап чорааш дыка хөй аныяктарны төлептиг кижилер кылдыр кижизидип, эртем-билигниң делгем орууне үдээн.

Амгы үеде Дугаржап Дембирелович бодунуң эскеи, төрээн чери Чадаана хемниң унунда Бажың-Алаак суурда ортумак школада башкылап турар. Ол аңаа директорлап, өөредилге эргелекчилеп келген. Ам ында 1974 чылдан бээр класстан дашкаар ажыл чорудар организатор болуп турар. Совет мөзү-шынар, ажы-чанарга болгаш күш-ажылга кижизидилге дугайында хөй ажылдарны оон удуртулгазыбиле чорудуп турар. Элээдилер-биле кижизидилге ажылы нарын болгаш берге, оңу хөйинитинии киржилгези-биле ада-иелер ортузунга база чорудуп турар. Дугаржап Дембирелович хөй лекция, бегедаларны организастап, боду лекцияларны иомчуп, кежээлерни, ужуражылгаларны утка-шынарлыг кылдыр эрттиржип турар. Кежээлерде оон боду баштаан — башкылар, аныяктар, ада-иелер киришкеп рейдилерни суурга бөлүп кыла бээр. Суурга корум-чурум үрээр чоруктарга удур демиселге мынчаар киржип чоруур.

Суурнуң чурттакчыларының азы школага башкыларын, өреникчилериин хуралдарынга Дугаржап Хомушку башкы туруп кээрге, оон утаангыр, төлептиг саналын дыннаар дээш ыыт-шимээн чидип, бүгү кичээнгейин олче сала бээрлер. Оңу суурнуң чоңу көдээ Советтиң депутадынга 6 удаа соңгааннар. Ол дайын чылдарындан эгелээш, бо хүнерге чедир 30 ажыг чылдарда эрлчег чок агитатор. Ол кезээде чон араазында чоруур кижи.

— Черге үнүштү тараан соонда олче сагыш салыр херек. Кижи сагыш салып, бүгү күжүн үндүрер болза, даш кырынга-даа тарааны, чечекти өстүрүп ап болур — деп, өреникчилерге ол чагыыр.

Бажың-Алаак ортумак школазының өөреникчилериин будурүлге бригадазы 1974 чылда тургустунган. Баштайгы үйдең эгелээш-ле оңу Дугаржап Дембирелович удуртуп келген. Чыл бүрүде 50 хире өреникчилер аңаа ажылдаар. Олар мал чемни 60 гектарга, картофельди 10 гектарга, ногааларын 3 гектарга тарып турар. Үүгле эрткен чылын безин капустаны 57 тонналы ажаап алганнар. Ол бригадазының кежигүнери районга болгаш республикага өөренникчилериниң будурүлге бригадаларының, саанчылар, трактористер дээш өске-даа конкурстарынга чыл бүрүде киржип, бирги черлерни безин ап келгенкеп.

Дугаржап Дембирелович-ниң эртип келген күш-ажылчы оруу апаяк салгалга үлегер-чижек болур. Ол үүгле хүндүлүг башкы болурундан аңгыда сагыш човаңгыр ада, өг-бүлезиниң биче сеткилдиг сүмелекчизи. Экии-даа, багайны-даа кады үлежип чоруур шиак шынчы эжи Анна Сундуевна Хомушку-биле беш уругну өстүрүп, бут кырынга тургусканнар. Анна Сундуевна 27 чыл үзүктел чок ажылдааш пенсияже үзе-даа школа амыдыралындан дашкаарлавайн чоруур.

—Дугаржап башкыны кым билбес боор, бүгүдеге билдингир волейболист-ле болгай, кашпагайы хартыга-ла болдуп ийин — дээр эш-өөр хөй. Шыдыраа талазы-биле ол шыырактарның бирээзи. Оон чыдып калыр чүвези-даа чок, аныяктар концерт көргүзе бээрге, ол аңаа улуг дузазын, арга-сүмезин берип турар.

Бодунуң медерелдиг чурттагазын чонунга бараалгадып чоруур кижиниң салым-чолу чуртунуң сайзыралы-биле деңге бурунгаарлаар боор чүве-дир ийин деп, башкының амыдыралы-биле танышып тура, бодадым.

А. АРАПЧОР.

ЧАШТАРНЫҢ ЧАҢЧЫЛ БОЛГАН БАЙЫРЛАЛЫ

Бичии уругларның Кызылга байырлалы чаңчыл болган. Июнь 1-де уругларга солун фильмнерни, концерттерни көргүзүп турар. Уруглар камгалалының делегей хүнүнде чаштар паркка ойнап, хөглеп, аатказыштарга дыштанган. Бистиң келир үевис — бичии чаштарга концерттерин бот-тывынгыр уран чүүлдүн киржикчилери тураскаатканнар.

Эге класстарның тергиин эки өөредилгиг школачыларынга белектерни июнь 1-де база тывыскан. Школачылар Октябрьның Төрээн чуртуи эргилдир аян-чоруктарны кылып, солун черлерни болгаш төөгүнүң тураскаалдарын барып көрүп турар. Школачылар боттарының чайгы дыштанылгазының үезинде чүгле дыштанып, хөглээр эвес, харын күш-ажылга база идепкейлиг киржип турар. Чижээ, Кызылдың № 2 школазының эге классчыларының өөреникчилери мун хире номнарны септээн, а № 14 болгаш 15 школаларның өөреникчилери — саазын кылдыр катап ажыглаар беш тонна эрги номнарны солуннарны, журналдарны чыгган.

Ыры чокта байырлал каймы болур. Кызылдың чайгы ногаан театрынга школа-интернаттың «Чебурашка» деп ансамбли, облпрофчөвүлелдиң чанында «Өөрүшкү» ансамбль, уругларның музыка школазының өөреникчилери ырлажып, боттарының концерттерин көргүскен.

Бичии чаштар чуруга, техника талазы-биле конкурстарга база киришкен. Чай эгелээн. Бичии чаштарның — Советтер чуртунуң аас-кежиктиг уругларының байырлалы өөрүнчүг-даа, солун-даа эрткен.

ЧУРУКТАРДА: «Өөрүшкү» ансамбльдиң концерт көргүзүглеринден.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

Спорт • спорт • спорт

Чиик атлетика

Спорттуң бо хевириинге Тыва АССР-ниң команда болгаш хүүда бирги чер дээш маргылдазы эрткен дыштанып дүнгерде Кызылда «Совет Тываның 5 чылы» стадионга болуп эрткен.

Ийи хүн үргүлчүлээн спортчу демиселдиң түңнелинде Кызыл хоорайның «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң бирги командазының кежигүнери өскелерден эки түңнелдерни чедип алгаш, республиканың күш-культура болгаш спорт комитединиң шилчиир кубогун, бирги чергенин дипломун чаалап алган.

«Урожайның» спортчулары—ийи, а «Трудовые резервы» эки тура спорт ниитилелиниң төлээлеп турар Кызылдың № 4 профессионал-техниктиг училишезинин сургууулдары — үшкү черлерни ээлээннер. Түс-түс хемчээлдерге шаналдыг черлерни алган спортчуларга өртектиг белектерни, мактала бижиктерни тывыскан.

Волейбол

Республиканың «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң чемпионады-Кызылдың культураның болгаш дыштанылганың Н. Гастелло аттыг парыгының спорт шөлдеринге болган. Ол солун маргылдааны дыштанныкчылар улуг сонуургал-биле көрүп, ынак командазының кежигүннерин хей-аът киирип турганнар.

Маргылдааның түңнелинде чемпион ат дээш ужуражылгада Кызыллың педагогика институдунуң, студентилери-биле Хову-Аксының волейболистери ужурашканнар. Маңаа студентилер артык күштүүн көргүзүп, тиилелгени чедип алганнар. Херээжен спортчуларның аразынга Кызылдың хоочун волейболистериниң командазы чемпион атка төлептиг болган.

ЧУРУКТА: маргылдаа үезинде.

ООҢ МУРНУНДА ЧЕДИИШКИНИН КАТАПТААН

Украинаның шыдыраачылары чүгле удурланыкчыларын эвес, а харын боттарын база ажыын каан деп чугаалап болур: Москвага эрткен чурттуң команда аайы-биле чемпионадын олар багай эгелээш, төнчүзүнде тиилелгени чедип алыр аргалыг болган. Команда аайы-биле чурттуң хөй дакпыр чемпиону чорааш Москва командазындан чартык сан ажыг—43 санныг түңнелди олар көргүскен. Команда бүрүзүнде 8 кижи (алды эр, ийи херээжен) бар турган, а команда бүрүзү тос салыгга киришкен деп чүвени алгаш көөр болза, тиилелгеге чедирген чартык санны үнелээри берге.

1979 чылда ССРЭ-ниң улустарының спартакиадазынга киириштир эрткен чемпионатка түңнелин ынчангаш олар каталтааны ол.

Бо таварылгада Украинаның командазының составынга гроссмейстрлер Александр Белявский, Олег Романишин, Геннадий Кузьмин, Иосиф Дорфман, Владимир Тукманов, Марта Литинская, Лидия Семёнова болгаш мастер Константин Лернер олар ойнаан. Гроссмейстер Владимир Савон безин курлавырга орар ужурга таварышкан.

Хүлер медальдарны бо чылын Грузияның шыдыраачылары бир-ле дугаар чаалап алыр аргалыг болган. Олар РСФСР-ниң командазын база чүгле чартык сан мурнаан. А РСФСР-ниң командазы 1947 чылдан бээр эртип турар бо маргылдаага бир-ле дугаар шаналдыг чок арткан. Грузияның командазы 40,5 санныг болган. Ону гроссмейстер Тамаз Георгадзе баштаан, гроссмейстерлер Эдуард Гуфельд, Бухути Гургенидзе, делегей чемпиону Майя Чибурданидзе болгаш делегей чемпиону ат дээш ам маргыжар Нана Иоселиани олар ойнаан. Нана 160 киржикчилерден эң дээре түңнелди көргүскен: ап болур 9 сандан 7,5 санны алган. Делегей чемпионнары чорааш Тигран Петросян, Борис Спасский, Михаил Таль олар Москваның, Россия Федерациязының, Латвияның командаларын баштап турган. Михаил Таль командаларның бирги хөлге ойнаан ойнакчыларындан эң хөй санны — тостан чедини алган.

Ленинградтың, Латвияның, Белоруссияның, Молдавияның, Эстониянын, Узбекистанның командалары 5—10 дугаар черлерни чыскаал аайы-биле эзлээн.

В. БАБКИН, СЭТА-ның корр.

Сонуургактарга

АФРИКАНЫҢ ЭҢ УЛУГ НАЗЫЛЫГ КИЖИЗИ

Чоокта чаа Иоганнесбург хоорайның чоогунга (Мурнуу Африка Республика) Африканың эң улуг назылыг кижизи—Легил Колоо мөчээн. Ол херээжен 139 чыл 7 ай чуртаан.

ФУТБОЛ ХААККА ШАПТЫКТАВААН

Эрткен кышкы сезонда швейцар спортчу Мари-Терез Нафиг хаактыг багдан бүрген бадар талазы-биле бодунуң күзелин чедип алган. Ол делегей Кубогун чаалап алган. Ынчалза-даа Мари-Терез хостуг шактарын футбол шөлүнге эрттирип турары ындыг-ла билдингир эвес. Харлыг трассаларга чедип алган чедиишкиннерин ол футболдуң ногаан шөлүнге база салбайн турар. Швейцарияның херээжен футболистериниң шилиндек командазының составынга кирип, ол аңаа каш ужуражылгаларга ойнаан, мактанган.

ДАШ БИЧИИ-ДАА БОЛЗА...

Бразилияның шырай эзим-артыларынга үнелиг даштар дилеп чораан кижилер алды ай болганнар. Чүнү-даа тыппайн дилээшкинни сонсаалар деп шиитпирлээнкеп. Ынчалза-даа оларга аас-кежии сөөлүг хүнде келген. Олар кончуг үнелиг—аквамарин деп даштың тып алганнар. Оон деңгээли 19 килограмм болган. Делегей рыногунга ындыг даштың өртээ 10 миллион доллара деп.

30254 ЧЫЛДА ЧҮҮ БОЛУРУЛ?

Казымал байлактарның эң байлаа—хөкүр-даштыы, руданы болгаш өске-даа чүүлдерни чер ынчан безин шыжаан чыдар. Ынчалза-даа оларның курлавыры делегейде энергия күжүн хөй ажылдаар апаарыпкан чылдың-на эвээжеп бар чыдар. 30254 чылда бистиң планетавыска конгуг караңгы апаары чадавас. Ынчан бүгү чырыткы өжүп каар. Шак ындыг болгай түңнелди англи эртемден С. Холл хөй чылдарда чорудуп келген санаашкыннарының соонда кылган. Оон бодап турарыбиле алырга, кижи төрелгеден ынчан хөкүр-даштың, газтың, уранның курлавырының бүрүн чарыгдап каалтар.

ЭҢ БЕДИК БАЖЫН КАЙДАЛ?

Амгы үеде делегейде эң бедик бажың Чикаго хоорайда болуп турар. Оон бедик 442 метр. Оңу удавас өске бажың ажар-Англияда Ливерпуль хоорайда 130 каът бажың тудуу эгелээн. Ол ажыглалга киргеч соонда оон бедик 557 метр болур. Чаа эң бедик бажыңның ишти шөлү чүе муң дөрбелчин метрге деңнежир. Төлевилелдиң автору—архитектор Ричард Сейферт.

Телевидение

ИЮНЬ 3-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 9.05 — Мультфильмнер программазы. 9.50 — «Штраустарның өг-бүлези». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 11.20 — Медээлер. 11.25 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — Документалдыг телефильм. 15.35 — «Орус чугаа». 16.05 —Таңцы—мээң амыдыралым». Фильм-концерт. 16.35—«Горнистер, кыйгыга харыылаңар!». 17.05— Европаның баскетбол чемпионады. Эр улус. Түңнел оюннар.

КЫЗЫЛДАН

17.45 — «Өрттер болгаш хоойлу». Документалдыг фильм. 18.05 — Эрзиниң боттывынгыр артистериниң концерти. 18.30 — Телемедээлер (тыва, орус дылдарга).

МОСКВАДАН

18.45—Бүгүн делегейде. 19.00—«Эрткен хүнериниң өндүр-чаагайы». ССРЭ-ниң улустуң артизи О. Бардинаның киржилгези-биле концерт. 19.30—«Штраустарның өг-бүлези». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 3-кү сериязы. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Улустуң хөгжүм терекселдериниң үнери». Гитара.3-кү дамчыдылга. 22.50—Бөгүн делегейде. 23.05—00.50 — ССРЭ-ниң футбол чемпионады. «Динамо» (Тбилиси)—«Торпедо». «Спартак»— «Шахтёр». 2-ги үелерл.

ИЛИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — «Капитан Немо». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 3-кү сериязы. 13.05—«Телестадион». 13.35 — ССРЭ-ниң улустуң артизи Ю. Гуляев ырлаар. 13.45 — «Калининград». Документалдыг телефильм. 14.15 — «Чүү? Кажан? Каяа?» Телевикторина. 15.25—«Советтер болгаш амыдырал». 15.55 — 17.45 — Чапсар. 17.45—«Улустуң уран чогаадылгазы». Теледопчулал.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер (тыва, орус дылдарга). 18.45 — Чарлалдар. 18.50 — «Кызыл болгаш кызылчылар». 19.20 —Документалдыг фильмнер.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Илбилиг экран». 20.15 — Курунекии Третьяков галереязының залдарында». Документалдыг фильм. 20.45 — Татар АССР-ниң улустуң артизи Р. Ибрагимов ырлаар. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—22.45 — «Ногаан отчугаш». Уран-чечен фильм.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, бөгүн республикага шокар буруттаар, чагбас. Мурнуу-барыын чүк угланышкынынг хаттын дүргеии секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 23—28 градус чылыг болур.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Мурнуу-барыын чүк угланышкынынг хаттын дүргеии секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 25—27 градус чылыг.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

ИЮНЬ 3-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: Силернин дүжүнерге кирген боор» 9.30, 11.20, 13.10, 19.00 (узаткан) 21.30, «Чүүден-даа артык үнелиг». Чедиги болгаш сескн фильмнер: «Дан хаяазы чырып келген», «Сорулганы салыр херек» 15.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Холун көдүр» 10.00, 12.50, 14.20, 19.30, **«Орыонның дузаа»** 11.00, 15.50, 17.40, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чедиишкинии күзедим» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

ЧАРЛАЛДАР

Тыва АССР-ниң Культура министерствозунуң уран чүүл школазы 1981-1982 өөредилге чылынга бедеткел классынга өөренир үндезин национадлыг уругларны конкурузун чарлап тур.

Ниити билиг школазының 1-ги классынга өөренир ужурлуг 7 харлыгларны школага тараазында салбырларга хүлээп алыр:

Фортепиано, үрер хөгжүм херекселдери (флейта, кларнет, труба, ксилофон), хылдыг хөгжүм херекселдери (скрипка, виолончель) улустуң хөгжүм херекселдери (баян, домра), уран чүүлга.

Конкурсту ийи эдлчелиг арттырер. Уругларын сактыычалын, дыннаарын, үнүн хынаар, уран чүүлга салбырынга киреилер бажынга ужуражылганы эскээр.

Конкурс Кызылдың уран чүүл училишезинге 1981 чылдың июнь 8-те эртенгииниң 10 шакта эгелээр.

Киреп күзелдиглер школа директорунуң адынга билдириишкинии, төрүттүнгенииниң дугайында херечиклелин, 7 харга чедир өзүлдезиниң эмчи карточказын, өг-бүлезиниң байдалынын дугайында шынылганы эскээр.

Республиканың анчылар, балыкчылар нитилелиниң баштаар черинин бүгү анчыларга дыннадыры болза: Чагытай хөлге спортчу болгаш сонуургактарның балыктаарын июнь 5-тең эгелеп пятницада, суббота, воскресенье хүннеринде чөп-шээрээн (кежигүн билеттиг болгаш путёвкалыг кижилерге). Бир барган балыкчының балык тудар нормазы — 5 кг-дан хөй эвес болур (балыктаар черге эрттиргеп үелиг барымдаалавас).

Редакциянның адреси: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харысаалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийже аныдырал болгаш совет тургузуг киллистериниң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлетлүг киллизиниң 2-31-75, чагаа киллизиниң 2-41-27 информация киллизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солун келбейи барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чатыг № 1252

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—00591

Бүгү чуртталарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 130 (11628) | 1981 чылдың июнь 4, четверг | 1925 чылда үндезилеттингеи | Өртээ 2 көп.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ ТУДУГЛАРЫНГА — ШАЛЫПЧЫ ТЕМП

Нижнекамскиниң гидроэлектростанциязының алдыгы агрегадын эптеп кылыры эгелээн. Ол агрегатты бо чылдың июньда ажыглалга киирер.

Гидротехниктиг дериишкиннерниң бызыын хынап көөр дээн ышнаш, Каманың суу ам кедергей терең болуп турар. Секунда бүрүзүнде-ле ГЭС-тиң плотиназын тавартыр 12 муң кубометр суг эртип турар. Ол дээрге чайгы үеде суг хемчээлинден дөрт катап хөй. Ынчалзажок тудугжулар ажылдың темпизин бичии-дээ чавызатпаан: турбинаны эптеп кылыры хуусаазындан чартык ай бурунгаар эгелээн. Алексей Чураковтуң бригадазы чедиишкинни хандырган. Баш буруңгаар кылыр чугула белеткел ажылдарын ол бригаданың кежигүннери хуусаа бетинде бүрүн күүсеткеи болгаш агрегаттың кол белдирлерин чыып эптээрин база хуусаа бетинде эгелээр арганы ескe бригадаларга берген.

А. Чураков — дуржулгалыг тудугчу. Волганың гидроэлектростанцияларының, Ингуриниң гидроэлектростанцизының тудугларынга ол база шалыпчы ажылдап, бодунуң байлак дуржулгазын хөй ажылчыларга дамчыдып берген. Бригадир эртикен чылын ийи шылгалданы чедиишкинниг дужаагаи: эзлчеглиг турбинаны ажыглалга кииргени-биле кады хары угда энергия тудуунуң техникумунга дипломчу чедип алган.

Н. СОРОКИН,
СЭТА-ның корр.

МАЛЧЫННАР НААДЫМЫНГА КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЧЕДИИШКИННЕРЛИГ УЖУРАЖЫЫЛЫ

Кыйгырыгны деткивишаан

ДОЛУ КҮШ-БИЛЕ

1981-1982 чылдарның мал кыштаглаашкынынга чогуур үезинде болгаш шынарлыг белеткеиир талазы-биле республиканың бүгү малчыларынга Эрзин районуиуң көдээ ажылагый ажилдакчыларының кыйгырыын «Хемчик» совхозтуң бүгү малчыларын, мал ажылының специалистери чүүлдүгүүнүң деткивишаан, күштерии боже мобилизастап турар. Совхозтуң бүгү малчыларының хуралынга эрэнчилериин кыйгырыын чугаалажып, боттарының мурнунда сорулгаиы хаиызы-биле аналютеп чугаалажып көргеннер.

Бистиң совхоз он бирги беш чылдың бирги чылын багай эвес эгелээш, планны онаалдаларны, социалистиг хүлээлгелерни күүседир дээш социалистиг чарыштыг участок бүрүзүиде калбарткан. Бирги кварталда мал ажылының продуктуларын күргүнете садарынга чамдык чедиишкиннер чедип алдынган. Эт садарының планын 104 хуу, сүттүүн—149 хуу күүсеткеи.

Ол чедиишкиннерни улам быжыглаары келир чылдың кыштаглазшкынынга бүгү талазыг белеткелдерден база кол хамаажыр. Ынчангаш кышка хуиамчалыг белеткеиир, ажылдың шынарын болгаи ажыктыын бедидер, планнуг онаалдаларны долдуур болгаш ажыр күүседир дээш совхозтуң малчынарга боттарының ажылын шүүлчүлекчи ёзу-биле көруп турарлар. Олар яокта чаа болгаи хуралынга ажылда четпестерии чылдагаашны тодарадып, оиу катапгавазының аргаларын илередип, улуг чугааны кылганнар.

Ылангыя чаш малды камгалап алыры бо чылын 63 хуу болган. Ак-Хемиин № 2 бригадазы (бригадири Р. К. Окпан-оол), Улуг-Ховуиун № 1 бригадазы (бригадири Х. К. Сарыглар) төрүүр чүс хойга онааштыр чаш малды чүгле 62—64 хуу камгалап алган. Совхозтуң он кодан төрүүр хоюи кадарган хойжулардан чүгле 6 хойжу төрүүр чүс хойга онааштыр 85-тен өрү хураганнарны менди ап, доруктурган. Ажыл-агыйның чамдык малчынарының куду көргүзүглүг болгаиының чылдагааны чүдел? Хамыктың мурнунда малчыннар болгаш специалистер, мланғыя кол зоотехник Д. Л. Саая мал кыштаглаашкынын чедиишкиннг эрттирери аиаа чогуур үезинде шынарлыг белеткелден хамаажыр дээрзин Эрткен чылын уттуп, бо ажылды четпес чорудуп келгенинде. Бо дугайында чидиг шүгүмчүлелдер малчыннар хуралынга болгулаан.

Моон соцгаар мындыг четпестерни катаптавас дээш база республика малчыннарының наадымын толептиг дткуур дээш боттарывыстын күжүвүстү, курлавырларывысты санап көргеш 1981—1982 чылдарның кыштаглазшкынына белеткелдерии бо хүиерден эгелээрии шиптирледивис.

Бүгү мал кажааларының, кудуктарның, шагжаларның болгаш өске-даа херекселдерниң сепгелгезии июиь эгезинде доозар, 320 тонна өдекги белеткээр. Кыштаглаашкын үезинде алдынган малдың чаш төлүиүн чидирии болдурбас, 5000 хойиун. 186 шиктиг тарын бооздылгазын чогуур үезинде организастыг чорудар.

Тарып бооздылгага кирер хойну болгаш өиекги шилиирии, ангыларын бо хүиерде доозар. Малчыннарның чурталга бажыннарының, чувар-бажыларының сепгелгеии августың 1-ге чедир бүрүн доозар.

Кышка белеткелде бир кол чүүл — малдың чем-суурун четчирип-биле белеткеп алыры. Ынчангаш бо сорулгаиы боттандырары-биле сентябрьиың бирги чартыныга чедир 2800 тонна бодуун чемнерии, 4600 тонна силосту белеткээр. Октябрь 15-ке чедир белеткээн бүгү мал чемиии 60 хуузун кыштагларга чедирер. Малдың бодуун чемнерии болбаазырадыр цехтиг сепгелгезии октябрь 1-ге чедир доозар. Мал чемии микро болгаш микроэлементилер-биле, минералдыг чемшчидилгелер-биле байыдарын чедип алыр.

Мал ажылын төгүдеринге бир кол чүүл — зоотехниктиг эге үчүттү шыиғы сагыыры болур. Оиу экижидеринче киргээнгейии күштелдирип турар бис. Малды чемгерери болгаш ажаары, эдержилгеге киирери болгаш тарып бооздыры, оларны үзери база коданнарга чарары зооветеринарияның спецгалистериидеи кол хамаажыр. Ынчангаш оларның харыысалгазын бедидерииң хемчегларии ап чорутпушаан, часкы болгаш күскү ветеринария-профилактиктиг ажылдарны шынарлыг чорудар. Кышкы үеде малчынарның зооветеринарлыг өөредилгезии бедик деиилелге эрттирер, малчынарның биливи бедидер, болгаш херек апарган таварылгада малга зооветеринарлыг дуза чедирип биливр кылдыр бо ажылды чогуур деиилелге тургузар. Ук өөредилгеге 15 малчынның мергежилии бедидер.

Совхозтуң малчынарының медицина болгаш садыг, культура хандырылгазын экижидери-биле иемелге хемчегларии ап чорудар. Ол ышкаш малчынар өртузунга социалистиг чарыштың дээштиии бедидер, түиелдерии өй-шаанда үндүрер, мурнакчы арга-дуржулгаиы иептередир, материалдыг болгаш моральдыг деткимчеии улам экижидери көрдүгеи.

Малчынар өртузунга партийжи-организакчы болгаш идей-кижизидилгелиг ажылдың деиилелии улам экижидери-биле бригада парторганизацияларының ролюн бедидер. Аиыяк малчынарны өстүреринче кичээигейии салып, оларны дуржулгалыг хемчеглерге малчынарга даандырып хүлээлир талазы-биле ажылды күштелдирер, аиыяктарны мал ажылынче хаара тударын чугулалап көөр.

Специалистериин болгаш малчынарның харысалгазын бедидери совхозта парткомнуң, дирекции черинең, хөй-иитии организацияларының мурнунда чугула айтырыг. Бо талазы-биле элээи ажылдар кылдынар апаар. Иитиниң малын самчыгдаар, оорга алзыр чүүктарны үндезиии-биле узуткаарының хемчеглерии күштелдирер.

Мал ажылының продуктуларын күргүнеге садарыныл, малдың бүгү саиын өстүреринии планиарын күүседир сорулгабиле күргүнеге садар мыйыстыг бода малдың бирээзиин-не деизизин 280—300 килограмм, шээр малдыын — 42, чылгыныи— 250 килограмм, мыйыстыг бода малдың хонукта немелде деизизин 550 грамм чедирер сорулга салдынган.

Д. САРЫГЛАР.
«Хемчик» совхозта парткомун секретары.

Республиканың малчыннары боттарының ынак байырлалы — Наадымга төлептиг күш-ажылчы белеткелдиг ужуражыр дээш бо хүииерде бедик көдүрүүшкүиүүт ажылдап турарлар. Бода малдың баш саиын болгаи бо чылдагы төлүн оича-меидп камгалап өстүрери, хөй кыргылдазыига эки белеткеигеш, оиу организастыг эрттирери, малдың чайгы профилактиктиг эмизээшкин, чүүллазын чогумчалыг чорудуп, семиртилгезии эки организастаары, келир кышка амдан эгелеп белеткеиири — малчын бүрүзүиүн мурнунда салдынган амгы чугула сорулгалар кидыг.

«Чөөп-Хемчик» районнуң «Октябрь 30 чылы» совхозтуң дуржулгалыг хөйжүзү Шагдыр Дөмүр-оолович Куулар үр үеде мал ажылынга чедиишкиннг ажылдап келген. Хүлээиген ажыл-херээнге бердинген кызымаккай малчын чыл бүрүде эки көргүзүглерии чедип ап турар. Эрткен чылын ол төрүүр 100 хойга онааштыр 109 хураганы камгалап, бүрүи доруктурган болгаш дүк кыргыыр талазы-биле база багай эвес көргүзүглүг болган.

Ш. Куулар малдаан коданы эрткен кыштан база хүр-меидп ажырып, улугдаа, аныяк-даа малдың баш саиын хораттаан. Ол калаарып турары 329 хоюидан 342 хураганны камгалап ап, өстүрген.

ЧУРУКТАРДА: Ш. Куулар; одарда хойлары.

В. КРИВДИКТИҢ фотолары.

ЭРТКЕН ЧЫЛДААЗЫНДАН ЭКИ

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерии амыдыралга боттандырар талазы-биле чугула ажылдарны «Алдан-Маадыр» совхозтуң Бора-Тайга салбырында багай эвес организастап чорудуп турар. Оон түиелиидe ажыл-херектиң байдалы эрткен чылдыл бо үезиидe турганындан экижээи. Ортумак звеноиуң специалистериин даандырган ажыл-херек дээш харысалгазы бедип, четпестерии шүүгүмчүлекчи ёзу-биле көрүп, эдериниң дээштиг хемчеглерии ап турар. Ынчангаш салбыр күргүнеге эът, сүт садарыныл ай, квартал планиарын багай эвес күүседип турар.

Ол ышкаш мал кыштаглаашкынын организастыг чорутканындан малдың яизы-бүрү чылдагаанындан өлүп хораар, чидер, самчыгдаттынар чоруу көскүзү-биле эвээжээн Салбыр төрүүр 100 хойга онааштыр 100 хураганны камгалап алгаш, районда социалистиг чарыштың мурнуку одурүүнде үнген. Мурнакчы хойжулар Ондар Сөкеи-оол 100 хойга онааштыр 100, Монгуш Сүрүи-оол—105, Монгуш Авык-оол — 101 хураганны тус-тузунда камгалап алганнар.

Салбырның мал ажылдыглары амгы хүиерде республиканың малчыннар Наадымын чедиишкиннг үткүүр дээш эрссорулгалыг ажылдап, эрэнчилериин улегери-биле кыштагларының сепгелгезии кылып, хөй кыргылдазынга, чайлаглаашкынга белеткеиин турарлар.

М.-Н. САРЫГЛАР.
Чөөп-Хемчик район.

Хоочуннарның бирээзи

Кезек-кезек бүүрелчин тейлер аразында, билдиртпес черде, чазаг. Оиу Ары-Бүүрээ дээр. Оон хүн бадар талазында ат-сураглыг Агар-Даа дүүскектеи берген көстүп чыдар. «Кызыгаар» совхозту эге бажында организастап тургускан хоочуннарның бирээзи, иитиниң малын үжеи үш чыл дургузунда кадарып келгеи Сояи Союи-Сүрүиович Сувак мында чазаан. «Кызыгаар» совхозтуң эң-не улуг стажтыг, арга-дуржулгалыг малчынарының бирээзи ол. Сояи Сувак чылгы малдаарынга 16 чыл, ииек кадарарынга тос чыл ажылдаан. Хойга киргеш, сес чыл ашкан.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерии амыдыралган чедиишкиннг боттандырары-биле он бирги беш чылдың баштайгы чылында-ла бедиткеи хүлээлгеии Сояи Союи-Сүрүиович бодунга алган. Төрүүр хой бүрүзүидеи хураганны менди доруктурар сорулгаиы салгаш, кежээ, кызымак, улуг дуржулгалыг хойжу сөзүиге ээ болуп, төрүүр 100 хойдан-на 110 хураганны алган. Ол дээрге чүгле совхозта эвес, харыи районда эң бедик көргүзүг болуп турар.

Ө. ЧИҢМИТ.
Тес-Хем район.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ҮШКҮ СЕССИЯЗЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА ДЫННАДЫГЛАР

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң бешки чыыжының үшкү сессиязының ажыттынарының дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң бешки чыыжының үшкү сессиязы 1981 чылдың июнь 4-те эртенгиниң 10 шакта СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдышкыи бажыңыига ажыттынар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Төлээлекчилер чөвүлелиниң хуралының дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Төлээлекчилер чөвүлелиниң хуралы 1981 чылдың июнь 4-те эртенгиниң 9 шак 30 минутада СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдышкыи бажыңыига болур.

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТА

ХОВУДА КУШ ХООРАЙЫ

ОДЕССА. (СЭТА-ның корр. Л. Новицкая). Украинаның куш индустриязынга чаа тудуг немешкеи. Одессаның чөгүнде тутkан Черноморьеиин куш фабриказын ажыглалда киирген. Ол чыл саиында-ла сес муи тонна куш эъдии бүдүрер арга-лыг.

Республикада эң-не улуг дээн ол куш фабриказын хуусаазындан бир чыл бурунгаар тудуп дооскан. Оон корпустарының чамдыызы туттунарга-ла анмак куштарны дораан-на оларга азырап эгелеп, продукцияны берип турган. Оон түиелиидe бо чылын безин барык бир муи тонна тергиин шынарлыг куш эъдп бүдүртүгеи.

Кажаа бүрүзу-ле техниканың сөөлгү аргазы-биле туттунган. Ындыг кажаалар шупту ои бир. Улуг куш негеттинер ажылдарны шуптузун механизастаан, кажаалар иштиинии агаарын, чыртыкызын, температуразын автоматтар таарыштырып турар. Куш фабриказының девискээриидe оон ыдай комбикорнар кылыр цехтерии, бактериология лабораториязын, септелге мастерскаязын база тутkан.

Одесса области куш ажылын дыка хөгжүдүп турар. Оон түиелиидe бо чылдың төнчүзүиге чедир 50 муи тонна куш эъдии бүдүрер арганыг болур. Ол дээрге оигу беш чылдың эгезиидe турганындан үш чартык катап хөй-дүр.

АЖЫЛЧЫ ХОЛДАРНЫҢ ҮЕЗИ

РЕЧИЦА. (Гомель область). (СЭТА-ның корр. Е. Горелик). Белоруссияның школаларының үстүкү класстарының өөреникчилери шуптузу чайгы дыштанылгада куш-ажыл кылып, ажылдаар. Школалар аразының өөредилге-бүдүрүлге комбинаттарынга үндезилеп тургускулаан ажыл болгаи дыштанылга лагерьларинге, а ол ышкаш колхозтарда болгаи совхозтарда тургускан көдээ стационарларга олар барып ажылдаарлар. Оларның бирээзи май 30-де Речица районнуң Горваль суурунда ажыттынган.

Ол черниң «Комсомольский» совхозунуң тараажылары шефчилер — «Речицадрев» бүдүрүлге каттыжыышкынының ажылчынарым-биле кады элээи каш делгем удуур бажыннарны, кинозалды, столованы туткаш, суг дамчыдыкчызын кылганнар. Лагерь чай дургузунда 400 хире уругларны хүлээп алыр.

БССР-ниң чырыдышкын министри М. Минкевич мынча дээн:

—Куш-ажылды кылбышаан, дыштанып чорук үстүкү класстарның школачыларының ажыл-ишчи аажы-чанының быжыглып, тургустунарынга дыка чугулазын бүзүрел көрген бис. Шуутла каракка көстүп турар, ажык-дузалыг ажылды боттарыныи холу-биле кылыры уругларны ажыл-ишчи чорукка, сагылга-чурумнуг боон, коллективизмге кижизидер, улустуң байлаан камныг, хумагалап көөрүнге чанчыктырар.

Республикада үстүкү класстарның школачыларындан септелге бригадаларын тургузары доозулган. Олар дуржулгалыг мастерлериин удуртулгазы-биле школаларны, бажыннарны болгаи дайынның база куш-ажылдың хоочуинарының кварталарын сеитеп, чаартырлар.

АВТОМАТТАРНЫҢ ДУЗАЗЫ

ГАУРДАК. (Туркмен ССР). (СЭТА-ның корр. Б. Миртов). Гаурдактың күгүр заводунда чиг-этти чер иштииден казып тывары бүрүү-биле автоматтыттынган. Күгүрүү хайыттырарының сөөлгү, алдыгы комплексизиин ажылын башкарарының автоматтыг системазын майның 30-де ажылдадып эгелээн. Оон-биле заводтуң төлевилээи күүзүү — чылда-ла 350 муи тонна күгүр бүдүрери чедип алдынган.

Гаурдак суурда минералдыг чемшчидилгелерии бүдүрер үлетпүрүү тургузарына улуг күштүг чиг-эт базазы тургустунган. Ону ында ажык арга-биле казары-биле кады ажыктыг байлактарны чер иштинге хайыттырып, эзилдиринии талазы-биле ажыл чоруп турар, Оон ачызында бедик шынарлыг күгүрүү кылып алыры аиаа аргадан бүдүп чартык катап чиик өртектиг боон турар.

ЭЛЕКТРОННУГ ДИСПЕТЧЕР

КЛАЙПЕДА. (Литва ССР). (СЭТА-ның корр. А. Ципирас). Литваның далай пароходствозунуң май 30-де ажыглалга кирип, ажылдап эгелээн саиалга черииии дериг-херексслдери теплоходтарның эртер суг оруктарын айтып берип эгелээн. Оон-биле катай хаара экипаж саны-ла июиь айның планныг даалгаларын, эң эвээш күштү, акша-хөреигиии болгаи энергия курлавырларын чарыгдап турган, оларны күүседириинии сүмелерии алганнар.

—Информация-саиалга төвү чүгле далайның садыг флодуи хандырып турар эвес, харын судно сентээриинең № 7 заводуи база пароходствога база ажылдап берип турар — деп, оон начальииги А. Кушнер чугаалаан. — Электроника яизы-бүрү 600 ажыг даалгаларны тодарадыр арганы берип турар. Ол арга-биле судноларның бүдүрүкчүлүг ажылдарының деиилелии дыка бедидер бис.

Клайпедада тургускан, ажылаан турар «Судно — эрик — вагон» дээр транспорт конвейериин башкарарының хүлээлгезин чаигыс аай электроииуг саиалга төвү база болуига алган. Электроииуг саиалга машиналарының айтышкынарынга үндезилээш, корабльдериң келириинии бүдүүзүидe-ле оон доктаар черин тодарадыр, чүүк дужүрер ажылчынарның бригадазын белеткээр, чүүктерии улаштыр сөөртүр демиропук составын азы автоколоииаиы белетьей шаап кааp.

ТЫВА АССР-НИН ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ДОКТААМАЛ КОМИССИЯЛАРЫНДА

ХУРАЛЫНГА ЧУГААЛАШКАН

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң доктаамал комиссияларының хуралы дүүн болган.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң үлетүр болган тудуг талазы-биле доктаамал комиссиязы бодунуң туралынга (комиссиянын даргазы Ш. П. Куулар) тудуг материалдар үлетүрүүнүң бүдүрүлге каттыжымышкынының тудугга хереглээр туулбу бүдүрерии көөүледир база ооң шынарын экижидер талазы-биле ап чорудуп турар хемчеглериниң дугайында айтырыгны чугаалашкан.

Депутат Н. П. Гомзяков даргалаан көдээ ажыл-агый талазы-биле доктаамал комиссия Таңды районнуң ажылагийларында социалистиг оиүхереигии самчыгдап, төтчеглээр чоруктар-биле демисели күштелдирер талазы-биле райүүскомнуң ап чорудуп турар хемчеглерии дыннаан.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң чурталга-коммунал ажыл-агый чазагайжыдыгга талазы-биле доктаамал комиссиязы (даргазы В. М. Евтеиин) чугаалаган «Тыва сентелге-тудуг» трестиң бүдүрүлгелериниң чурталга бажыннарының сентелгезии чорудуп турарын чугаалашкан.

Депутат А. И. Стрельников даргалаан садыг, иитиниң чемшчилгезиниң болгаи амыдырал хандырылгазының талазы-биле доктаамал комиссия «Чурталга бажыннарының куш-ажылының база амыдыралының айтырыгларының талазы-биле доктаамал комиссиязы (даргазы депутат Т. Ч. Норбу) чурт үлетпүр эргелеиниң бүдүрүлгелериидe ажылдап турар, хереэжеиериин ажылдаарынга тодарымчалыг байдалды канчаар тургускаиын чугаалашкан.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң доктаамал комиссиялары чугаалашкан айтырыглардың талазы-биле сүмелерии хүлээп алган.

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА

Партийжи амыдырал: партбөлүк ажылының дуржулгазындан

АКТИВКЕ ДАЯНГАШ

Хойжу бригаданың мурнунга чамдыкта нарын айтырыглар тургустунун келир. Оларны болгаш ажыл-ишчилериниң күжүн планның сорулгаларны күүседиринче мобилизастаарынга, аңаа партийжи организастыг болгаш политмассалыг ажылды күштелдиреринге, малчыннарның негелде-херегледерин болур-чогууру-биле шинтиирлээринге «Тээли» совхозта Кудуктуң хойжу бригадазында партбөлүктүң ролю улуг. Партия райкому чогум-на бо бригадада партбөлүктүң дуржулгазын районда парторганизацияларга нептередир сорулганы салганы таварылга эвес. Партия активиниң эвелгилиг өөредилгезин бо бригадага организастыг эртиргени өөредиглиг болган.

Партбөлүктү хоочун мал эмчилериниң бирээзи Александра Петровна Дамдын алды чыл удуртуп келген. Бригадада шүүт 42 кижи бар. Хой ооладашкынының үезинде ажыл-ишчилерниң саны көвүдей бээр. Партбөлүктө 14 коммунистерин бригаданың кол үземетоктарынга хуваазан.

Коммунистерниң болгаш активтиг күжүүге даянган партбөлүк бодунун организакчы база идей-кижизидилгелиг ажылын экижиткен. Ажыл планын квартал саныңда тургузарда коммунистерниң активтин санал-оналын өөренип көөр. Чижээ, салбырда херээженнер чөвүлелиниң кежигүнү, агитквартирга даргазы, хойжу А. Хертектиң санадын ёзугаар «Кижилер аразында кижи» деп номга номчулга конференциязын эрткен күзүн эртиргени. «Кандыг кижини ада дээрил» деп темага диспуттуг бо чылдың бирги квартализында организастаан. Ол ышкаш чогаалчы С. Сюрюн-оолдуң «Өске ойлай» деп номунга номчулга конференциязын болгаш хоочун хойжулар — пенсионерлер Салчак Чүлдүм, Кандан Салчак олар-биле ужуражылганы планнаан, эртиргилээн.

Партболук чылдың пер-пективтиг болгаш квартал санының ажыл планынга өскедда чугула айтырыгларны киирип, планны баштай партбөлүктүң хуралынга, оон соонда салбырда партбюрога бадылап өө турар. Партбөлүк партийжи үстүкү органнарның шинтиирлериниң күүседелдезин организастаарда чогаадыкчы ёзу-биле көрүп, бригаданың мурнунга тургустунун келир айтырыглар-биле оны сырый холбаштырып, коллективте ажыл-херекче хамылап кирип турар.

Бригаданың мурнунда сорулгаларга дуустур партия хуралларын ай санында эртиирип, оны баш удур хынамчалыг белеткээр. Ол хуралларга, социалистиг чарышты калбартырының, коллектив кежигүнеринин кижизидилгезин экижиринин, мал ажылынын өскедда чугула айтырыгларны дугайын чугаалажып турар.

Бо чылдың эрткен айларында «СЭКП-ниң XXVI съездиниң шинтиирлериниг дуустур партбөлүктүң сорулгалары», «Чайлаглаашкынны эртиреринин болгаш кышка удур септелгени чорударының дугайын да» айтырыглары чугаалажып, тодаргай шинтиирлерни хүлээп алган. Ол ышкаш малчын коммунистерниң отчёттарын, дыңнадыгларын партия хуралдарынга ап, малчыннарның амыдыралының культуразын бедидер, сагылга-чүрүмүн бижыглаар, үргүлер кижизидилгезинче киүзээгейни хүлээдүүр дугайында айтырыгларны база чугаалажып, оларга үлегер хүлээп алган шинтиирлериниң күүседелдезин организастаарынга бригадада профзвилел месткомунун, агитквартирының активин идепкейлиг киришпирип турар. Ылангы С. Бышкак, Л. Чульдум, А. Хертек, Х. Опек шынаан активнилер партболуктуң идепкейлиг дузалакчылары болуп турар.

Партбөлүк малчыннар өөредилгезин киүүгейниң төвүнге тургускан. Кодээ ажыл-агый будурулгезинин ажыктыын болгаш шынарын бедидер талазы-биле мурнакчы дуржулгазының өөренир экономиктиг өөредилгезиниң курузунда бүгү малчыннар хаара туттунган. Партбөлүктүң организакчызы Александра Дамдын боду база пропагандист. Бригада төвүнде кызыл-булуңга хойжулар айлазийн удаа чыглыр. А зооветөредилгени зоотехник М. С. Тойбу-Хаа чорудуп, эмгы үеле түүнел киүээлдерге белеткенип туралар. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдарын өөренип турарының талазы-биле дыңнакчылар зачёттар дужаар.

Партбөлүк организастыг болгаш политмассалыг ажылдарны хөй талалыг, утка-шынарлыг, дээштиг кылдыр чорудуп, будурулгеге коммунистерниң авангардчы ролюн бедиткен, хойжуларның эки көргүзүглезин чедип алырынга, оларның амыдыралының культуразын бедидерине көскү салгаларын чедирген. Бригадада шүүтү 19 колап бар. Ында төрүүр 8390 хойнун барык үш мүн хирээн ооладаан. Төрүүр чүс башка оналаштыр 81 хураганы бригада-камгалап алган. Хойжулар Х. Опек, А. Мангуй-оол, Э. Салчак, А. Хертек олар төрүүр чүс хойлан-на 90—94 кедиг хуваганнарны камгалап алган.

Чымыштыг кампания —хой кыргыллазы үдазе эгелээн. Хойжулар аңаа коллуунда белеңнер.

Сөөлгү чылдарда бригадада корум-чүрүм үрээшкинчери, аре-самыгладдар болбаанын ында партийжи ажылдың дээштининиң бир көскү хереңзи болур. Малчыннарның ажы-төлүн үргүлер садыңда остүүр, кижизидилгезинче киүзээгейни түвүл. Салбыр төвүнде дуң-хүн чок ажылдаар үргүлер салгынде 18 бичии чаштар хаара туттунган. А малчыннарның өөренип турар үргүлериниң ооң, куулунун түнелп-биле 24-тү чүгле эки болгаш коңчуг эки демлектерлиг өөренген.

Кижиге эң-не үнелиг чүве — кадык чурттаары. Качыгдаа ажаан кижи хамыктың мурнунда эмчиден дуза дилээр. Бо харыысалгалыг ажылды Е. Чамзырың билдилиг удуртуп турар.

Ажыл-херээнге ышкы, эш-өөрүнге хүндүткелиг, кижилерге кезээле экини күзеп чоруур, дуржулгалыг сестра, коммунист Е. Чамзырын хөйниятн даалгазынга база эвээш эвес үени болгаш күштүг үндүрүп турар. Республика эмнелгезинде коммунистер ону эрткен отчёт-сонгуулдалыг хуралга партбюро кежигүнүнге соңгаан. Социал сорулгаларның эң-не чугулазы —төннүн калыын камгалаары болур дээрзин Коммунистиг партияның XXVI съездизинге айтыкан болгай. Республика эмнелгезиниң ажылдакчылары боттарының мурнунда салдыгаан сорулгаларны эки билир болгаш чурттакчы чонга эмнелге-профилактиктиг дузаны моон-даа соңгаар экижидер дээш бүгүле чүүлдерни кылып турар.

Екатерина Дордумовна өөрбүлезиниң сагыш човаңгыр ээзи, үргүларының ынак, үлегерлиг аваазы. Оон өөнүн ээзи Үйнук-оол Түлүшевич Чамзырын хоорайның дурген эмчи дузазы чедирер станциязында эмчилеп турар. Бот-болуп эки биичир, дузалажып чорууп, найыралдыг бо өө-бүле ийи үргүлүг: улуу Ульяна Ленинградтың күрүне университединиң төөгү факультедин бо чылын доозар, а Юлиязы Кызылдың үлетпүү бараан садыңын № 55 магазининде садыг-жылап турар. Олар база-ла ада-иезин ышкаш ажылга ынак, өскелер дээш сагыш човаңгыр.

Хоочун сестра Е. Чамзырын эки ажылы дээш Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунун Хүндүлел бижин-биле болгаш Ленинчи юбилей медаль-биле шаңнаткан.

Л. МОҢГУШ.

ЧУРУКТА: Е. Д. Чамзырының автоклавты ажылдадып турары.

А. МОҢГУШТУҢ фотозу.

ҮРЕЙ КЫЛЫЫШКЫННАРНЫ БОЛДУРБАС

Шынар көрүлдези чоруп тур

Кызылдың туйбу заводунга чоокку хүннерде шынар көрүлдези эрткен. Аңаа хоорайның шынар көрүлдезиниң комиссия кежигүннери, хереглекчилериниң төлээлекчилери, стандарттар болгаш хемчээр техника талазы-биле күрхайгаарал лабораториязының ажылдакчылары, заводта шынар көрүлдезиниң комиссия кежигүннери, заводтуң удуртукчулары, инженер-техниктиг ажылдакчылары киришкен.

Продукцияның шынарын экижидер талазы-биле организас-техниктиг хемчеглер ажылдап кылдынганын болгаш оларны ажыл-херекке канчаар боттарынып турарын Кызылдың туйбу заводунуң кол инженери И. И. Павлов тайылбырлаан.

Продукцияны үрей кылырын эвээжедир, ооң шынарын бедидер сорулга-биле чамдык ажылдар кылдынган. Эртем-техниктиг документация ёзугаар будурулгенин технологтуг картазын тургусканы, лабораторияны эргежок путула дериг-херекселдер-биле дерээни продукция будурелринге эки салдарны чедирип турар. Ол ышкаш туйбу кылыр чиг-этиң шынарын база экижидип, холукседээш аскерткен. Дойдовуракка Элегес-Аксының кызыл-ловураан холаанындаан туйбунуң шынары экижип турар апарган. Продукцияның шынарын башкарарының комплекстиг системазының ажылдап кылырын эгелеп турар.

Кургадыр камералардже чылыг чорударын көвүдедирибиле үшкү суугуну кылып, ажыглалга киирерин болгаш ол суугуларга температура хемчээр автоматчыткан хереселди тургузарын база үк камералардже хөмүр-даш чедирер вагонеткаларны четчелээрини чылдың ийиги чартында чорударын көрдүүнеп.

Хөмүр-дашты үүрмектээрин болгаш дажыглаарын механизастаарын ийиги, үшкү квартадларда кылыр.

Заводтуң кол механиги А. Калинин, технологу Р. Грехова олар боттарының ажылын чугаалааннар. Заводта эргижээн дериглелер хөй, ынчалзадаа оларны эдип-септээрин азы Ынчалза-даа кадымче киизэнгейим хошкаткан болдум. Оон уржуунда дөрт ай дургузунда ажыллавадым — эмчиге чыттым. Ол чыдарда, элээн берге байдалга турдум. Бистиң эмчилеривис эвес болза, байдалым дыка бергедээн болду.

Аас-кежик болуп, эмчилериң ачызында сегидим. Ынчангаш, эмээлиниң ачызында сегилим. Ылангыя улуг эмчи В. Норбу, уруглар эмчизи И. Самбуу болгаш өскелерда аарыг кижилерге коңчуг киүээнгейлиг болгаш ажылынга ээ-харыысалгалыг болдулар.

М. СЕВЕКПИТ,
пенсионер.

Тес-Хем район.

ЕКАТЕРИНА ДОРДУМОВНА

Ак халаттыг, даштындан көөрге, шоолуг-ла улгатпаан, чазык чаңныг, эвилең эмчини Екатерина Дордумовна Чамзырын дээр. Бир-ле дугаар ужурашкаш, кижи оон эптиг-эвилээн, сагыш-човангырын, ажык сеткилдиин, күндүлээлелин болуп ап билирин, ажылга туттунгурун дораан эскерер. Ынчалза-даа кижиниң дугайында чүүл-даа мурнунда оон ажыл-херээ көрүнчүкте дег көскү хереңилээр дээр болгай.

Каксы чугаалаарга, ооң ажыл-амыдыралында өскелерниинден онзаланыр, ылгалыр чүве чок. Ол Кызылдың эмчи училищезин 1958 чылда чедишкинниг доозкаш, Улуг-Хем районуң Чаа-Хөл сууруның эмнелгезинге ажыллаарыбиле чеде берген. Аңаа ол он дөрт чыл дургузунда улуг сестра болуп, макталып ажылдап келген.

А 1973 чылда ол өг-бүлезиниң аайы-биле Кызылга көжүп келгеш, хоорай поликлиниказында эмчи шинчилгезинин кабинелинге фельдшерлеп ажылдап киргеп. Алызындан ажылынга бердинген Екатерина Дордумовна каш чыл бурунгаар тускай белеткелди эрткеш, ында төөчүткен стерилизация кабинединиң улуг сестразынга ажылдап эгелээн. Хоорайның ийи терапиязының, поликлиниканың он беш участоктарының, кызыл специализация кабинеттериниң аарыг кижилер сыкыртып эмнээр шприцтерин, балыг шарыг материалларын болгаш өскедда хереңселдерни бо кабинетте арыглап турар. Чижээ, сестралар хирлиг шприцтерин экеп, дужаарга, кабинеттиң ажыллакчылары баштай тускай эзилдиргите аштаап, изиг, соок сугларга чугташ, арыглаан сутта 30—40 секунда былгапкаш, Екатерина Дордумовнага хүлээлип бээрге, ол автоклавтарга тургузуп арыглаар.

Кижилериң кадыы дээш ак сеткилдиг ажылдап чоруур эмчиниң чугаазы-ла чөптүг. Кандыг-даа мергежилге билиин, арга-дуржулгазың байлакшыдарга, ажыл-иш чеднишкинниг болур.

К. Х. Орус-оол бирги чергениң кезер эмчизи. Ол ажылдавышаан, билиин бедидерин амдыа уламчылавышаан. Хөй чылдарда уре-түңнелдиг ажылы дээш ол «Күш-ажылчы шылгарал дээш», «Кур болгаш курукчан черлерин шингээдип алганы дээш» деп медальдар, РСФСР-ниң Калык камгалал министерстволунун Хүндүлел бижин-биле шаңнаткан.

А. ДАРЖАА.

ЧУРУКТА: К. Х. Орус-оол ажыл үезинде.

А. МОҢГУШТУҢ фотозу.

ЭМЧИ-БИЛЕ ЧУГАА

Республика эмнелгезинге ол эртен, кезээлегизи дег, көлээзинниг-даа ажок болган. Ак-кыр халаттарлыг эмчилер ынай-бээр далаштыг кылаштажкан турлар. Ол аразында дүрген дуза чедирер ийи-даа машина аар аарыг кижилер экелди. Келген херээвисти дежурный сестрага тайылбырлаш, Константин Ховалыговичиниң келдиртиптерин дилеливис:

Орлан кара каракгарлыг, узун суук кара чаштыг кыс, эзлигир салаалары-биле телефон даңзазын сегирип алгаш, дилээвисти дораан хаидырды.

Ур болбаанда кезер эмчи Хем районнарның эмнелгелеринге ажылдаан мен.

— А кол кандыг аарытлар эмнээр силер, эмчи?

— Чүректиң, хан-дамыр аарыглары... Чамдыкта коңчуг нарын кезип эмнээшкинер кылыр ужурга таваржыр-дыр. Ынчангаш хүн-бүрүде аргамергежилди доктаамал бедидерн негеттинер. Эмчилер эзлчег ёзугаар чүрттүң улуг-улуг хоорайларынга барып билинивисти бедидип, өөренип турар бис. Эрткен чылдың май, июль айларда Москвада Кремль эмнелгезинге өөренип турдум. Аңаа практикага алган билиим ажылымга улуг дузаны чедирдиг.

Кижилериң кадыы дээш ак сеткилдиг ажылдап чоруур эмчиниң чугаазы-ла чөптүг. Кандыг-даа мергежилге билиин, арга-дуржулгазың байлакшыдарга, ажыл-иш чеднишкинниг болур.

К. Х. Орус-оол бирги чергениң кезер эмчизи. Ол ажылдавышаан, билиин бедидерин амдыа уламчылавышаан. Хөй чылдарда уре-түңнелдиг ажылы дээш ол «Күш-ажылчы шылгарал дээш», «Кур болгаш курукчан черлерин шингээдип алганы дээш» деп медальдар, РСФСР-ниң Калык камгалал министерстволунун Хүндүлел бижин-биле шаңнаткан.

А. ДАРЖАА.

ЧУРУКТА: К. Х. Орус-оол ажыл үезинде.

А. МОҢГУШТУҢ фотозу.

ЧЕТТИРГЕНИМНИ ИЛЕРЕТТИМ

Мен коммунист мен. Ажылдаар шаам-биле ажылдап-ла чордум. Кандыг-даа ажыллаи оспаксыраваан мен. Шагаан-Арыгга садыглап-даа, Хову-Аксыга комбинат тутчуп-даа, «Революцииның чалбыыжы» совхозка хой кадарып-даа чордум. Ажылдап чоруурга, чуртталга шынап-ла эки-дир.

Мен коммунист мен. Ажылдаар шаам-биле ажылдап-ла чордум. Кандыг-даа ажыллаи оспаксыраваан мен. Шагаан-Арыгга садыглап-даа, Хову-Аксыга комбинат тутчуп-даа, «Революцииның чалбыыжы» совхозка хой кадарып-даа чордум. Ажылдап чоруурга, чуртталга шынап-ла эки-дир.

ЧОННУҢ КАДЫЫ ДЭЭШ

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шинтиирлериниде чонгуң кадыын камгалаарын экижидерине болгаш эмнелге ажылдакчыларының харысаалгазын бедидеринче улуг сагыштыг салган. Самагалдайның эмнелге ажылдакчылары съезд материалдары-биле хаяы танышып, ында партия эге организациязының ажык хуралынга моон соңгаргы кылыр ужурлуг ажылдарын тодаргайлаан. Аңаа кижи бүрүзү ажылынга бот-харысаалгалыг болурун хүлээнип, эмнелге салбырларының аразынга калбарган социалистиг чарышка идепкейлиг киржип, ооң дээштиин чедип алырын шинтиирлээн.

Ук черниң эмнелге салбырларында дээди болгаш ортумак эртемниг 66 кижи ажылдап турар. Олар чонгуң кадыын камгалаар херекке чаңгыс деминг киржип, болдуварла хемчеглерни ап турар. Эрткен чылга деңнээрге бо чылдың бирги квартализында ажылдың темпизи көскүзү-биле экижээн. Кижилериң кадыы дээш боттарының билиин чонга харам чокка бараалгадып, чогаадыкчы бөү-биле ажылдап келгеннер эмнелгеде бар. Рентген лабораторияда медсестра В. К. Сундуй, лезер эмчиниң медсестразы С. Э. Чооду, педиатр В. С. Карма, соматика салбырының медсестразы К. К. Уваңзай болгаш өскелер-даа кызымак ажылы-биле өөруне үлегерлиг.

Эмнелгениң ажылдакчылары районуң хөй-нинтя ажылдарындан база чылын халбайн келген. Тус-тус эмнелге салбырларының эмчилери көрдүнген график ёзугаар албан организацияларже үнүүшкүннерни организастап, чонга лекция, беседаларны кылыры доктаамалчаан. Чижээ, эмнелгениң комсомолчулары «Чодураа» совхозтуң Хараал-Тей сут-бараан фермазынга шефтеп барып, санбюллетеньни ундурүп турар. Улусчу контроль бөлүүн К. В. Сундуй удуртуп турар. Олар аарыг улустуң аъш-чем болгаш ндик-хөп-биле хандырилгазын хынап, четпестерни илередип, боттуг хемчеглерни ап келген.

В. ДАНДАР,
партия эге организациязының секретары.

Тес-Хем район.

АРАЗЫНДА ЧАРЫШТЫГ

Кызылдың күш фабриказы чартык чыл планын хуусаа бетинде, май эгезинде-ле күүседипкен. 6 млн. 610 мүң чүүрга алыр тургаш, май төөрби чедиге чедир 7 млн. 658 мүңну алган. Ол ышкаш 100 тонна күш эъди садар планын база күүседир чоокшулаан. Фабриканың хөй кижилиг күш-ажылчы коллективиниң бедик көргүзүглери дээш СЭКП Кызыл райкомунун болгаш райкүүскомунун Хүндүлел бижини чоокта чаа тывыскан.

Фабрикада бар 200 мүң куптүң чартык кезиң—төрүүр даглаалар. Ооң ажылдакчыларының аразында калбарган социалистиг чарышка № 1 корпус бирги черни алган. Ында ажылдап турар оператор Павел Андреевич Шалуиов корпустуң иштинде дериг-херекселдериниң шын ажылдаарын хынап көрүп, бичии-ле эпчок аларга эдип, даглаалары чемгержип турар. Бо фабрикада ол 1968 чылдан эгелеп ажылдаан. Эрткен беш чыл планын хуусаа бетинде күүсеткени дээш аңаа «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медальды тывыскан. Дагаа ажаакчызы Мария Рукосуева шуургалыны үезинде четче чыл, даглаалары ажаалаарын, корпустуң иштин арыгсилиг тургузып турар.

Дагаанын чаа чазылган ооларын доруктуруп өстүрери коңчуг нарын ажыл. Зоотехниктиг чурум ёзугаар оларны чемгерип, ажаар. Дуржулгалыг ажаакчы Зоя Карпушена 30 хонуктан 140 конук чедир назылыг 18 мүң дагаа ооллаарын доруктуруп өстүрер хүлээглеглиг. Ол бир дагаа отлундан хонукта ортумаа-биле 8 грамм немелде деңзинни алыр тургаш 9 грамм ажырын турар.

Амгы үеде күш фабриказының ажылдакчылары үшкү кварталдың планын август 10-га чедир бүрүн күүседир дээш аразында чарыштыг, улам шудургу ажылдап турарлар. Ооң тос корпустарынга немештир амгы үеде үш улуг корпустарны тудуп, эргилерни септеп, чаартып турар. Ол ажылдар дооступ, тудуглар ажыглалга киирерге фабрика улам күчүлүг болуп, моон-даа хөй продукцияны бээринге бүзүрелдиг.

Л. МОҢГУШ.

АЧЫЗЫНДА

Совет чазак кижилериң кадыы, чаагай чоруу дээш доктаамал ада сагыш салып келген. Пенсия ашшавысты безин бажыңывыска эккеп бээр, кадыывысты эмчилер хайгаараллга ап турар. Пенсияже үнүзүмзедаа, нантилелге ажыктыг ажыл кылыксаар мен.

Чеди уругну төрээш, кижизиткен ие мен. Уругларым шупту өскен. Олардан ийи кызым эмчи эртеминг.

Чоокта чаа хөрээмге дегдиргеш, эмнелгеге элээн ур болдум. Эмчилериң аарыгны шын тодараткаш, эмээлиниң ачызында сегилим. Ылангыя улуг эмчи В. Норбу, уруглар эмчизи И. Самбуу болгаш өскелерда аарыг кижилерге коңчуг киүээнгейлиг болгаш ажылынга ээ-харыысалгалыг болдулар.

М. СЕВЕКПИТ,
пенсионер.

Тес-Хем район.

ЭВИЛЕҢ-ЭЭЛДЕК

Чонгуң кадыкшылы дээш бүгү күжүн, билиин, арга-дуржулгазын бүрүнү-биле өөрүп чоруур эмчилер Таңды районда ээвээш эвес. Район эмнелгезинде ижиниин халлавырлыг аарыгларын эмнээр салбырның эргелекчизи Анна Сүлдүмовна Хомушку ыңдыларның бирээзинге хамаарыжыр. Ол ажылынга үргүлүү чаа аргаларны дилеп, ажыктыынче болгаш шынарынче доктаамал сагыш салып чоруур. Ол бо салбырны 1973 чылдан бээр эргелекчилеп эгелээн, а ийи чыл бүрүнгаар Ленинград хоорайга тускай куре эрткен.

Кижиге эң-не үнелиг чүве — кадык чурттаары. Качыгдаа ажаан кижи хамыктың мурнунда эмчиден дуза дилээр. Анна Сүлдүмовнага эмнедип тургаш, оон онаашкан ажылынга харысаалгалыын, аарыг кижилерге киүээнгейлиин улам хаяы эскерген мен. Уруумбиле адашкылар гепатиттен аараан болган бис. Анна Сүлдүмовнаның шудургу эмнээнининң ачызында ам калык бис. Ынчангаш ачы-буянныг эмчиниске өөрүп четтиргенивисти чугаалап, өөрүп чоруур бис.

Кижилер аразынга кандыгдаа ажаы-чанчыглар турар. Ол ышкаш эмчилер аразында доңгуй кижилерни чок деп болбас. А Анна Сүлдүмовна ыңдыг чүве, ылангыя аарыг кижилер-биле коңчуг ээлдек чугаалажыр. Аарыг кижиниң байдалын эмчи эки билип, ону хүндүлелдиг көрүп, киүээнгейлиг болурга, ооң сагыш-сеткилн сергек болур. Бо эмчиниң аарыг улуска хамаарыжалгалыын, аарыг кижилерге киүээнгейлиин улам хаяы эскерген мен. Уруумбиле адашкылар гепатиттен аараан болган бис. Анна Сүлдүмовнаның шудургу эмнээнининң ачызында ам калык бис. Ынчангаш ачы-буянныг эмчиниске өөрүп четтиргенивисти чугаалап, өөрүп чоруур бис.

Кижилер аразынга кандыгдаа ажаы-чанчыглар турар. Ол ышкаш эмчилер аразында доңгуй кижилерни чок деп болбас. А Анна Сүлдүмовна ыңдыг чүве, ылангыя

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

ДЕЛЕГЕЙ СОЛУННАРЫНЫҢ БИЖИП ТУРАРЫ

Депшилгелиг даштыкы парлалга Моолдуң Араттың революстуг намының XVIII съездизиниң болгаш Камбучияның Улустуг-революстуг партиязының IV съездизиниң түнелдеринче улуг кичээнгей салып турар. Моолдуң ажылчы чоннары партияның иштики болгаш даштыкы политиказын изин-биле деткип турарын моол «Унэн» демдеглеп турар. Олар дүрүм ёзугаар чоргаарал болгаш өөрүп четтириишкин-биле партияның ээлчеглиг съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин хүлээп алган. Бүгү партия организацияларының кол соруглазы болза МАРН-ның съездизиниң салган соруглаларын боттандырарынче коммунистерни болгаш бүгү ажылчы чоннарны мобилизастаары болуур деп, солун онзалап демдеглеп турар.

КУРП-ниң IV съездизи Камбучияның революциязының чаа чугула базымы болган деп, вьетнам «Куан дой нияан» бижип турар. Съезд чингине шугумну ажылдап кылган болгаш келир үеде Төрээн чуртун камгалазы, экономиканы катап тургузары база социализмче чоорту шилчиири болуп турар соруглаларны тодаратқан.

Венгр парлалганың кичээнгейинин төвүнде — Венгрияның Аныяктарының Коммунистиг Эвилелиниң X съездизиниң ажылының доозулганы. Империализмниң хоралаккы маневрларының болгаш чонгээлиг кампанияларының тайбының херээнге айыылдыг чоруун ВСАП ТК-ның Бирги секретары Я. Кадар чугаазынга онзалап демдеглээнин солуннар демдеглеп турар.

БКП ТК-ның Чингине секретары, БУР-ның Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Т. Живковтуң Грецияга аян-чорук кылып чорааннының түнелдерин тайылбырлавышаан, ол чуртуң аразында харылзаалар болза аңгы-аңгы янтилел тургузуглуг күрүнелерниң аразында тайбың кады ажылдажылганың болгаш ботботтарын билчиринин үлегерчижээ болур дээрзин болгаш солуннар демдеглээн. Совет Эвилели биле Иордания Чоокку Чөөн чүкте байдалды тайбың ёзу-биле таарыштыр шиитпирлээри дээш, чавырлышкынны улам ханыладыры дээш шиитпирлиг саналдаан дээрзин Москвага дээди деңнелге болуп эрткен советиордан чугаалажышкынарның түнелдериге хамаарыштыр чехословак «Руде право» солун онзалап демдеглеп турар. Израильдиң премьери Бегин Сирияга удур дайын чорудар деп улам-на ажыыбиле кыжанып турар дээрзин Чоокку Чөөн чүкте дайын өөскүй берип болгу дег байдалга холбаштыр Лондонуң «Файзншл таймс» солуну демдеглээн. Сирияга болган Ливанга удур Израильдиң чаа улуг халдаашкыны белеткен турарының дугайын француз «Юманите» дыннаткан. Парижтиң оон өске «Эко» солуну Бегин бодунуң божанныаш туружун ыңдыгарга-биле быжыглап алырыгга инанып турар деп айыытышаан, Израильдиң эжелекчи чоруунун өөскүп турарын ол чуртка ам болур соңгулдаар-биле холбаштырып турар.

ГФР-ниң канцлери Г. Шмидтин чоокта чаа Вашингтонга аян-чорук кылып чорааннын үезинде оон туружунун талазы-биле совет парлалганы бижээн чүүлдерин тайылбырдап турган, ССРЭ-ниң талазыдан шүгүмчүлелди ыңдыг кызылыг турушчуң негативтиг уржуктарынга холбаштыр «шыңгыы сагындырыг» кылдыр хүлээп алган турар ужурлуг деп, «Файзншл таймс» бижээн.

(СЭТА).

СОҢГУЛДА МУРНУНУҢ КАМПАНИЯЗЫ ЭГЕЛЭЭН

ПАРИЖ. (СЭТА-ның корр.). Соңгулда мурнуның тускай кампаниязы Францияда эгелээн. Бо чылдың июнь 14-те Национал хуралга болур соңгулдаларның баштайгы бадылаашкынынга таниелгенин чедип алыр дээш демиселге киржир кандидаттарны бүрүткээри доозуган.

Республиканың президентиниинге бо чылдың май 10-да соңгуткан Ф. Миттеран Национал хуралды тараткан соонда ээлчег чок соңгулдаларны чорудар дугайында шиитпир хүлээп алынган.

Национал хуралга соңгулдаларны хөй нуруузун барымдаалаар система ёзугаар ийи удаа чорудар. Баштайгы удаала кандидаттар соңгукчуларның хөй нуруузунуң бадылаашкынын албаг болза, ийнги удаа бадылаашкынны июнь 21-де чорудар. Национал хуралга шупту 491 депутатты соңгуур.

Француз Компартия бодунуң кандидаттарын бүгү соңгулда округтарынга депшиткен. Француз Компартия соңгулдаларның үезинде бодунуң салдарын күштелдирерин оралдажып, чаа политиканың тиилелгезин хандырарынга Социалистиг партия-биле эвилелдежип алгаш, чүртка чугула рольду ойнаарынга бүрүн шиитпирлиг деп, ФКП-ниң Чингине секретары Ж. Марше телевидение дамчыштыр чугаазынга онзалап демдеглээн.

Соцпартия бодунуң кандидаттарын барык бүгү округтарга база депшиткен.

Буржуаз партиялар «Чаа хөй нуруу дээш эвилел» деп лозун-биле соңгулдаларга киржир дээш боттарының 340 кандидаттарын депшиткен.

О. КАРАСЕВ.

ЛИВАНДА БАЙДАЛ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ливанда байдал дүшүүрлүг хевээр. Оон кол чылдагааны — америк империалистерге детиктикен Израильдиң дайынзырак чагырыкчыларының Ливанга болгаш палестиннерге удур эжелекчи, өжээттен үүлгедиглеридир. Ливанның барыын үзелдиг чарылдырычы күштери Израиль эжелекчилерге саттынган болгаш чурттуң национал-патриоттуг күштеринге удур болгаш Палестинаның шимчээшкинининге херек кырында дайынны чорудуп турар. Чижээ, эрткен воскресеньеде барыын үзелдиг христиан чепсектиг шеригжитикен каттыжыышкыннарның болгаш Ливанга тайбыңны детиктир талазы-биле каттышкан араб күштерниң аразынга аткылажыышкын болган. Оон түңнелинде 18 кижи өлүртикен, 300 хире кижи балыглаткан.

Кежээге чедир аткылажыышкыннар элээн соңсаан соонда дугуржулга чедип алдынган. Кайы-даа таладан боолаашкыннарны соңсадырын дугурушкан. Ынчалзажок чамдык черлерде аткылажыышкыннар ам-даа үргүлчүлеп турар.

Ливанның мурнуу чүгүнде байдал бичии-даа зижиивээн. Харын-даа Израильдиң дайынзырак шериглери Ливанның мурнуу чүгүнүң хоорайларын болгаш чурттакчылыг черлерин артиллерия-биле үргүлчү боолап, ында суурларны эжелеп ап турар. Палестинаның удурланыышкын шимчээшкининиң болгаш Ливанның национал-патриоттуг күштериниң отрядтарының каттышкан командылалының дыңнадыын ёзугаар алырга. Израильдиң шериглери амгы үеде Ливанның 65 суурларын эжелеп алгаш, ында бодунуң контролюн тургускан.

ДУГУРЖУЛГА ЧЕДИП АЛДЫНГАН

ФРИТАУН. (СЭТА). Чаптың шериг-политиктиг бөлүктери каттышкан национал армияны тургузар дугайын Нджаменге болган ужуржышкынга дугурушканнар. Чурттуң национал чаңгыс эвинин шилчилге чазааның даргазы Г. Уэддей ол дугайын медеглээн.

Нджаменниң дугуржулгазы — Чадка 20 чыл үргүлүүлээн хамаатты дайынның сөөлүүде тайбыңны болгаш чаңгыс эвги хандырарынче базз бир чугула базым-дыр деп, ол онзалап демдеглээн. Чаңгыс вай национал армияның составынга бүгү аймактарның, шажын чүдүлгелиг бөлүктериниң тус-тус шериглери кирер болгаш, чаа армияны шилчилгенин чазаа командылаар.

Чадтың чепсектиг күштериниң соругазы — чурттуң хамаарышпас чоруун, девискээр талазы-биле будун байдалын, даштыкы талазы-биле айыыл чок чоруун камгалаары болур.

ДЕРЗИИ ҮҮЛГЕДИГ

БРЮССЕЛЬ. (СЭТА). Палестинаны хостаар организацияның Бельгияда төлээлекчизи Наим Хадарны Брюссельдин кудумчуларының бирээзинге пистолет-биле боолап өлүрген. Израильдиң шпионнары ол дерзин үүлгедигин кылган дээрзинге кайдыг-даа чигзиниишкин чок деп, Палестинаны хостаар организацияның Брюссельде бюрозунуң медеглелинде айытқан.

Сионистерниң база бир чаз үүлгедиин шыңгыы буруу шаварынче болгаш Израильдин агрессиязынга удур Палестинаның араб улузунуң чөптүг демиселии деткиривче тайбыгга ынак демократтыг бүгү күштерин ол документиде кыйгырган.

Н. Хадарны дерзии ёзу-биле өлүргеин — араб чурттарының Бармын Европа күрүнелериве төлээлекчилериге удур хөй удаа болган ханның үүлгедиглерниң бирээзи-дир. Чижээ, чүгле сөөлгү чылдарда безин Палестинаны хостаар организацияның сураглыг беш ажылдакчыларын Парижке өлүргеп.

БАНГЛАДЕШТЕ БАЙДАЛ

ДЕЛИ. (СЭТА). Президент Зиаур Рахманны өлүргеп соңгуде Бангладештеге байдал нарын болуп турар. Президентиниң хүлээлгезин күүседип турар Абдус Саттар радио дамчыштыр чурттуң чонунга чүве чугаалаан. Ынчалзажок оон чугаазы хенертен үзүлген болгаш радио ыяшым барган.

Чурттуң алды радиостанциаларынын чүгле Кхулна хоорайда радиостанция ажылдап турар. Джессурда, Силхетте болгаш Радшахиде — үш радиостанциялар ажылын соңсаткан. Үймээнчи шериглериниң эжелеп алганы Читтагонгда радиостанция бодунуң дамчыдылгаларын база соңсаткан.

Президентиниң хүлээлгезин күүседип турар А. Саттарның даасканын ёзугаар армияның штаб начальниги генерал-лейтенант Х. М. Эршад Читтагонгда үймээнчи шериглериниң дүжүп бөөрини негээн бижик чоруткан. Ол негелдени күүседиринин хуусаазын алаан каш катап узаткан, ынчалзажок үймээнчилер дүжүп бөөриден ойталаан.

Бангладештиң найысылалы Дакканың радиозу бодунуң дамчыдылгазын эгелевейн тургаала, генерал-лейтенант Х. М. Эршад ол радиону дамчыштыр ийи катап чүве чугаалаан. Читтагонгда үймээнчилерден аңгыда бүгү шериг кезектери чазакка шынчы болгаш даарбечилерге удур шиитпирлиг хелелиишкиннерни кылырынга белен деп, ол чугаалаан.

Үймээнчилерниң талалакчыларының болгаш чазак шериглериниң аразынга мескилдежишкиннер Читтагонгка, Даккага, Джессурга, Боггреге, Радшахиге болганы Индияның «Амрита база патрика» солунуң корреспондентизи дыңнаткан.

Үймээнчи шериглер Читтагонгдан Даккаже угландыр чорун олурар дугайында медээлер дыңналып турар. Генерал-лейтенант Х. М. Эршад дан бажында чазак шериглериңге дужаал бергеш, найысылалды долгандыр туруштарны эелеп, камгалады кылырын айытқан.

«Найырал, кады ажылдажыга болгаш тайбың дугайында 1972 чылда Бангладештиң болгаш Индияның аразынга чарган керээ 3. Рахманның өлгени-биле холбаштыр күш чок болган деп», үймээнчилерниң холунда кирген Читтагонгунуң радиостанциязы дамчыткан.

«Индиан экспресс» солуннуң дыннатканын ёзугаар алырга, Бангладеште байдалга хамаарыштыр дүрген сүмележишкиннерни Индияның чазаа кылган. Ол сүмележишкиннерге премьер-министр И. Ганди, даштыкы херектер министри П. В. Нарасимха Рао болган албанның өскедаа кижилери киришкен.

КАРА САГЫШТЫГ ПЛАННАР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр.). Вашингтонуң эргечагыргазы өске чурттарның «делегейде терроризмге» киржилгезин шаңнап бууддатпышаан, бозунга таарыштайн турар даштыкы удуртукчуларга удур террорлуг сулчээлерни үүлгедип турар.

Чоокку Чөөн чүк талазы-биле АКШ-тың империалистиг политиказынга удурланың тускар ливия революциякының башты М. Каддафини, «дужүрер» планнарның дугайында тодаргай чүүлдер америк солуннарда паралтыгган. «Ньюсуик» сеткүүлдүң Р. Рейганның чазаанның албан кижилериниң чугаалап турарынга үнелеелээп бижээн чүүлүнде ыңдыг планны кайчаар боттандырарының дугайын Вашингтонда болап турар. Оларның аразында Ливияның удуртукчуузун өлүрерин, ол чүртка даштыкыже дезип чоруткан бүтпес идегеттер болуун октаарын, күрүне эргилдезин кылырын база көрүп турар.

Америк эрге-чагырга ыңдыг террорлуг планнарны кылырынга таарымчалыг байдалды маннап турган. «Кадлафинин чазаан дужүрери-биле Ливияны узамылгымышкынныг дайынче киреринче албалаар деп турарын «Ньюсуик» сеткүүл бижээн. Вашингтон ол сорулгабиле Ливия-биле эп-найыралдыг болгаш бот-боттарынга дузалажырының дугайында хүлээлгелиг чүрт — оон кожазы Чалтың девискээринге боочепсектиг мескилдежишкинни өөскүдерин күзеп турар.

Вашингтон мооң мурнуунда бодунуң ыңдыг кара сагыштыг үүлгедишкинин Франциянын холу-биле боттандырар деп оралдажып турган. Ол чүртта чоруп турар хамаатты дайынынга холгаарлажыры-биле ыңаар шерини чорудар кылдыр Парижти ыдалап турган. Ыңдыг оралдажышкыны болдуймайн бааргa, АКШ, Чалтың дүрүм ёзугаар чазаанның даштыкыла удурланыкчыларынга хордаап, база бир хан төктүүшкүнүүр үүлгедишкинин болдурары-биле оларны бөө-чепсек-биле хандырар деп шиитпирлээн.

Оон аңгыда АКШ «консерватиг араб чурттарны, хомыктың мурнунда Египетти, Ливияга эргилдеп организастаадаа база ол чүртче дорту-биле халдаа кирип-даа турган, боттарының талазындан хөделирин күткүүр деп турарын» «Нью-Йорк дейли ньюс» солуи америк чазактың бир улуг албан-дужаалдыг кижизининг чугаазынга үндезилеэш айтып бижээн. Вашингтон болдуның талазында ыңдыг оралдажышкыннар чедишкинниг болзун дээш эргежок чүгула бүгү чүүлдерни кылырын хүлээнип турар.

Ол бот-догуиаашкыныыт араб күрүнеиин дүрүм ёзугаар чазаан дүжүрериниң кара сагыштыг планнарын Вашингтон «делегей терроризминге» Ливия киржип турар дээрзиниң лозун-биле сөөлгү чылдарда безин Палестинаны хостаар организацияның сураглыг беш ажылдакчыларын Парижке өлүргеп.

АЛБАДААШКЫНДАН ОЙТАЛААН

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Бодунуң империалистиг политиказының шугумунга Аргентинаны албадап киирер дээш оралдажышкынарын Вашингтон сокcатпайн турар. Кэмп-Дэвид сүлчээзиниң негелдерин күүседиринге Аргентинаның солдаттарын Египеттиң Синай чартык ортулуунче чорударын Американың Каттышкан Штаттары аргентин эргечагыргалардан негеп турар.

Вашингтонның негелдезинге харыы кылдыр Аргентинаның даштыкы херектер министерствозу медеглел кылган. Тус черинң дипломаттыг болгаш журналист болуктери ол медеглелдя Вашингтонуң албадаашкынындан тускай ойталаашкын кылдыр санап турар. Аргентина чаңчыл ёзугаар болуун шериглерин даштыкы чуртталге чүгле Каттышкан Нацнлар Организациязының Айыыл чок чоруук төөчелелиинг дилээнии ёзугаар чорудун турар деп ол документиле айытқан.

Даштыкы садыг талазы-биле Вашингтонуңун негелдезинн болган Мурнуу-Атлантиканың дайынзырак пактызын тупгузарынга киржир кылдыр Пентагонуңун кыйышкынын Аргентина хүлээп албазн соонда ээлчеглиг албадаашкынны Вашингтон кылган. «Кларинь» солунуңун бижээнин ёзугаар алырга, Кэмп-Дэвидтиг киржикчиин кылдыр Аргентинаны албадаар дээш Американың Каттышкан Штаттарының оралдажышкынны бүүрап дүшкен.

Индий парлалга Кыдаттың дайынга белеткенип турарының дугайында

ДЕЛИ. Индия-биле харылзааларны экижилер дээн бот-тарының күзелиниң дугайында кыдат удуртукчуларның медеглелдери болза Индияга удур чаа калбак халдаашкынга Пекинниң белеткелин чажырар сорулгалыг чүгле ыш көжеге болуп турар деп, Индияның неделя санында үнер «Каррент» журналы бижээн. «Пекин Индияны кезектерге чарар сорулганы бодунуң мурнунда салган деп чазакка чоок бөлүктерде санап турар»— деп, ол журнал айытқан.

Индияның талазындан дүвүреп турары боттуг үилезининг дээрзиниң дугайын фактылар чугаалап турар. Пекин сөөлгү үеде Төвүттүң девискээринде кыдат-индий кызыгаарга чепсектиг күштерниң санын аажок улгатты рган деп, неделя санында үнер журнал бижээн. Ынаар чеди дивизияны немей чоруткан. Төвүт автономиг районда ам шериг лагерьлерин тудуп тургускан, эңаа 40 дивизияны хары угда тургузуп болур. Кывар чүүлдүң, амгы чемниң, шериг чепсек-херекселдериниң бир айда четчир курлавырлары ында тургустунган. Демир-орук удуун дүрген темпилиг кылып турар, ол оруук Төвүттү Кыдаттың хоорайлары-биле тудуштурар. Чоокку келир үеде Гулво-Лхаса деп нефть дамчыдар хоолай ажыглалга кирер. Ол Индия-биле кызыгаар-на тургустуган шилиндек кыдат дивизияларны кывар чүүл-биле үзүктел чок хандырар арганы бээр.

Индияга удур дайынга Кыдаттың идепкейлиг белеткенин турарының дугайын бо хүннерде индий парлалга калбаз-биле бижип турар. «Өскенин холу-биле көс эдериндеп» Пекин ойтадавас дээрзин солуннар айтып турар. Ынаар соруга-биле ол Пакистанга шериг талазы-биле улуг дузаны челирип турар. Четче эвес медээлер ёзугаар алырга, сөөлгү он чыл дургузунда Пекин Исламабадка 2 миллиард ажыг долларның боо-чепсээн берген. Ам Кыдаттың шериг талазы-биле дузазының хемчээлдери дыка өскен. Амгы үеде кыдат специалистерниң удурулгазыбиле Пакистан стратеггиг Каракорум оруунуң чаа участоктарының тудуун кончуг дүрген аргалар-биле кылып турар. Каракорум оруун узадыры боттуг айылды тургузар: Кыдат биле Пакистан шеригниң зар техниказын мырнай кызыгаар шугумунга челирип кээп болур. Оон-биле чергелештир олар дайынга хереглеттинер оруктарның будун четкизининң тудуун кылып турар, ол оруктар шериглерни Индияның соңгу болгаш соцуубарының чүгүнде кызыгарынга дүрген чедиреринн боттандырар арганы бээр—деп, «Дескан геральд» солун айыткан.

Индия-биле харылзааларны экижилеринче «шыңгыы» чүткүлүүнүң дугайында Пекинниң бүзүредилгелиинн ёзулуг шын үнезин ыңдыг-бир.

Б. ЧЕХОНИН.

АКШ БОЛГАШ НЕОФАШИЗМНИҢ КЫЖАНЫЫ

Гитлержи Германияны чыла шапканыыын, фашизмни тиилээниниң 36 чыл болганын кижи төрелгетен чоокта чаа демделээп болгай. Делегей «хүреш чумадан» эң берге качыгдалдың түңнелинде камгалап алдынган. Ынчала-даа оон күштери сөөлгү үеде база катап бажын көдүрүп келгеп. Гитлеризмни катап тургузар күзелдиг реваншисчи ишкыбүрү бөлүктер ГФР-де чыглып турар. Испанияда, Португалияда, Италияда болгаш Барыын Европаның өске-даа күрүнелериниде неофашистер бажын көдүрүп келгеп. Латин Американың чурттарында байдал оон-даа дүвүреннир.

Чилиде фашист эрге-чагырга конлагерьлер, хиличенгээшкинин өрөэлдерин тургузуп, комнарны одаглар кыдыр кыпсып турар—30 чылдарда Германияның үүлгедип турган херектериндеп ылгал чок. Чилиниң фашист диктатуразы 40 муң кижилерни амы-тынындан чарган. Шериг талазы-биле кем-херек үүлгедикчизи, «ССэ-тин полковниги чорави Вальтер Рауфф туе черинң гестаповузунда улуг эргелиг кижилериин бирээзи апарган. Ол—100 муң кижини өлүргеп. 400 муң кижини амы-тынындан чарганы дээш харыысалга хүлээр ужурлуг «СС-тин доктору» Йозеф Менгеле генерал Пиночеттиң чоок кижилериин бирээзи апарган.

Гитлерге удур коалициянын кежигүнериниң бирээзи турган АКШ-тың хамааржын түрары девискээринде неофашизм колдалы хөделип турарының ужуру чүдел деп айтырыг тургустунуп келир-дир. Гитлериин болгаш Муссолиниинин үезиндеги өзу-чурумнуң тургустунарынга оларның шаптыктап шыдазазы ол бе? Вашингтон дээрге ол талазыбиле чүгле дүвүреевейн турар эвес, а одагны харын хөрлээледир кыпсып турар-дыр.

Генерал Пиночеттиң фашист диктатуразы 1973 чылдың ТРЭ-нин, АКШ-тың элчин черлериниң болгаш корпорацияларының идепкейлиг киржилгези-биле тургустуганы чажыт эвес-ле болгай. Бо эвес Картериин администрациязы ол диктатура-биле харылзаазын оода-ла аас-биле «шүгүмчүлеп» турган болза Рейганның чазаа Пиночеттиң эң дээрге өөнүктериниң бирээзи бис дээрзин чажырбайн турар.

ГФР-ниң неонацистериниң бирээзи, Чилиде чаштының чыдар Манфред Рёдериң чугаазы-биле алырга, национал-социализмни Барыын чүк дүжүр октавайн, а «бөгүнгү айтырыгларны» шиитпирлээринге ажылгаар ужурлуг турган.

АКШ-тың бодунда барыын үзелдиг күштериниң бажын көдүрүп турарын хөй-хөй хайгааракчылар демделеп турар. Билдингир америк социолог Бертрам Гроос «Найыралдыг фашизм. Эрге-чагырганың Америкада чаа хевири» деп номну 1980 чылда үндүрген. Чуртта тотаалдыг күрүне чажыды-биле тургустунуп турар дээрзин ол тайылбырлаан. «Мээн бодаа турарым-биле алырга, фашизмниң ол хевири чоорту тургустунуп келир болза ол кончуг-ла аймылдыг болур ийик»—деп, автор чугаалаан.

Рейганның Ак бажыңга келгенинин соонда АКШ-тың политиктиг амыдыралында аймылдыг түүлдерниң көвүдээнинге америкаанар айылгазыын турар. Амгы күрүне секретары Хейгти чамдык журналистер АКШ-тың келир үеде «фюрери» деп адап турар.

1979 чылда Парагвайга болуп эрткен коммунистиг лигата удур XXII бүгү-делегей конгрезинин киржикчилери — ГФР-ниң неонацистери, Франконуң испан сурукчулары, Португалияның «Чаа ёзу-чурум» организациязының кежигүннери болган.

Юрий ГВОЗДЕВ,
ПМА-ның политиктиг тайылбырлакчызы.

●●●

Мурнуу Африкада соөк-язылгай хөөр ак кештиг ээзээш санныг кижилер бо-чепсектиң күжү-биле Намибияны дүрүм чөк ёзу-биле эжелээдеп бээр 14 чыл ажыш турар. Преторияның чагырыкчылары делегей эргезинии бүгү норма-чижектерин каржызы-биле үреп. Намибияны хостаар дугайында Каттышкан Нацнлар Организациязының шиитпирлерин күүсетпейн турар. Мурнуу Африка Республиканың дижинге чедир чепсеглеигеи 100 муң шеригдери тус черинн үндезин чонунга удур дерзии дайынны чорудуп турар.

Намибияның чону бодунуң дайынчы авангарды Мурнуу-Барыын Африканың Улусчу организациязының (СВАПО) удуртулгазы-биле маалыраыг демиселли үргүлчүлеп турар.

ЧУРУКТА: СВАПО-ның баазаларының бирээзинде.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

ХӨЙ УРУГЛАРЛЫГ ИЕЛЕРНИ «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕН-БИЛЕ БОЛГАШ «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден шаңнаары болза:

БАЙ-ТАЙГА РАЙОНДАН

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденнин III чергези-биле

Өнчүр Салчаковна **Казак-оол** —«Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.

Мактаал Иргитовна **Маадыр** — «Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.

Көк Иргитовна **Сотпа** — «Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.

Достаймаа Бадыевна **Тойбухаа** — «Тээли» совхозта уруглар садының эргелекчизи.

Сарыгбай Эки-Лэмаевна **Хертек** — «Мурнакчы» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Кара Салчаковна **Баян-оол**— «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Бичe-кыс Хертековна **Биче-оол** — Кызыл-Даг суурда өг-бүле эзэзи.

Көк Хомушкуевна **Опакай**— «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругларыны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Роза Хертековна **Артаа** — «Тээли» совхозта уруглар садының кижизидикчизи.

Тамара Самдуевна **Ооржак** — Тээли суурда райбиблиотеканың библиотекары.

Чодураа Хертековна **Оспан-Делик** — «Мурнакчы» совхозтуң бухгалтери.

Чечек Иргитовна **Чогээ** — «Мурнакчы» совхозтуң ажылчыны.

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОНДАН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары ордениин I чергези-биле

Оошку-Саар Белекovна **Мөөктээр** — «Бардык» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Бак-кыс Чыргаловна **Куулар** —«Бардык» совхозтуң ажылчыны.

Дуктүт-кыс Сояновна **Серен-Доржу** — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Көк-кыс Байыр-ооловна **Күжүгет** — Кызыл-Мажалык суурда өг-бүле эзэзи.

Ооржак Дамбаевна **Күжүгет** — «Бардык» совхозтуң ажылчыны.

Кара-кыс Хөнекпеновна **Куулар** — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Алдын-кыс Биче-ооловна **Сая** — «Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Кертина Соок-ооловна **Монгуш**—Хөнделек кедээ Советиниң техажылчыны.

Ирина Норбуевна **Сая** — Ак-Довурак хоорайда өг-бүле эзэзи.

Дензенмаа Өлүей-ооловна **Хомушку** — «Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Чудурук Фёдоровна **Хомушку** — Кызыл-Мажалык суурда өг-бүле эзэзи.

КЫЗЫЛ РАЙОНДАН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденнин I чергези-биле

Зоя Кирилловна **Магбын** — Тере-Хөл сельпонуң секретарь-машинакчызы.

Чечек Ивановна **Сюрюнмаа**— Кунгуртуг суурда ясли-садтың няңязы.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Шурумаа Майдыровна **Салымчак** — «Мөген-Бүрен» совхозтуң ажылчыны.

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Бора-Шээлей Конгар-ооловна **Саая** —райсак килдизиниң ажылчыны.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Чечекпеи Салымчановна **Хертек** — «Мөген-Бүрен» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Белек Чудакыевна **Кара-Сал**—«Мөген-Бүрен» совхозтуң ажылчыны.

Чыгзымаа Чамзыевна **Маамы** — «Мөген-Бүрен» совхозтуң ажылчыны.

Мандымаа Доштуг-ооловна **Ооржак** — «Малчын» совхозтуң ажылчыны.

Зоя Донгаковна Хомушку— «Малчын» совхозтуң бухгалтери.

БИИ-ХЕМ РАЙОНДАН

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Созубаа Байкараевна **Серен-оол** — «Өөк» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Сарыг-кыс Сүүр-ооловна **Картас** — «Саян» совхозтуң ажылчыны.

Төлжемаа Харалгыевна **Мартый-оол** — «Кызыл тараалы» совхозтуң ажылчыны.

ЭРЗИН РАЙОНДАН

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Делгер Дамды-Сууевна **Сагаачы** — «Мөрен» совхозтуң бухгалтери.

Кара-кыс Начыновна **Лодун**—«Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынның № 5 КМК-да бухгалтер.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Алдын-кыс Дамчановна **Белчээ** — «Нарын» совхозтуң ажылчыны.

Баазаймаа Бадыевна **Даңдаа** — «Чаа орук» совхозтуң ажылчыны.

Наяалмаа Лопсановна **Сайн-Хөө** — Нарын кедээ Советиниң секретары.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **М. МЕНДУМЕ.**

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары **Н. БОЙДУ.**

Кызыл хоорай, 1981 чылдың май 29.

Ном болгаш номчукчу

СӨС-БИЛЕ БОДАМЧАЛЫГ АЖЫЛДААР

Хертек Серээниң аныяктарга болгаш бичии уругларга бижиглээн чогаалдарының чыныдызын «Черниң тыныжы» деп ат-биле тускай ном кылдыр үндүрген. Бо номчугаштa «Черниң тыныжы» деп аттыг чогаал чок-даа болза, черле бүгү амыдыралдың иези чер болганда, бүгү-ле болуушкуннар оон кырынга болуп турар болганда, мында өскеленчиг чүве чок, харыдан чараш дыналып турар.

Аныяктарга бижиттингилээн чогаалдардан «Аревэнин даалгазы» деп чечен чугаада революстуг аныяктарның өөредилгеже чүткүлүн, «Күдээде» аваның уруу дээш дүвүрелни, «Амыдыралче базым» деп чечен чугаада тудугжу аныяктарның найыралы, ынакшылын көргүскүлээн. База бичилерге бижиттингилээн кыска чечен чугаалар черле чедимчелиг болгулаан. Ылаңгыя Маркка биле Мергешканың чугаалажыышкыны ажок чаптанчыг. Чаштарның күзелин коңчуг дорт илереткен.

«Озалдыг ужурал» дээр чечен чугаа. Моон кол маадыры өөреникчи Монгуш Туяа. Бүтүштары эзеигиге четпезин бодаарга, бичии класстарның өөреникчизи хевирлиг болган. Сөөлүредир номчуп орарга, мырынай коргар чүвезин чок даш чүректиг, улуг кижи-даа хевирлиг апаар. 20-гы арында мындыг одуруглар бар: «Кижи багы арылбас, кудай баты арлы бээр» диижир болгай. Ам түгле боттарывысты (азы, хойлары база боду) характжыш, бөлүк-бөкпээвис-биле кады туржуп, дээрниң аязырын шыдажып манаарывыс арткан». «21-ги арында: «Ам шаажам иштиң сүттүг шайдан аартапкаш, чыда дүшкен болза...» Дүне када түү өткенин дыңнаап, баштай бичии коргар, а оок соонда үүнүү араатан куштуу харын эш тыртып, махтай бээр: «...өөредир болза, попугайдан дора эвес боор кижи-даа болза, бүзүреңчиг эвес».

Чамдык чогаалдарга аңчылар безин үүү ыыдындан кедергей корткулаан болгулаар болгай. Бо чугаада бичии кижиге түүлдешес бодалдар, домактар арбыдан турар.

Бичии кижиниң чеже-даа маадыржыдарывыска база чеченчидеривиске ол Туяаның үш хондур часкаан чурттааны дег болуп шыдавас. Оон туржук чангыс хүн безин хой кадарган уруглар черге удуп каар таварылгалар бо-ла болгулаар болгай. Бичии уруг дээрге, кажан-даа каяа-даа бичии уруг болуп хевээр аар. Уруглар чогаалчызының хажыдың болбас дүрүмү ол.

Оон ынай школачы урутиун шуурган эгелээр мурнуу чарыында хой хой-биле ойлаттып эрткен оруун аттарлыг 20 ажыг кижи үш хонук иштинде четпейн, бүдүн кодаа хойну тыппайн турган дээрге, шыга черле дүүшпес. Черчурттуң улуг кижилери от кавының ыжык черлерин туржук, кодан ыыдар черлерин безин билир ужурлуг. Чогаалчы кижи ыыдыг чигзинчиг чүвелерни эвес, а амыдыралдың ёзулуг ариын бичии-даа хажыш чокка шын бижиир хүлээлгелиг. «Инек-даш» дээр кыска чогаалга «авам» дел сес 30 хире катаптап киргеп, а оон иштинде аалгалар-биле кады адазының падежинде ол сес база 20 хире катаптаттынып турар. «Авам», «авай» деп-ле турар. Чогаалга кавдыг-даа улуг үнелиг сес чогуур хереглелинден хөй кылдыр катаптаттынып-ла турар болза, ол бок сес апаар дээрэки чүве бижиир кижи уттуп болбас.

Бо номда кыска чогаалар узун чугаалардан чедимчелиг бижиттингилээн. Оларның аразында «Аспак аспакты сегирип алган» дээр чечен чугаада бир ыыдыг чурукту тайылбырлай бергени арай эң чок. Төшке орган кушкаштың ийи талазындан ийи моортай кедеп келгеш, кушкаш ужа бээрде, боттары сегиржип ыыдыр, ыыдыг чурук өске номда база бар. Чогаалчы кижи кандыг-бир чуруктарның утказын тайылбырлап эвес, а оон чогаалындан чурукчулар чаа темаларны тывар, амыдыралда чаа түүлдерни илередип бижиир болгай.

Оон ынай чамдык чечен чугаалардa боттарының чогуур уткаларын четче илеретпейн чоруур домактар база арбыш. «Хой чаагай кададындан салдынар хөөн чок, уругга ай детпейн оттап чораан». Бо таварылгада «чаагай кадат» дээри таарышпас, а «чаагай одар» азы «чаагай оттан» дээн болза экн.

«Кадыргыларның хөйү — пашта хайыган көже-ле! Хөйү бе азы чеменээри бе? Деннелге дыка-ла таарымча чок. Экн турачы От-оол ок дээптерге, ол дүрген-ле чыда дужеринин улуу, «...ушпазын оралдажып тур мен» дээн. Ушпазын оралдажыр болзунза, база-ла катап аттырар апаар сен.

Түгле домактарны-даа эвес, а сөс бүрүзүнге экн чигзинчиг талыг болуп, арай чигзинчиг сестериниң шын бижилгезин орфографтыг словардан көрүп ап турар херек. «Ол хүн шагы артында-ла узун, хүн батпае болган». Домак кадай—«хүн» деп сөс ийи катап киргеп. Оон-биле кады «шүгы» дээр сес артык. «Керткикертик мөгеннерлиг». Тевенин мөгенин эвес, а мойнун керткик дээр. «Соспугур хүрел адыг...». Соспугур дивес, а «сөспүгүр» дээр. «...хылдардан бүткеп чолдак дүк кудурук сомазы бар». «...түрээ бурунайның чораан». Чүрек бурулавас, ынчангаш «бырынайның» дизе чүгээр, ынчалза-даа утказы өскерли бээр.

Номчуштуң үүрмек четпестериниң кезик-чамдыызы бо-лдур. Хертек Серээ уругларга болгаш аныяктарга моон соңгаар-даа хөй-хөй чогаалдарны бижиир дээрзинге идегел бар.

М. ЭРГЕП.

ИЮНЬДА КӨРҮҢЕР

«Бугдан Висла чедир» деп фильм-дилогия совет болгаш польша улустарның фашист эжелекчилерге удур партизан демиселиниң темазынга туразыскаттынган. 1943 чылдың төнүүзүнде Украинаның Ковпак аттыг бирги партизан дивизиязы дайзынны польша кызыгаарга чедир сывырып келген. Дивизияны Петр Вершигора командылап турган. Ийи сериялыг өөнүг кинону Довженко аттыг киностудия үндүрген. Украин актер Михай Волонтир Вершигораның ролюнда ойнаан.

«Джамалдың ыяжы» деп кино база-ла дайын темазынга хамаарыжыр, ону «Туркменфильм» киностудиязы кылган. Туркмен херээжен кижиниң салым-чолун ук чонунун төөгүзү-биле холбаштыр көргүскен. «Кинонун көргүзүү Ада-чурттун Улуг дайынының бүдүүзүнде эгелээш дайын соонда башпайгы беш чылдар үезинде Кара-кум каналды тудуп доспаанынга чедир үени хаара тутkан.

Бөдүүн, ажыл-ишчи херээжен маадыр чонга бараан болган: өлезининг ховуга чинараны өстүргеп, ег-бүлезининг, ажы-төлүнүң дугайында сүзүп салып, кодан хойну маадап турар. Оон ролюнда Туркмен ССР-ниң алдарлыг артизи М. Аймедова ойнаан.

Онгу классчылар Роман биле Катяның ынакшылының дугайын **«Дүжүцерге-даа кирбээн»** деп кинодан соңуургаар силер. Режиссёр Илья Фрезтің үстүнде кинозун 16 харлыгларга тураскаадып турар-даа болза, ёда-иелерге база көөрү артык эвес. Горький аттыг киностудияга үндүрген.

Ол-ла киностудияга **«Холун көдүр!»** деп кинокомедияны В.Т. Грамматиков тургускан. Ону уругларга тураскаткан. Кижи бүзүрээри берге ужуралдар-даа, янзы-бүрү сүрүшкүннер кинода хөй. Оон-биле чергелештир ук кинодан чугула түнелди үндүрүп болур. Р. Чхиквадзе, И. Муравьева, Г. Вицин ышкаш билдингир артистер кинода ойнап турар.

В. Морозовтуң ужуралдарлыг тоожузунга үндезилеп тургускан **«Дүнеки болуушкун»** деп кинода Москваның аалчызы Галина Семеновна Укладниковаже дүнеки халдаашкынны истеп тодарадып турарын көргускен. Маадырларның овур-хевирин совет көрүкчүлере* билдингир актёрлар Галина Польских, Пётр Вельяминов олар чогумчалыг тургусканнар.

«Истээшкин» деп кинода Москваның кемниг херектер истелгезининң оперативтиг бүүүнүн дугайын көргүскен. Универмагтан ювелир бараммарын оорлаан кем-херек үүлгедикчилерни олар истеп тыт турарлар. Кинону «Мосфильм»-ге тургускан.

Игорь Усовтуң **«Сицилияжи камгалал»** деп «Ленфильм»-ниң үндүрген кинода болуушкун оруккa болган таварылгадан эгелээр. Машиналар үскүлежипкеп. Чолаачының оруккa каапкаш баргап фургонуун иштиндеп автоинспекция ажылдакчылары шаабадакы хрусталь люстра тып алган. Бо талазы-биле истээшкин эгелээр. Кем-херек үүлгедикчизиниң «сицилияжи камгалалын» илередип тывары белен эвес болган. Ол даштыкыжа богем хрустальдың онзагай шынарлыг коллекциязын үндүрүп алгаш баар деп турган болган. Сураглыг балерина Надежда Павлова бо кинода бир-ле дугаар ойнаан.

БАМ-ның аныяк тудугжуларының дугайын **«Бистер ышкаш шак-ла ыыдыг»** деп өөнүг кинода көргускен. Ында бистиң аныяктарывыс бодунун чуртунун ёзулуг ээлерн болуп турары көскү.

Ынакшыл болгаш каржыдошкун чорукту найыралдың, ынакшылдың ажып тиилеп турарын **«Алдын аттыг кижи»** деп фильм-тоолда чугаалап турар.

«Билдинмес кижиниң чугаазы» деп А. П. Чеховтуң тоожузун ёзугаар тургускан күнодан амыдыралчы идеалдарның бууразыкыынын дугайын көөр силер.

Болгар чогаалчы Павел Вежиновтуң романын ёзугаар тургускан **«Моондак»** деп кинону сонуургаар болур силер.

...Билдингир композитор Антоний Манев орай кежээ чаңып ора бодунун машиназынга аныяк кыс олурганын эскерип каан. Кысты бажынынче алгаш баргаң. Болгар артист Ваня Цветкова совет актер Иннокентий Смоктуновский олар маадырларның сагыш-сеткилин ханызы-биле дамчыдып турарлар. Москваға Делегейниң XI кинофестивалынга **«Моондак»** деп кино моңгун шаңналды алган.

Бодунуң оглунга ханызынак, ынчалза-даа ацаа мегелеткен хөрээжен кижиниң аарбевре салым-чолунуң дугайын **«Дедир ээр билет»** деп польша киногаи сонуургаар силер.

«Чүден артык» деп кинозополеяның сес фильмин көрүкчүлерге база бараалгадыр.

Н. БОЛЬШИНИНА.
кинопрокаттың конторазының улуг редактору.

«Алдын аттыг кижи» деп фильм-тоол республиканың киноэкранарынга үүүп эгелээр. Башкир улустуң тоолчургу чугааларынга үндезилеп ук кинону «Мосфильм» киностудия үндүрген.

ИЮНЬ 5-ТЕН 7-ГЕ ЧЕДИР
ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮНЬ 5-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — Ленинградта күрүнеңиң операның болгаш балеттың С. М. Киров аттыг үлегерлиг театрының солиязы Л. Шаров ырлаар. 9.20 —«Бижин спортчуның улуг ареназы». 9.50 — «Штраустарның өг-бүлези». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 4-кү сериязы. 11.20 —Медээлер. 11.25 — 14.15 — Чаңсар. 14.15—Медээлер. 14.35 — Долгандың турар бойдус камгалалының делегей хуулгеге. Кинопрограмма. 15.40 — «Москва болгаш москвачылар». 16.20 — «Совет-араб найырал быжыглар». Документалдыг фильм. 16.50 — Белоруссияның күрүне филармониязының цимбалистер ансамблиниң концерти. Минскиден дамчыдылга. 17.15 —«Чүрттүң шөлдеринде». Дойлең областа мал чемнери белеткээринең дуржулгазы.

КЫЗЫЛДАН

16.30 — «Делегей байдалының домчулалы». Дамчыдылга. 17.45 — «Тыва кобальт комбинаттың агрэр цеги». Дамчыдылга. 18.05 — «Бобо». Документалдыг фильм. 18.15—Мелиораторлар хүнүнге. 18.25 — Чарладдар. 18.30 — Телемедээлер (тыва, орус дылдарга).

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Дем каттыштырылгазы». Тележурнал. 19.30 — «Ыры-81». Кузбасстың черинде. 21.00— «Ye». Информастыг программа. 21.35— А. С. Пушкин — «Салтан хаан дугайында тоол». СССР-ниң улустуң артизи М. Царев номчуур. 22.20— Бөгүн делегейде. 22.35 —23.35 — «Джаз, аялгалары». Фильм-концерт.

ИЛИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Чивенешкен оттар». Уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 13.05— А. П. Чеховтуң рассказтарын СССР-ниң улустуң артизи А. Попов номчуур. 14.05 — СССР-ниң гамдзол чемпионады. Эр улус. Финал. 14.35 — Төп. телевидениеңиң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң орус улустуң үлегерлиг ниити ырының концерти. 15.00 — «Амыдыралга орук айтыкчызы». ПТУ сургуулдарының ном дугайында болдалары. 16.00 — 17.30 —Чаңсар. 17.30 — «Орлёнок» телестудиянның аныяк корреспондателиринең медицина эртемнериин доктору С. Н. Фёдоровбиле ужуражылгазы. 18.15 — «Хөгүлүг аалдарлар».

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер (тыва, орус дылдарга). 18.45—«Тываның киноэкранарынга». 19.00 — «Чазагайжылдызлага хүн бүрүнүн кичээгейи». 19.10 — Н. В. Гоголь — «Май дүнеэ». Ровнонуң Н. Островский аттыг хөгжүм-шиин театрының шиизи. 20.45 — Телефильм.

МОСКВАДАН

21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — 23.10 — «Чазылган эрлик ораны». Уран-чечен фильм.

ИЮНЬ 6-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Хөгүлүг хоорайжыгаш». Фильм-концерт. 9.15 — «Адаларе, силерге». 9.45 — «Уран холлар». 10.15— Европаның баскетбол чемпионады. Эр улус. Түңнел оюнар. 10.55 — «Эки бараанарны хөйүү». 11.25 — «Чүрүкчулар дугайында». РСФСР-ниң улустуң чүрүкчүзү скульптор О. Комов. 11.55 — «Спортлотонун» 23-кү тиражы. 12.05 — «Моңу ыыдаар силер». 12.55— Европаның баскетбол чемпионады. Эр улус. Түңнел оюнар. Прагадан дамчыдылга. 14.15 — Бөгүн делегейде. 14.30—«Аңгроникөвтүң сөөү. Кропоткинская, 12». Телефильм. 15.30 — «Челэкэш». Улустуң чогаалыгаанын телепрограммаларының делегей фестивалы. «Траллалеро» (Италия). 16.00 — «Барадаа болза, бүзүреңчиг эвес». 17.00— «Кулакпай». Мультфильм. 17.15 — Политиктиг тайылбырлакчы В. П. Бекетовтуң беседазы. 17.45— «Цирк ареназында». 18.30 —18.45— Чаңсар. 18.45 —«Өлүрүкчүлер, олар кымнарыл?» деп документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүлгези. Афганистанда улусчу эрге-чагыргага удур чарлаваан дайынның организакчыларының болгаш империалистиг агрессияга удур туржуп турар күштер дугайында. Фильмниң авторлары — Л. Золотаревский, В. Лебедев. 19.45 — «Дүвүрээзин» деп уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүлгези. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — «Бичии муңгаралдар». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 23.05 — 23.45—СССР-ниң футбол чемпионазы. «Динамо» (Тбилиси)— ЦСКА. 2-гн үезн. Тбилисиден дамчыдылга.

ИЮНЬ 7-ДЕ
МОСКВАДАН
БИРГИ ПРОГРАММА

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — «Сула шимчээшкинче, чыскаалынар!». 9.00 — Уругларның «Ровесник» хореография ансамблиниң концерти. 9.45 — «Оттуруккуч». 17.15 — «Совет Эвилелиниге барган бооп тур мен!» 11.15— «Калыкшыл». 12.00—«Эртенги почта». 12.30 — «Совет Эвилелин эргий». Киножурнал. 12.45 — «Көдээниң ажыл-ижи». 13.45 — «Хөгжүмүнүт клоск». 14.15— И. С. Тургенев — «Азыраттыныкчы». СССР Эвилелиниң М. Горький аттыг үлегерлиг театрының фильм-шиизи. 16.00 — «Маяовтуң бригадазының хол ужуу» деп документалдыг телефильм. 16.30— Италияның национал байырлалы — Республиканы чарлаанының хүнүнге. Киноирограмма. 17.10— Мультфильмнер. 17.45 —«Делегей панорамазы». 18.30 —18.45 —Чаңсар. 18.45 — «Бөгүн— Мелнораторнуң хүнү». СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады, ССРЭ-ниң мелиорация болгашсуг ажыл-агый министри Н. Ф. Васильев киржир. 19.10 —«Силерниң чагаалыңнар ёзугаар». Мелнораторнуң хүнүнге хөгжүмүнүт программа. 20.00 — «Кино дээн-чоруктарының клубу». 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 —Футбол тайылбыры. 22.05 — 23.05 — «Алдын нота». ГДР-ден дамчыдылга. Төөгөзөге—мелээлер.

ИЛИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Приморье. Баштайгыларның изи-биле». Эртем-тайылбырлыг фильм. 14.40 —Останкинo студиязынга ужуражыышкын. 16.30 — «Театр болгаш ye». 17.35 —Шулуктуң Н. Добронравовтуң шулуктерниге ырларны Л. Сенчина, Г. Беседина, С. Тараненко олар күүседилер. 17.45 — СССР-ниң фехтованне чемпионазы. 18.30 —«Хөгжүмүнүт киоск». 19.00 — СССР-ниң футбол чемпионазы. «Зенит»—«Динамо». (Киев). 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — «Бичии муңгаралдар». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 5-кн сериязы. 18.20 — «Челэкэш». Улусчу чогаалыгаанын телепрограммаларының делегейниң IV фестивалы. Афганистан. 19.00 — «Э-кү студия». Дамчыдылганы политиктиг тайылбыралакчы В. Зорин эртиирер. 20.00 — «Тамчыктыг үдынар, чаштар!» «Набилиг экран». 20.15 — «Киноверүүлүүн элгиичизи». 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35— 23.55 — «Бичии муңгаралдар». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 2-ги, 3-кү сериялары.

ХЕМЧЕГЛЕРНИ АП ЭГЕЛЭЭН

Ө. Көгенниң «Харылзааны экижидер» деп эгелиг шүүмчүлелдиг чагаазы март 19-та парлаттынган. «Тес-Хем» совхозтуң бир кол салбырының төвү Ү. Шынаа суурже автобус чорбас, радио ыыттавас, телефон ажылдавайн баар, солуи, сеткүүлдү номчукчулар ында-хаая алыр деп, ол бижээн.

Улус депутаттарының Тес-Хем район Соведиинин күүскомунун даргазы И. У. Успунуң тус чүүлге харыылааны:

«Тес-Хем» совхозтуң Ү. Шынаа салбыры—район болгаш совхоз төптеринден ырак суурларның бирээзи. Авторнуң четпестерни илередип, шүүмчүлеп турары чөп. Телефон, радионуң үзүктелиишкинниг ажылдан турганы, почта чедирилгезиниң саадап турганы шын. Бо талазы-биле районнуң харылзаа белдирн (начальниги М. Күжүгет) хемчегларни алган, чонунуң чагыткан солуи, сеткүүлүи, чагаалбижиин хүн бүрүде чедирип эгелээн.

„ШЫНГА" ХАРЫЫ

Совхозтуң дирекциязы монтёрларга радио шүүмүн септедип, бажың бүрүзү радиону шаптык чок дыңнаарының хемчегларин ап турар.

Авторнуң саналдаанын дет Кызылдан О. Шынаа чоруп турар автобустуң Ү. Шынаа таварты чорудар дээрге амдыызында орук багайындан болдунмайн келген. Бо дугайында хамаарышкан организациялар-биле харылзажып, хемчегни алыр бис.

Маргылдаа соонда бодалдар

САЙЫЗЫРАДЫР ҮЕЗИ КЕЛГЕН

Чиик атлетиканың Тыва АССР-ниң команда болгаш хүүда бирги чер дээш чемпионазы Кызылда «Совет Тываның 5 чылы» стадионга эрткен эштаныр хүнүнде болуп эрткен. Анаа бир кол өөрүнүүт чүве чүл дээрге республиканың дөрт чаа рекордун тургускаиы болуур.

Эң-не баштай республиканың уругларының спорт школазының төлээзи Марина Дроздова 220 метр хемчээлдиг черни 26,6 секундада эрткеш, эрги рекордту 0,2 секундага чаартkан. Бичии болганда оон командада эжи Елена Елзина 800 метрге бир чыл бурунгаар болуунуң тургускаи рекордун база чаартkан. Ол бо удаада айыткан хемчээлди 2 минута 18,8 секундада эрткен. Ол-ла хемчээлге Алексей Осипов база Тываның чаа рекордунуң эдилекчизи апаргаи. Ол ам таптыг-ла 2 минутага дең. А эң сөөлүнде уругларның спорт школазының уруглар командазы дөрт кижи киржиикчилиг 100 метриниң эстафетазынга инитиидн-биле 51,7 секунданы үзүргеи.

Ынчангаш ук чемпионатка республиканың дөрт чаа рекордунуң тургустунганы өөрүнүүт. Ол бедик түңнелдерни чедип алган спортчуларны уругларның спорт школазының чиик атлетика салбырының улуг тренери Александр Горшков белеткээн. Бо тренер уругларның спорт школазынга чиик атлетика салбырын 1976 чылда ажыктаан. Спортчу чедиишкиннер тренериниң ажылынга дораан-ла чедип келбээн. Кылын чоруткан ажылдарның бүштайгы түңнелдери үш чыл эрткенде көстүп эгелээн.

Бо чылын олар мергежилин улам бедизип, дөрт чаа рекордту тургусканы-даа таварылга эвес. Ол спортчулар чиик атлетикаже эң баштайгы базымчарын 1976 чылда эгелээн. Ынчаҗгаш чиик атлетикага, спортка хандыкшылдың үнер дозу школа. А бистиң республиканың школаларында ол ажыл куду деңнелде турары чажыт эвес. Бүдүн республикабыс көдээ черлеринде ажылдап чоруур түскай эртемниг күш-культура башкыларын салаа базын санаан болуур.

Оон уламыидан күш-культура кичээлдерин ацаа бичиидаа хамаарылга чок кижилер чорудуп турар. Чаңгыс чижек. Эрзин районуңң беш школдарының шуптузунда дээдн хамаан чок, түскай ортумак эртемниг күш-культура башкылары чаңгыс-даа чок. Олар чүгле кичээлдерин эрттиреринге өйлежип, школачыларны спортче, күш-культураже хаара тудуп, үргулчүлелдиг белеткелдерин шуут чорутпайн турар. Байдал ыыдыг турда, бедик көргүзүг чедип алырының кандыг-даа барымдаазы чок. Ону болуп эрткен маргылдаага киришкен Эрзин районуңң шилиидек командазының кежигүнери балыткаан.

База бир чижек. Школачыларның часкы дыштанылгазының үезиниде бот-тывыгыр уран чүүлге школаның бүгү класстарының көрүлдези чыл бүрүде доктаамал эртип, ыпаар дыка хөй өөреникчилерин хаара тудуп турар. А оон шилиттингеннери район көрүлдезиниге барып киржир. Оон-биле дыка хөй бичии чаштарны уран чүүлге хандыкшылын турарывыс — кончуг эки чаңчыл. Бир эвес ол көрүлдеге кандыг-бир школаның бот-тывыгыр артистери киришпейн барган таварылга турун кээр болза, районнуң, школаның удуртукчулары кыйгыртып эккеп, оларга сагындырыгларны берип, ол четпести дораан эдерининң талазы-биле хемчегниин алыр бис.

Ол чоруук чүүү көргүзүн турарыл дээрге — маргылдаага киришпээн районнарның спорт ажылын харылаап турар партия, совет, комсомол, күш-культура болгаш спорт органнары күш-культура болгаш спортче ам-даа четпес кичээнгей салбайн, аиаа-ла ыыт чок эрттирнп каар таварылгалар бар. Үстүнде бижиттингеи болдалдардан түңнел үндүрүп каар чүве чүл дээрге бистиң келир үевис— бичии чаштарның кадык-шыырак, омак-хөгдүт өзериие кол рольду күш-культура болгаш спорт ойнаар. Ынчангаш күш-культураже баштайгы базымнарыбыс олар школадан эгелээр болгай.

Чиик атлетиканың болуп эрткен республика маргылдаазынга чүгле алды командадан 80 хире спортчулар киришкеп. Ол чоруук спорттун бо хевирнин бистиң республикада сайзырадыр хамаан чок, а харын чыл келген түдүм-на шынары кудулап бар чидарын хереченлеп турар. Ук маргылдаага Эрзин биле Бнн-Хем районнарның спортчуларындан ангыда өске районнарның, Хову-Аксы, Ак-Довуракның командалары шуут киришпээн.

Ол чоруук чүүү көргүзүн турарыл дээрге — маргылдаага киришпээн районнарның спорт ажылын харылаап турар партия, совет, комсомол, күш-культура болгаш спорт органнары күш-культура болгаш спортче ам-даа четпес кичээнгей салбайн, партияның XXVI съездизиниң шиитпирлеринде массалыг күш-культураны моон-даа соңгаар сайзырадыр угайында шиитпюлерни амыдыралга кошкак боттандырыл турарының херечензи деп көөр аваар.

Ол районнарның удуртукчулары түс-түс черлерге спорт ажылын эде көрүп, ыпаар кирутпаан. Бирээле, маргылдааның графигин тургускаиы кончуг таарымча чок. Үүге дээрге келир дыштанар хүннерде спортчун национал хевирлеринге Тыва АССР-ниң спартакиадазы болуп эртер. Ынчангаш эрткен дыштанар хүннерде ол спартакиадага киржир районнарның шилилге маргылдаалары чер-черлерге эрткилээн.

А бир эвес чиик атлетиканга эки көргүзүглерни чедип ап турар спортчу болза ол спорттун национал хевирлерниң кандыг-бир хевирнинге база эки көргүзүтүү чедип алыр.

Нйнде, республика хемчээлдиг шак мындыг ийи улуг маргылдааның аразы үүле 7 хонук болуп турары шын эвес. Ынчангаш маргылдааның шыпары бадып, эрнгейлээр чоруктуң үнүа кээп турар чылдагаанныры-даа ында. Республиканың күш-культура болгаш спорт комитединиң талазындан маргылдаага киришпейн барган черлерден дораан вегелле кылып, оларның ажылын углап башкарып, практиктиг дуза чедирер хемчеглерни албайн турар.

Чоокта чаа республиканың күш-культура болгаш спорт комитединиң коллегиязы болган. Анаа «Правда» солуннуң шаңналы дээш Кызылга болуп эрткен кросс маргылдаазының дугайында «Правдага» үнген шүүмчүлелдиг үүлдү сайгарып, чиик атлетиканы Тывага сайзыралырының талазы-биле кандыг хемчеглерни ап чорударының дугайында улуг чугаалаиы чоруткан.

Чаа эрткен чиик атлетика маргылдаазы ол улуг чугаалаан кандыг-даа тодаргай хемчеглер, түңнелдер үндурбээнин базаа катап бадыткаан. Ынчангаш чиик атлетиканы Тывага сайзыралыр, оон массалыг чорууи чедип алыр ажылче катап эглеп, оон-даа тодаргай хемчеглерни алыр ye келбээ бе?

В. ЧАДАМБА,
«Шынын» корр.

Агаар

Бөгүн республикага үдэр будуттаар, чамдык черлерге чаастаар, дыныргэр. Чоон чүк угланышкынның хат секундада 9—14 метр чедир дүрлеп дээр. Агаарның температуразы дүне—12—17, хүндүс—27—32 градус изиир.

Кызылга база-ла кажер будуттаар, дыныргэр чаастаар. Соңгу-чоон чүк угланышкынның хатты секундада дүргеии 9—14, 18—23 метр чедер. Дүне—17—18, хүндүс 30—32 градус изиг болур.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ИЮНЬ 4-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Силерниң дужүцерге кирбээн». 9.30, 11.20, 13.10, 17.10, 19.00 (уэаткан). «Чүүден-даа артык үнелиг». Чедиги болгаш сеэки фильмнер: «Дан хаазы чырып келген», «Соруганы салыр херек» 15.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Холун көдүр!» 9.30, 12.50, 14.20, 19.30, «Орнонуун дузаа» 11.00, 15.50, 17.40, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Болунун хөлегезинден дүрген» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (уэаткан) шактарда.

Редакциянның адреси: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-21, 2-31-75 харысаалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи эмызыралы болгаш совет тургузуг киллистерининң 2-37-13, пропаганда киллизининң 2-31-75, культура киллизининң 2-23-54, кодаа ажыл-агый киллизининң 2-21-47, үлетпүр киллизининң 2-31-75, чагаа киллизининң 2-41-27 информация киллизининң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солуи келбейн барганда 2-32-73 телефончe долгаар.

Типаж 17866. Чагыг № 1253.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Совуелелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—00594

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 131 (11629) | 1981 чылдың июнь 5, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көв

СЪЕЗД ДУГАЙЫНДА

Ф и л ь м

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизи партия болгаш чонуң кан дег бижиг чангыс эвиниң бүзүреалдыг көргүзүү болган. «Ленининиң партиязының съездизи» деп чаа кинофильмни партийжи дээди шуулганга — төөгүлүг ол болуушкунга тураскаатқан.

Бистиң чурттувуска коммунистиг ниитилелди тургузарынче, улустар аразынга тайбыны болгаш найыраады быжыглаарынче угланган СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнеминиң могаг чох ажыл-чорудулгазының дугайын чаа фильмде тодаргай көргускен. (СЭТА).

ЧУРТТУҢ ХОВУ-ШӨЛДЕРИНДЕ

Чурттуң хову-шөлдериниң часкы тарылга дооструунуң кырында келген. ССРЭ-ниң Төп статистика эргелелиниң мелээзин ёзугаар алырга, чазын чаштырар культураларны июнь 1-ге дегер 140 миллион 700 мун гектар шөлге тараан.

Оренбург, Кустанай, Павлодарск Соңгу-Казахстан областтарның тараажылары эрткен неделяда ан шалыпчы ажылдаан. Часкы бүгү хову ажылдарын олар эң бедик шынарлыг чорутқан болгаш бедик дүжүттүң үндезинниң тургусканнар.

Чуртта ниитизи-биле тараа болгаш тараа-бобы культураларын (кукурузаны саначаска) 89 миллион 200 мун га шөлге тараан. Кызыл-тастың үредининиң 38 миллион 200 мун гектар шөлге чаштырган. Аобайны 26,1 миллион, чингетараанды — 2,5 миллион, кырлыг-караны — 1,4 миллион, ристи — 611 мун гектарга тараан.

Кукуруза тарылгазы үргүлүлеп турар. Ол культураны 17,4 миллион га черге, оон ниитинде тараазын алыр кукурузаны — 3,4 миллион гектарга тараан.

Техниктиг культураларның тарылгазынче улуг кичээнгейни ажыл-агыйлар угландырып турар. Чигир свёклазын 3,7 миллион, тарымал-тоорук — 4,2 миллион, соя — 718 мун, хендир — 951 мун гектар шөлдерге тарыттынган.

Мал чеми культураларының тарылгазы үргүлүлеп турар. Ажыл-агыйлар тарылга шөлдериниң ажаалдазын, амдыгланган эгелеп чорудуп, дүжүт ажаан алышкынынга белеткенип турар.

* * *

Литаанын колхозтары болгаш совхозтары бо чылын малга витаминниг сиген далганының белеткелинче эрткен чылдыындан барык он хонук бурунгаар кирген. Мурнакы ажыл-агыйларның дүжүлгазын ажыглап тургаш, мал чеминиң белеткелчилери гектар чер бүрүзүнден 40 центнер чедир чемгерилге единицазынга дең витаминниг сиген далганын белеткээрин шиитпирлээннер. Ногаан дүжүттүң чемгир шынарларын чидирбези-биле сиген далганын 300 мун тонна чедирерин олар хүлээңгеннер.

(СЭТА).

ХИРУРГТАРНЫҢ БҮГҮ-ЭВИЛЕЛ СЪЕЗДИЗИ

МИНСК. (СЭТА). Хирургтарның бүгү-эвилел съездизи Белоруссияның найысылалынга ажыттынган. Медицинаның эң нарын аңыларының бирээзи — хирургияның амгы байдалын болгаш оон моон сонгааргы хөгжүлдезинин сорулгаларын хирургтарның бүгү-эвилел эртем ниитилелиниң баштаар черинин даргазы академик Б. В. Петровский съездиге кылган доңуун илеткелинге тодаргай чугаалаан.

Клиника практиказынга солун дүржүлга соолгу чылдарда чедип алдынган — чүрекке болгаш дамырларга кезип эмнээшкиннерни кылып, микрохирургияны практикага калбайбиле неитереткен. Чиргилчиниң херел, кедергей оожум лааш ыяларлыр херекселдер, волокнолуг оптика, криогеннинг аппараттар ам хирургтарның идегедиг дузалакчылары болган.

Эртемден — специалистерниң айтырыглар алырлары-биле илеткелдерин съездиге бадырынаан. Даштыкы чурттардан келген аалчылар — делегейниң сураглыг хирург эмчилери съездизинин ажылында киржип турар.

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң бешки чыыжынын үшкү сессиязының дугайында

ИНФОРМАСТЫГ ДЫҢНАДЫГ

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң түңнелдерин бүгү чурттуң партия организацияларында, Советтерде, хөй-ниити организацияларда болгаш күш-ажылчы коллективтерде чугаалажып көруп турар. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары төрээн партиязының шуулганының төөгүлүг шиитпирлерин боттарының хан-дамырындан хереэ кылдыр бедик кедүрлүүшкүнбиле хүлээп ап, СЭКП-ниң иштики болгаш даштыкы политиказын чаңгыс эп-сеткил-биле деткип турар.

Тыва АССР-ниң улус депутаттарының Советтери, бүгү чурттаазы шыкаш, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң түңнелдерин бүгү звеноларга чугаалажып көрген болгаш съездиниң шиитпирлерин боттандырар талазы-биле боттарының сорулгаларын тодараткан. Дүүн Тыва АССР-ниң Дээди Соведи съездиниң түңнелдерин чугаалажып көргеш, республиканың Советтериниң бо талазы-биле сорулгаларын тодарадыгы-биле Кызыл хоорайга чыылган.

Республиканың Дээди Соведининиң бешки чыыжының үшкү сессиязы Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга болган. Сессияны Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Даргазы депутат **Ю. Л. Аранчын** ажыткан. Дараазында сессияның чугаалажыр айтырыгларын болгаш ажылдаар чүрүмүн бадылаан. Сессияның үш айтырыглары:

1. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр Тыва АССР-ниң улус депутаттарының Советтериниң сорулгаларының дугайы.

2. Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумукун Чарлыктарын бадылаар дугайы.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр Тыва АССР-ниң улус депутаттарының Советтериниң сорулгаларының дугайында илеткелди Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунун Даргазы депутат **М. К. Мендуме** кылган.

Бирги айтырыг талазы-биле санал бергеннер болза: Кызыл хоорқүүскөм даргазы депутат **Ш. Д. Куулар**, СЭКП Бай-Тайга райкомунуң бирги секретары депутат **Д. С. Данзын-оол**, Барыын-Хемчик районда «Барлык» совхозтуң саанчызы депутат **Н. С. Кан-оол**, Таңды районда «Тыва кобальт» комбинатның директору депутат **Ю. И. Колетников**, Каа-Хем районда «Бурунгаар» совхозтуң трактористи депутат **В. Т. Дүдүпей**, «Шагонартыжстрой» трестиң № 15 механизация эргелелиниң кран машинизи депутат **Л. В. Тряскин**, Респотребсоюз баштаар черинин даргазы депутат **Ю. С. Катиов**, Тыва АССР-ниң юстиция министри **А. Д. Ховалыг**, Бии-Хем районда сельхозтехниканың Туран салбырының чолаачызы депутат **А. А. Сараскин**, Эрзин районда «Нарын» совхозтуң хойжузу депутат **А. С. Баянова**, республика эмнелгезинниң травматология салбырының эргелекчизи депутат **В. А. Верещагин**, Кызыл районнуң Сукпак кодээ Соведининиң күүсконм даргазы **Ш. С. Ондар**, дээранылга фабриказының быжыкчылар бригадири депутат **Н. И. Вяткина**.

Дараазында илеткелчи **М. К. Мендуме** түңнел сөс чугаалаан.

Сессия СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр Тыва АССР-ниң улус депутаттарының сорулгаларының дугайында Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың Дээди Соведининиң доктаалын ажылдап кылган хемчегдербиле кады бир үн-биле хүлээп алган.

Сессия ийиги айтырыгны — Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Чарлыктарын болгаш доктаалдарын бадылаар дугайын чугаалажып көөрүнче киргеи. Бо талазыбиле илеткелди Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Секретары депутат **Н. С. Бойду** кылган.

Дараазында сессияга чугаалашкан ол айтырыг талазы-биле хоойлулар болгаш доктаалдар хүлээп алырынче киргеи.

Тыва АССР-ниң күрүне эргелелиниң чамдык органнарын эге тургузар дугайында база «Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дугайында» Тыва АССР-ниң Хоойлузунуң 23, 24, 25 чүүлдеринге өскерилгелер киирер дугайында Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың хоойлулары бир үн-биле хүлээп алдынган. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң составында кирип турар албан-дужаалдыг чамдык кижилерни ажылдан хостаанының болгаш ажылга томуйлаанының дугайында Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Чарлыктарын бадылаар дугайында доктаал хүлээп алдынган. Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң «Тыва АССР-ниң Улусчу контроль комитединиң составынга өскерилгелер киирер дугайында» доктаалын бадылаар дугайында Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң доктаалын депутаттар бир үн-биле бадылаан.

Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың Дээди Соведининиң бешки чыыжының үшкү сессиязы оон-биле бодунуң ажылын доозкан.

СОВЕТТЕРНИҢ АЖЫЛЫН—ЧАА БЕДИКЧЕ

«СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр республиканың улус депутаттарының Советтериниң сорулгаларының дугайында» Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы депутат М. К. МЕНДУМЕНИҢ илеткелинден

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлериниң хайыкгырын үндүргени республиканың ажылчы чоннарының политиктиг болгаш күш-ажылчы кайгамчык улуг бедик кедүрлүүшкүнүнүң байдалында Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң амгы сессиязы чылган-лыр деп, илеткелчи оваалап демдеглээн.

Ниитизи-биле 70 чылдарны чурттуң, эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның ажыл-агыйының, культуразының хөгжүлдезинге эң улуг базым кылдыр үнелеп болур деп, СЭКП-ниң XXVI съездизинге демдеглээн. Автономнуг республикаларның, оон иштинде Тываның экономиказын болгаш культуразын хөгжүдер талазы-биле СЭКП ТК-ниң доктаалдарын чайгылыш чокка боттандырып келгенин эш Л. И. Брежнев партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ниң Отчёт илеткелинге айыткан. Улуг орус улустуң болгаш ССРЭ-ниң өске-даа улустарының ажы-дүнма дузаламчызынга даянмышаан, Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары ажылагый болгаш культура тургузуушкунунга, чонның амыдырал деңнелин бедидеринге-улуг чедишкиннерни төөгүлүг кыска хуусаада чедип алган.

Онгу беш чылда үлетпүр бүдүрүлгенниң хемчээли тоску беш чылдаазы-биле деңээрге 29,3 хуу, продукция бүдүргени тоску беш чыл планының чылдарында турганыдан 119,5 миллион рубль хөй болган. Үлетпүрде кол бүдүрүлге фондулары 72,2 хуу өскен.

Капитал тудуу улам ынай сайзыраан. Тоску беш чылдаазында 32,5 хуу хөй капитал салыышкынарын шингээдил алган, кол фондуларны 33,6 хуу хөй кылдыр ажыглалга киирген.

Көдээ ажыл-агыйның материал-техниктиг базазының быжыкканын илеткелчи демдеглээн. 1976—1980 чылдарда алырлар аайы-биле капитал салыышкынарының хемчээли 272 миллион рубль болган, кол фондулар 42,0 хуу улгатқан. 655 мун га шөлге мелиорация ажылдарын чоруткан. Көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери онгу беш чылда сүттү, лүктү чылда ортумаа-биле бүдүрерин көвүдеткен, күрүнеге сүт садар талазы-биле даалгаларны күүсеткен.

Автомобиль, агаар, хем транспорту, салыг, чонуң коммунал-амыдырал хандырылгазы, калык камгалалы, культура, улус үредилгези эртнен беш чылларның дургузунда улам ынай сайзыраан.

1990 чылга чедир бүдүрүкчү күштерин комплекстиг хөгжүлдерининң перспективтиг программазы-биле бистиң республика пенсеглеңмишаан, он бирги чылче эгелеп кирген. Ол программа СЭКП-ниң XXVI съездизиниң Отчёт илеткелге, «1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарынга» үндезилеттинген. Партияның съездизиниң шиитпирлерин он бирги беш чылда боттандырар талазы-биле областың партия организациязының, улус депутаттарының Советтериниң, хөй-ниити организацияларының, ажыл-агый организарының сорулгаларын партияның XVIII область конференциязынга, областың болгаш хоорайның партия активинин хуралынга тодаргайлаан. Ол сорулгаларны күүседири Советтерниң бүгү чадаларының ажыл-чорудулгазының кол утка-шынары болган турар ужурлуг.

СЭКП-ниң XXVI съездизинин бедик негелделеринге дүүштүр улус депутаттарының бүгү Советтери, министерстволар болгаш ведомстволар улус ажыл-агыйын планнаарын болгаш эргелел башкарарын сайзырагайжылар, камналга чүрүмүн быжыглаар талазы-биле улуг ажылды чорудар, материалдыг, күш-ажыл болгаш сан-хөө күрлавырларын, одалга чүүлүн, энергияны болгаш чигээтти камныг болгаш боттуг ажыглаарын хандырар, чидиринг, когараллдарны чайладыр, ажыл-агыйжы эвес, төтчеглекчи чорукту узуткаар талазыбиле хемчеглерни бүдүрүлге, совхоз, организацияга бүрүзүнге ажылдап кылыр болгаш боттандырар ужурлуг. Үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелериниң тудуун база чаартылгазын сонгу беш чылда боттандырар чорук үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрерин көвүдедир арганы бээр.

1980 чылдың деңнелинге удур үлетпүр продукциязын бүдүрүп үндүрерин 21—23 хуу көвүдедири көрдүнүп турар. 1985 чылда үлетпүр бүдүрүлгезинин хемчээли ниитизи-биле 127 миллион рубль болур, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 18—21 хуу өзер. Электроэнергетиканы, автомобиль транспортун, чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүн бедик темпилер-биле хөгжүдер, тудуг материалдарын, культура-амыдырал ужур-дузалыг бараанарны бүдүрерин көвүдедир.

Бо планнарны чедишкинниг боттандырар дээш республиканың Советтериниң бүгү звенолары суурнун, хоорайның, районнуң, республиканың экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезин комплекстиг чорударын хандырары шыкаш мынлыг чүгүла сорулгаже боттарының күжениишкиннерин мөөнээр ужурлут.

Советтерниң ажыл-агыйжы эргелерин калбартырынга, девискээр аайы-биле эргелеп башкарарының деңнелин бедидеринге «Ажыл-агый тургузуушкунунга улус депутаттарының Советтериниң ролюн улам ынай бедидер дугайында» СЭКП ТК-ниң, ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң үлээп алынга доктаалы онза ужурдузалыг.

Ында көрдүнген хемчеглер, съездиниң тодаратқаны дег, Советтерге үүле ниитилел бүдүрүлгезиниң хөгжүлдезинге салдарын күштелдирер эвес, а харын оон-биле кады социал-культура чергелиг айтырыгларже киичээнгейни улгаттырар арганы берип турар.

Комплекстиг хөгжүлдеңя эргелел башкарарынга болгаш бүдүрүлгелериниң, организацияларның ажыл-чорудулгазын дүүштүрүнгере кол чепсек болган девискээр аайы-биле планнар болур. Доктаамал комиссияларга, Советтерниң сессияларынга планнарны чугаалажып көруп тура, оларның боттуун балансылашкаан, көргүзүг бүрүзүнүң экономиктиг үндезилеттингенин чедип алыры чугула.

Чонуң хереглел бараанарын бүдүрерин калбартырының болгаш оларның шынарын экижилериниң, ачы-дуза чедирилгезин хөгжүдериниң чугулазын СЭКП-ниң XXVI съездизинге демдеглээн. Бо сорулга чонуң хереглел бараанарын бүдүрүп турар бистин элээн хөй министерстволарывыска, ведомстволарывыска, ылангыя, Арга-ыяш ажылагый, Одаар чүүл үлетпүрүнүн, Амыдырал хандырылга министерстволарынга, чурт үлетпүрүнүң эргелелиге хамааржыр. Олар чонуң хереглел бараанарын бүдүрериче болгаш шынарын экижидерине ам-даа киичээнгейни чедир углавайн турар болгай.

Улус депутаттарының хоорай, район Советтери, министерстволар, эргелелдер, ведомстволар болгаш бүдүрүлгелер чонуң хереглел бараанарын бүдүрерин көвүдедир, шынарын экижилер талазы-биле толаргай хемчеглерни боттандырар, планнарның чүгле хемчээл талазы-биле күүсеттинерин чедип алыр эвес, а түс черинин чиг-эт курлавырларын, бүдүрүлгелериниң артыкчыларын болгаш өске-даа аргаларны ажыглап тургаш номенклатура талазы-биле база күүсеттинген турарын чедип алыр ужурлут. Мынзыгаш чонуң хереглел бараанарын бистин республикага бүдүрерин он бирги беш чылда онгу беш чылдаазыннан 20—25 хуу өстүрерин чедип алыр ужурлуг бис.

Чонну аъш-чем-биле таныш, олардың экижилериниң СЭКП-ниң XXVI съездизи улуг кичээнгейни угланзымган болгаш ажыл-чемниң тускай программазын ажыллап кылырының онгуланын айыткан. Оон үнелеминде болза көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин улам ынай көдүрери, продукциязы кадагалаар болгаш[illegible] биле деңге хөгжүдери болур.

Ол программада бирги чергенин сорулгазы — көдээ ажылагый бүдүрүлгезиниң ажыктыын белидери, көдээ ажылагый продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедири болур.

Көдээ ажыл-агыйны интенсификастаанының, оон материал-техниктиг базазын быжыглаанының, техниктиг эдэ чепселеллинни болгаш совхоз бүдүрүлгезин үлетпүр үндезинниче шилчиткенинин күселибиле республиканың көдээ ажыл-агыйының ниитя продукциязының хемчээлин 1985 чылда 140 миллион рубль түңге азы 1980 чылдаазы-биле деңнээрге 35,9 хуу улгадырын чедип алыр сорулганы партияның XVIII область конференциязы салган.

Тараанын, картофельдин, ногааларның күрүне планнарын күүседир болгаш иштики хереглелдерин долу хандырарыбиле оларны бүдүрерин элээн улут хемчээлге өстүрер ужурлуг бис.

Көдээ ажыл-агый культураларының дүжүткүрүнүг бедиири чер ажылының культуразын улам экижиткенинин, тарылга шөлдериниң структуразын болгаш эвлчетгирилгезин сайзырангайжытқаның, хөрзүнүг ажылдап кылырының системазын, эрозиядан камгалаарын экижиткенинин үнүштерин хоралакчылары болгаш аарыглары-биле демисселди күштелдиргенинин, органиктиг, минералдыг чемишчидилгелерни ажыглаарын, черни мелиорастаарын экижиткенинин ачызында чедип алдынар.

Көдээнин ажыл-ишчилериниң соңгаарлатпас чүгүла сорулгазы кылдыр СЭКП-ниң XXVI съездизинин тургускан айтырыы болза көдээнин шалыпчы фронтузу кылдыр чарлаан мал ажылын улам ынай хөгжүдери болур. Партияның область организациязының активинин хуралынга мал ажылының ажыктыын белидерининг оруктарын толаргай чугаалачкан.

Бистин республиканың ажыл-агыйларының бүгү категорияларынга эът бүдүрерин чылда ортумаа-биле 34—36 мун тонна (лиринг деңээ-биле), сүттү—60—63 мун тонна, дагаа чуургазын — 34 борбак миллион, лүктү—2400 тонна чедирерин көрдүнгей.

Көдээ ажыл-агыйны хөгжүдер талазы-биле партияның XVIII область конференциязының айтыкаы сорулгаларга үүштүр СЭКП Тыва обкому болгаш Министрлер Чөвүлели амгы үеде тускай программаларны ажыллап кылып турар. Оларның чамчызы ам бадыгаттынган. Ол чижектиг программаларны район, совхоз бурунуңге ажылдап кылыр апаар.

Маллың баш санын кадагалаарын экижидеринче, онгу өстүрериниң онза чичээнгейни чаарын чугула. Республикаңың специализастаан ажыл-агыйларынга малды семирти азыраарын организастаары база улуг ужур-дузалыг болур.

Ында көрдүнген хемчеглер, съездиниң тодаратқаны дег, Советтерге үүле ниитилел бүдүрүлгезиниң хөгжүлдезинге салдарын күштелдирер эвес, а харын оон-биле кады социал-культура чергелиг айтырыгларже киичээнгейни улгаттырар арганы берип турар.

Комплекстиг хөгжүлдеңя эргелел башкарарынга болгаш бүдүрүлгелериниң, организацияларның ажыл-чорудулгазын дүүштүрүнгере кол чепсек болган девискээр аайы-биле планнар болур. Доктаамал комиссияларга, Советтерниң сессияларынга планнарны чугаалажып көруп тура, оларның боттуун. балансылашкаан, көргүзүг бүрүзүнүң экономиктиг үндезилеттингенин чедип алыры чугула.

Чонуң хереглел бараанарын бүдүрерин калбартырының болгаш оларның шынарын экижилериниң, ачы-дуза чедирилгезин хөгжүдериниң чугулазын СЭКП-ниң XXVI съездизинге демдеглээн. Бо сорулга чонуң хереглел бараанарын бүдүрүп турар бистин элээн хөй министерстволарывыска, ведомстволарывыска, ылангыя, Арга-ыяш ажылагый, Одаар чүүл үлетпүрүнүн, Амыдырал хандырылга министерстволарынга, чурт үлетпүрүнүң эргелелиге хамааржыр. Олар чонуң хереглел бараанарын бүдүрериче болгаш шынарын экижидерине ам-даа киичээнгейни чедир углавайн турар болгай.

Улус депутаттарының хоорай, район Советтери, министерстволар, эргелелдер, ведомстволар болгаш бүдүрүлгелер чонуң хереглел бараанарын бүдүрерин көвүдедир, шынарын экижилер талазы-биле толаргай хемчеглерни боттандырар, планнарның чүгле хемчээл талазы-биле күүсеттинерин чедип алыр эвес, а түс черинин чиг-эт курлавырларын, бүдүрүлгелериниң артыкчыларын болгаш өске-даа аргаларны ажыглап тургаш номенклатура талазы-биле база күүсеттинген турарын чедип алыр ужурлуг. Мынзыгаш чонуң хереглел бараанарын бистин республикага бүдүрерин он бирги беш чылда онгу беш чылдаазыннан 20—25 хуу өстүрерин чедип алыр ужурлуг бис.

Чонну аъш-чем-биле таныш, олардың экижидерине СЭКП-ниң XXVI съездизи улуг кичээнгейни угланзымган болгаш ажыл-чемниң тускай программазын ажыллап кылырының онгуланын айыткан. Оон үнелеминде болза көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин улам ынай көдүрери, продукциязы кадагалаар болгаш[illegible] биле деңге хөгжүдери болур

ЧУРУКТА: сессияның ажылының үезинде.

СОВЕТТЕРНИҢ АЖЫЛЫН—ЧАА БЕДИКЧЕ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арыда).

Телефон-телеграф болгаш почта харылзаазының бүгү хереклерин улам ыңай дүрген хөгжүдерин хандырары, хоорайларның болгаш районнарның телефон станцияларының хемчээлин 1,9 катап улгаттырары. Кызылдың өске хоорайлар-биле турум автоматтыг телефон харылзаазын хандырары негеттинип турар.

Харылзаа хереклерин ажыктыг кылдыр ажыглаарының, үүрттакчылыг черлер-биле телефон харылзаазын, солуун, сеткүүл чедирилгезин өскижиринин дээштиг хемчеглерин хоорайкүүскомнар алыр ужурлуг.

Социал хандырылгазын, улус өөредилгезин, культураны, кадык камгалалын, күш-культураны болгаш спортту улам ыңай хөгжүдер талазы-биле чаа сорулгаларны СЭКП-ниң XXVI съездизи салгап, «Үүрттарлыг ог-бүлеге күүрүе дузаламчылын күштелдирер талазы-биле хемчеглер дугайында» болгаш «Чоннуң социал хандырылгазын, улам ыңай экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ниң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чөпта чаа хүлээп алган доктаалдары кижи дугайында улуг сагыш салымшкынының тодаргай херечизин болур. Ажылчы чоннарның пенсия хандырылгазын экижидер чорук социал хандырылга органнарының ажылы тодаргай база бир демниг болуруп, улус депутаттарының, Советтериниң удуртулгазының деңелди бедик болуруп негеп турар. Пенсионерлерни ажылга калбаа-биле хаара тудары эргежок чугула.

Школаларның, өөредилге черлериниң болгаш культура-чыдыкшыының албан черлериниң ажылын сайзырангайжыдарының база материал-техниктиг баазазын бижыглаарыга чер-чер Советтериниң күүскомнары, республиканың Чыдыкшыкын, Кадык камгалал болгаш Культура министерстволары онза кичээнгейни салыры эргежок чугула.

Материалдыг баазаны дыка бижыглаар, бар спорт дериштикинерни болур-чогуурубиле ажыглаар, массалыг күш-культура шымчээшкинин калбартыр дээш, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күш-культура болгаш спорт таңзы-биле комитет, чер-чер Советтери хөй ажылды кылыр херек.

Ниитилел амыдыралының бүгү талааларында Советтериниң ролюн улам ыңай бедидериниң утланмышкынны партия хажык чок чорудуп турар. ССРЭ-ниң Конституциязын, РСФСР-ниң Конституциязын, Тыва АССР-ниң Конституциязын үлүзеп алган чорук республиканың Советтериниң ажылынга чаа үе-чада болган. Ол чорук Советтериниң бүгү-ле организасмассалыг ажылын чаа деңнелче көдүрүп үндүрерин, экономика болгаш социал-культура тудуушкунун удуртурунун хевирлерин база аргаларын сайзырангайжыдарын, Советтериниң эрге-хүлээлгелерин эң-не долузу-биле ажыглаарын негеп турар.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлериниде айыткан сорулгаларны республиканың Советтериниң күүседириниң талазы-биле хемчеглерни республиканың Дээди Советиниң Президиуму болгаш Министрлер Чөвүдели чугаалажып көөрү-биле силерге киирип турар деп, илеткелчи чугаалаан. Бистиң республиканың бүгү-ле Советтеринге сессиялар болуп эрткилээн, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлериниде айыткан сорулгаларны оларга чугаалажып көрген. Ук сессиларның ажылынга 3300 ажыг депутат киришкен, олардан 742 кижи санал берген болгаш 400 хире санаалдарны киирген. Советтериниң ажыл-чорудулгазының хевирлерин база аргаларын улам ыңай сайзырангайжыдарының, оларның организас-массалыг ажылының деңнелин бедидериниң эргежок чугулазының дугайын депутаттар чер-чер Советтериниң сессиларында чугаалап турган.

Республиканың чер-чер Советтериниң ажылында чогумчалыг үүлдер-биле чергелештир, боттуг четпестер ам-даа бар болуп турар. Чамдык районнарга сессияларны организас талазы-биле куду деңнелге эрттирип, ажыл-херектиң бай-далын болур-чогуур-биле аналнатевейн турар. Өвүр, Тожу, Монгун-Тайга, Бай-Тайга районнарның Советтериниң сессияларынга 1980 чылда депутаттарның санал бергенининг саны кызырылган. Эрткен чыл дургузунда Кызыл, Ак-Довурак, Чадаана, Туран, Шагаан-Арыг хоорайларның, Каа-Хем суурааң, Өвүр районнуң Советтериниң сессияларынга чаштыс-даа депутат чагыы тургустунмаан. Өвүр болгаш Таңды районнарның Советтериниң күүскомнары чогуур удуртулганы четпес боттандырып база доктаамал комиссияларның ажылын эки аайлап таварыштырбайн турган. Бай-Тайга, Бии-Хем, Каа-Хем болгаш өске-даа районнарның көдээ Советтериниң доктаамал комиссиялары Советтериниң мурнугна отчеттарын чогуурубиле бербейн турар. Каа-Хем, Өвүр, Таңды болгаш Барыын-Хемчик районнарының көдээ Советтеринде кадрлар солчулгазы улуг болуп турар.

Улус эрге-чагыргазының бүрүн эргелиг төлөөлекчизи болур депутат бүрүзү Советтиң шиитпирлерин, чурттуң хоойлуларын, чазактың доктаалдарын күүседир дугайында сагыш салыр. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдырала боттандырар дээш демиселдиң мурнуку одуруунга турар ужурлуг.

Советтериниң мурнунда турар өйү келген болгаш негелделиг сорулгаларның бирээзи болза, хоойлуларны бүза хүлээп ап турар шиитпирлерни күүседип турарын контрольдаары болур.

Советтер болгаш оларның органнары контрольду база күүселдениң хыналдазын ооганизастаарын быжыг туруштуу-биле сайзырангайжыдар, күүрүениң сагылга-чүрүмүн быжыглаар, ажылдакчылаанын инициативазын база ажыл-херекчи чоруун хөгжүдер, даазидирал херек дээш оларның харыысалгазын бедидер, перспективалыг планнашкынны, күш-ажылды бүза эргелеп башкарарын эртемге үедезилеп организастаарын практиканга кадбаа-биле шиитпирлериниг хөлбаштыр экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ниң доктаалынга дүүштүр чагаалар-биле ажылдың хевирлерин болгаш аргазын база хамаатыларны хүлээп алырын организастаарын сайзырангайжыдар талазы-биле тодаргай хемчеглерни боттандырар апаар деп, оратор демделээн.

СЭКП-ниң съездизиниң шиитпирлериниг сорук киргени республиканың ажылчы чоннары, социалистиг чарышты калбартпышаан, он бирги бешы чылда төлевилеттинген сорулгаларны шиитпирлээринче чаа күштер болгаш энергия-биле киришкен деп, М. К. Мендуме демделээн. Үлетпүр бүдүүлгелериниң ажылдакчылары продукция бүдүрериниң болгаш сайгарарының беш айлар планын ажыр күүсеткен. Күш-ажылдың бүдүүркүүлүүн бедидер планны бүдүүлгелериниң эң хөйү күүсеткен.

Көдээ ажыл-агый ажылдакчылары чогуур чедиишкининерлиг болуп, бирги кварталда күрүнеге мал, сүт, чүүрга садарының планнарын күүсеткен. 1981 чылдың бирги кварталының түңнелдери-биле Тыва АССР Чөөн-Сибирь зоназынга ийиги черни эзлээн.

Моон-биле чергелештир эрткен айларның түңнелдери болза, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлериниге дүүштүр алырга, улус ажыл-агыйының чамдык адырларында ажыл чогуур деңнелде эвес дээрзин көргүзүп турар. Беш айларның продукция сайгарар планын 15, күш-ажылдың бүдүүркүүлүүнүң планын 16 бүдүүлге күүсетпээн. Тудуг организациялары ам-даа хожудавышаан. Көдээ ажыл-агыйда хөй четпестерни чайладыр апаар.

Чедиш алган эки түңнелдерни быжыглаары, чартык чылдың эрткан үезинде күүрүнеге эът, сүт, дүк садарының планнарын ажыр күүсеткеш, республиканың малчыннар ниидымнга төлептиг ужуражыры чугула. Чер-чер Советтериниң күүскомнары көдээнин ажылчыларининг ортузунга социалистиг чарышты улам калбартыры, масса-политиктиг ажылды күштелдирери, оларның күштерин дүжүт ажаалдазын, мал чеми белеткээрин, кыштаглашкынга белеткелди чедиишкинниг чорударыңче мобилизастаары чугула.

Республиканың ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерини, эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде болгаш ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң хүралынга чугаазында ,үүлдерни болгаш түңнелдерни чангыс эп-сеткилдиг деткип турар. Ынчангаш Тыва АССР-ниң улус депутаттарының Советтери, областың партия организациязының удуртулгазы-биле чораан, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерни боттандырарынга идепкейлиг киржип тургаш, төлептиг салыышкының киирер дээрзинге бүзүрелин илеткелчи илергейлээн.

* * *

Дараазында чугаалашкан айтырыг талазы-биле санал бээрн эгелээн.

Сессияга бир дугаарында Кызыл хоорай күүскомунуң даргазы депутат **Ш. Д. Куулар** санал бергеш, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин, анаа-ээш Л. И. Брежневтиң кылганы Отчёт илеткелди кызылчылар улуг көдүрүлүүшкүнүг хүлээп ап, кижи дээш. Төрээн чуртуун күүүүн быжыглаар дугайында сагыш салыышкыны дээш партияга өөрүп четтиргенни илергейлеп турарын чугаалаан.

Съездиниң шиитпирлериниге сорук киргеп кызылчылар бо чылдың бирги кварталында челиишкинниг ажылдаан. Беш бүдүүлге болгаш Кызыл хоорай СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, профобличөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл туктарын чаалап алган. Хоорайның бүдүүлгелери бирги кварталда ниити продукция бүдүүрериниң, оны сайгарарының, күш-ажылдың бүдүүркүүлүүн бедидериниң планнарын чедиишкинниг күүсеткен. Эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге колфондуларны бүрүк 49 хуу хөйнү ажыглалга киирген. Беш айларның планнары кол-кол көргүзүглер талазы-биле күүсеттинип, чаагайжыдылгага хамаарыштыр элээн ажылдар кылдынып турар.

Ынчалза-даа ажыглаттынмайн турар курлавырлар хөй. Эрткен чылдың ол үезинниң деңнелиивге бодаарга беш айларда үлетпүр бүдүүлгезиниң темпизин өстүрери кудулаан. Тудуг-монтаж ажылдарының планы күүсеттинмээн. Төлевилел ёзугаар күүүзүн шиитпирлээдип албайн турар бүдүүлгелер бар. Бүгү бүдүүлгелериниң деңнеки ажылдарыга чедип алынмайн, продукцияның шыларын экижидери чүгула айтырыг болуп артышаан. Чонга барааннар бүдүрер планнарын түс черниң чамдык бүдүүлгелери күүсетпейн келген.

Чогум-на бо айтырыларны күүскомнуң кичээнгейинин төвүнге тургузуп, контрольду шыңгыы тургузары негеттинип турар. Чурттаага тудуунуң темпизин бедидери чидиг айтырыг болуп артышаан дээрзин депутат чугаалааш, бо талазыбиле сорулгаларга доктаваган.

Партияның XXVI съездизинин айыткан улуг сорулгаларын шиитпирлээринге районда калбарган социалистиг чарыш чугула черни эзлеп турарын СЭКП-ниң Бай-Тайга райкомунуң бирги секретары депутат **Д. С. Данзын-оол** сессияга дыңнаткан. Районнуң ажыл-ишчилери эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге бо чылдың беш айларында эът, дүк бүдүүрерин эзлеп көвүдеткен. Хөй-хөй хойжулар, калларчылар бедиткен социалистиг хүлээлгелерни ап, сөзүнге ээ болуп турар. Районда өшкү кыргылдазы чедиишкинниг дозулган. Бир баштан-на 837 грамм дүктү кыргаан.

Партияның айтканы аъш-чем программазын боттандырарынга районнуң көдээ ажыл-агыйының кол адыры—мал ажылын улам ыңай хөгжүдерииң чугулазын депутат демделээн. Ынчангаш малга быжыг чем-суурну тургузары районда, бирги чугула айтырыг болуп турар. Ону боттандырарын чер ажылының культуразын белидери, кланчыя суггаттыг черлерни техниканы, чемиичидилгени материал-техниктиг курлавырларны чеп ажыглаары-биле тудуш холбаалыг чорудар. Мал ажылын хөгжүдериниң технологизынче шыңгыы кичээнгей салыры негеттинип турар. Оратор мал ажылында чамдык четпестерни анализтээн. Ылаңгыя маллың чылдан чылче күүсеттинмейн, оон чаш төлдүү камгалаан ап турары эвээш. Оон түңнелинде район мал ажылының продуктуларын бүдүрер болгаш салар талазы-биле күүрүне мурнунга улуг өөрелиг болуп турар. Ону эдерикче амгы үеде бүгү кичээнгейни утландырып турар.

—Районнуң чер-чер Советтери партияның съездизиниң шиитпирлериниге дүүштүр боттарының сорулгаларын тодарадып, тодаргай хемчеглерни ажылдап кылгаш, сессияларга бадылаан — деп, «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая СБФзинин саанчызы депутат **К. С. Кан-оол** сессияның индириндеи чугаалаан. Ону боттандырары Советтериниң, депутаттарның тодаргай угланышкынның организакчы ажылындан улууубиле хамаарыжыр.

Бо талазы-биле элээн ажылдар «Барлык» совхозта, ылаңгыя оон Бижиктиг-Хая фермазында кылдынып турарын депутат демделээн. Коллектив бирги кварталда сүт бүдүүрериниң болгаш ону күүрүнеге садарының планын чедиишкинниг күүсеткеш, партия райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган.

Он бирги беш чылда совхозка улуг ажыл кылдынар. Ылаңгыя улуг хемчээлдиг тудуг ажылдары фермада эгелей берген. Бо беш чылда фермага инектерни ажаап-чемгерерии, саары долузу-биле механизастаары көрдүнген. Моон-биле кады шиитпирлезе чогуур айтырыглар эвээш эвес. Кыштагларны чоокку чылдарда электрижидери чугула айтырыгларның бирээзи болуп турар. Ол ышкаш малчыннарның хөй кезии өглерде чурттап турар болганда бо талазы-биле шиитпирлезе чогуур ажылдар хөй. Ол ышкаш сес чыл школазының тудуун планнаар, чорудары база чугула айтырыг болуп турарын депутат чугаалаан.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдырала боттандырарынга идепкейлиг киржип, бүдүүлгенин ажыктыын бедидер болгаш күш-ажылды организастаарын экижидер талазыбиле элээн ажылдар кылдынып турарын «Тыва кобальт» комбинаттың директору депутат **Ю. И. Колетников** саналынга чугаалаан. Комбинаттың минерал-чиг-эт баазазын экижидер соруулга-биле кобальт концентрадын бүдүрүп үндүрерин көвүдедири көрдүнген. Моон-биле кады геология-шинчилел ажылдарының хемчээли өзер. Бо талазы-биле он бирги беш чылда хөй чүүлдер кылдынар. Бүдүүлгениң ажыктыын бедидери-биле эртем-шинчилел боллаш дүржулга-конструктор ажылдарын, чаа техника болгаш депшилгелиг технология талазы-биле ажылдарны чорутпушаан, комбинатта күш-ажыл камгалалын болгаш техниканың айыыл чок чоруун экижидер, күш-ажылды механизастаарының деннелин бедидер талазы-биле айтырыгларже шыңгыы кичээнгей салдынып турарын депутат аналиэтээн. Оон түңнелинде эрткен чылдарда элээн ажылдар кылдынган. Ажылдакчыларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузары экижээн. Чүгле күш-ажыл камгалалынга хамаарышкай хемчеглерни боттандырарынга онгу беш чылда 680 мун рубльди чарыгдаан. Бо чорук гидрометаллургия цехиниң болгаш ТЭЦ-тиң доозунналыышкын болгаш газталыышкынын дыка эвээжеткен.

Ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузары ажылчыннарның күш-ажылдың бүдүүркүүлүүн бедидериниге идигни бээрин оратор демделээн.

Бистиң совхозтуң ажыл-ишчилери боттарының мурнунда салдынган сорулгаларны чедиишкинниг күүседир дээш бедик тура-соруктуг ажылдап турар деп, Каа-Хем районда «Бүрүнгаар» совхозтуң трактооизи депутат **В. Т. Дудупей** чугаалаан. Ажыл-агыйның механизаторлары, чер ажылдыглары тараа культуралрының үрезинии чаштырарын болгаш картофоль олурутурун шалыпкын дооскан. Амгы үеде мал чеми культураларның чажылдазы адакталып, ногаалар таварыры улампыланып турар.

Совхозтуң удуртулгазы, специалистери чер ажылының культурazын бедидип, хөрзүнүң үнүш-дүжүткүрүн көвүдедириче, көдээге механизатор кадрларны оөредип, белеткээрииче улуг кичээнгейни салып, тодаргай ажылдарны кылып турарын депутат дыңнаткан, ажыл-херекте бар четпестерге доктаваган. Чижээ, ажыл-агый эрткен беш чылда мал ажылының продукциязын күрүнеге садарының планнаар даалгаларын күүсеткеш, чогуур доктаал-шиитпирин хүлээп алган. Ону амыдырала боттандырар дээш прокуратура, юстиция, суд, милиция органнары боттарының «Шагонартыяжстрой» трестиң коллективи эрткен беш айларның дургузунда чамдык эки түңнелдерни чедип алганын үе трестиң 15-ки механизация эргелелининг аар кран машинизи **Л. В. Тряскин** бодунуң саналынга чугаалаан. Эрткен чылдың ол үезинде түрганынга деңнээрге, 614 мун рубль хөй түнге тудуг-монтаж ажылдары кылдынган. 1623 дорбелинче метр чурттаага шөлүн ажыглалга киирген.

Бердинген планнаг даалгаларны күүседир, күш-ажылдың бүдүүркүүлүүн бедидер дээш калбарган социалистиг чарышка эки көргүзүглерни чедип алган турар коллективтер трестеэвээш эвес. № 20 КМК эрткен беш айларның планын 105,4 хуу күүсеткен. Бригадалардан № 18 КМК-ниң Т. Воронинага удуртkан дашчылар бригадазы тудуг-монтаж ажылдарының планын 127 хуу күүсеткеш, чарышка тиилекчи болган.

Оон-биле чергелештир тудуг ажылдарынга дыңгыы четпестер барын, оон уламыдан хөй-хөй чугула көргүзүглер талазы-биле планнар күүсеттинмейн турарын эш Тряскин шүгүмчүлээн. Ол четпестер чамдык участоктарда күш-ажылды багай организастаанындан, тудуг материалдары-биле хандырылганын багайындан, кереэлиг организациялар дугуржулга өзугаар боттарынга алган хүлээлгезин четче күүсетпейн турарындан база өске-даа чизы-бүрү чылдагаанардан болуп турар. Ынчангаш ук организацияларның удуртукчуларындан негелде-харыысалганы күштелдирип, керээлерде киргеи негелдеер ой-шаанда ыяап-ла күүсеттинген турарын чедип алыры чугула дээрзин депутат айыткан.

Республиканың садыг организацияларының, шиитпирлеринге чергелеринге эрткен беш чылдың планнаг даалгаларын чедиишкинниг күүсеткеш, чаа беш чылды база эки эгелээн. Бараан сайгарарының, шиитпирлеринге чемненилгезиниг болгаш тудуг-монтаж ажылдарының беш айлар планы бүрүк күүсеттинген, Чурттакчы чонга, ылаңгыя көдээ ишчилерге үлетпүр, аъш-чем, культура-амыдырал баранныры садары чыл келген тудум көвүдеп турар.

Чонуу аъш-чем, бирги эвлегде мал ажылының продуктулары-биле хандырарын экижидерин чугула сорулгаларның бирээзин кылдыр СЭКПниң XXVI съездизи идип үүдүргеи. Республиканың садыг организациялары ол талазы-биле элээн хөй ажылларны кылып чорудуп турарын республиканың Үстиция министерствозу Дээди суд-биле кады он бирги беш чылда юстиция органнарының бүгү системазының организастыг ажылчорудулгазын экижидеринче угланган хемчеглерни ажылдап кылган. Бо чылдың апрелде суд ажылдакчыларының чөвүлел хуралын эрттиргеш, анаа партияның съездизиниг шиитпирлеринге дүүштүр суд органнарының сорулгаларын тодаргай чугулалашкан.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң дөрткү чыыжының 111 сессиязынга болгаш СЭКП Тыва обкомунуң II пленумунга республикага социалистиг хоойлу-дүрүмнү база хөй-нитинниң корум-чүрүмүн улам ыңай бижыглаар айтырыгларны чугаалашкаш, чогуур доктаал-шиитпирин хүлээп алган. Ону амыдырала боттандырар дээш прокуратура, юстиция, суд, милиция органнары боттарының ажылында эмнелгезинин травматология салбырының эргелекчизи депутат **В. А. Верещагин** бодунуң саналынын эгезинде партия болгаш совет чазактың хүн бүрү ада сагыш салыышкынының ачызында эмнелге албан черлериниң четкизиниң, оон материал-техниктиг баазазының өскенин чижектерни көргүзүп тургаш чугаалаан. Бо бүгү болза совет кижи, эмчи дугайында сагыш салыышкын-дыр.

Кылдынган түүлдер-биле чергелештир эмнелге албан черлериниң ажылында шиитпирлетмээн айтырыглар болгаш четпестер барын оратор айыткан: Тес-Хем, Чөөн-Хемчик, Өвүр, Мугур-Аксы район эмнелгезиниң бажыңнары эргижирээл. Оларны алгыдар, эде кылыр айтырыгларны четпес шиитпирлеп келген. Оон ангыда чаагдык черлерде кабинеттерни багай дерээнин ол шүгүмчүлээн.

Эмчи кадрларның үнүп-кирер чоруу хөй, оон кол-ла чылдагааны чурттагга бажыңнарыбиле чогуур үезинде хандырбайя турарында. Амгы үеде чүгле Кызыл хоорайда 30 эмчи чурттагга бажыңы-биле хандыртынмазын. Оон ыңай юдэ черлерде эмчи кадрларның хандырылгазынче ам-даа болур-чогуур кичээнгейни салбайн турар.

Чонуун эмчи хандырылгазы экижээн, ынчалза-даа бо талазы-биле моон соңгаар кылыр ажылдарга, шиитпирлээр айтырыларга Б. А. Верещагин доктаап, олче депутаттарның кичээнгейин угландырган

Кызыл районнуң Сукпак көдээ Советиниң күүском даргазы **Ш. С. Ондар** санал бергеш, партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин күүседир дээш сукпакчылар канчаар ажылдап турарын таныштырган. «Сукпак» совхоз бо чылдың эрткен беш айларында планнаг онаалдаларын ажыр күүсеткен. Суурда ортумак школаның, ясли-садтың, эмнелге пунктузунуң чурттагга бажыңнарының тудулары шалыпкын чоруп турар. Бо ажылдарны чедиишкинниг чорударынга депутаттарның киржилгези, ажыл-чорудулгазы улуг салдарлыг болган. Дузалал ажыл-агыйня хөгжүдеринче көдээ Совет кичээнгейин салып турар.

Суурда корум-чүрүм үрээр чоруктар ам-даа бар, анаа удур демисел кошкак, кудумчуларның чаагайжыдылгазы четпес, телефон харылзаазы багай болган өске-даа четпестери ол чугаалаашаа, оларны эдеринің шиитпирлиг хемчеглерин алырын хүлээнген.

— Бистиң дааранылга фабриказының коллективи партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин күүседир дээш шудургу ажылдап, продукция бүдүрүп үндүрериниң беш айларның планын 104,4 хуу күүсеткеп, онаалдадан ажыр 20 мун рубльдиң продукциязын сайгарган — деп, Кызылдың дааранылга фабриказының хеп бижар шегинде бригадир депутат **Н. И. Вяткина** саналынга чугаалаан.

Чонуун хүн бүрү негелдеерии хандырары-биле хептин модельдерин үргүлүү чаартып, эрткен чылдарның катап кылбайн турар. Ол чорук ажылды эки организастаарынче, кадрларның мергежилин бедидеринче, оларны белеткээринче кичээнгейни доктаамал салыры негеттинип турар.

Фабриканың ажыл-ишчилери бүдүүркүүлүг ажылдаарынга шаптыктап турар четпестерге ол доктааган. Ажылдап турар чери таарымча чок, ниити чурттагга бажыңы, ясли-сад чедиишпес, оон уламыдан кадрларның үнер-кирери хөй, анаа дуза көргүзери ол дилээн.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы **М. К. Мендуме** түүнел сеанап, чүве чугаалаан. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдырала боттандырарынче улус депутаттарының Советтери, депутаттар бүгү ажыл-чорудулгазын утландырар дээрзин ол чугаалап айыткан.

ЧУРУКТА: сессияның ажылының үезинде.

ЭРЕС-ДИДИМ ТУЛЧУП ЧОРААН

Чербинин ыяш ажыл-агый черинин конторазынга Виктор Петрович-биле чугаалажып орувуста, дөрт кижи кирип келди. Олар организацияда местком кежигүннери болдулар.

— Бо эштин чурумун сайгарып көөр дээш келдивис. Арагалап алгаш, эзирик трактор башкарып, херам эжин үрей үстүрген кижи бо. Ажыл шагы база үскен—деп, чугаазы силии кончуг кеттинген аныяк эр эгеледи.—Сөолгү үеде чурумуу дика бакырааш кижи-дир. Кандыг хемчег алыр бис?

— Күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээп соонда шинтпирлиг хемчегни көргүзер херек. Моон мурнуида эки ажылдап турдун. Ам арагалай бээр чылдагаанын чүдел?— деп, Виктор Петрович айтырды.

Ол аныяк кижи аная чөптүг харыы берип шыдавады. Үштүп турган ужуттай тудуп олур. Дерин-даа чоттунар. Сүрээдел орары илден. Местком кежигүннери оон моон сонгаар чурум үревес, арага ишпес дугайында аскы-сөзүн алгаш, шынгыы сагындырбышаан, оске ажылга ажылдаар шиитпир хүлээп алды.

Дайынын кадыг-лошкун чылларын чурттап эрткен, берге-лерни билир кижи болгаш В. П. Барков сагылга-чурум урекчилери-биле шынгыы чугаалажыр, негелделиг удурткучу. Улуска шынгыы негелделиг болурундан ангыда ол ажылчынарының ажылын үнелеп, ammыралын хайгаарап чоруур. Эптиг, эки сөстер-биле кижилерге сүме кадып, иланғыя аныяктарны кижизидер, оларга дуза көргүзери ол кажан-даа ойталавас.

Коммунист В. П. Барков дайынын эң берге участокторынга Сталинград, Яссы-Кишинев болуглежилгезинге киржип, эрес-дидим тулчуп чораан. Берге сегиржип алышкын Днепр хемни кежерде совет солдаттарның шавар халдашкынының үезинде болган.

Командир Вороново хуторуун чанында солдаттарны чыскаапкан. Хеминг ыдында фашистерииң күр күжү барын дайынчыларга тайылбырлаан, атака үезинде хөй өлүм-чилим болуруи ол чажырбаан. Оон соонда командылаан:

— Коммунист болган комсомолчулар, чыскаалдан үш базым бурунгаар марш!

Чыскаалга кым-даа артпаан. Шуптуу бурунгаар үш баскаш, кандыг дужаал болурун манап турганнар. Ыяштар кескеш, улут эвес салдар даап алырын командир чугаалаан. Бир салга-ла беш-беш болуп алгаш, айыттынган шагында Днепрни кежип эгелээннер. Фашистер анчы-анчы боо-чепсектен бүлүртү-ле бергеннер. Октар үзүктел чок сыныйнып, сугга ташкынналдыр дүжүп турганнар. Дайынчыларның коргаралы хөй болза-даа, уламна шалыпкын бурунгаарлаан, чангыс демнинг эрес хөделгеш, дайынының быжыглалын эжелеп апканнар. Фашистер ону бербес дээш каш-даа удаа атакаларын оралдашкан. Кызыл армейжилер ол камгалалын үш хүн дургузуида тудуп келгеш, адак соонда дайынны бүрүн чылча шапкан.

Старшина В. П. Барков Вертячий хутор чанынга болган тулчуушкунну база утпас, сактып чоруур. Кызыл армейжилер камгалалга турда танкылар чоруп органнар. Артылдала кызыл туктар киискидип алган. Совет танкылар деп бодаш херекке албаннар. Чоок-шулап келзе-ле фашист «фердинантылар» болган.

— Чангыс базым-даа аткаарлавас! Дайынның танкыларын эрттирбес— деп, командир дужааган.

Кым-даа деспээн. Кижи бүрүзү-ле гранаталар октап, танкыларны орттендир берип эгелээн. Оон үнген фашистер кызыл армейжилерин октарындан өлүп турганнар. Ынчан олар камгалалын ийи хонук дургузуида тудуп келгеннер. Дайынының чангыс-даа танкызы эртпээн.

— Балыгланган госпиталга үш ай чыттым. Оон соонда Ортаа-Дон фронтузунга дайылдажып турдум. Дайынны Австрияга доостум — деп, Чербинии ыяш-ажыл-агый черинии директору Виктор Петрович Барков сактып чугаалап орар. —1947 чылда Тывага келгеш, Туранга ДОСААФ организациязын даргалай бердим. Оон соонда Канск хоорайга ийи чыл хуусазылг ыяш ажылчый школазын доозуп алдым. Туранга он чыл ажылдаан, ам Чербинде он чеди чыл чедип тур мен. Ол үениң дургузуида коллуунда бо ыяш ажыл-агый черии директорлап келгеним бо.

— Коллективтиң мурнуида кандыг соруглаар турун тударыл?— деп оон сонуургадым.

— Бистиң кол-ла ажылывыс —чыжыгана салып дерип, кылыры. Ыяштар олуртуп, тарыры, арга-ыяшты камгалап, апаа орт үне бээрин болдурбазы. Коллектив кежигүннери бирги квартулда багай эвес ажылдаан. Балды, хүүректеө сывы кылыр планнарывыс күүсеттинген — деп, ол харыылаачы.

Коммунист В. П. Барковтуң дайынчы болган күш-ажылчы улуун Төрээн хурт белии-биле үнелээн. Ол Кызыл Сылдыс орден, «Эрес-маадырлыг чорук дээш», «Сталинград камгалалы дээш» деп медальдар-биле маннатказ. Тайбын хүннерде Ленинии юбилей медаль немежи берген.

Дайынный болган күш-ажылдың хоочуну шак ынчаар ак сеткилдиг ажылдап, чурттап чоруур.

Ш. ДОРЖУ.

Моол улусчу революцияның 60. чылынга

ӨҢНҮКТЕРНИҢ ДУЗАЗЫНЫҢ АЧЫЗЫНДА

Моолдуң араттың революстуг намы база МАР-ның чазаа акы-дүнма күрүнелер-биле бүгү талалыг харылзааларын хөгжүлдезинии дес-дараалашкак курузун чорудуп турар. 1962 чылда МАР-ның Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелинге киргени бо талазы-биле улуг базым болган. Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиннің кежигүнү болу бергени намның программныг соругазы — МАР-га социализмнин материал-техниктиг баззазын тургузарын доозарыпга немелде таарымчалыг байдалды болдурган.

ССРЭ-биле МАР-ның аразында бузулбас найыралдың акы-дүнма кады ажылдажылганың чазагай салдары четпээн ажыл-агыйы Моолда чок деп чоргаарал-биле чугаалап болур. Шынап-ла ийи чурттуң кады ажылдажылгазының түнелдери хөй талалыг. Ол дээрге чүс-чүс үлетпүр, кедээ ажыл-агый объектилери, хөмүр-даш разрезтери, электростанциялар, тудуг, транспорт, харылзаа, чиик болгаш аъшчем үлетпүрүүн будүрүлгелери, күрүне ажыл-агыйлары, чаа хоорайлар болгаш суурлар, культура амыдырал хандырылга, эмнелге, өөредилге черлери-дир. Моол улуска белек кылдыр берген будүрүлгелериниң аразында бажың тудар комбинат, Улан-Батор — Алтай деп узуну 1100 километр радиореле шугуму, 100 мун дербелчий метр шөлдүг чурталга комплекизи болгаш өске-даа объектилер хамаарыжыр.

Акы-дүнмалыкты ийи чурттун кады ажылдажылгазы күш-ажылдың бүгү-делегей социалистиг хувааллазынга эргежок чугула салдарлыг болган. Анаа киришпишаан, Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелинин кежигүнү чурттарның будүрүлгезин специализастаарын хамыладырынга билдингир салдарны чедирип турар. Ол дээрге, каттыжылышкыннарны, будүрүлгелерни кады тургузуп турары-дыр. Оларның аразында Моолдуң индустриязының чоргааралы — чес-молибденнин «Эрдэнэт» деп моол-совет даг-болбазыдадылга комбинады, ону эш Л. И. Брежнев СЭКП-ниң XXVI съездизинии индиридеп Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиннің кежигүнү чурттарның интеграциялыг улуг объектилериниң аразынга адаан.

1973 чылда кады тургускан эзилдирер шпат база өөнүг металлдар тывар «Монголосовцветмат» деп ажыл-агый каттыжылгазы ам МАР-ның дагруда үлетпүрүүн продукциязының улуг кезиниң берип турар. 1979 чылда «Монголболгарметалл» база «Монголчелословакметалл» деп чаа каттыжылгалар тургустунган.

Экономиктиг дузалажылга чурттарының техника-экономиктиг дуззы-биле МАР-ның хоорайларында эът комбинаттары, алгы-кеш фабриказы, чимис-ногаа база теплицалар ажыл-агыйы, биокомбинат, хевис фабриказы, яыш болбазыдадыр комбинат, улуг поликлиника, цирк туттунган.

Совет Эвилелинин болгаш социалистиг өске-даа чурттарның дээди база ортумак тускай өөредилге черлеринге, будүрүлгелериниге мун-мун моол хамаатылар билиг чедип ап, белеткелди эрткеннер.

Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелинии кежигүнү чурттарның экономиктиг хөгжүлдезинин деңнелин дөмей болдурар соруглаиы боттандырбышаан, Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлели МАР-га халас дузаны чедирип турар. Чижээ, республикада 12 эртемтехниктиг объектини тургускан, оон аразында чаа херексел-биле дериттинген эртемтехника информациязының төвү, оон кадрлары белеп. Ол ышкаш салгынын улуг төвү база туттунган. 1976 чылда МАР-да бүгү-делегейнин геология экспедициязы бодунун ажылын эгелээн, оон акшалаидырышкының кежигүн чурттарның дадырындан боттандырып турар.

Сөолгү чылдарда МАР-ның болгаш ЭДЧ-лиң кежигүнү чурттарның ажыл-агый база эртем-шинчилел организацияларының аразында харылзааны калбартыры-биле улуг базым кылдынган. Ол чорук кады ажылдажылганың ажыктыын бедидерииге, эртем-техниктиг депшилгении чедиишкиннерии нептередириие, акыдүнма күрүнелериин киржилгези-биле тутқан төлевилел күчүзүн шингээдириге, будүрүлгелерниң, ажыл-агыйларының орулгалыг болурунга улуг идигни берген.

ЭДЧ кежигүнү чурттарның үлетпүрү кошкак хөгжүлделиг күрүнелерге бүгү талалыг дуза чедиреринии үр хуусалыг тускай программазы МАРның экономиказының дүргеи хөгжүүрүиге, оон ажыктыын бедидерииге чаа улуг арганы берген. Моолда чес-молибден рудалары, фосфориттер, коксташар хөмүр-даш чыдар черлериин баззазынга даг-тывыштыг, рудалар болбазырадыр будүрүлгелерни тудуп, Халхин-Гол районуида кур черлерни шингээдири ол программада көрдүнген. 1979 чылда ССРЭ, ВҮР, Куба база МАР Гобииии сонгу кезиинде кур черлерни шингээдир талазы-биле кады ажылдажыла дугайында дургүзугага ат салганнар.

Моолдуң бойдус курлавырын кады шингээдип, ажыглазары дээрге, чүгле бистиң республиканың эвес, бүгү социалистиг кады ажылдажылга чурттарының сонуургалыига дүгжүп турар. Ол МАР-ны индустриализастаар херекке чугула базымны кылып, Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиннии кежигүнү чурттарның үлетпүр чиг-эдиигге, аъш-чемиге хереглелиинии кезиин хандырар арганы бээр.

Совет Эвилелиннің акы-дүнма улуг дузазынга даянмышаан, оске-даа социалистиг кады ажылдажылга чурттарының деткимчелиинің ачызында, моол улус төрээн чуртунуң социалистиг чаартылгазынга улуг чедишкиннерни чедип алган. Чаа беш чыл планында улуг ескерлиишкиннер болур — «1981—1985 чылдарда МАР-ның улус ажыл-агыйының база культуразының төгжүлдезиниң кол угланыышкынарында» Совет Эвилели-биле болгаш оске-даа акы-дүнма социалистиг чурттар-биле экономиктиг база эртем-техниктиг кады ажылдажылганы бүгү талалыг калбартып, ханыладыр соругла көрдүнген.

МАР-ның күш-ажылдың бүгү делегей социалистиг хувааллазынга, кады ажылдажылганың экономиктиг программазының күүселдезиниге чурттарының сонуургалыига дүгжүп турар. Ол МАР-ны индустриализастаар херекке чугула базымны кылып, Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиннии кежигүнү чурттарның үлетпүр чиг-эдиинге, аъш-чемиге хереглелиинии кезиин хандырар арганы бээр.

Д. ЖУГДЭР,
МАР-ның Министрлер Чөвүлелиннің ЭДЧ талазы-биле комиссиязының даргазының бирги оралакчызы.

БӨМБУРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ССРЭ-НИҢ ДУРЖУЛГАЗЫН КАМГАЛАП ТУРАР

БЕРЛИН. Биттерфельдте (Галле округ) химия комбинадының ажылдакчылары бүдүрүлге технологияларын сайырангайжыдарының талазы-биле совет эш-өөрүнүң мурнакчы дуржулгазын ажылагыйжы ёзу-биле ажыглаан. Депшилгелиг арганы шингээдип алгаш, олар ылангыя чиик үлетпүрге калбаа-биле ажыглап турар будүмел болур тетрахлоралды будүрерии дыка көвүдедирип чедип алган. Чаа технологияның ачызында ону будүрериниң хемчээли комбинатка бо чылын барык-ла ийи катап улгадыр.

ССРЭ-ниң, социалистиг оондаа оске чурттарның дуржулгазын ажыглаары будүрүлгени сайзырангайжыдарынга чугула түнелдерни чедип алыр болгаш оон темпилерии чайгылыш чок улгаттырар арганы биске берип турар деп, комбинаттың чингине директору Г. Шварц чугаалаан. Чижээ, эрткен чылын ол будүрүлге чери алды хүнде кылырындан хөй хемчээлдиг продукцияны онаалдадан дашкаар будүрүп үндүрген болгаш баш үдур көрдүнгенинден аваан чиг-атти база энергияны чарыгдаан.

Совет будүрүлге черлериниң сырый харылзаа ол адырның дыка хөй будүрүлгелериге бедик түнелдерни чедип алыр арганы берип турар.

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙГА КАДРЛАР

ПРАГА. Тускай артемниглерниң санап турарын ёзугаар алырга, ЧССР-ниң көдээ ажылагыйында хаара туттунган ажылдакчыларның саны бо он чылдың төнчүзүнде ам-даа 300 мун кижиге кызырлыр. Будүрүлгениң деңнелин тударынга болгаш ону хөгжүлеринге көдээ ажыл-агыйны улам ылай интенсификастаары болгаш бүрүнү-биле механизастаары эргежок чугула. Ол соругла-биле бүгү профессиялардың механизаторларын болгаш ажылчыннарын белеткээрииң талазы-биле өөредилге-будүрүлге баазазы чуртта калбарып турар. Беш чылдың төнчүзүнде көдээ ажыл-агыйга хаара туттунган бүгү ажылдакчыларның 50 хуузу чаа мергежилдерни чедип алыр. Күш-ажылдың мурнаёчы аргаларының школаларынга болгаш механизаторлар курстарынга чылдың-на 300 мун кижи өөренир.

3500000 ДУГААР РАДИОКАССЕТОФОН

БУХАРЕСТ. Румыниянын Яссы хоорайында «Технотон» заводтун конвейериниден 3500000 дугаар радиокассетофон үнген. 1974 чылда баштайгы күчүлерии ажыглалга кииргенинден бээр Румыниянын радиоэлектроника үлетпүрүүнүң ол аныяк будүрүлгези аңгы-аңгы модельдериниң ол хире хөй радиоприемниктерин болгаш кассетофонларын будүрүп үндүрген. Олда үениң дургузуида заводтуң коллективи чүгле ол чуртта эвес, харын даштыкыда безин ажаок хереглеп турар радиоприемниктериниң, телевизорларның, кассетофонларның болгаш оон-даа оске радиоаппаратураларның 120 ажыг аңгы-аңгы хевирлерин шингээдип алган. «Технотон» маркалыг продукциязың дыка хөй кезиин социалистиг дем каттыштырылга чуруттарынче чорудуп турар.

БҮГҮ ДИПТЕРДЕН

БУДАПЕШТ. Венгрияның Социалистиг Ажылчын партиязы биле Чилиниң Социалистиг партиязы СЭКП-ниң XXVI съездизинии индип үндүргени тайбың эгелекчи саналдарын деткип турар. Ол эгелекчи саналдар чавырлыышкынның, тайбыиның болгаш улустарның айыл чок чоруунун эргежыктарынга дүгжүп турар деп, ЧСП-ниң чиигине секретары К. Альмейдага баштаткан делегациянын Венгрияга аян-чорук кылып чоранының дугайында пар-латтынган медегледе чугаалап турар.

Чугаалажышкыннар үезинде ВСАП-тың болгаш ЧСПниин төлөөлөри боттарының чуруттарында байдалдың болгаш партияларының ажыл-чорудулгазының дугайын ботботтарынга дыннаткан. Делегей байдалының чугула айтырыгларының талазы-биле бодалдарын солушкан.

Чилиге демократияны катап тургузары дээш, фашист хүнтага удур үзүл патриоттарның деиисели-биле эң-сеткил каттыштырып турарын ВСАП илереткен.

ЧСП-ниң делегациязын ВСАП ТК-ның Бирги секретары Я. Кадар хүлээп алган.

ПАРИЖ. Чуруттуң экономиказының кол адырларының бирээзи болур Франциияның автомобиль үлетпүрүүнүң кризизи чидигленип турар. Ыында парлаттынган медээлер ёзугаар алырга, чиик машиналар будурери 1980 чылдың апрельде турганыидан 27 хуу кызырылган. Чуруттуң даштыкы садыының эң-не орулгалыг кезектериниң бирээзи болур ол машиналарның экспорту база 22 хуу кызырылган.

БЕЙРУТ. Палестин улустуң дурум ёзугаар кара чангыс төлөөлекчизи болур Палестинаны Хостаарының Организациязының киристирбишаан, бүгү социуургалдыг талаларның киржилгези-биле Чөөкку Чөөи чүктүң бүгү айтырыгларын таарыштыр шиитпирлээр үжүрлүг делегейиин чаа конференциязын чыылдырарының дугайында СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Соведиинин Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң ийиги үндүргени совет эгелекчи саналды Сирия чүүлдүт деп көруп турар. Ол дугайын Штора хоорайга болган парлалга конференциязынга САР-ның дашткы херектер министри А. Хаддам медегледээн. Совет саналүк девискээрге чөптүг болгаш быжыг тайбынны тургузарынче угланган деп санал турар мен деп, ол онзалап демдеглээн.

НЬЮ-ЙОРК. Ливанга удур израиль дайызырак шериг бөлүктериниң эжелекчи, өлүрүкчү үүлгедиглериң өөскүткенинии дөрт үржүү болуп турар Чоокку Чөөи чүктүң чөрүлээзининң эзлчегліг чидиглеиниишкии делегей бөлүглелии аажок дуврэдп берген. КНОнуң чиигине секретары Курт Вальдхаймның ында парлаттынган медегледиинде «Чоокку Чөөи чүкке хөй өлүм-чидимниг когаралды болдурган күчүлел үүлгедиглериниң катап тургустунганы-биле холбаштыр бодуиук хомудааның илереткен. Үк девискээрнин ыака хөй айтырыгларын тайбың ёзу-биле шиитпирлээрииин арганы тыварының талазы-биле дипломаттыг күжениишкиннерни үндүрүп турар үеде болуушкуларның ыячаар өөскүп турары ам дыка харваанчыг-дыр дээрэи ол медегледе база онзалап демдеглеттиигеи.

ТОКИО. Бо чылдың апрельде Японияга шуут ажыл чок 1370 мун кижилер санаттынып турган. Чуруттуң премьер-министриинің канцелярнязының медээлерии ёзугаар алырга, ол эрткен чылдың апрельде турганындан 190 мун кижи хөй болуп турар. Чыл дургузуида ажыл чок чоруктуң деңнели 0,3 хуу өскен болгаш 2,4 хуу четкен.

Күш-ажыл биржаларында эзлчегler көвүдеп турар. Бир эвес ажыл бээрии дилээн 100 биллириишкии бүрүзүнге мартта 67 ажылдаар чер онаажып турган болза, апрельде ындыг ажылдаар чөрлерииң саны 60 чедир кызырылган.

АМЕРИК ЧАЗАККА КЫЙГЫРЫГ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Стратегтиг халдаашкыиның боо-чепсеэн кызыгаарлаар дугайында совет-америк чугаалажышкынарны дүргеи катап эгелээрииче америк «Ньюсдей» солуп АКШ-тың чазаан кыйгырган.

Соңгулда мурнуның кампаниязының үезинде амгы президент Р. Рейганның стратегтиг халдаашкының боо-чепсеэн контрольдаары дээш турушпайи турарының дугайында бируудалышкынны шын эвес деп чугаалап турганы ол солуи сагындырып турар. Ынчалза-даа америк чазак чери ам ортумак ыракшылдың ракета-ядролуг чепсеэнии дугайында чугаалажышкыннарга арай деп-ле чаңшээрежип турар-дыр. Оон-биле кады конгресстиң библиотеказының сенатка болгаш төлөөлекчилер палатазынга киирери-биле белеткээн илеткелии ёзугаар алырга «ындыг чугаалажышкыннар бир эвес стратегтиг халдаашкының ниити чепсектериниң дугайында перспективтиг чугаалажышкыннар-биле быжыглаттыкмае болза, ол дугайында чугаалажышкыннар шериг болгаи политиктиг туруш талазы-биле хей чүве апаар» деп, «Ньюсдей» солуи бижээн.

Америк чазактан боо-чепсекти контрольдаарын дээскан кижилери бо талазы-биле чугаалажышкынарга шынгыы шаптыктаашкыны кылып болурун ол солуи бижээн. Чижээ, боо-чепсекти болгаш ону дүжүрерии контрольдаар талазы-биле агентилелдиң амгы директору Ю. Ростоу болгаш АКШ-тың тускай төлөөлекчизи Э. Роуни, а ол ышкаш америк чазакта стратегтиг боо-чепсекти кызыгаарлаарында удур өске-даа улуг албан-дужаалдыг кижилер «чугаалажышкыннардан биллаар азы дургужулгага ат салырын үзамдыктырар ыдыг турушту ээлеп турарын «Ньюсдей» солуи айтыкан.

Вашингтониуң эрге-чагыргазы барыын үзелдиг күштериин ийидырышкыны-биле стратегтиг боо-чепсекти кызыгаарлаар талазы-биле чугаалажышкынарны чаңгыс эвес удаа үзүп келгенинге ол солуи харазлаашкыны илереткен. Ынчалза-даа ол талазы-биле ажылтеректи эдип алыры ам-даа орай эвезин солуп демдеглеп турар.

Ол ышкаш АКШ-тың ССРЭге аличии турган Т. Уотсон АКШ-тың президентизин стратегтиг боо-чепсектиң дугайында совет-америк чугаалажышкынарны катап эгелээрииче кыйгырган.

Ол Медфорд хоорайиың (Массачусетс штатта) эргехоойлу болгаш дипломатия школазының доозукчуларыига чүве чугаалап турган, ол дугайында чугаалажышкынардан ойталаар турган «бодун бодулла өлүргени-биле» дөмейдир деп бодап турарын илереткен. Каттышкан Штаттарда нептереп турар хоп-мегечи, антисоветтиг чулчуруушкуннарны болдурбазының эргежок чугулазын элчин чораан ол кижи демдеглээн. «Керээлериң болган садыг-экономиктиг дугуржулгаларың-даа негелделерии Совет Эвилелиниң көрүп турары бистеринң садыг болгаш дипломаттыг-даа харылзаа тудуп турарывыс өске чурттарның хөй кезиидеи эки болгаш харын-даа дээрэ» деп, ол онзалап демдеглээн.

ЛИВАНДА БАЙДАЛ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Израильге деткиткен барыын үзелдиг хриспан чепсектиг отрядтар Ливанда байдалды сөолгү үеле улам чидиглендирген. Ливанга тайбынны деткиир талазы-биле каттышкан араб күштерге удур халдаашкынарны олар июньиун эгезинде Бейрутка элээп кап катап кылган түнелиинде 14 кижи өлүрткен. 100 хире кижи балыглаткан. Ливанның найысыладыи барын болгаш чөөи талакы ийи секторларга чарган шугумнуң чоогунда хөй бажыңнар бузулган. Хоорайның хөй кварталдарынга өрт кыптыгып үнген. Барыын үзелдиг хриспан чепсектиг күштер Бейруттуң сырый чурттакчылыг кварталдарын, өөредилге болгаш эмнелге черлерин өжегерээн боолан турар. Чижээ, элээп каш миналар Араб университеттиң чанынга чазылган. Хоорайның төп эмнелгезин олар боолаан түнелиинде мида аарыг кижилерниң барык ортаа кезии балыглаган.

Захле хоорайда болгаш оон чоок кавызында суурларда байдал база чидиглеигеи. Израильге саттынган барыын үзелдиг чепсектиг хриспан бөлүктериин кем-буруулуг үүлгедиглериниң түнелиинде ол хоорайга 7 кижи өлүрткен, 30 кижи балыглаткан.

Израильдиң премьери Бегин лайызырак болгаш эжелекчи политиказыи үргүлүлевишаан, Ливаниың адрезинге база катап кыжанган. Ливанга тайбынны деткиир талазы-биле каттышкан араб күштериин ракеталарыи үзүткаар бис деп, ол медегледээн.

Ливанга удур Израильдиң соксаал чок дээрбечи халдаашкыннары Израиль күрүнезиниң агрессиялыг, эжелекчи утказышнарын толаргай хереченлеп турар-дыр деп, Араб Социалистиг эвилелдиң чиигине секретары Абдель Рахим Мурад демдеглээн.

БАНГЛАДЕШТЕ БАЙДАЛ

ДАККА. (СЭТА). Бангладештиң бүрүи эргезии болгаш хамаарышпас чоруун камгалаарынга чаңгыс эпти быжыглаарынче Бангладештиң Коммунистиг партиязы, Үлүсчү лига, Национал үлүсчү партия болгаш политиктиг өске-даа үлээп каш партиялар чурттуң чөөүн депшилгелиг, демократтыг бүгү күштерин кыйгырган. Читтагонгуда болган шериг үймээниниң болгаш президент Зиаур Рахманы өлүргениниң түнелиинде тургустунган байдалды яштыру болгаш даштыкы реакция, Бангладешке удур күштер ажыглаар магат чок дээрэии политиктиг ол партиялардың кады ят салган медегледиинде айтыкан.

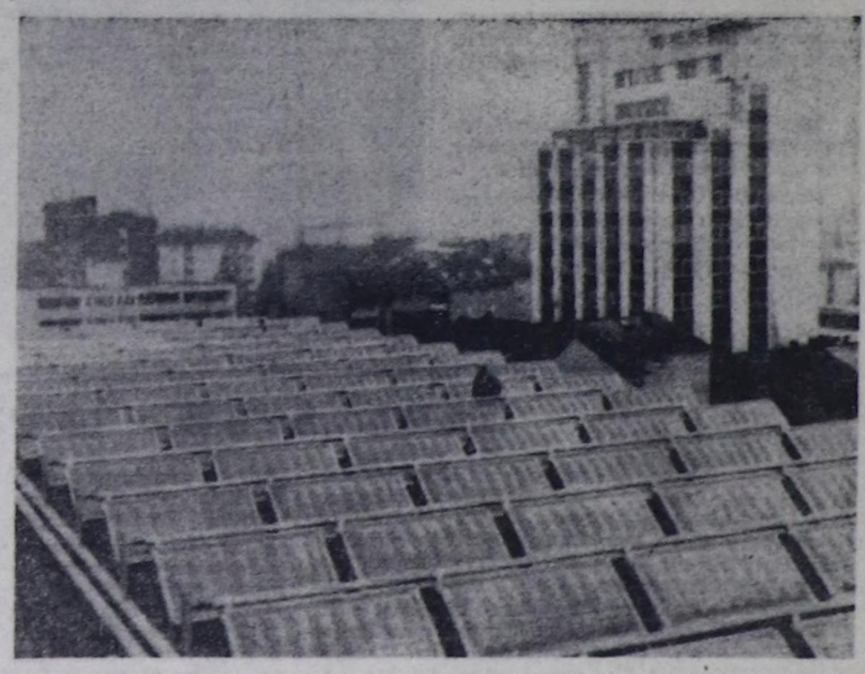
Сөолгү толаргай медээлерии ёзугаар алырга, үймээчилерниң баштыны турган, туттурган сөолүнде оруккa салдатгарга бооладып каан генерал-майор Аммед Маизур Кыдаттың төлөөлекчилери-биле сырый харылзаалыг турган. Читтагонгунуң даг оруунун девискээринде хөделип чоруп турар чепсектиг өлүрүкчү организация сулчээрге база киришкеи болган. Үймээн үидурер черниң төвү киллыр Читтагонгуиу шилип алганы таварылга эвес деп, хайгааракчылар саиап турар. Читтагонгуда болгаш оон чоогунда районнарда Пекииии шпионнары баштаан чарыллырыкчы оске-даа чепсектиг дээрбечилер хөделип чоруп турар.

Бангладешке удур Кыдаттың хоралакчы хөделиишкиннериниң кедергей идепкейжээнии «Муктибани» солуи үймээн болур мурнуида-ла дыннаткан турган. Бангладештиң девискээринге болгаш Индияның сонгу-барыын штаттарының чамдык кезиинге «хамаарышпас күрүне» дээр Пекинге саттынган бөлүглежишкиинии тургузарын Кыдаттың оралдажып турарын ол солуи бижээн. «Хамаарышпас ыяыг күрүне» тургузар чорук Индий океанче дорт киреринии орууи Кыдатка хаидырган турар ийик деп, амгы кыдат чагырыкчылар саиап турар.

Бангладештиң күрүнези тургустунганындаи бээр баштайгы хүинерден—1971 чылдан бээр Азияның ол хамаарышпас аныяк чуртуига удур Кыдаттың чорудуп келгеи хоралакчы хөделиишкиннериниң үргүлүлели болур амгы шериг үймээниниң уржуктарының улуг аймылдыын солуи демдеглээн. Бангладештиң девискээрии Кыдаттың делегей чуруктарында «дээр адаанын империязының» девискээри киллыр көргүскеи. Хамаарышпас Бангладештиң тургустунарынга Пекииии чагырыкчылары эгезинде дыка моондактап келген, а кажан хамаарышпас күрүне тургустуна бээрге — бодунун кижилерии эрге-чагыргага киирерии келергей оралдажып келгеи болгаш оралдажып-лаа турар.

ДЕЛИ. (СЭТА). Бангладештиң үлэзилекчизи Муджибур Рахманы өлүреринге киришкенниериниң бирээзи майор Далим чуртуи сөолгү президентизи турган Зиаур Рахманы өлүреринге база хамаарыгалыг болганын Индияның солуиары бижээн. Бангладештиң Кылатта эдчии черинге элээп каш чылларың дургузуида ажылдаан болгаш сөолгү үеле чаштының чоруп турар майор Далим эрткен чылдың июньда Зиаур Рахманны чазаанга удур сулчээге киришкен.

ЛОНДОН. (СЭТА). «Генерал-майор Маизур Кылатка бердинген болгаш Индияга удур үзел-болалдарлыг турган» деп, Лондоиуң «Дейли телеграф» солуну бижээн. Ол дугайын Англияның «Гардиан» солуну база айтыкан.

Барымн-герман Дармштадт хоорайда бир бажыңның крышазы аная эвес мындыг хевирлиг (чурухта). Ында тургускан 202 дорбелчин метр шөлдүг хүн чырыидан ажылдаар электри батареялары бажыңның суг-биле одалгазынга, а ол ышкаш ында алдан черииің машиналарын чуурумга четчир энергияны берип турар.

АП—СЭТА-ның фотозу.

Бөгүн — Бойдус камгалалының делегей хүнү

НОГААН БОЙДУСТУҢ ӨҢНҮКТЕРИ

Бойдус камгалалының бүгү-россия ниитилелиниҥ Тыва салбыры 1959 чылда организастаттынган. Амгы үеде ооң хүрээлеҥинде 32 муң ажыг кижи хаара туттунган. Бойдус камгалал ниитилелиниҥ Кызыл хоорай чөвүлелиниҥ даргазының орааҥчызы Владимир Георгиевич Костарев-биле бистиҥ корреспондентивис ужурашкаш, долгандыр турар бойдус чүүлдерин камгалап, кадагалааҥарының ажылы ҥанчаар боттанып турарынга база ногаан бойдустуҥ өҥнүктериниҥ мурнунда кандыг сорулгалар салдынганынга хамаарышкан айтырыгларны салырга, ол мынчаар харыылаан:

— Партияның XXVI съездизиниҥ хүлээп алганы кол угланыышкынарда долгандыр турар бойдус чүүлдерин камгалаарын оңзалап айыткан. Эртем-техниктиг дешилгениҥ ханылаанының болгаш чаа-чаа черлерин ажыглалга кирип, кижиниҥ бойдуска салдары удалып турар амгы үеде бойдус камгалалының айтырыы эң чугула чүүлдериҥ бирээзи боон турар. Чогум-на моон ужуридан Бойдус камгалалының тыва салбырының хөй санныг кежигүнери боттарының кичээнгейин долгандыр турар бойдус чүүлдерин камгалаарынче угландырып келгеннер.

Амгы үеде бистиҥ республикада 32 муң ажыг кижи долгандыр турар бойдусту карактап, камгалап турар. Оларның араазындан 18 муң кижи—студентилериҥ, сургуулдарның, ажылчын аныяктарның отрядтары, школаларда ногаан патрульдарның кежигүнери. Бойдус камгалакчыларының эге организацияларында хаара туттунганнарның ажылы тускерииҥ чону-биле сырый холбаалыг. Олар долгандыр турар бойдус чүүлдерин камгалаарынга хамаарышкан лекция, бесседаларны, тайылбыр ажылдарын кылып чорудуп турар. Мындыг чижектиг ажылдар школачыларның ортузунда дээштиг чоруттуунуп келген. Озуп орар салгалды долгандыр турар бойдустуҥ ёзулуг өҥнүктерин кылдыр кижизидеринге темалыг класс шактары, бойдус булуҥнары, куштар хүнүп демдеглээри, школа девискээрин ногаанчылдары ышкаш ажылдар ужур-дузалыг.

Эрзин, Чөөн-Хемчик, Бии-Хем болгаш оон-даа өске районнарның чамдык школаларында школачы лесничестволарының ажылы макталдыг. Олар ногаан бойдусту хайгаарарынга аҥгыда, ында лесничийлериҥ башталгазы-биле ыяш аймаан тарып олуртказын, рээ боон турар.

Ногаан бойдустуҥ өҥнүктери Алдан-Маадыр аттыг музейиҥ күзеичиг аалчылары. Музейиҥ ажылдакчылары бойдустуҥ аныяк өҥнүктеринге диригамытаннарны хайгаарап карактаарын, оларның чиир чемин канчаар белеткээри тайылырлап бербишаан, бойдус темазынга хамаарышкан кинофильмнерни көргүзүп турар.

Найысылалда ногаан бойдустуҥ ниитизи-биле 6 муң бичии өҥнүктери бар. Оларның араазындан № 1, 14, 15 школаларда ногаан патрульдарның (удуртукчулары башкыдар И. Ш. Агбаан, В. А. Иванникова, Т. С. Свинцова) ажылы көскү черде. Олар долгандыр турар бойдус чүүлдерин камгалаарынга хамаарышкан тайылбырларын школачы өөрүҥүн араазынга чоруттушаан, бойдус булуҥун дерип кылып, куштар хүнүп байырлап эрттирбишаан, школазының девискээрин чагайжыдар ажылларга идепкейлиг киржип турар.

Бойдус камгалакчыларының мурнунда канчаар-даа ажок улуг сорулгалар салдынган. Долгандыр турар чүүлдерин камгалаарынга хөй-нинтиин киириштирер болгаш оларның деткимчезин алыр. Оон-биле чергелештир долгандыр турар бойдуска хора чедирип турар чүүлдер-биле эптеп чок демиселди чорудар. Бойдус чүүлдерин камгалаары — он бирги беш чылдың чугула сорулгаларының бирээзи. Ынчангаш бойдус камгалалы бүгү улустуҥ күрүне ужур-дузалыг хелээ боон турар.

ЭКОЛОГИЯ — КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГАНЫҢ ЧУГУЛА АДЫРЫ

Кижиниҥ долгандыр турар бойдустуҥ чүүлдерин хирлениишкиниҥ камгалаарынга дериг-херекселдерин болгаш приборларны кылыр база улус ажылагыйынга шингээдип иелтередир талазы-биле хөй ажылдарны социалистиг дем каттыжылгазының чурттарында эртемденнер кылып турар. Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниҥ кежигүннери чурттарның хөй эртем-шинчилел институттарының баазазынга чугула айтырыгларны шинчилеп көөрүн холбаштырар төптерни тургускан. Чижээ, үлетпүр будүрүлгелериниҥ болгаш транспорттуҥ талазындан агаарны хирлендиреринден камгалаар айтырыгны Дрезденде (ГДР). Агаар болгаш соодулга техниказының институду өөренип, шинтпирлеп, бо талазы-биле дружылгазын аки-дүмма социалистиг өске чурттарга дамчыдып берип турар. Ниити болгаш коммунал кадыкшылгазының А. Н. Сысин аттыг институду (ССРЭ) агаарны, сугну болгаш хөрзүнүҥ камгалаарының кадыкшыдылга айтырыгларын, чурттакчылыг черлерниҥ суг-биле хандырарының, даашшимээнии шеглээринииҥ сорулгаларын шинтпирлеп турар. Словакияның Эртемнер академиязының (ЧССР) черниҥ кырын шинчилээр Братислава биология институду экосистемаларның болгаш чер кырының бүгү байдалдарын шинчилеп турар. Тудуг экономиказының болгаш оны организастаарының, Будапештиде (Венгрия) институду «Үлетпүр болгаш амыдыралга чүүлдерииҥ артынчыларын узутказарынга азы катап ажыглаарынга херектиг дериг-херекселдерни Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниҥ кежигүннери чурттарның эртемденнерии, специалистери дем-биле чогаадып, кылып турар. Кижиниҥ долгандыр турар бойдустуҥ чүүлдерииҥ хирленгенин илередир болгаш хемчээл көөр, контрольдаар ажылдарга ажыглаар приборларны олар база чогаадып турар. Бо талазы-биле амгы үеде муң ажыг даалгаларны акы-дүмма социалистиг чурттарның —ЭДЧ-ниҥ кежигүннери күрүнелериҥ эртемденнери болгаш специалистери боттандырган. Оларның чогаадып кылган 400 ажыг ындыг приборларын улус ажылагыйында ажыглап турар.

Кара металлургияның будүрүлгелери — кижиниҥ долгандыр турар бойдустуҥ чүүлдерин хирлендиреринҥ кол үнер дээтиинии бирээзи болгай. Үлетпүрүҥ ажылаттынган артынчылары агаарны, сугну, чер кырын хирлендиреринҥ эвээжедир, харын-даа шуут болдурбас талазы-биле база хөй чүүлдер кылдыынган болгаш кылдыын-даа турар. Домна болгаш мартен суугуларындан үнүп турар газты арыглаар талазыбиле дериг-херекселдерни социалистиг чурттарның будүрүлгелериниҥ шингээдии иептеретккеи. Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниҥ кежигүннери бүгү күрүнелериҥ металлургия будүрүлгелери газты кургатта арыглаар аргалыг системалар-биле коллуунда деритингеи. Бо талазы-биле, чижээ, электрофильтрлер улуг рольду ойнап турар. Газты кургатта ынчаар арыглаар арга сугнуҥ камналгазын берип, газ арыглаарынга чарыгдалдарны дыка эвээжедип турар. Газты доозундан 99 хуу чедир арыглаар дээштиг дериг-херекселдерни чамдык будүрүлгелерде ажыглап эгелээнии база айтыр херек.

Кара металлургияның будүрүлгелери сугну хирлендирерии болдурбас талазы-биле дээштиг аргаларны Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниҥ кежигүннери күрүнелериҥ эртемденнери болгаш специалистери ажылдап кылгаш, ажыглалга шингээдип иептеретккеи. Эзилдиргеи демирден хуюктаалып үнген будүмелдерии болгаш будүрүлгениҥ артынчыларын эде болбазыдырадып, катап ажыглаар талазы-биле хөй ажылдар база кылдыныр турар. Ол хемчеглер кижиниҥ долгандыр турар бойдустуҥ чүүлдериниҥ хирленирии эвээжедип, минералдыг курлавырларны долу ажыглаарының хемчээлин халбартып, бойдустуҥ материалларын, хөй шөлдерии бокпан хостап турар. Үлетпүр артынчыларының бадып алган чыткан 1200 гектар шөлүн чүгле 1977 чылда безин ЭДЧ-ниҥ кежигүннери чурттарга хостаап, ажыглалга киирген болуп турар.

Экология (бойдустуҥ долгандыр турар чүүлдери-биле кижиниҥ удур-дедир харылзаа байдалдарын шинчилээр эртем) талазы-биле хемчеглерии социалистиг дем каттыштырылгазының чурттары чайгылыш чок боттандырып турары чаагай түҥнелдерии берген. Чижээ, сөөлгү беш чылда Болгарияның улуг үлетпүр төптериниҥ агаары эвижээн, чыл бүрүде электрофильтрлер 1,5 миллион тонна доозуныҥ арыглап турар.

Кижиниҥ долгандыр турар бойдустуҥ чүүлдерин камгалаарын болгаш эвижидерии социалистиг чурттарда күрүне политиказының деңнелиниге чедир көдүрген. Чижээ, «Агаарның арыг байдалын камгалаар дугайында» хоойлуунуҥ 1980 чылда Совет Эвилелиниге хүлээп алган. Долгандыр турар бойдустуҥ чүүлдериниҥ арыг болурун хандырар дугайында сорулганы ССРЭ-ниҥ Конституциязында база айыткан.

Кижиниҥ долгандыр бойдустуҥ чүүлдерин камгалаар талазы-биле социалистиг чурттарның хөй талалыг кады ажылдажылгазы амгы үениҥ будүрүлгезиниҥ болгаш бойдустуҥ кожа турарының айтырыын комплекстиг шинтпирлээрииге дузалап турар.

Б. РЯБОВ. (ПМА).

САННАР, ФАКТЫЛАР

★ **1972 чылда ЮНЕП-ти (Каттышкан нациялар организациязының долгандыр турар бойдус талазы-биле программазын) үндезилеп тургускан. Долгандыр турар бойдус талазы-биле бүгү делегейде байдалды ук организация контрольга ап турар. Ол дээрге бойдус камгалалының талазы-биле КНО-нуҥ баштайгы зи улуг органы болур болгаш ооң штаб-квартиразы Кенияда турар.**

★ **Бойдус болгаш бойдус курлавырларының камгалалының бүгү-делегей эвилелиниҥ «Кызыл номунда» дириг амытаннарның 1000 ажыг хевирлери, ооң иштинде куштарның 400 ажыг, балыктарның 193 хевирлери кирип турар.**

★ **Бойдусту камгалаарынга болгаш экижидерииҥе чарыгдалдар ССРЭ-ниҥ национал орулгазының 2,5 хуузу чедип турар. 1981 чылда бойдус камгалалының хемчеглериҥе 1,8 млрд. рубль капитал салыышкынарын чарыгдаары көрдүнген. Оон аҥгыда, арга-арыгны остуреринге, кадагалааҥарынга, камгалаарынга 950 млн. рубльди күрүне бюджединиҥ үндүрер.**

БАЙ-ТАЙГА КАЙДАЛ?

Бай-Тайга районга чеде бергеш, улуг-биче улустан «Бай-Тайга кайдал?» деп айтырар болзувусса, тода харыы берип шыдавас кижилерге таваржып болур. Шапшал азы Мөҥгүн-Тайгаже айыткаш «Бай-Тайга бо-дур» дижирлер-даа бар. Ол районуҥ чурттакчы чонунуҥ чамдыкшы сөөлгү үеде район төвү Тээли суурну безин Бай-Тайга деп адап турар апарган. Ол ышкаш Кызыл-Дагдан Тээлиже бар чораан машинаны доктаатказ, «Кайнаар бар чор силер?» деп чолаачыдан айтырар болза «Бай-Тайга баарым ол-дур» дээн харыы дыныалыр.

Бир таварылга эвес болза бо чүүлду бижиивейл-даа барып болур турган боор мен. Ынчан найысылал Кызылга уран чүүл көрүлдези болуп турган. Бир аныяк ыраажы оол «Бай-ла Тайгам» деп ырыны хөлчок эки ырлап күүсеткен. Эзелчеглиг концерт төне бээрге, ол аныяк оол-биле ужурашкаш, байыр чедиргеш:

— Бай-Тайга деп тайга кайда турарын билир силер бе?— деп айтырдым.

— Бай-Тайга районуҥ девискээркиде-ле ыйнаан —дээш, арай элдепсиниген хевирлиг менче көрүп тур.

— Чогум черле кайызында? —деп ылавыладым.

— Шүй кедээзинде азы Бай-Тал ыдында тайганы ынчаар алаар чоор бе?—деп арай дидим эвес харыылады.

Чамдык чогаалчылар, журналистер тус черниҥ туруш байдалын, агаар-бойдузун, үҥүш-дүжүдүн тодарадып, билип албайн чыда чырыкче чүүлдер, оон туржук номнар үнүдүрүптер таварылгалар бар. Ында хамаарыштыр каш чижектеп көргүзүп көрейн.

Бир чогаалчының номукда мындыг одуруглар бар. Хөнделеҥде Көп-Сөөкче ажар арттын кырынга үҥүп келирге, хат хадып, тыныштыг бачымнадыг бээр бедик тайга-дыр дээрзин бижээн. Хөнделеҥчилер ону номчаашкаш, бедик черже үҥүп көрбээн кижи-дир ба дижип чүгаалажыр. База бир чогаалда «Аныяктар күлузуҥ чадырга өлүнүп алганнар» деп бижээн. Күлузуҥ дээр үҥүш Хөнделеҥниҥ девискээринде үнмейн турар.

Эрткен чылдың октябрь 21-де үнген «Тываның аныяктарыҥ» солунда Д. Ужар-оолдуҥ «Көп-Сөөк чурттуг оол» деп чурумалы мындыг одуруглар-биле эгелээн: «Хемчик унуи өрү хап олурарга, Бай-Тайганың делгем хөрээ кайы ыракта тодазы ажок көстүп келир». Оон ынай автор—дээрдиве дундүштелип үне бергеи, бажы бедик таңдысындан ажаан суу шагайындыр агып чыдар Бай-Тайганың баарыҥа төрүттүнген сураглыг артистер, композиторларның аттарын бижээн. Чурумалда бижиттинген композиторлары, артистери Бай-Тайганың баарыҥа төрүттүнген деп бижиирге шын эвес болгу дег. Чүге дээрге Бай-Тайга оларның чамдыктарының төрүттүнген черлериниҥ ийи хем ажылдыр турар. Ол хеминер болза Бай-Тайганың аттыг, ат чок аржаан сугларындан укталган Улуг-Хөнделеҥ, Аныяк-Хөнделеҥ деп хеминер-дир.

Бай-Тайгадан үш хем батказ. Оон артыы ийинден эгезин алган Алаш хемче агып кирген Даспы деп хем база бар. Ол хемниҥ аксында Бай-Тайга районуҥ «Кара-Хөл» совхозуныҥ төвү Даспы-Аксы суур хөгжүп орар. Бай-Тайга тайгазының сыныары Даспыдан шөйүлеш Барыын-Хемчикте Хөнделеҥ суурыуҥ чоогунда ускеи. Барын-барып-бады келген ол тайганың узуну 60 километр ажыг.

Хөнделеҥ суурдан ырда кирген тэйганың «делгем хөрээн» көөрге, тоолчургу шагның байыр-наалымыига шүүлгеш, чоргаар девип-самнап бар чоруур мөге сагышка кирер. Бай-Тайганың мурнуу сынын Оорга-Тайга дээр. Бай-Тайгада бедик сүүрлер хөй. Олар тускай аттарлыг. Эң бедик сүүрүҥ— Демир-Сал-Хыыраа деп адаар. Ол бедик сүүрүҥ дугайында мындыг тоолчургу чугаа база бар.

Шаг-шаанда өртемчей кырынга улуг үер, халап болган. Ол үер чер кырынга амыдырап, чурттап турган кижилерни, мал-маганны ап эгелээн. Бай-Тайганыҥ эң бедик бизеҥ даш хыыраанга кижилер демир сал кылгаш, быжыглаган аиаа дириг артказ дээр. Ынчангаш ол сүүрүҥ Демир-Сал-Хыыраа деп адай берген. Чоокка чедир-ле улус Бай-Тайганың бажынче кым-даа үне албас дижип чораан. Оон ба-жынче үнүп бар чорда-ла, дүвүүл хат кижиниҥ кеткеи тонунуҥ эдээн хөрүктелдир үргеш, өрү көдүрүп үндүре бээр дижип, коргуп чугаалажыр чораан. Ынчангы будүүлүк улус ол күүлүг тайгага чалбарып, оон баарынга хорум овааларга чүдүп, тейлеп чораан. Ынчангы Устүү-Оваа, Алдыы-Оваа дээр хорумнар ам-даа бар.

Бай-Тайга сынарын көрүп алыр дизе, Хөнделеҥден Даспы-Аксы суурга чедир машиналыг чоруурга-ла четчар. Хөнделеҥден үнгеш, артты ашкаш, Алаш хемче кирип кээрге-ле, Оорга-Тайганың дужуиуҥ чоогунда келгениҥер ол. Кара-Хөлче баргаи орук Бай-Тайганың соңгу баары-биле чоруткан. Оруктуҥ ол-бо талаларында чайгаар бүткеи бойдустуҥ чараш чурумалы база Алаш хем. Алаш хеминиҥ солагай талазында Бай-Тайганың калбак-делгем, кадыр-каскак эзимнери, оон меҥги-харлыг буурул баштары, хеминиҥ ол чарыында Кызыл-Тайганың мээстери, бедик-белик туруглары ынаар-ла шөйүп чоруй баргылаан.

Оорга-Тайганың дужуи эрткеш, Бай-Тайганың эң бедик сүүрү — Демир-Сал-Хыырааның дужунга, таптыг-ла Теле-Хөл аксынга келир бис. Оон бажыидан туман, хат-шуурган кажан-даа ыравас. Чүгле чайның кааң-ыяс хүнеринде оон бажы апс туруп болур. Оруусуту уламылаш, бир сүүр дужунга келгеш, кайгай бээр бис. Сактырыыска ол сүүр эҥ-не бедии ышкаш кылдыр сагындырар. Одурүглай тургулапкаи бедик-бедик сүүрлер Бай-Тайгада хөй. Бай-Тайганың бедик сүүрлери бот-боттарынга дөмей, дең-даа ышкаш сагындырар. Ынчалза-даа Демир-Сал-Хыыраа өскелерден бедик, дээрдиве дүндүштелип үне берген, чоргаар турар.

Бо чүүлду номчааннар Бай-Тайга районуҥ адын канчаи ынчаар алаан чоор деп айтырыгны салыр боор. 1941 чылда аҥгы район кылдыр тургустунуп турда, чаа районну Бай-Тайга деп адаан. Чүге дээрге Бай-Тайга сынарының хөй кезии ол чаа районуҥ девискээринде болгаш тус черниҥ чурттакчылары ыиаа тайгазының ады-биле районуҥ адаи алган.

Б. КҮЖҮГЕТ.

Бойдустуҥ каас-чаражын оҥу сонуургаар, хайгаараар кижи кажан-даа магадап ханмас. Дириг амытаннарның, үҥүштериҥ боттары, амыдыралы бир-ле солуи оҥзагай талазларлыг.

Чуруктарда: (үстүиде) бо өдүректи чурукка тыртгырып турда, ол чуургаларын чажырып, камгалап алырын кызыткан;

(оң талада) Ока хеминиҥ «Липалыг даг» заповедниги нүүле дириг амытаннар, үҥүштер камгалалының черн эвес, харын бойдус чурумалдарының камгалалдыг черн болур.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ХАЙГААРАП, ЧУРУМЧУДАРЫ ЧУГУЛА

Дузалал ажыл-агый тудуп, огородуг тарын өстүрери ажыктыг. Огородуг кижилер ажыглалдан арткан ногаалын садыг черлериҥе дужаап, базаарга садып турар болгай.

Кызыл хоорайның базаарындан эт-сеп, ногаа аймаа, тоорук, яът сатказ кижилер чылдың кайы-даа үезиидe үзулбес. Кызылчылар оон ылаҥ ыя ногаа аймаазан күзелдиибиле садып эп турар.

Чамдык кижилер маҥаа садыг кылгаш, ажык-конча сурун, чүгле артык орулга киирип алырын бодаар. Ынчангаш базаарга садар чүүлдерии улуг өртекке садып-даа турар.

Сөөлгү үеде чамдык кижилер магазинде ховар бараанарны күрүне өртээ-биле арбылады садып алгаш, оон өртээн үш-дөрт катап улгаттырып алгаш, базаарга сада бээр чоруктар база бар. Чоокта чаа, апрельде, хоорайның магазиннериҥе яблок садып турда чамдык кижилер ону өскээр ажылап, өртээн улгаттыргаш, бир килди 5 рубльге садып турду. Ону көруп турган кижилер кым деп кижил ол дээрии безии сонуургаваи. Аиаа хамаарыштыр база чижек. Эрткен чылын тайга тооруу Тывага албек болган. Ону магазиннерге килограмма 1 рубль 95 көпеекке садып турарын билир бис. Арын-нуур чок чамдык кижилер магазинден ону чиик өртекке алгаш, төптеи арай кыдыг черлерге аппаргаш, бир стакан иштии 40 көпеекке хөелеп садып турар таварылгалар база бар болгай.

Бараанарны күрүне өртээ-биле садып алгаш, ону ажыкконча бодап, аар өртекке саарын турары канчаи-даа таварышпас. Хоойлу-дурум ёзугаар алыр болза, каржы хажыдыышкын. Ынчангаш хоорайның төп базаары администрациялыг болгай. Ында садыгның чурумун ол чер хайгаараар болганда, үстүиде четпестерии болдурбазы-биле дээштиг хемчеглерни алыры негеттиниҥ турар.

С. САНДЮ.

СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ

НАЦИОНАЛ ХЕВИРЛЕРГЕ

Спөрттүҥ национал хевирлериниҥ талазы-биле Кызыл хоорайның спартакиадазы вайысыларда Совет Тыванның 5 чылы аттыг стадионга ийи хүн дургузуунда үргүлчүлээш доозулган. Спортчу чидиг демиселдиҥ түҥнелиниде команда талазы-биле бирги черки «Динамо» эки тура спорт ниитилелиниҥ спортчулары чаалап алгаш, шилчиир кубок, бирги чергениҥ диплому, вымпел-биле шаҥнаткан. Красноярскиниҥ политехниктиг институдуиуҥ Кызылда филиалыныҥ командазы оларга каш-ла сан четпээн. «Тудуг кезектери» комбинаттың мөгелери — үшкү черде. Ийет, мөгелери. Бо хире улуг ужур-дузалыг маргылдааны ажыл хүниериниде база чүгле хүрештиҥ яизы-бүрү хевирлериниге эрттиргеии чеднмче чок болганы баш удур айтыр апаар.

Хажас хүрешке (күрес) эҥчиик 58 килограмм деңзиге В. Хураган, дараазында деңзилерге В. Монгуш, В. Сарыглар олар чемпионнаан. Бүрят хүрешке (барилдаа) база-ла «Динамонуҥ» төлээзи Василий Хураган, педагогика институдуиуҥ студентизи В. Күжүгет, «Спартактың» мөгези А. Монгуш олар шылгараавнар. Тыва национал хүрештиҥ аҥгы-аҥгы деңзилериҥе В. Оюн, Д. Лоовай, О. Салчак тиилекчилер болганнар. Маргылдааның түгүи тиилекчи командаларның капитаннары бадырган.

Тукту бадырган дораан тыва хүрешке спартакиаданың тулган чемпионуи илередирибиле 32 шилиидек мөгези хүрештирген. Оларның араазында тыва хүрешке РСФСР-ниҥ спорт мастери Маадыр Бичеоол, сөөлгү чылларда республика чергелиг хүреш маргылдааларынга шаиналдыг черлери эзлеп келген Сергей Ыиаалай, хоочуннарның бирээзи апар чыдар Александр Идам, аныяк мөге Леонид Чалама дээш кымнарны чок дээр. Алыр-дачыр сегиржип алышкынның түҥнелиниге С. Ыиаалай шүүлгеп. А. Идам ужуглешкеп. Л. Лоовай биле Л. Чалама 3—4 черлерии үлешкеп.

С. МОНГАЛ.

РАЙОН СПАРТАКИАДАЗЫ

Өвүр районуҥ төвү Хандагайты суурга районуҥ чайгы спартакиадазы болуп эрткеи. Аида спортчулар тыва, бүрят хүрештерге, шой көдүрериигe, якут халышка маргылдашкан. Тыва хүрештиҥ эҥ чиик деңзиинге Торгалыг оргумак школазыныҥ башкызы, хостуг хүрешке ССРЭ-ниҥ спорт мастери Сергей Мартна тиилелгеии чедип алган. Дараазында деңзилерге А. Куулар, А. Семис, К. Шагдыр олар тиилээн.

Бүрят хүрештиҥ деңзи аайыбиле тиилекчилери бо: С. Мартна, А. Семис, А. Кертик-оол, В. Комбуй-оол, А шой көдүрериигe А. Шагдыр-оол, М. Комбу, Д. Донгак, М. Доржукай оларга быражырлар чок болган. Якут халышка аныяктардан 6 дугаар КМК-ниҥ спортчузу Р. Семис-оол, улус араазынга ВЛКСМ райкомуиуҥ төлээзи В. Достай олар тиилээнпер.

Маргылдааның түҥнелиниде тыва хүрешке спартакиаданың тулган чемпионуи илередирибиле 32 шилиидек мөгелери хүрештирген. Аиаа спорттуҥ национал хевирлериниҥ талазы-биле РСФСР-ниҥ спорт мастери Кара-оол Шагдыр шүүлгеп. База-да спорттуҥ национал хевирлериниҥ талазы-биле РСФСР-ниҥ спорт мастери Даш-оол Куулар үжүглешкеп. 3—4-кү черлерии Сөлчурдан Андрей Семис биле Хандагайтыныи мөгези Александр Кунгаа олар үлешкеп. Эҥ чараш аргаларны ажыглап хүрешкеии дээш тускай шаналлы Торгалыгның төлээзи Иван Суидуйга тывыскан.

В. САТ.

Телевидение

ИЮНЬ 5-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ут». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — Ленинградта күрүеииҥ операның болгаш балеттиҥ С. М. Киров аттыг үлегерлиг театрының солизи Л. Шаров ырлаар. 9.20 —«Бичии спортчуиуҥ улуг арказы». 9.50 — «Штраустарның өг-бүлези». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 4-кү сериизер. 11.20 —Мелээлер. 11.25 — 14.15 — Чапсар. 14.15—Мелээлер. 14.35 — Долгандыр турар бойдус камгалалының делегей хүиүиге. Кинопрограмма. 15.40 — «Москва болгаш москвачылар». 16.20 — «Совет-араб найырал бижигар». Документалдыг фильм. 16.50 — Белоруссияның күрүне филармониязының симфониялыг оркестриниҥ концерти. Минскиден дамчыдылга. 17.15 — «Чурттуи шөлдериидe». Донецк областа мал чемнери белеткээриниҥ дуржулгазы.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — «Делегей байдалының довчулалы». Дамчыдылга. 17.45 — «Тыва кобальт комбинаттың аграр цеги». Дамчыдылга. 18.05 — «Бобо». Документалдыг фильм. 18.15—Мелиораторлар хүиүиге. 18.25 — Чарлалдар. 18.30 — Телемедээлер (тыва, орус дылларга).

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүи делегейдe. 19.00 — «Дем каттыштырылгазы». Тележурнал. 19.30 — «Ыры-81». Кузбасстың черииде. 21.00— «Ут». Информастыг программа. 21.35— А. С. Пушкин — «Салтан хаан дугайында тоол». ССРЭ-ниҥ улустуҥ артизи М. Царев номчуур. 22.20— Бөгүи делегейдe. 22.35 —23.35 — «Джаз аялгалары». Фильм-концерт.

ИЛИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Чивецкешкен оттар». Уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 13.05— А. П. Чеховтуҥ рассказтарын ССРЭ-ниҥ улустуҥ артизи А. Попов номчуур. 14.05 — ССРЭ-ниҥ гандбол чемпиовады. Эр улус. Финал. 14.35 — Төп телевидениениҥ болгаш Бүгү-эвилел радиозоиуҥ орус улустуҥ үлегерлиг иити ырының концерти. 15.00 — «Амыдыралга орук айтыкчызы». ПТУ сургуулларыныҥ ном дугайында болаттары. 16.00 — 17.30 —Чапсар 17.30 — «Орлёнок» телестудиизиҥ аныяк корреспонденгилериниҥ медицина эртемнериниҥ доктору С. Н. Фёдоровбиле ужуражылгазы. 18.15 — «Хөлүг аалгалар».

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер (тыва, орус дылларга). 18.45—«Тываның киноэкраннарынга». 19.00 — «Чаагайжылыгга хүи бүрүиүи кичээнгейи». 19.10 — Н. В. Гоголь — «Май дүнеэи». Ровноиуи Н. Островский аттыг көгжүм-шии театрының шинзи. 20.45 — Телефильм.

МОСКВАДАН

21.00 — «Ут». Информастыг программа. 21.35 — 23.10 — «Чазылган эрлик ораны». Уран-чечен фильм.

Агаар

Бөгүи республикага өскерлип турар булуттаар, чаар Мурнуу-барыын чүк угланыышкыныиг хат секундада 3-8 метр чедир дургедээр. Дүне — 10-15, хүндүс — 27-32 градус изиир.

Кызылга эдир булуттаар, хүниуи ийиги чартыында чаъстаар, дыммирээр чадавас. Мурнуу-барыын чүк угланыышкыныиг хат секундада 3-8 метр чедир дургедээр. Хүндүс — 30-32, дүне 12-14 градус изиг болур.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ИЮНЬ 5-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Кайгамчык чүүлдер база болгулаар-дыр» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узатказ) 21.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Холуи көдүр!» 9.30, 11.00, 12.30, 14.00, 15.30, «Силерниҥ дужуиерге кирбээн боор» 17.00, 18.40, 20.30 (узатказ) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Орвоиуҥ дузаа» 15.00, 18.40. «Болуиуи хөлегезинден дүрген» 16.50, 20.30 (узатказ) шактарда.

Республиканың анчылар, балыкчылар шиитилелиниҥ башлаар черииҥ бүгү анчыларга ыиаалыры болза: Чагытай хөлге спортчу болгаш сонуургактарның балыктаарын июнь 5-тен эгелеп пятница, суббота, воскресеньe хүниеринде чөпшээрээи (кежигүи билеттиг болгаш путёвкалыг кижилерге). Бир барган балыкчыныҥ балык тудар нормазы — 5 кг-дан хөй эвес болур (балыктаар черге эрттиргеи үезии барымдаалавас).

Редакциияның адреси: Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторлуи 2-24-63, редакторлуи орлакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг киллистериниҥ 2-37-13, пропаганда киллизиниҥ 2-31-75, культура киллизиниҥ 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллизиниҥ 2-21-47, үлетпүр киллизиниҥ 2-31-75, чагаа киллизиниҥ 2-41-27 информация киллизиниҥ 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериияның 2-12-45, солуи келбейи барганда 2-32-75 телефоиче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 1259

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-иниҥ Министрлер Чөвүлелиниҥ Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыныҥ херектериниҥ талазы-биле эргелелиниҥ типографиязы (Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1) ТС—00599

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 132 (11630) | 1981 чылдың июнь 6, суббота | 1925 чылда үнелезилеттингеи | Өртээ 2 кеп

БЕШ ЧЫЛДЫ—ХУУСАА БЕТИНДЕ

⊙ **ЧЕРЕПОВЕЦ.** (Вологда область). Череповецтиң металлургия заводунда кайы үүктелишкин чок азылдырер конверторларны болгаш установкаларны хуусаа бетинде ажыглалга киргеш, бүрүн төлевилел күүзүү-биле ажылдадып эгелээн. Оон туңнелинде будурулге чери ай санныла планнан ажыр он муң тонна бедик шынарлыг металлды немей алыр аргалыг болган.

⊙ **РИГА.** Латвия ССР-ниң чаа далай өртээлиден улус ажыл-агыйының чугула башгайы чүктерни. Находкаже июньуң эгелинден бээр чоруурде эгелээн. Ол чүктерни Находкадан Сибирьниң демир-оруг-биле Оожум океанының эриктериңге чедирер. Демир-оруг-биле чүктерни чедирери дүргендээ, чарыгдалы база чиик болуур. «Беш чылды—хуусаа бетинде!» деп лозуңнуг эдаа-биле Риганың далай өртээлиниң ажылчыннары социалистиг чарышты калбартпышкан, чаа өртээлдиң бүрүн төлевилел күүзүүн челип алган.

Чүктерни чүдүрер болгаш дүжүрер нарын база бедик будурүкчулуг дериг-херекселдерни шиңгээдип алганының түңнелинде чүгле чангыс эвлчегде безин ийи муң тонна чүктерни судноларга чүдүрүп турар.

ЕРЕВАН. Тараа-бобы культураларының чажылдазын Арменияның тараажылары бүрүн доозкан. Чочак-тараны, чечевицаны, фасольлу эрткен чылдаазындан муң гектар шөлге хөй кылдыр тараан. Ынчаарының үнелиг ол культураларының беш муң тонна тараазын он бирги беш чыл планының баштайгы чылында күүнеге саларын республиканың ажыл-агыйлары шиитпирлээн.

(СЭТА).

Ажадымга уткуштур

ХОЙ АЖЫЛЫНДА ЧУГУЛА КАМПАНИЯ

Кыргылда — хой ажылында ың-не харысалгалыг, чугула кампания. Чүге дээрге, чүс-чүс хойжуларның чыл дургузунда чорудун келген чамыштыг ажылының түңелин кыргылда үндүрер апаар.

Он бирги беш чылдың баштайгы чылында республика күүнеге 2700 тонна дүктү дужаар планныг. А чылдың бирги чартының садары—800 тонна. Дүк салар талазы-биле планныг онаалдаңы чедир болгаш ажыр күүзелиир кыргылда кампаниязынга ыяк белеткенирилеп, база оны организастыг, бедик деңнелге эрттиреринден, дүктүң чидиринге болдурбазындан болгаш оң үнелиг чиг-эттиг шынарлың экижериндеп бүрүнү-биле хамаарыжыр. Ынчангаш хой кыргылдазының ың-не кыска—15—20 чүүүүн, пазы-харын барымдаалап тургаш ангылап үзер. Оон соонда ындыг хойлардан тускай коданнарны ангылап тургузар. Кыргылда пунктузунга келген коданнардан илерээн уксаалыг хойларның дүгүүн хемчээлин, дириг деңзизин тускай данзыга бижип турар керек.

Ийиде, болдаашкын үезинде хойнуң дүгүүге-баглаан пес болгаш ыяш — янзы-бүрү демдектерни кыргылда бетинде хойжу аштап ярыглаар. Үште, хойжу кыргылдага коданын киирер бетинде хойларны харагаанныг, нышпыг черлерге кадарбас болгаш дүктүң чидирини болдурбас хемчегларни алыр, түлеидп дүкүү чыгташ. дужаар.

Хой кыргылдазын амгы үеде ажыл-агыйларының ярыг орулга алыр чүүлү-дур. Ындыг болганда, ону сорттап, савалаарыңче онза кичээнгейни салыры эргежок чугула. Дүктүшын класстап, сорттаары—класстакчыларның эң чугула херээ. Олар боттарының бедик харысалгалыын ханызы-биле медереп билген, ук ажылды эң-не бедик негелдеиин деңнелинге чоруткан турар ужуг-дуг. Янзы-бүрү өңнүг дүк, ак дүкке болдаарга. 10—20 хуу куду өртектиг болур. Бир дүрүтте өңнүг дүк ак дүк-биле бичии-даа холужа берген болза, ол дүрүнгү шуптузун өңнүг дүк кылдыр санаар апаар. Оон түңнелинде ажыл-агый мөңмүн рубль-биле санаттынар улуг когаралга таваржыр. Ындыг чорук класстакчыларның харысалга чогуунун уржылдалыг) дүктү 26 хуу деп чоруткан, а херек кырында ол оон хөй—37 хуу болган. Ажыл-агыйларда дүктү сорттап турар кижилер боттарының ол ажылын ам-даа чогуур негелдеге чедир билбезин үстүнде киирген карышкактар тодаргай хереченлеп турар-дыр. Бо чылын ындыг карышкактары болдурбазынче, дүктүшын сорттап, савалаарынче онза кичээнгейни салыры эргежок чугула. Дүктүшын класстап, сорттаары—класстакчыларның эң чугула херээ. Олар боттарының бедик харысалгалыын ханызы-биле медереп билген, ук ажылды эң-не бедик негелдеиин деңнелинге чоруткан турар ужуг-дуг. Янзы-бүрү өңнүг дүк, ак дүкке болдаарга. 10—20 хуу куду өртектиг болур. Бир дүрүтте өңнүг дүк ак дүк-биле бичии-даа холужа берген болза, ол дүрүнгү шуптузун өңнүг дүк кылдыр санаар апаар. Оон түңнелинде ажыл-агый мөңмүн рубль-биле санаттынар улуг когаралга таваржыр. Ындыг чорук класстакчыларның харысалга чогуунун ужуурдуг негелдеге чедир билбезин үстүнде киирген карышкактар тодаргай хереченлеп турар-дыр. Бо чылын ындыг карышкактары болдурбазынче, дүктүшын сорттап, савалаарынче онза кичээнгейни салыры эргежок чугула. Дүктүшын класстап, сорттаары—класстакчыларның эң чугула херээ. Олар боттарының бедик харысалгалыын ханызы-биле медереп билген, ук ажылды эң-не бедик негелдеиин деңнелинге чоруткан турар ужуг-дуг. Янзы-бүрү өңнүг дүк, ак дүкке болдаарга. 10—20 хуу куду өртектиг болур. Бир дүрүтте өңнүг дүк ак дүк-биле бичии-даа холужа берген болза, ол дүрүнгү шуптузун өңнүг дүк кылдыр санаар апаар. Оон түңнелинде ажыл-агый мөңмүн рубль-биле санаттынар улуг когаралга таваржыр. Ындыг чорук класстакчыларның харысалга чогуунун

Төрээн чуртка—эки шынарлыг дүктү

хонукта доозары эргежок чугула.

Бо харысалгалыг болгаш чугула кампанияга баш удур белеткенир херек. Бо талазы-биле республикада чүү кылдыңгаңыл? Республикага 94 кыргылда пунктузу ажыллаар. Оларны амгы үеде багай эвес септеп, белеткеп турар. Бо хүнерде 64 пункт шуут белеп, оларга кыргылданы ам-даа эгелеп болур. СЭКП райкомнары болгаш райкүүскомнар хой кыргылдазынга белеткелдин айырыш боттарының хуралларынга баш удур чугаалажып көрген болгаш ол чугула кампанияны бедик деңнелге организастыг эрттиреринин, 1981 чылдаа күүнеге дүк садарының планын чугаа чокка күүседиргинің талазы-биле тодаргай хемчегларни ажылдаа кылган.

Хойдан кыргын алыр дүктү арбын болдурар дизе, чүнү кылырыл? Бирээде, кыргылда мурунда бонитировканы (хойну класс айны-биле үзеңги) эрттирер. Ынчан кодан бүрүзүнден I, II болгаш III класстың хойларын дүгүүн өңчамдыг ажыл-агыйлар чорууда берген. Чижээ, Эрзин районнуң «Нарын», «Чаа оруқ» совхозтары дүгү хозалген хойларны коданнарга бярын аралап кыргыырын организастаан. Ол шыкаш Тес-Хем районнуң кыргылда пунктулары бүрүн белен. Меңгүн-Тайга, Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик районнарның ажыл-агыйларының кыргылда пунктуларында белеткелдин сөөлгү ажылдарын чорудуп турар.

Кыргылда үезинде бир ың чугула хемчег болза, хойнуң электриглиг хачы-биле дүргеи кыргыырының аргазын чер болганга шиигээдип алыры болзур. Бо деңнелделиг дрга хой кыргылдазының хуусаазын кызырар, тодаргайларга, ажылдың чорудулагзын дүргедедир. Оон аңгыда ынчаар кыргаан дүктүң шынары эки болур. Ону барымдаалаашкы, совхозтарның удуртукчулары, специалистери, парткомнар, ажылчын база комсомол комитеттери дүргеи кыргыыр аргага кыргыкчыларны чаңчыктырып өөредиргиниң болдунар хемчегларни алыр хүлээлгелиг.

Дүк дээрге республиканың чамдыкы ажыл-агыйлар чорууда берген. Чижээ, Эрзин районнуң «Нарын», «Чаа оруқ» совхозтары дүгү хозалген хойларны коданнарга бярын аралап кыргыырын организастаан. Ол шыкаш Тес-Хем районнуң кыргылда пунктулары бүрүн белен. Меңгүн-Тайга, Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик районнарның ажыл-агыйларының кыргылда пунктуларында белеткелдин сөөлгү ажылдарын чорудуп турар.

Кыргылда үезинде бир ың чугула хемчег болза, хойнуң электриглиг хачы-биле дүргеи кыргыырының аргазын чер болганга шиигээдип алыры болзур. Бо деңнелделиг дрга хой кыргылдазының хуусаазын кызырар, тодаргайларга, ажылдың чорудулагзын дүргедедир. Оон аңгыда ынчаар кыргаан дүктүң шынары эки болур. Ону барымдаалаашкы, совхозтарның удуртукчулары, специалистери, парткомнар, ажылчын база комсомол комитеттери дүргеи кыргыыр аргага кыргыкчыларны чаңчыктырып өөредиргиниң болдунар хемчегларни алыр хүлээлгелиг.

Дүк дээрге республиканың чамдыкы ажыл-агыйлар чорууда берген. Чижээ, Эрзин районнуң «Нарын», «Чаа оруқ» совхозтары дүгү хозалген хойларны коданнарга бярын аралап кыргыырын организастаан. Ол шыкаш Тес-Хем районнуң кыргылда пунктулары бүрүн белен. Меңгүн-Тайга, Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик районнарның ажыл-агыйларының кыргылда пунктуларында белеткелдин сөөлгү ажылдарын чорудуп турар.

Кыргылда үезинде бир ың чугула хемчег болза, хойнуң электриглиг хачы-биле дүргеи кыргыырының аргазын чер болганга шиигээдип алыры болзур. Бо деңнелделиг дрга хой кыргылдазының хуусаазын кызырар, тодаргайларга, ажылдың чорудулагзын дүргедедир. Оон аңгыда ынчаар кыргаан дүктүң шынары эки болур. Ону барымдаалаашкы, совхозтарның удуртукчулары, специалистери, парткомнар, ажылчын база комсомол комитеттери дүргеи кыргыыр аргага кыргыкчыларны чаңчыктырып өөредиргиниң болдунар хемчегларни алыр хүлээлгелиг.

Дүк дээрге республиканың

Хову ажылдарының допчулалы

КУРУКТУРУЛГА АЦДАРЫЛГАЗЫ

Республиканың чер ажылдыглары он бирги беш чылдың баштайгы чылында партияның болгаш чазактың салган соруулгаларын күүседир дээш эрес шүдүргү ажылдап турар. 1981 чылдың июнь 3-түн медээзи-биле алырга, республиканың совхозтары чазын чажар культураларны 280 муң гектарга тараан, ол—планның 90 хуузу. Кол культура болур кызылчастың чаштырылгазын совхозтар бүрүн доозкан, харыдаа планны дыка ажырган. Оон-биле чергелештир чамдык культураларны чаштырылгазын саалап турар. Чижээ, республикала чиитки-биле чингетараанны 3 муң гектарда чаштырган азы планның 70 хуузу болган. Ам ол культураны чаштырарының чогумчалыг үезин эртип турар. Чинге-тараа чаштырар талазы-биле алдынгы Улуг-Хем, Танды, Кызыл районнарның совхозтарны ыяк тожуддан турар. «Улуг-Хем» (директору В. Н. Виников), «Чыраа-Бажы» (директору К. Б. Куулар). ССРЭ-нин 50 чылы аттыг (директору В. Г. Чубик) совхозтар чинге-тараа чаштырылгазын доозарыңын практиктиг хемчегларни алыр.

Чамдык районнарда кукуруза чаштырылгазы бага саалап турар. Чижээ, Каа-Хемниң совхозтары ол культураны чаштырарының планын үезе 14 хуу, Өвүрүүр—25, Бай-Тайганың — 42, Бии-Хемниң—53, Барыын-Хемчиктиң—56 хуу чедирген. Кукуруза чаштырарының планы республикада 65 хуу күүседиргеп.

Помидорнуң болгаш капустаның өзүмнерин тарын олуртурунуң өйү келген. Ол ажылды амдыызында оожум чорудуп турар. Республиканың когаларының 32 хуузун тарын олурткан. Ногаа культураларын тарырмының планын Чөөн-Хемчик (20 хуу), Тандың (33 хуу), Каа-Хем (37 хуу), Кызыл (40 хуу) районнарының совхозтары кончуг оожум күүседип турар. Республиканың совхозтарында ногааларның үрезиниери болгаш өзүмнери четтир саанын-биле бар. Ынчангаш ажыл-агыйларның специалистери олуртулганы организастаарынче чогуур кичээнгейни салыр херек. Ногаа олуртулгазын июнь 15-ке чедир доозкан турар ужуглуг.

Ам совхозтарның хөй шуруузунда чер аңдарар тракторлар чаштырылгадан хосталып үнүп турар болгаш куруктурулга аңдарылгазын чорударының өйү келген. Республикада куруктурар черини чүгле 8,5 хуузу аңдартынган. Чөөн-Хемчик районнуң совхозтары куруктурулга аңдарылгазының планын чүгле 2 хуу, Бии-Хемним — 4, Каа-Хемниң — 4, Тандының — 7, Барыын-Хемчиктиң база-да ол хире, Кызылдың — 14, Улуг-Хемниң—26 хуу чедиргеп. Оон өске районнар куруктурулга аңдарылгазынче ам-даа кирбээн. Бо чугула агрохемчегни, эртжеп ылларда ышкаш, сааладып болбас.

Амгы үеде база бир чугула ажыл — тараалары суггарарам. Чүгле суггарылганы чогуур чезинде чорудар болза, суггатыг черлер чаагай дүүктүг берип болур. Июнь 3-ке чедир өөүшкүн суггарылгазын планнаттынган 40 муң гектардан чүгле 3881 гектарга чоруткан азы 9 хире-ле хуу болуп турар. Чөөн-Хемчик, Тандың, Барыын-Хемчик, Тес-Хем районнарның ажыл-агыйлыны өөүшкүн суггарылгазын кончуг оожум чорудун турар. Оон кадыкда эрте чаштырган тараалар өө-шык чогундан кадып эгелээн. Ынчангаш өөүшкүн суггарылгазын соолдаашкын чокка, бар суғну бичии-даа халас агыспайн чорудары — хүнүң сорулгазы. Тараалың чаагай дүүктүн суггаттыг черлерге чүгле эки шынарлыг чогуур үезинде чоруткан суггатбиле магадылап болур.

Допчулалды республиканың Көдээ ажыл-агый министерствозунуң чер ажылының килдизинин специалистери белеткээн.

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТА

ОРДЖОНИКИДЗЕ. Соңгу үелелерниң партия болгаш профсоюзнуң организацияларының дузазы-биле суггатыган хөй-иниттү чөвүлели оон ажылын удуртуп турар. Культура орудуларының болгаш бажыңнарының, район библиотеказының хоорайның «Балдыр» шитилелиниң организациязының кылыр ажылдарының чамдызының шинаар моонгээн. Микрорайонда агитволдериң аразында көрүлде конкурсту СЭКП Усольск хоорком хөй-иниттү чөвүлели-биле кадып чарлаан.

НАРЫН. (Кыргыс ССР). Машина-биле ниик сөөр операторлары - белеткээр - класстарны Кыргызаавын Джумгальск райобъединениң мал ажылының комплекстеринде ажыткан. Төрээн колхозтарынга болгаш совхозтарынга күш-ажылчы базымы эгелээрин күзээн школа дозоукчуларын ажаа өөредирибиле ону ында тургускан. Республиканың «Мал ажылы—комсомолдуң шалынды херээ!» деп лозуңнуг адаа-биле ажылдап турар комсомол организациялары фермаларже болгаш комплекстерже бо чылын шкоолаларның алды муң дозоукчуларын ажылдатып чорудар.

ДОНЕЦК. Донецкиниң Украинаның үениинчи комсомолу аттыг машина тудуушкун заводунда кылган «Север» деп салгынадакыы эң-хаам шахталарга ажылдаар. Ону Норильскиниң даг-металлургия комбинатының чоокта чаа чорукка. Бир километр чедир хаңы черде ажылдап турарларга арыг агаарны ол чедирер аргалыг. Ындыг салгынналыкчылар-биле чурттуң оон-даа өске шахталары хаидыртынар.

ТОМСК. Красноярскиниң опера болгаш балет театры гастрольдарын Томскиде эгелээн. П. И. Чайковскийниң «Колбак-кара калынын» деп операзын дыйнакчылар чылыбиле хүлээп алган. Сибирьде эң аныяк од театр — артистериниң составы-биле, база аныяк. Олар колдуунда-ла Ленинградтың, Москваның, Одессаның консерваториязының дозоукчулары. Коллектив ийи чыл дургузунда операның болгаш балеттиң 19 шилерни белеткээн. Оларның хөй кезии Томскиниң чурттакчыларынга көргүзүлгер.

(СЭТА-ның корр).

ЧАШТЫРЫП ДООСКАН

«Чыраа-Бажы» совхозка мал чемнери белеткээрин эрткен чылын тускай алыр кылдыр тургускан болгаш оон удуртукчулугга агроном Монгуш Данчат-оолду томуйлаан. Бригада комплекстиг кылдыр механизастаттынган. Анаа суггаттыг 554 гектар шөлдү тускайлап берген.

Мал чеми белеткээр бригаданың механизаторлары он бирги беш чылдың баштайгы чазында черни болбаазырадырының болгаш мал чеми культураларны тарырының чаа технологиязын шиигээдип ап эгелээн. Бүгү шөлдү хөрзүнүг хат алырынга удур техникабиле болбаазыраткан, а чаштырылганы СЗП-2,1 дээр болбаазын секциялар-биле чоруткан. Мал чеми белеткээр бригада ам чангыс чылдыг сигеннер тарылгазын доозкан.

Совхозтуң Хорум-Даг салбырының девискээриниде Хемчиктен үндүрген бугада 200 гектар шөлдү суггаргаш, ында силос кылыр кукурузаны тараан. Ол суггаттыг шөлдү Монгуш Доржуга удуртқан 12 кижилиг звено суггарып, ажаап турар. Суггатчылар кукурузаның гектар бүрүзүнден 120 центнерден куду эвес нотаан масеазын алырың хүлээнгеп.

Мал чеми культураларны тарыыры-биле чергелештир, сигеп болгаш люцерна шөлдериниге часкы өлүшык сиңирер суггатты чорударын база организастаан. Чижээ, Дагыр-Шеминиң хойжу бригадазының (бригадири Оңдар Очур-оол) малчынары 120 гектар сигеп шөлүн суггарып алган. Ол шыкаш Чыргакчы салбырында Сат Данчыттың суггатчы звенозу 110 гектар люцерна шөлүн чазын суггаргаш, ам оон ийиги суггарылгазынче киришкен.

«Чыраа-Бажы» совхозтуң чер ажылдыларын чоннуң кол байлаа — черни чөп ажыглаарынче улуг кичээнгейни салып турар. Чыргакы салбырында Кара-Сугнуң шөлдерин шаанда араттар бута үндүрүп суггаргаш, тараа тарып ажыглап турган. Ынчалза-даа ол черлер кагдынган. Сөөлгү чылдарда механизаторлар эрги бугаларның үнүн чыртып, аштап, шөлден үнген хараганнарны туруп каапкаш, ында черлерни суггарып, мал чеми культуралар тарыырынга ажыглай берген. Ындыг ямзы 400 гектар суггаттыг черни шиигээдип алган.

А. МОНГУШ.
Чөөн-Хемчик район.

ТЕХНИКАНЫ ЧӨП АЖЫГЛААР

Бистин республикавыстың ажыл-агыйларында техниканы ажыглап, кадагалап турарында улуг четпестер бар. Өүр районнуң «Коммунизмче оруқ» совхозта чүгле автомашиналар безин дөртен ажыг. Оларның беш-алдызы ажылче үнер, өскөлерн үрелик. Тракторлар база ындыг, хөй кезии аңаа турар. Совхозтуң девискээриниде мида-мында октапкан техника бааз хөй. Техниканың отчёт-

Бистин республикавыстың ажыл-агыйларында техниканы ажыглап, кадагалап турарында улуг четпестер бар. Өүр районнуң «Коммунизмче оруқ» совхозта чүгле автомашиналар безин дөртен ажыг. Оларның беш-алдызы ажылче үнер, өскөлерн үрелик. Тракторлар база ындыг, хөй кезии аңаа турар. Совхозтуң девискээриниде мида-мында октапкан техника бааз хөй. Техниканың отчёт-

үчёдуу сандаргай. Механизаторларга болгаш чолаачыларга техниканы хүлээдирде акт тургуспайн турар. Тракторларда, машиналар-даа бажынар чанында тургулаар. Мыны ажыл-агыйжы эвес чорук совхозту каражага таварышпырып турар. Совхозтуң директиязы, тускай эртемнигер дарый хемчег алыр үе келген.

Х. ОЧУР.

Совет көдээниң кижилери

МЕХАНИЗАТОР АДАШКЫЛАР

Шемиге баштайгы колхоз 50 чылдар үезинде тургустунган. Оон соонда ийи-үш чыл эрткенде-ле каттышкан ажылагыйга янзы-бүрү машиналар бар апарган. Бирлеге катап колхоз даргазы Куулар Люндуп септекчи Куулар Балины келдирткеш, мынча дээн:

— Чүгле машина-техниканы септеп билир эвес, харын тракторларны, комбайнларны башкарып турар апарган-дыр силер, Баян Нарыневич. Ындыг болган төлээде, бир чаа комбайндан хүлээп алзыңарза кандыгыл? Тараавыс дүжүүт чаагай-дыр. Ону дүрген ажаап албас болза, черге калыр чалавас. Ажаалда эгелегиже чедир чаа комбайнны эдиктирип, бодунар-даа хол хөндүктүр чорудуп турунар.

— Кижи чедишпес болза, комбайнны башкарар бооп-тур мен ийин—деп, Куулар Баян чөпшээрешкен. — Бодум ботөредилге-биле машиналарны чорударын өөренип алган кижи мен. Чайланы берзе, курска өөренип чоруур деп күзел бар.

— Ажаалда доостурга, курсче кыжын чорудар бис — деп, дарга аазаан.

Куулар Нарынович ынчаар механизатор апарган. Бот-өөредилгелиг механизатор. Чүгле 1962 чылда Чадаана хоорайга механизаторнун түр курузун доозуп алган. Ол хевээр-ле «Кан аътты» дынын салбаан.

Ажылга кызымак, техникага сундулуг бо кижи чүгле бодуу мергежилдиг механизатор эвес. Ажыктыг ол ажыл-ижинче ажы-төлүн база хаара тутқан. Улуг оглу Виктор совхозка ажыттынган курска өөренгеш, база механизатор болган. Ол ам «Большевик» совхозтуң № 2 комсомолчу-аныяктарының трактор-ховуу бригадазының бригадири. Оон бичези —Маадыр-оол адазының болгаш улуг акызының изин базып, трактористе апарган. База бирээзи—Коля Балгазының механизация училищезин доозкаш, совхозта адыкчы-мастерлеп ажылдай берген. Хеймер оглу Олег совхозка механизаторлар курузу доозкаш, «Беларусьта» олурупкан. Уруу Вера база адазын дээп, трактористиң мергежилин чедип алган.

Куулар Нарынович дөрт оглу болгаш уруу-биле кады чангыс бригадада ажылдап, оларның дагдынықчызы болуп турар. Балыннарның өг-бүле звенозу он бирги беш чылдың часкы ховуу ажылдарын организастыг болгаш бедик агротехниктиг деңнелге шалыпкын чоруткан.

А. МОНГУШ.
Чөөн-Хемчик район.

Чаш бызаа ажаап, азыраары нарын ажыл. Ындыг турбуже, бистиң «Өөк» совхозтуң специалистери ол ажылче чогуур кичээнгей салбайн туруры дыка хомудаңчыг-дыр. Чаш бызаа кажаалары дакпыш, кыжын дыка соок. Чаз төрүттүнген бызаалар киреэ ангы кажаажыгаш чок болгэныындан ниити кажаага киирип каарга, улуг бызаалар-биле баскылажы бээр. Чаш бызаан хонаргага-ла незинден ангылаап, инекти ниити коданче киириптер. Оон бызаа азыраар кылымал-даа, дыртакчаа сүт бербейн баар. Кылымал сүт орнунга довурактыг

Дүвүренчиг медээ

АЖЫЙ БЕРГЕН ЧУДАННЫ... ЧАШ БЫЗААЛАРГА

сула далганың хайындырып каар. Оозу чедир хайындыстынмаан, харын-даа ажыл берген болгулаар.

Бир ай азыраан бызааларны дараазында кажааже алаарга, анаа баргаш, аарып, өлүп эгелээр-дир, чүге дээрге ол кажаанын ниити соок, лакпыш. Кыжын ол шаарап кажаалардың ниити шуут дошталдыр дока бээр. Оон кадында шупту ажылды холбиле кылыр-дыр бис. Кажаа ниитин ашташ, өдекти бодуусе чүктеп үндүрер-дир бис.

Ам чаш бызааларны эрги кажаада хүлээп ап турар. Ында электри удазыым үзүүлгеп, чырык чок. Кажаа ниити чылдыр херексел ажыллавайн турар. Ынчангаш дыка соок. Кажаа ниитинде суугу салып каан, ону бодум одаар кижи-дир мен. Оон аңгыда бызаа адаанга урар курсак хиреэнди чок. Фермадан бир километр хире черле технологон хирээнди бар, ону чадыг чүктеп дажылаар-дыр бис.

Ферманың бригадири П. Жмак зоотехниктиң, ажылагый эргелекчизиниң, бригадирниң ажылын катай хүлээнип алган ажылдап турар. От чаш бызаа кажаазынга биже-ийде ийи-чангыс келир. Ынчан келгенде хомудал кылырга ажынар, «ону мен билмен» дээр-дир. Чаш бызааларга бээр чүгай, көк-сула, витаминниг сиген далганы фермада шуут үзүлгеп. Чүгле чемя багай, хавмыгыг сула далганыдан өске үүг-даа чок. Совхоз төвүнден специалистер келбес-тир. Улуг мал эмтиин кыжын ийи катап келгеп.

Ам чайгы үеде кышкы бергелер уттундурар, келир кыжын олар база-ла катаптаар. Бригадир ажыл-агыйжы эвес-боорга, ажылчыннар чүүү канчаптарыл? Бергелер чылдан чылче катаптап турары олдур. Ындыг байдал кажанго чедир уламчылаарыл? Совхозтуң удуртукчулары, специалистери үстүнде айыттыган четпестерни кажан эдгээл?

К. ШОЙДУҢ.
Баян-Хем районнуң «Өөк» совхозунуң Чкаловка сүт-бараан фермазында. бызаа ажлакчызы.

КИЧЭЭНГЕЙДЕ — ПЛАН КҮҮСЕЛДЕЗИ

Будурулгелерниң, организациялариың, ажыл-агыйларның ангы-ангы-адыларының ажылагый, сан-хөө өске-даа ажылчорудулгазын контрольдаарының айтырыгларын Улуг-Хем районнуң улусчу контроль органнары кичээнгейниң төвүүге тургускан. Бо талазы-биле боттарының чыл иштинде чорутқан ажылының дугайында коллективтер мурнукка отчёдун берип турарлар. Улусчу контроль бөлүктериниң ол отчёттары партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин күүседир дээш оларның бедик көдүрүлүүшкүнүнүң, чогаадыкчы инициативазының байдалынга эртип турар.

Хайгыылчылар хыналдаарны тус-тус участоктарга чорудуп тура, хамыктың мурнуудэ продукциянын болгаш ажылдың шынары, социалистиг өнүүнүң камгалалы, ажыл-эмгэдралга тааримчалыг байдалды тургусканы, техниканың айыыл чок чоруунуң айтырыглары, күш-ажылдың сагыылга-чуруму быжыглаары, акшахөреңгини төп ажыглаары дээш ышкаш айтырыглаже кол кичээнгейни салган.

Күрүне планнарының күүселдези ышкаш чугула айтырыглаже, мурнуку чылдарга болаарга, улуг кичээнгей салдынып турар. Ынчалза-даа ол ам-даа чогуур дениелге четпес. Районнуң улусчу контроль комитеди эрткен чылын болгаш бо чылдың дөрт айларында күрүне планнарының күүселдезинин чоруп турарының дугайында дөрт организацияның ажылын сайгарган. Оларның ийизи Саян-Шушенск ГЭС-тиң суг хөөлбээ тургустунар зоналыында ажылдап турар тудуг организацилары болур. Чижээ, № 209 орук ажыглал участогунуң күрүнеиниң планныг онаалдаарын күүседир талазы-биле багай ажылының дугайын эрткен чылдың ноябрьда комитеттиң хуралынга дыннаан. Ук участок (амгы үеде Чадаананың орук-септелге тудуг эргелелиниң прораб участогу, начальниги А. П. Шевцов) күрүне планнарының күүселдезин доктаамал үзүп келген. Кылып турар ажылдың шынары, күш-ажылдың сагыыга-чуруму ам-даа куду. Кадрларның ажылдан үнер-кирери эвээш эвес, оларны ажылга турумчудар талазы-биле ажылларны кошкак чорудуп турар. Эргелелдиң ажылын кошкак улуртканы дээш А. П. Шевцовка комитет шынгы доңгулда хүлээткен.

«Шагонартяжстрой» трестиң улусчу контрольдуң кол бөлүүнүң киирген материалдарын ёзугаар кол канализациянның насос станциязында озал-ондак болу берип болгу дег байдалды болдурбас талазы-биле хемчеглерни ёй-шаанда албайн, ол объектини ажыглалга киирерин № 20 КМК-ның болгаш участоктуң үзүп турарының дугайында айтырыгны эрткен чылдың төнчүзүнде комитеттиң хуралынга чугаалашкан. Участок начальниги В. М. Денисенкого, № 20 КМК-ниң кол инженери В. А. Масловка комитет хемчег хүлээткен. Комитеттиң талазынган хемчеглерни алганының түңнелинде канализациянын насос станциязында үрелиишкин болу берип болгу дег байдалды чайлаткан, деринишкиннерни керээлиг организацияларның эптеп кылырынга таарымчалыг байдалдарны тургускан. Ол чугула объектини бо айда ажыглалга киирери көрүлгеген.

«Шагонартяжстрой» трестиң тудуг-монтаж ажылдарын күүседиринге, ниитизи-биле Чаа Шагаан-Арыг хоорайны тудазырынга «Красноярскстройтранс» трестиң Чаа Шагаан-Арыг автобаазазы биче эвес рольдуг. Ынчангаш комитеттиң 1981 чылда перспективтиг планында Чаа Шагаан-Арыг автобаазазында күрүне планының күүселдези болгаш автомобиль парыгының ажыглалы база оон чүк чүдүрер аргалыының дугайында хыналданың түңнезлерин комитеттиң хуралынга бо чылдың апрельде сайгарган. Будурулгелиг ажылында четпестерни аңаа демдеглээш, оны экижиндериниң, чүк соортулгезиниң планныг онаалдаарын күүседириниң шалыкын хемчеглерни алырын автобаазаның начальниги А. И. Абрамовтан, кол инженер С. В. Петровтан комитет негээн.

Амгы үеде комитет ажылагыйда, будурулгелерде болгаш организацияларда күрүне планнарының күүселдезин контрольдаар талазы-биле хайгыылчыларның ажылын улам идепкейжидиринің хемчеглерни ап турар. Жданов аттыг «Күш-ажылдың хостуу» совхозтарда, «Шагонартяжстрой» трестиң район эмнелгезинде, өске-даа коллективтерде улусчу контроль бөлүктериниң бо талазыбиле ажылы идепкейжээн.

В. БАЗ-ООЛ.
Улуг-Хем районнуң улусчу контроль комитединиң инспектору.

СӨЗҮНГЕ ЭЭ БОЛГАН

Стакан Уржанайның хойжу стажы ыңдыг-ла үр эвес: ол 1977 чылдың чазынында «О. Шынаа» совхозка дөпте хураганнар хүлээп алган. 700 баш! Ынча хураганы онча-менди кадарып деп чүве эмир эвес керек. Дуржулгалыг малчыннарга безин ынча хөй хойлуг кижи турбаан. Ынчалзажок Стакан биле Норжукмаа Уржанайлар коданда хойнуң хойүнден юртпаан. Оларның кайызының-даа ада-иезин уктуг малчын улус чораан. Ындыг болганда, Уржанайлар бичкизинден тура-ла хой кадарын өскен болбайн аан.

Уржанайларның тогду хойлары бир дугаарында 1978 чылда ооллаан. Олар ынчан төрүүр 100 хойга онаштыр 87 хураган доруктурган. Ийиги ооллаашкынга көргүзүү оон алээп белээн — ийи хураганны хөйнү алган. А эрткен чылын 100-тен 93 хураганны менди доруктурган.

Аныяк хойжулар СЭКПниң XXVI съездизиниң төлептиг уткуур дээш бедиткен хүлээлгени алган. Улуг хойнуң баш санын кыштан 98 хуудаа куду эвес камгалап алыр, төрүүр 100 хойга онаштыр 98 хураганны менди доруктурар, 10 тонна өдекти бөлөр, 20 тонна сигенни кезип алыр, кыштаанның бүгү септелгезин май 10-га чедир доозар. Коммунист хойжу Стакан Уржанай бодунуң сөзүнге ээ болган: төрүүр 100 хойга онаштыр 103 хураганны доруктурган, улуг хойларын кыштан бүрүн менди ажырган, өдек-кыштаның септелгезин май эгезинде-ле бүрүмүбиле дооскан.

М. ТИРЧИН.
Тес-Хем район.

Коммунист дугайында чугаа

ХҮЛЭЭЭЛГЕ КҮШТҮГ

Аттыг уруг улуг артче дорттап-дорттап челзип орган. Деңгүчүкке аъдының аксын тыртып каап, хөрек болган өөрүшкүзүү чоок-хавы дагларже чагыладыр бадырып чораан:

Кыжын боорга, хыраа дүшпес
Кырган Агар кыштаамайны!
Чайын боорга, шалын дүшпес
Шарануур деп чайлаамайны!

Валяны совхозтуң партком секретары Күнзет Бин-оол келдиртken турган. Парткомга чугаалашкан айтырыгларның бирээзи — ону СЭКП кежигүнүүнге белеткеп киирериниң дугайы болган. Хойжу бригаданың бо бригадири эрткен чылдың июньда СЭКП кежигүнүүнге кандидаттап киргеп. Ынчан партком кежигүннери «Эң харысалгалыг болгаш уттундурбас үеде кирип турардыр сен: СЭКП-ниң XXVI съездизи-биле чергелештир оң бирги беш чыл база келген. Ажылының бергезин көр, соок кыштың хаймыдан бригадада хорамча хөй, чүс башка онаштыр алган хураган чүгле 34 баш болган. Илерттинген четпестерни чайладыры болгаш бригаданы мурнакчыларның дениелинге чедирери сенден хамааржыр. Ынчангаш сенээ идегээш, совхозтуң коммунистерни сени партияның хүрээлелинге кирип алыр деп турардыр. Бүзурел улуг-дур, билип тур сен бе? Партийжи даалган ол»— деп чагыын берген.

Парткомга оон дугайын чугаалажып, ону партийжи хүрээлелинге хүлээп ап турда, эңда сүме берип турган коммунистериңиң аразынга Ленин болгаш Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнериниң эдилекчизи, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи Соян Алдын-Херел, «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниг Соян Хаймың, өске-даа хоочун хойжулар олурган. Оларның сүмелерин ап, арга-дужулгазын шингээдирин аныяк бригадир шиитпирлеп алган.

Валентина Бызаакай беш чыл мурнунда Кызылдың көдээ ажыл-агый техникумун доосказ, ийи чыл дургузунда Эрзиянын «Чаа оруу» совхозка мал эмчилээн. Оон болгунун төрээн болгаш өскен чери Ак-Эрикке чедип келген. Баштай «Кызыгаар» совхозтуң фуражириниге, оон соонда Шарануурда № 3 хойжу бригаданың бригадиринге ажылдай берген. Бо удазда оон ол бригадазынче бар чоруурун бо.

Арт кырынга үнүп, Ак-Хаяны эртип кээрге, Шарануур дуу чыткан. Ону дескиндир аалдар чазагларын да хоңгулапкан. Кайнаар-даа көөрге, чоок-кавыда таралы оттаан кезек-кезек хой: Соян Сувактыы, Намзал Өөлеттин, Дижитмаа Орус-оолдуу... Бо мынчвар он муң ажыг хой үк бригадада мөөнеттинген. Оон баш бурүзү, кыштаа болгаш одар-белчирни, суг-суггады, кажаалары, малчыннарның ажыл-херээ база-ла Валяның харысалгазында. Ол дээш бригадир чамдык үелерде уйгучыдын-даа дивес. Кончуг берге таварылгалар-даа тургулаан. Ылангыя чывар-соокта чаъс-чаашкыныгда тренчиңге! Чамдыкта көжер-дүжер туржук, аңаа совхоз төвүүчетёш кээр безин халге тывыласталай бээр: баш удур хемчег албас болза, отчёт-даа озалдай берип болур.

Валяның караа аалдарны ончалай чүгүрзе-чүгүрзе, хал кыдыында кажаалырга кээп үскен. Ында бригаданың төвү болгаш хой кыргыыр пункт турар. Пунктуну сүстүп чылар элезинден чайлаткаш, шыкта тургускан, ам хой кыргыырынга, ыңгылайында, белеп болган. Будук база чаңы, шоодай, эм-таң дээш, херек чүүлдер, колдуунга четчелеттинген. Кыргыкчыларның болгаш өске-даа ажылчыларның данзызын аскан, кодаларның пунктуга келир эвээшээн, хүн чүрүмүн тургускан, аъш-чем болгаш өске-даа айтырыгларны бригадир совхозтуң дирекциязы-биле сүмележип, шиитпирлеп турар. Оон-биле кады мал чеминиң белеткелиниче кирер үе база чоокшулдам. Бо бачым үеде кыштаглаар септелгезинде ажылдарның дооступ турары өөрүнчүг. Мында малчыннар бярык-ла шуйтузу кыштагларының үүрмек септелгезин көжер бетинде кылып алганы деткимче болган. Ынчалза-даа ажыл ам-даа хөй.

Шарануурдан кожа аал аразы хире черде Нарын хем элезиннеп аразы-биле бадып чыдар. Оон хадыныг эриктеринде хөй мал болгаш аалдаа көзүлген: бетиндээзи — бистин, ыңдындазы — Моолдуу. Эң бетинде аал — Валяның ада-иезинин — Ак-Эрикке коллективтиг ажыл-агыйның үндезилекчилериниң бирээзи, «Күш-ажылчы шылгарал дээш» медальдың эдилекчизи, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Анчы биле Хемчик Бызаакайларының ол.

Хоочун малчын ол өг-бүле шагдан бээр мурнакчыларга санадып келген. Бо ылыш олар төрээн 279 хоюндан 342 хураганны, азы чүс башка онааштыр 122 хураганы доруктуруп алган. Тес-Хем районнуң төөгүзүнде ол хире чаш төл доруктурган хойжулар коңчуг хөвүр. Бо өг-бүле чыл бүрүде бедик көргүзүүлерни чедип ап келген. Совхозтуң малы хөй чидиргиг болган, эрткен чылын безин олар төрүүр чүс башпан-на 98 хураганы камгалап ап, төйну матадаткан. А бригада эрткен чылын чүстен-не 34 хураган алган турган, а он бирги беш чылдың баштайгы чылында ол көргүзүүр 106 болган. База-ла рекора! СЭКП кежигүнүүнге бо хүнүнде киргеп. Валентина Анчыевна Бызаакайның чедниишкини ол. СЭКП-ге кандидат стажын эртип турганының үезинде парткомнуң бергени партийжи чугула даалганы бригадир шак ынчаар күүсеткеп.

Бригаданың он кодан төрүүр, сес кодан төрүвес хойларының кадарчыларында чеди коммунист, он комсомолчу бар. Оларның аразында көдээ Советтиң депутаттары Шойдак Доопай биле Баяндай Белекмаа, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутатызы Фина Ланда, район Совединиң депутатызы Соян Хайың болгаш оон-даа өскелер ажылга чүткүлдүүн болгаш үлегер-чижээн көргүзүп турар.

Бригаданың муриунда ам эң харысалгалыг, чугула соруга—хой кыргылдазын организастыг эртиреп болгаш күрүнеге дүк сазар планны күүселдири болур. Валяның бригадаже далажыг бар чоруур үжүру-даа ол. Хүнү келирге, ол боду база хачы туткаш, кыргыкчылар-биле денге ажылдап кириптер. Тарып боозадылга үезинде ол — тарыкчы, хой төрүүр үеде — сакманчы, хой аразында — мал эмчизи... дээш сургаалчыга чедир оон кылбастутпас болгаш билбес ажылы чок. Ынчангаш оңу, боду аныяк-даа болза, чон хүндүлээр.

Валя бригада төвүүге кээрге, совхоз директору Мөңге Сүндүвей шагда-ла ында турган.

— Хоюңар дүгү чүү хире хөөп тур, Валя?— деп оон айтырган.

— Каш хонук улаштыр соон доңаттаан, Яндак-оолович, эки хөөвейн тур — дээш, Валя шагын көргеш, уламчылаан.— Ам-даа сес шак-тыр, карангылаар бетинде каш аалдың хоюн дыңалтар бис бе, Яндак-оолович?

Валя аяк эрин-даа ыыр-байп, база-ла аъттанып кал. Чоруун чогузун, бригадир!

Ч. КАРА-КҮСКЕ.

Наадымга уткуштур

КҮЗЭЭНИН ЧЕДИП АЛГАН

Өнер-оол Иргитович биле Зоя Хертековна Хаван-оолдар мал ажылынга киргенден бээр ам сес чыл болган.

— Мал ажылынга чаңчыкпаан улуска баштайгы чылла дыка-ла берге чораан. Ол чылын хар-чам улуг, хат-шуурган ажакы болган. Даштыг-Тей бригадазының хоочун хойжулары биске дузалажып, аргасүмезин берип турганы-биле малдың-болур дээш соруглалывыс бистин хей-аът кийрип-турган. Амыр-дыш чок ажылдап кыштаан баштайгы чылывыс халас барбаан. Ол биске ёзулуг өөредиг болган. Хүлээп алган доювустуң-даа, хураганнарны-даа хоратпаан бис—деп, Зоя Хертековна хойжулап эгелээн баштайгы чылын сактып чугаалаар.

Тура-сорук, чүткүл турда, кандыг-даа бергелер ажып эртинер. Сес чыл дургузунда аныяк өг-бүле киптиниң малын онча-менди каларып келген. Бо үенин иштинде ажылга мергежилиг ажок болээн. Олар малының чүгле баш санын ажыл-агыйында чугула алыр. Ынчангаш ону улам сайзырадып, зооветеринарлыг ажылды үенин негелдезинге дүүштүр чорудары — хүнүнү чугула айтырыгларының бирээзи.

Он бирги беш чылда районнуң ажыл-агыйларынга хойну 75.800, мыйыстыг бода малды — 4945 башка чедирери көрдүүген. Ону боттандырарда эвээш эвес ажыл, күш негеттинер. Ынчангаш уксажыдылга каттыжыышкынының, мал тарып боозадыр станциянның, көдээ ажыл-агый эргелелиниң талазындан мал ажылының технологиязын эртемге үндезилеп чорудары чугула.

Районнуң ажыл-агыйларында малдың чаш төлүн камгалап алырының талазы-биле четпестер, чедир шиитпирлеттинмейн турар чамдык айтырыглар бар. Чижээ, эрткен кыштаглаашкында мал ооллаашкынының учёт, график хүүсаазын тодаргай тургуспайн турганындан чаш төлдү декабрьдан дараазында чылдың июньга чедир ап турган таварылгалар бар.

Мал ажылы чер ажылын хөгжүдери-биле холбаалыг. Малга быжыг чем баазазын тургузары чугула айтырыгларның бирээзи. Мал чеминге хереглеер хөй чылдыг сигенни тарып өстүрери районнуң байлалынга таварымчалыг. Ол айтырыг талазы-биле сесенярга база чугаа болган.

Суггаттыг чөрлериң ажыглалы районда четпес. Чижээ, ажыл-агыйларда бар суг курлавырлары чөтче ажыглаттынмайн турар. Оон чижээнге «Кызыгаар» совхозта байдалды көрүп болур. Ажыл-агыйның суггатчылары суггарза чогуур 1100 га шөлдүң үгүле чартыын суггаргаш, чамдык ажылчынар тарай берген болуп турар.

Чер ажылының культуразын негеллеге дүүштүр тургузар айтырыг чедир шиитпирлеттинмейн келген. Сельхозхимия Эрзии, Тес-Хем районнарга план ёзугаар 7000 тонна органиктиг чемнешчидилге төгер тургаш, оон 1224-үн соортун, шөлдерде төккен.

Чонуң хандырылгазын улам экижидери чугула айтырыг. Чурттакчы чонга амыдыралдың ачы-дүзезын чедирериниң район будурулгелериниң ажылында чамдык четпестер бар. Чижээ, районнуң харылзаа белдири бирги кварталдың планныг онаалдазын күүсеткеш, апрельдиин күүсетпээн. Телефон харылзаазында үрелиишкиннер бар, малчыннарга почта чедирилгезин тургусканы багай. Оон-биле кады коммунал будурулгелер эргелелиниле, амыдырал хандырылга комбинадында чедир шиитпирлээри негеттиниң турар айтырыглар эвээш эвес.

Ажыл-агыйларның бүгү азырында чамдык четпестерни чедир шиитпирлеттинмейн турар айтырыгларны сессия айтып, ону чайлатпышаан, үенинң негелдезинге дүүштүр ажылдарынче киизингейни угландырган.

Т. ТОЮНДУП.

ХҮЛЭЭЭЛГЕЗИНДЕН АЖЫР

«Торгалыг» совхозтуң хоочун хойжуларының бирээзи Данзылаар Майындыевна Күулар республиканың малчыннарының удавас болур Наадымга киржир эрге дээш чүткүдүг ажылдап турар. Ол кадарган коданын чыл санында-ла кыштан хүр ажырып, чаш төл камгалап алыр талазы-биле хүлээлгезин үргүлүү ажыр күүселип турар.

— Бо кышты база эки аштывыс—деп, Данзылаар Майындыевна чугаалады.— Эрткен күлүн мал чемин четчир кылдыр белеткеп алган болгаш, хоювустуң күш-деңгели-даа эки, төлү-даа онча-менди болду. Бо чылын 100 хойга онааштыр 95 хураганны камгалап алырын хүлээнгеш, 97-ни алдывыс. Олар ам шупту өзүп, күш кирип келген.

Д. Күулар ам кадарган хоюм чайын, күзүн аки семиртип, кышка эрзинчилерниң үлегери-биле ыяк белеткенип алыр дээш кызымаккай ажылдап турар.

Н. ДАМДЫН.
Өвүр район.

СОҢГУ ЧЕРТАНОВОНУҢ ЧАА ТУДУГЛАРЫ

Чаа бажыңнарже көжериниң өөрүшкүзү болгаш сагыышсыралы Москвага хүн бүрүнүң болуушкуну-дур. Ынчалзажок Соңгу Чертановонуң бажыңнарын ажыглалга киирип турары — онзагай таварылга— чүл дээрге оларны хорай тудуунда чаа үе-чаданың эгези деп болур.

45 гектар шөлдүг девискээрде чуртталга бажыңнарының тудуу шенелдениң тускай шөлү апарган. Соңгу Чертаново дээрге харыкчок бичии девискээрде бүдүн хоорайдыр — оон 20 муң чурттакчылары чүгле алды бажыңга кирер. Ынчалза-даа бирээзи-ле муң квартиралыг элээн каш корпустардан тургустунган, ол бажыңнарны өске бажыңнарга деңнээр арга чок. 16 кат кезектерни 25—30 каттыг суурга-бажыңнар тудуштуруп турар.

Бажыңнарның квартиралары база онзагай. Оларның соңгалары бүдүн-бүдүн хаалар, өрээлдериниң аразында үзүктерин таарыштыр тургускаш бодунуң күзели-биле эйтеп ап болур. Ийи каттa өрээлдерлиг квартираар база бар. Дең санныг өрээлдерлиг квартираларның эптей тургузулгазын архитекторлар янзы-бүрү кылган.

Соңгу Чертановода ниитиниң чемненилгезиниң болгаш амыдырал хандырылга бүдүүлгелериг садыг төвүн, эштир бассейниг спорт комплекизин чер иштинде тудуп турар, 2600 олуттуг школа туттунган. Архитекторлар районуң төлевилелиниге 50 ажыг чаа чүүлдерни ажыглаан. Оон кудумчуларынга шимчээр машиналар чок болур: олар чер алды-биле маңнажыр. Машиналарның гаражтары база ынаар. Чер алдында гаражтардан лифт-биле шуут квартираларынга кээп болур. Бокту база чер иштиниң хамчыдыкчылары-биле арыглап алгаш баар. Чурттакчылыг чаа микрорайон— баштайгы дуржулга. А ынчаарга дараазында базым база кыадыныган—ол тудугнуң дуржулгазын ажыглалда киирип турар. Девискээр талазы-биле оон усчок улуг микрорайонну Крылатскиде тудуп эгелээн.

ЧУРУКТАРДА: Соңгу Чертаново ырак эвес келир үеде мыидыг хевир-шинчилиг болур: микрорайоннуң квартираларының кухняларының бир хевири.

О. ИВАНОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Чагаа парлаттынмаза-даа

ХЕМЧЕГЛЕР АЛДЫНГАН

Торгалыг суурнуң бөлүк чурттакчылары чунар-бажың, радио, хлеб быжырар чер болгаш электростанция орта ажылдавайн келгенинин дугайында редакцияга хомудап бижээн. Хомудалдыг чагаазы хынаан. Бижиттинген фактылар хынналдаан бадыткаттынган. Четпестерни эдип, хемчегларын дарый алган деп, улус депутаттарының Өвүр район Советиниң күүскомувүн даргазы А. Семис-оол дыңнаткан.

ОРГАНИЗАСТЫГ КИРЕР

Совхозтарда мал чуулдазының талазы-биле четпестер дугайында айтырыгны Барыын-Хемчик районнуң улусчу контроль комитединиң хуралынга чугаалашкан.

Эрткен чылын «Хемчик», «Шекпээр» совхозтарга мыйыстыг бода болгаш шээр малдың чуулдазын багай организастаан. Оон түңнелинде бо ажыл-агыйларда кодур аарыы тыптып эгелээн. Ону хөрлээлетпейн, баш удур хемчег ап узуткары-биле бо айның эгезинде-ле чуулдаже организастыг киреринге, аңаа ажылдың ветеринарлыг негелделерин сагыш турарын доктаамал контрольдаары-биле мал ажылының специалистериниң дежурныйлаашкынын организастаар деп шиитпирлээн. Совхозтуңда, хууда-ла малдың шупту-зунун чуулдазын бүрүн чедип алырын «Шекпээр», «Хемчик» совхозтарының мал эмчилери М. Монгуш, Л. Доңгак оларга комитет даскан.

А. БЕГЗИН-ООЛ.

ШАҢНАШ, МАКТААН

«УТКА 25 чыл» совхозтуң Арыскан салбырының тараажы-механизаторлары часкы хоову ажылын организастыг чорудуп, темпиин дүргедеткен.

Салбыр бо чылын 1200 га тараа культураларын чаштырар планныг. Чоокку хүнеерге чедир 885 га кыпыл-тас, 214 га арбай чаштырылгазы ам дооступ турар.

Механизаторларның эриктеринде бо ажыл-агыйларда кодур аарыы тыптып эгелээн. Ону хөрлээлетпейн, баш удур хемчег ап узуткары-биле бо айның эгезинде-ле чуулдаже организастыг киреринге, аңаа ажылдың ветеринарлыг негелделерин сагыш турарын доктаамал контрольдаары-биле мал ажылының специалистериниң дежурныйлаашкынын организастаар деп шиитпирлээн. Совхозтуңда, хууда-ла малдың шупту-зунун чуулдазын бүрүн чедип алырын «Шекпээр», «Хемчик» совхозтарының мал эмчилери М. Монгуш, Л. Доңгак оларга комитет даскан

Политиктаг беседа

ЭКОНОМИКТИГ ӨЗҮЛДЕНИҢ ИДИГ БЕРИИШКИНИ

В. И. Ленинниң демдеглээнийле алырга, социализм үезинде ниитилел будүрүлгези «ниитилелдиң бүгү кежигүнериниң чаагай байдалын бүрүл долу хандырары база бүгү талалыг хостуг болбазыралы дээш хөгжүп турар». (Чогаалдарының долу чыыдазы, том 6, арын 232). Кижилерниң амылыралының бүгү талаларын — хереглелдерни болгаш чүрттелга, бажыңнары, культураны, күш-ажылдың база амылыралчүрттелгени байдаларын киришкен алырга, «улустуң чаагай байдалы» деп категория, бодуң чоп-на социалистиг тургузугнуң будүжүнге, оон сорулгаларынга — кижиниң болбаазыралы дээш бүгү талалыг улам-на тааримчалыг байдалдарны тургузарынга дүжүп турар.

Чүгле будүрүп каан чүүлдерни хереглеге ажыглап болур. Ол болза экономиканың маргыш чок шынчыг чүүл-дүр. Ынчалзажок бот-боттарының аразынга ыыдыг харылзаа база туруп келир: хереглелдиң негелдерни материалдыг чаагай кежикти будүрериңге ажыктыг салдарны чедирип болур болгаш чедирер-даа үжүрлүг.

В. И. Ленинниң айытканы ёзугаар алырга, будүрүлгениң чепсек-хереклелери ышкаш чүүлдер, ол ышкаш дагынаар калбарган будүрүлгениң курлавырлары база-ла ниитилелдиң болгаш хүүда хереглелдиң курлавырлары болур. Оларны боттуу-биле чөп ажыглаары — улус ажыл-агыйының темпилерин болгаш пропорцияларын дүүшкен балансылыг болдурар, ниитилелдиң күш-ажылының будүрүкчүлүүнүң өзүлдезинин эргежок денелини тургузар арганы берип турар.

Бисте хереглелдиң курлавырлары беш чылдан беш чылче өзүп турар. Национал орулганың ниитилел кежигүнериниң хереглелдерин хандырарынга ажыглаттынар үлүгхүүзу 1985 чылда 77,3 хүү болур. Бистиң санап көргенивисти ёзугаар алырга, чоокла амгы үеде бар эт-хереклелдериң хемчээли бээш 470 миллиард рубль ажып турар, ол болза харын-даа бистиң национал орулгавыстың ниити түкүнден ажыг болуп турардыр.

Амгы үеде херектиг ужуру чүл дизе, хереглелдиң курлавырларын түгле социал-экономиктиг эвес, харын-даа будүүнү будүрүлгени орулгаларын шиитпирлээринге улуг ажыктыг кылдыр ажыларны болур-дур. Чижээ, хереглел чүүлдерни калбартыры будүрүлгеге чепсек-хереклеердиң будүрерии интенсификастаарынга идиг бээри билдиңгир болгай. Хереглелдиг бедик шынарлыг, хөй хереглеттинер бараанарын түгле тергиин эки чиг-эттеа, депшилгелиг технологияга үндезилеп, сайзырангай машиналар-биле бедик мергежилдиг ажылдакчылар будүрүп болур. А ол болза будүрүлгениң чепсек-хереклелдерин будүрүп турар адырларның техниктиг денелиң дыка бедидеринге идиг бээр.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринде көрдүнген чоннуң хереглел бараанарын будүрериниң программазын боттандыраргынга улуг роль аар үлетпүрүп адырларынга онаажыр. Чоннуң хереглел бараанчарының база ачы-дузалаа чедирериниң амгы үениң будүрүлгелериң тургузары — бирги чергелиг партийжи херээ дээрэзин съездиге демдеглээн. Ынчангаш улустуң амыдырал денелиңи бедидери ниитилел будүрүлгезиниң бүгү материалдыг курлавырларын чөп ажыглаарын негеп турар, бодуңуң эдлүээнде будүрүлгениң бодунда курлавырлар ниитилел хереглелдерни хандырарынга — чоннуң чаагай байдалын бедидеринге эң эки ажыглаттынган туруп болур. Чоннуң боттуг орулгаларының болгаш ниитилелдиң күш-ажылының будүрүкчүлүүнүң өзүлдезинин чоокшулажыышкыны аңаа бадыткал болур. 1981—1985 чылдарда чоннуң боттуг орулгазының немей өзүлдеэн 16—18 хүү болур, а ниитилелдиң күш-ажылының будүрүкчүлүүн 17—20 хүү бедидери көрдүнген.

Ниитилел будүрүлгезинге чоннуң хереглелдериниң экономиктиг ролюнуң дыка улгатканы хереглелдиң талаларын хөгжүдерин планнаарынга бедиткен негелдени салып турар.

Коммунистиг тургузуушкунның үе-чада бүрүзүнде бир аргаларны партия барымдаалап, чоннуң чаагай байдалының бүгү талалыг хөй угланышкынналарынга өзүлдеэн чедип албышаан, планнап турар. Ол болза чүгле материалдыг үнелиг чүүлдерниң болгаш чаагай кежиктиң хемчээлии көвүдедирип эвес дээрэзин демдеглээри чугула. Хереглелдиң чүүлдерин планнаг ёзугыбиле көвүдедири — ол дээрге хереглелдерни эртем ёзугунга үндезилеп, үгааслалдыг хевирлеп тургузары, кижиниң чогаадыкчы арга-шинээзин ажыдарының сорулгаларынга чагыртыры-дыр. А ол дээрге ниитилелдиң кол будүрүүчү күжү болур кижиниң сайзыралыг хандырары-дыр.

Чедишкен социализмниң байдалдарында ол чүүл уламна улуг ужур-дузалыг. В. И. Ленинниң ажытканы бедип турар хереглелдиң объективтиг хоойлузу ниитизи-биле дагынаар калбарган будүрүлгениң чорудулгазынга улам өзүп турар салдарны чедирер. Ынчангаш ол чоннуң акша орулгаларын планнарыныл, хереглелдиң болгаш ачы-дузалаа чедирер бараанарны будүрер адырларны хөгжүдериниң арга-методтарынга база тодаргай илергейлеттинген турар ужурлуг.

Эрткен он чылдарда бир кижиге онаштыр айда 100 ажыг рубль орулгалыг ажылчын, албан-хаакчы база колхозчу өг-бүлелериниң саны бүрүк-ле үш катап өскен. Ол болза бедик шынарлыг чем продуктуларынга, эки идик-хепке, мебельдерге, номнарга, культура амыралдың эдилел-хереклеринге хереглелди улам улгаттырар арганы берген. Кижилериниң ниити эртем-билиниинин болгаш культуразының өскени-биле ол бараанарга негелде-хереглеер улам бедип турар.

Ынчалзажок хереглелдиң структуразынга ол өскерлиишкиниерни план органнары амдаа болур-чогууру-биле барымдаалавас таварылгалар бар, «ховар» бараанар тыптып кээринге бир хол чылдагааны экономиканың планнашкынның чамдыкта чедир сайгарып кылбаанындан хамааржыр. Өске бир чылдагаан—«чедип алдынган чүүлдерни» планнаар экономиканың хереглел чүүлдерни ниити чангыс аай комплекстиг ёзу-биле көрбейн, маңаа чамдык министерстволарның, ведомстволарның, Советтерниң түс-түс башкаларчак хөделип турарында, чер-чергиин курлавырларын чедип ажыглавайн келгенинде, ол бүгүнүң дугайын СЭКП-ниң XXVI съездизинге чөптүү-биле шынгыы шүүмүүлээп болгай.

Будүрүлге биле хереглелдиң аразында харылзаны чогумчударынга бараанарның ассортиментизин болгаш шынарын тодаралыр талазы-биле садыгның ролюн бедидери бир-че эвес ужур-дузалыг. Бо угланышкынга түгле хереглел чүүлдериниң шынарын экижидиринден ангыда, кижилериң хереглеериниң үлетпүрүү долузу-биле угландырары, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидери эргежок чугула. Интенсивтиг күш-ажылга, улам бедик ажыл-төлевиривге ол чугула идиг бериишкиннериниң бирээзи шалыны чөп чарыгзарыг ажыктыг болгаш аян-хевирлиг, эки эдилел-хереклеерни салып алыры болур. Ахша ор-улгаларын көвүдедири — ынчангаш херектиң түгле таңгыс талазы-дыр. Чоннуң хереглел бараанарын будүрерии калбартырының, амыдырал-хандырылга албаның ажылын экижидериниң тодаргай хемчеглерии ажаа немээри чугула.

Чурттакчы чонга бараанчар будүрерии көвүдедирип бо беш чылда планнаанын ажыттыг чоннарның ажыл төлевирииин өзүлдезинин темпизиңээн ажып турар. А ол болза хереглелдиң төлээр аргазының болгаш материалдыг хандырылганын балансылыг болурунүң деңнелиң боттуу-биле бедидип, эрткен чылдарда болдуңуган чамдык дүүшпес байдалды ажып эртер үндезинин бүзытлап турар.

Хереглелдиң экономиказ салдары күштелип турар. Ниитилел кежигүнериниң чаагай байдалы бедип, оларның материалдыг деңнели, культуразы өзүп, хандырылганын шынары экижип турар. Ол бүгү кижилериң азыын быжытларынга, оларның назы-харынын узаарынга улуг салдарны чедирер. Уругларлыг өг-бүлелерге күрүне дузалажыышкын көвүдедир талазы-биле хенчеглерни СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чоокта чаа хүлээп алган докталынга айытқан. Идеңкейлиг, демократтыг политикалыг чорударынга, социалистиг ниитилелдиң эң чугула идиг үндезинин болур ег-бүлеңи бүжыглаарынга, хереңеженер күш-ажылга база хөй-ниити ажыл-чорудулгазынга идеңкейлиг киришкиваан, ие болуруң дүүшүгүрер таарымчалыг байдалды тургузарынга материалдыг үндезинин ол хемчеглер хандырып турар.

Эгелээн ой бирги беш чылдың онзагай чүүлү чүдел дизе, социал политиканың талазы-биле чамдык хемчеглерни боттандырарындан будүрүлгениң ажыктыын бедидеринге база алыс бедик түңнелдерни чедип алырынга дорт салдар чедирер эвес сорулгалыг бүрүн социал программаларны тургузарынче чоорту шилчирии болур. Социал политиканы боттандырарынга курлавырларны улам-на мөөнүзэрии болгаш төнчүдерии, ылангыя будүрүлгелериниң социал хөгжүлде фондуларының акша-хереңгизин чер-чер Советтериниң чоорту дамчыдып бээрии, чурттагга тудуун калбартырын, хереглелдиң ниитилел фондуларының структуразын сайзырангайжыдарын ол сорулга негеп турар.

Будүрүлге харылзаалариң сайзырангайжыдарыга хереглелдиң салдарын күштелдирерии, ниитилелдиң ниити болгаш ажылчы чоннарның кижи бүрүзүниң эрге-ажыктарын сырый холбаштырарын колдуунда-ла хүваалда-биле, бирги ээлчеге материалдыг идиг бериишкинниниң аргазы-биле боттандырып турар. Сайзырангай социализмниң экономиказынга материалдыг болгаш моральдыг идиг бериишкиннериниң системазы кижи бүрүзүнүң күш-ажылчы сагыышкынын боттуг болгаш чоорту үнелээрии хандырып үжүрлүг. Партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Отчет илеткелинге эш Л. И. Брежневтиң чугаалааны болза: «Ак сеткилдиг ажылдакчыларны бүгү талалыг деткиир, чалгаалаарга болгаш үрей кылыкчыларга чөтенчиг багай ажылдаан таварылгада эки амыдыралар кандыг-даа аргаларны бербес керек. Эки амыдырап чурттаксаан кижи хөй болгаш эки ажылдаар үжүрлүг».

Бодунуң хүүда болгаш ниитилелдиң эрге-ажыктарын тудуш холбаштырар, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн дүргедеп өстүрбүшаан, ажыл төлевирии көвүдедир арганы бээр кылдыр күш-ажылды организастаарының болгаш материалдыг идиг бериишкинниң мыдыг хевирин үлүсчү инициатива ажылдап тыпкан. Ол болза амгы беш чылда эң калбарыбиле пентерээр үжүрлүг бригадалыг керээ ёзугаар ажылдаар арга-дыр.

Сайзырангай социализмниң байдалдарында экономиканың ажыктыын бедидеринин социал идиг бериишкиннери будүрүлге харылзаалариның бүгү системазын хаара тудуп турар. Оларны ажыктыг кылдыр шын ажыглаары социалистиг будүрүлгениң алыс сорулгазының болгаш ону чедип алыр арганың тудуш чангыс аай болурунуң дугайында ленинчи бодаалы база катап бадыткап турар. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлери, ажыл-агый механизмни сайзырангайжыдар дугайында СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докталы ыыдыг чангыс аай болурун чедип алырынга бүгү байдалдарны, тургузарыл-е экономика эртемнериниң болгаш ажыл-агыйжы практиканы угландырып турар.

Э. ГОРБУНОВ,
Экономика эртемнериниң кандидады.
(«Правда» солуннан).

БҮГҮ ДИПТЕРДЕН

ПРАГА. Чехословакияның даштыкы садыының «Школа-экспорт» каттыжмышкынының төлээлекчилери «УН» деп хевирлиг он беш муң дугаарлыг гидравликтиг чүдүрүкчүнү совет чагыкчыларга хүлээдип бергеннер. Ол «юбилейлиг» машинаны Ташкентиже чорудар. ЧССР-ге кылып үндүрген тудуг болгаш орук кылыр машиналарның техниктиг хайгаарал черинең станциязын тутказ, ында ажыктаң.

Ынчангаш чүдүрүкчүлерден дигтыда Чехословакия ССРЭ-ге гидравликтиг экскаваторларны болгаш шеверлел ажылдарын кылыр универсал машиналарны база чорудуп берип турар. Оларны чүгле тудугга эвес, харын база көдээ ажыл-агый болгаш ыяш ажыл-агыйынга база калбаа-биле ажыглап турар.

МАДРИД. Кижиниң өкпезинге дээп, аартыр билдинмес вирустан зарыгның Испанияда непереп турарының чаа-чаа факт-барымдаалары тодарап турар. Сөөлгү медээни ёзугаар алырга, оон барык 2.400 кижи аараан болгаш олардан 21 кижи мөчээн боон турар.

Бир ай хире үениң мурнунда Торрехон-де-Ардос хоорайга тыыланган ол халдавырлыг аарыг амгы үеде чурттуң можуларының барык чартык кезиин шива алган. Чамдык можуларда эмнелгелерде хостуг оруннар чок боон турарындан дыка нарын байдал тургустунган.

Ол эң айылдыг зарыгның чылдагааны Торрехон-де-Ардостуң девискээринде АКШ-тың бактериологтуг чепсек шыгжаан агаар шеривиниң базазының эврустуң тарап үнгени болган дээрзин ол черде демдеглеп турар.

АЛЖИР. Алжириниң АПС информация агентилелиниң дыңнадып турарын, ёзугаар алырга, Маливиң вайысылалы Бамаконуң чайында алжир самолёт айылыг озал-оңлакка таваржып чуурулган. Анаа Алжир Улус-Демократ Республиканың даштыкы херектер министри М. Баныхъя база чораан. Ол таварылганы түңнелинде үш кижи өлген, а ол министр балыглаган болгаш оон амы-тыны айыыл чок болганыл ДХМ-ниң төлээлекчизи дыңнаткан. Алжириниң даштыкы политика талазы-биле төп албан черииң баштыңы Африканың чаңгыс эвиниң организациязының комитеттериниң хуралынга киржир дээш Фритаунче (Сьерра-Леонеда) бар чораан.

ТОКИО. Миллион-миллион японнарның акша-хереңгизиге либерал-демократтарның чаазаа өзлчегларг согугну тараарыштырган. Японнар бо хүнерден эгелээш бүгү-ле эмнелге черлеринге эмнеткеня дээш мурнукузундаа 8,1 хүү хөй төлевир бээр апарганнар. Ол дугайын Японияның кадык камгалал болгаш социал хандырылга министерствозу түскай чарлаан.

(СЭТА).

Милитаризмге, ядролуг чепсекти эндере будүрериңге удур. тайбың болгаш делегейниң айыыл чок чоруу дээш массалыг шимчээшкинде Американың Каттышкан Штаттарының депшилгелиг күштери идепкейлиг киржип турар.

Өлүмнүг чепсекти будүрериң эвес, а негр американнарны ажыл-биле хандырарын, өөренир арганы бээрин, америк чаштарны болгаш улуг кижилерни расистерден камгалаарын Ак бажыңның администрациязындан чыскаалдарның болгаш митингилерниң киржикчилери неген турар.

ЧУРУКТА: дайынга болгаш расизмге удур болгаш чыскаалга бо негр бичии урут улуг улус-биле кады киришкен.

Л. ПАХОМОВАНЫҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

БӨМБУРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

ХАНЫ КИЛЕҢНЭЭШКИН

БЕЙРУТ. (СЭТА). Палестинаны хөстаар организацияның Бельгияда төлээлекчизи Н. Хаддарны өлүргени ПХО-ның Бонида төлээлекчизи А. Франджи айытқан. Палестиннер каяда чорза, оларны истеп, сүрер дугайында шиитпирни Израильдиг парламентизи хүлээп алышаан, өлүрүкчү чорукту Тель-Авивтиң түскай политиказы болдурган.

БРЮССЕЛЬ. (СЭТА). Палестинаны хөстаар организацияның Брюссельде түскай төлээлекчизи Н. Хаддарны өлүргенин Бельгияның Коммунистиг партиязы шынгыы бүрүү шайкан. Палестин улустуң бот-башкартынар болгаш бодунуң күрүнезин тургузар эргезин хүлээп көөрүнге үндезилээш, Чоокку Чөөн чүктүң айтырыын дүрген база чөптүг шиитпирлээриниң эргежок чугулазын Н. Хаддарны өлүргени чорук база катап шынгыы сагыындырып турар-дыр дээп, Бельгияның Коммунистиг партиязының медеглелиниде айытқан. Палестин улус-биле болгаш ПХО-биле бүрүн эп-сеткил каттыштырылгазын Бельгияның Коммунистиг партиязы илергейлеп турар.

Араб чурттарның Брюссельде дипломатыг төлээ черлериниң баштыннары медеглел кылган болгаш Палестинаны хөстаар организацияның күскай төлээлекчизин өлүргенинге ханы килеңнээшкинин илергейлээннер. Бүгү палестиннерге удур углаган Израильдиң дерзии үүлгедиглериниң түңнелинде Н. Хаддар өлүрткени болуп турар дээп, олар медеглээн.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Палестинаны хөстаар организацияның КНО-ның чанында докторамал төлөө чери база медеглел кылган, ПХО-ның Бельгияга түскай төлээлекчизи Н. Хаддарны өлүргенин шынгыы буруу шапкан. Н. Хаддарны өлүргени делегейге өлүрүкчү чорукту кедергей бүжар актыны болуп турбуже, ол ханыг үүлгедигни Американың Каттышкан Штаттарының администрациязы бичии-даа буруу шапкаан-дыр деп, төлээ черниң медеглелиниде айытқан.

Н. Хаддарны өлүрген дээрбечии Израильже белеткээн, а төгүлген хан—араб кижиниң ханы болганда, ол үүлгедигни өлүрүкчү чорук эвес, «Израильдиң айыыл чок чорууп азы хостуг делегейниң эргежыыл кылдыр санап турар.

Ёзулут өлүрүкчүлер Вашингтонда болган Тель-Авивте туруп турар. «Делегейде өлүрүкчү чорукка удур демисел» деп чылдык-биле олар палестиннерни болгаш депшилгелиг өске-даа кижилерни делегейниң янзы-бүрү хоорайларынга аразташыг ёзу-биле өлүрүп турар деп, медеглелде демдеглээн.

КАРЖЫ ТАКТИКА

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Бодунуң калбаа-биле чарлааны экономиканы «кежикпеннинг» программазынга кайдыг-даа удурланышкынны сый шавар дээш Р. Рейганның администрациязы «хол долгаарынга» каржы тактиказын база катап ажыглаан. АКШ-тың президентизи Р. Рейган Демократтыг партиянның конгрессте бөлүк удуртукчуларын чоокта чаа Ак бажынга келдирип эккелгеш, бодунуң администрациязының программазының чугула кол ниитизин деткиирин олардан шынгыы негээн. АКШ-тың миллион болгаш миллиард доллар өнүглүг байларындан болгаш олүрүнүң корпорацияларындан үндүрүгүнү 25—30 хүү кызырарын ол программаза айтып турар. Үш чыл хуусаалыг ол чинтелее америк байларга дыка ажыктыг болгаш чогум-на ону деткиирин Демократтыг партиянның удуртукчуларындан Рейган неген турар.

АКШ-тың администрациязы болгаш пентагон шериг чарыгдалдарын келергей көвүдеткеш, социал хереглеллерге бюджеттин чарыгзалын эвээжелип турар. Чижээ, кадык камгаланыга, улус өөредилгениге, социал страхованнеге чарыгдалдарны дараазында сан-хөө чылында ортумаа-биле 22-дең 32 хүү чедир кызырарын АКШ-тың чазаа планнаан турар.

ӨНЧУК-ЧӨҢГЭЭЛИГ КАМПАНИЯ

ТОКИО. (СЭТА). Совет Эвилелиниг девискээр негелделерин үндезин болгаш дүрүм чок ёзу-биле кылбышаан, ССРЭ-ге өжээтен күштер антисоветизмниң база катап өөскүдерин Японнида орналдажып турар. Японияны милитаризастаарынын планнарын боттандырар, АКШ-биле шериг кады ажылдажылгазын улам калбартыр. Вашингтонуң дайынзырак даштыкы политиказынга чүрттүң даштыкы политиктиг угланышкынын бүрүн чагыртыр дээш Японияда өжээн негекчи күштер «девискээр негелделерин» Совет Эвилелиниг хамаарыштыр кылып турар.

«Девискээр айтырыын» Японияның парламентизиниг чугаалажып көрүү-биле эрге-чагыргада либерал-демократтыг партияның күскыну идиг бериишкинниң бүгү системазын хаара тудуп турар. Оларны ажыктыг кылдыр шын ажыглаары социалистиг будүрүлгениң алыс сорулгазының болгаш ону чедип алыр арганың тудуш чангыс аай болурунуң дугайында ленинчи бодаалы база катап бадыткап турар. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлери, ажыл-агый механизмни сайзырангайжыдар дугайында СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докталы ыыдыг чангыс аай болурун чедип алырынга бүгү байдалдарны, тургузарыл-е экономика эртемнериниң болгаш ажыл-агыйжы практиканы угландырып турар.

Э. ГОРБУНОВ,
Экономика эртемнериниң кандидады.
(«Правда» солуннан).

МИНИСТРНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

РЕЙКЬЯВИК. (СЭТА). Чавырлыышкынны солуптар ыыдыг сарыылдыг өске чүүл чок деп, Исландияның даштыкы херектер министри О. Йоханнессон «Моргюнбладид» солунга интервьюзунга медеглээн. Ынчангаш делегейде дүшкүүрдүг чоруктун чавырлыышкынын хандырарынче удуг, биче бүгү күрүнелерниң өүленишкиннери угланган турар ужурлуг деп, министр онзалай демдеглээн.

НЕГР ЧОННУҢ ЭРГЕЛЕРИ ДЭЭШ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Расистиг болгаш политиктиг күүчүлээшкиннерге удур демиселдиң эвилелиниң — АКШ-тың салдарлыг хөй-ниити организациязының национал съездизи негр чоннуң эргелерин камгалаар дээш лозуннуң аза-биле Бирмингем хоорайга (Алабама штат) болуп арткан. Негрлерниң болгаш АКШ-та биче националдарның политиктиг, хамаатыг болгаш социал-экономиктиг эргелерин камгалаар дээш демиселди улам-на күштелиреринiң эргежок чугулазын съездиниң киржикчилери онзалап демдеглээн.

АКШ-тың президентизи Р. Рейганның дайынзырак болгаш айылдыг даштыкы политиктиг угланышкынын съездиниң делегаттары шынгыы бүрүү шапкан болгаш боо-чепсекти эндере будүрерии сексалдырын америк администрациядан негээннер. «Өлүрүкчү үүлгедиг кылган деп» өске улустарны америк администрациязының бүрүүдалып турары—ийи арынныг мегечи, өүлүлчү чоруктун дериин барымдаазыдыр. Сонгу Ирландияның, Палестинаның, Намибиялың улустарын «өлүрүкчүлер» деп АКШ-тың, Англияның чагырыкчылары бүрүүдалып турар. А херек кырында өлүрүкчүлер — Англияның Сонгу Ирландияда солдаттары, Израильдиң әжелекчи шеригнери, Мурнуу Африкада ак кештиг сеек-аазылгакчыларының дижинге чедир чепсегленген дээрбечилерин-дир. Ынчаарга Сонгу Ирландияның үндезин чурттакчылары, Палестинаның араб улузу, Намибияның чону боттарының хостагзы болгаш эргелери дээш «өлүрүкчүлерге удур демиселжин турар» деп, Анжела Дэвис съездиге медеглээн.

ШВЕЦИЯ: кризистиң ужуру чүдел?

Үш партиялыг буржуаз алынеттиң баштыны Т. Фельдиниң Швецияның риксдагының (парламентизиниң) дергазынга халажыр дугайында май 8-те берген билдирииниинде түгле бир будун чартык ойгурулган тургустунган: «Премьер-министрниң хүлээгезинден чөп достаарын бо билирииишкий-биле дилеп турбен». Ол сөстериниң артында чазак кризизи бар турган, ол кризис үш партиялыг буржуаз эвилелдиң үндүрүг политиказының айтырыгларының тазазы-биле чөрүлээлер-биле холбаштыр тыптып келген.

Чамдык үндүрүглерни чигледир дугайында чазак чыдың эгезинде элээн каш сананнар үндүрген, ол чоруп хамыктың мурнунда хөрекгиг тен болуктериниң төлээлекчилериниң кол чиглелдерии берген. Швед улус капиталдың эрге-ажыктарын илереп турар улус буржуазиязының ой-тал каттыжкан партиязының (ӨКП-ниң) дергазы Е. Буман ол хемчеглерниң кол талалакчыны болуп турган.

Швецияның чонунуң калбак кезектерик профэвилелдери болгаш чөөн үеделиг партиялар чазактың планынга таарыштайн, боттарының калаазээшкиндер шеретеген. Шведиктий Профэвилелдериниң Төп Каттыжмышкынының (ШПТК-ның) дергазы Ш. Нильссеон ол планны «ажылчы чоннарны коруулаан чорук-тур» деп адаан. Хейниитиниң хомудалы ӨКП-ниң эвилелдежин турары өске ийи партиялардың — төптүн болгаш улустуң партияларының аазы ында адаан туралын ёзугаар алырга, «ортузунуң партияларының» — удуртукчуларың боттарының удурлажыкчызы болур Швецияның Социал-демократтыг Ажылчын партиязы-биле (ШСДАП-биле) болгаш оон дергазы У. Пальма-биле чугаалажыышкыны ажыларынче албадакан. Бүдүрүлге элериниң орулгаларындан хөй хемчеглиг үндүрүг алуры көрдүнген үндүрүг рефомазының дугайында дугуржулганы ажылдан кылыр ёзу шиитпирлээн. Оң чорук улус хөрекгитенериниң эрге-ажыктарынга согуг болган болгаш ӨКП дива дораан шуут чөөнээреннейи барган. Түңнелинде ол партиядан сонгуттурган 8 министр чазактан боттарын үүп чорутпан, а оон сөөлүнде чазак бүрүн составы-биле халажкан.

Ынчангаш үндүрүг айтырынга чөрүлээлер-биле хөлбаштыр ол үш партиялардың эвилели эвенгей бүүреп дүшкеп. Оң ёзулут чылдагаанында чазактың экономиктиг политиказында болуп турар «Дагенс нюхетер» солуннуң бижээнинге ёзугаар алырга, чазак ол айтырыг талазы-биле «шуут сочка» өлүргенының дугайын статистиканың сан-чыргайлары бээш чугаалап турар.

Квартира хелезякиниң болгаш транспортка чарыгдалдарның доктаамал уламның туралы, өртектериң хүрген өөрүлдези, темпизи эрткен чылын 13 хүү ашкан инфляция. Швецияга кончуг бедик деңнелге—100 муң кижиге неткен ажыл-чоктар, чурттуң төлелге балансызының хоочураан кырылгазы чылдың эгезинде эң улуг түнүүт—21,9 миллиард крон түнүүт болганы — бо бүгү чүүлдер чазактың сонгукчулар ортузунга ат-алдарының дүрген баскыраарынга чедирген. Швецияның хөөнинтиниң планлаалдың шиитчилээр институдунуң чорутпан айтырыгларының түңнелдерин ёзугаар азыйта, чазактың эрге-чагыргага турган бүгү үезинин дүргузунда турганындан ори ат-алдары сөөгү айларда эң-не күдүк дүүнелге чедир бирээраан батканы. Тургустунун келген берген-дии социал программаларга өөредилгеге, чурттаага, турунга көрдүнген акша-хереглерга кыларары ыыдыг-биле ажып эртер дээш чазактың элээн кёш орналдажыышкыннары оон ат-алдарының баксыраарынга дегүм болган.

Чазактың ат-алдарының бөксирээп батканы «ортузунуй партияларынга» улуг дүүрээзинии болдурган. 1982 чылдың күзүүнде парламент сонгуулдалары болур, ынчангаш ол партиялар тургустунуп келген байдалы барымдаалап көргеш, боттарыызының гурруштарыызы өйсүнер чалаазас-тыр бис деп айылдыгның туралар. Чогум-на ынчангаш олар удурлажыкчызы болуубиле дугуржур ужурга таварышкан, оң дугуржулганы шведтер парлаага Төптүн партиязының болгаш Улустуң партиязының божаннаан ат-алдарын деткиир сорулгалыг ёстүктүг, өптүг, кожар ярга» деп адаа турар. Ол болза дараазындагы базым — парламентиниң эзлчег чок сонгуулдарының дугайында шиитчир болбазын дээш кажан ярга-дыр, чүге дээрге ыыдыг сонгуулдалар буржуаз партиларга таарымга чок болуп болгай. Тайылбырлакчылдың үнелелдерии болгаш чурттун политиктиг бүгү амыдыралының эдилелдиг, социал-демократтар ышкаш, Швецияга парламентиниң эзлчег чок ёскүлдеринең ааптаарын чедип алыр-дыр.

Ынчангаш ӨКП чоокта чаа чазакты тургузарынга белен бис, ынчалза-даа ол чазак оон мурнунда турган үш партиялыг буржуаз эвилелдиң чедип алган дугуржулганарынга үнделелеп ажылдаар болур талалаас

Аныяк үннер

ӨЗҮП ОЛУР

Чаптап ханмас бичии кызым каректарын
Чайжок када магадай бөөр, салдынмас мен.
Сыгыр карап авазынче көрүнген бол,
Чамбы-дипти эргий көрген ышкаштар ийин.
Чассыгбайым көрүп келир, ала-чайгаар,
Шагыраанын дораан чидер, сергеш дээр мен.
Алдын хүн дег хереллерни каректары
Адыжымче: «Тудуп ал!» дээш, чашкап ышкаш.
Аттанайның хензиг кызым менче чүткүүр,
Аас-кежиин аржаан ышкаш ишкеп дес мен.
Өртемчейге дээди байым—чассыг төлүм
Өрү хүнче холун сунуп өзүп олур.

З. ХАЯҢ.

ЧЕЧЕК ЧОКТА

Тараан ногаам суггарар дээш
Дангаар эрген үнүп келдим.
Чаным-биле ак-ак хептиг
Саанчы кыстар базып бар чор.
Чазыы хөлчок мендилежип,
Карак баскаш каттыржыр-даа,
Чайырлап каан кочалдары
Каккылашкаш, кынгыраар-даа.

Ажыл-ишке демги кыстар
Алаага бөөр аразында
Херим ажыр дуюкаалап,
Хереп алган кайгап тур мен.
Чалыы чүрээм чагыг берип,
Дагын-дагын тикклей-дир:
— Чараш кызыл чечектерден
Тарып ап көр, тарып ап көр!

К. ШУРУН-КАРА.

АНАА ЧОРЗА

(Кочу кожамык)

«Ажыг сугнуу» амзап ишкеш,
Албыс зарыы кире берген
Арагачы чалгааларга
Алызындан хөөн чок мен.
Артык чараш чаннаар дизе,
Араганын ажыы чүү боор.
Аймак чонунуң аразында
Анаа чорза, ол-ла дээре.
Эптиг чараш чаннаар дизе,
Эзирирнин херээ чүү боор.
Эш-ле өөрүүн аразында
Эзелдек чорза, экизи ол.
Арагачы болган соонда,
Анаа черле чорбас боор-дур.
Артык шил-ле сүрүп чорааш,
Амыдырал оскунар-дыр.

Е. МЫНДРИМА.

ЧЕДИП КЕЛЕМ

Кадыр черден шурап баткан
Кара сугнуң эрининге кээп
Каректарым шийпкештиң
Хандыр-хандыр боланыр мен.
Күзелямде эргим уруг
Хүлүмзүреп чедип келгеш,
«Чараажым»—деп сымырынгаш,
Чазгымче ошкап кагды.
Ынакшылдың шынчы сөзүн
Ылап хандыр дугуржуп ап,
Каректарым көрүп кээр мен,
Хайлыг чүве, чааскаан боор мен.
Черле ынчаш күжүр меня
Чежеге дээр хиледир сен.
Күзелимде келгенин дег
Хүлүмзүреп чедип келем.

Б. КУУЛАР.

Пушкин хүннери

ШҮЛҮКЧҮГЕ ТУРАСКААТКАН

Пушкинниң шүлүктериниң номчулгазынга тураскаатказ бүгү-эвилел байырлалы шүлүкчүүр дугайында бистиң билиглеривисти чылдыы-на байыдып турар. Оон улуг амыдыралының дугайын алдаржыдып турар чаа-чаа тураскаалдар болгаш мемориалдар чанчыл ёзугаар бо хүннерде ажыттынар. Аалчыларны бо удаада база бир чаа музей — Александр Сергеевичиниң 1831 чылда чайлааны Царское Село суурда Китаеваның чайлаг-бажыны уткуп алыр.

Пушкинниң чурттап чорааны камгалалдыг черлер. Шүлүкчүүр ады-биле холбашкан черлерге бис янгаш бүгү чүүлдерни мөөңнээрин кызыдып турар бис. Пушкинниң ады-биле холбашкан музейлерни бөдүүң-биле — Пушкиниң бажыны, Пушкиниң өрээл деп адап, а оон музейинге келгеш — Пушкинге келдивис дижир бис.

Ам ёзулуг мемориалдар апарган, пушкинчи музейлер чаа-чаа шыпарларлыг. Бүдүн-чартык чүс чыл мурнуда, шүлүкчүүр мөчээнниң соонда, оон хол-биле бижээн ажылдарын, документилерни, эт-херекселдерни чыып эгелей бергеинде, музей тургузар дугайында бодал кымга-даа түрбээн. Ол үеликг чүүлдерни Пушкиниң талантызын эң эки билир кижилер, оон чоок өөнүктери камнап, кадагалас, салгалдан салгалче дамчыштырып чорааң, а литератураның төөгүчүлери оны дилеп турганнар. Оон чамдыктары кижилериң хууда херекселдери апарган. Чамдык коллекцияларны каттыштырган, 1880 чылда Москвага Пушкиниң делгелгезин бир-ле дугаар ажыткан. 1899 чылда болган делгелгеге база киирген. Ынчалза-даа ол каттыштырган чүүлдер чүгле түр када болган.

Чогаалчының адын мөңгежидеринге хаан чазаа сонуургал чок турганыңдан экспонаттарны эзлеринге эгиткен, а пушкинчи тураскаалдыг черлер эвээжеп эгелээн. Революция мурнунда чүгле Петербургка улуг эвес чангыс музей турган.

Пушкиниң арттырып каазы үеликг чүүлдериниң камгалалы чүгле Совет эрге-чагырганың үезинде эгелээн. Пушкиниң бажыңында (ССРЭ-ниң ЭА-ның орус литература институту) оон хол-биле бижээн ажылдары делгеттинген. Михайловское, Тригорское суурлар, Святогорск хүрээзиңде Пушкиниң хөөрү 1922 чылда күрүне декреди-биле камгалалдыг черлер кылдыр чарлаттынган. Оон девискээри улам улгаттырган. Шүлүкчүүр Ленинградка чурттап чорааны бажының 1925 чылда музей кылган. Совнаркомуң коллегиязы Болдиск турлаан 1929 чылда тураскаалдыг чер кылдыр чарлаан.

Ол чүгле эгези-дир.

1937 чылда пайысылалдың төөгү музейинниң залдарында бүгү-эвилелдиң пушкинчи улуг делгелгези ажыттынган. Ында шупту чыгдынган: күрүзе шыгжамырында чыткан-даа, түс-түс кижилерин-даа, албан черлериниң-даа дамчыдып берген чүүлдери ында бар. Ол бүгү экспозицияны бүрүүң-биле кадагалаарын, ону күрүне музейи кылырын шиитпирлээн турган. Дайын үезинде ону ескээр көжүрген болгаш оон соонда, 1949 чылда Пушкин хоорайга ажыттынган бүгү-эвилел музейиниң кол үндезини болган.

Дайын мурнундагы болгаш дайын соонгагы үеде Пушкинге музейлерин Каменкада, Одессада, Кишинёвта, Болдинода ажыткан. Пушкиниң хейжер оглу Григорий Александровичиниң бажыңы база музей апарган.

1961 чылдың июнь 6 шүлүк чогаалынга ынактарга улуг байырлал болган. Ынчан, 20 чыл мурнунда, шүлүкчүүр музейи оон төрээн черинге ажыттынган. Кропоткина күдумчузунда бичежек бажың москвачыларга дыка эргим. Оон экспозицияларын кодуудунда-ла олар чыып тыпкан. Пушкин үезиниң бүгү-ле камгалаттынып арткан чүүлдери шупту ында чыгдынган. Музейниң ажыттынганындан эгелээн «Белектер дептери» ам каш-каш том апарган.

Пушкиниң шүлүктериниң номчулгазынга тураскаатказ бүгү-эвилел байырлалдарын эртирип турары-биле оон музейлериниң саны чылдың-на өзүп турар. Калинин областа Верхневолжьеде пушкинча черлерни 70 чылдарда тураскаалдыг черлер кылдыр чарлаан. Бериовта болгаш Торжкада музейлер тургустунган. Шүлүкчүүр чаш чылдары эрткен хоорайда музей-лицей ажыттынган. Ленинград чоогунда «Приютино» деп музей база бар. Чурулга академиязының президентизи А. Н. Оленинниң ында турлаанга шүлүкчү хөй катап чорааң. Пушкинге тураскаалдың эң үелиг — Михайловскоеге чеде бээрге шүлүкчү-биле ужурашкан-биле дөмей чоргаарланырлар.

Түс-түс черлерниң чурттакчыларының шүлүкчүге ынакшылыкы болгаш чоргааралының демдээ кылдыр тургусканы музейлер эң-не үелиглерниң бирээзи. Баштайгы ында музей 1964 чылда Молдавияның Пушкино суурга (оон мурнундагы ады—Долна) ажыттынган. Чогаалчының барып турганы бөөр Э. Раллиниң бажыңын ол черниң колхозчулары тыпкан, катап кылганнар.

База бир музейни тургусканы дээш. Ленинград областың Гатчинск районунуң Ленин аттыг колхозунуң коллективинге өөрүп четтиргенивисти илередир бис. Чогаал маадырының баштайгы музейи—«Станция хайгааракчызының бажыңы» Выра суурда ажыттынган. Ол-ла областың Кобрино суурда «Энезинин бажыңы» деп музей бар. Ариза Родионовнаның XVIII вектиң төөгүзүнде чурттап чорааны ол бажың бистиң үевиске чедир арткан турганы аажок солуп. Бо бүгү чүүлдерни бодап орп, 1918 чылдың бергезинда Болдино суурнуң тэрачыларының хуралының протоколундаи мындыг сөстерни кижи сактып кээр: «Бо черни улуг орус шүлүкчү А. С. Пушкиге тураскаалдың артырза эки-дир...». Ол ёзугаар кылдынган-даа.

С. МУТОВКИН. (СЭТА).

Сонуургактарга

ҮШ АВААНГЫРЛАР

Анна Ивановка Козлова «Палковский» совхозага дөрген чылдарда ажылдап келген. Ынчалза-даа оон дуржулгазынга ховар таварыла болган: Черешня деп аттыг инек хары угда үш эр бызаа төрупкен. Ховар-ла таварыла. Антроповск районуң ажылалыларынга ындыг таварылга чүгле чаңыс удва болгадаа, ынчан үш бызаның чүле чаңгыым дириг арткан.

— Чок, ындыг эвес, жэң бызааларым үжээлээн онча-менда өзөрдер!

Чаа төрүттүнген бызаалар коштаан, бичии-даа болза, саанчы оларны камгалап ап шыдаан. Ам, кажан шарыжыктарны семиртилге бөлүүнче шилчидер ёй келгенде, ийистер боттарының өөрүнге дөңнежи берген. Шоваазы кончуг боорга, оларны аваңгырлар деп адап алганнар.

* * *

«ЖИГУЛИНИ» ХИМИКТИГ АШТАЛГАГА ДУЖААГАН

Зорге күдүмчузунга такси чоланчыым Ш. Салаатулинов пассажирлер меңап олурда дүвүрен-хөлээн хөрээжен кижи маңнап келгеш: «Дүргенне жени химиктиг ашталга черинге чедиринер!» дээн.

Казаның чурттакчылары Хаигдулин ашак-кадай машина садып алыр дишкеннер. Ашказын аржылга шараш бора болгаш доруг аттарды деп ылап танаан. Бичии маңнаар дээш хаактар аразынче чорта бергеш, боданган: «Канчап мында келген кижи боор, аттарны өртээш, ийи хонуг хире солуваан, суксаан боор, келзе мээң өөмнү ояр эвес, черле каразын аа». Аъдындан дүшкеш, ол аттарны көрүп турда, таллар аразындан ак аттыг кижи чортуп үнүп келгеш, аъдындан дүшсе-ле танылыры: мегечи Чамыяң бо. Аъдын талга баглап каашкаш, аттарны чежер деп бар чорда, Бүдүкей хенертен ыяктыр чөвүрүнкен. «Чамыяң сырбаш дээш ышкаш, оон үунче дүргеп көрүп келген. Чамыяңның сагыжының хиреливе чоок-кавыда чоп билир. Бүдүкей мендилешкеш, оон кайгап айтырган:

— Бо кымның аттары боор, оол?

— Мээң ырак төрелдерим аалдап келгеннер, ол улустуң аттары-дыр.

— Орта кижи сен бе, аалчыларың аттарын аалыңдан ырак шыргай иштинге өртээр — деп кыжырып айтырган. Чамыяңның ундарааның, бажын халайтыпканын көргеш, хораалазындан дораан-на оон кырынга барган:

— Бо дээрге. Өөрүде мээң өөнүүмнүң аттары-дыр. Оларның өө-чүзүнүң, ым-демдээнинзы-харыы эки билир мен. Борта чораан болза, мээң өөмнү Хүрең акый билир, ойбас турган. Оорлаан-дыр сен, ышкыл чугаала— дээш, Чамыяңның хөлүнда чезп аргамчыны күскү-часкы тон чеңинге кызыр-көк-биле кыстырып каашкадалап турганнар. Чазык гардероб ишкин врыглаар деп шиитпирлеп алганнар болгаш тонну хептиң химиктиг ашталгаын кылыр черге дужаапкан. Оравшкынның акшазын чүгле дераазындагы хүү сактып келгеннер.

Пальтону «Татхимчистиканың» бирги цехинче чоруткаанын № 52 хүлээп алыышкын пунктуну Р. Хамидуллинага дыңнаткан. Такси-ынаар халдынкан. Цехтиң ажылдакчылары кампанция дугаар пальтону эзэзинге бергеш, кичээнгейлиг хынап көргеш. Оон иштики додарының арасындан 115 рубльди, база бир он рубльди шала кырындан тып алганнар. Арткан түңну цех иштинден кезек-кезектеп чыганнар. Аппаратчы Л. Бабурина пальто-биле кады машинадан бир дуруг акшаны шүүреп ужуган. Кажан пальтону хеп базар столга чеде салып каарга, оон иштинден катап-ла он-он болгаш бешбеш акшалар төктүп эгелээн. Кежээликтей бүгү түңну— 3095 рубльди эзэзинге эридип бергенин «Кежээки Казань» солун дыңнаткан.

Телевидение

ИЮНЬ 6-ДА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Хөөлүг хоорайжыгаш». Фильм-концерт. 9.15 — «Ада-иелер, силерге». 9.45 — «Уран холлар». 10.15— Европаның баскетбол чемпионаты. Эр улус. Түңнел оюннар. 10.55 — «Эки бараанарны хөйнү». 11.25 — «Чүрүкчүлар дугайында». РСФСР-ниң улустуң чүрүкчүзүү скульптор О. Комов. 11.55 — «Спортлотонун» 23-кү тиражы. 12.05 — «Моңу шыдаар силер». 12.55— Европаның баскетбол чемпионаты. Эр улус. Түңнел оюннар. Прогадан дамчыдылга. 14.15 — Бөгүн делегейде. 14.30—«Анлровщковтуң сөзү. Кропоткинская, 12». Телефильм. 15.30 — «Челээш». Улусчу эргааалганың телепрограммаларының делегей фестивалы. «Траллалеро» (Италия). 16.00 — «Бардаа болза, бүзүреңнир эвес». 17.00— «Кулакпай». Мультфильм. 17.15 — Политиктиг тайылбырлакчы В. П. Бекетовтуң беседазы. 17.45— «Цирк ареназында». 18.30 —18.45— Чапсар. 18.45 —«Олурукчулер, олар кымнарыл?» деп документаллыг телефильмниң баштайгы көргүзүлгези. Афганистанда улусчу эрге-чагырга үдур чарлаваан дайынның организакчыларының болгаш империалистиг агрессияга удур туржуп турар күштер дугайында. Фильмниң авторлары — Л. Золотаревский, В. Лебедев. 19.45 — «Дүвүрээзин» деп уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүлгези. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — Концерт. 22.00 — ССРЭ-ниң футбол чемпионады. «Спартак» —«Днепр». 2-ги үези. 22.45— 23.25 — «Александр Пушкин». Документалдыг телефильм. Төнүзүнде — Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Приморье. Баштайгыларның изи-биле». Эртем-тайылбырлыг фильм. 14.40 —Останкино студиязынга ужуражыышкын. 16.30 — «Театр болгаш үе». 17.35 —Шүлүкчү И. Добронравовтуң шүлүктеринге ырларны Л. Сенчина, Г. Беседина, С. Тараненко олар күүседир. 17.45 — ССРЭ-ниң фехтование чемпионады. 18.30 —«Хөгжүмнүг клоск». 19.00 — ССРЭ-ниң футбол чемпионаты. «Зенит»—«Динамо». (Киев). 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — «Бичии мунгадаллар». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 23.05 — 23.45—ССРЭ-ниң футбол чемпионады. «Динамо» (Тбилиси)— ЦСКА. 2-ги үези. Тбилисиден дамчыдылга.

Агаар

Бөгүн республикага өскерлип турар булуттаар, чамдык черлерге дициирээшкинниг чаъс чаар. Барыын чүк утланыышкынныг хатты күжү секундада 9-14 метр чедир дүргедээр. Хүндүс агаар 27-29, а дүне 12-14 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ИЮНЬ 6-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Кайгамчык чүүлдер база тургулаар» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан) 21.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Холуң көдүр!» 9.30, 11.00, 12.30, 14.00, 15.30, «Силерниң дужуңерге-даа кирбээн боор» 17.00, 18.40, 21.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Орионуңуң дузаа» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

ӨӨРЕНИРИНЧЕ ЧААЛАП ТУР

Красноярск хоорайның № 2 ортумак профессионал-техниктиг училишези (хемчилер белеткээр) 1981-1982 өөредилге чылында сургуулдар чыып турар.

Енисейниң Ленин орденниг хем пароходствозунга ажылдаар дараазында тускай эртемнерлерни училише белеткеп турар:

8 класс доосканнарны (өөренир хуусаазы 3 чыл) **башкарыкчы-мотористерге** өөредир. 15,5 харлыг ооларны хүлээп алыр.

10 класс доосканнарны (өөренир хуусаазы 1 чыл) **башкарыкчы-мотористерге, судноларның радиостанцияларының радио-операторларынга, судно-корпусник-септекчи- дуизаалакчыга** өөредир.

17,5 харлыг ооларны хүлээп алыр.

8 класс дооскаш, училищеге киргеннерни болгаш судокорпусник-септекчи - дуизаалакчыга өөренирлерни үүнде үш катап чемгерер, флоттуң форма хевш-биле хандырар.

Училище тускайлаттынган кабинеттерлиг, лабораториялыг, слесарь ажыллары кылыр мастерскаялыг, спортчу комплекстиг, чаагайжыыы туттунган общежитиелиг, столовалыг, клубтуг.

Училищеде техниктиг чогаадылганың, бот-тывынгыр уран чүүлдүн бөлүмнөрин болгаш спортчу секциялар (хоккейин, хаактын, хостуг хүрештин, бокетун) ажылдап турар.

Будуруге (эжиндиришкин) практиказын сургуулдар аң-сыүеннің теплоходтарынга эрттирер.

Училищени дооскан соонда күзелдиг кижилерни өөредилгезин уламчылазары-биле Астраханьның индустриалдыг-педагогика техникумунче, суг транспортунуң инженерлериниң Новосибирскиде институдунче болгаш оон-даа өскө өөредилге черлерине өөредип чорудуп болур. Доозукчуларга ортумак тускай эртемниң дипломун тыпсыр.

Училищеге өөренип кирерде дараазында документилерни эккээр:

Школаны дооскаңының дугайында херечилел (аттестат).

Паспорт (төрүттүнген дугайында херечилел).

Школадан характеристика.

3×4 хемчээлдиг 8, 5×6 хемчээлдиг 3 фото-чурук.

Чурттап турар черинден шынзылга.

Өг-бүлезинин дугайында шынзылга.

№ 286 майыкка эмчи справказы.

Документилерни 1981 чылдың май 20-деи эгелеп хүлээп алыр. Кичээлдер сентябрь 1-де эгелээр.

УЧИЛИЩЕНИҢ АДРЕЗИ: 650010. Красноярск хоорай-10 Столовая кудумчузу-73. Хоорайның № 2 ортумак профтехучилишези.

Доктаар черн: «Цирк» азы «Затон».

Культура министерствозунуң уран чүүл школазы 1981—82 өөредилге чылында белеткеп үлгаларынга өөренири-биле тыва националдыг ургулары чыып турар.

Школа дараазында салбырлар: фортепианочу, үрер болгаш кагар хөгжүм хереселдериниң (флейта, кларнет, труба, ксилофон); хылдыг хөгжүмүнүң (скрипка, виолончель), улустуң хөгжүм хереселдериниң (баян, домра); чурулганың.

Конкурсту өйи эзлчег-биле эрттирер.

Школага кирип турарларның музыкага салымының хынаар (шингээдил алары, дыннап билири, ритм, үнү).

Чурулга салбырынга киреплер бажынга кылган чүүлдериниң чурүктарын көргүзер.

Конкурс Кызылдың уран чүүл училищезинге июнь 8-те эртенгинин 10 шактан эгелээр.

Школага киреп турарларның сурактарынга хариу алыр: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, 3-ги бажың, 2-ги школа директорунга.

ДОСААФ-тың Кызылда техниктиг каттышкан школазы секретарь-машинаакчылар үнүдүс өөренир курстарынга өөренир кижилерни чыып турар.

8-10 класс доосканнарны аңаа хүлээп алыр. Хоорайда чурттавайн турарларга общежитие бээр. Кичээлдер июнь 1-де эгелээр.

ӨҢНҮКТЕР

Чечен чугаа

Бистиң черге дөртен чылдарның төөчүзүнде дустаан улус кайын-даа кээп турган. Оларны көрүп турарга, чайын өөр-өөр болуп алган, суглуг черлерде одагланган, аът-хелиг дыштандырган, чамдыктары хтанныр, билир улустарының аалдарынга хонар мындыг. Өөвүстүң чайлаа, улуг оруктуң чоогунда, көктүгшыктыг черде. Олап ийи эрини талдар, теректер хаажылаан хемчигеш агып чыдар. Тайга чоогунда болгаш каттап, тоорүктаарынга-даа, малга-даа таарымчалыг ораң.

Авам, ачам аалга келген таныыр, таныбазы-даа чонну хүндүлээр, аъш-чемин салыр, эвилеп-ээлдек чанчылдыг улус. Сөөлүнде улгады бергеш бодаарымга, тыва улустуң бөдүүн, эки мөзүг-шынары оларда сиңниккен хевирлиг.

Бир катап кежээликтей чемеенин каапканыыста, ыт эрре берди, ачам шыва тонун эштп каапкаш, дүргеп-не үне халыды. Ында бир кижи-биле мендилешкеш, элээн чугаалашты. Оон соонда мээң үем 12—13 хире харлыг оолду киирип келгеш, мяш орнувуска чыттыргаш, чыышкында негейбиле чылыыр шугланты. Авам чүү болганын айтырып четпикпээнде, ачам:

— Адашкыларны чемгер, мен эмчи эккээйн—дээш, шыва тонунуң күрүн куржаймышаан, даштын баглаашта эзерлеп аъдынче дүргеп базыпты. Дөртен хар чоокшулай берген, оожум муңгаргай апарган акый өгге кирип келди. Авам-биле амыр-мендик солушкаш, оглунуң хөрээнде өөктерин чежип олур. Авам ожук-пажында-ла барды. Чүү болганын ол акыйнық чугаазындан билдивис:

— Дустап алгаш дедир кел чылырывыста, орук ара бо эдертип чораан оглум аарый берди. Кады дүстаар болган кижим хенертен Кызылче чорүй барган, оглум мени эдертин ал дээш турупкан, чылыгда ажырбас боор деп бодаан мен. Узун хону эгелеп чорда, ак чаъстааш турупкан, чаглактанып чер-даа чок, башгай шыырныгып чорду. Соок дер дүжер, эъди изинир, човуурттаар апарды, эзер кырынга мырыдай халаа бээр, ам капчаар мүркүмга үшкарыпкаш, дус чүдүрген коштуг аттарымның чүзүгүн дүжүргеш, кыштаг черде өртеп каап, чоок аалдардан дуза дилээр дээш дүргеп чедип келгеним бо. Черниң черинге муңгарай-даа бердим, аал-оран безин чедерде ийи хонуктан эвээш эвес үе херек.

— Ам капчаар, дуңмам, чыла өлүр чылан эвес, аалга дүргеп келгениңер эки болгандыр, адырам, демги өртеп каап аъттарыңарны ашакка чугаалаашаар бе?

— Йе, үгбай.

— Ынчаарга-ла ажырбас, бирээзин бодаптар ой.

Келген кижи чемнеңип олурган, оглунуң аксыга чемин туларга, оозу ынавады. Чүгле изиг сүттү оолга дериткиже чедир албадап олургаш, авам зартадыпты.

Ачам орук чорааңда удаар эвес, базар эмчизи база чоок, дораан чедип келди. Кирип ора-ла чугаалады:

— Харалаан, чаңгыс эмчивис Чалаңаже дүүн эмиеп ашкандыр, ынчалза-даа ээн черде эвес чүгээр оң дээш, аптарадын ажыткаш, ында эм оъттарын көре берди. Кара айны алгаш хөнекке хайындыра берди.

— Канчап бараң дээр силер акыы, соок дер-суг дүжер, саламы хөлчок оол-дур?

Ачам оргаш:— Мен бодаарымга, дегдире берген хиредир. кара ай хайны бээрге ажыртир бис— диди. Силерниң коштуг аттарыңарже ында дайда күдээлеп турар кадыы төрээн дунмамны айбылаптым.

— Эки болган-дыр, акым, мен оглум маңаа чыдырда, дүне эккеп аар деп ордум. Мээң адымны Куулар Бүдүкей дээр, Чөөн-Хемчик чурттуу мен, таныш болуулуңар —диди.

— Эки-дир, мээң адымны Моңгуш Хүрең-оол дээр, бо-ла чер чурттуг—дээш келген кижиже көргеш хүлүмзүрдү. Ашактар ол дүне оолду хайгаараш, хоюдур чыгыы чугаалашты. Эртенинде оол шору чемненип эгеледи, дүне улаарап, дембээреп чыткан деп ачам сугнар чугаалыдылар. Акым аъттарны эккелген болду. Дөрт хонганда оол чүгээртээн. Оон адыг Даш-оол болду, Чадаанага дөрт класска өөренир мен дилп. Беш дугаар хонуунда оолдуң байлалы оон-даа экижээн. Ачам алашкыларны Улуг арт кырынга чедир үдеп кагды. Ол хүнден эгелээш өглериивис харылзаалыг улур-дедир аргыжар апарган.

Ийи чыл четпээнде, сиген кезер изиг түлүк үеле бистиң ийи аъдывыс чиде берген. Ачамның дилеваан чери, айтырбаан кижизи чок...

Бүдүкей бодуңуң черинге сумуу даргазының айбызынга албан аъдын дилеп чораш, хенертен азарганчыг алаакка, шыргай аразынга, өртеп каан ийи аътка таваржы берген. Аъттарның чанынга элээн каразып, чортуп чедип келгеш, көрүп туруп-туруп, оларны танаш, алгырыптар часкан. Шыпап-ла, саарында демдээн көөргс, ары Өөрүде өөнүүнүң бора болгаш доруг аъттарды деп ылап танаан. Бичии маңаар дээш хаактар аразынче чорта бергеш, боданган: «Канчап мында келген кижи боор, аъттарны өртээш, ийи хонуг хире солуваан, суксаан боор, келзе мээң өөмнү ояр эвес, черле каразын аа». Аъдындан дүшкеш, ол аъттарны көрүп турда, таллар аразындан ак аъттыг кижи чортуп үнүп келгеш, аъдындан дүшсе-ле танылыры: мегечи Чамыяң бо. Аъдын талга баглап каашкаш, аттарны чежер деп бар чорда, Бүдүкей хенертен ыяктыр чөвүрүнкен. «Чамыяң сырбаш дээш ышкаш, оон үунче дүргеп көрүп келген. Чамыяңның сагыжының хиреливе чоок-кавыда чоп билир. Бүдүкей мендилешкеш, оон кайгап айтырган:

— Бо кымның аъттары боор, оол?

— Мээң ырак төрелдерим аалдап келгеннер, ол улустуң аъттары-дыр.

— Орта кижи сен бе, аалчыларың аъттарын аалыңдан ырак шыргай иштинге өртээр — деп кыжырып айтырган. Чамыяңның ундарааның, бажын халайтыпканын көргеш, хораалазындан дораан-на оон кырынга барган:

— Бо дээрге. Өөрүде мээң өөнүүмнүң аъттары-дыр. Оларның өө-чүзүнүң, ым-демдээнизы-харыы эки билир мен. Борта чораан болза, мээң өөмнү Хүрең акый билир, ойбас турган. Оорлаан-дыр сен, ышкыл чугаала— дээш, Чамыяңның хөлүнда чезп аргамчыны үштә соккаш, уламчылаан.— Харын-даа таварышкан-дыр мен, оон башка та чүүү кылыр деп бодап алган сен. Арат чон, арбан, суму ады бөксыраткан, ёра чок чүве.

— Арт кырынга чорда бээрледип эккелдим.

— Канчаар-даа эккелген болзуңза, бо кежээ суму даргазынга дыңнадыр мен, аъттарны көргүскеш, бодум чедирер мен, сен баргаш суму даргазынга шын сеткилиңни чугаалаар сен, сеңи сүрбес мен, суму даргазы сени торгаай аан, сээң-биле чүү канчаарын олар угааптар, бодуң баар сен бе?— деп, аъттарын чыда алгырга аарак ылавылаан айтырган.

— Баар мен, акый —деп, Чамыяң багайтыр дүмей уң-биле харылаашаш, бодаан «барбас болза бо мөге мен дээр чүве мени хүлээш, үнгерип апаар он» (Бүдүкей шынында сумуңуң кырында мөге чүведир). Суму даргазының өөнге кежээ бо бүгүнү чугаалаш, эртенинде дай бажында, ийи аътты сургеш, Өөрү кайы сен дээш хап чорупкан.

Хоочун өөнүктер улуг арт кырынга дужа берген. Аъттарындан дүшкеш, таваар, өөрүшкүлүг чугаалажып олурганнар. Бүдүкей аъттарның дугайында бирээ бирээ чокка, оорну-канчаар хемчег алганын Хүрең-оол акызынга чугаалаан. Олар куспактажып байырлашкаш, боттарының аалдарынче ийи чүүче чорупканнар.

Ф. МОНГУШ.

Редакциянның адреси: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторлуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи эмыырал болгаш совет тургузуг киллистериниң 2-37-13, орошгавда киллизинин 2-31-75, культура киллизинин 2-23-54, кодээ ажыл-агый киллизинин 2-21-47, үлегирер киллизинин 2-31-75, чагаа киллизинин 2-41-27 информация киллизинин 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргалда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866 Чагыг № 1950

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Совединиң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС — 00398

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 133 (11631) | 1981 чылдың июнь 7, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттингеш | Өртээ 2 кеп

АРГА-ЫЯШ ЭЛБЕК БОЛЗУН ДЭЭШ

Арга-ыяшты тарып олуртурунуң чаа аргазын ыяш ажыл-агыйының Ленинградта эртем-шинчилел институдунуң эртемденнери саналдааннар. Лодейнопольдуң болгаш Гатчинаның ыяш ажыл-агый черлери, а ол ышкаш Псков областың база Марий АССР-ниң ындыг будүрүлгелери оңу чедиишкиниг шинээдип алганнар.

Ине бүрүлүг болгаш дыттарны торфтуг черлерге тарыыр. Оларның дазылдарын хумагалап олуртканындан оларны чылдың кайы-даа үезинде катап тарып болур. Ук институттуң дуржулга заводунга будүргени машиналар ол ажылды бир дугаарында күүсеткеннер. Оларның күш-ажылының будүрүкчүлүү—ээлчегде будүн чартык гектар черге ыяш тарыыры. Тарып олуртур материалдар будүрер чылдыгла комплекизинин составында ук агрегаттар кирип турар. Ыяш олуртур черлерни белеткээрин механизация дузазы-биле кылып турар. МУП-4 деп чаа машина бир шак дургузунда 150 хире үүрмек төжектерни аштап, арыглап шыдаар.

Тарыыр ыяштарны белеткээр база оңу олуртур техниканы кылыр черни — чылыдыгла-питомник комплекизи дээр. (Гатчинаның ыяш ажыл-агый черинде ындыг комплекс будүн чартык миллион хире ыяштарны белеткеп турар). Бо үүлдер дээрге ыяш ажыл-агыйны индустриализастаарынга эртемденнерниң кирген үлүг-хуузу болур.

Практиката ол чаа арганы ажыглаан чорук арга-ыяш аймаан дүрген тарып өстүреринге, сибирь пеҗү ышкаш үнелиг ыяштарны хөйүү тарып өстүреринге улуг ужур-дузалыг. Оон ачызында бир үүс бежен чыл болганда Ленинградтың девискээрининге Сибирь пеҗү четчин үнүп келир.

Амгы үеде боондактаан бир шарыгда ыяш 60 гектар черге өзер.

СЭТА-ның корр.

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИ ЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН—АМЫДЫРАЛГА

ЧЕДИИШКИННЕРЛИГ УТКААН

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң айытканы кедээ ажыл-агыйны комплекстиг хөгжүдеринии кол угланыышкынарының бирээзи —черни мелиорастаары болур. Ынаар улут кичээнгейни салып, оңу ниитп күрүне ужур-дузалыг кылдыр санап турар. Ынчангаш партияның аграр политиказының чарылбас кезии болу берген черлерни мелиорастаарының үр хуусаалыг программазы делгем хемчээл-биле чоруттуруп турар.

Бистиң республиканың мелиораторлары боттарының профессионал байырлалы база күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткуп турарлар. Ол байырлалдың будүүзүнде «Тыва суг тудуг» трестиң № 2 көжүп чоруур механизастаттынган колониазының ажылдап турар участогуига чедип, оларның ажыл-ижи-биле танышкан бис.

Олар амгы үеде Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхозтуң ногаа өстүрер участогунда суггарылга системазының ажылдарын чорудуп турарлар. Бо механизастаттынган колоннаның ажылдакчылары ук ажыл-агыйга 60 гектар черниң суггарылга системазын ажыглалга киирген. Ам ында 55 гектар черде картофельди олурткаш, ону суггарып турар.

Республиканың ажыл-агыйлары черни мелиорастаарын сөөлгү үеде улам калбаа-биле ажыглап турар. Аңаа үндезилээш, көдээ ажыл-агыйны улам-на интенсификастаары база черни ажыктыг кылдыр ажыглаарының бүгү аргалары тургустунуп турар. Оон бир тодаргай херечизин бо чижектеи көрүп болур.

Ажыглалда чаа киргеи суггарылга системазы шыпап-ла магалыг. Суг шаандагы ышкаш буга үнүн хооргалдавас, черже сиңип азы эриин чире шаап, кайы хамаан чок чарыгдаттынмас. Ынчангаш бо совхозтуң Хайыракан салбырының ногаа шөлдеринде Улуг-Хемниң суу бетондан кылган тускай коошпаларны дамчып, моон муриунда чылдарда ажыглал чок чыткан кургаг хөвүларда ногаа өзүп, баштайгы дүжүдүн бо күзүн бээр.

—Сөөлгү чылдарда ажыглалга киргеи суггарылга системаларын магадылал паспорту-биле дужаарын боттандырып турар. Оон ачызында ажыглал үезинде көзүлеи чедир кылдынмаан ажылдарны, ону кылып турар улус боттары кылып бээр ужурлуг. Ынчангаш бистиң коллективтиң ажылчынары кылып турары суггарылга системазын бедик будүрүкчүлүг кылыр дээш улуг хичээнгейни ынаар угландырган — деп, № 2 көжүп чоруур механизастаттынган колоннаның начальниги Иван Иванович Подороганиске чугаалады.

Коллективтиң 16 кижиден тургустунган бригадазы боттарының профессионал байырлалы — мелиораторнуң хүнүн күш-ажылы чедиишкиннерлиг уткуп, май айның планын ажыр күүсеткеи. Найыралдыг коллективтериин кежигүннери бо хүнмерде 35 гектар черни суггарылга системазының ажылдарын чорудуп, ол черни алды айның тоңчүзүнде күрүне комиссиязынга дужаарынга белеткеп турар.

Ынчангаш ук ажыл-агыйның ниитизи-биле 95 гектар черге ногаа өстүрер суггарылга системазын доозарының кырында келгеиери ол. Аңаа ниитизи-биле 4,5 муи метр суг дамчыыр хоолайларны эптеп, каннап тургаш тудуштурганнар.

Ам механизастаттынган колоннаның кежигүннери бүгү бар күжүн Улуг-Хемден суг сордурар күчүлүг станцияларның монтаж ажылдарынче угландырган. Ол эң-не берге участок. Чүге дээрге чамдык ажылдарны, монтажтарны суг иштинге кылыр. Аңаа ДДН-50 деп маркалыг үш апаратты тургузар. Насос станциязы тургустунган соонда ол чаңгыс секундада-ла 600 литр сугну хову-шөлдерже аксыр.

Байырлал будүүзүнде коллективтиң мергежилдер зайы-биле калбарган социалистиг чарыжының түңнелдерин үндүрген. Экскаваторщиктер аразынга будүрүлгениң хооруну Николай Мамонтов шылгараан. Ол хүн бүрүнүң планның онаалдазын доктаамал 140-170 хуу күүседип, үр чылдарда чедип алган бедик арга-дуржулгазын аныяктарга күзелдин-биле дамчыдып берип турар. Автокран башкарыкчызы Гениадий Елизаров, каннакчы Фарит Магадеев, бульдозерист Петр Городецкий болгаш өскелерлээ социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп үнгеннер.

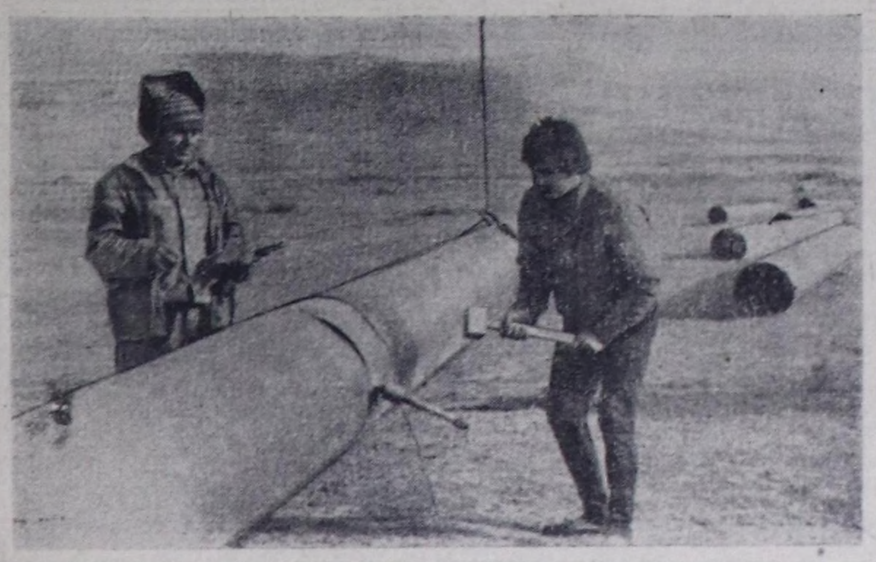
Бистиң республиканың девискээринде мелиорастаан хову-шөлдер эвээш эвес. Ол шөлдерге суггарылга системаларын киирериигге «Тыва суг тудуг» трестиң № 2 көжүп чоруур механизастаттынган колоннаның найыралдыг коллективиниң киирип турар үлүг-хуузу эвээш эвес.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: Мелиоратор хүнүнүң будүүзүнде үндүрген социалистиг чарыштың тиилекчилери: каннакчы Ф. Магадеев (ус-түнде); экскаваторщик Н. Мамонтов (ортузунда); хоолай салыкчылары болгаш дунзаалакчылар В. Охотников биле Г. Шывырев олар.

Авторнуң фотолары.

Наадымга уткуштур

БИИ-ХЕМ

Малчыннарның республика Наадымына киржир арге дээш социалистиг чарыш Биг-Хем районнуң совхозтарының хойжу бригадаларында, суггараан фермаларында, семиртилге шөлдеринде калбарган.

«Шивилиг» совхозтуң малчыннары малды эки семиртип, күрүнеге эът дужаарының темпизин бедидип, шынарын экижидип турар. Совхоз күрүнеге эът саларының чартык чыл планын үш ай арте күүседкен. Плаидан ажыр эът сдарын совхозтуң малчыннары үргүлчүлевишаан болгаш ам тос айлар планын хуусаа бетинде күүседир дээш ажылдап турар.

Кадарчы Семен Ламажыктың удуртқан звенозу 180 баш шарыжыкты кадарып, оон бирээзинге онааштыр хонукта немелде дензини 620 грамм чедирип турар.

Районнуң хойжулары бо чылын 90 муң ажыг хойну кыргыыр. Бо хүннерге кыргылдыр пунктуларын белеткээр, дерип ажылдар кидин-түлүк. Пунктуларга ажылдаар специалистерни, кыргыкчыларны болгаш өске-даа ажылчыннарны четчелээн. «Саян», «Өөк» совхозтарның кыргылда пунктуларынга бежен-бежен кижи ажылдаарынга белеткенип турар. Малды чайлагладып семиртири эгелей берген.

К. МААДЫ.

ЧӨӨН-ХЕМЧИК

Малчыннарның республика Наадымын күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуур дээш ажылдыр Чөөн-Хемчик районнуң совхозтарында калбарган.

Бо хүннерде хой кыргылдыңга белеткел ажылдары чоруп турар. «Октябрь 30 чылы», «Алдан-Маадыр», «Чыраа-Бажы» совхозтар кыргылда пунктуларын бүрүн белеткээн.

Районнуң малчыннары бо чылын 111 муң ажыг хойну кыргыыр. 25 муң 799 өшкүзүиден 20 тонна 600 килограмм дүктү күрүнеге дужаараи. Чөөн-хемчикчилер ам 31 тонна дүктү күрүнеге саткан.

СЭКП райкому болгаш райкүүском районнуң малчыннар наадымын июль 11—12 хүнигринде арттирер деп шиитпирлээн. Наадымны белеткээриниң болгаш арттиреринии район комиссиязын улус депутаттарының район Совединиң күүсекчи комитединиң даргазы Д. С. Кууларга баштадыр тургускан.

Бистиң корр.

АЖЫР КҮҮСЕТТИНГЕН

Чурттаалга-коммунал ажыл-агыйының чаагайжыдылга талазы-биле комбинадының коллективи майда алган социалистиг хүлээлгезин чедиишкиниит күүсеткеш, 1.100 рубль түңнүг чечекти саткаш, планны ажыр-ган. Оон-биле кады хоорай чаагайжыдылгазынга 23 муи рубль шингээттинген.

Комбинатта ажыл хайныш-кынныг. Оон ажылдакчылары тарып олуртурунга белеп кылдыр өстүрген ялзы-буру, хөй санныг чечектерни хоорайның кудумчуларында, скверлеринде клумбаларга болгаш газоннарга олуртур ажылды эгелээн. Бо айның эгезинде Кызыл хоорайның кудумчуларынга 200 муң ажыг дөс чечектерни тарыыр.

Коллективтиң мурнакчылары Б. К. Байкара, М. А. Бекасова болгаш оон-даа өскелериң ажаан өстүрүп турган чечектери чайын хоорайның кудумчуларында клумбаларны түзүн-баазын өнер-биле каастай бээр.

В. КУУЛАР.

Экономика камналгалыг болур ужурлуг

ЫЯШ БАЗЫРЫКТАР

Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйының Чербиде участогунуң (начальниги В. В. Дуднеков) кезип белеткээн ыяштары участоктуң-даа, суурнуң-даа девискээринде ында-мында хорумналы берген, эмге-сеске чок чыдып турар. Черби суурну долгандыр алаактарда черзиленип ирээн ыяштар мал-маган оттаар черлерни дуй алган. Тудуг ыяжына ажыглаары-биле сөөртүп эккелген чудуктарны суур адаанда арыг иштинге кайы-хамаан чокка октапкан, олар арыгны бокталдырып, озан-хорум болган.

Аргаларда ыяш кезип белеткээн черлерни участоктуң бригадалары аштап-арыглавайн турар. Ынчангаш аңаа арга-арыгны катап тургузары-биле ыяш тарырынга шаптыхтыг.

Белеткеттинген хой ыяшты Чербиниң ыяш белеткээр пункту-даа, Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйы-даа дилип, үндүр сөөртүп-даа четтикпейн турар.

Р. ОЧУР-ООЛ.

Черби суурнуң чурттакчызы Р. Д. Очур-оолдуң «Шын» солуун редакциязынга чоруткаиы чагаазында кирген бо фактыларны хынап көөрү-биле «Шын» солуунун, радионуң болгаш Кызыл районнуң улусчу контроль комитединиң каттышкан рейд бригадазы аңаа чораан.

Черби суур Дасты хемге унаштыр оон ол-бо эриктеринде чаттылган. Найысылалдан ырак эвес бо черниң долгандыр турар агаар-бойдузу чараш чурумалдыг байлак. Ынчангаш бо бичии суурда будүрүлгелер, албан организация черлери хөй болганы таварылга эвес болбайнаан.

Кызылдың ыяш ажыл-агыйының лесничествозу ында бээ бар. Ол-ла лесничествоиуң садындан кат-чимистин, арт азыраар черниң мёд-чигиринин багай эвес дүжүдүн чылдың-на ап турар.

Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агыйын Чербиде ыяш белеткээр пунктузу республиканың тудугларынга эргежок чугула тудуг ыяжын — чудуктарны болгаш дилиг материалдарын белеткеп турар. Ук пункт ыяш кезип белеткээринии планның онаалдазын ай квартал санында күүседип турар болгаш ол-дээш ажылчыннар шаналлы безин ап турар.

Ам чугаа болза ол тудуг ыяжын канчаар ажыглап турарының дутайында. Ону чоруур негелдете дүштүр ажыглап турар бе?

Херек кырында байдал мындыг. Черби суурнуң Үстүү-Алаакты ап көрээлидер. Ында хем эриниден эгелээш кедээр машина оруунга чедир, суурнуң мырыңай-ла чыпшыр үстүкү ужундан Оваа-Тейге чедир дужүрген чудуктар кара бизирт. Ук чудуктарны дужүрүп турганы шуут-ла кайы-хамаан чок, машиналар келгеш-ле кайда-ла бичии хостуг чер таваржыдыр, ынаар чүүгүн чаа идип-кеш чоруп турганы өлдеп. Ында доора-даа, дургаар-даа дужүртүнген, ол-бо талазындан эртер, чүдүрер орук-чирикдаа барымдаалаваан. Индыг оваалаигаи черлерде чудуктарның, даштыкы хевиринде көөрге, элээн үр чылдар чыканы тода. Оларны ол-бо талазындан ап-сайгарып, чүдүрүп-даа турган не чок. Азы ол-ла черинге узун-кыска, чиге-чоон азы-биле сорттаваандаа, азы хирээлеп, токпактаидаа турган чок. Шагда-ла каш чыл мурииида кезип белеткеттинген хире үрелип, ирип турарлары хөй.

Дыка хөй, чүс-чүс кубометр чудуктарныи ортузу ирип эгелээн, пилорамага дилдирер кылдыр ажыглаары, оон эки маизалар үидүрүп ап болуру ам чигзиичиг.

Бо ыяш базырыктар Оваа-Гейден Черби суурга чедир 1 км 300 метр хире черде шейүлген. Ол дээрге, ыяш белеткээр пунктуиуп складу үүе-дир.

Октаттынган чудуктар, ыяш базырыктар чүгле оон-биле тенмес. Ыяш белеткээр пунктунуп адаа чартында арыг иштинде келдивис. Шуут-ла озан-хорум болган чудуктарны көөрге, кандыг-бир үер-чайык, улуг дат-шуургандан будүп арыг үрелип когараан бе деп кижи бодай бээр. Индыг бодээрге, кезип белеткээн, будуктарын аштап-арыглап каапкан, тудугга хереглээр дээн чудуктар деп чүве кесиу. Бо чудуктарны барык 20 чыл мурииида октаан ам ирип, черзиленип калгылаан. Бо дээрге база-ла Чербиниң ыяш белеткээр пунктузуиуң «ажылының» түңнели-дир.

Арга-арыг күрүненин, чоиуң үнелиг байлаа. Ону кэдагалаар, өстүрер, камгалазы — кижи бүрүзүнүң хереэ дээрэзи хооллуда, партия, чазактын доктаалдарында айыткан болгай.

Чербиниң ыяш белеткээр пунктузуну арга-ыяшты тудутта ажыглаары-биле кезип, белеткээш, өй-шаанда сайгарбайн, чыл-чылы-биле чыттырып турарындан, олар тудугга ажылаттынмас кылдыр үрелип, ирип турарын үстүнде чижеерден көрдүвүс.

Бо пунктуда кескен ыяштың артынчызы чылдан чылче көвүдеп, улам-на өзүп турар. 1979 чылдың январь 1-де маиа 9235 кубометр, 1980 чылдың январь 1-де—16987 кубометр ыяш арткан турган болза, 1981 чылдың январьның эгезинде — 30222 кубометр тудуг ыяжы бар турган. А ыяш белеткээр пункт 1980 чылда 57715 кубометрни, бо чылдың эртеи 4 айларында 26742 кубометр ыяшты кезип белеткээн. Ыяшты кезип белеткээринии планы чылдан чылче көвүдеп турар. А Чербиниң ыяш белеткээр пунктузу ыяшты тайгадан кескеш, Черби чедир үидүр сөөртүр хүлээлгелиг. Олар ыяш кезип, белеткээр планын харыы-даа ажыр күүседип турар. Ынчангаш кескеи, белеткээн ыяш немежип-ле турар. Тайгадан үидүр сөөртүп, Черби чедирип каан соонда пункт оон ыиай харыылавас.

Ол тудуг ыяжын ыиай-бээр тайгарып сөөртүрүп кол будүрүлге — Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агыйы харыылаар ыиылыг. Чудуктарны чүгле кышкы үеде, декабрь-январь—март айларда Кызылче сөөртүп ап турар. Ол үеиии дургузуунда колдуунда чаа кескеи, эки ыяшты тайгадан чүдүргеш-ле дорт Кызылче ыяш дилип болбаазырадыс комбинатка чедирип турар. Оң чеде хуиүң-не 10 ажыг машина тайгадан ынчаар сөөртүп турар.

А демги-ле дэргн үүжеге колдуунда ким-даа дегбес, ынчаар-ла чыдып турар. Ону сайгарып, чүдүрүп чорударынга машина-техника-даа, ажылчын күш-даа Улуг-Хемниң ыяш-үлетпүр ажыл-агыйында чедишпес.

Азы белеткеттинген ыяшты ол-ла черинге, Чербинин ыяш белеткээр пунктузунга доозазын дилип болбаазырадыр дээрге ында пилорамаиын күчүзү бичии, чылда 20 муң кубометрни дилип, болбаазырадып болур.

Ынчангаш Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агыйының будүрүлгелери: Кызылда ыяш дилип, болбаазырадыр комбинат, Чербинии ыяш белеткээр пунктузу кестинген ыяшты болбаазыранып-даа, сайгарыпда күш четпейн турар.

Кызылдың ыяш ажыл-агыйының директору С. М. Середин-биле чугаалажырыска мынчаар таймылбырлаан:

— Ыяш белеткээр пунктунуң бригадалары ыяш кескеи участоктарын аштап-арыглавайн турар. Ыяштын будуун белгеш өрттедир, аиаа кандыг-даа ыяштар артып калбас ужурлуг. А херек кырынга мындыг эвес, будуктар, чүү-хөө ыяштар шуут-ла оваланган. ыяш белеткекчилери оларны аштап, чыгбайн-даа, орттетпейн-даа турар. Ынчангаш ол черлерге арга-арыгны катап тургузары-биле ыяш тарыыр арга чок, машина-даа эртинмес. Ыяш кескеи черлерии бокталдырганы дээш Чербиниң ыяш белеткээр пунктузунга торгаалды каш удаа онаай-даа келдивис. Чижээ, 1980 чылдың декабрьда 2,5 муң рубльге, бо чылын 3 муң рубльге торгаалды пуик төлээн.

Чербиниң ыяш белеткээр пунктузунуң начальниги В. В. Дуднеков байдалды мынчаар таймылбырлаан:

— Ыяш кезип белеткээрлиниң планы бисте улуг, мынчаза-даа планны күүседип турар бис. Ыяшты сайгарып, сөөртүп четтикпейн турарыл дээш бистиң планывысты кымдаа эвээжетпес. Бир эвес ыяш-кезериниң фондузун ажыглавайн, чедир кезип, белеткепейн баар болзувусса ыяш ажыл-агыйынга торгаалды төлээр апаар бис. Ынчангаш ыяшты кезип, белеткээрии бүүн чыл иштинде чорудуп төрар. Ыяш кескеи черлерии аштап-арыглазарынга күш четпейн турар.

Бир эвес ыяшты кезип, белеткеп сөөртүрүп чүгле кыжын чоруткаш, а дилип болбаазырадырын чайын, чылыг үеде кылыр кылдыр тургузуп, пунктунуп күжүн улгаттырап болза, ындыг байдалдан ушпаар бис — деп, В. В. Дуднеков харылаан.

Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйының директору М. К. Начигин мынчаар таймылбырлаан:

— Чербиден белеткеттингеи ыяшты үидүр сөөртүп четтикпейн турар бис. Чайын орук чок. Паром таварыштыр чүгле дилиг материалдарын кежирип болур, а будүн чудуктарны чүдүргеи машиналарны кежирерии чөпшээреевес.

Ук пунктуның планы улуг. ыяшты ажыглап четтикпейн турувуста, ону кезип белеткээрин улаштыр чорудуп турар. Ыяш белеткээриниң планын эвээжедир болза эки — деп, koл будүрүлгеиин директору чугаалаан.

Ынчангаш белеткеттингеи тудуг ыяжын шак мынчаар кам-хайыра чок, төтчеглекчи ёзу-биле ажыглап, ону сайгарып болбаазырадырының хемчеглерин Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйының директизазы (директору М. К. Начигин, кол инженери В. Т. Тутынин). Чербинии ыяш белеткээр пунктузунуң начальниги В. В. Дуднеков албайн келген. Чоиуң, күрүненин үнелиг байлаа — тудуг ыяжы ында будуиуп техниктиг шынарын чидирип, каш чыл улаштыр сайгартынмайн турар-дыр. Озан, базырык апарган. Мындыг ажыл-агыйжы эвес чоруктиле моон соигаар эптежин болур бе?

Оң бирги беш чылда камналганың айтырыныче, чоиуң байлаан камнаг ажыглаарынче кичээнгейни күштелдирген.

Экономика камналгалыг болур ужурлуг — үеиин иегелдези ындыг. Коммунистиг партияның бистин мурнуузуга салгаиы бо соруглалар үлүе ажыл-агыйывыи бүгү адырларынга, улуг, биче будурулге бүрүзүнүн ажыл-чорудулгазынга удуртулга, дүрүм болурдур.

Ынчангаш Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйы будунуң ажылын хүнүң негелдеринге дүштүр кажан эге тургузарыл деп айтырыг тургустунуп келир-дир.

РЕЙД БРИГАДАЗЫНЫҢ КЕЖИГҮННЕРИ: радионуң корреспоидентизи Д. СИЙРИН; Кызыл районнуң улусчу контроль комитединиң инспектору В. ОЙДУП; Кызыл районнуң санэпизстанциязының эмчизи Л. БИЧИЖИК: «Шынның» корреспоидентизи Н. ООРЖАК.

РСФСР-ниң Дээди Соведин чыылдырар дугайында

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Россияның Совет Федеративтиг Социалистиг республиказының Дээди Соведининиң тоску чыыжының үшкү сессиязын 1981 чылдың июль 1-де Москва хоорайга чыылдырар.

РСФСР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы М. ЯСНОВ.

РСФСР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Секретары Х. НЕШКОВ.

Москва, 1981 чылдың июнь 5.

ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРДА

РСФСР: тайгада далай

Сурагжаан Байкалдың өмүлү амдан эгелээш Усть-Илим ГЭС-тиң суг шыгжамырынга чурттан эгелээр. 10 миллион өмүль байланнарын тускай полиэтилен хантарга вертолёт-биле бээр эккелген.

Усть-Илимниң суг шыгжамырынче ийи миллион хире чаш кадыргыларны база салып киирген.

Чаа тайга далайының ниити шөлүү барык-ла ийи муң дөрбелчин километр чедип турар, оон химиктиг составы болгаш температуразы, чемге ажыглаар үиүштерниң болгаш дириг амытаннарның хөйүү балыктың улуг тывыш күрлавырларын чөөкүү үеде тургузуп болур деп, ихтиолог эртемденнер санап турар.

БЕЛОРУССИЯ: техника кылыр

Минскиниң «Комсомолка» каттыжышкыныиың ажылдакчылары кылыгларга дегбейн даараи өөренип алганнар. Чаартыкчыларның машиналарга немелде херекселдер кылганы ынчаар даараар арганы берген. Ам мастер чүгле чогуур материалдарны әде тудуп бээр — ол-ла.

Даараныпга шуудуун комплекстиг механизастазы оон-биле доозулган. Шаандан бээр хол-биле кылып келген ажылдарның оның тос кезиин техника будүрүп турар апарган. Оон ачызында хереэжеен улустуң база ургуларның хөвии будурери, ажылдап турарларның санын өстүрбээнде безин, үжен хире хуу ковудаан. Каттыжышкың ийи кылыгның бирээзин-не Шынар демдектиг үндүрүп турар.

УЗБЕКИСТАН: хөвеи шөлүнде

Сыр-Дарья областың Г. Юнусов аттыг совхозунуң хөвеи шөлдеринде муң-муң «суг баштары» каступ келген. Республикада суггарылганың эң улуг дээи системазы мында ажылдап эгелээн.

1600 гектар шөлдүн алаанга 30-дан 50 сантиметр чедир диаметрлиг демир-бетон, асбоцемент хоолайларны салган. Оларга чер кырынче үнүп кээр кылдыр эалгир шлангыларны улап каан, оларны дамчыштыр келген суг хөвеиии суггарып турар.

Ыяш кескеи черлерии аштап-арыглазарынга күш четпейн турар.

Бир эвес ыяшты кезип, белеткеп сөөртүрүп чүгле кыжын чоруткаш, а дилип болбаазырадырыиын чайын, чылыг үеде кылыр кылдыр тургузуп, пунктунуп күжүн улгаттырап болза, ындыг байдалдан ушпаар бис — деп, В. В. Дуднеков харылаан.

Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйының директору М. К. Начигин мынчаар таймылбырлаан:

— Чербиден белеткеттингеи ыяшты үидүр сөөртүп четтикпейн турар бис. Чайын орук чок. Паром таварыштыр чүгле дилиг материалдарын кежирип болур, а будүн чудуктарны чүдүргеи машиналарны кежирерии чөпшээреевес.

Ук пунктуның планы улуг. ыяшты ажыглап четтикпейн турувуста, ону кезип белеткээрин улаштыр чорудуп турар. Ыяш белеткээриниң планын эвээжедир болза эки — деп, koл будүрүлгеиин директору чугаалаан.

Ынчангаш белеткеттингеи тудуг ыяжын шак мынчаар кам-хайыра чок, төтчеглекчи ёзу-биле ажыглап, ону сайгарып болбаазырадырының хемчеглерин Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйының директизазы (директору М. К. Начигин, кол инженери В. Т. Тутынин). Чербинии ыяш белеткээр пунктузунуң начальниги В. В. Дуднеков албайн келген. Чоиуң, күрүненин үнелиг байлаа — тудуг ыяжы ында будуиуп техниктиг шынарын чидирип, каш чыл улаштыр сайгартынмайн турар-дыр. Озан, базырык апарган. Мындыг ажыл-агыйжы эвес чоруктиле моон соигаар эптежин болур бе?

Оң бирги беш чылда камналганың айтырыныче, чоиуң байлаан камнаг ажыглаарынче кичээнгейни күштелдирген.

Экономика камналгалыг болур ужурлуг — үеиин иегелдези ындыг. Коммунистиг партияның бистин мурнуузуга салгаиы бо соруглалар үлүе ажыл-агыйывыи бүгү адырларынга, улуг, биче будурулге бүрүзүнүн ажыл-чорудулгазынга удуртулга, дүрүм болурдур.

Ынчангаш Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйы будунуң ажылын хүнүң негелдеринге дүштүр кажан эге тургузарыл деп айтырыг тургустунуп келир-дир.

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

Бөгүн — Мелиораторнуң хүнү

ЧААРТЫКГАН ЧЕРНИҢ БЕРИМЧЕЗИ

Бистиң чурттуң мелиораторлары боттарының байырлалын бо чылын алды дугаар демдеглеп эрттирип турар. Эң үнелиг байдаавыс — черни мелиорастап тургаш, ооң үнүш-дужуткурүн бедиидеринче СЭКП Төп Комитеди, Совет чазак канчаар-даа аажок улуг кичээнгейни салып турарын ол профессионал байырлалды тургусканы безин херечилеп турар.

СЭКП ТК-ның май (1966 чыл) Пленумунуң соонда суггаттыг черлер 15 млн. гектар турганындан 35 млн. гектар чедир калбарган. Суггаттыг болгаш суун кевирген черлер кинти тарылга шюлүнүн чүгле он хуузун эзлеп турар-даа болза, шупту продукциянның 32 хуузун берип турар. Чуртта суггаттыг гектар бүрүзү суггат чок черге бодаарга 5,5 катап хой продукциянны берип турар. СЭКП-ниң XXVI съездиниң хүлээп алганы «1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг база социал хөгжүлдезинин кол угланышкынарында» кадээ ажыл-агыйны улам ыцай хөгжүдер талазыбиле эң чугула сорулгаларның бирээзи болза черни мелиорастап ажыглаары деп эйыткан.

Тывата черни мелиоастары СЭКП ТК-ниң май Пленумунуң соонда шапкыны-биле хөгжүп эгелээн. 1967 чылда республикага «Тыва суг тудуг» трести болгаш ооң механизастаттынга колонналарының база суггарылга системаларының базаларынга Чадаанага, Сарыг-Сепке, Шагаан-Арыгга үндезилеп тургускан. Ол шыкаш Кызылга демир-бетон кызыгаар заводуну 1975 чылда ажыглалга киирген. Сески беш чылда республикага мелиорация тудуунга 14 млн. рубльдин капитал салыышкынын шинчээдип алган болза, онгу беш чылда 43 млн. рубльди шинчээткен азы ол үш катап көвүдээн.

Бисте мелиорация организацияларының материал-техниктиг базазын бижыглаарындан ангыда эртем-шинчилел албан черлери база тургустуунуп турарының бадыткалы-дыр.

Черни суггарып ажыглаарының үжүр-дузазы ылаңгыя бистиң ол-шык эвээш дүжер республикавыска канчаар-даа аажок улуг дээрзин суг ажылагыйлыг организациялар болгаш совхоэтар билир. Ынчангаш суггаттыг черлерни база суггарылга системаларын эки ажыглап турарының инжектери улам-на көвүдеп турар. Чижээ, «Алдан-Маадыр» совхоз чыл бүрүде-ле суггаттыг черден дүжүттүг республикада ортумак хемчээлден 1,5—2 катап хөйүг ап турар. «Сут-Хөл», «Мурнакчы» совхозтар суланы гектардан-на 15-17 центнерни. Кодээ ажыл-агыйның дүржулга станциязы база Кызылдың куш фабриказы бив гектардан сигенинң 150-200 центнер ногаан массазын, а «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң суггатчылары хөй чылдыг сигенинң дүжүдүн гектардан 40 центнер чедир өстүрүп ап турарлар. Ол шыкаш «Барлык» совхозтуң ногаажылары эрткен чылын суггаттыг черлерниң гектар бүрүзүнден 400 центнер ногааларны алган.

Агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдарындан хамаарылга чокка, тараа болгаш маа чеми культураларның эдбек дүжүдүн суггаттыг черлерге өстүрүп ап болурун «Сут-Хөл» совхозтуң хоочун суггатчызы, Октябрь революциязы орденинң эдилекчизи Ыймыжап Оидәрның, «Алдан-Маадырдан» Чыргал Ховалыгның, мурнакчы суггатчылар Кошкар-оол Храмцовтун, Шыдыраа Хомушкунун, Кызыл-оол Монгуштун база өскелериин-даа дуржулгазы балыткап турар.

Суг ажыл-агыйлыг бүдүүлгелерде, организацияларда ажыл-херээнге бердинген болгаш боттарының кызымаккай ажылы-биле эш-боруунуң, коллективиниң бедик хүндүткелиг чедип ап турарлар эвээш эвес. Ындыгларга көвүп чоруур механизастаттынган ийиги колоннада скрепер машинизи Х. Оидар, төлевилел институдунуң салбырында кол инженер М. Бахур, демир-бетон кылыглар заводунуң арматүрщиги О. Рогалёва, автобазаның газ-электри-биле канчакчызы Н. Чащухин болгаш өскелерин-даа хамаарыштырып болур.

Үүш-сигенинң өзүлдезинге агаар-бойдустуң амгы байдалы тазырымча чок болганы-биле суггаттыг черлерни чоп, эң-не беримчелиг ажыглаары негеттинип турар. Часкы өл-шык сиңирер суггатты Бин-Хем, Улуг-Хем, Чоон-Хемчик, Өвүр, Эрзин районнарның совхозтары багай эвес чоруткан. Бо хүннерде хөй-хөй ажыл-агыйлар бирги өзүлде суггадын чоорылга чокка, тараа болгаш маа чеми культураларның эдбек дүжүдүн суггаттыг черлерге өстүрүп ап болурун «Сут-Хөл» совхозтуң хоочун суггатчызы, Октябрь революциязы орденинң эдилекчизи Ыймыжап Оидәрның, «Алдан-Маадырдан» Чыргал Ховалыгның, мурнакчы суггатчылар Кошкар-оол Храмцовтун, Шыдыраа Хомушкунун, Кызыл-оол Моң

ЧОГААДЫЛГАНЫҢ ДЕТКИКЧИЗИ

«Киров заводу» каттыжымышкында И. Захаровтун слесарь-эптекчилер бригадазы улуг эвес коллективтерде кижилерниң аразында харылзаалары Ленинградтың социологтарының өөренип көөрүнге үлегер-чижек болган.

Ол бригада бодунун сырый каттышканы-биле, ажылының бир дески доктаамал апаргаңы-биле эртемденнерниң кичээнгейин хаара туда берген: өткен беш чылда чеди чыл планын күүсеткен бригада ам бирги чартык чылдың программазын база хуусаа бетинде доозупкан. Чеминшкинге кымнар эң улуг улут-хуузун киргенил дээрминиң дугайында шинчээчилерниң айтырыышка, «коммунистер» хөйүү кирген деп, ажылчыннар чаңгыс эп-сеткилдиг харылаанар.

Чогум-на партия бөлүү коллективти мобилизастап, ону баштап шыдаан. Найыралдыг, чогаадыкчы байдалды тургузарының талазы-биле коммунистерниң кызымак ажылының дугайын партбөлүк организачызы болгаш бригадир И. Захаровтун кылыш турганы хүн демдеглели чугаалап турар. Оон арынарын бис ажыдарывыска, онда аңгы-аңгы үелерде бижиттинген демдеглерни Иван Васильевич биске тайылбырлап берип турлу.

«Чаңгыс нарядтыг ажылдап эгелээн бис. Баштайгы хуралга-ла айтырыгны шыңгыы тургускан бис: беш минута озалдаза — ол дээш харылзаар апаар». «А бир эвес бригадир озаллай берзе, канчаарыл?» — деп, оолдар сонуургап айтырган. «Чурум кижи бүгүзинге бир демей» — деп харыылаан мен.

— Ынчаар шиитпир дурум ёзугаар болган: коллективтиң харысалгазы дээрге хамыктың мурнунда стажынган болгаш албан-дужаалынган хамаарылга чокка кижи бүрүзүнүң харысалгазы болур дээрзин СЭКП-нин XXVI съездизинге онзалап демдеглээн болгай. Чаңгыс нарядтыг ажылдаарывыс шилчирде, бистин партбөлүүвүс оны база барымдаалап көрген. Бистерден, коммунистерден, кегелде улуг. Бригадага кижилерниң аразында харылзааларының үлегер-чижээ көргүзер ужуглуг турган.

«Бөгүн — бисте ам байдал мынчаар: бистин хоочунувус Н. Митин Петя Масликовтун ажылын хүлээп албаан. Фиксаторлар таарымча чок кылдыр тургустуганын эскерип каан. Элтээрде эдип ап болурда болгай дээш, Петя ажына берген. Ынчалза-даа Николай Павлович дужун бербээн. Масликов-биле кожа туруп алгаш, четпестерни эдеринге дузалашкан».

— Ам ынчаар чижектерни хөйүү сактып чугаалап болур. Бригадага келгеш, баштай ол чүүү кылганын билир силер бе? Хааржак чазааш, бодунуң херекселдерин аңаа шыгжаан, аңмаар шоочазыбиле шоочалап алган. Ангдай берген бис. Элдептиин аа!

Оон-биле ээлчег соолуңге чугаалашкаш, бригадавыстың дугайын чугаалап бээривиске, бистин-биле кады чаңгыс нарядтыг ажыллаар хөйүү чөгүм ол медеглээн. Бористин дугайынга бижээн демдеглел бо-дур:

«Алексеев бригадага катап чедип келгеш Бир айда чааскаан ажылдаан...»

— Бистиң дузавыс-биле Борис катап бригадага чедип келген. Оон-биле ажыл чорударын партбөлүк аныяк коммунистерге — Юра Петров биле Вита Ивановка зааскан. Олар оон барык-ла чажыттары, оон дыка хөй чүүлдерни билип алырынга олар дузалаан. Ам Алексеев бисте —эң эки ажылчыннарның бирээзи. Ону комсомолчулар чоокта чаа комсомол бөлүүнүң организакчызынга сонгаан.

«Өг-бүлелеривис-биле кады хоорай даштыңче үнүп чораан бис. Тергиин эки дыштанган бис. Агаар аас болган...»

Бо одуругларны номчаад, Саша Сандул-биле солуңга интервьюну сактып келдим. Олынчан бригадада эң-не аныяк кижилерниң бирээзи турган, бир эвес бригадир апарзынза, чүнү кылыр сен деп айтырарга, ол мынча деп харылаан: «Коллективти уламна найыралдаштырарын ораалажыр мен». Бистин партбөлүүвүс бодунуң соруглазын чогум-на ол деп билип турар, шынчаган ол чорук чеминшкиннерни чедип алырынга дузалап турар. Бисте бригаланың күш-ажылыйын ажыктыг чоруун бедиперинин комплекстиг планы бар — ону тургузарынга кижи бүрүзү бодунуң үлүүн киирген. Планны боттанырары ээлп харылаалганы кижи бүрүзү эки билип турар. Бодундан хамаарыжыр чүүлдерни күүсетпези — ол дээрге эң-өөрүн баккә-сугавыдыр. Шынчаган бистин найыралдыг сырый каттышкан чөрүүвүс безин көргүүлгерге чедирип турар.

...И. Захаровтун бригалазының талазы-биле материалды социологтар ам түнээп апаар. Ам безин ол коллектив найырал-биле, эң хуу ёзугуйбиле, коммунистерниң чурнакчы роло-биле күштүг дээрзи биллингир-дир.

М. МИХАЙИЛИЧЕНКО.
СЭТА-ның корреспондентизи.
Ленинград.

ЧУРТТУҢ КАРТАЗЫНДА ЧАА ХООРАЙЛАР

— Бистин чуртувустун хоорай тулуунун талазы-биле кежир он чылдарда сорулгалары бичии болгаш чүртүмек хоорайларның хөгжүлдезп-биде. чаа хоорайларның тудуун эгелээри-биле, аңаа чергелештир улуг үлетпүр теңтериниң өлүдезинң кызыгары-биле тодаратынар — деп, Хоорай тулуунун төп институдунун директору профессор Владимир Белоусов СЭТА-ның корреспондентизи Александр Дедул-биле беседазын эгелээн.

— Ынлыг соруга 1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-нин экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезининң кол угланыышкынарынга долуу-биле дүжүп турар. Чуртта хоорайжылганың шапкын хөгжүлдезиибиле холбашкан хөй айтырыгларны ындыг орук-биле шиитпирлеп болур деп чүвени мурнукы чылдарның дүржүлгазы көргүскен.

Сөөлгү он чылларда хоорай чурттакчыларының саны бисте 32 миллион кижиге өскен болгаш ам 168 миллион четкен. Оң өүдүе сөөлгү үеле тутунган 3200 улуг үлетпүр бүдүүлгелериниң турар девискээрлеринге хамаарыжыр бичии, өртүмек болгаш чаа хоорайларга колдай онаажыр. Үлетпүрнүн шапкын хөгжүлдези-биле чамдык хоорайларының чурттакчы чонунуң саны дыка дүрген өүн турар, чижээ, Набережные Челнының чурттакчыларының саны 9 катап, Нижневартовскиниң — 8 катап, Усть-Илимскиниң—5 катап өскен.

Чаа хоорайлар, а олар сөөлгү он чылда 200 хире немешкен, коллуунда улуг эвес суурлардан өүн, хөгжүп турар. Сибирьге хамаарыштыр алырга, байдал харын ангы.

Сибирьни экономика-даа, чурттакчы чонунуң өүдлезинин-даа талазы-биле алырга, онзагай хөгжүлделиг. Чыл бүрүле мында он ажыг чаа хоорайлар немежип турар. Амгы үеле тутунуп турар Байкал-Амур магистралынга ол-бо талаже өттүр шинчээшкин ажыттырыынга девискээрнин ажылгатыйкы шиитпедиринге чаа уе-чала ажыттынар. БАМ зоназынга хөй чаа хоорайлар кестүп келир. Оларны амгы үеде чурттуп архитектура мастерскаяларында агаар-бойдустун калыы-ширинин байдалын бөрымзаалап төлевилеп турар.

Он бирги беш чылда чурттуп картазынга энергетика үлүг деп аңаа болур аңаа хөй бичии хоорайлар база кестүп келир. Олар чылдыгалыг болгаш атомнуг чаа станцияларның чогугынга туттунар. Ол хоорайлар улуг үлетпүр теңтери-биле идегелдиг транспорт харылзаалыг болур. Чурттуң эң хөй чурттакчылыг Европа кежээ улуг эвес суурларның күсеңиибиле хоорай тудуунуң талазыбиле хөгжүүр. Чаа хоорайларның маңаа туттунуп тургустунары шуут хөвар болур, чүл даарга ында хостуг шөлдер шуут чок чыгыы болгай. Оон аңгыда тургустукка берген харылзаа, хамаарылгаларны, чаа хоорайлар тыптып болза, үреп болур.

— Шуут куруг черге тургустунуп келир, чижээ, Шевченко, Навои, Норильск ышкаш хоорайларның үезин эрткен деп болур ышнажыл?

— Шуут чурттакчы чок девискээрге хоорай тудуп тургузары кончуг улуг өртекүнелиг болгаш харылсалгалыг херек. Шынчаңгы үлетпүр комплекизин аңы электростанцияны туларда хоорай тудуунун талазы-биле эмин эртир хөй чурттакчылыг эвес, ам-даа немей шинээттинер аргалыг болза, ында черлерни ажыглаар херек.

Бо дурум чурттуң Европа кежээнге шуут албан сагыттынар үжүрлүг болуп, Сибирьге бо тускай аңаар. Аңаа хоорай тудуун түс черлерниң бойдус байдалдарны годаалыр. Сибирьниң соңгу чүгү хөлчок эвээш чурттакчылыг болгай. Шынчаңгы ол черлерге чаа хоорайларны тудуп эгелээрге турш турар байдалды эвес, а кааа чурттарының айтыны бөрымзаалаар аңаар.

— Сөөлгү чылдарда бистиң чурттувуста улуг хоорайларның саны ийи катап өскенин чүнүң-биле тайылбырлаарыл?

— Шынап-да миллион ажыг чурттакчылыг хоорайларның саны бисте 1970 чылда 19 турган болгай, ам 20 четкен. Моон сөөлгаар оон-даа ковуктаар деп бодай-дыр мен. Миллион ажыг чурттакчылыг хоорайларның саныбиле Совет Эвилели үшкү черге (АКШ биле Кытайдың соонда). Чоокку чылларда аңаа өлөн каш хоорай ындыгларның санынга кирер. Ол болза чурттакчы чөнүүн ийи ти өлүдезинден база чурттага тудуунга шөлдүн кызырыганының болуп турар. Москва биле Ленинградта үлетпүрүнүң чаа тудугларын тударын хоойлу ёлүгаар чөпшээреевёш турар. Оон өске улуг хоорайларда сыңгаарлаашкынар өөрөш. Ындыг байдалды министерстволар болгаш ведомстволар ажыглап турар. Улуг будүүлгелер туларда амыдырал хандырылгазы, чурттага бажыңнары, орук, өнергия, суг ааш хандырылганың бүгү хевирлери белен черлерни шилип ап турары колдаан. Ындыг чорук улуг хоорайларның өлүдезин шапкынчыдыр, хоорайларның хөй айтырыгларын улам чидигленирип кээр.

Улуг будүүлге черлерин кааа туларын ам ССРЭ-нин Күрүнелиг планы шилип турар. Шынчаңгы амгы үеде улуг будүүлгелерни туларда оларның турар черин суурлар аны бичии хоорайлар ыллыр шилип турары аңаа аарган.

Шынчажок улуг хоорайларны өлүдезинге чоруун чурттаарынга энтеи чер кыдыр улуг хоорайларны санап турары база салдарлыг. Шынчаңгы-бичии болгаш чаа хоорайларны тулуп тура олорны чурттаарынга эң энтеи будүүлгелерни айтырыы кончуг чугула аарган.

(ПМА).

БҮРҮН ДЕТКЭЭН

ГАВАНА. (СЭТА). Чехословак Социалистиг Республиканың даштыкы херектер министри Б. Хнеупектин Кубага албанның ажыл-чоруу доозулган соонда кадыы кылган дыңнадыгны парлаан болгаш СЭКПнин XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежневтиң көдүргеп чайбың совет инициативаларны Кубаның болгаш ЧССРнин бүрүүү-биле деткип турарыя ында онзалап айтыкан. ССРЭ-нин болгаш социалистиг дем каттыжылгазының өскедээ чурттарының тайбың инициативаларын эң Л. И. Брежневтиң саналдарында тодаргай айтыкан деп документиде демдеглээн.

Империалистиг бөлүктерниң, хамыктың мурнунда Американың Каттышкан Штаттарының өжээтен, үрегдекчи хөделиишкиннерин кадыы кылган дыңнадыгда шыңгыы буруу шапкан. Массалыг хыдыышкынның чаа боо-чепсектерин эдерге бүдүрер дугайында АКШ-тың чазааның шиитпирин Куба болгаш ЧССР шиитпирлиг буруу шаап турар.

Барыын Европаның чурттарынга ортумак ыракшылдың чаа ракета-ядролуг америк боо-чепсээн эккеп пентередир, дугайында НАТО-нуң шиитпири шериг күжүнүң талазыбиле амгы ден чорукту үрээринче, НАТО чурттарын аотык куштуг болдурарынче угланган деп, ийи талалар санап турар.

Хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш Латин Американың, Африканың болгаш Азияның улустарының демселини бүрүн деткип турарының дугайында талалар медеглээн.

Делегейде эң-не реакциыг күштер-биле сүлчээнин оруулче ажыы-биле кирген Пекинниң чагырыкчыларының тергиидекчи базза эжелекчи политиказын Куба болгаш ЧССР шиитпирлиг буруу, шаап турарын кадыы кылган дыңнадыгда айыткан.

ДОПЧУ МЕДЭЭЛЕР

⊙ **БЕЛГРАД.** Коргулучуниик рудазының улуг төөдаг чоогунуң Тисовац районунда (Босния болгаш Герцеговина) тургустунуп турар. Мазчыннарның Вареш деп улуг эвес суурунуң чоогунда даг байлаан болбаазырадыя кылыр будүүлге черинин дериишкиин эгелээнден бээр элээн уе эрткен. Чаа будүүлге чери удаваа ажыттарга кирер болгаш «Энергоинвест» будүүлге каттыжыышкынның улуг будүүлгелериниң бирээзи болур. Колдуунда Совет Эвилелинден экке-лген яизы-бүрү нарын дерагхерекселдерниң эптээшкиин ында хайнышкынның чоруп турар. Үнелиг чиг-этти чыл бүрүде 400 муң тоннаны аңаа болбаазырадып кылыр.

⊙ **ЖЕНЕВА.** Куш-ажылдың делегей организациязының (КДО) кол конференциязының 67-ги сессиязы ында ажыттынган. Ажылчы чоннарның яизы-бүрү балүктериниң үлдезин эрге-ажыктарынга хамаарышкан хөй айтырыгларны делегейдиин 150 чыгаа чурттарындан келген чазаатар төлээлекчилери болгаш будүүлге ээлери чугаалажып көөр.

Ол айтырыгларың аразында —«Куш-ажыл харылзааларын будүүлге ээлериниң инициативазы-биле соксадыы бээр дугайында» айтыры, расисти Муруу Африка Республикада сөөк-язы ылгай көөр чоруктун дугайында, инвалинтерни оларның кылып шыдаар ажылынга киириштирер дугайында айтырыглар бар.

(СЭТА).

БӨМБУРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

МААДЫРЛАР ТУРАСКААЛЫНЫҢ ХҮНҮ

СОФИЯ. Бодуюн Төрээн чуртунуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш, капитализмге болгаш фашизмге удур демиселге мөчээн маадырларының тураскаалының хүнүн Болгария демдеглеп эрткирген.

Дал дүүш турда республиканың бүгү хоорайларынга болгаш суурларынга сиреиларны эдискен — чурт бодуюн патриоттарының тураскаалын минута дургузуида ыыт чок демдеглээн.

Антифашистиг шимчээшкиниң хоочунары, пионерлер, студентилер Ада-чурттуңга хамаарышпас чоруу дээш боттарының амы-тыныын бергеп маадырларга тутқан тураскаалдарга чедип келгеп. Тураскаалдарның чанында Болгарияның улусчу армиязының дайынчылары, школачылар хүндүлел таныылынга турушкан.

Болгар улустуң революсчу чанчылдарының илереп болгаш байырлалдың будүүзүнде бүгү чуртка митингилер ботташ хуралдар болуп эрткен, оларның киржикчилерә чагыргалары социалистиг БУР-ның амыдыралында үелиишкиниг боттанып турар маадырларга улуг хүндүлелдин ёзулалын кылган.

Болгар улуг революсчу, шүлүкчү Христо Ботевтиң мачээн черинге. Врацы хоорайның чоогунда Околчица дээнин бажыңга, муң-муң кижилер чеде бергеп. Анда болгаш маасалыг митингиге БКП ТКның Чиигине секретары, БУРның Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Т. Живков, республиканың оон-даа өске партия болгаш күрүне удуртукчулары киришкеп.

НЕФТЬ БОЛБААЗЫРАДЫР ЗАВОДТУ ТУДУП ТУРАР

ГАВАНА. Амгы беш чылдың Кубада эң улуг тудугларының бирээзин Сьенфуэгос хоорайның чоогунда тудуп турар. Совет Эвилелиниң техниктиг дузазы-биле ында нефть болбаазырадыр заводтуң тудуу эгелээн, ол завод чылда алды миллион тонна хире нефтини болбаазырадып шыдаар — ол дээрге амгы үеде Кубада иниитизи-биле болбаазырадып үндүрүп турары хире нефть-дир. Будүүлгенин амгы үедеги автоматчыткан чорудулгазы болгаш тускай дериг-хереклер долганды-рар бойдусту ырыг хевээр тургузар арганы бээр.

Көөрүүнүң, демир-оруктун болгаш суг шыгжамырының тудуун, порт тудугларын ол төлевиледе база баш удур көрүп турар.

Республиканың оон-даа өске үлетпүр тудугларын ышкаш кылдыр ол тудугну база аныяктарның шалыпчы тудуу дел чарлаш, Кубаның аныяк коммунистер эвилелиниң контролюнга алган.

КАЛБАА-БИЛЕ БИЛДИНГИР ПРОДУКЦИЯ

БЕРЛИН. Көдээ ажыл-агыйн штадт хоорайда (Дрезден окмашина тудуушкунуунуң Нейруггга) тургустунган «Фортшритт» комбинадының сурап ГДР-ниң кызыгаарындан шагда-ла дашкарлап үнген. Ол будүүлгенин фабрика маркызы-биле демдеглеттинген тракторлары болгаш тараа ажаар комбайнары амгы үеде делегейниң 30 күрүнелеринде чер ажылдыгларының бедик дүжүт чедип алырынга дузалап турар.

ГДР-ниң тараачын-кооператорларын-куш-ажылдың бедик будүүкчүлүг чөпсөк-херекселдерь-биле хандырган, көдээ социалистиг чаартылаарын боттандырарынга комбинат чүгула роль-дү ойнаан. Ам комбинатның будүүлге программазында көдээ ажыл-агыйның муң хире дизы-бүрү машинадары болгаш агрегаттары кирип турар.

60 ажыг заводтарны каттыштырып турар ол будүүлге черидиң ажылының тускай оязагай чүүлү болза чаа кылыстарны чогаадып кылыры болгаш будүүлгенин ССРЭ-де базы ЭДЧ-ниң оон-даа өске кежигүүн чурттарда ындыг будүүлгелер-биле сырый харылзаалыг боттандырып турары болур. Оон чижээ—совет инженердери-биле кады ажылдап кыганы тараа ажаар «Е-512» комбайн болгаш сөөкпе ажаар «СК-6» комбайн болуп турар, олар Советтер Чуртунуң болгаш социалистиг будүмнүң оон-даа өске чуртталарының хову-шөлдеринге тергиин ээп деп үнелелеп алган.

РИС АЖААП АЛЫРЫНЫҢ КИДИН ТҮЛҮК ҮЕЗИ

ХАНОЙ. Тараачыннарның ристиг шоодайлар чүдүргеп муң-муң сампаннары Мекоңгунуң хөй санныг бугаларының болгаш терең суглуг алырыктарының эриктеринде «Белеткел пунктчуу» деп бижиктиг өртээлдеринге хүнүң-не кээп турар. Вьетнамның мурнуу чүгүнде ол улуг хемниң аксының адырларының суггатыг шөлдерниде ристиң часкы дүжүдүн ажаап алыры кидин түлүк чоруп турар.

Бо чазын болгаш оон мурнунда дүжүт аңаа дыка ээп болган. Баштайгы саналгалар ёзугаар алырга, ол хемниң аксында провинцияларда тараның ниити чыллазы 1979—1980 чылдарның бо үеэринде турганынга бодзарга-чартык миллион тонна хөй болуп турар, ынчалза-даа дүжүттү ажаап алыры дээрге — чеднишкинниң чүгле чартыындыр. ВКП-ниң планнарында чурттуң мурнуу көдээ ажылагый ээдезин бүгү чурттуң тараалап девискээрп кылдыр хуулдурары көрдүнгеп. Аонч кылырда тараның күрүнеге белеткел бээрин, ону ВСР-ниң оон-даа өске девискээрлеринге чедирерин организастаар. Бо чылын ол ажылдар элээп демниг болгаш идепкейлиг чорутуунуп турар. Чеднишкиннерниң кол чылдагаанзагының Гирээзи — чүгле бедик дүжүт эвес, харын белеткелдерниң болгаш садыл алыр өртектерниң сайыраңгайжыттынган системазы болуп турар. Ам олар түс-түс черлерниң байдалдарын улам долуу-биле барымдаалап, көдээ ажылагый будүүлгезинин өзүлдезинге ажыктыг идигин берип турар.

(СЭТА).

АЛЖИРНИҢ ХҮНДҮЛЭЭЧЕЛ ЧЕРИНДЕ

(АУДР-ниң президентизи Шадли Бенджедидтин ССРЭ-ге келиринге холбаштыр)

Москвадан Сонгу Африкага чедир агаар оруу-биле чоруур чүгле алды шак болуур. Балканы, Апеннин чартыг ортулуун, Сардинияны эрткен соонда бистиң «ГУ-134» лайнеривистин чамгыннарының адаанга Алжирниң эриктери кестүп келдя. Куш ужуп чедер бедиктен. Чер ортузу далайның чурумалдыг эриктерэ, улуг далай өртээлп, корабльдер эримежок кестүп келдилер.

Алжирниң шайысылалын «Ак даш» шайысылал деп чамдыкта адаар. Ол черле чүүлдүг ышкаш: каан хүнүң эртенинде Алжир хоорайны көөрге — ында ак бажыңнар хүн херелинге улам өнүүр аңаар. Алжир — амгы үениң хоорайы: ында делгем болгаш ногаан үнүштерлиг кудумчулар, парктар Европа хоорайларынга дөмейлежир. Хоорай келээзинде чайлгарда дыштанырга бажыңнары мангаа ак болу берген тургулаар. Аңаа шаанда француз колонизаторлар тамчыргап, дыштанып, хөлээр чораан. Француз эжелекчилер 130 чылдар дургузунда Алжирниң черинге тергиидеп келгеннер.» Ол дыштанырга бажыңнары ам чоокуң ажыглалында.

Алжир улустуң чеди чылдарның дургузунда чорудуп келген хан төгүүшкүнүүт национал-хосталгалыг үлүүшкүнүнүң түннелинде 1962 чылда колонизаторларны чылча шапкан тинелгени ол чедип алган. Ол-ла чылын Алжирге Улус Демократтыг Республиканы чарлаан. Национал хамаарышпас чорукту чаалап алган соонда алжир улус чазинителдп тургузар, национал экономиканы сайзырадыр талазы-биле эвээш эвес чедишкиннерлиг болган. Нефть, газ болгаш даг рудазының будүүлгелерин национализастаан, дашткы садыгга күрүне монополизазын тургускан. Хамаарышпас чорукту чедип алган соонда алжир улус чазинителдп тургузар, национал экономиканы сайзырадыр талазы-биле эвээш эвес чедишкиннерлиг болган. Нефть, газ болгаш даг рудазының будүүлгелерин национализастаан, дашткы садыгга күрүне монополизазын тургускан. Хамаарышпас чорукту чедип алган соонда аңаар «Ак даш» шайысылал деп чамдыкта адаар. Ол черле чүүлдүг ышкаш: каан хүнүң эртенинде Алжир хоорайны көөрге — ында ак бажыңнар хүн херелинге улам өнүүр аңаар. Алжир — амгы үениң хоорайы: ында делгем болгаш ногаан үнүштерлиг кудумчулар, парктар Европа хоорайларынга дөмейлежир. Хоорай келээзинде чайлгарда дыштанырга бажыңнары мангаа ак болу берген тургулаар. Аңаа шаанда француз колонизаторлар тамчыргап, дыштанып, хөлээр чораан. Француз эжелекчилер 130 чылдар дургузунда Алжирниң черинге тергиидеп келгеннер.» Ол дыштанырга бажыңнары ам чоокуң ажыглалында.

Алжир улустуң чеди чылдарның дургузунда чорудуп келген хан төгүүшкүнүүт национал-хосталгалыг үлүүшкүнүнүң түннелинде 1962 чылда колонизаторларны чылча шапкан тинелгени ол чедип алган. Ол-ла чылын Алжирге Улус Демократтыг Республиканы чарлаан. Национал хамаарышпас чорукту чаалап Комбинатты Совет Эвилелиниң техниктиг детхимчези-биле туткан. Металлургия комбинады — амгы үениң күчүлүг будүүлге чери-дир, ында 18 муң кижи ажылдап турар. Эль-Хаджарның чүс-чүс инженерлери болгаш спенмалистери ССРЭ-ге практиказын эрттирген. Улуг комбинаттың чанында ажылчын суур өөп, сайыран турар. Чазагайжыдыр туттунган болгаш школаларлыг, эмнелгелерлиг, хөй савыг магазиннерлиг болгаш өскелда социал албан черлерлиг ажылчын суурда алжир болгаш совет специалистер эп-пайыралдыг чурттап турар. Эль-Хаджар совет-алжир экономиктиг кады ажылдажылганың ойнас алдары болгал.

ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш техниктиг детхимчези-биле АУДР-де 1963 чылдан бээр улус ажыл-агыйның 160 ажыг тудугларың кылган болгаш кылып турар. Национал кадрларны белеткээр талазы-биле Совет Эвилели Алжирге идепкейлиг дузалап келген. Чурттуң хөй университет төптеринде совет специалистер башкылап турар.

Эль-Хаджарның чоогунда Аннаба хоорайның университединге студентилер болгаш башкылар-биле бистиң ужуражышкынывыс солуң болгаш өөрүнүг болган. Ында совет башкылар база ажылдап турар. Ол университет — чурттуң ан аныяк дээди өөредилге черлериниң бирээзи, ынчалзажок Алжирниң национал кадрларын белеткээринге чүгүда роль-дү ойнап турар.

— Университеттиң тургустунарынга база сайзыразырынга алжир-совет кады ажылдажылга дыка улуг роль-дү ойнаан—деп, оон ректору А. Аберкане чугаалаан. Совет специалистерниң чүгүлү ролюн онзалап демдеглээр болаан бис. Медицина, биология, бойдус эртемнери ышкаш ында чугула азыраның талазыбиле совет специалистер алжир студентилерге ханы бидиглерни берип, Алжирге чазгай ажыл-херекти кылып турар. Бистиң университедивис — ажыктыг кадыы ажылдажылганың үлегер-чижээ-дир, ол кадыы ажылдажылга улам калбараарын күзээр бис.

Национал Хосталыышкын фронтузу партияга (НХФ) баштаткан алжир улус Совет Эвилели-биле найыралды база кадыы ажылдажылганы бедипбиле үнелеп туразырынга база катап бүзүредивис. Тайбыкны болгаш делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаар, ыяпырлыышкынны камгалаар талазы-биле Совет Эвилелиниң күжениишкиннерин бүгү алжир улус нэнн-биле деткип турар.

Национал хосталыышкын фронтузу партияның ТК-ның кежигүүн Саид Бухаджир Аннабаның область организациязын удуртуп турар.

— Октябрьның социалистиг Улуг революциязы делегейге национал-хосталгалыг шимчээшкиниң хүштелиишкиниге улуг идигин берген болгаш төөгүлүг база шылгараңгай болуушкун болуп турар — деп, бистиң-биле найыралдыг беседазында ол онзалап демдеглээн. Национал хосталга дээш демиселче алжир улусту Улуг Октябрь база сорук киргеп. Алжир бодунуң хосталгазын болгаш национал хамаарышпас чоруун чедип алган соонда Национал Хосталыышкын фронтузу партияның болгаш СЭКП-ниң арызынга харылзаалар улам калбарып келген. Ынчаарга империализм болгаш оон чалчадары бистиң чуртувуска удур сүлчээлерни үргүлчү организастап турар. ССРЭ-ниң болгаш Алжирниң аразында найырал база кадыы ажылдажылганың тайбыкның херээнге бараан болуп, империализмнин болгаш реакциның чимженишкиннерине өйтүр шаныышкынны бээрнге дузалап турар.

Бистиң-биле найыралдыг Алжирнин куш-ажылга, тайбыкка болгаш хосталгага ынак кижилери-биле солуң ужуражышкынарывыс с тык хүннери болдыртпейн эрткеч. ССРЭ-ниң болгаш Алжирниң аразында найырал, кадыы ажылдажылга тайбыкның херээнге, совет болгаш алжир улустарның үдезик эргежыктарынга бүрүн дугаруп турар ээрээнге бижиг бүзүрел-биле адрыларны хүнүүдээр ол чурттан ээп чанып кан бис.

В. МАТЯШ.
(СЭТА).

ЧЫРЫДЫЫШКЫН КРИЗИЗИ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Р. Рейганның чөгаавыя чорудуп турары ёзугаар «эң-не дора деп» чылдарда безин башкыларны ажылдап үндүрер чорук 5о хире хемчээлдиг эвес турган»

Америк чазаатын планнап турарын ёзугаар 1982 чылдың октябрь 1-де эгелээр сан-хөө чылының күрүне школаларынга федералдыг фоцдуну харыутта 4,6 млрд. долларга, тодаргайларга, 25 хуу кызырар.

ЧАА БЮДЖЕТТИ ЧУГААЛАЖЫП ТУРАР

БОНН. 1981 чылда ГФРниң күрүне-бюджединиң төвелелиниң талазы-биле туңнел чугаалажыышкынар. Барыын-германы будестагта өөрээп, ол төлевилелде ииити чарыгдалдар 231 миллиард марка түңнүг кылдыр көрдүнген.

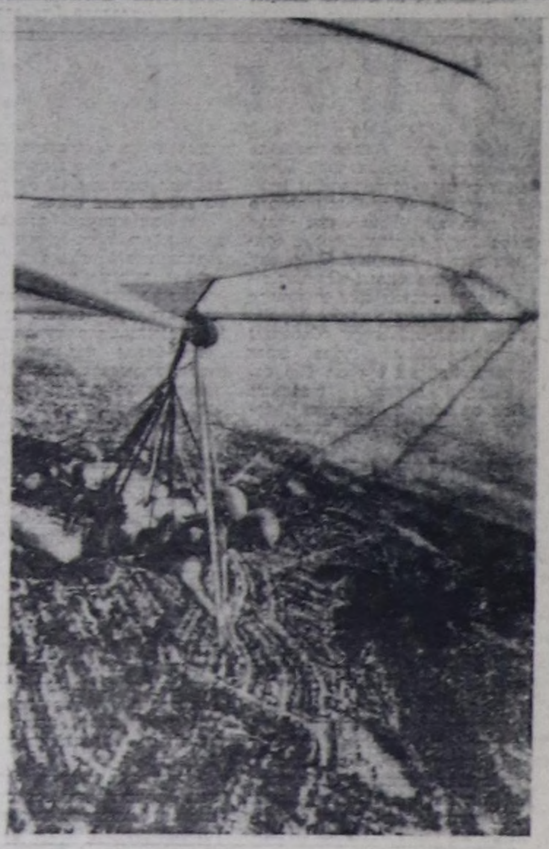
Шериг сорулгаларынга үндүрер акша-хөрөнгилер шаандан бээр тургустунуп келген чанчыл ёзугаар эң улуг чарыгдалдарның бирээзи болуп турар. Бо талазы-биле доот чарыгдалдар 42 миллиард марка ашкан, тодаргайларга, эрткен чылда турганындан 6,9 хуу көвүдээн. Бир эвес оон-даа өске дыка хөй министерстволарның болгаш ведомстволарның чарыгдал үндүлеринде чажыртынган акша-хөрөнгилерниң кадыы санаар болза, шынчаң шериг чарыгдалдары, демократтыг парлалганың медээлерин ёзугаар алырга, 62 миллиард марка ажа бээр ужурлуг.

Бюджет төлевилелин 1981 чылдың январьда эң баштай чугаалажып бергеп үезинден бээр оны дыка өскертеп келгени эдептиг. АКШ-тың ботташ НАТО-нуң шериг болгаш политиктиг бүлүктери база ол ышкаш бүдесөөрнүң дээш командылалы ГФР-ниң чазаа албадаарга, төлевилелге ыыдыг үдиглерни кылып тургай.

НАТО-нуң шериг планнашкын комитединиң Брюссельге болган сессиязындан эң чедип келгеш, ГФР-ниң камгалал министри Г. Апель АКШ-тың камгалал министри К. Уайнбергер-биле беседаларынга «дүүштүр» бүдесөөрге немелде акша-хөрөнгилер негеттинип турар дээрзин медеглээп. Оон сөөлүнде дораан-на Г. Апельдин ведомствозунуң хереглелдеринге 850 миллиард марка акша-хөрөнгини немей бээрининң дугайында шиитпирлерин бүдесөөрнүң демчыыштыр үндүрген.

ГФР-ниң демократтыг хөй-ниитизиниң калбак бөлүктери чаа бюджеттиң дайынзыраа угланышкынын шыңгыы шүгүмзээн.

(СЭТА).

АКШ. Шаг-шаандан кижилер күштар деп киллар чалгынныг ыыдыгы ужударынга күзелдиг чораан. Бөгүнде ол күзел сөөлгү үеле хөй чурттарда калбак шептерээн дельталинрамде боттанган. Ам олар чүгле чаңгыстап эвес, а харын нян-нян боон ужударынче безин киргеп (чурукта). Чоорту болук ужудуушкынар болуру чадавас.

Камера пресс—СЭТА-ның фотозу.

КӨДЭЭГЕ БИР ДУГААР...

Өвүр районда сураглыг спортчулар кайы хөй. Оларда спорттун национал хевирлеринге спорт мастерлеры, шылыраага «Урожай» эки турл спорт интилелминиң мурнундагы чылдарда чемпионнары дээш кымнарны чок дээр. Күшкультура биле спорттуг түс черге улам ынай хөгжүлер, ыналар аныктарны хөйүг-биле хаара тудар ажыл база мынга багай эвес тургустунган. Оон уламындан район туржук, республика ужур-дужалыг маргылдааларынга тиилекчилерең безин көстүп кээп турар. Чижээ, Хандагайты ортумак школазының өөреникчизи Марта Агбаан—шылыраага улуг улус ортузунда республика чемпионуу.

Оон-биле чергелештир хостуг хүреш сөөлгү чылдарда мынга сайзырадыг алган. Оон эгезин салган кижи —эмчи Ефим Ефремов. Дараазында Владимир Мандан-Хөрлуу секцияны кезек чорудуп турган. Алаттынган тренерлер-даа чоруткан. ажыл база оон-биле ара соксаан. Кызылдын педагогика институдунуң доозукчузу, аныяк башкы Виктор Достай үш чыл бурунгаар ажылдазары-биле макаа келген. Оон эгелээш бүгү чүүл өскерилген. Ол район төвү Хандагайты суурга хостуг хүреш секциязын катап тургускаш, күзелдиг хөй аныяктарны мнаар хаара туткан. Олар колдуунда Хандагайты ортумак школазының өөреникчилери болуп турар. Ынчаарга тренер В. Достай Кызылга өөренип тура, республикадан дашкаар Новосибирск, Улан-Удэ, Кемерово чижектиг хоорайларга чыл болганда эртер улуг маргылдааларга чеднишкинниг киржип келген. Ол хостуг хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидат. Ынчан чедип алган бүгү арга-мергежилин ам оон өзүп орар аныяк салгалга күзелдии-биле дамчыдып берип турары бо.

Ынчаарга районнуң өске чурттакчылыг суурларында 120 хире ооллар хостуг хүрештиң янзы-бүрү аргаларын тренерлер Сергей Мартна, Алексей Куулар, Василий Кара-Сал оларның удртулгазыбиле шингээдип ап турар. Мнаа бир шантыктыг чүве—хүрежир чадыглар чергелиг эргежок чугула чүүлдерниң чедишпейн турары. Районнуң бага бир ырак булуңнарының бирээзи — Саглыда 5—6-даа бол чалыглар бар. А Торгалыгда ынчалыг чадыглар шуут чок.

Район төвү Хандагайты суурда бо талазы-биле байдал өске черлерден дээре деп болур. Секцияда хаара туттунган 60 чыгам ооллардың секция арттиреринге чогумчалыг байдаллар тургустунган. Ам эвтырыг чүгле доктаамал белеткенир черде туруп турар. Ынчалыг зал база бар. Ону районнуң «Найырал» Культура бажыңы-биле кожа тутканып тургузуп каан. Турар черни шилип алганы-даа, оон чырык, делгем, таарымчалыы-даа даштындан илдең. Йөет, чүгле даштындан. Ол амдыызында дөрт хана боон турбушаан. Хөй санныг иштики ажылдар оон дарый ажыглалга киреринге шаптыктаан туруп берген. Ону дүргедир талазыбиле райкүүскомнуң талазындан чогуур хемчеглериниң алыры күзенчиг. Бо хүннерде секциялар неделяда дөрт удаа Культура бажыңында эртин турар. Анаа ооллар хостуг хүрештиң нарын аргаларын чадыглар кырынга бүгү тала-биле шингээдип ап келген. Өске үелерде футбол, волейбол, баскетбол чергелиг оюннарны ынап-ла ойнаары база көрдүнген. Сула шимчээшкиннер кылыры, ырак-чоок хемчээлдерге чадаг чарыш база программага кирип турар.

Үш чыл шынгыы белеткелдер халас барбаан. Школачылар аразында республика чемпионнары Анатолий Куулар, Мерген Ооржак, Макар Ооржак, Кан-Демир Монгуш моон өзүп үнгүлээн. Апрель айда Абакан хоорайга Совет Эвилелинин Маадыры Чеболаев аттыг күбок дээш чылдың эртер чанчыл болган маргылдаага Кан-Демир барып киришкеш, бодунуң денизинге тиилелгени чедип алгаш эвээ келген. Олар шупту тренер В. Достайның белеткээн мөгелери-дир. Ынчаарга секцияда бичии бөлүктү хостуг хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастери башкы Сергей Адыгжы удуртуп турар. Бөлүүнден ол Шолбан Монгушту, Орлан Монгушту, Эдуард Куларны онзалап демделээр. Олардан республика чемпионнары ынап-ла үнер дээрзинге тренер бүзүредилдг.

Айыттынган үе иштинде Хандагайтыда хостуг хүреш секциязы школачылар ортузунга элээн каш республика чемпионнарын белеткээн. Өвүрнүң школачылары спорттуг бо хевиринге команда талазыбиле 1980 чылда — бирги; а бо чылын иштии-биле—ийги черни эвлээн. Республиканың Чырыдыышкын министерствозу ук чедишкиннерни өөренип көргеш, бо 1981 чылдың сентябрь 1-ден эгелеп республиканың көдээ черлериниң бир дугаар Хандагайтыга уругларның спорт школазын ажыдарын шиитпирлээн.

С. МОНГАЛ.

Шүлүк кыдыраажындан

Ю. КЮНЗЕГЕШ.

ААС-КЕЖИИН ЫШКЫНМАС МЕН

Авам холу хоюг, чымчак, арыг, эргим.
Адыштары чемзиг, эвбек—чонуруу дег.
Часкай каапгар — аарышкынгаш, хыйланмас мен.
Чажым суйбаар — бүткүр-бодум чымырткайнып.
«Салааларың авазыныы олчаан-дыр» деп,
Чаваларым, даайларым магадады.
А мен аалда авам сактып уярадым,
Анай кара чажым бодап сарыпадым.
Аваң холу чирбей дег чинге, шевер.
Адыштары хаваргыже ажылдаан бол,
Салаазынга удазын-даа ораштырбас —
Чалыы хевээр ор боор але, кызым?— дишкен.
Авам холу чүү кылбас: дааранып —
Ажы-төлүү хептиг-сыныг, каас чоруур,
Арбай соктаар — хырны-боску тодуг алаар.
Аъттың дынын шелиптерге—эзир түрдүг...
Чолаачылаар—аъттан ылгын. Ужудуптар—
Чоонган дээр сен — октан дүрген, булут кырлаар.
«Сээң аваң база ынаыг, сарыым» дээр дээш,
Сеткилимде эгенир мен, эргим оолак.
«Салааларың чинге, шевер чирбей дег,
Чаражын аа, сарыым!» дээрин манап чор мен.
Авам, угбам, төрелдерим сээң-биле
Алган каары элек дизе, элдеп-ле-дир...
Ачам сенээ болчуп келбес. Амур хемде
Аку-дунма хөөрүнде орнукшуткан,
«Аваңныы дег салааларың чараш-тыр» дээш
Аалынга чанып келир хонуу узаан.
Ынчалза-даа: «Салаазының чирбейлерин
Сапап алыр арга бар бе, кандыгыл?»— деп,
Ында-бирек сен-не харын ыыттавас,
Сагыжымның чалгыын билбейн чоруур-дур сен.
Чамдык ооллар мени харын кочулазын,
Салааларым чирбей дег чинге-даа бол.
Чуртталганы холум-биле каастажып,
Чуртум тудар аас-кежиим ышкынмас мен.

Өөрүшкү

А. П. ЧЕХОВ.

Шоодуглуг чечен чугаа

Дүнекиниң он ийи шак.

Митя Кулдаров ада-иезиниң бажыңынче бажының дүгү адыя берген, хөлзээн-дүвүрээн маннап кирип келгеш, өрээлдериниң шуптузун эргип-кезип четтигипкен. Ада-иези улуур дээш чаа-ла чыдып алганнар болган. Дүнмалы уруг бир-ле романның сөөлгү арнын орнунда төндүр номчаалак чыткан. Гимназист ооллар дүнмалары удуп чытканнар.

— Кайыыл маннап келдиң? Чүү болду? — деп, ада-иези пат кайгаан.

— Ой, айтырып канчаар силер! Дүжүмде-даа чок турган! Чок, ынчан каарлар деп черле сагынмаан мен! Бо... бо дээрге белен болдунмас чүве ышкажыл!

Өөрээнинден бут кырынга турун чадап каап, Митя сөөле каттырып-каттырып, чымчак, улуг сандайга олуруп алган.

— Бо кайгамчык чүве ышкажыл? Кайган ханмас силер, көрүнер даан!

Дүнмазы уруг орундан дүже халаап, чоорганын эштп тыртып алгаш, акызынга чеде берген. Гимназистер база оттуп келген.

— Канчап бардың? Арыг-бажың чүү адам чүвел!

— Өөрээш ынчап тур мен, авакым! Мени ам бүгү Россия билир ышкажыл! Бүгү! Дмитрий Кулдаров бөдүүн ажылдакчы-даңзылакчы кижи деп моон мурнунда чүгле силер билир турган силер. А ам ону бүгү Россия билир болганы ол ышкажыл! Авакым! О, бурган-на бо!

Митя туруп, шупту өрээлдерни кезий маналаш, катап кээп олурупалган.

— Чүү болган чүвел? Таптыг чугаалап көрем!

— Силер дээрге солуннар номчувас, ында чарлалдарже безин көнгүс кичээнгей салбас, черлик ан-мең дег чурттап орар улус-тур силер. Солуннарда кайгамчык чүүлдер эң-межок-тур! Бир таварылга болур болза-даа, ол черле чыпнас, дораан кайда-чүде дыңналы бээр! Кандыг кончуг аас-кежиктиг болган кижи боор мен! О, бурган-на бо! Чүгле ат-сураглыг кижилерни солунга парлаар болгай, а мында мээң дугайым бижип каан!

— Канчап бардың? Кайда?

Адазының арны ак тос апарган. Авазы оглунче чиге көргеш, тейлеп каап. Гимназист дүнмалары акызынче дүне кедер чолдак ырыктааштарлыг чоокшулап чеде бергеннер.

— Ол-дур! Мээң дугайым бижээн! Мээң дугайымда ам бүгү Россия билир! Авакым, силер бо номерни тураскаал кылдыр ыяк шыгжап алыңар! Өйлеп-өйлеп номчуп чоруур бис. Көрүнер, көрүнер!

Митя карманындан солуп үштуп келгеш, ону адазынче сунгаш, көк карандаш-биле шыйып каап черже салаазыбиле айыткан.

— Номчуңар!

Адазы карааның шилип кедипкен.

— Номчуңар даан!

Авазы оглунче чиге көргеш, тейлеп каап. Адазы хөрээн хозадыр чедүргүлээш, номчуп эгелээн:

— «Декабрь 29-та, кежээкинин 11 шакта бөдүүн ажылдакчы-даңзылакчы Дмитрий Кулдаров...

— Ол-дур, ол-дур, көрдүнер бе? Оон ынай!

— ...даңзылакчы Дмитрий Кулдаров Бичe Броннал дээр кудумчуда Козихиннин бажыңының пиволаар бир өрөэлинден эзирик үнүп келгеш...

— Мен Семён Петровичбиле... чүнү-даа арттырбайн чуруп бижээн көрбес силер бе! Оон ынай-даа номчуңар, номчуңар! Дыңнаңар!

— ...эзирик үнүп келгеш, даштыгаа тайгаш, Юхнов уездизиниң Дурыкина суурда сөөртүкчү Иван Дротовтуң аъдының адаанче чугулуп кире берген. Хойган аът Кулдаровту арта халаш, Москваның бай садыгжыларының ийиги каттыжышкынының кежигүнү садыгжы Степан Луковтуң олурган шанаан оон кыры-биле сөөртүп алгаш ынай болган. Шанактыг аът кудумчуга карак-кулак чок халып чорда, аштакчылар ону тудуп алган. Кулдаров баштай-ла мөорап каарга, шагдаа черинге аппарып, эмчи ону херечи кылдыр шынзыткан. Чукшуузунче өөп чаа бердирипкен чери...

— Ол дээрге огландай-дыр, ачай. Оон ынай! Оон-даа ынай номчуңар-ла!

— ...чукшуузунче шаптырыпкан чери чиик кылдыр санаттынган. Ол болган таварылга дугайында протокол тургускан. Багай чүвеге таварышкан кижиге эмчи дузазын чедирген...»

— Чукшууну соок суг-биле шаптаар дээн. Ам номчуптувус бе? А ол-дур ол! Ам бүгү Россияда дыргын тарай берген! Каям, бээр экселиңер!

Митя солунну сегирип алгаш, сыга туткулаш, карманыиче супкан.

— Макаровтарже маннап тайн, оларга көргүзейн... Оон ынай Ивяницкийлерге бала көргүзер, Наталья Ивановнага, Анисим Васильевичиге база... Халып чоруптайн! Байырлыг!

Митя демир демдектиг фуражказын кедипкеш, өөрүшкүманнайлыг дашкаар үне халаан.

УЛУГ КАЗЫРГЫ

Вильнюстан бежен хире-ле километрде район төвү Ширвинтостуң чурттакчылары мурнуу чүктен шиир бажы дээрде шаптыккан кайгамчык улуг кара булут дыргелип чоруп орарын көрүп каапнар. Олар ону казырга деп билип каапнар...

Ширвинтостан ийи километр ыракка казырга черже ээрлип бады келгеш, дөрт яблонны дазылдары-биле тура шаап апварган, эрги суурда бир сайрайны, андаа шаапкан. Оон ол хоорай чоогунга ээрлип келген. Оруунга таварышкан бир аътты 50-60 метр бедикке кодүрүп үндүре бергеш, ону дерге пет кылдыр кээп дүжүрген. Кожуу-биле катай 16 тонна тракторну аңдара октапкан, «Ширвинтос» колхозтуң төвү суурнуң бажыңнарының крышаларын хоора шапкылап эгелээн. Оон үс-саржат заводтуң ханында чыгган беш тонна демир доскаарны бомбүк ышкаш борбаңнадыр чууктай капгылапкаш, барган.

Оон ынай ээрлип чоруткаш, тудуг-монтаж эргелениинг девискээринге турган күүлүг «Кировсетрин», «КамАвтарны» чайладыр өткилепкеш, а автобустарны, она чээрген ышкаш, 300 метр чедир черге сөөртүп аппарып каан. Машиназын оон оруундан чайладырын оралдашкан чолаачы С. Усавичюо ол казыргыдан өлген.

Он беш минута болган соонда казырга арга-зэмм кырынче ээрлип үне берген. Ол күштүг, улуг казырга оруунга таварышкан машина-техниканы аңдара-дүүдере октап, ыяштарны дазылы-биле тура тыртып, демир-бетон чагыларны ужур шаап, харылзаа болгаш электриниң сывырыдак чиге демирлерни үзе-чаза соп, дыка улуг когаралды чедирген.

Каш-ла минуталар иштинде райкүүском даргазы А. Станевичюс баштаан бойдустуң халавынын чедирген уржуктарын эде тургузар талазы-биле партия райкомунуң штабы тургустунган. Район эмнелгезинин эмчилери ужен хире кижиге эмчи дузазын дарый чедирип, шалыпкы, эрес-шудургу ажылдааннар. Электриктер үрелген, үзүлген харылзаа, электри четкилерни-септел, кылып-даны ачы ажылдаанар. Автотранспорт ажылдакчылары кодан-девискээр ишти аштап ырглап, организастыг ажылдаанар.

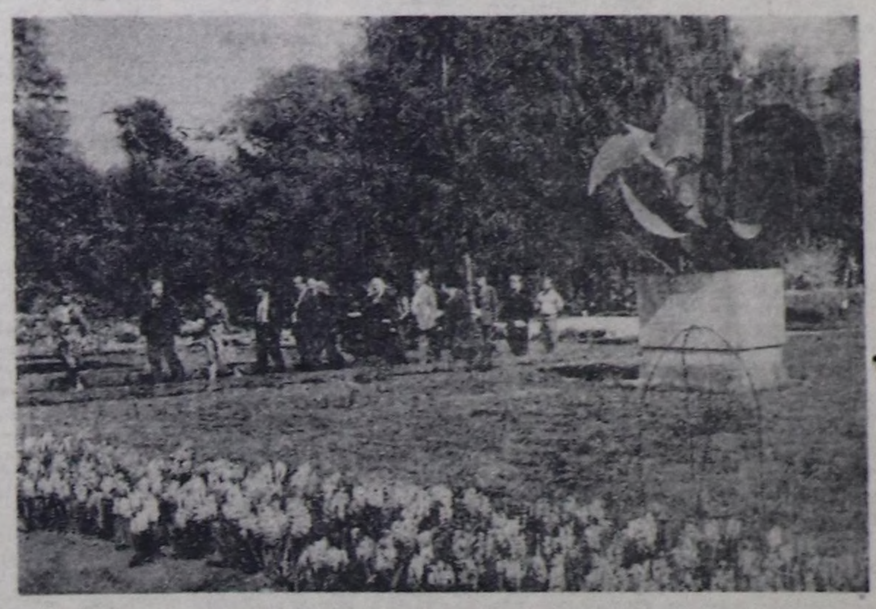
Удаваанда суггур чаъс чаган. Крышаларын соя шаап апарган бажыннар кырынга полиэтилен болгаш өске-даа улуг кожегелерни хере аскылаан.

Эң эрес-дидим болганнар кымнар ирги деп айтырарымга, шуптузуң, чок болза кымныдаа биживенер, оозу-ла чоп-түг боор дидилер. Гидрометеорологияга болгаш бойдустуң байлаан камгалаар талазы-биле эргелелдиң начальныгы М. Микалаюнас казырга дугайын мынчаар тугаалаан.

— Прибалтикага казырга дээрге билдингир, аңаа болуушкун болгай. Ынчалза-даа мындыг күштүг казырга кажан-даа болуп көрбээн. Ындыг казырга агаарның каттарынга базышкынның болгаш температураның хенертен чавызаанындан, чаныык-динмирээшкинин диргээн кылын кара булуттардан тыптыр. Казырга колдуунда-ла чер кырындан орапчок бедик эртер, ону чүгле эртемденнер болгаш ужудукчулар билир ужурлуг. Бо удаада хаттың өзек шимнээшкинниң дүргени шакта 250 километр чедип турган. Ширвинтоска болган казыргының калбаа 150-200 метр, а ол беш километр хире черге изин арттырып каан.

Д. ШНЮКАС,
«Правданың» корр.
Вильнюс хоорай.

БОТАНИКА САДЫНЫҢ ОЮ

МОСКВА. Бистиң чуртувустуң эң баштайгы ботаника садтарының бирээзи—Москваның күрүне университединиң ботаника сады 275 чыл болган.

1706 чылда Петр I-иниң айыткалы-биле Аптека огородун—ам үнүштер тарын өстүрер садты Москваның ырак кыдыг черинге тургускан. 1805 чылда Аптека огородун Москва университединге хүлээдип берген. Ол үеден бээр Аптека огород ботаника садыг кылдыр чоорту хуулгач. Ол шылгараңгай хөй-хөй ботаниктериң школазы болган. Аңгы үеде ында чер бөмбүрээзиниң чүк-бүрү булуңнарындан 3000 хире аңгы хевирлиг үнүштерни өстүрүп турар. Оон хаалгыг чылыг черлеринде тропиктериң пальмаларын, орхидеяларны, Мурнуу Америкадан викториязын, Мексикадан, Мурнуу Африкадан, Австралиядан экселген шыкка болгаш каанга шыдамык үнүштерни көрүп болур. Оларның чамдыктары ам чер кырында мырынай ховар хевир апаргаанар.

Бистиң чуртувустуң бүгү девискээрлеринден үнүштер, ыяштар садта өзүп турар. Чазын маңаа тюльпаннар, нарцистер баштай чечектелир, оларны пионнар, иристер, флокстар, гладиолустар солуур. Садты москвачылар болгаш найысылалдың аалчылары улуг сонуургал-биле кээп көрүп турар.

ЧУРУКТАРДА: МКУ-ның ботаника садында; сад иштинде хөөлбек чоогунда ак тал өзүп турар. Сес кижи холдарындан туттупушкаш, ону пат боорда куржаар. Ол тал садта эң үр болган ыяш—үш чүс чыл чыгыы назылыг.

О. КУЗЬМИННИҢ фотолары.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮНЬ 7-ДЕ БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — «Сула шимчээшкинче, чыскаалыкар!». 9.00 — Уругларның «Ровесник» хореография ансамблиниң концерти. 9.45 — «Оттуруккүү». 10.15 — «Совет Эвилелиниге бараан боон тур мен!» 11.15—«Кадыкшыл». 12.00—«Эртенги почта». 12.30 — «Совет Эвилелии эргий». Киножурнал. 12.45 — «Кедээниң ажыл-ижи». 13.45 — «Хөгжүмнүг киоск». 14.15— И. С. Тургенев — «Азыраттырыкчы». ССР Эвилелиниң М. Горький аттыг үлегерлиг театрының фильм-шиизи. 16.00 — «Мазовтун бригадазының хол үжүү» деп документалдыг телефильм. 16.30— Италияның национал байырлалы — Республиканы чарлаанының хүнүнге. Кинопрограмма. 17.10— Мультфильмнер. 17.45 —«Делегей панорамазы». 18.30 —18.45 — Чапсар. 18.45 — «Бөгүн — Мелиорацияның хүнү». СЭКП ТК-ның кежигүнү. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады ССРЭ-ниң мелиорация болгаш суг ажыл-агый министри Н. Ф. Васильев киржир. 19.10 —«Сиңерниң чагаалыраар ёзугаар». Мелиораторнуң хүнүнге хөгжүмнүг программа. 20.00 — «Кино ави-хоруктарының клуву». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 —Футбол тайгылыры. 22.05 — 23.05 — «Алдын нота». ГДР-деп замчылга. Төнгенде—мелээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Кинопанорама». 15.50 — ССРЭ-ниң фехтование чемпионады. 16.25 — «Кижи. Чер. Октаргай». 17.10 —«Омега» вариант». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 5-ки сериязы. 18.20 — «Челээш». Улусчу чогаадылганың телепрограммаларының делегейиин IV фестивалы. Афганистан. 19.00 — «9-ку студия». Дамчыдылганы политиктиг тайылырлакчы В. Зорин эрттирер. 20.00 — «Тамчыктыг үлүлар, чаштар!» «Илбилиг экран». 20.15 — «Кинокөрүкчүүнүң эдериичизи». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.55 — «Бичии мунгагадалдар». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 2-ги, 3-кү сериялары

ИЮНЬ 8-ТЕ БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—«Үе». Информастыг программа. 9.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 —«Дүвүрээзин». Уран-чечен телефильм. 10.20 —«Кино ави-хоруктарының клуву». 11.20— Медээлер. 11.25— —14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — Чүрттүн телестудияларының документалдыг фильминең программазы. 15.15—«Ак дүнелерниң көрүнчүү». Хөгжүмнүг фильм. 15.25—«Объектив». 15.55 —«Уран хөлзээр». 16.25—«Телестадион». 16.55—РСФСРге Черногор (ЮСФР), культураның хүннеринге. Концерт. 17.30—«СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин —амыдыралга». Москваның үлетпүр тудуунуң дүржилгазының дугайында.

КЫЗЫЛДАН

18.00 —«Бистиң бажыңывыс». Телефильм. 18.20—«Тургузуушкунуң болгаш тайбынның леницчи угланыышкыны». Телелекторий. 18.30 — Телемедээлер (тыва, орус дылдарга).

МОСКВАДАН

18.45—«Хөглүг үнер». 19.00 —«Арктика. Навигация 365 хонук». 19.20—А. Скрябин — Соната-фантазия. 19.35 — Ф. Шиллер —«Генуяга Фиесконуң сүлчээзи». ССР Эвилелиниң күрүнеин үлегерлиг Бичe театрының фильм-шиизи. 21.07—«Үе». Информастыг программа. 21.35—«Генуяга Фиесконуң сүлчээзи» деп фильм-шиизиниң уланчызы. Төнгенде — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Кара далайның чалгыгылары». Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң 1-ги сериязы. 13.10—Футбол тайылбыры. 13.40—Документалдыг фильм. 14.00—«ССРЭ-ниң улустуң артизи Н. Кургапкинаның танцылаар». Фильм-концерт. 14.40—«Кайгамчык конгулуурзугаш». Мультфильм. 15.00 —«Горизонт». Ленинградтан дамчыдылга. 16.00 — 18.00 — Чапсар. 18.00 —«Бистиң садывыс».

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер (тыва, орус дылдарга). 18.45 — Чарлалдар. 18.50 — «ГФР—демел дыл кичээли. Документалдыг фильм. 19.50 — Киножурнал.

МОСКВАДАН

20.00—«Тамчыктыг үлүлар, чаштар!», «Күскежиктин ыры». Мультфильм. 20.25 —«Москваның улуг регатазы». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—22.40 —«Кыргап бора-хөлчештер». Уран-чечен телефильм.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының дыңнаткының өзугаар алырга, бөгүн республикага болгаш Кызылга шокар булуттаар, чамдык черлерге дынмирээшкиниг чаъс чаар. Сонгубарыын углуг хаттың дүргени секундада 9-14 метр чедер.

Агаарның температуразы хүндүс 27-32, Кызылга—30-32 градус изиир. Автоорукторга көстүрүү эки.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

ИЮНЬ 7-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Кайгамчык чүүлдер база болгулаар» 9.30, 11.20, 13.10, 17.10, 19.00 (узаткан), 21.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Холук кедур!» 9.30, 11.00, 12.30, 14.00, 15.30. **«Силерниң дүжүнерге кирбээн боор»** 17.00, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Орионнуң дузаа» 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

ИЮНЬ 8-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: Мультфильмнер 9.30, **«Ынакшылдың мөнге тоожузу»** (2 сериялыг) 12.30, 15.10, 17.50, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыынды 9.30, 14.00, **«Кайгамчык чүүлдер база болгулаар»** 15.30, 17.20, 19.10, 21.00 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Силерниң дүжүнерге кирбээн боор» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

ӨӨРЕНИРИНЧЕ ЧАЛАП ТУР

Профессионал-техниктиг өөредилге талазы-биле республика эргелеп сес чыл болгаш ортумак школаларның доозукчуларын мергежил алыры-биле республиканың дараазында ПТУ-ларынга өөренириичe чалап тур.

Кызылдың болгаш Балгазының кедээнин ортумак 1 болгаш 2 дугаар ПТУ-лары

Слесарь-сентекчинин болгаш автомобиль чоллачызының ажылын күүседип шылаар, калбак мергежилдин трактерист-машинистерин белеткеп турар.

Ак-Довурак хоорайның ортумак № 3 ПТУ-зу

Арыглал дериг-херекселдериниң машинистерин, слесарь-сентекчилерин, электромонтёрларны, шеверлекчилерни белеткеп турар.

Кызыл хоорайның ортумак № 4 ПТУ-зу

Конструкцияларның дашчы-монтажниктерин, штукатурщик-облицовщиктерин, шеверлекчилерин, электрогазосварщиктерин, көдүртүр кран машинистерин, слесарь-сантехниктерин белеткээр.

Ак-Туругда (Улуг-Хем район) чаа ажыттынган № 7 ХПТУ.

Конструкцияларның дашчы-монтажниктерин, шеверлекчилерин, бызаңчы-столярларны, электросварщиктерин белеткээр.

Чадаананың техниктиг училишезин (№ 6 ХПТУ-нун базазында тургустунган).

Дашчыларны, бызаңчыларны, шеверлекчилерни, электросварщиктерни бир чыл хуусаалыг өөредир. Ортумак школаларның доозукчуларынга училище айла 75 рубль стипендия төлээр.

Училищелерге өөренириниң хуусаазы: 8 класс доозукчулар — 3 чыл, 10 класс доозукчулар—1 чыл. 3 чыл хуусаалыг ортумак ПТУ-лар доозукчулар мергежилди-биле чергелештир шиити ортумак эртемни чедип алыр болгаш тураалаанны дээдп болгаш ортумак өөредилге черлеринче өөренип кирип болур диплому алыр. Ынаар кирери чиителлелиг. ПТУ-ларга өөренип турган үезии ажыл стажыиче кирер саанар.

Сургуулларны аъш-чем-биле, чаңгыс дай хев-биле, ажылдап келер хев-биле, стипендия-биле хандырар. Хоорайда чурттаавын турарларга общежитие бээр.

Училищелерде спортчу секциялар, бот-тывынгыр уран чүүлдүн болгаш техниктиг чогаадылганың бөлүгүнерии ажылдаа турар. Сургуулдар чылдың-на бөлүктер-биле Кара далайже, Москваже, социалистиг чурттарже туристен чоруп турар. Профтехөөредилге сургуулдарының ыры болгаш танцы ансамбли, «Күш-ажыл чүрлавырлар» спорт интилелиниң республика чөвүлели училищелериниң базаларында ажылдап турар. Чамдык мергежилдерге өөредилгени спортчу угланыышкын-биле чоруудар.

Училищеге киреринң күзээнер шилип алган мергежилиин айытпышаан, директорнуң адынга балдырыышкын бижиир. Балдырыышкыже кожар документилер:

1. Ортумак эртеминиң дугайында аттестат азы сес чыл школазының дооскан дугайында черечилел.
2. 286 майык ёзугаар эмчи шынызылгазы.
3. Чурттаа турган черинден шынызылга.
4. 3х4 хемчээлдиг үш фоточурук.
5. ВЛКСМ райхооркомунуң азы будурулгенин өөредип чоруткан бижик.

Документилерни ол училищелериниң бирээзинче өртектиг чагаа-биле почта дамчыштыр чорулун болур.

Училищеге келгеш, төрүттүнген дугайынга хереченнелин азы-үндүр бижиткен паспортуи көргүзер.

Аныяктарны училищелерге киреринии экзаменнери чокка, хереченнелериниле болгаш аттестаттарында демдектери барымдаалап хүлээп алыр.

Кичээлдер сентябрь 1-де эгелээр.

Түс черлериниң партия, совет болгаш комсомол организацияларының, совхозтарының, будурулгелериниң болгаш тудугларының идуртукчуларының, школаларының башкыларының ПТУ-ларже аныяктарын кирип өөренириже дузалаа чедирерии, будурулгелер болгаш комсомол организацияларының ол путёвкаларны бөр талазы-биле ажылдың чорудавын Профтехөөредилге талазы-биле эргелел дилеп тур.

Редакциянын адреси: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретарлаттың 2-23-35, партийжа амыдырал болгаш совет тургузуг киллистериниң 2-37-13, пропаганда киллизинин 2-31-75, культура киллизинин 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллизинин 2-21-47, үлетпүр киллизинин 2-31-75, чагаа киллизинин 2-41-27 информация киллизинин 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866 Чагыг № 1259.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садының керектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1)

ТС—00393

Бүгү чуртталның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 134 (11632) | 1981 чылдың июнь 9, вторник | 1925 чылда гидезалеттинген. | Өртээ 2 кап.

ЗАВОДТУҢ ЭРТЕМДЕННЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

ХАРЬКОВ. (СЭТА). Транспорт машина тудуунуң заводунуң эртемденнер чөвүлелиниң президиумунуң хуралы болуп эрткен. Будүрүлге черинин кол каинакчызының оралакчызы В. Бригизикин хөй-ниитиниң ол организациязының дертенги кежигүнү кылдыр бадылаан. Электри-биле каңналга кылыр агрегаттарга ток дамчыдарының чаа конструкциязын чогаадып кылганы дээш В. Бригизикке заводтуң эртемденнер чөвүлелиниң кежигүннери байыр чедирген.

Владимир Бригизин заводтуң он бирги беш чылда планныг даалгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелериң чедишкинниг күүседиргеге төлептиг үлүүн киирип турар. Транспорт машина тудуунуң заводу баштайгы чартык чылда ниитти продукция бүдүрер планын хуусаа бетинде күүсеткенинге ооң үлүү база бар.

В. Бригизин бодунуң күш-ажылчы оруун ол будүрүлге черинге слесарьлап эгелээн. Заводка ол ажылдавышаан, Харьковтуң политехниктиг институдун, а ооң дараазында — аспирантураны дооскан болгаш кандидат диссертациязын чедишкинниг камгалаан.

—Хөй күш киирер, аар ажылдарны механизациялаң болгаш автоматчыдылганың аргазы-биле бүрүн солуурун — бистиң кол сорулгаларывыстың бирээзи болуп турар— деп, заводтуң эртемденнер чөвүлелиниң даргазы, будүрүлге черинин директорунуң оралакчызы В. Соболь чугаалап турар. Заводтуң механика цехиниг элээн каш манипуляторларны шингээдип неттереткен чорук ажылчыныарның күш-ажылын дыка чиигеткен. Ол манипуляторлар демир кестирер станоктарны башкарып турар. Мартен болгаш электри суугуларының демир эзилдирер корпустарына ыдыг манипуляторларны шингээдип неттередир сорулга ам салдынган.

КЫРГЫЛДАНЫ ДҮРГЕН, ШЫНАРЛЫГ ОРГАНИЗАСТААР

Республиканың көдээ ажыл-агыйында база бир чугула кампания—хөй кыргылдазы эгелеп турар. Хойжуларның мурнунда бо чылын белен эвес сорулгалар салдынган: хөй бүрүзүнден 2,21 иг дүктү ыыргааш, күрүнеге 2710 тоннаны азы планда көрдүнгенинден 10 тонна хөй дүктү садар. Ол дээрге эрткен чылын херек ыырында саттынганындан 694,6 тонна хөй. Хүлээлгениң чедишкинниг күүсеттинери кыргылдага эки белеткенгеш, ону кыска хуусаада организастыг бөдии дөңнелге чорударындан, дүктүң чидирими болдурбазындан кол хамаарыжыр дээрзи билдингир.

Хөй ажылдыг хөй-хөй совхозтарның удуртукчулары, специалистери, хойжулары бо чугула кампанияны организастыг эрттиреринің чугулазын эки билип, аңаа багай эвес белеткенген. Республикада кыргылда пунктуларының үштүң ийи-зинден хөй иезин баш бурунгаар эки септеттинген, дериттингеи. Оларга ажылдаар ыыргыкчыларны, дүк класстаар, савалаар кижилерни четчелээн, өске-даа ажылдарны өй-шаанда кыяып чорутиан. Улуг-Хемде «Ак-Туруг», Чөөн-Хемчикте «Искра», «Хөндергей» совхозтар, Тес-Хем районнуң ажыл-агыйлары болгаш өске-даа черлер чогуи-на ынчаар белеткенгеш, кыргылдаже организастыг кирип турарлар.

Ынчалзажок чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш специалистери бо херекке боттарының ажыл-агыйжы эвес чоруун каргузуп, өскелерни соңгаар тыртып турары хомуданчыг. Чижээ, «УТКА 25 чылы», «Найырал», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг болгаш өске-даа элээн наш совхозтар ыыргылдага багай белетиенгенин парлалганың болгаш улусчу контрольдуң кады кылган рейдилери илереткен. Адаттынган совхозтарның пунктулары чогуур өйүнде септеп, дериттинмээн, ишти-дашты арыглаттынмаан, ыыргыкчыларның ажыл-дааарынга таарымчалыг байдалдар тургустунмаан, өске-даа чүүлдер чедир кылдынмаан болгулаан. Ук ажыл-агыйларның удуртукчулары, районнарның көдээ ажыл-агый эргелелдери парлаттынган шүгүмчүлелдиг материалдарга тодаргай харыы бербээннер.

Кыска хуусаада чорудар кампанияга кым канчаар белеткенген болдур, ынчаар доозар белгай. Чамдык районнарның, совхозтарның хөй кыргылдазынга чыл бүрүде четпес белеткенип, ажылды ергиизас чок чорудуп, күрүнеге хөй дүктү куду шынарлыг дужаап турарындан республика онгу беш чыл планын күүсетпээн. Ылаңгыя Бай-Тайга, Бии-Хем, Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик болгаш өске-даа районнар дыка хөй дүктү чедир сатпаан.

Совхозтарның күрүнеге садып турар дүгүнүң шынары дына куду болуп турар. Эрткен чылын дужааттынган бүгү дүктүң чүгле 42,3 хуузу чогуур негелдеге дүүшкен, 37 хуузу дефектилиг (казылдалыг) болган. Ылаңгыя Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Улуг-Хем, Бии-Хем, Кызыл, Өвүр районнарның совхозтары дефектилиг зң-не хөй дүктү дужааган. Түңнелинде ажыл-агыйлар эрткен чылын 97 муң рубль карылгалыг болган. Ооң кол-ла чылдагааны совхозтарда хөй кыргылдазын куду шынарлыг чорудуп турары-биле чергелештир дүктү багай класстап турарында. Бо чылын ону катаптаваы-биле чер болганга тодаргай хемчегларни ап чорудары нөгеттинип турар-дыр.

Кандыг хемчегларил ол? Хоюнуң дүгү нарын, чартык нарын болгаш, кыргын эгелээри арай элек ажыл-агыйларга пунктуларның септелге-дерилгезин, көскү агитация-биле шимелдезин дүрген доозар, девискээрин аштап-арыглаар, электрилиг хачыларны четчелеп, аснаш, оларның чогумчалыг ажылдаарын ыяк хынаар, эдиктирер херек. Пунктуларның ишти арыг, чырык, чаглактыг болур үжүрлүг. Ажылдаар улус чемненирде, бажыңнарынче чоруп, үнелиг үе-шак чидирип турбас кылдыр пункт чанынга столоваяны тургузар болгаш аңаа чемни эки шынарлыг белеткээр.

Районнарның белеткел конторалары ажыл-агыйларны дүк савалаар шоодайлар-биле, оларны демдентээр будуитар, шарыыр хөндирлер болгаш өске-даа херек чүүлдер-биле четчир кылдыр хандырар хүлээлгелиг.

Эрткен чылдарда дүк класстакчылары эки, багай дүктү холуй салып турганының түңнелинде ниити продукцияның шынары кудулаан. Ынчангаш дүк класстаарынга түснай мергежилдиг, ак сеткилдиг, хүлээнген ажылынга харыысалгалыг нижилерни ажылдадыры чугула. Чүге дээрге дүктүң эки шынарлыг болуру — дүктү ажаап, савалаар кижилерниң, лаборантыларның ак сеткилдиг ажылындан кол хамаарыжыр болгай. Ол ышкаш кыргылданың дүрген чорудулгазынга эдиктиг мастерлериң ажылы улуг рольдуун уттуп болбас.

Будүрүлгениң быразы — чарыш. Ынчангаш ооң негелдезин, ажып төлевириниң чурумун баш бурунгаар ажылдап ыылгаш, улгаттыр бижип, көскү черге азар хереи. Чарыштың түңнелин негелдеде доктааттынганын ёзугаар доктаамал үндүрүп, мурнанчыларны материалдыг, моральдыг шаңнап, мактаар. Кижи бүрүзүнүң хүнде кылган ажылының түңнели көскү болурун чедип алыр.

Хойну ыыргылдага киирер мурнунда бонитировкалаары, класс-класс аайы-биле үзери, дүгүн арыглаары база-ла чугула хемчеглер болур. Ол ышнаш хөй дүгүнүң хозалырын шын тодарадып, коданнарын кыргыырының графигин аңаа үндезилеп тургузары, ону ыяап-ла сагыыры эргежок чугула.

Хойну электрилиг хачы-биле дүрген кыргыырының аргазын совхоз бүрүзүнге неттередип, шиңгээдип алыры—үениң кол негелдези апарган. Чүге дээрге ол депшилгелиг арга, бирзээде, кыргылданы үзамдыктырбайн, ажылды шалыпкын чорударынга идиглиг болгаш дүктүң чидириин эвээжедир. Ооң аңгыда ынчаар кыргаан дүктүң шынары эки болур. Ынчангаш ол арганы ажыл-агый бүрүзүнге калбаа-биле ажыглазарын чедип алыр херек.

Үстүнде айыттынган сорулгаларны болгаш өске-даа хемчегларни районнарның партия, совет, кедээ ажыл-агый органнары, совхозтарның, удуртукчулары болгаш специалистери, парткомнар, ажылчын комитеттер, комсомол организациялары бир демниг боттандырып чорудар болгаш масса-политиктиг ажылды калбартыр ужурлуг. Малчыннар Наадымын төлептиг утнуурунуң магадылалы ооң база улуу-биле хамаарыжыр.

Наадымга уткуштур

ХАЧЫ ДААЖЫ ЧАРЖАЛАШКАН

Улуг-Хем районнуң ажыл-агыйлары хөй ажылында эң-не чугула, харыысалгалыг кампания — кыргылдаже нөл кичээнгейни угландырган. Бо хүнперде чамдык совхозтарда сөөлгү белетиелдер доозулган, а бир чамдыызы хөй кыргылдазынче массалыы-биле кирген. Районда бо кампанияже бир дугаарында киргеи «Ак-Туруг» совхозтуң кыргыкчыларының ажылыжи-биле таныжып көрзелиңер.

Совхоз төвү — Ак-Туругну куду баткаш, суурдан бичии-ле озалаш черге келириниске кыргылда пунктузу көстүп келди. Ооң чанынче чоокшулаан тудум даш-шимээн улам-на тодазы-биле дыңналыр, хайнымыкының ажыл-иштиң чоруп турары илдеп. Пунктуну лозуң, плакаттар күшкырыгылдазын кыска хуусаада шалыпкын болгаш шынарлыг доозаалыңар!»

Улуг сери адааиче кирип келириниске, электрилиг хачының тааланчыг даажы чаржалашкан, кыргыкчыларның бир чамдыызы хойну туткан, ону сарай адааиче четкен, дүк деизилеткен, хачызын шалаан, кижи бүрүзү чай чок ажылдаан турлар.

Совхозтуң зоотехниги Владимир Дембирел хөй кыргылдазының канчаар эгелээнин биске таныштырды:

—Он бирги беш чылдың баштайгы чылында бистиң совхозтуң малчыннары күрүнеге 64 тонна дүктү дужаар хүлээлгелиг. Хөй ажылында чугула кампанияны организастыг эрттирер, дүктүң чидирииң болдурбас база ону шынарлыг кылдыр кыргып алыр дээш хойжулар болгаш специалистер аңаа багай эвес белеткенгеи. Ынчангаш свохозтуң Ак-Туруг биле Кызыл-Даг салбырларында ййи кыргылда пунктузунда ажыл бир демниг эгелээни ол. Электрилиг 41 хачы бүрүнү-биле ажылдап турар. Хойну дүрген арга-биле кыргыыр кажилер база эвээш эвес. Оон аигыда дүгү эки хозаан хойларны хол хачызы-биле кыргыыр 12 кижини база тургускаи.

Бистиң ажыл-агый бо чылын 25 муң ажыг хойну кыргыыр. Баштайгы санаашкыннардан алырга, күрүнеге дүк садарының планын бүрүн күүседириниң болдунар аргалары бисте бар. Маңаа кол-ла үүе дүктүң чидирииң болдурбазы, ону класстап, сорттаарын негелде ёзугаар чорудары болгаш дүгү хозаи келген хойларны үзамдыктырбайн кыска хуусаада дүрген кыргыыры болур.

Кыргыкчылар аразында социалистиг чарыштың түңнелии чеди хонгаш-ла үндүрер. Аңаа хүн бүрүнүң планныг онаалдазын 125 хуудан кудулатпайн турар кыргыкчыларга 25 рубльдин шаңналын бербишаан, ыыншыл бөрэ тыпсыр. Нормазың 115-120 хуугга күүсеткеннерге 20 рубль, а 105-110 хуугга доттандырган кыргыкчыларга 15 рубльди тыпсырын доктаатткан. Ол дугайын кыргылда пунктузунда аскан самбырада чараштыр бижээш аскан. Ында кыргыкчы бүрүзүнүң хүнде кыргаан хоюн, дүгүн база көргүскен. Кыргылдага кирер коданнарның ээлчээ, хөй кыргыыр норма болгаш төлевири база кирген.

ажылчы Алдар тугу-биле каастааны ыракта-на көстүр. Дүк хүлээп алыр бажыңның кырында чараштыр бижээн лозуң аңаа келген кижи бүрүзүнүң караанга дораан-на илдигер. Ында мынча деп бижээн: «Хой

Владимир Долгар-оол Николай Шалып олар пресстээн дүктү чүдүрүп чорударынга белеткеп турары хоочун кыргыкчылар С. Суван биле К. Тоолай олар чаа кыргаан дүгүнүң шынарын көрүп турары.

ЧАРЫШТЫ ТҮҢНЭЭН

Бистиң корреспондентивистиң Сарыг-Септен медээлээни болза, партияның Каа-Хем райкому болгаш улус депутаттарының район Совединиң күүсеичи комитеди мал ажылының талазы-биле социалистиг чарыштың беш айлар түңнелин үндүрген.

Ажыл-агыйлардан район чарыжынга СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг, «Енисей» совхозтарның коллективтери мурнап турар. СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң ажыл-ишчилери күрүнеге сут садарының чартык чыл планын хуусаа бетинде 112 хуу, ээтти 125 хуу күүсеткеш, бирги черни эзлээн.

Бистиң корр.

ӨРТКЕ УДУР СЕРЕМЧИЛЕЛДИГ БОЛУР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында өртке удур демисел чорудар комиссияның хуралы дүүн болган. Аңаа республиканың девискээринде арга-арыг өрттериниң саныың сөөлгү хонуктарда дыка көвүдеп турары дүвүрээзиниг байдал кылдыр шынгыы демдеглеттинген. Чүгле эрткен субботада болгаи воскресеньеде безин республика девискээринде арга-арыгларга 20 хире өрттер хып үнгеии илереттинген.

Арга-арыгларга сөөлгү үеле өөскүп үнген өрттер чамдык хамаатыларның талазындан өрттеи айыллыг бо канлаашкынныг үеле арга-арыгларже ыяш ажыл-агыйларже, ыяш ажыл-агый черлериниң чөпшээрели чокка барбас дугайында Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докгаалыг каржызы-биле хажыдып турарында болуп турар. Ындыг кижилер хуузунда ажыын-хараш, боттарының туразы-биле дүүкаа хылбалап, балыктап, харын-даа аңнап алыр дээш тайгаларже, арга-арыгларже үнүп турарлар.

Өртке удур хемчеглериниң үндезии чүүлүл хажыдып турар ыыдыг кижилер, а ол ышкаш чөпшээрелдиг-лаа тайга үнген болза ыяш белеткелинде ээш арга-арыгда ажыллап турар чамдык кижилер, арга-арыгга чорааш, өртке, удур сагыыр хемчеглерни күүсетпейн чорууруидан өрт өөскүткеш, күрүнеге улуг көгарал чедирип турарлар. Шак ыыдыг кижилерни сойгалап илерелир болгаш хооллу ёзугаар шыңгыы кезедир хемчеглерни алыры хуралга көрдүнгеи.

Өрттү боллурбазының баш удур хемчеглерин алырын болгаш өртке удур дүрүмнерни хамаатыларның сагып турарын шыңгыы контрольдаарын, болган өрттерни кыска хуусаала, пептереэлекте шалыпкын өөрүрер хемчеглерни хамаарылгалыг органнар, улус депутаттарының чер-чер Советтериниң күүскомнары шыңгыы боттандырар ужурлуг. Бо үениң кандаашкыннар болганы-биле өрт үнер айыллдын барымдаалааш, бүгү хамаатылар чөпшээрел чок арга-ыяштыг черлерже бааын соксадыр, а чөпшээрелдиг чорааила өртке удур чурумнарны шыңгыы сагыыр хүлээлгелиг.

КЫЙГЫРЫГНЫ ДЕТКИВИШААН

Ажыл-агыйның бүгү малчыннарының хуралы Чаңгыс-Терекке болуп эрткен. «Чайгы үеде малчыннарның сорулгаларының дугайында» «Мурнакчы» совхозтуң партия комитединиң секретары Кызыл-оол Хертектиң илеткелин аңаа чугаалашкан.

Хөй кыргыдазын организастыг чорудар, күрүнеге дүк садарының чыл планын чедишкинниг күүседир, мал чемнерин четчир кылдыр белеткээр, кыштаглаашкыңга үлегерлиг белеткенир, чайгы үеде малчыннар ортузунга масса-политиктиг болгаш культура-массалыг ажылдарны өжиидер хемчеглер дугайын илеткелчи тодаргай чугаалаан.

Хүн айтырының чугаалажырыгга малчыннар идепкейлиг киржип, ажыл-ишчи саналдарны берген. Чаңгыс-Теректе хойжулар бригадири Чымы Оолак болуунуң бригадазының ажыл-херээнин, ооң план-сорулгаларының дугайын хуралдың киржикчилериге чугаалап берген.

Шүйүн малчыннары эрзинчилерниң кыйгырыын деткивишаан, мал кыштаглаашкының үлегерлиг белеткээр талазы-биле социалистиг чарышка районнуң бүгү ажыл-агыйларының малчыннарын кыйгырган.

Бистиң корр.

ЧЕДИИШКИННИГ АЖЫЛДААН

Эрткен бөш чылдың планныг даалгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедишкинниг боттандырган Кызылдың сут заводунуң коллективи он бирги беш чылдың баштайгы чылын база күш-ажылчы чедишкиннерлиг эгелээн. Ук коллективтиң ажыл-ишчилери эрткен айда шудургу ажылдаш, план ёзугаар 300 муң рубльдиң барааның продукциязын бүдүрер тургаш, ону 325 муң рубльге, 291 муң рубль түңнүг продукцияны сайгарар планын 301 муң рубльге күүсеткеш, алган хүлээлгезин ажыр күүсеткеннер. Ооң-биле кады күш-ажылдың бүдүрүкчүлүг чоруу база белээн. Бир ажылчынга ортумаа-биле 2777 рубль онаажыры көрдүнген болза, ол дерек кырында 2876 рубль болган.

Найысылалдың сут заводунуң директорунуң, хөй-ниити организацияларының партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин, он бирги беш чылдың программаларын амыдыралга чедишкинниг боттандырар дээш бүгү күжүн планныг онаалдаларны ажыр күүседирииче угландырган. Коллективтиң ортузунда чоруттуун турар идей-кижизидилгелиг, политмассалыг ажылдарны күштелдирип чоруткаш, тус-тус ажылчыныарга социалистиг чарыштың негелделерин таныштырташ, ону боттандырарынче бүгү күштү мөөңнээнер. Оон түңнелинде төнүч продукцияның шынары белээн, саны көвүдээн болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүг база белээн. Ылаңгыя эрткен айда ук бүдүрүлгениң ажылчыннары шудургу ажылдааш, кол көргүзүглер талазы-биле чамдык чедишкиннерни чедип алганнар. Ону сан-чурагайлар-биле көргүзерге мыиды: ниити продукцияны бүдүрериниң планы 108,3 хуу, ооң сайгарылгазы 103,4, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүг 103,1 хуу күүсеттингеи.

Планныг даалгаларның күүселдези ында ажылдап турар кижилерниң кызымак ажыл-ижинден дамчаарыр. Ук коллективте сутten алыр продуктуларны бүдүрериниң нарын технологиязын билдиглиг шиңгээдип алгаш, ону хажык чокка ёзулуг тургаш, улуг-норазын чыжыр күүседип келген ажылчыннар хөй. Оларга заводтуң кол цехтериниң бирээзи-будүрүлге цегиниң ажылчыннарын хамаарыштырып болыр. Найысылалга чоок-кавы районнарның совхозтарындан келген сүттү ол депке болбаазырадып сайгыратканда, сут аймаанын продуктуларын ында кылып турар. Ук коллективтиң ажыл-ижин улуг мастер Л. С. Чеботаева биндилиг удуртуп келген. Дуржулгалыг мастер Улан-Удэниң технолостуг техникумун 1970 чылда чедишкинниг дооскаш, ук будүрүлгеде он ажыг чылдарның дургузунда ажылдап турар. Башгайгы үеде ол ээлчег мастериниң хүлээлгезин күүседип турган. Аныяк урутнуң болунга болгаш эш-өөрүнге негелделиин база хүлээнген ажылынга ээ-харыысалгалыын өөренип көргеш, улуг мастер боон ажылдаарын аңда сумелээн. Любовь Сергеевна эш-өөрүнүн бүзүрелии ажыл-ишке бадыткаан болгаш ооң удуртукан цехтиң чарын технологиязын чаа шиңгээдип ап чоруур аныяктарлаа, ажылынга мергежээн хоозунар-даа бар. Оларның будүрүлгеии мөзү-шынары бир хевирлеш. Хөй чылдарда ажылдап келгеи мөөңнеп алган билиин аныяктарга дамчыдып берип турар дагдыныкчылар хөй. Оларга Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Ольга Захаровна Блохина, күш-ажылдың хоотуну, коммунист Раиса Ивановна Солодянкина болгаш будүрүлгеии оон-даа өске мурнакчылары хамаарыжыр.

Чедишкинниң быразы —социалистиг чарыш дээрзин заводтуң удуртукчулары, партия, профсвилел, комсомол организациялары бедии-биле үнелевишаан, ооң дээштиин чедип алыр дээш будүргу ажылдап келген. Ооң негелделерии коллективке хүлээп алырда, тус-тус ажылчыннарның аралдуулгазы, бөлүк-мерседиплин база бар курлавырларын өөренип, санап көрүп турар. Күш-ажылчы амыдырал-биткусырый холбаалыг хүлээлгелер ажылчыннарга чоок база ооң боттандырар дээш олар кызыы ажылдаарлар. Ук коллективтиң тус-тус цехтериниң ажылчыннарының аразында күш-ажылчы маргылдааны улуг мастер Любовь Чеботаева баштаан комиссия ай, квартал саныида түүзээш, үнелекчилерии коллективке дыиладып, маңнаа-мактаар келген. Улуг-ээлчээнде үзеллигган ажылды көргүзүп, сембыразында түңнеп турар. Ооң түңнелинде алган хүлээлгезин ажыр күүседип турган мурнакчы ажылчыннарның цехтериң саны көвүдеп турар.

Продукцияны савалаар цехтиң планныг даалгазын ажылчынары ажыр күүседип келген. Ында хоотун ажылчын, аныяктарның дагдыныкчызы, коммунист Галина Фадиенконың ажылы өскелерге үлегерлиг. Ол алган хүлээлгезин ажыр күүседип турарындан ангыда аныяктарны мергежилге өөредип, дагдыныкчы хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип келген. Дуржулгалыг хоочунарның төлептиг үлегерии сагган, дээзин аныяк ажылчыннар ук будүрүлгеде ээлээш эвес. Шилип алган мергежилдиге кажжаш, хүлээлгезин ажыр күүседип турар аныяктарга тодаргайдыпар цехтиң ажылчыннары комсомолчулар Анна Сундуй-оол, Ирина Монгуш болгаш оон-даа өскелер таарыжыр.

Ук заводтуң цехтериниң ажыл-ижи аразында холбаалыг, шуушторүлге аргазы-биле чоруп турар. Ынчангаш ында ажылчынның холуйгаа мергежилди шиңгээдип алганнар. Черек апарган таварылгада бирээзи өскезин солуттар.

Мурнакчы будүрүлгениң коллективи бо чылдың ийи кварталының планнын ооң даалгаларын хүүсаалаан күүседип, дээш күүсеттинип ажыл-ишке хаарап туруп, огулуг ажылдап турар.

К. ООНДУР.

Туранский
Дом [illegible]
ВНС. УТЕНА
им. А. С. Пушкина

ЭРТКЕН БЕШ АЙЛАРДА

Чыл эгезинден май төнчүзүнге чедир «Шын» солун редакциязына 2330 чагаа келген. Ол чагааларның барык чартындан хөйү солунга парлаттынган. «СЭКП-нин XXVI съездизинин шиитпирлеринге дүүштүр ажылчы чонларның чагаалары болгаш саналдары-биле ажылды улам ыдай экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында» партия Төп Комитединиң чоокта чаа хүлээп алган доктаалында мынча деп айыткан: «Чагаалар-биле ажылды экижидер, оларны хөйү-биле парлаар, оларны сайгарып көргенинин түнелин доктаамал дыңнадыр, чагааларның допчулалдарын хемчег алыры-биле хамаарышкан черлеринче чорудар, чагааларда киргең айтырыгларга харыылап чүве чугаалаарынга партия, совет, ажылагый удуртукчуларын идешкейлиг киришпирер».

«Шынын» почтазы-биле кээп турар чагааларның аразында ажылдаарынга, чурттаарынга шаптыктыг четпестерни илереткен чагааларны чок деп болбас. Чыл эгезинден бээр келген чагааларда шүгүмчүлелдиг чагааларның саны 200 ажып турар. Ол чагааларның ыңгылайында чер-черде садыг хандырылгазында, хоорай, суурлар чагайжыдылгазында, культура албан черлеринин ажылында, пассажирлер аргыштырылгазында четпестерни, инитининг өнүг көрецгизин ээ-харыысалга чок ажыглап турарының дугайында шүгүмчүлеп бижип турар. СЭКП-нин XXVI съездизинин шиитпирлеринге үндезилээш «Экономика камналгалыг болур үжүрлуг» деп чаа рубриканы ажыдып, ооң адаанда номчукчуларның экономикага хамаарышкан чагааларын парлап эгелээн. Кызыл районнуң Черби суурдан Р. Очур-ооллуң бижээн шүгүмчүлелдиг чагазын ол рубрикага июнь 7-нин солунунга парлаан. Ындыг янзылыг шүгүмчүлелдиг чагааларны редакцияже чорударын мынан тур бис.

Солунга парлаттынган болгаш парлаттынмаан тус черге хемчег алыр ыядыр чер-черде партия, совет органнарның адрестеринче чоруткан шүгүмчүлелдиг чагааларга харыылар хөйү-биле кээп турар. Ол чүл дээрге чагаа-биле ажыл экижидер, материалдарның дээштининиң бедип турарының хереч-изи-дир.

Эргим бижикчилер! Партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш силерниң черде чүнү кылып турар силер, ол дугайында тодаргай бижиңер.

Он бирги беш чылдың баштайгы чылының чагаай дүжүдүн алыр дээш республиканың хову шөйдеринде ажылыш калбарган. Суггатчыларның, тараажыларның болгаш механизаторларның ажыл-ижиниң дугайында чагаалардан бижиңер. Ол ышкаш совхозтарның кыргылда пунктуларында, малчыннар коданиларында элбек дүк дээш кылдыныл турар ажылдарны болгаш ол чагай хереките чедир кылдынмайн турар түүлдерни бижиңер.

ЧҮРЕКТИҢ ХАНЫЗЫНДАН

Бис болза, кажан-даа туруп көрбээн хостуг-шөлээн, чырык чагаай амыдыралдыг чуртта ажылдап, чурттап орар аас-кежиктиглер-дир бис. Бистиң Совет чуртувус, төрээн Тывавыс хүн бүрү сайзырап, бижыглп орары өөдүнүүр. Маңаа мен бо хүнге чедир эрткен үемни сактып бижикседим.

Чажымдан өскүс арткан мени чоок төрелдерим, кожа чоиум куш-ажылче углап, мал ажылынга дадыктырып, ооң арга-дужулгаларынга өөредип кааны чуртталгамга улуг орук айытканы ол. Амыдыралымның кыска эвес оруунун дургузукда бергелерге таваржып-даа, аас-кежик, өөрүшкүнү чедип ап чордум. Өөм ээзи 1943 чылда мөңээн. Ол-ла чылдарда ийи оглум, бир кызым база чок болганнар. Бистиң черге медицина шоолуг сайзырааган ол үеде бо кижилерниң чангызынга-даа чогуур эмчи дузазы көргүспейн чораанында ындыг турган-дыр. А 1980 чылдың алды айда азараш Кызыл хоорайга баарымга, терапияга чыттырып, ажок сагыш човангыр эмнеди. Шаандагы үени дециеп, сактып келгеш. Тывавыстың ам чаарттынып, сайзыраанынга магадап өөрүвес аргам чок болду...

Мээң улуг өөрүшкүм—1944 чылда партия кежигүнүге киргеним болур. 1944-46 чылдарда Кызылдың дааранылга комбинадынга даараныкчылап турган планныг онаалдамны 185-200 хуу күүседип, стахановчу диртип, макталтырыпдаа чордум. Оон кадым байдалы кошкаш, эмнеткеш, китап-ла төрээн Бай-Тал суурумга кээп, малчыннап ажылдай берген мен. Чээрби чыл дургузукда малга үре-түнелдиг ажыл, чыл бүрүде бедик көргүзүглер дээш мекээ 1966 чылда «Алдарлыг малчын» деп хүндүлүг атты тывыскан. Ажылдап келген чылдарымда үш медаль, ийи хөрек дёмдээ болгаш элээн хөй макталга бижиктер-биле шаңнаткан мен.

Бо бүгү эрткен оруумну өөренип көргеш, «Бай-Тал» совхозтуң дирекциязы дөрт өөрээл бажыңны үндүрүп берген. Чоокта чаа чөпшээрел ёзугаар, ээлчег чокка «Нива» машинаны база садып алдым.

Бажыңымда радио, телевизорумну дамчыштыр дамчыдылгаларны дыннап, көрүп, амыдыралды магадаар кижидир мен. Партияның XXVI съездизинин материалдарын улуг сонуургал, чоргаарал-биле өөренип тур мен. Аныяк болган болзумза, чеже беш чылдар улуунге киришкей эртик мен. Ындыг-даа болза амгы беш чылдың үлүүнге хире шаам-биле киржир болганым мениң аас-кежик-тир. Бо чаагай амыдыралды тыпсып берген Коммунистиг партияга, Совет чазаамга өөрүп четтиргенимни чүреэмниң хаңызындан бедик хүндүткел-биле илередип турар мен. Моон соңгаар-даа сезонныг үелерде кыргылдага болгаш сиген ажылынга хире шаам-биле киржир мен. Мыңдыг маталыг чаагай үеде чуртунуп, чонунуң ажыл-херээнге бичиндаа бол үлүүн-кадары өөрүнчүт-дүр.

А. ИРГИТ,
персоналдыг пенсионер.
Бай-Тайга район.

БИРГИ ЧЕРДЕ – КАДЫКШЫЛ

Кижилернин кадыын камгалазары — бистиң чуртувуста бирги чергенин айтырыы. Бо бүгүнү СЭКШ ТК-ның 1977 чылда чоннуң кадык камгалалын улам ыдай экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында доктаалында болгаш партияның XXVI съездизинде чугулалап айыткан. Бо доктаал шиитпирлерни амыдыралга боттандырар дээш Ак-Эрик суурнуң эмнелге пунктузунуң эмчилери боттуг хемчеглерни ап чорудуп турар бис.

Эмнелге пунктузунуң эргелекчизи — Раиса Дандаа. Ол суурнуң чурттакчыларын харыылаар. Роза Алдын-Херед—акушерикис. Болум малчынныңарның эмчизи мен. Кайывыс-даа Кызылдың медицина училищезин дооскан бис. Менде 50 малчын бар. № 2 хөй бөлүк бөда мал бригадаларының Шаранур болгаш Нарын деминиң девискээринге чайлаар. Артканмалчыннар Чаавга шеду. Доңмас-Суг деп черлерге баар. Оларның чайлаглаар черлери мал одарлалырынга шынап-ла таарымчалыг. Арыг агаарлыг арга-арыглыг черлер болгаш уруг-дарыгның кадыкшылыгга база эки салдарлыг.

Малчыннарже үнүүшкүннер кайы-даа үелерде болур. Оларның санитарлыг байдалын, кадыкшылын хайгаарап, туберкулёз, бруцеллёз, зарыгларынга удур баш бурунгаар тарылгаларны чорударывыс чанчыл апарган. Ол ышкаш, 14 хар чедир уругларны болгаш саатлыг хереэженнерни үчётка киирип, оларны контрольга эп турар бис. Малчыннарга чогуур дуза чедиреринден ангыда көрдүнген график ёзугаар лекцияларны номчуп, бесседаларны чон ортузунга кылып турар бис.

Пунктунуң эмчилери суурнуң хөй-ниити ажылларындан чыдып калбайн турар бис. Бодээ Совет депутадынга сеөлгү ыңыштарда улаштыр сөңгүдүп келдим. Онаашкан ажылымны депутат ажыл-чорудулгазы-биле хөлбаштырып турар мен. Суурда № 12 округтуң чурттакчылары-биле үжуражылганы эрттирдим. Суурда өг-буделериин огородтуг болурунуң чамдык демчеглерин хереэженнер чөвүдели-биле ап чоруткан бис. Чурттакчыларның хөй кезии бажыннарының чанында картошканы олуртулаан. Өскелери суурдан ырак эвестер-даан. Кызыл районнуң куш фабриказындан өреге бүрүзү дагааларны садып алган азырап турар. Оон ангыда уставта көрдүнгенин ёзугаар инекторлиг, хаванарлыг. Бо бүгү чоннуң амыдыралынга улуг дузалыг болгаш хостуг үезин чөптүг ажыглаарынга саалдарлыг.

Ажылчын өг-буле калык-ла болза, оларның бүдүрүлгеге киржилгези чангыс демниг бодур. Ынчангаш харыылап турар малчыннарымның кадыынче, оларның культурлуг амыдыралынче үргүлчү сагыш салып турар мен. Партияның XXVI съездизи медицина ажылдакчыларының дарысалгазын бедидерин айыткан. Ынчангаш улам кызып ажылдаар мен.

И. БЫЗААКАЙ,
недээ Совет депутады.
Тес-Хем район.

ПОЧТАЧЫЛАП ТУРГАНЫМ

Ынчан 1935 чылдың эгези чүве. Баян-Кол сумузуйун даргазы Б. Ендан келдирткен дээрге чеде бердим. Амыр-менди солчуп, чугаалашкаңыс соонда даргам, «Почтачылаар кижи тырылбайн тур, ажылдазынга кирдыгыл?» — деп, сарыгсымдар хоюг карактарын меңээ чиге көрүп, ханы идегел-биле айтырды.

Чонның чагыдылгазын бо хүннерде дег совхоз төвүнде почта салбырындан алыр эвес, бистиң черден 80—90 километр ыракта Кызыл хоорайдан ап-биле чоруп чедип алыр турган. Ындыг болганда черним ыраан, оон кадында хем кежерин, дагзып, идегеп турарын катай хаара элээп бодаңып олура, өөпшээрешкен мындыг мен. Мээң төрүттүнгеш өскен Баян-Колум Улуг-Хемниң оң талазында турар, ынчангаш ону эртем-техника сайзыраан амгы үеде безин чазып, күзүн кежери ындыг-ла белен эвес чер. А ол үеде кыры-биле чугле куш ужар турган.

Амгы «Х Улуг хурал» совхозтуң төнү Баян-Кол-Аксы суурга ынчан орус чон база чурттап турган. Сумузуйн бүгү арбаннарының болгаш суурнуң чурттакчыларының чапыткан солун, сеткүүлүн, чагаа бижии Кызыл хоорайдан айда дөрт катап барып алыр, почтачылаар керээ чарыг алгаш, ажылдап эгелээн мен.

Ол үеде арбаннарын өрете саны үш чүс ажыг, ынчалаада үжүк бижик билир кижилер хөй эвес болганындан ажылдаанымның баштайгы үезинде олар чугле 100 ажыг солун чагыдылгалыг турганнар. А орус эштерним солуннар, журналдары, олдырга оон моон келир чагаа бижии шынап-ла көскү-ле хөй турган.

1938 чылдың төнчүзүнге чедир почтачылаан мен. Чонның солуннар, журналдар чагылдары ол аразында чылдан чылче өзүп, сонуургалы көскүзүле бедип турган үелер ол.

К. ОВДУП-ООЛ.
Кызыл район.

КАШ-ДАА ШҮҮДЭЭР

Кандыг-даа нацияның кижилери үе төөгүден бээр кудайдойну эрттирип келген. Моон мурнунда үнгүлээн «Шынның» арыннарыга бистиң республиканың ангы-ангы районнарынга кудаңы эрттирип турарны парлап турганын номчаан бис. Солунда үнген ол чагаалариың нургулайында-ла куда кылырда каш катап шүүдеп, хөй чарыгдалдарны үндүрүп, үе шакты чарыгдап турарыңга таарзынмайн турарын авторлар бижигилээн.

Бо бүгүнү бүрүү шаап турары черле чөп. Ооллуң ада-иези, төрел улузу баштай уруукларын дилеп келдиивис деп келир. Ол келирде будуң хойнуң эъдин быжырып алган, ийи, үш хааржактан эвээш эвес арагалыг келир.

Уругнуң ада-иези, төрелдеридаа ырак, чоокта төрел чыттыг улузунга чедир чыглып, дойлап эгелээр. Ынчан турда, дүн, хүннер эртер. Ажыл-агыйның машиназын чөпшээрел-биле алган кудалар саадап, келген-даа кижилер, аалдын-даа улузу хөй ажыл шагын колдуунда-ла арага-биле эрттирер.

Демги залга ийи дугаарында, уруувусту кажан алыр бис деп дугуржулга кылып келир. Ол база-ла баштайгызындан дудак чок чарыгдалдыг.

Үш дугаарында дашка көдүрер шайлалгазы болур. Аңаа кол улуг кудалар чежел, оларның саны-биле ужа херек, ынчан келирге чеже-чеже хойну өлүрүп турар-дыр. Ол кымның хөюл? Бо үеде демги-ле кудалажып турарларның нургулуу хоорай, суурларда чурттап турар, коданында хөй хойлуг кижи чок-ла болгай. А совхозтарның малчыннары, кадарчылары-даа болза устав ёзугаар хүү малдыг.

Ынчангаш дараазында мындыг айтырыглар чайгаар-ла салдынып келир. Чангыс шүүделге куда бүтпес бе? Кудага ужа салбаска хүндүткел болбааны ол бе? Аңаа аңаа эът салырга уруун бербейн баар бе? А өгленип турар уруглар ол кудаларның таныжарының мурнунда-ла таныш, чангыс черге бүгү назынында кады чурттаар деп дугурушкан кижилер дээрзин маңаа утпаза эки. Чүгле ужа, төштү хөйү салырга бай куда болганы ол деп билиишкин дээрге эргинин артышкыны-дыр.

Республикага чангыс чылдың дургузунда чеже куда болбазы? Куда болган санында эът дээш-ле хөй мал кыпып турарга чүү хире караажа, когарал болуп турарын бодаар үе келген. Мал дээрге ынитинин, бистиң совхозтарывыстыы.

Чер-черде улус депутаттарының Советтери, партия, комсомол, профэвилел болгаш хөй-ниити организацияларының, херээженнер төвүлелдери болуп турар кудаларның доразындан хайгааракчылар болбайн, ону эрттиреринге киржип, харындаа аңаа үнүп турар чарыгдалга чедир билген турары күүсенчиг. Чер-черге бо бүгүнү чедип алырын үе иеген келген деп бодаар мен. Чүге дээрге бо айтырыг аңаа амы хуу херек эвес, экономика, каминалгабиле харылзаалыг, күрүнеге ужур-дузалыг херек-тир.

М. БӨПЕШ.
Чыраа-Бажы суурнуң чурттакчызы.

ОЗАЛДААН МИННИИШКИН

Араганың хөразынга алыскаш, чалыы чылдарын, эртем-билиин төлептиг ажыглап шыдавайн барган бир эштн маңаа чижеглекседим. Ол школачы, студент болгаш шериг чылдарын омак-хөглүг, улуг чедиишкиннер-биле билдиртпейн эрттирген. Ортумак школаны мөңгүн медаль-биле дооскан соонда, шериг албанын эрттирип чоруткан. Шеригге аныяк оол немелде билиглерин ап, хүзөлгезин эки күүседип, шаннал-макталдарга чедип, сержант эргелиг чанып келген.

Шеригден халажып келгеш, ол улаштыр Кызылда башкы институдунче өөредилгезин уламчылап кирген. Алыы-ла ол өөредилгезинге, хөй-ниити ажылдарга кызымак болгаш институтту база эки дооскаш, Тываның чөөн талакы районнарының ортумак школаларының бирээзинге башкылай берген. Ынчан школаларга тускай эртемниг кадрлар четчир эвес. Теорияга алган билиин практикага шынарлыг холбаш ажылдааш, ажылынга макталткан-даа.

Ынчалзажок ол чедип алган эртемниге менээргенир, мактанып, болуп өрү көрдүнер багай чанчылдыг апарып, арагалаар болу берген. Ынчаар арагалап турган, школага ажылдавайн барган. Школазынга катап башкылазын дээш ада-иези, эш-өөрү сүмелеп, шаг болган. Ынчалза-даа ол бүгү-ле түүлү болу шиитпирлээр болганындан, сүме-сургаалды тоомчага албаан.

Ынчан чеди, оң класстар, институт дооскавын болгаш шеригден халажын келгенин кандыг-бир улуг байырлалдар болган дег демдеглеп, арагалаар турганын сактып чугаалаар. Харын-даа эш-өөрүнден артык арага ижип билирин мактанып чораан. Оон мындыг төөгүзүү эки түнелге чедирбээнин ол ам билинген.

Оон аас-кежиктиг келир үеэн дээш ада-иези бүгү-ле күжүн, сагыш човаашкынын бараалгадып келген. А башкылары оңу эртем-билиг-биле чепсеглеп, амыдыралдың деллем оруунче киирген. Бо-ла бүгү үнеледи, эртем-билигни инитилел мурнунга чөптүг ажыглавайн, күрүнеге ажыктыг ажыл-иш кылбайн келгенинге ажым кончуг хараадап орар.

Ол институт дооскаш, 25 чыл болган. Ам 52 харлыг. Бо үенин иштинде чүнү кылганын анализтеэрге, чүгле Улуг-Хем райпозунуң болгаш Бии-Хеминиң ыяш белеткээр черлеринге үш-үш чыл таннылдаан болган. 18 чыл дургузунда күрүнеге, хөй-ниитиге кандыг-даа ажыктыг ажыл кылбайн, тоткан черинге тос, ашгаан черинге алды хонуп, чакнылдап, арагалап келген. Оон мындыг төдеп чок амыдыралының түннели кадыынга кончуг багай саларны чедирген. Баракгарының көөрү, ажин-шөйүндүнүн чем үлээп алыры бакылаан. Буттары бастынмастаан. Амгы үеде ол республиканың онкология эмнелгезинде эмнедип чыдар.

Бо эш ышкаш амыдыралын хажыдып чоруур ийи-чангыс кижилер бистиң аравыста амда чок деп болбас.

Х. ОНДАР.
Кызыл хоорай.

САДАЛ ЧОК

Оюн-Курседи кудумчузунда туулбудан кылган ийи кааг бажың бар. Бо дээрге медицинаның эргежок чугула херекселдерни садар магазинидир. Ол республиканың болгаш Кызыл хоорайның бүгү-ле эмнелгелерин медицинаның янзы-бүрү техниктиг херекселдери-биле хандырып турар. Садыгның делгиирлеринде үүрмек херекселдерни шевергин салгылап каан. Оон хууда өг-булелерге ажыглап болур чүүлдерни садып ап болур.

Ук садыгның коллективи улуг эвес. Олар келген кижилерге ээлдек-эвилел, хереглээн чүүлдерни саадал чокка үндүрүп берип турар. Онгу беш чылда садыгның коллективи шалыпчы ажылдаан. Олар саврылга планын 174 хуу күүсеткеш, мактатканнар. Садыгның удуртукчузу — Н. А. Павлов. Ол ажылын кызымак башкарып турар, ол чонның кадыынга эргежок ужур-дузалыг херекселдерни чогуур ёй-шаанда хандырарынга сагыш човаңгыр.

Кандыг-даа чүүлге камналга кончуг чугула. Садыгга келген бараанарны камныг дүжүрүп, оларны хумагалыг кадагалап, шыгжазарынче ында ажылчыннар улуг киизэнгейин салып турар. Бир эвес хереглээн бараазы чок болза, садыгның ажылдакчыларынга чагыгны киирип келгеннер олардан боттуг дузазы ап турар.

С. ВИКТОРОВ.

ПЕНСИЯЛАП ҮНЗЕ-ДАА

Кызыл-хүрек шырайлыг, сергелен кижини «Мурнакчы» совхозтуң төвүнге келген кижилер эскерип каар. Ол болза Шожут-оол Чашкагарович Ооржак-тыр. Ону эрткен чылын-на пенсияже үдээп, ынчалза-даа, ол кажан-даа ажыл чок олурбас, ам-даа совхоз будурулгезинде ажылдавышаан болгаш хөй-ниити ажылдарынга идепкейлиг. Ш. Ооржак суурда эш-хуу судунуң даргазы, берге кижизидилгелиг ийи оолдуң дагдынакчызы, дет пенсионерлер бөлүүнүң удуртукчузу. Бөлүктүк кежигүнүери сёзон аайы-биле кадыг-даа ажылды кылыр. Май эгезинде безин олар 2150 кг кажаа дүгүн чыып дужаганнар. Ол болду эрткен кыжын 750 рубльдин өлүк-тывыжын Чадаанаңын анныыр черинге, 940 кг чыжыргааны чыгаан Кызыл-Мажалыктың ыяш ажыл-агый черинге дужаган.

Пенсионер Ш. Ооржак чоокта чаа болуп эрткен суурнуң бүгү чурттакчыларының хуралынга СЭКП-нин XXVI съездизинин материалдарынга дүүштүр ам-даа күрүнеме. чонумга күжүмүү шылажыр-ла шаам-биле бараалгалыр мен деп саналдаан.

А. КАНЧЫЫР.

ИЛЬИЧИНИҢ ЛАМПОЧКАЗЫ

(Амыдыралчы чугаа)

Од чайын Сергелең ирей алдан бештээш, арай аарыгзын турар апарган. Бир-ле хүн ооң бажыңынга колхозтуң электростанциязының тудуунда ажылдап турар чүржүзу Сайыт-оол ийи оруе эштиг чедип келген. Оларның-биле амырменди солушкан соонда, кырган турарынга белеткеин берген.

— Ажырбас, честей. Сенилыка дүүреттес бис. Электри удазыынары шейгеш, Ильичиниң лампочказын хүн дег чырып турар кылыр азып бээр бис—деп, Сайыт-оол келген хереэн чугаалаан.

— Чүү дидир сен, оол? Ильичиниң бе? Ленининиң бе?— деп, кырган баштай Сайыт-ооллче, оон соонда арын-шырайын-ла хүлүмзүрүт долган орус эштериче айыыл тыппайн көргеп. Оларның бирээзи шөрү тывалаар болган:

— Шын-дыр, кырган. Моңу Ленининиң, Ильичиниң лампочказы ээр — деэш ийи эгнигге чүктээр сарыг хемнээн болуп-гур шил үштүп көргүзекен.

— Ува, Ленин... Чонуун угаан-медерелин чырыдып, хоставаже орук баштаан баштыңнывыс, башкывыс бо чырыдар шилди база чогаатканы ол бе?

— Ийе! Электри чырыыш, оон күжүн өске-ле эртемлекер ойнаткан турган, тып чогаатткан. Ындыг але, Гриша?— деп, ол бир эжикден ылавылаан.

— Ийе, шын-дыр —деп бозу бадыткан каан. Эжинге деткиткеш, Сайыт-оол база-ла уламчылаан.

— Ленин хувискаал тиилээн соонда, бүгү чуртту электри-биле чырыдар дугайында планны тургускаш, телевилелге ат салган. Бүгү чуртту сайгылгаш-биле чырыткаш, ооң күжүн, чырыын амыдыралга ажыглаар деп Ленин өөредип чораан. Электри күжү кижиниң күш-ажылын чиңгедир хуулгазын күш-тур, ол хамзанчок сээң чүстериңни-даа экирти чиңнеп болур—деп электри дугайында билир-ле шаа-биле хөреп бээрге, Сергелең ирей-кадайның сеткил-сагыжы өөрүп олурганнар.

«Мен база шак мындыг, бо оолдар дег, аныяк болган болзумза аяр! Амыдыралга ыяка хөй чаа чүүлдерни көөр ийик мен» деп, эрткен-барган үелерни Сергелең ирей эргий бодап орган. 1924—1930 чылдарда эрги ёзуну эгидер деэш үймээн үнүргеи бүтпес идегелгерни узуткаарынга киржип, моол кыыгаарынган бээр тайга-таңды ажыр партизаннар чорааны. МАЭ-лерни, МЧАЭ-лерни, ам күэп колхозту тургузуп, ээлдек-эвилел, хереглээн чүүлдерни садар-ла чоруткан бис. Чурттакчыларның хөй кезии бажыннарының чанында картошканы олуртулаан. Өскелери суурдан ырак эвестер-даан. Кызыл районнуң куш фабриказындан өреге бүрүзү дагааларны садып алган азырап турар. Оон ангыда уставта көрдүнгенин ёзугаар инекторлиг, хаванарлыг. Бо бүгү чоннуң амыдыралынга улуг дузалыг болгаш хөстуг үезин чөптүг ажыглаарынга саалдарлыг.

Ажылчын өг-буле калык-ла болза, оларның будурулгеге киржилгези чангыс демниг бодур. Ынчангаш харыылап турар малчыннарымның кадыынче, оларның культурлуг амыдыралынче үргүлчү сагыш салып турар мен. Партияның XXVI съездизи медицина ажылдакчыларының дарысалгазын бедидерин айыткан. Ынчангаш улам кызып ажылдаар мен.

И. БЫЗААКАЙ,
недээ Совет депутады.
Тес-Хем район.

ПОЧТАЧЫЛАП ТУРГАНЫМ

Ынчан 1935 чылдың эгези чүве. Баян-Кол сумузуйун даргазы Б. Ендан келдирткен дээрге чеде бердим. Амырменди солчуп, чугаалашкаңысвыс соонда даргам, «Почтачылаар кижи тырылбайн тур, ажылдазынга кирдыгыл?» — деп, сарыгсымдар хоюг карактарын меңээ чиге көрүп, ханы идегел-биле айтырды.

Чонның чагыдылгазын бо хүннерде дег совхоз төвүнде почта салбырындан алыр эвес, бистиң черден 80—90 километр ыракта Кызыл хоорайдан ап-биле чоруп чедип алыр турган. Ындыг болганда черним ыраан, оон кадында хем кежерин, дагзып, идегеп турарын катай хаара элээп бодаңып олура, өөпшээрешкен мындыг мен. Мээң төрүттүнгеш өскен Баян-Колум Улуг-Хеминиң оң талазында турар, ынчангаш ону эртем-техника сайзыраан амгы үеде безин чазып, күзүн кежери ындыг-ла белен эвес чер. А ол үеде кыры-биле чугле куш ужар турган.

Амгы «Х Улуг хурал» совхозтуң төвү Баян-Кол-Аксы суурга ынчан орус чон база чурттап турган. Сумузуйн бүгү арбаннарының болгаш суурнуң чурттакчыларының чапыткан солун, сеткүүлүн, чагаа бижии Кызыл хоорайдан айда дөрт катап барып алыр, почтачылаар керээ чарыг алгаш, ажылдап эгелээн мен.

Ол үеде арбаннарын өрете саны үш чүс ажыг, ынчалзаада үжүк бижик билир кижилер хөй эвес болганындан ажылдаанымның баштайгы үезинде олар чугле 100 ажыг солун чагыдылгалыг турганнар. А орус эштерним солуннар, журналдары, олдырга оон моон келир чагаа бижии шынап-ла көскү-ле хөй турган.

1938 чылдың төнчүзүнге чедир почтачылаан мен. Чонның солуннар, журналдар чагылдары ол аразында чылдан чылче өзүп, сонуургалы көскүзүле бедип турган үелер ол.

К. ОВДУП-ООЛ.
Кызыл район.

Наталья Савельевна Аксеоненко республиканың агрохимлабораториязының мал ажылының болгаш мал чемнерин химизастаарының кидизинде хөй чылдарда агрохимиктеп ажылдап турар. Амгы үеде Тываның аңгы-аңгы булуннарында ажылдап турар хөй-хөй специалистер баштайгы өөредилге-будурулге практиказын оон удуртулгазы-биле эрттирип, эээзш эвес ажыктыг чүүлдерни билип алган болгаш шилип алган мергежилинге бердинген кижилер боон артылаан.

Дуржулгалыг агрохимик эки шынаралыг мал чемнерин үзүчаар белеткеп алыр дугайында доктаамал харылзааны тудуп турар.

ЧУРУКТА: Н. С. Аксеоненко.
А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ПМА-ның интереьюзу

ДЕЛЕГЕЙ БАШКЫЛАРЫНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНДЕ

Чырыдышкын ажылдакчыларының профэвилел федерациязының делегей конференциязы (МФПРП) июнь 8-тен 13-ке чедир Будапештиге болуп эртер. МФПРП-ниң вицепрезидентизи, ССРЭ-ниң чырыдышкын ажылдакчыларының, дээди школаның болгаш эртем черлериниң профэвилел ТК-зының дартазы Т. П. Янушковская-биле ПМА-ның корреспондентизи В. Енин ужурашкаш, чамдык айтырыгларга хары бээрин оон дилээн.

— МФПРП бо чылын 35 чылын демдеглээр болгай. Оон соруглаларының болгаш ажылының дугайын чугаалап көрүнөрем.

— Чырыдышкын ажылдакчыларының профэвилелдериниң делегей федерациязы 1946 чылда тургустунган. Оон соруглазы — делегейниң башкылар шимчээшкинииниң тайбын дээш, империализмге болгаш колониализмге удур, билигни демократчыдары дээш, профэвилелдеринге хостуг чоруу дээш, башкыларның хамаатыг эргелеря болгаш делегейге кады ажылдажылга дээш демиселин каттыштырары. Чер Ортузу далай чоогунуң башкылар организациязының ол регионга тайбынны бижитларының хереэнге өөредилгенин ролюнуң болгаш чырыдышкын ажылдакчыларының профэвилелдеринің соруглаларының дугайында айтырыглыг конференцияны Федерация 1978 чылда Кипрге эрттирген. Чоокку Чөөн чүк чурттарының башкыларының семинары эрткен чылын Дамаскыга эрткен. Делегей улустарының эп-сеткил каттыштырылгазын бижыглаарыңче кол хичээнгейни ол организация угландырып турар. Бижик билбес чоруктуң Никарагуага узуткаарының хереэнге төлептиг үүлүн Федерация киргерге. Чилиниң, Уругвайның, Палестинаның, Сальвадорүүн болгаш оон-даа өске чурттарның башкыларының демиселин ол деткип турар. Ол регионуң башкыларының күш-ажылының айтырыгларын 1980 чылда Индияга семинарга чугаалашканы Мурнуу-Чөөн Азияның башкылары-биле эп-сеткил каттыштырылгазының кол көргүзүү болгай. Палестинаның башкылары болгаш оонуу-биле эп-сеткил каттыштырылгазының III бүгү-делегей конференциязын бо чылын Грецияга эрттирген.

Федерацияның Уставчы XI конференциязын 1977 чылда Москвага эрттиргенинден соонда МФПРП-ниң ажыл-ижи улам идепкейжээн дээрзин айтыры чугула. Федерацияның ат-алдары башкыларның өскедаа организацияларында, КНО-болгаш оон тускайжыктан организациялыда улам өскен. МФПРП-де кирип турар национал организациялардың саны 74-тен 93 чедир өскен. Ам ол организация делегейниң 70 чурттарының 17 миллион башкыларын каттыштырып турар.

— Будапештиге болуур конференцияга кандыг айтырыгларны чугаалажырыл?

— Венгрияның пайымалынга делегейниң 70 ажыг чурттарының делегаттары болгаш 11 делегей организациялардың төлээлери келир. Чугле башкылар шимчээшкинизинге эвес, а үлетпүр профэвилелдеринге база ужур-дузалыг бо конференция «өөредилге болгаш экономика» деп темага тураскаатты-нган. Школа болгаш профтехөөредилгенин, бүдүрүлге болгаш экономиканың, ниитилелдин араазында харылзааларны быжыглаары, чугула дээрзин башкылар эки билир. Эртемнин болгаш техниканың хөгжүлдези хей-хей чурттарда экономиктиг болгаш социал кризистиң үезинде болуп турар болгаш өөредилге системазынга, өөредилгенин, эртемнин болгаш культураның ажылдакчыларының ажылдаар байдалынга болгаш профессионал белеткелинге чамдык шаптыктарны таварыштырары чугаажок. Башкыларның эргелерин хамгалаарының, оларның сонуургалын чедип алырының талазы-биле кол соруглаларны МФПРП-ниң Будапештиге болуп эртер конференцияга тодарадыр апаар.

— Тайбын дээш демисел МФПРП-ниң ажыл чорудулгазында кандыг черии ээлеп турарыл?

— Делегейде дүшкүүрлүг чоруктуң чавырылырары, социалистиг чурттарның чорудуп турары тайбын политиказы анчы-анчы чурттарның башкыларының национал организациялары-биле МФПРП-ниң араазында харылзааларны сөөлгү чылдарда улам калбартырынга дузалаан.

Совет башкылар, делегейниң бүгү булуннарында оларның өөнүктери СЭКП-ниң XXVI съездизинге эш Л. И. Брежневтиң тайбын дугайында чаа-чаа инициативаларын изин-биле деткип турарлар. Үениң амгы негелдеринге дүүштүр тургускан ол инициативалар делегейниң бүгү ажылчы чоннарының изиг деткимчезин алган.

Башкылар шимчээшкинизинде айтырыларны, монополияларның халдаашкынындан өөредилгеин камгалаарының айтырыларын өөренип көөру-биле Барымык Европаның башкыларының профэвилелиниң болуунуң МФПРП-де ажылдап турарының сеткил ханыш турар бис/ Транснационал компанияларның өөредилгенин болгаш эртемнин айтырыларынче холгаарлап киижин турары чугле Барыын Европа чурттарын эвес, а өске-даа чурттарны дүвөредип турар. Бистиң профэвилелдин ТК-зы сөөлгү чылдарда Японнаан, Каналадан, АКШ-тан, Панамадан, Мексикадан, Перудан болгаш өскеда чурттардан делегацияларны түлөөп дагаа. Бо айтырыг талазы-биле боттарының бүзүрел турарын олар база демдеглээн.

«Өөредилге болгаш чепсекти дүжүрери» деп доктаамал комиссияны тургузар дугайында Федерацияның бюрозунуң шиитпирин деткип турар бис. Тайбын чепсегленишкинии дүжүрери болгаш социал деп-шилге дээш бистиң ийиги делегацияскеге ол комиссия телептиг үүлүн киирер дээрзинге бүзүрелдиг бис. Федерацияның бюрозунуң эрткен чылдың ноябрьде Берлинге түлөөп алганы «Делегей башкыларына кыйгырыында» ол демиселдиң ужур-дузазын база катап сагындырган.

(ПМА).

Болбурзектиң судалы

СЭТА-ның КОРРЕСПОНДЕНТИЛЕРИ ДЫҢНАДЫП ТУР

ФКП КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГАГА БЕЛЕН

ПАРИЖ. (СЭТА). Национал хуралга соңгулдалар белеткелиниге холбаштыр Француз Компартииның Чикгиие секретары Ж. Марше телевидение дамчыштыр чүве чугаалаан. Президент соңгулдаларынга барыын үзелдиг күштерниң аштырган түнелинде тургустунган политиктиг чаз байдалдың үезинде Национал хуралга амгы соңгулдалар болур деп, ол онзалап демдеглээн. Национал хуралга чөөн үзелдиг күштерниң хей шуруузуи хандыпары эм эргежок чугула деп, Ж. Марше чугаалаан.

Ф. Миттеранның президент соңгулдаларынга таилелгезин хандырган чөөн үзелдиг күштерни төлөөлээн чазакты тургузарынга идигни бээр, а ол ышкаш французтарның идегелинге дүүшкен политиканы чорудар дээш кады ажылдажылгага Француз Компартиязының белеңин Ж. Марше айыткан. Коммунистиг болгаш социалистиг партияларның төлөөлекчилериниң араазынга чорудуп турар чугаалажыышкынынарга хамаарыштыр ФКП-ниң Чикгиие секретарының мегелээни болза: «Социалистер-биле дугуржулганы чедип алырыңче Француз Компартия чүткүп турарэ. Чуртка чаа ниитилелдэ тургузарынче демократтыг оруктан соцпартия-биле кады бурунгаар чоруурун коммунистер мерээде чугаалап келгеи деп, ол демдеглээн.

СОЛУННАРНЫҢ БИЖИП ТУРАРЫ

БКП-ниң XII съездизиниң шиитпирлерин Болгарияның ажылчы чоннарының боттандырын турарының дугайын «Работническо дело» солун бижип турар. Съездиниң болдурганы күш-ажылчы көдүрлүүшкүн бүгү чуртта улам калбарып турар. Дериллелерин эң дээдиги-биле ажылдаар дээш ажылчы чоннарның күженишкиннери дыка эки түнелдерлиг болуп турар деп, солун бижип турар. Улус хуралының болгаш республиканың чер-чер эрге-чагырга органнарының болур соңгулдаларже болгар парлалга улуг кичээнгейни салып турар.

ЧССР-ниң болгаш Венгрияның чазактар баштынарының чугаалажмышкыннарының" дээрзулганы-биле холбаштыр Венгрияның «Непсабадшаг» солуну ийи чурттар Варшава кереэзиниң киржикгилери ескерүлелер-биле кады СЭКП-ниң XXVI съездизиниң идип үндүргеи тайбын инициативазын амыдыралга боттандырарыңче бүгү күштерин моон соңгаар-даа салыр дээш деп демдеглеп турар. Чехословак солуннар ЧССР-ниң Эртемнер академиязының ниити хуралының дугайын дыңнадып турар, ол хуралга ЧКП-ниң XVI съездизиниң шиитпирлериңе дүүштүр чурттуң эртемделериниң чүрүүнүң хамыладыры бирги чергелиг ужур-дузалыын демдеглеп турар.

Израильдиң премьери Бегин биле Египеттиң президентизи Садаттың ужуражылгазын тайылбырлавышаан, Лондонуун «Файнэншл Таймс» солуну Израильге соңгулдалар болур мурнунда ужуражылганы эртиргени Бегинниң туружун бижыглаарынга идиг болур деп айтып турар. «Котидьен де пари» солун болза ол ужуражылганың үезинде Каирниң болгаш Тель-Авивтиң Лаваида байдалдың чилгиленгени-биле холбаштыр боттарының политиказын улам дүүштүрерин мурнунда АКШ-тың болгаш ГФР-ниң преториязының ядролуг потенциалын тругузарынга идиг берип турар.

ЧАЗАККА БҮЗҮРЕВЕСТЭЭН

ТОКИО. (СЭТА) Премьер-министр Д. Сузукиниң кабинединге бүзүревес чорук эрткен айда улам кедерээн. Ол дугайын «Токио симбун» солунуун хей-ниитиниң ганыалазыны айтырыганындан алган медээлери көрөөлеп турар.

Ол солуунуң медээлерин өөгүлаар ялыргаа, апрельдиң тергүүзүнде 50-6 хуу тургаанынга удур ам айтырып чугаалажкаинаның үезге 27.5 хуузу кабинетти деткиир бис деп чугаалаан.

Япон-америк шериг эвилелиин бижыглаар. Вашингтонуун ядролуг глобалдыг стратегиязынга хаара тыртыпар болгаш чурттуун демиселзиниге ядролуг америк базалараар тургузарын чөптөөлөөнүң үезинде ам-бай өөгүлүүн үелелиишкинынга чурттар тааразынмас чоруктуун хөөлегеен-биле холбаштыр чазакка бүзүревес чорук улам кедерээн.

Либерал-демократтарның чазаанын иштики политиказынга соңгуушкулар база чөптөөлөөшпей турар. Шеригге үнүрген улуг чаңыралдазыгы дугларар дээш чазак чоннар үнүрүттерин бо сан-хөө чылынга удаттырган. өртөктерин ээлдээрин доктарып база ажыл чок чорукту удуткан шылдаван.

МУРНУУ АФРИКА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЯДРОЛУГ ЧЕПСЕГЛЕНИИШКИНИ

НЬЮ-ЙОРК, июнь 4. (СЭТА) Апартеидтиң политиказынга барааи болдурган ядролуг чепсек чугле африка күрүнелериниң-аймыл чок чорукка эвес, харын бүгү делегейге тайбынга кыжанныг болур ийик. Ол дугайын каяа-даа каттышпаан чурттарның чепсегленишкинии дүжүрер талазы-биле ҚНО-ның комиссиязының ҚНО-ның штаб-квартирязында үргүлүүлеп турар сессиязында чугаалажып көөру-биле киирген ажылчын документтиниде чугаалап турар. Мурнуу Африканың ядролуг потенциалын чамдык күрүнелериң оон-биле ишпейлиг кады ажылдажылгазының болгаш судчээшинин ачызы-биле тургустунун турар деп ында демдеглээн. Ынчангаш харын ол күрүнелер өлүмүг салдарлыг болгаш ядролуг чепсекти өндере бүзүрерин ниитиин-биле шегзээринин соруглаарынга, а оң ыяш ядролуг чепсекти нептертезиниң негелдеринге болгаш ол дииги ядролуг чепсектен хостуг зона кылыр варлаар дээш африкан улустарның коллективтиг чүтүлүүнге удурланышкак болуур турар» преториның ядролуг күчүлүүнүн азуделеи дээш харыылаганы хүлээр ужурлуг.

Делегей киитилери Мурнуу Африканың артынга туруп алган, ядролуг чепсек-биле ойнап турар империалистиг күрүнелерге тзарлыимайн турарын чангыс удаа эвес илерге-йлеп келген. Преториның талазындан бүгү делегейге кыжанныышкынның бар болуп турарын барымдаалаан. Айыыл чок чорук чөптөөлеп 1977 чылдагы № 418 резолюциязынга МАР-га чепсек базынче албан хорууышкүнүү зонтаатка-ан, ында Мурнуу Африка-биле ядролуг чепсекти бүдүрер болгаи дамыдап кылыр талазы-биле кандыг-даа кады ажылдажылгадан бүгү күрүнелер өйталаар ужурлуун айыткан. Ынчалза-даа делегей ниитилелдиин тура-соруунга удурланыштыр барыын талаын дыка хей компаниязының хамыштыр мурнуун АКШ-тың болгаш ГФР-ниң преториязының ядролуг потенциалын тругузарынга ында-бүрү амаа-биле идиг берип турар.

ЧЕПСЕГЛЕНИИШКИНГЕ УДУР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр.). Чепсегленишкинии эндере бүдүрер чорукка удурлалыышкыл Американың Каттышкан Штаттарында өзүп турар. Ядролуг чепсекти үргүлүкээр дугайында совет-америк чугаалажышкыларнарыны деткээн 22.5 муң кижиниң ат салышкыныын Коннектикут штаттың чурттакчылары организастааннар. Бо үедеги стратегтиг чепсегленишкиниерниң бөп курлавырларын өстүрбезиниң, шенелдерин сокпадырының, мындыг хевирлиг чепсектерни ажылдап кылырын база бүдүрерин, оны шенээрип хорууруун талазы-биле ийи чурттың аразында дугуржулганың чугулазын ук документилерде айыткан.

Ниитилел албанының америк өөнүктер комитези деп хөөнүнгө организациязының башлаар черинин кежигүнү база «Ядролуг чепсегленишкинии нептертезининң Коннектикут коалициязының» тускай төлээзи Марта Даниэлстиң демдеглээнин ёзугаар алырга, ат салышкыныя чыыр талазы-биле шимчээшкинге 40 ажыг политиктиг, хей-ниитичил, профэвилел болгаш шажын чүдүлге организациялардың төлээлери кирипкен. «Оон чедиишкинниг болганы — америк калбак хей-ниитизин ядролуг чепсегленишкинии болдурбас дээш идепкейлиг демиселин турар дээрзин көскүүр-биле бадыткаан» деп демдеглээн.

АКШ-тың администрациязының бүрүүзү-биле СБК-2 кереэзин амга чедир күштүг болдуруп базылаваин турарындан, массалыг чепсекти контрольдазары чугула, а оны бүдүрери болгаш чөөнүүрэри термоядролуг халапка чедирип болур дээрзин американнар билип турар деп, М. Дэниэлс чугаалаан.

Тайбын дээш демиселчилерниң ат салгаи биижин конгресске болгаш АКШ-тың президентизинге чедирип бээрибиле сенатор Л. Уайкерге (республиканты, Коннектикут штат) хүлээдип берген.

В. РЕШИТИЛОВ.

КЫЗЫГААРДА ӨНЧҮК-ЧӨҢГЭЭ

ПНОМПЕНЬ (СЭТА). Таиландының шериг эрге-чагырга-лары Камбучиа Улус Республиканың бүрүн эргезин болгаш девискээр талазы-биле будун оруун-киржикгиле үрээрин тургулүүлеп, ийи чурттарның аразында кызыгаарга чепсектиг өнчүк-чөңгээлерин кылып турар.

Камбучиянын информация агентилелиниң дыңнатказын ёзугаар алырга, бо чылдың майның сөөлгү чартыында Таиландының шериг самолёттары Камбучиянын агаар делгемине, а далай-шериг күштери — суг девискээрлеринче хей удаа шүргүп кирип турган. Камбучия Улус Республиканың кызыгаар чоогунда районнарын Таиландының шериглери артиллерия болгаш миномётгарбиле 170 удаа боолаашкынга таварыштырып келген.

ДЕМИСЕЛДИ БАЗАРЫ-БИЛЕ

ЛОНДОН. (СЭТА). Великобританиянын демократтыг хей-ниитизинин болгаи делегейниң хей-ниитизикиг калбак удурлашкынының дерекке албайн. Олустер айтырыын шериг ёзу-биле шиитпирээр деп консерваторларның чазаа чүкүүн турар. Парлалганың ассошиэйшы агентилелиниң „дыңнадын турарын ёзугаар алырга, удаавас Сонгу Ирландияже далай чазагшериглериниң 600 кижи составтыг кезектерии чорудар. Ук агентилелдиң бадыткаанын ёзугаар алырга болза, ол кезектерии «корум-чурум дажыдыышкынынарыңа» удур демисежиргже база «ик-ле аар-бергеге уеде дайынчы демиселди чорудуп биле» кылдыр мөрөткөн. Ынчангаш, Лондоннуун тускай албан черлерии Олустерде күш дегээр болгаи албаашкынның чорукту улам быжыглап турары илден шыкажыл, ында Англияның «айыыл чок чорукчуун» күштери 30 муң ажыг кижи чеде бергеи. Ол күштерии Сонгу Ирландияның парлаткан католиктериниң эвээш кезиниин төлээлерии базарынга ажыглап турар. Чыскаалгаларны тарадыр сынарыдыышкынынарыңа

9.06.81

Аңгы-буруу медээлер

ШУШЕНСКОЕГЕ БААР

Кажаалар иштинде болган ёске-даа черлерден чүдүлүгеш дүк чыыр ажыл Эрзин районуун школаларында организастаттыгаш. Ону комсомол райкомунда штаб удургуп турар. Бо талазы-биле школаларда, классларда чарышты база организастаан.

Баштайгы түннел-биле алырга, Кызыл-Сылдыс сес чыл школазы 155 килограмм дүк дужаган. Ында дөртку классчылар оналлазын 187 хуу күүседкен. Алды класс-чылар 30 ажыг килограмм дүктү чыгаанар.

Дүк чыырының талазы-биле 4-10 класстар киржирин көргеш. Ынчалза-даа эге класстар база эки туразы-биле киржип турганнар.

Бай-Даг ортумак школазының өөренекчилери 206 килограмм дүктү чыгаанар. Районуун школаларындан 4 школа 254 кг дүк чыып дужаар тургаш 723 кг-ны дужаганнар.

Бирги эвелчигин түннелинде Кызыл-Сылдыс сес чыл школазының 4 «а» классчылары тинлекчи болган. Олар комсомол райкомунуң бергени путёвка-биле Шушенское баар.

Ол шыкаш школа бүрүзү дүк чыылдазынга эң идепкейлиг киришкеннерге Бүгүроссияның «Орлёнок» лагеринче дыштанып кылдыр путёвканы чиигелде-биле бөөр кылдыр көрүп турар. Оон түннели сөөлүүредир болуур.

Районда дүк чыылдазы күске чедир уламчылаар.

Г. КУДРЯВЦЕВА.

БИСТИҢ УРУГЛАРЫВЫСКА

Пионержи чай эгелеп турар. В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың каттышкан профэвлел комитедиң «Таёжный» пионер лагерин сезонга эки белеткээр дээш улуг ажылдарны кылып чоруткан. Ак-Довурак—Абаза оруундан чеден ажыг километр каас-чараш бойдус чурумалдыг черде бистиң лагеривис турар. Бо хүннерге чедир мында столованың, корпустарны чаартып, спортчу дерилгелерни кылып турар, улуг чүкэр-бажың база туттуган.

Июньуң ортанда маңаа лагерьниң кызыл тугу кижиден үнер. Беш пионер отряды, шупту 200 кижи дыштанып эгелээр. Чай дургузунда лагерьге дөрт чүс ажыг уруглар дыштаныр. Уруглар-биле кады дуржулгалыг кижизидикчи башкылар, пионер вожатыйлары ажылдаар. Оларның чамдыктары чангыс удаа эвес лагерьге ажылдап келгеннер. Үстүкү классчылардан чамдык өөренекчилер база лагерьге ажылдаарлар.

Пионер лагери уругларны хүлээп алырынга эки белеткеп турар.

Л. ФЕДОРОВА.
Барыын-Хемчик район.

НАЙЫРАЛДЫҢ ЫРЛАРЫ

Украинаның Ровно хоорайда областтың музыка фестивалы эгелээн. Ук фестивальда Литва ССР-ниң, Кострома, Могилёв областарының, Абхаз болгаш Тыва автономнуг республикаларның бот-тывыгыр уран чүүл коллективтери, Москваның, Киевтиң, Днепропетровскиниң уран чүүл мастерлери киржип турар.

Фестивальдың эгезинде байырлалдың митингизи болган. СЭКП Ровно обкомунуң секретары А. Мартынова фестивальдың киржикчилеринге байыр чедиргеш, Акы-дүнмалышкы совет улустарының бижыг найыралының дугайында боттарының чугаазынга Могилев областан А. А. Бородинов, Ровнодан өөс-тавычы В. Сулым, Тыва АССР-ниң культура министриниң оралакчызы В. В. Оскал-оол, Литва ССР-ниң алдарлыг артизи Р. Мацюте болгаш өскелер-даа демдеглээннер.

Хоорайның Культура бажыңының концерт залынга найыралдың кежээки болган. Оон соонда фестивальдың киржикчилери областың районнарынга барып, күш-ажылчы коллективтерибиле ужуражып, уран чүүлүн бараалгатканнар.

Ю. ДОВГАЛЕНКО.

ХӨӨМЕЙ ФЕСТИВАЛЫНЫҢ СОРУЛГАЛАРЫ

Республиканың улусчу чогаадылга болган культура-чырыдыышкын ажылының эртем-методиктиг төвү бо айның 27-де хөөмейжилериниң бирги республика фестивалын эртирер деп белеткеп турар. Ол байырлалга Башкирияның, Даг-Алтайның, Хакасияның, Тофаларияның болгаш эки-дунма Моол Арат Республиканың төлээлери киржири-биле чалаткан.

Хөй-хөй мастерлер, шылгараан аныяк күүседикчилер бот-тарының ураң мергежилин аңаа көргүзүп, хөөмейниң лауреады деп атты чедип алыр дээш конкурстарга киржир.

Бүлээрының ол онзагай уран чүүлүнде хөөмей, каргыраа, сыгыт деп үш кол хевир бар.-Эзенгилээр, борбаңнадыры—хөөмейниң тускай хевирлери. Кожагар каргыраазы, хову каргыраазы, каңгып дээрге каргырааның бир янзы хевирлери-дир. Ынчангаш тыва күүседикчилер шаандан тура ол кижиниң каргыраалары онза, бо кижиниң сыгыртыры, дуу кижиниң хөөмейлээри тергиин дээш байдалдыг тода ылгал чорааннар.

Сценага чамдык чарлакчылар хөөмейни сыгыт дээш соора чарлаар таваржыр. Ону болдурбазы чугула.

Кол тинлекчилерни бо үш хевириң аянарынга үндезилеп тодарадыры фестивалдың негелдезинде көрген. Хөөмей дээрге, бүгү-ле ол аян-хевирлери каттыштырып тургаш ырлаарының тускайлаң ураң хевириниң ниити ады болур дээрзин саналдап турар бис. Бо фестивальга тускай эртем-ниглериң элээн хөй дынналыгларындан бижыг түнелди үндүрүп, чамдык терминнерни быжыглаарының айтырыы программада база көрдүнген.

Хөөмейниң шинчилекчилери Х. Ихтисамов (Уфа), И. Богданов (Москва), Ж. Бадраз (Улан-Батор), Б. Чернов биле В. Маслов (Новосибирск) олар фестивальга киржип, боттарының эртем ажылдарын таныштырар деп белеткеп турарлар.

Аңгы-аңгы областардан, республикалардан келген төлээлер хөөмейниң хөй янзы аргаларын күүседикчилерге нептередип суртаалдаар сорулганы салып турар. Чижээлээрге, бистиң билиривис бар тыва мастер узлуну, курайны база күүседир деп белеткеп турар. Эстон ССР-деи келир аалчы тыва хөөмейни пластинкадан өөреинип алган, ийи хире орус күүседикчилерни база киириштирер. Эрткен чылын студент Валентина Куулардың күүселлезин композитор, музыковед И. Богданов онза сонуургаан болгай.

ССРЭ-ниң Композиторлар эвилелинде фольклор комиссиязы бо фестивальдың материалдарындан эң эки күүселделерни шилип тургаш, тускай белек пластинканы үндүргеш, киржикчилерге сөөлүнде чорудуп бээр деп саналды көдүрүп турар. Улустарының ураң чүүлү, хөөмейниң фестивалы — пайыралдың чеҗээжи, пайыралдың хомузу болуп, сагыш-сеткилди каттыштырып, эрте-бурунгу чараш ырның каттышкан одаанче эң-не төлептиглерни чалап тур.

10—17 харлыг күүседикчилер аныяктарның бөлүүнге кирер. Оларның эң мергежилдиглери ансамблга киржиринден аңгыда, тус-тус база маргыжын болур.

Костюм, хөгжүм үделге айтырыынче кол кичээнгейни салза чогуур. Фестиваль үезинде бир-ле киржикчилерден хеп ачылап кедиптер азы музыка керекселин хөөнүн таарыштырып алгаш ойнаптар дээр хөөннерден уштунары чугула.

Москвага чоокта чаа эрткен чурттар аразының «Радуга-81» деп фестивальдан келир аалчылар тыва күүселикчилерни онза белеткелдиг, белик мергежилдиг деп билип турар. Хөөмейни чүтле дынналар эвес, харын күүселде үезинде аянышчылыг туттунуп билириндеп, хөгжүм-биле чараштыр үдээриндеп база бүгү чүве хамаарыжыр дээрзин уттуп болбас ужурлуг бис.

Ч. КУУЛАР,
фестивальдың жюри кежигүнү.

АЖЫЛЫНГА ХАНДЫКШААН КИЖИ

Анна Кыргысовна Чавынчак бо библиотеканы хүлээп ап турда, чүгле алды муң ном делгиирлерге турган. Оон бээр он тос чыл эрткен болгаш Булун-Бажы суурнуң ниити культуразының бедээни-биле чергелештир кедээ библиотеканың ном фондузунуң саны 16 муң 300 ашкан.

Он тос чыл иштинде кедээ библиотеканы аргелекчилеп турар Анна Кыргысовна болунуп ажылынга хандыкшаан.

— Онгу класты доозкан соонда бо библиотекага ажылдай берген мен—деп, ол чугаалады. «Ажылга хандыкшаанымдан чылдарның эрткенин безин билбедим. Эрткен чылдарда ажылымның түннелинге хомудавас мен. Совхозта бүгү ажылчыннарның улуг кезии библиотеканың идепкейлиг номчукчулары. Школа ажылчыны Яма Норбу, бухгалтер Ирина Миччий, экономист Роза Бара-Хуна, совхозтуң хову бригадазының бригадири Анатолий Хонакпан олар бистиң ан идепкейлиг номчукчуларывыс: Бистиң суурнуң тергиин дээн агитаторлары Түмен-Байыр Толчу, Кадык-оол Седип, Кыыл-оол Дамдын, Маадыр-оол Сандыкчап олар политиктиг литератураларның идепкейлиг номчукчулары.

Булун-Бажы кедээ библиотеканың ажылында бир онзагай чүүл. Оон совхозтуң бүгү ажылчыннары-биле ажылдап, оларга чедип турары болур. Хову турлагларында болгаш хойжу бригадаларда кежер дөрт библиотекаларны организастаан. Хову бригадазының бригадири, хойжу бригадларның удуртукчулары кежер библиотекалар-биле ажылдазырын чугула даалга кылдыр санап, номнарны докталмал солуп, чаа номнарны ыракта турар номчукчуларга чедирип турар. Оон түннелинде 82 малчыннар болгаш 28 механизаторлар кедээ библиотеканың идепкейлиг номчукчулары апарган.

Кедээ библиотеканың ажылында чугула айтырыгларны чеди кижи составтыг чөвүлелге чугаалажып, оон ажылының планын бадыкап турар. Ишти арыг-силиг, номнарны чурум-чыскаалдыг долгаан библиотеканың көскү черинде Эрзин районуун библиотекаларының аразынга шилчилир түкту ажыл каап.

Чүгле районда эвес, а бистиң республикада эки ажылдыг кедээ библиотеканың аргелекчизи Анна Кыргысовна Чавынчакка Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы деп хүндүлүг атты тывыскан.

А. ЧАРАШ-ООЛ.

ЧУРУКТА: кедээ библиотекарь, Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы А. К. Чавынчак бичии номчукчулар-биле ажылдап тур.

Авторнуң фотозу.

УРУГЛАРЫНЫҢ АРАЗЫНДА

Чөөн-Хемчик районнуң «Чыраа-Бажы» совхозта Маадыр-оол Шончалай Байыровна Куулар-биле ужурашкан, аңаа хамаарыштыр чугаалажы бердивис.

— Магалыг-ла үе-дир бо. Оң уругну азырап өстүрдүм. Бо хүннерде Маадыр-оолнуң адын чоргаарал-биле адилеп чоруур мен. Уругларым—4 кыс, 6 ого. Оларның уругларының бүдүүлгенинге янзы-бүрү адырында ажылдап турарлар, бичелери — школада. Улуу — Борис совхозунда улуг агроном. Оон бичези—Киликов Улан-Удэниң культура институтун дооскан, ам Кок-Тейде музыка школазында башкылап турар. Уруум "Анзат—артист. Ортун оглум Чадаана хоорайның музыка школазында башкы. Колдывыс төрээн совхозунда. Артканнары — өөренекчилер. Олар база-ла эки өөредилгези-биле бисти өөртүп чоруурлар. Чазавыстың үндүрген докталды-биле танышкан, не-чаш дээш сагыш човаашкына өөрүп олурар-дыр мен — деп, Шончалай Байыровна чугаалады.

Ш. Б. Куулар ам пенсияже үнзе-даа, ажылдавышаан хевээр.

Л. АРАКЧАА.

ИЮНЬ 9-ТАН 11-ГЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮНЬ 9-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.05 — Ф. Шиллер — «Генуге Фиескоңуң сүлчээзи». ССР Эвилелиниң академиктиг Бичe театрының фильм-шизи. 11.40 — Медээлер. 11.45 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35—«Чер кырында кижи» Кинопрограмма: «Виноград өстүрер черде», «Омскиниң аргазы», «Дилээшкин». 15.20—Алжир артистериниң концерти. 15.35 — «Ылаң шүлүктерим», 16.05 —Уругларга фильм. «Ооллар». Ураң-чечен телефильм. 17.15—«Аныяктарның адрестери».

КЫЗЫЛДАН

18.15 — «Сылдысчыгаш». Дамчыдылга. 18.45 — «Спорт» 19.15 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.25 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.40 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.55 — «Маңан, идеген тур мен». Ураң-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 21.00—«Ye». Информастыг программа. 21.35—«Документалдыг экран». Дамчыдылганы шүлүкчү Р. Рождественский чорудар. 22.45 — Бөгүн делегейде. 23.00—Моол Арат Республиканың ССРЭ-ге Культура хүнериниң ажыттынарынга. ССР Эвилелиниң Күрүнеин академиктиг Улуг театрындан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Уругларга фильм. «Кара далайның чалгыглары». Хөй сериялыг ураң-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 13.05 — «Музыкалыг абонемент». Пианистериң X делегей конкурстарынга турасказаткан дамчыдылга. 14.05 — «Мээң эргим Сашам...» Александр Одоевскийге турасказаткан дамчыдылга. 15.00 — «Делегейниң улустарының ураң чогаадылгазы». Африка. 15.30 — «Чуруктар дугайында чугаалар». РСФСР-ниң улустуң чуруктузу О. Комов. 16.00—17.30 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.30 — «Марецкая дугайында чүүл билир силер?» Телефильм. 18.55 — Чарлаалдар.

МОСКВАДАН

19.00 — Хоккейге делегей болгаш Европа чемпионнарыбиле болгаш ССРЭ-ниң шилиндек командазы-биле Останкионуң кышкы садынга ужуражылга. 20.00 — «Тамчыктыг удумар, чаштар!» «Буратино ойнап тур». 20.15 — «Делегей панорамазы». 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35—23.15 — «Белинский». Ураң-чечен фильм.

ИЮНЬ 10-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.05—Делбиң-кулак», «Ак тевежингеш», Мультфильм. 9.40 — «Маңан, идеген тур мен». Ураң-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 10.55 — «Үнүер болган өөнер». Фильм-концерт. 11.20 —Медээлер. 11.25 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — «Сээң куш-ажылың бедии». Кинопрограмма: «Академик Блохинаның хүннери», «Дарга», «Анна Ивановна». 15.20—«В. Г. Белинский. Ye-чергелериниң чагаалыларындан болгаш сактышкынынарындан». Төрүттүнген хүнүнден бээр 170 харлаарынга. 16.05 — Тундра дугайында чугаалар». Документалдыг телефильм. 16.35 — «Горинстер, харыылаңар!» 17.05 — Индияның артистериниң концерти.

КЫЗЫЛДАН

17.50 — Кивожурнал. 18.00 «Социалистиг чарыштың хүн демдеглели». Дамчыдылга. 18.30 — 18.45 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Амыдыралче путевка». 19.35 —«Красная гвоздика» ансамбльдиң күүселдези. 19.55 — «Маңан, идеген тур мен». Ураң-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35—23.20 — «Катка бажы катканзээс». Останкинода концерт студиязындан дамчыдылга. Төнгенде — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Уругларга фильм. «Кара далайның чалгыглары». Хөй сериялыг ураң-чечен телефильм. 3-ку сериязы. 13.05 — Регбиге ССРЭ чемпионады. "Слава» (Москва) — «Локомотив» (Тбилиси) 2-ги ужуражылга). 13.50 «Танцы — мээң амыдыралым-дыр» фильм-концерт. 14.20 — А. С. Пушкин. «Салтан хаан дугайында тоол». 15.05 — «Силерниң дилээнер ёзугаар ужуражылга». Таджик ССР-ниң Нурек хоорайының чурттакчыларының айтырыгларына харыы. Дамчыдылганы политиктиг тайылбырлакчы В. П. Бекетов чорудар. 16.00 — 17.30—Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.30 — Кызылдың школа-интернадының өөренекчилериниң бот-тывыгыр ураң чүүл коллективиниң концерти.

МОСКВАДАН

17.50 — «Спорт клазы». (Орбита-3). 18.20 — «Хек-даван—достак-чазак». Мультфильм. («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.30—18.45 — Телемедээлер. 18.45 — Чарлаалдар. 18.50—Киножурнал.

МОСКВАДАН

19.00— «Халхин-Гол». Документалдыг телефильм. 20.00 — «Тамчыктыг удумар, чаштар!». «Гав деп моортай». Мультфильм. 20.15 — Аът спортунга ССРЭ чемпионады. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — 22.50 — Дайынның узун аерталары». Хөй сериялыг ураң-чечен телефильм. 1-ги сериязы.

ИЮНЬ 11-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.05—«Баранкин, кижи болуп көр». Мультфильм. 9.25 — «Маңан, идеген тур мен». Ураң-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 10.30 — «Билдингир-даа бол, элдептиг». Профессор С. П. Капица эртирер. 11.30 — Медээлер. 11.35—14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — Социалистиг чурттарның документалдыг телефильмнер программазы. 15.30 — «Шыдыраа школазы». Разрядчылар клазы. Эндипиль. Делегей гроссмейстеря Ю. Л. Авербах эртирер. 16.00 — Уругларга фильм. «Ооллар». Ураң-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 17.05 — «Орлёнок» телестудиязының концерт залы. 17.50 — Аът спортунга ССРЭ чемпионады. 18.20 —«Миллионарның ленинчи университедиң». Делегейниң эртемденнери ядролуг дайынның айылын болдурбас дээш.

КЫЗЫЛДАН

18.50—19.15— Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.15 — Бөгүн делегейде. 19.35 — «Ыры башкызы». Ураң-чечен фильм. 21.00—«Ye». Информастыг программа. 21.35—ССРЭ-ниң улустуң артизи Е. Нестеренконуң концерти. 22.40 — Бөгүн делегейде. 23.00 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Киев)—«Динамо» (Москва).

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Уругларга фильм. «Кара далайның чалгыглары». Хөй сериялыг ураң-чечен телефильм. 4-ку сериязы. 13.00 — «Тинлекчилер». Фронтуңу өөнүктер клуву. 14.30 — «Шинк ареназымда». 15.15 — «Москва болгаш москвачылар». 15.45 — «Улустуң аалгалары». 16.00 — 18.50 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.50 — 19.15 — Телемедээлер. 19.15 — Чарлаалдар. 19.25—«Челээш». 19.50 — Л. Бетховен. «№ 17 соната».

МОСКВАДАН

20.00 —«Тамчыктыг удумар, чаштар!» Мультфильм. 20.15—«Музыкалыг магазин». Фильм-концерт. 21.00 —«Ye». Информастыг программа. 21.35 — 22.50 — Дайынның узун аерталары». Хөй сериялыг ураң-чечен телефильм. 1-ги сериязы.

• СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ •

СПАРТАКИАДАНЫҢ ТҮННЕЛДЕРИ

Спорттуң национал хевирлеринге Тыва АССР-ниң спартакиадазы республика наймыылалынга эрткен дыштанып үүнерде болуп эрткен. Аңаа 14 командалардан ниитизинбиле 200 ажыг спортчулар киришкен. Маргылдааның киржикчилериниң аразында ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң спорт мастерлериниң саны безин 30 ажыг кижи болган.

Тыванның спортчулары спорттуң национал хевирлеринге Сибирьниң болгаш Ыракы Чөөн чүктүң улустарының чыл бүрүде чанчыл болган эртип турар спартакиадаларының каш дакпыр чемпионнары. Спорттуң национал хевирлеринге РСФСР-ниң спорт мастери деп бедик атты бистиң чангыс чер чурттугларывыстан 60 хире кижи чедип алган. Ол дээрге бедик көргүзүг болуп турары чугаажок.

Совет Тыванын 5 чылы аттыг стадионга ийи хүн үргүлчүлээн республика спартакиадазының түннелдери мындыг болган:

ТЫВА ХҮРЕШ: Эң чиик деңзиге спартакиаданың чемпиону ат дээш ужуражылга Эрзинден Алексей Баадыр биле Ак-Довурак чурттуг Владимир Монгуш оларның аразынга болган. Маңаа А. Баадыр бедик мергежилдиин көргүзүп, шүүлген. 64 килограммга хүрешкен мөгелерниң аразынга бирги чер дээш спортчу демисел кончуг солуп болган. Маргылдааның түннелинде Кызылдан Догур-оол Лоовайның, Чөөн-Хемчиктен Чадамба Оржактың болгаш Улуг-Хемниң төлээзи Анатолий Баткар оларның шупту үзүнүң саны деннежи берген. Азы өскээр чугаалаларга оларның кайызы-даа бир-бир аштырышкыннарлыг болган. Ынчангаш судыя коллегиязы оларның бот-боттарының аразында ужуражылгазының түннелдерин көрүп тургаш тяилекпиин илереткеп. Аңаа Д. Лоовай—бирги, Ч. Монгуш,—ийиги, а А. Баткар — үшкү черлерде бөлганнар.

Спорттуң национал хевирлеринге РСФСР-ниң спорт мастери Өөрүдеп келген Даш-оол Куулар 72 килограммга шүүлген, Ак-Довуракпың мөгези Владимир Сүге-Маадыр үжүүрлешкен. А 72 килограммдан аар деңзиге Эрзин районуун «Чаа орук» совхозтуң чылгычызы Сергей Ынаалай чаңгыс-даа кижиге октатпайн, чемпионаан.

ЧА АДАРЫ: Эр улустуң аразынга ча адарынга ССРЭ-ниң спорт мастери Владимир Сырат, херээжен спортчулардан база ССРЭ-ниң спорт мастери Галина Огиева олар эң эки түннелдерин чедип алгаш, бирги черни эзэлээнивер. Элээди ооллар аразынга Юрий Намчилов, уруглардан Людмила Назытай олар бирги черлерде.

ХАКАС ХҮРЕШ: Бо хүрештиң онзагай чүвези чүл дээрге хүрежил үнүп келген мөгелерге кур куржакташ, мөгелерин туттундургаш, ам хүрежил эгелээр. Хүреш үезинде мөгелер канчаар-даа кээп ужуп чыткаш курдан черле салдынмас ужурлуг, а бир эвес саптыптар болза ол мөгеге сагындырыг бээр. А хүрештиң кол дүрүмү — удурланыкчызының оорганын хевиске баштай дегзири болур.

Шак ындыг арганы бедик мергежилдиг кылырының талазы-биле Кызылдан Василий Хураган, Чөөн-Хемчиктен Николай Ондар, Ак-Довуракпан Геннадий Ооржак болгаш Кызыл райондан Павел Кара-Сал олар өскелерден ылгалыш, тус-тус деңзилерине шүүлгеннер.

БУРЯТ ХҮРЕШ: «Трудовые резервы» эки тура спорт иштилелиниң төлээзи Василий Ондар (60 кг), Өвүр чурттуг Эдуард Доңгак (70 кг). Кызылдың спортчузу Александр Монгуш (82 кг) болгаш Улуг-Хемниң мөгези Сергей Данзы-Белек аар деңзиге республика спартакиадазының чемпионнары аттарны чедип алганнар. Олар ам Тыва АССР-ниң шилиндек командазының составында кирген.

Ийи хүн үргүлээлеп келген спартакиаданың түннелинде Чөөн-Хемчик районуун шилиндек командазы бирги черже үнгеш, республиканың күш-культура болгаш спорт комитединиң шилчиир кубогун чаалап алган. Барыын-Хемчик районуун спортчулары — ийиги. Кызылдың командазы үшкү черлерин эзэлээннер.

Түннелинде тыва хүрешке 64 мөгениң аразынга спартакиаданың түлган чемпионун илереткен. Аңаа Кызылдан Александр Монгуш шүүлген, а Чөөн-Хемчиктен Николай Сыан-оол үжүүрлешкен.

В. КЫРГЫС.

ЧУРУКТАРДА: тинлекчи команданың капитаны Ч. Ооржак кубогу-биле; тыва хүрешке маргылдаа үезинде.

Аараа

Бөгүн республикага шокар булуттаар, чагбас. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы 21—24 градус чылыг болур.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы 22—24 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

ИЮНЬ 9-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Ынакшылдың мөңге тоожузу» 9.30, 12.30, 15.10, 17.50, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыынды 9.30, 14.00, «Кайгамчык чүүлдер база тургулаар» 11.00, 15.30, 21.00 (узатказ), «Жандарм болган өскелер ертемчей чурттуглар» 17.20, 19.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Силерниң дужүүлерге-даа кирбээн боор» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узатказ) шактарда.

Редакциянын адреси: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузут киллистериниң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлетпүр киллизиниң 2-31-75, чагаа киллизиниң 2-41-27 информация киллизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефоннче долгаар.

Типаж 17866. Чагыг № 1959

СОЛУН НЕДЕЛЯДА
6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Совединиң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1)

ТС—00396

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 135 (11633) | 1981 чылдың июнь 10, среда | 1925 чылда үндезилеттингеден | Өртээ 2 көп.

МОСКВАДА КЕЛГЕН

СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Совет чазактың чалааның ёзугаар Алжир Улус Демократтыг Республиканың Президентизи, Национал хосталга фронтузу партиязының Чиңгине секретары Шадли Бенджедид албанның пайыралчы аян-чоруу-биле Москвада июнь 8-те келген.

Ш. Бенджедидти аэродромга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюроо кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Тихонов, СЭКП ТК-ның Политбюроо кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюроо кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарёв, албанның эскерлел кижилери уткаан.

(СЭТА).

АГИТАТОР

Бистиң чуртувустуң амыдыралынга төөгүлүг болуушкун СЭКП-ниң XXVI съездизи болуп эрткен, анаа чугула партийжи документилерни хүлээп алган. Съездиниң шиитпирлерин, идеяларын кижи бүрүзүнге чедирери идеология активиниң эң-не хөй санныг отряды—агитаторларга база онаажып турар.

Агитатор — партияның политиктиг дайынчызы. Партияның иштики болгаш даштыкы политиказын массага тайылбырлаар улуг идегелди анаа көргүскен. Олар орта төлептиг болуп, партийжи даалганы ак сеткилдиг күүседип турарлар. СЭКП-ниң XXVI съездизинге Отчёт илгеткелинге эш Л. И. Брежнев агитаторларның чон ортузунга ажыктыг база херектиг ажылды кылып турарын чөптүү-биле үнелээн болгаш оларның харыысалгазын улам бедиткен.

Партияның съездизиниң салган сорулгаларын амыдыралга боттандырар дээш республиканың партия организациялары тодаргай хемчеглерин ап турар. Агитколлективтеринң ажыл-чорудулгазын идепкейжиткен, агитаторларның составын эде көрүп, ында политиктиг болгаш иниити билии шыырак, ажыл-агый экономика айтырыгларын сайгарып билир, арга-дуржулгалыг коммунистерни, мастерлерни, бригадирлерни, специалистерни книрген. Агитколлектив удуртукчуларының, агитаторларның семинарларын районнарга, Кызылга, совхозтарга эрттирген, олар съездиниң материалдарын, идеяларын ханы өөренип, ону чонга пропагандалаар талазы-биле чорудар хемчеглерин чугаалажып алганнар.

СЭКП Эрзин, Өвүр, Тожу райкомнары, «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелинде, «Тыва кобальт» комбинатта, «Тиилелге», Жданов аттыг совхозтарда парткомнар, авиабүдүрүлгеде, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың энергопехте партия организациялары болгаш өскелер-даа агитколлективтеринең ажылын сөөлгү үеде экижиткен. Бо черлерниң агитаторлары бүдүрүлгелерниң цехтеринде, сүт-бараан фермаларында, хойжу болгаш трактор-хову бригадаларында, чонның чурттап турар черинин аайы-биле ажылчы чоннарның ортузунда съездиниң материалдарын ханызы-биле тайылбырлап турарлар. Он бирги беш чылдың кол сорулгазы—улус ажыл-агыйын турум, шапкын хөгжүдерииге, эртем-техниктиг депшилгени дүргедедиринге, экономиканы хөгжүлдениң интенсивтиг оруунче шилчидерииге чурттуң бүдүрүлге күчүзүн эң чеп ажыглаарынга үндезилээш, совет кижиниң чаагай амыдыралын улам ынай өстүрериң хандырары болуруп, СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнеииң даштыкы тайбың политиказын ажыл-ишчилерге чугаалаан. Беседаларны дыңнакчыларның ажылдап турары бүдүрүлгезиниң цегининг фермазының, бригадазының мурнунда салдынган планныг онаалдалары, ажыл-ишиамыдыралы-биле холбап, кичээнгейни шиитпирлээр ужурлуг ажыл-агый кижизидилге айтырыгларыче, мурнакчы дуржулганы иептередиринче угландырган. Оон-биле чергелештир күш-ажылдың сагылга-чурумун үреэрлерге, арагачыларга, кемнерек үүлгедикчилериие, самчыгдакчыларга, төтчеглекчилерге удур демиселди күштелдирип чоруткан. Оон түнелиинде бо коллективтерде планныг онаалдалар күүсеттиниң, ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезиниң айтырыглары чедиишкиниг шиитпирлеттиниң турар.

Агитколлективтеринең болгаш агитаторларның ажылында четпестер чок деп болбас. Танды, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик болгаш өске-даа районнарның чамдык ажыл-агыйларында партия организациялары политиктиг агиташияны партияның XXVI съездизиниң негелделериие дүүштүр, ам-даа тургуспаан. Ажылдың ажыктыын болгаш шынарын бедидериче, бүдүрүлге бүрүзүнүң экономиказы кампалгалыг болуруиче, ажыл-ишчилериң кандыг ажылдап, чурттап, өөренип, хостуг үезин канчаар эрттирип турарынче, оларның негелде-хомудалдарынче агитатор хүн бүрү кичээнгейни салыр хүлээлгелиг турбуже, чамдыктары ынчаар ажылдавайн келген. Чонның чурттап турар чөрлериие, иниити чурталга бажыннарында, малчыннар кодаларында агитаторлар четпес ажылдап турар. Кызыл хоорайның дыка хөй чурталга бажыңнарында, албан организация черлериие партия организацияларының агитаторларын быжыглаан, ынчалза-даа олар чурттавчы чонның ортузунда агитация ажылын доктаамал чорутпайн турар.

Агитаторның ажылы харыысалгалыг, ол хөй күштү, үеии негээр. Ынчангаш партия организациялары агитаторларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузар, ону өске хөй-иниити ажылы-биле чөрдыктырбас херек. Шак ынчаар ажылдавас болза политиктиг агитацияның дээштии чедип алдынмас.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдарын, партияның иштики болгаш даштыкы политиказын, делегейде, чурт иштинде болуушкуннарны агитаторлар тайылбырлаары-биле чергелештир, съездиниң шиитпирлерин коллективте амыдыралга боттандырар дээш планныг онаалдаларны база социалистиг хүлээлгелерни канчаар күүсеидип турарын, бригада, ажылчын бүрүзүнүң көргүзүглерин, кым мурнап, хожудап турарын, социалистиг чарыштың байдалын бүзүренчиг кылдыр чугаалаар ужурлуг.

Агитаторларның ажылын экижилери—партияның экономиктиг болгаш социал хөгжүлде, ажылчы чонның коммунистиг кижизидилгезиниң талазы-биле салган сорулгаларын чедиишкиниг шиитпирлээринге дузалаар деп чүвени утпас херек.

Наадымга уткуштур

ЭКИ БЕЛЕТКЕНГЕН

«Искра» совхозтуң Чангыс-Хадында коммунист Моңгуш Дамбаага удуртқан хойжу бригаданың малчыннары он бирги беш чылдың баштайгы чылында планныг онаалдаларын чедиишкиниг күүседир дээш күженнишкиниг ажылдап турарлар. Бригаданың малчыннары бо чылын кыштагдазыкшыны багай эвес эрттирип, 100 хойга онаштыр 93 хураганны камгалап алган. Хойжулар Кертик-Көк Моңгуш төрүүр 100 хойга онаштыр 108, Чоозур-оол Моңгуш 101, Танов Оидар 102 хураганны камгалап ап, өскелерни мурнаннар.

Ындыг-даа болза чамдык ийи-чангыс малчыннар эрткен чылын чайлаглаашкыны багай чорудуп, малдың семиртилгезин четпес организастазынындан база онаашкан ажылыга харыысалга чогундан эки көргүзүглер чедип ап шыдаваан. Чижээ, Доржу Ооржак 100 хойга онааштыр чүгле 60 хураганны камгалап алган.

Эрзин районуң көдээ ажылагый ажылдакчыларының республиканың бүгү малчыннарынга кыйгырыын бригадының хойжулары таныжып, чугаалашкаш, ону деткиишаан, малчын бүрүзү чазаглап көжериинии мурнунда кыштагларында 10 тонна курраг өдекти бөлүп, келир кыжын одаарыбиле хөй көржении чыып бедеткеп алган. Ол ышкаш хой, хураган кажаларының, серилериин септелгезин кылып дооскан.

Бригада бо чылын 17 тонна дүктү күрүнеге садар хүлээллелиг. Оиу чедиишкиниг күүседир, чугула кампанияны кыска хуусаада чорудар сорулгабиле кыргылда пуиктузуп баш бурунгаар септеп дооскан. Ында 32 хачылыг агрегатты тургузуп, кыргыкчыларны болгаш дүк класстаар кижилерни четчелээн. Столованың база септеп белеткээн.

Бригаданың кыргылдага кирер коданнарының графигин тургускан. Ол-ла график ёзугаар, хойнуң чуулдазын улаштыр чорудары көрдүнген.

— Бистиң бригаданың малчыннары кыргылда болгаш чуулда доостуру билек Чайлаг-Хем, Бестиг-Ажык, Кара-Чадаана деп серинн тайгаларже чайлаглап көжер. Эрткен чылдарда чамдык малчыннар суур чоогунга чайлап, малының семиртилгезинче кичээнгей салбайн турган. Бо чылын оңу болдурбас, шупту малчыннарны тайгаладыр деп дугуруушкан бис — деп, бригадир Моңгуш Сейдажыевич чугаалады.

Четпес чүве чүл дээрге бригаданың малчыннарынче сөөлгү үеде автолавка чорбастаан. Райпо баштаар чери оон чылдагаанын тодарадып, малчыннарның садыг хандырылгазын экижидерииң дээштиг хемчеглерин ап чорудары чугула.

Д. НИКОЛАЕВ.
Чөөн-Хемчик район.

ЧООККУ ХҮННЕРДЕ ДООСТУР

«Шекпээр» совхозтуң сугтаччылары бо чылын 1327 гектар чер суггарар планның 80 хуу чедире берген. Ында ылангыя Январь-оол Моңгуш, Биче-оол Моңгуш оларның удуртқан звеноларының ажылы мактадыг. Ол ийи звено картыштыр Аангаты салбырында 250 гектар черии бедик шынарлыг суггарган. Төп салбырга Доидуп Ооржак биле Очур Ооржактың звеноларын ийиги черде чоруп турар.

Совхозтуң механизаторлары тараа культураларының тарылгазын организастыг дооскан. Мында хоочун механизатор коммунист Эрес-оол Куларның звенозу шылгаран. Механизаторлар бо хүннерде мал чемни культураларны тарып турар.

Ажылдың чедиишкини — ону эки организастаанында. Социалистиг чарыштың түнелиин чеди хонгаш-ла үндүрүп, мурнакчыларны шаннап, мактап турары ажылга улуг идегии берип турар.

А. БЕГЗИН-ООЛ.

ЧАЙГЫ ЧЕР АҢДАРЫЛГАЗЫ

Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхозтуң № 2 хову-трактор бригадазының механизаторлары бо хүннерде чайгы чер аңдарылгазын чорудун, ол ажылдарның баштайгы ээлчээн доозарының кырында келген.

Түс-түс механизаторлар аразында калбарган социалистиг чарышка хоочун трактурист Биче-оол Ховалыг эки көргүзүглерни чедип ап, хүнде кылыр нормазын 150—170 хуу күүседип турар. Бо дуржулгалыг тараажы бодунуң хөй чылдарда чедип алган байлак арга-дуржулгазын бригаданың аныяк механизаторларынга күзелдин-биле дамчылып берип келген.

ЧУРУКТА: «Улуг-Хая» совхозтуң мурнакчы механизаторларының бирээзи Биче-оол Ховалыг.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

• • •

МОСКВАДА КЕЛГЕН

СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Совет чазактың чалааның ёзугаар Алжир Улус Демократтыг Республиканың Президентизи, Национал хосталга фронтузу партиязының Чиңгине секретары Шадли Бенджедид албанның пайыралчы аян-чоруу-биле Москвада июнь 8-те келген.

Ш. Бенджедидти аэродромга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюроо кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Тихонов, СЭКП ТК-ның Политбюроо кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюроо кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарёв, албанның эскерлел кижилери уткаан.

(СЭТА).

ЧОГААДЫКЧЫ ЁЗУ-БИЛЕ

Районуң коммунистери, ажыл-ишчилери үш ай бурунгаар болуп эрткен төөгүлүг болуушкун — партияның ээлчеглиг XXVI съездизиниң материалдарын, эң ылаңгыя СЭКП Төп Комитединиң Отчёттуг илеткелинде онзалап айыткан партияның иштики болгаш даштыкы политиказын бүрүү-биле деткип, совет кижилериң чаагай чоруун улам бедидеринче угланган ажыл-чорудулгазын улуг оорушкубиле хүлээп алган.

Партияның XXVI съездизиниң материалдары, оон документилери бүгү коммунистерниң, совет кижилериң беш чыл дургузуида удуртулга болдурар улуг программалыг документизин болур.

Бо хүиерде районуң бүгү партия, комсомол организацияларыкыл мурнуида салдыкыл турар ког сорулга—съездиниң материалдарын чонга калбак-биле таныштырары болгаи оиу хаиы өөреиири болур. Бо ажылга улуг ужурдузаны районда организастаттынып турар чайгыс аай политиктиг хүиер чедирип турар. Чайгыс аай политиктиг хүи болур бетииде, баш бурунгаар, лекторлар, илеткелчилериин үиер графигии болгаи номчуур лекция, беседаларының кол угланышкынын партия райкому тодарадыр. Оиу кылыр кижилерге инструктажты баш бурунгаар кылып бээри чугула деп чүвени практика көргүскен. Баш бурунгаар сагындырып, инструктажты берип каарга, лекторлар болгаи илеткелчилер эки белеткеиип алыр арганы боол турар. Чайгыс аай политхүииу чүгле лекция, беседа номчулгазы-биле кызыгаарлавас. Ынчан бүгү бригада, сүт-бараан фермаларынга комплексилиг үүлүшкүиүң организастаар.

Күш-ажылчы коллективтерге хуралдарны, лекция, беседаларны эрттирип, агитбригадаларның концертин, ном делгелгезин организастап, көскү агитациияның чамдык хевирлерин таартып бээр. Аиаа эмчилер, автолавка садыгжызы база киржир.

Партияның XXVI съездизиниң материалдарын пропагандалаары-биле бүгү күштү моолиеп турар. Био политхүииу партияның XXVI съездизиниң делегазы «Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглал фабриказының дериглелер машинизи Уйнукпан Тюлюшовна Моңгуш-биле ужуражылгага тураскаатқан бис. Ол ужуражыышкынарны «Партия — бистиң башкарыкчыбыс», «Коммунистер бурунгаар!» деп темаларга тураскаадып, партияның хоочуинары-биле ужуражыышкыларын эрттиргеи. Оларның сактыышкынары болгаш чугаалары аныяк өскенилерге кижизидикчи салдарлыг болган.

Тываның бүгү коммунистериниң өөрүкээзиидеи партияның улуг шуулганынга төлээлеп барган бистиң делегадывыс съездиниң ажыл-чорудулгазының дугайын ажылчы чоннарның калбак массазынга улуг сонургал-биле чугаалап бергеи.

Чангыс аай политиктиг хүиерии эрткен соонда партком, партия организацияларыи отчёдуп партия райкомунга бээр. Отчётка шүүмүүлелдиг саналдарны аиализтеп көрүп, аиаа үидезилээш тускай хемчеглерии ажылдап кылыр.

Бо чылдың баштайгы айларында политхүииер эрттиреринге 152 кижи киржип, 99 лекция, 282 беседаны кылган.

СЭКП Төп Комитеди чоокта чаа ажылчы чоннарның чатаалары болгаи саналы-биле ажылды улам экижидер дугайында доктаалды хүлээп алган. Ынчангаш моон соңгаар эрттирер политхүииер ажылчы чоннарның негелде-хереглелдерии тодарадып, билип алыр дээш бо ажылды улам экижидер ужурлуг бис.

Политхүииер «Барлык» совхозтуң төвүнде, Бижиктиг-Хая, Аксы-Барлык салбырларында, түүйбу заводунда, райпода, «Шекпээр» совхозтуң Суг-Кажаа сүт-бараан фермазында, районуң школа, эмнелге черлеринде бедик деңгелге эртип турар.

Чангыс аай политхүиге районуң ажыл-агыйларының удуртукчулары идепкейлиг киржип келген. «Барлык» совхозтуң партком секретары Д. Б. Саая, совхоз директору Ч. Х. Дожулаа, Аксы-Барлыктың көдээ Совет күүскомунуң даргазы Д. Хомушку, эмчи Н. Г. Буданцев болгаш өскелер-даа бо херекти чугулалап көрүп, аиаа күзелдин-биле киржип турар.

Политхүииер күш-ажылчы коллективтерде ажылдап турар кижилериң чүгле политбилиина эвес, а харын күш-ажылчы, хөй-иниитиии идепкейии көдүрериие улуг салдарны чедирип турар. Оон түнелиинде бистиң районуң ажыл-ишчилери он бирги беш чылдың бирги кварталында багай эвес ажылдап, күрүмеге эът садарының планын 119 хуу күүсеткен.

Районуң көдээ ажыл-агыйында, үлетчүрде бо чылдың эрткеи айларында чедип алдынын турар чедиишкиннер элээш эвес.

Партияның XXVI съездизиниң материалдарын пропагандалаары-биле бүгү күштү моолиеп турар. Био политхүииу партияның XXVI съездизиниң делегазы «Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглал фабриказының дериглелер машинизи Уйнукпан Тюлюшовна Моңгуш-биле ужуражылгага тураскаатқан бис. Ол ужуражыышкынарны «Партия — бистиң башкарыкчыбыс», «Коммунистер бурунгаар!» деп темаларга тураскаадып, партияның хоочуинары-биле ужуражыышкыларын эрттиргеи. Оларның сактыышкынары болгаш чугаалары аныяк өскенилерге кижизидикчи салдарлыг болган.

Тываның бүгү коммунистериниң өөрүкээзиидеи партияның улуг шуулганынга төлээлеп барган бистиң делегадывыс съездиниң ажыл-чорудулгазының дугайын ажылчы чоннарның калбак массазынга улуг сонургал-биле чугаалап бергеи.

Чангыс аай политиктиг хүиерии эрткеи айларында чедип алдынын турар чедиишкиннер элээш эвес.

Ылаигыя «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая, Аксы-Барлык хойжу бригадалары кыштагдазыкшыны организастыг эрттирип, малдың аиыг-төлүүн кампалап алыр талазы-биле багай эвес көргүзүглерлиг болганнар. Олар төрүүр 100 хойдан 83-91 хураганны камгалап алганнар. Ындыг чижектерии оон-даа хөйү-биле адап болур.

Партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерии, СЭКП Төп Комитединиң «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам ыиай экижидер дугайында» доктаалын амыдыралга боттандырарынга бир чугула хемчегии бирээзи — чангыс аай политхүииерии эрттирериниң арга-методтарын улам ыиай сайгырангайжыдып турган, моон-даа соңгаар чогаадыкчы ёзу-биле ажылдаар бис.

И. ОЧУР.
СЭКП Барыын-Хемчик райкомуиуң пропаганда болгаи агитация киздизиниң эргелекчизи.

ООҢ ҮНДЕЗИНИ — МАЛ ЧЕМНЕРИ

Чуваштың «Слава» колхозунуң ажыл-ишчилери Черкасы областың малчыннарының эгелээшкинин деткиири-биле беш чыл иштинде зятти болгаш сүттү бүдүрериң үштүң бири катап иевүдеирии шиитпирээннер.

— Салдынган сорулганы бистиң ажыл-агыйларывыс чүгле мал чемнериниң баазазын быжыглаарынга үндезилээш чедип ап болур — деп, Чувашияның көдээ ажыл-агый министри В. Дубинин чугаалап турар. — Бистиң автономнуг республикавыста чер болганда тарылга шөлдериниң структура-тургузуун эде көргеи: чочаи-тараа, тараа-бобы холумаитарының, чемиштиг дазылдыгларының, хөй чылдыг сигеннериң шөлдерии ылгабарткан. Рапсты бүгү районнарның шөлдеринде эң-не баштай тарыыр деп турар.

Ол ышкаш суггаттыг черлерге мал чемнери культураларның тарылга шөлдерии бәза улам ылгабарткан. Чүгле бо чылын безин мелиораторлар хөй чылдарда үнер культурлуг одар шөлүг апаар 1800 гектар черни ажыглалга дужаар. Ол ышкаш катап ажыглап эгелээн 3000 гектар чер база-ла хөй хемчээллиг немелде мал чемнерин бээр апаар.

Мал чемнерин белеткеп, бүдүрерии үлетпүрге үндезилап кылырынче шилчидип турар. Колхозтарда болгаш совхозтарда специализастаттынган 655 звенолар ажылдап турар. Мал чеминиң шынарын экижидер төлээде, оларның чидириин эң-не эвээжедир болгаш беш чылдың төнчүзүнге чедир райоп санынга-ла ситимниг сигеи далганын белеткээр дериг-херекселдерни тургузар, мал чемнери болбаандылаар болгаш бриметтээр агрегаттарның санын көвүдеидир. Капитал силадтарны тудуп тургузарынга хөй аиша-хереңгини чарыгдаарын планнап турар.

Амгы үеде Чувашияның колхозтарында болгаш совхозтарында 1300 кормоцехтер болгаш кухнялар бар. Эрткен кыштың бөрге байдалында оларның үзүк-сөксээл чон ажылы ииитиниң малының баш санын чүгле камгалаар эвес, харын база көвүдеидир арганы берген.

В. ИВАНОВА,
СЭТА-ның корр.
ЧЕБОКСАРЫ.

Дүвүренчиг

м е д э э

КАЖАНГА ЧЕДИР УЛАМЧЫЛААРЫЛ?

Республиканың чамдык ажыл-агыйларында хөй кыргылдазы эгелеп турар. Ынчалза-даа бистиң «Кызыл тук» совхозтуң төп кыргылда пунктузун мынчага чедир септеп белеткевээн. Оон иштии аштип-арыглап, чүгайлавааи. Электрилиг хачыларны азып, электрилгезиия кылбаан. Пунктуда чаш-чымда столовая кылыр черии септевээи, соңгалары шилдеттиимээн, сандайлары үрелиг.

Хой кыргылдазынга чеже кижи ажылдаары ам-даа билдиимес, дүк класстаар, савалаар, денгээлээр кижилерии, эдикчи мастерлерни четчелевээп. Оларның социалистиг чарыжының негелделерии, ажыл төлевиринии чүрүмүи ажылдап кылбаан. Пунктуда чаш-гыс-даа ээзуп, плаиат истымаан.

Мынчаар «белеткеигеш», 20 күн хойну кыска хуусаада, 15—20 хонукта, канчап кыргыл доозарыл? Күрүнеге 20 тонна дүк садарының планын канчап чедиишкиниг күүседип шыдаарыл?

Электрилиг машиналар бар турбуже, дойну колдуукта хол хачызы-биле кыргыдын улам-чылап турар. Оон түнелиинде ажылдың хуусазын дыка узамдатпын, дүктүң шынарын болгай болуп, хөй кылдаа таварыжып турар. Совхозтуң удуртукчулары, специалистери оон кандыг-даа түнел үлүг-бейн турар.

Бо бүгү четпестер чайлаиг чедир үламчылаарыл? Кыргылда пунктузуиуң сеткилге дегеттелеи кажан доктаалыл?

С. ЛАДЫЧАЙ.
Өвүр район.

РЕЙД БРИГАДАЗЫНЫҢ КЕЖИГҮННЕРИ:

Ш. МОҢГУШ, Көдээ ажыл-агый министерстволуунуң мелиорация киздизиниң начальиыгы; К. ДОҢГАК, районуи улустуг контроль комитединиң даргазы; К. ЧООДУ, «Шыиның» корр.

Рейд

БЕДИК ДҮЖҮТТҮ АЛЫР ДИЗЕ...

Каа-Хем районда суггаттыг черлер хөй, оларның 3865 гектары суггарарынга таарыштыр кылдынган. Ол черлерде суггарылганы канчаар организастап турарын «Шын» солуунуң рейд бригадазы хынап көргеи.

Каа-Хемниң суггарылга системаларының эргелери Коптуг-Аксында суггаттыг черии чаашкыиналдырын суггарарынга таарымчалыг кылдыр кылган: шөлүг доски, арыктары дорт, суу эдбек. Ында 105 гектар черде «Ленинчи орук» совхоз бо чылын картофель тараан. Ону суггарылга системаларының эргелелиинң механизаторлары Иван Шумов биле Виктор Фурцев суггарып турар. Оларның ажылының шынары багай эвес. Картофель шөлүнде ийи агрегаттың бирээзи-ле ийи шак дургузунда 600 кубометр сугну чаштырын турар. Ынчаар суггарган черии бир шак эрткенде кезип көрүвүскеи. шык ортумаа-биле черже 30 сантиметр хаиы кирген болду. Ындыг шык ол шөлдүг он хонук шиитиие хаилырып шыдаар. Оз үеде демги ийи агрегат бүгү шөлдүг био ужунче үндүр суггарган, бо черге катап эвээ келир.

Бо механизаторлар ук шөлдү тарылга мурнуида база суггарган. Чогум картофель олуртуп турар үеде бо-ла совхозтук Дерзиг-Аксында 50 гектар тарымал сигеиии суггарган келген.

— Май айга байырлап болгаш дыштанып хүннер хөй болган. Ынчалза-даа 300 ажыг акшаны ажылдап алдым. Чогум, шаидал болгаш үе саиажылга дүжүт ажаалдазының соолда болур ужурлуг. Хайлыг-ла чүве—суггарылга системаларының эргелеи биле совхоз дирекциязының дарган керээзиниң хоодазының бисте чогу. Керээ чок болганда, чүү дээш ажылдап турарывыссаа, күүзү чүнү барымаалап саиажырывыс-даа билдиимес—деп, чугаалай-дыр. Оон оозу чай: ажылдың будүрүкчүлүүн болгаш шынарын белилериие суггарылганың садыг хандырылгазын көдүрериие керээниң ролю улуг болгай.

— Тракторларывыс маслозу эрткеи чылгы олчаан солуттуимаан. Долуидулаар безии чүвеивес чок. Подшипник, сальник болгаш өске-даа артык кезектер база тывылбас боор-тур—деп, Виктор хомудалы. Моон ап көөрге, частаи бээр-багай эвес ажылдап келген бо суггатчылариие кичээнгей чогуур негелдеге ам-даа четпес.

Районуң чамдык черлериие суггатчылар харыысалга чок ажылдап турар. Чижээлээрге «Енисей» совхозтуң суггатчылары Бай-Сөөтте бүгү оруулган сугну шөлче дакып каап, боттары чана бергеи. А суг арыкты чиге акпаи, ук шөлдүгрей-үрей хатап-ла улуг бугаже кирилкеи. Та каш хоиду ынчаар агып келген чүве! Ук совхозтуң хол-биле чер суггарып турар дөрт борбак суггатчыларының ажыктырын түнелиин ол. Совхозта чаашкыиналдырып суггарар үш машинаның чаңгызы-даа ажылдавайн турар. Оон уламыидан июньиуң баштайгы он хонуунда 150 гектар чер суггарар турда, чүгле 45 гектар суггартынган.

«Бурунгаар» совхозтуң чүгле картофели безии 40 гектар, а суггатта чүгле үш кижи холбиле ажылдап турар. Чаашкыиналдырып суггарар ийи машина тракторлар чедиишпезиидеи анза турар. Он хонукта 100 гектарны суггарган. Ында ылаигыя 30 гектар ылдыр күүсеттингеи ужуру ыида.

Каа-Хем район тарылга сөөлүүнүң баштайгы суггарылга-ларын 2900 гектарга чорудар. Бо хүиерге чедир оон он тос хуузу күүсеттингеи. Моон хол чылдагааны—ук ажылдың организастогундa, кижи болгаш техиика күжүи оон ажылдавайи турарында. Районуң сес совхозунда хол-биле пер суггарыл турар 29 суггатчы бар. оларның сези—«Ленинчи оруктуң совхозта алдызы—«Улуг Октябрьда».

Районда, суггарылга системаларының эргелелии санаваска, ажыл-агыйларда чаашкыиналдырып суггарар 23 машииа бар. Оларның 12-зиии байдалы бо чылын ажыглаттынып болур дииге, а ажылдап турары—түүсте 8. Бо машиналар-биле үиүле дөртеи гектар хире, хоп биле суггарар 29 кижи хүиде чиилеп дизе, чээрби безии хире гектар черии суггарып болур. Ол дээрге районуң түүлге кылыр планынга четпес.

«Кызыл тукэ совхозтуң Мойналык суггарылга системазын эрткеи чылын ажыглалга киирген. Ынчалзажок ук система бо чылын ажыл чок турар: аиаа тургускан ийи насостуң бирээзии тоймаглаттынган болгаш чүгле «сеги» арткан, а бирээзии оор аппарган. «Совет Тыва» совхозтуң Бакы-Кол-Аксында суггарылга системазы база-ла мындыг чылдагаан-биле 1—3 ушл ажылдавайн турар. Тоймаглап каапкан. Ук насостарны дарый ажыглалга киирер талазы-биле хемчеглер база алдынмайн турар. Оз ажыл-агыйларын удуртукчуларынга болгаш инженер-техниктер ажылдакчыларынга СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Көдээ ажыл-агыйга техиикаиың камиалгазын хандырар талазы-биле немелде хемчеглер тутайында» доктаалында «Көдээ ажыл-агый техниказын ажыглаар хуусазы төнмээзиде улаар бижиирин болдурбас» деэиин база катап сагындырга тогуур.

Бедик дүжүт өстүрер дээш немелде ажыл-агыйжы эвес сорулту совхозтарның ажылакчыларын көрүп болур. Ылаигыя ыы чылын өстүрүп алган тараазын болгаш сигеиии малдан кам-

РЕЙД БРИГАДАЗЫНЫҢ КЕЖИГҮННЕРИ:
Ш. МОҢГУШ, Көдээ ажыл-агый министерстволуунуң мелиорация киздизиниң начальиыгы; К. ДОҢГАК, районуи улустуг контроль комитединиң даргазы; К. ЧООДУ, «Шыиның» корр.

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

ПАРТИЙЖИ ИНФОРМАЦИЯЛАР

Организастыын, бедик деңнелдиин хандырар

«СЭКП-ниң XXVI съездизиниң болгаш партия райкомунуң III пленумунуң шиитпирлериниң дүүштүр партийжи болгаш экономиктиг өөредилгениң байдалы база ону экижидериниң хемчеглериниң дугайында» айтырыгны СЭКП Кызыл райкомунуң пленумунга чугаалашкан. Ол талазы-биле иелткелди партия райкомунуң секретары Л. А. Бедарева кылган.

СЭКП райкому партияның болгаш комсомолдуң политиктиг өөредилгезин болгаш ажылчы коннарның экономиктиг өөредилгезин кичээнгейниң төвүнге доктаамал тургузуун келген. Ол айтырыларны райкомнуң бюрозунга хей удаа чугаалажып көргөн. Соолгу чылдарда Сукпак суурда ажылчы коннарның ортузунга идеологтуг болгаш политикижидилгелиг ажылдың байдалы, чон ортузунга идей-кижизидилгелиг ажылды комплекстиг чорудар талазы-биле сорулгаларны «Шамбалыг» совхозта партбюронуң боттандырыш турарының, «Кара-Хаак» совхозта экономиктиг болгаш агрозооветеринарлыг өөредилгениң байдалы болгаш массалыг мергежилиң кадрларын белеткээр талазы-биле ажылдың дугайында айтырыгларны база чугаалажып көргөн.

Шыңгыы негелделии-биле

Социалистиг өнчүүнү оорлаар болгаш төтчегларр чорукбиле демиселди күштелдирер дугайында СЭКП райкомунуң VI пленумунуң доктаалын күүседир талазы-биле ажылды «Найырал» совхозта парткомунуң удуртуп турарының дугайында айтырыгны СЭКП Улуг-Хем райкомунуң бюрозунга чугаалажып көргөн.

Од айтырыгны парткомнуң хуралдарынга, кедээ Советтиң сессияларынга, профвилел, комсомол организацияларының хуралдарынга болгаш техсоветтерге удаа-дараа чугаалажып, материал талазы-биле үнелиг чүүлдерниң отчёт-чүдүл экижиткен. Од ышкаш материал талазы-биле үнелиг чүүлдерни харыылап турар кадрларны шилип болгаш таарыштыр тургузарынче кичээнгейни күштелдиргенин бюрога демделээн.

Мичала-даа совхозта социалистиг өнчүүнү камгалалының айтырыы ам-даа чогуур деңнелге тургустунмаан. Оон түнелинде мыйыстыг боданы өлүп хораары эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге 1,3 дараа магыны ховарган. Чылгы малдың хорамчазы база хей болуп турар. Бо чылдың дөрт айларында совхозта 22 баш мыйыстыг бода мал, 526 баш шаар малды оорлаткан. Мал ажылынга учёт-отчёттуу ам-даа чогуур деңнелге тургуспаан. Контроль-ревизия албаны кошкак ажылдың турар.

Салбыр, бригада, ферма бүрүзүнде малдың баш санының байдалын сайгарып көрүп, бо айтырыг талазы-биле бодунуң хүлээп алган шиитпирлерин шынгыы контролыга алырын, малдың бүгү чүүл-биле баш санын өстүрүп, камгалаар талазы-биле ажылды улам ынай экижидериниң немелде хемчеглерин алырын совхозтуң удуртукчуларынга, парткомга болгаш специалистеринге райком бюрозу даалгаан. Отчёт-учёттуң байдалы дээш специалистерниң, ажыл-ишчилерниң харыысалгазын бедидер. Малдың өлүп хорлар чорукту доктаамал аналиттээр. Ылангыя оон тарып боозалыгазыныче болгаш эдергилеливче онза кичээнгейни салырын бюрогун хүлээп алган доктаалында айытқан.

Комсомолдуң күжү — партийжи удуртулгада

«СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге болгаш СЭКП обкомунуң V пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр комсомолга партийжи удуртулганы улам ынай күштелдирер дугайында» айтырыгны СЭКП Баа-Хем райкомунуң чоокта болган пленумунга чугаалашкан. Анда иелткелди партия райкомунуң ийиги секретары М. Б. Доржукай кылган.

Партияның XXVI съездизиниң айтыышкыннарын удуртулга болдурган, районнуң комсомол организацияларынга ажыктарның күш-ажылчы, мөзүү-шынар болгаш идей-политиктиг кижизидилгезинге бодунуң ролюн белидип турарын пленумга демделээн. Партия организацияларының удуртулгазы-биле комсомол организацияларының ажылының арга-методун сайыраңгайдыды, он бирги беш чылдың онаалдаларын күүседиринге хей-хей комсомолчу-ажыктар коллективтери, ооллар, кыстар үлүүн киирип турар. «Ленинчи орук», «Бурунгаар» совхозтар ышкаш ажыл-агыйларның удуртукчулары школачыларның күш-ажылчы кижизидилгезинче сагыш салып, техниканы оларга тускайлап берип, өөредилгени организастап, дүржүлга ажыл-агыйларын сайзыралдырынга дузалаанын пленум демделээн.

Ажыктарның идей-политиктиг, күш-ажылчы болгаш ажыл-чаң кижизидилгезиниң комплекстиг чорударын күштедирерин, политика талазы-биле иденкейлиг, күш-ажылга ынак, амыралчы иденкейлиг туруштуг кижилерни кижизидер талазы-биле ажылга партийжи удуртулганы күштелдиреринин сорулгаларын пленум тодаратқан. Ылангыя комсомолчу-ажыктар коллективтерин тургузарынче, комсомолга партийжи өзекти бызылзарыынче партия организацияларының кичээнгейин пленум угландырган.

АЖЫЛДЫҢ СТИЛИН ЭДЕ КӨӨР

Советтер амыдыралы

Ийме кедээ Советиниң күүсекому «Улус депутаттарының суур болгаш кедээ Советтериниң дугайында» Тыва АССРниң Хөөйлузунуң негелделерин күүсетпишаан, организасмассалыг ажылын иденкейжиткен.

1980 чылда болгаш 1981 чылдың эрткен дөрт айларында Советтиң күүсекомунуң хуралдарынга чаңгыс үш айтырыгны чугаалашкан. Анаа Советтиң девискээринде будурулгелериниң, албан организациялариың күүнде планнарың күүседин турарының, экономика болгаш социал-культураның айтырыгларын чугаалажып турар.

Кедээ Советтиң ажыл-чорудулгазы перспективтиг план бүзүгаар тургустунган. Советтиң, оон депутаттарының суурда бот-бошкарылгалыг хөй-ниитти организацияларга, агитквартиралар-биле харылзазы эки. Олар деминг күнбиле Советтиң девискээринде ажыл-амыдыралдың эң чугула айтырыгларын шиитпирлежип турааллар.

Бижиидилге ажылын чоннуң чорттан турар черинниң аайы-биле чорударыынче чугула кичээнгей угланган. Активдамчыштыр партияның XXVI съездизиниге алдар болдурган агитквартиралар аразында уран чүүл көрүлдезин организастаан. Көрүлде утка-шынар талазы-биле бедик деңнелге эрткен болгаш 200 ажыг кижи аңаа киришкен. Оон-биле кады Культура бажыңының суурда хөрөөженнер төвүлелиниң организастазаны «Күш-ажыл кижиниң каастаар», «Кым болуруа?» деп темалыг кежээлер чурттакчыларны сонуургатқан.

Чыл санында чанчыл болуп эртер «Кашпалдың азыраңкубок» дээш спортчу маргылдаага Улуг-Хем, Барыын-Хемчик районнарның спортчулары, база киржип, өөмежилер-биле маргылдаага күжүн шенешкен. Чаңчыл болган спортчу бо маргылдаанның массалыг ажыл-ишчилерниң, студенттерниң, школчулардың, пенсионерлерниң, ветеранның спортчуларының, ооруларның, инвалидтерниң, армияның эскерилериниң, чоннуң өөредилгезиниң, культураның, медицинаның, торгууның, общественнай организацияларның, предприятиелерниң, колхозтарның, совхозтарның, школаларның, техникумнарның, училищелерниң, ВУЗтарның, НИИлерниң, конструкторско-технологтуг институттарның, ТЫВКОМПЛЕКСтиң, ТЫВТЕКСтиң, ТЫВСНАБсбытың, ТЫВТОРГтың, ТЫВПОТРЕБСОЮЗтуң, ТЫВСЕЛЬХОЗТЕХНИКАның, ТЫВСЕЛЬХОЗХИМИЯның, ТЫВСЕЛЬХОЗПРОМтың, ТЫВСЕЛЬХОЗСНАБтың, ТЫВСЕЛЬХОЗТОРГтуң, ТЫВСЕЛЬХОЗПОТРЕБСОЮЗтуң, ТЫВСЕЛЬХОЗПРОМСОЮЗтуң, ТЫВСЕЛЬХОЗСБЫТтың, ТЫВСЕЛЬХОЗСНАБСБЫТтың, ТЫВСЕЛЬХОЗТЕХСНАБтың, ТЫВСЕЛЬХОЗТЕХСБЫТтың, ТЫВСЕЛЬХОЗТЕХТОРГтуң, ТЫВСЕЛЬХОЗТЕХПОТРЕБСОЮЗтуң, ТЫВСЕЛЬХОЗТЕХПРОМСОЮЗтуң

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң

шиитпирлерин — амыдыралга

ТААРЖЫР ХОЙЛАРНЫ ШИЛИП АЛЫР

Тыва АССР-ниң девискээрлерде даг болгаш хөвөө одарлары канчаар-даа аажок делгем. Бир эвес оларны чөп ажыглаар болза, хойнуң баш санын ийи катап көвүдедип, дүктүг база хой эдээн бүдүрерин 2,5 катап улгаттырып болур. Ол ол чугула соруглаты шиитпирээринге чартык бөдүүн дүктүг хой ажылы боттуг роль-ду ойнаар ужурлуг. Чүге дээрге шингээдип алза чогуур одарларның хөй нуруузу нарын дүктүг уксаанын хойларын өстүрерине шоолуг ажык чок даг болгаш чартык кургаг хөвү зоналарында туруп турар.

Бойдус болгаш экономика байдалдарынга тааржыр уксазының хойларын эртемге үндезилеп шилип алыры херек кырында улуг ужур-дузалыг болуп турар. Нарын дүктүг хойлар суггарылгага, одарның шынарынга болгаш еске-даа бойдус байдалдарынга улуг негелделиг. Ынчангаш оларны ажаап азыраарынга чогуур чем курлавыры база чылыг кажаа-хораа эргежок чугула.

Хой ажылын уксаа азый-биле тааръштыр тургузар дугайында тус-тус улегер ажыл-агыйларның удуртукчуларының болгаш специалистериниң, республиканың эртем ажылдакчыларының бодалы ажгы-ажгы болуп турар. Оон ужурундан республикада өстүрүп турар хой уксаларының дугайында денештирилгелиг зоотехниктиг болгаш экономиктиг үнелээшкин барымдаалары чок болуп турган. Оон ужурундан нарын-бүдүүн дүктүг уксаанын хойларын денештирип шилиргинин талазы-биле бистин чуртувуста чоруткан шинчилелдернин чогумчалыг түңнелдерин ажыглаан. Тыва АССР-ге хой ажылын уксаа азый-биле тааръштыр тургузарын үндезилээр дээш, продуктулуг эңгис ай эвес хойларның денештирилге үнелээшкинин ВАСХНИЛ-диң корреспондент-кежигүү М. Д. Чамуктуң болгаш көдээ ажыл-агый эртемнериниң кандидады В. И. Коротковтуң удуртулгазы-биле бистин республикага кылып чоруткан. Ол шенелдениң дугайын маңаа кысказы-биле чугаалаар бодай-дыр мен.

Эртем-бүдүүлге дуржулгазынга тургузары-биле 15-18 ай назылыг тогударны шилип алган. «Чодураа» совхозтан нарын-бүдүүн дүктүг 150 баш хайнак тогударын садып алган, «Кызылгаар» совхозка дамчыдып берген. Оон ангыда саража уксаанын 150 баш хайнак тогударын болгаш чаглыг, чолдак кудуруктуг уксаанын 150 баш тогударын база шилип алгылаан. Ынчангаш 450 баш хойлуг бир кодан четчелеттинген. 1 бөлүктүң тогударын (чаглыг, чолдак кудуруктуг) чаглыг, чолдак кудуруктуг уксаанын кошкарлары-биле эдериштирген, II бөлүктүң тогударын (нарын-бүдүүн дүктүг хайнактар) Красноярскиниң нарын дүктүг уксазының бүдүрүкчүлери-биле, III бөлүктү (саража хайнак) — саража уксаанын чогумчалыг хайнак кошкарлары-биле эдериштирген. Шенелде хойларны чаглыс коданга тургускан болгаш чемгерерни база ажаарын өске хойлар-биле бир дөмей болдурган. Күсүү болгаш кышкы үелерде кол чемни одар сигени болуп турган. Чүгле оолдаашкын үезинде төрээн хойларга сигенин бир башка онаштыр 0,7—1,0 кг-ны, холуксаалыг чемни —0,1—0,2 кг-ны немелде чем кылдыр 10-15 хонук дургузукла берип турган.

Чоруткан ажылдың түңнелинден алырга, чаглыг, чолдак кудуруктуг тыва хойларның база саража уксаанын хайнактарының боозаары 98,6 — 100 хуу, нарын-бүдүүн дүктүг хайнак хойларның — 98,9 — 110 хуу болган. Ынчаарга нарын-бүдүүн дүктүг хайнак хойларның төлүгүр еске ийи бөлүктүң 7,9 — 8,9 хуугa ашкан. 100 хойга онаштыр хураган алырык барымдаазарга, чаглыг, чолдак кудуруктуг тыва хойлардан эң-не хөй (85-87), саража хайнактарындан оон эвээш (80-81) болгаш нарын-бүдүүн дүктүг хайнак хойлардан эң-не эвээш (16-55) хураган менди алдынган. Тырттүнген хураганнарның өлүп хоразары чаглыг, чолдак кудуруктуг хойларга — 15,1, саража хайнактарынга — 18,4, нарын-бүдүүн дүктүг хайнактар — 67,3 хуу болган. Нарын-бүдүүн дүктүг хайнактарның хураганнарының өлүп хоразарының хөй болуп турар чылдагааны үлегерлиг чылыг кажаанын чогунда болгаш кышкы үеде немелде чемни бербээнинде болур.

Денештирип турар бөлүктерде уксаа аргазының боттуг чылдагаалары бары хайгаараалдай илерээн. Чижээ, башгайгы беш хонукта тыва хойларның 44-үү азы 30,5 хуузу, ийиги беш хонукта — 25,6 хуузу оолдаан, саража уксаанын хайнактарының 30,2 болгаш 15,4, а нарын-бүдүүн дүктүг хайнактарның — 20,7 болгаш 18,9 хуузу оолдаан. Моон ап көөрге, тыва уксаалыг хойлар эдержилгеге бир дескн кирер болгаш оолдаашкыны улуг узамдыкпас-тыр.

Оон өске база бир чугула көргүзүг болза, язы-бүрү уксазының хойларының төлүнүн кайы хире өлүп хоразары болур. Тыва уксаанын хоонга бодаарга, саража хайнактарының хураганының өлүп хоразары 4,4 хуу, нарын-бүдүүн дүктүг хойларның 3,6 катап хөй болуп турар. Нарын-бүдүүн дүктүг хайнактарның

Балет артистериниң делегейниң IV конкурузунга

ГАЛИНА УЛАНОВА ЧУГААЛАП ТУР

Июнь 11-де Москвага балет артистериниң IV делегей конкурузу болуп эртер. Ленинчи шаңналдың лауреады, Социалистиг Күш-ажылдың ийи дакпыр Маадыры, СССР-ниң улустуң артизи Галина Уланова жюри кежигүнү болуп киржир.

ПМА-ның корреспондентизинге ооң интервьюзун мооң адаанда парладывыс.

Галина Уланова сценага танцылавастаандан бээр 20 чыл эрткен-даа болза, ооң-биле чугаалажып, интервью алыр үе дөмей-ле тывылбас.

— Танцылап турар үеде харын хостуг тургулаан мен — деп, Галина Сергеевна чугаалаар,— хүн чурумуи ёзугаар шактарны хуваагаи болур, ам ындыг эвес, барык хүнзедирле театрга турар-дыр мен. Өөреникчилеримниң шактарын таарыштыр тургузуп, олар-ныҥ-биле кичээлдеп хүнзээрдир мен. Барык кежээнин-не көрүкчүлер залынга олурар апаар-дыр, чүге дээрге өөреникчилеримниң кайы бирээзи ыяап-ла ойнаан болур. Күүседе кандыг болурун хайгаараар апаар...

Уланованың өөреникчилериниң арагында Улуг театрның сураглыг балериналары—Нина Тимофеева, Екатерина Максимова, ол ышкаш мырынай аныяк-даа болза, делегей конкурстарынга бедик шаңналдарны алгыланнар — Людмила Семеняка, Нина Семизорова олар база бар. Ленинчи шаңналдың лауреады, ССРЭ-ниң улустуң артизи Владимир Васильев база ооң өөреникчизи. Белеткел кичээлдеринге өске-даа сураглыг балериналар бо-ла келир. Малика Сабирова Душанбеден бо-ла ужудуп каар.

Чылдар-даа, бедик ат-алдардаа Г. С. Уланованы бичиндаа өскертпейн турар. Кайгамчык шилгедек аян-хевирк, бодүүн онзагай чоруу—ол-ла, хевээр. Сураглыг балеринаның ат-алдары ооң хүн бүрү амыдыралынга, кайгамчык турушкуг чогаадылгазынга хамаарылга чок ышкаш сагындырар.

— Өөредикчи-балетмейстер менде кандыг-бир тускай арга-метод чок ийин. Балерина бүрүзү алызындан бүдүш шынарлыг, бодү онзагай талаларлыг, болу арга-хевирлерлиг болур. Мен ол бүгүнү барымдаалап, ол ёзугаар өөредип турар мен...

Уланова балериналар-биле тус-туста ажылдап, танцының идеязын ажыдарынга ооң онзагай чүүлдерин чедип алырынга дузалап турар. Шимчээшкинниң хевирлерин ол аттыңгыр дээш эвес, харын чаз чүүлдү дилеп тыпсын дээш айтыр.

Уланова — классиктиг балерина. Ооң тургускаиы Жизельдин, Джульеттаның, Аврораның, Раймонданың, Одетта-Одилияның овур-хевирлерин кижилерни кайгаткан. Амгы үениң темазынга хамаарышкан балеттерге ол база танцылап турган. Танцы классиктиг болурунче ол ам-даа онза сагыш салып чоруур. Орус балеттиң онзагай талазы ооң тускай арыг шынарлыында деп ол санап турар.

Совет балет школазының өске амгы үениң балеттери-биле чергелештир онзагай талазы чүдел? — деп Улановадан айтырдым.

— Америкада, Англияда, Канадада, Францияда солун балет школалары эвээш эвес. Ук чүүлдерден биске ойнап кээп турар балеттериң көргүзүглерин барымдаалап чугаалап турарым бо. Оларның онзагайы чүдел? Чүнүҥ-даа мурнунда, танцының техниказында спортчу болгаш акробатика элементилериниң колдап турарында. Ол шала боттуг эвес. Бистиң совет балетте танцының шимчээшкиннери нарын, янзы-бүрү. Күүседикчилер кашпагай болуру негеттинер. Дурт-сын күштүг «ажылдаар» үжүрлүг.

XVIII-XIX вектерде европа чүүлдерин хореография уран чүүлүнүң ең эки талаларынга дазыган орус балет школазы кандыг-даа өскерилге чок артып турар деп чугаалап болбас. Ол школа хөгжүп сайзыраи, үе-чада бүрүзүнде онзагай талаларлыг болуп турар. Республика бүрүзүнде пластиканың национал онзагай чүүлүн, танцының аянын эскерип болур. Үениң демдээ, национал аян-шинчи, күүседикчиниң онзагай талазы — бо бүгү таңцыда илереттинип турар...

Амгы үениң баледи классиканы кызыл үндүрүптер боор деп чамдык үнелээшкиннерниң дугайын Галина Уланова база ёлкүш олурду. Ынчалзадаа классика көрүкчүлерни улам күштүү-биле хаара тудуп турар хевээр.

— Класеиктиг балет артистериниң Москвага болуп турар делегей конкурстарының дашгыкыда ат-сураанын өзүп турарының дугайында чүнү чугаалап болур силер?

— Дөрт чыл болгаш-ла бистиң найысылалывыска эртип турар үк конкурстар хөй-хөй чүрттарның балет уран чүүлүнүң хөгжүлдезинге идигин берип турар. Конкурстарга шыңгыы белеткенип, ооң-биле боттарының, чеднишкиннерин деңнеп, аныяктарның профессионал белеткелин үнелеп турар.

Москва конкурузунга ыяапла шаңналдыг черлерни алыр дээш кээп турар эвес, харын сураглыг мастерлер-биле ханы таныжып, олардан өөренип турары солун. Конкурс кижиниң бүгү назынында уттундурбас.

Конкурстуң түлекчилериниң чогаадыкчы оруктары онзагай. Делегейге сураглыг Улуг театрның сценазынга чедип алдынган ат-сураглыг чаа перспективаларга орукту ажыдып бээр.

Балет артистериниң Москвага болур делегей конкурузу база бир онзагай таладыг деп бодап турар мен. Аңгы-аңгы чүрттардан келген кижилер бот-боттарын ханы билчип алыкпаар. Улустарының араагында бүзүрел болгаш бот-боттарын хүндүлежир чорук делегейге бодараан турары кымга-даа күзенчиг. Амгы делегейниң чидиг байдалында уран чүүлдүң кижилери тайбыңны болгаш найыралды кажангызындан артык быжыглаар ужуругдуг. Москва конкурстары, ужуражышкыннары кезээде аиаа ачы-дузалыг болуп келген болгаш бо удаада база-ла ындыг болур деп бүзүрээр мен.

Валерий САНКОВ,
ПМА-ның корреспондентизи.

АЖЫКТЫГ ДЫШТАНЫЛГА

Улуг-Хем районда Жданов аттыг совхозтуң механизаторлары он бирги беш чылдың баштайгы чылының часкы хоозу ажылдарын бедик деңнелге организастыг эрттирген. Ажылагый бо чылын 2917 гектар черге тараа культураларын тараан. Ждановчулар хоозу ажылдарын шык базырышкыныидан эгелээш, чаштырылгага чедир эрозияга удур техника-биле чоруткан.

Ынчангаш олар хөрүнүү хаттан комгалаарының, тарылга шөлдериниң үрелирин болдурбазының талазы-биле ажылдарны чеднишкиниг чоруткан. Часкы хоозу ажылдарын эң-не бедик агротехниктиг байдалга эрттирер дээш механизаторлар аразында калбарган социалистиг чарышка хоочуи трактористер Маадырооп Седип, Иргек Конгар, Чолуур Донгак олар-биле аныяктар Артур, Андрей Бичеоол алышкылар хүн бүрүнүң планныг онаалдазын 120-140 хуу күүседип тургаш, часкы тарылганы кыска хуусаада доосканнар.

Чымыштың ишти сөөлүнде ждановчулар часкы хоозу ажылдарын доосканы-биле кадыы совхозтуң маёвказын чыл бүрүде эрттирер чанчылдыглар. Анаа часкы хоозу ажылдарынга шылгарааннарны шаңнамактап, янзы-бүрү спортчу маргылдаалары эрттирип турар.

Бо чылдың шак ындыг маёвказы чоокта чаа Ак-Тал суурга болган. Ооң баймрлыг ажыдыкпынында совхозтуң директору Б. К. Монгуш-оол ажыл-агыйның мурнунда салдынган, сорулгаларынга доктаавышпаан, часкы хоозу ажылдарынга шылгараан механизаторларның адын адап, оларга өртектиг белектерни, хүндүлел бижиктерни байырлачыг байдалга хөгжүм үнү чангыланып турда, тывыскан.

А ооң соонда аът чарыжы, өөре хүрежи-биле күш-ажылдың байырлалы уламчылаан. Ждановчулар шак ындыг улус спортчу маргылдаалар эрттирерде, районнуң өске-даа ажыл-агыйларының спортчуларын чалап алыр чанчылдыглар. Бо удаада база ындыг болган. «Ак-Туруг», «Улуг-Хая», «Күш-ажылдың хостуу», «Найырал», «УТКА 25 чылы» совхозтарның шырак дээш мөгелери, чүгүрүк аттары ол спортчу байырлалга база киришкеннер.

Чүгүрүк аъттарның 14 километр черге чарыжынга «Ак-Туруг» совхозтуң Кызыл-Даг салбырында малчын Арапчор Тюлюштүң аъды эртип келген. Ол-ла черден Ыяк-оол Тюлюштүң база «Күш-ажылдың хостуу» совхозтан Серен Санчының аъттары ийги, үшкү черлерни эзлээннер. Ол чарышка ниитизи-биле 50 хире чүгүрүк аъттар киришкен.

Улуг-Хем районнуң бүгү булуңнарындан келген 64 мөгениң хүрежинге бистиң республиканың хөөчүи мөгелериниң бирээзи, спорттуң бо хевирниге РСФСР-ниң спорт мастери Сүүр-оол Ондар шүүлген, а «Күш-ажылдың хостуу» совхозтан келген Кара-оол Дамба үжүүрлекшен. Ол хүн Жданов аттыг совхозтуң төвүнге янзы-бүрү спортчу маргылдаалар, ооң-тоглаа орай кежээге чедир үргүлчүдээн.

Совхозтуң ажыл-ишчилери шак ындыг солун дыштаныл алгаш, чаз күш-ажылчы неделязын бедик көдүрлүүшкүнүт эгелээн. Ам оларның мурнунда эң үгүлга кампания — хөй кыргылдазынче бир деминг киргеи, а механизаторлар боттарының техниказын сиген кезилдээнге белеткеп турар.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: совхозтуң мурнакчы трактористери М. Седипке өртектиг шаңналды тыпсып турары; аът чарыжының эгелээринин мурнунда.

Айтырыңар, харыылап берээл

ШИИТПИР ҮНЕРГЕ ТӨЛЭЭР

«Ургылдыг өг-бүлелерге күрүне дузаламчызын күштелдирер талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалда ажылдап турар иелерге, а ол ышкаш ажылдавайн өөренип турар херээженнерге уруун бир хар чедир доруттарар талазы-биле чамдыызын төлээр шөлээни бо чылдан эгелеп боттандырар дээн болгай. Ол доктаал ам боттанып эгелээн бе?» — деп, Эрзин райондан В. М. Кара-оол айтырыг салган.

Тыва АССР-ниң дээди судунуң кежигүнү, юрисконсультант С. Дорсаттың тус чагзага хамаарыштыр харыызын мооң адаанда парладывыс.

«Ургылдыг өг-бүлелерге күрүне дузаламчызын күштелдирер талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалда божаавы-биле алган төлевирлиг шөлээде турар херээженнерге чартык төлевирлиг шөлээни бээрин айыткан. Ындыг шөлээни бээрииң чүрүмнарының дугайында саавырны ажылдан кылырын ВЦСПС-ке болгаш шалың төлевириниң талазыбиле күрүне комитединге дазыскан. Үстүнде ады кирген черлер ол бүгүнү ажылдан кылгаш, шиитпир үндүрген соонда иелерге тыпсыр апаар.

Ындыг төлевирни 35-50 рубль хемчээлдиг тыпсыр. Тыва АССР-де чүрттан турар иелер ындыг төлевирни ай санында 50 рубль хемчээлдиг алырлар.

ЧАЙГЫ ШӨЛЭЭЛЕР ҮЕЗИ

Чайгы шөлээлээр үе келген. Миллион-миллион ажылчы чоннар санаторийлерже, дыштанылга бажыңнарынче, пансионаттарже чоруп, төрээн черлерин кезип, походтарже үнүп, экскурсиялап чоруп турарлар. Дыштанып барганнарның хандырылгазын профэвилел организацияларының канчаар организастап турарының дугайын СЭТА-ның корреспонденциялары мооң адаанда чугаалап турар.

СООҢГУ ЧҮК ЧАЛАП ТУР

Соңгу чүкте чайгы туристчи сезон эгелээн. Соловец ортулуктарда экскурсантыларлыг теплоходтар чедип келген. Чүрттүң бүгү булуннарындан келген аалчылар кадыг-дошкун агаар-бойдустуг крайның чараш чурумалдыг черлерин көргүзээн.

Соңгу чүкке келген туристерни Архангельскиде чаа тутқан «Турист» гостиница үткуп алыр. Ол гостиница аалчыларны элээн хөйү-биле хүлээп алыр байдалды тургускан. Шаандакы хоорай болур Кargополь болгаш Сольвычегодск, М. В. Ломоносовтуң төрээн чурту — Холмогорыларже, Ак далайның ортулуктарынче баар маршруттар туристерге ажылдап кыдыгнаан.

Архангельски.

«НЕПТУННУҢ» ААЛЧЫЛАРЫ

«Бистиң аас-кежиктиг чаш назынывыс» деп байырлал дыштанылганын «Нептун» өг-бүле бажыңынга болган. Аиаа Амур мугулдурнуң чурумалдыг эриинге, Байкал-Амур магистральдан, Кыдыккы соңгу чүктен, Сахалинден, Камчаткадан уруглар ада-иелери-биле чедип келгеннер.

Байырладың программазында — асфальтыга чураан ең эки чурук, элезинден тутқан шивээ дээш конкурстар бар. Ынчалзажок ан солуи болушкун болза «Далайлар хаанын» — Нептун-биле ужуражылга болган. Ол дээрге дыштанып келгеннерге бараалгаткан хөглуг оюн-тоглаа болур.

Дыштанылганын өг-бүле бажыңнарының, санаторий-профилакторийлер четкизин калбартыры — Приморьеның профэвилел организацияларының сагыш салышкынзырының бирээзи. Чоокта чаа аиаа «Строитель» өг-бүле профилакторийин ажыглалга киирген, ол ышкаш элээн кашкадыкпыдылга черлерин база тудуп турар.

Владивосток.

ДАЛАЙГА, КУРГАГ ЧЕРГЕ

Эштиң чоруур бадыкшылга чери болур «Петр Павленко» теплоход Кара далай эриктеринде Сказовск хоорайның чоогунга кээп доктаап турупкан. Николаевтиң дой-довурак заводунуң ажыддакчыларм, оларның өг-бүделери аиаа шөлээнин эрттирерлер. Дыштанып дээш келгеннерге пассажир суднозунда таарымчалыг бүгү-де байдалдар тургуступ-таан. Ийи неделя хуусаалыг путёвканың металлургтарга ортаа чүгле чеди рубль, арткаиын бүдүрүлге чедир төлээр.

Бүдүрүлгеге ажылдавышаан, кадыкшылын кым экижидин алырын күзей-дир, оларның дугайында профэвилел активчилери база сагыш салып турар. «Антон Чехов» пароходта тургускан санаторий-профилакторийниң ачы-дузазын оларга сүмелеп берип турар. Бо чылдың тоңчүзүнде ийи чүс орунлуг база бир профилакторий ажылдап эгелээр.

Николаев.

ДЫШТАНЫРЫ-БИЛЕ

Шевченко хоорайдан ырак эвеете. Каспий далайның эриинде, ажыттынган дыштанылга базаалары аалчыларны хүлээп ап эгелээн. Чүрттаарынга таарымчалыг кылдыр кылган бажыңчыгаштарда соодукчулар болгаш кондиционерлер, телевизорлар бар. Путёвкаларның хөй кезии — халас.

Дыштанылга черлериниң саны доктаамал өзүп турар. Бралиево суурда ажылдан турар-сыг-биле эмнээр черге ийи санаторий-профилакторий база нежежир. Меловой шенектиң чоогунда дыштанылганың улуг базазы туттунуп турар. Бо чылын Каспий далайның эриинге Мангышлак областың 50 муң хире нефтижилери дыштанырлар.

(СЭТА-ның корр).

Шевченко.

ИЮНЬ 12-ДЕН 14-КЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮНЬ 12-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.05—«Белинский». Уран-чечен фильм. 10.50—Моол Арат Республиканың Күрүвениң ыры болгаш танцы ансамбливиң концерти. 11.20—Медээлер. 11.25 — 14.15—Чаңсар. 14.15 — Медээлер. 14.35—«Чиик үлетпүр ажылдакчыларының хүүнүге». Документалдыг фильмнер программазы: «Дулеатиң шажаңы», «Кремльдиң үгулээларын», «Ойнаракчар». 15.10 «Орус чугаа». 15.40 — «Дунзаалалашкын дугайында». Эртем-таймылбырлыг фильм. 16.10 — Филиппиның республиканың национал бүдүрлалы—Хамаарышпас чорук хүүнүге. Филиппиның артистеринин концерти. 16.40—«Москваның комсомолунуң ажыл-херектери». 17.10 — 11 Минутко—«Мен, сен болгаш өскелер-даа». Телешоу.

КЫЗЫЛДАН

18.25 — 18.45 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бүгүн делегейде. 19.00 — «Ажма чугаа». 19.30—«Экрайда кинокомедия». «Трактористер». 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35—23.35 — Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, ССРЭ-ниң улустуң артизи С. В. Образцовтуң Останкинодуң концерт студиязынга кежээзи. Төнгенде — Бүгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Ургыларга фильм. «Кара далайның чалгыларын». Хой сериялыг уран-чечен телефильм. 5-ки сериязы. 13.15 — «Механико — эртken болгаш келир үелериниң арагында». Документалдыг телефильм. 14.05—«Ыры-81». Кузбас черде. 15.30 — «Кижи болгаш хоюлуг» 16.00—18.25 — Чаңсар.

КЫЗЫЛДАН

18.25—18.45 — Телемедээлер. 18.45 — «Тываның экранында». 19.00—«Чалгайжылызаже—хүн бүрүнүң кичээлгейин». 19.10—Документалдыг фильм. 19.20 — «Чиик үлетпүр ажылдакчыларының . хүүнүге». 19.30 — «Тыва—кинода». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Илбилиг экрай». 20.15 — «Кадыг ажылдажылга». Тележурнал. 20.45 — И. Штраустуң валызы. «Кайгамчык, ак-кок Дунайда». 21.00—«Ye». Информастыг программа. 21.35 — 23.45 — «Лайыныың уузун версталары». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 2-ги болгаш 3-кү сериялары.

ИЮНЬ 13-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.05—«Чаштарга анчыгаштар дугайында». Ленинградтан дамчыдылга. 9.35 — «Силерге, ада-иелер». 10.05 — «Ураң ыры, уяам кутул!» Тен телевидениеңиң болган Бүгү-эвилел развозуның уругларнын Улуг хорунуң концерти. Удуртукчузу — РСФСРниң алдарлыг артизи В. Попов. 10.45— «Кукрыныкстер». Документалдыг фильм. 11.35 — «Спортлотонуң» 24-кү тиражы. 11.45 — «Чедээш». Улусчу чогаадылганың IV делегей фестивалы. «Вентр чуруктар». 12.15 — «Литературулуг бесседалар». Шүлүкчү А. Сурков эрттирер. 13.10 — Ургыларга фильм. «Сахатта чай». Уранчечен телефильм. 14.15—Бүгүн делегейде. 14.30 — «Дириг дыштанар дугайында». 15.30 —«Орус шөл. Ооп дуңмазы». Документалдыг телефильм. 16.30 — «Таллиннин музыкалыг чуруктары». 17.05 —Политиктиг тайылбырлакчы Л. А. Волнесенскийнин беседазы. 17.25—«Диңсеңектиң бажыңы». Мультфильм. 18.05 — «Карта меридианындан . репортаж». Документалдыг-фильм. 18.50—19.05 — Чаңсар. 19.05—ССРЭниң улустуң артизи Е. Мирошниченко мырлаар. 19.45— «31-ги кылдыстиң аштырганы». Уранчечен телефильм. 1-ги сериязы. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — «31-ги кылдыстиң аштырганы». Уранчечен телефильм. 2-ги сериязы. 22.45—23.55—Эстрадалыг мырларың «Алдын Орфей» деп XVII делегей фестивалының лауреаттарының концерти. Болгариядан дамчыдылга. Төнгенде—Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

.20 — Чаз өглеңгенериниң телеклуу. 15.35 — М. Горький—«Тамы дуңдиде». Москвадың «Современник» театрының фильм-шимзи. 18.30 — «Музыкалыг киоск». Дамчыдылганы Э. Беляева чорудар. 19.00—«Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. Ленинградтан дамчыдылга. 19.45 — Н. Мясковскиң — Соната № 3. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Миша акыйгы». Мультфильм. 20.15 — Кайгамчык эвес кайгамчык чүүлдер». Армян ССР-ниң улустуң артизи А. Акопяниың киржиргези-биле концерт. 21.00—«Ye». Информастыг программа. 21.35—23.10 — П. И. Чайковскийниң—«Иолантаң». Фильм-опера.

ИЮНЬ 14-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 —«Сула шимчээшкинче, ыяскаалылар!» 9.05 — Баянистер оркестриниң концерти. Горький хоорайдан дамчыдылга. 9.30 — «Оттуруккуу». 10.00 — «Совет Эвилелиге бараан болуп тур мен!» 11.00—«Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 11.45—«Эртенги почта». Музыкалыг программа. 12.15 —«Дашгыкы далчылар Совет Эвилелиниң дугайында». 12.30 — «Көдээден дамчыдылга». 13.30 — «Музыкалыг киоск». 14.00—«Орус хөгээшкин». Мультфильм. 14.15 — «Великан эвес, Иван дугайында». Күрүвениң Евг. Вахтангов аттыг академиктиг театрының фильм-шимзи. 16.20 — «Кино аян-чоруктар клуву». 17.20—«Бөгүн — Чиик үлетпүр ажылдакчыларның хүүнүге. ССРЭ-ниң чиик үлетпүр министри П. Н. Тарасов дамчыдылгага киржир. 17.40 — «Бистиң байыр чедиришкинивисти хүлээп ап көрүңер». Чиик үлетпүр ажылдакчыларның хүүнүге музыкалыг программа. 18.15 — Аът спортунга делегей чемпионады. «Битца» деп аът-спорт комплексинден дамчыдылга. 19.00 — «Делегей панорамазы». 19.30—19.45— Чаңсар. 19.45 — «Поэзия» деп альманах». «Пушкинге турасхаатканы» 21.00—«Ye». Информастыг программа 21.35 — «Фестивальдар... конкурстар... концерттер...» Музыка комментатору О. Добросотова эрттирер. 23.00 — 01.10—Футболга ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Киев) — «Спартак» (Москва). Киевтен дамчыдылга. Чаңсарда — байдаркага болгаш каноэге эжидиришкинге ССРЭ чемпионадыидан репортаж. Төнгенде—Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — Спортчу программа: Аът спортунга ССРЭ чемпионады, байдаркага болгаш каноэге эжидиришкинге ССРЭ чемпионады. 15.20—«Чеве, кыстар!» Телеконкурс. 17.20—«Хоругдалга». Парагвайның Компартиязының ТК-ның бирги секретары Антонио Майданның салым-чолуун дугайында. Политиктиг тайылбырлакчы В. Дунаев эрттирер. 17.45—«Ийи капитан». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. В. Каверинниң романын ёзугаар. 1-ги сериязы. 18.55—«Театр чарлалының чанында». 20.00—«Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Илбилиг экран». 20.15—Регбиге ССРЭ чемпионады. «Мошиво» стадионнан дамчыдылга. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — «Чангыс аай чангыс». Документалдыг фильм. 21.45—22.45 — Спортчу программа: Байдаркага болгаш каноэге эжидиришкинге ССРЭ чемпионады. Футболга ССРЭ чемпионады. ЦСКА — «Зенит». 2-ги тайм. Төп «Динамо» стадионнан дамчыдылга.

Агаар

Бөгүн республикага болгаш ийиысылалга хөжүп турар бу-луттарлыг, дымыраан үеэстаар Казас-чараш чурумалдыг Алтайда турлечи сезон эгелээн. Оны хем оруктары-биле турлетер болгаш хая-чалым үнукчүлери ажыткаиар. Сүг турлээминиң болган чалыч үнериниң техниказының талазы-биле чаңчыл болган чарлыдаалар Катуңь хемже шапкын, саарылыг Семд хемчигештин киргеи акезынга болган. Аиаа Алтай крайның спортчуларындан аңгыда Сүбүрьның хөй-хөй девискээрлериден турлетер келген.

ЧУРУКТА: салчы-спортчулар хем кызаазында.

В. САДЧИКОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохроникназы.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

ИЮНЬ 10-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Ыяакшылдың моңге тооржузу» (2 сериялыг) 9.30, 12.30, 15.10, 17.50, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Кайгамчыктыг чүүлдер база тургулаар» 10.00, 15.30, 21.00 (үзаткан). Чаа киночыынды 9.30 шактан; «Жандарм болгаш өскээр өртемчей чурттугар» 17.20, 19.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Делир чоруур билет» 15.60, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Силерниң дүжүнерге-даа кирбээн боор» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (үзаткан) шактарда.

Редакциянуң адреси: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлалчыларының 2-35-24, 2-31-75 харысаалгалыг секретарының 2-43-35, секретариатның 2-23-35, партийжи эмдыралы болгаш совет тургузуг киллистериниң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агыйның киллизиниң 2-21-47, үлетпүр киллизиниң 2-31-75, чагаа киллизиниң 2-41-27 информацияның киллизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянның 2-12-45, солун келбейи барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Типаж 17866 Чагыг № 1259

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС-00400

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 136 (11634) | 1981 чылдың июнь 11, четверг | 1925 чылда үнелеттингеш | Өртээ 2 көп.

ПЛАН КҮҮСЕЛДЕЗИ КАНДЫГЫЛ?

Үлетпүр

Республиканың үлетпүрүү он бирги беш чылдың баштайгы чылының январь-май айлар планын бүгү кол-кол көргүзүгдер талазы-биле күүседипкен. Продукция сайгарарының (хемчээлиинин талазы-биле) күрүне планы 102 хуу күүсеттингеш болгаш пландан ажыр 187 мун рубль үлетпүр продукциязы сайгартыгаш. Эрткен чылдың беш айларындан сайгарылга хемчээли 400 мун ажыр рубльге көвүдээн. Республиканың 49 үлетпүр бүдүрүлге коллективтери беш айларның планныг даалгазыг күүседип, пландан ажыр 1,6 мун рубльдин продукциязын сайгарган.

Үлетпүр бүдүрүлгениң хевирлериниң хөй нуруузунуң беш айлар планы база күүсеттингеш. Ол болза, улус ажылагыйыңга эргежок чугула чүүлдер боон турар. Беш айлар иштинде пландан ажыр 28 мун тонна хөмүр-даштыг, 4,4 миллион киловатт-шак электрин энергиязын, 4 мун Г/кал чылыг энергиязын, 1,3 мун дөрбелчин метр соңга блоктарын, 0,6 мун дөрбелчин метр эжик блоктарын, 393 тонна сорттуг даг-дүгүн, 3,0 мун кубометр дилиг материалдарын, 1,5 эжеш хөм идиктерин, 104,3 мун рубльдин даараглыг кылыгларын, 52,7 мун рубльдин культурга амыдырал барааларын, 291 мун тонна эттин (1-ги чергенин субпродуктулары-биле кады), 20 тонна саржагны, 533 тонна чаңдан сүт кылыгларын, 251 тонна далганы, 377 тонна комбикормаарны, 15 мун дал эзиртпес суксунаарны, 1243 тонна дустуг бүдүрүп үлүдүрген.

Республика шинтизи-биле күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле беш айлар планыг 103,5 хуу күүсеткеч. Маңаа холбаштыр эрткен чылдың чогуур үезинде чаңгыс кижиге оналаштыр ажылдаң кылышкыны 5,4 хуу хөй болган. Үлетпүр бүдүрүлгениң бүгү-ле немелде өзүлдезиң күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң бедээнинин түннелинде чедип алдыганын демдеглээр херек.

Үстүнде айттынган кол-кол көргүзүглериниң талазы-биле элээн хөй күш-ажылчы коллективтер эң баштайгы көскү чедиишкиннерни чедип алганын айтып үжүрлүг. Ындыг коллективтерге «Тыва даг-дүгү» комбинат, тудуг кезекгериниң болгаш конструкцияларының заводу, республика типографиязы, БДИ-ниң болгаш БКН-нуң өөредилге-бүдүрүлге черлери болгаш өске-даа бүдүрүлге черлери хамаарыгр. Эрткен үе иштинде Чадананың тараа белеткээ пунктузу, мебель фабриказы болгаш өске-даа коллективтер кол-кол көргүзүглер талазы-биле планнарын доллуур болгаш ажыр күүседип, эрткен чылдың беш айларында турганыңга деннээрге, бүдүрүлге хемчээлиин улгаттырарын чедип алган.

Кайда-ла планның даалгаларны күүседири, бүдүрүлгенин ажыктыы болгаш ажылдың ышнары дээш харыысалганы кижи бүргүзүге чедир тайылбырлап, социалистиг чарышты чогуур деңнелге организастааныл, ындыг коллективтер ай-хүн санында-ла чедиишкинниг ажылдап планны болгаш социалистиг хүлээлгелерни чедиишкинниг күүседир деп үүе ам хымга-даа биилингир. Ындыг-даа болза, республиканың чамдык бүдүрүлге черлериниң удуртукчулары, специалистери болгаш оларда партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары бо чугула айтырыгже четпес кичээнгей салып туралры — оларның күрүне планнарын күүседирин хандырбайн турарындан илдең-дир. Оларның чамдыктарының продукциязы чеже рубльге чедир сайгарбаанын чижек кылдыр, көргүзүп болур. «Тудуг кезектери» комбинат 307 мун рубльдин, «Тыва көдээ тудуг» трестиң демир-бетон кылыглар заводу—201, автосепгелге заводу—70, Тураның ыяш белеткээр чери—35, эът-сөөк далганының заводу—31, Кызылдың туулбу заводу—25, Бии-Хемниң ыяш ажыл-агый чери—23 мун рубльге язылыг саткан эът эрткен чылдың ынчангы деңнелиинден 2387 центнер азы үш катап хөй болган. Ол ышкаш Барыын-Хемчик (1046 центнер), Тожу (507 центнер) районнарның совхозтары эътти база-ла эрткен чылдың ол үезиниден дыка көвүдеткен. Мөңгүн-Тайганы санаваска, чүгле Чөөн-Хемчик, Каа-Хем болгаш Тес-Хем районнар күрүнеге эът садарын эрткен чылдыындан кудулаткан. Ол черлерге садар малларының семиртии азыралгазын багай организастаанны илдең-дир.

Күрүнеге эът садарының чартык чыл планын «Мүнөк-чы», «Торгалыг», «УТКА 25 чылы», «Россия», «Шивилиг», «Бүрен», «Енисей» болгаш СЭКП-ниң XXV съездизиң аттыг совхозтар. Көдээ ажылагыйның дуржулга станциязы ажыр күүсеткилээн.

Амгы үеле малчыннарның республика Назылыңга кирижир эрге дээш чарыш чер болганда калбарган. Ындыг болганда мал ажылының продуктуларын бүдүрериниң база күрүнеге садарының чартык чыл планнарын чүгле чедир эвес, харын-даа ажыр күүседириңе көдээниң ажыл-ишчилерин мобилизастаары, аңаа чайның болдунар аргаларын, ыланган малды одарладып семиртирин бүрүн ажыглаары, бар курлавыларны дилеп тыварын районнарның партия, совет база көдээ ажыл-агый органнарының, совхозтарының удуртукчуларының болгаш специалистериниң чугула хүлээлгези болур. Он бирги беш чылдың баштайгы чылының бирги чартыының доссутурунга чедир чаңгыс айдан эвээш үе арткен. Ындыг болганда планның онаалдаларын бүрүн күүседирин чедип алыр дээш бүгү чүүлдерни кылыры эрге-жок чугула.

Хүлээлге күүселдезин хынап түр бис

ЧАҢГЫС АЙ АРТКАНДА

Мал ажылының продуктуларын күрүнеге садарының чартык чыл планнарын республиканың районнарының күүселдин турары июнь 1-де мелээ-биле:

Районнар	Сүт планга удур	Сүт планга хуузу	Дүк центнер-биле
Бай-Тайга	66,5	59,3	361
Мөңгүн-Тайга	—	—	26
Барыын-Хемчик	90,3	60,3	275
Өвүр	89,4	69,6	102
Чөөн-Хемчик	86,5	47,8	335
Улуг-Хем	80,5	69,8	217
Таңды	87,4	82,5	2
Бии-Хем	91,3	84,9	15
Тожу	93,0	81,0	—
Каа-Хем	86,1	90,8	4
Тес-Хем	81,2	39,7	130
Эрзин	89,7	75,0	63
Кызыл	73,2	85,7	34
Республика	85,3	72,0	1564

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шинтирлерин амыдыралга чедиишкинниг боттандырар, он бирги беш чылдың эгезинден тура-ла бедик көрүзүглерни чедип алыр дээш социалистиг чарышты калбартпышаан, малчыннар мал ажылының продуктуларын бүдүрериниң болгаш садарын көвүдедиринче улуг күштүг салып турар. Оны-ла-даа-зында сан-фактылардан көрүп болур. Эрткен чылдың бо үезинде турганынга бодаарга, бо чылдың беш айларының дургузунда сүттү республикага шинтизи-биле барыкла сес мүн центнер хирени хөйүг күрүнеге саткан, азы немелде өзүлде 8,3 хуу болган. Районнардан Бии-Хем 2341 центнерни, Таңды — 2166 центнерни эрткен чылдың ол үезинде деңнелдеп хөйүг дужаагаң. Күрүнеге сүт садарын Бай-Тайгадан болгаш Кызылдан өске сүт планныг бүгү районнар эрткен чылдың ол үезинниң деңнелиинден 9 мун центнер азы 23,9 туу көвүдээн. Ол-ла үеле эң хөй немелдиг Эрзин районуң ажыл-агыйлары чедип алган. Аңаа бо тыва саткан эът эрткен чылдың ынчангы деңнелиинден 2387 центнер азы үш катап хөй болган. Ол ышкаш Барыын-Хемчик (1046 центнер), Тожу (507 центнер) районнарның совхозтары эътти база-ла эрткен чылдың ол үезинниң дыка көвүдеткен. Мөңгүн-Тайганы санаваска, чүгле Чөөн-Хемчик, Каа-Хем болгаш Тес-Хем районнар күрүнеге эът садарын эрткен чылдыындан кудулаткан. Ол черлерге садар малларының семиртии азыралгазын багай организастаанны илдең-дир.

Күрүнеге эът садарының чартык чыл планын «Мүнөк-чы», «Торгалыг», «УТКА 25 чылы», «Россия», «Шивилиг», «Бүрен», «Енисей» болгаш СЭКП-ниң XXV съездизиң аттыг совхозтар. Көдээ ажылагыйның дуржулга станциязы ажыр күүсеткилээн.

Амгы үеле малчыннарның республика Назылыңга кирижир эрге дээш чарыш чер болганда калбарган. Ындыг болганда мал ажылының продуктуларын бүдүрериниң база күрүнеге садарының чартык чыл планнарын чүгле чедир эвес, харын-даа ажыр күүседириңе көдээниң ажыл-ишчилерин мобилизастаары, аңаа чайның болдунар аргаларын, ыланган малды одарладып семиртирин бүрүн ажыглаары, бар курлавыларны дилеп тыварын районнарның партия, совет база көдээ ажыл-агый органнарының, совхозтарының удуртукчуларының болгаш специалистериниң чугула хүлээлгези болур. Он бирги беш чылдың баштайгы чылының бирги чартыының доссутурунга чедир чаңгыс айдан эвээш үе арткен. Ындыг болганда планның онаалдаларын бүрүн күүседирин чедип алыр дээш бүгү чүүлдерни кылыры эрге-жок чугула.

НАЙЫРАЛДЫГ БАЙДАЛГА

СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Соединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң чазаа июнь 9-та Кремльдиң Улуг ордузунга Алжир Улус Демократтыг Республиканың Президентизи, Национал Хосталга Фронтузу партияның Чиңгине секретары Шадли Бенджедидтиң алдары дээш дүштеки шайлалга тургускан.

Ш. Бенджедид-биле кады дүштеки шайдалгага ону үдеп чоруур албан кижилери база келгеннер.

Совет таладан дүштеки шайлалгага эштер Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, А. А. Громыко, М. А.Суслов, Н. А. Тихонов, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргаларының оралакчылары, ССРЭ-ниң министрлери, ССРЭ-ниң күрком-тетгериниң даргалары, албанның еске-даа кижилери баргэннар.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президумунуң Даргазы Л. И. Брежнев дүштеки шайлалгага үүе чугаалаан.

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Хүндүлүг алжир аалчылар!
Эргим эштер!

Алжир Улус Демократтыг Республиканың Президентизи, Национал хосталга Фронтузу партияның чиңгине секретары эш Шадли Бенджедидке болгаш ону үдеп чоруур кижилерге чүректиң хавыыңдай байыр чедирип тур мен.

Алжир-биле бистер шаандан түрэ-ла найыралдыг улус бис. Алжир улустуң хосталга дээш демисселиниң аар-берге чылдарында оон үндезинни салдынган. Хостуг Алжир социализмни шилип алган, улус массаларының эрге-ажыктарын ёзугаар ханы нинтилел чаартылгаларының оруунче кирипкеде ол найырал чыл келген турум-ны улам бижыгып турган. Бистер алжир улус-биле кады амгы үениң үлетпүрүн тургузарынга болгаш аграр реформазын чорударынга, эң чугула социал болгаш культура айтырыгларын шинтирлээрниге оон чедиишкиннериниге деңге өөрүп турар бис.

Бистерни улустар аразының политиказы база дыка хөй чүүлдер талазы-биле каттыштырып турар, аңаа бистер амгы үениң эң чугула айтырыгларының талазы-биле нинти туруп-биле киржип турар бис. Ону бөгүн эгелээн чугаалажышкынар база катап бадыткаан.

Чугаалажышкыннарның кол-ла кичээнгейи тайбының камгалаарының, улустарның хостуг, хамаарышпас болган айыл чок чоруунга империалистиг бөлүктерниң халдаашкыныарын ойтур шаварының айтырыглары туруп турары биилингир.

АКШ-тың күткээни боо-чепсекти кажан-даа туруп көрбээн хемчээлдин-биле эңдере бүдүрер чорук, Пентагоннуң калчаалыг стратегтиг чүткүлү, дорту-биле чугаалаар чүүе болза, америк империализмниң делегейге тергиндээшкинни тургузарын кордаан бо бүгү дүвүрээзиниг үүлгединшкиннери улустарның удурланышкынын болгаш килиңээшкинни болдуруп турары долузу-биле биилингир.

Ындыг удурланышкынны кошкадыр дээш олар хоозунда бүрүп продукцияны чедир бүдүрүп үндүрбээн. Ол дээрге, эң хөй продукцияны чедир кылбаан коллективтер-дир.

Бир эвес кандыг-кандыг болгаш кайы хире продукцияны кайы черлер чедир бүдүрбээнин айтыр болза ынаңдыг: 25 тонна шуткаан шой, 304 тонна тудуг чугайы, 568 мун тудуг туулбузу, 5,2 мун кубометр эптээр демир-бетон кылыгларын, 6,5 мун эжеш кедис идик, 26 тонна колбасо кылыгларын, 256 тонна хлеб-бүдүлге кылыгларын хереглекчилерге чедир бердинмээн.

Ол бүгү продукцияны бирип турар бүдүрүлге черлериниң удуртукчуларын, специалистерин болгаш оларда партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары бо чугула айтырыже четпес кичээнгей салып туралры — оларның күрүне планнарын күүседирин хандырбайн турарындан илдең-дир. Оларның чамдыктарының продукциязы чеже рубльге чедир сайгарбаанын чижек кылдыр, көргүзүп болур. «Тудуг кезектери» комбинат 307 мун рубльдин, «Тыва көдээ тудуг» трестиң демир-бетон кылыглар заводу—201, автосепгелге заводу—70, Тураның ыяш белеткээр чери—35, эът-сөөк далганының заводу—31, Кызылдың туулбу заводу—25, Бии-Хемниң ыяш ажыл-агый чери—23 мун рубльге язылыг бүдүрүлге черлери база хамаарыгр.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң бедидери планныг даалгаларны долдур болгаш ажыр күүседирииниң эң чугула күүлавыры деп чүве билдингир. Ындыг-даа болза, республиканың 18 күш-ажылчы коллективи бо чугула көргүзүгүн эрткен чылдыындан бедидеп тургаш-ла, харын улам кудуллаткан. 16 бүдүрүлге черниң күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле планын күүсеткээн. Оон түннелинде 597,1 мун рубльдин продукциязы чедир кылдыымаан. Ол дээрге, бистиң республикага хамаарыштыр хөй сан-дыр.

1981 чылдың баштайгы чартыыкын доостурунга чедир ай четпес үе арткан. Хожудап турар бүдүрүлге коллективтери, оларның удуртукчулары болгаш специалистери, партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары он бирги беш чылдың планныг даалгазын долдур болгаш ажыр чедиишкиннг күүседир дугайында СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докладынга ачыштыр бүгү улустуң социалистиг чарыжынга улам идепкейлиг кирижир дээш немелде хемчеглерни алыры, ажылчы чоннарның бүгү күжүн бо чылдың планын хуусаадап эрте күүседириче мөөнүзээр ужурлуг.

СОВЕТ-АЛЖИР ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

Совет-алжир чугаалажышкыннар Кремльде июнь 9-та эгелээн.

Совет таладан чугаалажышкыннарыны СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүзү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Тихонов, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүзүнге кандыгат, ССРЭ-ниң даштыкы черектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүзүнге кандыгат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев;

алжир таладан — Алжир, Улус Демократтыг Республиканың Президентизи, Национал хосталга Фронтузу партияның Чиңгине секретары Шадли Бенджедид, НХФ партияның ТК-зының кежигүзү партия ТК-ның даштыкы харылзаалар талазы-биле комиссиязының даргазы С. Хофман, НХФ партияның ТК-зының кежигүзү, УАДР-ниң ССРЭ-ле элчизи Л. Якер, НХФ партияның ТК-зының кежигүзү, сан-хөө министри М. Х. Ялд, НХФ партияның ТК-зының кежигүзү, планнашкын министри А. Брахими олар чоруп турар.

Найыралдың болгаш богботтарын билчиринин байдалында эртип турар чугаалажышкыннарга амгы делегей байдалының чугула айтырыглары оон иштинде Чоокку Ортаакы Чөөн чүкте, Чер-Ортузу далай кавызында болгаш делегейниң чамдык өскедаа девискээрлеринде байдалы чугаалашкан.

АКШ-тың баштааны империалистиг бөлүктерниң дайынзырак авантюристиг политиказы делегей байдалын шыгыны нарыладып, тайбыңга болгаш улустарның айыл чок чоруунга кыжайын турарын демдеглээн. Чепсегленишкинин болгаш дайын белеткелиниң ол угланышкынынга удур Совет Эвилели тайбыныны быжыглаарының болгаш чавырлыышкынны камгалаарыңын политиказын угландырып турар деп, Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн. Милзаарга ол политиканы тайбынга ынак бүгү күштерниң калбаа-биле деткип, чүүлдүзүнүп турарын СЭКП-ниң XXVI съездизиниг көдүргем тайбың инициативаларының болгаш саналдарны хөй чурттарда үнелеп кергени хереглеп турар. Чер кырынга бүзүрелдиг болгаш быжыг тайбынче терек кырында чүткүдүг бүгү күштер-биле Совет Эвилели кады ажылдавышаан, делегейниң дүшкүүрдүг чоруун чавырылдырар дээш моон соңгаардаа шудургу демисежиилге бүрүн шинтирлиг.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң айытканы даштыкы политиктиг программаны, тайбыны болгаш делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаарынче, улустарның хосталгалыг демиселин деткиринче Совет Эвилелиниң чыгылыш чок утлаышкынын Ш. Бенджедид чүүлдүзүүшкүн-биле үнелээн.

Чоокку Чөөн чүкте байдалды чугаалажып тура, АКШ-тың шуут эжелекчи ажык политиказынга база Кемп-Девид дүжүп берикчи дугуржулгазынга даянган Израильдиң улам идепкейжээн дайынзырак чоруу чепсектиг чаа месилдежишкинниң кыжанышкының тургузуп турарын демдеглээн. Израильдиң Ливанда өөрүк-чөңгээлиг үүлгедиглери болгаш израиль ужар чүүлдүүн Иракты найысылалы Багдадче дээрбечи халдаашкыннары ол дугайын тодаргай хереглеп турар.

Чоокку Чөөн чүкте байдалды, чогумчалыг шинтирлээрияге коллективтиг күжениишкиннериниң онза эргежок чугулазын ынла тургустуган байдал бадыткап турарын ийи тала илергейлээн. Чоокку Чөөн чүк талазы-биле анаа соңуургаалдыг бүгү таладоның, оон иштинде Палестинаны хостаар организацияның киришкир делегейниң түскай конференциязын чыылыраар дугайында СЭКП-ниң XXVI съездизиниг илип үндүрген болгаш хөй-хөй араб чурттарның деткээнин саналга ол талазы-биле боттуг оруктуг ажылдың турар деп демдеглээн. Израиль халдаашкынның уржуктарын узуткаларынче, девискээрге чогумчалыг база тайбын байдалды тургузарынче угланган Совет Эвилелиниң саналдарын Алжир деткип турар деп, Ш. Бенджедид медеглээн.

Чер-Ортузу далайның кавызында тургустунган байдалга хамаарыштыр чамдык айтырыгларны чугаалажып турл, ол девискээрде дүшкүүрдүг чоруктуң тургузуп турар чылдагаанарны чайладырының, Чер-Ортузу далай девискээрниң чурттарының тайбынын болгаш улустар аразында ажыл чок чоруктуң эргежажының үре-түнелдиг база ден эргелиг кады ажылдажылгазын хөгжүдериниң чүгүлезын ийи талалар бадыткаан.

Чугаалажышкыннарының үлгамыдаар.

(СЭТА).

Эш Ш. БЕНДЖЕДИДТИҢ чугаазы

Эргим эш Даргам!
Эргим өөнүктер!

Хамыктың мурнунда Алжирниң кажан-кезээде эң эки харылзажып келгени чурттуң—Совет Эвилелиниң кайгамчыгтыг найысылалы—Москвага келирл менээ дыка-ла өөрүшкүлүг-дүр деп силерге чугаалаар ужурлуг мен.

Бөгүн бистериниң силерниң аранарга турарывыс дээрге, бистиң ийи чурттуң аразында харылзаанны үргүлчү илередип келгеин аңгы-аңгы деңнелдерге чаражырының чаңчылдарының чайгаар үргүлчүлээшкиниң бөрү турары билдингир. Ол бистиң улустарывысты каттыштырып турар найыралдың дугайын база катап илередириниң болгаш улустар аразының амгы байдалында бо хире чүүлдер АКШ-ка болгаш өскедаа барыын чүк чурттарынга бистиң аравыста салдынган бүгү-ле улуг-улуг айтырыглар талазы-биле ак сеткилдиг чугаалажышкыннарны кылыры, кайы-кайызынга-даа таарымчалыг шинтирлээшкинни тывары сүмелеп турар бис. Бистер — быжыг тайбыңның болгаш бот-боттарынга ажыктыг кады ажылдажылганың оруктарын кады дилеп тывары дээш туржуп турар бис.

Чоокку Чөөн чүк болгаш Чер ортузунуң далайының девискээри ышкаш, Алжирге болгаш Совет Эвилелиниге-даа ындыг чоок турар регионнар-биле холбашкан айтырыглар талазыбиле бистиң туружувус шынныг болгаш быжыг тайбынче чүткүл-биле база тодараттыныр турар.

Чоокку Чөөн чүкте кризисти шинтирлээр талазы-биле бодунуң туружун Совет Эвилели чаңгыс эвес удаа тодаргай болгаш билдингир кылдыр илередип келген. Ындыг турушту араб күрүнелериниң талазындан улам хөй билип, деткип турар болгаш оларның Чоокку Чөөн чүкке быжыг тайбыңны хандырарыңга салыышкының улуг ужур-дузалыг деп көрүп турар бис.

Империалистериниң чавырлыышкыңга удур походу Чер ортузунуң далайын база оон эртпээн.

Испанияны НАТО-же кирлыртар дээш аңаа мыңлыышкын база күштелип турар. Грецияга америк шериг базаларын тургузарда көзүлдүр-ле деп эрге чок дугуржулганы кылырын албадап турар. Ол регионуның дешнилгелиг чурттарыңга удур месилдештирлгениң болгаш көөр хөөн чок чоруктуң кампаниязы улам кадыг-каржы боон турар.

Чер ортузунуң далайын шериг-политиктиг конфронтациянның району болурундан тайбыныңның болгаш кады ажылдажылганын туруштур зоназынче шилчидер ужурлуг болгаш шилчидип болур-даа деп бистер АКШ-ка болгаш өскедаа барыын чүк чурттарынга бистиң аравыста салдынган бүгү-ле улуг-улуг айтырыглар талазы-биле ак сеткилдиг чугаалажышкыннарны кылыры, кайы-кайызынга-даа таарымчалыг шинтирлээшкинни тывары сүмелеп турар бис. Бистер — быжыг тайбыңның болгаш бот-боттарынга ажыктыг кады ажылдажылганың оруктарын кады дилеп тывары дээш туржуп турар бис.

Чоокку Чөөн чүк болгаш Чер ортузунуң далайының девискээри ышкаш, Алжирге болгаш Совет Эвилелиниге-даа ындыг чоок турар регионнар-биле холбашкан айтырыглар талазыбиле бистиң туружувус шынныг болгаш быжыг тайбынче чүткүл-биле база тодараттыныр турар.

Чоокку Чөөн чүкте кризисти шинтирлээр талазы-биле бодунуң туружун Совет Эвилели чаңгыс эвес удаа тодаргай болгаш билдингир кылдыр илередип келген. Ындыг турушту араб күрүнелериниң талазындан улам хөй билип, деткип турар болгаш оларның Чоокку Чөөн чүкке быжыг тайбыңны хандырарыңга салыышкының улуг ужур-дузалыг деп көрүп турар бис.

Империалистериниң чавырлыышкыңга удур походу Чер ортузунуң далайын база оон эртпээн.

Испанияны НАТО-же кирлыртар дээш аңаа мыңлыышкын база күштелип турар. Грецияга америк шериг базаларын тургузарда көзүлдүр-ле деп эрге чок дугуржулганы кылырын албадап турар. Ол регионуның дешнилгелиг чурттарыңга удур месилдештирлгениң болгаш көөр хөөн чок чоруктуң кампаниязы улам кадыг-каржы боон турар.

Чер ортузунуң далайын шериг-политиктиг конфронтациянның району болурундан тайбыныңның болгаш кады ажылдажылганын туруштур зоназынче шилчидер ужурлуг болгаш шилчидип болур-даа деп бистер АКШ-ка болгаш өскедаа барыын чүк чурттарынга бистиң аравыста салдынган бүгү-ле улуг-улуг айтырыглар талазы-биле ак сеткилдиг чугаалажышкыннарны кылыры, кайы-кайызынга-даа таарымчалыг шинтирлээшкинни тывары сүмелеп турар бис. Бистер — быжыг тайбыңның болгаш бот-боттарынга ажыктыг кады ажылдажылганың оруктарын кады дилеп тывары дээш туржуп турар бис.

Чоокку Чөөн чүк болгаш Чер ортузунуң далайының девискээри ышкаш, Алжирге болгаш Совет Эвилелиниге-даа ындыг чоок турар регионнар-биле холбашкан айтырыглар талазыбиле бистиң туружувус шынныг болгаш быжыг тайбынче чүткүл-биле база тодараттыныр турар.

Чоокку Чөөн чүкте кризисти шинтирлээр талазы-биле бодунуң туружун Совет Эвилели чаңгыс эвес удаа тодаргай болгаш билдингир кылдыр илередип келген. Ындыг турушту араб күрүнелериниң талазындан улам хөй билип, деткип турар болгаш оларның Чоокку Чөөн чүкке быжыг тайбыңны хандырарыңга салыышкының улуг ужур-дузалыг деп көрүп турар бис.

Империалистериниң чавырлыышкыңга удур походу Чер ортузунуң далайын база оон эртпээн.

Испанияны НАТО-же кирлыртар дээш аңаа мыңлыышкын база күштелип турар. Грецияга америк шериг базаларын тургузарда көзүлдүр-ле деп эрге чок дугуржулганы кылырын албадап турар. Ол регионуның дешнилгелиг чурттарыңга удур месилдештирлгениң болгаш көөр хөөн чок чоруктуң кампаниязы улам кадыг-каржы боон турар.

Чер ортузунуң далайын шериг-политиктиг конфронтациянның району болурундан тайбыныңның болгаш кады ажылдажылганын туруштур зоназынче шилчидер ужурлуг болгаш шилчидип болур-даа деп

(Төнчүзү 3-ку арыңда).

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандыраал!

ЧАРЫШ — чедиишкиниң бызазы, кижизидикки күш

XI БЕШ ЧЫЛ: БҮГҮ ТАЛАЛЫГ ИНТЕНСИФИКАЦИЯ — КОЛ ҮНДЕЗИН

1981 биргн чыл

Июнь

Чарыштың девизи: «Ажыктыг, шынарлыг ажылдаар!». Ол дээрге ниитиниң байлаан ээ ёзу-биле көөрү, бүгү-ле бар курлавырларны, бүгү бүдүрүлге күчүлерин билдилиг болгаш чөп ажыглаары, эң эвээш чарыгдалдарны үндүрүп тургаш, бедик түннелдерни чедип алыры болур.

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның социалистиг чарыш дугайында доктаалындан.

Чарыш ХРОНИКАЗЫ

НЕМЕЛДЕ ХҮЛЭЭЛГЕ

Тес-Хемниң «Чодураа» совхозтуң Хараал-Тей сүтбараан фермазының коллективи июнь бирде чартык чылда күрүнеге сүт садарыныц планын күүседеткеш, бо хүннерге чедир планнан ажыр 6 тонна эки шынарлыг сүттү бүдүргеи. Ферма 146 тонна биргн сорттуң сүдүн күрүнеге дужаараан.

Хөй сүт саап алыр дээш саанчылар аразында калбарган социалистиг чарыштың мурнакчылары хөй. Ында Кызыл-оол Хиртикейге удуртқан тудугжулар бригадазы «Ак-Туруг» совхозтуң төвүнде чүрттелге бажыңнарын тудуп турар. Бо хүннерде ында ийи чаа чүрттелге бажыңнарының хаазын тудуп доозкаш, шалазын салып турар.

Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу Кызыл-оол Хиртикей ол бригаданың ажылын эки удуртуп, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш күш-ажылчы салыышкынын киирип, эш-өөрүн социалистиг чарышче кыйгырган, улуг тура соруктуг ажылдап турар.

Л. ШУРУКУ.

ЧАЙЛАГЖЕ

Чөөн-Хемчикте «Хөндергей» совхозтуң малчыннары Кавва Куулар биле Канчыыр-оол Монгуш олар бо чылын чүс хойга онаалтыр хөй хураган камгалап алыр талазы-биле ук ажылагыйда эң эки түннелдиг болганнарның одуруунда кирген. Ол дээрге, малдың кышкы ажаалда-азыралын экижиткенинин, мал чемининг курлавырлын, одар-белчинрни шын ажыглаанының, хойну чылыг суг-биле суттарын турганының ачызында чедип алдынган.

Мурнакчы хойжулар бо хүннерде малчынарның республика Наадымынга үткүштүр чарышка кирипшиваан боттарының кыштагларында мал кажааларын аштап-арыглаан, септеп алган болгаш ам малды озарладып семиртир дээш чайлагай берген.

Мал кыштатлаашкынынга үлегерлиг белеткеиир талазы-биле республиканың бүгү малчынарынга өзүнчилеринин кыйгырын Хөндергейнин малчынындары өзүниле дөтпээш, мал чемининг белеткелинге боттары база идепкейлиг киржирин хүлээгеннер.

А. МОНГУШ.

Мергежилдиң тергиини

МЫНЧААР ОРГАНИЗАСТАП ТУРАР БИС

Кызылдың пассажирлер АТБ-зиниң коллективи СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырары, бүдүрүлгенин планныг онаалдаларын күүседири дээш он бирги беш чылдың баштайгы чылында кызымак ажылдап келген.

Хоорай иштинге болгаш районнар аразында пассажирлер аргыштырылгазын экижидер, пассажирлерни хандырарының культуразын бедидер дээш бистин АТБ-ниң удуртулгазы, партия, профэвилел организациялары түскай хемчелгелерни ажылдап кылгаш, оларны ажыл-херекке боттандырып турар. Социалистиг чарышты дээштиг организастаары дээш база эвээш эвес ажылдап келдивис. Колоннаар, участоктар, колонналарның ацгы-ангы бригадалары социалистиг хүлээлгелерни алгылаан. Чарыштың түнелии кварталдан база ай сайында үндүрүп турар бис. Квартал түнели-биле үндүрген, тиилекчилерге шилчиир Кызыл тукту, вымпелди, акша шаналын берип турар. Чарыштың түнээрии озалдатпайн, ай-шаанда үндүрген, мурнакчы бригаданы, участокту колоннаны демдеглеп, коллективтиң хуралынга түнелии дыңнадып, мурнакчыларны шаиаап-мактап турар.

Оон аңгыда бүдүрүлгеде хөй-ниити организацияларының ажылы база элээн идепкейжээн. Ук организацияларның ажылын колдуунда коммунистер удуртуп турар.

Коммунистер Ю. М. Деревягин улусчу контроль бөлүүнүң, В. В. Зубков профилактика чөвүлелиниң ажылын удуртуп турарлар. Орук-транспорт шимчээшкинниге оззал ондакты болдурбазының, эш-хүүжүнүн судулуун ажылын организастааны багай эвес. Шимчээшкинниң чурумуи хажыткан чангыс-даа таварылганы сайгарбайн эрттирбес, комиссия кежигүннери үргүлүү кычээшгейге ап чугаалажып турар.

Бүдүрүлгенин профэвилел комитединиң киржилгези-биле калбак хуралынга социалистиг чарыштың тиилекчилерин илередип, шаиаап-мактаан.

АТБ-ниң колоииаларының аразындан № 3 колонна (начальниги В. В. Бойко) чарыштың тиилекчизи болуп, бүдүрүлгенин шилчиир Кызыл тугуи болгаш 300 рубльдиң акша шаналын алган.

Бүгү АТБ-ден ниитизи-биле «Эң эки септекчи», «Эң эки чолаачы», «Эң эки бригадир» деп атты тергиинерниң тергиинеринге тыпсын турар бис. Бедик мергежилдиг слесарь К. Н. Костинов «Эң эки септекчи», дуржулгалыг чолаачы П. П. Щегонин «Эң эки чолаачы» деп аттарны чедип алганнар. Оиңу беш чылдың түнелдерии-биле Күш-ажылчы Алдар орденниң ушку чергезиниле шаиаткан В. Н. Кулештиң чолаачылар бригадазы «Эң эки бригада» атка төлептиг болган, бо бригадага тускай расказадып, АТБ-ниң күш-ажылчы алдар тугун көдүрген. Бистиң АТБ-де В. Кулештиң бригадазы бригаданың керээлиг ажылдаар аргазын кымыл-даа баштай шиигээдип эгелээн болгаш ол дешилгелиг арганы чедимчелиг ажылган шылааннар болгай. Бо мурнакчы бригада он бирги беш чылды база эки эгелээн болгаш мурнуку одурүнүг башгап турарын демдеглээри ол-ушуг.

Автобус чолаачыларының бригадаларының болгаш септелге участоктарының аразында чарыштың мурнакчыларын айтырга мынаыг. № 2 колоннадан Д. И. Кочеевтин, № 3 колоннаган Г. Ф. Андреевтин удуртканы бригадалар чарышка бирги черии эгелээн. Ийнги черде В. Н. Баркаловтуң чолаачылар (№ 2 колоннадан) бригадазы. Септекчилерден А. Г. Имамутдиновтуң бригадазы ушку черде болган.

Кызылдың пассажирлер АТБ-зи пассажирлер аргыштырылгазының талазы-биле республиканың бүгү районнарын хамдырып турар улуг бүдүрүлге болгай. Ынчангаш хөй кижилиг улуг коллектив болганда социалистиг чарышка чолаачыларны, септекчилерни бүрүнү-биле хаара тударын оралдажып, чарыштың түннелдин хөй талалыг кылдыр үндүрерии организастаан бис. «Эң эки экипаж» деп атты № 2 колоннадан Н. И. Анциферовтин, Леостобаевтин болгаш № 3 колоннадан М. И. Черешкевичиниң, А. А. Матюшовтуң экипаждары чедип алган. Ол тиилекчи экипаждарга шилчиир вымпелди болгаш кижи бүрүзүнге 30 рубльдиң акша шаналын тывыскан.

Арыг-шевер талазы-биле эки көрүзүглерии чедип алган, токарьлар цеги бирги черии, аккумулятор цеги ийнги, малярлар цеги үшку черии эгелээн.

«Мергежилдиң тергиини» деп ат дээш чарышка колонна бүрүзүнден үш тиилекчиге шаналды тыпсып турар. Бирги черии эгелээн дээш 50 рубльди, ийнгизиие — 30 рубльди, үшкүзүнге 20 рубльди тыпсыры көрдүгеп. № 1 колоннадан Ю. М. Деревягин, Е. С. Каусов, П. С. Пугачев, № 2 колоннадан Г. М. Белников, С. П. Мячин, С. П. Агапов болгаш № 3 колоннадан Ш. К. Шеомзоа, И. Ю. Павловин, В. Б. Межов олар «Мергежилдиң тергиинери» болганнар.

Пассажирлерии үлегерлиг хандывары дээш чарышка дыка хөй чолаачылар эки түнелдерии чедип алган. «Улегелиг чолаачы» деп атты АТБ-ден 50 ажыг чолаачы чедип алган. Оларның мурнуку одурүнүнде К. А. Бабкин, В. В. Золотых, А. Ф. Исаев болгаш оон-даа өскелер чоруп турар.

А. ОВСЯННИКОВА.

Кызылдың пассажирлер АТБ-зинде профэвилел комитединиң даргазы.

ШЫНАР — КОЛ КӨРГҮЗҮГ

«Улустуң хереглел барааннарын бүдүрериң калбартыры база шынарын экижидери, ачы-дуза чедирииниң адырын көгжүдери, чаагай амыдыралды көдүрер талазы-биле партияның күжениишкиннериие бирги чергенин ужур-дузалыг болуп турар» деп СЭКП-ниң XXVI съездизиниг СЭКП Төп Комитединиң Отчёт иletkелиигге үш Л. И. Брежнев онаалап демдеглээн. Ында кирген чамдык сөстер бистиң ажылывыска дорт хамаарыжып турар. Чүге дээрге, бистиң «Чечек» ательезиниң коллективи хөй сайгыг чагыкчылардан платьелер, костюмнер, чүвүрлер, тонпар болгаш өскелээ хептер кылыр материалларны хөйүбиле хүлээп алгаш, оларга даарап берип турар. «Даарап берип турар» деп чугаалаарга-ла белеи ишкаш сагыныларар. А херек кырында мындыг эвес болдур ийин. Чамдык чагыкчылар бичии четпес чүве дээш-ле хөй чугаа-соот үндүрүксээр, чемелээр боор-дур. А өскелери коичуг шии негелде кылып кээр, үшкүлери ажылла четпестерии, брак болу бээр таварылгаларны элиг алырын сүмелеп, саиалын киирип, дуза каларын ораллажырлар. Бистер, даараныкчылар, колдуунда-ла оларның сөзүн дыңнап, бүдүрүлге хүралларына оны элиг алырын дугуржуп ап турар бис.

Бо ательеге ажылдаала үр апардым. Колдуунда-ла бригалирлеп келдим. Мээң бригадамда он кижи бар. Олар назы-хар, ажыл-чаң талазы-биле ангы-ангы. Бирээзи өскезинге демейлешпес. Ынчалза-даа оларның күзели, тура-соруу чүгле чаңгыс чүвеге—бригаланың иити ажылынга чагыргакан. Бригада кежигүннери операция бүрүзүн аңгы кылып, ону шынарлыг даараарыиие кол кичээнгейни салып турар. Бистиң бригадавыста шынар айтырыы — кол черии эгелээн. Бичии-ле үрей кылыышкын болу берзе, ону дораан элиг алыр чанчылдыг бис. Черле мынаш, бистиң ательеге бүдүрген продукция бүрүзү эки шынарлыг болзун дээр дугайында улуг кичээнгейни салып турар. Бистиң кол хынакчыларывыс—чагыкчылар. Ынчангаш ажыл бүрүзүнүң сеткилинге, оон дурт-сынынга таарыжыр чараш хептерни бүдүрер дээш бүгү арганы ажыглап, чаа дуржулгаш шиигээнии ап турар бис. Ажылывыс шынарын хүнүн хынаар контролёрлар бар. А среда санында бригада бүрүзүнге улуг хыналаны база чорудун турар. Хүн-бүрү ап чорудун турар мындыг хемчелериң түнелиниде брак кылырының саны дыка кызырылган.

Ажыл бүдүрүкчүлүг, продукциниың шынары эки болган тудум ай, квартал планнарын күүседиринге догум болуп турар. Апрель айда 3100 рубльлиг чевин даарап планнавысты 3564 рубль кылдыр күүсединнвс. Май айда бригада кежигүнери база багай эвес ажылдааннар. Биске 3038 рубльлиг продукцияиың бүдүрер план берген. Оиу бистер 3046 рубльге боттандырдывыс. Бригадада ажылынга кызымак, төлептиг дааранныкчылар эвээш эвес. Олар коллуунда-ла хөй чыл ажылдаан, байлак аргадүржүлгалыг чүвер болуп турар. Чижээ, Раиса Ипполитовна Катаева, Валентина Макаровна Шюлькина бо коллективке ужеи ажыг чыл бүрүнгаар келгеииер. Олар коллективтиң чоргаараалы даимоччүжүг дизе частырыг болбас. Дүржулгалыг дааранныкчылар аныяктарны өөредип, аларга аргажүмелии берип чоруурлар. Ийи ажишки дагдыныкчы дүлээлгеиия ак сеткилаит күүсетпишаан, бригаданың мурнуила салдынган планныг даалгаларны челинишкиннг күүседиринге үлүүн кирип турарлар.

Бригадада мурнакчы аныяктар баш бар. Олардың биргээи — Валентина Евграфовна. Ол бригадага ажылдаап үр болбаан. Валентина ийи чыл дургузуида даараныкчы мергежилдиң чажыттарын хаалап, бистиң ательеге бүдүрүлгеии ыызы-биле шиигээдип алган. Ол ам мурнакчыларның одуруунда. Аныяк кыс ам хеп баарар черде ажылдап турар. Ол белен хептя баскаш, складка дужаап каар.

Бистиң бригадавыс эр улустуң костюмнерии даарап турар. Оиу эзлештирип даараар арганы ажыглап, кылып турар бис. Ол бисте ажыглаттынып турар мурнакчы арганарының бирээзи. Хүнде кылыр нормавысты күүседип турар бис.

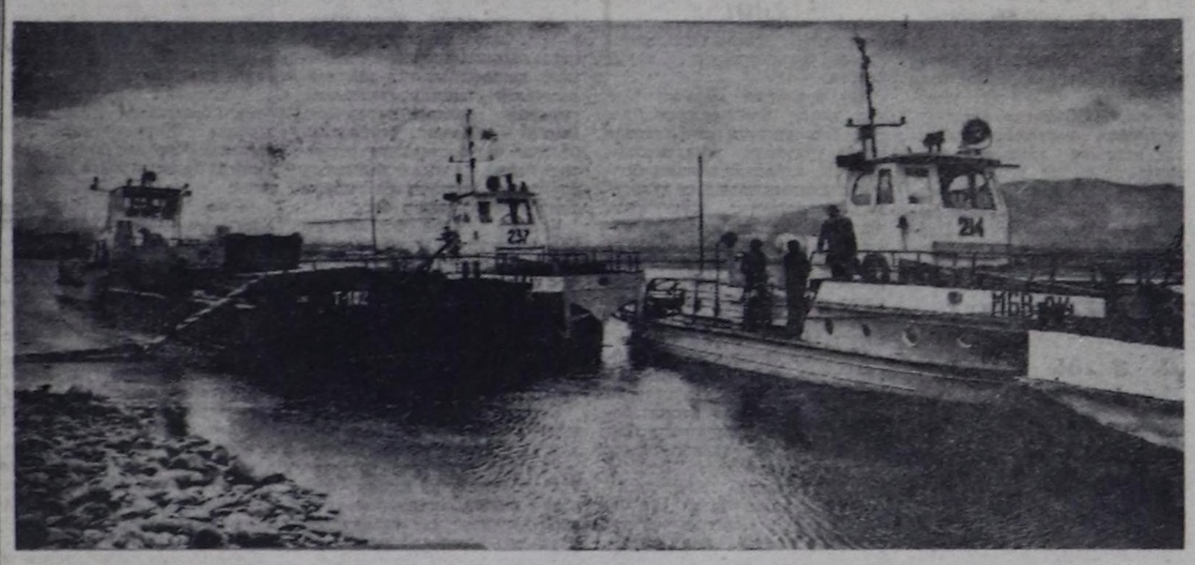
Бистиң ажылывыста бир кол чүве—социалыстиг чарыш. Оиу ай сайында түүнеп турар. Тиилекчилерге акша шаналын, мактал бижиктерии берип турар. Бригадам кежигүнерии күш-ажылчы марыллавага локтаамал кирижип, орта шаналдыг черлерии эзлеп турарлар. А бригада ниитизи-биле өскелерден ылгалып, оларны ашкаш, чарышка чангыс эвес удаа тиилекчи болуп келген.

Ажылывыста бүгүи-ле чүвеии эки дээр болзумза, шын эвес апаар. Мээң мурнумда чылдарда мергежил ательеииң ниитизиниң кичээлдерии организастап, аиаа мурнакчы арга-дүржүлгә, чаа чүүлдер дугайын билип ап, оны практикага кырынга ажыглаалда турган бис. Бо чылын шилаг ажыг ательеииң кичээлдеи чангыс-даа катап болбаан. Ам кижи чай дужун келген. Ажылдаар черивис шилеп, дүржүлгайлыр. Вентилятор үреглеш, ур апарзы. Оиу кылыр деп-ле турар. Түнел чок аптыпшаан. А чамдыкта даараныкча кеидилери келбейн, үүктеги бир таварылгалар база бар. Ус-түзүде четпестерии болдурбазы күсениит-дир.

Мунчувуста чаа сорулгалар бар. Бо чылдың ийнги квартылында база-ла эки ажылдап, социалистиг марышка ниитизилиг киришпишаан, будуруп турар продукциивыстың шынарын улам экижидер, чагыкчыларның дилеглерии долу хандырар дээш бетик будурүүлүг ажылдаар бис.

В. ЕГОРОВА,

Кызылдың «Чечек» ательезинде бригадир.

АК-КӨК ХЕМНЕП...

Енисей пароходствозуиуң Кызылда район эргелелиниң хемчилери Тожуже улус ажылагыйының чүүктерии чедиргеш, бо чылдың баштайгы салым сөөртүп бадыргандан бээр чаала бир ай болуп, Тываның хемчериниң ак-көк оруктарыига боттарының күш-ажылчы айының түнелии үндүргеннер. Ук эргелелдиң коллективи ниитизи-биле эрткен айда чүк сөөртүрүүнүң планын ийи катап ажыр, азы 240 хуу күүсеткен. Оон иштинде нефть продуктуларын, кывар-чаар чүүлдерии сөөртүрүп 150 хуу, моннуң хереглел барааннарын, көдээ ажыл-агый машиналарын болгаш өске-даа чүүлдерниң сөөртүлгезин 130 хуу боттандырганнар. Сал сөөртүр «МБВ-176», «МБВ-178» маркалыг теплоходтарның капитаннары В. А. Лапшов, Ю. М. Боргаяковтуң, М. В. Потылицииниң нефть сөөртүр «МБВ-214» деп теплоходтарның экипаждары боттарының эвээш эвес үлүүн киргеннер.

Ажылынга дуржулгалыг болгаш хөй аныяктарны өөретккеи дагдыныкчы капитаннар Николай Иванович Панов коммунист Петр Михайлович Марков оларның удуртканы «Ангара-20», «Ангара-45» маркаиың күүлүг чүк сөөртүр теплоходтарының экипаждары цени мурнавышаан, сөөртккеи чүгүүиге каминг болгаш озалдыдак болдурбазын чедип ап келгеннер. Улуг штурман, механиктиң бирги дузалакчызы комсомолчу Николай Волков коллективте ажыл-ижиите кызымаккай, хөй-ниити ажылыкка идепкейлиг. Ол ам «Ангара-20»-де Н. И. Пановтуң бирги дузалакчызы. Ук экипаждың кежигүннери бо чылын 1 млн. 500 муң тонна-километрии ажылдап кылыр планныг даалгазын күүседир дээрзинге чигзиниг турбас.

Партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерии амыдыралга боттандырар болгаш он бирги беш чылдың баштайгы чылының планныг даалгаларын хуусаадап эрте күүседир дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжыига киришпишаан, Тываның хемчилери онаалдадан ажыр хөй чүүктү сөөртүр болгаш пассажирлерни аргыштырарын хүлээгеннер.

В. КАРА-САЛ.

ЧУРУКТАРДА: «Ангара-20» теплоходтуң экипаж кежигүнү комсомолчу Н. Волков (он талазында); теплоходтар Те. жүже рейс мурнунда.

Авторнуң фотолары.

ОН ХОНУКТА

Көдээниң ишчилеринде база бир чугула ажыл—хөй кыргылдазы эгелээн.

Ук ажылдың Эрзин районда канчаар эгелээнин чугаалап бээрии райкүүскомнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң начальниги Николай Кудаевич Бегзиден бистиң корреспондентивис дилээн.

Интервью

— Кыргылдага белеткелиицер байдалы кандыгыл, Николай Кудаевич?

— Кандыг-даа ажылдың бүдүрүкчүлүг, шынарлыг болгаш организастыг болуру белеткелден улуг хамаарыжыр дээрзи биллингир болгай. Оиу барымдаалаш хойжу аалдарны кыргылда пунктуларындан дыка ыраткас талазы-биле хемчегларни ам, кымның кайа хонарын баш бурунгаар планнаан бис. Кыргылда пунктуларыига ээлчег аңаа үндезилеттиниң тургустунган. Кыргыкчыларның дандызын база шагда-ла тургустувус. Маңаа аныяк кыргыкчыларның немежин турарын демдеглээри чугула.

Кыргылдага херектиг херекселдерни кыштаи бээр тыптыын келдивис. Оон аңгыында пунктулар, иургулайында, бүрүи дериттиигеи, эм-так, хачы, чаиы, будук болгаш өске-даа чүүлдер-биле хандырыигаи. Сеителге база багай эвес болган. Оон ыиай кадрлар шилип алырынче улуг кичээнгей салдынган. Ылаңгыя дүк ыллакчыларынга, деңзичилерге мурнунда ажылдап чораан дүржулгалыг кижилер томуйлаттынган. Оларның болгаш черле ниити кыргыкчыларның ортузунга тайылбыр ажылы чогуур деиилеге чоруттуган.

— Кыргылдага белеткелде эрткен чылдарныңдан онзалаиын турар чүве бар бе, Николай Кудаевич?

— Ындыг-ла онза чүве чок ийин. Кыргылда пунктуларының белеткелии, харын, мурнуку чылдарда-зындан дээре кылган бис. Оон ыиай бар сонуургачыг чүве—бир чаа кыргылда пунктузу немешкеи. Оиу Ленин аттыг совхозтуң № 2 хойжу бригадазының девискээриидс тутқан. 24 хаклыг ол пунктуга 6700 хойиу кыргыары көрдүгеи. Ында ажыл ам түлүк. Чаа кыргылда пунктузуң ажыглалга кииргеии кыргылдаиы шалыпкын болгаш шынарлыг чорударыига улуг деткимче болур дең бодап тур мен.

—Ынчаарга кыргылдага белеткеп тас болган шыкажыл?

— Чок, ындыг амыр чүве кайда боор: бергелер болгаш четпестер болганчок-ла турун кээр-дир. Ай ортадан соңгаар дүк сугар сава челиштестээри чайлаш чок апарган. Оиу болдурбазының аргазы тып, чогуур чөрлер-биле харылзажып тур бис.

— Кыргылданың баштайгы он хонуу эрткеи болгай. Оон кандыг түүнел үндүрүп болур силер Николай Кудаевич?

— Баштайгы хүннерии, иургулайында, шеиелде кыргылдага эрттирген улус-ла болгай бис. Ынчалзажок бүгү хойиуң барык-ла үштүр бир кезии—27 мүң хой кыргыттына бергеи. Ылаңгыя ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутады Дүгер Мижиттиң директорлааны «Нярын» совхоз хоюнуң дең кезии кыргыи апкан. Ында кыргылда коичуг организастыг. «Мерен» совхозтуң Мерен-Аксыида, «Чаа орук» совхозтуң Бай-Хөлде кыргылда пунктулары 3000—3000 хойиу кыртаап, социалистиг чарыштың мурнуку одуруун эзлеп турар.

—Ийе, чарыш дугайын биһии чугаалап көрүнерем, Николай Кудаевич.

— Хөй кыргылдазында чарыш кажыгымыидан-таа эки организастаттынган. Оон ол ыиыгарыы: «Наадымга төлептиг ужураажыр!» Эрткен чылын кыргылдаиы июль ортан кезиинде дөөскан турдувус. Бо чылын социалистиг чарыштың төлептиг деиилеге организастаанының ачызында бо айла-ла кыргылдаиы дооскаар ортаа бар апарган. Ынчангаш чарыштың түнелии беш хоиаштың үндүрүп, кыргылдаиың байдалын чугаалажып тур бис.

Кыргыкчыларның чемнеиилгезиизи эзлеп ажылдавыс-ка чөвүр тарымчалыг байлалдарны тургускан.

СЕС ЗВЕНО

Республиканың ажыл-агый-ларында тараа культуралары-ның тарылгазы иургулайында доозулган. «Хемчик» совхоз бо чылын түгле мал чемии, картофель болгаш ногаа тарыыр. Бо хүннерде тарылга тулук. Тараажылар ортузунда социалистиг чарыш улам-на калбарып турар.

Совхозта тарылга шөлүүн хөй кезии суттаттыг черде. Суттарар ужурлуг 1955 гектар шөлде ажыл адакталган. Ук ажылда 45 кижилиг сес звено хаара туттунган. Олардаи Доигак Оолактың, Кара-Сал Шүннейниң звеноларының социалистиг чарышка каш удаа тиилекчи болган.

А. БЕГЗИН-ООЛ.

ХОЖУДААН КОЛЛЕКТИВТЕРНИ АДАП ТУР:

«Тудуг кезектери» комбинат, эът-сөөктен далган кылыр завод, балык заводу, «Тыва көдээ тудуг» трестиң демир-бетон кылыглар заводу, Тес-Хемниң, Балгазыннның ыяш ажыл-агыйлары, Чадаананың, Туранның үлетпүр комбинаттары хожудаашкындан уштунмайн, багай ажылдап турарлар.

Аъш-чем үлетпүр эргелелиниң бүдүрүлгелери: Чадаананың, Ак-Довуракның, Бай-Хаактың хлеб заводтары болгаш автосептелге заводу, «Сельхозтехниканың» Кызылда районнар аразында каттыжыышкыны планныг онаалдаларының күүселдезин ускеннер.

МУРНАКЧЫ БҮДҮРҮЛГЕЛЕРНИҢ АТТАРЫ БО:

Чарыштың мурнуку одуруунда Тыванын сүт комбинадынын бүдүрүлгелери Кызылдың сүт, Шагаан-Арыгның, Чадаананың саржаг заводтары чоруп турар.

Каа-Хем хөмүр-даш разрезинин, электри четкилериниң, «Тыва кобальт» комбинаттың, Кызылдың сайгарылга баазазының, дааранылга фабриказының коллективтери планныг онаалдаларын, социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүседип келген.

«Тыва даг-дүгү» комбинат 1981 чылды багай эвес эгелээн болгаш эрткен беш айларда пландан ажыр 393 тонна сорттуг дагдүгүн бүдүрүп үндүрген.

НАЙЫРАЛДЫГ БАЙДАЛГА

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында). тарыгга бистер онза сагыш нөөп турар бис. Оон-биле чересленгир чазырлышкын бомбүрзектиң кандыг-бир чаңгыс хезээ-биле кызыгаарлаттынмайн, делегейниң бүгү районнарынга, ылангыя үшкү делегейниң чурттарынга нептерээри болгаш делегей аңыдырылының бүгү талаларын хаара түткан туяры эргежок чүгула.

Дүшкүүрлүг байдалдың үелери күрүелерини национал хамаарышпас чоруунче холгаярлаашкынарыңы болдурун, улустарның чечектәлиишкинге оруунга шаптыхтаашкын болу бээрин. амгы үениң төөгүзү биске көргүзүп турар болганда, бистиң аймалзыныышкынывыс эң-не. шыңгыы бооп турар.

Дүшкүүрлүг болгаш кыжаныышкыныг чоруктуң байдалында улустар аразынга ёзулуг кады ажылдажылгаже баштайгы базымнар айылдыг чорукка таваржып турар. Бистиң үевистиң дүшкүүрлүг чоруунуң кол көстүшкүннериниң бирээзи хөгжүлде деңнелдеринде үзүктелиишкинниң улгатканының түңнели бооп турары-биле холбаштыр онза эргежок чүгула экономиктиг чаа корум-чурумну тургузарынга ол шаптыктап турар.

Ол ышкаш Каттышкан Нациялар Организациязының Кол Ассамблеязының тускай сессизының болдурганы боо-чепсекти дүжүрер талазы-биле идегелдер боо-чепсекти эңдере бүдүрениң чаа чадазының түңнелиниде бүтөеи барып болур.

Үстүнде айыттынган фактыларның болдурун турары-хөй санныг аймалзыныышкыннары турза-даа, Алжир, олар чокка хосталга-даа, айыыл чок чорук болгаш хамаарышпас чоруккаа туруп болбас ыңдыг принциптиң доктаамалын чайгылыш чокка бадыткап турар. Ол хамааржып турары политиктиг организациаларының хүрөлеңнинге болгаш эң-сеткил каттыштырылгазының талазы-биле алган хүлээлгелериниң негелделарын ёзугаар кризистерни ажыл эртерни бүгү талазы-биле көөрүүнүң эргежок чүгулазынга бүзүревишкин турар.

Моон алгаш көөрге, бодунга шынчы Алжир, улустар аразының улуг-улуг айтырыгларын болгаш шиитпирлерни боттандырып чорударынга каяа-даа каттышпазының шимчээшкинин салыышкының улгаттырарынче үглаган бодунун ажыл-чорудулгазын бүгү күжүбиле үргүлүлээр деп турар. чүге дээрге, каяа-даа каттышпазының шимчээшкини улустар аразының амыдыралының дең-деңги чоруунуң болгаш демократчыдылгазының чайгылыш чок фактору болур.

Ол ышкаш колониализмни болгаш империализмни үзүткаар, күш-биле кыжанырынан болгаш ону ажыглаарындан ойталаарының, күрүнелериң хөлзаралаашкынны соксадырының, даштыкы базаларны үзүткаарының болгаш бүгү улустарның тайбыңче чүткүлүн ёзугаар боо-чепсекти дүжүрериниң политиказы болур чаңыртылышкының политиказынче катап эглирня хандырар деп чүгулазынга бодунуң шиитпирлиниң дугайын Алжир медегленип турар.

Ынчангаш төөгү хөгжүлдезиниче дедир базымны кылгаш, хосталгалыг базымны соксалыр деп ораллажылышкыннарга Алжир чөпшээрешпес.

Дүшкүүрлүг чоруктуң деңнеекөрүнге улустарның хостуг чоруунга, күрүнелериң хамаарышпас догуланаашкынынга, тайбыңга болгаш улустар аразының айыыл чок чоруунга удур күштелиин турар айылдыг байлалдарынга көскү чижээ Чоохку Чөөн чүктүң хилинчектенишкинин боон турар. Палестин улустуң эргелерин үзүткаарынче калчаалыг чүткүлдү база көрүп турар бис.

Сионистиг каржы эрге-чагырга империализм-биле доктаамал сүлчээнин ачызында бодунуң әйкелеги халдаашкынын үргүлүг калбартып, Ливанга удур агрессин үүлгедиишкиннерин күштелдирип, Сирияга удур хөй санныг өөрүк-чөнгээлерин кылып турарын демдеглээр апаар.

Мындыг байдал үезинде империализмниң болгаш сионизмниң үргүлүүлел турар агрессиязын бууразыкынга таварыштырар деп араб чурттарның сырый каттыжыышкынын быжыглаарын чедип алырынга эргежок ёзугулазын Алжир медерел билип турар. Араб улустуң демиселин Совет Эвилелиниң деткин турарын бистиң бедин-биле үнелээнивисти илеретирин чөпшээрел көрүнер.

Африкада дүшкүүрлүг чоруктуң артын калган одаглары ол диинги конфронтациянын зоназы болдуруптар ийне деп база айылдының турар бис. Ол дип хосталганың болгаш хамаарышпас чоруктуң хереэзинге үнелеп четтинмес салыышкының кирген болгаш ол ыңдыг зона апаар болза, бодунуң сөөлгү турушталрындан халбактаның турар колониализм болгаш мөлүгледлиг улуг күштерге аңаа эрги ёзу-чурумну меңгежидер органы берип бодур. Намибияга-даа. Мурнуу Африкага азы Барыын Сахарага-даа улустарның эрге-шөлээзин тоол көрбес чорук чүгле бүгү делегейге хүлээп көрдүнген принциптерге удур чорук эвес, база ол ышкаш хожахелбээ районнарның чурттарының айыыл чок чоруунга болгаш тейбиңга шыңгыы айыыл болур.

Колониалдыг каранғы-дүмбейден үштүнгэн, неоколониализмге болгаш империализмге удур демиселдин оруунче быжыы-биле киргеш, даштыкы тергиндээшкинниң кинчизин үзе соккан Африка, бир эвес сырый каттыжыышкынныг болгаш быжыг шиитпирлиг болур болза, хосталга ёзузунга болгаш хөгжүлде оруунга догуланып шыдаар дээрзинге Алжир бүзүреер. Бүгү-шиитиниң тайбыныңын болгаш бүрүнгаар дешилгейиң хереэзинге африкан улустарның салыышкыны чогум-на ол бооп турар.

Бөгүн, кажан амгы делегейниң таваржып турары дүшкүүрлүг байдалында тайбыңны болгаш национал хамаарышпас чоруктуң ёзузу-биле чүгаалажыышкынарны болгаш маргылдаалыг айтырыгларга тайбың шиитпирлээшкинни дилеп тыварынче үглаган күжениишкиннерни каттыштырарын негеп турар.

Бодунуң хамаарышпас чоруун чедип алганының соонда Совет Эвилели-биле тудуп турар болгаш биштиң чүрттарының аразында чаңыл аңергелиг найыралдың болгаш кады ажылдажылганың бедик деңнелиң, база сырый байдалын көргүүп турар харылзааларының байдалынга сеткилиниң ханып турарын Алжир илередип турар.

Бистиң силерниң чүрттарга аян-чорувусс боттарывыстың аравыска санал-оналсолчурунуң чаңчылын сайзыратышкан, бистиң бүгү талазыбиле харылзаалар ыңдыгларын калбартып, быжыглаарынга идиг болурунга бүзүреп турар бис.

Алжир делегациязының өөрүзүнден болгаш бодумнуң мурнумдан совет улуска база оон удуртукчуларынга чылыг хүлээп алышкын болгаш эптиг-ээллек чорук дээш өөрүп четтирип тур мен.

Дашкаңы:

совет болгаш алжир улустарның аразында найыралды база кады ажылдажылганы калбартып, быжыглаарын дээш,

Дарга Леонид Ильич Брежневтиң кадыкшылы дээш,

бүгү совет удуртукчуларның кадыкшылы дээш,

совет улустуң чечектелиишкини дээш,

мында турар бүгү өөнүктериниң кадыкшылы дээш көдүрүп мендээ чөпшээреп көрүңер!

* * *

Л. И. Брежневтиң болгаш Ш. Бенджедидтиң чугааларын улуг кичээнгей-биле дыңнаан болгаш чүгүлчүлелдиг азыш часкашкыннары-биле уткаан.

Дүштеки шайдалга чылыг, найыралдыг байдалга эрткен.

(СЭТА).

Ада-чурттуң Улуг дайынының эгелээн хүнүнден бээр 40 чылынга

ДАЙЫННЫҢ БҮГҮ ДЕЛЕГЕЙГЕ ТӨӨГҮЛҮГ КИЧЭЭНДИРИИ

Ада-чурттуң Улуг дайынының эгелээниден бээр 40 чыл болганынга холбаштыр совет шериг начальниктериниң болгаш төөгүжүлериниң чамдык чүүлдерии параан эгелээр-дир бис. Делегейниң ийиги дайынының эгелээн чылдагаанарын, гитлержи Германияны чылча шаварынга ССРЭ-ниң болгаш ооң Чепсектиг Күштериниң киирген шиитпирлиг үлүүн болгаш фашизмни тинлээнииниң бүгү делегейге төөгүлүг ужур-дузазын аңаа көргүзер. Гитлерге удур коалицияны тургузарынга ССРЭ-ниң удуртукчу ролюнуң, дайын төөгүзүнүң хажыдыкчыларының реаксылыг мөзүг-шынарының болгаш партияның XXVI съездизинге Совет Эвилелиниң идип ундургени тайбың инициативаларының дугайында айтырыгларны ол материалдарга чырыдар апаар.

Ада-чурттуң Улуг дайынының болуушкуннары төөгүжерааң түдүм империализмниң ең дүрзүнгүг төлү—герман фашизмни совет улустуң болгаш ооң Чепсектиг Күштериниң тинлээнииң делегейге ужур-дузазын бис улам ханы мелереп билип турар бис. Совет улус боттарының маадырлыг демисели-биле Октябрьның чаалап алышкынарын камгалап алган, делегейге баштайгы социалистиг күрүенеи узуткаар дээн империализмниң оралдажыышкынарын үзе шапкан.

Эрткен дайын болза империализмниң болгаш делегейге баштайгы социалистиг күрүенеиң аразында шериг талазыбиле эң улуг үскүлежиишкини болган. Кижи төрелгетенниң төөгүзүнде эң каржы дайын ол болган.

Ада-чурттуң Улуг дайынында тинлелге кижи төрелгетенниң амылырыынга ханы өскерилгелерни болдурган болгаш делегей хөгжүлдезинге шиитпирлиг салдарны чедирген. Бир эвес ол тинлелге чедип алдыымаан болза кижи төрелгетенниң салым-чолу халаптыг болгаш аар-берге болур турган ийик. Делегейге тергиндел чедип алырын күзээн фашистер дарладып экжел чыткан болгаш делегейге бедик сайзыралдың болгаш культураның чедиишкиннерии чок кылырын, он-он миллион кижилерни узуткаарын кызыдып турганнар. «Чаа ёзу-чурумнуң» тургузары-биле олар барган черлеринге-ле фашист тергиндели тургузуп, улустарның амыдыралынга болгаш хостуг хөгжүлдезинге базым бербейн турган.

Фашизмни чылча шапканы—Совет Эвилелиниң кол ролдуг болганы шериг тинлелгелер. Делегейниң ийиги дайының үезинде «...дайын чорудулгаларының кол чери болза совет-герман фронт апарган. Ынчан үүле совет улустуң эвес, а бүгү кижи төрелгетенниң салым-чолу шиитпирлеттинип турган» дээрзин Л. И. Брежнев демдеглээн.

Совет улустуң тинлелгезиниң делегейге төөгүлүг ужурдузазы болза делегейниң ийиги дайынының үш кол сорулгаларын ооң шиитпирлээнии болур. Бирээде, совет улус болгаш ооң Чепсектиг Күштери хөстүп көрбээн каржы болгаш хан төөгүшкүнүг дайынга дайзынның шимчээшкинин доктаатказын, делегейге тергиндел-че герман-фашизмниң оруун дуй турупкан болгаш немец-фашистерниң дарлалындан өске-даа чурттарның улустарын чарып алган кол болгаш шиитпирлиг күш болган.

Ийиде, совет Чепсектиг Күштер кадыг-дошкун демиселге дайзынның кол күжүн, чепсээн болгаш шериг техниказын узуткан, дайын чорудулгазының талазы-биле оларның күжүн кошкадып, Гитлерге удур коалицияның тинлелгезиниң демиселин чиитеткен. Вермахтың кол күштерии совет-герман фронтуга чылча шаптырган. Германияның шериг талазы-биле 13,6 миллион кижи чидириниң (өлүрткеннер, балыгларкаанар, болгаш туттурганнар) 10 миллиону совет-герман фронтуга онаажыр. Агрессор аңаа чепсээниң кол кезээ: 70 йүң ажыг шериг самолёттарын, (70 хуу чыгыы), 50 муң чыгыы танкыларны болгаш хылыкчы чепсектерии (75 хуу ледир), 167 муң артиллерия чепсээн (74 хуу), яңзы-бүрү 2500 ажыг корабльдерии болгаш дузалал судноларын аңаа ышкынган.

Сталинград, Курск чоогунга болгаш Днепрге болгулаан кадыг-дошкун тулчуушкуннарга Совет Армия делегейниң ийиги дайының дургузунда үндезин өскерилгени кылган. Ооң түңнелиниде, күштериин деңнели өскерилген болгаш Гитлерге удур коалиция күрүенелериниң талазыынче стратегиг инициативаның шилчиири хандыртырган. Ол чорук эжелеттирген чурттарның чонунуң тинлелгеге бүзүрелии хайыктырган болгаш оларның фашизмге удур демиселии улам күштелдирген.

Үште. Европаның өске-даа чурттарының улустарының фашист оккупациядан хосталырынга Совет Эвилели болуунуң маадырлыг демисели-биле дузалаан. Совет Армия фашист шеригларни чылча шаап, чок кылырын совет девискээрледаа, ооң дашкаар девискээрледаа чэнгыс аай чорудуп келген. Европаның 72 миллион чыгыы чурттакчылыг 10 чурттарын совет Чепсектиг Күштер хосталаан. Ынчангаш совет улус чүгле болуунуң Төрээн чуртун камгаларының эвес, а фашизмге дарлаттакан өске-даа чурттарның улустарынга дузаларының интернационалчы хүлээлгезии база күүседкен. Австрияның, Албаниянның, Болгарияның, Венгрияның, Норвегияның, Польшаның, Румыниянның, Чехословакиянның, Югославияның улустары фашист дарладан Совет Армияның дузазыбиле хосталган. Немец улуска фашизмден хосталганы совет улус берген. Совет дайынчыдыр чыл ажыг үениң дургузунда Европа чурттарының, боттарының чурттуңун девискээриилеп дошкаар чөрлерге гитлержилер-биле кадыг-дошкун тулчуушкуннарны чорудуп келген. Даштыкы чурттарның чонун фашизмден хосталары дээш тудуушкуннарга Совет Армияның чидирии элээн каш миллиөн кижи болган.

Ада-чурттуң Улуг дайынында ССРЭ-ниң тинлээнииң бүгү делегейге төөгүлүг ужур-дузазы болза демократияның, социализмниң делегей күштериниң дыка бижыкканы болгаш империализмниң туружуун сулараны болур. Европаның хөй-хөй чурттарында социалистиг революциялариың хөгжүүрүнге болгаш тинлээриге таварымалыг байдалдар тургустуйган. Чамдык чурттарның улустары помешиктериң эргечагыргазын дүжүр октаай, эрге-чагыргаяны боттарының холунга алган. Коммунистиг болгаш ажылчын партиялардың удурулгазы-биле социализмже орукту оларга ажыктаа улус-демократтыг тургузуг чурттарда тургустуйган. Делегейниң социалистиг системазының тургустуганы — Октябрьның социалистиг Улуг революциязының соонда төөгүлүг улуг болуушкун болган. Тинлээн социализмниң баштайгы чурту—Совет Эвилели — делегейниң социалистиг сиҥтемазының кол өзээ апаргап.

Совет Эвилелиниң фашистиг Германияны тинлээнииң бүгү делегейге төөгүлүг ужур-дузазы болза, улустарга узун хугсаалыг тайбыңны ооң хайдырганы болур. Ада-чурттуң Улуг дайынының түңнели болза Совет күрүеге, социализмни делегей системазынга удур дайын чорударының планын кылырын ам-даа катбаан империализмниң ревансылыг амгы күштериге эң шыңгыы сагындырыг болган.

Делегейниң улустарынга ооң чедирген үлүг когаралын Ада-чурттуң Улуг дайынының эгелээн хүнүүнүң бүдүүзүнде сактып турар-дыр бис. Милитаристерии кезедир, оларның аймалдыг планнарын сокпалыг дээш бүгү диниг кижилер болдунар-ла чүүлдерии кылыр ужурлуг дээрзии бо бүгү даандырып турар.

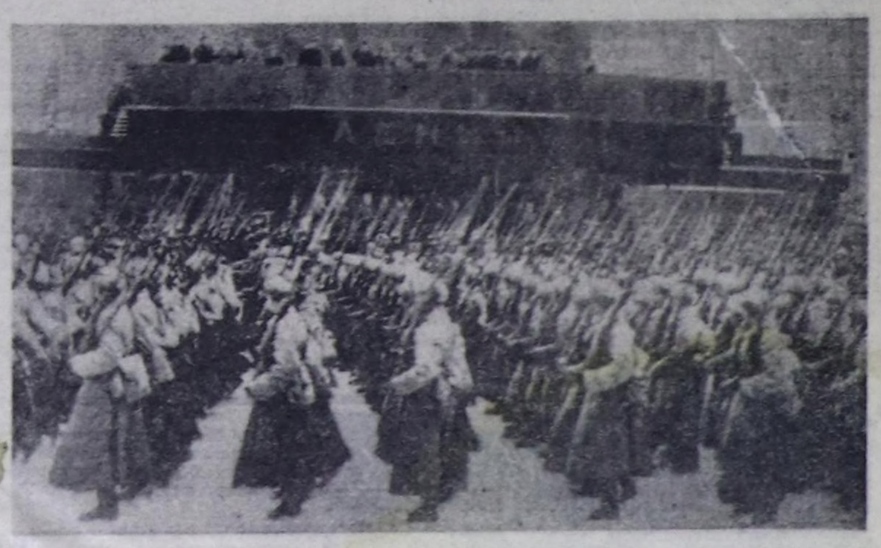
Ю. ПЕРЕЧНЕВ, полковник, төөгү эртемнериниң доктору.

(СЭТА).

ЧУРУКТАРДА: ноябрь 7-нин парадынга киришкеш, совет шериглериң улаштыр-ла дайылдажып кирип турганы.

СЭТА-ның фотохрониказы.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ПКАП ТК-ның Пленумунуң дугайында

ВАРШАВА. (СЭТА). ПАП агентилелдиң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, ПКАП ТК-ның Политбюрозу Польшаның Каттышкан Ажылчын партиязының Төп Комитединиң XI пленумун июнь тоста чыылдырарын шиитпирлээн. Пленумнуң хүн айтырыында — чуртта амгы байдал болгаш партияның IX онза съездизинге белетиел болур.

Революцияның чедиишкиннериниң камгалалында

ГАВАНА. (СЭТА). Кубаның Компартиязының Төп Комитединиң бирги секретары, Куруне Чөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң даргазы Фидель Кастроның даргалаанбиле Гавананың Карл Маркс аттыг театрынга Кубаның иштики херектер министерствозунуң 20 чылынга холбаштырган бәйнарлыг хурал болган.

ИХМ-ниң органнары бодунуң күжүн улус-биле үзүлбес харылзаазындан ап турарын Кубаның Компартиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү, иштики херектер министри Р. Вальдес чугаалаан.

Ында барган совет делегациязының баштыңы СЭКП ТК-ның кежигүнүге кандидат, ССРЭ-ниң иштики херектер министриниң бирги орлакчызы Ю. М. Чурбанов СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң Кубаның ИХМ-ниң хууда составында чүректиң ханызыядан чоруткан бәйнарлыг чагазының дамчыткан Залга олургаанар оны дыммитингиг адыш часкаашкыны-биле уткуп-хүлээп алганнар.

Куба революциязы болгаш Кубаның улузун Ленинниң Төрээн чуртунуң улузунуң нәйыралчы болгаш акы-дуңма ёзу-биле көрүп турарын оратор онзалап демдеглээн. Аныяк күрүнелерге, боттарының хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш демисежин турар улустарга социалистиг Кубаның көргүзүп турар интернационалчы дузаламчызы совет делегациязының баштыны онзалап демдеглээн.

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ПРОФЭВИЛЕЛИНИҢ ЧОРУТКАНЫ-БИЛЕ

БЕРЛИН. Биберауда (Зуль округта) каас-чараш бойдустуг черде чаа дыштаныгга чедири ажыттынган. Профэвилелдериниң түдүп тургусканы ол кадыкшыдылга черинге колдуунда-ла уруг-дарыглары-биле кады келген 200 ажыг ажылчы чоннар хары угда дыштаныш болур. Ол округтуң курорттары болгаш дыштаныгга бажыңнары ниитизи-биле бо чылын 800 муң ажыг дыштаныкчыларны хүлээп ап шыдаар.

Чылдың-на республиканың 1,8 миллион ажылчы чоннарны профэвилелдериниң чиик эртектиг путёвкалары-биле дыштаныш ап турар. ГДР-ниң 2,5 миллион ажыг ажылчыларны болгаш албан-хаакчылары заводтарының дыштаныгга бажыңнарынга болгаш пансионаттарынга боттарының кадыкшылын быжыглап ап турарлар.

КАДЫ ШИИТПИРЛЕВИШААН...

СОФИЯ. Софияда төөгүт «Интеводочистка» дээр чурттар аразының эштежилгезиниң ажыл-чорудулгазының коллективтиг сорулгазы — үлетпүрге ажыглаар сугну арыглаар херекселдерии бүзүрериң специализастап, кооперастаарының талазы-биле социалистиг чурттарның ажылын таварыштыр башкарары, оларның ындыг техникага иегелдезин долузу-биле хайдырары дээш кады ажылдаарын каттыштырары боон турар. Ында Болгарияның, Венгрияның, ГДР-ниң, Польшаның, Румыниянның, Совет Эвилелиниң болгаш Чехословакияның организациялары каттыжып кирип турар.

Сөөлгү үеде үлетпүрүүн улам калбаа-биле хөгжүп турары-биле холбашкан экологтуг айтырыглар-биле долбаштыр бистиң эштежилгевисти барык үш чыл мурнунда тургускан чүве деп, директор И. Ценов СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга чугаалаан. Бо кыска хуусланың иштинде безин кёскү чедиишкиннер чедип алдынган. Хамыктың мурнунда ында кирип турар чүрттарның аразында эргежок чүгула дериг-херекселдерни кылып үндурер талазы-биле быжыг харылзаа тургустуган. «Интеводоочистканың» специалистери ЭДЧ кежигүнү чүрттарының хереглелии дениештир хандырып тургаш, ол дериг-херекселдерни кылып үндурериниң аргаларын ажылдап кылганнар.

Бо беш чылдың дургузунда «Интеводоочистканың» специалистери үлетпүр черлериниң сугларын ажыглаарыныи 40 ажыг айтырыгларынга холбаштыр ажылдарны кылырлар.

ХӨЙ БАЙЛАК АЖЫТТЫНГАН

БУХАРЕСТ. Кәлиман-Гургиу-Харгита дээр дагның девискээринде румын геологтар полиметалл рудаларының хөй чыгдынган байлак черин шинчилеп тыпканнар. Борсек-Балбор деп черниң девискээринде олар хөмүр-даш болгаш өскедаа ажыктыг казар байлактарның хөй чыылган черин база тыпканнар.

ПАТРИОТЧУ ЭГЕЛЭЭШКИН

ГАВАНА. Кубаның Ольгин можузунда амгы беш чылдың эң чугула тудугларының бирээзи боон турар Момоа дээр даг-металлургия комплекизинии тудугжулары чыл эгезинден бээр кылыр ажылдың планнарын 112 хуу ажыг кылдыр күүсеткеннер.

Национал тура халыышкынының хүнү — июль 26-ны төлептиг эгелээр деп патриотчу эгелээшкин бо хүннерде тудугжуларның оргузунда калбартан. Ам безин 10 муң кубометр ажыг бетонну пландан ажыр куткан, 2,5 муң тонна металл конструкцияларын болгаш технологтут дериг-херекселдерни эптээн.

(СЭТА).

ООЖУМ ДИПЛОМАТИЯ

ВАШИНГТОН. (СЭТА) Америк администрациянның кижиниң эргелериниң дугайында айтырыгга хамаарыштыр туружум сойгалаан Арт Бухвальдының фельетонун «Вашингтон пост» солунда пардаан.

* * *

«Кижиниң эргелери» деп сөс амгы администрацияның кылын хайныктырар состериниң бирээзи. «Кижиниң эргелери» эвилелчилер-биле харылзааларга ажыы чок хөй нарылаашкыннарны тургузуп турар.

Күрүне секретарының кижиниң эргелериниң талазы-биле дузалакчызы албан-дужаалга президент Рейганның сүмелээни Э. Лефевр конгрессчин комиссиязынга айтырыгларга харылап турз, кижиниң эргелериниң талазы-биле айтырыгга хамаарыштыр эң дээре арга болза «оожум дипломатия» болур деп чугаалаан. Өскээр чугаалаарга, найыралчы күрүнени эпчок байдалга тургуспазы-биле кайы-бир чазактың айтыышкыны-биле болган политиктиг репрессияны, шаажылаашкынны азы өлүрүүшкүнүг хей черге урдундурүп турган хереэ чок дээни ол. Канчап билир, карак чажы төгүлдүрер газ будүреринге чагыны өскедаа бир күрүнеге бериптери чадавас-ла болгай.

Рейганчы чаа «оожум политика» мынчаар боттаныры чадавас:

— Дээди мыидаагылар. Силерниң-биле шала чажыт чугаалажып болур ирги мен бе?

— Ынчанмайн канчаар, дээрги күрүне секретары. Канчалдыр бараан болуп болур ирги мен?

— Силериң шериглериңер бир суурыуң чурттакчыларын, уруглар, хереэженнер-биле каттай, шуптузуун кырып каапкан деп таарымча чок чугаа силериниң найысылалыңарда дыргый тараан-дыр.

— Ынчалдыр кышкырбанар, дээрги күрүне секретары! Силерни зыңнап каапкаптары чадавас... Чүл дээрге ол суур коммунистиг партизаннар-биле долган турган, ынчангаш бис кижилерни кичээндирер ужуруг апарган бис.

— Ол суурну үзүткаанының дугайында медээлер америк парлалгала безин көстүп келгенин алгаш көөрге, силер черле эмин эрттирипкен эвес силер ыйнаан. Каттышкан Штаттар ынчаар болап турар-дыр.

— Ол төөгүнү кым тарадыпкамын бис билир бис, хемчээн ап каапкан болдур бис ийин.

— Вашингтонда үнүп турар «Кордиа» солунның редахтору чораан кижини өлүрүп каанын ынча деп турарыңар ол бе?

— Оожум, дээрги күрүне секретары, бо өрээлде чугаа бижикир аппарат бары чадавас-ла болгай. Кулаанарга сымыраныр берейн. Ийе мен чогум-на оны чугаалаксадым.

— Боттарыкларның удурланыкчыларыңарның баштыкнары-биле демиселди моон соңгаар Каттышкан Штаттарга ындыг янзылыг чорутпас боор силер-ээ?

— Биске ооң эңгы арга чок турган. Ол редахтор бистиң чүртүвүстүң ат-алдарын базып турган.

— Дээрги мындаагылар, чугаанар дыңзытнайн көрүңер. Бистиң бо чугаавыстың дугайында ким-бир кижиге биллингир апаарын күзевейн тур мен. Ол өлүрүүшкүн дугаймына чүге сагындыра бердиң дизе, бис силерниң шериңерге чаа боо-чепсек бериксеп турарывыста-ла болгай, а бир эвес силериниң чазаанар ол өлүрүүшкүнге холбашкан деп илереэр болза, конгресс шериг дузалы көргүзерии чөпшээреевейн барын болур. Боттарывыстың чүртүнарга бир суурну үзүткайлаң политиканчарны АКШ-тың девискээринге шилчидиригге база шүүт аңгы керектир.

— Силерни, американнарны, билип алыры берге-дир. Бис коммунизм болгаш терроризм-биле демиселге чүткүп турар бис, а бис АКШ-та хоргалаан алган өөдежок редакторну үзүткап каарывыска дувураэзин үндурүп турар-дыр силер. Мен болаарымга силериңиң чазаанарның кижиниң эргелериңе хамзарыштыр туружу өскерилген ышкаш чүве.

— Силериң чүну кылып турарыңар биске хамаан чок, чүгле даапшимээн чокка үүледиңер. Бистиң иеген турар чүвевис чүл дээрге, силериңиң аажылаашкыннарыңар а р ы ы н кымга-даа дыңналбазы, оола чадаарда силерге шериг дузаламчызын конгресске деткигиже чедир.

— Дараазында силер сагыл четтирген кыстарыны шаажылаарын чөпшээреевейн базар эвес силер бе?

— Болдунмас чүвени силердеи иегевес бис. Силер боттарыңарның сурүшкен үзелдериңерни солунар дивес бис. Ол хамык үүлгедиглериңерни телевидениеге көргүзе бербенер. Кижилерниң эргелериниң талазы-биле бистиң чаа политиказывысты бурууладыксаар кижилер АКШ-та база бар болдур ийин.

— Силерии мен биллим. Бистиң бо чугаавыстың дугайын бистиң иштики херектер министрииге дыңналып болур ирги мен бе?

— Дыңнаткаш ол бооргаа болдай-лыр мен. Оон өске кыыга-даа чүгүлдээ чугаалаксас силер. Кижиниң эргелериниң талазы-биле АКШ-тың туружун эвээл кижи биглеп турдум бистиң шуптувуска эң болур!

Америк шахтёрлар капиталистиг корпорацияларның болгаш монополияларның ажылчы чоннарга удур үүлгедиишкиннеринге удур демиселчилериин бирги одуруунда чоруп турарлар. Боттарының ажылдаар байдалын экижидер, пенсия болгаш медицина хандырылгазын чогуур деңнелге тургузар талазы-биле негелделерин хандырып бээрии олар үргүлүүлелдиг үеде чорудуп турган, чедип ап турарлар. Чурттуң 20 штаттарының 160 муң ажыг дагжылары ажылчы чоннарның күзел-соруун болгаш негелде-хереглелдерии барымдаалап көргеп, чаа күш-ажыл дугуржулгаларын чарарын иеген турарын илередири-биле ажыл соксадыышкыныи чарлааннар.

Дагжы ажылчыларның колкол негелделеринге дүүшпейн турар бооргаа шахта ээлерии хөрекгитеннериин «киирип кёлген дуржулга төлевилелдерии олар хүлээп албаан.

ЧУРУКТА: Барыын Вирджинияның дагжылары ажыл соксадыышкыны эгелээр мурнунда шахтаны каггаш, чоруур деп турары.

АП-СЭТА-ның фотозу.

В. Г. Белинскииниң төруттүнгенининден

бээр 170 чылынга

УЛУГ ОРУС КРИТИК

Улуг орус революсчу демократ, литература критиги, философ болгаш публицист Виссарион Григорьевич Белинский 1811 чылдың июнь 11-де Свеаборг хоорайга төруттүнген. Оон адазы флот эмчизи чораан. В. Г. Белинскийниң чашкы шаа Пенза губерниязының Чембар (амгы Белинский) хоорайга эрткен. Чембар училищезин болгаш Пенза гимназиязын доосканда, ол 1829 чылда Москва университединиң дыл салбырынга өөренип кирген. В. Г. Белинский университетке студентилериниң философия-политиктиг бөлүмүн тургузуп алган. Ук бөлүмүнүң киржикчилери тайбыңга ынакшылдың идеяларын, социал-политиктиг болгаш литература айтырыгларын иэйи-биле сайгарып чугаалажып турган. 1832 чылда ол крепостниктиг эргени чидиндирбээни-биле сойгалап илереткен, оны шуут чок хылып дутайыкта айтырыг көрдүнген «Дмитрий Калинин» деп шинии бижээнин дээш университеттен үндүрткен. А 1833 чылдан журналдарга ёзулуг литература критиги болуп, түүлдер бижип эгелээн. Ол-ла чылдан эгелээш В. Белинский «Телескоп» деп журналдың доктаамал бижикчизи апарган. 1834 чылда «Молва» журналга оон «Литературлуг күзел-бодалдар» деп түүлүг үнген болгаш орус интителдиң кичээнгейин хаара туда берген. В. Белинскийниң шүүмүүлдериг баштайгы түүлдерин А. Пушкин болгаш өске-даа орус чогаалчылар бедии-биле үнелээн. 1838—1839 чылдарда ол «Московский наблюдатель» журналды редакторлап ажылдаан. 1839 чылның төнүүзүүде Петербургка чедип келгеш, «Отечественные записки» журналга литература критиказын шуудадып эгелээн болгаш критиктиң ол ажылы чеди-ишкинниг боон тургулаан. Ол журналга А. Краевский критикти каржыдошкуну-биле дарлап бастып турган. Оон үжүнда ол оон үнгеш, Н. Некрасовтуң редакторлааны «Современникке» кирген, амыдыралының сөөлгү хүнеринге чедир ажылдаан. Дөртен чылдарда В. Белинский А. Герцен-биле чоок үзел-бодалдыг апарган, антикрепостниктиг, революсчу үзеллер болгаш реакциялыг идеологияга удур демисел үларны чоок-шулаштырыпкан. В. Белинский 40 чылдарының орус культурazының алдарлыг ажыллакчылары И. Тургенев, М. Щепкин, А. Кольцов олар-биле сырый харылзаалыг апарган.

Н. Некрасовтуң, М. Салтыков-Щедриниң, Т. Шевченкоңуң болгаш өске-даа чогаалчы-демократтарның чогаадыкчы ажылынга улуг салдарны чедирип чораан. 1847 чылдың июль 3-те, өлүрүүн мурнуда, даштыкыга (Зальцбруннга) эмнедип тура, В. Белинский «Гогольга чагаазын» бижээн. Ол дээрге Гогольга улуг критиктиң политиктиг чагыы болган. Белинскийниң Гогольга чагаазын В. И. Ленин 1914 чылда»... «ол дээрге демократтыг хостуг парлалганын эң эки чогаалдарының бирээзи, ол амгы үеге чедир-ле дириг, улуг ужур-дузалыг боон артпышаан» деп бижээн. Хаанныг чазак оны тудуп хоруглаар деп турда, оон аарры болгаш өлүмү аңаа шаптыг болган. В. Белинский өкпезин аараан, мөчээн.

Улуг критиктиң ажыл-чорудулгазы хаан чазакка болгаш крепостниктиг эрге-чагыргага удур орус улустуң хосталга дээш демиселинге кайгамчык улуг рольду ойнаан.

В. Белинский ажыл-чорудулгазының эге базымында-ла реалистиг чогаалче, эки фактыларга даянгаш, кандыг-бир түүлдү билип алырда эртем ёзүзүү-биле көөрүнче түткүп чораан. Ол үжен чылдарда-ла диалект апарган. Белинскийни-биле алырга, делегей дээрге доктаамал шимчээшкинде болгаш хөгжүлдеде туруп турар. Бойдус дээрге төнүү чок хөгжүлделиг процесс-тир, ол дээрге эрги түүлдүң буураашкыны, чаа түүлдүң тыптып төруттүкүп келири-дир. Улуг критик ол бүгүнү эртем ёзүзүү-биле ыяаар тодарадып чораан.

В. Белинский орус улустуң улуг патриоду чораан. Оон патриотчу ажыл-чорудулгазын Н. Чернышевский мынчаар үнелээн: «Төрээн чуртувуң чаагай чоруунга ынакшыл—оон кара чангыс күзел-түткүлү ол, оны ажыл-чорудулгазынга удуртулга болдуруп чорааң».

Үжен чылдар үезинде литература-шүүмүүлелдиг ажылдарының кол-колун адаарга мындыг: «Литературлуг күзел-бодалдар», «Гогольдун орус тоожузүүнүң болгаш тоожуларының дугайында», «Владимир Бенедиктовтуң шүлүктери», «Московский наблюдательдиң» литературлуг саналдары болгаш критика дугайында» болгаш өске-даа улуг-улуг ажылдар.

Ам бо хүнерде улуг орус критик В. Г. Белинскийниң төруттүнгенле 170 чылын демдеглеп эртпирип тура, А. И. Герценниң мындыг чугаазын сактып кээр бис: «Белинский—эң-не ажылгыр, хандыгычал, диалектика талазы-биле эң түткүлдүг дайынчы-дыр».

Бо кандаашкыниг чай болгаш арга-арыгже бистиң аян-чоруктарывыс азы походтарывыс янзы-бүрү черлерге ертту үндүрүп болурунуң айыылын тургузуп турар.

Сибирьде болгаш Ыраккы Чөөн чүкте өрттер, когаралыы чедирбишаан, болуп турар деп, ССРЭ-ниң Күрүнеши ыяш ажыл-агыйының эргелелиинин начальныгы Н. Храмцов чугаалаан. Өрт хыпканының дугайында дүвүрээзиниг медээлер чамдык хүннерде 40-50 хире черлерден келгилээр.

Бо чорук арга-арыг хайгаралын быжыглаарынче улуг кичээнгейни салырын бүгү албан черлериндеп негеп база киүээндирип турар болбайн аян. Эң изиг, кандаашкыниг хүнер ам-даа мурнувуста болгай, ынчангаш арга-арыг иштинге чорааш, эң-не кичээнгейлиг, ооварымчалыг болуп үжүрүүр бис. Чижээлээрге, Красноярск крайга үш чүс ажыг өрт болган. Ону чүүп-биле тайылбырлап болуруд? Чамдык кижилериниң кичээнгей чок чоруудан болгулаан-дыр.

Совет Эвилели — арга-арыг-биле шыптынган чурт, оон ногаан байлаа ыяш талазы-биле делегей курлавырларының дөрттүн бир хуу хирезин бодунда кадагалап турар. Ол байлакты камгалаарынче болгаш көвүдедиринче күрүне канчаар-даа аажок хөй акша-хөрөнгини үнүрүп турар. Чүс-чүс самолёттар болгаш вертолёттар арга-арыгларның кыры-биле патруль албаның кылып үжүп чоруп турар. Хүртүлүг ол машинаның бир шахта үжулуушкынунуп шүүдели 300-600 рубль болур.

Бистин арга-арыг заставаларывыс чылдың-на бижыгып турар. Өрттү чогуур үезинде илередип тывар сорулга-биле муп-мун хайгаарал пунктуларын тургускан. Өрт өжүрер химиктиг станцияларның чүс-чүс кезектери «ногаан өнүктү» камгалажып кириптериге кезээде белен. Бо сезон үезинде эрес-дидим десант оттуң халавын чайладыр талазы-биле чүс-чүс операцияларны чорутка.

Арга-арыг хайгааралынга кылымал спутниктерни болгаш дүрген ажылдаар электрониуг саналга машиналарын ажыглап турар. Космиктиг дүрген ужудуушкуннуг аппарат карак четпес ногаан делгемнерни хайгаарап ужуп турар, а оон харылзаазының чепсектери ыш азы чалбыыш үнген черлерни карак чивеш аразында дамчыдыптар.

Патруль албан черлери авиадетекторлар-биле дериттинген. олар эң айыылдыг өрттү — көзүлбес хөрлээшкинни тыварыга ажыглаттынып турар.

Каяа-даа эң-не кол чүве — өртке удур айыыл чок чорук-тун дүрүмнерин арга-арыг иштинге сагыыры, от-кес-биле ovaарымчалыг болуру. Шала өжүрген одаг, одун өжүрбейн октаан папирос, автомобиль шимчедикчизинден таварылга боон октаган чалбыш—өрт-чалбыжын хөрлээлендирип үндүрер чылдактар ол.

Арга-арыг — бистиң өнүүвүс. Ол кижилерни мөштан бүдүрген кылыглар-биле, өлүк, тоорук, мөөгү, кат-чимис-биле хандырып турар. Оон төнчү чок беримчезинге хемчээл-кызыгаар каяа турар деп! Оон биске беримчезин кандыг-даа чүве-биле хемчээп шыдавас бис.

Ынчалзажок бистиң аңаа хамаарылгавыс кандыгыл? Статистиканың медээзи-биле алырга, өрттүң хөй кезии кижилериниң бурүүзү-биле болуп турар. Ындыг таварылгада бистер арга-арыгның ээзи, өңнүү болуп турар-дыр бис бе?

Өрттенип турган арга-арыгны каяа-биле оода бир катап көрген кижи айтырыгның чүге чидин-биле тургустунуп турарының ужуруи дораан-на билип каар. Арга-арыгны өрттен канчаар бүзүреллиг камгалаарыл? Ногаан байлаавыска шынчывысты, ажыл-агыйжы, ээ ёзүү-биле хамаарылгавысты сөс кырынга эвес, а ажыл-херээвис-биле көргүзээли. Арга-арыгта бистер төлеттинмээн өреллиг бис, ындыг болганда бистер шуптувус—оон таңнылдары, камгалакчылары, хайгааракчылары болур ужурлуг бис.

А. СМИРНОВ.
СЭТА-ның тайылбырлакчызы.

АРГА-АРЫГНЫ КАМГАЛААР

ӨӨРҮП ЧЕТТИРДИМ

1946 чылдан бээр кезер эмчилериин хайгааралында турар мен. Чүге дээрге Ада-чурттуң Улуг дайынынга бадыгланган, чангыс бүттүг артым.

Эрткен чылдың төнчүзүүде Кызылга чедип келиримге хоочунум кире берген, шуут-ла амы-тындан чарлырының кырында келген, дыка үр үеде шуут-ла шимчевейн чыткан мен. Республиканың эмнелегзинин кезер салбырынга чыттырып каан. Кайгамчык сагыш-човангыр, кичээнгейлиг эмчи Александр Иванович Калинников мени эмнеп турду. Колдуунда беш ай хире үеним дургузунда чангыс будумну эмнеп каан. Кадыым байдалы экижээн, ам кылаштап эгеледи. Өөрүп четтирдим.

А. ДЕГТЯРЕВ,
Ада-чурттуң Улуг дайынының II бөлүүнүн инвалиди.

УРУГНУ ШКОЛАГА БЕЛЕТКЭЭРИ

Өөреникчилериин школага кирген баштайгы чылыдан эгелээш, дооскужеге чедир чедишкинниг өөренири оларның школа иазыны четпейн чорда белеткелиниден улуг хамаарылгалыг.

Бичии кижиниң сөс-домаан тодаргай, аажы-чаңын кижизиг кылдыр школага кирбейн чорда-ла өөредип белеткээри чугула айтырыгларның барээзи.

Бирги классчыгыл чедишкинниг өөренип эгелээриге төрээн дылының слозарлыг курлавырын бодунуң хирези-биле чедир билбези, номчаан чүвениң кол утказын дүрген болгаш шын кылдыр чугаалап шыдавазы шаптык болур. Оон ужурундан башкының өөреникчиден чүнү иеген турарын чедир билбезиниден, өске өөреникчилерден ук өөренничиниң чыдын каары оон бодунга хомудавчыг болуп, ада-иезиге-даа дүвүрелдя болдурга бээр. Ол чорук уругнуң школа иазыны четпээн турда белеткелиге кичээнгей салбаанындан болуп турар.

Школага өөренип кирер уругну бажыңында каачаар белеткен болуруд?

Бичии кижиниң школага кирери дээрге оон чуртталгазында онзагай болуушкун деп үвени ада-иелер ыяап-ла билген турар ужурлуг. Өөренип эгелээриниң мурнунда бичии уруг сөс-домаж талазы-биле элээн хөй курлавырлыг болур ужурлуг. Оиу канчап чедип алырыл? Урутларга таарышкан номчуштаирны үргүлүү номчуп берип, номчаан үвениң кол утказын чугаалаар, айтырыгларга харыылаар. Оон сөс-домактың канчаар тургузуп чугаалаарынга дузалажыры эң-не чугула. Оон ынай бичии уруг-биле кады агаарлап, бойдустуң болуушкуиларынче кичээнгей салыр, дириг амытанарның, куштарның, үиүштериниң ёң түзүнүн билип алырынга дузалап өөредип болгаш өске-даа үвелериниң хевирлерин, улуг бичезин, өңүн, амданын билген турар ужурлуг. Оон сөс-домак курлавыры тургустунар.

Бичии уруглар боттары үвелерии бодап чугаалаарынче оиза кичээнгей салыры тергин чугула. Чуруктарда үүнү чураанын чугаалаттыр, кыска айтырыглар сайгаш, оиу харыылаттыр чугаалаттыр. Бичии үвелер номчуп берген, оиу катап чугаалаттыр. Бо бүгүнү кылырда уругну черле далаштырып болбас. Уругларга үвее номчуп бээрде олар оиу ыяапла билген турар үвелерии шиляп алыр.

Чамдык уруглар үзее мыттавас, өөрүк болгаш хаалчак болгулаар. Оларга солун үвелер номчуп ийикпе чугаалап берип турган, кыска айтырыглар салып турган оларның соиуургалын кодүрүп, чугаазын үндүрер апаар. Бичии кижилерге үвелер чурудуп, альбом садып бээр херек. Кажан олар чуруп турда, оиу хайгаарал, чанында олурар. Кандыг үвелерии чуруурун айтып берип, чураан үвезиниң дугайында болунга чугаалаттыр, оон соонда үүү-кандыг-даа болза мактаар апаар. Янзы-бүрү ойнаарактарны оларга салып берип, оиу шын ойнап билиринге өөредир. Оң уругнуң угаан кирип сайзыраарынга дузалыг болур.

Уруглары шынчы, ак сеткилдиг кылдыр өөредири бирии чергенин айтырыы болур. Эш-өөрүүге эптиг эдлек, өөрзек болур ужурлуг. Уругнуң бодунуң төрелериие, эш-өөрүүне, кожаларынга, өске кижилерге кандыг хамаарылгалыг болуруп, сагыш човангырын ада-ле хайгаараи билген турар. Ол үүле бодун бодаарынга эвес, харын өскелерге сагыш човангыр болуруи чедип алыры-дыр.

База бир чугула айтырыг бичии уруг үүле мактал чедип алыры дээш эвес, а шынчаар кылыр ужурлуг деп үвеге өөредири болур.

Школа иазыны четпээн уруглары школага белеткээри, оларның келир үези дээш сагыш салыры ада-иелерии харысалгазы болур.

В. ПОТЫЛИЦЫНА,
Кызылдың № 3 школазының башкызы.

«Висладан Буг чедир» деп чаа кино республиканың киноэкраннарынга удавас үнүп эгелээр.

«ГУЛЬДЕР»—ЧАЛЫЫ НАЗЫН БОЛГАШ НАЙЫРАЛ

«Гульдер» дээрге Алма-Атаның аныяктарының эстрада ансамбли. Гульдер — казах дылдан отулдырарга «чечектер» дээни ол. Ансамбльдиң киржикчилери аныяктар,-талантызы янзы-бүрү. Оларның программазы аныяктарга ламаарылгалыг: аммы үениң таңнылары, аялгалары. Ансамбльдиң уран түүлүн чоп чөптүүбиле үнелээн. Ансамбльдиң коллективи СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегаттарынга база келген аалчыларынга Казахстаниың уран түүлүн төлээлээр улуг аас-кежиктиг болган. Ансамбль бүгү-эвилелдии, делегейниң янзы-бүрү концуртарынга. Софияга база Гаванага болган аныяктарның болгаш студентилериң Бүгү-делегей фестивальдарынга киржип, Чехословакияже, Герман Демократтыг Республикаже, Франциияже, Бельгияже, Португалияже, Австрияже, Грециияже, Индияже, Малайзияже, Японияже гастрольдап чорааи. Артистер бодуиун чонуиун уран түүлүн, аас-чогаалын коруккүлерге хораан черинге-ле таныштырып келгеннер. Канаи Кулышева, Калампа Рахимова, Кайрат Байбосынов оларның амгы үениң хөгжүмүнүң ритмиигe таарыштыр эдс ажылдаиы «Дударай» деп эрги казах ырыны база улустуң баштак ыры «Он алды кыстар» деп ырыны домбага ойнаары, ыры-хореография сценазының хол үндезини болу берген эрте-бурунгу «Асатаяк» деп танцының күүселдезин көрүкчүлер улуг сонуургал-биле түлээп ап турар.

Ансамбльдиң программазында аныяктар амыдыралын клереткен амгы үеиин ырлары, таңнылары бар. Оларның аялгаларын казах композиторлар Тлес Кашгалиев («Черниң хлеб», «Мнакшылдың чыры»), Кенес Дусекеев («Төрээн черим, сенээ байыр келдим!») олар чогаткан. Репертуарда Александра Пахмутованың, Давид Тухмановтуң, Александр Зацепиниң ырлары хөй кирген, оларны Рамазан Елибаев, Асан Макашев ижи күүседип турар.

Бодуиун чуртунга болгаш даштыкыга коллектив ойнап чорун турган, өске улустарның уран түүлүн ханызы-биле өөренип, ону бодуиун программазына хиирип ап келген. «Орта Азияның сөөнтазы» ыяапыралдың демдээ болу берген, ында Орта Азия улустарының таңнылары кирген. Ансамбльдиң репертуарында куба, япон, малайзий, индий таңнылар база бар.

Р. ВОЩЕНКО.
ПМА-ның корреспондентизи.

КЫМЫСКАЯКТАР

Чайгы хүи түгүрүүнче кире берген. Чаңгыс палатага эмнедип чыткан чаа таныжым улуг лейтенант Монгуш-биле агаарлап алыр-дыр дээш дашкаар үнүп келдивис. Шала кежээликтей апарган-даа болза, хүи карааның изии аажок болду. Хөйлеиериивис үштүп каапкаш, херим кыдыында узун сандайга саадапкан өске өөрге катчып кээп, хүниге дөгелеиип олур бис.

Оът-сиген четчип үнүп келсеи хөлбецейиип чыдар үе чүве. Ынчалза-даа ийи өг орну хире черде тайыс терезиинер бар. Өзүмү шоолуг эвес болгаш шаараи көстүр. Оон пор довураа чаашкы соонда изиг хүниге каткаш, тапталып калган. Ынчалза-даа сөөлүнде бараш ол «ортулукчугаш» бистиң чалгаа чазар черивис апарган.

Бис ийилээн неделя ажыг хөөрежип келген болгаш солуи чугааларывыстың «үүжези» тонүп бар чыткан. Ынчангаш сөөлгү хүиерде шоолуг сөс солуппас, харын чаныыска келген улустуң аав-саап ужураддарынга алзып, ону дыиээп, хүниге бирде хөрээвисти, чамдыкта ооргавысты эзлештир дөген, ыыт чок тур бис.

— Олег, кымыскааяктарны көрем, аал. Бичии-бичии ак чүвелер ызырып алган халчып турлар. Бээр кел даан!—деп, ажын кыйгырып, бир ооп алгыра берде.

— Кайда, кайда?—деп, демги оолга чоок турган кижи болгаш айтырдым.

— Бо маңнажып тургаинар чүл—деп, соиуургаачал Олег маңнап келгеш, бистен дөрт метр хире черде терезиниигг «ортулукчугаш» кыдыында бичии-бичии мыйыргын мортуктарлыг кымыскааяктар үнүгүүнче айтып катды.

Аиаа-ла шак «өлүрүп» турган үш-дөрт улуг улус ону көре бердивис. Шынап-ла, кымыскааяктар үнүгүр иштиидеи бичии ак чүвелерни үштүп экеп, өскээр дажыглап турар болду. А үнүгүрже киреред аксы куруг мындыг.

Аравыс ындыг-ла ырак эвес. Кымыскааяктарны сүүи үнген үнүгүрүүстеи чеди-сес метр ырай берген бис.

Кымыскаяк ызырып алган ак чүвезин ам-даа салбаан. Терезиинер аразындан үнгеш, эрткеи, дүшкеи машиналар таптай маңнап каапкан оруккa ол үнүп келди. Ажык черге келгеш, ам-на шуудай берди ышкаш. Элээн бурунгаар маңнапкаш, тура дүштү. Топтап көрдүм: оон бажында ийи «селемези» оңгаар-дескээр шимчээр болду. Ону көргеш антенна сагыжымга кирди. Маңнапла кагды. Ынчап чоруй машина оруунуң бир талазында чаа каскан хевирлиг үнүгүрже караш-ла диди. Ол үнүгүрден үнүп-кирип турар кымыскааяктар база бар. Ынаар киргеш, дедир үнүп келген чангыс-даа кымыскааяктың аксында ак чүве чок. Оларны кымыскааяктар үнүгүр иштиге каапкаш кээр хевирлиг.

— Мээң «аян-чоруум» доозулду. Кымыскаяк бо үнүгүрже кире берди—деп истекчимге чугааладым.

— Адыр мана. Бо кымыскаяк база ыиаар баар, ол үнүгүрже кирер ужурлуг—деп, улуг лейтенант бүзүрелдиг чугаалады.

Ол чугаа удавааида бадыткаттынган. Кымыскааяктар чаңгыс үнүгүрже кирип турар болду. Баштайгы үнүгүр-биле бо аразы чээрби ажыг метр хире бар.

— Мынча хемчээлдиг черге, артында-ла терезиинер аразыбиле, аспайн маңаа канчар чедип кээп турар амыгаинар боор—деп эжим кайгаан тур.

— Харын аан. Элдептиин!—дээрден өске сөс тыппаан мен.

Чаа үнүгүрден үнген кымыскааяктарның кайнаар барып турарын сонуургаар деп дугуруштувус. Ийи кымыскааяктыг шилип алгаш, оларны сүргеш чорукан бис. Удавааида олар бисти эрги үнүгүрүге эдертип келгеннер. Кымыскааяктар чүгле мөге эвес, а «угааныг» амытаннар-дыр деп түиел кылыр ужурга таварышкан бис.

Ол кежээ бистерии чугаавыс чүгле бойдуста бар дириг амытаннарның дугайында болган. Дириг амытан бүрүзү бойдустуң чаяалгазынга чагыртып. оон дүрүмнерин сагып, демисежин чоруурун кымыскааяктар-биле болган таварылга база хатап бадыткаан ийин.

Ш. ДОРЖУ.

Чечен чугаа

— Өске үнүгүрже «ажы-төлүн» дажыглап турары ол-дур — деп, бистиң чайывыска турган улгады берген назылыг кижи чугаалады.

— Кайнаар аппарып турар эвес, көөр-дүр — деп, улуг лейтенант санал кирди.

— Шупту кара-кара кымыскааяктар ышкажыл. Боларны кижи ылгап алыры берге-дир —деп, шала чөрүжер хөөи илереттим.

— Ажырбас. Үнүгүрден бир кымыскаяк үнүп кээрге-ле оон карак салбайн сүргеш чорувут. Каяа баар эвес. Черле сонуургап көөр-дүр—деп эжим мындыг.

Удурланмадым. Мен бирээни, ол өскезин сүргеш чорупкан бис. Мээң хайгаралымда кымыскаяк үнүгүрден ийи метр хире ыраң келгеш, дедир-ле маңнап кагды. Үнүгүре бичиндеи четкелек чорааш, оъжук орну хире черии долгаигаш, демги шаараш терезиннерлиг бичии «ортулукчугашче» углай бурт-ла диди. Аиаа баргаш, аърга иштинге аскаи кижи ышкаш, ыиай-бээр маңнап-ла тур. Чогум шуут-ла дорт маңнавас мындыг. Тура дүшкеш-ле аай-дедир маңнаар мындыг. Ол хирезииде бурунгаарлап-ла орар хевирлиг. «Бо-даа албыстыг чүве болгай аан. Дедир маңнап чүзүл» деп эжим мээи оң таламда кончуттуиуп олур.

телевидение

ИЮНЬ 11-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртеиги сула шимчээшкин. 9.05—«Бараикин, кижи болуп көр». Мультфильм. 9.25 — «Маиап, илеген тур мен». Уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 10.30 — «Билдингир-даа бол, эллептиг». Профессор С. П. Калица эртирер. 11.30 — Медээлер. 11.35 —14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — Социалистиг чурттарның документалдыг телефильмнер программазы. 15.30 — «Шыдыраа школазы». Разрядчылар клазы. Эндшпиль. Делегей гроссмейстери Ю. Л. Авербах эрттирер. 16.00 — Уругларга фильм. «Оолдар». Уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 17.05 — «Орлёнок» телестудиязының концерт залы. 17.50 — Аът спортунга ССРЭ чемпионады. 18.20 —«Мяллионарның ленинчи университединиң». Делегейниң эртемденнери ядролуг дайынын айыылын болдурбас дээш.

КЫЗЫЛДАН

18.50—19.15— Телемедээлер

МОСКВАДАН

19.15 — Бөгүн делегейде. 19.35 — «Ыры башкызы». Уран-чечен фильм. 21.00—«Ye». Информастыг программа. 21.35 —ССРЭ-ниң улустуң артизи Е. Нестеренконуң концерти. 22.40 — Бөгүн делегейде. 23.00 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Киев)—«Динамо» (Москва).

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — Уругларга фильм. «Кара далайның чалгыглары». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 4-кү сериязы. 13.00 — «Тиилекчилер». Фроитучу өиүктер клуву. 14.30 — «Цирк ареназында». 15.15 — «Москва болгаи москвачылар». 15.45 — «Улустуң аялгалары». 16.00 — 18.50 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.50 — 19.15 — Телемедээлер. 19.15 — Чарлалдар. 19.25 —«Челээш». 19.50 — Л. Бетховен. «№ 17 соната».

МОСКВАДАН

20.00 —«Тамчыктыг удунар, чаштар!» Мультфильм. 20.15— «Музыкалыг магазин». Фильм-концерт. 21.00 —«Ye». Информастыг программа. 21.35 — 22.50 — Дэйиниың узун верстала-ры». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы.

Ажаар

Бөгүн республикага шокар булуттаар, чагбас. Хаттың дүргени секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы 21—26 градус чылыг болур.

Кызылга булуттаар, чагбас. Агаарның температуразы 24—26 градус чылыр.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ИЮНЬ 11-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ынакшылдың мөнге тоожузу» 9.30, 12.30, 15.10, 17.50, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыынды 9.30, 14.00, «Сицилия камгалалы» 11.00, 15.30, 17.20, 19.10, 21.00 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кайгамчык үүлдер база тургулаар» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

КАЯА ӨӨРЕНИРИАЗ?

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ПРОФЕССИОНАЛ-ТЕХНИКТИГ ӨӨРЕДИЛЕ ЭРГЕЛЕЛИ СУРГУУЛДАР ЧЫЫП ТУРАР

Республикаиың профессионал-техниктиг өөредилге талазы-биле эргелели дараазында индустриал-педагогтуг техникумнарның хүндүскү салбырларынга өөредкри-биле республиканың профтехучилищелери доосканнарның, кыстарны чалап турар:

1. Артёмовскиниң автомобильдерниң техниктиг хамаарылгазының болгаш септелгезиниң техникуму (Артёмовск хоорай);

2. Барнаулдуң көдээ ажылагайы электрижидерииың техникуму.

3. Бузулуктуң көдээ ажылагый механизастаашкыныың техникуму (Оренбург области).

4. Казаньның үлетпүр болгаш хамааты тудуунуң техникуму.

5. Кемеровоның үлетпүр бүдүрүлге черлериниң болгаш дериг-херекселдериң электрооборудованиие техникуму.

6. Магнитогорск техникумунуң металл болгаш демир-бетон конструкциялары эптээриниң салбыры.

7. Бажыннарның санитар-техниктиг тургузугларыиың, тудуг машиналарыиың болгаш механизмнериниң, үлетпүр болгаш хаматы тудуунуң, электро-газ кадиалгаиың салбырлары. **(Нижний-Тагиль хоорай).**

8. Үлетпүр дериг-херекселдерии эптээриниң болгаш сепгээриниң салбыры **(Челябинск хоорай).**

9. Кэдиалга бүдүрүлгезиниң технологиязы **(Минск хоорай).**

10. Даараныла бүдүрүлгезиниң салбыры **(Новокуйбышевск хоорай).**

11. Новосибирскиниң профтехөөредилге талазы-биле күш-культура болгаш спорт техникумуиуң күш-культура салбыры.

12. Ачинскиниң техникумуиуң көдээ ажыл-агый механизастарының салбыры.

13. Улан-Удэ техникумуиуң үлетпүр болгаш хамааты тудуг салбыры.

14. Чита техникумуиуң көдээ ажыл-агый механизастарының, үлетпүр болгаш хамааты тудуг салбыры.

Ортумак тускай өөредилге черлериие үлүзээ алышкыи Дүрүмнерии ёзугаар ортумак билигиит, чогуур специальностуг болгаш эргежок чүгүдя мергежил - квалификациялыг, профтехучилищени дооскан 30 чаг чедир иазылыг болгаш педагогика-башкылал ажылынга суидулуг дараазында кижилерии техникумнарга үлүзээ алыр:

1. Совет Армииың хүрээлериидеи халашканнар (киреринии шылгалдазынга эки демдектерии алганнарны киирер);

2. Специальвозуиуң талазыбиле бүдүрүлгеге ажылдаан стажтыг бүдүрүлге, тудуг болгаш көдээ ажыл-агый ажылдакчылары (киреринии шылгалдазынга эки демдектерии алганнарны киирер);

3. Профессионал - техниктиг училищелери тергиин эки доосканнар (билдиринишкии киирген соонда , киреринии шылгалдазы чокка хүлээп алыр);

4. Ортумак профтехучилищелерни болгаш техниктиг училищелерни доосканнар (бүгү эртиилерге тергиин эки болгаш эки демдектерлиг, квалификация шылгалдаларын чедишкииниг туткан, педагогика училищезиниң човүллеллериниң сүмелээни-биле);

Техникумнарга киирер дээиилер директорларның адынга бижээн билдиринишкиилеринге дараазында документилерии (доосканн профтехучилищелерге киирер) кожар:

1. Ортумак балиинии дутайында аттестат (бодуу-биле).

2. Эмчи шынзылгазы, № 286 майык-биле.

3. Куи-ажыл лептериидеи үшта бижилге, оиу будурулге черииң удуртукчузу ат салып бүзүредир.

4. Дөрт фоточурук (бөрт човка тыттырган, 3х4 см).

Орус дылга (бижимелш-биле) болгаш математикага (зас.-биле) киреринии экзаменин Кызыл хоорайның техникумнарының бирээзиигe орус дыл кырынга чорудар. Техникумнарга кирер дээи ажилер боттарының өөренип турганы училищелериидеи арга-сумеи ап болур. Шылгалдаларны 1981 чылдың августуң 10-га чедир чорудар. Киреринии шылгалдаларын дузаалкан кандидаттарның документилерии чогуур техникумче 1981 чылдың августуң 11-деи орай эвес организастеп чорудар. Өөренир черже техникумнуң келдириишкиниииң соонда чорудар.

Өөренириилең хуусаазы 2 чыл 10 ай. Өөредилге үезиидеи суртгудларны үш катап залас чем болгаш тускай хөнтер, стипендия-биле хандырар.

Техникумнарның доозукчулары чогуур специальностуга техниктериің болгаш будурулге өөредилгезиниң мастерлериниң квалификациязын алыр, а ол шыпкан хөй-ниити ажылының (политинформатор, спорт ажылының организаторы, бот-тывыглыг, уран чүүлдүң техниктиг чогаадылгазының ажылдакчызы) бирии алыр.

Айтырыгны профтехучилищелерден азы профтепередилге эргелелиилерден тодаргадар.

АДРЕЗИ: Кызыл хоорайның Кая-Хем кудумчузунда 21 дугаарлыг бажың, телефон дугаарлары 2-42-64 болгаи 2-49-43.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ПРОФТЕХӨРЕДИЛГЕ ЭРГЕЛЕЛИ.

Ада-чурттуң улуг дайынының киржикчизи, «Тээли» совхозтуң директору малчыны

Григорий Эртинеевич ЧУДУРУКПАЙНЫҢ

хевертен мөчээнии СЭКП Бай-Тайга райкому, улус депутаттарының район Советиниң күүскому, «Тээли» совхозтуң директорлуктары, парткому, ажылчын комитеди-дыныттыпаан, оон төрелдеригге болгаш чоок кижилеринге ханы хамыылалын илергейлеп тур.

Редакциянның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторлуң 2-24-63, редакторлуң орлакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи ажыырал болгаш совет тургузуг киллистериниң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, недээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлетпүр киллизиниң 2-31-75, чагаа киллизиниң 2-41-27 информация киллизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянның 2-12-45, солун келбейн баргында 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866 Чагыг № 1260.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1)

ТС—01111

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-нин Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 137 (11635) | 1981 чылдың июнь 12, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ

Партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Отчет илеткелинге эш Л. И. Брежневтиң чугаалааны айтышкыннарынга болгаш улус ажыл-агыйының демир-орук болгаш транспорттун өске-даа адырларын база харылзааны улам ынай хөгжүдер лугайында СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалдарын күүседиринии сорулгаларынга лүштүр эвилелдешкен республикаларның компартиядарының ТК-ларының, партия крайкомнарының, обкомнарының транспорт болгаш харылзаа килдистериниң эргелекчилериниң демир-орук болгаш транспорттун өске-даа хевирлериниң база харылзаанын ажылынга партийжи удуртулганын айтырыгларының талазы-биле чөвүлел хурал-семинар СЭКП ТК-га июнь 9-10-да болуп эрткен.

Чөвүлел хурал-семинарга СЭКП ТК-ның Транспорт болгаш харылзаа килдизиниң эргелекчизи Б. С. Симонов илеткел кылган.

Транспорт болгаш харылзаа адырларынга партийжи удуртулганын айтырынын чугаалажырынга ССРЭ-ниң министрлери И. Г. Павловский, Т. Б. Гушенко, В. А. Шамшин, ССРЭ-ниң Күрпланының дараазының оралакчызы В. Е. Бирюков, РСФСР-ниң министрлери Л. В. Багров, А. А. Николаев, Е. Г. Трубицын, компартияларның ТК-ларының, партия крайкомнарының болгаш обкомнарының транспорт болгаш харылзаа килдистериниң эргелекчилери кириишкен.

Чөвүлел хуралга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары А. П. Кириленко чүве чугаалаан.

Чөвүлел хуралдың ажылынга ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы К. Ф. Катушев, СЭКП ТК-ның харыысалгалыг ажылдакчылары кириишкен.

Тудугнуң темпизин дүргедедир, шынарын экижидер, хуусаазында ажыглалга киирер

БЕШ АЙЛАРНЫҢ ТҮҢНЕЛИ

Республиканың тудугжулары он бирги беш чылдың баштайгы чылының эрткен беш айларының иштинде үлетпүр бүдүрүлгенин, чурттарның болгаш көдээ ажыл-агыйның элээн хөй объектилерин ажыглалга киирген. Оларның иштинде 1648 баш бода малга болгаш 9118 хойга кажаалар, хары угда 2 мүң тонна киирер тараза шыгжамары, 1,5 мүң тонна яшкыр минералдыг чемнишчидилгелер складтары, хонукта-ла 10 тонна продукция бээр мал чеми белеткээр кухня, 285 автомобиль турар гараждар, ниити шөлү 32876 дөрбелчин метр чурттарга бажыңнары, 784 өөреникчиге ниити бирги школалары, а ол шыкаш 17,3 мүң гектар шөлдүң суггарылга системаларын чаарткан болгаш 14,3 мүң гектар черии суглуг болдурган.

Бо чылдың беш айларының иштинде эрткен чылдың чогуур үезинге деңнээргe, кол фондуларны 38,2 хуу хөйнү ажыглалга киирген. Оон иштинде үлетпүр бүдүрүлге тудугларынга 21,5 хуу хөйнү шингээдип алган. Бо чылын бүдүрүлгенин, чыдыышкынын, чуртталганын болгаш коммунал объектилериге капитал салымшкыннары база улгаткан.

Он бирги беш чылдың эрткен беш айларында 1980 чылдың чогуур үезинге деңнээргe, «Тыва септелге тудуг» трест, Тываның автоорунуң тудуг участогу, «Тыва суг тудуг» трестиң № 1 болгаш 5 КМК-лары, «Көдээ электри тудугнуң» тудуг-монтаж эргелели, «Рессельбурвод» трестиң тускай КМК-зы, аъш-чем үлетпүрүнүң эргелелиниң септелге-тудуг-монтаж участогу болгаш өске-даа тудуг организациялары хөй хемчээлдиг тудуг-монтаж ажылдарын кылган. Нинтизи-биле тудуг-монтаж ажылдарының хемчээли эрткен чылдың чогуур үезинден 12,0 хуу хөй болган. Чамдык тудуг организациялары күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидирип чедип ап шыдаан. Чер ажыллары кылыр тудуг эргелелиниң, № 20 КМК, Тыва автотранспорт эргелелиниң КМК-зының, Садыг министерствозунуң септелге-тудуг участогунуң коллективтери күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидиринии талазы-биле көскү чедиишкиннерлиг болган.

Чедиишкиннер-биле чергелештир республикада капитал тудугда четпестер ам-даа улуг бооп турарын бо чылдың эрткен беш айларының түңнелдерин көргүзүп турар. Чаңгыс-ла чижек: кол фондуларны ажыглалга киирериниң чартык чыл программазы бо хүннерге чедир чүгле 41,6 хуу күүсеттингеи бооп турар. Чагыкчылардың хөй кезии кол фондуларны болгаш бүдүрүлге күүлерин ажыглалга киирериниң планын күүсеттээн.

Капитал салымшкыннарының болгаш тудуг-монтаж ажылдарының лимиттерин беш айларда түс-түзүнда 65,4 болгаш 70,1 хуу ажыглаттынган. Керээлиг ажылдаар организациялар тудуг-монтаж ажылдарының планын 77,4 хуу күүсеткен. Оларның хөй кезии улуг хожудаашкынныг ажылдап турар: керээлиг ажылдаар 43 организацияларның чүгле 11-и азы 25,6 хуузу отчеттуг үеле тудуг программазын күүселдирип чедип алган. Ынчангаш хожудаашкыныг организацияларга «Тыва тудуг», «Шагонартяжстрой» болгаш «Тыва көдээ тудуг» трестер, «Абаканэнергопромстройнуң» КМК-лары, чурт иштинин үлетпүр эргелелиниң тудуг организациязы, № 833 тудуг эргелели болгаш өскедээ коллективтер хамаарыжыр.

Ол-ла трестериң болгаш тудуг организацияларының, а ол шыкаш КызылЦЭС тудуг эргелелиниң коллективтери май айда тудуг темпизин кудулаткан.

Чурттарның болгаш социал-культура албан черлериниң тудуглары мурнундагы айларда шыкаш, июнь айда база-ла куду темпилиг чоруп турар. Бо чылдың январь-май айларында ыңдыг тудугларга трускайлаан акша-хөреңгинии түгеле 74,2 хуузу чарыгдаттынган. Оон түңнелинде бо хүннерге чедир республикада чурттарга шөлүн ажыглалга киирериниң чартык чыл планы 54,6 хуу күүсеткеннең. Чурттарга тудугларын чогуур хуусаазында ажыглалга киирер талазы-биле «Тыва көдээ» тудуг трест, № 2 КМК, «Абаканэнергопром» тудуг, Тываның автотранспорт эргелелиниң көжүп чоруур механизастаттынган колонназы болгаш өске-даа тудуг организациялары багай ажылдап турар.

Республиканың тудуг черлеринде күш-ажылды организастаанының деңнелиниң кудузу, тудуг материалдарының чедишпези, а ол шыкаш кадрларның ажыллан үнер-киреер чоруунуң көвүдээнии база тудуг механизмнерин чедир ажыглавайн, курлавырларны дилеп тыппайн турары — четпестерниң кол-ла чыллагаиы бооп турар.

Үстүнде айттынган болгаш өске-даа четпестерниң түңнелинде республиканың тудуг организацияларында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү планда көрдүнгенинден куду бооп турар. Чамдык керээлиг ажылдаар тудуг организацияларында харын-даа эрткен чылдың чогуур үезинде турганындан күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү куду бооп турар. Чижээ, бо чылдың январь-апрель айларында тудуг организациялары күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүн талазы-биле планны 94,4 хуу күүсеткен. Ниитизи-биле алырга, республиканың 29 тудуг организацияларының күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планын күүсетпээнинии үжуруидан ниитизи-биле үш миллион ажыг рубльдиң тудуг ажылдары чедир кылдыимаан бооп турар.

Бо чылдың январь-апрель айларының байдалы-биле алырга, тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнезин эрткен чылдың чогуур үезинден аартаан бооп турары база четпес. Тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнезинин аартаар чоруун ылангыя «Шагонартяжстрой» трестиң, «Ремсельбурвод» трестиң тускай КМК-зының, ИХМ-нин капитал тудуг килдизинин болгаш чамдык көжүп чоруур мехколоииаларның тудуг шөлдеринде болдуруп турар.

Республиканың тудуг организациялары, оларның удуртукчулары, партия, профэвилел организациялары он бирги беш чылдың бирги чылының тудуг талазы-биле планныг даалгаларын чедиишкининг күүселдирдизе, айттынган четпестерии дарый чайладырының боттуг хемчеглерии алыры, бүгү-ле курлавырларны ажыглап, тудугжуларның күш-ажылын чогуур деңнелге организастаары чугула.

Тудугжулар ортузунга социалистиг чарышты улам калбартып, оон түңнелдерии чойшаанда үндүрүп, мурнакчыларны шаңнап-мактаарының системазын шын ажыглаары хүнүүн чугула сорулгазы бооп турар.

ЭКОНОМИКТИГ ДОПЧУЛАЛ

СОВЕТ-АЛЖИР ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР ДООЗУЛГАН

Совет-алжир чугаалажыышкыннар июнь 10-да Кремльге доозулган.

Чугаалажыышкыннарны кылганнар: совет талдан—СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Тихонов, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев;

Алжир талдан — АУДР-ның Президентизи, ХНФ партияның Чингине секретары Ш. Бенджедид, ХНФ партияның ТК-зының кежигүнү, партия ТК-ның даштыкы харылзаалар талазы-биле комиссиязының даргазы С. Хофман, ХНФ партияның ТК-зының кежигүнү, АУДР-ниң ССРЭ-де элчизи Л. Якер, ХНФ партияның ТК-зының кежигүнү, сан министри М. Х. Яла, ХНФ партияның ТК-зының кежигүнү, планнаашкын министри А. Брахими.

Политика, садыг, экономика болгаш өске-даа чүүлдер талазы-биле совет-алжир кадыг ажылдажылганын айтырыгларын чугаалажыышкыннарның үезинде бүгү тала-биле чүгаалажып көргеи. Делегейниң эң чугула айтырыгларыиын, хамыктын мурнуила дайынын болдурбас, тайбынны камгалаар дээш демисел-биле холбашкан айтырыгларның талазы-биле ССРЭ-ниң болгаш АУДР-ниң аразынга политиктиг консультациялардың база саналоналларын солчуушкунун улам ынай идепкейжидиринии эргежок чугулазын сөөлгү үеде чилиргеннең делегей байдалынын негеп турарын аиаа хамаарыштыр дамдеглээн.

АУДР-ниң даштыкы политиказының империализмге удур угланыышкынын, алжир революциязын чаалап алыышкынарын камгалаарының эргежыынга, социалистиг угланыышкынның оруу-биле Алжирни хөгжүдер дээш чурттуң депшилгелиг күштерии сырый каттыштырарының керээнге АУДР-ниң партия-күрүне удуртулгазының күжениишкиннерин Л. И. Брежнев түүлдүгзүнүүшкүн-биле үнелээн.

Янзы-бүрү адырларга совет-алжир ийи талалыг кадыг ажылдажылганы чаагай үреттүнелдиг чедиишкининг хөгжүлдезинге Л. И. Брежнев болгаш Ш. Бенджедид сеткил ханыышкыны илергелээн болгаш СЭКП-ниң база НХФ-ниң аразынга, ССРЭ-ниң болгаш АУДР-ниң аразынга пайыралдыг харылзааларны ийи чурттарның улустарының эргежыктарынга дүүштүр чайгылыш чок улам ынай калбартырынче база ханыладырынче ийи талаларның чүткүлүн бадыткаяиар.

ССРЭ-ниң болгаш Алжирниң аразынга экономиктиг кадыг ажылдажылганың улуг үжүрдүзүн ийи талалар онзалап демдеглээн болгаш ол кадыг ажылдажылганы бүгү талалыг калбартырынче чүткүлдү илергейлээнинер.

Чугаалажып көрген эң чугула айтырыгларның талазы-биле Совет Эвилелиниң болгаш Алжир Улус Демократтыг Республиканың туруштарының ниятилешкек чоруу пайыралдыг эвилең байдалга болгаш чугаалажыышкыннарның үезинде бадыткаттынган

(СЭТА).

МОСКВАДАН ЧОРУПКАН

Алжир Улус Демократтыг Республиканың Президентизин Национал хосталга фронтузу партиянын Чингине секретары Шадли Бенджедид июнь 10-да Совет Эвилелиниден БУР-же чорупкан.

СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң болгаш Совет чазактын чалааның ёзугаар ол бистиң чуртувуска албанның пайыралчы аян-чоруун кылып чораан.

Ш. Бенджедилти аэродромга СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Тихонов, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарёв, албанның өске-даа кижилери үзээн.

(СЭТА).

Чаа Шагаан-Арыг — шалыпчы тудуг

КАРАККА КӨЗҮЛДҮР

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизинин шинтпирлеринде делегейде эң улуг Саян-Шушенск ГЭС-тин тудуун он бирги беш чылда бүрүнү-биле доозар деп айыткан. Ынчангаш ГЭС-тиң 10 агрегаттарының суунун кедүрүлгенинин соонда суг адаанга баар бистин республикада хоорай, суурларны көжүрер ажыл шапкынчаан. Оон мурнуку одуруунда коммунистер чоруп турар.

Чаа Шагаан-Арыгда ажылыш бо хүннерде эң-не хайнымшкынныг чоруп турар. Ону Бүгү-эвилелдиң комсомолчу шалыпчы тудуу кылдыр кош чыл бурунгулар чарлаанындаа таварылга эвес.

Хоорай хүн келген тудум-на улам чаартынып, чаа-чаа тудуглар немежип турары өөрүнүг. Чоокта чаа «Улуг-Хая» совхозтуң тараа тарыыр шөлдери чыткан дазыр ховуда улуг хоорайның каракка-ла көзүлдүр өзүп олурары илдең. Мырыңай чаа Чаа Шагаан-Арыгның келир үеде туттунар хөй каът бажыңнарының баштайгызының тудуу доозулган. 35 өг-бүле чурттаар, изиг, соок суглуг, чырык делгем өрээлдерлиг беш каът бажың хоорайның кедээр талазында бедип үнүп келген.

Оон тудуун «Шагонартяжстрой» трестиң № 18 көжүп чоруур механизастаттынган колонназында Т. П. Воронинага удуртқан дашчылар бригадазы дооскаш, ук бажыңны шеверлекчилерге хүлээткен. Херээжен тудугжу Т. П. Воронинага удуртқан дашчыларның бо бригадазы бирги кварталда мехколоннаның бригадалар аразынга калбарган социалистиг чарыштың тиилекчизи болганнар. Олар апрель; май айларда база өскелерден эки көргүзүглүг боол турарлар.

Хоорайда баштайгы хөй каът бажыңның соон дарый үш каът школаның тудуу база шуудаан. Ол школа плайда көрдүнгенин ёзугаар ам чаа өөредилге чылында ажыглалга киирер ужурлуг. Ынчангаш амгы үеде ол тудугну РСФСР-ниң алдарлыг тудугжузу, «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниң эдилекчизи Александр Федорович Ягодининиң удуртқаны бызанчы-бетонщиктериниң комплекстиг бригадазы чорудуп турар. Оон-биле чергелештир хөй каът эмнелге комплекизиниң тудуу база элээн шапкынчаан.

Чаа хоорай хүнден-хүнче улам өзүп, чаартынып кел чыдары кымга өөрүнчүг эвес боор. Ынчалза-даа бисте чедир кылдыимайн, шинтпирлезе чогуур айтырыглар ам-даа эвээш эвес. Тудуг материалдары-биле хандырылга кончуг куду деңнелде чоруп турар. Оон уламнаан дыка хөй чугула объектилер планнаттынган графигинде ажыглалга кирбейн турар, а оларның бир чамдыы мырыңай ара туттунгаш, ол хевээр кагдыынган.

Шак мындыг улуг хемчээлдиг тудугга ажылдаар тускай эртемниг бригадирлериниң, мастерлериниң, звено удуртукчуларының саны эвээш, а тудугжу мергежилдиг улус база хөйүбиле четпейн турар. Үк тудуг Бүгү-эвилелдиң комсомолчу шалыпчы тудуу деп адаттынып-даа турза, ында аныяктарның саны ам-даа эвээш. Оларның культурлуг дыштанылгазын, хостуг үезин ажыктыг эрттирер дээш кызза чогуур ажылдар ам-даа хөй.

Чаа Шагаан-Арыгның тудугжулары ол бүгү четпестерни ажып эртип, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип, ол бирги беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдаларын күүседир дээш бүгү бар арга-дуржулгазын, күжүн ол че мөөнүзээш, улуг тура-соруктуг ажылдап турарлар.

К. ЧӨРЕВЕ,
«Шагонартяжстрой» трестиң партбюро секретары.

ШЕВЕРЛЕКЧИЛЕР

Комсомолчуларның Бүгү-эвилел шалыпчы тудуу—Чаа Шагаан-Арыгның ажылышчилери СЭКП-ниң XXVI съездизинин салган сорулгаларын, он бирги беш чылдың өндүр улуг онаалдаларын амыдыралга чедиишкинниг боттандырар дээш планны күүседиринче угландырган. Бо хүннерде шалыпчы тудугнуң бүгү коллективтерии 1981 чылдың баштайгы чартыының бүдүрүлге планын чедиишкинниг күүседир дээш социалистиг чарышты бригадаларда, эзлчеглерде, түс-түс нижилер аразында налбартқан.

«Шагонартяжстрой» трестиң шеверлекчилериниң комплекстиг бригадаларының аразында чарышка Любовь Степановна Стародубованың удуртқаны комсомолчу-аныяктарның бригадазы май айда багай эвес көргүзүглерни чедип алган. Олар июнь айның бүдүрүлге планын база күүседиринии иырында келген.

Мурнакчы бригаданың удуртукчузу Любовь Степановна Стародубова онгу беш чылдың онаалдаларын болгаш алган социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге чедиишкиннерии дээш чазактың бедик шаңналы «Күш-ажылчы эрес-маадырлыг чорук дээш» деп медаль-биле чоокта чаа шаңнатнан. Аныяк коммунист ол бодин шаңналды ап тура, моон соңгаар оон-даа бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарын хүлээнген. Оон сөглээн сөзү ажыл-херек-биле бадытнаттынып турар.

ЧУРУКТА: Л. С. Стародубова (ортузунда) бригадазының шеверлекчилериниң аразында.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

БИСТИИНЧЕ ЧАЛАДЫВЫС

Чаа Шагаан-Арыгга ажылдаары-биле бистиң улуг, делгем чуртувустуң янзы-бүрү булуңнарындан комсомолчу путёвка-биле хөй-хөй оолдар, кыстар кээп турар. Оларның аразындан дыка хөй аныяктар боттарының бижыг тура-соруу, шалыпчы күш-ажылыбиле алдаржын, чаа тудугнуң янзы-бүрү участоктарында мурнакчыларның одуруунда киргеннер.

Ылаңгыя эрткен онгу беш чылдың түңнеддери-биле элээн хөй комсомолчу аныяктар ВЛКСМ Төп Комитединиң, комсомол Тыва обкомунуң шаңналдарының эдилекчилери болганнар. Ындыг эрес-кежээ комсомолчуларга Тыва АССРниң Дээди Соведининиң депутаты, кран башкарыкчылары-бригадири Леонид Трасскин, штукатур-маляр Зинаида Донгак, дашчы Алексей Хертек дээш өскелерни-даа улуг чоргаарал-биле адап болур.

Бистиң аныяк хоорайывыс чаа туттунуп, сайзырап орар. Ынчангаш мында чедир кылдынмаан түүлдер хөй. Ылаңгыя аныяктарның болгаш чурттакчы чонның культурлуг дыштанырынга таарымчалыг Культура ордузун, спорт залын дээш оон-даа өске чугула тудугларны шалыпкын чорударын үе негеп келген. Аныяктарга чугула шак мындыг культураның болгаш уран түүлдүн, спорттуң дериг-херекселдери, спорт заллары чогундан дыка хөй аныяктар тудугга ур-даа болбайн, ону каггаш чоруп турар таварылгалар бар.

Ам каш-ла хонгаш, өөредилге чылы доостур. Дыка хөй аныяктар бышкан билигиин аттестадын холга алгаш, улаштыр өөренирлери өөренип, а бир чамдыызы улус ажылагыйының адырларынга баштайгы күш-ажылчы базымнарын кылып, улуг амыдыралче шымның кирерлер. Ынчангаш республиканың ортумак школаларының доозукчуларындан тудугжу мергежилди шилип алгаш, аиаа ажылдаар күзелдиг оолдар, кыстарны Чаа Шагаан-Арыгның шалыпчы тудуунга комсомолчу путёвкабиле кээп ажылдаар кылдыр чалап тур бис.

А. ОНДАР.

Төрээн чуртка — эки шынарлыг хөй дүктү

ИЙИ ПУНКТУДА

Хөй ажылында эң чугула кампания — хөй кыргылдазы эгелээн. Хойжуларның будун чыл дургузунда чорудуп келген чымыштыг ажылының түңнелин оон-биле үндүрер. Маиаа ажыл-агыйлар баш удур белеткенген. Ынчалзажок баштайгы хүннерниң ажылы чүнү көргүскенил? Чөөн-Хемчик районнуң ийи ажыл-агыйы—«Чыраа-Бажы» болгаш «Большевик» совхозтарда хөй кыргылдазын багай эгелээнин моон алдында фактылар хереглеп турар.

ХАЧЫДАН КОРГАР

«Чыраа-Бажы» совхозтуң төп салбырында кыргылда пунктузу. Чайгы хүн бедип үнүп келген. Пунктуга ажыл планнаттынганындан бир шак озалдап —чедиишакта эгелээн. Ында электрилиг 21 машинаны тургускан. Олар шуптузу чаз. Бис аиаа оң шак ажып турда бардывыс. Азып каан электрилиг машиналарның чамдыызы аиаа тургулаар. А хойну хол хачызы-биле кыргып турар.

— Машиналар чүге аиаа турарыл? Үреглиг чүве бе?

— Электрилиг хачыдан коргар улус-тур ийин. Ажыы-биле чугаалаарга, электрилиг машинаны ажыглап билбес. Кижилер-даа четчир, чаа машиналар-даа бар, а оларны ажыглап билири ховар.

Бистиң чугаалажып турганывыс Куулар Шериг-оол бир хойнуң дөрт даваның бөле хүлүп алган, электрилиг хачы-биле кыргаан тур. Та кайы хире үр болган чүве ийик, хойнуң иштэ хөртээ бергеи. Кежиинде кескеи чер ала-шокар, дыка улуг балыглар безин бар.

— Мынчаар балыглап турарга, хой олуп калбас чүве бе?

— Ол хирезин хой тоовас! Ээзи хойжу эм чаап каар.

Кожазында херээжеи кижи бир хойну бага-ла хүлүп алган, электрилиг машина-биле кыргаан тур. Ону топтап көрүп тур бис. Машинаның бизи бирде хойнуң дүгүнүн дөзүнден алыр, а бирде ортузундан кезер.

— Ынчаар кыргыырга кайын боор! Дүктүң шынары бакса-раар болгай.

— Ия дадайым, хойну кезипсе канчаар! Дүк хамаан эвес.

«Чыраа-Бажы» совхозта хой кыргылдазының байдалы ындыг-дыр. Кыргылданы шынарының дугайында сагыш салбайн турар. Совхозтуң удуртукчулары (директору К. Куулар, кол зоотехниги К. Эрес-оол) кыргылданы чүгле дүрген доозарын бодай бергеи хире. Ынчалзажок темп база оожум. Кыргылда эгелээнден бээр үш хонган хиреде чүгле муи ажыг хой кыргаан. Хүнде дөрт чүс хой кыргыттынып турар. Норма ёзугаар алыр болза, бети дээрге-ле хүнде 1200 хойну кыргып үндүрер ужурлуг. Бир эвес ажыл ындыг темпилиг турар болза, кыргылдазы ай дүргузунда безин доозары берге. Эиие четпес чүве—шынар дугайында сагыш салбайн турары. Пуикт эргелекчизи Куулар Семис-оол, хойжу бригаданың бригадири Ондар Очур-оол он бир шакка чедир аиаа келбээн. Кыргылданың шынарын хынап турар кижи чок.

ДҮГҮ ДҮШКЕН ХОЙЛАР

«Большевик» совхозтуң Борбак-Арыгда кыргылда пунктузу. Хүндүскүүнүң 12 шак. Пунктуда шыпшын-на чүве. Даштын чадагай кажаада бир кодан хойну киирип каан. Хой кыргымыр черде электрилиг машиналарны аскылаан. Ону ажыглаан кижи чок. Чүгле хол хачылары ында-мында шаккылаар. Он шаа кижи хойларны хол хачызы-биле кыргаан тур. Бир күдер кара эр хачы чаиаан олур. Ол биске хөөрейдир:

— Хачы чаныыр чаа мергежил тывылган ийии бо. Электрилиг машина бизи чидиидер кижи турар боор, ам ындыг эвес, хачы чаныыр апаргандыр.

— Электрилиг машиналарны чоп ажыглавас сиер?

— Ону билир кижи чок ийин, дарга—деп, хачы чаныхчызы Николай Хайартан харылалады.

Даштын кажаада хойларны барып көрдүвүс. Дүгү шуут дүшкүлеп калган хойлар-даа бар. Чамдыызының дүгүнүн чартык кезии арткылаан. Коданның ээзи хойжу Чигжит Сүрүн-биле чугаалажы берлявис.

— Бо хире дүгү дүшкенин бодаарга, хөй-ле дүк чыып алган боор силер аа?

— Хөй-даа чүү боор, чээрби килограмм хире.

— Таанда канчал ындыг эвээш чүвел?!—оларның дүгүн кижи туда көрүп чоруур эвес, черге дүжүп каар чүве ышкажыл.

Дыка-ла харыысалга чок хойжу-дур деп пат кайгадывыс. Оон-даа ынай айтырыг салып, ону ыяттырарын оралдаштывыс. Ынчалзажок хойжу тоовааи хевирлиг мынча дейдир:

— Бажы менди турза, дүктү чоорул! Кол чүве—онча-мейди турары. А дүк дээрге ийиги чергенин херээ ышкажыл.

Оон-биле чөпшээрежир арга чок-тур. Хойжу кижи чүгле хойнуң бажын менди камгалап алыр эвес, харын дүгүн бүрүнү-биле алыр дутайында сагыш салыр хүлээлгелиг.

Борбак-Арыгның пунктузунга кыргылда июнь 8-те эгелээн. Электрилиг он машина бар. Оларны ажыглап билир кижи чогундан аиаа турар. Кыргылданы чүгле хол хачызы-биле чорудуп турар.

— Дүгү чүгле 60 хой кыргыды— деп, демги-ле Сүрүн-оол хомудап чугаалай-дыр. — Мынчаар ажылдап турар болза, бо кодан хойну он-даа, хонукта кайы доозар. Мында 600 ажыг хой-дур бо.

«Большевик» совхозта хой кыргылдазы кончуг багай эгелээн деп оон-на түңнеп болурдур. Кыргыкчыларны ам-даа четчелеп албаан, ол хамаан чок, пунктуиуң эргелекчизи безин томуйлаттынмаан. Үжурунда чартык-бөдүүн дүктүг хойларны май ортанда-ла кыргып эгелээр ужурлуг. Дүктүң хозаанын кэрбейн турда, үнелиг чиг-эт черде төктүп калгай.

Үстүнде айткан фактылардан Чөөн-Хемчик районнуң партия, совет, көдээ ажылагый органнары чогуур түңнелдя кылыр, кыргылда кампаниязында четпестерни чайладыр хүлээлгелиг.

К. АРАКЧАА,
«Шынның» тускай корр.

БИБЛИОТЕКА
им. А. С. Пушкина

НАЙЫРАЛДА КЫЗЫГААР ЧОК

Совет-моол найырал айы

ШАЛЫПЧЫ АЖЫЛДЫҢ БОТТУГ ТҮҢНЕЛИ

Бедик даглар, улуг сыннар аразында сүрүг малдың одары болган оргу черде Увс аймактың ажылчы чону нам, чазаавын иеригеи үдуртулгазының ачызында аймактың хөгжүлдезин чылдан чылче шапкымчыдыр, сайзырадып турар.

Бежен-алдан чылдар мурнунда малдан өске хөлгези, хетпе-хүүректеи өске чепсек-херексели, чүлдэй өске чырыткызы чок чораан улустуң чүрүнде ам янзы-бүрү машиналар карыштыр маңнашкан, сиген, тараа шолдеринде трактор, комбайн эжиндиргеи, үлегүүр, заводтарда түрүм машиналар дагжаан, хоорай, суурларда бажыннарда, өглерде сайгылтаан чирвэй.

Малчын бүрүзүнүң өдекыштаавда чылыг кажаалар, электри күжү-биле ажылдаар кудуктар кыалынган. Мал чемин четчири-биле белеткеп ап турар. Бүдүрүлгениң культура тургузуушкунунуң ангы адырларында дээди болган ортумак тускай эртемниг хөй специалистер ажылдап турар.

Нам, чазактың улуг ачызын, арат чонуңуң шудургу күш-ажылының үре-түңнелдерин Увс аймактың хөгжүлдезиниң чамдык сан-барымдаларындан тодазый-биле билип ап болур. Мал ажылын илаң ёзугаар кинти күш-биле хөгжүдүп, күүрнеген хөй деткимчеи ап келгениниң түңнелинде, малдың баш саны 1961 чылда турганынга деңнээрге, 1980 чылда 27 хуу ковүдээн. Бо дээрге мал ажылының материал-техниктиг баазазын быжыглап, эртем-техниканың чедишкиннерин нептередип, шиңгээдип ап келгениниң түңнелинде чедип аллыган. 1940 чылдан бээр 1980 чылга чедир сиген шөлүүк хемчээли 2,7 катап улгатkан. Ам бүгү шээр болган бода мал кажаалар-биле хандыртынган. Алдыгы беш чылда чүтле кажаалар тударыга 21,6 сая, черни суглуг болдурарыга 13,5 сая төгерүү шиңгээдип алыры көрдүнгеп турган. Бо бүгү хемчеглер малдың хоравар чоруун эвээжедип, ажык-орулгазын бедиткен. Аймакта беш түүнүн малдың төрүүр чүс бажынга онааштыр доруктурган чаш төлдүң саны сөөлгү 20 чылда, ооң мурнундагы 20 чылдынга болаарга, 8 катап ковүдээн. Эрткен чылын бистиң аймак төрүүр чүс малдан 38 болаганы, 56 кулуну, 65 бызаазы, 86 хураганы, 85 ачайны лоруктурган. Оны бешки беш чылдың ортумак саннары-биле деңнээрге, малдың түүнүн аяңы-биле 2—10 хуу артык болуп турар.

Увс аймак 1940 чылдарда бүгү-ле чүвеин хол-биле кылыр бөдүүн артель турган болза, ам бо үениң машина-техниказы-биле дераттынган, ыңнай дал-ган, аъш-чем, ыяш, полиграфия үлетпүүр, амыдырал хайдырылга комбинады, автомашиналар болгаш тракторлар септээр цех дээш шупту чөөрбө хире будүрүлгелер ажылдап турар. 1940 чылда аймактың будүн чылда будүрүп турган продукциязын амгы будүрүлгелер үш хонукта-ла будүрүп турар.

1950 чылдарда аймакка тудугуң баштайгы организациялары тургустунуп турган болза, ам бүгү-ле херең техника, мергежилдиг кадрлар-биле хандыртынган тудуг трези, көдээ ажыл-агый хаттыжышкыннар аразының будүрүлгези тургустунган. Ол ышкаш каттыжышкын бүрүзү тускай тудугжу бригадалыг азы салбырлыг. Аймактың «Алтан гадас» орденниг тулуг трези чылда 20 сая хире төгөрүүн ажылын кылып, сөөлгү беш чылдарда чүрүтүн хемчээли-биле база болдунун ямыршының системазынга-даа кээ улаа мурнакчы болган.

Аймактың ажылчы чонун амгы үениң дериг-херекселдеря-биле дериттинген харылзаа-биле хандырган, космостуң «Эрин ЧМ» дээр станциязын дамчыштыр чон телевидение дамчыдылгаларын көрүп турар апарган. Амыдырал хакпырыга болгаш салыг черлерни чылдан чылче ковүдеп турар. Культура тургузуушкунунда, чонуң кадык камгалалында, улус өөредилгезинде үндезин чаартылгалар болгулаан.

Нам, чазактың салган сорулгаларын ажыл-херек кырынга боттандырар дээш бертелерден чалданмайн, эрес-кыжымак ажылдап турар, азы-сураа үнген, алдарлаавышалыг кижилериниң саны улам-на ковүдээн. Амгы үеле аймакта Куш-ажылдың Маадырлары 7, хүндүлүг аттыг кижилер 8, күрүне чемпионнары-85, аймак чемпионнары 160 кижи ажылдап турар болгаш ындыглардың саны чылдың-на ковүдеп турар.

Ажыл-иштың алдары бүргээн ажылчынарының амыдырал-чуртталгазының, эртем-биличиниң, культуразының деңгээли улам бедип, өг-бүреге бүрүзүнге аас-кежик доктаай бергеп. Ажылчынарның амыдырал деңгеениниң бедээнинин кол көргүзүү — кижи санынга онааштыр орулга чылдан чылче өзүп турар. 1979 чылда, 1975 чылдазынга деңнээрге, бир кижиге онаажыр орулга 25,4 хуу өскен. Ооң иштинде шалың 2 хуу, янзыбүрү деткимче-дузалакчылар 64,7 хуу өскен. 1980 чылда бир кижиниң садыл ап турган бараазы 1060 чылдазындан 2,6 катап ковүдээн.

1934 чылда Увс аймакка ортумак эртемниг ийи мал эмчизи, бир зоотехник турган болза, ам мал ажылынын дээди болгаш ортумак эртемниг специалистерниң саны каш катап өскен. 1950 чылда дээди эртемниг чаңгыс башкы, дээди эртемниг кижи эмчизи ийи турган болза, ам дээди эртемниг 339 башкы, 100 хире эмчилер ажылдап турар.

Моол-совет улустуң кан дег бижыг найырлы, совет улустуң улуг дузазы аймактың хөгжүлдезин улам шапкымчыткан. Увс аймакка кижи, мал эмнелгелериниң таваанын баштайгы даштарын совет эмчилер салган болгаш национал кадрларны өөреткен.

1936—1946 чылдарда совет эмчи И. Ф. Торгашин, 1941—45 чылдарда кижи эмчизи В. М. Кузьмин олар амыр-дыжын бодавайн ажылдап турганнар. Олар боттарының үгаан-мергежилиг, уран хөлдары-биле аймактың кижи болгаш мал эмнелгелерин тургузушкан. Ол ышкаш аймактың суг ажыл-агыйында, агаар шинчилээр бюрога, далган будүрүлгезинге база кедээ ажыл-агыйны удуртуп баштаар черге, тудуг конторазынга совет кижилер чоокка чедир ажылдап, бистиң хөй-хөй кадрларывысты боттарының мергежилиглиге өөреткеннер. Ам аймактың суг ажыл-агыйы чергелиг чамдык алырларында совет тускай эртемниглер оңза идепкейлиг ажылдап турарлар.

Аймактың суг ажыл-агыйында «Найрамдал-дружба» звеноның удуртукчузунда ажылдап турар скрепержи В. П. Зэкутный, экскаваторжу С. В. Шатаев, ийи дугаар ортумак школаның орус дыл башкызы В. А. Никитин ышкаш эки ажылдап, мээл эштериниг хөйну өөредип турар тускай эртемниглерге өөренип-чилери чоргаарланыр.

Улаангом хоорайда тудугуң бир дугаар совет трезинин ажылчыны Г. Н. Мокрийский баштаан тудугжулар совет улустуң Моолдуң арат чонуңа белеэ — он чыл школазының тудуун бүрүү-биле доозуп, үш чыл бурунгаар ажыглалга киирген болгаш ам бистиң тудугжуларывыс-биле кадыы-тудуг материалының баазазын, Хархираада мал азыраар ажыл-агый төвүн тудуп турарлар. В. И. Хропальга удурткан совет тускай мергежилглер бо үениң онзагай суггарылга системазын Хархираа хемде тудуп доозуп турар. Бо бүгү аймактың ажылчы чоннарының чоргааралы болур.

Аймак 1980 чылда малдың баш саның өстүрериниң планын беш чүзүн аяйы-биле 100,8—105 хуу боттанарлыг, пландан 29,1 муң, алган хүлээлгезинден 14 муң баш малды хөйнү өстүрүп, күрүне плынындан ажыр 1 муң тонна эттти, 36,7 тонна дукту, 11,4 тонна ак үстү будүрүп сөткеп. Ол ышкаш мал чеми белеткээринин, кажаалар тударының болгаш суггарылга ажылдарының планын 104,1—119,2 хуу боттандырган.

Аймактың будүрүлгелери алдыгы беш чылдың планын 7,4 сая, 1980 чылдың планын 2,3 сая төгерге ажыр күүседкеп. Алдыгы беш чылдың планын 10 суму, 60 ажыг цехтер, 2 муң хире ажылчыннар, малчыннар, будүрүлгелерниң хөй кезии ажыр күүседкеп.

МАР-га улусчу революцияның тиилээнинден бээр 60 чыл болур оюн, аймактың үндезилеттингенининң 50 чыл оюн чаазаа чедишкиннерлиг үткүүрүүбиле бистиң аймактың ажылчылары улам соруктуг ажылдап турарлар.

Г. БИЗЬЯА.
Увс аймактың нам комитединиң бирги секретары.

● ● ●

ЧУРУКТА: МАР-ның Күш-ажыл Маадыры, дүмүт ажаарынга чурттуң дөрт дакпыр чемпиону, көдээ ажыл-агыйның «Баруун туруун» хаттыжышкынының трактористкомбайнери Б. Батсуур.

Д. УРТНАСАННЫҢ фотозу.

● ● ●

МАР-га Улусчу революцияның чылдарында көдээ черниң ээн-шинчизи үндезини-биле өскерилген. Көдээ ажыл-агый каттыжышкынынарының төп суурлары ам чаңгыс дай план ёзугаар хогжүп, сайзырап турар. Совет Эвилелиниң дузазы-биле оларда культура-амыдыралдың дыка хөй объектилери туттунган.

Амгы үеде көдээде хөй-хөй клубтар, кызыл-булуннар, библиотекалар болгаш номчулга залдары ажылдап турар. Туруп болгаш көжүп чоруур хөй санныг киноустановкалар малчыннарга, чер ажылдыгларга кинолары көргүзүп турар. Культура төптеринде бот-тывынгыр уран чүүлүн хогжүлдези кайгамчык шапкымчын, буруингаарлаан.

ЧУРУКТА: бот-тывынгыр артистерниң концерти.

Арында материалдарны бистиң корреспондентивис **Х.-К. Монгуш** болгаш **Г. Санчаа, Б. Сонам** белеткээн.

БИСТИҢ ААЛЧЫВЫС — „Тэргүүний малчин“ СОЛУН

Аҥы-дуңма Моол Арат Республиканың арат чону чуртка улусчу революцияның тиилээнинден бээр 60 чыл болур оюн, Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг дем каттыжылгазының өске-даа чурттарының хүн бүрүдеги дузаламчызының ачызында экономика, социал, культура тургузуушкунунга канчаар-даа аажок улуг чедишкиннерлиг үткүп турар. Чурттуң он сес аймааның иштинде бистиң найыралдыг кожавыс — Убса-Нур (Увс) аймактың ажыл-ишчилери, өскелер-биле бир демей, алдарлыг юбилейни төлептиг күш-ажылчы белектер-биле үткүүр дээш бедик кедүрлүүшкүнүүр тиилдап, чурттап турарлар.

Аймактың нам комитединиң база күүсенчи комитединиң органы «Тэргүүний малчин» солун МАРН-ның XVIII съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынче, улуг юбилейни төлептиг үткүүрүнче аймактың бүгү кижилерин мобилизастап, хүн бүрүнүң болуушкуннарын парлалгага чырыдып, организачы, пропагандисчи ролүн күүседип турар. Ам ол солуннуң чоокку үндүрүлгелеринге парлаттынган материалдарның чамдыктарын моон адаанда парлавышаан, кожаларывыстың ажыл, амыдыралы-биле танызарынче силерни чаладывыс, эргим номчуучу.

ХООРАЙЖЫЛАРНЫҢ ЧОРГААРАЛЫ

«Улаангом хоорайга бичинле келбейн баарга, дыка хөй чаартылгалар болган боорлурэ» дээн чугаалалары хаан эвес дыннай болур. Бо болза төрээн хоорайын улам чаагайжыдып турар улаангомчуларның будүрүкчу күш-ажылын үнелээн сөстер-дир. Ол дээрге чүүл-даа мурнунда бистиң хоорайда ажылдан, чайнын изинден, кыштын соогтундан чалданмайн, чаа-чаа тудугларны тудуп турар совет кижилерниң күш-ажылынга бүзүрел, магадаан сагыш-сеткилдин илерээшкин-дир.

Хоорайның амыдыралы хүн, шак, минуталар санында сайзыран турар. Ол көрүнүүт болуушкуннарга бистин хоорайжылар чоргаарланыр.

Тудуг-үлетпүр баазазының тудуп турары 128 өг-бүле чурттаар чуртталга бажыңының тудуунга ажылдап турар бригадада А. Е. Васильчуктуң удуртканы звенога бардывыс. Васильчук боду бистинде беш дугаар чыл ажылдап турар. Ооң удуртканы звено ажыл-дүүмалышкы Моолдуң арат чонунга совет улустуң белек кылдыр тудуп турары ортумак школаның тудуунда ажылдап турар. Ооң соонда Хархираның мал чеми белеткээр ажыл-агыйының тудуунга киржир.

Бо звено эртиен айларның планын ажыр күүселип, бригадазынга мурнакчы болгаш тус бригаданың мастери М. Гамзатов чугаалады. Ол боду Совет Дагестанның алдарлыг шулукчузу Р. Гамзатов-биле чангыс чер чурттуг. Ажылынга чүткүлдүг бо аныяк кижи дээди эртемге өөренмишаан, найыралдың тудуунда ажылдап турар. «Улаангомда ажылдап турар бо хүнеерим мээн амыдыралымда уттундурбас

Өңнүктерниң дузазы

болуушкуннар-биле долган. 1980 чылда моол улустуң шыгараагай оглу, совет улустарның эң-не хүндүлүг, чоок өөнүүг Ю. Цэдэнбал Улаангомга кээп турда, хол тутчуп ужуражып, арга-сүмезин дыңнаанын мөнгө чүүдеп артык эргим. Ам бистер Моолдуң улусчу революциязының 60 чыл ою улут байырлалга үткуштур күш-ажылдан эки белээн сөңнээри-биле кызыл ажылдап турар бис» деп, ол чугаалады.

Васильчуктуң звенозунуң кежигүннери Совет Эвилелиниң хөй хоорайларындан келгеп, хоорай тудар ажылды эки бдлир, дуржулгалыг кижилер.

—Мен Волгоград хоорайның төлээлекчизи мен — деп, В. А. Шулемов баштактанып дүүлады. Ол бистин аймакта ажылдап турар тудугжулар планнарын дөрт айларда-ла дажыр күүседикеннер.

Культура ажылдакчыларын Ц. Бямба, Э. Сухээ, Д. Гомбожав, Б. Цэвээжав, О. Нямжав, Д. Жадамба, Л. Хасгаа, Н. Оюндэй, Т. Бямбадорж дээн ышкаш 22 кижи МАРН-ның XVIII съездизинге үткуштур алган хүлээлгелерин чедишкиниг күүсеткеп, чарышка тийлекчи болганнар. Олар «Намывыска өргүүр рапорткаат салып, тураскаавлыг мактаттарны алганнар. Ынчангаш аймактың бүгү культура албан черлери чартык чыл планнарын съезд эгелээринге будүүзүнде күүседип шыдааннар.

АЙТЫРЫГ: — Бүгү улустуң уран чүүл фестивалының ийиги ээлчээ чедишкиниг доозулган болгай. Анаа шыгаран таланттыларның дугайын чугаалап көрүкерем?

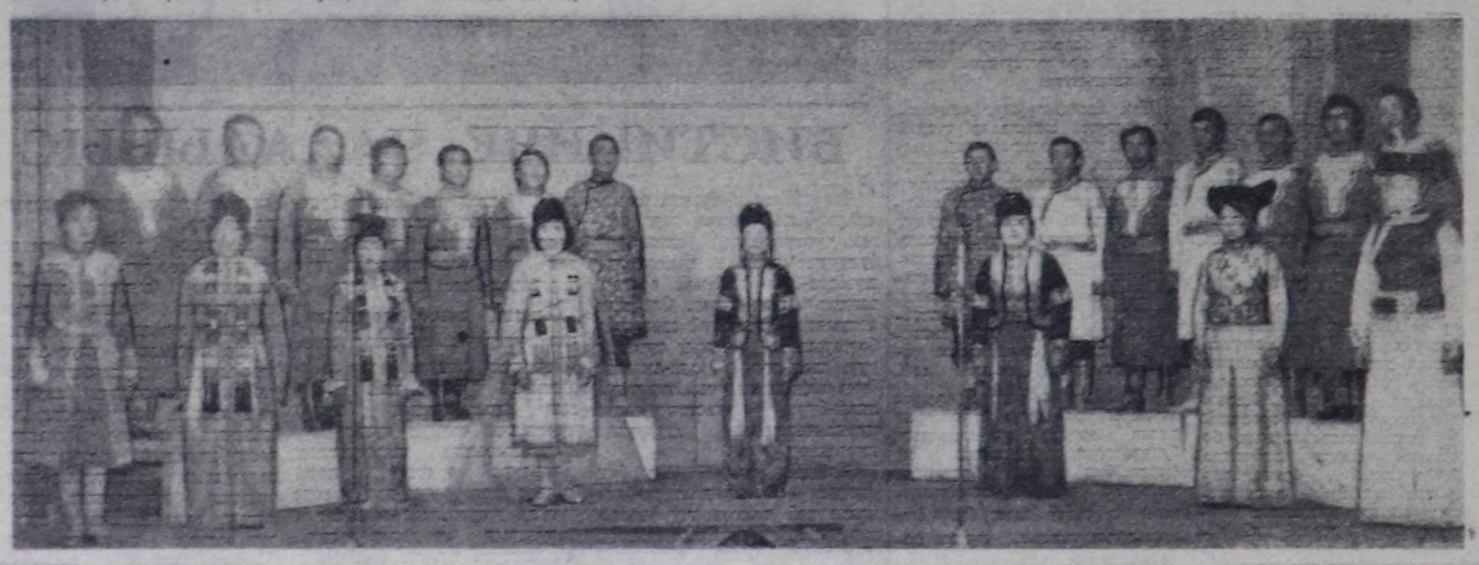
ХАРЫЫ: — Улусчу революцияның 60 чыл оюнга үткуштур бүгү чуртка уран чүүл фестивалын организастап чорудуп турары бистиң аймактың мырыга ынак кижилериниң талантызын сайзырадырынга улуг изингги берген. Көрүлдениң бирги, ийиги ээлчээнде Өлгий, Өмнөговь, Тариалан, Нарынбулаг, Хиргас, Цагаанхайрхан сумуларның база түдуг-монтаж трезинин, амыдырал хандырлга комбинадының, харылзаа черинің, аймак төвүнде ыяш комбинадының удурткулары ол херске тодаргай деткимчени көргүскеннинің түңнелиинде бот-тывынгыр артистер эң-не идепкейлиг киришкеннер. Уран чүүл көрүлдезинге белеткеин турган үеде Өмнөговь Хиргас сумуларга улустуң бот-тывынгыр театрлары, а Өлөрхангай, Цагаанхайрхан, Тариалан сумуларга ансамбльдер тургустуган. Көрүлдениң ийиги ээлчээнде бот-тывынгыр 94 артист шыгаран үзеп. Ынангыя чеди хархыг бичии артист С. Оловойнуу, Зүүнхангай сумунун ортумак школазының өөренкичиэи Цэрэжав Н. Батзаяавын, Нарынбулаг сумунун малчыны 58 харлыг тоолчу А. Бадрахтын күүсеткеп көргүүлгерин көрүкчүлер дыка сонуургаан. Ол көрүлдө харын-даа салгалдарның дуржулга солчуушкуунче шилчип, үк концерт алдын медаль-биле үнелеткеп. Анаа бот-тывынгыр 20 ажыг артистер шыгаран, фестивальдың үшкү ээлчээнге киржир эргени чаалап алганнар. Оларның аразында малчын, дааранакчы, мал эмчизи, ажылчын дээш кандыг мергежилдиг кижилер чок дээр. Олар ырлаар, таныслаарынга, тоол ыдарынга болгаш хөөмейлээрингe уран талантызын көргүскеннер.

АЙТЫРЫГ: — Улусчу революциянын 60 чыл, аймактың үндезилеттингенининден бээр 50 чыл болур оюнга культура уран чүүл ажылдакчылары кандыг белектерлиг ужуражыр деп турарыа?

ХАРЫЫ: — Культура уран чүүл коллективтери ол төөгүдүт юбилейни төлептиг үткүүр дээш чаа-чаа программаларны тургузуп, чурулга-сиилбиг делгелгелеринге белеткеини, чонга ооң-концерт көргүзүлгелеринин чаа аргаларын дилеп тывар талазы-биле шимчээшкин калбаргам.

Юбилейлиг бо чылда уран чүүлге сонуургалдыг кижи бүрүүн көрүлделерже хаара түдар, эң-не уран талантылыгларны илередир дээш конкурстарны чарлаан. Ооң түңнелин удаваа үндүрер. Аймактың хөгжүм-шин театрының коллективи МАР-ның 60 чыл болур оюнга тураскаатkан «Намның удуртулгазы-биле» деп темалыг концертти белеткеп, улуг баштыңчы Сухэ-Батырнуң овур-хевирин тургускан. Режиссёр Р. Сайжсүрэнниң удуртулгазы-биле тургускан ниити ыры «Кижи төрелгеэн», «Намның X съездизи», «Бай Моол» деп ырларны күүседир. Д. Лхасүрэнниң таныслары, А. Бадамның тургусканы хөлүг таныслыны көрүкчүлер улуг сонуургаар-биле хүлээп алыры чугаажок. Алдарлыг юбилейниң хүнеринде С. Удвалдын «Иэрэн кайнаар бэрдыэ» деп ниигээй, революсчу темалыг концертти көрүгээринге белеткеин турар. Ол ышкаш уран чүүл фестивалының көрүлдезинге ыыларан бот-тывынгыр артистерни киириштиргеп улут концертти көргүзер бис. Чүрүкчулар болгаш уран-сиилерлер улусчу революцияның 60 чылынга тураскаатkай делгелгеин белеткеп турар.

Чурт-шинчилел музейиниң экспонаттарын чаартык соруглга-биле Өмнөговь, Ховд, Бөлмөрөн чижектиг сес сумуже белүк амыдыралчыларны материал чыыры-биле чорутkай; Кысказы-биле чугаалаарга, мурнуусга салган соруглгавысты чедишкиниг боттайдырып турар бис. Чедип алган чедишкиниэнивисти ам-даа быжыглап, ойу улам ынай хөгжүдер дээш хүн бүруде кичээнгей салып, күжүвүсту моонгөп турар бис.

КҮЖҮВҮСТҮ, ТАЛАНТЫВЫСТЫ — АЛДАРЛЫГ ЮБИЛЕЙГЕ

Интервью

Увс аймактың улус депутаттарының күүсекчи комитединиң чанында культура айдызының даргазы Г. Басан бистиң штаттан дашкаар корреслондейтивистиң салган айтырыгларынга харыылаан.

АЙТЫРЫГ: — МАР-га улусчу революцияның 60 чыл оюн уткуп турар үеде культура одагларында каяыг ажылдарны организастап чорудуп турарыл?

ХАРЫЫ: — Бо дээрге МАРның XVIII съездизиниң, улусчу революцияның төөгүлүг 60 чыл оюнуң онзагай чылы. Аймактың культура албан черлери Культура министерствозунуң системазынга эрткен чылдың чарыжынга ийиги черни ээлээш, дипломнар-биле база «Беш чылдың шалыпчызы» медаль-биле шаңнаткан. Ол бистиң күш-ажылчы хөй-аъдывысты кедүргенин демдеглеп чугаалаары өөрүүчүг-дүр.

Культура албан черлериниң ажылдакчылары төөгүлүг юбилейни төлептиг үткүүр дээш боттарынга тодаргай хүлээлгелерни ап, мурнунда салдынган сорулгаларны чедишкиниг күүселири-биле кызымак ажылдап турарлар. Ооң түңнеланде бо чылдың эрткен айларының планнары эки күүсеттинген. А чүрүкчулар салбыры, «Найрамдал» кинотеатр, чурттшинчилел музейи дээн ышкаш коллективтер чартык чыл планнарын дөрт айларда-ла дажыр күүседикеннер.

Культура ажылдакчыларын Ц. Бямба, Э. Сухээ, Д. Гомбожав, Б. Цэвээжав, О. Нямжав, Д. Жадамба, Л. Хасгаа, Н. Оюндэй, Т. Бямбадорж дээн ышкаш 22 кижи МАРН-ның XVIII съездизинге үткуштур алган хүлээлгелерни чедишкиниг күүсеткеп, чарышка тийлекчи болганнар. Олар «Намывыска өргүүр рапорткаат салып, тураскаавлыг мактаттарны алганнар. Ынчангаш аймактың бүгү культура албан черлери чартык чыл планнарын съезд эгелээринге будүүзүнде күүседип шыдааннар.

АЙТЫРЫГ: — Бүгү улустуң уран чүүл фестивалының ийиги ээлчээ чедишкиниг доозулган болгай. Анаа шыгаран таланттыларның дугайын чугаалап көрүкерем?

ХАРЫЫ: — Улусчу революцияның 60 чыл оюнга үткуштур бүгү чуртка уран чүүл фестивалын организастап чорудуп турары бистиң аймактың мырыга ынак кижилериниң талантызын сайзырадырынга улуг изингги берген. Көрүлдениң бирги, ийиги ээлчээнде Өлгий, Өмнөговь, Тариалан, Нарынбулаг, Хиргас, Цагаанхайрхан сумуларның база түдуг-монтаж трезинин, амыдырал хандырлга комбинадының, харылзаа черинің, аймак төвүнде ыяш комбинадының удурткулары ол херске тодаргай деткимчени көргүскеннинің түңнеланде бот-тывынгыр артистер эң-не идепкейлиг киришкеннер. Уран чүүл көрүлдезинге белеткеин турган үеде Өмнөговь Хиргас сумуларга улустуң бот-тывынгыр театрлары, а Өлөрхангай, Цагаанхайрхан, Тариалан сумуларга ансамбльдер тургустуган. Көрүлдениң ийиги ээлчээнде бот-тывынгыр 94 артист шыгаран үзеп. Ынангыя чеди хархыг бичии артист С. Оловойнуу, Зүүнхангай сумунун ортумак школазының өөренкичиэи Цэрэжав Н. Батзаяавын, Нарынбулаг сумунун малчыны 58 харлыг тоолчу А. Бадрахтын күүсеткеп көргүүлгерин көрүкчүлер дыка сонуургаан. Ол көрүлдө харын-даа салгалдарның дуржулга солчуушкуунче шилчип, үк концерт алдын медаль-биле үнелеткеп. Анаа бот-тывынгыр 20 ажыг артистер шыгаран, фестивальдың үшкү ээлчээнге киржир эргени чаалап алганнар. Оларның аразында малчын, дааранакчы, мал эмчизи, ажылчын дээш кандыг мергежилдиг кижилер чок дээр. Олар ырлаар, таныслаарынга, тоол ыдарынга болгаш хөөмейлээрингe уран талантызын көргүскеннер.

АЙТЫРЫГ: — Улусчу революцияның 60 чыл, аймактың үндезилеттингенининден бээр 50 чыл болур оюнга культура уран чүүл ажылдакчылары кандыг белектерлиг ужуражыр деп турарыа?

ХАРЫЫ: — Культура уран чүүл коллективтери ол төөгүдүт юбилейни төлептиг үткүүр дээш чаа-чаа программаларны тургузуп, чурулга-сиилбиг делгелгелеринге белеткеини, чонга ооң-концерт көргүзүлгелеринин чаа аргаларын дилеп тывар талазы-биле шимчээшкин калбаргам.

Юбилейлиг бо чылда уран чүүлге сонуургалдыг кижи бүрүүн көрүлделерже хаара түдар, эң-не уран талантылыгларны илередир дээш конкурстарны чарлаан. Ооң түңнелин удаваа үндүрер. Аймактың хөгжүм-шин театрының коллективи МАР-ның 60 чыл болур оюнга тураскаатkан «Намның удуртулгазы-биле» деп темалыг концертти белеткеп, улуг баштыңчы Сухэ-Батырнуң овур-хевирин тургускан. Режиссёр Р. Сайжсүрэнниң удуртулгазы-биле тургускан ниити ыры «Кижи төрелгеэн», «Намның X съездизи», «Бай Моол» деп ырларны күүседир. Д. Лхасүрэнниң таныслары, А. Бадамның тургусканы хөлүг таныслыны көрүкчүлер улуг сонуургаар-биле хүлээп алыры чугаажок. Алдарлыг юбилейниң хүнеринде С. Удвалдын «Иэрэн кайнаар бэрдыэ» деп ниигээй, революсчу темалыг концертти көрүгээринге белеткеин турар. Ол ышкаш уран чүүл фестивалының көрүлдезинге ыыларан бот-тывынгыр артистерни киириштиргеп улут концертти көргүзер бис. Чүрүкчулар болгаш уран-сиилерлер улусчу революцияның 60 чылынга тураскаатkай делгелгеин белеткеп турар.

Чурт-шинчилел музейиниң экспонаттарын чаартык соруглга-биле Өмнөговь, Ховд, Бөлмөрөн чижектиг сес сумуже белүк амыдыралчыларны материал чыыры-биле чорутkай; Кысказы-биле чугаалаарга, мурнуусга салган соруглгавысты чедишкиниг боттайдырып турар бис. Чедип алган чедишкиниэнивисти ам-даа быжыглап, ойу улам ынай хөгжүдер дээш хүн бүруде кичээнгей салып, күжүвүсту моонгөп турар бис.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга

РАЙКОМ: чаа дуржулга

Найысылалда СЭКП Фрунзе райкому партийжи организакчыларны — ат-алдарлыг, идепкейлиг күш-ажылчы хөйжей коллективтерже зэтказып чоруткан. Райкомнуң почтазынга мындыг дилег кылган чагаалар бо-ла таваржыр: партийжи даалганың ол хевиринии дугайын чугаалап берип көрүлер.

— Чаа дуржулганы — парторганизакчылар институдуң тургусканың сонуургаза коммунистер бижип турар — деп, райкомнуң бирги секретары **Б. Грязнов** чугаалаар.

— **Ол дуржулганың алыс утказы чүдел, Борис Александрович?**

— Районда, ниитизи-биле Москвада, бүдүн коллективте чангыс азы йиң коммунистиг бүдүрүлгелер, организациялар, оларның кезектери бар. А чамдык участоктарда партия кежигүнү чангыс-даа кижи чок. Ындыг черге партийжи салдарны канчап күштелдиреп? Коммунистер чок, партия бөлүү улуг эвес коллективтерже райкомнуң төлээлерин — парторганизакчыларны чорудары эргежок чугула-дыр деп түннелге келген бис.

— **Партийжи организакчылар — коллективтерниң политиктиг өзээ...**

— Ындыг харын, олар чүгле бүдүрүлгечи ажыл-херектерби-биле кызыгаарлатпынмайн турар. Олар кижизидикчи болуп ролюн база утпайн турарлар.

Кижизидилге ажылының эки дуржулгазы, чижээлээрге, № 52 магазинде бар. Ында садыгланшкының бедик культуразы тургустунган. Садыгжылдарның профессионал болган ниити билии бедик, оларның хөй-ниити ажылынга киржилгези идепкейлиг. Кылдыс эргелекчизи коммунист О. Пивоварова аңаа хөйну кылган. Бистер ону партийжи организакчы кылдыр ном магазинниче чоруткан-бис, ол аңаа келген соонда садыгжыларның идепкейи бедээн, кижизидилге ажылы экижээн.

О. Пивоварова дээн ышкаш хөй-хөй коммунистер чамдык магазиннерде партийжи учетта туруп турар хирезинде, а партийжи организакчылар болуп, өске магазиннерде ажылдап турарын демдеглеп каар деп бодаан-ийик чеи. Ол дуржулга база бодун бадыткаан. Райкомнуң даалгазын районуң аъш-чем садыының, столоваялар тресзинин, амыдырал хайдырылга бүдүрүлгелериниң кижизидилге ажылы кошкак коллективтеринче чоруткан чамдык албан черлериниң болган организацияларның коммунистери күүседип турар.

— **«Партийжи организакчының харыысалгазы кандыгыл?» деп айтырыг салган чагаалар райком почтазында бар.**

— Парторг — чаа сес, чаа билиг эвес, ынчалзажок ол шынар талазы-биле өске утказы болу берген. Ол сонгулдалыг партийжи албан-дужаал эвес, парторг ол дээрге — райкомнуң азы парткомнуң төлээзи-дир. Алыс утказы хевээр артар: коллективтиң удуртукчузу-биле кады коллективте ажыл-херектер дээш парторганизацияның мурнунга ол бүрүн харыысалгалыг.

Парторганизакчыларның кылган түннелдерин кичээнгейлиг сайгарып көөр, оларның санналдарын партия болган ажылчыннар хуралдарынга, парткомнар болган партбюролар хуралдарынга база чугаалажыр. Парторганизакчыларның эвээш эвес сагындырыларын болган сүмелерни СЭКП райкомунга база бюро хуралдарынга чугаалажып көрген бис.

— **Парторганизакчылар-биле ажыл канчаар сайзырагайжып турарыл?**

— «Партия бөлүктери болган коммунистер чок күш-ажылчы коллективтерге организакчы болгаш политиктиг ажылды улам ынай күштелдирер талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалды партия райкомунуң бюрозу СЭКП-ниң XXVI съездизинге белеткел үезинде хүлээп алган. Коммунист кижиниң партийжи даалгазы чаа утка-шынарлыг болуп берген. Райкомнуң болгаш парткомнарның төлээлериниң келгейиниң түннелинде хөй-хөй коллективтерге хөй-ниити ажылды идепкейзээн, бүдүрүлге көргүзүлгэ эккежээн, сагыгга-чүрүм быжыккан. Парторганизакчыларның дорт киржилгези-биле СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин күүседир талазы-биле хемчеглер коллективтерде ажылдап кылдыңган болгаш ол боттанып турар.

СЭКП райкому, партия эге организацияларының сонгулдалыг органнары бодунуң активинге хүн бүрү практиктиг дузаны чедирип, парторганизакчыларның отчеттарын доктаамал дыннап, дуржулга солчур сорулга-биле семинарларны организастап эртирип турар. Райком парторганизакчыларның дуржулгазын өөренип көрүп, ниитилештирип, сүмелерни ажылдап кылып турар.

СЭТА-ның корреспондентизи И. НОВИКОВ беседалашкан.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң доктаамал комиссияларында

ЧЕТПЕСТЕРНИ ЧАЙЛАДЫР

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң ие-чаштың камгалалының болгаш херээженнериниң күш-ажылының база амыдыралының айтырыгларының талазы-биле доктаамал комиссиязы республиканың бүдүрүлгелеринде, ажыл-агыйларында, күш-ажылчы коллективтерде ажылдап турар херээженнериниң күш-ажылын организастаанының айтырыгларынче улуг кичээнгейни угландырып келгей. Үк доктаамал комиссияның чоокта чаа болуп эрткен хуралынга чүрт үлетпүр эргелелиниң бүдүрүлгелеринде ажылдап турар херээженнериниң күш-ажылын канчаар тургусканың дугайында айтырыгны чугаалашкан.

Хуралды доктаамал комиссияның даргазы депутат Т. Ч. Норбу эртиргеп.

Чүрт үлетпүр эргелелиниң начальныгы И. П. Пешковтун үстүнге айтырыгта хамаарышыр илеткелиң комиссия дыннаан.

Илеткелде болгаш депутаттарның санналдарында үк эргелелдиң бүдүрүлгелеринде ында ажылдап турар херээженнериниң ажылдаарынга чамдык таарымчалыг байдалдарның тургустунганын, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн, шынарын бедидеринге оон идиглиг болуп турарын демдеглээн.

Эргелелдиң бүдүрүлгелеринде ажылдап турар 490 кижиниң 158-зи херээженнер. Олар бүдүрүлгениң янзы-бүрү адырларында хаара туттунган. Цех бүрүзүнде оларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузары-биле чамдык чүүлдериниң ында кылдыңганын доктаамал комиссияның хуралынга демдеглээн.

Доктаамал комиссия бодуниң хуралынга эргелелдиң бүдүрүлгелеринде ол айтырыгны тургүскаңында четпестерже, шиитпирлеттинмейн турар чүүлдерже кичээнгейни угландырып, ону чайладырының арга-ларын айтып, чугаалашкан.

Бүдүрүлгеде ажылдап турар херээженнериниң 87-зи ажылдарынга бүгү тала-биле таарымчалыг байдалдар тургустунмаан чөрледе. Чижээ, Кызылдың мебель фабриказында кылдыңган дериг-херекселдерни, эт-сеңги будуур цехте таарымча чок чүүлдер бар. Өөрээлдиң ишти тар, агаар кирер черлер эвээш, санитарлыг байдалы негелдеге дүүшпес.

Чоон-Хемчик районнуң үлетпүр комбинадында байдал база оон дээредевес. Ажылчыннар ажылдап кедер хепбиле хандыртынмаан, дериг-херекселдерни чүдүрүп-дүжүрери механизастаттынмаан. Чамдык цехтерни тургускан өрээлдериниң ишти дерилгешимелдези негелдеге дүүшпес. Комбинатта негелде бүзугаар тургускан гигиена өрээли чок. Чүгле мында эвес, Бии-Хем райүлетпүр комбинадында гигиена өрээли амдыгаа чедир тургустунмаан.

Херээжен ажылчыннарның күш-ажылын организастаанында мындыг янзылыг четпестер чүгле үстүнде ол черлерде эвес, өске-даа райүлетпүр комбинаттарында бар дээрэйн депутаттар шүгүмчүлээн. Механизацияның ажыглалы кайда-даа четпес. Ажылдың 45 хуузун ажылчыннар хол-биле кылып турар. Мындыг четпестерниң түннелинде 1980 чылдың дургузунда эргелелдиң бүдүрүлгелеринге 10 улаа бүзүрүлге одал-оңаа болган. оон дерт херээжен ажылчыннар кемнээнкинге таварышкан. Оон үнүп турарының кол-ла чылдагааны — күш-ажылдың айыыл чок чорууп хандырарының айтырыын чедир шиитпирлээнии келгенинде.

Үстүнде чугула айтырыглар-биле кады эргелелде шуут болунга хамаарыжыр үрүлер ясли-салы, чуртталга бажыннары, бүдүрүлгелерде ажылчын столоваялар бар.

Ажылчыннарның, ылангыя херээженнериниң таарыхчалыг ажылдаарынга чамдык чүүлдерниң чедир тургустунмаанындан 1980 чылдың дургузунда эргелелдиң шугуюмнүн аянзы-бүрү чылдагаан-биле хөй кижи ажылдан үнген, 258 кижини ажылга хүлээп алган. Кадрларның ажылдан үнер-кирер чорууның мынзх хөй болуп турарының чылдагааны — үстүнде чугула айтырыгларны негелдеге дүүштүр тургуспаанынган болуп турарын депутаттар демдеглээн.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң доктаамал комиссиязы чүрт үлетпүр эргелелдиң бүдүрүлгелеринде ажылдап турар херээженнериниң күш-ажылын организастаанында бар четпестерни чайладыр талазы-биле сүмелерни хүлээп алган.

В. КУУЛАР.

Бомбүрзектиң судалы

СЭТА-ның КОРРЕСПОНДЕНТИЛЕРИ ДЫҢНАДЫП ТУР

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

СОВЕТ ЧАГЫГЛАР-БИЛЕ

БУРГАС. Далайга эжиндирип чорааш, судноолар септээр, чаа мастерсказы Бургастың корабль тудукчулары совет чагыкчыларга дамчыдып берген. Совет болгаш болгар инженерлерниң кады чогаатказ төлевилелин ёзугаар ол мастерскаяны тудуп кылган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринің, болгаш септелгениң шынарын экижидеринің бүгү байдалдарын оон дериг-херекселдери хандырып турар. Экипажтың амыдырал байдалдарын база экижиткен. Бо чылын ыңыг тос мастерскаяларны тудуп кылыр.

Бүдүрүлгениң хемчээлиниң болгаш продукцияны даштыкы чагыкчыларга чорудуп бээринин талазы-биле Болгариянын судно тудуу амгы үеде чүрттүн экономиказында чүгула черни ээлеп турар. Ак-дүнмү социалистиг чүрттар-биле дем каттыштырган харылзаалар, специализация болгаш кооперастаашкың судно тудуунун хөгжүлдезинге таарымчалыг байдалдарны тургускан. Варнада болгаш Русада судноолар тудар черлерни чаартканы болгаш алгыткан. Бургастың судно тудуунун заводун база чаартып турар.

Болгар болгаш совет специалистерниң чаагай үре-түнелдиг кады ажылзажылгазы, совет-чагыглар чүрттүң судно тудуун улам ынай хөгжүдеринге оңза чугула ужур-дузалыг болуп турар.

УЛАМ ЫНАЙ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГАНЫҢ СОРУЛГАЛАРЫНГА ДҮҮШТҮР

БЕРЛИН. Совет Эвилелиниң болгаш Герман Демократтыг Республиканың бүдүрүлге колдективтериниң кады ажылдажылгазын улам ынай калбартырының айтырыгларын чаартыкчыларының конференция залында чугаалажып көрген. Акы-дүнмү ийи чүрттарның 700 хире ажылчыннары болгаш специалистери конференцияның ажылына киришкен.

Бүдүрүлгелерге социалистиг чарышты калбартырының, бүдүрүлгени сайгырангайжытарының дуржулгазын олар сонушкан. ССРЭ-ниң болгаш ГДР-ниң бүдүрүлге колдективтериниң аразында кады ажылдажылганы улам ынай калбартырынга ол конференция чугула рольдуг болур.

СОВЕТ СПЕЦИАЛИСТЕРНИҢ МЕТОДУ-БИЛЕ

БУДАПЕШТ. Совет специалистерниң ажылдап кылган методун ёзугаар ол чылын Венгрияның 500 гектар көдээ ажыл-агый шөлдеринге ристи өстүрүп турар. Чүрттүн көдээ ажыл-агый специалистериниң бодалын ёзугаар алырга, ристи өстүрериниң ол аргазы дүжүттү үш катап бедидер. Венгр болгаш совет специалистерниң өстүргени виноградтың чаа сортунун дүжүдүн бо чылын Венгрияга болгаш Совет Эвилелинге ажаан алыр.

Көдээ ажыл-агый талазы-биле венгр-совет кады ажылдажылга эгелээнден бээр ам 30 чыл болуп турар. Совет Эвилелинге өстүрген бедик дүжүттүг кызыл-тастың тарылгазы Венгрия Улус Республиказа улам калбарган. ССРЭ-ден садып алган дүккүр хойларны Венгрияга өстүрген түннелинде чүрттә дүк будуреп база көвүдээн.

Экономиктиг болгаш эртемтехниктиг кады ажылдажылга талазы-биле совет-венгр чаактар аралының комиссиязының тургускаңы доктаамал ажылдар ажылчын болуу недээ ажыл-агыйга венгр болгаш совет специалистерниң кады ажылдажылгазын удуртуп турар.

ЧАА ТУДУГЛАР АЖЫГЛАЛГА КИРИП ТУРАР

БУХАРЕСТ. Румыниянын сонгу девискээрниде Дарабани хөөрайның үлетпүр үлам сайыраан. Чаа будуруле черлерниңда чыл бүрүде ажыглалга кирип турар. Хөвеңден пестазы аргыыр чаа фабрика чоокта чаа ажылдап эгелээн.

Чаа будуруле черин ажыглалга киирген тудугжуларны оон коллективи эвилеп үдевишаан, өөрүп четтиргенин илергейлээн болгаш чаа-чаа чедиишкиннерни оларга күзээн. Пес-тазавы аргыыр база бир чаа фабриканы ол тудугжулар чүрттүн мурнуу девискээринде Флемыныи хөөрайга тудар болгаш бо чылдың төнчуузинде ажыглалга киирер.

(СЭТА).

КАБУЛ БАЙЫР ЧЕДИРГЕН

КАБУЛ. (СЭТА). Спортчу болгаш ураң-шевер гимнастиканың төлээлекчилериниң — совет спортчуларның көргүзүглүг оюнары Афганистанның найысылалында эгелээн.

Сураггаза ол спортчу «конверттийиң» киржикчилериже Афганистай Демократтыг Республиканың спорт комитединиң даргазының оралакчызы Азиз Насер Ахмад байыр чедиргеп. Спорт мастерлериниң Москвадан чедип келгени — афган найысылалдың амыдыралында чугула болуушкун-дур деп, ол онзалап демдеглээн.

Бистің-биле найырааллыг Афганистанның найысылалында чеде берген совет спортчуларның аразында таланттыг ашаак гимнасчылер Ольга Чернек, Светлана Зайцева, Елена Леонтьева, Дмитрий Скакодуб, Виталий Голяев болгаш өскелер-даа бар.

«Аманы» деп өөредилге чорааш, совет спортчуларны дыңнаттыг адыш часкаашкыларыбиле эвилеп үткаан болгаш оларның оюнарын магадап көрген. Совет спортчулар Кабулдуң политехниктиг институдунга болгаш Афганистанның найысылалының кол спорт клубтарынга база ойнаар.

БУУРАП ДҮШКЕН

ОСЛО. «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдары» — «Ню дагэ деп ном үндүрер чернин норвег дылга үндүргеп чыындызын янчаар адаан. Ында СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежневтиң илеткели болгаш совет коммунистер шуулганының оон-даа өске документилерй киргеп.

Норвег хөй-ниитиниң Ослога болган ужуражышкынынга ук номну эккеп көргүскен. анда «Норвегия — Совет Эвилели» ниитилеэдип. Норвегияның Компартиязының, чүрттүн деп-шилгелиг дыка хөй организацияларының удуртукчулары болгаш өске-даа кижилер киришкеп.

Чыынды бүгү делегейниң коммунистеринге кайгамчык үлүг ужур-дузалыг деп СЭТА-ның корреспондентизинге Норвегияның компартиязының даргазы М. Г. Кнутсен медеглээн. Ол болза делегейниң нарыидай хөлбеглиг черлеринден үндүрүлгеп, а тайбынды быжыглаары—келир үеже орукту айтыр үгланышкын ол болур» деп XXVI съездиге илеткелиниге Л. И. Брежневтиң чугаалаан сөстериниң чугулазын чаагай тура-соруктуг кижи бүрүзү онзалап демдеглевейн барын шыдаваас деп, ол оон ынай үламчылап чугаалаан.

(СЭТА).

УДУРЛАНЫЫШКЫН

ЛОНДОН. (СЭТА). Ядролуг чепсекти эдерее будуреринче углаган консерватиктиг чазактың дайынзырак политиказынга удурланыышкының шимчээшкини Британияның ортулуктарында улам калбарып турар.

Англияның эң улуг профэвилелдериниң бирээзи — мергежилчавыс ажылчыннарның национал профэвилелиниң Брайтонга болган конференциязының делегаттары Тэтчериниң чазаанның дайзын белеткелдерин шыгыы буруу шаакан болгаш тайбың херээнге айыылдыг ол политиказын ойталаарын негээн.

Ортумак ыракшылдың ракета-ядролуг эңерик чаа боочеңээн Англияның девискээринге ийкеп пептердир дээн айыылдыг планны конференцияның хүлээп алган резолюциязында хаяы хилеңнээшкинбиле буруу шаан турар.

ЧУГУЛА УЖУР-ДУЗАЛЫГ ДОКУМЕНТИЛЕР

САН-ХОСЕ. (СЭТА). Сан-Висенте, Сакатеколука болгаш Сан-Мигель районнарда партизаннарны эвилеп турар черлериңден үндүр сывырар дээш Сальвадорнуң хунтазының шерии кезектери калбак шаажылал халдаашкыннарын кылганы оон кээп турар медээлерден билдинген. Сан-Сальвадордан 68 километр черде Чинчонтепек вулканының чанында дыка калбак девискээрни үгербоолар-биле үзүк-соксаал чокка боолаан. Ынчалза-даа ол операция хүнтага кандыг-даа чедиишкинниг болбаан.

ПАНАМА. (СЭТА). Сальвадорга партизан дайынының эң эгезинден тура, хунта революстуг ченсектиг күштериниң «чамдык кезии» болгаш харын-даа оларны «шуптуурун» чылча шапканының дугайында үзүк-соксаал чокка дыннаадып келген. Ынчалза-даа партизаннарның даймдажып чоруп турар девискээрлери хүн келген тузум-на улам калбарып, оларның хостаан районнарында улусчу эрге-чагырга быжыглы турар. Ол дугайын журналистерге Национал Хосталга Фронтузүүкүн чингиие штабының кежигүнү «Маркос» чугаалаан. Улусчу эрге-чагырганың органнарын тургузуп, быжыктырар чорук үеорту шиитпирлээр чугула херек болурун ол демдеглээн.

Улусчу эрге-чагырганың органнары тараачыннарның үзүк-бижик билбес чорууп уруткаарынны, кадык камгалалының, азы-чем продуктуларын будуреринин айтырыгларын шиитпирлеп, а ол ышкаш Сальвадорнуң хостаттынган районнарында политиктиг айтырыгларны база харылзап турарын «Маркос» чугаалаан.

ДЭЭРБЕЧИ ҮҮЛГЕДИГНИ БУРУУ ШААП ТУРАР

НЬЮ-ЙОРК. «Делегейниң тайбың болгаш айыыл чок чорууга, ханы үржүктерлиг кейдир Израильдың Иракка удур халдаан дериң үүлгединиң дугайында» айтырыгны чугаалажып көөру-биле ҚНО-нуң Аймыл чок чорук чөвүлелиниң далаштыг хуралын чыылдырарының дугайында Ирак дилег кылган.

Делегейниң хөй-ниитизи Израиль ужар чүүлдүн Иракты найысылалыңче халдаашкының дугайында, медээлерни дыннаш, киленнеп турар.

«Бо үүлгедиг делегейниң дурумноойлушугуна шуут удурланышкак болуп турар болгаш буруу шаптыгаш турар ужурлуга—деп, ҚНО-нуң чингиие секретары К. Вальдхайм медеглээн. Делегейниң тайбың болгаш айыыл чок чорууга оон чедирип болур үржүктарын база барымдаалаш корун турган, ол үүлгедигни эң шыгыы көөр апаар.

Тель-Авивтиң кожазында чүрттарның бирээзинге удур эвтегелиг кеминг үүлгедин—ол бөрээ шын эвес сорулгазы «Вашингтон — Тель-Авив» деп даштыкы чөлүттүг девискээрлерге байлаа кыынай хөлүн эртирер чидиглиг-дир дээрэн билдингир-дир.

Каттышкан Штаттарга детиктеп Израильдың чаа халдакчы үүлгедиглерин Индий сээн талазы-биле ҚНО-нуң Түскай комитединиң ында болуп эртип турар сессиязының шыгыы шүүмүүлээн. Индияның төлээлекчизи Виджай Намбиар ирак улус-биле эдеткил хаттыштырлазын илерткеп, «удурукчу чорукту күрүне политиказының чедир көдүргенин» дээш Израильдың шыгыы буруу шаакан. Каттышкан Штаттарның Израильге берген чепсек-керекселдери халдаашкын кылырда ажыглап турган дээрэнинг дугайын сагындербышаан. Индий океанның девискээринде калбарып турар болуушкуннар дээш доот харыысалга оларга онзалыг чөлдүг дайынче чыгап турардыр дээрэн билдингир-дир.

Каттышкан Штаттарга детиктеп Израильдың чаа халдакчы үүлгедиглерин Индий сээн талазы-биле ҚНО-нуң Түскай комитединиң ында болуп эртип турар сессиязының шыгыы шүүмүүлээн. Индияның төлээлекчизи Виджай Намбиар ирак улус-биле эдеткил хаттыштырлазын илерткеп, «удурукчу чорукту күрүне политиказының чедир көдүргенин» дээш Израильдың шыгыы буруу шаакан. Каттышкан Штаттарның Израильге берген чепсек-керекселдери халдаашкын кылырда ажыглап турган дээрэнинг дугайын сагындербышаан. Индий океанның девискээринде калбарып турар болуушкуннар дээш доот харыысалга оларга онзалыг чөлдүг дайынче чыгап турардыр дээрэн билдингир-дир.

Соңгу-ярланд кара-бажыңнарда хоруглаткаңнарның негелделерин Лойдонуң хандырбайн турары. Великобританияның ол «ак колониязынга» хамаарыштыр англи чазактың политиказы Ольстерниң чоңунуң килеңнээшкинин болгаш удурланышкының хайнактырган.

ЧУРУКТА: Лонг Кеш кара-бажыңда хоруглаткаңнарны деткээн Белфаста массалыг чыскаал.

СЭТА-ның фотохроникази.

СЭТА-НЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

Араб чурттарга удур бодунун кем-бүрүүлүг дайынының хемчээлин Израиль калбартпышаан, чепсектиг агрессиянын чаа актызын кылган—бо удаада Иракка удур. Атомнуг шинчилел төвүн үзүткаар сорулга-биле Израильдың ужар чүүлү Багдадче халдаашкын кылган.

Аңаа холбаштыр дараазында чүүлду медеглээрив СЭТАга хүлээндирген.

Ол дээрбечи халдаашкын Тель-Авивтиң кем-бүрүүлүг үүлгедиглериниң кезээ-дир, ынчаарга ол үүлгедиглериниң киржикчизи болгаш херек кырында сорук киирикчизи Американың Каттышкан Штаттарының чагырыкчы бөлүктери болуп турар. Израиль агрессиязының сан-хөө-биле хандыразынга хөй миллиард доллар Потомактың эриктеринден Израильдың кассазынга соксаал чокка шүүжүп кирип турар. Америк эң-не чаа шериг техниказы — оон иштинде америк самолеттар араб хөөрайларның болгаш суурларның чүрттакчыларынга өлүм-чидиңнин болгаш үргедээшкиннерни таварыштырып турар, ынчаарга ол америк шериг самолеттары-биле Багдадты израиль ужудукчуларның бомбалаанын АКШ-тың күрдепартаментизи тускай хүлээп көрген.

Израильдың кем-бүрүүлүг үүлгедиглери Вашингтон бо удаада камгалаарын ораалашпышаан, күжүн харамнанмайн, Иракта ядролуг реакторуун түзүү АКШ-ты «шагга-ла дүүредиңкен» деп чарлаан.

Ынчаарга Ирак ядролуг чепсекти вептерептес дугайында керээнин киржикчизи болганда, оон ядролуг ажыл-чорудулгазы аңаа дүүштүр МАГАТЭ-ниң контролюнун алаанда туруп турар. Анаа удурлакыштыр чогум-на Израиль ядролуг чепсекти чедиңалырынче шагга-ла түткүвүшаан, ол керээге каттыжарындан шүүт ойталаан.

Делегейге чөптүг чорук дээр америк хоолун шүүгакчылар болгаш оларның израиль өөзүжиктиглери кандыг-даа аргени болгаш бүгү-ниитиниң хүлээп көргени делегейниң кандыг-даа корум-чүрүмнарын тоовайн, оларган боттарын бедик кылдыр саналып турар-дыр. Алы ол норча-чижектер болгаш корум-чүрүмнар арабтарга хамаарыштыр ажыглаттынмазы ол бе? Ынчаарга Америка-ның Каттышкан Штаттары боттарын арабтарның «өөнүүтерии» кылдыр бар-ла шаа-биле чарлап турар. Израильде ядролуг объектилерни үзүткаар талазы-биле бир эвес ыныы халдаашкын кылынган болза, Вашингтонда «хөөлүгга ынакгар» ынчаарда чүүү чугаалаан турар ирги?

А АКШ-тың удуртукчуларының сөөлгү үеде бар-ла шаа-биле шүүгаи турары «делегейге аъдыруку чорук дугайындээр темага чугаалары оон сөөлүнде кандыг үнелиг болуул, ынчаш? Агрессиалыг өлүруку үүлгедиглерни Тель-Авив ажыы-биле чорудуп турарынган, а Вашингтон аңаа бөө-чепсекти бөрөп, политиктиг камгалалын хандырып турарындан артык тодаргай болгаш чаа барымдаа тыптыр бе, ынчаш!

Практын найысылалынче Израильдың ужар чүүлүнүн дээрбечи халдаашкының сөвет удуртукчу болуктерде шиитпирлиг буруу шаап, оон харыысалгазы Израильге болгаш агрессорлуг чепсектеп база оны буруу талалыг деткээн Американың Каттышкан Штаттарынга онаажыр аңаар деп саналып турар.

Бага бир араб күрүнеге удур Тель-Авивтиң чепсектиг ол үүлгедиги агрессиязының соксалдырынга тайбыңның күштеринин дем каттыштырган хелелиишкиннерин оон ынай сөнгаарлалын болбас дээрэнин база катап хөреңилеп турар-дыр.

КҮЗЕНЧИГ ААЛЧЫЛАР

Культура шугумунун хоочун ажылакчызы М. И. Степанова —Бай-Хем районда хүндүткелдиг кижилерниң бирээзи. Тураа хоорайның төпчүткен библиотеказының эргелекчизи Мария Ивановна 1954 чылда Канскиниң библиотека техникумун доосхан. Хей чылларның дургузунда библиотека ажылынга бараан болуп келген Мария Степановананың арга-дүржүлгазы байлак. Ынчангаш оон үлүргүн коллективи номга сонуургалыгларның хереглелин хандырар, оларның санын өстүрер талазы-биле багай эвес ажылдап турар.

Районнуң библиотекаларын төпчүткен библиотека системазынче киргенинин соонда теп библиотеканың ажылдакчыларының ажылы хей талалыг апарган. Көдээ болган төп библиотекаларның аразында харылзаа улам быжыккан. Ангы-ангы суурларда он библиотеканың ажылын доктаамал хайгааралга алган, оларга практиктиг болгаш методиктиг дузалы төпчүткен библиотеканың ажылдакчылары чедирип келген. Оон түннелинде помчукуларның саны көвүдээн болгаш оларны хереглээн литература-биле чогуур үезинде хандырылга база экижээн.

Мария Ивановнаның үлүргүн коллективинде шупту херээжен улус. Оларның арга-дүржүлгазы, билиг-мергежили ангы-ангы, олар аразында найыралдыг, бот-боттарын деткижип, бир дем-биле ажылдап турар. Ажылынга чаа мергежээннер-даа, библиотека ажылының хоочунмары-даа ында бар. Ынчангаш хоочун дагдыкчыларның аныяктарга арга-сүмени берип турары—коллективтиң эки чанчылдарының бирээзи. Көдээ библиотекаларның ажылдакчылары арга-дүржүлгазын аразында солуп, харылсалгалыг ажылдап турар.

Төпчүткен библиотеканың бөлүгазын арта баскаш, оон иштинче кире бээрге, делгиирлерде олуруглай чыскаай салган номнар, шевергин делгеттинген стендилер кижиниң кичээнгейин чайгаар хаара туда бээр. Ында ажылдап турар кижилер чүнүң үжүрүнда келгенинии дораан-на сонуургай бээр. Оон-на ажыл-херекти чугаа-соот эгелээр. Үк коллективтиң ажыл-ижин сонуургалырмга, Мария Ивановна Степанова мынчаар чугаалады.

— Библиотекавысты районнуң көдээ библиотекаларның төвү кылдыр тургусканынган бээр ажылывыс хей талалыг апаргаш болгаш негелде, харылсалга база улгаткан. Ынчангаш ажылдакчы бүрүзү бот-харылсалгазын улгаттырган, чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап турар. Төпчүттүнген система библиотека ажылдакчыларыбиле номчукчуларның аразында харылзаазын улам быжыглаан. Бүгү библиотекаларның ном шыгжамыры чангыс дай болганы көдээнни сезонунуг ажылында хаара туттунган тускай эртемвиглернии база номчукчуларның хереглээн литератураларын ёй-шаанда тыварынга улуг дузалыг. Кандыг-бир кижиниң хереглээн тускай литературазын өске библиотекалардан сураглап тыпкаш чагыкчыга хүлээдип берип келдивис. Бистин ажылдакчыларывыс библиотекага келген номчукчуларга бараан болуру-биле кызыгаарланмайн, ырак-узак черлерде ажылдап турар болгаш сезоннуг ажылда хаара туттунган ишчилерге күзелдиг-биле бараан боон келген. Олар номчукчуларның чагыткан номнарын чедирип бергеш, өйлеп-өйлеп, чаа номнар-биле солуп турар. Оон уламындан номга ынактарның саны көвүдеп турар.

Төпчүткен библиотека эргелекчизиниң чугаазын балыткаар чүүлдер хөй. Районнуң суурларында чурттакчы чоннун культура-амыралын, билиг-мергежилин безидиринче, оларның эстетиктиг кижидилгезин бүгү тала-биле сайзырадырынче угланган хемчегларын ап чорудуп келген библиотекалар эвээш эвес. Оон чижээн Аржаан суурда көдээ библиотеканың ажылында көрүп болур. Аныяк кыс Анна Кызыл-ооллуң эргелекчилээнии ол библиотеканың иштн арыг-силиг. Соңгаларда чечектерни олурткан, делгиирлерде номнар адырлар айыбиле делгеттинген, темалыг стендилерни үеним байдалынга дүүштүр кылып турар. Номчулга конференциялэрын, диспуттарны, дайынның болгаш тайбын күш-ажылдың хоочуннары-биле ужуражылгаларны организастап эрттирип келген.

Нина Кондратьевна Ивановананың эргелекчилээнии «Библиобус» районда ажыл-ишчи коллективтерниң, ырак турлгларда малчыннарның, көдээ ишчилерниң күзенчиг аалчызы. Көжүп чоруур библиотеказы-биле оларга бо-ла чеде бээр. Барган черинге номнар делгелгезин организаставышаан, оларның утказы-биле допчу таныжылганы номчукчуларга кылыр.

М. ОНДАР.

ДҮҮН ЭГЕЛЭЭН

Ча адарынга «Самбажыктың согуунун» шаннал ээвэш бүгү-эвилел маргылдаазы республика найысылалында Совет Тываның 5 чылы аттыг стадионда дүүн эгелээн. Ук маргылдаада Кыргыс ССР-ниң, Якутияның, Бурятияның болгаш Тыва АССР-ниң шилиндек командалары киржип турар.

Бүгү-эвилел маргылдаазының байырлыг ажыдышкынында ону эрттирериниң организастыг комитединиң кежигүнү Кызыл хоорқүүскомунун даргазының оралакчызы Е. Д. Удуракина спортчуларга байыр чедирип, тыва черде эртип турар бо маргылдааның кир. жиччилериге улуг-улуг спорттчу чедиишкинниглиг болуруун күзээн.

Оон соонда ук маргылдааның кол судьязы, ССРЭ-ниң күш-культура болгаш спорт комитединиң төлээзи Ю. А. Шиловский бистин чурттувуста ча спортунун сөөлгү чылларда сайзырап турарынга докталп, спорттун бо хевириниг миллион-миллион кижилер хаара туттунганын чугаалаан, ча адары сөөлгү чылларда Тывада база сайзыраң бар чыларын чугаалаан. Ынчангаш ам бистин республикада ча адарынга бүгү-эвилел маргылдаазы эртип турарын — спорттун бо хевириниң республикалы сайзыраң орарынын бир хереҗизи ол.

Маргылдааның бирги хүнүнде эр улус 90 метрге, а хереэжен спортчулар 70 метрге чаңгыс карааткан. Мында эр улустан бистиң чангыс чер чурттуувус мастерге кандидат Евгений Тутатчиков, а хереэжей спортчулардан Якутиядан келген аныяк ча азыкчыларының көргүзүүлерн багай эвес.

Маргылдаага бөгүн 10 шакта уламчылаар.

Бистин корр.

ИЛБИЛИГ СӨС

В. ОСЕЕВА.

Сергей БАРУЗДИН.

ТИК БИЛЕ ТАК

Стол шагы шыкныңайндыр
Уйгу-дыш чок ажылдаар:
Өрээлде улус шуптузу
Өйүнде-ле туруп келир!

Олчаан эрттир удуттунмас.
Оттурар шак: тик, так, тик, так!

Чиңге узун согунчук тик

Чиик адак халып турар.
Минута айтыр ажызындан
Бичези Так, моозу чоржаң.

Согунчугаш алышкылар
Чогум быжыг найыралдыг.
Чырык черде кижилерниң
Шынчы ынак өңнүктери.

Чүү боор, улус шагда турган,
Чүгле Галя удувушаан.
Фартук болгаш өске хеви
Пат-ла манап чыткылаан.

Ийи думчук шалада дээ
Чайныналып көстүп чыдар.
Идиктериң думчуктары
Шаңты көрүп чыдары ол:

«Ой, Тик, Так, бөгүн черле
Озалдаар дээр ужур турбас!»

Демги Тик, Так дөстүнмейн,
Чиктии сүргей шыккыңайнып,
Сирлеңнедир, кыпсынчыдыр
Девидедир дагжап үнген:

«Галявыс уйгузундан
Кажан оттуп келир ирги?».

ИНЕЛИК

Ишкээр шыкче ойнаалам
Иненликтен сүрээлем.
Самолёт дег чалгыннарлыг
Чарашпайны тудаалам.

Хөлбектер кырын аргий
Көңгүс таваар ужуп ойнаан.
Чалгыннары ак-кок өңнүг

Чаптанчыг-ла иненликтер.
Чаптып баткан ногаан шыкка
Чаржып ойнап хөглээлем.
Идиктерни уштуп каапкаш,
Иненикке чедээлем.

С. ТАСПАЙ.

БИЧИИЛЕРНИҢ ЧУГААЗЫНДАН

Бичии оол ачазындан айтырып-тыр:

—Аскыр дагаа чүге ку-карек-ку-у деп алгырар чүвел, ачай?

Ачазы тургаш:

—Сен канчап ава-а-й деп алгырар-дыр сен, ол ышкаш чүве-дир — дээн.

* * *

Шолбан-оол школадан чедип кээрге, ачазы оон айтырган:

— Каш демдек алдың, оглум?

Оглу тургаш:

—Беш —деп илдик чок харылаан.

Ачазы оглунуң кылыраажын ажып көөрге, «Ийи» биле «Үш» деп демдектер бар болган. Ону чугаалазарга оглу:

— Ийиге үштү кадывыт — деп харылаан.

* * *

Бичии Шолбан-оолдуң кырган ачазы дыштанып алыр дээш диван кырынга тыткан. Оглунун оглу оон чанынга кылаштап кээп, кырган-ачазының хаванда сыгыларын сүйбай түткулаш чугаалаан:

— Сээң хаваң чарлыгылай берип-тир, кырган-ачай.

* * *

Башкы өөреникчизинден айтырган:

—Мерген алдыдан ийини казыырга каш артарыл?

—Билбес мен...

—Чижээ, силериниң бажыныңарда алды дагаа бар дижик. Аваң оларның ийизин өлүрүп алган-дыр. Каш дагаа артып каарыл?

Өөреникчи ынчан шын харыылаан. Кичээл соонда-ла бажыныңга маң-биле келгеш, авазындан айтырган:

—Авай дагааларың эъдиндеп берем?

— Кандыг дагаа эъдил?— деп, аваазы кайгай берген.

—Сени ийи дагаа өлүрүп алган деп башкы чугаалады чоп.

* * *

Башкызы тургаш:

—Нарын хурзангай сөстерден азап көрем, Орлан—дээн.

— Дис—деп, ол бодунмайн харыылаан.

—А долузу-биле кандыг болурул?

—Диспей.

ГДР. Дөрт ийистер. Олар ам беш харлааннар. СЭТА-ның фотохрониказы.

ДАЛАЙ ИНЭЭ

Сонуургактарга

1741 чылда «Святой Петр» деп корабльдин командири Витус Беринг баштаан экспедиция Алясканың эриктерин шинчилеп чораан. Ынчан натуралист (1709-1742 чылдарда) Георг Стеллер Сонгу Американың эриктериниң диринг амытаннарын болгаш үүжүүн шинчилээн. Ол 163 хевириниң үүгүл аймаан шинчилеп өөренген болгаш элээн хөй далай ажнарының дугайын бижээн.

Беринг корабль андырлыгаш, читкен. Оон соңда ук ортулукту командирнин ады-биле адаан. Дараазында ол-ла ортулукче Свен Ваксель деп кижиге удуртқан экспедиция чораан. Экпедицияның кежигүннери аъш-чем төнгеш, язы-бүрү далайдаң ажнарының эъдин чип, амыдырап турганнар. Олар аш-чутка таварышкаш, цингадан азаанналр.

1742 чылда Ваксельдиң экспедициязының кежигүннери Беринг ортулуунга бир-ле конучут улуг далай амытаның эъдин чип сегээннер. Ол эът киек эъдиндеп-даа амданныг, чаагай болган. Свен Ваксель ол дугайында мынча деп бижээн: «Бис ол амытаның эъдин чивээн болзувусса, цинга деп коргунчуг аарыгдан чаңгыс-даа кижи дириг артпас турган ийик».

Ол буянныг амытан далай ииээ болган. Стехин Крашенинниковтуң «Камчатка дугайында» деп номунга далай ииээниң амыдыралын орус дылче очулдуруп бижээн. Стеллерниң бижээнин-биле алырга, далай ииээ эриктен үнмес. Сүтта чурттаар амытан. Оон кежи дүк чок, хөлегелеенчек, кылын кара болгаш бижээ

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-нин Дээди Соведининг болгаш Министрлер Чөвүлелининиң органы

№ 138 (11636) | 1981 чылдың июнь 13, суббота | 1925 чылда үндезилеттингеи | Өртээ 2 коп.

СЭКП ТК-ГА БОЛГАН ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛ

Эвилелдешкен республикаларның Компартиаларының ТК-ларының, партияның крайкомнарының болгаш обкомнарының көдээ ажыл-агый айтырыгларын башкарып турар секретарьларының, ол адырны хөгжүдери-биле база ооң материал-техниктиг хандырылгазы-биле холбаалыг министерстволарның болгаш төп министерстволарның, ведомстволарның еске-дээ харысаалгалыг ажылдакчыларының чөвүлел хуралы СЭКП ТК-га болуп эрскен.

Чуртка мал чемнерин будуперин көвүдедир дугайында партияның XXVI съездиниин негелделерин, СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневтин айтыышкыннарын күүседир талазы-биле партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының практиктиг ажылының айтырыгларын чөвүлел хуралга чугаалажып көрген. Мал чемнерин будурерии дыка көвүдедирп болгаш оларның шынарын шинтпирлиг бедидери —мал ажылының продукциязын арбын будурериниң сорулгаларын шинтпирлээрнинн кол айтырыы.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары М. С. Горбачев чөвүлел хуралга илеткел кылган.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары К. У. Черненко чөвүлел хуралның ажылынга киришкен.

ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары А. К. Антонов, Н. К. Байбаков, И. В. Мартынов, З. Н. Нуриев, СЭКП ТК-ның килдистер эргелекчилери болгаш еске-дээ ажылдакчылары чөвүлел хуралга олурушкан.

(СЭТА).

СААНЧЫЛАР КОНКУРУЗУ

Июнь 9-та «Кек-Тей» совхозтуң баазазынга саанчыларның IV район конкурузу организастыг байдалга болуп эрткен. Анаа районнуң II шилиндек саанчызы киришкен. Конкурстуң негелдезинге дүүштүр электри-биле инек саарынга саанчылар биллилиг маргышкан.

Жюри кежигүннери конкурстуң түннелин үндүрүп, мурнакчыларны тодаргайлаан. Ийиги команда аайы-биле бирги черни «Кек-Тей» совхозтуң саанчылары эзлээн. Мергежилиниң ёзулуг мастерлери болуп шылгараанларны тус-тузунда база илереткен. «Кек-Тей» совхозтуң саанчызы, Тыва АССР-нин Дээди Совединин депутады Арандол Саара конкурстуң негелдезинге дүүштүр бүгү дүрүмүн шын сагып күүседеш, бирги черни бүдүреддин-биле чаалап алган. Ийиги черни «Кара-Хаак» совхозтуң саанчызы Анисимова Нина, үшкүзүнде «Кек-Тей» совхозтуң саанчызы Анна Баандина болган. Эр саанчылардан Александр Арандол бирги черже үнген. Ол электри-биле инек саап турда, хераженнерден дулак чок болган. Аныяк саанчылардан «Тилелге» совхозтуң саанчызы Наталья Монгуш чедиишкиниг киришкен.

Саанчыларның республика конкурузу база организастаттынар. Анаа тилекчилер Арандол Саара, Анисимова Нина, Наталья Монгуш, Арандол Александр олар киржир эргени алган.

С. МААДЫ.

Кызыл район.

ЧЕР КЫРЫНГА ААС-КЕЖИИ ДЭЭШ

«Ленинии партиязының съездизи» дел долу метражтыг документалдыг фильмниң баштайгы көрүлдези Москваның «Октябрь» кинотеатрынга болган. Советтер чуртунуң болгаш бүгү кижи төрелгетенниң амыдыралынга төөгүлүг болуушкун болган СЭКП-ниң XXVI съездизинге турасказаткан чаа фильмниң документалдыг кинофильмнериң төп студиязынга кылган.

Кремльдиң Съездилер ордузунга байырлал шинчилиг, оон-биле чергелештир партийжи шуулганның ажылының үезинде ажыл-ишчи, чогаадыкчы ёзу-биле синнижкеи байдалды фильм көргүзүп, съездиниң делегаттары-биле — ажылчынар, колхозчулар болгаш эртемнин база культураның ажылдакчылары-биле көрүкчүлерни таныштырып турар. Совет коммунистерниң төлевилекчилери-биле беседаларны болгаш оларның ажылдап турар черлеринге чымыштыг, чаагай үре-түннелдиг ижии база көргүзүп турар. Бистиң үеним эң мурнакчы кижизиниң — ленинчи партияның кежигүнүнүң овур-хевирин кинофильмде тодаргай көргүскен.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге эш Л. И. Брежневтиң кылганы партия Төп Комитединиң Отчёт илеткелин кинофильмде база көргүзүп турар. Партияның экономиктиг политиказының, совет нитилелдиң социал-политиктиг болгаш угаан-бодал хөгжүлдезиниң, делегей ареназында байдалдың маркс-ленинчи анализиниң Отчёт илеткелде хамыды-биле айтыкан.

Делегейниң ікей-нитизиниң кайгамчык улуг сонуургалын болдурган СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегейге улуг ужур-дузазының дугайында фильмде чугаалап турар. Делегейниң 109 чуттарындан келген коммунистер, ажылчын, национал-демократтыг болгаш еске-дээ партияларның база организацияларының төлевилекчилери съездиниң ажылынга киришкен.

(СЭТА-ның корр.).

БАЛЕТ АРТИСТЕРИНИҢ IV ДЕЛЕГЕЙ КОНКУРУЗУ

Балет артистериниң Москвага делегей конкурузу үран-чечен мергежилдиг кайгамчык эки шкөлдәниың алдарын чедип алган. Оң улуг көрүлдениң киржикчилерин Совет чурттуң найысталы ам дерт удаа уткуп, хүлээп ап турар. Бо удаада конкурстуң киржикчилериниң саны кажаргызындан-даа артык хөй болган. Европаның, Азияның болгаш Американың чээрби үш чурттарының төлевилекчилери чогаадыкчы маргылдаада киржип турар. Оларның арасында — Австрияның, Вьетнамның болгаш Швецияның төлевилекчилери конкурска бирги удаа киржип турар.

Конкурстуң байырлыг ажыдыкшыны июнь 11-де ССРЭ-ниң Улуг театрынга болган Орус болгаш совет балеттиң алдарлыг чедиишкиннери ол театр-биле сырый холбаалыг.

Конкурстуң оргкомитединиң даргазы, ССРЭ-ниң улустуң артизи О. В. Лепешинская көрүлденин киржикчилеринге база аалчыларынга байыр чедирген болгаш ол конкурс таланттыг аныяктарның чогаадыкчы төөгүзүнге чугула үеже болуп дээрзинге идегелдеп ылергейлээн. Депшилгеге, улустарның кайыралын бүжыглаарынга үлүг киирерин боттарының ыдыктыг хүлээлгези кылдыр санап чоруур ураи чүүлдүг хөй ажылдакчыларын Москва конкурузунуң бедик идеалдары сорук киирип, улам-на хандыкшыдып турарын ССРЭ-ниң культура министриниң оралакчызы В. Ф. Кухарский болдунуп чугаазынга демделээн. Бо конкурс танцының уттундурбас байырлалы, культураларның делегейге чаагай үре-түннелдиг кадм ажылдажылгазының үлегери болур дээрзин шуптувс идеген турар бис деп, ол онаатан айтыкан.

(СЭТА-ның корр.).

СОВХОЗ БҮРҮЗҮНГЕ

Чер—бистиң эң-не үнелиг байлаавыс. Ону камныг ажыглаары, үнүш-дүжүткүрүн бедидери, ооң хөрзүнүнүң хаттан, сугдан үрелирин болдурбазы, аңаа удур янзы-бүрү аргалар-биле демисежири —күрүнеге ужур-дузалыг айтырыг. Ынчангаш ол чүгле чер ажылдыгларның эвес, а харын бүгү кижилерниң херээ болур.

Амгы үеде республикада тарылга шөлүнүң 370 муң ажыг гектары азы 70 хуузу хат, суг эрозиязынга янзы-бүрү чергезии-биле таварышнан. Ылаңгыя Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Кызыл, Таңды районнарның тарылга шөлдери дыка үрелген. Черле ынчаш, өске-дээ районнарның черлери оларныыдан дээредевес. Ооң уламыдан база бистең чер ажылының культуразының кудузундан республика эртиен беш чылда тарза культураларның чылда ортумак дүжүдүн бир гектардан чүгле 4,9 центнерни алган. Картофель, ногааларның дүжүдү планнаттынганынан база-ла дыка эвээш болган.

Кур черлерни шиңгээдип ап турар йдее база ооң соондада чылдарда чалгынныг андазын-биле кайы-хамаанчок аңдарып каапкан, арга-арыг-биле камгалаттынмаан хөвү-шөлдерниң хөрзүн-довураан хат алгаш, хоорай-суурларны, тараан черлерни, хемнер-көлдерни, оруктарны ооң-биле хемш шаап, базырып турар. Совхозтарның тарылга шөлдериниң хөрзүнүн, ооң чемишкир каъдын хат ынчаар үреп турарының түннелинде улуг хемчээлдиг черлер ажыглалдан чайгаар-ла үнүп турар.

Ооң аңгыда арга-ыяштар-биле камгалаттынмаан шөлдерниң чемиштиг хөрзүнүн чазын эрээн хар суунуң чайыктары, чайгы кудуушкуннуг чаъстар суу сүре хап апларып, хөй санныг улуг-биче хоорагалдарны болдуруп турар. Ол ышкаш совхозтарда суггаттыг черлерни бугалап-даа, чазшыкынналдырып-даа суггарарының чүрүмүн болгаш технологиязын наржызы-биле хамыдып турарының түннелинде хөрзүн дыка үрелген.

Эрозияга удур демиселди күштелдирери-биле «Хөрзүнүң хат болгаш суг эрозиязындан камгалаар талазы-биле соңгаарладып болбас хемчеглер дугайында» доктаалды СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели 1967 чылда хүлээп алган. Көдээ ажыл-агыйның улам ыңай хөгжүдер дээш партия болгаш чазактың ап чорудуп турар хемчегериниң аразында эрозия-биле демиселди бүгү талалыг чорудуп, хөрзүнүң үреливишкинден камгалаары күрүне ужур-дузалыг сорулга дээрзин ун доктаалда айытнан.

Ында кирген негелделерни иүүседир талазы-биле бистиң республикада эвээш ажылдар кылдынган болгаш ылдынып-даа турар. Чүгле бо чылын 312,5 муң гектар тарылга шөлүнүң шириин аңдарбайн, ооң иштинде 145 муң 950 гектарны плоскорезтер-биле болбаазырадыры ияодунген. Чазын совхозтарда 38 муң гектар черни плоскорезтер-биле болбаазырадып, 74 муң гектарны дилиндектей тараан. Ол ышкаш 167 муң гектарга тараа культураларының үрезиннерин эрозияга удур сеялка-биле чаштырган. Оон аңгыда 300 гектарга хөрзүн камгалаар ыяштарны дилиндектей олурткан. Ам республикаларда ындыг ыяштар олурткан черлерниң ниити хемчээли 2 муң 162 гектар чедип турар.

Чер ажылының хөрзүн камгалаар деп-шилгелиг аргазын шиңгээдиде чогуур техника-биле ажыл-агый бүрүзүн четчир кылдыр хандырары болгаш ол техниканы комплекстиг чеп ажыглаарын чедип алыры, черни дилиндектеп тарыырын, эртемге үндезилеттингеп тарылга эзлчештирилгелерин совхоз санынга шиңгээдир, органиктиг, минералдыг чемишчидилгелерни бедик беримчелиг ажыглаарын чедип алыры онза чугула. Ындыг аргаларны чедимчелиг ажыглап эгелээн «Тилелге», «Революцияның чалбыыжы», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Куш-ажылдың хостуу», «Кек-Тей» совхозтарда. Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязында тараа болгаш мал чеми культураларның багай эвес дүжүдүн өстүрүп турар. Чижээ, тарылгазының шөлү шупту чыгыы эрозияга алыснан «Тилелге» совхоз хөрзүн камгалаар техниканы ажыглап тургаш, эрткен чылын гектардан-на 7,8 центнер тараа дүжүдүн алган. Ол кожазында «Шамбалыг» совхозтуң көргүзүүнден 1,1 центнер хөй, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң тараажылары кожазында «Коммунизмниң херели» совхозтуунга деңнээрге, гектардан-на 3,3 центнер дүжүттү хөйнү алган. Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының дерг, беш дугаар бригадаларының шөлдеринге эрозияга удур янзы-бүрү аргаларны эки ажыглап тургаш, гектар бүрүзүнден чылдың-на 10—12 центнер чедир дүжүттү өстүрүп ап келген. Моон алгаш көөрге, чер ажылының хөрзүн камгалаар системазын түтүлдүг шиңгээдип ап турар ажыл-агыйлар багай эвес түннелдерни чедип ап турары билдингир-дир.

Ынчалзажок районнарның партия, совет, көдээ ажыл-агый органнары, ажыл-агыйларның удуртунчулары болгаш специалистери чер ажылының хөрзүн камгалаар системазын шиңгээдип алырынче чугула кичээнгей салбайн турарын, а чамдык районнарда, совхозтарда ооң ажыы биче незоктерин ажыглап, эрозияга удур агротехниктиг ажылдарны комплекстиг боттандырбайн турарын СЭКП обкомунуң бюрозу болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели бо чылдың июнь 8-те хүлээп алган доктаалында айытнан болгаш чер ажылының хөрзүн камгалаар системазының долу комплекизин чоокку 2—3 чылдарда бүгү совхозтарга шиңгээдип алырын чогуур органнарга дааскан.

Уи доктаалдың негелдезин хажык чок күүседири —республиканың, районнарның, партия, совет, көдээ ажыл-агый органнарының, совхозтарның удуртунчуларының болгаш специалистериниң база чер ажылдыг бүгү кижилерин дөрт хүлээлгези.

Наадымга уткуштур

ОРГАНИЗАСТЫГ ЭГЕЛЭЭН

Бистиң «Х Улуг хурал» совхозта мал ажылы эң орулгалыг адыр болуп келген. Ооң иштинде шээр мал кол черин ээлеп турар. Ажыл-агыйның хойжу үш бригадазының 50 ажыг кодаанынга бо чылдың январь 1-де 20250 баш хой турган. Ынчангаш он бирги беш чылдың баштайгы чылының күрүнеге садар 68 тонна дүк планы аңаа үндезилеттингеи.

Бирги чартык чылда совхоз күрүнеге 20 тонна дүк дужаар хүлээлгелиг. Апрель айның төнчүзүнде ажыл-агыйның үш кодаа өшкүзүп, 240 баш тевезин кыргаан. Ол бүгүдеи иинтизи-биле 2328 кг эки шынарлыг дүктү күрүнеге дужаатан.

Совхозтуң төп кыргылда пунктузуида хой кыргылдазы ам кидии түлүк эгелээн. Баштайгы ийи хүнде кыргаан үш кодаандан 1133 баш хой кыргыттынган, оон 3732 кг дүктү алган. Ажылдың бо баштайгы хүннериндеи-не мурнакчыларны илередип, кыргыкчылар аразында чарыштыг, шынарлыг ажылдаарының талазыбиле хемчеглерни ында ажылдап кылган. Электрилиг хачызы-биле хүнде 50 кг дүк дужаар сорулгалыг. Олардан Б. Сүрүүмей, В. Чыргал 55-55 кг, С. Бичии 48 кг дүктү кыргып, мурнуку олуругда чоруп турарлар.

Совхозтуң директиязы кыргылда пунктузуиче чогуур кизээнгейии салып пунктуну үезинде септеп, деритken. Ында 42 электри хачылыг агрегатты бүрүн тургускан. Бо ажылга хамыктын мурнуида кыргыкчыларның талазыидан хойну кыска хуусаада шалыпкын, шынарлыг кыргыыры ам кол рольду ойнаар. Оны чедип алыр дээш совхозтуң директиязы, ында партком үлүг күштү мөөнээн. Пунктуда ажылдап турар бүгү кижилерге таарымчалыг байдалларны тургузарының арга, хемчеглерин ап турар. Политинформаторлар ээлчег ёзугаар лекцияларны номчуп, беседаларны кылырын чүрүмүтканы черле ажыктыг. Кыргылданың түннелии чеди хонгаш-ла үндүрүп, мурнакчыларга акша шаналын бээрин дирекция доктааткан. Ол ышкаш кыргаан хойларны дораан чүгташ, серии чайлагларже көжүрери көрдүнген. Пунктуда кыргылда ажылының хүн нормазын, ажыл төлевирнии хемчээлии бижээш аскан. Ооң иштн-даштында лозун, плакатарны база көскү кылдыр аскан. Кыргыкчыларга амданыг, элбек чемниг столованы тургускан. Пунктуиуң эргелекчизи, коммунист Павел Бичекыс бо чугула кампанияны билдилиг удуртуп кирипкеи.

Совхозтуң дирекция чери, партком бо беш чылдың бирги чылынын «чымчак алдының» чидприг чокка, ой-шаанда, эки шынарлыг алырыче улуг кичээнгейии салып турар. Ажыл-агый күрүнеге дужаар дүк планын күүседип алырының аргазы бар деп болур.

С. ДУБАА.
Кызыл район.

ЧАЙГЫ ЧЕР АҢДАРАРЫН ДҮРГЕДЕДИР

Тараанын, мал чемн культураларның, картофельдин болгаш ногааларның дүжүдүнүн өзүлдези чер ажылының культуразын бедиткенинден улуг хамаарылгалыг. Ылаигыя чер ажылының эртемге үндезилеттинген системазын шингээдири кончуг чугула. Маңаа, бир-ле дугаарында, чайын аңдарган чер кол рольду ойнаар. Чүге дээрге, чайын аңдарган чер хөй шык тудар, ында үнүшке дузалыг чүүл-бүрү бүдүмелдер база хөй, бок үнүттер эвээш болур болгаш зарыглар база хоралаңчылар-биле демиселиерииге дузалыг.

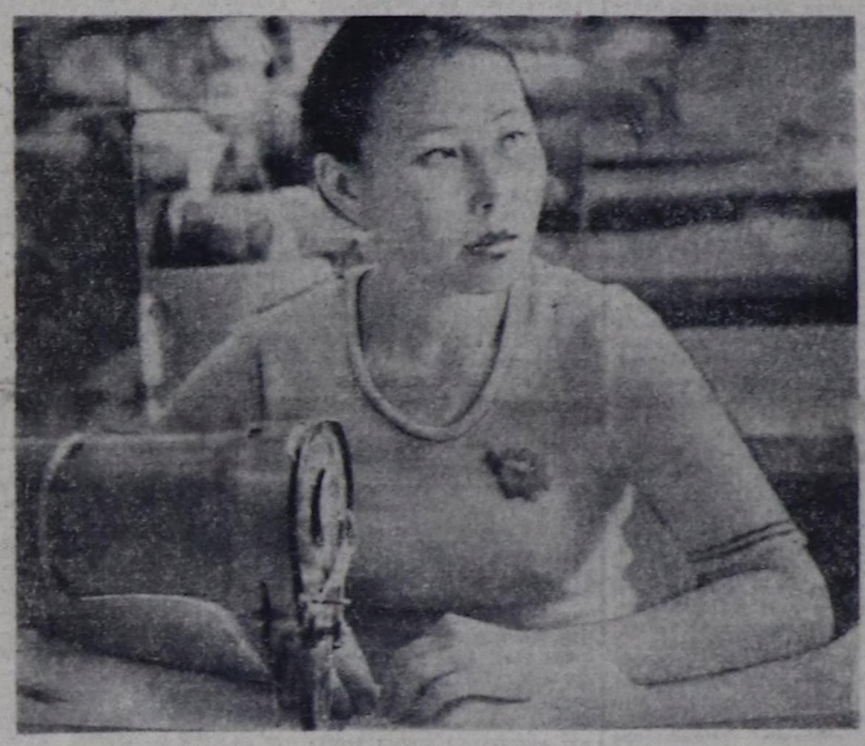
Чайгы черии чогуур үезинде аңдарар херек. Олче кичээнгейии республиканың ажыл-агыйларының удуртукчулары болгаш тускай эртемниглери чыл келген тудум-иа улгаттырып турар. Чижээлээрге, «Кызыл тараачын», «Саян», «Өөк», «Революцияның чалбыыжы», «Улуг Октябрь», «УТКА 25 чылы», Партияның XXV съездизи аттыг совхозтар бо талазыбиле эки ажылдап турар. Ол ажыл-агыйлар чайгы чер аңдарылгазын доозарының кырында келген. Бо чылын Улуг-Хем, Таңды, Кызыл районнарның ажыл-агыйлары чайгы чер аңдарылгазын организастыг чорудуп турар. Олар планның 25—30 хуузун июнь 10-га чедир күүседилеп алганнар. Ол черлерии агрономнары механизаторлар ортузунга социалистиг чарышты калбартып, оларның ажылының шынарын үргүлүг хынап турар.

Республиканың чамдык ажыл-агыйларының удуртукчулары болгаш тускай эртемниглери чайгы чер аңдарылгазынче шоолуг кичээнгей салбайн турар. Чөөн-Хемчик, Бай-Тайга, Тес-Хем, Барыын-Хемчик, Эрзин, Өвүр районнарның совхозтарны чайгы чер аңдарылгазының планын чылдынга күүсетпейн келген. Ол районнарда дүжүттүң чавыс болуп турар ужуру ында. Тараа культураларының тарылгазы доозулган, чамдык тракторлар ол ажылдан хостаглап турдала, оларны чер аңдароргазынче киирбейн турар ажыл-агыйлар хөй. Ылаигыя «Коммунизмниң херели», «Совет Тыва», «Чыраа-Бажы», «Сүт-Хөл», Тока аттыг совхозтар планының он хуузун безин күүседип адбаан. Эрзин болгаш Тес-Хем районнарның ажыл-агыйлары бо ажылче шуут кирбээн.

Он бирги беш чылдың баштайгызында республика 113,5 муң гектар чайгы чер аңдарар. Бо хүнчерде чүгле 15,5 муң гектар аңдартынган азы планның 13-ле хуузу күүсеттинген. Чайгы чер аңдарылгазын хөрзүн үреливишкинииге удур техника-биле болгаш чалгын чок андазыиар-биле чорудары чугула. Чер-черде улусчу контроль органнары бо талазы-биле хынаддаларны, үргүлүг кылыр ужурдуг. Чайгы чер аңдарылгазының үезинде органиктиг чемишчидилге төгерии база үттүп болбас.

Июнь—чайгы чер аңдарылгазының таарымчалыг үези. Ынчангаш бо ажылды чогуур үезинде шынарлыг кылып дээш социалистиг чарышты чер-черге калбартыр херек. Келир чылдың дүжүдүнге магазылал ынчаи тургустунар.

М. ХАЗБУЛАТОВ.

Республиканың мурнакчы будурүлгелериниң бирээзи —Кызылдың даараныкчыга фабриказы он бирги беш чылдың баштайгызы 1981 чылдың планныг даалгаларын күүседир дээш чарыштың мурнуку одурүүнда чоруп турар. Даараныкчылар чыл эгезинден бээр пландан ажыр хөй продукцияны будурүп, ажылдың шынары дээш, хожудап турарлар чок ажылдаар дээш шимчээшкинни улам калбартып турарлар. фабриканың чамдык даараглыг кылыгларын күрүненин Шынар демдээ-биле кылып үндүрүп турар.

Фабрикада социалистиг чарышты Мария Евлампиевна Потылицинаның удуртканы комсомолчу-аныяктар бригадазы баштап турар. Бригада май айның планын 103,4 хуу күүседип, продукцияны холуг чокка дужааган. Ол коллективте мурнакчыларның саны үлам көвүдеп турар. Май айның түннелдери-биле даараныкчылар Л. Борбак-оол, Р. Ангыр-оол, Г. Куулар болгаш өскелер-даа бригадада эң эки көргүзүглерни чедип ап, социалистиг чарыштың мурнуку одурүүнда киргеннер. Олар бо чылдың бирги чартында хууда планын хуусаадан эрте күүсеткеннер.

ЧУРУКТА: ийиги разрядтың даараныкчызы Г. Куулар.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

НЕГЕЛДЕГЕ ДҮҮШТҮР ТУРГУЗАР

Малчыннарның культурлуг амыдыралын экижидер талазыбиле доктаалды ийи чыл бурунгаар СЭКП Чөөн-Хемчик райкому хүлээп алган. Амгы үеде ооң күүселдезии кандыгыл? Бо талазы-биле Карл Маркс аттыг, «Хөндергей» совхозтарга чоруткан хынаддалар чамдык ажылдың кыллыганын көргүскен.

Карл Маркс аттыг совхоз бо үенин иштинде малчыннарга 7 чаа бажыңны, 4 чаа өтүг кылып берген. Малчыннар уруглары тургузары-биле 35 орунчуг ясли-садты ажыглалга киирген. СБФ-лери бүрүн электрижиттинген. Саанчыларның, ишек кадарчыларын чуртталга бажыңнары-биле хандырган. Малчыннарның культуразын белидериие утланган өске-дээ ажылдар кылдынган. Ооң түннелиниг ылаңгыя кышкы үеде өгде чурттап турар малчыннар чок.

СЭКП райкомунуң бюрозунуң хүлээп алганы ол доктаалзы күүседир талазы-биле ажылда улуг четпестерниң барын ынаддадын илерзии. Ылаигыя малчыннар кыштагларында бажыңнарның септелгелерин кылыр бригадаларны, звеноларны чайгы үеде тургуспайн, кажан малчыннар кыштагларынче көжүп келирге далаш-биле септелге кылыр звенолар тургузар чоруктар турган. Ооң уламыдан ажыллын ынаары кулу, кыжын соок, штукатуразы чок, печкалары үрелик, ыштапыр, соңгаларның иштики рамаларын чок ийикле чангыс каът болгулаар.

Малчын Оттуг-оол Монгуштуң кыштаанда бажыңы чаа туткан-даа болза, чедир кылдынмаан. Совхоз дирекциязының талазындан шак ындыг чедир кылдынмаан бажыңнарны эки хынап көрбейн хүлээп алыр чоруктар бар. Иштизи-биле совхозта 21 малчын өрегелерии хынаарга оларның иштинде 4 бажыңын шала, соңга хаалгаларын дозулап будаан болган. Оларның ынаа артының ханазының иштики кө, жегелери хөй кезиилге чок. Малчыннарның амыдыралының культуразын белидер талазыбиле ажылды чогуур деиелеге тургузары чугула айтырыг болуп турар. Хөй малчыннар бажыңнарының чанында туалеттер туттунмаан, чамдыызында чунар-демирлер безин чок.

«Хөндергей» совхозта байдал оон дээредевес. СЭКП Райкомунуң үстүнде доктаалын амыдыралга боттандырар талазыбиле ап чорудун турар хемчеглери негелдеге ыракта четпес. Совхозта иинтизи-биле 17 малчыннарның чүгле 2-зи бажың-биле хандыртынган. Арганнары өглерде чурттавышаан. Совхозтуң СБФ-зинин доктаамал төвү чок. Саанчыларның чурттаар ораи-бажыңнары, өглери чедилбес. Хойжу бригала төвүнде кызыл-булун, чунар-бажың чок. Кыштагларда каш санныг бажыңнарның септелгезии чылдан чылче, кылбайн келгенивден аңаа кижи чурттаар арга чок соок. Ол ышкаш малчыннарның школа ватызы уругларынга эски-салкын тутпаан.

Үстүнде совхозтарда малчыннарның культура-амыдыралын экижилер талазы-биле ажылды партия райкомунуң бирозунуң докладында айтыкан сорулгаларга дүүштүр турганы хүннүң бир чугула айтырыы болуп турар.

Д. НИКОЛАЕВ.

ҮШТҮҢ БИР КЕЗИИ

Кыргылда — хой ажылында ам чугула ажыл. Ону кыска хуусаада бедик шынарлыг чорудары чугула. Дүктүн чидириин болдурбас херек. Бистиң кыргыкчыларывыстың аразында калбарган социалистиг чарыштың кол негелделери ол.

Мен «Мөрен» совхозтуң №3 хойжу бригадазында малчын мен. Бистиң бригадавыс ниитизи-биле 9000 хой кыргыыр. Байштагы он хонук, иургулаиында, шенелде кыргылдага эртсе-даа, кыргыыр ужурлуг хойнуң үштүн бир кезиин, барык-ла 3000 хире хойну кыргып алдывыс. Эртенгиин чеди шакпан кежээкиниң чеди шакка чедир ажылдап, хүнде беш-алды чүс хойну кыргып четтингип тур бис.

Кыргыкчылар аразында социалистиг чарыш бедик деңнелде организастаттынган. Оон түннелии беш хонгаш-ла үндүрүп турар. Тинлекчилерге акша шаналын тыпсыр. Ынчангаш кыргылдаиы эртken чылдагызындан оранчок эрте, июль 1-ге чедир доозары көрдүнген. Бо хүнчерде барыштың мурнуку одурүүн Ширме Нощпу, Сагаачы Уран, Таня Ноозун, Саяна Күдерек олар эелеп турар.

С. ЧЕЧЕК.

Тувинское книжное издательство
БИБЛИОТЕКА
им А. С. Пушкина

Профэвилелдер амыдыралы

ДОКТААМАЛ АЖЫЛДААР БҮДҮРҮЛГЕ ХУРАЛДАРЫ

Бүдүрүлгени эргелеп-башкарарынга идепкейлиг киржиринче ажылчы чоннарны хаара тударынга доктаамал ажылдаар бүдүрүлге хуралдарын күш-ажылчы коллективтерде калбаа-биле ажылап турар. Бистиң республиканың бүдүрүлгелеринде болгаш организацияларында иниги заводтарының болгаш цехтериң доктаамал ажылдаар 161 бүдүрүлге хуралдары ажылдап турар. Оон составында 600 ажыг кижи бар. Олар дээрге бүдүрүлгенин мурнакчылары, чаартыкчылары, инженер-техниктиг ажылдакчылар, хөй-иниги организацияларының болгаш администрацияның төлевлекчилери-дир.

Эрткен чылын доктаамал ажылдаар бүдүрүлге хуралдарын 744 удаа чымыдырган. Оларның 94-үү күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер талазы-биле айтырыгга тураскаадыкан. Коллективтериң бүдүрүлге ажыл-чорудулгазын экижидер талазы-биле 1439 саналь-оналды киргеп. Оларның иштинде чылда экономика талазы-биле ажыктыы 582, 7 муң рубль түңнүг 302 саналдарны киргеп. Минусинск АТБ-зинде, Тываның электри четкилеринде, Кызылдың аш-чем базааннар садыында, № 1 оруктуг участогунда доктаамал ажылдаар бүдүрүлге хуралдары багай эвес ажылдап келгеп.

Ол коллективтерде профэвилелеп комитеттери болгаш ажылдагый удуртукчулары иштики курлавырларны дилеп тывырынче, камналга чүрүмүн сагыырынче, бүдүрүп турар продукциянның шынарын бедидеринче күш-ажылчы коллективтериң күжекиишкинин мөөнеп, планныг онаалдаларны күүседиринге, бүдүрүлгенин организастаарын экижидеринге идигин берген.

Чижээ, Тываның электри четкилериниң коллективинге чыл иштинде ажылчыннарның 17 саналдарын неперететкен, оларның сезиниң экономиктиг ажыктыы 36 муң рубль болган. «Восточная» подстанцияны ажылчыннарның саналдарын ёзугаар чаартқан, оон түңнелинде чылда 19 муң рубль түңнүг камналга чедип алдынган. Өске-даа ындыг чижектер бо коллективте хөй.

Ол ышкаш Улуг-Хем ыяш үлетшүр ажыл-агыйында доктаамал ажылдаар бүдүрүлге хуралынга механизацияның темпизин шапкынчыдарынын, хол-биле кылыр ажылды кызырарының талазы-биле айтырыгларны чугаалажып, хүлээп алган шиитпирлер күүселдезин контрольдап турар. КС-100 деп катсрли неперететкенинин түңнелинде бүдүрүлге ажылдарыңга хол-биле кылыр аар ажылдарны бүрүн чингеткен.

Ындыг чижектерни Минусинск АТБ-зинден база чугаалап болур. Ол коллективте ажылчыннарның күш-ажылының байдалын экижидериче угланган элээн ажылдар кылдынган. Ылаңгыя бир эрги бажыны чаарты кылгаш, эде дерээн. Оон түңнелинде бажынның бирги каъдында дүш, арыгланыр чылыг чөрлер, ажылчыннарның ажылдап кеткен тускай хевин чууру-биле хүлээп алыр болгаш арыг хептя оларга үлеп бээр компаналар кылдынган. Ийиги каъттга 150 кижиниң хевин азар черни кылып тургускан.

Кызылдың «Тудуг кезектери» комбинатта ажылчыннарның саналдарын ёзугаар комбинаттың энергия хандырылга системазын эде көрүп, дериг кылган, оон экономика талазы-биле ажыктыы 7,1 муң рубль болган. «Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң курлавырларын дилээринге Подольскиниң Орджоникидзе аттыг машина тудуунуң заводунда доктаамал ажылдаар бүдүрүлге хуралының киржилгезинин дугайында» ВЦСПС-тиң доктаалын удуртулга болдургаш, республикада профэвилел комитеттери ажылдагый органнары-биле кады күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер талазы-биле элээн ажылды кылган.

Чүгле автомобиль транспортунуң болгаш чазаглыг оруктар ажылдакчыларының профэвилел обкомунга хамаарышкан бүдүрүлгелерде болгаш организацияларда доктаамал ажылдаар бүдүрүлге хуралдары болгаш ажылчыннар хуралдарын күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериче угланган 197 саналды киргеп. Ону күүседирин организастап чорутканының түңнелинде 19 бүдүрүлге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өсүтүрер талазыбиле планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүсеткен, күш-ажылды механизастаарының күсели-биле 99 ажылчыннарны хол-биле аар ажыл кылырындан хостаан.

А «Тыва тудуг» трезинин № 48 тудуг эргелелиниң коллективинде эрткен чылын күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн социалистиг хүлээлгеде көрдүнгенинден 5.4 хуу бедик болган. Кызылдың даараныла комбинадында ол — 1,2 хуу бедик болуп турар. Кызылдың эът комбинадында доктаамал ажылдаар бүдүрүлге хуралының ажылы база идепкейлиг. Ажыл планын тургузарда бүгү айтырыгларны профэвилел комитеди-биле болгаш өскеда хөй-иниги организацияларыбиле сумележир, ол айтырыгны чугаалажып көөрүнге бүгү талалыг белеткенир. Хуусаазын айыткан, тодаргай, дээштиг шиитпирлерни ында хүлээп ап турар. Үш чадалыг контроль талазы-биле комиссияны тургускан. Ол ышкаш доктаамал ажылдаар бүдүрүлге хуралдарының шиитпирлериниң күүселдезин бо-тандырары-биле карточкаларны тургускан. Оларның күүселдезин бодунуң хуралдарынга доктаамал сайгарып көрүп, хүлээп ап турар шиитпирлер күүсеттинмейн барган таварылгада ону дүргеи чайладырын чедип ап келген.

Кандыг-даа хуралдың кол чүүлү — оон дээштиин чедип алыры. Ынчангаш хуралдарның хүлээп ап турар доктаалшиитпирлериниң күүселдезинге контрольду организастаары эң-не чугула. Ол хөй талалыг ажыл.

Ынчалза-даа республикада чамдык профэвилел комитеттери доктаамал ажылдаар бүдүрүлге хуралдарын кошкак удуртуп, оларның мурнугга тодаргай сорулганы салбайн, оларның ажылын контрольдавайн, чогуур дузаны чедирбейн турар. «Каа-Хем» хөмүрдаш разрезинде, В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинатта, чамдык тудуг организацияларында, республиканың совхозтарында доктаамал ажылдаар бүдүрүлге хуралдарынга удуртулганы профэвилел комитеттериниң талазындан кошкатканын чугаалаза чогуур.

Бо талазы-биле четпестер профэвилелдериниң адырлар аайы-биле обкомнарында бар. Тудуг болгаш үлетшүр тудуг материалдарының ажылдакчыларының, ол ышкаш көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел обкомнарының хуралдарынга доктаамал ажылдаар бүдүрүлге хуралдарының дугайында айтырыгны чыл иштинде чаңгыс-даа дынналааны четпес.

Амгы үеде профобличевүлел болгаш профэвилелдериниң адырлар аайы-биле обкомнары республиканың күш-ажылчы коллективтеринде доктаамал ажылдаар бүдүрүлге хуралдарының ажылын улам ынай экижидер талазы-биле хемчеглерин ап чорудуп турар. Ылаңгыя бо ажылдың массага калбаа-биле билдингир, чептерелдиг болуруң чедип алыры чугула. Бо чорук күүсеткчи сагылга-чүрүмну быжыглаарынга хүн бүрүүн контролюнга массаны калбаабиле хаара тударынга идигин бээр. Ажылда боттуг түңнелдерни чедип алырынга ол дузалаар.

Партия организацияларының удуртулгазынга даянгаш черчерде профэвилел комитеттери болгаш активчилери СЭКПнин XXVI съездизиниң шиитпирлерин боттандырар дээш ажылчы чоннарның инициативазын улам хөгжүдүрүнче оскагай кичээнгей салып турар. Ынчангаш доктаамал ажылдаар бүдүрүлге хуралдарын эрттиреринин мөөнеп алдынган дуржулгазынга даянып, оны улам сайгырангайжыдары чугула сорулга болур.

Ч. МОНГУШ.
Тыва профобличевүлелиниң секретары.

Херээженнер чөвүлелдеринде

«ЧЕЛЭЭШТЕ» СОЛУН

Карл Маркс аттыг совхозтуң партия организациязы, суурда херээженнер чөвүлелинге болгаш хөй-иниги организацияларынга даянгаш, чоннуң чүрттап турар черинге айфы-биле идейкижизидилгелиг ажылды план ёзугаар чорудуп келген.

Бо ажылдың таарымчалыг тептери — агитквартираларда социалистиг чарышты организастаан. Ол чарыштың бүгү негелделерин «Челээш» агитквартираның активи идепкейлиг боттандырып келген. Ылаңгыя агитатор башкы Ч. Х. Ховалыг болгаш өске-даа активчилер чүрттакчылар ортузунга политмассалыг ажылды идепкейжиткен. Ленинчи номчулгаларны, янзы-бүрү темаларга лекция, беседаларны бола эрттирер. Политбөлүмүнүң кичээлдеринге чыглып, партияның XXVI съездизиниң материалдарын өөренип, педагогика, хоойлу-дүрүм темаларынга лекцияларны дыңнап турар. Чүртта, республикада, даштыкыда болуушкуниарны база агитквартирага келгеш хандыр билип ап турарлар.

Бо агитквартираның тускай бүдүүнүн көрүштүр дерээн. Хана солуннар, агитхүүдүстар үндүрүлгезин идепкейжиткен. Ону шыырак шыдыраачыларның бирээзи М. Ш. Монгуш удуртуп келген. Аңаа совхоз бүдүрүлгезинге эки ажылдап турарларны мактап, олутпайчалгаларны, арагалаашкыны сундулугларны сойгалап турары дээштиг. Аңаа шүүмүлгеткен кижилер-биле агитквартира төвүнге эш хүүзүнүң беселарын чорудуп турар.

Эрткен чылын агитквартирага хамаарышкан ажыл кылып шылаар кижилерни мал чемнинiң белеткелинге хаара туткан. Оон түңнелинде совхозка 10 тонна сиген белеткеп бергеп. Кыштаглаашкынга белеткел үезинде хойжулар бажынарын чугайлажып, чазын оларның колан деикскээрин аштажып, кажаалар көрженин коптарышкан.

Агитквартираның активи Ийме ортумак школазы-биле доктаамал харылзаалыг. Агитквартираның чүрттакчылары чайын школа сеткелгезинге доктаамал киржип келген. Чоокта чаа олар беш кубометр токпакты тайгага белеткээш, школага сөөртүп бергеннер. Ургларның өөредилгезин, түрүм-сагыылгазын сонуургап, кичээлдерге барып олуржуп турар. Школачыларның «Өөредилге экраныи» агитквартирада аскан. Ургларның кичээлдерге алган демдектерин аңаа бижиир.

Элээн ургларның школага, хөй-иниги черлериниг корумчүрүмүн хайгаарап, суурда дружинниктер-биле дежурныйлашкыныче үргүлүг үнерлер. Агитквартираның өөредилериниң аразында «Эң эки культурлуг, үлегерлиг корум-чүрүмниг өг-бүле» дээш социалистиг чарышты организастаан. Ол чарышка чолаачы Михаил Бичеоолович биле садыгжы Раиса Матпылаевна Монгуштарның өг-бүлези тиилекчи болуп, тускай вымпелди чаалап алган.

Суурда чаагайжыылгазынче чүрттакчыларны хаара туткан. Херимнерни септеп, огородтарга ногааларны, янзы-бүрү ыяштарны тарып алганнар.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниге тураскаадып, суурда агитквартиралар аразынга организастаан уран түүл көрүлдезиниге «Челээш» агитквартираның (даргазы П. Г. Тас) бирги черии ээлээн.

А. МОНГУШ.
Чоон-Хемчик район.

АЖЫЛ-ИШТИҢ ХАЙЫМЫНДА

«Тыва септелге тудуг» трестиң Кызыл-Мажалыкта септелге-тудуг участогунуң коллективи бо чыдың бешайларының планныг даалгаларын кол көргүзүглер талазыбиле хуусаа бетинде ажыр күүсеткен. Бо үениң дүргузунда олар 73 муң рубльдин тудуг-монтаж ажылдарын кылыр тургаш, ону керек кырында 172,8 муң рубльге боттандырган. Үк участоктуң тудугжулары ийи өг-бүле чүрттаар бир бажынны апрель айда-ла ажыглалга киргеш, ажыглакчыларга хүлээткен. Олар амгы үеде «Хемчиктиң сылдызы» солуннуң типографиязының тудуун доозарының кырында келген.

Чүрттелга бажыннарының септелгезинде хаара тутунган бригадалар база багай эвес ажылдааннар. Бо эрткен үениң дүргузунда 59,4 муң рубльдин ажылдарын кылыр тургаш, ону 73,3 муң рубль түңге боттандырган, сөглээн сезүн ажыл-херек-биле бадыткааннар. Септелге тудуг участогунуң ажылчыннарының ажылажы улам хайныышкынныг чоруп турар. Хомушку Чүргүй-оол аттыг парктың каастелга-шимелдезин, чаа рынокту, кара боолаар тирни, автобус доктаар черлерни кылганнар. Чаагайжыдылга ажылдарынга база идепкейлиг киришкеннер. Аңаа план ёзугаар 28 муң рубльдин ажылдарын кылыры көрдүнген болза, керек кырында 55 муң рубль түңнүг ажылдарны кылып чорукаш, алган хүлээлгезин ажыр күүсеткеннер.

Септелге тудуг участогунуң коллективи боттарының базазын быжыглаарынче база кичээнгейни угландырган. Ийи каът конторанып, будук болган чүгай шыгжаар черлерниң складтарның тудугларын удавас тудуп эгелээрлер.

Мурнакчы коллективтиң тудугжулар болгаш шеверлекчилер бригадалары аразында күш-ажылчы маргылдаалыг ажылдап турар. Май айның чарыжын түңнээрге, Михаил Донгактың удурткан тудугжулары чарыштың негелделерин чедиишкиниг күүсеткеш, тиилекчилер боош шылгараннар. Эки ажылдыг бригадага шилчиир вымпелди болгаш акша шанналын тывыскан. Мурнакчыларның одурүүн баштаан тудугжулар типографияның тудуун ажыглалга киирер дээш шудургу ажылдап турар.

Планныг даалгаларны хуусаа бетинде ажыр күүсединиң келгенининң бир магадылалы—тудугжу кадрларның чаңгыс черде доктаамал ажылдап турарында. База оларның аргадуржулгазы улуг болгаш билиг-мергежили бедик. Тудуг материалдары-биле хандырылга үзүктелиишкин чокка чорун келген дээрэин участоктуң начальныгы Дембик Карасвич Хомушку чугаалаан. Алган хүлээлгелерин хуусаазындан эрте боттандырып келген коллективтиң тудугжуларының аразында мурнакчылар хөй. Хоочун тудугжулар Кестик-оол Ооржак, Шожал Монгуш, Удукай Ооржак ажылдаалап он ажыг чылдарның нүүрүн көре берген, холушкак мергежилди шингээдип алган, кадржаан ажылчыннар. Оларның үлегерин төлептин-биле ажылдап турар.

Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнин элилекчизи Дүктүг Донен-ооловна Ондар СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң Дөргүн сүт-бараан фермазында хөй чылдарда ажылдап келген болгаш доктаамал эки көргүзүглерни чедип ап турар.

ЧУРУКТА: саанчы Д. Ондар.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң

шиитпирлерин—амыдыралга

КИРГИЗИЯ: беш чылдың онзагай талалары

ССРЭ-ниң 1981-1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарында чүгле бистиң бүгү чүрттувустуң эвес, а эвиэелдешкен республика бүрүзүнүң эрге-ажыын өөренип көрген.

ПМА-ның корреспондентизи Кадыркуз Омуркуловтуң айтырыгларынга Киргизияның Күрплан даргазы Сопубек Бегалиев харыылаан.

— Бо беш чылда силерниң республика экономиканы кандыг адырларын хөгжүдеринче кичээнгейни угландырарыл?

— Бистиң республикавыс суг курлавырлары-биле болгаш хоавар болгаш өнүүг металлдарның курлавырлары-биле байлак. Энергетиканың болгаш өнүүг металлургияның хөгжүлдезинче бистиң чүртувуста кол кичээнгейни угландырып турар болганда бо беш чылда ол адырлар Киргизияга база шапкыны хөгжүүр апаар.

— Республиканың чүрттакчы чонунуң күзелинге ол дүгжүр бе?

— Ынчанмайн канчаар. Чүгле боттарывыстың ажыл-агыйларывыстың күжү-биле кылып ап шыдаваавыс чүүлдерни электротехника үлетшүрүнүү, өнүүг металлургияның болгаш энергетиканың хөгжүлдези ону кылырынга биске дузалап турар. Индустриализация дээрге бистиң боттарывыстың салган сорулгавыс эвес-ле болгай. Кыргыс энергетиканы хөгжүлдезии ап көрээлинер. Суурларны электрижидери, транспорттуң хөгжүлдези, колхозтарны энергияның дериг-херекселдери-биле хандырып турары дээш ышкаш чеднишкиннеривистиң дугайын чугаалавайн тур мен. Көдээ будуулгелерни чаа үечадаже көдүрериниг энергетиканың болгаш машина тудуушкунунуң хөгжүлдези дузалап турар. Республикада сес миллион ажыг гектар даг одарларынче сугну болгаш электроэнергияны киирип, орукторлуында тудуп турар бис. Кыргыстарның шагдан бээр кылып келгени хөй ажылы оон түңнелинде улам хөгжээн. Чер ажылының бедик культуразының түңнелинде ам хөвеини, таакпыны, чигир свёклазын тарып өстүрүп турар апарган бис. Ол — республиканың чонунга ажожок ажыктыг.

— Украина, Белоруссия дээш ышкаш эвилелдешкен улуг республикаларнынга деннээрге, Киргизияның национал орулгазы дыка хөй эвес болгай. Ындыг улуг программаны күүседиринге акша-хөреиги четчир бе?

— Улус ажыл-агыйының хөгжүлдезин акшаландырары—бүдүүн эвес херек болгай. Социал-культураның хемчегелеринге хөй чарыгдалдарны азы бүгү акша-хөреңгиниң 55 хуузун республика бюджединден үндүрүп турар бис. Ынчалзадаа национал орулганың дүргеи өзүлдези (бистиң бюджедивистиң 85-90 хуузу) боттарывыстың акша-хөреңгиниске кол даянырывыска дузалап турар. Оон чүгле 10-15 хуузун иниги эвилелдиң күрүне бюджединден ап турар бис. Киргизияның Улус ажыл-агыйы Совет чүрттүн улус ажылагыйының чаңгыс аай комплекизиниче чоорту кирген. Чүгле тус черниң эвес, а иниги эвилел ужур-дузалыг айтырыгларны бистиң республиканың деискээринде шиитпирлеп турары билдингир.

Киргизияга Иссык-Кул — Чуйскиниң девискээр-бүдүүлге комплекизиниң тургузарын чоокта чаа сүмелээн бис. Ол төлевилел боттанырга, өнүүг болгаш ховар металлларның чыдар чаа-чаа черлерни ажылдагый эргилдезинге кирер, чылда беш миллиард киловатт-шак электроэнергияны немей алыр, суттаттыг черлериниң девискээрэ улам калбарар апаар.

— Республиканың экономиктиг хөгжүлдезиниң бедик темпилерин бо беш чылда ол дээрэр артар бе?

— Ажылчыи ажыгының санының дүргеи өзүп турары болгаш өске-даа таарымчалыг байдалдарның тургустунгаиы ажылдап турар будуулгелерни чаартпышаан, үлетшүрүүн чаа-чаа объектилериниг тудуларын кылыры-биле планнаар арганы биске берген. Ылаңгыя өнүүг металлургияның чамдык будуулгелерин тударын беш чылда планнаан бис. Электроннуг үлетшүр—бистиң республикада чаа алыр боош турар. Оны хөгжүдери-биле хөй-хөй акша-хөреңгилерни киирип турар. Үлетшүр продукциязын будуерин иниизи-биле 21—24 хуу улгаттырарын чедип алыр бис.

— Аъш-чемни будуерин көвүдериниче чаа беш чылда кол кичээнгейни угландырган болгай. Ол сорулганы күүседиринге республиканың үлүтхуузу кандыгыл?

— Көдээ ажыл-агый будуулгезин маңаа кол черни эзлээр апаар. Көдээ ажыл-агыйның хереглеинге немелле акша-хөреңгиниң тускайлаанын иниги продукциязын чылда ортумак хемчээлин 8-10 хуу улгаттырарынга дузалаар. Бистин санап турарывыс-биле алырга, хойнун бап саным 1990 чылга чедир 12 миллион чедирер бис. 10 чыл дургузунда 1 миллион 700 муң тонна хой эъдин будуруп үндүрер бис. Ол дээрге, эрткен беш чылда турганындан чартык миллион тонна хөй-дүр.

— Оон боттанырынга бүзүрээр силер бе? А Киргизияның девискээриниң хөй кезиин даглар ээлээн, үлетшүрүүн шапкын хөгжүлдези одарларны кызыра бээр болгай-ла...

— Дагда одарларны шингээдип алыр талазы-биле программаны ажыллап киллган бис. Ол—эът будуерии улам көвүдедир. Культуржуткан одарларга мал өстүрериниң дугайында чугаа-дыр. Ынчангаш 500 муң гектар даг одарларын суггарар болгаш тарылга шөлүнүү хемчээлин 42-48 муң гектар чедирер бис. Аңаа четкир курлавырлар бисте бар.

(ПМА).

Силерге бараан болур

«ЧЕЧЕКТИҢ» МУРНАКЧЫЗЫ

Кызыл хоорайның хууда чагыглар дүлээп алыр «Чечек» ательезии. Аңаа келген кижилерниң кичээнгейни оон иштики шимелде-дериидезии чайгаар-ла хаара туда бээр. Ында столдарда мода журналдарындан эгелээш, хептериин хевирин көргүскен фото-чурук-тарыы делгей аскылаан.

Чагыг киирер кижи хереглээн позуун моон садыл ап болур. Чагыгны хүлээп алырының чурумун, чагыгны хүлээп алыр мастерлериниң ат, фамилиязын, оларның ажылының хүн чурумун тода бижээш, хана-да аскан. Бо булуктан маңаа келген кижилер чагыг киирериниң чурумун билип алыр.

Ательениң адакы каъдында көскү черде хүндүлел самбыразында будуулгенин мурнакчыларының чуруктарын аскан. Оларның аразында коллективтин хоочунзырының бирээзи Анна Хүрен-ооловна Содунамның ады база бар.

Хоочун даараныкчының чурүүн, будуулгенин Хүндүлел самбыразында киргени таварылга эвес. А. Х. Содунам хереэжен улустуң кышкы тонун даараар бедик мергежилдиг мастер.

Үжен чыл бурунгаар Анна Содунам даараныла комбинадының хел даарлар бригадазынга ажылдап киргеп. Хоочун даараныкчылар Е. Скрипенка, Е. Косталева, В. Школина оларның сүме, дузазыбиле Анна шилип алган мергежилиге өөренип, оон чажыдын тып, ураи-шевер холдуг утбаларындан дудак чок болуп берген. Кады ажылдап турар эш-оорүнүң ыяңан «Алыс-ла ураи-шевер холдуг уруг-дур» дижип, чугаалажы бээрк оон сеткил-сагыжын улам өөртүп келир болгаш ажылынга хей-аъдын көдүрер турган. Оон бээр үжен чыл эрткен. Анна Хүрен-ооловна ам бедик мергежилдий мастерн, анчыг даараныкчыларның үлегерлиг дагдыныкчызы. «Күш-ажылга чаңчыктырып кижизиткен, мергежилге өөреткек үтбавыс» дижип чугаалажырлар ам мында эвээш эвес.

Хөй кижилиг будуулгеге эш-оорүн мурнап, улаа-дараа социалистиг чарыштың тиилекчизи болуру ындыг-ла амыр эвес. Кызымак, ак сеткилдиг ажыл-ижи-биле оны чедип алыры билдингир.

А. Х. Содунам ай, квартал планын доктаамал күүседир чанчылдыг. Онаалданы ап, күүседирин хүлээгеп соонда ону 100-тен 120 хуу чедир күүсеттээнде оон сагыш-сеткили оожургавас. Он бирги беш чылдың баштайгызының эрткен беш айларында социалистиг хүлээлгелерни чанчыл ёзугаар ол чедиишкиниг күүсеткен.

«Эң эки даараныкчы» деп атты хоочун даараныкчының эдилеп чорууру таварылга эвес. Оон ураи-шевер даараи тоннарының шынары эки, чагыкчыларның үнелелии ап турар.

А. Х. Содунамның кызы Людмила иезиниң соон салган. даараныкчының мергежилин чедип алган. Иешкилер чаңгыс коллективте ажылдап турарлар. Людмиладан даараныр күзелдии ацаа кажан төрүттүүн келгенин сонуургаарымга, «Аъамның эчы-дузазы-биле буянныг ишке өөренип алган мен» деп, ол харыылаар болду.

«Чечектиң» хоочунларының, мурнакчыларының бирээзи Ленинчи юбилей медалдыг здилеткиин Анна Хүрен-ооловиа Содунам буянныг ишти мынчаар ажылдап турар.

Э. ДОЛЗАТМАА.

МООЛ КИНО: РЕВОЛЮЦИЯНЫҢ ТӨӨГҮЗҮҮ

1959 чылда Москвага болган бирги делегей кинофестивалыга «Чонкун төлээзи» деп моол киноны баштайгы көргүзүү болган. Чуртка улусчу революциянын баштайгы хүнеринин дугайын ында көргүзүп турар. Ол киноны кол маадыры Арнуванын овур-хевирин тургускан артист Пүрэвийн Цэвэлсүрэн херээжеи кижинин ролюн эң эки күүсеткени дээш шаналды алган.

Ооп бээр ам чээрби ажыг чыл эрткен. Артистин Улан-Баторда делгем өрээлинге моол шайны чанчыл ёзугаар дартап олурдувус.

— Душ бооп кинога ойнай берген кижи болгай мен—деп, Цэвэлсүрэн сактып чугаалады.—Мен ыраажы. Күрүненин опера болгаш балет театрынын солизи, а шин артизи эвес болгай мен. Бичимиде-ле ырлаарынга аажок янак чордум: ачам-биле хой кадарып-даа чораап, авамнын ег ажылынга дузалажып тургаш-даа, школага, сан-хөө техникумунга өөренип тургаш, бот-тывынгыр ураа түүл болгүмүнге-даа ырлап турдум. Улусчу талаитыларнын республика көрүүлезинге киришкеш, лауреат болуп, театрже чалаткан мен. Актёр ажылым ынчаар эгелээн. 60 чылдарнын эгезинде Москва консерваториязынга өөредим. Эрп келгеш, база-ла театрга ажылдап, бистин национал операларывыстын кол ырыларын күүседип турдум. «Чонкун төлээзи» деп киноны тырттырып турган кинорежиссёр Д. Жигжид 1958 чылда мени театрдан тып алганы ол.

Ам П. Цэвэлсурен — МАРның алдарлыг артизи. «Кылаган Тамир», «Ужуражылыкын» деп ураи-чечен фильмнерде кол рольдарны ол күүсеткен соонда киногa тырттырбастаан.

— Кол ажылымга хөй үени болгаш күштү чарыгдаар-дыр мен. Оон кадында, уругларымнын беш уругларынга кырган-авазынын кичээнгейн база херек болгай — деп, ол чугаалады.

Душ бооп кинога ойнай берген мен деп Цэвэлсурен чугаалаза-даа, ол ынчыг эвес. «Моңолкино» киностудияда кинога тырттырып, сөзүн таарыштырып турар хөй эвес санныг артистер бөлүү бар. Ынчангаш күүседикчилерни режиссёрлар «кыдыгдап» — театрлардан, бот-тывынгыр ураи түүл болгүмнериндеи азы шуут-ла кудумчулардан дилеп тывар турган. Чылда 5—7 чедир ураи-чечен киноларны тырттырар, 40 чедир киноларнын сөзүн таарыштырар — «Моңолкинохуа» бөгүнгү бүдүрүлге күүзү ыяыг. Оон аңгыда, студия чылдын-на 30 чедир аттыг документалдыг янзы-бүрү фильмнерни, кинохроникаларнын сюжеттерни, диафильмнерни үндүрүп турар.

Үжеи чылдарнын ортаа үезинде, кажан «Моңолкино» (ынчан оны «Кинофильмнер комитеди» деп адап турган) студиязы тургустунганда, анаа чогаадыкчы кап-даа ажылдакчылар, олар-биле кады совет специалистер А. Лебедев, С. Гусев ажылдап турган. Тырттырган плёнканы ыяш савага холбиле чуп турган. Ынчан кады ажылдап турган, чангыс кезектиг документалдыг фильмни бүдүрүп үндүрген.

ССРЭ-нин болгаш МАРның кинематографистериинин кады ажылдажылгазы ынчаар эгелээн.

Аныяк моол кинематограф бодунун чурту-биле кады чүрттеп, сайзырап келген. Хөгжүлдениң оруу-биле республиканың херии базымнарыи, чаа үенин эрги ёзу-биле демиселин, тургустунуп орар социалистиг киитилелдин кижизинин дугайын экранга ол көргүзүп турган. Бөгүн, кажан дертен ажыг чыл эрткенде, моол революциянын ол үеде берге оруктарыи көргүскен киноларны сүрээлел чокка көөрү берге.

И. Трауберггин сценарийин ёзугаар «Моолдуи оглу» деп баштайгы ураи-чечен совет-моол киноиу ынчаи, 30 чылдарда тургускан.

Ам ССРЭ-нин болгаш МАРның кино ажылдакчылары ураи-чечен болгаш документалдыг он-он киноларны кады кылганнар. Күрүненин кинематография талазы-биле бүгү-эвилел институдунга болгаш совет еске-даа өөредилге черлериге эртем чедип алган эвээш эвес ажылдакчылар «Моңолкино» студиязында бар. Моолдуи национал кинематографиязының бөгүнгү арны ол мастерлериин чогаалдары бооп турар.

Республиканың төөгүзүүге бо чыл онзагай. Моолдуи улустун революсчу намының 60 чылын ол чурт калбаз-биле демделээн. МАРН-ның XVIII съездизи болуп эрткен. Моолдуи улусчу революциязының 60 чылы июльда болур.

Чүрттүн кино ажылдакчылары «Юбилейлиг чылга — бистин чогаадыкчы күш-ажылывыс» деп лозун-биле ажылдап турарлар. Совет кинематографистер-биле кады тырттырганы «Моолдуи бедик дээри» деп, документалдыг фильм МАРН-ның 60 чылынга уткуштур экраинзарже үнгеп.

1921 чылдың улусчу революциязының шылгарангай киржикчилериниң бирээзи Хатанбатор Магсаржавтын маадырлыг амыдыралынга тургаскаткан «Хатанбатор» деп ийи сериялыг киноиу кинорежиссёр Г. Жигжидсурен тырттырып дооскан.

Япои милитаристерни делегейниң ийиги дайынының сөөлгү үезинде чылча шапканып көргүскен «Гобиин болгаш Хинганны дургааф» деп советмоол киноиу тырттырары адакталган.

МАР-ның ССРЭ-де болуп эртип турары (июнь 9-тан 18-ке чедир) Культура хүнериниң үезинде хөй-хөй чаа киноларны өөнүктеривиске көргүзөр бис дээрээи «Моңолкино» студиянын директору Н. Бямбажав ПМА-ның корреспондентизи-биле беседазынга чугаалаан.

И. ЖАРСКИЙ,
А. ЧЕРНЕЦКИЙ,
ПМА-ның тускай корр.

Бомбүрзектиң судалы

СЭТА-ның КОРРЕСПОНДЕНТИЛЕРИ ДЫҢНАДЫП ТУР

ТАЙБЫҢНЫҢ БОЛГАШ АЙЫЫЛ ЧОК ЧОРУКТУҢ ЭРГЕ-АЖЫЫНГА

Москвага болган совет-алжир чугаалажышкынныр, Кремльдин Улуг ордузунга эш Л. И. Брежневтин болгаш Алжир Улус-демократтыг Республиканың президентизи, Национал хосталга фронтузуу партииниң Чингине секретары Шадли Бенджедидтиң чугаалары делегей парлалгазынын болгаш массалыг информациянын еске-даа органнарының кичээнгейинин төвүнде туруп турар. Совет-америк харылзаалар дугайында, чепсегленишкиннерни кызыгаарлаар айтырыглар талазы-биле чугаалажышкыннарны үзамдыктырыгаи дээш Вашингтонуи администрациязының харысалгазының дугайында Л. И. Брежневтиң илергейлээн чугаазын делегей солуннары, радио болгаш телевидение онзалап тайылбырлап турар.

Л. И. Брежневтин болгаш Ш. Бенджедидтин чугааларын Алжирниң парлалгазы база радиозу болгаш телевидениези калбаз-биле чырыткан. Совет Эвилели болгаш Алжир делегейниң кол айтырыгларының талазы-биле чангыс ааи туруштарлыг болуп турар деп, АПС агентилел демделээн.

Барыын чүктүң капиталистиг чүрттары боо-чепсектерии эдере будурүп, күштү, күүүлээшкинни болгаш кыжаңышкынларны делегей харылзаалары-рыга ажыглап, социадистиг чүрттарны база национал-хосталгалыг шимчээшкиннерии көөр хөөн чок чоруун өөскүдүп турарын Л. И. Брежнев шинтирлиг буруу шапкан деп. АПС айыткан. Чоокку Чөөн чүкке чөптүг болгаш быжыг тайбыны тургузарынче. Чер ортузуиун далайын тайбынның база кады ажылдажылганын зонаны болдурарынче Совет Эвилелиннн түткүлүүн дугайында Л. И. Брежнев тодаргай мелеглээн деп, агентилел онзалап демделээн.

Америкаиын Каттышкан Штаттары баштаан империалистиг бөлүктериин айылдыг болгаш дайынзырак угланышкынын совет удуртучу шинтирлиг буруу шапкан деп, «Нойес дойчланд» (ГДР) солун бижээн. Чепсегленишкиннерни кызыгаарлаар айтырыглар талазы-биле чугаалажышкынарны үзамдыктырыгаи дээш Вашингтонуи администрациязының харысалгазының дугайында Л. И. Брежневтиң илергейлээн чугаазын делегей солуннары, радио болгаш телевидение онзалап тайылбырлап турар.

Л. И. Брежневтин болгаш Ш. Бенджедидтин чугааларын Алжирниң парлалгазы база радиозу болгаш телевидениези калбаз-биле чырыткан. Совет Эвилели болгаш Алжир делегейниң кол айтырыгларының талазы-биле чангыс ааи туруштарлыг болуп турар деп, АПС агентилел демделээн.

Барыын чүктүң капиталистиг чүрттары боо-чепсектерии эдере будурүп, күштү, күүүлээшкинни болгаш кыжаңышкынларны делегей харылзаалары-рыга ажыглап, социадистиг чүрттарны база национал-хосталгалыг шимчээшкиннерии көөр хөөн чок чоруун өөскүдүп турарын Л. И. Брежнев шинтирлиг буруу шапкан деп. АПС айыткан. Чоокку Чөөн чүкке чөптүг быжыг тайбынны тургузарынче. Чер ортузуиун далайын тайбынның база кады ажылдажылганын зонаны болдурарынче Совет Эвилелиннн түткүлүүн дугайында Л. И. Брежнев тодаргай мелеглээн деп, агентилел онзалап демделээн.

Америкаиын Каттышкан Штаттарының чагырыкчы бөлүктери чаа дайынга белеткенип, делегей байдалын чилигленгирип турар, а Совет Эвилели — тайбынны болгаш улустарынын айыыл чок чоруун камгалаар дээш могаг-шылаг чок демисежип турар деп. Чехословакиянын «Руде право» солуну демделээн. АКШ-биле удурланышкынны эвес, а ол чүрт-биле тайбынны, кады ажылдажылганы, кайы-кайызынга идегежир чорукка үндезилеттингенин чогумчалыг харылзааларны Совет Эвилели күзеп турар деп, ол солуи бижээн.

Совет Эвилели-биле чугаалажышкынынарны катап эгелээринге Рейганның администрациязы херек кырында белен бо даярзынге хамаарыштыр чигзинишкинни Совет күрүненин баштыңы илергейлээндир деп, «Вашингтон пост» солуи демделээн. Чугаалажышкынарны үзамдыктырганының харысалгазы АКШ-ка онаажырын Москва додаргай айыткан деп. Францияның «Фигаро» солуну бижээн.

Делегейниң нарын айтырыглары чогумчалыг чугаалажышкынынарның аргазы-биле шинтирлээри дээш үзүлчү туружуп турар ССРЭ-иин тайбынга ынак политиказының дугайын Л. И. Брежневтин чугаазы тодаргай бадыткап турар-дыр деп. Индияның ПТИ агентилели онзалап демделээн. Шериг чарыгдалдарын кедергей көөрдедириичче, чепсегленишкиннерии эдере будуреринге угланган барыын талакы күрүнелерниң угланышкынын болгаш деделиишкиннерин совет удуртучу шыкгыы буруу шапкан-дыр деп, ол агентилел айыткан.

Чер ортузуиун далайы шеряг-политиктиг удур туружуушкуннуи району болуп турар. Ынчангаш делегейниң ол райоиун быжыг тайбынның болгаш кады ажылдажылганын зоназы болдурарының тодаргай планын Совет күрүненин баштыңы санаадаан деп, Японияның Киодо пусин агентилели демделээн.

АКШ-тың ажыы-биле эжелекчи политиказынга база хөделиишкинниринге болгаш Кэмп-Дэвидтин судузээзинге даянган Израильдин улам күштелеп дайынзырак киижилерге дааскан чорук ак сеткилдиг чугаалажышкынарны кылырынга америк чазактың белен эвезии азы хөөи чогун хереченлеп турар-дыр деп, америк солуннар база бижип турар. Ростоу болгаш Роуин СБК-2 керээге шыгыы удурланган болгаш шериг күүзүнүи талазы-биле ССРЭден АКШ-ты «артык күштүг» болдурарынче үргүлүү кыйгырып турар.

Каттышкан Штаттар-биле ак сеткилдиг болгаш чаагай түүнелдериг чугаалажышкынарны кылырынга Совет Эвилелиинин түткүлдүүн Л. И. Брежневтиң чаа чугаазы база катап бадыткаан деп, Италияның АНСА агентилели демделээн. Чугаалажышкынарны үзамдыктырганының харысалгазы АКШ-ка онаажырын Москва додаргай айыткан деп. Францияның «Фигаро» солуну бижээн.

Делегейниң нарын айтырыглары чогумчалыг чугаалажышк

НААДЫМГА

Чайлагларын сүзүп оъдун
оттаал малдың
Сааны элбек, савазырап
турбайн канчаар.
Чарыштарға тиилеп үнгеш
мактал четкен
Саанчы кыстар наадымче
барбайн канчаар.
Наадымга, наадымга
Ак сүт өргүп, суналынар,
эргим кыстар.
Чыраа, саяк мунувуткаш,
сыгыт салыл,
Сылдыс-биле карак басчып
тура хонар
Чылын чытпас, олут орбас
экер эрлер
Чылгычылар наадымче
барбайн канчаар.
Наадымче, наадымче
Аян тудуп, чыраладып
ораал, оолдар.
Кожагардан ылынаанган
өткүт ырыа
Коргунчуг соок, когурум-хат
дуй шаап чадаан,
Холу дыңзыг, соруу күштүг,
эрес кежээ
Хойжу эштер наадымче
барбайн канчаар.
Наадымга, наадымга
Аажок ишкир пичеектер
салам болзун.
Даартагы солуп келир
ээлчээн болап,
Даалы-ла чалыылар дээш
хөлзеп чоруур
Даандырган ажыл-иштиң
маадыры
Дагдыныкчы наадымга
барбайн канчаар.
Наадымче, наадымче
Арт-сын ажыр, ырлыг-
шоорлуг түтсүп ораал.

Н. ООРЖАК.

Амгаагийн САМБАЛХУНДЕВ

НАМГА МАКТАЛ

Улар күштар турлаа болган
Улуг-сыныг, бедик даглыг,
Эстеп турар кулан аъттар
Эргип четпес ховуларлыг
Калбак делгем моол чурттуг
Хамык херээн баштап
турар—
Революсчу намывысты
Эргим чонум мактап ырлаал!
Ховар байлак эртинеин
Холдап тургаш тывар
күштүг,
Эртем-билиг культуразы
Энис ханы үнер дөстүг
Амыр-тайбың күзээн чонум
Алазы деп айтып сургаан,—
Алдар бүргээн намывысты
Ам-даа улам мактап ырлаал!
Бады быжыг, мөңге эптиг,
Маадыр уктуг төрелдерлиг,
Тура-сорук күжүн каткаш,
Тулчуп билир эштиг-өөрлүг
Соруу чаңгыс моол чуртка
Социализм тудуун баштаан—
Удургукчу намывысты
Улам мактап ырлажывыл!

Моолундан очулдурган
Г. САНЧАА

Ынакшыкан ийи кижи
Ылчыңажып ойнаапы дег,
Думчуктарын дээштирген
Тулган чараш хаялар аа!

ЧУРУКТА: Эрзин районда Сутлуг-Хем деп черниң хаялары.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

КУРЛАВЫРЛАР ДИЛЭЭШ...

(Тоолзуг чугаа)

Анатолий Иванович Сынаоол район төвүүге болган хуралга чораш, шагыргай чүве дег ээп чанып орган. Бир баалыкка машиназы үнүп келирге доктаатты-ргаш, дашкаар үнгеш, аязы кончуг дээрже көргеи: дээрде ушкан кас, өдүректер ону шоотканзыг, кара шаар апарган ужуп чораакнар. «Болар база мээнии болган болза, мындыг чүве турбастыр ийин». Куш өстүрер «Көк-Хөөлбек» совхоз планын күүсетпейн турар дээш оон директору Сынаоол хурал-суглаага үргүлчү шүгүмчүлеиир апарган. Бо удаада база ындыг болган: «Арга-курлавырларны тып тургаш, план-даалгаларны ыяап-ла күүсет. Оон башка...» суг дигилээн. «Шынгыыраан даргалар-дыр бо, ат кылза-даа, хөннү» деп, директор иштинде хиирененген.

«Арга-курлавыр... Оларны кайыын тывырыл? Адаарга-ла белеи, алызы берге херек-тир...» Директор бир кежээ, бажыныига ынчаар боданып олурарга, бажыига шору чүве кирип келген ышкаш болган. «Кожамда дуржулга станциязы бар-ла болгай. Оон барып, арга-суме айтырза, бирээин сүмелээй!» Анза өөрээш, Анатолий Иванович, деңмектерин часкангаш, дивандан тура халыыткаш, кадайы Өдүрек Сагдаковна менээш, хөлге эштип, дыштанза деп бодап орган аайы-биле — Хадың хөлүң бажы!—деп алыра каапкан.

Сынаоол дуржулга станциязынче машиналыг хап орган. Баалыкка үнүп келгеш, Хадың хөлдүң бараанын көрүп каап, кадайының меңнээ-

ниин сактып келген. Хөлдүң кыдыынга келирге, куш дээрге имнлеме чүве. Хевин үштүп каапкаш, чүгле ырыктааштыг эштип кирипкеп. Чанында сагланнаан хыргыштар аразынче көөрге, уяларда чуургалар дээрге мырыкай эмне-хаяадаажок болган.

— Аа хупура! Дилеп чораан арга-курлавырларым бо ышкажыл!— деп, сугга оптуга-оптуга алгырыпкаш, өөрээштин сугну чашканнайдыр эримче салып-ла үнген.

Оон соонда директориун кулаа дыштанган. Совхозу мурнакчыларның аразында апарган. Макталлын сөстери, хөлче чанып кээп турган күштар дег, улаштыр ужугун кээп-ле турар. «Сынаоолдуң дагааларының чуургалары артында улуг-улуг, кужунун эъди семис-семис. Өске колхоз, совхозтарның чүге ындыг эвезял» дигилеп, даргалар мактагылаар.

Бир эвес аинаыр эргелеининң «хайы» эвес болза, «Көк-Хөөлбек» совхозтуң, оон директорунун ат-сураа улам алгып, алдар-хавыязы бажын ажар-ла турган боор. Ол эргелел Хадың хөлдүң кужунун өспейн турарын эскерип каап, бир янзы хемчег алыр дей бербее ийикпе. Хөлду камгалалдыг кылып каапкан!

Сынаоолдуң кулаан дарганар база катап конгалап эгелээн. «Анатолий Иванович! Дагааларын чүге арган-арган, чуургалары чүге бичии-бичии апарганыл! Ужуру чүл? Арга-курлавырлар тыппас болзуиза...» дээш-ле туруп берген. Ам канчаар, директор хөлдеп бүдүү чыып ап турган чуургаларын, совхозтуң берген чеииге семирээш, чүгленнге дүе сингеш, ужугун шыдавастаап, чалгыга үндүр шаптырылкан чыткылаар белеи өдүректерии дүне боорга дүжеп, хүндүс боорга сактып чораш, өскээр хайыыпп эгелээн. «Птицеводство» журналдан диленип тургаш, куш фабриказы тударын бодап алган. Ону туткаш, дерип кылган соонда ам кээп кулаа дыштанган...

Пенсионер, көк баштыг Анатолий Иванович республиканың куш ажаакчыларының чаа беш чыл планын чугаалашкан хуралынга аалчы кылдыр чалаткан. Хурал орту кирип чорда сөс бээрин дилеп алгаш, шаанда кайыын, канчап хөй куш эъди, чуургазы ап турганын төөгүп бергеш, Хадың хөлге суг кужунун чартык азыралдыг фабриказын тургузарын сүмелээн. Куш ажаакчылары шын-на сеткилинден чаптап каттырышса-даа, кырганнын саналын бир үи-биле деткээн...

Хадың хөлдүң кырында чартык азырал, чартык черлик кас, өдүрек шуут мыырт. Семирээнинден ужуп-даа, эштинда шыдавас кастар, өдүректер хөл кыдыы элезиннерде чалгыннарын чадып алган чыткылаар. Оларны ак халаттарлыг кижилер клеткага чыгаш, «Хадың чалгыы» фабрикажө хүнүң-не эртеиден кежээге дээр чүс-чүзү-биле аппарыр турар. Хемелерлиг, база-ла ак халаттарлыг кижилер хөлде кулузуннар аразында уялардан куш чуургаларын аргыглыг улуг хаарактарга бөлүп ап турар.

«Хадың чалгыы» фабрикаиың продукциязы кевүдээн. Өске фабрикаларыы болгаи фермаларыы-биле каттышкаш, республиканың хереглелинден ыракта ашкан, ону республикадан дашкаар база сайгарын турар апарган. Тываның демир-орук вокзалдарыга баргаш, куш эъди, куш чуургазы чүдүүл каан вагонларны каштыдаа көөр апарган. Шак-ла мынаң, ам бажы чүгле көк эвес, мырыкай ак апарган Анатолий Иванович «Хадың чалгыы» фабрикаың аныяк директору Салгал Салгалович Ангыр-оолду бо-ла мактагылаан турар: — Ангыр-оолдуң кужукун эъди семис болгаш чаагай-дыр, кужунун чуургалары улуг-улуг-дур».

Хадың хөлдүң чалгыындан арга-курлавырлар тып ап турган хоочуунуң сүмези-биле тургустунган «Хадың чалгыы» куш фабриказы аныяк-даа болза, кайгамчык шапкын көргүн орар. Оон улуг болгаш каас-шиник чаа суурунун бедик-бедик тудуглары хөл суунга көрүнүктелирге, кижи магадап хаамас. Фабриканың ажылчыннары барык шупту ариыктар. Оларның ыр-шоору, хөлдүң куштарының янзы-бүрү үнненинге каттышкаш, «Хадың хөлдүң валызын-даа» тургуза бээр.

Куштар база шөлээн. Оларны кажаалавас-даа, онгачаларда уруп каан элбек чемин чип алгаш-ла, таваар салдан чөруурлар. Эрттир семирээш, эътке барган куштардан өскелери чурт-девискээрин каастап, ынай-бээр ушпушаан, аяныг ырларын ажыл-ишчилерге бараалгады бээрлер. Күс орайтап чорда-ла база-ла биезги чаны-биле дистиндир, үш-бүлүннэй, дугаларлыг ужуп өөренип алгаш, кыжын чылыг турар чурттарже шуужуп чорүптарлар. А чаз дужуп келирге, күзүн чанган куштар ээп келгилээш, белеи уяларга чуургалап, белеткеп каан чемнин чип, «Хадың чалгыы» фабрикага ажык-орулганы бербишаан, төрээн черинин каас бойдус чурумалыи улам-на аян киирге бээрлер.

Ч. ДОПУЛАШ.

Яков Владимирович
КЛЯТ

Тыва АССР-ниң алдарлыг эмчизи, Кадык камгалал министерствозунуң кол рентгенологу, онкология диспансериниң рентген-радиология салбырының эргелекчизи, СЭКП кежигүнү Яков Владимирович Клят мөчээин.

Я. В. Клят 1932 чылда Красноярск крайда Майск районунун Шало суурунга төрүттүнген. 1948—1957 чылдарда ол Кызылдың медицина училищезинге, Иркутскиниң медицина институдунга өөренген. Институтту өөренип дооскан соонда республика эмнелгезиниң рентгенолог-эмчизи болуп, бодунуң күш-ажылчы оруун эгелээн.

1958 чылда ону республиканың онкология диспансериниң кол эмчизинге томуйлаан. 1962—1964 чылларда Воронежтиң медицина институдунун рентгенология болгаш радиология талазы-биле клиника ординатурazын ол өөренип дооскан соонда ону Кадык камгалал министерствозукун кол рентгенологунга томуйлаан. Ол албан-хүлээлгеге ажылының үезинде аарыг кижилерин шинчилиринде рентгенологтуг-тускай эдээн каш методтарын ол шиңгээдип неитереткен, дозиметриктиг албанны республикага организастаан, санитар-чырыдыышкын, медицина билиглерин чон оргузунга пропагандалаарынга болгаш рентгенология албанының кадрларын белеткээринге хөй күжүн база күш-ажылын киирген.

Я. В. Клят хөй-иимтэ амыдыралынга иделкейлиг киржип чораан. Кызыл хоорай Совезының депутадынга ол сонгудул, Кадык камгалал министерствозуун партия организациязын оп чылдар дургузунда удургуп келген.

Кадык камгалалды төөгүдеринге ады-лавыллары дээш Я. В. Клятты Күш-ажылдың Кызыл Туң ордени, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунун Хүндүлел бижин-биле болгаш «Кадык камгалалының тергиини» деп хөрек демдээ-биле шаңнаан. Тыва АССР-ниң алдарлыг эмчизи деп хүндүлүг атты анда тывыскан.

Төлептиг коммунист, ажылишчи, биче сеткилдиг эмчивис Яков Владимирович Клятты чырыткылыг тураскадалы бистии түрекгериниске кезээде артып калыр.

БӨЛҮК ЭШТЕРИ.

БИСТИҢ ААЛДЫҢ УРУГЛАРЫ

«О. Шынаа» совхозтуң депискээринде Аржаан болгаш Терехтиг деп бичии демнериин аразында Сарыг-Баалык дижир кадар оттуг ховужук чаттыла берген чыдар. Хой содарладырынга ёзулуг-ла чаяттынган чер чүве.

Оон кедээ талазында, ийи ой белдири хонаш черде улуг-ла сайзанак бар. Ону бистии улуг акыларывыс, үтбаларывыс бичиизинде хой кадарып чораш туткан дээр. Мээң бичии чоруур үемде ону Улуг-Сайзанак деп адап алган бис. Аалдар күзүн Аржаан унумга кожа хонгулаптар, хой кадаргаш, эпти-ле тевер черниис ол турган. Аалдарның улуг кижилери Улуг-Сайзанакты хүндүлээр, ону үревес дээрзин биске чагып чорааннар.

Оргулаштың төвүнде сайзанак, оон хемчээли дыка улуг, чараш даштарны өг иштиин дерекселдерин өттүндүр хаялар дескиндир салгылаан. Ортузунда үш ожук-дажында калбак даш—паш тип каан. Өгиу дескиндир бежен базым хире черде «хойларны», «инектерни», «тевелерни», «чылгыны» кизиредир тургузуп каан. Дыка-ла бай аал!

Бистии аңаа ойнап чораан үевис 1945—48 чылдар болгай, ынчан оон туттунган төөгүзүн ол чер чурттулар Кенден Норбу, Самба Саиза олар чугаалап орар чүве. Оларның ус-чергезиинин тудуп, дерээн өртээзи-дир. Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны, персоналдыг пенсионер Саиза Самбаевич Самба чонунга шыдаар шаа-биле бараан болуп, ол-ла кавыда чурттап чоруур. Оон чугаазы-биле алырга, Улуг-Сайзанак 1911-12 чылдар үезиниде туттунган.

Ынчан аңаа хам. ламаларның дүңгүр, кенгиргезиниң даажы кулак үюк, дүжүметтерии «Эрии-шаагайы чонунуң чилиинге тонйуп турган үе. Сайзанакты тудуп, аңаа ойнап турган уругларның ада-иелери ядыы-түреиги чораанындан, оларның күзели ол оюнунда илерегтиигеп.

Улуг-Сайзанак дугайын сактып келгеш, чоокта чаа ол черге чедип чордум. Хөй чылдар иштинде чер кыры өскерли бергениинден ийикпе, шала ийленчек ышкаш апарган болду. Сайзанаавыс чытпышаан, долгандыр турар «мал-маганы» одарлап, чер чаптыла берген чорлар. Шаг-шаа-биле турар эвес, шаандагы ээзээш суругнун оштап каяны совхозтун тээриинің салбыры **(Челябинск хоорай)**.

9. Каңналга будүрүлгезиниң технологиязы **(Минск хоорай)**.

10. Даараныга будүрүлгезиниң салбыры **(Новокуйбышевск хоорай)**.

11. Новосибирскиниң профтехөөредилге талазы-биле күш-культура болгаш спорт техникумунун күш-культура салбыры.

12. Ачинскиниң техникумунун кедээ ажыл-агый механизастазарының салбыры.

13. Улан-Үдэ техникумунун үлетпүр болгаш хамааты тудуг салбыры.

14. Чита техникумунун кедээ ажыл-агый механизастазарының, үлетпүр болгаш хамааты тудуг салбыры.

Ортумак тускай өөредилге черлериие дүлээп алышкыы Дүрүмнерии ёзугаар ортумак билиглиг, чогуур специальностулуг болгаш эргежок чугула мергежил - квалификациялыг, профтехучилищени дооскан 30 хар чедир назылыг болгаш педагогика-башкылал ажылынга суидулуг дараазында киижилерни техникумнарга хүлээп алыр:

1. Совет Армиязың хүрээлениилеп халашканнар (киреринин шылгалдазынга эки демдектерии алганнарны киирер);

2. Специальнозуиуң талазыбиле будүрүлгее ажыллаал стажтыг будүрүлге, тудуг болгаш кедээ ажыл-агый ажылдакчылары (киреринің шылгалдазынга эки демдектерии алганнарны киирер);

3. Профессионал - техниктиг училищелерни тергиии эки доосканнар (билдириишкин киирген соонда киреринин шылгалдазы чокка хүлээп алыр);

4. Ортумак профтехучилищелерии болгаш техниктиг училищелерни доосканнар (бүтү эртемнерге тергиид эки болгаш эки демдектерлиг, квалификация шылгалдаларын чедиишкиниг туткан, педагогика училищезиниң чөвүлелдериниң сүмелээни-биле):

Техникумнарга киирер дээйлер зиректорларың адыга бижээн билдириишкиннериие дараазында докумеитилерии (доосканн профтехучилищелерге киирер) кожар:

1. Ортумак билииниң дугайында аттестат (боду-биле).

2. Эмчи шынзылгазы, № 286 майык-биле.

3. Куш-ажыл дептериидеи үшта бижилге, ону будүрүлге черииң удуртукчузу ат салып бүзүредир.

4. Дөрт фото-чурук (бөрт чокка тыртыргап, 3х4 см).

Орус дылга (бижимели-биле) болгаш математикага (аас-биле) киреринин экзамении Кызыл хоорайның техникумнарының бирээзинге орус дыл кырыига чорудар. Техникумнарга киирер дээн кижилер боттарының өөрешкин турганы училищелериден арга-сүмеии ап болур. Шылгалдаларны 1981 чылдың августуң 10-га чедир чорудар. Киреринің шылгалдаларын дужаашкан кандидаттарның документилерии чогуур техникумче 1981 чылдың августуң 11-деи орай эвес организастап чорудар. Өөреиир черже техникумнуң келдириишкиниинің соонда чорудур.

Өөреиириниң хуусаазы 2 чыл 10 ай. Өөредилге үезиидеи сургуулдарны үш катап халас чем болгаш тускай хеитер, стипендии-биле хандырар.

Техникумнарның доозукчулары чогуур специальнозунга техниктериң болгаш будүрүлге өөредилгезиниң мастерлериниң квалификациязын алыр, а ол ышкаш хөй-иимтэ ажылының (политинформатор, спорт ажылының организакчызы, бот-тывынгыр үран чүүлдүң техниктиг чогаадыгланыл ажылдакчызы) биилиң алыр.

Айтырыгны профтехучилищелерден азы профтехөөредилге эргелериден тодарадыр.

АДРЕЗИ: Кызыл хоорайның Каа-Хем кудумчузунда 21 дугаарлыг бажың. телефон дугаарлары 2-42-64 болгаш 2-49-43.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ПРОФТЕХӨӨРЕДИЛГЕ ЭРГЕЛЕЛИИ.

Сонуургактарга

ДЯЛГАЛЫГ ФОНТАН

Риганың специалистери аалга үлү дыиалын турар фонтаниың төлевилелии чогаадып тургускан. Өске фонтаннарга бодаарга ону тургусканы онаагай.

Ында дыиалын турар аялганың аайы-биле оон аттыгып үнүп чыдар сут янзы-бүрү ураи-чараш хевирлерии «көргүзер». А сутиун ону нота аайы-биле ойнаап ышкаш, аялганың чавыс, бедиин бүглаар база-ла өскерлир. Ук фонтанны Коммуиарлар шөлүиге тургузары көрдүгеи.

УЗУНУ БИР КИЛОМЕТР.

Харылзаанын хевирлериии өөгээии-биле кижиплерии чагаа дамчыштыр харылзажыры мурнуидагызындаи элээи ээвээжээи дээрзии дыка хөй чурттарның специалистери санап турар. Олар хөй нуруузуидала харылзаайын кол хевирлери апарган — телеграфты, телеграмманы, телефоину хөйү-биле ажыглап турар.

Нью-Порктуң чурттакчызы Л. Гардиии дээрзи делегейде ең узуи хемчээлдиг чагаа бижээи кижи кылдыр сайгадып турар. Бодунуң чоок кижизиие ол 975 метр узуи чагаиы бижээн. Ону бижиириие кирер «чүгле» чаңгыс ай иегеттиигеп.

АРАЗЫ 94 ХАР

Швед Ужалы хоорайда Паумеиериин өг-бүлезиинии улуг оглу-биле ең хеймериин төрүттүгеииииң аразы 94 хар. Өг-бүленин ээзи Нильс Паумеи 160 харлыг турган, 1907 чылда амы-тыныидан чарылган. Ынчан оон ийи оолдарының улуу 103, бичеи 10 харлыг турган.

УТТУУЧАЛ КИЖИЛЕРГЕ

Япои бир фирма метроиуң вагоннарынга, кинозалдарга, паркта саидайларга ап чорааны чүвезин уттуп каапгар кижилерге херек хереклерии садары-биле үидүрген. Оон тургузуу нарын эвес. Ийи кезектиг, батарея дузазы-биле ол ажылдаар. Оон бир кезээи сумкага суп алыр ийикпе, азы зонтикке кызыдып ап болур. Бир эвес уттуучал кижи ап чораан эт-севии олургаи черииге каапкаш, оон үш хире метр ырай бээр болза, ол херексел ону сагындырып, медээлей киаптар.

КЫМ ДҮРГЕНИЛ?

Фини хоорай, Тампередеге чурттап турар харылзаа салбырының ажыллакчызы 22 харлыг Йоуко Поусев бижик машиназынга дүрген парлаарының конкурузунга киришкеп. Лиза секретарлар үчилищеиниң сургуулдары—49 аныяк уруглар киржип, күзүи шеиешкеп. Йоуко чартык шак иштинде 16 мун демдекти парлаап, конкурстуң тиилекчизин болган.

Вятскиниң кружевозу Вологданың сураглыг кружевозубиле бир демей неитереигей болгаш сурагжаан.

ЧУРУКТА: чурукчу Светлана Старостина вятск кружевочуларның бүдүрген бир ажылын көргүзүп турары.

Е. ЗАГУЛЯЕВАНЫҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

Аагаар

Бөгүи республикага булуттаар, чамдык черлерге кезек чаңстаар. Агаарның температуразы дүне—8—13, хүндүс—27—32 градус чылыыр.

Кызылга чагбас. Дүне 11—13, хүндүс 29—30 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ИЮНЬ 13-ТЕ

«НАВЫРАЛ»: «Ынакшылдың монге тоожузу» 9.30, 12.30, 15.10, 17.50, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыыиды 9.30, 14.00, **«Синилия камгалалы»** 17.20, 19.10, 21.00 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Моондактаашкыи» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

телевидение

ИЮНЬ 13-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги суула шимчээшкин. 9.05—«Чаптарга ачыгаштар дугайында». Ленинградтан дамчыдылга. 9.35 — «Силерге, ада-иелер». 10.05 — «Ураи ыры, улам кутту!» Төп телевидениниң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң ургуларының Улуг хорумуи концерти. Удуртукчузу —РСФСР-ниң алдарлыг артизи В. Попов. 10.45— «Кукрыиикстер». Документалдыг фильм. 11.35 — «Спортлотонуи» 24-кү тиражы. 11.45 — «Челээи». Улусчу чогаадылганың IV делегей фестивалы. «Вентр чуруктар». 12.15 — «Литературулуг бесседалар». Шулүкчү А. Сурков эртирер. 13.10 — Ургуларга фильм. «Сахатта чай». Уранчечен телефильм. 14.15—Бөгүи делегейде. 14.30 — «Дириг амытаннар дугайында». 15.30 —«Оруе шөл. Оол дуцмазы». Документалдыг телефильм. 16.30 — «Таллиинии музыкалыг чуруктары». 17.05 —Политиктиг тайылбырлакчы Л. А. Вознесенскийиин беседазы. 17.35—«Днепрспстии бажыңы». Мультфильм. 18.05 — «Карпат меридианыидан репортаж». Документалдыг фильм. 18.50—19.05 — Чапсар. 19.05—ССРЭ-ниң улустуң артизи Е. Мирошиченко ырлаар. 19.45— «31-ги киздистии аштырганы». Уранчечен телефильм. 1-ги сериязы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «31-ги киздистии аштырганы». Уранчечен телефильм. 2-ги сериязы. 22.45—23.55—Эстрадалыг ырларның «Аалдың Орфей» деп XVII делегей фестивалының лауреаттарының концерти. Болгариядан дамчыдылга. Төгеделе—Мелээлер.

Кадык камгалал министерствозуиуң кол рентгенологу, онкологии диспансериниң рентген-радиологии салбырының эргелекчизи, СЭКП кежигүнү Тыва АССР-ниң алдарлыг эмчизи

Яков Владимирович
КЛЯТТЫҢ

мөчээнии СЭКП Кызыл хоорайкому, Тыва АССР-ниң Кадык камгалал министерствозу, медицина ажыллакчыларының профзивилел обкому дыиаатыышаан, оон төрелдериие болгаш чоок кижилериие хаиы кажыыллалды илергейлеп тур.

КАЙГА ӨӨРЕНИРИАЗ

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ПРОФЕССИОНАЛ-ТЕХНИКТИГ ӨӨРЕДИЛГЕ ЭРГЕЛЕЛИ СУРГУУЛДАР ЧЫЫП ТУРАР

Республиканың профессионал-техниктиг өөредилге талазы-биле эргелели дараазында индустриал-педагогтуг техникумнарның хүндүзүи салбырларыига өөредири-биле республиканың профтехучилищелерии доосканн аныяк ооллар, кыстарны чалап турар:

1. Артёмовскиниң автомобильдериң техниктиг хандырылгазының болгаш сепгелгезиниң техникуму **(Артёмовск хоорай)**.

2. Барнаулдуң кедээ ажыл-агыйны электрижидериниң техникуму.

3. Бузулуктуң кедээ ажыл-агый механизастазашкыныың техникуму. **(Оренбург областа)**.

4. Казаныың үлетпүр болгаш хамааты тудуунуң техникуму.

5. Кемеровоиуң үлетпүр будүрүлге черлериниң болгаш дериг-хереклерлериң электрооборудозайие техникуму.

6. Магнитогорск техникумунуң металл болгаш демир-бетои конструкциларны эптээриниң салбыры.

7. Бажыңнарның санитар-механизмнериниң, үлетпүр болгаш хамааты тудуунуң, электро-газ каналганың салбырлары. **(Нижний-Тагиль хоорай)**.

8. Үлетпүр дериг-хереклерии эптээриниң болгаш сепгелгезиниң салбыры **(Челябинск хоорай)**.

9. Каңналга будүрүлгезиниң технологиязы **(Минск хоорай)**.

10. Даараныга будүрүлгезиниң салбыры **(Новокуйбышевск хоорай)**.

11. Новосибирскиниң профтехөөредилге талазы-биле күш-культура болгаш спорт техникумунуң күш-культура салбыры.

12. Ачинскиниң техникумунуң кедээ ажыл-агый механизастазарының салбыры.

13. Улан-Үдэ техникумунуң үлетпүр болгаш хамааты тудуг салбыры.

14. Чита техникумунуң кедээ ажыл-агый механизастазарының, үлетпүр болгаш хамааты тудуг салбыры.

Ортумак тускай өөредилге черлериие дүлээп алышкыы Дүрүмнерии ёзугаар ортумак билиглиг, чогуур специальностулуг болгаш эргежок чугула мергежил - квалификациялыг, профтехучилищени доосканн 30 хар чедир назылыг болгаш педагогика-башкылал ажылынга суидулуг дараазында киижилерни техникумнарга хүлээп алыр:

1. Совет Армиязың хүрээлениилеп халашканнар (киреринин шылгалдазынга эки демдектерии алганнарны киирер);

2. Специальнозуиуң талазыбиле будүрүлгее ажыллаал стажтыг будүрүлге, тудуг болгаш кедээ ажыл-агый ажылдакчылары (киреринің шылгалдазынга эки демдектерии алганнарны киирер);

3. Профессионал - техниктиг училищелерни тергиии эки доосканнар (билдириишкин киирген соонда киреринин шылгалдазы чокка хүлээп алыр);

4. Ортумак профтехучилищелерии болгаш техниктиг училищелерни доосканнар (бүтү эртемнерге тергиид эки болгаш эки демдектерлиг, квалификация шылгалдаларын чедиишкиниг туткан, педагогика училищезиниң чөвүлелдериниң сүмелээни-биле):

Техникумнарга киирер дээйлер зиректорларың адыга бижээн билдириишкиннериие дараазында докумеитилерии (доосканн профтехучилищелерге киирер) кожар:

1. Ортумак билииниң дугайында аттестат (боду-биле).

2. Эмчи шынзылгазы, № 286 майык-биле.

3. Куш-ажыл дептериидеи үшта бижилге, ону будүрүлге черииң удуртукчузу ат салып бүзүредир.

4. Дөрт фото-чурук (бөрт чокка тыртыргап, 3х4 см).

Орус дылга (бижимели-биле) болгаш математикага (аас-биле) киреринин экзамении Кызыл хоорайның техникумнарының бирээзинге орус дыл кырыига чорудар. Техникумнарга киирер дээн кижилер боттарының өөрешкин турганы училищелериден арга-сүмеии ап болур. Шылгалдаларны 1981 чылдың августуң 10-га чедир чорудар. Киреринің шылгалдаларын дужаашкан кандидаттарның документилерии чогуур техникумче 1981 чылдың августуң 11-деи орай эвес организастап чорудар. Өөреиир черже техникумнуң келдириишкиниинің соонда чорудур.

Өөреиириниң хуусаазы 2 чыл 10 ай. Өөредилге үезиидеи сургуулдарны үш катап халас чем болгаш тускай хеитер, стипендии-биле хандырар.

Техникумнарның доозукчулары чогуур специальнозунга техниктериң болгаш будүрүлге өөредилгезиниң мастерлериниң квалификациязын алыр, а ол ышкаш хөй-иимтэ ажылының (политинформатор, спорт ажылының организакчызы, бот-тывынгыр үран чүүлдүң техниктиг чогаадылганың ажылдакчызы) биилиң алыр.

Айтырыгны профтехучилищелерден азы профтехөөредилге эргелериден тодарадыр.

АДРЕЗИ: Кызыл хоорайның Каа-Хем кудумчузунда 21 дугаарлыг бажың. телефон дугаарлары 2-42-64 болгаш 2-49-43.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ПРОФТЕХӨӨРЕДИЛГЕ ЭРГЕЛЕЛИИ.

Редакциияның адреси: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторлуң 2-24-63, редакторлуң ораалакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретарлаттың 2-23-35, партийжи аныдырал болгаш совет тургузут киллистериниң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культуров 2-23-54, кедээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлетпүр киллизиниң 2-31-75, чагаа киллизиниң 2-41-27 реформация киллизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериниң 2-12-45, солун келбейн баргавда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866 Чагыг № 1262

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелеланнан типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1)

ТС—01119

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-нин Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 139 (11637) | 1981 чылдың июнь 14, воскресенье | 1925 чылда үнделвлеттинген | Өртээ 2 кап.

МАЛЧЫННАР НААДЫМЫН ТӨЛЕПТИГ УТКУУЛ

БЕДИК ИДЕПКЕЙ-БИЛЕ

«Мал ажылы көдээге бөгүнү шалыпчы фронт!». СЭКПнин съездизиниң бо талазы-биле айтыышкыннарын боттандырбышаан, бистиң совхозтуң парткому, партия организациялары коммунистерниң, ажыл-ишчилериң күжениишкинин көдээ ажыл-агыйның бир кол адыры—мал ажылынче угландырган.

Организастыг хемчеглерни ап чорутканының түнелинде мал кыштаглаашкынга мурнуку чылдардан организастыг, хүр-чаагай эрткен. Совхоз күрүнеге сүт, эт садарының бо чылдың бирги квартал планын хуусаа бетинде күүсеткен. Эрткен чылдың ол үезинин дениелинден көргүзүг бедик болуп турар. Эрткен чылдың ол үезинге бодаарга бо чылдың беш айларында күрүнеге 16 тонна сүтүг хөйүг сатхан. Анай-хураганны 1575 баштыг хөйүг камгалап алган. Малдың өлүп хораары ийи катап кызырылган.

Партком болгаш эге организациялар мал ажылын хөгжүдериниң айтырыгларын шиитпирлевишаан, кадрларны шилиир, таарыштыр тургузар болгаш кижизидер, ажыл-агый удуртукчуларының, специалистерниң харыысалгазын, коммунистерниң бүдүрүлгеге авангардчы ролюн бедидер талазы-биле айтырыгларны кичээнгейнин төвүнге тургускан. Коммунистерни чүгүлә участоктарга хүваан, бүгү коммунистерниң, бригада парторганизацияларының хүралдарынга мурнакчы арга-дүжүлгаларны нептередиринче угланган айтырыгларны көрүп, коммунистерниң отчёттарын дыңнап турар.

Партия райкомунуң бюрозунуң шиитпирин ёзугаар бистеғ малчыннар хуралын чаңгыс аай хүнде чорударын чугумчуткан. Ол хуралдарга ажыл-агыйжы айтырыглардан аңгыда, хууда харысалга, социалистиг өнчүнүң камгалалы, материалдыг идиг берииишкиннери, социалистиг чарыштыг организастааны чергелиг айтырыгларны тургускулаан.

Ындыг хемчегларни ап чорткаш, 1981 чылды совхоз багай эвес эгелээн. Бо чылын күрүнеге 440 тонна эттиг, 360 тонна сүттүг, 30 тонна дүктүг садар сорулга салдынган. Оны боттандырарының бүгү аргалары бар. Мал ажылының продуктуларын бүдүрери көвүдериниң кол магалымалы — малга бижыг чемсууруу тургузар талазы-биле ажыл кол айтырыг болуп турар. Бо ажылды организастаарынга агрономнарның, бригадирлериң, механизаторларның харыысалгазын бедидериниң талазы-биле чугаалары партия хүралдарынга чорудуп, боттуг хемчегларни ажылдап кылган, чамдык чедир кылдынмаан ажылдардан чогуур түңнелдерни үндүрген.

Эрткен онгу беш чылда чер ажылында болгаш мал ажылында улуг четпестерниң турганындан совхоз карылгалыг болган. Күрүнеге сатхан бода малдың 54,5 хуузу, хөйүнүң 77,1 хуузу, өшкүнүң 49,3 хуузу оргумактан куду күүстүг болган. Мал чемин белеткээрин эрткен чылын четпес организастаавындан сиген планын 57 хуу күүсеткен. Бо четпестерни каттаваазы-биле, мал чеминиң белеткелиниң талазы-биле ажылдарны шиигзы кичээнгейге алыры негеттинип турар.

Бо чылын бистиң совхоз 4920 тонна нотаан массаны, 3030 тонна сигенни, 4490 тонна силосту, өске-даа мал чеми культураларны белеткээр. Часкы тарылганы агротехниктиг кыска хуусаала дооскан. Тараа, сиген шөлдерии аштап-арыглаар, суггарар талазы-биле ажылдарже күштү мобилизастаан. 22 звенода 75 суггатчы доктаамал ажылдап турар. Мергежилдиг суггатчыларны шилээн.

Бо бүгү ажыл-херектиң мурнуку одуруунда коммунистер чорун турар. Чижээ, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Н. Ш. Сат эрткен чылын 100 өшкүге онааштыр 106 анайны камгалап ап доруктурган, бир өшкүден 900 грамм дүктү кыргаан. А бо чылын ол 136 анайны менди ап, бир өшкүден 900 грамм дүктү кыргаан. Күш-ажылдың Кызыл Тугу орденниң эдилекчизи О. Дажы, С. Даваалан, О. Кара-кыс олар төрүүр чүс башка онааштыр 100 анай-хураганнарны тустуста менди камгалап алган. Коммунистер Б. Тулуш, О. Монгуш, О. Чимит-Доржу, О. Чызаа олар эрткен чылдыңдан эки көргүзүглерни бо чылын чедип алганнар. Саанчы коммунистер Е. Ондар, Д. Куулар, С. Монгуш оларның көргүзүглери чылдан чылче бедик болуп келген.

Ынчалза-даа совхозта социалистиг чарышты организастаанында четпестер бар. Оон даштинги бедидеринче угланган чаа хемчеглерни партком, хөй-ниитти организациялары ап эгелээн.

Республиканың малчыннар Наадымынга киргизир эрге дээш социалистиг чарышты бо хүннерде малчыннар ортузунда калбарткан. Чугула кампаниялар — чайлаглаашкынны, хөй кыргылдазын организастыг эрттирер, бо чылдың бирги чартыныың планныг онаалдаларын долдур болгаш ажыр күүседир дээш бүгү күштү мобилизастап турар бис.

С. ОНДАР,
«Сүт-Хөл» совхозтуң партком секретары.

НЕМЕЙ ПЛАННААН

1981—1982 чылдарда мал кыштаглаашкынынга белеткелдерни эрте эгелээш, үлегерлиг доозар, малдың баш санын көвүдеп, он бирги бен чылдың баштайгы чылында күрүнеге садар продукцияны ажыо болгаш долдур күүседир дүгайында Эрзин районнуң малчыннарының кыйгырыы-биле бистиң малчынарывыс танышкан. Олар саналл-онаалыпта чугаалап, бүрүнү-биле чүүлдүгзүнүп деткээн. Амгы үеде малчыннар чайлаглап хоңгуланнар. Эрзинчилерниң кыйгырыын ёзугаар кыштагларда кажаалардың көрженнерин хоорул, коданнар девискээрни арыглап-аштаан. Өске-даа аарсаар ажылдарны кылгылаан. Бо хүннерде малчыннарның кол сорулгазы — малдың чайгы семиртилгезин организастыг эрттирери болгаш хоолулуг сиген-шырбиишти быжырымчалыг белеткээри болур.

Барыын-Хемчикте «Шекпээр» совхозтуң. Аяңгаты салбырының баштаар чери, көдээ Совет кыйтырыгга харыы кылдыр чамдык чаа хемчегларни планнагылаан. Июнь бирээдеи июльга чедир салбырның малчыннарының кыштаглаашкыга белеткелин доозар. Бо бүгү ажылдарны шалыпкын доозарынга бир звенону тускайлаан.

Малчын бүрүзү 15 тонна өдекти, 10 тонна чайгаар үзеген сигенин кезип белеткээр. М. Бичө-оол, О. Кушкаш-оол, К. Чагбай-оол, О. Байыр сиген кезер черлерни суггарганнар. Салбыр 150 тонна эттиг бүдүргеш, 135 тонназын күрүнеге дужаар хүлээглелиг. Малчыннар К. Чалбай-оолда 350, Х. Балагда 350 иртте-рин үзүп, кадартып каан. Оларга немелде чемнерни базз аппарып чедирип турар. Ынчаар семиртеш, июньда күрүнеге дужаар. Планда күрүнеге 16 тонна дүк хүлээдири көвүдүген. Кыргылда пунктуларынга сес электри, 52 хол хачызы ажылдаар. Олар белеииниң шугумунда.

Малчыннарның кыштаглаашкынга белеткелдерин хынаар тускай комиссияны тургускан. Оон даргазынга район Советиниң депутады эш Саая Чимит-оолду бадылаан.

С. СЮРЮН,
салбыр эргелекчизи.

ЭРЕС-ШАЛЫП АЖЫЛДААН

Бо чылды күш-ажылчы чедиишкиннерлиг эгелээн «Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглал фабриказының коллективи май айда 10205 тонна даг-дүгүн арыглаашаан, алган хүлээлгезин ажыр күүседеашаар. Бо күш-ажылчы чедиишкинге төлептиг үлүүн киирип, дедиски ажылдаашалган хүлээлгезин херек кырында ажыр боттандырган күш-ажылчы эвелгелер ук коллективте хөй.

Бедик сорттуг рудадан даг-дүгү арыглаар цехтиң ажылчыннары ажылдың ажыктыг чоруун улгаттыргаш, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткеш, бар аргаларны болгаш курлавырларны долузу-биле ажыглаашаш, планныг онаалдазын 104,4 хуу боттандырган, чарыштың мурнуку одуруунда киргеннер. Мурнакчы цехтиң эвелгелериниң аразында эрес-шалып ажылдап турарларның саны көвүдээн. Ылаңгыя дуржулгалыг арыглакчы Д.-М. Ондарның удуртказан эвлүүн май айда кыымакшаң ажылдаанының түнелинде 1060 тонна сорттуг даг-дүгүн арыглаар планныг даалгазынган 89 тонна даг-дүгүн хөйүг арыглаан.

Майның планныг онаалдаларын ажыр боттандырган эвелгелер арыглал фабрикалында хөй. Оларга улуг мастер А. Лузанниниң удуртканы № 5 комсомолчу-аныяктар, Б. Куулар баштаан № 2 эвелгелер болгаш оон-даа өскелерни хамаарыштырыш болур.

Бедүүн рудадан даг-дүгү арыглаар цехте эвелгелер база эрес-кежээ ажылдааннар. Ол цехтен К. Монгуштун, № 1, С. Несговоровтуң № 4, В. Ипатованың № 5 эвелгелери күжениишкинниг ажылдаан, майның планныг даалгаларын ажыр күүседеннер.

Арыглал фабриказының күш-ажылчы эвелгелери бо чылдың ийиги кварталының планныг даалгаларын хуусаазындан эрте күүседир дээш аразында чарышты калбарткан, эрес-шалып ажылдап турарлар.

(Бистиң корр.).

ООҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ БЕЛЭЭ

Чайлагдан репортаж

Былан кара суглуг арга черии кешкеш, аңа черде турар ак өгнүг дораан-на эскерип кагдывыс. Хереглээн малчынывыстың чайлаа бо. Эртенги серии өдардан келген хойлар бөлүк дыттарның хөлегезинде деваэлеп чыдыр. Үк хойнуң хүр-шыырак деп чүвези каракка-ла илден, а оларның хураганнары иелеринге дең-нептир өзүп келген чыгыы.

Өгнүң эр ээзи бистиң машинавысты эскерип каап, бисче углай базыпты. Ортумак сыныг, делгем хөректиг, арны чайгы хүнүнүң херелдеринге додуккан, чаа-ла дөртен хар ажа дужүп чоруур кижибиле менди сөлчүп, экилештивис. Ол болза Улуг-Хем районда «Ак-Туруг» совхозтуң хоочун малчыннарының бирээзи Анай-оол Иванович Опай-дыр.

Бо малчын эрткен кыштаглаашкынга бүгү талалыг эки белеткелии, кадарган хоюн хүр кыш ажырып, хөй бүрүзүнден хураган камгалап алыр талазы-биле чарышка совхозтуң эки көргүзүглериниң бирээзи болган. Ол төрүүр 100 хойга онааштыр 90 хураганны камгалап алган, бодунуң хууда алган хүлээлгезин күүседип шыдаан. Ам ол совхоз төвүнден ындыг-ла кончуг ырак өвес черде чайлагга көжүп келгеш, хоюн кыргылдага белеткеп, дүгүнүң хозап келирин манап турар.

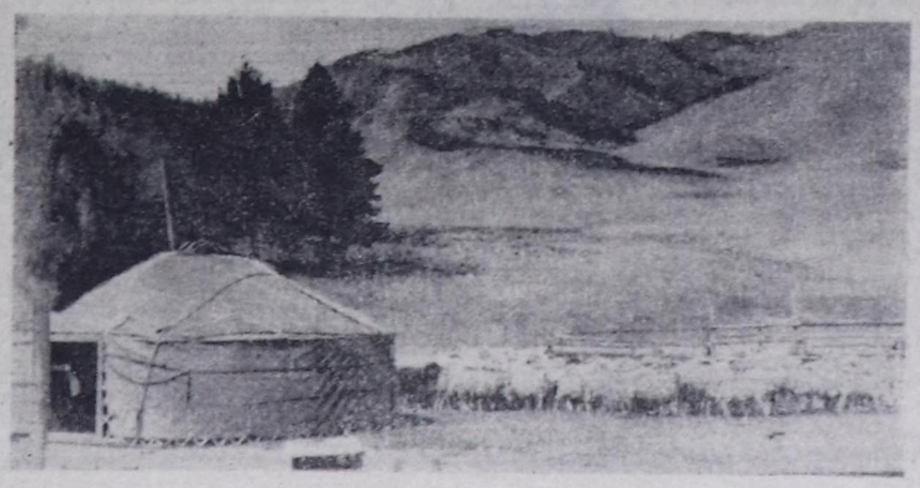
Чайлагже кажан көжүп келгенин сонуургап айтырарывыска, ол мынчаар харыылады:

— Бо черге май айны сөөлүүредир келдивис. Эки чүвези от-сиген эрте-ле өзүп, үнүп, быжып келир чер бо. А аң ылаңгыяда кыргылдага кирер хойга кончуг таарымчалыг. Хойнуң одарлаар черинде шыргай арга-ыяш, хараган чок. Дүгү саспарланып, хоюн келген хойларны кыргылда мурнунда хараганның черге кадарарга кончуг-ла багай деп чүвени бодумнуң дуржулгамдан эки билир мен. Аңаа дыка хөй үнелиг дүктү чидирип, ону чедир албайн барып болур.

Хоювус изиг үеде хөлегелиг.

Аңаа серии черге девээлеп чыдар аразында дүгү дужуп, саспарланып эгелээн хойларның дүгүн удур-ла кыргып ап, черге калган дүктү чыып турар бис.

— Республиканың малчыннарының Наадымы канчаар үткүүр деп турар силер?

— Ам удавас бистиң республиканың мурнакчы малчыннарының республика Наадымы болур дугайында СЭКП өбкомунуң докгаалын солунгандан номчаап дыка-ла сонуургадым. Ынчангаш ол бай-ырлалды мал ажылында хаара туттунган кижи бүрүзү төлептиг үткүүр дээш бо хүннерде улуг тура-соруктуг ажылдап турары чугаажок. Мен хуумда малчыннар Наадымынга бодумнуң бичии-даа болза күш-ажылчы белээм кылдыр бир хойдан-на 2 килограмм 300 грамм дүктү кыргып алгаш, келир кышка хереглээр 20 тонна сигенни бодумнуң күжүм-биле белеткеп алырын хүлээнип турар мен.

Малчын кадарган хоюн удавас кыргылдаже киирер. Оон-биле кады ол хойнуң хураганнарының дүгүн база күрүнеге дужаар аргалыг. Чүге дээрге дуржулгалыг малчын хоюн чыл бүрүде эрте төрүдүп турар. Ынчангаш январының эге хүннеринде төрүттүнген хураганнар чеди айга чедир өзүп, оларның дүгү четчележип келир. Ынчангаш ол ниитизи-биле 670 хире баш хойнуң кыргылдаже киирер. Оон эвээш эвес үнелиг дүк алдынары чугаажок.

Анай-оол Иванович хоюн кыргытканының соонда бо чайлаан база солуп, оңду четчележип, быжып келген Бара-Адыр деп черже көжер. Оон кол-ла сорулгазы чайгы үеде хоюн эки семиртип алыры. Келир чылын малчын бодунуң мурнунда оон-даа бедик сорулгаларны салган. Төрүүр 100 хойдан-на 100 хураганны камгалап ап, бир хойдан 2 килограмм 500 грамм дүктү кыргып алырын планнап турар. Ынчангаш ажылынга бердинген малчыннын сорулгалары херек кырында боттанып-ла турар болуунан деп бодал-биле ол чайлагдан үнүпкеи бис.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: «Ак-Туруг» совхозтуң мурнакчы малчыны А. И. Опай; малчын ат-булениң херээжен ээзи Чолдак-оол Авырдаевка сес улугну бо-ваан, кижизиткен (үстүнде); сонин чайлагга.

Автормуң фотолары.

Л. И. Брежневтиң У. Пальмени хүлээп алганы

СЭКП ТК-ниң Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев «Боо-чепсектерни дужүрер болгаш айыыл чок чорук айтырыгларының талазы-биле хамаарышпас комиссия» деп чазактыг эвес делегей организациязының Даргазы, Швециянның Социал-демократтыг партиязының Даргазы Улоф Пальмени июнь 12-де Кремльге хүлээп алган болгаш оон удурткан комиссиязының ажылынга хамаарышкан айтырыглар талазы-биле беседа кылган.

Делегейде байдал дүшкүүрлүг хевээр болуп турарын Л. И. Брежнев беседаның үезинде демдеглээн. Ол дээрге—делегейде тургустунган шериг-стратегтиг деп күштүг чорукту үрээр болгаш НАТО блогунуң шериг күүзүнүн талазыбиле артык күштүг болурун хандырар сорулга-биле өзвырлышкынны үзүткаарынче, чепсегленнишкиннерни эдерее бүдүрериче угланган милитаризни бөлүктерниң боттандырып турары угланыышкынның түңнели-дир. Чепсегленнишкиннерни кызыгаарлаар болгаш боо-чепсекти дужүрер айтырыглар талазы-биле чугаалажыышкыннарга барыын чүгүүн чурттарының хөөн чок чорукчун ыңдыг угланыышкыны тодаргайлап турар.

Маңаа холбаштыр бүгү кол угланыышкынларга шимээшкин чылбастаан азы харыысалга дедирленген болуп турар. СБК-ниң чорудулгазын АКШ үскен болгаш стратегтиг чепсегленнишкиннерниң программазын боттандырарыгга ам бүгү күжениишкинни мөнгеп турар. ССРЭ-же болгаш оон эвилелчилериже угланыпы бодунуң чаа ракеталарын Барыын Европага эккеп тургузар дээш бодалын америкаанар НАТО-нуң Европада киржиктиларни камгалаарының хемчегларни кылдыр көргүзерии ораалдажып турар. Херек кырында ол дээрге — СБК кезээнин ССРЭ-нин болгаш АКШ-тың аразында тургускан стратегтиг деннешкек чорукту үмерик талага ажыктыг кылдыр үрээр дээш ораалдажыышкын-дыр. Мескилдежиишкин болу берген таварылгада Барыын Европаның чурттарынга айыыл база хары угда кедергей улгаткан турар ийик. СБК-ниң чорудулгазын үргүлчүлээрии болгаш анаа хамаарышкан чугаалажыышкынарны катап эгелээрии бүгү улустарның эргежыктары негеп турар.

Ёзулуг чугаалажыышкынарны кылырынга болгаш амыдыралчы чугула ол айтырыгны шиитпирлээрии чедип алырына күзел амдыызында Вашингтонда көзүлбейн турарын Л. И. Брежнев Европага ядролуг чепсегленнишкиннерин кызыгаарлааш айтырыгга хамаарыштыр демдеглээн. Муруиуку одуругда америк ядролуг боо-чепсектерии чажырбышаан, ортумак мрашылдың чүгле совет ракеталарын кызыгаарлаарын чедип алырын мурнуку хевээр күзеп турар-дыр. Айтырыгны ынчаар көөр чөрук деп эгелии болгаш бир дөмей айыыл чок болур чорукту принципиинге кедергей чөрүшкек болгаш совет тала оон-биле чөпшээрежип шылаавас.

Чаа америк ракеталарны Барыын Европага эккеп иелтередир дугайында НАТО-нуң шиитпирии боттандырарыгга чугаалажыышкыннар дугайында айтырыгны херек кырында ажыглаарын болбас ужурлуг деп, Л. И. Брежнев чугаалаан.

Ожегерээн өөскүүлеп дайынзырак калчаараашкынын, «совет кыжаныышкын» дээр хоозун чулчуруушкун-биле коргудуушкуиуун байдалынга НАТО блогунуң, хамыктын мурнунда АКШ-тың милитаристериниң халыыдаашкынныг «депкейлиниң калбарын туварын эскербейн барып болбас. Барымдаа болдурар хенгиздээ хевири чок хирезиниде-ле, ол кампаниязын организазкылары мегелээрии үргүлүүлеп турарлар. ССРЭ-нин политиказын бакгаар, киижилерни коргудар, боттарының дайын белеткелдерии агартыр дээш улуг албан-дужаалдарлыг күрүне ажылдакчылары безин чаржыныг иүүлдээшкиннерни кылырындан чалдаамайн турар.

Совет Эвилели ол бүгүнү эскербейн, бодунга чогуур түңнелдерни кылбайн барып шыдавас. Бистин айыыл чок чорувустун дурум ёзугаар эрге-ажыктарынче кымнын-даа халлаарын, делегейде тургустунган шериг-стратегтиг деннешкек чорукту үрээрии болдурбас бис деп, Л. И. Брежнев онаалап демдеглээн. Биске дегээрии күзээ кадыг-даа чоңгээге дүрем болгаш дээштиг харыыны бээр-арганы Совет Эвилели тып алыр. Бистер оны ынчаар кылыр-даа хүлээглелиг бис.

Шериг күүзүнүң талазы-биле бодунга артык күштүг болур чорукту хандырар дээш оралдажыышкыны-биле НАТО блогу оон түңнелиикде түүдаа чедип шыдавас ийик. Ынчалзажок боо-чепсектериниң чаа эндере бүдүрүүшкүүн делегейге болдунган турар апаар. Бистер — чогумчалыг чугаалажыышкыннарыны доп-дораан эгелээрии дээш, ак өөскилдиг дутуржулга дээш, Европага болгаш бүгү делегейге шериг талазы-биле удур туржуушкүүнүн деиилелдерии чавызадары дээш туржуп турар бис деп, Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн. Чепсегленнишкиннерни кызыгаарлаары, боо-чепсекти херек кырынга дужүрери— тайбыныың болгаш бүгү улустарның тайбың келир үезинии ёзулуг магадылалы олдур.

Бистин өртемчейинээ тайбыны идегелдиг болгаш бижыг болдурар сорулга-биле чугаалажыышкыннарны идепкейжидерии чедип алырынга бүгү күрүнелерниң, бүгү хөй-ниитти күштериниң күжениишкиннериниң эрежок чугулазын Л. И. Брежнев демдеглээн. Боо-чепсектерии эндере бүдүрериң сөөдээр, тайбыныы бижыглаар херекке политиктиг болгаш шажы-чүдүлелиг бүгү угланыышкынарның төлээлекчилери-биле кадыг ажылдажырынга ССРЭ-нин чайгылыг чок белеиии ол бүзүреткен. Узел-бодалдарның ылгалдары киижи бүрүзүнүң кол эргезии — дириг чурттаар эргезии хандырар дээш демиселге мооидак болбас ужурлуг. «Боо-чепсектерии дужүрер болгаш айыыл чок чорук айтырыгларының талазы-биле хамаарышпас комиссиязының» ажыл-чорудулгазынга чедиишкиннерни Л. И. Брежнев күзээн.

Беседа дээш өөрүп четтиргенин У. Пальме илергейлээн болгаш оон удурткан комиссиязының Москвада хуралының дугайында Л. И. Брежневке дыңнаткан. Делегей байдалының чидиглеңгенинге болгаш чепсегленишкиннерниң чаа эндере бүдүрүшкүүнүүн онза айыылынга холбаштыр сагыш човаашкыны У. Пальме илергейлевишаан, бүгү күрүнелериң аразынга калбак чугаалажыышкынны чорудары дээш, чепсегленишкиннерни кызыгаарлаар болгаш боо-чепсектерии дужүрер хөй айтырыгларның талазы-биле чугаалажыышкыннарны идепкейжидери дээш туржуп турарын чугаалаан.

Беседа наймаалдыг, чогумчалыг байдалга болуп эрткен. СЭКП ТК-ның Чиигине секретарының дуза-лакчызы А. М. Александров болгаш «Боо-чепсектерии дужүрер болгаш айыыл чок чорук айтырыгларының талазы-биле хамаарышпас комиссиязының» кежигүзү академик Г. А. Арбатов беседага киришкен.

(СЭТА).

ОН ҮШКҮ ДУГААРНЫҢ ЧЕДИИШКИНИ

БАЛЕТ АРТИСТЕРИНИҢ ДЕЛЕГЕЙ КОНКУРУЗУНДА

Хореографияның профессионалдары-даа, анаа сонуургактары-даа бо шакты дөрт чыл дургузунда четтикпейн манап келген. Балет артистериниң IV делегей конкурузунуң бирги көрүлдези июнь 12-де Москваның Улуг театрының сценазынга эгелээн.

Балетти аныяктарның уран чүүлү деп алап турары черле чап. Бо удаада дугаар тыртышкынының түңнелинде баштайгы хүнүнүң киржикчилериниң хөй кезии эң-не аныяктар — 16-дан 19 хар чедир назылыглар болган.

Эрткен III конкурска дег, бир дугаарында Японияның төлээзи чидиг демиселдии «эжиин» ажыткан. Дугаар тыртышкынының түңнелинде бирги номерни 16 харлыг Мари Маэда алган. Ол төрүттүнген хоорайы Фукуока хореографиялга беш харлыында-ла өөренип эгелээн, назыны ындыг аныяк болза-да хореография талазы-биле бүгү-япон маргылдааларга ол хөй удаа киржип келген.

—Сүрээдеп турарым азыюк —деп, ол кыс чугаалады.— Ынчалза-даа ол хөлээшкин-лур чорукту хандырар дээш оралдажыышкыны-биле НАТО блогу оон түңнелиикде түүдаа чедип шыдавас ийик. Ынчалзажок боо-чепсектериниң чаа эндере бүдүрүүшкүүн делегейге болдунган турар апаар. Бистер — чогумчалыг чугаалажыышкыннарны доп-дораан эгелээрии дээш, ак өөскилдиг дутуржулга дээш, Европага болгаш бүгү делегейге шериг талазы-биле удур туржуушкүүнүн деиилелдерии чавызадары дээш туржуп турар бис деп, Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн. Чепсегленнишкиннерни кызыгаарлаары, боо-чепсекти херек кырынга дужүрери— тайбыныың болгаш бүгү улустарның тайбың келир үезинии ёзулуг магадылалы олдур.

Бистин өртемчейинээ тайбыны идегелдиг болгаш бижыг болдурар сорулга-биле чугаалажыышкыннарны идепкейжидерии чедип алырынга бүгү күрүнелериң, бүгү хөй-ниитти күштериниң күжениишкиннериниң эрежок чугулазын Л. И. Брежнев демдеглээн. Боо-чепсектерии эндере бүдүрериң сөөдээр, тайбыныы бижыглаар херекке политиктиг болгаш шажы-чүдүлелиг бүгү угланыышкынарның төлээлекчилери-биле кадыг ажылдажырынга ССРЭ-нин чайгылыг чок белеиии ол бүзүреткен. Узел-бодалдарның ылгалдары киижи бүрүзүнүң кол эргезии — дириг чурттаар эргезии хандырар дээш демиселге мооидак болбас ужурлуг. «Боо-чепсектерии дужүрер болгаш айыыл чок чорук айтырыгларының талазы-биле хамаарышпас комиссиязының» ажыл-чорудулгазынга чедиишкиннерни Л. И. Брежнев күзээн.

Беседа дээш өөрүп четтиргенин У. Пальме илергейлээн болгаш оон удурткан комиссиязының Москвада хуралының дугайында Л. И. Брежневке дыңнаткан. Делегей байдалының чидиглеңгенинге болгаш чепсегленишкиннерниң чаа эндере бүдүрүшкүүнүүн онза айыылынга холбаштыр сагыш човаашкыны У. Пальме илергейлевишаан, бүгү күрүнелериң аразынга калбак чугаалажыышкынны чорудары дээш, чепсегленишкиннерни кызыгаарлаар болгаш боо-чепсектерии дужүрер хөй айтырыгларның талазы-биле чугаалажыышкыннарны идепкейжидери дээш туржуп турарын чугаалаан.

Беседа наймаалдыг, чогумчалыг байдалга болуп эрткен. СЭКП ТК-ның Чиигине секретарының дуза-лакчызы А. М. Александров болгаш «Боо-чепсектерии дужүрер болгаш айыыл чок чорук айтырыгларының талазы-биле хамаарышпас комиссиязының» кежигүзү академик Г. А. Арбатов беседага киришкен.

(СЭТА).

СЕМИНАР-ХУРАЛ

«СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлериниге дүүштүр коллективке удуртукчуиуң кижизидикчи болгаш башкарыкчы ролюн бедидери — коллективтиң чедиишкиннериниң үндезини» деп темалыг семинар-хуралды Мугур-Аксы суурга чыылдырган.

Аңаа Монгун-Тайга районуң бүгү күш-ажылчы коллективтериниң, албан организацияларының удуртукчулары, партия эге организацияларының секретарылары, көдээ ажыл-агыйның кол специалистери, бригадирлер киришкен.

СЭКП райкомунуң бирги секретары О. Н-С. Шагдыр-оолдуң «СЭКП-ниң XXVI съездиии экономиканы удуртуруиуң методтарын сайзырангайжылдар дугайында», улус депутаттарының район Советиниң күүскомунуң даргазы Д. С. Хорлуунуң «СЭКП-ниң XXVI съездиин удуртукчу кадрларның ажылының стиль-методунуң дугайында» деп илеткелдерии семинар-хуралдың киржикчилери дыңнаан.

Оон аңгыда «Коллектив социалистиг ниитилелдиң кол үндезини», «Коллективтиң удуртукчузу кандыг болур үезулугуда», «Удуртукчуиуң ат-алдарының ролю», «Удуртукчуиуң ажыл-чорудулгазының функциялары», «Коллективтиң партийжи өзөк» болгаш удуртукчузуиуң ролю» деп темаларга дедиилер база болган.

Экономиканы удуртуруиуң айтырыглары анаа-ла ажыл-агыйжы эвес, а политиктиг, партийжи айтырыглар болуп турар дээрзии семинар-хуралдың киржикчилери чугаалашкан.

Тыва республикалыг библиотека

Бөгүн — Чиик үлетпүр ажылдакчыларының хүнү

БАРААННАРНЫ — ХЕРЕГЛЕЛДИҢ ДЕҢНЕЛИНЧЕ

Чиик үлетпүрүң ажылдакчылары совет хижилериң чагай чоруун белдериңге улуг салыышкының киирип турар. Партияның XXVI съездизиниң салган сорулгаларын оң ажылдакчылары чүткүлдүг шиитпирлеп турар. Профессионал байырлалдың бүдүүзүнде телетайтар дамчыштыр СЭТА-га ук адырның бүдүрүлгелеринден хөй-хөй медээлер келгилээн. Ана хамаарыштыр тайылбырны ССРЭ-ниң Чиик үлетпүр министерствозуның специалистери бергилээн.

«МИНСК. «Комсомолка» даараныга каттыжышкынында продукция будүрүп үндүрери дыка өскен. Ол чедишкин бүдүрүлгенин коллективтерининг күш-ажылды бригада аргазыбиле организастаарынче шилчиткенинин түнелинде чедип алдыганы».

ТАЙЫЛБЫР:

— Күш-ажылды организастаары, эгелеп башкарылга механизмин сайырангайжыдары — ол адырның кол курлавырларының бирээзи. Күш-ажылды бригада аргазы-биле организастаары күш-ажылдың будүрүкүлүүн дүрген бедидер, оналдаларыны эвээш санныг ажылчыннар күсели-биле күүседир арганы бээр. Беш чылдың төнүүзүнде бригадаларның 70 хире хуузу ол аргаже шилчир.

Будүрүлгениң ажыктыг чорууда адыр. Оларда чиик үлетпүр будүрүлгелериниң ажылының түнелдери база хамаажыр. Кады демнежип ажылдаарының плямын адыр ам кылып белеткеп турар.

«ЕРЕВАН. Идиктер кылыр «Масис» каттыжышкынының онгу фабриказында конвейерлинг эртемденнер-биле харылзаазы быжыккан. Оларның сүмелери-биле идиктң быжары болгаш даараары автоматчыттынган».

Тайылбыр:

— Онгу беш чылда эртем шинчилелдериниң түнелдериниң неитередип тараткаңындан чыл саныңда ажык-орулга адырлар айы-биле 150 хире миллион рубль болган. Дилев тывыышкынның кол углануышкынары — будүрүлгенин ажыктың белидип тургаш, бедик шыңарлыг кылыларны ажыллап, кылыр болгаш шингээдип алыры.

Чиик үлетпүр эртемге үндезилеттинген бедик хөгжүделлиг баазалыг адырларның дузазынга даянып турар. Ук айтырыг СЭКП-ниң XXVI съездизинге шинчаар тургустунган. Химиктер, машина тудукчулары, болбазырадыкчылар улуг салыышкынны киирип. болуруп, ханзыг, ыяк-ыяк материалдарны будүрерин бедик темпилер-биле хөгжүдери көрдүнген. Көдээ ажыл-агыйның чиг-эдин болбаазырадып кылыр күүлерни улгаттырар.

«ЕРЕВАН. Идиктер кылыр «Масис» каттыжышкынының онгу фабриказында конвейерлинг эртемденнер-биле харылзаазы быжыккан. Оларның сүмелери-биле идиктң быжары болгаш даараары автоматчыттынган».

Тайылбыр:

— Онгу беш чылда эртем шинчилелдериниң түнелдериниң неитередип тараткаңындан чыл саныңда ажык-орулга адырлар айы-биле 150 хире миллион рубль болган. Дилев тывыышкынның кол углануышкынары — будүрүлгенин ажыктың белидип тургаш, бедик шыңарлыг кылыларны ажыллап, кылыр болгаш шингээдип алыры.

Чиик үлетпүр эртемге үндезилеттинген бедик хөгжүделлиг баазалыг адырларның дузазынга даянып турар. Ук айтырыг СЭКП-ниң XXVI съездизинге шинчаар тургустунган. Химиктер, машина тудукчулары, болбазырадыкчылар улуг салыышкынны киирип. болуруп биле ажылдың комплектиг планың бадылаанар. Ассортиментиниң чаа бөлүктериниң 133 хевирлерни тургузары болгаш будүрүлгеге неитередири көрдүнген. Ол программаның боттанышкыны бараанарының ассориментизин дыка калбартыр арганы бээр.

Хереглелди өөренип көөр болгаш оперативтиг санаашкынарны чорудар сорулга-биле фирмалыг магазиннериң четкизин улам ынай хөгжүдери планнаттынган. Продукцияның шынарын башкарар комплекстиг системаны неитередири улут рольду ойнап турар. Ону барык 1400 будүрүлге ажылган турар.

Ажылга чугула угланышкын — комплекстиг стандартизацияның программаларын ажылдап кылыры болгаш неитередири. Онгу беш чылда мындыг 22 программа бадылаттынган. Комплекстиг стандартизацияның талазы-биле ажыл чламчылап турар.

Дериглелериниң хандырылга ооналарының калбарганы, инженерлиг хандырылга адырының ажыл-ишчилериниге ажылдың улам сайырангайжыдарыга дузалап турар. Хөй-хөй будүрүлгелер, коллективтер оналдаларын ажыл күүседин. СЭКП-ниң XXVI съездизинин салган сорулгаларын амыдырала күүседириче бүгү күжүн салып турарлар.

(СЭТА-ның корр.)

ҮЛЕГЕРНИҢ КҮЖҮ

Бай-Тайга районнуң ажыл-ишчилериниң он бирги беш чылдың баштайгы чылынын эрткен айларында кандыг янзылыг ажылдаанының дугайын чугаалажып олурувуста, партия райкомунуң бирги секретары мынча деп сүмеледи:

— Районнуң экономиказының кол адыры мал ажылы болгай. 1981 чылдың кыштаглаашкыны эртнен чылдаазындан эки эрти. Оон мурнунда чылга бодаарга, ийи муң баш анай, хураганны, 196 бызаазы хойну алдывыс. Хураган адыр талазы-биле «Бай-Тал» совхозтуң Даштыг-Тей бригадазы районга бирги черже үнду. Ында партия организациязының секретары, хойжу Мандай-оол Доос база-ла бирги черде кижи. Ана барып, оон-биле хөөрежип көрүнер.

...Секретарьның сүмелээнин ёзугаар мурнакчы хойжу бригадала партия организациязының секретарынга ужуражыры-биле чорупторувус. Оон кыштаа Бай-Тал суурнуң үстүнде Сайыр деп черде болду. Кыштагла чангыс өг, эргижирей берген хой ҳажаазының адаан коптаргай, септеп каан. Өгнүң ээлери чайлагларынга белеткенин, эт-севин шарыттының алган болду. Кижи ортузу чедип чоруур чазык-чаагай арынныг малчын бисти хүндүткелдин кончуг үткүп ап, келген хөрээвистин дугайын чугаалажыпкыска, бригазының ажыл-ижин бирдең-бирээ чокка чугаалап берди.

— Бригаданың ажылының эки боон турары коммунистериин ачызы болдур ийин. Оларның үлегерин эзерген аныяктар черле төлептиг малчыннар апардылар — деп, ол чугаазын эгеледи.

Моон мурнунда чылларда бо бригаданы комсомолчу-аныяктар бригазазы деп-даа алап турган. Ынчан анаа коммунистер эвээш турган. Үш кежигүннүг партия болдүн тургускаш, ону удуртуруп аныяк коммунист Мандай-оол Дооска таарыскан.

Ажыл-агыйны экижидип алырының аргаларын каш янзы сайгара бодап, хөөрүн коммунистер-биле сүмележип эгелээн. Эки ажыллыг, төлептиг кижилерни белеткеп тургаш, кежигүннериин санын көвүдежир, комсомол организациязының ажылынга дузалажыр, аныяктарны малчыннадырын дүгүржүп ап турарлар. Коммунист бүрүзү даалгалыг. Хөрээжен коммунистер түстүг кыштагларны хуваажып алган, оларның иинти санитар байдалын, малчыннарның күлүтурлуг амыдырал-чурталгазын харылап турарлар.

Даштыг-Тейниң коммунистериниң май айда болган хуралынга партия организациязының секретары кыштаглаашкынның эртнен байдалын түнээп, эрзинчилериниң республиканың бүгү малчыннарынга сыйгырымын таныштырган. Малдан чаш төл алыр, мал бажы хораттас талазы-биле алдынган хүлээлгелер күүсеттинген.

Эрзинчилериниң сыйгырымын летквишаан, малчын бүрүзү чайлагладашкынче үнер бетинде кыштагларын бүрүн септеер, 15 тонна сигенни чайгы теве белеткеп алыр деп хүлээлгени алган. Ол хүлээлгелерни үргүлчү ажыр күүседин келген. Даштыг-Тей бригадазы эртнен чылын республиканың хойжу бригадаларының аразында чарышка бирги черже үнген. Бо чылын түс хойжи 90 хураганны алган.

— Хой ажылынга аныяктарны быжыглаары чугула деп санап турар бис. Коммунистеривис хой кезин аныяктар. Бо чылын комсомолчулар Ченекмаа Мижит-оол, Сергей Доозур-оол оларны партия кежигүннүге кирип алырынга белеткеп турар бис—деп, секретарь чугаалады.

С. МААДЫ.

Коммунист дугайында чугаа

ХООЧУН БҮДҮРҮЛГЕДЕ

Республиканың эң хоочун будүрүлгелериниң бирээзи — Кызылдың алгы заводу соңгу чылдарда улам калбарып, чаа дериг-херекселдерни алган. Онгу беш чылда оон кидис идик кылыр цегин шуут чаартқан. Ында амгы үениң болбаазын дериг-херекселдери — дүктү арыглаар, дыдар, кидис кылдыр өйнер машиналар ажылдап турар анарган. Заводтуң модельдиг туфльдер, ботинкалар, чиик идиктер, бродниер, а ол ышкаш кидис идик кылыр цехтери база-ла чаа станоктар-биле хандыртынган, будүрүлге чорудулгаларын автоматчытканының деннели бедээн.

Заводтуң ажыл-ишчилери боттарының профессионал байырлалы — Чиик үлетпүр ажылдакчыларының хүнүн күш-ажылчы челиишкиннер-биле уткааннар. Май айда 122 муң рубльдиң продукциязын сайгарар планныг тургаш, алгы заводунуң коллективи оны 142 муң рубль кылдыр азы планын 116,4 хуу, продукция будүрериниң даалгазын 105,4 хуу боттандырган. Он бирги беш чылдың баштайгы беш айларының планын ажыр күүседкенин рапорттаан. Оон түнелинде Кызылдың алгы заводу эрткен чылда хөөрүдэп турарларның санынга кирип турган болза, бо чылын мурнакчыларның одуруунда кирген.

Заводтуң цехтериниң аразында социалистиг чарышка хөн идик даараар цех беш айлар түнелдери-биле тиилекчи болган. Цех бо чылдың эрткен айларында 36 муң рубльдиң продукциязын будүрер тургаш, ону ажыр—37 муң рубль кылдыр күүсеткен.

Цехтиң даараныкчылары болгаш быжыкчылары-даа чүгле сан эвес, харын база шынар талазы-биле социалистиг хүлээлгезин эки күүседип турар. Олар сөөлгү үеле үрей кылыр чорукту бөдүрүбейн, продукцияны чүгле тергиин эки шынарлыг кылдыр дужаап турарын чедип алган. Ростовчуларның хөөрүдэп турарлар чок ажылдаарынче кыйгырыын цехтиң ажылчыннары бир дугаарында деткээннерге хамаажып турар. Оларның даараан сапогтарынга, туфльдеринге, тапочкаларынга хомудал кедбестээн.

Хөн идик даараар цехте нинти чедишкинге төлептиг үлүүн киирип турар улуг дуржулгалыг хоочуннар аваэш эвес, быжыкчы Николай Степанович Вербунов, белеткедчи Тамара Степановна Бекшаева болгаш өскелер-даа май айда социалистиг чарышка тергиин түнелдерни чедип ап, мурнакчыларның одуруунда киргеннер. Олар кайызы-даа алгы заводунда 20 ажыр чылдарда ажылдап келген, аныяктарның дуржулгалыг дагдыныкчылары. Оларның хөй санныг өөренкчилери ам башкыларындан дудак чок ажылдап турарлар. Н. С. Вербунов боду бо чылдың бирги кварталының хууда планын 177 хуу, а май айның—181 хуу күүсеткен. Тамара Степановнаның чуруун чиик үлетпүр ажылдакчыларының байырлалының будүүзүнде коллективтиң хүндүлел самбыразынга киргеп. А оон бригазазы заводтуң социалистиг чарыжынга ийиги черни эзлеп, шилчиир вымпел-биле шаңнаткан.

В. КАРА-САЛ.

ЧУРУКТАРДА: белеткечи Т. С. Бекшаева (үстүнде); быжыкчы Н. С. Вербунов (ортузунда) болгаш чиик идиктер даараар цехте.

Фотолары авторнуу.

ДААРАНЫЛГА ФАБРИКАЗЫ:

мурнакчылар чугаалап тур

Мария ПОТЫЛИЦЫНА, бригадир:

— Мээң удуртуп турарым комсомолчу-аныяктар бригазазында шупту 22 кижи бар. Олар шуптузу—чангызы, чаңгызы— шуптузу дээш кызымаккай ажылдап, үлүг-нормаңы үргүлчү ажыр күүседирин чедип ап турарлар. Чижээ, эртнен май айның планныг даалгазын мээң бригадам 103,4 хуу күүсеттн. Ынчангаш социалистиг чарыштың тиилекчизи болдувус.

Бистиң фабриканың даараныкчылары колдуунда-ла аныяк кыстардан тургустунган. Чогум-на ынчангаш бистерни, хоочуннарны, оларның дагдыныкчыларынга томуйлаан. Бо хүндүлүг даалганы үлүг харысалга-биле медереп билгеш, аныяктарны даараныкчының профессиязынга хандыкшыдар дээш бүгү арга-мергежилиристи үндүрүп турар бис. Мээң өөренкчилерим, чижээ, Т. Мартыгыр, В. Ажы-оол, Г. Коршакова болгаш өскелер-даа шагда-ла тускайлаң ажыллап, дуржулгалыг мастерлерден дудак чок ажылдан турарлар. Чогум-на ынчангаш мен бодумнуң өөренкчилеримге чоргаарганыр мен. Солун дамчыштыр республиканың бүгүле даараныкчыларынга изиг байыр чедирип, он бирги беш чылдың планныг даалгаларын долдур болгаш ажыр күүседирин, хүүда амыдыралынга аас-кежикти күзедим.

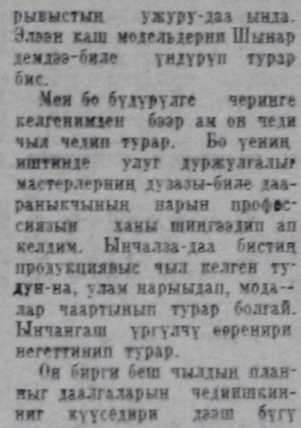

Долчаңмаа БОРБАК-ООЛ:

— Бистиң фабрикага ажылдаарымның бир оңзагай чүүл чүл дээрге, оон продукциязын чүгле республика иштинге эвес, харын база өске-даа областарга сайгарып турары болур. Кызылдың даараныга фабриказының продукциязы республика даштынга калбак хереглелдиг болзун дээш кижи бүрүзү кыязып ажылдап турарывыстың ужуру-даа ында. Элээн каш модельдерни Шынар демдээ-биле үндүрүп турар бис.

Мен бо будүрүлге черинге келгенимден бээр ам он чеди чыл чедип турар. Бо үениң иштинде улуг дуржулгалыг мастерлерниң дузазы-биле даараныкчының нарын профессиязын ханы шиңгээдип ап келдим. Ынчалза-даа бистиң продукциявыс чыл келген туун-на, улам нарыядап, модалар чаартынып турар болгай. Ынчангаш үргүлчү өөренири негеттинип турар.

Он бирги беш чылдың планныг даалгаларын чедишкинниг күүседири дээш бүгү үлустуң социалистиг чарышка киришкеш, бистиң фабриканың коллективи багай эвес түнелдерни чедип ап турар. Бистер ындыг чарыштыр республикага неитередириниң эгелекчилериниң бирээзи болганывыста, моон соңгаар-даа кызымаккай ажылдаар ужурлуг бис. Май айның планын болум 120 хуу күүсеттим. Байырлалга ол мээң күш-ажылчы белээм болур.

Раиса АҢГЫР-ООЛ:

— Бистиң фабриканың продукциязына республикага бир-ле дугаарында күрүенниң Шынар демдээ тывыскан. Ол дээрге, бистерге, даараныкчыларга үлүг алдар-ат болур деп бодап турар мен. Коллектив кежигүннериниң хөй кезии комсомолчу кыстар боон турар. Ынчангаш мен база комсомолчу кижи болганымда чүгле планныг даалганы ажыр күүседирин эвес, харын база даарап турар чүүлдериниң шынарын тергиин эки болдурар дээш ораладжып турар мен.

Мен сес классты дооскаш, бодумнуң шаанда-ла күзелим ёлүгаар даараныкчы болур дээш бо фабрикага келген мен. Мени өөрүшкүлүг уткуп-хүлээп алган, өөренкчилеп каан. Оон бээр ам дөрт чыл ажа берген. Бо хүннерде мен үшкү разрядтың даараныкчызы боон ажылдап турар мен. Бодумнуң эш-өөрүмден хожудавас дээш кызымаккай ажылдап, хүннүң болгаш айнында даалгаларын 110—120 хуу күүседип тур мен. Бодумнуң эш-өөрүм-биле кады профессионал байырлалывыс—Чиик үлетпүр ажылдакчыларының хүнүн база-ла төлептиг уткуп, май айның даалгазын ажыр күүсеттим.

ХӨРЗҮН КАМГАЛАЛЫ

Дуржулга

Оренбург областың кандаашкының хову-шөлдериниң байдалдарында XIX партсъезд аттыг совхозтуң тараажылары чер ажылының хөрзүн камгалалдыг системазын ажыглап кииргеш, тараа культураларының дүжүткүрүн үш катап үлгаттырган.

Совхозтуң кур черлериниң дүжүткүрү баштайгы чылдарда эки турган, чоорту элээн кудулап келген турган. Тараа ажыл-агыйының бүгү-эвилел эртем-шинчилел институдунуң эртемденнери тус черниң специалистеринге суг болгаш хат эрозиязынга удур хемчеглерниң комплекизин сүмелээн. Ханы аңдарып чардырарының орнунга хөрзүнүү аңдарбайн үлдуредир арганы маңаа бир ажыглап киирген.

Андазын ажыглавас чер ажылы хөрзүннүң эң чемиштиг үстүнү наъдын өлчеан артырар, харны эки тудар, эрээн сугларның ескээр агарын болдурбас.

Дуржулга чүнү көргүскенил: чаа арганы ажыглааның соонда чаштырылга үезинде хөрзүнде бар шык оон мурнундаазындан барык 30 хуу хөй болган. Продукцияның бир центнерине куш-ажыл чарыгдалы 35—60 хуу эвээжээн. Эрозияга удур СЭС—2,1 деп сеялкаларны ажыглааны база салдарлыг болган. Олар элээн каш ажылдарны харыугда кылыр: чаштырылга мурнуның илииртээшкини, чаштырылга, чемишчидилге төгери, хөрзүннү десилээри.

Хөрзүннүң дүжүткүрүн бедидери, чогумчалыг тарылга эзлчештирилгезин ажыглап киирери дээш совхозка хөй чүүлдерни бодамчалыг кылып чорукан. Эртнен беш чылдың түнелдери-биле ажыл-агый тараажыларның бүгү-эвилел социалистиг чарыжының тиилекчизи болган.

— Черни андазын чокка ажылдап кылырының аргазын ажыглап киирери тараа культураларының дүжүткүрүн бедидеринге зажок улуг/ужурдузалыг. Ындыг арганы область-таа ам ийи миллион гектар шөлде ажыглаан—деп, областың кадаа ажыл-агый эргелелиниң нол агроному М. Старостин чугаалаан.

Хөрзүн камгалалының деп-шилгелиг агротехниказын ажыглап киирериниче областың партия болгаш кадаа ажыл-агый органнарының нүүзнинишкини угланган. Ындыг шөлдерни ийи катап улгаттырары нердүнген.

В. ШИРЯЕВ,
СЭТА-ның корр.
Оренбург.

БИЛДИЛИГ УДУРТПАСКА...

Алдан чылдарда Тожу район чылда 450 тонна чедир эттн, 500 тонна хире сүтүг, 15—16 тонна дүктү күрүнеге дужаап турган. Амгы «Тоора-Хем» совхоз ынчаарда орулгалыг ажылдап турду. Ам дээрге бо көргүзүглер дыка кудулаан. Совхозтарда чангыс-даа орулгалыг адыр чок, чылдын-на улуг когараларга таваржып турар.

Сөөлгү чылдарда районнуң ийи совхозунга мал ажылы хөгжүүр хамаан чок, малдың баш саны эвээжеп, продуктуулуу кудулап турар апарган. Ажыл-агыйжы эвес чоруктуң мындыг чижээн көргүзер болдай-дыр мен. Улуг орулганы берип болур аргалыг ангор уксаалыг ешкүлер мурнунда «Тоора-Хем» совхозка ийи муң чедир өзе берген турган. Сөөлүнде ол ажылытыг малды «бо черге таарышпас, орулга бербес-тир» деп сылдаг-биле тетчеглеп ханкан. Ам ол ешкүлерден чангыс-да кодан артқан. Оон ынай иинни болгаш чылгыны азырап өстүрериниң мөөнеттинген аргадуржулгазы турбуже, ону херекке албайн, иви база чылгыны турлаг-хонажынга бөлүп чанчыктырарын организаставайн, ол малдарны ээн черже сүрүпкеш, ийи-үш хонганда барып бараанын көрүп каар апарган. Шак ындыг «калат» чүге чедиргенил? Хамык иинилер-даа, чылгы-даа «черликтеп», чер кезип чорун берген. Олар кодан-турлаг деп чүве билбестээн. Оон түнелинде чүс-чүс баш иви болгаш чылгы чидип хорааң.

«Тоора-Хем» совхозту ийи ажыл-агый кыдыр чараңда, иинии болгаш чылгыны шупту-зун «Май 1» совхозка берипкен. «Тоора-Хем» совхозка арттырып берген 200 аъдыын ам чүгле кезик хирези арткан. Аът-биле кылыр ажылларыны безин чугаалаваска, ам совхозтуң малчыннары чадаг мал кадарар ужурга таваржып турар.

Бо бүгү четпестерний чылдагааны чүзел? Ону чүнүн-биле тайылбырлаарыл? Хамыктың мурнунда ажыл-агыйны биллилиг организаставайн турарында деп чугаалаза, частырыг болбас ийик. Бүгү-де чүве совхозтарның удуртукчуларының, специалистериниң ажылагыйны кайы хире мергежилдиг чорудун билириндеп хамаажыр болгай. Тожу районнуң совхозтарынга удуртур кадрларның солчулгазы удаадараа болуп келген. Ол чорук ажыл-агыйга багай салдарны чедиргени чугаажок.

Оон ынай чамдык чүүлдерге хамаарыштыр бодумнуң бодалымны база чугаалаар бодай-дыр мен. Бистиң районга мал ажылын улам ынай хөгжүдер, оон продуктулуун бедидер дээр болза, малдың уксаалын экижидер херек. Ажыы-биле чугаалаарга, ам ол ажыл шуут чоруттунмайн турар. Совхозтарның фермаларында саап турар инектерни чогум кандыг уксаанныл деп чугаалаары берге. Эге бажында, он-чээрби чыл мурнунда, сүткүр уксаанның хайнак инектери турган. Ам шуут холуужуп калган. Мал ажылының специалистери, ылангыя селекционер-зоотехниктер уксаа экижидер ажылче оңза ынчаңгей салырының үези келген.

База бир соңгаарлаттынмас сорудга —мал ажылынга, ылангыя саар инек фермаларын, комплекстиг механизастаары. Амыысында ийи совхозтуң фермаларының саанчылары бүгү-де ажылды холбиле кылып турар. Механизадия чок болганындан ажыл аар-берге болгаш будүрүкчулуу куду болуп турар. Саар инек фермаларын, семиртилге шолуп механизастаар айтырыгны чоокку үеде шиитпирлеве чогуур.

Районнуң девискээринде сиген кезип, мал чеми белеткеп ап болур черлер бар. Ынчалзажок ийи совхоз чыдын-на бүгү мал азыраарынга четчир чемни белеткеп албайн турар. Чүге дээрге чүгле машина-трактор барып болур черлериниң сигенин кезип турар-дыр. Сигенин аът машиназы-биле болгаш хол калыыры-биле кезип болур черлерни херекке албайн турар. Сиген-кестирип турган трактору үрелип каарга, хамык сигенчилер каш-даа хонукта анаа олурулаар, кадыыр-биле сиген кеспес. Ындыг ажыл-агыйжы эвес чорукту моон соңгаар болдурбаа чогуур.

В. ТАМДЫН-ООЛ,
Тожу районнуң радиодамчыдылгазының организэтору.

ДЕЛГЕЛГЕДЕН ДЕЛГЕЛГЕ ЧЕДИР

Москвага эрткен делегелгелерден кайызы-даа бодунун амблемазын ынчаар бедик көдүрүп көрбээн: экскаватор хымыжын болгаш чер бомбурзээн дөзевилээн чурукту — «Тудуг, орук машиналары-81» деп делегей көрүлдезинин символун — күүдүг краннын согуну он-он метр бедиче көдүрген. ССРЭ-ниң УАЧД-де болгаш Сокольниктер паркта тудуг, орук техниказынын делегей көрүлдези эгелээн.

Делгелге ол чугула адырлын талазы-биле делегей чедишкиннериниң көрүлдези болуп турар. Ында 21 чурттардан чүс-чүс организациялар, будурулгелер болгаш фирмалар — тудугларга болгаш хоорай арыглалынга, автомагистральдар салырынга болгаш причалдарга чүк чудурер-дужуреринге, шеверлел ажылдарынга болгаш материалдар сөөртүрүнге машиналарның эң улуг будурукчулери киржип турар.

Делгелге бир онзагай талалыг: он чеди чыл бурунгаар совет найысылалга ындыг темага эрткен баштайгы көрүлдеден бээр делегейде сураг-жыл берген Москва делгелгелериниң улаштылалы болур. «Тудуг, орук машиналары-64» деп делгелгениң соонда бистиң чурттувустуң найысылалынга улустарывыс болгаш чурттарның билчиишкинниг, тайбыңы быжыглаарынга көскү черни эялеп келген, үлетпүрүн болгаш эртемниң, көдээ ажылагыйның хөй-хөй адырларынга мурнакчы дуржулганың нептередикчизи болган ийи чүс ажыг делгелгелер эрткен.

Тудуг техниказының көрүлдези ам база катап Москвада эртип турары бо талазы-биле совет чедишкиннерин делегейде хүлээп көрүүшкүнүнүң херечизи болур. Партийның XXVI съездизинге ажылдап кылдынган беш чылдың тудуг талазы-биле программазы шывап-ла кайгамчык улуг. Шинге-тэттинмээн девискээрлерге чуртталга, улуг үлетпүрүн тудуларының, транспорт шугумнарын тударының хемчээлиинин болгаш дүргенинiң талазы-биле бистиң чурттувуска деннежир чурт делегейде чок.

ССРЭ — тудуг болгаш орук техниказының эң улуг будурукчүзү. Даштыкы чурттарже совет тудуг дериг-херекселдерин чорудары улам көвүдеп турар. Ынчалзажок чурттуң заводтарының будуруп турары агрегаттарының болгаш машиналарының чамдызы амгы делегей стандарттарынга дүүшпейн турар. Чогум-на ынчангаш амгы-амгы чурттарда техниктиг айтырыларны шиитпирээринiң оруктарын деңнештирери, чүүлдештирери чугула апаргай. Делгелгениң бир кол сорулгазы-даа ол.

Ону барымдаалап специалистериниң делегей семинарлары, илеткелдериниң делгелгеге эрттирер. Чурттарның национал хүнөрин эрттирери мурнакчы дуржулга солчурунга улуг аргаларны бээр. Делгелгеде садыглажышкын төвүн база ажыткан.

(СЭТА-ның корр.).

МОСКВА МЕТРОЗУ: чылдар болгаш километрлер

Метро найысылалдың бурунгаар хөгжүлдезининг үе-чаза бүрүзүн каттаптап келген. «ЗИЛ» туттуунуң турда, улуг заволтуң чанында «Автозаводская» станцияның тудуу эгелээн, Москваның Күрүне университеди-биле кады «Университет» станциязы туттуурган, чаа тудуглар-биле катай чер адаанын бүдүн оруу шөйүлген.

Метро — Москваның транспортунуң кол леварı, чер иштинде оон тоннельдери 193 километр черде шөйүлген, оон 115 станциялары хүнүүн-не миллион хире пассажирлерни хүлээп ап турар. Вагон бүрүзү бир ээлчеге-ле Москва-биле Ленинград аразы хире хемчээлдиг оруктуң эртер. Бо чылдың июнь 15-те метро тудуунуң чартык чүс чыл оюн болур.

Москва, 1931 чыл. Сокольниктер районукта чер казыкчыларының бригадазынче эгезинде ким-даа кичээнгей салбаан. Маңаа метронуң баштайгы шахтазын кылган. Удаваанда ол тудугже колдуунда-ла бүгү чурт киришкен. Донбасстан, Кавказтан, Сибирьден, Уралдан дуржулганың дагжылар Москвага чедип келгеш ажылдап, чер адаанга делгем чараш станцияларга тударынга өөренип турганнар.

Метро тургузукчуларының амгы салгалы ол үеним дугайында тураскаалдыг камныгбиле кадагалап чоруурлар. Юбилей будуүзүнде Москвага метро тұлуунуң музейин ижыдары көрдүнген. Оон төөгүзүн тургузаары-биле хооруунар-биле харылзашкан. СЭТА-ның корреспондентиин баштайгы тудугжуларының бирээзи Б. Бусов-биле стенд белеткеп турганнар база хөй. Крымдан мрамор, Сибирьден рельстер, Волгадан гранит, Архангельскиден ыяш көзээ гөгнан.

Эргилей, саргара берген чуруктарда маска, кускун-хаай тутканы аныяк оолдар.

— Ол үеним кол керекселдери ыңыг турган—деп, Борис Спиридонович сактыр.— Ынчалза-даа бо чурукта оолдар чүтле чер казыкчылары эвес, метро тудукчулары-дыр. Ынчан дыка берге нарын үеде ажылдаа турдувус.

Хооруп ишчи бирги поездини үткүп алганының чуруун көргүстү.

— Кайгамчыктыг кыска хуусаала — үш чыл ажыг үеде Москва метрозунуң бирги ээлчээн ажыглалга киргеш. Ол бүгү чурттуң чоргаарал-болган. Метро тудуунга 500 ажыг заводтар, фабрикалар киришкен. Чиг-ят, материалдар берип турганнар база хөй.

Метронуң шахталары найысылалдың кудумчуларының аразынга шуушпур туттуунуп-ла турган, ынчан чер адаан үтеп эрттирерининг дүргени хоюкта 0,75 метр деп санап турган. Ынчалза-даа удатпаанда оон-даа бедик көргүзүг чедип алдынган. П. Лушниктиң бригадазы 4,33 метр черни хонукта үттээш, рекорду тургускан. Бригаданың кежигүннериниң ажыл үезинде ынчангы чуруу база бар.

1937 чылда *беза* ийи орук ажыглалга киргеп. Тудуг уламчылавышаан турган. Дайын *беэин* анаа шаптык болбаан. Б. Бусов мун-мун өске өөрү-биле бир дөмей винтовка туткаш, дайынче чорупканда метрону херээжениер, кырганнар, элээди уруглар тудуп эгелээн. Дайынның берге чылдарында метро чонның оъктан чаштынар, балыглынганнарын эмнээр эмнелге чери, ажылдаар чер болуу берген. 1943 чылда Замоскворецкая, Покровская деп ийи станцияны ажыглалга киргени улуг болуушкун болган. Москваның туттуунуң турарын бүгү чүүл бүзүреп көрген. Ол чорук кижилерни хей-аът кирип, тилелгери бүзүрелди быжыглаан.

— Фронтудан ээп келгеш, метронуң дүргеп туттуунуң улгатканын кайгап, магадап турган бис—деп, Борис Спиридонович чугаалап турар.

Ам Москваның метрозу найысылалдан шагда-ла мүрий берген. Ленинградтың, Киевтиң, Тбилисиниң база Бакуунуң болгаш чурттуң өске-даа хооралларының аразында метро тудуунга москвачыларның салышкыны улут. Оларның дузазы-биле Харьковтуң, Минскиниң, Ташкентиниң, Ереванның, Горькийниң, Новосибирскиниң, Свердловскиниң метро тудуунуң төлевилелин кылып турар. Ол ышкаш Прага, Будапешт, София, Варшава, Пхеньян, Загреб, Калькутта хооралларга база метро тудары көрдүнген. Хельсинкиниң метро тудугжулары москвачылар-биле сумележип чораанар. Москвачылар чер иштинiң нарын байдалынга ажылдаарының база техниканы ажыктыг ажыглаарының байлак дуржулгазындан ангыда чер адаанын станцияларының архитектуразының чаа хевирии база чогаатканнар. Тудуг үезинде чырыларның дүрүмнери чогаттынган. Чартык үүс чыл дургузунда метро тургузукчулары чер адаанын дыка хөй ордуларын туткан. Ам олардан хөй кижи БАМ-ның тоннель тудуунда кирбээ талазы-биле ачы-хавыязы улуг. Чижээ, эрткен беш чылда анаа 15 муң чаа квартира туттунган болгаш 6400 квартира эде деритиннгеп. Округ төвүнүң чаа району — Зюлькордуң кварталдарыны туттуунуп, ында үжеп муң кижи чурттап турар, ол үжеп беш чыл мурнунда бүгү хоорайга турганындан оранчок хей болган.

— Бистиң тудугжуларывыстың чедишкининг болурунга социалистиг чарыш дузалап турар — деп, «ФЕБ Грюнвалгенбаугюм» партия организациязының секретары эш Моника Кох санап турар. Социалистиг чарыш үезинде материаллар, энергия, олардың үүл камналгазы дээш, ажыл шагын эки чөп ажыглаар дээш домиселдя чорудуп турар. Совет дуржулганы, Илларня Н. Злобинниң дуржулгазын эдепкейлиг өөрөнип ап турар апаргын. Оон дуржулгазын эң эки ажыглап турарларга «Злобинниң медальзарын» түрескел кылдыр тыпсып турар.

Чуртталга тудуунуң программазы Германияның Социалистиг Чаңгыс аай партиязының социал политиказының эң чугула угланышкынарының бирээзи болуп турар дээрзи демдеглээр терек. Партия социал айтырыг болур чуртталга айтырының ГДР-ге 1990 чылга чедир үе шиитпирлээр дээп сорулга салган. Ынчангаш 1976 чылдан 1990 чылга чедир үш миллион хире квартираларны тудар болгаш эде деринр дээп төлевилээн. Эрткен чылын ГДР-ның төөгүзүнде эң эки түүнел чедип алынган: барык-ла 170 муң чаа болгаш эде деритиннгеп квартиралар дужаатынган, ол ханза кайдугеннеңнен 6,2 муң хей болган. Чаңгыс миллионнан хей кажан чер-черде чоруттуунуп турза-даа, дээш чок, куду деңнелде боон артпышаан.

Чурттуң баштайгы метрозу келир үеже бүзүрелдиг базып орар. Коллектив чаа беш чыл планының баштайгы чылының хүлээлгелерни күүсетпишаан, наймысылалдың мурнуу талазында Чертаново-Серпухово дээрбээнин чаа маршрудун дүрген темп-биле тудуп турар.

Б. Бусов тудугиун перспективазын эки торадалыры-биле карта көргүскен. Ол дээрге түскай карта болган: ол чаймысылалдың метрополитенинiң келир үезин көргүскен. Келир үеде метро хоорай чамында чурттакчылыг черлерни төп-биле, наймысылалдың аразы ырак районнарын харылаштырар. Наймысылалды хөгжүдериниң кол планын ёзулаар метрону 320 километр чедирери көрдүнген.

С. САХНО.
СЭТА-ның корр.
Москва.

ЧКП ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУ

ПРАГА. (СЭТА). Чехословак Социалистиг Республикага күрүне эрге-чагыргазының органнарынга болуп эрткен бүгү-нииги сонгулдаларның түннелдерин, а ол ышкаш Чехословакияның Коммунистиг партиязының XVI съездизинiң өөлүүлге үеде партийжи күрээлериниң ыяшларының сорулгаларын ЧКП ТК-ның пленумунга чугаалажып керт...

Сонгулдалар түннелдерининг талазы-биле ЧКП ТК-ның болгаш ЧССР-ниң Национал фронтузунуң ТК-зының кады кылган медеглелиин пленум чүүлдүг деп санаан.

РЕПЕРТУАРЛЫГ БҮЛҮҢ

САЯН-ТАҢДЫ СЫЛДЫСТАРЫ

Сөзү С. ТАМБАНЫҢ. Аллагазы Б. ЧАМБЫТТЫҢ.

ДООЗУКЧУЛАР ДУЭДИ

Экзаменнер ээремниче шымнып киргеш,
Амыр-менди эштип үнүп келгештин-даа.
Элдеп чүве, сагыжым бе, шынап бе?— деп
Ам-даа ботка бүзүреввэн ышкаш чүмүл?
Тыныштан чер сиртинейиип, бөөлденип тур.
Дывыланган чүрээм согуун дыннап-даа көр.

Дүвүрелин, бодумнуу дег, билип тур мен,
Дүш-түл эвес, шыдамыын-дыр, холун эккел!
Дүвүлүг кыш, чечектиг чай солчуп эртип,
Дүргектелгеш, он чыл эрти, изиг байыр!
Кежээ боорда, чаңгыс болур кежээвис-тир,
Кезээде-ле утпас кылдыр ойнап хөглээл!

Аттестатты мөгейбишаан, хүлээп алгаш,
Катап-катап сүйбагылап, көрүп тура,
Азыг черге, улус-даа чок эвэ черге,
Караам чажы бүлдеш дээнин чажырбас иен.
Уян-сырын эвес-ле дээн уруг чордум.
Ужурун тып, догаштыр ам, кандыг дай чоор?

Партазынга биче чаштан үжүк тутсуп,
Паспорттарлыг хамаатылар апаргыже,
Айтып, сургап кижизиткеп башкыларлан
Ангыланып чоруурувус бүдүүзү-дүр,
Кудук-чайык өөрүшкүде кударалдын
Хуузу база туру боор деп бодай-дыр мен.

Маңаан күзел бисти кый деп чедип келди,
Сен-даа, мен-даа оруктува аттаныптаал.
Маңы дүрген бөмбүрзээвис соруизазы
Черивиске база катап башташтырар!
Четтирдивис, төрээн школа! Сени адап,
Чечек сунуп чедип кээр бис, мекди-чаагай!

С. МОЛДУРГА.

УРУГЛАРНЫҢ ХОЛУ-БИЛЕ

Уруглар кампалалының делегей хүнүнге тарасхаткан уругларның кылганы техниктиг болгаш уран кылыгларының республика делгелгезин чылдың-на Кызыл хоорайга әртгирип турар.

Бо чылгы делгелгеде салдынган чүүлдериниң шынар талазы-биле әкижип, сан талазы-биле ковудеи келгени өөрүнчүг.

Делгелгеге хөй таланың кылыглары кирген. Оларның аразында техникага хамаарышкан кылыгларлан ангыда, ыяштан, лаштан чазап кылган чүүлдер, янзы-бүрү аргылар кескү черни эзлээн.

Маңаа тыва улустуң әтхерекселдерин, хөгжүм хереклерин безин кылырын оралдашкан ажылдар бар болган. Ол дээрге национал уран чүүлдүң хевирлерин кылырын уламчылаарынга улуг идегел болуп турар. Бо талазы-биле чамдык чижектерни көргүзүп болур. Чөөн-Хемчик районнуң Хөндергей школазының бөлүк өөреникчилериниң тыва аптара болгаш чыйыстан чазап кылган чүүлдери, Таңды районнуң Межегей школазының чеди классчызы Саша Монгуштуң чазап кылганы тыва әзери чараш. Ол-ла школаның өөреникчизи Виктор Госалсовтуң ыяштан чазаан өшкүлери болгаш адыгзары онзаланып турар. Тожу районнуң Азас школазының өөреникчилери Ичин-Норбу Эәрилге болгаш Сойзанның тооруктуң кирбининден болгаш сайындан кылган вазлары. Андриян Товуракпың лаштан болгаш ыяштан кылган «Аңчылар база ивилер» деп ажылдары өскелердеи ылгалып турар.

Чөөн-Хемчик районнуң Хөндергей школазының өөреникчизи Андрей Хертектиң кылганы игил, бызаанчызы делгелгеге улуг үнелелди алган.

Хол-биле аргыр ажылдарны школаларда өөреникчи уруглар улуг сонуургал-биле шингээдип ап турар. Кызылдың № 2 ортумак школазының өөреникчилери Оксана Сертиптиң аргаан платъези, Сална Чакчының, Зина Ооржактың аргаан чүүлдери эки деп үнелелди алганнар. Ол-ышкаш Самагалдай школазының өөреникчилери Элла Оюн, Лина Тежит, Лира Лойгу оларның башкызы Н. М. Чувашованың удуртулгазы-биле аргаан хевистери эң эки ажылларының бирээзи деп үнелелди алган.

Өөреникчилерниң кылган ажылдарында ам-даа эки сайзыратпаан, удуртукчуларының болгаш башкыларының талазындан чогуур кичээнгей салдынмаан чүүлдер база көлүглүүзэн. Маңаа чаңгыс чижек. Барыын-Хемчик районнуң Шекпээр школазындан бир өөреникчиниң ак-демирдей шуткуп кылганы хөл шыдыраазың кижрип болур. Шыдыраанның бодаларының болгаш оолдарының хемчээлдери дең-дескиавес, ылангыя ноянның орнунга портрет кылганы, ында диңнер-даа бар-ла. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, эмин әртгир холушкак кылдынган. Бо чүнү көргүзүп турарыл дээрге, өөреникчилериң уран кылыгларын удуртуп, оны башкылап турар кижилериниң кичээнгей салбааны-дыр.

Бо чылын ажыттынган уруглариың уран кылыгларының делгелгези уруглариың уран-шевер мөргежилииниң өскенин херечилеп турар.

Р. АРАҢЧАА.

ССРЭ-ниң Чуруукчулар эвилелиниң кежигүнү.

ХӨГЖҮМ ҮНҮ ҮЗҮКТЕЛБЕС

Чадаананың Малчын кудумчузунда 62 дугаарлыг бажыңдан хөгжүм үнү үзүктелбес. Ол уруглариың музыка школазы-дыр. Школа 1980—1981 өөредилге чылында улусчу хөгжүм хереклерди, фортепиано, чүрүлга салбырынга 151 өөреникчилерни өөреткен. Музыка школазы башкы кадрлар-биле четчелеттинген. Өөредилге чылы организастыг, эки эртткен.

Ада ада-иелерниң, башкыларының каттышкан хуралы болуп эртткен. 1980—1981 өөредилге чылының түңнелдерин болгаш келир чылдың соруглаларының дугайын школа директору Н. Мельников ада-иелерге чугаалап берген.

Башкылар коллективи организацияларга, бүдүрүлге черлеринге концерт бедетке дерринге доктаамал киржип келген. Республиканың музыка школаларының өөреникчилериниң музыка хереклерииге ойнаар талалы-биле зона конкурузунга чедишкинниг киришкен. Кызыл-Мажалыкка эрткен конкурска башкы Хувар Күжүгеттиң удуртканы оркестр бирги черни алган. Көрүдеге Урана Донгак ийиги, Слава Ноябрь үшкү черлерни алганнар.

Тиилекчилер мактал бижиктер, хөгжүм хереклери-биле шаңнатканнар.

Башкы Идам-Сүрүнүң «Аккөк отчугаш» деп класс шагы солун болган. Уруглар өл хүнү четтикпейн маңаа тургал. Ада-иелер класс шагын бедиң-биле үнелээнир.

Бо чылын 60 кижи улустуң хөгжүм хереклерин, фортепиано салбырынга 64, чүрүлга салбырынга 16 өөреникчилер өөренип, дараазында класстарже шилчээнир.

А. ДОНГАК.

«КӨЖЕГЕЛЕР» АРТЫНДАН

Театр болгаш көрүкчү

Республиканың хөгжүм-шин театрының артистери М. Вормолеевтиң «Көжегелер» деп шинизин Улуг-Хем районда Хайыракан суурнуң чурттакчыларынга көргүскен.

Шин чүгле артистерниң эки ойнааны-биле эвес, а ооп кол утказын кедээ чернин амыдыралындан алдынганы-биле көрүкчүлериниң сонуургалын хайыктырган.

Шинииң бир маадыры аът кадарчызы Кузьманы дамчыштыр көрүкчүлер аъттын кедээде кижиге кайы хире ажыктың билип алыр. Ол кижиниң ролюн Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Монгуш Чадамба чедиишкиниг ойнап турар.

Кедээ амыдыралдың эскертинмес көжегезиниң артында болуп турар болуушкуиларны ол шиидс шыны-биле көргүскен. Эң ылангыя чон мурнунга удуртур ажылдың харысалгазын чедир угаап билбес, ону бодунуп эрте-ажыынга ажыглаар колхоз даргазы Поспеловтуң ёзулуг арның көргүзери дыка шарын херек. Ону Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Люндуп Содуп-оол чогаалдыкчы ёзу-биле көргүзүп турар.

Шиидс театрның ат-алдарлыг хөөчүн артистери Е. Кенденбиль, Александр Таваккай болгаш Тываның комсомол шаңналының лауреады Д. Монгушдаа, артист Х. Ширини-оолдаа, аныяк артистер Г. Мунзук, Ч. Ондар оларның шыгыгы белеткеигенин илдеп.

Телевидение

ИЮНЬ 14-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 —«Сула шимээшкинче, чыскаалынар!» 9.05 — Баяныстер оркестриниң концерти. Горький хоорайдан дамчыдылга. 9.30 — «Оттурукчуу». 10.00 — «Совет Эвилелиниге бараан болуп тур мен!» 11.00—«Кадыкшыл». Эртемтайылбырлыг программа. 11.45 —«Эртеиги почта». Музыкалыг программа. 12.15 —«Дашпыкы залчылар Совет Эвилелиниң дугайында». 12.30 — «Кедээден дамчыдылга». 13.30 — «Музыкалыг киоск». 14.00— «Орус хөглээшкин». Мультфильм. 14.15 — «Великан эвес, Иван дугайында». Күрүеиниң Евг. Вахтангов аттыг академиктиг театрының фильм-шизи. 16.20 — «Кино аян-чоруктар клуву». 17.20—«Бөгүн — Чиик үлетпүр ажылдакчыларының хүнү». ССРЭ-ниң чиик үлетпүр министри П. Н. Тарасов дамчыдылгага киржир. 17.40 — «Бистиң байыр чедиринкиниивисти хүлээп ап көрүңер». Чиик үлетпүр ажылдакчыларының хүнүнге музыкалыг программа. 18.15 — Аът спортунга делегей чемпионадыиың чанында». 20.00—«Тамчыктыг удукар, чаштар!». «Ийбилиг экран». 20.15—Регбиге ССРЭ чемпионады. «Монино» стадиондан дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Чаңгыс дай чакгы». Документалдыг фильм. 21.45—22.45 — Спортчу программа: Байдаркага болгаш каноэге эжиндиришкиниге ССРЭ чемпионады. Футболга ССРЭ чемпионады. ЦСКА — «Зенит». 2-ги тайм. Төп «Динамо» стадиондан дамчыдылга.

ИЮНЬ 15-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Чалыы назынче аян-чорук». Телефильм. 18.30 — Тыва АССР-ниң күрүеиниң телеэидение болгаш радио дамчыдылга комитединиң симфония оркестриниң концерти. 18.55 — «Чаңгыс кристаллда библиотека». Документалдыг фильм. 19.10 — Телемедээлер. 19.20 — «ГАИ экраны». 19.35 — «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдарын өөренип тур бис». 20.05 — Телемедээлер. 20.20 — Чарладдар. 20.25 — КЭЭ. Кудажы — «Он бир». Ровно областың Н. Островский аттыг хөгжүм-шин театрының шизи. 21.15 — Киножурнал. 21.25 — «Он бир». Шиниң улаштызы. 22.00—23.00 — «Бабруссеге азыларның херээ чуу?» Документалдыг фильм.

Аграар

Бөгүн республикага болгаш Кызылга шокар булуттаар, чамдык черлерге дымыралы чаар. Соогу-чөөн углавышкынныг хаттың күжү секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 20—25, даглыг районнарга 13—18. Кызылга 20—22 градус чылыг болур.

КИНО

ИЮНЬ 14-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Мөңге ынакшылдың тооржузу» (2 серияльг) 9.30, 12.30, 15.10, 17.50, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыынды 9.30, 14.00, «Сицилия камгалалы» 11.00, 15.30, 17.20, 19.10, 21.00 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночыынды 10.00, 11.00, «Моондактаашкын» 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

ИЮНЬ 15-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Холуң көдүр!» 9.30, «Ада-чуртка бараан болбушаан» 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан) 21.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Алдын аът мунган кижи» 9.30, 11.00, 14.30, 16.00, «Мөңге ынакшылдың тооржузу» (2 серияльг) 17.30, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Сицилия камгалалы» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

Красноярск хоорайның № 2 ортумак профессионал-техниктиг училишези (хемчилер белеткээр) 1981-1982 өөредилге чылында сургуулдар чыын турар.

Енисейниң Ленин орденниг хем пароходствозунга ажылдаар даразында тускай эртемниглерни училище белеткеп турар:

8 класс дооскаиларны (өөренир хуусаазы 3 чыл) **башкарыкчы-мотористерге өөредиө.** 15,5 харлыг оолдарны хүлээп алыр;

10 класс дооскаиларны (өөренир хуусаазы 1 чыл) **башкарыкчы-мотористерге, судноларның радиостанцияларының радио-операторларынга, судно-корпусник-септекчи-** дуңзаалакчыга **өөредир.** 17,5 харлыг оолдарны хүлээп алыр.

8 класс дооскаш, училищеге киргеинерии болгаш судокорпусник-септекчи дуңзаалакчыга **өөренирлерии** хүнде үш катап чемгерер, флоттуң форма хеви-биле хандырар.

Училище тускайлаттынган кабинеттерлиг, лабораториялырлыг, слесарь ажылдары кылыр мастерскаялырлыг, спортчу комплекстиг, чагагайыды туттунган общежитиелиг, столоваялыг, клубтуг.

Училищеде техниктиг чогаалдыганыы, бот-тывыгыр уран чүүлдүң бөлгүмнери болгаш спортчу секциялар (хоккейиин, хаактың, хостуг хүрештиң, бокстуң) ажылдап турар.

Будурулге (эжиндириишкин) практиказың сургуулдар амгы үеиин теплоходтарынга эртгирер.

Училищеи дооскан соонда кузелдиг кижилерии өөредилгезин уламчылаары-биле Астраханьның индустриалдыг-педагогика техникумунче, суг транспортунуң инженерлериниң Новосибирскиде институдунче болгаш оон-даа **өскө өөредилге** черлеринге **өөредип** чорудуп болур. Доозукчуларга ортумак тускай эртемниң дипломун тыпсыр.

Училищеге өөренип кирерде дараазында документилерии экижээр:

Школаны дооскаиының дугайында херечилел (аттестат).

Паспорт (торуттуиген дугайында херечилел).

Школадан характеристика.

3×4 хемчээлдиг 8, 5×6 хемчээлдиг 3 фото-чурук.

Чурттап турар черинден шыпсылга.

Өг-бүлезиниң дугайында шыпсылга.

№ 286 майыкка эмчи справказы.

Документилерии 1981 чылдың май 20-деи эгелеп хүлээп алыр. Киигээлдер сентябрь 1-де эгелээр.

УЧИЛИЩЕНИҢ АДРЕЗИ: 650010. Красноярск хоорай 10. Столовая кудумчузу-73. Хоорайның № 2 ортумак профтехучилишези.

Доктаар чери: «Цирк» азы «Затон».

Арга-арыгны орттен камгалаар

ХАЙГААРАЛДЫ КҮШТЕЛДИРГЕН

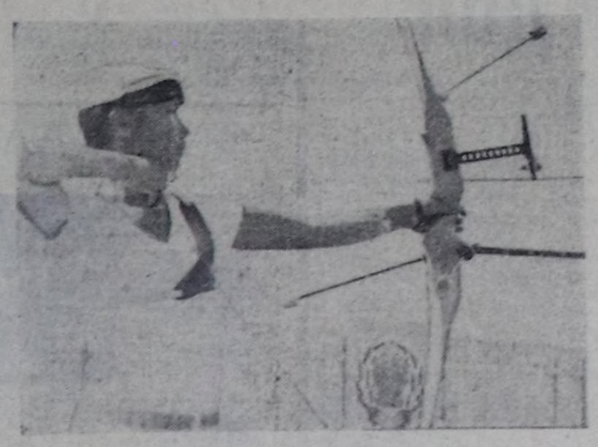
Республика девискээринде арга-арыгларда болуп турар өрттүң саны ылангыя май айда хөй болган. Бо айның эгезинде база үнгүлээн. Арга-арыгга өрттүң болуп турарының чылдагааны хөй янзы. Ынчангаш Тываныстың байлаа—арга-арыгны өрттүң халавындан камгалаары чугула. Аиаа ылангыя өртке удур авиаалбаның киржилгези улуг.

Сарыг-Сепкиң өртке удур авиасалбырының ажылдакчылары чүгле май айда он беш өрттү өжүргеи. Сан талазы-биле ол хөй. Ынчангаш арга-арыгны өрт халавындан камгалаар соруга-биле өртке удур авиасалбыр профилактиктиг хемчеглерни күштелдирген. Чижээ, районнуң девискээринде арга-арыгларга хайгааралдарны шыпгыыратқан болгаш доктаамал чорудуп турар. Оон-биле кады өрт болдурбазының талазыбиле тайылбыр ажылын чурттакчы чон ортузунда калбарткан.

Л. РОЗЫГРАЕВ,
авиасалбырның инструктору.

СПОРТ◆ СПОРТ ◆СПОРТ◆ СПОРТ ◆ СПОРТ ◆ СПОРТ ◆ СПОРТ

МАСТЕР АТ ДЭЭШ

Тыва улустуң хамаарышпас чоруу, хосталгазы дээш туржуп чораан алдан-маадырларның баштыны Самбажыктың дугайында тоолчургу чугаалары төөгү номиарында бижээн, а бистиң республиканың чогаалчылары боттарының чогаалдарында Самбажыктың овур-хевирин ураи-мергеии-биле чуруп көргүскенин база билир бис.

Бистиң республиканың күшкультура болгаш спорт комитеди ча адарынга «Самбажыктың согуну» шаңнал дээш маргылдааны каш чыл бурулгаар организастаан. Ол баштай республика хемчээлдиг маргылдаа турган, а 1980 чылдан эзелээш ол Бүгү-эвилел маргылдаазы апарган.

Ооң кол-ла сорулгазы — спорттуң бо хевирин бистиң республикага сайзырадып, акыяктар ортузунга пепгередип, бедик мергежилдиг ча адыкчыларын белеткээри болур. Ук маргылдааның дүрүмүн ёзугаар «М-1» болгаш «М-2» деп мергежилгелериниң кайы бирээзинге иинтизи-биле 1150 санны алыптар болза ол ча адыкчызынга ССРЭ-ниң спорт мастериниң хүндүлүг адын тыпсыр. Ынчангаш маргылдааның бирги хүнүнден эгелээш спортчу демисел шыгыы болган.

Бүгү-эвилел маргылдаазының баштайгы ийи хүнүнде спортчулар «М-1» деп мергежилгеге күжүн шенешкеинер. Аиаа эр улус 90, 70, 50, 30 метрлерге, а хереэжен спортчулар 70, 60, 50, 30 метрлерге кара аткаинар. Кызылга ол ийи хүн бичии-даа хат чок коичуг аяс хүшер болган. Ынчангаш спортчуларның маргыжарынга таарымчалыг болганы чугаажок. Хат чокта спортчуларның аткан согуиларының хөй кезии каранын дал ортузунче хөйүбиле кирип турган.

Ча адарынга бистиң республиканың улуг тренери, спорттуң бо хевирииге ССРЭ-иниң спорт мастери Владимир Сырат ук маргылдаага эки белеткеигенин көргүзүп, «М-1» дээр мергежилгеге иинтизи-биле 1106 санны аткаш, өскелерни мурнай берген. Хоочун ча адыкчызы Евгений Тутатчиков типлекчиге каш-да санны ойнатқаш ийиги, а Киргизиядаи келген мастерге кандидат Владимир Бакланов үшкү черде.

Якут АССР-ден келген мастерге кандидат Надежда Спиридонова хереэжен ча адыкчыларының мурнуку одурууида чоруп турар. Ол «М-1» дээр мергежилгеге иинтизи-биле 1119 санны аткаш, ам дээредиивде бирги черде. Спорттуң бо хевирииге ССРЭ-иниң болгаш РСФСР-ниң спорт мастери Таңды чурттуг Рапса Тутатчикова ам дээредиивде ийиги черде. Якутскиниң толээи Галина Павлова база багай эвес түңнелдерлиг.

Дүүн «М-2» дээр мергежилгеге маргылдаалар эгелээн. Бөгүн ооң түңнел ооннары. Аиаа тиилээлиер «Самбажыктың согуну» шаңнал дээш Бүгү-эвилел маргылдаазының чемпиоинары болурлар.

В. КЫРГЫС.

ЧУРУКТАРДА: бо эртип турар маргылдаага эрткен чылын ССРЭ-ниң спорт мастери деп бедик атты чедип алган Валентина Доржу бо удаада база багай эвес киржип турар; маргылдаа үезинде.

Редакциянның адреси: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң ораалакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариатның 2-23-35, партийни амыдырал болгаш совет тургузут киллдистериниң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культура 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлетпүр киллизиниң 2-31-75, чагаа киллизиниң 2-41-27 информация киллизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866 Чагыг № 1262.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1)

ТС—01121

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-нин Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 140 (11638) | 1981 чылдың июнь 16, вторник | 1925 чылда үндезилеттингеи | Өртээ 2 коп.

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙНЫҢ ХЕРЕГЛЕЛИНГЕ

Көдээ ажыл-агыйның болгаш чиик үлетпүрүүн төлээлекчилери ханызы-биле чугаалажып көрген соонда «Машина-биле чыыр хөвең чиг-эди болгаш техниктиг негелделер» деп күрүне стандартын бадылаан. Ынчангаш бо чылдын хөвеиин хүлээп алырының негелделери бедээн. Хөвеиниң шынарын экижидеринге болгаш чиик үлетпүрге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге, продукцияны арбыны-биле бүдүреринге ол чаа негелделер идиглиг болур.

«Машина-биле чыыр хөвең чиг-эди болгаш техниктиг негелделер» — көдээ ажыл-агыйның болгаш чоннуң хереглел түүлдерин бүдүрер үлетпүрүүн эрге-ажыктарын сырый холбаштырып турар күрүне стандарттарының бирээзи-дир. Амгы үеде республикаларда беш муң ажыг ындыг стандарттар ажыглаттынып турар. Оларның негелдезин ёзугаар чер болгаш мал ажылының продукциязының 90 ажыг хуузун бүдүрүп турар. Продукция бүдүрериң шак ынчаар чаңгыс аай хевирлиг болдурары оон шынарын экижидеринге, өртектерин шын доктаадырынга, бүдүрүкчүлериин болгаш хереглекчилерниң харылзаалын калбартырынга улуг рольду ойнап турар.

Продукциянын хөй хевирлерин бүдүрерин комплекстиг чаңгыс аай болдурарын амгы беш чылда доктаадып бадылаар. Сүттү, чигир свеклазын, хаван эъдин бүдүрерии чаңгыс аай болдурарының төлевилелии ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунга пугаалажып көрген. Кызыл-тасты, тарымал-тоорукту болгаш ристи, картофельди бүдүрерии чаңгыс аай болдурарының төлевилелии чогаадырып ССРЭ-ниң Белетвелдер болгаш Ъэш-чем үлетпүрүүн министерстволарынга база дээскан.

(СЭТА).

РЕСПУБЛИКАНЫҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ ХҮННЕРИ

ДЕМНИГДЕ КҮШТҮГ

Партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинге Л. И. Брежнев «...магазин, столовая, хеп чуур чер, химчистка — бо черлерге кижилер хүнүң келир. Олар чүнү садып ап болурул? Оларны канчаар уткуп ап турарыл? Оларның-биле канчаар чугаалажып турарыл? Ол айтырыгларның канчаар шиитпирлеттинин турарындан кижилер бистиң ажылывыстың дугайын улуг нуруузунда үнелеп көөр апаар...! деп демделээн.

«Детский мир» магазининиң коллективи аныяк. Чеден ажыг-ажылдакчылыг комсомолчу-аныяктар коллективи партияның съездизиниң материалдарын өөренип тура, Л. И. Брежневтиң үстүнде чугаалаан чүүлүнче чугула кичээнгейин угландырып, аңаа үидезилеп, боттарының мурнунда чаа сорулгаларны салган. Бо хүнерде партияның XXVI съездизиниң материалдарын амыдыралга боттандырар дээш социалистиг чарыш бистее калбарган.

Магазинниң дирекциязы, профэвилел, комсомол организациялары социалистиг чарышты шын организастаарынче чугула кичээнгейин угландырган. Ынчангаш оон дээштии бедээн, ай, квартал саныида планныг онаалдаларның дең-дескн күүселдезин чедип ап келдивис. Бо чылдың эрткен айларында коллектив бүдүрүлгеч бедик көргүзүглерлиг ажылдаан.

Эрткен бирги карталдың планныг онаалдазын, социалистиг хүлээлгелерин эки күүсеткеш, Кызылдың үлетпүр бараннар садыының магазининиң аразында күш-ажылчы маргылдаага мурнакчыларның одуруунче киргивис.

«Саян» универмагтың комсомолчу-аныяктар бригадаларыбиле магазинивис чарыштыр. Бирги кварталдың түнели-биле өөрүвүс чамдык көргүзүглер талазы-биле бисти элээн мурнааш, чарыштың бирги черин эзлээн, ийигизи — бисте. Ол кварталда үре-түнелдиг ажылдаанывыс — коллективте ажылдакчы бүрүзүнүң хей-аъдын көдүрген болгаш ажылдың темпизин оон-даа бедик тударын хүлээдиргеи. Ону апрель, майның бүдүүлгечи көргүзүглери бадыткаан. Үстүнде ийи айларда үүрмектен садар бараан саярлгазының планныг онаалдалары түс-туста 102, 103 хуу күүсеттинген. Күш-ажылга чарыштыг кожаларывысты бо удаада бүгү көргүзүглер-биле ажыл эртивис.

Садыгның магазиннериниң аразында калбарган социалистиг чарышка киржириниден ангыда, магазинниң килдистери боттары чарыштыг. Түнелиин ай саныида үндүрер. Социалистиг чарыш комиссиязы чарыштыг түнел тура, килдистиң ажылын бүгү тала-биле өөренип көөр. Хүлээлгезин бүрүн күүсеткеи, күш-ажылдың сагылга-чуруму эки бригаданы тиилекчи кылдыр санаар болгаш оон садыгжыларының шалыныга 10 хуу төлевирин немей төлээри көрдүгеи. А бир эвес ажыл шагы үскеи, ажылдап озалдаан тваарылга бар болза, айтырыгны шынгыы көөр апаар. Ынчангаш килдис бүрүзүнүң чаңгыс кижи дег демниг ажылдап турары-даа ында. Демнигде күштүг дижир болгай.

Магазинниң беш килдизиндеи майның түнели-биле Н. Декабрь эргелекчилээн тринотаж килдизи планныг онаалдазын 101,9 хуу күүсеткеш, социалистиг чарышка мурнаан. Аныяк садыгжы Г. Зайцеваның удуртканы идик садар килдис чарыштың тиилекчилериниң чыдып калбаан. Планныг онаалдазын күүсетпээн бригада чок. Ажыл, план күүселдезии дең-дески.

Планныг онаалда күүселдези-биле чергелештир социалистиг хүлээлгелиниң негелделериниң бирээзи — садыгның бедик культуразын чедип алыры болур. Ону күүсетпишаан, садыл алыкчыларның негелделерин долу хандырары-биле бар арганы ажыглап, бараанарны четчелээр хемчегларни ап чорудуп турар бис.

Коллектививистиң ажылдакчылары шупту комсомолчулар, аныяктар. Ынчангаш оларның профессионал мергежилин бедидер айтырыгны бисте багай эвес тургускаи. Аныяк садыгжылар аразында «Мергежилиниң тергиини», «Эң эки садыгжы» деп ат дээш конкурстары болгаш күш-ажылдың мурнакчылары, хоочуннары-биле ужуражылгаларны организастаары чанчыл болу бергеи.

Садыг шугумунга хөй чылдарда-ажылдан келген болгаш, арга-дуржулгам бар. Аныяктарны хууда үлегер-чижек-биле күш-ажылдың, амыдыралдың чаагай чанчылдарынга кижизидип, чанчыктырары — бистиниң, хоочуннарның мурнунда буянныг үүле. Олар бистиң арга-дуржулгавыстан хөй чүүлдерге өөренип турарлар. Ынчангаш аңаа чоргаарланыр бис.

«Детский мир» магазининиң демниг коллективи күш-ажылчы чедишкиннерин бижытлавышаан, хоорайның улуг-биче садып алыкчыларынга, оон аалчыларынга төлептиг бараан болур дээш улам кызымак ажылдаар.

И. ДЕКАБРЬ,
садыгжы, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниг эдлекчизи.

МАСТЕРЛЕРНИҢ ДУРЖУЛГАЗЫН — ХӨЙГЕ

(РЕСПУБЛИКАНЫҢ СААНЧЫЛАР КОНКУРУЗУНДАН)

ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң сүт-бараан фермазының чайгы турлаанга машина-биле инек саарының мастерлериниң оигу республика конкурузу болуп эрткен.

Машина-биле инек саарының мастерлериниң конкурстарын организастап эрттирип турар ап-ргаиы көдээде чаартылгаларның база бир көскү херечизи болур. Совхозтарның фермаларында хол-биле кылыр ажылдарны механизастаары чыл келген тудум калбарып турар. Ынчангаш саанчының мергежили чоорту чидип, оон орнуига инекти машина-биле саарының мастери деп чаа профессия пептерээн. А ол дээрге саанчы кижи малдың сүт бээрииң физиологиязын эки билир болгаш нарын техниканы будүрүкчүлүг ажыглап билирр ужурлуг дээни ол-дур. Ынчангаш конкурстуң кол-ла сорулгазы болза сүт бүдүрериниң технологиязын экижидери, инекти машина-биле саарының аргазын калбаз-биле пропагандалаары, саанчыларның мергежилии болгаш күш-ажылының бүдүрүкчүлүүн бедидери болур.

Маргылдааның түгүл эрткен чылдагы республика чемпиону, «Кызыл тараачын» совхозтуң саанчызы Надежда Мазилкина кодурген. Конкурстуң киржикчилери инек саар «Волга», «Импуль», «Майга» деп аппараттарны чазып, шын эптээринге, оларны чуурунга, оон соонда бир инекти саарынга эң эвээш үени чарыгдап тургаш, эң хөй саннарны алырынга маргылдашканнар.

Мастерлериниң аразынга маргылдаа баштайгы мииуталардан-на чидиглеигеи. Кижи бүрүзү бодуиуң билиг-мергежилин аңаа долузу-биле көргүзерии кызыдып, шаиналдыг черии ээлээриигге чүткүп турган.

Ниитизи-биле хөлчок солун, чидиг эрткен маргылдааның түнелиинде «Кызыл тараачын» совхозтуң саанчызы Вера Викторовна Калюкина кымга-дээ аштырбайн, 84,4 саиы алгаш, республика чемпиону атты чаалап алган. Ол-ла ажылагыйдан келген саанчылар Надежда Мазилкина биле Валентина Попова чемпионга бичии-ле четпейн, 83,7 болгаш 83,6 саниарны алгаш, ийиги, үшкү черлерни ээлээн.

СЭКП-ниң XXVI съездизи аттыг совхозтуң саанчызы Эльвира Сат 64,77 саиы алгаш, аныяк саанчылар аразынга республика чемпиону атты чаалап алган. Конкурстуң эң аныяк киржикчизи, «Шекпээр» совхозтан саанчы Матрена Монгушка тускай шаналды тыпыскан.

Команда талазы-биле бирги черии бии-хемчилер алган. А Каа-Хем болгаш Кызыл район. яриың командалары ийиги, үшкү черлерни ээлээн.

В. КУДРЯВЦЕВ.

ЧУРУКТАРДА: инекти машина-биле дүрген саарынга бо чылдың республика чемпиону В. Калюкина (үстүүден). Аныяк саанчылар аразынга чемпион болган Э. Сат. Маргылдаага ийиги черии алган Н. Мазилкина; «Бүрен» совхозтуң саанчызы, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Б. У. Сувак инек саар аппаратты эптеп тур (адаанда чурукта).

Авторлуң фотолары.

СОРУЛГАЛАРНЫ ТОДАРАТКАН

Улус депутаттарының Барыын-Хемчик район Совединиң ээлчеглиг сессиязы болуп эрткен. Аңаа СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлериниге дүүштүр районуң чер-чер Советтериниң сорулгаларының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Айтырыг талазы-биле илеткелди район Совединиң күүскомунуң даргазы Ш. Д. Ооржак кылган.

Илеткелчи болгаш сессияга санал бергеннер чер-чер Советтериниң организас-массалыг ажылында эки түүлдерни айтып, девискээринде турар бүдүрүлге, албан организацияларның социалистиг хүлээлгелерин, планныг онаалдаларын күүседириие Советтериниң киржилгезиниң идепкейжээнии демдеглээн. Депутаттар, актив партияның съездизиниң шиитпирлериниге дүүштүр сорулгаларын чугаалап тура, ажылхеректе чепчестерии чайладырынче улуг кичээнгейии угландырган.

Ак-Довурак хоорай Совединиң күүскомунуң даргазы Х. Ч. Сарыглар, «Тыва дагдүгү» комбинаттың экскаватмашинизи А. П. Ларионов, «Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык салбырының хойжузу К. Ш. Монгуш, ол-ла совхозтуң Бижиктиг-Хая сүт-бараан фермазының саанчызы Е. М. Монгуш болгаш оон-даа өскелер сессияга санал берип, ажыл-ижии чугаалааннар.

Бижиктиг-Хая сүт-бараан фермазының саанчызы, депутат Е. М. Монгуш саналынга коллективиниң он бирги беш чылдың баштайгызының эрткеи айларында ажылын, социалистиг хүлээлгелериниң канчаар күүсеттинин турарын чугаалаан. СБФ-ниң ишчилери бо чылдың эрткеи дөрт айларының планныг онаалдазын 110 хуу күүсеткеи, сүт саалдазының хемчээли эрткеи чылдың бо үеэиниидеи бо хүннерде 30 хуу өскеи, малдың баш санының хораар чоруу 40 хуу кызырылган. Ферманың кадарчылары, саанчылары бар арга-курлавырларын санап көргеш, инек бажын чеди, сүт саалдазын алды хуу өстүрерин хүлээгеиин ол чугаалаан.

Сессияга чугаалашкан айтырыг талазы-биле тодаргай хемчеглерни хүлээп алган.

А. БЕГЗИН-ООЛ.

Наадымга уткуштур

МАГАДЫЛАЛДЫ АМДЫГААШТАН ТУРГУСПУШААН

Кызыл районнуң «Тиилелге» совхозунуң мал ажылдыглары он бирги беш чылдың баштайгы чылында ниитиниң малының баш санын өстүрер, оон төлүн камгалап алыр талазыбиле социалистиг үлээлгелерин, күрүнеге мал продуктуларын садарының планныг даалгаларын багай эвес күүседип турар. Ам оларның ортузунда республиканың малчыныар Наадымына киржир эрге дээш социалистиг чарыш улам калбарган.

Бо хүннерде хой ажылында база бир чугула кампания — кыргылда эгелээн. Совхоз бо чылын бир хойдан-на 2,6 кг дүктү кыргып ап турган, күрүнеге 58 тонианы дужаар планныг. Дүктүң чидирини болдурбайн, шынарын кудулатпайн, кыргылданы кыска хуусаала, йи неделя дургузунда, организастыг чоруткаш, ол даалганы долузу-биле күүседир дээш белеткеп ажылдахонуктарда оиу күүседип шыдаптар арга бисте бар.

Бо хүннерде хой ажылында база бир чугула кампания — кыргылда эгелээн. Совхоз бо чылын бир хойдан-на 2,6 кг дүктү кыргып ап турган, күрүнеге 58 тонианы дужаар планныг. Дүктүң чидирини болдурбайн, шынарын кудулатпайн, кыргылданы кыска хуусаала, йи неделя дургузунда, организастыг чоруткаш, ол даалганы долузу-биле күүседир дээш белеткеп ажылдаан.

Хойну кыргааш, улаштыр-ла чүүрү-биле оңгачаны септеп, белеткээн. Малдың чайгы профилактиктиг эмнээшкинии чогуур дениелге чорудуп, хойну үш удаа чуурун шиитпирлээн бис.

Келир кышка амдыгааштан белеткеиир дугайында эрэнчилериин кыйгырыын бистиң совхозтуң малчыннары бүрүүбиле деткип, аңаа боттуг ажыл-ижек-биле харылаанар.

Бистиң интервьювус

Кур-черниң малчыннары боттарының ол байырлалынга кадыг күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дең турарын «Тиилелге» совхозтуң директору **Вадим Орамбалович Оюн** бистиң корреспондентивис-биле беседазынга мынчаар тайылбырлаан.

— Республиканың малчынар Наадымынга чедир бир ай ажыг уе арткан. Бистиң совхозтуң мал ажылдыглары ол байырлалды челиишкиннерлиг уткуур дээш бар-ла арга-курлавырларны ажыглап, оиза кызымаккай ажылдап турарлар.

Эрткеи чылдарныиыга дең-дээрге, бистиң амгы көргүзүглериивис багай эвес: совхоз төрүүр 100 хойга оиаастыр 80 хураганы камгалап алган. Ынчаарга Дүктел-оол Эрендей, Балы-Төре Ооржак, Татьяна Баяыл дээн мшкаи мурнакчы хойжулар 100 хойга оиаастыр 98-тен 106 чедир хураганнарны камгалап, мевли доруктурган. Ол база-ла Наадымга төлептиг белек-тир.

Совхоз бирги чартык чылда күрүнеге эът, сүт садарының планныг даалгаларын база багай эвес күүселип турар. Тодаргайлаарга, бо чылдың алды айларында 95 тонна эът садар планныгыста 115 тонна кылдыр күүсеттивис. Сүттү ам-даа өзээн хөй тонианы дужаары арткан. Ынчалза-даа чартык чыл төнүүрүнге чедир арткан ырын багай эвес чоруткан бис. Эрги, чаа ийи пунктуну баш бүрүнгаар эки дерээн, оларның кайызында-даа 24 хачылыг агрегаттары тургускан. Бо чылын хойну колдуунда-ла электрилиг хачылар-биле кыргып, дешилгелиг арганы долу ажыглаарынче кол кичээнгейии салган бис. Пунктуларга ажыллаар кыргыкчылар, класстакчылар, дузалакчы өскө-даа ажылчыннар четчири-биле бар.

Совхозтуң удуртулгазы, партком, ажылчын комитет кыргылдага агитмассалыг ажылды калбартырынче, социалистиг чарышты дээштиг организастаарынче, оон түнелиин үргүлчү үндүрүп, мурнакчыларны шанпан-мактаарынче улуг кичээнгейии салып турар. Ол мшкаш улустуң ажылдарыига таарымчалыг байдалдарыны тургузуп, пунктулар чанында столоваяны-даа ажыктан.

Хойну кыргааш, улаштыр-ла чүүрү-биле оңгачаны септеп, белеткээн. Малдың чайгы профилактиктиг эмнээшкинии чогуур дениелге чорудуп, хойну үш удаа чуурун шиитпирлээн бис.

Келир кышка амдыгааштан белеткеиир дугайында эрэнчилериин кыйгырыын бистиң совхозтуң малчыннары бүрүүбиле деткип, аңаа боттуг ажыл-ижек-биле харылаанар.

Төрээн чуртувуста

МААДЫРЛЫГ ЧОРУКТУҢ УЛАНЧЫЗЫ

ШАХТЕРСК (Донецк область), (СЭТА-ныи корр. Н. Туркин).

Ат-сураглыг Саур-Могила элээигге тараалар быжа бергенде, чылдың-на, СЭКП-ниң XXI съездизи аттыг совхозуиуң тараажылары аңаа аныяктарны тараажыларның өгбүлезиигге хүлээп алырының байырлалын кылырлар. Бо удаада ол солдаты шөлге олар боттарының хүрээлеигиигге ээлчеглиг белүкту — Совет Эвилелиигиң Маадыры В. Ежков аттыг ортумак школаның доозукчуларын хүлээп алганнар.

Оолдар тургустунган чанчылды ёзугаар ажыл-агыйның хоочун кижилериии холдарындан комбайнерларын дулгуурлерии хүлээп алганнар. Олар ук машиналары-биле боттарының болгаш механизаторларының комсомолчу-аныяктар звеиозуиуң даңзызында мөңгезии-биле кииp бижиттинген дәйии маадырының үлүг кылдыр эң баштайгы дужуттуг ажалп алырлар.

Саур-Могиланың чоок-кавызында калбак-делгем ховуга деиээрге, ол 50 ажыг-ла текстар черии тараа шөлүг улуг эвес ышкаш кылдыр сагындырар. Ынчалза-даа ужек сес чыл мурнунда ол хеиниг шөлчүгеш рота командири В. Ежковка болгаш оон ои сес дайынчыларынга бүгү Ада-чурт боол турган Гвардейжилер аңаа шуптузу маадырлыбиле өлгеннер. Балыгланган В. Ежков бөле шарып каан граиаталарны тудуп алгаш, танк адаанче кире халаап, тулчуушкуиу шиитпирлии-биле дооскан.

Ус-шаг черии балыгларын эмнеп каан. Ынчалза-даа ында турар гранит тураскаал оларның маадырлыг чоруун үргүлчү сагындырып көөр.

ТЮМЕНЬНИҢ ЭНЕРГИЯЗЫ

СУРГУТ. (Тюмень область), (СЭТА-ныи корр. В. Жиляков). Күчүлерии хуусаадан ыракта эрте шиигээдип алганы Сургут ГРЭС-тиң коллективиигe энергия будүрерии көвүдедир арганы бергеи. Июнь эгезиинде аңаа чыл эгелиигден бээр плаидаи ажыр будүрген бир миллиард киловатт-шак электри энергиязы алдынган.

Коллектив норма ёзугаар эрткеи чылдың төнчүзүиде тудуп тургускаиы он ниигги агрегатты чаа-ла долу күш-биле ажылдадып киирер ужурлуг турган. Ынчалза-даа олар мыдыг чугула даалганы үш ай дүрген күүсеткеи. Улуг машинист В. Глинскиятиң эзлээ чедишкиниин хандырган. Оон эзлээ ыидыг күчүлуг агрегатты тударының доостуруи маиавайн-даа, ону эдиктир ажылдадып эгелээи турган.

Ол коллективтиң мурнакчы дуржулгазын база-ла Сургутта тудуп эгелээи 2-ги ГРЭС-тиң тудуунга база ажылдаар деп шиитпирлээн.

БОРИСЛАВТЫҢ ПӨСТЕРИ

БОРИСЛАВ (Львов область), (СЭТА-ныи корр). Ол черде бирги эзлээи ажылалда киирген аргыг чок материалдар фабриказының ажылдакчылары күш-ажылчы улуг чедишкиниии чедип алган. Ол будүрүлге чери июнь эгезииде бир миллиои дугаар дөрбелчии метр пөстү будүрүп үидүрген.

Ында бүгү-ле ажылды механизастаан болгаш автоматчыткан. Фабриканың тудуу чоруп турда-ла, дирекция черитускай курстарны тургузуп, кадрлар белеткелии эгелей берген тургап. Олар дериг-керекселдерии эптеп тургузарынга база киришкеннер. Амгы үеде фабриканың ийнги эзлээиии специалистерии белеткеп эгелей берген. Оиу ажылдадып эгелээи соонда ук будүрүлге чери чылдың-на барык бир чүс миллиои дөрбелчии метр пөстү кылып үидүрер апаар.

—Фабрика дыка хөй материалдыг болгаш күш-ажылчы курлавырларыиы кампаи ылырын хандырар — дей, кол инженер М. Козич чугаалап турар. — Аргыг чок пөстерии белеткээрде хөй күш, үе-шак үнер ажыл — оиу удазынардан аргыир ажылды кылбас болур. Ындыг материалдарны кылыр чиг-эт дээрге, хендирииң, дүктүң, хөвеиниң болгаш химиктиг волокиолар. иың артыкшылары болур.

ДАШТЫКЫДА

НЬЮ-ЙОРК. Ында парлаттынган «Нью уорлд ревью» журиалдың тускай номери СЭКП-ниң XXVI съездизиие тураскааттынган. СЭКП ТК-ның Чиигиие секретары Л. И. Брежневтиң кылганы СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелиинiң кол-кол үүлдерии, өске-даа документилерии, съездиниң ажалчыларының, оон иштииде АКШ-тың Коммунистиг партиязының Чиигиие секретары Г. Холлдуң чугаазының бижимеллерии чарлаан.

Журиалдың редакция үүлүнде бижээни болза: СЭКП-ниң XXVI съездизи ёзугуг төөгүлүг болуушкун, оон ужур-дузазы Совет Эвилелиниң девискээриидеи-даа ыракта ажыг. Оон шиитпирлери америк улустуң амыдыралының бүтүү талаларын база хаара туруп турар. Ында кижи төрелгетеиии камгалап алырының дугайында сагыш салыышкын база илереттинген. Тайбыңиың келир үези, ядролуг халаптың баш удур болдурбазы, бөмбүрзектиң бодуиуң келир үези-даа амгы үеде Совет Эвилелиниң бүгү талалыг, ажык саналдарынга Вашиигтой канчаар харылзаар болдур, оон хамааржыр апаар.

ОТТАВА. Делегейииң ийги дайыиының чылдарында совет улус кайгамчыктыг-ла маадырлыг чорукту кылган. Каиаданың улузу гитлержи фашизмден кижи төрелгетеиии камгалап алырынга Совет Эвилелиниң ролюи бедии-биле үнелеп турар. Каиаданың тайбың камгалалыиың конгрезиниң президентизи Дж. Морган СЭТА-ның корреспондентизиие ыича деп чугаалаан.

Бөгүүгү ССРЭ—бүтү делегейге тайбың дээш кол демиселчи. Барыын үелдиг күштериниң база катап бажын ковайтып турар амгы үеде оон ол демисели онза улуг ужур-дузалыг боол турар. Амгы үеде чугаа болза, чүс-чүс миллиои кижилерии үзуткап каапты болур ядролуг чепсек дугайында болу урушкан.

Барыын Европага ортумак ыракшыллың «Першииг-2» ядролуг чепсээи болгаш чалгыныг ракеталарны тургузар дээи шиитпир, СБК-2 керээден ойталаары, Рейгаииың чазааииың ССРЭ-ииң даштыкы политиказын хажылып турары —бо бүгү чүүлдер улустар аразының амгы байдалынга сагыш салып, дайын күзевейи-не турар кижилерии дүвүрээзиии болдурбайн барын шыдавас.

СОФИЯ. Революстуг болгаи антифашистиг шимчээшкиниин хоочуиларының, найысылалдың ажылчы чоинарының төлээлекчилериии. Россияга болгаш Болгарияга революстуг шимчээшкиниии шылгарангай ажылдакчызы, болгар ажылчын аңгының партиязының үидезилекчизи Димитр Благоевтиң төрүттүүгеи хүиүидеи бээр 125 чылынга тураскаткан байырлыг хурал болган. Аңаа БКП ТК-ның Чиигиие секретары, БУР-иуң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Т. Живков, республиканың өске-даа партия болгаш күрүне удуртукчулары олзурушкан.

Хуралга БКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, БУР-иуң Ада-чурт Фронтузуиуң Национал Чөвүлелиниң даргазы П. Кубадинский чүве чугаалаан. А. Благоевтиң төөгүлүг салгалы чоккa бөгүнгү Болгарияны билип алыры берге деп, ол чугаалаан. БУР-иуң ламшыкы политиказының кол чүүлү дээрге, БУР биле СЭКП-ниң, Болгарияның болгаш Совет Эвилелиниң улустарының аразында акы-дүүма найырал, бүгү талалыг кады ажылажылга ол болуруи П. Кубадинский демдеглээн.

ЖЕНЕВА. Күш-ажылдың делегей организациязының кол конференциязының (КДО) ында эртип турар 67-ги сессиязының резолюциялар талазыбиле комитединде конференциияның эң чугула резолюцияларының бирээзиниң — боочепсекти дүжүреринии социал-экономиктиг түнелдериниң дугайында резолюцияның төлевилелия чугаалажыры эгелээн. «Боо-чепсекти эңдере будүрүп үидүреринге канчаар-даа аажок хөй материалдыг, угаан-бодал болгаш күш-ажыл курлавырларын кайы-хамаан чокка чарыгдап турары» шын эвес деп ол резолюцияда айыткан.

Ол резолюцияны ССРЭ-ниң, ГДР-ниң, Венгриияның, МАР-ның, Малиниң, Люксембурггуң ажылчы чоиарының төлээлекчилери саналдан киирген.

Совет профэвилелдериниң төлээлекчизи В. И. Прохоров СЭКП-ниң XXVI съездизиниң үлээп алганы тайбыиы быжыглаарының, чавырлышкыны ханыладырының, боо-чепсекти эңдере будүрерии болдурбазының программазы-биле комитет кежигүннерии танышырган.

(СЭТА).

Партийжи амыдырал

ТӨЛЕПТИГЛЕРНИҢ КУСЕЛИ-БИЛЕ

Бодунуң хүрээлеңин эң төлептиг кижилериң күсели-биле немеп өстүрер, оон шынар составын улам экижидер дээш доктаамал сагыш салыры партия организация бүрүзүнүң бир эң чугула сорулгазы болур. Бо чугула айтырыгга холбаштыр бистиң районнуң партия организацияларының «Партияга хүлээп алышкынының болгаш СЭКП кежигүнүге кандидаттарны кижизидерииниң талазы-биле Киргизиянын партия организациязының ажылының дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын болгаш СЭКП обкомунуң VII пленумунуң доктаалын боттандырар дээш чамдык ажылдарны чорудуп келген. Үш чыл бурунгаар ол дугайында айтырыгны СЭКП райкомунуң пленумунга чүтээлашкаш, үстүнде адаттыгап доктаалдарны амыдырапга боттандырар талазы-биле планхемчегларни ажылдап кылгаш, оларның күсселдезин парткомнар болгаш партия эге организациялары организастап келген.

Ниитизи-биле чер-черде партия организациялары организация талазы-биле бижыгып, сан талазы-биле өзүп турар. Боттарының ажыл-амыдыралын болгаш салым-чолун ленинчи партия биле сырый холбаштырарын күзеп, СЭКП-ге кирип турар эң төлептиг кижилериниң саны көвүдээп. Партия организациялары СЭКП-ге хүлээп алышкынынy улам бедик иелелиг көрбүшаан, оларны чангыстап шилип алырының аргазы-биле чорудуп, эң төлептиг болгаш идепкейлиг, ыангыя шүүт-ла материаллыг бүдүрүлгеде ажылдап турар кижилер-биле партийжи хүрээлеңни немеп, өстүрериие кичээнгейин күштелдирген.

Чижээ, 1976 чылда биске СЭКП-ниң хүрээлеңиие хүлээп алдынганнарның 65 хүүзу ажылчыннар турган болза, эрткен чылын ол сан 68 хүү апарган. Ынчаргa бо чылдың бирги кварталында партийжи хүрээлеңге хүлээп алган 16 кижиниң 75 хүүзу ажылчыннар болуп турар. Оон ангыда партийжи хүрээлеңге шилип, хүлээп ап турарларның хөй нуруузу комсомолчулар. Эрткен чылын болгаш бо чылдың бирги кварталында партияга хүлээп алдынган бүгү эштерниң 68 хүүзу комсомолду дамчыштыр кирген.

Бо чугула ажыл-херекче СЭКП райкому болгаш чамдык парткомнар, эге организацилар доктаамал кичээнгейни салып турар. Партияга хүлээп алышкынны болгаш аныяк коммунистер-биле ажыл «Бай-Тал» совхозтуң парткомунда, № 741 тудуг участогунда парторганизацияларда канчаар тургустунганының дугайында айтырыгларны партия райкомунуң бюрозунга чугаалашкан. Ындыг хевирлиг айтырыгларны парткомнарның болгаш эге организацияларның хуралдарынга өй-ийде чугаалажып турар. СЭКП-ге хүлээп алышкын дугайында билдиреишкинилери колдуунда-ла коммунистерниң ажык хуралдарынга сайгарып, чугаалажып көөр апарган.

«Кара-Хөл». «Тээли» совхозтарда парткомнар СЭКП-ге шүүт-ла совхоз будурулгезинде ажылдап турар, муриакчы төлептиг кижилерни хүлээп алырыие доктаамал сагыш салып турар. Чижээ, ол совхозтардан эң эки будурулгечилер: тракторист Валерий Салчак, сааячы Любовь Норбу, хойжу Дажы Кудрукпай болган оон-даа өскелер партийжи хүрээлеңге немежип, киргеннер. Ол ышкаш № 741 КМК-да болгаш тудуг-септелге участогунда партия организацияларының шинчи составы улам экижип, өзүп турар. Сөөлгү үш чылда ол коллективтерге будурулгенин 6 муриакчылаан партияга хүлээп алган.

Партия организацияларының боттарының хуралдарынга аныяк коммунистер партийжи даалгаларны күүседип, кандидат стажын эрттирип турарының дугайында оларның отчёттарын, дыйнадыгларын доктаамал ап турар. Оларның идейлиг дадыылгазын күштелдирер сорулга-биле аныяк коммунистерниң 8 школазында 143 кижи хаара туттунган. Олар түскай программа ёзүгаар квартал санында кичээлдеп келген. Оларга СЭКП райкомунуң харысалгалыг ажылдакчылары лекцияларны ноомаан.

Бо чылдың январьда районнуң «Культура» бажынынга «Сээн партийжи билединь» деп. кежээнии организастаан. Анаа бүгү аныяк коммунистерни киирштирген. Партия билединиң төөгүзүнүң дугайында кинофильмни көргүскен. Оон ангыда «СЭКП кежигүнүнүң хүлээлгелери болгаш эргелери», «Партия билединиң төөгүзү», «Демократтыг централизм», «Сээн партийжи билединь» болгаш өске-даа темаларга партия райкомунуң инструкторлары бижыглаттынган парторганизацияларында аныяк коммунистерге лекцияларны ноомчун, беседаларны кылып турар.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелиниде: «Партияга киирерин күзээнирнин саны өзүп турар. Партияга чаа кежигүннер хүлээп алырын улам бедик иелелиг көрүп турар апарган»— деп демделээн. Өске-бүгү чердерде ышкаш, бистиң районнуң партия организацияларының хөй нуруузунда бо чугула айтырыгны база-ла ында улам бедик харысалга-биле көрүп, маңаа холбаштыр доктаамал ажылды чорудуп турар.

Оон-биле кады ол-ла айтырыга холбаштыр съездиниң Отчёдунда мынча дээн: «Кирип турарларның политиктиг, ажыл-ишчи болгаш моральдыг мөзүү-шынарын хынап көөрүнге кандидат стажын улам эки ажылдап турар. Ындыг хынаддаиы чамдыктары удуп эртип ыыдаавайн турар». Партияга чаа кирер кижиге кандидат стажы ёзүлүг шынгыы шылгалда деп чүвени ол болу-даа, парторганизация бүрүзү-даа бедик харысалгада билир үжүрлүт.

Ындыг турбуже чамдыктаның дыг эвес-даа болгулаар-дыр. Кызыл-Дагда партия эге организациязы интеллигенциянын бир аныяк төлээлекчизин СЭКП кежигүнүнче кандидат кылдыр хүлээп алгаш, оон-биле чогуур ажылды чорутпаанындан ол сагылга-чурум чок чорукту көргүзүп, дадыырын безин төлевейн турганы илереен. СЭКП райкомунуң бюрозу оны партияга хүлээп албаан. А ол ышкаш ниитизи-биле «Мурнакчы» совхозтуң парткомунуң материалдыг кежикти будурун турар кижилерни СЭКП-ге шилип, хүлээп алыр талазы-биле ажылы база кошкак.

СЭКП-ге хүлээп алышкынның болгаш аныяк коммунистерни кижизидерииниң айтырыглары дээрге тур уеинн хөрээ эвес, парторганизация бүрүзүнүң доктаамал сагыш салыр, олардың кезээде кичээнгейнинн төөгүге тургустунар үжүрлүг эң чугула сорулгаларының бирээзи болур. Ынчангаш бо чугула айтырыгны СЭКП-ниң XXVI съездизинин негелделеринге, партия Төп Комитединин айтышкынынарынга дүүштүр тургузар дээш районнуң чер-черлеринде партия организацияларының моон соңгаар-даа чүткүлдүг ажылды чорудар апаар.

Х. ХЕРТЕК,
СЭКП Бай-Тайга райкомунуң организастыг кылдазының инструктору.

БРИГАДИР

Улустуң хууда чагыларын хүлээп алыр Кызыл хоорайда «Чечек» ательезинде социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чорун орар мурнакчы бригадалар бар. Оларның бирээзин В. А. Егорова удуртуп турар. Валентина Александровнаның бригадазы чагыкчыларга костюмнар даарап бээр.

— Бригадам коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик аттыг чаалап алган. Оон бээр беш чыл чедип турар. Ынчангаш: «Чангызы—хөйү, а хөйү—чангызы дээш» деп хөйге билдингир апарган девизтин адаа-биле ажылдап келген бис. Ынчаар ажылдаарывыс — берге-даа, харысалгалыг-даа болур-дур. Ол бистен чүгле улам эки, кызымак ажылдаарын негеп турар. Ындыг болганда ажылчыга адывыска шынчы, аңаа төлептиг болур дээш чайгыс демнинг, пайыралдыг ажылдап турар бис — деп, ол чугаалаш, даарап орган хевин чайладыр салып кагды.

«Чечек» ательезинге ол үш чыл бригадирлеп келген хоочун ажылгынның ажыл-херээ-биле таныжылгам ынчаар эгелээн.

Бригадир — ол дээрге, бир талазында, албан-дужаал, а ийи талазында, хөй-ниитичи хүзээлге, өске эш-өөрүүн йдегелп, бүзүрели ышкажыл. Оны кижи бүрүүү-ле бодунуу-биле хүлээп алыр. Чамдык кижилер өске эштеринден бир чада бедий бергенде, ажыы-чаны доңгун, чугаа-сооду улустуу дужаар, хөректээриинн аныынче шилчий бээр болгай. Бичиизиден-не күш-ажылга чаныыккан, биче сеткилдиг болган Валентина Александровна ындыг кижилериин санынга кирбээнин ооп хөй чылдар иштинде бригадирлеп келгеин амыдыралчы бариимдаа болур. Дошкун чанныг, доңгун сөстүг кижи турган болза, оиу кадаа ажылдап турар эш-өөрү кайыы аиаа салыр деп: мынчаар чедир бир-ле шинапирлиг хемчеги алкап тургайлар эрткк.

— Бригадир болуру, улустуу удуртуп-башкарары берге бе?— деп, үстүнде болалга хамаарыштыр база бир айтырыг салдым.

— Белеи чүве кайда боор. Дыка берге. Бодап-даа көрүүер: бригадамда он кижи бар. Оларның чүгле ажыы-чаңы, сес-домаа эвес, а ажылга хамаарылгазы, оиу кылыры безин ангы-ангы боор чүве-дир. Ынчангаш кижи бүрүзүу-биле оларның характерии барымдаалап, ангы-ангы арга ажыглап чугаалажыр, а чамдыкта шүүт дилээр-даа апаарыр. Улустуу удуртсуи дээш болганда ынчаар ажылдаарывы менден негеттинин турар. Ынчалза-даа ажылга негелделиг, принципиалдыг болуру чөрле албан — деп, ол элээн делегеигей харын берди.

... Барык-ла үжеи чыл бурунгаар Красноярск хоорайның бир ательезинге аныяк уруг чедип келген. Коллективтин удуртукчуларынга ол дазраиыкчы болур дээш күзеии чугаалап, аиаа ажылдаар дээ келгеиии дыиаткан. Оиу оо, еиикчи кылдыр ажылга хүлээп алган. Ажыл стажы хөй, арга-дуржулгалыг ажылчыи хөрээженнериин ачызында Валя дазраиыкчы мергежилге улам хавдыгып, ёоруу чанчыга берген. Мактадып-даа турар апарган. «Эрбеииг сес дужак кадар, эки сес дуза-лаавр» деп чугаалажыры ышкаш, коллектив кежигүннериин деткимче, мактаныга чалгыиалып, улам хөй-аът киирип, ол ательеге шүүт-ле турумчуй берген. Аиаа ои бир чыл ажылдаш, Бариаулга кежүп келгеинер. Чаа чер, чаа коллектив. Ол хоорайга ур болбаан. Ийи чыл ажылдаш, Кызылга көөп, эрги мергежи-ли ёзүгаар дзарамыкчылай берген.

— Маиал, Кызылга, алдаи чылдар төнчүзүнде келген бис. Ынчан бо ателье Кочетов кудумчузунда Төп харылзаа бажыиыкиин дужүнга турган. Ындыг-ла улуг эвес, чаагыс кат ыяш бажын чүве. Аиаа дазраиыкчылап кирип алдым. Ам оон ора-сомаазы безин чок-тур. Амыралдывыс хөгжүлдези ол хире шапкын-дыр. Матгыг ус мшкажыл бо. Ам үш кат делгем, чырык, чылыг бажында ажылдап турарывыс бо-дур. Он чыл чедс берген боор бис — деп, найысыалга эгелээи күш-ажылыы намдарын ол ынчаар чугаалады.

Удаваида ол бригадир апарган. Оон бээр он үш чыл шүүжүп эрте берген. Валентина Александровна хөй-ниитиии ажылынга идёпкейлиг киржип чоруур. Ол — коллективте эки ажылдыг улустуу контролёрларының бирээзи. Оон кол хүлээлгези — ажылчын дазраиыкчы мергежилге улам хавдыгып, ёоруу чанчыга берген. Мактадып-даа турар апарган. «Эрбеииг сес дужак кадар, эки сес дуза-лаавр» деп чугаалажыры ышкаш, коллектив кежигүннериин деткимче, мактаныга чалгыиалып, улам хөй-аът киирип, ол ательеге шүүт-ле турумчуй берген. Аиаа ои бир чыл ажылдаш, Бариаулга кежүп келгеинер. Чаа чер, чаа коллектив. Ол хоорайга ур болбаан. Ийи чыл ажылдаш, Кызылга көөп, эрги мергежи-ли ёзүгаар дзарамыкчылай берген.

— Маиал, Кызылга, алдаи чылдар төнчүзүнде келген бис. Ынчан бо ателье Кочетов кудумчузунда Төп харылзаа бажыиыкиин дужүнга турган. Ындыг-ла улуг эвес, чаагыс кат ыяш бажын чүве. Аиаа дазраиыкчылап кирип алдым. Ам оон ора-сомаазы безин чок-тур. Амыралдывыс хөгжүлдези ол хире шапкын-дыр. Матгыг ус мшкажыл бо. Ам үш кат делгем, чырык, чылыг бажында ажылдап турарывыс бо-дур. Он чыл чедс берген боор бис — деп, найысыалга эгелээи күш-ажылыы намдарын ол ынчаар чугаалады.

Удаваида ол бригадир апарган. Оон бээр он үш чыл шүүжүп эрте берген. Валентина Александровна хөй-ниитиии ажылынга идёпкейлиг киржип чоруур. Ол — коллективте эки ажылдыг улустуу контролёрларының бирээзи. Оон кол хүлээлгези — ажылчын

Бүрүзүнүң ажылга озал чок кээрии, оон эрте чоруй барбазын хынап, көөрү. Дүржүлгалыг ажылчын даалганы хажык чок күүседип турар. Оон бригадазында чылдагаан чок ажылдан озалдаар кижилер шүүт чок. База бир чугула чүве—В. А. Егорова баштаан кижилериин ажылга брак кылбас дээш демисежип турары болур. Будүргеи продукциниың шынарын шыпарын чида хүн бүрү хынап турар-даа болза, бригада кежигүнери дааратыгаан костюм бүрүзүи боттарының хынамчалыг көрүп, оон чедер-четпес талаларын илереп турарлар. Бир эвес бичии-даа брак тып алган болза, оны ол дораан эдип алыр. Мындыг хемчеглер чүгле эки түннелдерни көргүскен. Бригада май айның бүзүрүлге планын күүседип алган. Хүнде олар беш костюм даарап үндүер планын боттандырып, эки шынарлыг хептерни складка дужаап келген.

Бригаданың чамдык кежигүннери удавас пенсиияже үнеп. Чоокта чаа аиаа үш үрүг ийи эй хүүсаалыг практика эргиргеиб, чоруй барганнар. Олар өөредилгезин доозаш, дедир ол бригадага ажылдап кээр күзелии илереткеннер. Ынчангаш бригадир Валентина Александровна Егорованың сеткилин ёйүп чоруур — кадрлар дугайында айтырыг ынчаи шиитпирлеттиие бээр.

Ажыл дээнде амыр-дыжыг билбес, биче сеткилдиг бригадир Ленинни юбилеи медаль болгаш Чонгуң амыралхандырылга министерствозунуң хүндүлел бижии-биле шаннаткан. Аиаа ажылчын кижиге, эш-өөрүүн бедик үнелели ыыдыг болган.

Ш. ДОРЖУ.

Хой кыргылдазын Эрзинде «Морен» совхозтуң ажыл-ишчилери шалыпкын чорудуп турар. Совхозтуң чүгле Терезиии Хөлде кыргылда пунктузунда безин баштайгы он хонукта алды мун ажыг хой кыргыттынган.

ЧУРУКТА: муриакчы кыргыкчы Владимир Базыр.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

АРГА-КУРЛАВЫРЛАРНЫ ЧӨП АЖЫГЛААРЫНЧЕ

СЭКП-ниң XXVI съездизинге алдаржыткан социалистиг чарышка киржип, чүрттүү мурнакчы автотранспорт будурулгелериниң инициативазын дёкивишаан, бистиң АТБ-ниң хөй-хөй бригадалары, участоктары, цехтери, автоколоннаалары бедик көргүзүлгелиг ажылдаан. Оон түнелиниде Тыва АССР-же улус ажыл-агыйының чүгүи совртурунуң хемчээлин ковудедир талазы-биле кол сорулганы багай эвес күүседип, оиу беш чылда будурулге болгаш сан-хөө талазы-биле чамдык чедишкинерни коллектив чедип алган. Беш чылда республикаже 1,5 миллион тонна яизы-бүрү чүзүтү совртуп, орулга киирериниң планын күүседткен. Күш-ажылдың будурүктүлүү бедик, экономика талазы-биле ажыктыг 330 муң рубльдин чаа техниканы эе көрүп ыыгжавайн, ховуга, турлаглар девискээринге кааптар таварылгалар эвээш эвес дээрзин ол шүгүмчүлээп. Оон ында депутат чамдык ажыл-агыйларда минералдыг чемиишкилгелерии ыыгжап турарында четпестерге, үстүкү органнарның база боттарының үндүрген шиитпирлеринии күүседээнии боттайгыры турары негелделеге дүүшпес. Иймс кидээ, Чаланна хоорай Советтериниң күүсколмарны доктаамал комиссияларның ажыл-чорудулгазынга практиктиг дуза көргүспейн турарындан оларның ажылында четпестёр ёзүзш эвес.

Сессияга сайал берген депутаттар ажыл-иштё чедишкинерий, ёки чүүлдёрёи демдеглевишаан, четпестерии айтып, шүгүмчүлээй.

Районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы, депутат С. К. Ондар сессияга саналынга ажыл-агыйларда чедир шиитпирлеттиимейн турар айтырыглерга доктаеган. Ажылагыйжы эвес чоруктан совхозтарда көвүдээн. Ооибиле кады малдың отчёт-үеедуи тургузуп турарында бар четпестерии сессияга шүгүмчүлээн.

Район девискээринде үлёттүр будурулгелерийи, күш-ажылчык коллёктивтёриниң хөй кезии эрткен дёрт айларыйи планныг ёйёлээзии, социалистиг хүлээлгелёрии бүгай эвес күүсеткен. Эрткен чылдың бо үёзи-биле деиээрге бо хүиёрде үк коллёктивтёр 4,2 мёлиён рубльдиң продукциязын хөйиу будурёи.

Планныг ёйёлёлёрииың, социалистиг хүлээлгелёрииең күүселдёзии хандырбайи бавр будурулге коллёктивтёрёй бар. Чижээ, Чаланна хоорайның хлеб заводунуң, үлетүүр комбинадының талазындан планныг ёйёлёлёзии доктаамал чёдип албайи, үзүктелдирё бээр таварылгалар бар. Дёрт айларның тудуг-монтаж ажылларының планын № 463, 3 КМК-лар күүсеттпээн. Социал-хүзётура, экономика ажылын агыйын удуртпушаан, ында эмнедип турар алдан ажыг кижилерни шинчил, эмнеп турар. Кижилерниң калын дээш буянныг ажыл-ижинге эмчи кижиге черле кандыг бергелер таварышпас дээр. Ынчалза-даа аныяк эмчи ол бергелерге торулбайн, үе-шагыи, биликии харам чокка үндүрүп, эвилеп-эвилеп ажылдап турар.

Дарья Оюновиа Иркутскиниң эмчи институдун эки өөредилгелиг дооскаш, Чөөн-Хемчик районуиуң бир эмнелгезинге ажылчы базымыи эгелээи. Оон элээи уе эрткеи соонда амыралының айы-биле Чаа-Хөлге келгеи бо. Ол санаторийиии улуг эмчизи болуп, оон бүгү ажыл-ишти удуртуп турарын бо-ла дыиаар.

Дарья Оюновиа Аргыиаага өөрүп четтиргеиии илереп турарын бо-ла дыиаар.

Дарья Оюновиаиы санаторийже эмнедип, дыштаныр турар кижилер-даа, коллективтиң ажылдакчылары-даа хүндүлээр.

В. ТЕРГИИН.

«Шынга» харыы

ХЕМЧЕГЛЕР АЛДЫНГАН

«Шын» сөлуига май 10-да «Бора-Шайже көрүзе» деп эгелиг чагаа парлаттынган.

Өвүр районнуң «Коммунизмче орук» совхозтуң малчын үш бригадазының төвү — Бора-Шайда ажылдап, чурттап турар малчыннарның, хойжуларның амыдырал-чуртталгазында, ажыл-ижии тургусканында чамдык четпестерии аиаа шүгүмчүлээн турган.

Улус депутаттарының Өвүр район Советиниң күүсколмунуң даргазы А. Б. Семис-оол солуига парлаттынган шүгүмчүлелге хамаарыштыр харыыны солуиуң редакциязынче чоруткан.

«Бора-Шайже көрүзе» деп эгелиг шүгүмчүлелде киргеи фактылар бадыткатынган. «Коммунизмче орук» совхозтуң парткомунуң, көдээ Советтиң күүсколмунуң хуралынга оиу сайгарып чугаалашкан болгаш четпестерии чайладырының хемчеглерии тодараткан. Оон күүседезиниң боттаныи эгелээнии харыыда айыткан. Чижээ, Бора-Шайда эмнелге пуйктузунуң ажылын эде көрүп, чамдык айтырыгларны чедир шиитпирлээн. Оон түнелинде 17 малчын коданның ишчилери эмчи дузазын үзүктелишкин чок ап эгелээн.

Малчыиарның садыг-биле хандырылгазын негелдеге дүүштүр тургузары-биле малчын кодаиларда автомашиианы тускайлаан, график ёзүгаар ол ам хүи бүрүиүң чугула барааиарын Бора-Шайже сөөртүп, садып турар. Саглыже чаа оруктуң тургустунганы-биле июиь айда аңаа магазин ажыдары көрдүнген.

Советтер амыдыралы

КИЧЭЭНГЕЙНИ—ЧЕТПЕСТЕРНИ ЧАЙЛАДЫРЫНЧЕ

Улус депутаттарының Чөөн-Хемчик район Советиниң сессиязынга СЭКП-ниң XXVI съездизиннң шиитпирлериие дүүштүр район Советиниң сорулгаларының дугайында айтырыгны чугаалашкан.

Районнуң ажылчы чону партианың XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар сорулга-биле ажыл-агыйның адыр бүрүзүие социалистиг чарышты улам калбартышаан, бүгү күштү, оң бирги беш чылдың башгайгысының планныг ёйёлёлёрүи чедиишкиниг күүседирииге угланзырган.

1981 чылдың эрткен дёрт айларында мыйыстыг бода мал-дың баш сайын өстүрериин планы 102,7, хөй, өшкүнүү — 124,5 хуу күүсеттингён. Ажылагыйлар эрткен чылдың ол-ла үезе-биле деиээрге бо чылдың ол үезиидё бызааиы 11,3, аиай болгаш хураганы 22,3 хуу хөйиу кангалап алган. Эрткен кыштаглаашкынның түнелиибиле «Чираз-Бажы» совхоз төрүүр 100 баш хөйдан 93 хураганны, «Искра» — 89-ту, «Алдан-Маадыр» — 84 хураганны түс-туста кангалап ап, дээрё көргүзүглёрлиг болган.

Районнуң ажыл-агыйларында эки көргүзүтлер-биле чёргелештир чёдир шиитпирлеттиимейн турар ёйёлёлёр бар. Сессияга ол талазы-биле шыгыы шүгүмчүлёлёр болган. Чижээ, мал ышкы-бүрүү чыддагаидан ёлүп хораан. «Искра», «Чыраа-Бажы», «Сүт-Хөл», Карл Маркс, СЭКП-ниң XXV съездизи аттарлыг совхозтарда малдың хораичазы хөй. Ниитиии малын оорладып, самчыгдаар чоруктар «Искра», СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтарда көвүдээн. Оон-биле кады малдың отчёт-үеедуи тургузуп турарында бар четпестерии сессияга шүгүмчүлээн.

Район девискээринде үлёттүр будурулгелерийи, күш-ажылчык коллёктивтёриниң хөй кезии эрткен дёрт айларыйи планныг ёйёлёзии, социалистиг хүлээлгелёрии бүгай эвес күүсеткен. Эрткен чылдың бо үёзи-биле деиээрге бо хүиёрде үк коллёктивтёр 4,2 мёлиён рубльдиң продукциязын хөйиу будурёи.

Планныг ёйёлёлёрииың, социалистиг хүлээлгелёрииең күүселдёзии хандырбайи бавр будурулге коллёктивтёрёй бар. Чижээ, Чаланна хоорайның хлеб заводунуң, үлетүүр комбинадының талазындан планныг ёйёлёлёзии доктаамал чёдип албайи, үзүктелдирё бээр таварылгалар бар. Дёрт айларның тудуг-монтаж ажылларының планын № 463, 3 КМК-лар күүсеттпээн. Социал-хүзётура, экономика ажылын агыйын удуртпушаан, ында эмнедип турар алдан ажыг кижилерни шинчил, эмнеп турар. Кижилерниң калын дээш буянныг ажыл-ижинге эмчи кижиге черле кандыг бергелер таварышпас дээр. Ынчалза-даа аныяк эмчи ол бергелерге торулбайн, үе-шагыи, биликии харам чокка үндүрүп, эвилеп-эвилеп ажылдап турар.

Дарья Оюновиа Иркутскиниң эмчи институдун эки өөредилгелиг дооскаш, Чөөн-Хемчик районуиуң бир эмнелгезинге ажылчы базымыи эгелээи. Оон элээи уе эрткеи соонда амыралының айы-биле Чаа-Хөлге келгеи бо. Ол санаторийиии улуг эмчизи болуп, оон бүгү ажыл-ишти удуртуп турарын бо-ла дыиаар.

Дарья Оюновиаиы санаторийже эмнедип, дыштаныр турар кижилер-даа, коллективтиң ажылдакчылары-даа хүндүлээр.

В. ТЕРГИИН.

ЧУРУКТА: Чаа Шагаан. Арыг хоорайда Нина Михайловна Егоровааның бригадазында мурнакчыларның бирээзи Эзир Мөңгеевна Чалбакай. Ол — бригаданың хоочун ажылчыннарының бирээзи.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

ХЕРЭЭЖЕННЕРНИҢ ТРАКТОР БРИГАДАЗЫ

«Мында Л. А. Тихомированың удурткан херээженнериниң бир дутаар трактор бригадазы ажылдап турар» деп домакты калбак мрамордан бижээш, Ростов областың «Коммунизмче орук» колхозунуң хөөү турлаанда каш чылдар бүрүүзүп байырлыг байдалга аскан турган...

Оон төөгүзү 1969 чылдың чазынында, механизаторлар курузуи доозкан 15 херээжен чангыс бригадага ажылдаар күзелии илереткеи үеде эгелээн.

— Савчылап ажылдап турган мен—деп, Любовь Андреевна сагыммышаан,— мергежилиме ынак турдум. Ынчалзажок ол чылын колхозка чаа тракторлар келген болган. А механизаторлар чедиишпее. Ол күүзүлг тракторларның үүлее чангыс эдиктее ажылдаары меиеи амыраиайн турган. Элээи каш апнактар өөреиип оруткан, ныылгалааы чедиишкиниг дужаагаи. Үш класстың механизаторларының шиисылгазын колга алган бис. Партия обкому болгаи райкому херээженнер бригадазын тургузар дээш күзелиисти бүрүү-биле деткээи. Эштерии бригаданы удуртуруи меиээ бүзүрээи.

ХерээженнериҢ трактор бригадазы бащтайгы чылда-ла муи гектар черге дүүгүт өстүрген. Олар гектар бүргүүдеи-не мурнакүзүүлээп 4 центнерден хөй дүжүүтү ажадаганнар. Ол-ла чылын трактористер бригадирии Любовь Андреевиа Тихомирова колзовуларның III Бүгү-эвилел съездиниң ындырадел бүгү курттаа имиидат кыйырыгны тараткан: «Херээженнерии — трактористёё. Трактористериің чаагай эгелээшкиии өскелерге дыргын таараан. Бөгүи чаңгыс районда бёзин херээженнериҢ 30 хире трактор бригадазы болгаш двеновзу ажылдап турар. А Доиуң ховуларында трактор, комбайи, автомобиль башкарып турар херээженнериҢ саны дерт муң чартыктан хөй. Бригадир болгаш оон өөрү Татьяна Оларенко, Зиианда Игуменцева, Дина Клименко олар дуржулгалыг механизаторлар болган. Олар бригадазына немешкеи аныяктарның дагдыныкчылары болуп, арга-сүмеэйи доктаамал дамчыштыр келгеи.

Тихомирова техниканың чажыттарын хүи бүрүде шиидгээтпишаан, мергежилиииң дуржулгазын аныяктар-биле үлежип турар. Трактористериің хөй-кезии бирги болган йиги класстың йёханизаторлары болган. Оларның алдазы чазактың шилилелий алган. А Любовь Андреевиа Тихомировага Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тывыскаи.

ХерээженнериҢ трактор бригадазының кежигүннериниң арагында көдээ болгаи район Советиниң депутаттары, херээженнер совуделиниң, улустуу контроль- балүүнүң, школага болгаи ог-бүлеләрге деткимче көргүзер совулел кежигүнеря бар. А бригалир болу— РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң чежигүну болгаи РСФСР-ниң Дээди Советиниң депутады.

1979 чылдың мартта Л. А. Тихомированың бригадазы боттарының юбилейин демделээн. Он чыл бүргүзээр ол коллективтиң эгелээшкиниь-биле механизаторларның тускай билиин чедип алыр массалыг шиилүшкин эгелээн.

Б. СИДОРЕНКО.

Ада-чурттуң Улуг дайынының эгелээн хүнүнден бээр 40 чылынга

Тулчуп тургаш, тиилеп унген

Алды чыл үргулчүлээн делегейниң ийиги дайыны кижи төрелгеттениң төөгүзүүге эң-не хөй хан тогуушкунуг дайын болган. Оон кыптыгып үнгени дээш харысалганы империализм, тергиндекчи ангылар болган империалистиг, улуг күрүелерниң чазактары хүлээп алыр апаар. Дайынның кол өскүдүкчүзү герман фашизм болгаш оон эвилелчилери — фашистиг Италия биле милитаристиг Япония болганнар. Оларның эжелекчи планнары АКШ-тың, Англияның болгаш Францияның талазындан чогуур ойтур шавышкыны албаан. Олар агрессияны ССРЭ-ге удур углаарын кызыдып турганнар.

Дайынны болдурбас дээш чүгле Совет Эвилели чайгылыш чок болгаш туруштуг демиселди чорудуп турган. Фашистиг агрессияны коллективтиг ойтур шавар дугайында Совет чазактың бүгү саналарындан барыын күрүелер ойтадып ксапканнар.

ССРЭ-ниң дайынче киргени делегейге шериг политиктиг байдалды, делегей ареназынга күштериниң денгиүүрүн үндезинде-биле өскерткен. Бистиң чуртувустуң болгаш Гитлерге удур өске-даа күрүелериниң талазындан ийиги делегей дайыныың характерин хостакчы, чөптүг байдалдыг кылдыр шүүт тодаргайлаан. Совет Эвилелиниң Ада-чурт дайыныың эгелээни-биле кады ийиги делегей дайыны капиталистиг системаның девискээриниден үнген.

Совет Эвилели ангы талазыбиле революстуг, Ада-чурт дайыныың чорудар берген. ССРЭ чүгле фашизмге удур коалицияны тургузарынга кол рольду ойнаан эвес, а харын фашизмге удур демиселге авангардчы болгаш шинтпирлиг күш болуп берген.

Фашизмге удур коалицияның чурттарыныың үзүк хуусаалыг болгаш күжениишкиниг демисели чайынаачак тиилелге-биле доозулган. Аңаа кол рольду Совет Эвилели ойнаан. Фашистиг Германия шериг, экономика, мораль-политиктиг аштырышкыңга таварышкаш, долузу-биле дүжүп бээр ужурга таварышкан.

Делегейниң кол агрессорларыныың бирээзи болур герман фашизм империалистиг монополияларга күткүдүп турзадаа, алдар чок аштырышкыңга таварышкан. 1945 чылдың сентябрьда империалистиг Японияның чылча шапкан соонда Европага болгаш бүгү делегейге тайбың бүрүн догуланган. Ону миллион-миллион кижилер кадыг-дошкун демиселдиң түнелинде чаалап алганнар.

Фашизмниң тиилээниниң кол киржикчизи болгаш төөгүге болуп көрбээн маадырлыг чорукту кылган Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга баштаткан совет улус болган. «Бистиң кайгамчык чонувус, **маадыр** чонувус, чаныш-сыныш чок чонувус оттуг дайын чылдарында алдар бүргээн Ленинчи тугувустуң, Улуг Октябрьның тугун, социализмниң тугун тиилелгелиг кинскидин, бүгү делегейниң кырында бедик туткан» деп, Л. И. Брежнев демделээн.

Социалистиг ада-чуртуң камгалаар дээш чөптүг болгаш хостакчы дайынны чорудуп турган болгаш совет улус, оон Чепсектиг Күштери фашистиг Германияны тиилээринге чугула рольду ойнааннар. Делегейге бирги социалистиг күрүнелиг, келир үеде делегей хөгжүлдезиниң, демократияның салымчолу ынчак бүрүн шинтпирлеттингең.

Герман фашизмниң өскүдүп үндүрген дайыныың үезинде ССРЭ-ниң политиктиг сорулгазы чүгле социализм чуртуның кырында диргелип келген өлүмнүг айылды чок кылыры эвес, а нацист дарлалдан Европаның улустарын хостаарынга дузалажыры, фашист ёзучурумну долузу-биле узуткап, чок кылыры, делегей хөгжүлдезиниң болгаш демократияны камгалаары, тайбының болгаш сайзыралдың оруу-биле бүгү нацияларның хостуг хөгжүлделиг болурунга таарымчалыг байдалды тургузуп бээри болуп турган.

Фашизм-биле кадыг-дошкун сетиржип алышкынының чылдарында совет улус бедик коммунистиг идейлиниң, эрес-мааадыр, чаныш-сыныш чок чоруун, бир деминиң, дайзыныы көөр хөөн чогун, социалистиг Төрээн чурту дээш амы-тынын бээрингe белеңнең көргускенер. Фронтуга, тылга болгаш дайзыныың түр эжелеп алган девискээрлеринге совет кижилериниң массалыг мааадырлыг чоруктары дайзыныың күжүн суларадып, немец-фашистиг аг-шеригни чылча шаварынга бир чугула үндезинниериниң бирээзи болган.

Ада-чурттуң Улуг дайыны делегейниң ийиги дайыныың кол кезээ болбушаан, еске фронтуларда болуушкуннарның хөгжүлдезинге улуг салдарны чедирип турган. «Совет улустуң маадырлыг демисели делегейге тайбың бүрүн догуланган. Ону миллион-миллион кижилер кадыг-дошкун демиселдиң түнелинде чаалап алганнар.

Фашизмниң тиилээниниң кол киржикчизи болгаш төөгүге болуп көрбээн маадырлыг чорукту кылган Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга баштаткан совет улус болган. «Бистиң кайгамчык чонувус, **мааадыр** чонувус, чаныш-сыныш чок чонувус оттуг дайын чылдарында алдар бүргээн Ленинчи тугувустуң, Улуг Октябрьның тугун, социализмниң тугун тиилелгелиг кинскидин, бүгү делегейниң кырында бедик туткан» деп, Л. И. Брежнев демделээн.

Социалистиг ада-чуртуң камгалаар дээш чөптүг болгаш хостакчы дайынны чорудуп турган болгаш совет улус, оон Чепсектиг Күштери фашистиг Германияны тиилээринге чугула рольду ойнааннар. Делегейге бирги социалистиг күрүнелиг, келир үеде делегей хөгжүлдезиниң, демократияның салымчолу ынчак бүрүн шинтпирлеттингең.

Герман фашизмниң өскүдүп үндүрген дайыныың үезинде ССРЭ-ниң политиктиг сорулгазы чүгле социализм чуртуның кырында диргелип келген өлүмнүг айылды чок кылыры эвес, а нацист дарлалдан Европаның улустарын хостаарынга дузалажыры, фашист ёзучурумну долузу-биле узуткап, чок кылыры, делегей хөгжүлдезиниң болгаш демократияны камгалаары, тайбының болгаш сайзыралдың оруу-биле бүгү нацияларның хостуг хөгжүлделиг болурунга таарымчалыг байдалды тургузуп бээри болуп турган.

Фашизм-биле кадыг-дошкун сетиржип алышкынының чылдарында совет улус бедик коммунистиг идейлиниң, эрес-мааадыр, чаныш-сыныш чок чоруун, бир деминиң, дайзыныы көөр хөөн чогун, социалистиг Төрээн чурту дээш амы-тынын бээрингe белеңнең көргускенер. Фронтуга, тылга болгаш дайзыныың түр эжелеп алган девискээрлеринге совет кижилериниң массалыг мааадырлыг чоруктары дайзыныың күжүн суларадып, немец-фашистиг аг-шеригни чылча шаварынга бир чугула үндезинниериниң бирээзи болган.

Ада-чурттуң Улуг дайыны делегейниң ийиги дайыныың кол кезээ болбушаан, еске фронтуларда болуушкуннарның хөгжүлдезинге улуг салдарны чедирип турган. «Совет улустуң маадырлыг демисели делегейге тайбың бүрүн догуланган. Ону миллион-миллион кижилер кадыг-дошкун демиселдиң түнелинде чаалап алганнар.

Фашизмниң тиилээниниң кол киржикчизи болгаш төөгүге болуп көрбээн мааадырлыг чорукту кылган Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга баштаткан совет улус болган. «Бистиң кайгамчык чонувус, **мааадыр** чонувус, чаныш-сыныш чок чонувус оттуг дайын чылдарында алдар бүргээн Ленинчи тугувустуң, Улуг Октябрьның тугун, социализмниң тугун тиилелгелиг кинскидин, бүгү делегейниң кырында бедик туткан» деп, Л. И. Брежнев демделээн.

Социалистиг ада-чуртуң камгалаар дээш чөптүг болгаш хостакчы дайынны чорудуп турган болгаш совет улус, оон Чепсектиг Күштери фашистиг Германияны тиилээринге чугула рольду ойнааннар. Делегейге бирги социалистиг күрүнелиг, келир үеде делегей хөгжүлдезиниң, демократияның салымчолу ынчак бүрүн шинтпирлеттингең.

Герман фашизмниң өскүдүп үндүрген дайыныың үезинде ССРЭ-ниң политиктиг сорулгазы чүгле социализм чуртуның кырында диргелип келген өлүмнүг айылды чок кылыры эвес, а нацист дарлалдан Европаның улустарын хостаарынга дузалажыры, фашист ёзучурумну долузу-биле узуткап, чок кылыры, делегей хөгжүлдезиниң болгаш демократияны камгалаары, тайбының болгаш сайзыралдың оруу-биле бүгү нацияларның хостуг хөгжүлделиг болурунга таарымчалыг байдалды тургузуп бээри болуп турган.

Фашизм-биле кадыг-дошкун сетиржип алышкынының чылдарында совет улус бедик коммунистиг идейлиниң, эрес-мааадыр, чаныш-сыныш чок чоруун, бир деминиң, дайзыныы көөр хөөн чогун, социалистиг Төрээн чурту дээш амы-тынын бээрингe белеңнең көргускенер. Фронтуга, тылга болгаш дайзыныың түр эжелеп алган девискээрлеринге совет кижилериниң массалыг мааадырлыг чоруктары дайзыныың күжүн суларадып, немец-фашистиг аг-шеригни чылча шаварынга бир чугула үндезинниериниң бирээзи болган.

Ада-чурттуң Улуг дайыны делегейниң ийиги дайыныың кол кезээ болбушаан, еске фронтуларда болуушкуннарның хөгжүлдезинге улуг салдарны чедирип турган. «Совет улустуң маадырлыг демисели делегейге тайбың бүрүн догуланган. Ону миллион-миллион кижилер кадыг-дошкун демиселдиң түнелинде чаалап алганнар.

Совет-герман фронтуга дайзыг дириг күш болгаш техника-даа талазы-биле улуг когаралга таварышкан. Аңаа фашистиң 607 дивизиязы чылча шапкан болгаш туттурган. Гитлерге удур бистиң барыын эвилелчилериве дайзыныың 176 дивизиязын чок кылганнар. Совет шеригler шак ол хире санныг дивизияларны чүгле ийи операцияга — Белоруссияга болгаш Берлинге бүрүн узуткаан.

Эрткен дайынның уржуктары болгаш амгы делегей байдалы делегейниң улустарынга хүүда оожургалды болдурбазыл кичээндирбишаан, тайбының дайзыныарының агрессчи планнарын сойгалап, чогуур үезинде ойтур шаварын даандырып турар.

СЭКП болгаш Совет чазак чурт камгалалың улам быжыглаар дээш доктаамал кичээнгейни салып турар. Совет Чепсектиг Күштер Варшава керээзиниң киржикчилери чурттарның армиялары-биле кады чаңгыс дайзычы эвилелде туруп, тайбыны болгаш социализмни камгалап турар. Бүгү делегейге быжыг тайбыны тургузар дээш ол дайзычы эвилел чээрби ажыт чылдарның дургузунда хосталгага ынак бүгү улустарның эргежайын камгалап келген болгаш аңаа шынчы болуп артардаа.

Генерал-майор А. БАБИН,
төөгү эртемнериниң доктору.

ДЕЛЕГЕЙДЕ БОЛУУШКУННАР ДОПЧУЛАЛЫ

ТАЙБЫҢ БОЛГАШ УЛУСТАРНЫҢ АЙЫЫЛ ЧОК ЧОРУЎ ДЭЭШ

Боо-чепсектерни эңдере бүдүрериниг удур, Европага чепсегленииишкиннерни дүжүрер дээш делегей конференциязы Швециянын пайысылалы Стокгольм хоорайга чоокта чаа болуп эрткен. Европаның, АКШ-тың, Канаданың дайынга удур организацияларының болгаш шимчээшкиннериниң төлээлекчилери, сураглыг хөй-ниити база политиктиг ажылдакчылар конференциянын ажылына киришкен. Стокгольм шуулганының киржикчилериниң партия болгаш шажың талазыбиле үзел-бодалдары бир демей эвес, а янзы-бүрү-даа болза, тайбыны камгалаар, империалистиг бөлүктерниң дайынзырак хөделиишкиннериниг болгаш улустарның хосталгазынга, хамаарышпас база аймыл чок чоруунга ол бөлүктерниң халдаашкынынарынга шинтпирлиг ойтур шавышкыны бээр дээш чүткүл конференциянын делегаттарын сыры каттыштырган.

Кремльдиң Улуг ордузунга июнь 9-та чугаазынга эш Л. И. Брежневтиң оңзалап демделээни болза: «АКШ-тың калбартканы хемчээлиниң талазы-биле кажан-даа туруп көрбээн кедергей хөй эндере чепсегленииишкиң, Пентагонның стратегиг ниити дайынзырак хөделиишкиннери, дорту-биле чугаалаарга, америк империализмниң делегейге тергиндеин тургузарынче угланган халыдаашкынныг ол хөделишкини улустарның чөптүг удуланышкынарын болгаш киленээшкинин болдуруп турардыр».

Бүгү делегейге 1980 чылда шериг сорулгаларыга — 500 миллиард — кедергей хөй түнүт долларны чарыгдаан. Тайбының айтырыгларын шинчилээр талазы-биле Стокгольмнуң делегей институду ол медээни делегей конференциязының үезинде парлаан. Шериг чарыгдалдарынга үндүрген ол хөй хөрекгилериниң барык ортаа кезин Американың Каттышкан Штаттарының болгаш НАТО талазы-биле оон эвилелчилериниң үлүүнге оңаажып турар. Стокгольмнуң шинчилел институдунуң санап көргенин ёзугаар алырга, АКШ-тың болгаш НАТО чурттарының шериг чарыгдалдарындан ййи кажан эвээш хөрекгилерни Совет Эвилели болгаш Варшава керээзиниң өске-даа чурттары боттарының камгаланыр аргазын быжыглаарынга чарыгдаан болуп турар.

Боо-чепсектерни эңдере бүдүрери, массалыг хыдыышкынының чаа чепсектерни, системаларын чогаадырын Американың Каттышкан Штаттары кеэээде эгелеп келген болгаш эгелеп-даа турар. Совет Эвилели болгаш социалистиг өске-даа чурттар боттарының аймыл чок чоруун хандырар сорулга-биле харыы хемчеглерин ап чорудар ужурга таварышкан турар.

АКШ-тың болгаш НАТО-нуң дайынзырак политиказынга улустарның килеңээшкинин болгаш удурланыышкынын кошкадыр дээш делегейниң хөй-ниитизин Вашингтон өжегерээн мегелеп турар. Вашингтонуң болгаш Пекинниң соксаал чокка өөскүдүп турары «совет кыжаныышкын» дээр хоозун чулчуруушкун чогумна улустарны мегелээринче бүрүн угланган.

АКШ-тың кажарлаашкынының болгаш дайынзырак углаашкынынга Стокгольмнуң шуулганы шыгыы ойтур шавышкынын таварыштырган. Ортумак мракшылдың чаа америк ракета-ядролуг чепсээн база далгының эмерик ракеталарны Барыын Европаның күрүелериниң девискээрлеринге экеп иептередир дээн АКШ-тың болгаш НАТО-нуң планнары делегейге дүшкүүрлүг чорукту улам чидигленднрип, тайбының болгаш улустарның аймыл чок чоруунга улуг кыжаныышкынны таварыштырып турар.

ШЫҢГЫЫ ЧӨРҮЛДЭЭЛЕРНИҢ АСПААНДА

Японияның премьер-министри Судзуки Европаның экономиктиг ниитилежилгезинин (ЕЭН) — «Ниити рыноктуң» чурттарында чеде берген Барыын Германияның, Францияның, Англияның, Италияның болгаш Бельгияның чагырыкчы бөлүктери-биле ужуражышкынарның база чугаалажышкынарны кылыры Судзукиниң ол улчуушкунунуң программазында айыткан. Японияның болгаш Барыын Европа чурттарының аразында салгыг экономиктиг чидиг чөрүлдээлерниң түнелинде Судзуки ыдыг улчуушкуну кылыр ужурга таварышканын «Майнити» солуң ажыы-биле бижээн.

Барыын Европаның болгаш Японияның монополияларының аразынга «садыгның ёзулуг дайыны» шагда эгелээн болгаш сөөлгү үеде улам күштелгени билдингир. Японияның автомобиль үлетпурүнүң продукциязын даштыкы чурттарже үндүр садыгларының сөөлгү чылдарда кедергей көвүдээн чорук «садыг дайыны» дыка чидиглендирген. Чижээ, Япония 1979 чылдаазындан 29 хуу хөй автомашиналарны «Ниити рыноктуң» чурттарынга 1980 чылда сайгарган. Автомашиналарны, телевизорларны болгаш өске-даа барааннарны Япония Американың Каттышкан Штаттарынга 1980 чылда арбыдадыр сайгарган болгаш оортан эвээш эвес миллиард долларны алганы — Барыын Европаның монополияларынга экономиктиг шыгыы согуушкун болган.

Американың Каттышкан Штаттары бодуның эвээш эвес күчүзүнге даанмышаан, АКШ-ка автомашиналар сайгарарын «өкі тура-биле» кызырар кылдыр Японияны албадапкан. АКШ-ка 1981 чылда сайгарар япон автомашиналарның хемчээлин 1 миллион 680 мунган хөй эвес кылдыр АКШ доктаатkан. Ол дээрге — 1979 чылда АКШ-ка Японияның херек кырында сайгарган автомашиналарындан 140 мун эвээш болур. Ынчаарга Барыын Европаның чурттарынга 1981 чылдың баштайгы кварталында сайгарган япон машиналарның саны 1980 чылдың бирги кварталда турганындан 18,3 хуу хөй болган.

«Барыын чүктүг экономиканы божаннаткан», «садыг дайыны күштелдирген дээш Японияны «Ниити рыноктуң» чурттары буруудадып турар. Япон барааннарының ол чурттарга хөй сайгарышкыны ыңа ажыл чоктарның санын база көвүдеткен. Ынчалзажок Япония дүжүп бээрин бодаваан, Барыын Европаның чурттары боттарының экономиктиг берге байдалдарын Японияже чүүй каярын оралдашкан деп, оларны удур буруудадып турар.

Г. ШИШКИН.
(СЭТА).

БӨМБУРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болган пик. кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

СОВЕТ САН

АФИНЫ. (СЭТА). Грек коммунистерниң «Ризоспастис» деп солуну редакция чүүлүн «Тайбынга кыйгы» деп эгелиг парлаан. Чер ортузу далайның бессейнинге хамаарыштыр СЭКП ТК-ның Чаңгыс секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң, Президиумнуң Даргазы Л. И. Брежневтиң чоокта чаа ядил үндүрген саналының чугулазының дугайында ыйда чугаалап турар.

Ол черни быжыг тайбың болгаш кады ажылдажылганың зоназы кылдыр боттандырар дээн санал-дыр деп, ук солуң демделээн. Чер ортузу далайдан ядролуг чепсек чү-

САЛЬВАДОР

НЬЮ-ЙОРК. Сальвадорнуң патриоттарының болгаш америк «чөвүлекчилерниң» удуртканы дерии шериг хүнтазының солдаттарының аразынга шыгыы тулчуушкуннар чурттуң пайысылалының сөөгү талазында 120 километр черде Аркатаонуң районунда болуп турар. Хунтаның шериглериниң байдалы чаржынчыг болуп турар деп, ЮПИ агентилел демделээн.

Фарабундо Марти аттыг Национал хосталга фронтузунуң (НХФ) отрядтары Аркатао хоорайны бүзөөлепкен болгаш ынаар шавар халдаашкынны эгелээнин ол агентилел дыңнаткан. Хоорайда бүзөөлеткен хунта шериглеринче немей күштөрни чорудар аргазын дерзии ёзу-чурумнуң офицерлери чидирген: ынаар баар

БҮГҮ ДИ

СОФИЯ. БУР-ның Улус Хуралыңга болгаш эрге-чагырганың оон-даа өске органнарыңга сөөгүлдээларының түнелдерииң дугайында Төп сөөгүлда комиссиязының дыңналының-да парлаан. Ада-чурт фронтузунуң кандидаттары дээш сөөгүкчуларның 99,93 хуузу бадылаан.

Округтуң, общинаның болгаш районнуң улус Советтеринге 53712 депутаттар сөөгүттүрган.

Сөөгүлдаар үезинде болгар улус Болгарияның Коммунистиг партиязының болгаш Ада-чурт фронтузунуң политиказын, БКП-ниң XII съездизиниң программазын изин-биле деткээнин көргускен.

СТОКОЛЬМ. «Боо-чепсектерни эңдере бүдүрериңге удур, Европага чепсегленииишкиниң дүжүрери дээш» делегей конференциязы Швециянын пайысылалынга доозулган. Европаның 30 чурттарындан 85 организацияларның болгаш шимчээшкиннериниң база ол мшкаш делегейниң 13 организацияларының 160 төлээлекчилери делегей байдалының айылдыг чидиглениң турарыбиле холбаштыр боттарының санал-онаалдарын калбаа-биле солушкан.

Ортумак радиустуг ядролуг америк ракеталарны Европага тургузарының дугайында НАТО-нуң үилүрген шинтпирлеп боо-чепсектерни эңдере бүдүрериниң чаа айылынга улустарны таварыштырып турар дээрзин конференциянын медеглелиңде демделээн.

БАГДАД. Багдаттың ооок-рээ чурттакчыларының эвилелдерииңге соңгулдаалрның башгайы үечалазыны эрттиреринең талазы-биле анаа чүве чугаалап турган, бо хемчег болза Эфиопияның ажылчы чоннарының партиязын тургузарының талазы-биле ажылдың тургустуунган бир кезээ болур

Мурнуу-барыын Африканың улусчу организациязы-биле (СВАПО) эң-сеткил каттыштырылгазының кампаниязы, Намибияга хамаарышпас чорукту доп-дораан тыпсыры дээш демисел — Каттышкан Штаттарда калбарган антиимпериалистиг шимчээшкинниң кезээ-дир.

Намибияның чонунуң чөптүг демиселин деткээн чыскаалдар чурттуң хөй-хөй хоорайларынга болган. Мурнуу Африка Республиканың сөөк-язы ылгай көөр ак кештиг дерзии чагырыкчыларының тус черииң үндезии чонунга удур каржы үүлгедиглерин чыскаалганнар ханы килеңээшкин-биле буруу шапкан.

ЧУРУКТА: расистиг мурнуу-африка ёзучурумну делегейге чаасказыырадыр дээш шимчээшкиниге каттыжар талазы-биле ат салыышкынарын болгаш номнар тарадылгазын Нью-Йоркка болган чыскаалдың үезинде чоруткан.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

ЛЕНИНГРАД. 1943 чылдың апрель. Агаардан халдаашкынга удур камгалалдың дайынчылары фашист эжелекчилерниң халдаашкынындан балыглаганнарны өске черже көжүрүп, дажыглап турары.

СЭТА-ның фотохрониказы.

АЙЫЛДЫГ ӨНЧҮК-ЧӨҢГЭЭ

ПНОМПЕНЬ. (СЭТА). «Бампучиа талазы-биле делегей конференциязы» дээр айылдыг өнчүк-чөңгээнин Американың Каттышкан Штаттары болгаш Кытайның чагырыкчылары амгы үеде белеткеп турарын «Кампучиа» солуң бижээн.

Бампучиа Улус Республикага, оон чонунга удур белеткеп турар айылдыг ол өнчүк-чөңгээ Мурнуу-Чөөн Азиига тайбының херээнге база шыгыы кыжаныышкын болуп турар.

ИНДИРА ГАНДИНИҢ ЧУГААЗЫ

ДЕЛИ (СЭТА). Парламентиге чөнүүн (адакы) палатазынга немелде соңгулдаар чорударынга белеткел калбарган үеде Мирзапур хоорайга (Уттар-прадеш штат) болган митингиге Индияның премьер-министри Индира Ганди Индияның национал конгрезиниг (И) башкарыкчы партиязы чурттуп экономиктиг байдалын экижидер талазы-биле көскү чедиишкиннерни чедип алган дээрзин демделээн.

Балбак херегледиң бараанары болур чигир болгаш өске-даа ъаш-чем бараанларынга, нефть продуктуларынга өртектер соолгу чылдарда чаңгыс айлаттынган дээрзин индий чазактың башгыны демделээн. Бодээле болгаш хоорайларда туренги кижилерге, а ол ышкаш чүзү-даа чок тараачыннарга чер бээр талазы-биле социал-экономиктиг программаны амыдыралга боттандырар дээш хөй-ле түүлдерни кылып турар бис деп, ол айыткан.

Бир эвес оппозициялыг партияларның ажык үүлгединишкиннери-биле, ылаңгыя реакцияның күштерин каттыштырган Бхаратия Джаната Партиниң партиязы-биле экономиктиг программа ,үскүлешпээн болза, Индияның чазаа оон-даа бедик көргүүлгерни чедип ап болур турган ийик деп Индира Ганди демделээн. Чүгле ол партия безин шовинисчи сеткил-хөөнүү пропагандалап, корум-чурумну шажын-чүдүлге аргазы-биле сандарадып турар. Чурттуң ишткиги байдалынга хора чедирип турар ол ажыл Индияның национал экономиказынга болган амыдыралчы байдалды экижидериниг улуг хоралыг болуп турар деп, премьер-министр айыткан.

Ж. МАРШЕНИҢ ЧУГААЗЫ

ПАРИЖ. (СЭТА). Францияның чаа чазаанның мурнунда айтырыгларның чугулазын Францияның Коммунистиг партиязының Чингине секретары Жорж Марше айыткан. Ол сорулгаларны күүседиринге бүгү-ле барыын күштериниң кады ажылдажылгазы чугула деп санап тур бис деп, Француз телевидение дамчыштыр ол чугаалаан. Францияның демократтыг өскерилгелериң боттандырарынга киржири-биле коммунистер чазактың составынга киреринге белең дээрзин ФКП-ниң Чингине секретары балыткаан.

ФКП биле социалистиг партияның аразында чамдык айтырыглар талазы-биле дөмей эвес чүүлдерин чугаалап тура Ж. Марше мынча дээн: бистер коммунистер-дир бис, олар болуп артар-даа бис. Бистиң партиябыс биле социалистерниң аразынга ангылаашкынынар турбас ужурлуг. Оон-биле чергелештир бот-боттарывысты деткижип турар чүүлдеривис база бар. Чурттуң мурнунда тургустуунган айтырыгларыны чаасказан шинтпирлеп шылаар бис дээн бодал кайы-даа партияда чок. Ынчангаш, бистер денге, кады ажылдаар ужурлуг бис.

Чазактың экономика болгаш социал айтырыгларының талазы-биле алган баштайгы хемчегleри чөнүүн элээн түренгилериниң негелземинче угланган дээрзин ФКП-ниң Чингине секретары демделээн.

ТУЛЧУУШКУННАР УЛАМЧЫЛАВЫШААН

САН-ХОСЕ. Сальвадор тураскакчыларының «Вексеремос» деп радиостанциязының дыңнатканын ёзугаар алырга, национал хосталганың Фарабундо Марти аттыг фронтузунуң (ФНО) тургусканы революссуң школалары шериг кадрларның баштайгы бөлүүн доостурун үндүрген. Сальвадорнуң төвүнге болгаш соңгу-чөөн талазынга чажыды-биле ажыл чорудуп турган ол доозукчулар шериг болгаш политика талазы-биле билиглерин алгаш, фронтунуң партизан отрядтарынче чорупканнар. Олар Сан-Сальвадорнуң соңгу талазында 120 километрде Аркатав деп черниң чоогунда база Чинчонтепек вулканының девискээрниде дайзыннарга удур демиселди чорудуп турарлар.

Даштыкы агенство черинин зынатканын ёзугаар алырга, ФНО-нуң дайынчыларынга Аркатао чоогунга атакаладып турар хунта шериглериниң байдалы элээн нарыядаан. Дайзыннарга немелде күш келбээн дээш патриоттар кавургуну буза тевискен болгаш оруктарны хайгаарап, вертолёттарның ынаар чедип шыдаар аргазын чок болдуруп турарлар.

Чинчонтепек вулканның чанында база ол чоок кавының суурларында демиселдер улам-чылавышаан. Дайзыннар дар артиллериянын дузазы-биле патриоттарны үндүр ыйлдар дээш орылдашса-даа, оларның оозундан чүве бүтпейи турар.

Хунтаның Чинчонтепек чоогунга, Сан-Висенте болгаш Ла-Пас чоогунга тиилелге чедип алган бис деп хоозун чулчуруушкуннарны ФНО-нуң командылал чери сойгалаанар. ФНО-нуң медээзинден алган көөрге, неделя дургузунда хунтаның шериглери вулканның бажынче чүгле беш-ле километр черни чаалап ап шыдаанар. Сальвадор шаажылакчыларының дээрбээн партиязынар буза булгап үвгеш, удурланыкчызының артыы талазындан кээп дыңзыг согуглу кылган.

(СЭТА).

Ном базар номчукчу

ТӨЛЕПТИГ ЛЕРНИ

Бодунуң хүрээлериниң эң төлептиг кижилериниң күсели-биле немеп өстүрер, оон шынар составын улам экижидер дээш доктаамал сагыш салыры партия организация бүрүзүнүң бир эң чугула сорулгазы болур. Бо чугула айтырыгга холбаштыр бистиң районнуң партия организациялары «Партияга хүлээп алышкынының болгаш СЭКП кежигүнүге кандидаттарны кижизидериниң талазы-биле Киргизияның партия организациязының ажылының дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын болгаш СЭКП обкомунуң VII пленумунуң доктаалын боттандырар дээш чамдык ажылдарны чорудуп келген. Үш чыл бурунгаар ол дугайында айтырыгны СЭКП райкомунуң пленумунга чугаалашкаш, үстүнде адаттынган доктаалдарны амыдыралга боттандырар талазы-биле планхемчегларни ажылдап кылгаш, оларның күүселдезин парткомнар болгаш партия эге организациялары организастап келген.

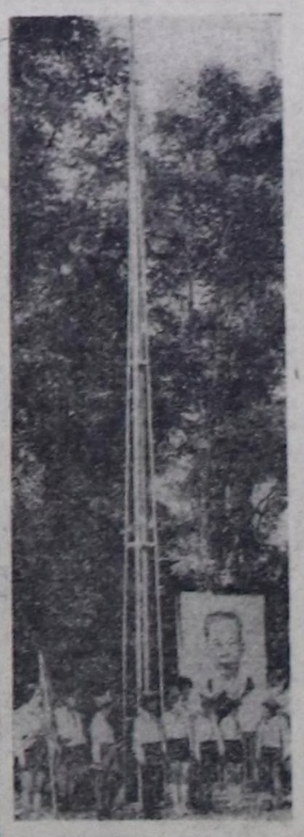
Нинтизи-биле чер-черде партия организациялары организация талазы-биле бижыгып, сан талазы-биле өдүп турар. Боттарының ажыл-амыдыралын болгаш салым-чолун ленинчи партия биле сырый холбаштырарын күзеп, СЭКП-ге кирип турар эң төлептиг кижилериниң саны көвүдээн. Партия организациялары СЭКП-ге хүлээп алышкынны улам бедик иелделиг көрбүшаан, оларны чаңгыстап шилип алырының аргазы-биле чорудуп, эң төлептиг болгаш идепкейлиг, ыңаңгыя шуут-ла материалдыг бүдүрүлеге ажылдап турар кижилер-биле партийжи хүрээлеңни немежип, киргеннер. Ол шынаан № 741 КМК-да болгаш тудуг-септелге участогунда партия организацияларының шынар составы улам экижип, өөрүп турар. Сөөлгү ийи чылда ол коллективтерге бүдүрүлгенин 6 мурнакчыладан ол сан 68 хуу апарган. Ынчаарга бо чылдың бирги кварталында партийжи хүрээленге хүлээп алган 16 кижиниң 75 хуузу ажылчыннар болуп турар. Оон ангыда партийжи хүрээленге шилип, хүлээп ап турарларның хөй нуруузу комсомолчулар. Эрткен чылын болгаш бо чылдың бирги кварталында партияга хүлээп алдынган бүгү эштериниң 68 хуузу комсомолдуң дамчыштыр кирген.

Бо чугула ажыл-херекче СЭКП райкому болгаш чамдык парткомнар, эге организациялар доктаамал кичээнгейни салып турар. Партияга хүлээп алышкынны болгаш аныяк коммунистер-биле ажыл «Бай-Тал» совхозтуң парткомунда, № 741 тудуг участогунда парторганизацияларда кандыгар тургустунганының дугайында айтырыгларны партия райкомунуң бюрозунга чугаалашкан. Ындыг хевирлиг айтырыгларны парткомнарның болгаш эге организацияларның хуралдарынга өй-өйде чугаалажып турар. СЭКП-ге хүлээп алышкын дугайында билдиринишкинерни колдуунда-ла коммунистериниң ажык хуралдарынга сайгарып, чугаалажып көөр апарган.

«Кара-Хөл», «Тээли» совхозтарда парткомнар СЭКП-ге шуут-ла совхоз бүдүрүлгезинде ажылдап турар, мурнакчы төлептиг кижилерни хүлээп алырынче доктаамал сагыш салып турар. Чижээ, ол совхозтардан эң эки бүдүрүлгечилер: тракторист Валерий Салчак, саанчы Любовь Норбу, хойжу Дажы Кудурукпай болгаш оон-даа өскелер партийжи хүрээленге немежип киргеннер. Ол шынаан № 741 КМК-да болгаш тудуг-септелге участогунда партия организацияларының шынар составы улам экижип, өөрүп турар. Сөөлгү ийи чылда ол коллективтерге бүдүрүлгенин 6 мурнакчыладан ол сан 68 хуу апарган. Ынчаарга бо чылдың бирги кварталында партийжи хүрээленге хүлээп алган 16 кижиниң 75 хуузу ажылчыннар болуп турар. Оон ангыда партийжи хүрээленге шилип, хүлээп ап турарларның хөй нуруузу комсомолчулар. Эрткен чылын болгаш бо чылдың бирги кварталында партияга хүлээп алдынган бүгү эштериниң 68 хуузу комсомолдуң дамчыштыр кирген.

Бо чугула ажыл-херекче СЭКП райкому болгаш чамдык парткомнар, эге организациялар доктаамал кичээнгейни салып турар. Партияга хүлээп алышкынны болгаш аныяк коммунистер-биле ажыл «Бай-Тал» совхозтуң парткомунда, № 741 тудуг участогунда парторганизацияларда кандыгар тургустунганының дугайында айтырыгларны партия райкомунуң бюрозунга чугаалашкан. Ындыг хевирлиг айтырыгларны парткомнарның болгаш эге организацияларның хуралдарынга өй-өйде чугаалажып турар. СЭКП-ге хүлээп алышкын дугайында билдиринишкинерни колдуунда-ла коммунистериниң ажык хуралдарынга сайгарып, чугаалажып көөр апарган.

«Кара-Хөл», «Тээли» совхозтарда парткомнар СЭКП-ге шуут-ла совхоз бүдүрүлгезинде ажылдап турар, мурнакчы төлептиг кижилерни хүлээп алырынче доктаамал сагыш салып турар. Чижээ, ол совхозтардан эң эки бүдүрүлгечилер: тракторист Валерий Салчак, саанчы Любовь Норбу, хойжу Дажы Кудурукпай болгаш оон-даа өскелер партийжи хүрээленге немежип, киргеннер. Ол шынаан № 741 КМК-да болгаш тудуг-септелге участогунда партия организацияларының шынар составы улам экижип, өөрүп турар. Сөөлгү ийи чылда ол коллективтерге бүдүрүлгенин 6 мурнакчыладан

Чай болгаш уруглар

ХӨГЛҮГ ДЫШТАНЫЛГА ЭГЕЛЭЭН

Кайда-даа школачыларның чайгы дыштанылгазы эгелээн. Ногаан арыглардыг серии хемнер эриктеринде эң чараш дээш черлерде пионер лагерьлери кызыл галстуктарлыг уруглар-биле долган, өткүт сигналдар, хөглүг барабаннар болгаш ырлар диңмиттелип үнген.

Бистиң республиканың девискээринде чүгле профэвилел обкомнарының шүтүмү-биле 78 пионер лагерьлери ажылын эгелей берген. Оон иштинде күш-ажыл болгаш дыштанылганың 45. хоорай чоогуюун 19. кадыкшылганың 3 лагерьлери бар. Кадыг кошкак уругларга Чербиле, Шуйда, Ак-Туругда тускай лагерьлер тургустуган. Аңаа бо чылын 600 ажыг уруглар кадының быжыктырып. эмчилерниң болгаш башкыларның хайгааралынга дыштанып. Шуйнуң лагери бо чылын бир дугаар ажыттынып турар. Орта 80 кижи дыштанып.

Бо чылын бүгү сезоннарда нинтизи-биле 12 мүң уруглар дыштанып, оларның-биле 500 ажыг студентилер болгаш башкылар ажылдаар. Бирги сезонда 218 хире студентилер болгаш башкылар ажылдап эгелээн. Оон-биле кады 30 хире медицина ажылдакчылары бар. Лагерьлерге ажылдаар 216 кижи 10 хонуктуң семинарын база эрткен.

Уруглариың чурттаар черинең айы-биле Өвүр, Эрзин, Бай-Тайга районнарга чаа лагерьлерни тургускан. Ол ышкаш Дубинин, Чагытай, Ак-Довуракты. пионер лагерьлерин эки белеткээн.

Уруглар дыштаныры-биле кады оларның яңзы-бүрүү мергежилдерге база өөредилгезин хамчылаар. Кызылдың натуралистер станциязынга конпактар лагеринде 120, ол ышкаш хоорейның Культура парыгының спортчу лагерь ажыттынып турар. Аңаа уруглар дыштанмышаан, спорттуң яңзы-бүрүү хевирлерин өөренип, маргылдаалар кылгылаар. Олар «Хүреш» аттыг стадионну эге кылырынга киржип, хүндө 2 шак хире ажылдазы база көрдүнгеп.

Бо чылын республиканың пионер лагерьлеринге өскүс болгаш азырадыкчыларындан чарылган 1200 ажыг уруглар бүгү сезонда аңаа дыштанып.

Уруглариың дыштанырынга таарымчалыг чүүлдерни лагерьлерде тургускан, 8 лагерьлерде пионерлерге кедирер формалар салып алдынган. Эрткен чылын ыңдыг лагерьлер 2 турган. Спорт херекселдерни, көгжүм болгаш өске-даа ойнаар чүүлдер салып алырынга бо чылын садыг организациялары эки хандырган. Лагерьлерде уруглариы аъш-чемниле хандырылгазының белеткели бо чылын дыка экижээн.

Пионер лагерьлериниң дыштанып турар уруглары көргүзүглерни хандырарын болгаш номчуур номнарны эккел бээрининң талазы-биле хамаарышкан албан организациялар боттары чогуур үезинде хандырар дугайында кереэлерни чарган. Оон ында чамдык лагерьлерге бо чылын Кызылга болур хөөмейжилер фестивалының киржикчилери, профэвилелдерниң «Радость» деп ансамбли оюн концерттерин көргүзерлер.

Бүгү-ле эки чүвени уруглара деп бистиң партиявыстың ёда-сагыш салыышкыны ол-дур.

А. АРАПЧОР.

ЧУРУКТАРДА: лагерь ажыдымышкыны; хүнге дадыгышкын.

КҮЗЕЛИ БОТТАНГАН

Оон ада-иези дайын үезинде мөчээн. Ону кырган-авазы өстүргеп. «Кижилериниң кадыы—кол айтырыг. Ол бүянныг ажылдарның бирээзи. Школа дооскаш эмчи сургуулунга өөренип ал, кызым. Кижилерниң кадыын камгалаары дег эки чүве кайда боор» деп, кырган-авазының чагыын ыяап-ла күүселдирип аазаап турган.

Мордва АССР-ниң Ширингушск ортумак школазының чедиги класын 1953 чылда ол чедиишкинниг дооскан. Кадыг дооскаш бөлүк өөрлери ортумак өөредилге черлериче улаштыр өөренип киргеп. А Тамара аазаан созунге ээ болуп, Красноводскиниң медицина училищезинге өөредилгезин уламчылаан. Өөредилгезинге кызымак хөй-шиитпин кыска сургуул чылдар билдиртпейн, эрткен. Училищени ол 1955 чылда эки өөредилге-биле дооскаш, түе черниң кадык камгалал органының айтышкынын ёзугаар Тывага ажылдаары-биле чедип келген.

Кызылга Кадык камгалал министерствозунга кээрге, ону Улуг-Хем районнуң Шагаан-Арыгга ажылдаарын сүмелээн. «Кана-даа ажыллаарга мецээ дөмей-де. Колда чүве чон мурнунга төлептиг ажылдаар херек» деп бодал-биле ол черге барып ажыллай берген.

— Чонның чугаа-домаан билир эвес мен. Баштайгы чылдарда дыка берге болган. Эмчелге бажыңы тар. Эмчилер шүтү чаңгыс ол-ла бажыңга ажыллап турган. Ынчан кол эмчивис — Маргарита Петровна Жукова. Кезер эмчивис база ол чүве. Эң-не баштай аңаа дузалакчы сестралап ажылдаан мен. Ол үеде ортумак эртемниг кадрлар коңчуг ховар. Оон уламыдаан ийи хун-дүн улаштыр дежурныйлаар турган бис. Ажыл коңчуг кызыг-чай чок турган—деп, Тамара Александровна сактып чугаалап орар.

Т. Юртаеваның ажыл стажы ам 21 чыл ажа берген. Бо үенин дургузунда ол ажылынга мергежээнерниң бирээзи болуп, коллектививде хүндүткелдиг кижилериниң санында киргеп. Оңаашкан ажылынга харыысалгалыын, кижилерге пегелделиин эш-өөрү өөренип көргеш, ону поликлиниканың улуг сестразынга томуйлап алган. Оон ажыллап эгелээн үезинге децизэрге, ортумак болгаш дээди эртемниг кадрларның саны чугле поликлиникада безин 30 ажыг. Коллективтиң ажылының кол соруглазы — ларыгны шын тодаргылап эмнээри, профилактиктиг ажылдың үре-түңнелдиин чедип алыры болгаш чонга шынарлыг, база -культурлуг бараан болурунуң мурнакчы дуржулгазын сайзырангайжылып ажылдаары. Бо бүгүнү коллективтиң кежигүннери холга ап, чаңгыс демниг ажылдап турар.

Чарыш чогаадыкчы ажылыштың деткимчези. Эмнелге салбырларының аразынга калбарган социалистиг чарышка поликлиниканың коллективи доктаамал киржип келген. Чарышка идепкейлиг киржип, чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап турарларны хуралдарга демдеглеп, оларга коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы атты тыпсыры чаңчыл болу берген. Тамара Александровнага 1978 чылда ыңдыг белек атты тывыскан. Онгу беш чылдың сөөлгү чылында Т. М. Матвеева, А. А. Шумихина, Г. И. Иванова, А. Т. Балган олар ыңдыг аттың эзилекчилери болганнар.

Эмнелгениң материал-техниктиг баазазы чыл бүрүле бижыгып келгенин Т. Юртаева өөрүшкүлүг тайылбырлады. Физиокабинет чугула хереквселдер-биле дериттинген. Сестралар бо кабинетке практикалап, холушкан мергежилдя чедип ап турар апарган. Рентген кабинетти делегемчиткеш, клиниктиг болгаш биохимиктиг лабораторпяларны тургускан.

С. ЧООДУ.

Улуг-Хем район.

КИЖИ КАШ ШАК УДУУРУЛ?

Шимченгир, шудургу, шинтпирлиг, дорт аажы-чаңныг кижилер эвээш удуур деп хайгаарал көргүскен. Наполеон, Эдиссон, шылгарайгай совет эртемден Н. И. Вавилов эвээш удуур чорааннар.

Ур удуур кижилерге үргүлчү сагыш-сеткил хайныгышкынныг, дадаганлаашкынныг, боданыышкынныг чоруур кижилер хамаарыжыр. Альберт Эйнштейн ыңдыг чораан.

Бир эвес улуг кижиниң уйгузун 100 хуула децизэр болза, оон 80-и ханы уйгуга, а арткан 20 хуузу кыска (кезек) уйгуга хамаарыжыр. Чаш уруглар кыска уйгулуг болур: бир хар чедир назыңлыг уругиун уйгузунун чартык хуузу кыска, а незинин иштинге чоруурунуң сөөлгү неделяларында кыска уйгу оон-даа хөй болур.

Кижи бүдүн дүн дургузунда чыдынын өскертпейн удуп шыдавас. Кадык кижи дүне удуп чыла 25 хире шимчээшкиннерни кылыр.

БАГАЙ ЭВЕС КИРИШКЕН

Ча адарынга «Самбажыктын согуну» шаннал дээш Бүгү-эвилел маргылдаазы бистиң республиканың найысмалында Совет Тыванын 5 чылы аттыг стадионга дөрт хүн үргүлчүлээш доозулган. Аңаа Кыргыс ССР-ден, Якутиядан, Бурятиядан болгаш Тыва АССР-ден ча адыкчылары киришкеннер.

Маргылдааның эң сөөлгү хүнүнде спортчулар «М—2» дээр мергежилгеге тиилекчилерни, а оон-биле кады дөрт хүнүүн түңнели-биле бүгү-эвилел маргылдаазының тулган чемпионнарын ылеретпеннер. «М—2» дээр мергежилгениң бирги хүнүнде эр улус 90, 70 метрлерге кара атканнар.

Аңаа Тыванын хоочун ча адыкчыларының бирээзи мастерге кандидат Евгений Тутатчиков эң эки түңнелди көргүскеш, өскелерни мурнай берген турган. А ийиги хүнүнде олар 50 биле 30 метрлерге маргышканнар. Маңаа ССРЭ-ниң спорт мастери Владимир Сырат бедик мергежилдиин көргүзүп, эң хөй санны аткан. Эр-даа, херээжен-даа ча адыкчылары «М—1» азы «М—2» деп мергежилгелерниң дөрт ангы хемчээлиниң бирээзинге-ле 12 сериядан азы аңаа ниитизи-биле 36 согуну адар. Ону адарынга 2 шак хире үе негеттинер.

Маргылдаа үезинде бичии-ле сула салдынып, кичээнгейни кошкадыптар болза бедик түңнелди чедип алыры берге. Кыдыындан хайгаарап турган көрүкчү кижи бодаарга ыңда берге чүве бичии-даа чок ышкаш. Чаңгыс черге туруп алган, согунарыны адыл-ла турбас бе. А херек кырында спортчуларның боттарының аразында кончуг чидиг спортчу демисел чоруп турар. Ынчангаш аңаа быжыг нервилиг болуру—бир кол түүл.

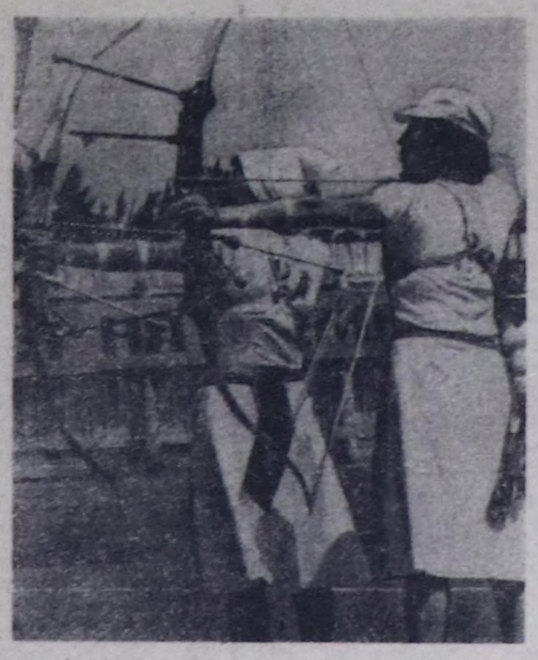
Бистиң чаңгыс чер чурттуувус Владимир Сырат дөрт хүнүүн түңнели-биле эң хөй санны аткаш, Бүгү-эвилел маргылдаазының тулган чемпионну атты чаалап алган. Ол ниитизи-биле 2106 санны аткан. Улан-Удэден келген мастерге кандидат Цыден Орбодиев 2025 санныг болуп, ийиги, а Евгений Тутатчиков аңаа 11 санны ойнаткаш, үшкү черлерни эзэлээннер.

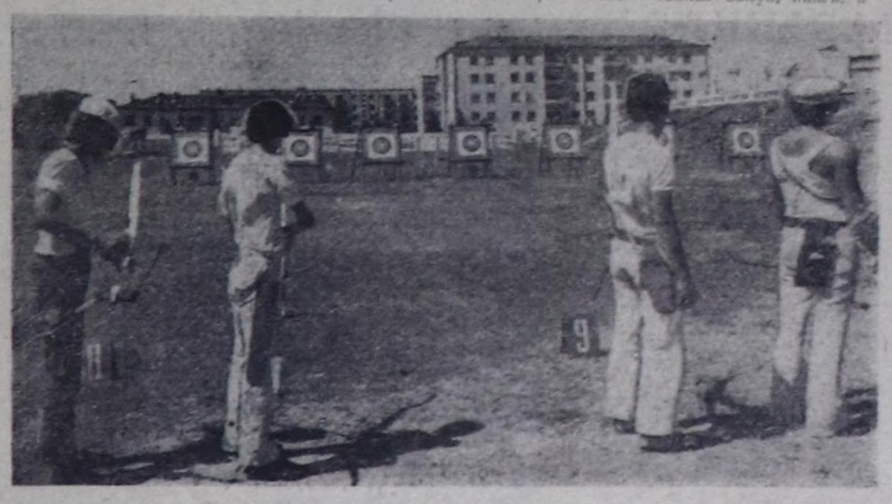
Ашпас хүнүүн чурту—Якутиядан келген мастерге кандидат Надежда Спиридонова маргылдаазының баштайгы хүнүнден сөөлүнге чедир өскелерден эки белеткелдиин көргүзүп, херээжен-да адыкчыларының аразынга чемпион аты бүзүредилди-биле чаалап алган. Тываның шилиндек командазының кежигүннери, спорттуң бо хевириниге ССРЭ-ниң спорт мастерлери Раиса Тутатчикова биле Валентина Доржу олар ийиги, үшкү черлерде.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: херээжен спортчулар аразынга биргн, ийиги черлерни алган ча адыкчылары Н. Спиридонова биле Р. Тутатчикова олар; маргылдаа үезинде.

СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ

ИЮНЬ 16-ДАН 18-КЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮНЬ 16-ДА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40—Эртенги сула шимчээшкин. 9.05—«Ыры башкызы». Уран-чечен фильм. 10.25 — «Дириг амытаннар дугайында». 11.25 — Медээлер. 11.30 — 14.15. Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 —Чүрттүп документалдыг телефильмнер студияларының программазы: «Россияның булуңу», «Машиналар», «Автоградтың ажылыжын». 15.30 — Уругларга фильм. «Аъттыг кижилер». Уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 16.35 —Мурнуу Африканың демисежип турар улустары-биле эп-сеткил каттыштырылгазының хүнүнге. Замбияның артистериниң концерти. 17.00 — «Аныяктарның алдерстери». 18.00 — Футбол тайылбыры.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — 18.45 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бүгүн делегейде. 19.00 — «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шийтпирлерин амыдыралга!» Канск-Ачинскиниң чылыг-энергетика комплекизинин хөгжүлдезиниң дугайында.

КЫЗЫЛДАН

19.30 — «Улусчу контроль».

МОСКВАДАН

19.55 — «Рафферти». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 21.00 —«Ye». Информастыг программа. 21.35 — 22.50 — ССРЭ-ниң чогаалчылар съездизиниг уткуштур. «Чогаалчы болгаш амгы үе». «...Бистиң крайывыс—Ыраккы Чөөн чүк». Төнгенде—Бүгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — «Кара далайның чалгыглары». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 6-гы сериязы. 13.15 — Индияның артистериниң концерти. 14.00 — «Будильник». 14.30 —«С. Вургунуң поэзиязы». 15.00 —Теннис. Девистиң кубогу. ССРЭ-ниң шилиндек командазы.— Бельгияның шилиндек командазы. Ригадан лаңчызылга. 15.45 — «Улуг Устюг дугайында сактыышкыннар». Документалдыг телефильм. 16.00—18.30 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — 18.45 — Телемедээлер. 18.45 — Чарлалдар. 18.50 —«Парнасче орук». Телефильм. 19.05 — «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шийтпирлерин — ажылдаралга!». Тываның авиаторларының дугайында.

МОСКВАДАН

19.30 — Электрилиг хөгжүм ерекселдериниң ансамблиниң концерти. (Орбита-3).

КЫЗЫЛДАН

19.55 — «Зонтик». Мультфильм.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Бобик биле Барбос». Мультфильм. 20.15 — «Делегей панорамазы». 21.00— «Ye». Информастыг программа. 21.35—23.10 — «Бодунуң черң». Уран-чечен телефильм.

ИЮНЬ 17-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40—Эртенги сула шимчээшкин. 9.05 —Рафферти». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 10.10 — «Кино аян-журуктар клуву». 11.10 — Медээлер. 11.15—14.15 — Чапсар 14.15— Медээлер. 14.35 — Исландияның национал байырлалы— Республиканы чарлаан хүнүнге. «Исландия-биле ужуражылга». Документалдыг телефильм. 14.55 — С. Маршак— «Амыдыралының болгаш чогаалыкчы ажынын арыннарындан». 15.45 — «Горнистер, харыылаңар!» 16.15 — Чонның аялгалары». 16.30 — «БАМ-ны тудуп тур бис». 17.05 —Камерлиг «Гармония» ансамбли ойнап тур. Киевтиң Күрүне филармониязы. Киевтен дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

17.40 — «Яблоктарлыг хооралай». Документалдыг фильм. 18.00 — «Чуруккуу болгаш амгы үе». Хакас композитор Г. И. Челбораковтуң чогаадыкчы ажынын дугайында. 18.30 — 18.45 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бүгүн делегейде. 19.00 — «Эвлечетте өлүм». Документалдыг телефильм. Англия. Политиктиг тайылбырлакчы В. Дунаев эге сөс чугаалаар. 19.35—«Апсны-67» үдеп ансамблиниң күүселдези. Абхас АССР. 19.50 — «Рафферти». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 21.00— «Ye». Информастыг программа. 21.35 — 23.05 — ССРЭ-ниң улустуң артизи И. Богачева биле Ленинградтың телевидение болгаш радио комитединиң орус улустуң В. Андреев аттыг оркестрининң концерти. Төнгенде — Бүгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00— «Кара далайның чалгыглары». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 7-ги сериязы. 13.05 — «А. П. Чеховтуң театры». 14.00 — «И. С. Козловскиң: яңзы-бүрүү чылдарның чуруктары». Фильм-концерт. 14.45 — Футбол тайылбыры. 15.15 — «ПТУ-га түү үүвеге, канчаар өөредип турарыл?». 15.45 — М. Равель. «Дафнис биле Хлоя» деп балеттиң ийиги сюитазы. 16.00 — 17.40 — Чапсар.

МОСКВАДАН

17.40 — «Ye». Информастыг программа. 8.40—Эртенги сула шимчээшкин. 9.05 —Рафферти». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 10.10 — Социалистиг чурттарның уругларның хор коллективтериниң концерти. 10.55 — «Бисти маңаар, сылдыстар!» Документалдыг телефильм. 11.10—Медээлер. 11.15 —14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — Медицина ажылдакчызының хүнүнге уткуштур документалдыг фильмнер программазы: «Баштайгы чаңы, баштайгы кыжы», «Эмнээшкин». 15.15 — Уругларга фильм. «Аъттыг кижилер». Уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 16.30 — М. де Фалья — «Испан улустуң сюитазы. 16.45 — «Орус чугаа». 17.15 — «Чер чечектелип тур». Фильм-концерт. 17.45 — «Миллионнарный ленинчи университеди». 18.15 — «Чуруук бүрүзүнде хүн».

КЫЗЫЛДАН

18.30 — 18.45 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бүгүн делегейде. 19.00 — Ада-чурттуң Улуг дайынының эгелээнинден бээр 40 чылынга. «Маадырлыг чоруук». Брест шиивээнинң камгалалы. 19.40 — «Мээң төрүттүүген черимде». Фильм-концерт. 19.50 — «Раффертн». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 3-кү сериязы. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — 23.35 — Останкинониуң концерт студиязынга ССРЭ-ниң улустуң артизи М. Ульянов-биле ужуражылга. Чапсарда — Бүгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — «Кара далайның чалгыглары». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 8-ки сериязы. 13.15 — Баяныстер оркестрининң концерти. Горькийден дамчыдылга. 13.40 —Телестадион. 14.10 — «Мөргүл мурнундагы дүне». Мультфильм. 15.00 — «Бир актериың театры». В. Яхонтов. 16.00 — 17.55 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.55 — Документалдыг фильмнер программазы: «Тутанхамонуң ийиги амыдыралы», «Хей-аът киришкин болгаш кыйгы». 18.30 — 18.45 —Телемедээлер. 18.45 — Чарлалдар. 18.50 — «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдарын өөренип тур бис». 19.15 —Документалдыг фильм. 19.25 — «Кадыкшыл» Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Доминоның ужуралдары». Мультфильм. 21.15 — Аът спортунга ССРЭ чемпионады. Минскиден дамчыдылга. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35—23.05 — «Гиппократтың дамгыра». Уран-чечен фильм.

Информастыг программа. 21.35—23.00 — Кыска метражтыг уран-чечен телефильмнер программазы: «Муслима», «Эрги черешня».

ИЮНЬ 18-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.05 — «Рафферти». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 10.10 — Социалистиг чурттарның уругларның хор коллективтериниң концерти. 10.55 — «Бисти маңаар, сылдыстар!» Документалдыг телефильм. 11.10—Медээлер. 11.15 —14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — Медицина ажылдакчызының хүнүнге уткуштур документалдыг фильмнер программазы: «Баштайгы чаңы, баштайгы кыжы», «Эмнээшкин». 15.15 — Уругларга фильм. «Аъттыг кижилер». Уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 16.30 — М. де Фалья — «Испан улустуң сюитазы. 16.45 — «Орус чугаа». 17.15 — «Чер чечектелип тур». Фильм-концерт. 17.45 — «Миллионнарный ленинчи университеди». 18.15 — «Чуруук бүрүзүнде хүн».

КЫЗЫЛДАН

18.30 — 18.45 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бүгүн делегейде. 19.00 — Ада-чурттуң Улуг дайынының эгелээнинден бээр 40 чылынга. «Маадырлыг чоруук». Брест шиивээнинң камгалалы. 19.40 — «Мээң төрүттүүген черимде». Фильм-концерт. 19.50 — «Раффертн». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 3-кү сериязы. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — 23.35 — Останкинониуң концерт студиязынга ССРЭ-ниң улустуң артизи М. Ульянов-биле ужуражылга. Чапсарда — Бүгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — «Кара далайның чалгыглары». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 8-ки сериязы. 13.15 — Баяныстер оркестрининң концерти. Горькийден дамчыдылга. 13.40 —Телестадион. 14.10 — «Мөргүл мурнундагы дүне». Мультфильм. 15.00 — «Бир актериың театры». В. Яхонтов. 16.00 — 17.55 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.55 — Документалдыг фильмнер программазы: «Тутанхамонуң ийиги амыдыралы», «Хей-аът киришкин болгаш кыйгы». 18.30 — 18.45 —Телемедээлер. 18.45 — Чарлалдар. 18.50 — «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдарын өөренип тур бис». 19.15 —Документалдыг фильм. 19.25 — «Кадыкшыл» Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Доминоның ужуралдары». Мультфильм. 21.15 — Аът спортунга ССРЭ чемпионады. Минскиден дамчыдылга. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35—23.05 — «Гиппократтың дамгыра». Уран-чечен фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

Ааар

Бүгүн республиканың бүргеп, аязыр, чамдык черлерге бинче чаар. Мурнуу-барыын чүк углапышкынныг хаттың дүргени секундада 9-14 метр чедер. Агаарның температуразы 23-28 градус чылыг болур.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Мурнуу-барыын чүк углапышкынныг хаттың дүргени секундада 9-14 метр чедер. Агаарның температуразы 26-28 градус чылыыр.

КИНО

ИЮНЬ 16-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Ада-чуртка бараан болбушаан» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Алдын аттыг кижи» 9.30, 11.00, 14.30, 16.00. **«Ынакшылдың мөнге тооржузу»** (2 сериялыг) 17.30, 20.30, шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Сицилия камгалалы» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узатхан) шактарда.

Редакциянын адреси

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң ораалакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг киллистерияның 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, улетпүр киллизиниң 2-31-75, чагаа киллизиниң 2-41-27 информация киллизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45. солун келбейи барганда 2-32-75 телефоннче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 1262.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш «ВОА» салыының херектериниң талазы-биле аргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1)

ТС—00813

Бүгү чуртталарның пролетарийлери каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 141 (11639) | 1981 чылдың июнь 17, среда | 1925 чылда үндезилеттингеш. | Өртээ 2 кеп.

ТУДУГНУҢ ТЕМПИЗИН ШАПКЫНЧЫДАР, ШЫНАРЫН ЭКИЖИДЕР

Дүүн Кызылга, Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга, СЭКП обкомунун, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң чыындырганы чөвүлел хурал болган. Аңаа республиканың кол тудуг трестериниң эргелекчилери, тудуг эргелелдериниң удуртукчулары болгаш специалистери, а ол ышкаш партия райкомнарының, райүүскомнарның тудуг ажылын харыылап турар секретарьлары, удуртур ажылдакчылары, тудуг черлериниң партия организацияларының секретарьлары кириишкен. Чөвүлел хуралдың киржикчилери республикада капитал тудугнуң беш айларда түңнелдериниң болгаш моон соңгааргы сорулгалар дугайында чугаалажып көрген.

Чөвүлел хуралды СЭКП обкомунуң бирги секретары эш Г. Ч. Ширшин ажыткаш, СЭКП обкомунуң секретары А. И. Банжага илеткел кылыры-биле өөс берген.

Илеткел соонда республиканың чер-черинде капитал тудугнуң байдалының дугайында санал-оналар берип, түвө чугаалаашнар: «Тыва көдээ тудуг» трестиң эргелекчизи Г. М. Шубник, «Шагонартыжстрой» трестиң 18-ки КМК-зының кол инженери Курчатов, «Тыва тудуг» трестиң кол инженери П. М. Медведев, 3-кү Тудуг-монтаж участогунуң начальниги В. А. Миронов, «Тыва тудуг материалдары» каттыжыышкынының кол инженери В. С. Шадринцев, СЭКП Каа-Хем райкомунуң ийиги секретары М. К. Доржукай, «Тыва суг тудуг» трестиң эргелекчизи Н. А. Жоголь, «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынының даргазы М. А. Кыргыс, республиканың Күртүдүүг комитединиң даргазы Б. Д. Байыр-оол болгаш өскелер-даа.

СЭКП-ниң XXVI съездизи биштиң чурттуң он бирги беш чылда болгаш 1990 чылга чедир үеде экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң улуг программазын айыткан. СЭКП ТК-ниң Чигинде секретары эш Л. И. Брежневтиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш Н. А. Тихоновтуң илеткелдеринде, съездиниң делегаттарының саналдарында-даа капитал тудугже улуг кичээнгейни угландырган. Капитал тудуг чурттуң экономиктиг күүш-шыдалын улгатырарындан, улус ажыл-агыйының дең-дески хөгжүүрүнден, совет кижилериң амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнелиинден улуубиле хамаарыжыр.

СЭКП-ниң XXVI съездизинең капитал тудуг талазы-биле шиитпирлерни амыдыралга күүседир дээш республиканың тудугжулары улуг ажылды кылып турар. Тудуг организацияларының коллективтеринде 1981 чылдың планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин хүүсаадан эрте күүседир дээш демисешпишаан, эрткен чылдың беш айларынга деңнээрге, бо чылдың чогуур үезинде кол фондуларны 38,2 хуу хөй ажыллага киирген. Оон-биле кады керээлиг ажылдар кылыр тудуг организацияларга бо чылдың беш айларында боттарының ажылын база элээн экижиткен.

СЭКП обкомунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң 1981 чылдың апрель 6-да «Бүдүрүлге болгаш социал-культура база чурттарлага тудугларын 1981 чылда ажыллага киирериниң графигинии дугайында» доктаалын күүсетпишаан, тудуг организацияларга, оларның партия организацияларга болгаш республиканың улус депутаттарының чер-чер Советтери планда көрдүнген бүгү тудугларны чогуур хүүсаазында ажыллага киирер дээш чамдык ажылдарны кылып чорудуп турарлар. Эрткен беш айлар иштинде дузалал тудугларлыг алды теплицаны, 1648 баш мыйыстыг бода мал кажаазын, 9118 баш хойга кажаалары, 285 машина турар гаражтарны, будун-чартык муң тонна ишкир минералдыг чемишчидилге складын, 56 километр электри дамчыдылга шугумуун, Бай-Хаак суурда эмнелге комплексинин, 280 орунлуг уруглар садын, иинти шолуг 32,9 муң дөрбелчин метр чурттарга бажыңнарын, өске-даа будүрүлге болгаш социал-амыдырал тудугларын ажыллага киирдиг.

Чедишкиннер бар-даа болза, тудуг ажылын планнаарында болгаш ону амыдыралга боттандырарында четпестер ам-даа барын демдеглээр үжүрлүг деп илеткелчи чугаалаан. Күш-ажылды четпес организастаашкын, материал-техниктиг хандырылганың багайының, четпес төлевилээшкиниң уржуундан тудуг организацияларының хөй кезии планнаттынган ажылды херек кырында күүсетпейн турар. Капитал тудугнуң планы үргүлүү күүсеттинмейн келген болгаш тудугларны чогуур хүүсаазында ажыллага киирбейн турар.

Боттарының күжү-биле тудуг ажылдарын чорудуп турар «Тыва тудуг» трест (Берингардт), «Шагонартыжстрой» трест (Ткаченко), «Тыва көдээ тудуг» трест (Шубник), «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкыны (Кыргыс), «Краснояркгэс тудугчуу» № 2 болгаш 3 механоколоннаалары (Клапиев болгаш Долгоруков), Көдээ ажыл-агый министерствозу (Лавриненко болгаш Бейхерский), «Тыва даг-дугуу», «Тыва кобальт» комбинаттар (Бутаков болгаш Колегников) база өске-даа черлер тудуг будүрүлгезинин ажыктының бедидер, тудугларны чогуур хүүсаазында ажыллага киирер айтырыгларны четпес шиитпирлеп турарлар.

СЭКП Кызыл хооркому, райкомнары, «Тыва даг-дугуу тудуг» эргелелиниң, «Тыва кобальт» комбинаттың болгаш «Тыва тудуг» трестиң парткомнары, хооррайкүүскомнар тудуг организацияларының ажылчынарынга кылыр ажылды чогуур айтыде бербейн, үрей кылыр чоруктарны хөй болдуруп турар.

Шак-ла ыңдыг байдал «Тыва көдээ тудуг» трестe боон турар. Ында үрей кылыр, ажыл шагы үзер болгаш материалдар чогундан аңаа турар чоруктардан 22,8 муң кижи-хүнү чидиргиг боон турар. Оон түнелинде чүгле ол трест 780 муң рубльдин тудуг-монтаж ажылдарын чедир кылбаан. Ол ышкаш «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынының тудуг организацияларының эртткен беш айларда база-ла 780 муң рубльдин тудуг-монтаж ажылдарын чедир кылбаан. Саян-Шушенск ГЭС-тиң суг аладаанга киирер девискээрлеринде тудуг кылып турар организацияларның тудуг ажылының темпизин дыка оожумнадып турарын ол демдеглээн. Бо чылдың эрткен беш айларының иштинде «Краснояркгэс тудугнуң» организацияларының 3,1 миллион рубльдин тудуг ажылдарын кылып тургаш, чүгле 1,3 миллион рубльдин тудуг-монтаж ажылдарын боттандырган. «Шагонартыжстрой» трестe тудугларны хөй санныг тудугларга үүрмектээн чорук доозулбаан тудугларның хемчээли 11 миллион рубльге немей көвүдээрингe чедиргеп. ынчаргa доозулбаан тудугларның хемчээли июнь 1-де 131 миллион рубль болган. Бараанның тудуг продукциязы дээш саналжылгаларның чаа системазында доозулбаан тудугларның хемчээлиниң ол хире өскени керээлиг организацияларның сан-хөө байдалын кошкаткан. Олар ажылдарның ертектиргени 400 муң рубльге артадырын болдурган.

Чамдык тудуг организацияларының удуртукчулары, шаңгыда «Шагонартыжстрой» трестиң болгаш «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынының тудуг салбырларының удуртукчулары күштерни болгаш хөреңгилерни ажыллага киирер тудугларже мөөнүзевейн, тудугжуларның күш-ажылын организастаарын экижидер, иштики курлавырларны ажыглаар талазы-биле дээштиг хемчеглерин албайн, планнарны болгаш социалистиг хүлээлгелерни чогуур үезинде күүседиринче боттарының коллективтерин кошкак эвилелдеп турар.

Тудугну организастаарын шиитпирлиг экижидери, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери эң чугула кол айтырыг болуп турар. 51 тудуг организацияларының хөй нуруузу күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер планнарны күүсеттээн, а оларның 17-зи күш-ажылың бүдүрүкчүлүүн эртken чылдың беш айларында турган деннелден кудулаткан болуп турар. Оон түнелинде республиканың 4,3 миллион рубль хемчээлдиг тудуг-монтаж ажылдары күүсеттинмээн.

Тудугжуларның күш-ажылын организастаашкында шыгыы четпестерниң, мурнакчы дурзулганы кошкак нептереткенинин, материалдар-биле четпес хандырылганының, ажылды кошкак механизастаашкынын түнелиинде ыңдыг байдал тургустунган. Тудуглa хол-биле кылыр күш-ажылдың дең-зингүүрү 60 ажыг хуу-даа болза, хөй-хөй салбырларда машиналар болгаш механизмнер чүгле бир эллегле ажылдап турар. Чижээ, «Тыва көдээ тудуг» трестe көдүртүр краннарының ажылы хонукта алды шак, бульдозерлериниң — 7,4 шак, экскаваторларының — 6,2 шак үргүлчүлээр. «Тыва септелге тудуг» трестe, «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынында көргүзүглер база ыңдыг. «Тыва тудуг» трестиң шеверлекчилериниң норма комплектилерни ажыглаар, штукатура ажылдарын специализастаар, күш-ажылды механизастаар талазы-биле эки дурзулгезы тудугнуң өске организацияларынга калбак нептерелди албайн келген.

Тудугнуң технологиязын сайгывайн, бүдүрүлгени организастаарының депшилгелиг арга-методтарын ажыглавайн тургаш, ажылды экижидерни болдунмас. Амгы үеде тудугнуң салбырларының хөй кезии ажылды организастаарының төлевиледдерни болгаш технологтуг карталар чокка ажылдап турар. Неделяда, хонукта кылыр ажылды планнаарын болгаш бүдүрүлгени шэлыпкын башкарарының диспетчер системазын чүгле «Тыва тудуг», трестe, кезик чамдыызын — «Тыва көдээ тудуг» трестe нептереткен. Ажылды чеже кижинин күжүн киришпирип, чеже хире материалдарны, механизмнин, транспортту ажыглап тургаш кылырының бөдүүн календарылыг графиги тудуг объектилериниң хөй кезиинде чок болуп турар. А чамдык объектилерде ону тургускан-даа болза күүседеринге чогуур контроль чок.

Ажылчын күжүн, механизмнерни, транспортту улам ажыктыг ажыглаар, чамдык объектилериниң тудуунуң үргүлчүлээшкинин кызырар болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер сорулга-биле бүдүрүлгенин инженерлиг белеткелиин деннелин элээн көдүрери чугула. Салбырларның кол инженерлери колдуунда хандыртынылга ажылдары кылып, инженерлиг ажылды сайзырангайдыларынче, тудугларда күш-ажылды организастаарын экижидеринче эвээш кичээнгей салып турар.

Республикада бригадавың керээлиг ажылдаарының аргазын оожум нептередип турар. Амгы үеде ол арга-биле 77 бригада ажылдап, оларның хөй кезии тудуг материалдарыбиле багай хандырытынган, удуртукчуларының болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларның талазындан чогуур деткимчени албайн турар. Инженерлиг белеткелдиң болгаш бүдүрүлге-техниктиг комплектацияның деннелин бедидеринчилдарының дургузунда ажылдап келген хоочун бригадирлерниң бригадазында холуушкак мергежилдин шиитээдин алган, бодунуң херээн эки билир ажылчыннар бар. Оларның аразында күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр, ажылдан озалдаар чоруктар болбас.

Мурнакчы цехтиң ажылчынары бүдүрүп турар кылыгларының шынарын экижидеринче кичээнгейлиг утландырбышаан, кондитер кылыгларының чаа ассортиментилерин кылып бүдүрерин шиитээдип ап турар.

Ажылынга кадржаан, хоочукнар ыңда хөй, 24 чыл дургузунда кондитер боон ажылдаан, «Хүндүлелдиң Демдээ» орден хөрээн кааспаан Ноя Иргит, бүдүрүлгениң хоочуннары Клавдия Насырова, Надежда Артёмова болгаш оон-даа өскелер аныяктарга төлептиг үлегерин көргүзүп, хүүда алган хүлээлгелерин ажыр күүседип келгенинер.

Хлеб цехиниң бригадаларының аразындан Мария Зименинаның, Анна Саттың бригадалары май айның планын 101,5 болгаш 103,7 хуу күүсеткеш, чарыштың мурнуку одурүүн эдээнинер. Ол цехтиң ажылчыннары Людмила Сат, Ульяна Монгуш, Надежда Кужугет, Елизавета Золотухина олар ак сеткилдиг ажыл-ижи-биле эш-өөрүнүң хүндүткелин чавлап алганнар.

— Планның даалгаларны күүседип, багай эвес шынарлыг продукцияны бүдүрүп келгивиссе-даа, ам-даа чедир шиитпирлээр ужурлуг айтырыглар бистиң ажылывыста бар—дээш, А. С. Харина чугаазын уламчылай берди.—Бүдүрүп турар кылыгларывыстың шынарын чамдыкта күрүне стандартының негелделеринге дүүшпейн турар. Ыланғыя чедир бышаан, чиг хлебти бүдүрүп үндүре бээр таварыглалар бар. Заводтуң лабораториязының аңаа ажылдакчылар продукция бүдүрериниң херектиг чиг-эттиң шынарына хынаалдаары чамдыкта ёзу барымдаалал, эрең-гей чорудар болгаш технологтарның ажылынга хынаалданы кошкалыптар. Оон түнелинде брак кылыглардың бүдүрер чоруктар тургулавар, оон-хереглекчилер чөптүг хомудалдарын үндүре бээр.

Хлеб заводунуң удуртукчулары, хөй-нинтэ организацияларның бүдүрүп турар продукциязының шынарын экижидер дээш чамдык ажылдарны кылып чорудуп турар. Шынар хүүн айда бир катап эрттиргеш, аңаа лаборатория ажылдакчызы З. А. Шмаринаның шынар айтырыгына хамаарышкан илеткелин дыңнаар, илерттиг нептестерин дарый чайладырыгче утланган хемчеглерин хүлээп ап келгеш. Оон мындый чамдык ажылчыннарның талазындан бүдүрүлгениң технологтуг чорудулгазының чурумнарын хажыда бээри база ажылдан үнер-кирер кижилериң санының көвүдеп турары бүдүрүп турар продукциниң шынарынга багай салдарны чедирип турар. Ук бүдүрүлгеге аныяктарны инженктирери-биле оларның ажылдаар цехтеринге, чурттаар оран-савазынга үениң негелдезинге дүүшкен таарымчалыг байдалдарны тургузары негеттинии келген. Бо талазы-биле ажылдар ам-даа чогуур денеленнге чедир кылдымаан.

Амгы үеде заводтуң капитал септелгезин чорудуп эгелээн. Хлеб быжыргар цехтиң бир печказын чаартып кылбышаан, чамдык цехтерин чүгайлап, бүдүп турар. Цехтериң ишти ары-сыдыг эвес, ышкам, изиг. Агаар таарыштырып солуур хереклеттерни аңа-чем үлептүр эрелелиниң септелге-тудуг участогунуң ажылчыларыны үштүп аппаргаш, ону дедир кылып чаартпаан. Оон уламдан цехтерде ажылдап турар кижилерге изиг, таарымга чок байдалдар күш-ажылдың будүрүкчүлүүн чавызадып турар.

Чаа беш чылда чонның-амыдырал хандырылгазын улам экижидеринче кичээнгейни күштелдирген. Ынчангаш хлеб заводунуң удуртукчуларының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының, хандырылганың талазындан чонның чүгүлә хереглели — хлеб, булочка, конфетер кылыларының доктаамал эки шынарлыг болурунче бүгү күжүн салып, күжениишкинниг ажылдаары негеттинип турар.

М. ОНДАР.

ДҮЖҮТ АЖААЛДАЗЫНГА БЕЛЕН

ДОНДА-РОСТОВ. (СЭТА). Доннуң мурнакчы механизаторлары эрткен чылдың дүжүт ажаан алмышкыының чемпионнары, дүжүт ажаалдазының өг-бүле экипажтарының кежигүннери «Московский» совхозта алдарлыг механизатор Социалистиг Күш-ажылдың Маадызы П. Бочкарева чоокта чаа чыылгаашар. Ол солун болгаш ажыл-ишчи чугула ужуражылыкшының киржикчилериниң аразында бедик дүжүттүң алдаржаан мастерлери — Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары Н. Переверзева, В. Рыбальченко, А. Лилейченко болгаш өскелер-даа бар.

Доннуң ажыл-агыйларынга дүжүт ажаан алмышкыны бо чылын нарын болуруи ужуражылышкынның киржикчилери демдеглээн. Чамдык участоктарга чазын чашкан арбайын сывы чавыс, күзүн чашкан кызыл-тастың сывы үзааш, чидыпкан. Ындыг байдалдарны барымдаалаш, механизаторлар дүжүт ажаан алмышкынын бо чылын кажангызындан-даа артык организастыг чорударын шиитпирлээн болгаш чогуур сүмележилгени кылганнар.

Чуртка тараа будүрериң ковуделир дүтайында СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин болгаш эш Л. И. Брежневтиң айтышкыннарын амыдыралга чедишкинниг боттандырар дээш мурнакчы механизаторлар он бирги беш чылдың баштайгы чылының дүжүт ажаалдазынга хынамчалыг белеткеннген, Бүгү комбайннарны үш эрлег-биле ажыллаар кылдыр белеткээн, сывы чавыс болгаш эгли берген тараапны ажаан алырынга механизмнерни эдедээн, чаа дүжүттүң тараазын арыглаар, кургаар болгаш кадгалаар чөрлерни белеткээн.

Дүжүт ажаан алмышкының шак графигин ёзугаар чорударын, тараа культуралдарының дүжүдүн ажаарын 8—10 ажыл түнелериде доозарын Доннуң механизаторлары шиитпирлээн. Хозу ажылдарының бедик шынарын хандырарының чаңгыс аай системазын бүгү ажыл-агыйларда шинээлиг неттереткен.

ДҮЖҮТ АЖААЛДАЗЫНГА БЕЛЕН

ЧУРУКТА: моторист И. А. Максименко ажыл үезинде.

В. ШАЙФУЛИННИҢ фотозу.

«Чымчак алдын» дээш

МӨӨҢНЕТТИНГЕН

«Торгалыг» совхоз кыргылдаже июнь 5-те кирген. Совхоз бо чылын 28868 хөй, 10989 хураган кыргыыр үжүрлүг. Ынчангаш күрүнеге 50 тонна дүк дужаар планныг. Ук ажылче бүгү күш мөөнүетгинген.

Тарымал деп черде кыргылда пунктузу бар. Пунктуда ажыл эрткен 7 шактан кежээкинин 8 шакка чедир үргүлчүлээр. Чоокта чаа кыргыкчуларнын ажылын сонуургап, аңаа чораан мен. Пункт эргелекчизи Куулар Иван ажыл-ишмнчаар таныштырды:

— Бо чылын Чөөл, Кара-Тал хойжу бригадаларын чаңгыс черде тургускан. Бо чорук кыргылдага үзүктелиишкин болдурбазынга таарымчалыг. Ийи бригада нинтизи-биле 13155 хөй кыргыдар. Пунктуда 28 элекгри, 38 хол хачызы ажылдап турар—деп, ол чугаалады.

— Кыргыкчылар ортузунда социалистиг чарыш канчаар организастаттынганыл?

— Чарыштың негелделерин ажылдап кылгаш, кыргыкчуларга таныштырган. Ону беш хонуктан түнелеер. Мурнакчыларга өртектиг белектер болгаш акша шаңналын тыпсырын доктаатка. Совхозтуң бригадалар аразында социалистиг чарышка тинлээннерни шилчиир выпил-биле шаңнаар.

Кыргыларны организастыг доозары-биле түс-түс бригадаларга агитквартираларны быжыглаан. Агитквартиралардан хүнде-ле 15—20 кыргыкчы пунктуга шефтеп турар. Кыргылда чаа эгелезе-даа, мурнакчылар хүннүң-не немежир. Сеолгу түнелеге Степан Чактар, Руслана Тумат, Эдик Седен-оол, Айлаң Дамчай, Руслана Дажы, Чечекмаа Даржаа, шефчилерден Марта Куулар, Варя Даржаа, Урана Куулар олар мурнакчыларның өдүүнда болган.

Совхозтуң удуртукчулары болгаш көдээ Советтен харысалгалыг эштер кыргылда пунктузунга түскай график ёзугаар дежурныйлап турар. Кыргыкчыларга таарымчалыг байдалды тургускан. Аъш-чем белеткаар столованы түскайлаа.

Н. ДАМДЫН.

Өвүр район.

Төрээн чуртувуста

АМУРДА КОМСОМОЛЬСК.

(Хабаровск край). «Амурсталь» заводтуң кайгамчык улуг корпустарының чанында Ыраккы Чөөн чүкте ийиги улуг металлурги заводунуң түлүү эгелээн.

Чаа заводтуң баштайгы ыяшкын үш чартык чыл хуусаада ажыглалга киирери көрдүнген. Чаа тудугга чурттуң бүгү республикаларындан ооллар болгаш кыстар кээп турар. Ыраккы Чөөн чүктүң чаа Магнитказы чылда чартык миллион тонна металлды будурер күчүлүг.

Амурда Комсомольск хоорайдан өске-даа чаа будүрүлгелерни база тудуп турар. Бажың тудуунуң комбинадында амгы үеде эптелге ажылдары хайыышкынныг чоруп турар. Комсомольскиниң чаа тудугларының чурттуң ооллар, кыстарын бодунче база катап кыйгырып турар. Чер-черден келген тудугжу аныяктарның чурттаарынга болгаш ажылдаарынга база дыштанырынга таарымчалыг бүгү чүүлдерни тургускан.

(СЭТА).

КӨДЭЭГЕ АЖЫЛДААР

ДОНДА-РОСТОВ. Миллеровск районуң ортумак школаларының бо чылгы доозукчулары — 150 ажыг ооллар болгаш уруглар көдээге ажылдаарын шиитпирлээнинер. Олар боттарының ада-иелери-биле кады мал фермаларынга болгаш хөвү-трактор бригадаларынга ажылдаарлар. Ортумак школаларның доозукчуларының көдээге ажылдаары Донда чаагай таңчыл болган: чүгле сеолгу беш чылдарның дургузунда безин чедип муң ажыг доозукчулар мал фермаларынга болгаш хөвү-трактор бригадаларынга ажылдап кирген.

Миллеровск районуң ортумак школаларының доозукчуларының чаагай эгелээшкинин областтың доозукчу школаттылары база деткип, көдээге ажылдаар күзелин илергейлеп турар.

(СЭТА).

СИБИРЬНИҢ ЧУРТТАКЧЫЛАРЫНГА

ЛЕНКОРАНЬ. Байкал-Амурнуң демир-орук магистралының тудугжуларынга хөй тонна чаа ногаалаарны эрткен дыштанып хүннерде самолёттар-биле чедирип берген.

Байкал-Амур магистралының чоогунда колхозтар болгаш совхозтар чылдыглага черлеринге ногаалаарны база арбыны-биле будүргеш, Сибирьниң чурттакчыларынга — тудугжуларга чорудуп берип турар.

(СЭТА).

НЕГЕЛДЕГЕ ДҮҮШТҮР

Найысталдың хлеб заводунуң цехтериниң ажыл-ишчилери бо чылдың эрткен беш айларында 1241 муң рубльдиң бараанныг продукциязын будүрер планын 1263 муң рубльге боттандырган, 1260 муң рубльдиң продукциязын сайгарар хүлээлгезин 1274 муң рубльге күүсеткеннер.

Планныг даалгаларны ажыр күүседиринге кондитер, хлеб болгаш булочка кылыгларын кылыр цехтер төлептиг үлүг киргеннер. Ук цехтериниң аразында күш-ажылчы маргылдаашкын мурнуку одуруун мастер Чечек Артыңаның удуртканы кондитер цеги ээлээн. Аңаяк үрүг 1977 чылда технологтуг институтту дооскаш, кондитер цегиже технолог боон ажылдай берген. Кады ажылдаан өөрү-биле найыралдыг, ажыл хүлээлгезинге хаяы бердинген, теоретиктиг биилии практиктиг ажыл-херек-биле холбаи билир аныяк уругну мастериин хүлээлгезин күүседириичe деп-шиткен. Бодунга болгаш эш-өөрүнге негелделиг мастер цехтиң ажылын эки организаставышаан, ай, квартал планын доктаамал ажыр күүседип турарын заводтуң директору А. С. Харина биске дыңнатты.

Кондитер кылыглар будүрер цехте ийи бригада аразында чарыштыг, элчежип ажыллап турар. Оларны Улуғларның Найыралы орденниң эдилекчизи, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, коммунист В. М. Масленникова болгаш А. С. Красовская удуртуп келген. Ук будүрүлгеде хөй чылдарның дургузунда ажылдап келген хоочун бригадирлерниң бригадазында холуушкак мергежилдин шиитээдин алган, бодунуң херээн эки билир ажылчыннар бар. Оларның аразында күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр, ажылдан озалдаар чоруктар болбас.

Мурнакчы цехтиң ажылчынары будүрүп турар кылыгларының шынарын экижидеринче кичээнгейлиг утландырбышаан, кондитер кылыгларының чаа ассортиментилерин кылып будүрерин шиитээдип ап турар.

Ажылынга кадржаан, хоочукнар ыңда хөй, 24 чыл дургузунда кондитер боон ажылдаан, «Хүндүлелдиң Демдээ» орден хөрээн кааспаан Ноя Иргит, будүрүлгениң хоочуннары Клавдия Насырова, Надежда Артёмова болгаш оон-даа өскелер аныяктарга төлептиг үлегерин көргүзүп, хүүда алган хүлээлгелерин ажыр күүседип келгенинер.

Хлеб цехиниң бригадаларының аразындан Мария Зименинаның, Анна Саттың бригадалары май айның планын 101,5 болгаш 103,7 хуу күүсеткеш, чарыштың мурнуку одуруун эдээнинер. Ол цехтиң ажылчыннары Людмила Сат, Ульяна Монгуш, Надежда Кужугет, Елизавета Золотухина олар ак сеткилдиг ажыл-ижи-биле эш-өөрүнүң хүндүткелин чавлап алганнар.

— Планныг даалгаларны күүседип, багай эвес шынарлыг продукцияны будүрүп келгивиссе-даа, ам-даа чедир шиитпирлээр ужурлуг айтырыглар бистиң ажылывыста бар—дээш, А. С. Харина чугаазын уламчылай берди.—Будүрүп турар кылыгларывыстың шынарын чамдыкта күрүне стандартының негелделеринге дүүшпейн турар. Ыланғыя чедир бышаан, чиг хлебти будүрүп үндүре бээр таварыглалар бар. Заводтуң лабораториязының аңаа ажылдакчылар продукция будүрериниң херектиг чиг-эттиң шынарына хынаалдаары чамдыкта ёзу барымдаалал, эрең-гей чорудар болгаш технологтарның ажылынга хынаалданы кошкалыптар. Оон түнелинде брак кылыглардың будүрер чоруктар тургулавар, оон-хереглекчилер чөптүг хомудалдарын үндүре бээр.

Хлеб заводунуң удуртукчулары, хөй-нинтэ организацияларның будүрүп турар продукциязының шынарын экижидер дээш чамдык ажылдарны кылып чорудуп турар. Шынар хүүн айда бир катап эрттиргеш, аңаа лаборатория ажылдакчызы З. А. Шмаринаның шынар айтырыгына хамаарышкан илеткелин дыңнаар, илерттиг нептестерин дарый чайладырыгче утланган хемчеглерин хүлээп ап келгеш. Оон мындый чамдык ажылчыннарның талазындан будүрүлгениң технологтуг чорудулгазының чурумнарын хажыда бээри база ажылдан үнер-кирер кижилериң санының көвүдеп турары будүрүп турар продукциниң шынарынга багай салдарны чедирип турар. Ук будүрүлгеге аныяктарны инженктирери-биле оларның ажылдаар цехтеринге, чурттаар оран-савазынга үениң негелдезинге дүүшкен таарымчалыг байдалдарны тургузары негеттинии келген. Бо талазы-биле ажылдар ам-даа чогуур денеленнге чедир кылдымаан.

Амгы үеде заводтуң капитал септелгезин чорудуп эгелээн. Хлеб быжыргар цехтиң бир печказын чаартып кылбышаан, чамдык цехтерин чүгайлап, будуп турар. Цехтериң ишти ары-сыдыг эвес, ышкам, изиг. Агаар таарыштырып солуур хереклеттерни аңа-чем үлептүр эрелелиниң септелге-тудуг участогунуң ажылчыларыны үштүп аппаргаш, ону дедир кылып чаартпаан. Оон уламдан цехтерде ажылдап турар кижилерге изиг, таарымга чок байдалдар күш-ажылдың будүрүкчүлүүн чавызадып турар.

Чаа беш чылда чонның-амыдырал хандырылгазын улам экижидеринче кичээнгейни күштелдирген. Ынчангаш хлеб заводунуң удуртукчуларының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының, хандырылганың талазындан чонның чүгүлә хереглели — хлеб, булочка, конфетер кылыларының доктаамал эки шынарлыг болурунче бүгү күжүн салып, күжениишкинниг ажылдаары негеттинип турар.

М. ОНДАР.

ЧААГАЙ ДҮЖҮТТҮҢ МАГАДЫЛАЛЫ

Тараа культураларының дүжүдүүн кудулап турарының кол чылдагааны — шөлдерде бок үнүштерниң ковудазинде. Ынчангаш бок үнүштер-биле демиселдиң бирги эвлчегде агрохимиктиг аргалар-биле чорудар ужурлуг. Анаа хамыктың мурнунда үрезиннерни ак-ыглары, бирги болгаш ийиги сорттуң үрезиннерин чажары хамаажыр. Мындыг чижекти ап көрээлинер. Үшкү сорттуң бир килограмм үрезининде бок үнүштүң 100 чедир үрезиннери чоруур. Мындыг болганда, чангыс гектарга 120 килограмм норма дээш алырга, бок үнүштерниң 12 мүң чедир үрезиннери тараа-биле кады чаштынар-дыр. Класс чок үрезинни шуут чаштырбас ужурлуг.

Оон ынай ажаап алышкын соонда хөрзүнүү чогуур херекседер-биле негеттинер үезинде болбазындырды базала бок үнүштер-биле демиселдин чугула хемчээ болур. Шөлдерниң кыдыгларындан, оргалардан, орүктар, бүгалар чанындан үнген от-сигенин чогуур үезинде кезери — шөлдерни бок үнүштерден арыглаарының ыяш-ла албан негелдези. Куруктурар черлерни чогуур үезинде шынарлыг кылдыр болбаазырадыры эргежок чугула.

Гербицидтерни — аминниг дусту, бутапонну, октилдиг болгаш бутилдиг эфирлерни ажыглаары тараа культураларының бок үнүштер-биле демиселдин бир чугула аргазы болур. 1981 чылда республика гербицидтер-биле бүрүн хандыртынган. Ужар чүүлдү ажыглаарының аргазы-биле 89-90 мүң гектарга, анаа тегери-биле 30 мүң гектарга. Сельхозхимияның районнар каттыжышкынарының күжү-биле 20 мүң гектарга бок үнүштерни узуткап чок кылыры планнаттынган. Ынчалзажок чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары дүжүүт бедиреринге ол бөттүг болдунар аргазын четпес ажыглап турар. Чижээ, «Найырал», «УТКА 25 чылы», «Чыраа-Бажы», «Октябрь 30 чылы», «Кызыл Тук» болгаш «Сукпак» совхозтар Тываның авиабүдүрүлгези-биле бок үнүштер узуткаларының керээзин ам-даа чарбаан болуп турар. Амдыызында ужар чүүлбиле чүгле 73 мүң гектар, Сельхозхимия каттыжышкынарының күжү-биле 18 мүң гектар, шөлге бок үнүштерни узуткаларының керээлери чардынган. Бай-Тайга болгаш Барыын-Хемчик районнарның ажыл-агыйлары 4,5 мүң гектар шөлге гербицидтерни ийи чыл уламтыр ажыглавайн келген. 2,5 мүң гектарга гербицидтерни чаштырар планныг Сельхозхимияның Барыын-Хемчик каттыжышкыны идепкейлиг чоруун изеретпейн турар. Улуг-Хем болгаш Каа-Хем районнарның чамдык ажыл-агыйлары пестицидтерни сөөртүүнүн база кадагалаарының эртезин берип турар хоран химикаттар складтарының паспорттарын амдаа киирбээни алдептиг. Ынчалыг паспорт азы сананыз албанның чепшээрел бижин чокта хоран химикаттарны Сельхозхимия ажыл-агыйларже сөөртүр эрге чок.

2,4 Д гербицидтер нормазын бүтүвүр чогуур үезинде чаштырарга, тараа аймаланга база злак бок үнүштерге болгай саллар чедирбес, а ол-ла үеде калбак бүрүлүг бок үнүштерни узуткаар. Гербицидтерни шын болгаш чогуур үезинде ажыглаарга, калбак бүрүлүг бок үнүштерни 90-95 хуу чедир узуткап чок кылыр.

Тараа аймаа чидин-не сырыйланып үнүп эгелеп чыдырда 2,4 Д гербицидтерни ажыглаарга кончуг дээштиг болур. 5-15 см чедир бедип үнүп турар хоран химикаттар складтарының паспорттарын амдаа киирбээни алдептиг. Ынчалыг паспорт азы сананыз албанның чепшээрел бижин чокта хоран химикаттарны Сельхозхимия ажыл-агыйларже сөөртүр эрге чок.

2,4 Д гербицидтер нормазын бүтүвүр чогуур үезинде чаштырарга, тараа аймаланга

Чер ажылының бедик культуразы дээш

ЭКОНОМИКТИГ ШИНЧИЛЕЛДЕРНИ— БЕДИК ДЕҢНЕЛЧЕ

СЭКП-ниң XXVI съездизи партияның болгаш совет улустуң, социалистиг экономиканың чүрттарының, бүрүнгаар дешилгелиг бүгү кижи төрелгенииң амыдыралында эң чугула болуушкун болган. СЭКП-ниң Төп Комитединиң Отчёт илеткелинде партияның бүгү-делегей политиказының, сайзырагай социализмниң үезинде СЭКП-ниң экономиктиг политиказының эртемге үндезилеттинген ёаны анализин берген, совет шинчилелдиң социал-политиктиг болгаш угаан-бодал талазы-биле хөгжүлдезин көрген, СЭКП-ниң иштики болгаш даштыкы политиказын тодаратказ, совет улустуң амыдыралында коммунистиг партияның ролүн көрүскен.

Совет эртемиң чедиишкинерин съезд бедин-биле үнелеп керген. Съездиниң документтеринде бистиң чүрттүүстүң сайзырагай эртем-техниктиг күчүдүн, фундаменталдыг болгаш практика-биле холбашкан шинчилелдериниң улуг-улуг чедиишкинерин демдеглээн. Совет эртем болдуңу шинчилелдерни күштүү-биле калбарткан болгаш эртем-билигниң янзы-бүрү адырларында эң чугула черлерни эзелеп турар. Совет Эвилелинде эртем никителелдиң шуут-ла бүдүрүкүү күжү апарган.

«Социализм биле эртем айтылаттынмас. Чаа шинчилелдиң түрүзүүшкүну эртем чокта шуут болдунмас деп коммунистерниң партиязы санап турар» — дээрэн съездиниң Отчет илеткелинге эш Л. И. Брежнев чугаалаан. 80 чылдарның дургузунда чүрттүң улус ажыл-агыйының хөгжүлдезин эртем-техниктиг депшилгениң улам күштүг дүргедээшкинин негеп турар, а ол депшилгениң үндезиниериниң кол өзээ эртем болур. Теоретиктиг айтыгларны ажылдап кылыры-биле чергелештир «улуг эртеминиң» күжениишкинери хөй кезиниде улус ажыл-агыйының үндезин айтыларында шиитпирлээринге, бүдүрүлгеге ёзүдүг революсчу оскерилгелерни киирер аргалыг ажыдыышкынарны кылырынче улам хөйүбиле мөөнеттингеп турары чүрттүн дыка негеттинип турар деп съездиниң Отчёт илеткелинде демдеглеттинген.

СЪЕЗДИНИҢ айыткан соруглаарыны күүседиргиге экономика эртемнери, эртемденнер-экономистер улут дузаны чедирер ужурлуг. Чүге дээрге олар улус ажыл-агыйы-биле, инитилел хөгжүлдезиниң чүтүлүн соруглаары-биле билиглериниң бүтүү адырларының сырый харылзаазын боттандырар, эртем-техниканың чаа ажыдыышкынарын бүдүрүлгеже киирериниң планнаашкынын болгаш материалдыг аймакчызын экижидер талазы-биле будуштуг санал-оналдарны киирер. Химияның азы физиканың, биологияның болгаш геологияның кандыгдаа чаа ажыдыышкынарны экономиканың «деңзизин», экономиктиг санаашкынарны эртпейн инитилелдиг хөгжүлдезинге кирбес, металл азы чемиичилдеге боон шыдавас. Ынчангаш сайзырагай социализмниң теориязының, коммунизмниң материал-техниктиг базазын тургузарының, инитилелдиң бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидериниң, улус ажыл-агыйының удуртулгазын экижидеринии бүгү айтыгларын шиитпирлээр талазы-биле экономиктиг шинчилелдерни улам калбартыры амгы үеде негеттинип турар.

Бо бүгү соруглаар болгаш шиитпирлээр айтыглар Тыва АССР-ге долузу-биле хамаажыр, чүге дээрге бистиң республикавыс бо чылдарның дургузунда бодунуң экономиктиг чаа чадазынче кирер болгай. Амгы үеде Тыва республика бойдустуң байлактарының «даңзы-чизезин» кылып, оларны өөренип база санап, түүнеп көөр чадазын эрткен болгаш моон соңгаар ол байлактарны дүргени-биле ажыглалче кинерип турар. Республиканың экономиктиг депшилгезиниң кол угланыышкыны Тывага девискээр-бүдүрүлге комплексизин тургузары-биле холбашкан. Ол комплекстиң кол соруглазы болза, бойдустуң болгаш күш-ажылдың курлавырларын чептүг ажыглаары, капитал салыышкының транспорт ажылдарының чарыгдалдарын эвээжедири болгаш материалдыг эвес бүдүрүлге адырларына чарыгдалдарны кудулаашкынын

ТУДУГНУҢ ТЕМПИЗИН ШАПКЫНЧЫДАР, ШЫНАРЫН ЭКИЖИДЕР

(Эгезин 1-ги арыда).

ге үкдезилээш керээлик ажылдаар каттышкан бригада аргазын чер-черлерге кептерединге таарымчалыг байдалдарны тургузары чугула.

Капитал салымшкыларының ажыктыын бедидери күүседип турар ажылдың шынарыдан улуу-биле хамааржыр. Бо талазы-биле улуг четпестер бар. Ылангыя Ак-Довуракты, Чаа Шагаан-Арыгның, Барыын-Хемчиктиң, Өвүрүң, Мөңгүн-Тайганың, Тес-Хемниң, өскелээ районнарның тудуг объектилеринде хөй үрей кылышкыннар бар болуп турар. Хоорайларның болган суурларының, кудумчуларның болган чамдык объектилериң архитектуралыг өөрүн-хевирин төлевилел ёзугаар шинтпирлээрин элээн экижидери негеттинип турар. Амгы үеде тудугга эки болуп кылган болган техника талазы-биле чогаадыкчы шинтпирлерни кылыры негеттинип турар. Республиканың күргузуг чери, төлевилел организациялары, банкылар болган чагыкчылар-даа төлевилээр ажылдың болган тудугүнүң шынарын ам-даа кошкак контрольдап турар.

Чайгы үеде сезониуг ажылдаар бригадаларның болган студентилер отрядтарының күсели-биле тудугжуларының саны көвүдеп база ажылдарны чорударынга таарымчалыг байдалдар бар апаарга, дыка хөй тудуг салбырлары цемент, кургаг штукатурка болган ылангыя чурт иштиниң тудуг материалдары — түүйбу, дилгең материалдар, чугай, эптей салыр демир-бетон-биле хандырарына улуг үзүктелишкинге таваржып турар. Тудуг индустриязының бүдүрүлелериниң ажылы бөгүн бистиң хандырып шыдаавайн турар. Оларда чаа ажыглалга киирген күчүлерни дыка кошкак ажыглап турар. «Тудуг кезектери» комбинатта күчүлериң чүгле кезик хирезин шингээлип алган. Ол комбинат продукциниы техниктиг негелделерден каржы хажыдыышкыныг кылдыр үндүрүп турар, заводка белетээнниң шынары куду. 80 чыл иштиг чурттаар, улуг кезектерден тудар бажынга хереглээр демир-бетон кылыгларны катап эдс кылыры-биле холбашкан чарыгдалдарны саналп көөрге 15 мүң ажыг рубль болган. «Тыва суг тудуг» болган ылангыя «Тыва көдээ тудуг» трестериниң демир-бетон кылыглар бүдүрер заводтарны, «Шагонартажстройнуң» Ак-Довуракта БК-зы боттарының болдунар аргаларындан куду деңнелде ажылдап турар.

Республикада тудугның өзүп турар хереглеринден бодунуң хөгжүдээнинге хожудап каап турар «Тыва тудуг материалдары» каттыжышкынның ажыл-чорудулгазынче оиза хичээнгейни салза чогуур. Амгы үеде тудугларны түүйбу-биле болган чугай-биле хандырары үзүктелишкинниг болуп турар. Каттыжышкының база оон бүдүрүлелериниң удуртулгазы (Самойлюк, Шадринцев, Чащухин, Красиоперов) кадрлар-биле ажылче, бүдүрүлгени организастаарыныче чогуур хичээнгейни салбайн турар. Бо чылдың чүгле беш айларының дургузунда тудугжуларга түүйбуну планнаттынгаимыдан 1,4 миллион кезектн эвээлти сайгарган. Төлевилел организацияларынга болган чагыкчыларга түүйбуиун чедишпейн турарын барымдаалап көргеш, ылангыя көдээ черлерге аназ куткан бетонну, шлак бетонну, аназ дашты каш материалдарны кылдыр калба-биле ажыглаарын чангыс удаа эвес айтып турган. ол хирезинде-ле чогуур демчеглер алдынмаан. Амга чедир-ле бүдүрүлге объектилериниң колдуг хөй нуруузун түүйбу болган дилгең материалдар-биле кылырын төлевилеп турар.

Бодуиун хүүда базазын хөгжүдеря-биле тускайлап берген хөреглериниң чыл бүрүде шинтээлип албайн турар республиканың тудуг салбырлары болган тудуг материалдарының үлетпүрүнүн бүдүрүлелери тудуг индустриязының бүдүрүлелериниң коллективтериниң мүрииунга улуг ареллг болуп турар. Чижээ, бешай дургузунда ол сорулгаларга көрдүнген 1,8 млн. рубльден үгле 1,4 млн. рубльди шингээдип алган.

Капитал тудуг дугайын чугаалажы берген таварылга санында-ла тудугларны технологтуг база өске-даа дериишкинner-биле четпес четчелээнин айтырыы хүнүн эзлчээге тургустунуп кээп турар. Ол ажылды Көдээ ажыл-агыг министерствозу, Сельхозтехкүрком, Тываның электри четкилери болган өске-даа дыка хөй ведомстволар база бүдүрүлелер хөшкак организастап турар. Бо чылдың ажыглалга киирер комплекстериниң, бажынарының болган дериишкинneриниң кезиниден хөйүн чагыкчылар үшкү болган дөртку кварталда четчелээрин көрүп турар, а херек кырыкла оларның ажыглалга киирерин бо чылдың бирги болган пөлги кварталында боттандырар деп шлапшаан. Оон түнелиниде мланнгый көдээ ажыл-агыгга ажыглаар хөй-хөй объектилерни тудугжулар хүүсаалында ажылдага киирип четтиклейн турар.

Болдурган хожудаашкының чайладыр талазы-биле улус сорулгалар республиканың тудугжуларының мурииунда турун турар. Чыл төнчүзүиге чедир олар күрүненин 100 миллион рубль хире капитал салымшкының шингээдип алыр, 144 миллион рубльдиң кол фондуларын ажыглалга киирер. 95 мүң дөрбелчин метр чурттала черлерин, дыка хөй санныг бүдүрүлге болган социкультамыдырал объектилерни ажыглалга дүжаар ужурлуг. Ам кол чүве болза, тудуг бүдүрүлгезин организастаарын экижидер, ажылдарның технологиязын сайзыраигайжыдары, күш-ажылдың мурнакчы аргаларын база методтарын, бригада керээнин калбаз-биле шингээдип алыры, хөреигилерни болган күштерни хөй санныг объектилерге чашканнаар чоруктар-биле шинтпирлиг деиселди чорудары, дээштиг социалистиг чарыштыг организастаары болур.

* * *

«Тыва көдээ тудуг» трестиң эргелекчизи **Г. М. Шубник** бодунуң саналынга эрткен беш айларда трестиң канчаар ажылдаанынга болгаш сорулгаларга доктаваган. Бо үеиин дургузунда көдээ тудугжулар дыка хөй мүң рубльдиң тудугмонтаж ажылдарын чедир ыглаан болган ажыглалга киирер чамдык объектилериниң планын үскен. Ылангыя № 1317, 957, 463 КМК-лар багай ажылдаан.

Планныг онаалдаларның күүсеттинмейн турарының чылдагааннары чүдел?

Эрткен беш айларда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүг эвес чидириглери 228 мүң кижи-хүн четкен (оон иштинде прогулдар 2,6 мүң кижи-хүн, үрей кылышкыннарны эдеринге болган чедир кылдынмаан үүрмек ажылдарга 2,4 мүң кижи хүн чарыгдаттынган). Ол чидиригlерниң уламындан 800 мүң рубльдиг тудуг-монтаж ажылдары чедир бердинмээн.

Тудуг объектилериниде эрткен беш айларда 116 ажылчыи тудиишпейн турганындан 450 мүң рубльдиң ажылдарын кылыр арганы чидирген. Түүүг материалдары (түүйбу тудуг ыяжы, дилгең материалдары, шифер) чедишпезинден 250 мүң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдары чедир кылдынмаан.

Ол ышкаш сан-хөө талазыбиле трестиң байдалы коичуг кошкааны тудуг ажылдарын чорударынга шаптыктап турганың айтып апаарр. Бо чылдың июнь 1-де байдал-биле алырга 1,1 млн. рубль (сайгарылга хөреигиин) трестиң ажыл-чорудулгазынга чедишпейн турар. Амгы үеде трест 7,5 мин. рубльди өске организацияларга төлээр өрелиг. Ынчангаш эргежок чугула тудуг материалдарын садыл алырынга тресте акша-хөреңги чедишпейн турар. Иижи ажыглалдың транспортулуп ёзу-дуза чедириглезин төлевээниинден ол чорук план күүседээнинге база багай салдарлыг болгаи.

Мыңдыг хизылыг четпестерни чайладыр болгаш планныг онаалдаларның күүседдезин хандырар дээш «Тыва көдээ тудуг» трестиң удуртулгазы чамдык хемчеглерни ажыллап кылып, оны боттандырарын чедип алырын көргеи.

Июнь-июль айларда 200 кижини ажылга хүлээп алыр. Оон иштинде профтехучилище доозукчуларындан 120 кижини, организастыг чылда-биле 40 кижини хаара тудуры көрдүгеи.

Трестиң сан-хөө байдалын экижидер сорулга-биле материалдарның нормативтен ажыр артыкшылын 1,5 млн. рубльге үзээжедир. Кызыл-Мажалыктың түүйбу заводунга демир-бетоп кылыглар заводунга чыш-эптээр демир-бетон кылыгларны бүдүрерии июнь-июль айларда организастаар. Керяйзит-сай бүдүрерии июнь-айда 1,5 мүң кубометрге көвүдеткенинде керамзит-бетон блоктарны болгаш панельдерни немей бүдүрер эрганы бээр.

Механизмнериниң 1,5—2 үелчегде ажылдарын организастаар болгаш оларны бригаларның составынга киирерии көөр.

«Тыва тудуг» трестиң кол инженери П. М. Медведевтин чугаалазыны:

Чамдык чедишпиннер бар. Ынчалза-даа ажылды шүгүмчүлекчи ёзу-биле көөру чугула. Эрткен беш айларда мактанырлыкы дег чүвеавс ховар, тудугмонтаж ажылдарының планының дең кезии-ле күүсеттинген а № 42 тудуг участогунда ол көөгүзүг деңгүл-ле 10 хүү болган.

Тудуг материалдарын база чедир албайн турар бис. Беш айлар дургузунда 2455 кубометр демир-бетонnуи 796 кубометри, 1298 мүң түүйбуиун 694 мүңү, 19966 погон метр хоолайның 2778 погон метри алдынган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүн планының күүсеттинмейн турарының бир чылдагаины мында болур.

Ажылчыиарның ажыл шагы үзер чоруу база хөй. Беш ай дургузунда 981 кижи-хүн осқундувус. Ажылдаарынга болган чурттаарынга таварымчалыг бүгү байдалдарны тургузуп, бажың-балгат болгаш ясли-садик-биле хандырып турдула, индыг боор-дур. Оон кедерезе ажылын кааикаш чоруптер. Чылда ортумаа-биле бизе 514 кижи кээп, ол хире кижи чоруп турар. Ынчангаш ажылчын күжү чедишпес, бригадалар комплекттиери чылдыңна чаартынып турар. Механизаторлар чок болганындан краннар, эскаваторлар аңаа тургулаар-дыр.

Ой бирги беш чылдың ийиги чартында бистиң мурнувуста улуг сорулгалар салдынган. Бир муи ажыг өөреиичилер өөренир школа, Министрлер Чөвүлелиниң бажыңы, чурттала бажыннары дээш, ажылдага киирер тудуглар эмгежок. Ол сорулгаларны күүседир дээш кызып ажылдаар бис.

Мээн мурумда сөс алган улус шүптүзүү ажылчын күжү чедишпезин чугаалап турду. А бисте кадрлар четчир. Эртиен чылдың бирги болган ийиги кварталында социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп, шаңналып-даа турдувус. А ам оон дорайтаан бис—деп, тускайыттынган № 3 тудуг-монтаж участогунуң начальиини **В. А. Миронов** чугаалаан.

Эрткен беш айларда тудуг-монтаж ажылларының планын күүсетпейн келдивис. Оон чаңгыс-ла чылдагаанны — бисти ажыл-биле хандырбайн турарында. Кылыр чүве чок олурар азы өске аар-саар ажылдар борастаар-дыр бис. Бисти ажыл-биле хандырын дээш четпээн черим чок. Болап-даа көрүнгерден: беш айлар дургузунда хоолайлар эптезин дээш дерт чүс-ле метр траншея казып берди. Ыя ону кылып каарга, оон ыңай ажыл чок боор-дур. Моиу өөренип көөрү чугула.

Бисте ажылчыннар чөгүр, коллектив бижыг найыралдыг. Ынчангаш салдынган сорулгаларны күүседип шыдаар бис дээрзин силерге бүзүреттим.

№ 18 КМК-ның кол инженери **В. В. Курчатовтуң** чугаалаиы болза, эрткен чылга децизээрге, бистиң ажылывыста-та бичии идиг бар. Ынчалзада-даа бо чылдың планының күүселдези ам-даа четпес. Оон кол чылдагааны — ажылчынарның, ылангыя мергежилиг ажылчыннарның чедишпезинде.

Ажылывыстың хожудап турарының чылдагаанының бирээзи материалларның чедишпейи турарында, Ылангыя демир-бетон кылыларны болгаш түүйбуну фондуга чедир черле ап көрбелиивис. Бетон хоюлар чер база ажыллавас. Бо бүгүнүң үржуунда ажылдың бүдүрүкчүлүү чавыс болуп турар.

Кылыр ажыллар хөй. Илередтинген четпестерни чайлат-каш, оларны амыдыралга бөртандырар бис.

СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң ийиги секретары **В. А. Стариков** саиал бергеш, районда тудуг материалдарының код бүдүрүлгези Кызыл-Мажалыктың түүйбу заводунуң ажылына доктаатан. Бо чылын ук завод түүйбу бүдүрерии эрткен чылдың деңнелиидеи. 20 хүү көвүдеткен. Заводка өзе дерилгени чоруткаш, продукция бүдүрерии көвүдедир хемчеглерни ап турар. Кышкы үеге чедир дой-довуракты, хөмүр-дашты курлавырын тургузуп алырын организастаар.

Районда чугула объектилериниң бирээзи —школа түдуунга бо чылын 300 мүң рубльдиң тудуг-монтаж ажылларын кылыр көрдүгеи, ынчалза-даа ында ажыл коичуг ооюм чорун турар.

741 дугаар КМК-ның материал-техниктиг базазы кошкак болгаш цемент, дилгең материалдары чедишпес. Амгы үеде Абазадан дилгең материалдарын сөөртүрүн организастаан.

Ак-Довуракты үлетпүр-бүдүрүлге комбинатынга үш эзлчег-биле ажыллазыи организастаар. Ында куш-ажылды организастазыны кошкак. Машина механизмнер эргижирээи.

«Тыва тудуг материалдары» бүдүрүлге каттыжышкының кол инженери **В. С. Шалринцев** Кызыллың түүйбу заводу. Элегес-Аксының хана материалдары болгаш Кызыл-Мажалыктың түүйбу заводтарынга байдалды чугаалавышаан, республиканың тудугларынга эргежок чугула — түүйбу бүдүрүлгезин моон соңгаар көвүдеир деп кайдыг хемчеглерни алырын тайылбырлаан.

СЭКП Каа-Хем райкомунуң ийиги секретары **М. К. Доржукай** ук районда капитал тудугнуи амгы үеде байдалын көргүспүшаан, ында тудуг ыяжы белеткээр чаа участоктарны шингээдип алырынга орук тургустуумаиы шаптыктап турарын чугаалаан. «Тыва көдээ тудуг» трестиң 958 КМКзының бригалалары түлүп турган объектилериниде ажылды сохсадып, тудугну ара каап турар дээрзин саналынга чугаалаан.

«Тыва суг тудуг» трестиң эргелекчизи **Н. А. Жоголь** бодунуи чугаазыи трестиң коллективинде инженер-техниктиг болгаш ажылчы кадрларның чедишпейи турарынче углаидырган. Ылангыя көдээ черлерде суггарылга системаларынга ажылдаар мастерлер, прорабтар, гидротехниктер болгаш мергежилиг ажылчыннар хөөү-биле негеттинип турар. Ынчангаш трестиң чанынга мергежилиг ажылчыннар белеткээр өөредилге комбинадын ажылдары негеттинип келген.

Республиканың чамдык районнарында түгүнүп турар объектилер тудуг материалдарының, ылангыя түүйбу, демир-бетон кылыгларның, цементиниң үзүктелишкинниг кээп турарындан чогуур хуусаазында ажылгалга киирбейн турар. Ынчангаш көдээ черлерде түгүнүп турар тудуг объектилериниң хандырылгазын экижидерин «Тыва совхоз тудуг» киты-жышкының даргазы **М. А. Кыргыс** саналынга чугаалаан.

— Ажыглалга киирип турар чамдык объектилериниң кылынган шынары ам-да багай болбушаан — деп, республиканың күртудуг комитединиң даргазы **Б. Д. Байыр-оол** чугаалаан. Ылангыя чурттала бажыннарыныя даштыкы дезирлеря чаңгыс аай. Оларның аян-шинчизин моон соңгаар экижидер болгаш ажыглалга киирер тудугларның иижи шынарын чогуур деңнелге чедиреригни чугула дээрзин ол чугаалаан.

Дараазында Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы **Ч-Д. Б. Ондар** республикада капитал тудугиуи байдалынга доктаагаш, тудугиу ийи эзлчег-биле чорударының чугулазын демдеглээи. Ажыл шагының үезинде хурал-суглаа, планёрка кылыр, оон-биле ажылга шаптыктаашкынны болдурбас херек. Чылдың чылыг үезинде чер ажылдарын бүрүү-биле кылып алыры чугула сорулга боон турарын, тудугиу кышка белеткээрин доозарын, ол сорулга-биле бүдүрүлге-даа, чурттала-даа, бажынарының ханаларын 5 ай хуусаазын эрттирбейн тудуп дооскаш, дараазының ажылын кылыр организацияларга дужаар херек.

Ч.-Д. Б. Ондар оон ыиай тудугжу кадрларның ажылдан хөй үнер-кирер чоруунуң кол чылдагааннарының бирээзи оларның ажылдарынга болгаш дыштанырынга таарымчалыг байдалдарның багайы болуруи чугаалаан. Чижээ, «Тыва тудуг» трестиң общежитиезинде буфет безин чок. Оон мебели чок, чурттала черлеринде политкижизидилгелиг ажылды чорутпайн турар.

Партия райкомнарының, райкүүскомнарының тудуг ларыллап турар удуртукчу ажылдакчылары боттарының девискээринде капитал тудугиуң байдалын дыка багай билнр деп сл чугаалаан. Моон соңгаар олар бо чугула ажыл-херекти ханызы-биле өөренип көргеш, оны боттарының доктаамал кичээнгейинге кудар ужурлуг.

Чөвүлел хуралдың түнелиидеи СЭКП обкомунуң бирги секрётары **Г. Ч. Ширшин** республикада капитал тудугиуң байдалының куду деңнелдиг боон турарының дугайында шүгүмчүлекчи ёзу-биле хуралга чугаалашкавын демдеглээн. Тудугга кижи күжүн болгаш машина-техниканың күрлавырларын четпес ажыглап турарын ол айыткан. Маиаа кылыр кол-ла түңнел — тудугла хөжудаашкынны ханызы-биле өөренип көргеш, боттуг хемчеглерни ап чорударыи болур. Ажылчыннардан эгелээш, тудугиуи удуртукчуларыи спениалистер-биле сумележип турган. хожудаашкындан үштүнары чугула. Он бирги беш чылдың тудуг талазы-биле планныг даалгаларының күүселдези, куралда олуржуп турар удуртукчулардан, спениалистерден хамааржыр. Чогум-на олар тудуг ажылын чогуур деңнелдиг кылдыр организастап чорудар ужурлуг.

Эш Г. Ч. Ширшин оон ыиай шелээ-чешээрел ёзугаар ажыл шагы чидирер, а ол ышкаш бүдүн-бүдүн бригаладларын, тудуг материалдары ногундан аиаа турар чоруктарын моон соңгаар черле болдурун болдазын онзалап эйыткан. Тудуг организацияларының удуртукчуларының тудугда байдалды барып көрбес, ыиаар ханылаавас чоруун моон соңгаар болдурбас ужурлуг. Тудуг материалдары, ылангыя түүйбуну камнаары —хүниүи чугула айтырыы боон турар. Түе чернин тудуг материалдарын долузубиле ажыглаарының чугулазын демдеглээи, ол республикаже чылдың-ны 15 мүң кубометр керамзит-сайны кимр сөөртүп турарын айыткан. Ыидыг материалды республикага четчирибиле бүдүрүп ап болур. Тудуг материалдарының камналгазы, кадагалалы дээш удуртукчуларының харысалгазын моон соңгаар шыңгыыдыр херек. Түүйбуиу сөөртүр үеде 30—40 чедир хүүэи бүзүп турарын коичуг четпес деп чугаалаан, моой соңгаар ону долузу-биле камнап чедирерии чедип алырының чугулазын айыткан. Харысалгазын кошкадып, түүйбуиу болгаш өске-даа материалдарны төтчегдээн кижилерге шыигыы харысалганы онаар.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлээнин ёзугаар көдээге социал-культура объектилериниң кол хичээнгейни салырын ол онзалап эйыткан. Республиканың социал-культура тудугларынга түскийлеп 216 млн. рубльдиң 108 миллионун көдээ тудугларга ажыглаарын планнаан. Ону амыдыралга боттандырарга база-ла күш-ажылды шын организастаарындан, тудугжулар ортузунга политкижизидилгелиг ажылды күштелдиреринден улуу-биле хамааржыр.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА БИЛГЕ ТИЛ: КЫСКА ДЫРАДЫЛГАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ТӨӨГҮЛҮГ БАЙЫРЛАЛ

УЛАН-БАТОР. Моол улустуң амыдыралында төөгүлүг болгаш алдарлыг байырдалга — улусчу революциянын 60 чылынга тураскаатказн делегейниң эртем конференциязы чурттуң найысылалынга болган. Он бир чурттарның—Болгарияның, Венгрияның, Вьетнамның, Герман Демократтыг Республиканың, Кубаның, Моолдуң, Польшаның, Румынияның, Совет Эвилелиниң, Чехословакияның болгаш Афганистанның сураглыг эртемденнери конференцияның ажылынга киришкен.

Моол улустуң революстуг демиселиниң болгаш тургузукчу тайбын күш-ажылының дүржулгазың конференцияның киржикчилери түңнээн болгаш Совет Эвилелиниң база социалистиг акыдүкма өске-даа чурттарның дузаламчызынга даянган моол улус аас-кежиктиг чаа амыралды тургузарынга, улус ажыл-агыйын, культураны хөгжүдеринге улуг чедишшкиннерни чедип алганын онзалап демдеглээн. Чүгле сөөлгү чылдарда бөзин Совет Эвилелиниң хузаламчызы-биле Моол Арат Республикага 150 хире тудугларны кылган.

МЕТАЛЛУРГТАРНЫҢ БАЙЫРЛАЛЫ

ПРАГА. К. Готвальд аттыг «Нова Гутьэ» деп металлургия комбинадының хөй мүң кижилиг коллективиии бодуның будулгезиниң 30 чылын байырлап демдеглээн. Чехословакияның металлургиязың хөгжүдеринге улуг чедишшкиннери дээш база байырлал-биле холбаштыр комбинатка бедик шаңналды —Республика ордениия тывыскаи.

Комбинаттың дериишкини социалистиг Чехословакияга кылган баштайгы улуг будулгелеринии бирээзи болган. 1951 оон коллективи баштайгы муи тонна каңны болгаш прокатты бүдүргеи. Амгы үеде ол коллектив чуртка чыл бүрүде 4,5 миллион тонна каңны, 3 миллион тонна шөйну, 4 миллион тонна чыгам көкету берип турар. Дайын мурнуиаары бүгү Чехословакия ол хире каңны болгаш шөйну бүдүрбейн турган. Газ болгаш нефть дамчыдар хоолайларны комбинат база бүдүрүп турар.

ВЕНГРИЯНЫҢ ГЕОЛОГТАРЫНЫҢ ПЛАНЫ

БУДАПЕШТ. Венгрияның энергетиктиг болгаш чиг-эт баалазың калбартырынга улуг салыышкынын республиканың геологтары киирип турар. Совет геологтарның киржилгезибиле амгы беш чыл планының чылдарында хөмүр-даштың байлак черлерин шинчилеп тыпкан. Венгр геологтар бо чылын шинчилел ажылдарының иижи хемчээлин будун чартык катап көвүдедирин планнаан.

Чурттуң металлургия үлетпүрүн хөгжүдеринге эргежок чугула көкстаар хөмүр-дашты тыварынче оиза кичээнгейни геологтар угландырын турар. Мечектин дагларында арбын курлавырлыг хөмүр-даштың чылда тывыжын 1986 чылда 600 мүң тонна, а 1990 чылга чедир— миллион тонна болдурарын планнап турар.

ЧАЙГЫ ДЫШТАНЫЛГА

СОФИЯ. Болгарияның бичии ооллар, уруглары чайгы дыштанылгазын эгелей берген. Оиоң муң школачылар пионер лагерьлеринде болгаш үстүкү классчар өөреиикчилериниң дыштанылга төптеринде чайгы каникулун эрттирип турар.

Өөреиикчилериин чайгы дыштанылгазын организастаары — келир үеиин салгакчыларының дугайында социалистиг күрүненин сагыш салышкынарының төларгай илергейлээшкини болуп турар деп, СЭТА-ның корреспондентизинге Болгарияның чырыдышкын министри Л. Стефанова чугаалаан. Чурттуң чурумалыг черлеринде муң ажыг пионер лагерьлерн Болгарияның 400 мүң ажыг бичии хамаатыларын хүлээп алган. Школачыларның эки дыштанырынга, кадыкшылын быжырларынга эргежок чугула бүгү чүүдерии лагерьлерде болгаш дыштанылга төптеринде тускайлаган.

Тускайжыткан спорт лагерьлеринге хөй ооллар, уруглар база баар деп турар.

(СЭТА).

УЛУСЧУ ПАЛАТАГА СОҢГУЛДАЛАР

БЕРЛИН. (СЭТА). Герман Демократтыг Республиканың Улусчу палатазынга депутаттарның Берлин хоорай болгаш өөруттар хуралдарынга соңгулдалар болуп эрткеи.

Бадылаашкыннарга республиканың 12 миллион ажыг соңгукчулары, оон иштинде 500 мүң аныяк хамаатылар киришкен.

Эрге-чагырганың дээш болгаш чер-чер органнарынга соңгулдалар чоннуң политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик кодурлуушкуиуиуң байдалынга болуп эрткеи. ГДР-ниң Национал фронтузунуң кандидаттарынга соңгукчулар улус илегелди көргүскеи болгаш Германияның Социалистиг чаңгыс ай партиязының политиказын изин-биле деткээннер.

ПОЛИТИКТИГ ПАРТИЯЛАРНЫҢ ШИИТПИРИ

МАНАГУА. (СЭТА). Никарагуаның социал-экономиктиг чаартылгаларны деткээн политиктиг партиялары революцияны иштики база даштыкы дайзынарның чимеиишкиннериидеи камгалаарынга национал эвилелди тургузар деп шиитпирлээн. Национал хосталганың Сандино фронтузунуң национал удуртулгазының кежигүнү Карлос Нуньес политиктиг партиялардың шүүлганынга чүве чугаалаан болгаш оларның туружун илергейлээн.

Делегей реакциязының болган Никарагуаның буржуаз партияларының өнчүк-чаңгалыг хөделиишкиннериниң түңнелинде бистиң чуртувуста революстуг чорудулга шыигы бергедере таваржып турар-дыр деп, ол чугаалаан. Каттыжкан Штаттарның эң-не дайзынырак бөлүктери чуртта революстуг чорудулгага удур хөделип турар. Диктатор турган Сомосаның чедир соктуннаан лаэрбечилерни АБШ-тың дайзынырак бөлүктери дижиигге чедир чепсегеп. Никарагуаның революциязынга удур ылалап турар.

Национал эвилелди тургусканың К.Нуньес деткээн болган ол эвилел иштики болгаш даштыкы дайзынарга шиитпирлиг согушкунну таварыпгар дээрзинге идегелди илергейлээн. Чуртта революстуг чорудулганы деткээн бүгү күштерниң чангыс ээн болгаш сырый каттыжышкынны амгы үеде онза чугула ужур-дузалыг деп ол айыткан.

ИНДИЯНЫҢ ЧАЗААНЫҢ ШИИТПИРИ

ДЕЛИ. (СЭТА). Чери чок тараачыннарга акша дузаламчызын көвүдедир дугайында шиитпирни Индияның чазаа хүлээп алган. Күрүненин дузаламчызынга даянган тараачынnар көдээ ажыл-агый продукциязын арбын будуреринге идепкейлиг киржир.

Тускай медээлерни ёзугаар алырга, амгы үеде чурттуң көдээ черлеринде 20 ажыг миллион ажыл чок кижилер бар. Индияның социал-экономиктиг хөгжүдезиниң алдыгы беш чыл планының (1980—1985 чылдарда) үезинде чазактың ап чорудар хемчеглериниң түңнелинде ийи миллион кижини ажыл-биле хандырар сорулга салдынган.

БҮГҮ ДИПТЕРДЕН

СОФИЯ. Варнага Болгар-совет медицина эртеминиң сессиязы болуп эрткеи. Үш хүн дургузуида ийи чуртгуң медицина эртемденнери Совет Эвилелинде болгаш Болгарияда медицинна эртеминиң чугула айтырыгларын база кадык камгалалыиың практиктиг сорулгаларын шиитпирлээриинин талазы-биле кады кылган ажылының дугайында 30 хире илеткелдерни болгаш эртем дыиаадыгларын дыиаашы, чугаалашкан, чүрек-хан-дамыр, улуг хырын аарыларын болгаш оон-даа өске аарыларны эмнээриинин талазы-биле чаа-чаа чедишшкиннериин дугайында дуржулга болгаш медээ сөлушкан.

ВЕНА. Фашист концлагерьлерге шаанга хорлуттыгрын чараннарның Австрияның административ тев Карантия-Клагенфуртка болган ужуражышкынының киржикчилери делегейнин үшкү дайзының болдурбас дээш бүгү чүвеин кылырынче чаагай тура-соруктун бүгү кижилерин кыйгырган.

Барыын Европа чурттарынга Американың ортумак ыракшыдыг чаа ракета-аэродут чепсектерин тургулар дээн НАТО-нуң дерзии планнары тайбыига шуут кыжаныг болур дээрзин ужуражышкынга онзалап демдеглээн.

БЕЙРУТ. Араб чурттарының лигазының шиитпири-биле тургустунган дөрт талалыг комитет ажылын Бейт Эд-динде дооскан. Сауд Аравиязының, Кувейтиниң, Сириияның болгаш Ливаниың комитетте бактаан кирип турар даштыкы херектер министрлериниң чурттун политиктиг ангы-ангы партияларының болгаш организацияларының төлээлекчилери-биле сумелешкенинин түңнелинде Ливаниың девиескээринде дайын чорудулгаларын сөкедыр деп хүлээлге алганнар.

Комитеттиң дараазында хуралы Бейт Эд-динге июль 4-те болур.

КУВЕЙТ. Египеттиң президентизи Садаттың политиказын «Курейт таймс» солуи шыигы шүгүмчүлээн.

«Америк администрацииың Араб Чөөн чүкте төлөөлекчизиниң ролюи» ЕАР-ның президентизи болу кара туразы-биле күүседи берген деп, ол солуи айтып турар. Египеттиң девиескээринде бар турар бүгү шериг базаларын Пентагоннуи эргезинге бериптеринге бүрүи бөделнии Садат ядередип турар.

НЬЮ-ЙОРК. АБШ-ка бензин фирмаларның болгаш компанияларның тергиделинге пестаавы үлетпүрүнүн ажылчы чоннарының национал профавиели удурланын үнген. Амгы үеде чурттуи бүгү пөс-таавы фабрикаларының 90 хуузу даштыкы национал монополиларның хөлүнда турар деп, пөс-таавы үлетпүрүнүн национал ажылчын эвилелиниң даргазы Антонио Крус Ордас медегээн.

ВЬЕНТЬЯН. Мурнуу Чөөн Азияга быжыг тайбын, доктаамал болгаш бот-боттарын билчир чорукту тургузар кылдыр айтырыгларны ынчаар таарыштыр шиитпирлээри дээш Лаос-биле Бирма туружи турар. Ол дугайын ДУР-нуң премьер-министриниң оралакчызы, даштыкы херектер министри Пхуи Сипасеттин Бирма Эвилели Социалистиг Республикаже алнторуунуң түңнелдериниң дугайында Каосан патет Лао агентилелдин медегелиниде чугаалап турар.

МАПУТУ. Мозамбик Улус Республиканың шөлдеринде болган плантациялярында тараа, маниока, хевеи дужудун ниит түлүк ажаап ап турар.

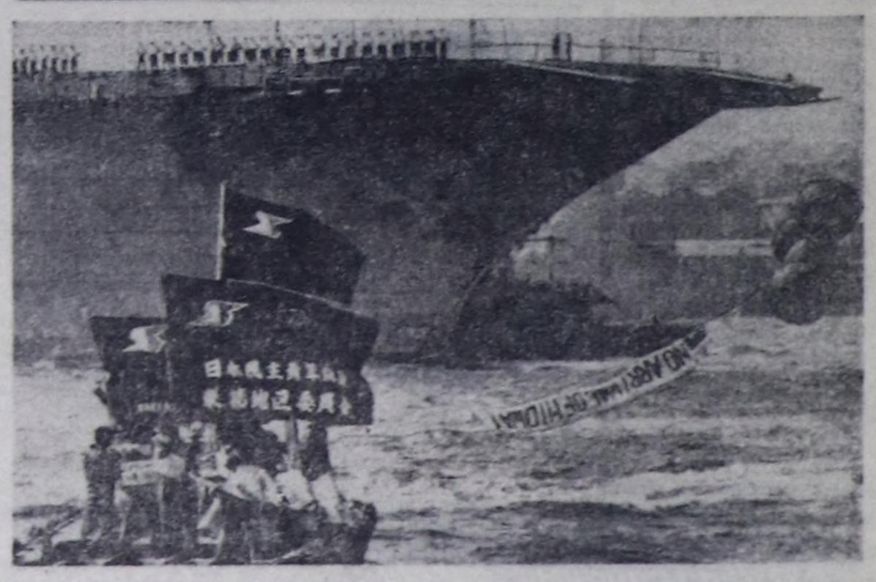
Намнуда можунуң тараачынарында дужуг ажаалдалы ажжок түлүктеп турар. Олар 100 мүң гектар черге хевеи өстүрген.

А. ХЕЙГ ПЕКИНДЕ БАРГАН

ПЕКИН. (СЭТА. Ыраккы Чөөн чүктүи болгаш Мурнуу-Чөөи Азияның чурттарынга барган АБШ-тың күрүне секретары А. Хейг ам Пекинде чеде берген.

Пекин-биле «стратегтиг калы ажылдажылганы» Американың Каттыжкан Штаттарының калбартыр деп турарынга Кыдатың удуртукчулары ажыы-биле байыр чедирген. Америк шериг техниказын Кыдатка берип эгелээр деп турар. АБШ-тың шериг чепсээн болгаш техниказын Пекинге баэрининг айтырыгларын А. Хейгинин аян-чоруунун үезинде тодаргайлаар. Каттыжкан Штаттарның бодалын Кыдатың удуртулгазы өөрүшкү-биле хүлээп алган деп, «Жэньмин жибао» солуи бижээн.

Амгы америк администрацииың бедик албан-дужаалдыг төлөөлекчизин Кыдаттың удуртулгазы-биле ийи удаа чугаалажышкынарны кылыр болдалдыг: баштай Кыдаттың даштыкы херектер министри Хуан Хуа-биле, а оон дараазында — КУР-нуң Күрүне чөвүлелиниң премьерниин сумелешкенинде. Америк шериг техниказын Кыдатка берип эгелээр деп турар. АБШ-тың шериг чепсээн болгаш техниказын Пекинге баэрининг айтырыгларын А. Хейгинин аян-чоруунун үезинде тодаргайлаар. Каттыжкан Штаттарның бодалын Кыдатың удуртулгазы өөрүшкү-биле хүлээп алган

Японияны Пентагоннуи ядролуг чепсээнге хоруудаткан чурт болдурганынга удурланышкынның чыскаалынга Иокосуканың, Токионуи болгаш өске-даа хоорайлардан келген чурттакчылары киришкен. АБШ-тың «Миддуэй» деп авианосези Иокосуканың далай ортээлинге келген турда, япон чурттакчылар катерлерге, баркастарга болгаш хемелерге олуруп алган, далайже үнүп, америк шериг-далай базазының бларынга чеде бергеннер.

(ЧУРУКТА).

ЮПИ—СЭТА-ның телефотозу.

ЭРЗИНГЕ ЧОГААЛ КЕЖЭЭЛЕР

Чогаалчылар биле ужуражылгалар. Эрзинге ол бир дугаарында „Ленин аттыг совхозта Культура бажынынга болган. Мында чогаалга сонуургалдыглар элээн хөй чыылган. Суурда библиотека эргелекчизи Анна Кыргысовна Чавынчак Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы, чогаалчы Леонид Борандаевич Чадамбаның база шулукчу Олег Өдербеевич Сувакпиттиң намдарларын чугаалап берген.

— Хоочун болган аныяк салгалдың чогаалчылары биле бөгүн ужуражып турарывыс биске дыка өөрүшчүг-дүр. Оларның чогаалдарын бистиң уруглары-выс, аныяктарывыс, боттарывыс улуг сонуургалбиле номчуп турар болгай бис. Оларның чогаалдары кижизидилге талазы-биле улуг ужур-дузалыг. Л. Чадамбаның, О. Сувакпиттиң чогаалдары өөредилге номнарында хөй кирген болгай — деп, суурнуң школазында башкы Татьяна Бадыга чугаалап, оларга чедиишкиннерни күзээн.

Совхозта комсомол комитединиң секретары Каама Калга-Хөө тыва чогаалчыларның Эрзинниң ажылчы чоюу-биле ужуражып келгенинге байыр чедирген. Чогаалчыларның адрезинге аныяктарның мурнундан чылыг сөстерни чугаалаан.

Эрзинниң Бай-Даг. Ында Сөөл-Чер болгаш Тос-Булак деп чурумалдыг черлерде малчыннар чурттап турар.

Бай-Дагның үшкү хойжу бригадазының төвү. Мында хөй кижи киржикчилиг ужуражылга ногаан шыкка болган. Бригаданың хоюн кыргаан улуг, биче кижилер-ле хөй. Шулукчулер боттарының шулүктерин номчаан. Бригадир Василий Чүлдүмович Дойбаа мал ажылында чедиишкиннерни, кыргылданы организастыг чорудун турарын чогаалчыларга таныштырган. Бо хойжу бригада бо хүнде 7896 баш хойну кыргыыр. Бригада кышкы болгаш часкы берге үелерде арестиг ажылдаан. Чүске оналаштыр 93 хураганны алган. Данчай-оол Дамдын-оол чүс башка оналаштыр чүс хураганны менди алган. Сергей Дирчинчап, Биликти Сандан олар чүстеи 93 хураганны алган.

Тере-Хөлдүг чанында кыргылда пунктузунга ужуражылгага чогаалчылар ажыл-ишчилерге тураскаадткан шүлүктерни номчаан. Чап-чаа бижээн шүлүктерниң одуругларын дыңналып турган. «Морен» совхозтуң мында бирги, ийиги бригадазы хой кыргылазын шалыкын чорудуп турар. Бригадаларның ажыл-ишчилери солун, хөглүг ужуражылга соонда улам соруктуг ажылдан кирипкен.

О. ОХЕМЧИК.

КОЖАЗЫНГА КОНЦЕРТТИГ...

Республиканың ыраажылар ниитилелиниң Өвүр районнуң Торгалыг суурда салбырының уран чүүл киржикчилериниң концерти Самагалдай суурга чоокта чаа болган.

Ук концерт Торгалыг ортумак школазының өөренчикчилери-биле кежээки школаның аныяктарының ыры киржикчилери «Чинчи» деп ырны күүсеткениле эгелээн. Ында солист Б. Донгак өткүт тода хөөгүн-биле ырлап турар.

Б. Чамбыттың «Төрээн Тывам — алдын черим» деп ырын Ч. Куулар онза күүсеткен. Оөң-биле чергелештир бичии оолдарның «Кара-Куштар» деп танцызы чаптанчыг, чараш болган. Шынап-ла, каътка кара-куштар ойнай берген үеде неврге, ындыг болур. Чарлакчы Р. Балдақ кандыг-даа күүселде мурнунда номерниң ниити утказынга хамаарыштыр шүлүктей каапкаш, улаштыр күүседикчини чалаары эптиг болгаш солун.

Концерттиң ийиги кезээнде. Тываның улустуң чогаалчызы С. А. Сарыг-оолдуң «Ийи көге-буга» деп шиизин ойнап күүсеткен.

В. ЧИҢМИТ.

Тес-Хем район.

ССРЭ-НИҢ КҮРҮНЕ ШАҢНАЛЫНГА САНАЛДААН

Москваның Ленинчи комсомол аттыг театрынга тургусканы «Революсчу этюд» («Кызыл шыкта көк-бора аттар») деп шиизи дээш оон автору М. Ф. Шатровту (чуруктa) ССРЭ-ниң Күрүне шаңналынга саналдап киргеи.

СЕВОСТЬЯНОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ССРЭ-ниң улустуң артизи, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Владимир Базыр-оолович Оскал-оол-биле чоңнуң ужуражылга кежээни июнь 8-те Культура бажыңынга болур деп чарлал «Тыва» совхозтуң төвү Тере-Хая суурга каш хонук бурунгаар көстүп келген. Боттарының чаңгыс чер чурттуу сураглыг артист-биле ужуражыр дээнчоп Культура бажыңының олуттарын долдур эвелекпеннер. Артист-биле ужуражылга хуралын совхозта партком секретары Ч. Д. Монгуш ажыткаш, ССРЭ-ниң улустуң артизи В. Б. Оскал-оолга сөс берген.

Бодунуң эвлечглиг дыштанылгазының үезинде төрээн черинге кээрге чаңгыс чер чурттуглары ужуражылга хуралче чалап, чылыг үткүл ал турарынга сеткил-сагыжының ханызындан өөрүп четтиргении эге сөзүнге илереткен. Владимир Базыр-оолович мынчаар чугаалым эгеледи:

— Ынчан аныяк турган мен, 1936 чылда Тыва Арат Республиканың 15 чыл оюн демдеглеп турда. Москвадан цирк артистери кээп бистиң Тыва үезинга оюн көргүзүглерии бараалгаткан.

Оон соонда Тываның чазаа чиркке артистер өөредип бээрии дилээн, ынаар өөренип чоруур күзелин илереткен кижилер хөй болган, көдээ оолдарның аразындан мени болгаш Көк-Хевек, Кошкендей оларны шилип алган. Өөредилге берге, аңаа чүгле бердинген чүткүл эвереи баштайгы хүннерден-не билдине берген. Кады барган эштерим ийи-бир чыл болгулаан-ла чана бергеннер. Мен цирк сургуулун тывалардан чааскаан чедиишкиннер доозкаш. Тываның хөгжүм-шын театрынга артистеп киргеш, циркке өөредип болур өөреникчилерни чыып алгаш, өөретпишаан, ажылдап эгелээн мен.

Оон соонда 1946 чылда ССРЭ-ниң цирк бөлүүнге киртеш, бөгүнге чедир беш солуушкунну эрттирдим, бо үениң иштинде чурттар аразының кады ажылдажылгазынга улуг-хуувусту киирип, цирк артистери даштыкы чурттарже узаа-дараа үнүп, совет уран чүүлүдүн адын камгалап, оюндарны көргүзүп келдивис. Амгы үеде циркти тыва бөлүүнде 15 кижи бар, олардан Тыва АССР-ниң алдарлыг артистери М. Оскал-оол, Ю. Оскал-оол болгаш Ю. Хевеңмей болгаш өскелер-даа макталлыг ажылдап турарлар. Силер чоңумнуң мурнундан Төрээн чуртумга, партиямга мынчаарла бараан боон чурттап, ажылдап чор мен. Эш-оор силер ажы-төлүңерии төлептиг хамаатылар кылдыр кижизидип, ылангыя цирк бөлүүнге өөредип чорударыңарны күзедим!— деп, ол чугаазын дооскан.

Кежээниң киржикчилери цирк уран чүүлүнге хамаарыштыр боттарының сонуургаан айтырыгларын В. Б. Оскал-оолдан айтырып, дорт болгаш тодаргай харыыларын дыңнап билип алганнар. Ужуражылга хуралга «Тыва» совхозтуң директору В. В. Айыжы, партком секретары Ч. Д. Монгуш болгаш өскелер-даа артистиң өг-бүлезинге, коллективинге бижиг кадыкшылыг, чогаадыкчы чедиишкиннерин күзеп чүве чугаалажыпкан. Төрээн Хая сес чыл школазының өөреникчилери боттарының кылганы национал хевириниң янзы-бүрү эт-херекселдерин болгаш хөгжүм кылыгларын алдарлыг артизинге белекке берген. Кежээниң төнчүзүнде Владимир Базыр-оолович Оскал-оол, Куженмаа Сувановна Оскал-оол олар өөрүп четтиргенин база катап чылганнарга илередип чүве чугааланнар.

Ол-ла ужуражылга кежээниң киржикчилеринге чогаалчы К. К. Кудажының «Душтук» деп шиизин Чадаананың улусчу театрының бот-тывыгыр артистери көргүскеи.

О. АРАКЧАА.

ЧОГААЛЧЫНЫҢ АДЫ-БИЛЕ

БРЕСТ. (СЭТА-ның корр.). Чогаалчы Сергей Смирновтуң ады-биле Брестиниң кудумчуларының бирээзин адаан. Ол дээрге Ала-чурттуң Улуг дайынының бир маадырлыг арны болуп төөгүде кирген шивээниң алдарлыг херектерии чырыдарынга патриот чогаалчының ачы-хавыяазын үнелеп көргени ол.

Шивээниң камгалакчылары шуптузу өлген деп элээн үр ележе бодап турган. Чогаалчы алдарлыг шивээниң дайынчыларының маадырлыг чоруктарының дугайында материалларны дайынчыларның болгаш командирлериниң хууда салым-чолун сүрүп тура чыып келген. Оон дилеп-тыпкан фактылары «Бут хем эриинде шивээ», «Брест шивээзиниң маадырлары дилеп...», «Брест шивээзии», «Брест шивээзиниң маадырлары» деп номнарга үнделип болган.

СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ

ЧЕМПИОННАР ИЛЕРЭЭН

УЛАН-УДЭ. (СЭТА-ның корр). Хостуг хүреш талазы-биле 1981 чылдың ССРЭ-ниң чемпионнары шупту билдинге берген. Бурят АССР-ниң найысылалынга эрткен чемпионаттың сөөлгү хүнүнде элээн каш денээилерге чемпион болурларның салым-хуузу шиитпирлеттинген. Эң чиик денээиге Махачкалаадан Яраги Шугаев, чиик денээиге Красноярск чурттуг Виктор Алексеев, чартык чиик, ийиги ортумак дар денээилерге москвачылар Юрий Воробьев, Санасар Оганесян болгаш Салман Хасимиков олар алдын медальдарны чаалап алган.

Чурттуң шилиндек командазының кол тренеры Ю. Шахмуратов СЭТА-ның корреспондентизиниң дилээп ёзугаар чемпионаттың түңнелдерин тайылбырлап тура мынча дээн: Олимпийжи дөрт чылдыг бо эвлечгиниң эгезинде эрткен Улан-Удэге бо чемпионат бисте кайы хире курлавырлар барыныңг көрүлдези болган. Мында Москва Олимпиадазының, 1981 чылдың Европа чемпионадының тиилекчилери шуптузу чыылган. Ынчалзажок ол атсураглыг мөгелер-биле аныяктар шынгыы тудушкан. Олимпиада чемпиону Илья Мате, делегей чемпиону Михаил Харачура, делегейниң болгаш Европаның чемпиону Магомед Магомедов, Европаның бо чылгы чемпиону Олег Колоев оларның шаңнал чок черлерде барганы аңаа таварылга эвес. Олимпиаданың алдын медальының база бир эдилекчизи Оганесян сөөлгү салыгда 19 харлыг ленинградчы Петр Наниевке үгле аштырбады. Олимпийжи чемпион Сайпулла Абсаидов эң сөөлгү ужуражымышкынынга Улан-Удэниң мөгези Борис Бутаевти үгле чаңгыс артык саны-биле удуп алды. Чурттуң шилиндек командазында киргеи Борис бистиң олимпийжилериивистиң төлептиг салгакчызы болур боор.

ХЕМЕ ЭЖЕРИНГЕ

Крылатскиде олимпийжи эштир каналта байдаркалар болгаш каноэлер эжерииң талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады доозулган. Маргылдаалар спорттуң бо хевириниң талазыбиле бистиң чүртүвустуң эң шыырактарын үгле тодарадыр эвес, харын июль төлүгүзүндеавгуст эгезинде Англияга эртер делегей чемпионадынга киржир чурттуң шилиндек командазын тургузарының шенелдези болган.

Шилиндек командаиың эң шылгарааны үш дакпыр олимпийжи чемпион Владимир Панфенович хевээр боон арткан. Ол бо маргылдаага үш катап тиилекчи болган. Ийи удаа ийи кижи эжер байдаркага олимпийжи 500 болгаш 1000 метрлерге шилиндек командада бир дугаар киргеи Сергей Сүперата-биле, база бир удаа чаңгыс кижи эжер хемеге 500 метрге тиилээн.

(СЭТА-ның корр).

Кызыл районнуң Чербинин школа-интернадында шериг хөрээн Б. Ф. Андросов башкылап турар. Совет Армиязының болгаш Шериг-Далай Флодунуң хураалениинге шериг албаны эрттиреринге оолдарны белеткээринге кичээнгейии салып келген. Кичээлдер чалгаарачыг эвес. Эки дериттинген кабинетке үгле теоретиктиг биличлерии эвес, практиктиг кичээлдерии эрттирип турар. Ол ышкаш өөредилге кинолары көөрү чаңчыл болган. Ынчангаш өөреникчилериң шериг хөрээниң талазы-биле билии шыырак.

ЧУРУКТА: башкы Б. Ф. Андросовтуң (ортузунда) практиктиг кичээл эрттирип турары.

В. ШАЙФУЛИННИҢ фотозу.

СОЛУН ЫРЛАР-БИЛЕ

Чаа-Хөлде эмнелге ажылдакчыларының болгаш ында эмнедип турарларның мурнунга Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы, бот-тывыгыр композитор Солаан Базыр-оол аалдап чораан. Ол бодуиуң чогаадыкчы ажылының дугайын чугаалап берген. М. Өлчей-оолдуң сөзүнге бижээн «Чаа-Хөлдүң айдыңында», С. Тэспайның сөзүнге «Чаа-Суурум», С. Дугар-Сюрюнүң сөзүнге бижээн «Чандыр баспайн чурттап чор мен» деп ырларны авторларының киржилгези-биле баяңга үдеп турган күүсеткени улуг сонуургалды болдурган. Эң ылаңгыя Салчак Моллурганың сөзүнге бижээн «Хереэжеиге йөрээл» деп ырны композитор Боду ырлап күүсеткен.

С. ДАВАА.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮНЬ 17-ДЕ БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртеиги сула шимчээшкин. 9.05 —Рафферти». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 10.10 — «Кино аян-чоруктар клуубу». 11.10 — Медээлер. 11.15—14.15 — Чапсар 14.15—Медээлер. 14.35 — Исландияның национал байырлалы—Республиканы чарлаан хүнүнге. «Исландия-биле ужуражылга». Документалдыг телефильм. 14.55 — С. Маршак—«Амыдыралының болгаш чогаадыкчы ижиниң арыннарыидап». 15.45 — «Горчистер, харыылаңар!» 16.15 — Чонниң аялгаларыэ. 16.30 — «БАМ-ны тудуп тур бис». 17.05 —Камерлиг «Гармония» ансамбли ойнап тур. Киевтиң Күрүне филармониязы. Киевтен дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

17.40 — «Яблоктарлыг хоорай». Документалдыг фильм. 18.00 — «Чурукчу болгаш амгы үе». Хакас композитор Г. И. Челбораковтуң чогаадыкчы ижиниң дугайында. 18.30 — 18.45 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Үеэлчегге өлүм». Документалдыг телефильм. Англия. Политиктиг тайылбырлакчы В. Дунаев эге сөс чугаалаар. 19.35—«Апсны-67» деп ансамбльдиң күүселези. Абхас АССР. 19.50 — «Рафферти». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.05 — ССРЭ-ниң улустуң артизи И. Богачева биле Ленинградтың телевидениие болгаш радио комитединиң оруе улустуң В. Андреев аттыг оркестрииниң концерти. Төнгенде — Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00— «Кара далайның чалгылары». Хөй сериялыг уранчечен телефильм. 7-ги сериязы. 13.05 — «А. П. Чеховтуң театры». 14.00 — «И. С. Козловский: янзы-бүрү чылларның чуруктары». Фильм-концерт. 14.45 — Футбол таймылгыры. 15.15 — «ПТУ-га үүү чүвеге, канчаар өөредип турарыл?». 15.45 — М. Равель. «Дафнис биле Хлоя» деп балеттиң ийиги сюитазы. 16.00 — 17.40 — Чапсар.

МОСКВАДАН

17.40 — «Эртем дугайында». Академик М. М. Шемякин (Орбита-3). 18.15 — «Ростик биле Кеша». Мультфильм. (Орбита-3).

КЫЗЫЛДАН

18.30—18.45— Телемедээлер. 18.45 — Чарлалдар. 18.50—Киножурнал. 19.00— «Өнүктериинң уран чүүлү». 19.30—«Фракийиң сюитазы». Фильм-концерт. 19.40— «Чалыы чылдары». Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

20.00— «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» «Избилиг экран». 20.15 — «Кариб меридианынлан репортаж». Документалдыг фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 —23.00 — Кыска метражтыг уран-чечен телефильмнер программазы: «Муслима», «Эрги черешия».

Аграар

Бөгүн республикага шокар булуттаар, чамдык черлерге чаңстаар. Соңгу чүк углаңышкыныг хаттың дүргени хүндүс секундада 9—14, кежээ 20 метр чедер.

Кызылга шокар булуттаар, чагбас. Соңгу чүк углаңышкыныг хаттың дүргени хүндүс секундада 9—14, кежээ 20 метр чедер.

Улан-Удэниң харылзаа техникумунуң хүндүсү болгаш бот-өөредилге салбырларында 1981—1982 өөредилге чылында өөренир күзелдиг, 8 болгаш 10 класс доосканнарны Харылзаанның бүдүрүлге-техниктиг эргеледи өөренирииие чалап тур. Дараазында мергежилдерии анза чедип алыр:

Автоматтыг электри харылзаазы.

Хөй каналдыг электри харылзаазы.

Районнуң электри харылзаазы болгаш радиожудулга.

Почта харылзаазы.

Өөренир хуусаалары:

8—9 класс доосканнарга.

«Районнуң электри харылзаазы болгаш радиожудулга», «Автоматтыг электри харылзаазы» деп мергежилге хүндүсү салбырга — 3 чыл 10 ай, бот-өөредилге салбырынга («Автоматтыг электри харылзаазы» деп мергежилге)— 4 чыл 10 ай.

10—11 класс доосканнарга:

«Автоматтыг электри харылзаазы», «Хөй каналдыг электри харылзаазы», «Районнуң электри харылзаазы болгаш радиожудулга» деп түскай мергежилдерге бот-өөредилге салбырынга — 3 чыл 9 ай, хүндүсү салбырга —2 чыл 9 ай, «Почта харылзаазы» мергежилге хүндүсү-дээ, бот-өөредилге-дээ салбырларынга өөренир хуусаазы — 1 чыл 10 ай.

8—9 класс доосканнар техникумга киргеде дараазында эртемнерге экзамен дужаар: **орус дылга** (диктант), **математикага** (аас-биле), **10 класс доосканнар: орус дылга** болгаш **литературага** (чогаадыг), **математикага** (аас-биле).

Херек документилер:

Билдириишкин.

8 класс дооскаанының азы бышкан билигниң аттестады. (Боду-биле).

286 майык ёзугаар эмчи справказы.

3×4 хемчээлдиг беш фото чурук (бөрт чокка тырттырган).

Күш-ажыл дептериинден үзүп бижилге (бүдүрүлгениң азы албан черииңң удурткучузунуң, совхоз директорунуң ат салганы).

Чурттап турар черииден справка.

Киреринииң экзаменнери Кызылга август 1-де эгелээр.

Документилерни дараазында адресче чорудар:

Кызыл хоорай, Кочетов кудумчузу, 53. Харылзаанның бүдүрүлге-техниктиг эргелели. Телефон: 2-48-12.

Тываның кооператив училищези 1981—1982 өөредилге чылында өөренир сургуулдар чыыл турар.

17-35 хар чедир иазылыг, 10 класс дооскаиарны училищеге алыр. Садыг салбырынга өөренириинң хуусаазы бир чыл, кулинарныынга — ийи чыл, хлеб бижырарыныш—бир чыл.

Өөренирии күзээнчер дараазында документилерни киирер: билдириишкин, эртеминиң дугайында документ, паспорт, райпонуң, сельпонуң, ажылчыи кооперациязыныи өөредип чоруткан бижии, 3×4 хемчээлдиг үш фото-чурук, 286 майык ёзугаар эмчи шынзылгазы.

Документилерии дужаар хуусаазы — июль 5-тен август 15-ке чедир.

Хүлээп алышкыны комиссиязының кежигүннери документилер хүлээп алышкыныыи үезинде өөренип кирип турар кижи-биле беседалажыр.

Училищеге киир санаары — киреринии экзаменнери чокка август 20-де.

Садыг болгаш кулинария салбырынга киргеиер айда 32 рубль, а хлеб бижырарыныш салбырынга киргеиер 70 рубль стипендия алыр. Чурттаар чери чок кижилерге общежитие бээр.

Училищеге өөренгеииин чылдары күш-ажыл стажынга кирер.

Училищеии доозукчуларыига садыгжының, дөртку разрядтың поварының, дөртку разрядтың хлеб бижырыкчызының квалификациязын тывысканының хереглелии бээр.

КАЯ ӨӨРЕНИРИЗ?

Кызылда күрүнениң педагогика институту 1981—1982 өөредилге чылында дараазында факультеттериии 1-ги курска хүндүсү өөредилгее студентилер хүлээп алырын чарлап тур:

физика-математика факультеди — математика болгаш физика тускай эртемниг башкыларны белеткээр. Өөренир хуусаазы 5 чыл.

Физология факультеди — тускай эртемнери: национал школага орус дыл болгаш литература (үндезин национал-дыгларны хүлээп алыр); орус дыл болгаш литература, тыва дыл болгаш литература. Национал школага орус дыллыг болгаш литератураның, тыва дылдың болгаш литератураның башкыларын белеткээр. Өөренир хуусаазы 5 чыл.

Биология-химия факультеди —биология болгаш химия тускай эртемнериии башкыларын белеткээр. Өөренир хуусаазы 5 чыл.

Эге өөредилгениң факультеди — педагогика болгаш эге өөредилгениң методиказы тускай эртемниг эге класс башкыларын белеткээр. Өөренир хуусаазы 4 чыл.

Институтка киреплер дараазында экзаменнери дужаар: **физика-математика факультединге** — математикага (аас-биле болгаш биижмел-биле), физикага (аас-биле), орус дылга болгаш литературага (биижмел-биле); **филология факультединге** — национал школага орус дыл болгаш литература тускай эртемге— орус дылга болгаш литературага (биижмел-биле болгаш аас-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле), тыва дылга болгаш литературага (аас-биле, орус дыл болгаш литература база тыва дыл болгаш литература тускай эртемнерге — орус дылга болгаш литературага (биижмел-биле болгаш аас-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле), даштыкы дылга (аас-биле) азы тыва дыл болгаш литературага (аас-биле); **биология-химия факультединге** — биологияга (аас-биле), химияга (аас-биле), физикага (аас-биле), орус дылга болгаш литературага (биижмел-биле); **эге өөредилгениң факультединге**— орус дылга болгаш литературага (биижмел-биле болгаш аас-биле), математикага (аас-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле), тыва дылга болгаш литературага (аас-биле).

Билдириишкиннерии дараазында документилер-биле кады хүлээп алыр: ортумак эртемниң дугайында документизи (бодун). № 286 майык ёзугаар эмчи шынзылгазы, бөрт чокка тырттырган 3×4 см хемчээлдиг 8 фото-чурук, ажыл стажы чок кижилерге директорнуң, класс удурткучузунуң болгаш школаның хейнити организацияларының удурткучуларының адын салганы характеристика, бүдүрүлге стажтыглар сөөлгү ажылдап турган черииің удурткучузунуң, а ол ышкаш партия, комсомол болгаш профэйилел организацияларының бадылааны характеристиканы дужаар. Характеристиканга үш удурткучунуң холунуң үжүүн салганы болгаш танманы басканы албан турар ужурлуг.

ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериидеи халашканнарга шериг кезээнии командылалыидан характеристика эккээри албан эвес.

Ажыл стажтыглар хүлээп алыр комиссиига билдириишкии киирерде хамаарыжыр районнардан өөредип чоруткан бижикти кожар ужурлуг.

Паспортун болгаш шериг билегии (шериг хөрээнге киир бижидилге хереглелии) институтка экзамен дужаап болу эккээр.

Билдириишкиннерии июнь 20-ден июль 31-ге чедир хүлээп алыр. Киреринии экзаменнери август 1-ден 20-ге чедир эртер. Студентилер санынга август 21-ден киир бижигр.

Киреринии экзаменнерии дужаап турар үеле чугула негеттиниң турар кижилерге ниити кунттавр черии бээр.

Кожар ужурлуг документилерии-биле кады билдириишкиии заразында адресче чорудар: **667000, Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, бажың 34, пединститут, хүлээп алыр комиссия.**

Солуннуң дараазында номери июнь 19-та үнер.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

ИЮНЬ 17-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ада-чуртка бараан болбушаан» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Алдын аттыг кижи» 9.30, 11.00, 14.30, 16.00, «Ынакшылдың мөңге тооржузу» 17.30, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Джамал деп ыяш» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

Июнь 27-де, эртенгиинии 10 шакта Тываның күрүне филармониязынга республиканың бирги хөөмей фестивалы эгелээр.

Фестивальга аңы-дунма Моол Арат Республиканың, Башкирияның, Хакасияның, Дат-Алтайның болгаш өске-даа республикаларның, областарның хөөмейжилери киржир.

Июнь 28-те, кежээ 7 шакта, республиканың хөгжүм-шин театрынга Күрүне филармониязының «Аян» болгаш «Сарыг» ансамбльдериниң артистериниң киржилгези-биле хөөмей фестивалының лауреаттарының концерти болур.

Редакциянның адреви: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг киллистериниң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культурa киллизиниң 2-23-54, кадрлар ажыл-агыйы киллизиниң 2-21-47, үлетүр киллизиниң 2-31-75, чагаа киллизиниң 2-41-27 информация киллизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45. Солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866 Чагыг № 1263.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгашң ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—00817

Бүгү чурттарның пролетарийлери каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 142 (11640) | 1981 чылдың июнь 19, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кеп.

АДА-ЧУРТ МААДЫРЛАРНЫ АЛДАРЖЫДЫП ТУР

Төрээн чурттуң бедик шаңналдарын «Салют-6»—«Союз» комплекстиң космонавтыларынга Кремльге тывыскан

Космос делгемин тайбын шиңгээдип алыр талазы-биле кайгамчык чаагай чаа тинилгеним бистиң социалистиг Төрээн чуртувус чедип алган. «Салют-6»—«Союз» деп эртемшиничилел орбита комплекизинге совет космонавтыларның башкарылгалыг узун хуусаалыг ужудуушкуннарының болгаш «Интеркосмос» программаны ёзугаар каттышкан экипажтарның ужудуушкуннарының программазы чедиишкинниг доозулган. Бешки экспедицияның киржикчилери ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтылары В. В. Коваленок болгаш В. П. Савиных 75 хонукта ужудуушкуунуң үезинде бедик мергежилди, эрестидим болгаш маадырлыг чорукту көргускеннер.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев Төрээн чурттуң бедик шаңналларын космостуң маадырларынга июнь 17-де Кремльге тывыскан.

Шаңналларны тыпсып турган үеде эш Л. И. Брежнев чүве чугаалаан.

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Хүндүлүг эштер!

Улуг болуушкунну бүгүн демдеглеп турар-дыр бис. Космосту шиңгээдип алыр талазы-биле чаа үе-чадаже кирип турар-дыр бис: «Салют-6» эртем станциязынга улуг ажылдарны кылып дооскан.

Үш чыл сес айлар дургузунда станция орбитада чоруп турар. Ол хуусаанның орта кезиниден хөй нуруузунда станция космостуң маадырларының бажыңы болуп келген. Каттышкан экипажтарның бажыңы болуп келгенин немеп каяа. Бистиң аксы-дыңма чоруусту-стуң чогаалыкчы күүрү, найыралдың болгаш депшилгении идеалдарынга бистиң шынчывысты социалистиг он чурттарның төлээлекчилерин дем каттыштырган күш-ажылга бадыткан көргускен.

Космоска бөдүүн ажыл чок «Салют-6» орбита станциязынга бешки кол экипажтың ажылы база бөдүүн болбаан. Мынчалзажок эштер Владимир Васильевич Ковалёнок болгаш Виктор Петрович Савиных алларлыы-биле ажылдааннар. Ужудуушкуунуң программазын олар долу күүседеннер.

Космоска тинилгелгелерни эртем болгаш техниканың аргаларының, кижиниң — оон үгаан-болалының, чүткүлүүнүң, аргаларының кан дег сырый каттыжыышкыны-дыр деп чөптүү-биле санап турар бис. Космонавтыларның дугайында, эртемденнерниң дугайында, сылдыстарже орукту изээн бүгү кижилерниң дугайында чугаалаан турарым ол-дур.

Программа доозулган дугайында космонавтылар хомудаашкын-биле чугаалажып турар деп бир солунга бижээнин номчаан мен. «Салют-6»—«Союз» комплекс тергиин эки болган. Ол болаллар меңээ билдингир. Мынчаарга бистиң космос эртемивистиг дараазында сорулгалары улам нарын.

Ам дараазында базымны кылыр — солчуп турар экипажтарлыг доктаамал ажылдаар орбитаның эртем комплекстерин тургузарынче шилчиир ужурлуг бис. Чаңгыс сос-биле чугаалаарга, космонавтыларга ажыл четчир. Солун болгаш кончуг чугула ажыл.

Геологтар болгаш агаар албанының ажылдакчылары, ыяш болгаш көдээ ажыл-агыйның специалистери, мелиораторлар болгаш балыкчылар, металлурггар болгаш биологтар космостан алдынган информацияны ажыгларының амданы биле алганнар. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң айтканы улус ажыл-агыйының хөй сорулгаларын күүседиринге космос техниказы эң-не дорту-биле киржип турар. Ол черле шын. Тайбын космос дээш демиселди чорутпушаан. космостуң шинчилелдерин тайбын чорудулгаларга ажыглаарының үлегерин көргүзүп турар бис.

Эштер! «Салют-6»—«Союз» эртем-шинчилел комплекизинге үзүн хуусаалыг ужудуушкуунуң программазын челиишкинниг күүседеткени дээш база мынчаарда көргускен эрес-дилим болгаш маадырлыг чоруу дээш Владимир Васильевич Ковалеков Ленин орден-биле болгаш «Алдын Сылдыс» ийи-ги медаль-биле шаңнаткан, а Виктор Петрович Савиныхха Совет Эвилелиниң Маадыры бедик атты Ленин орден-биле болгаш «Алдын Сылдыс» медаль-биле кады тывыскан.

Мында бүгү киржип турарларның өмүнээзинден космостуң маадырларынга бәйыр чедирип тур мен. Силерге кадыкшылды, аас-кежиктиг болгаш чедиишкиннерни күзеп тур мен, оңнуктер.

✦ ✦ ✦

В. В. Коваленок эш Л. И. Брежневке хамаарыштыр мынча дээн:

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының кежигүну, хөй националдыг социалистиг Төрээн чурттуң хамаатызы боон турарымга онзагай ханы чоргаарадыы бүгүн бодап тур мен. Силериң холуңардан бедик шаңналларны хүлээп ап тура, төрээн партиямның Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, Совет чазакка космос орбитазынга бистиң ажылывысты бедии-биле үнелээни дээш, космосту шиңгээдириниң интернационалчы программазының киржикчизи болур улуг идегел болгаш аттаар дээш ханы өөрүп четтиргенимни илереттим.

Бистиң рейизивис бисти ужуудуушкунга белеткээнивиң, космос техниказын чогаадыр тургусканнарыңа, Черге артып калгаш сөзүү-биле болгаш ажыл-херээ-биле биске дузалап турганнарың — хөй-хөй коллективтериң куш-ажылының ачызында челиишкинниг боттанган.

ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтыларының мурнундан төрээн партияның Төп Комитединге. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, Совет чазакка Силерге, эргим Леонид Ильич, бүзүредирим болза, бис моон-даа соңгаар совет космонавтика болгаш эртем ёзулуг космосчу бедикке турзуп дээш күжүвүстү, билинивисти, энергиявысты харамнанмае бис.

Ооң соонда чүве чугаалаан В. П. Савиных хүндүлүг даалганы күүседиринге көргүскен улуг идегел дээш, Төрээн чурттуң бедик шаңналларын дээш СЭКП Төп Комитединге, Совет чазакка, бүгү совет улуска, Леонид Ильич Брежневтиң бодунга өөрүп четтиргенин илереткен.

Бо хире харыысалгалыг ужудуушкунга киржирин менээ, коммунист кижиге, улуг хүндүткел болду деп, ол чугаалаан болгаш ужудуушкун он бирги беш чылдың эгезинде болганын онзалап демдеглээн. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизиниң шиитпирлерин күүседиринге, эртемнин, техниканың болгаш шинти улус ажылагыйының. Чер кырынга тайбының эрге-ажыынга космос делгемин шинчилээрининг программазын күүседиринге эки салыышкын кылдынган.

Космос делгемни шинчилээринге бүгү күжүмүү, билимни бараалгадырымны Силерге, эргим Леонид Ильич бүзүредим тур мен.

Чугааларны чыылганнар алыш часкаашкыныары-биле уткаан.

Космоска ол алдарлыг ужудуушкуунуң демдээ кылдыр В. В. Коваленок биле В. П. Савиных экипажтың ужудуушкуунуң дугайында хереченилелди, үр хуусаалыг ужудуушкуунуң үезинде орбита комплекизинге чораан ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы Ю. А. Гагарин аттыг медалды Леонид Ильич Брежневке тывыскаңар.

Шаңнал тыпсып турда аңаа турган СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүүнге кандидат, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының бирги оралакчызы В. В. Кузнецов. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. П. Георгадзе, СЭКП ТК-ның киллиг эргелекчизи И. Ф. Дмитриев, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. И. Блатов, космонавтылар белеткээр черниң удуртукчузу, ужар чүүлдүң генерал-лейтенантызы В. А. Шаталов олар космос маадырларынга чүректиң ханызындан байыр чедирген.

(СЭТА).

ХҮННҮҢ ЭЭЛЧЭЭНДЕ ЧАЙГЫ АЖААЛДА

Республиканың чер ажылдыглары тарылганы дооскан. Ынчалзажок оон-биле чергелештир база бир чугула ажыл—тарааларның чайгы ажаалдазы хүннүң ээлчээнде келген, Ылаңгыя одуруглар аразын болбаазырадыр культураларның: картофельдин, ногааларның, кукурузаның база өске-даа силос культураларының чайгы ажаалдазынче улуг кичээнгейни салыр херек.

Бо чылын картофельди колдуунда сүггаттыг черлерге болгаш чогуур хуусаазында олурткан. Ынчангаш ам картофель шөлдеринге үнүүшкүн мурнуиуң база үнүүшкүн сөөлүнүн илиртээшкинин чорудар үе келген. Одуруглар көстүп кээри билекле, оларның аразын дораан үлдүреткеш, минералдыг чемишчидилгени төгер.

Бии-Хем, Каа-Хем болгаш Таңды районнарның совхозтарының шөлдеринде тараа культуралары аажок эки үнүп келгилээн. Ам ол шөлдериң бок үнүштерин узуткаары-биле гербицидтерни самолёт-биле аңаа чаштырары эргежок чугула апарган. Чүге дээрге, культурлуг үнүштер-биле деңге бок үнүштер база үнүп кээр, олар тарааларның ажыглаар ужурлуг өл-шыгын, чемиштиг бүдүмелдерин соруп аппаар болгай. Ооң түнелинде дүжүт кудулаар болгаш ажыл-агыйлар ындыг янзы улуг когаралга таваржып турар. Ооң ангыда бок үнүштер хөй үнген черге тарааларның хоралакчылары болгаш аарыглары база улуу-биле тарап нептерээр.

Тарааларның чайгы ажаалдазын чогуур үезинде чорударынга улуг кичээнгейни салып турар ажыл-агыйлар чыл бүрүзүнде тараа культураларындан чаагай дүжүттү ап турар. Чижээ, «Кызыл тараачын», «Революцияның чалбыыжы», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Саян», СЭКП-нин XXV съездизи аттыг совхозтар, Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязы одуруглар аразын болбаазырадырын база тараа культураларының чайгы ажаалдазын чылдың-на чогуур үезинде, шынарлыг кылдыр чорудуп турар. Амгы үеде үстүнде айыткан ажыл-агыйлар болгаш «Октябрь 30 чылы», Тока аттыг, «Улуг-Хая» совхозтар одуруглар аразын болбаазырадыр культура картофель шөлдерин илиртээрин эгелеп, организастыы-биле чоруда берген.

Тараа культураларының шөлдеринге бок үнүштер узуткаар хоран химикаттар чаштырарын «Хадың», «Өөк», «Саян», «Кызыл тараачын» совхозтар чорудуп эгелээн. Ол ажыл-агыйларда нинтизи-биле 2600 ажыг гектар кызыл-тас шөлдеринде гербицидтерни самолёттан чаштырган.

Бок үнүштерге удур хоран химикаттарны чер машиналары-биле бүлгүртүрүнге «Сельхозхимияның» районнар каттыжыышкыннары белеткенип турар. «Сельхозхимияның» Таңды болгаш Каа-Хем районнарда каттыжыышкыннары хоран химикаттар чаштырар техниканы багай эвес септеп белеткеп алган.

Республикага нинтизи-биле бок үнүштерге удур гербицидтерни самолёт-биле болгаш чер машиналары-биле 98 муң гектар шөлге чаштырар. Ол шөлге гербицидтер чаштырарының керээлерин совхозтар Кызылдың авиабүдүрүлгези-биле болгаш «Сельхозхимияның» районнар каттыжыышкынары-биле чаргылаан.

Гербицидтерни хереглээриниң ажыктыын бедидер төлээде, шөлдерге оларны чаштырарын эртен эрте эгелээш, агаар өрү көдүрлүп үнгелек турда, 9-10 шакка чедир база кежээ хүн ажарынга чедир 2-3 шак дургузунда чорударын сагыыры эргежок чугула. Гербицидтерни чаштырып турар үеде агаарның температуразы 22 градус изигден ашпас болур ужурлуг. Оът-сигенде, тараадэ шалың суу хоран химикаттарга салдар чедирбес.

Гербицидтерни бичии хемчээлдиг-даа кылдыр чаштыраргa, оларның салдары күштүг болгаш картофельге, капустага, ыяш дилиндектеринге айыылдыг. Ынчангаш ажылды эгелээриниң мурнунда совхозтуң удуртукчулары гербицидтер чаштырар шөлдерниң болгаш оларны чаштырбас культуралар тараан шөлдериниң кайда турарының схема чуруун ужудукчуга бергеш, чогуур тайылбырны кылыр ужурлуг.

«Революцияның чалбыыжы», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтарга, Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязынга база Кызыл районнуң ажыл-агыйларынга бок үнүштер узуткаар гербицидтерни тараа шөлдеринге чаштырары чыл бүрүде организастыг эртип келген. Оларның удуртукчулары бо чылын база гербицидтер чаштырарынга эки белеткенген болгаш ол чугула ажылды чогуур үезинде организастыг эгелээн.

Он бирги беш чылдың баштайгы чылының чаагай дүжүдүн өстүрүп алыры дээш демиселдиң ам ийиги үе-чадазы—тарааларның чайгы ажаалдазы эгелээн. Ону кайы хире организастыг, шынарлыг чорударындан келир күстүң дүжүдүнүң салым-хуузу хамааржыр. Ынчангаш районнарның партия, совет база көдээ ажыл-агый органнары бо чугула ажылче чогуур кичээнгей салып, ону боттарының хүн бүрүдеги контролюнга алыры эргежок чугула.

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН—АМЫДЫРАЛГА!

Типография коллективи — республиканың бүдүрүлгелериниң аразындан коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик атты бир дугаарында алган. Мурнакчы бүдүрүлгениң цехтери бо чылдың ийиги кварталының планыг даалгаларын хуусаазындан эрте доозар дээш социалистиг чарышты калбарткан, шудургу ажылдап турарлар.

Социалистиг чарышта идепкейлиг киржип турар цехтерниң бирээзи парлаар цех, Ында З. М. Чащухинага удурткан бригадазы бо чылдың бирги кварталының планныг онаалдаларын 126 хууга күүседеткеш, шаннал-макталга төлептиг болган. Мурнакчы бригаданың кежигүнери ийиги кварталдың планын хуусаазындан эрте күүседир сорулганы салганнар.

ЧУРУКТА: бригадир З. М. Чащухина.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ЭРТЕ ЭГЕЛЕЗЕ-ДАА...

Дүвүренчиг медээ

Хой кыргылдазы —эң кыска хуусаада, организастыг болгаш шынарлыг чорудар кампания. Бо чугула болгаш харыысалгалыг ажылды Барыын-Хемчик районда «Шекпээр» совхозтуң ажыл-ишчилери районнуң өске ажыл-агыйларындан мурнап, июнь 2-де эгелээн. Ынчалза-даа кыргылда ылаңгыя Шекпээр салбырында оожум чоруп турар.

Кыргылда пунктузу совхозтуң МТМ херимн-биле тудуш. Суурда кыргыкчыларның кээп ажылдаарынга, ажылды организастаарынга эптиг, бүгү-ле таарымчалыг байдалдар бар. Мында 24 хачылыг ийи агрегатты дерип тургускаш, дуржулгалыг эдикчи-мотористер Апый-оол Саая, Калдар-оол Кууларны быжыглаан.

Ынчалза-даа Биче-Тейде кыргылда пунктузунга чеде бергеш, электрилиг хачыларның дааш-шимээнин дыңнавадым. Ында херээжен кыргыкчылар хойларны чүгле хол хачылары-биле кыргып турар.

— Чүге ындыг чоор, бо агрегаттарның хачыларын делгелеп дег аскылап каан түрар, үрелгилеп калган чоор бе?— деп, пункт эргелекчизи Иргит Сайчыдан айтырдым.

— Кайын делгээр ийик. Колдуу ажылдаар хачылардыр — деп харыылады.

Электрилиг хачы-биле хой кыргывайн турарының чылдагааны ам билдинге берди. Ол хүн суурдан келген 20 шаа кыргыкчыларның хөй нуруузу электрилиг хачыга өөренмээн, чүгле хол хачызы-биле ажылдаар улус болган.

Хойну электрилиг хачы-биле дүрген, шынарлыг кыргыырын нептередип, шиңгээдип алыр амгы үениң кол негелдези бо совхозта боттанмайн турар. Баштайгы он хонукта хой кыргылдазы шуудавайн, кончуг оожум темп-биле, организас чок чоруп келген. Борта чаңгыс чижекти айтырга-ла четчир. Бир-ле дугаарында кыргылдары-биле кадарчы Мынчаа Монгуш 478 баш иртерин пунктуга сүрүп келген. Бирги хүнде пунктуда чүгле хол хачылыг сес кыргыкчы келгеш, 88 иртти кыргаан. Ийиги хүнде кыргыкчылар саны 16 четсе-даа, кыргылда доозулбаан. Арткан 155 иртти үш дугаар хүнде арай боорда дооскан. Иртterин кыргылдыр алыр дээш хойжунуң үш хүн үргүлүүлээн шүүдели маңаа база төнмээн. Биче-Тейде пункт чанында хой чуур чер белеп эвес болганындан талыгыр Суг-Кажаада мал чуур черже изиг хүнде сүрүп, чугдурар ужурга таварышкан.

Бо малчынның сөөлүнде хоюн кыргыткан хойжулар база ийи-ийи хүнде малын ыяйбээр сүрүп, аштадып, суксадып, ал боттары шүүдел турган, коданнарын доостурган. Оларның чамдыызы хоюн чуулдага безин киирбээн.

Кыргылда пунктузунда ажылды организастаанны багай. Чүгле 20—25 кижи ажылдап турар. Пунктуда дүк хүлээп алыкчызы Тогус-оол Кууларның сөөү-биле алырга, кыргыкчылар бирде келир, бирде келбес, боттарының туразы-биле ажылдап турар.

Шекпээржилер бо чылын барык 21 муң баш хойну, 3000 ажыг хураганны кыргып, күрүнеге 48 тонна дүктү садар сорулгалыг. Амгы үеде бүгү 55 коданның 18-и кыргытынган. Кыргылда Аянгаты салбырында элээн шалыт темпилиг болгаш организастыг чоруп турар. Ында 3472 хойну кыргып, 5096 кг дүктү класстааш, пресстээри-биле экеп дужаагаи. Дүк хүлээп алыр черде дуржулгалыг класстакчылар Монгуш Калинду, Монгуш Көктээлей оларның удуртулгазы-биле 9 тонна дүктү садып чорударынга белеп кылдыр савалаан. Баштай кыргыттынган коданнардан Шекпээр салбыры бир хойга онаштыр 1,3 кг, Аянгаты—1,4 кг дүктү алган. Совхоз дүк планын күүседир дээ-ге, бир хойдан-на 2 кг ажыг дүктү кыргып алыр ужурлуг. Ынчангаш кыргылданы чидириг чок шынарлыг чорударын —хүнүң эң чугула айтырыы.

К. ШАҢГЫР-ООЛ.
Барыын-Хемик район.

ГДР-НИҢ КИНО ТЫРТТЫРАР БӨЛҮҮ — ТЫВАДА

Герман Демократтыг Республиканың телевидениезиниң кино тырттырар бөлүү бистиң республикада чедип келген. Оон составында —редактор Райнхард Рыхлик, оператор Герд Бажинский, режиссёр Хайиц Вернер, операторнуң ассистентизи Арнд Декке олар бар. ССРЭ-ниң Күртелерадиозунуң улуг редактору Е. П. Савинова ол бөлүктүң үдеп чоруур.

ГДР-ден келген аалчылар Тыва дугайында документалдыг фильмни тырттырар. Олар республиканың бүдүрүлгелеринге, ажыл-агыйларынга болгаш албан организация черлеринге баар болгаш мурначылар-биле ужуражыр. Сөөлгү чылдарда Совет Тывага боттанган социал-экономиктиг чартылгаларның дугайын, оон экономиказының база культурazының шапкын хөгжүлдезиниң дугайын ол кинофильмге көргүзер.

В. САЯН.

ХАНДЫРЫЛГАНЫҢ КОШКААНДАН

Көдээ тудугларда

Он бирги беш чылдың баштайгы чылында Чадааналың № 463 КМК-ның коллективиниң мурнунда улуг сорулгалар салдынган. Бо чылда олар план ёзугаар 1 миллион 779 муң рубльди шиңгээткеш, 708 муң рубльдиң бараанныг продукциязын бүдүргеш, 1996 дөрбелчин метр шөлдүг чуртталга бажыңнарын ажыглалга киирер.

Он бирги беш чылда чуртталга шөлүнүң тудуун, ылангыя көдээ черлерде тудуг объектилерин улам калбартырын база хуусаазы узаан тудугларны дарый ажыглалче киирерин партияның XXVI съездизиниң шиитпирлеринде айыткан. Аңаа хамаарышкан чамдык ажылдарны № 463 КМК-ның тудугжулары бо эрткен беш айларда кылып чоруткан. Олар план ёзугаар 873 дөрбелчин метр чуртталгэ шөлүн ажыглалга киирер тургаш, ону 1116 дөрбелчин метрге боттандырган. Көдээ суурларда тудуг ажылдарын кылып келген бригадаларның үре-түңнелдиг ажылындан чогуур хуусаазында ажыглалга киирген тудуг объектилери эвээш эвес.

«Чыраа-Бажы» совхозка бо чылын ийи зал иштн чурттаар ийи бажыңны ажыглалга кииргеш, ындыг хевирнин бир бажыңның тудуун эгелээш, келир чылын ээлерингe хүлээдирн планда көрдүнген. Ол совхозтуң ажылчыннарындан тургустуган көжүп чоруур механизастаттынган колоннаның тудугжу бригадазы (бригадири Дуран-оол Доңгак) ийи квартиралыг бир бажыңны тудуп дооскаш, өскезин ажыглалга киирерининг кырында келген. Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу, район Совединиң депутады Сүүр-оол Ховалыгның бригада керээзи-биле ажылдап турар тудугжулары чедиишкинниг ажылдааннар. Олар СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта ийи квартиралыг бир бажыңны, «Сүт-Хөл» совхозтуң Кызыл-Тайга салбырында бир бажыңны, «Большевик» совхозта ийи бажыңны ажыглалга кииргеш, амгы үеде «Сүт-Хөл» совхозта ийи аал иштн чурттаар үш бажыңның тудуунда ажылдап турзар.

Планда көрдүнген объектилерниң чамдыызы ажыглалда кирип турза-даа, эрткен айларның тудуг-монтаж ажылдарының планын КМК-ның коллективи чамдык көргүзүглер талазы-биле чедир күүсетпээн. Ону тодаргайлаарга мындыг: беш ай дургузунда кол керээ ёзугаар 750 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр турган, ону 545 муң рубльге күүсеткен, бодунуң күжү-биле 507 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылган, а планда көрдүнгени 680 муң рубль түнүг. Планда көрдүнген тудуг объектилерин хуусаазында ажыглалга киирери — хереглеттинзе чогуур тудуг материалдары-биле четче-бүрүн хандырылгадан база ыида ажылдап турар ажылчыннарның ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургускаш, күш-ажылды эки организастаанындан хамааржыр. Бо талазы-биле байдал кандыгыл?

КМК-ның начальныгы Н. Н. Носовтуң тайылбыр чугаазын дыңнап орарга, сеткилди өөртүптер чүүлдер эвээш. Үк коллективи демир-бетон кылыглар, дилиг материалдары, брус, цемент, туулбу болгаш өске-даа эргежок чугула тудуг материалдары-биле «Тыва көдээ тудуг» трестин бүдүрүлге-техниктиг четчелээшкин эргелели багай хандырып келген. Чыл эгезинден тура 171 кубометр дилиг материалын,78 тонна цементини, 43 тонна металл конструкцияларын бээр тургаш, шуут бербээн. 368 муң туулбуңун чүгле 84 муңу алдынган. Тудуг-монтаж ажылдарынга ажыглаттынмас, чагыг ёзугаар эвес 40 ажыг тонна металл конструкциялары дүжүртүнген. Олар КМК-ның девискээринде ажыглал чок, дарын чыдарын Н. Носов хараадал-биле чугаалап орду.

КМК-ның бодуңуң баазазы база кошкак. Девискээринде чаңгыс пилорама ажылдап турар. Аңаа дилер тудуг ыяжын боттары белеткеп алырының аргазы чок. Тудутта хереглээр ыяш сөөртүр чаңгыс эрги автомашиналыг. Туттуңуп турар объектилерде хереглеттинер бүгү-ле материалдарын өскээртен сөөртүр. Ону дажыглаар автотранспорт боттарында чок. Ажылчыннарны объектилерге чедирип турган автобузу үрелген. Машина-техниканың чедиишпези —тудуг материалдарын сөөртүп алырынга, ажылчыннарны көдээ суурларже чедиреринге улуг бергедээшкиннерни таварыштырып келген. Оон түнелинде ажылчыннарның ажылдан үнер-кирер чоруу эвээжевейн турар. Түс черинин № 6 ХПТУ-зун дооскан аныяктар КМК-ның ажылчыннарының сээнига немежин турза-даа, оларны ажылга өөредир, кижизидер ажылды чогуур деңнелге тургуспаанындан, чаа келген кадрларның хөй кезии, үр болбайн, ажылын каапкаш чоруй баар. Үк коллективке ам-даа 130 хире тудугжу кадрлар негеттинип турар.

Чамдык ажылчыннарның талазындан күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр, ажыл шагы үзер, прогулдаар чорук-тар бар. Чаңгыс чижек. Июнь айның тоста «Чыраа-Бажы» совхозта ийи квартиралыг бажыңның тудуун кылып турар Д. Доңгактың бригадазының ажыл-ижин сонуурган чеде бээривиске, тудугжулар объектиде чок болган. Тудут материалдарының чогундан азы тура четсе ажылдаар дээш хөөн-биле тудугжулар ажылче үнмээнин тодарадыр дээш бригадирни суурдан ол-бо дилээш, тыппадывыс. КМК-ның бо бригадазының тудугжулары ол суур чурттут. Олар оон мурнунда хүн база ажылче үнмээнин суурнуң чурттакчыларындан дыңнадывыс.

Районнуң чамдык суурларында чурттталга бажыңнары тудуп турар бригадаларның база Чадааналың профтехучилишезинин комплекизиниң, сельхозтехкүркомнуң каттыжыышкынының будурулге базазының септелге мастерскаязының тудуунда ажылчыннарның ажылы шуудавашкын чок, туруушкунуг чоруп турар. Оон кол чылдаганы— тудуг-монтаж ажылдарынга хереглеттинер материалдарның чогу, машина-техниканың чедишпези, күш-ажылды кошкак организастааны, бар аргаларны болгаш курлавырларны долу ажыглавайн келгени. Бо бүгү четпестер аар-саар чүүлдер эвестир. КМК-ның коллективи бо чылдың объектилерни ажыглалга киирбейн баар болза, беш чылдың дараазында чылдарының планда көрдүнген тудугларын кажан ажыглалга киирер ирги деп айтырыг чайгаар тургустунуп кээр. Ажыглалга киирер хуусаазы чылдан чылче «хоочурап» узаар объектилер оон тыптыр эвес бе? «Тыва көдээ тудут» трестин бүдүрүлге-техниктиг четчелээшкин эргелелининг талазындан № 463 КМК-ның тудуг-монтаж ажылдарының эргежок материалдары-биле үзүктелиишкин чокка хандырар үези келбээн бе?

Чөөн-Хемчик районнуң девискээринде бо чылын ажыглалга киирер ужурлуг объектилериң тудуун шуудавыр талазы-биле дээштиг хемчеглерни алырын «Тыва көдээ тудуг» трестиң, № 463 КМК-ның удуртукчуларындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан үе дазаштырып турар.

М. ОНДАР.

КҮҮСЕЛДЕНИ ХАНДЫРАР

Советтер амыдыралы

Улус депутаттарының Өвүр район Советиниң эзчелиг сессиязынга СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин күүседир талазы-биле районнуң чер-чер Советтериниң сорулгаларын болгаш 1981-1985 чылдарда районнуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң планының төлевилелин чугаалажын көрген.

Партияның улус, шуулганының шиитпирлерин болгаш СЭКП-ниң иштики болгаш дашткы политиказын районнуң ажылчы чонарын бүрүүбиле бир эп-сеткилдиг чүүлдүгүүнүн турарын сессия демдеглээн. Оон бадыткалы болза съезд мурнунуң болгаш оон шиитпирлерин күүседир дээш политиктиг база күш-ажылчы бүдүрүүшкүн, чонуң бүгү identerin хаара туткан массалыг социалистиг чарыш болуп турар. Оон ачызында район чаа беш чылдың бирги чылының баштайгы кварталында эрткен чылдың ол үезиндеи бедик көргүзүлгени чедип алган.

Кол чүве болза, баштайгы бажымнарда чедип алган түңнелдерни быжыглавышаан, районнуң улус ажыл-агыйында, оон адыр болгаш бүдүрүлге, коллектив бүрүзүнде байдалдарны съездиниң негелделериниг дүүштүр шүгүмчүлекчи езу-биле анализтеп көөрү, бар четпестерни болгаш кызыы үчеткөктарны шиитпирлин-биле чайладыр хемчеглерни ажыдап кылгаш, шудургу боттандырары чугула дээрзин сессия айыткан. Шынап-ла ындыг четпестер болгаш кызыы участоктар районнуң улус ажыл-агый барааныларның, аъш-чемниң ассортиментизин көвүдедир, садыглашкынның культуразын бедидер дээш чогуур ажылдарны чорудар ужурлуг. Амыдырал хандырылгазында чонга ачы-дуза чедирери районда амгы үениң негелделиинден хожудап турар. Ынчангаш амыдырал хандырылга комбинады ачы-дуза чедирер бүдүрүгелериниң четкизин калбартыры, яазы-бүрү хевирлерни шингээдип алыры, чагыгларны күүседириниң шынарын бедидери чугула болуп турар. Районнуң коммунал ажыл-агый конторазы чонуң негелде-хереглелдеринге дыңнангыр болбушаан, газчылыгларны улам калбартырын, кудуктарны көвүдедириң, септелге ажылдарының шыпырын бедидерин хандырар апаар.

Районнуң экономиказының чугула адыры мал ажылында чамдык экижиңкиннер-биле чергелештир четпестер ам-даа ажок хөй болуп турар. Чүгле бо чылдың дөрт айларында бизин эрткен чылдың ол үезинге деңээрге, малдың олуп хораары боданың 2,5 катап, шээр малдың 1,2 катап көвүдээнин, 79 бодта, 206 хой, ошкү читкенин, 35 боданы, 751 шээр малды иштики дереглелге чарыгдаанын сессия демдеглээн.

Онгу беш чылда болгаш бо беш чылдың эгезинде мал ажылында бар турган четпестерни үилезинн-биле үзүткээр төлээде, районнуң партия, совет органнары, кодээ ажыл-агый эргелели, совхозтар директорлары эң ажыктыг болгаш дээштиг хемчеглерни алыры негеттинип турар. Маңаа хамыктың мурнунда шээр болгаш мыйыстыг бода малдарның тарын бооздыгазын чогуур үезинде доктаймал чорударын чүрүмчудары эргежок чугула, Моон-биле кады районга чылгы болгаш сарлык өстүрериниче чогуур киэзингей салып, оларның кадат-калгагалалы болгаш одар-ладыышкынын-шын организастаары негеттинип турар.

Малды эки шинарлыг кажаалар-биле, суттат-биле хайдырары, кыштаглаашкынга чыл бүрүде эрте болгаш шыкарлыг белеткенири дарый шиитпирлээр айтырыгларның бирээзин. Бисте боттарының херээже бердинген эрес-кежээ малчыныар ээвээш эвес. Ынчалза-даа малчын кадрларның чедишпейн турары ам бизин кончуг чидиг болуп турар. Моон үрүүнүдән мал ажылында ындыг-да ак сеткилдиг эвес, ажылга ээ-харысалга чок чамдык кижилер бар болуп турар. Ынчангаш ажаалга-чемгерилгезинин багайындан малдың өлүп хораары, харысалга чок чорукта чидери, оорга алзыры районда, ылангыя «Кызыл Тукэ совхозта хөй болуп турар.

Үстүнде айтырыгларны шиитпирлээр төлээде районга бо беш чылда мал кажаларының тудугларын, балбартыры, бир кудуктарны улам экижидип, чаа орүмнээн кудуктарны немей кылыры чугула деп сессия демдеглээн. Мал ажылында кадрларның мергежилин бедидери, амыдырал-чурттагалалының байдалын экижидери, специалистерниң ролюн болгаш харысалгазын бедидери хүнүн чугула айтырыг. Мал ажылынче ак сеткилдиг, бедик харысалгалыг кижилерни, аныяктарны киириштирип турган, ажылынга харысалга чок, мал чидирер, самчыдаар, оорлаар кижилерни ол ажылдан чайлатпаң, өре-ширелиг дарый эгиттирер хемчеглерни районнуң совет, ажыл-агый, администрativtig органнары боттандырар ужурлуг.

Районнуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезин удуртуруңга чер-чер Советтерни совелгу чылдарда көскү рольдуг апарган. Ынчалзажок СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлериниг СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң «Ажыл-агый тургузуушкунунга Советтерниң ролюн улам ыцай бедидер дугайында» дотвалының негелделериниг дүүштүр алырга, район Советиниң болгаш кодээ Советтериниң, оларның күүседиринге хандырар шиитпирлээр.

А. СЕМИС-ООЛ.
Өвүр райкүүскомнуң даргазы.

ЧОЛААЧЫНЫҢ ИЖИ

Чөөн-Хемчик районда «Сүт-Хөл» совхозтуң Ишкин салбырының чолаачызы Иван Натнитович Монгуш малчынарга суг чедирип, кадырберге оруктарны эртпин, дүн-хүн дивейн кызымак ажылдан турар. Бо аныяк коммунист чолаачылаа-ла ам дөрт чыл ажыл турар. Ол техниказынга камныг болгаш кывар-чазар материалга база камналгалыг. Эртем чылдың түңнели-биле чолаачылар аралының социалистиг чарыжынга ол тиилелеп болуп, халас путёвка-биле шаинаткаш, ыыттанып чораан. Амгы үеде И. Монгуш удаас болур Наадымга үткүштүр улам шилги ажылдап турар.

Ш. МОНГУШ.

ЧӨНДЕЛЕҢ САЛБЫРЫНДА

Суурнуң баарында ийи ужунда дес кажаа тудуп каан. Шифер крышалыг сарай ес. кээрген келген кижиниң карааңга дораан-на илдиг бээр. Оон кырында азып каан кызыл тук, кызыл пөсте ак будук-биле бижээн кыйгырыг ырактан-на көстүп турар: «Кыргыкчылар! Күрүнеге эки шинараныт, хөй дүктү дужаар дээш демисежиңер!» Салбырның кыргылда пунктузу ол.

Хүнүң караа дүүскектелчек будут өттүр имиреп турза-даа, ындазында дунаргай, изин кончуг.

— Бо чылын бистиң салбыр шупту 5860 баш хой киргыыр. Бир хойдан алыр дүүвүс 1,8 кг. Кыргылданы эгелээ-ле чаа үш хондувус. Ол арааында Ак-оол биле Күжүгет Билчийний ийи кодан иртин кыргын доостувус. Оон алган дүүвүс 1486 кг болган. Бир хойга онаалтыр алырга, планга чедип турар-дыр. Ам Монгуш Баланың хунан хүрааганын кыргын эгелээнивис бо. Дүүш соонда дөөзупкаш, база бир кодаңны ортү киириптер боор бис — деп, салбыр эргелекчизи В. Сарыглар чугаалады.

Салбыр бо чылын кыргылдага эки белеткенгени дораанна каракка илдең болду. Пунктуну септээш, чугайлаан. Аъш-чем кылыр черни, ажылчыннар чемненир стол, сандайны база кылган.

Кыргылдада 35 кижи ажылдап турар. Оларның 16-зы электриглиг хачылыг. Баштайгы беш хонукта социалистиг чарышка тиилекчи болган Саая Чозар-оол бир хойну кыргып дооскаш, дараазындазын шилип ап турган черинге келдим. Хавааңда эргек базым хире актыг, дүгү черге сөөртүнүп турар семдер кара хойну туткаш, хүлүй берди. Демгизи тепкиленгеш алдырбаска: «Кыргылдага өөренн берген хой болза, амыр-ла болгай, дүңгуш чүве черле мындыг боор ийин» деп хыйлаңы-даадыр. Саянын көргүзүү кымдан-даа бедик. Ол хүнде электриглиг хачы-биле 30 ажыг хойну кыргып четтигин турар. Ак-оол биле Билчийний кодаңнан оон кыргааны 95 нрттин дүгү 182 кг болган. А Сотпа Хүргүлек. Лиза Сарыглар олар каттышкаш, хол-биле 120 хойну кыргаан.

А. БЕГЗИН-ООЛ.
Барыын-Хемчик районда «Барлык» совхоз.

КҮЖҮВҮС-НАЙЫРАЛДА

ТЫВА ДУГАЙЫНДА БИЖЭЭН

ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРДА

РСФСР: ТАРАА БАЖЫНЫҢ КҮЖҮ

Ленинградтың селекционери Г. И. Поповтуң 70 харлаанында эң-не эргим байыр чедиришкини болза оон «Онега», «Ярославна» деп көк-тараа сорттары чедишкинниг кыш ашкаш, эки үнүп эгелээнин айыткан телеграмма болган. Бо үнелиг дыннадыгны селекционерниң чээрби беш чыл дургузуунда тараа культураларының кылдызын удуртуп келгени кодээ ажыл-агыйның эртем-шинчилел институдунда алган.

Россияның кара эвес хөрзүнүг черлериге тааржыр кыадыр тургускан сорт эки түңнелдерни берген. Дыка хөй зоналарның дүржүлгө шөлдеринге «Онеганы» тарааш, гектардан 70 центнер дүүштү алган. Тарааның белогу хөй, оон быжырган хлеб тергинни чаагай болган. «Ярославна» бүгү кара эвес хөрзүнүг зонага таарышкан, Сибирьде, Ыраккы Чөөн чүкте эки өзүп турар. Ону Казахстанда тарылга эвлечештирилгезинде киирген.

Г. И. Попов болгаш оон эштери кандаашкынга шыдамык, кандыг-даа хөрзүнге чаагай дүүштү бөөр чолдак сыптыг көк-тараанны тургузар дээш амгы үеде ажылдап турар.

АЗЕРБАЙДЖАН: УЛУГ ӨГ-БҮЛЕ

Дагда Зувуч суурнуң бүгү чурттакчылары Балабеим биле Нифтулла Агаевтер өг-бүле тутканының 75 чылын демдеглээн.

Өг-бүленің чүс харлыг кол ээзин чоокта чаа пенсияже удээн. Балабеим мал ажылынга хөй чыл ажылдаан. Өг-бүле тос уругну өстүргеи. Оларда ниитизи-биле 50 ооллар, кыстар бар, оларның хөй нуруузу бодунуң совхозунда ажылдап турар. Агаевтерде агрономнар, башкылар, экономистер, журналист, библиотекарь, механизатор болгаш электрик бар. Үш кижи район болгаш кодээ Советтиң депутаттары. Улуг өг-бүлениң кежигүннериниң дыка хөйүнүң аттары районнуң ажыл-агыйларының хүндүлел самбыраларында киргеи.

ЛИТВА: МАЛ ЧЕМИНИҢ УНИВЕРСАЛДЫГ ЦЕГИ

Вильнюстуң «Нерис» кодээ ажыл-агый каттыжышкынының үндүргени болгаш шингээдип алганы дериг-хереклеринге ийи муң инекке чемни белеткеп ап болур.

Ол универсалдыг автоматчыткан шүгүмну ажыл-агылар аразынын комплекстеринге таарыштыр кылган. Шак ындыг мал чеми белеткээр цехти башкарарынга чангыс оператор четчир. Агрегаттарны башкарарга бөдүүн чемнерни хээндектээр, аналь салыр биостимуляторларны, витаминнерни хемчээр.

Каттыжышкын янзы-бүрү агаар-бойдустуг черлерге хереглээр мал чеминиң бүгү хевирлерни белеткээр болгаш консервалаар машиналарны база солуп турар.

(СЭТА-ның корр).

Украин чогаалчы Поликарп Шабатий чурт иштинге дээчорук кылырынга ынак. Ооллуг чылдарда ол Сибирьге, Тывага, Ыраккы Чөөн чүкке каш удаа чораан. Оон түңнелинде ол «Дээр хиидинде орук», «База катап орукта», «Чүйнуң чазаглыг оруу» деп аттыг номнарны бижигилээн. Чогаалчы уран-чечен публицистика хевири-биле бижээн ол орук демдеглелдеринде сибирьжилерниң болгаш ыраккы Чөөн чүкчүлериниң күш-ажылчы маадырлыг чоруктарының, чонуң найыралының дугайында ханы көргускеи.

Бистиң эргим четпес делгем чуртувустуң эң ырак бүлүңнарында аян-чорук кылып чораанын чогаалчы «Найыралдың чалгыннарында» деп номунда чугаалап турар. Ону Украинаның урай-чечен литература парлаар «Днипро» деп ном үндүрер чери парлаан.

Бо удаада оон оруу Хакасиянып, Тываның, Ыраккы Чөөн чүктүң делгемнерин таварып эртken. Номда киргеи чүүлдериң объектилери, географизы аңгы-аңгы-даа бол, чаңгыс идей-эстетиктиг утказы илередип турар рассказтарны ол бижип шыдаан.

Орук демдеглелдеринде Тыва дугайында кечеп чугаалар база киргилээн. Совет эргечагыргашқы чылдарында ол крайларга болгулаан өскерилгелерни хереченип турар фактыларны болгаш болуушкуиларны ханызы-биле аналиэтеп турар.

«Тыва Украинаның параллелиниде» деп эгеде Поликарп Шабатий Тываның катаптатпымас чараш бойдузун сатыш-сеткилиниң ханызындан чүрүп көргускен. Автор бо таварылгада бодунуң кичээнгейин төрээн Украиназының бойдузунга дөмейлежип турар болуушкуннарны, демдектерни бижээн солуп:

«Шагаан-Арыгже кирер орук Улуг-Хемниң — Енисейниң солагай талазы-биле бадар. Машина хире-хире болгаш-ла бичии дөңүгештер кырынга үне маңнап кээрге, кызыл, өлчең оныүг бедик ялдер, хемче чоокшулай берген кудургай, дээр шаар бедий берген сүүрлериг даглар көстүп келгилээр. Агаар арыг, чечектер кижиниң кичээнгейин чайгаар-ла хаара туда бээр».

Тыва черге солуп ужуражылгалар дугайын чугаалап тура, чогаалчы Азияның төвүнде, Саян дагларының эдектеринде чурттап турар чонуң эрткен төөгүзүн болгаш бо хүнгү айыдыралын солуп, ханы кылдыр бижип турар. Амгы үениң амыдыралында болуушкуннарны болгаш фактыларны тыва улустуң мунмуң чылдар мурнунда төөгүзү-биле холбап, ында философиу бодалдарны ажыглаанны кончуг таарымчалыг. Ылангыя ону «Шоолуг эвес төөгү», «Армейжи алышкылар», «Шагаан-Арыгда» деп эгелерден номнуп болур.

Тургузукчу күжү бодунуң төрээн черни чаартып турар кижилер дугайында П. Шабатин чылыг сеткил, ханы мижиқшыл-биле бижип турар. Дайынның болгаш күш-ажылдың маадырларының дугайында чүүлдер орук демдеглелинде база киргилээн.

Тока аттыг совхозтуң күш-ажылчы кижилериниң дугайында • чогаалчының «Хүндүлээчел ог» деп очериги солуп бижиттингеи. Ылангыя ында Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры сураглыг хойжу У. А. Бавуи-оолдуң дугайында одуруглар ханы уткалыг. Чаңчыл апарган, төөгү ёзугаар хевирлеттинип келген улусчу ажыл-чаяның чаа үеге, байдалга өскерилгезин илереткени солуп. Ол дээрге бирги эвлечеге, найырал болгаш Төрээн чурт дугайында биликшкин, ында чоргаарал-дыр.

Тыва улустуң төөгүзү, культуразы болгаш күш-ажылчы хүннер авторуун иштики сагыш-сеткилиниг ханылап, оон бодалдарын байыдарычын үндезинн апарганы биске чоок. Ноида украин болгаш тыва улустуң найыралын чуруп көргускен арыннар оңза черни эзлеп турар. Сураглыг тыва чогаалчы болгаш партия, күрүне ажылдакчызы С. К. Токаның сөстерин орук демдеглелдеринде киргеи солуп, уран утказы киирип турар. Тыва чогаалчы мынча дээн: «Украина болгаш Тыва —кады төрээн утбашкылар! Совет Эвилели — улуг өг-бүле, найыралдыг өг-бүле. А улуг болгаш найыралдыг өг-бүлеге чурттаарга хөлүг ышкажыгай».

Бистиң чоннарывыстың найыралы Ада-чурттуң Улуг дайынындың чылдарында кончуг быжыккан болгаш улам канчалган. Тываның ажылчы чоннары фронтуже 385 вагон чүктү азы 5 эшелон белекти чорутканнар. Чыын алган акша-хөреңгизи-биле 3 эскадрилья самолёттуг, 40 муң аътты дузаламчы кылдыр бергеннер. Чогаалчы П. Шабатин тываларның маадырлыг чоруктарын тодаргай бижип турар. Украин хоорайлар — Ровно, Дубноиу хостап турар үеде канчтан Кечил-оол командалаан эскадронуу эрес-маадырлыг тулушкан. Сурмич суурга болган кадыг-дошкуи тулчуушкуннар үезинде улуг сержант Чот дайзынның пулеметуун чок кылгаш, ол хире немешти өлүргеи. Ол тулчуушкунга улуг лейтенант Сат Бүрзекейниң пулеметчулар взводу маадырлыг чоруун көргускеннер. Тыва дайынчылар аңаа өлзе-даа, дайзын оон эртпээн.

Чоланчы-механик Чүргүй-оол Хомушкуунуң эрес-маадырлыг чоруун кым билбес деп! Аңаа Совет Эвилелиниң Маадыры деп бедик атты тывыскан.

Бистиң улузувустуң дарылзазы дайын соонда үш чылдарда-даа соксаваан. Дайын төнери билек Тыва Киев облазынче 26 муң мыйыстыг бода малды чоруткан. Хөй-хөй украиннер акы-дүүмалыкты республиканың культуразын, улус ажыл-агыйын хөгжүдеринге үлүүн киирип, тыва чергде ажылдап, чурттап турлар. Оларның хөй кезиинге Тыва төрээн черн-биле дегирлер черлер совхозтарының девискээрлеринин чанында күрүнеин арга-ыяш фондуларында бар. Ол черлерни министерство сентябрь 1-ге чедир шинчилел көргеш, ында малдарынга таарымчалыг черлерни совхозтарга шүүт азы кезек када-даа бээрин Тыва АССР-ның Министрлер Чөвүлелинден дилээр.

Чурттакта бажыңнарын тударынга четпир хөреңгини министерство «Май 1» совхозка чылдың-на берип турар. Чүгле 1980 чылда безин 132 муң. оон иштинге совхозтуң бодунуң кылырынга 21 муң рубльдя берген. Совхоз бодуунуң кылырынга үндүрген акшазын шүптүзүн шингээткен болгаш 314 дөрбелчин метр чурттакта шөлүн ажыглага киирген. А «Тувасовхозтуздунуң» кежүн чоруур № 1 колониязы керээзинии чүгле 29 хуузун күүсеткен болгаш 194 дөрбелчин метр чурттакта шөлүн тутkан. Кыштагларда үвээш бажың тутпаганын айтыр апаар.

1981 чылда «Май 1» совхозтуң бажың тударынга 227 муң рубль тускайлаан. Ону бир-ле дутаарында малчыннар бажыңын тударынга чарыгдаар дугайында айтымшкын берген. Бо талазы-биле контроллу министерство шынгыырадыр апаар.

1981 чылдың кыжынында Сельхозтехкүрком Тожуунуң совхозтарынга ажыглаар 130 тонна кывар-чазар материалды Ырбан нефтебазазынга чедирген турган. Ынчалза-даа Тожуунуң совхозтарының нефтебазаларынга хөй курлавыр тургузарын нефтепродуктулар куркомитеди чөпшээревээн. Оон улаамыдан ында совхозтар часкы хову ажылдарының үезинде бергедеп турган. Ам Тожуунуң совхозтары кывар-чазар материалдар-биле үргүлүү хандыртынган турарынче киүээнгейин Кодээ ажыл-агый министерствозу улам улгаттырар.

УЛАМ ХӨГЖҮҮР

Ада-чурттуң Улуг дайыны доозулганындан бөөр үжеи алды чыл ажып турар. Ол бистеи ырааи тудум-на, хөй националдыг совет улустуң, оон Чепсектиг Күштериниң төөгүлүг тиилелгезинин үжурдузазы улам-на улгадып орар.

Бистиң Деражно суурну хостаарынга Советтер чуртуңуң янзы-бүрү националдарының оолдары, кыстары, оон иштинде тыва улустуң төлээлери кириштеп.

Ада-чурттуң Улуг дайынының чалбыыштыг чылдарында совет улуска, Украинаның улус ажыл-агыйын катап тургузарынга акы-дүүма Тываның ажылчы чоннары улуг материалдыг дузаламчыны чедирериниг чүректин ханызындан өөрүл четтиргеинисти илередип чоруур бис. Тыва эки тураачылар — танкистер, ужудукчулар, кавалеристер алдарлыг Кызыл Армия-биле кады Украинаны фашистиг эжелеттен хостаарынга маадырлыг тулчуп, эрес-дидимни көргүскеи.

Тываның ажылчы чоннарының материалдыг улуг дузазының, тыва танкистерниң, кавалеристерниң маадырлыг, эрес-дидим чоруунуң дугайында лекцияларны, беседаларны эртирип турар бис. Ленин болгаш Улустарының Найыралы орденнерлиг Тыва АССР биле Украин ССР-ниң Ленин орденниг Ровно областының улустарының найыралын көргүскеи музейни школаның бүгү класстарының өөренчилери улуг сонуургалбиле көрген. Культура бажыңнга «Ким-даа, чүү-даа утпундурбаан» деп темалыг кежээ эрткен.

Чылдың-на Тиилелге хүнүнде байырлал шинчи киир кастаттынган ажылчы чоннарның колонналары суурнуң төвүнге чыглып келир. Ында В. И. Ленинниң болгаш бистиң Төрээн чуртувустуң хосталгазы база хамаарышпас чорүү дээш майдырлыы-биле мөңээн дайынчыларга тураскаалдарга дириг чечектерни салыр. Оон соонда акы-дүүманың хөөрүнче баар. Мында Совет Эвилелиниң янзы-бүрү националдарының дайынчыларыхостакчылары кезээ-мөңгеде хөөржүттүүген. Оларның аразында маадырлыг тыва эки турачылар база бар. Гвардейжи улуг лейтенант Сат Монгуш, гвардейжилер аңаа дайынчылар Оюн Хайлып, Түлуш Сенгии. Аңаа ажылчы чоннарның митингизи эртип турар. Бо чылын болган митингге Ада-чурттуң Улуг дайынының хоочуннары, бистиң суурнуң чурттакчылары А. Н. Дужак эмгн М. И. Гарбовская, ортумак школаның башкызы, Богдан Хмельницкий аттыг партизан отрядының эмгн сестразы чораан М. Я. Шинкарь чүве чугаалаанар. Совет улустуң, оон Чепсектиг Күштериниң тиилелгезинин делегейге төөгүлүг ужур-дузазының, бистиң улуг Төрээн чуртувустуң хөй националдыг улустарының акыдүүма бузулбас найыралының, Ровно областы хостаарынга киришкен тыва эки турачыларның дугайында олар чылганнарга чугаалап берген.

Тыва болгаш украин база бистиң ынак Төрээн чуртувустуң бүгү улустарының аразында акы-дүүма найырал мөңгеде быжыг, ол улам хөгжүүр.

Я. ВОЙЦЕШКО.

Якут АССР. Оон черинин иштинде алдын, алмаз, хөмүр-даш, газ болгаш өске-даа байлактар бар. Ширинн агаар-бойдустуг бо крайның казымал байлактарын шингээдип алыр дугайында Коммунистиг партия болгаш Совет чазактың шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш улуг хемчеглерни республикада боттандырып турар. Бо херекти кылырынга бистиң Төрээн чуртувустуң янзы-бүрү нациялары-ның төлээлери киржип, төлептиг үлүүн киирип келген. Ынчангаш өргөн турбаан черлерде суурлар, бүдүрүлгелер тургустунган. Оларның бирээзи Удачный суур болур. Ында «Якуталмаз» каттыжышкынның даг-арыглал комбинады туруп турар.

ЧУРУКТА: арыглал фабриказының инити хевири.

А. ПОЛЯКОВТУҢ фотозу.

„Шынга" харыы

ХЕМЧЕГЛЕР АЛДЫНЫП ТУРАР

Бо чылдың май айда «Шында» «Курлавырларны бүрүн ажылгаар» деп шүгүмчүлелдиг материалды Кодээ ажыл-агый министерствозунуң удуртукчуларының база кылдистериин хуралдарынга чугаалажын көргенивисти дыннадың ор үеи — деп, **кодээ ажыл-агый министри И. Г. Лавриненко** редакциияга дыннаткан.

«Май 1» совхозта чылгы болгаш иви ажылының сулазын шүгүмчүлээни чөп. Ол дугайын министерствонуң хуралы эртken чылдың июнь айда база чугаалашкан. Ынчан «Май 1» совхозтуң удуртукчуларының, тускай эртемнилериниң болгаш райкүүскомунуң кодээ ажылагый эргелелиниң чылгы болгаш иви ажылында кадрларны шилип алырында, хуваарында болгаш оларның ажылында четпестерни шынгыыр шүгүмчүлээни. Чүге дээрге мал өстүрериниң планы күүсетимээн, малдың яазы-бүрү чылдагааннардан хорамчазы хөй болган. Ынчангаш маңаа хамаарылгалыг. тускай эртемниглер, совхозтуң директору болгаш эргелел начальниги торгаткан болгаш хемчегласкан. Үк ажылды экижидер талазы-биле сорулгаларны министерство хуралының докладында тодаргай айткан.

Шүгүмчүлелдиг материалда айыттынган өске-даа айтырыгларга хамаарыштыр хемчеглерни министерство ап турар. «Май 1» совхоз «Тоора-Хем» совхозтан ангыланып турда, чер хуваалдазында чамдык частырылар болганы шын. Амгы үеде ол ийи совхозтуң черинде тургузуун «Востокгипрозем» экспедициязы шинчилеп көрген, ону бадылаанының соонда девискээр өскерлер ужурлуг. Ынчалза-даа совхозтарының боттарының девискээринде ике кадарынга дек черлер чок. Ынчангаш өргөн турбаан черлерде суурлар, бүдүрүлгелер тургустунган. Оларның бирээзи Удачный суур болур. Ында «Якуталмаз» каттыжышкынның даг-арыглал комбинады туруп турар.

ЧУРУКТА: арыглал фабриказының инити хевири.

А. ПОЛЯКОВТУҢ фотозу.

КЫШТАГДА—ЧАЙЛАГ...

Республиканың малчынлары ам чайлагларында хонгулаакан. Шуурмакта, Хендергеде, Чыргакыла, Хөндергейде болгаш өске-даа чайлагларда ялдарның мал-маганы чаттыла берген оттаан чоруур.

А бистиң Мугур-Аксыга самозёттан душкен кижи бүрүзүүн карааңга район төвүүнүң мырыяй чанында, улуг кыштаг болгаш ийи өг илдигер. Ону көрген кижиниң бажынга кандыг-даа бодал кирип болур. Мында бир кижиниң «Оо, дуржулга кылып турар улус боор бе? Эртемге карааңга черле турар чүве болгай» дээнин дыннаваш, моңу бижигр үжурга таварыштым. Ынчаш чедир кыштагга чыдарга, малдың денгелиниг-даа, ук черниң от курлавырынга-даа бергедир. Ону «Малчын» совхозтуң дирекциязы өөренип көрүп чогуур.

Х. МАНДАН-ООЛ.
Мөңгүн-Тайга район.

ХОВДО АЙМАКТЫҢ ЧЕДИИШКИННЕРИ

Ол — 1931 чылда тургустунган. Девискээри 76 мун дербелчин километр. Мында бойдустуң үш курлаглары — даглар, ховулар болгаш элеваниниг ховулар бар. Хемнер болгаш хөлдер хөй. Аймакта архарлар, те-чуңма, ирбиш, сайгактар, чээрвнер, черлик тевелер, кара-күндус болгаш оон-даа өске дириг амытанар бар. Оларның хөй кезии делегейниң «Кызыл дептериндеэ» кирер бижиттинген.

Агаар-бойдузу ширии-даа болза, Ховдо аймакта дыка арбуз, тыквавы өстүрүп тузар.

Аймактың чурттакчы чонуның саны 61 мун киши. Ында он этнографтыг бөлүктүң улустары: калгалар, захчиннер, торгууттар, өөлеттер, уриянхайлар, казактар, дөрбеттер, тывалар, мянгатылар болгаш оон-даа өске улустар чурттап туралар.

Улусчу революцияның 60 чыл дургузуйда экономиктиг болгаш социал чаартылгалары Ховдо аймактың чонунга база дорт хамаарыжыр. Шаандан бээр Моолдуң барыын талазынга чурттап чораан эң-не чыыш калган улустары бөгүн түс черинң чогум-на эвлери болду бергеи. Амгы үеле улус Хуралының аймак депутатгарының 56,4 хуузу Ховдо аймактың бүгү улустарының төлөлекчилери — ажылчыннар, кодээ ажыл-агый каттыжышкынарының кежигүнери болуп турар.

Эрткен он чылдарда аймакка үлетпүрүң болгаш ажылагыйның он-оон объектилери тургустунган. Ол болза, автосептелге бүдүрүлгези, тудуг-монтаж конторазы, түүйбу заводу, аъш-чем комбинады, нефть базза, «Хушуут» хөмүрдаш шахтазы болгаш өске-даа бүдүрүлге черлери болур. Нинти орулгада үлетпүр бүдүрүлгениң эзлеп турар демчээлиг чыл бүрүде ортумаа-биле 2,8 хуу улгадып турар.

Кодээ ажыл-агый каттыжышкынызы организас талазы-биле быжыккан, оларның түс-түзүлде кол хөреңгизи 9 сая төгерик боол турар, бүгү каттыжышкынарның 81 хуузу 3 сая ажыг төгерик орулгалыг.

МАР-га социализм тургузуушкунуң доозар талазы-биле Намның программазында ялып үндүрген сорулгаларны күүседир, дээш ховдочулар бүгү моол улус-биле бир дөмей демисежин турар болгаш эвээш эвес чедиишкиннерни чедип алган. Үлетпүр бүдүрүлгениң чылда өзүлдези сөөлгү чылда ортумаа-биле 8,2—10,3 хуу болган.

Кодээ ажыл-агыйда чүгле сан талазы-биле эвес, харын шынар талазы-биле чаартылгалар болган. Аймактың малчынары чыл бүрүде ортумаа-биле малдың 600 мун баш чаш төлүн доруктуруп эп турар. Малдың баш санының өзүлдези-биле чергелештир оон укказы экижип, кодээ ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазы быжыгып турар. Одар-белчириниң 70 хуузун суг-биле хандырган, чайгаар үнген мал чемни белеткээриниң хемчээли 1960 чыл-биле деңнээре, 2,5 катап өскен. Тараа, сиген шоддерни чемишчизер болгаш суггарар талазы-биле улут ажылларны чоруткан. Совгу он чылдарда күргенге эът дужаалдазы 2 катап, дук болгаш үс белеткели—17,5—53,8 хуу өскен.

Аймактың ажылчы чонынарының орулгазы 2,8—5,1 хуу өзүп турар. Амгы үениң транспорт болгаш харылзаазы чедиишкиниг сайзырап орар. Ховдочулар Улан-Баторнуң болгаш Москваның теледамчыдылгаларын көөр аргалыг болу бергеи.

Ховдо аймактың ажылчы чоннары культура, улус өөредилге болгаш кадык камгалал талазы-биле чедип алдынган чедиишкиннеринге чоргаарлаңнар. Амгы үеде аймак төвүнде көргүм-шиң театры, делгем экранныг кинотеатр, уран-үүл чогаадылгазы болгаш фотостудия ажылдап турар. Бүгү сумуларның төптеринде чурттынчилел музейи, оң-оон ном садыглары, киноточкалар, клубтар бар. Бөгүн өг-бүле бүгүдезин беш янзы-бүрү солун болгаш сеткүүдлерни бижидип ап турарлар. Аймакта ниити билигниң 23 школалары, кодээ ажыл-агый техникуму ажылдап турар. 1979 чылда Ховдо хоорайга дээди өөредилге чери — башкы институду ажыттынган.

Кадык камгалал талазы-биле биче эвес хемчеглерни боттандырган. Ховдо аймактың төвүнде амгы үениң медицина зерилгелери болгаш аппаратуралары-биле хандырттынган каттыжышкын улут эмнелге ажылдап турар. Сумуларда эмнелгелер, а малчын бригалалар санында медицина пунктулары бар. Чонның чыл бүрүде өзүлдези ортумаа-биле 3,4 хуу болуп турар.

Эртем-техниктиг депшилгени дүргеледир, кодээ ажыл-агыйның улам ынай хөгжүлдезин чедип алыр дээш демиселге аймактың мурнакчы кижилери кезээде бирги одурукка туржуп келгейнер. Ховдо аймакка эвээш эвес күш-ажылчы чогаадыкчы эгелээшкиннер төрүттүнген, күш-ажылдың он-оон шалыпчылары көстүп келгеи. Он бир кижи-төрээн чурттуң бедик шаннәлы — МАР-ның Күш-ажыл Маадыры — бедик атты эдилээннер. Оларның арасында күрүне шаңналының эдилекчизи, бүгү чуртта сураглыг хойжу С. Цогтгэрэл, хойжулар Р. Чадраабал, Б. Гэндэнпил, Б. Галсандорж, кодээ ажыл-агый кооперативиниң даргазы Б. Лувсан болгаш өскелер-даа бар. 40 хире кижи чурттуң күш-ажылының рекордсменнери деп атты эдилеп чорчуулар.

МАР-га социализмни тургузарының херээнге болгаш партия, чазактың шинтпирлеини амыдралга чедиишкинниг боттандырар херекке ховдочуларның улуг салыышкыны дээш Ховдо аймак Күш-ажылдың Кызыл Тук орден-биле шаннаткан.

Амгы үеде аймактың ажылчы чоннары чурттуң төөгүзүнде алдарлыг байырлалдар — улусчу революцияның 60 чыл оюнга төлептиг үжүражыр дээш бедик көтүрлүүшкүн-биле ажылдап, бодунуң бүгүнгү ажыл-херектерин болгаш планнарын ховдочулар улусчу революцияның уламчылалы кылдыр шөрүп турарлар.

«Монголия» журналдан
Г. САНЧАА очулдурган.

Д. Бор чүгле Увс аймактың амыдырал хандырыга комбинадының мурнакчы дараныкчызы эвес, а харын аныяктарның дуржулгалыг дагдыныкчызы.

ЧУРУКТА: Б. Бор бодуның өөренекчизи Х. Эрдэнчимэгбиле.

Д. УРТНАСАННЫҢ фотозу.

СӨСТҮҢ ЧЕЧЕНИ-БИЛЕ

Күш-ажылды бодунуң холубиле кылып, оон кайы хире ажыктыын медереп билгеш, сеткилинге сиңиргеи кижи аас-кежиктиг Аас-кежиктиң дээжизин эдилеп чоруур ол кижилериң дуржулгазын өскелерге дамчыдарын суртаалдап турар кижиниң ажылы база-ла чаагай.

Төп парлалганың болгаш «Тергүүний малчын» солуунуң арынарынга сөөлгү он беш чылдарда Б. Норов деп ат хөй удаа көстүп келген. Оон арын көргеи, бодун танымыр ийикпе, чүгле адын дыңнаан таныштары каш-каш муң четкеи. Муң-муң кижилериң танызы, янзы-бүрү, коллективтериин, организацияларның түс-түс кижилериң чедиишкиннери, арга-дуржулгазын өргүн чонга солуп дамчыштыр нептередип, сетпестерни айтып, шүүмүүлел, амыдырала четпестер-биле эътеп чок демисежин чоруур уран талаитылыг бо кижи-биле чугаалажып, оон дугайында бижиири ындыг-ла белеи эвес.

1963 чылда сан-хөө техникуму дооскан аныяк оолга ук бергежилиниң ажы-биле ажылдавр сонуургал түрза-даа, бичиизиден-ле күзеп чораан күзели ону солуп ажылдакчыны болурунче албадапкан. Норов бодуның аныяда чедип алган мергежилиниге сонуургалыы ам-даа чидирбээн. Харын ажы-энгы кижилер-биле ужуражып, чугаалажып, солунга материалдар белеткээрине оны болганчок-ла ажыглап чоруур. Оон хөй талалыг биилгилиниң бир чажыды база ында.

Эрткен үениң ишкинде оон күш-ажылының үре-түнелеи — йиң муң ажыг медээлер, интервьюлар, очерктер болгаш демдеглелдер, тыртыргаш, парлаткай 500 ажыг фото-чуруктар болур. Б. Норовтуң он беш чыл муриунда бижээн очериглиниң маадыры болгуи Күш-ажылдың Маадыры. Оң ийи чыл бурунгаар оон корреспонденциязынга адын кирген аныяк кижи ам чурттуң алдарлыг малчыны. Каш чыл бурунгаар ажылында четпестерни шүүмүүлеткен коллектив ам мурнакчы коллектив апарганың көөрге, корреспондент кижиниң ажыл-үүлезиниң өөрүүчүг түүнели биилиие бээр.

Д. СОДНОМ.
«Тергүүний малчын» солуунуң харыысалгалыг секретары.

«СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНГЕ ӨӨРҮП ЧЕТТИРДИВИС»

ДЮССЕЛЬДОРФ. (СЭТА-ның корр.). Фашистиг Германияны чылча шапкан Совет Эвилелиниң тиилелгезинин кижи төрелгетенниң салым-чолуңга кайгамчык улут ужурдузазын Герман Компартияның даргазының оралакчызы Герман Готье айыткан.

Немец-фашистиг шериглериин Совет Эвилелинге оор ёзу-биле халдаанының 40 чылы-биле холбаштыр СЭТА-ның корреспондентизинге Г. Готье интервью бергеи болгаш бодунуң чүртүнүн хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш совет улустуң маадырлыг демисели делегейниң бүгү улустарының амыдырачы эртеажыктарынга бүрүн дүүшкен деп онзалап демдеглээн. Гитлержи фашизмни чылча шаппаанда делегейниң чангыс-даа улузу, оон иштинде немец улус тайбының болгаш хосталганын байдалдарынга чүртган шыдавас турган. Фашизмге удур демиселдиң кол күжениишкиниң Совет Эвилели бодунуң эктинге чүктеп эрткен болгаш хосталганың даймынга оң күш болганынга өөрүп четтиргенивисти илергейлеп турар бис деп, Г. Готье чугаалаан.

ГФР-ниң реаксылыг төөгүчүлери болгаш политиктиг ажылдакчылары төөгүүнү хажыдарын оралдажып, нацистиг удурткучуулар «чазыг кылган» ужурунда гитлержи фашизм тиилеттирген деп ажылчы чонларга, ылангыя аныяктарга бүзүредирин оралдажып турар. Капиталдың дарлалындан хостуг ажылчыларның болгаш тарачыларның күрүнезинин, социалистиг ниитилелдин артык күштүүн болгаш тиилеттирбес чоруун гитлержи фашизмни чылча шапкан тиилелге тодаргай бадыткаан деп, Г. Готье онзалап демдеглээн.

Фашизмге удур демиселди немец коммунистер мурнуку одурутка чорудуп келгенин Герман Компартияның даргазының оралакчызы айыткан. Фашистер эрге-чагырганы эжелеп алыр мурнунда-ла немец коммунистер фашизмнин айылынга удур демиселди чорудуп келген. «Гитлер дээш кым бадылаар болдур, ол кижи дайын дээш бадылаары ол болур» деп коммунистер немец сонгукчуларыны сагындырып турган.

Германияның Федеративтиг Республиказында неофашистиг бөлүктер кем-буруулуг чимзениишкиннерин сөөлгү үеде улам идепкейжидип турарын Г. Готье демдеглээн. Олар фашистиг үзелдиг номнарны, журналдарны, худуустарны Барыын Германияга непередип, өлүрүкчү бөлүктерни тургузуп турар. Ынчангаш фашизмнин катап тургустунар айылынга удур демисел — чүртүн ажылчы айгызының болгаш демократтыг өске-даа күштериниң бирги ээлчегэ чугула сорулгазы болуп турар.

В. ВИНОГРАДОВ.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

БҮГҮ ДИПТЕРДЕН

★ **БУХАРЕСТ.** Румыниянын Дробета-Турну-Северин хоорайының судно кылыр черинде танкер тудуу доозулган, ону Совет Эвилелинге бээр. Ол—7000 тонна зар танкерлериң улуг болүүнүн кол суднозудур, танкерлериң ол болүү Каспийниң нефть кулар судноларынга флодуунга немежир.

2080 аът күчүлүг шимчедикчи-биле, автоматчыдылганың болгаш мелээлериниң амгы системазы-биле, өрт өжүренииң эң-не ажыктыг чепсек-херекселдери-биле болгаш радионавигациянын эң чаа дериг херекселдери-биле хандырттынган чаа танкер чиг нефтиниидаа, оон продуктуларын-даа дажыглап шылаар.

★ **ЛИССАБОН.** Португалияның парламентизиниң бажыңының чанында хөй муң кижи киржикчилиг чыскаал болган. Оон киржикчилери чагырыкы кабинеттиң политиказынга удур шинтпирлиг удурланыышынын илереткен, чүге дээрге ол политика пенсионерлериң болгаш чүрттүн чонунуң оон-даа өске шоолуг эвес хандыртынган кезектериниң аар-берге байдалының улам дорайтаарынга чедирип турар. Чыскаалчылар кара туктарлыг база ол ышкаш чазактың чонга удур угланыышкының доңдораан эде көөрүн негээн лозунынарлыг болгаш транспарантыларлыг чораан.

★ **АДЕН.** Национал-хосталгалыг шимчээшкиннерниң Аденде төлөөлеттирген төлөөлекчилери медеглел кылган, ында олар Демократтыг Пемениңң чазаанның Сирияже символиктиг шериг контингентизин чорудар дээш шинтпирлеини бүрүнү-биле деткээн. Ол базымны империалистиг болгаш сионистиг бөлүктериниң талазындан улам күштелип турар чөнгээлерге удур сирий улусбиле эп-сеткил каттыштырганының илереэшкини кылдыр үнелеп турар. Пемеи Улус Демократтыг Республиканың удуртулгазының шинтпирлеи болза чайгылыш чок болурунуң болгаш удурланырының национал фронтузуң быжыглаарының херээнге ПУДР-ниң ойнап турар чугула ролюнуң онзалап демдеглээш, малагасий ажылчыи шимчээшкиннерин боттуг доктаамал дузазы дээш совет профэвилелдериниге өөрүп четтиргенин илереткен.

★ **НЬЮ-ЙОРК.** АКШ-тың Латин Америкада шериг холгаарлаашкынынга удур Чикагога болган чыскаалга ййи муң хире кижи киришкен. Оон 50 хире хөй-иниити организацияларын төлөөлеп турар киржикчилери хоорайның кудумчуларын-биле «Дайын чок болзун!», «Шериг албанынче келдиришкин чок болзун!», «АКШ Сальвадордан ыраа чоруу!» деп дозуннарлыг эрткеи. Чыскаал массалыг митинг-биле доозулган.

«Америк улус тайбыңы күзеп турар, мынчангаш Рейганның администрациязының азыынга белеткелдерине удур туржуп турар»— деп, «Хөрээженнер, тайбың дээш демисежиңер» организациянның төлөөлекчизи С. Кушнер бодунуң чугаазынга медеглээн. Сальвадорда болуушкунарның дуүүлгенивисти илергейлеп турар бис деп, Г. Готье чугаалаан.

ГФР-ниң реаксылыг төөгүчүлери болгаш политиктиг ажылдакчылары төөгүүнү хажыдарын оралдажып, нацистиг удурткучуулар «чазыг кылган» ужурунда гитлержи фашизм тиилеттирген деп ажылчы чонларга, ылангыя аныяктарга бүзүредирин оралдажып турар. Капиталдың дарлалындан хостуг ажылчыларның болгаш тарачыларның күрүнезинин, социалистиг ниитилелдин артык күштүүн болгаш тиилеттирбес чоруун гитлержи фашизмни чылча шапкан тиилелге тодаргай бадыткаан деп, Г. Готье онзалап демдеглээн.

Фашизмге удур демиселди немец коммунистер мурнуку одурутка чорудуп келгенин Герман Компартияның даргазының оралакчызы айыткан. Фашистер эрге-чагырганы эжелеп алыр мурнунда-ла немец коммунистер фашизмнин айылынга удур демиселди чорудуп келген. «Гитлер дээш кым бадылаар болдур, ол кижи дайын дээш бадылаары ол болур» деп коммунистер немец сонгукчуларыны сагындырып турган.

Германияның Федеративтиг Республиказында неофашистиг бөлүктер кем-буруулуг чимзениишкиннерин сөөлгү үеде улам идепкейжидип турарын Г. Готье демдеглээн. Олар фашистиг үзелдиг номнарны, журналдарны, худуустарны Барыын Германияга непередип, өлүрүкчү бөлүктерни тургузуп турар. Ынчангаш фашизмнин катап тургустунар айылынга удур демисел — чүртүн ажылчы айгызының болгаш демократтыг өске-даа күштериниң бирги ээлчегэ чугула сорулгазы болуп турар.

В. ВИНОГРАДОВ.

Сальвадорда тулчуушкуннар

САН-ХОСЕ. (СЭТА). Чинчонтепек вулканының райбөлүмүнде (Санвисенте департамент) шыңгыы тулчуушкуннар чартык ай үргүлүлеп турар. Патриоттарның ээлеп алганы стратеттиг чугула туруштардан оларны үндүр кызарын Сальвадорнуң дерзии хүйтазының шериглери оралдажып келгеи.

Фарабундо Марти аттыг Национал хосталга фронтузуңуң дайынчылары америк шериг чөвүлекчилери баштаан хунтаның солдаттарының халдаашкыннарын шинтпирлиг ойтур шаап турар. Дайзын дириг күш болгаш техника талазыбиле улуг чидирипге таварышканыя Национал хосталга фронтузуңуң медээзинде айыткан.

Чүртка шаажылакчы үүлгедиглерни хунтайың күштелдирип турарынга удурланыышкының Сальвадорнуң профээлелел каттыжышкының медеглээн.

Венага болган өнчүк - чөңгээ

ВЕНА. (СЭТА). Совет Армияның маадырларынга Венада Шварценбергплац шөлүнге тургускан тураскаалга хамаарыштыр өнчүк-чөңгээнин билдинмес кижилер кылган болгаш Совет Эвилелинге удур лозуңнарны айза бижип каан болган. Ол лозуңнарның утказын ёзугаар алырга, ылаыг өнчүк-чөңгээнин Польшадан дескеи кижилер кылган байдалдыг.

Австрияның полициязының айтыышкынын ёзугаар ол бижимелдерни доп-дораан балап каапкан.

Моон соңгаар ындыг хевирлиг өнчүк-чөңгээлерни болдурун болбазыиче ССРЭ-ниң Австрияда элчин чери Даштыкы херектер министерствозунуң кичээнгейин угландыргай болгаш чогуур хемчеглерни алырын дилээн.

Чугула кампания

СИДНЕЙ (СЭТА). Чепсегленишкиннерни дүжүрерин деткээн кыйгырыгның адаанга ат салыышкынларының чылдазын Австралияның депшилгелиг күштери чорудуп турар, Каттышкан Нацнлар Организациязының Кол Ассамблеязының 1982 чылда болур ийиги тускай сессиязынга ол кыйгырыгны дамчыдып бээр.

АРААТАНЗЫГ ПЛАННАР

ЛОНДОН. (СЭТА). Совет Эвилелинге удур атомнуг бомбалаашкынның болгаш бактериологтуг чепсекти ажыглаарының планын Англияның чагырыкчы делегейниң ийиги дайыны доостуру билекле чогаадып алган турган. Англияның чепсектиг күштериниң штабтар начальниктериниң 1946 чылда болган чажыт хуралының дугайында материалдар архивтен тывылганын «Таймс» солун дыңнаткан. Совет Эвилелиниң 100 мундан хөй чурттакчыларлыг бүгү хоорайларының дугайында медээлерни айыткан илеткелдерин 1946 чылдың январьдан июльга чедир штабтар начальниктери чыын алган турган. Ол совет хоорайларны Англияның ужар чүүлү-биле бомбалаарын планнаан болган.

Ынчаарда Совет Эвилелиниң бүгү хоорай чурттакчыларының 77,5 хуузу турган 58 хоорайларны атомнуг болгаш бактериологтуг чепсектер-биле бомбалаарын Великобританияның генералдары болгаш чагырыкчы бөлүктери планнаанар. Англияның шериг болгаш политиктиг чагырыкчылары «соок дайының» өөскээн чылдарында массалыг узутказашкының чепсектерин делегейде эң баштайгы социалистиг күрүнеге удур ажыгларын планнап турганы «Таймс» солуунуң дыңнадыгларындан ам биллиие берген.

ДЕЛЕГЕЙ ЯРМАРКАЗЫ

ПОЗНАНЬ. (СЭТА). Делегей ярмарказы ында ажыттынган. 37 чурттарның 3,5 мун фирмалары болгаш даштыкы садыг организациялары ярмаркада киржип турар.

ССРЭ— ярмарканың эң улуг киржикчизи. ССРЭ-ниң павильоунуда болгаш ажык шөлдерде аар болгаш чиик үлетпүрүүн, электроникалыг болгаш машина тудуунуң 4 мун ажыг кылыгларын делгээн.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы В. Н. Макеев баштаан совет чазак делегациязы ярмаркада чеде бергеи.

ПУР-нуң даштыкы садыг болгаш далай ажыл-агыйның министри Р. Карский ярмаркаңы-ажыттан болгаш социалистиг чурттар-биле экономиктиг кадыг ажыллажылганы халбартыры онза чугула ужур-дузалыг деп Польшаның санаи турарын демдеглээн.

ПОЛИТКОМИССИЯНЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ЛИМА. (СЭТА). Перуның Коммунистиг партиязының ТК-зының Политкомиссиязы медеглел кылган болгаш чурттуң социал-экономиктиг чидиг айтырыгларын ында анализтеп көргүскеи.

Ажылчы чоннарның халбак массаларының амыдырал байдалдарының баксыраанының кол чылдагаазынарының бирээзи — социал талазы-биле ден эргелиг эвес чорук-тур, ынчаарга эрге-чагыргаларның ямгы экономиктиг политиказының түнелинде ден эргелиг эвес ол байдал улам ханылаан деп, документтиде айыткан. Даштыкы болгаш түс черниң монополистиг капиталының ыйышкынарынга эрге-чагырталар дүжүп берип турар.

Перу улустуң байдалын үндезиниг-биле экижидер төлээде, даштыкы болгаш иштики хуу улуг компанияларга тыныскан үндүрүг чиигелделерин соксадыры, чонга удур хөй хоойлуларыны күш чок болдурары, эргежок чугула хөреигилерни ажылчы чонларның амыдырал байдалдарын экижидиринче угландыры негеттиниип турар деп, Перуның Компартиязының ТК-зының Политкомиссиязының медеглелиниде онзалап демдеглээн.

Чугула национал айтырыгларны шинтпирлээриниге идепкейлиг киржиринге белеиин Компартия илергейлеваншаан, дүжүп бериишкинии база партияның политиказының үндезин айтырыгларынга хамаарыштыр чөпшээрежилгени кажан-даа кылбазын медеглээн. Перуның Компартиязы ажылчы чоннарның үндезиги эргеажыктарын моон соңгаар-даа шинтпирлиг камгалаар.

ДЕМИСЕЛДИҢ МУРНУКУ ОДУРУУНДА

САН-ХОСЕ. (СЭТА). Коста-Рика коммунистериниң партиязының 50 чылынга турасказаткан массалыг митинг Сан-Хосе хоорайга болуп эрткеи. Бистиң партиявыс — Совет Эвилелиниң алдарлыг Коммунистиг партиязы баштаан делегейниң революстуг шимчээшкининиң тудуш кезээ болуп турар деп, Коста-Риканың Улусчу авангард партиязының (КУП) ТК-зының Чиигине секретары Мануэль Мора Вальверде митингиге медеглээн.

Бистер Ленйниң улуг партиязын бедин-биле хүндүлеп, кандыг-даа энтисоветтиг халдаашкынарыны шинтпирлиг буруу шаап турар бис деп, ол чугаазаан. СЭКП-биле демежип алгаш, бистиң партиявыс тайбың дээш, бөө-чепсекти дүжүрер, бүгү кижи төрелгетенниң аас-кежиктиг келир үезии дээш кезээде демисежип келген болгаш моон соңгаарда демисежир.

Пролетаржы интернационализмни «революстуг демиселдиң кол принциптериниң бирээзи кылдыр бистиң партиявыс санап турар деп, Коста-Риканың Улусчу авангард партиязының ТК-зының Чиигине секретары демдеглээн. Америк диитө эң баштайгы социалистиг күрүне — Куба-биле эп-сеткил каттыштырылгазын ол илергейлээн. Коста-Риканың коммунистери болгаш депшилгелиг күштери Никарагуаның, Сальвадорнуң патриоттары-биле болгаш бодунуң хосталгазы дээш демисежип турар бүгү улустар-биле эп-сеткил каттыштырылгазын күштелдирип турарын М. Вальверде айыткан.

«Улус массаларның эргеажыктарынга дүүштүр чурттуң революстуг чаартылгазы дээш Коста-Рика коммунистериниң партиязы демисежип турар деп, оратор демдеглээн. Ол сорулганы чедип алыр дээш демиселдиң мурнуку одурууна бистиң партиявыс кезээде туржур дээрзиниге Коста-Риканың улузу бүрүн бүзүреп болур. «Чаңгыс аай чөн» деп соңгулда блогундан чүрттүң президентизиниге кандидат Родриго Гутьеррес митингиге база чүве чугаалаан болгаш коммунистер партиязының алдарлыг байырлалы-биле холбаштыр оларга изиг байыр чедиргеи. Тус черниң буржуаз партияларының тергиделиин Коста-Риканың чону узуткап ышлаар дээрзиниге илегелдиг чөөн үзелзиг күштериниң кандидады илергейлээн.

Митингиге 15 мун ажыг ажылчыннар, тараачыннар, интеллигенциниң төлөөлекчилери киришкеи. Коста-Риканың Улусчу авангард партиязының 50 чылыының байырлалынга хөй саннаг дашттыкы делегацилар киришкеи.

Канада чурттуг Терри Фокс дээрги бөдүүн чуртун океандан океанче чедир кежир чаннаар деп шинтпирлээн. Ол болуушкун бир чүүлүг санавас болза, ында онзагай чүве чок. Онзагай чүве чүл дээрге, Терриниң бир буду чок, оон орнунда протез бар. Терри ол аяң-чоруу-биле бодун алдаржыдар даап эвес, а халаптыг дарыгны эмнедип алырынга акча-дорекги ажылдан алдынар ирги бе дээш чоруткайы ол. Капиталистиг чурттарда эмчи хандыымалгазының өртек-үнези хүн бүрүде өсүп турар, бодуун кижилерге улам четтиннес боол бар чыдар.

ЮПИ — СЭТА-ның фотозу.

«КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГАНЫҢ» КАЛБАРГАНЫ

НЬЮ-ЙОРК. АКШ-тың күрүне секретары А. Хейгтиң Пекинче аян-чорук кылып турарын америк парлалга херек кырында чаңгыс аай кылдыр көрүп, ол аян-чорукту Вашингтонуң бодунуң стратегиязынга Кыдатты улам каара тудуп алыр дээш чүткүлүүнүң эътеглиг херечизи кылдыр санап турар.

Кыдат-биле чоокшулажырыының эң аленкейлиг пропагандизи кылдыр Вашингтонуң администрациязынга санаалып турар Хейгтиң болза турарыбиле алырга, «Пекинге дудалаары» АКШ-тың стратегтиг эрге-амыктарынга лүгжүп тура болгаш ону Американың холунга алыр «арга» болуп турар деп, неделя саныида үнер «Ньюсуик» журнал онзалап демдеглээн.

Ол чоокшулажмышкынның углавышкының толаратпышаан, «шериг техниказы болгаи хереккелдери бээрининң дугайында айтырыг талазы-биле Пекин-биле улуг чугаалажылга кылыр» деп Вашингтонуң чоокта чаа чарлаан шинтпирии журнал оюна хиссингей салып турар.

Журналдың медээлерии әзугаар алырга, тодаргай чүүлдерии Хейгтиң Пекинге чугаалажышкынларының үезинде дугуржуп алыр деп турары америк-кыдат шериг талазыбиле «кады ажылдажылганың» калбартын тургаш, Каттышкан Штаттардан Кыдат зенитпиг болгаи танкига удур ракеталарны сааны ап болур. Оонбиле чергелештир хылыкчы «Р-16» самолёттарның шимчедикчилерин болгаш электроникт дериг-херекселдерии Кыдатка бээрининң дугайында база чугаа чоруп турар деп, «Нью-Йорк таймс» солуи санап турар.

Парлалга шериг талазы-биле планнап турар дугуржулгаларның хемчээлиниң улуун болгаш «АКШ-тың база Кыдаттың стратегтиг айтырыглар талазы-биле узел-болаадырының чаптыс аайы» демдеглеп турза-даа, Хейгтиң аян-чорууя дүргедир чоокшулажмышкыны ол чурттарның «ээң эргелиг» болуруның шинчизии изеретпейи турар. «Нью-Йорк таймстың» медеглээнии ёзугаар алырга, шериг херекселии садары — ол ээрге «айыыл чок чорук талазы-биле Каттышкан Штаттарның Египет-биле харылзаалары ышкаш шак ындыг харылзааларны АКШ-биле тургузарынга» Кыдаттың белеп болганынга баш удур харын болуп турар.

«Айыыл чок чорук» талазыбиле америк-египет харылзааларының алыс утказы билдингир болгай: араб улустарның эрге-амыктарынга Садаттың ёзуруруумуның өскерликти чоруу дээш, Египетти ол левискээрге америк империализмниң лайышырак авантюраларынга плацдарм кылдыр хуулдырарынга оон чөпшээрешкеии дээш Каттышкан Штаттар шериг дузалампызы-биле төлеп турар.

Бо талазы-биле дыка хөй хайгаракчылардың демдеглеп турарын ёзугаар алырга, америк-кыдат чоокшулажмышкыны Азияже АКШ-тың шериг талазы-биле улам идепкейлиг ханылаарынга орукту ажылды, Мурнуу-Чөөн Азияның улустарынга болгаш Пекинниң эжелекчи чүткүлдериниң объектизи апаргаи, Индия ышкаш, ындыг чурттарга шөлүгзы аймылды дирегларып турар.

САН-ФРАНЦИСКО. Каттышкан Штаттарның Кыдатка боо-чепсектер бээр дээш планнарының айыылдыг уржуктарын Америк-вьетнам пайырал эвилели айтып турар. Ол планнарны боттандырары Индия-Кылатта байдалды чүгле доктаамалытпас эвес, харын Азияда тайбыңга боттуг айыылды тургузар деп, ол эвилелдиң удуртукчуларының президент Р. Рейганга чоруткан чагаазында онзалап демдеглээн.

«Ясная Поляна»— музей- девискээр

Тула область. 1921 чылда В. И. Ленининиң инициативазы-биле үндезилеттиинген Л. Н. Толстойнуң «Ясная Поляна» деп күрүненин музей девискээри бо июнь айда 60 чылын демделеп турар. Амгы үеде ол дээрге чүрттүн ан улуг мемориал музейлериниң бирээзи. Чогаалчының чүрттеп турган бажыңы, ол-ла үеде турган эт-херекселиниле кады, бажыңга кожа тудуглар, парк, арга, чимистиг сад — ниитизи-биле 29 чүүлдер шуптузун камгалалда алган. Девискээр миллионмиллион совет болгаш даштыкы туристерниң келир черии болган.

Ындыг болбас арга чок. Ясная Поляна дээрге улуг орус чогаалчының амыдыралының болгаш чогаадылгазының чыл бижилгезиниң улуг ному-дур. Маңаа ол төрүттүнген, долгандыр турар делегей деп түл деп үвени билип ангелээн, аныяк-чалыы кайгамчык назыны эрткен, баштайгы чогаадыкчы шенелелерин база ангелээн, делегейге ат-алдары моон алгаан «Дайын болгаш тайбын», «Анна Каренина» деп өлүм чок романнар, хөй-хөй тоожулар, рассказтар, чүүлдер маңаа бижиттинген.

Чогаалчының бодунун чурттаң турган үезинде-ле Россияның кайгамчык культура тептелгининиң бирээзи болуп берген Ясная Поляна бистиң чүрттувустун онзагай музейлериниң бирээзи боп арткан.

ЧУРУКТАРДА: Л. Н. Толстойнуң бажыңы; ооң аалчылар хүлээп алыр өрээлиниң неззэ.

С. БЕЛЯВОИНУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

Төрээн черин өөренир

ЧАЖЫНДАН ЧАҢЧЫКТЫРАР

Бичии уругларны бойдуска ынак кылыр, ону камнап калгалаарынга чаңчыктырып кижизидери — ада-иелернин болгаш башкыларның дорт хүлээлгези. Бойдустуң чараш-каазын хайгаараары эстетиктиг кижизидилгеге улуг салдарлыг. Төрээн чүрттүнга ынак болур чоруктуу кижизидери дээрге-ле бойдуска ынак болурундан ангелээр.

Уруглар саликтеринге баарга, ол талазы-биле кижизидилге ажылы чорудуп турары дораан-на нөстү бээр. Барык садик бүрүзүнде бойдус булуңу, каасталга-шимелде кылган чурук-көрүктер, даштын ойнаар шөлде өң-бадазын чечектер, ногаан үүштер бар болуп турары өөрүнчүг. Ындыг бойдуска бүргеткен уругларны эстетика талазы-биле кижизидери кижизидикчи башкыларга элээн чиик болур. Бойдуска ынакшып, ооң болуушкуннарын хайгаарап, ону карак огу дег камгалап чаңчыккан уруглар школага өөренип киргеш, ол-ла эки чаңчылын салбас: дириг амытаннарга ынак, ыаш болгаш яны-буру чечектер тарып олуртуруига, чаагайжыдылгага ажок идепкейлиг киржир. Ооң-биле чергелештир күш-ажылга кижизидилгени, ады-гыышкынны ап турар.

Бирги класска келген уругларга бойдустуң дүрүмнерин тайылбырлаары арай берге. Олар ону шинчээдип алырынга угаан-бодал талазы-биле арай-ла кошкак, дүрген шинчээдип ап шыдавас. Ынчангаш мен номчулганы, ылаңгыя тоолдар номчулгазын эрттирип, оларда ак сеткил кара сагышты кажан-даа тиилеп турар дээрин угаадырын оралдажыр мен. Тоолдарны аянныг номчуп, харын-даа чамдыктарын түстүг ролдар аайынче номчуп күүседирге ажок сонуургаар боор чүве. Ону бодумнуң практикамдан билир мен.

Бир эвес дириг амытаннар ажаар күзел төрүттүнзе, ону ада-ие хорувас, деткинр, оларны тып, азырап алырынга дузалаар ужурлуг.

Бирги класста бойдус өөренир түскай кичээдер чок. Ынчалза-даа бойдустуң эстерлиишкиннерин хайгаарап, демделген турар түскай демделел дептерин кылдырып турлум. Хостуг үеде уруглардан «Дээр кандыгыл?», «Хүнүүн чырыы кандыгыл?», «Хаттың күжү кандыгыл?», «Школаже чоруп ора солуп чүү көргенил?» деп чижектиг айтырыгларны салгылаар мен. Бичии уругларның хайгааравачал, сонуургак чоруун ооң эскерип болур. Айтырыглар салырга олар мурнуу былаажып, көрген болгаш билип алган хире-шаа-биле харылаар, ажок ажык сеткилдиг.

Үнүш-бойдусче экскурсиялары база-ла кончуг ажыктыг. Башкының дузазы-биле ажыктыг, солун чүүлдерни өөреникчилер билип алыр. Бойдуска ынакшылды, ооң байлактарын камнап, камгалаарын уругларга бичe чажыдан чаңчыктырар аргалар дыка хөй. Оларны чүгле дилеп тыпкан, ажыглаары ада-иелерден болгаш башкылардан кол хамаарыжыр.

В. ПОТЫЛИЦИНА,
башны.

Кызыл хоорай.

КЕЖЭЭЛЕР, УЖУРАЖЫЛГАЛАР

Чоокта чаа Мугур-Аксы ортумак школазының доозукчуларынга паспорт тыпсырының байырладыг кежээни болган.

Аңаа райондак паспорт столунуң начальниги Б. Иргит паспорт дугайында таныштырылгалыг тайылбыр кылган.

Ооң-биле чергелештир өөреникчилер күш-ажылдың хоочуннары-биле ужуражып, оларның хамааты хүлээлгени канчар күүселээш чоруурунуң дугайында өөредилгиг солуу чугааларын дыңнааннар.

* * *

Мөңгүн-Тайга райониуң Мугур-Аксы школазының пионерлери Моол Арат Республиканың кожазында Балран сумузунуң пионерлери-биле ужуражыышкын кылганнар. Аңаа пионерлер боттарының кылып чорудуп турар ажылдарының болгаш өөредилгезиниң дугайында чугаалажып, арга-дуржулгазын солушканнар.

Ооң соонда спорттуг янзыбүрү хевирлеринге маргылдаалар эрткилээн. Ужуражыышкынның түнелинде советмоол пионерлериң каттышкан солуп конверти болган.

Р. ХЕРТЕК.

УДАВАС ДООСТУР

Бажың-Алаак ортумак школазының 1981—1982 өөредилге чылының сентелгезин башкылар, ажылчыннар, ада-иелер чорудуп турар. Школада 22 класстарны чугайлап, будаан, 10 дугаар класстың башкызы В. В. Очур-оол, 9 «а» класстың башкызы И. С. Намтай, 9 «б» класс башкызы С. Х. Оолак сентелгени организастыг чоруткан. Ажылчыннар З. Иргит, К-К. Донгак ол ажылда идепкейлиг киржип турар. Сентелге ам доостур чоокшулаан.

Школаның бүдүрүлге бригадазының төвүн сентең белеткээн. Аңаа июнь, июль, август айларда 90 өөреникчилер бүдүрүлге практиказын эрттирер. Ону биология башкызы Д. Д. Хомушку удуртуп турар.

Школачылар 10 га картофельди, 3 гектар шөлде огуреш, капуста, помидорну олуртаан. Ында ажыл-иш ам хайныышкыныыг ангелээн.

Ш. МОНГУШ.

ИЮНЬ 19-ТАН 21-ГЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮНЬ 19-ТА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.05 — «Рафферти». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 3-кү сериязы. 10.15 — «Чалыы назынның чылдары». Ю. Нагибин. 11.05—Медээлер. 11.10—14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35—Ада-чурттуң Улуг дайынының эгелээнинден бээр 40 чылынга. Документалдыг фильмнер программазы: «Кызыл кылыраш», «Даңгыраглап тур мен. Ленинград», «Тиилелгенин солдады». 15.35 — «Шыдыраа школазы». 16.05 — Югославияның Коммунистер Эвилели биле Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының аразынга Декларацияга ат салганының 25 чылынга. Гоце Делчева аттыг (ЮСФР) ыры болгаш танцы ансамблиниң концерти. 16.55 — «Зарницаның маршруттары-биле». Одесс. садан дамчыдылга. 17.25—«Кады ажылдажылга». Тележурнал. 17.55— «Коргунчуг. Бора. Семдер». Мультфильм. 18.00— «Кижи болгаш хоойлу».

КЫЗЫЛДАН

18.30 — 18.45—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Чурттуң ховуларында». 19.10 — Москваның Күрүне консерваториязының камерлиг оркестриниң күүселдези. 19.20— «Аңчы». Телешин. Автору С. Михалков. 21.00— «Ye». Информастыг программа. 21.35 — «Орбитада стадион» 22.05 — Бөгүн делегейде. 22.20—23.15 — Даштыкы эстраданың айлгалары.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Уругларга фильм. «Хемде оттар». Уран-чечен фильм. 13.15— О. Гончар. Чогаалдарының арыаварындан. 13.45 — А. Фляровскийниң «Хүнүг чалгыг» деп кантатазы. 14.10 — «Амылыралче путёвка». 14.45 — «Поэзия» деп альманах. «Пушкиниге тураскаатканда...» 16.00—18.00— Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00—Көк-Тейниң уран чүүл школазының өөреникчилериниң концерти. 18.25— Мультфильм. 18.30—18.45 — Телемедээлер. 18.45 — Чарлаллар. 18.50— «Чаагайжыдылгага — хүн бүрүүң кичээнгейиңе». 19.00 — Киножурнал. 19.10— Медицина ажылдакчызының хүнүнге угуштур. Тыва АССР-ниң калык камгалал министри Н. В. Сизыктың чугаазы. 19.20—«Мурнунда орук—кадыр» Телефильм. 19.40 — «Тываның экраннарында».

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Автошкол». Мультфильм. 20.15 — Аът спортунга ССРЭ чемпионады. Минскиден дамчыдылга. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — 23.45—«Эрги өңүктер». Уран-чечен телефильм 1-ги болгаш 2-ги серилары.

ИЮНЬ 20-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40— Эртенги сула шимчээшкин. 9.05 — «АБВГД-лээр». 9.50 —«Силерге, ада-иелер». 10.20 —«Чурукчулар дугайында чугаалар». О. Роден. 10.50—«Эки бараанарны хөйүү». 11.20 — «Айыл чок шимчээшкин». 11.50— «Тиилелчилер». Фронтучу өңүктер клуву. Демир-орук шеригленинң хоочуннарының ужуражылгазы. 13.25— —«Карпов Карпов-биле ойнап тур». Документалдыг телефильм. 14.15 — Бөгүн делегейде. 14.30 — «Спортлотонун» 25-кы тиражы. 14.40 — «Челээш». Улустуң чогаадылгазының телепрограммазының IV делегей фестивалы. «Доңвебурктa» байырлал» (Ирландия). 15.15 — «Биллингирдаа бол, элдептиг». 16.15 — «Ратиборуң чаш назыны». Мультфильм. 16.35 —Политиктиг тайылбырлаачы Ю. А. Летуновтуң беседазы. 17.05— РСФСР-ниң улустуң артизи Л. Гурченко дайын чылдарының ырларын күүседир. 17.45 — СЭКП ТК-ның делегей информациязының килдазының эргелекчизи Л. М. Замятинниң делегей байдалының дугайында беседазы. 18.30— 18.45 — Чапсар. 18.45 — Кежээки конверт. 19.35 — «Бистиң хоорай чурттуг оол». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35—Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозуңун улустуң хөгжүм ансамблиниң академиктиг оркестриниң РСФСР-ниң улустуң артизи Н. Некрасовтуң удуртулгазы-биле күүселдези. 22.00 — 23.55 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Спартак» — «Торпедо». (Москва). Төнгенле—Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — Л. Мартынов— «Черниң чүгү». Документалдыг телефильм. 15.15—«Музыкалыг кпоскә. 15.45 — В. Гусев — «Иван Рыбаков». ССР Эвилелиниң Күрүненин академиктиг Бичe театрының фильм-шизи. 17.25 — Документалдыг фильм. 17.45 — Аът спортунга ССРЭ чемпионады. Минскиден дамчыдылга. 18.30 — «Ойнаар-кыстар театры». Телефильм. 19.25— Музейлер болгаш делгелге залдары-биле. «Ярославльниң тывыштары». 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Илбилиг экран». 20.15 —«Калыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 21.00 —«Ye». Информастыг программа. 21.35— 23.35 — «Бүгү арткан назыннда». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. В. Пановның «Эпериичилер» деп тоожузуну ёзугаар. 1-ги, 2-ги серилары.

ИЮНЬ 21-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.45 — «Оттурукчу». 9.15— «Совет Эвилелиниге бараан боон тур мен!» 10.15— «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 11.00 — «Эртенги почта». Музыкалыг программа. 11.30 —«Эртем болгаш техника». Киножурнал. 11.40 — «Кадээден дамчыдыла». 12.40 —«Музыкалыг киоск». 13.10 —Футболга ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Москва)— ЦСКА. 2-ги ужуражылга. «Динамо» стадионнан дамчыдылга. 13.55 — «Сальвадорнуң хиличенээ болгаш килеңи». Документалдыг фильм. 14.15 —А. Салынскийниң «Барабан ойнакчызы». Совет армиязының Төп академиктиг театрының шизи. 16.10— Москваның шериг округунуң ансамблиниң концерти. 16.40 — «Кол оруу». Документалдыг телефильм. «Коммунистер» деп белдәктең. 17.10 — «Маадыр хоорайлар дугайында ырлар». 18.00 — «Делегей панорамазы». 18.45 — 19.00— Чапсар. 19.00 — Бөгүн—Мелиоция ажылдакчызының хүнү. ССРЭ-ниң калык камгалал министри С. П. Буренков-биле беседа. 19.15— «Силериниң чагаалырыңар ёзугаар». Медицина ажылдакчызының хүнүнге музыкалыг программа. 20.00 — «Кино аян-чорукта» клуву». 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35— Футбол тайылбыры. 22.05 — 23.10 — «Эжишкилер, өңүктер дугайында». Кинокоицерт. Төнгенле—Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Бо фантастиктиг делегей». Школачыларга литературалыг викторина. 15.25 — «Чүрек — кичээнгейлиг». Документалдыг фильм. 15.35—«Дириг амытаннар дугайында». 17.35 — «Ийи капитан». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 18.50 —«Документалдыг экран». 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Солуп тоол». Мультфильм. 20.15 — Спорттуң бешхевиринге делегей маргылдаазы Минскиден дамчыдылга. 21.00 —«Ye». Информастыг программа. 21.35—23.45 — «Бүгү арткан назынында». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 3-кү, 4-кү серилары.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

ДӨРТКҮ ДООЗУКЧУЛАР-БИЛЕ

Эрзин районуң Нарын ортумак школазы тургустунгандан бээр 40 ажыг чылдар эртип турар. Ол баштайгы чылдарда эге школа, ооң соонда чеди чыл школазы, а 1968 чылда ортумак школа болуп, ол чылын бирги доозукчуларны үндүрген. Ам бо чылын 18-кү доозукчулар күрүне экзаменнерин дужаап турарлар.

Школа моон мурнуда чылдарда бирги, ийиги, үшкү доозукчулар-биле ужуражылгаларыны организастаан турган. А бо чылын дөрткү доозукчулар-биле ужуражылга кежээзин чоокта чаа эрттирген. Борта келгеннер школаны доозуп турда, амгы ооргу классчылар белеткел классын доозуп турганнар. Оларның ыяачарда башкызы, амгы үеде Бай-Даг ортумак школазының өөредилге эргелекчизи С. Д. Балза турган. Баштайгы башкызы-биле доозуп үнерлериң ужуражылгазы солуп болган.

Кежээге келгеннер доозукчуларга боттарының салган сорулгаларын канчаар чедип алганын, ам канчаар ажылдап турарын чугаалааннар. Аңаа Эрзининн район библиотеказының ажылдакчызы В. Нурзат, Кызылдың даараныла комбинадының даараныкчызы И. Даргам, Сарыг-Септиң район эмнелгезиниң эмчизи Т. Доржу олар төрээн школазына, эргим башкыларына өөрүп четтиргенинин чылыг сөстерии чугаалааннар.

Бо ужуражылгага чүве чугаалаанындан аңгыда артист Д. Кежиктиң, тудугжулар Л. Лопсан, С. Чооду, хойжулар Т. Мижит, И. Кыргыс, чоланачылар А. Лойгу, П. Лопсан дээш ооң-даа өскелер келген. Бо эштериң амгы доозукчулар-биле ужуражылгазы солуп болгаш кижизидикчи саддары улуг болган.

Ужуражылга соонда өөреникчилер солуп конверт көргүскенинер. Аалчылар боттары база номерлерни күүсеткилээн.

О. ЧАВЫРАЛ.

БОГБАНЫ КЫМ ДУЖАПКАНЫЛ?

Чечен чугаа

Бистиң залывыс ынчан Адар-Төштүң эзим адаа погаан шыктыг бичежек калбак тей кырында чайлап турган. Үш өг бис. Бистиңден бичии озалаш черге будуктары саглагар улуг, кырган дыт чанында база бир өг бар. Ооң ээли үргүлүле кончуттунуп, химиреним чоруур, аас-дылы оо-хоран, удус-биле алдынга бергенде чүү-даа деп сөглээриниден эгелемес, бежен хар четкелек, шоолуг чугаажыр эвес улуг, биче, элээди оолдарлыг кадай чорааи.

Ол кадай чээрби шаа хой, ешкулуг чүве. Оларны бистиң хоювуска кадып каан. Улустар ол кадайдан түвексингеш-ле ындыг турган боор, аңаа мал бажы доступ, хой кадарлаг турган. А ооң хойлары мал аразында изырынмас, туда көрүп чорбас болза, үргүлүү үстүп чыдып каар мөомалар чүве. Үргүлүү хой кадарар болгаш оларны шуут таныыр апарган мен.

Бир-ле катап хой кадарар үлүүм келгенде авам меңи эртен оттурушкан. Соктаан тараны изиг сүтке хөддүп чип алгаш, чаш доруг богбам мүнүп алгаш, хоюм сүргеш, одарже үнүптүм. Ладдан элээн ырай бергеш, богбамның дыны коңкаткаш, саарынче шоолуг эвес кымчылай каапгарымга элээп черге эзин-хат үндүр даалыктай каапты. Богбам дыны тыртып алгаш, дөлем черге үнүп кээп, дүже халыдым. Богбам бичии ырай берип, доктаай берди. Кыйгырыптым. Ол өөреткен чаныбиле чанымга чедип кээп, думчуу-биле хөрээм өткилеп чоруй бажым эктим кырынга салып алды. Кулунундан тура батта өөреткен болгаш чазжы дендин богба чүве. Буттарының аразындан өдүп, мойнундай халбактанып, ооргазынга аай-дедир олуруп, коңдаалайының кырынга туруп алгаш ырлаар, кускуннаарга-даа тоовас мал. Кижи-биле ойнаар, кижиге эргеленир чанының чараажы коңчуг.

Биче дүш чедип, хүн караз хөөреп кээрге, хоюмну сүрүп алгаш, аал артында дүк шет хөлегезинче девээледип кагдым. Богбам суггаргаш, хөлегелиг черге чүгеним үштүп салыптым. Ынчан химиреним чоруур кадайның хою үстүп чыдып калганын богбам-биле ойнаар дээш эскербейн барып-тыр мен.

Кежээки серии дужүп, хүн соңгу даглар баштарынга олурар чоокшулай берген. Ажык эжик өттүр көөрүмге химиреним кадай кел чор. Ол чоокшулап келгеш чаңчаттынып-ла үндү:

— Хой кадарганы, мал-маган үзе сүрүп алган. Караан хаптап, кулаан кумнап алгаш чоруур чүве бе бо? Мээң каш хоюм кайнаар үзе ойладыптын, шулбус?..

Авам ону дыңнап каапгаш, меңи даалаштыра берди. «Богбам мунгаш дүрген хак, оглум. Бо кадай ам хондур чугаалаттынары ол-дур. Дүргеде, божуулаа— дээш, дашкаар үне берди.

Чүгеним алгаш бурт-ла дидим. Богбам чонап алгаш, эртенги серинде хой кадарын чораан чебимче углай челдириптим. Чоок-кавыда чүү-даа көзүлбес болду. Ойлар, чиктер кезип чораан, кызыл-кызыл хараганнар бүргээн улуг оруукка кирип келдим. Бичии баалык ажып кээримге, кадыр мээстн одурту" демги орууң шөйлү берген чыдыр. Кудургайлап бадыптым.

Ынай-бээр көрзүүп-ле чор мен. Хенертен богбам тура дүштү. Кызыл хүн үезинде, орай кежээ, дүне када чангыс аттыг кижиниң дужаттар азабуктуг черлер дугайында оон мурнунда кырганнар чугаазындан чеже-даа дыңнаан мез. «Ат болган-дыр. Аза богбамны дужапкан-дыр» деп бодап бажымга дораан-на чык дээн. Коргуп, девидеп олур мен. «Ынчан чүгле кызыл сөөскен кымчы, кызыл хараган дузалаар» деп кырганнарның чугаазын сактып келдим. Ам кайчаар богбамны кымчылап-ла эгеледи. Шимчеведи. База катап элээп каш улладым. Херекке-даа албады. Корткаш, ыглаар чыгыы апардым. Сактырымга бүткүр бодум сиринейнип-даа турар ышкаш. Ол аразында богбам бажын доңгайтыпты. Мен чонаам-биле кады сывырылгаш, черге кээп дүштүм. Дораан тура халаап, чонаамны богбам кырынга салгаш, ооң соңгу, башкы буттарынче база катап кымчылай каапкаш, ээй тыргаш, аалче дедир шошкудуптум. Корткаш каш-даа удаа хая көрдүм. Аза көзүлбес болду. Кымчымны агаарга чайып каап, шошкудуп ора ол чердеп элээп ырап келгеш, шуут-ла даалыктадыптым.

Хойларны тыпшадым. Ынчалза-даа ырак эвесте суг чире шаап каан ал мурнуга девээлеп турда оларны авам сүрүп эккелген болган. Химиреним кадай ынчан хондур кончуттуган деп авам сөөлүүде чугаалаар чораан.

Богбамны азага «дужаттырып» турганымны чүгле авамга чугаалаан мен. Авам дээр кижим кырган-авам-дыр ийин. Мен аңаа өскен болгаш ону үргүлүү авай деп өөренип калган — тел быза дег өстүм. Ынчан безин ол бежен хар ажа берген, дорт кырлан думчуктуг, улуг характырлыг, ак шырайлыг, ак сеткилдиг, хүндүлээчел, угаанныг кижи чүве. Ындыг боорга бистин өөвүстен улус черле үзүлбес турган. Ол коргунчуг таварылганы дыңнаан, авам үгүле мынча дээн:

— Эр хиндыктиг кижи кевинхерек чок чүведен коргун, сүртеп чорбас чоор, оглум. Хей чүве сактып, бодап чорба. Утуп каавыт.

Үргүлүү хой кадарар болгаш богбам «дужадып» турган черим чоогунга келгеш, ону бо-ла сактып кээр мен. Ол таварылга элээди ооң чоруун шаамдап эр болуп улгадып, өзүп келгижемге чедир сагыжым өйүп келген. Элээди ооң үемде аза дег чүве бар чүведир дээрзинге ажок бүзүреп чораан мен. Ынчангаш дүне өглер аразынга кылаштаарындан безин коргар турдум. Ол бодалымны кымга-даа чугаалавас, чажырар чордум.

Богбамны азага «дужатканым» харыызын школага өөрени бергеш, бешки класска келгеш, угаап билген мен. Ол харыыны болум тыптым. Кысказы-биле чугаалаайн. Ынчан кудургайны куду бадып олурумда чонаам чоорту сывырылгаш, богбамның мойнунга келген ышкаш-тыр. Чаш мал болгаш богбам тура дүжерге мен хейде коргуп, азабук сактып, кымчыланып турганым ол ыщкажыл. Богбам бажын доңгайтыптарга чонаам-биле кады сывырлып кээп дүшкеним ол-дур. Улустуң хоозуй чугаазынга алыскаш, хей черге коргуп, бүзүреп чораным ам сактып келгеш каткым кээр апарган.

Ш. ДОРЖУ.

КАЯА ӨӨРЕНИРИАЗ?

Улан-Удэниң харылзаа техникумунуң хүндүсү болгаш бот-өөредилге салбырларына 1981—1982 өөредилге чылында өөренир күзелдиг, 8 болгаш 10 класс дооскаңнарны Харылзаанын будурүлге-техниктиг эргелеп өөрениринче чалап тур. Дараазында мергежилдерни аңаа чедип алыр:

Автоматтыг электри харылзаазы.
Хой каналдыг электри харылзаазы.
Районнуң электри харылзаазы болгаш радиожудулга.
Почта харылзаазы.
Өөренир хуусаалары:
8—9 класс дооскаңнарга:

«Районнуң электри харылзаазы болгаш радиожудулга», «Автоматтыг электри харылзаазы» деп мергежилге хүндүсү салбырга — 3 чыл 10 ай. бот-өөредилге салбырынга («Автоматтыг электри харылзаазы» деп мергежилге)— 4 чыл 10 ай;

10—11 класс дооскаңнарга:

«Автоматтыг электри харылзаазы», «Хой каналдыг электри харылзаазы», «Районнуң электри харылзаазы болгаш радиожудулга» деп тускай мергежилдерге бот-өөредилге салбырынга — 3 чыл 9 ай, хүндүсү салбырга —2 чыл 9 ай. «Почта харылзаазы» мергежилге хүндүсү-даа, бот-өөредилге-даа салбырларынга өөренир хуусаазы — 1 чыл 10 ай.

8—9 класс дооскаңнар техникумга кирерге дараазында эртемнерге экзамен дужаар: **орус дылга** (диктант), **математиканга** (аас-биле), **10 класс дооскаңнар: орус дылга** болгаш **литературага** (чогаадыг), **математиканга** (аас-биле).

Херек документилер:

Билдиринишкин.

8 класс дооскаңының азы-башкан билигиниң аттестаты. (боду-биле).

286 майык ёзугаар эмтп справказы.

3×4 хемчээлдиг беш фотокүндүзде 5-10 метр чедер. Агаарның температуразы 20-25, даглыг районнарга — 15-20. Кызылга — 23-25 градус чылыг болур. Даглыг районнарга дүнелерде донаттаары чадавас.

Июнь 27-де, эртенгинин 10 шакта Тываның күрүне филармониязынга республиканың бирги хөөмей фестивалы эгелээр.

Фестивальга Башкирияның, Хакасияның, Даг-Алтайның болгаш өске-даа республикаларның, областарның хөөмейжилери киржир.

Июнь 28-те, кежээ 7 шакта республиканың хөгжүм-шин театрынга Күрүне филармониязының «Аян» болгаш «Саян» ансамбльдериниң артистериниң киржилгези-биле хөөмей фестивалының лауреаттарының концерти болур.

Кино

ИЮНЬ 19-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Истелге» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыынды 9.30. «Алдын аттыг кижи» 10.50, 12.20, 13.50, 17.10, «Ада-чуртка бараан болбушаан» 15.20, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночыынды 10.00. «Ынакшылдың мөңге тоожузу» (2 серилыг) 11.30, 14.20, 17.10, 20.00 шактарда.

1935 чылдан бээр СЭКП кежигүнү, колхоз шимчээшкинининң хоочуну, персоналдыг пенсионер

Монгуш Бадыкпаевич ДАГБАНЫҢ

мөчээни-биле холбаштыр СЭКП Өвүр райкому, улус депутаттарының Өвүр район Советиниң күүскому ооң төрелдеринге болгаш чоок кижилерниге ханы кажыдалын илергейлеп тур.

Агаар

Бөгүн республика девискээринге болгаш Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Соңгу-барыын углуг хаттың күжү се-

Редакциянын адреси: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторлуң 2-24-63, редакторлуң орлакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харылсаалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи эмдыралга болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27 информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солун келбейи бартында 2-32-75 телефоннар болгаар.

Тираж 17856 Чагыг № 1264

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Совулелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—00822

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 143 (11641) | 1981 чылдың июнь 20, суббота | 1925 чылда үндезилеттингеи | Өртээ 2 кеп.

СОВЕТ ШАҢНАЛДЫ ТЫВЫСКАНЫ

Тайбыңның болгаш улустарның айыыл чок чоруунуң херээ дээш демиселге улуг ачы-хавыяазы дээш, совет шаңнал-биле шаңнаткан. Тайбының Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Президентизи Ромеш Чандрага Ленин орденни СЭКП ТК-ның Чигизиве секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев июнь 18-те Кремльге тывыскан.

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Эргим-эштер!

Мен хамыктың мурнунда бистиң ниити эргим өңнүүвүс Ромеш Чандрага Ленин орденнибиле шаңнатканыңга холбаштыр чүректин ханызындан байыр чедирип тур мен. Ол болза тайбыңның идеалларынга оон бердингени, милитаризмниң болгаш агрессияның күштеринге удур демиселге оон карак кызыл чоруун хүндүлеп көргенинииң демдээдир.

Төөгүүлерден бир-ле кижи мунаг-биле мынча дээн: кижи төрелгетеининң төөгүзү—ол дээрге дайынларның төөгүзү-дүр. Шынап-ла эрткен үеже хая көрүнгеш, хан төөгүшкүнүг сегиржип алышкынарның коргунчуг истерии эскерип каар бис. XX чүс чыл ол талазы-биле бүгү рекордтарны ашкан: ийи делегей дайыны, күрүнелер аразына алгыланчак деп аларга хөй-хөй мөсилдежишкинирер болгулаан. Соскавас чүве бе? Бүгү-ле дириг чүвени үзүткан шылаар чепсек мөөнеттингеи турда, ам мындыг айтырыгны салыры чеже өөттүг.

Чон бүрүзү кожаарны-биле тайбың чурттаарының база кижи төрелгетеининң ниити орабажыңы болур чер бөмбүрээни оларның-биле кады хумагалаарынга болгаш каастаарынга хан-дамырындан сонуургалдыы маргын чок.

Ынчалзажок чүвени боттуубиле көөр херек. Бүзүрежилгеже болгаш чөпшээрежилгеже орукка алыскак-чыскек чорук болгаш шөвиинзм, коргушкун болгаш көөр хөөн чок чорук дээн ышкаш ындыг шаптараазыннар эпти-ле таваржып турар. Кижилер янзы-бүрү политиктиг база шажың-чүдүлгечи үзел-бодалдарлыг болуп турар. Аңгы-аңгы чурттарның төөгүлүг чаңчылдары база бир демей эвес. Оон ыңай бөгүи аңгы өжээнишкээ-даа, өске хөй чөрүлдээлер-даа база бар болуп турар. Ындыг болган төлээде, маргылдаалыг айтырыглар талазы-биле чугаалажышкынар-даа, дайынга удур бүгү бөлүктериң аразынга демниг хөделир чорукдаа, үзелдери база бүзүрелдери аңгы-аңгы болуп турзажок, бүгү кижилерни тайбыңның чаагай чоруунга ниити күжениишкинирге хаара туттунган, кызымаккай ажылдап турар. Чарыштың мурнакчыларының одуруунда аныяк чолаачы, коммунист Сергей Дамба база бар.

Бызыг тайбың — ол дээрге албан чөптүг тайбың-дыр, тергиндээриниң болгаш чагыртырының харылзаалары чок деп чоруктуң тайбыны-дыр дел санап турар бис.

Бызыг тайбың—ол дээрге бүгүдеге тайбың-дыр деп санап турар бис. Бир эвес черииң чаңгыс булуңунда-даа дайын өртү чалбыыштап турар болза, шөлээткел чок болгаш туруп шыдавас.

Бызыг тайбың күрүнелер ажылдакчыларының кады ажылдажылгазын, ужуражылгазын болгаш аралажылгазын, бүгү чурттарның болгаш улустарның аразынга инаныштыг харылзааларны ыяап-ла албан баш удур көрүп турар деп санап турар бис.

Дайын болгаш тайбың айтырыглар-биле талазы-биле боттарывыстың туружувусту СЭКП-ниң XXVI съездизинге тодаргайы болгаш ажыы-биле тайылбырлаан бис. Ынчаарга 80 чылдарга бистин идип үндүрген Тайбың программавысты тайбың талалакчыларының шимчээшкини ышкаш шак ындыг ат-алдарлыг хөй-ниити шимчээшкининиң талазындан бүрүнү-биле чүүлдүгзүүнүн көрүп турары өөрүнчүг-дүр.

Эш Ромеш Чандра, Силерге бедик шаңналды тывыспышаң, чаагай калыкшылды болгаш Силериң харысалгалыг ажыл-чорудулгаңарга чаа-чаа чедишкинниерни сеткилдин ханызындан күзээр бодап тур мен.

Харыы созугне эш Р. Чандраның чугаалааны болза:

Меңээ көргускен кедергей бедик алдар-биле — Ленин орден-биле шаңнаавы-биле холбаштыр өөрүшкү болгаш аас-кежии-биле долдуулум. Ол орденни Тайбының Бүгү-делегей Чөвүлелиниң массалыг ажыл-херектинде киржип турар чүс-чүс миллион карачыл кижилериниң база ында төлээлеттиргеи бүгү диптериниң 137 чурттуның тайбың дээш национал шимчээшкинниериниң өмүнээзинден хүлээп ап тур мен.

Бо орден болза, боттарының амыдыралын кижи төрелгетеининң өндүр улуг хереэ — ядролуг дайынның айылын чайладыры дээш, империализмни, колониализмни болгаш неоколониализмни, расизмни, мөлүгделдиң, аш-чуттуг болгаш түргелдиң мөңгежи-биле үзүткан чок кылган турар чаа делегейни тургузары дээш демиселге берген сантүн чок маадырларга хамааржып турар.

Ол эң чаагай эниг сорулгаңы чедип алыр дээш Тайбының Бүгү-делегей Чөвүлели 30 ажыг чыл дургузунда демиселжип келген. Бөгүн Тайбының Бүгү-делегей Чөвүлели хөй-ниитиниң эң-не калбак бөлүктерни, янзы-бүрү политиктиг партияларны, массалыг организацияларны болгаш шимчээшкинерни, культураны база өске-даа каттыжышкынарны хаара тудуп турар. Тайбының Бүгү-делегей Чөвүлели болза, төөгүге кажаалаа туруп көрбээн, тайбың дээш канчаар-даа аажок калбак массалыг шимчээшкин болуп турар.

Американ империализмниң болгаш оон сүлчээчилериниң — НАТО-ның эң-не агрессии бөлүктериниң база Пекин харталчыларның чорудуп турары чепсеглеишкинниерин күштелдиреринииң политиказының болгаш конфронтацияже үгланыышкынның үржүү-биле бөгүи ядролуг үскүлежишкинниң айылы оюма чидиглеп берген деп, ТБЧ-ниң Президентизи демдеглээн. Ол-ла үде чогум-на ам ядролуг дайының айылынга удур, тайбың дээш улустарның массалыг шимчээшкинниң күчүлүг чалгыы бүгү делегейге болгаш ылаңгыя Европада база Американың Каттышкан Штаттарында көдүрүлүп үнген, ындыг калбак болгаш күчүлүг шимчээшкин шаанда кажан-даа турбаан деп, ол онзалап айыткан. Ол чорук тайбың күштерииң тиилелгезинге, бүгү улустарның тайбың келир үезинге бүзүрелди берип турар.

Гитлерлиг Германияның Совет Эвилелиниче халдаанының 40 чыл ою бо хүннерде болуп деп, Р. Чандра уламчылаан. Ленинниң чуртуп камгалавышаан, боттарының амы-тынын берген 20 миллион совет кижилер бистиң бодалывыста мөңгеде дириг. Бүгү улустарның эң-не эргим тура-соруубүгү делегейге тайбыңны чедип алыры дээш фашистиг мөлүгделге удур демиселге Совет Эвилели кайы хире шинитпирлиг болгаш амыдыралчы чугула ролдуу ойнаавыл дээрзинге кижи төрелгетеп оон бээр эрткен чылдарның дургузунда улам-на бүзүрер билгеп.

Чепсегленишкинниерни эңдере бүдүрериң соксадыры дээш, чепсектиг дүжүрери дээш, национал хамаарышпас чорук болгаш дешилге дээш, дайын айылынга удур бөгүнгү шинитпирлиг демиселге Совет Эвилели база катап тайбыңның чалентижин болуп турар. Совет Эвилелиниң тайбың эгелекчи чоруктары, СЭКП-ниң Тайбың программазы, Леонид Ильич Силерниң Ленинниң партиязының XXVI съездизинге идип үндүрген саналдарынар бөмбүрээк кырында тайбың талалакчыларынга ынанышты, күштүг болгаш бүзүрелдиг чорукту берип турар.

Тайбының чаагай чоруунга Силериң кылган, кылып турар болгаш келир үеде кылыр апаарынар бүгү чүүлдер дээш, Совет Эвилелиге, Коммунистиг партияга, чазакка, бүгү совет улуска болгаш Леонид Ильич Силерниң бодуларга Тайбының Бүгү-делегей Чөвүлели ханы өөрүп четтириишкинии илергейлеп тур.

Түнелияде ТБЧ-ниң Президентизи мынча дээн:

Ленин орденни хүлээп албышаан, бүгү тайбың талалакчыларының өмүнээзинден байырлалдыы-биле медеглээрим болза: улуг Ленинниң ады кажан-даа өшпес! Бистер кезээде оон чагыларын эдерер бис. Тиилелге бистин болур. Чүге дээрге — Ленин бистив-биле.

* * *

Шаңнал тыпсырынга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүге кандидат, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының бирги оралакчызы В. В. Кузнецов, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. П. Георгадзе, СЭКП ТК-ның Чигизиве секретарының дузалакчызы А. И. Блатов, СЭКП ТК-ның килдистер эргелекчилериниң оралакчылары В. Н. Игнатенко, В. С. Шапошников, албанның өске-даа кижилери киришкен.

Киришкенер эш Р. Чандрага бедик совет шаңнал-биле ниити байыр чедиргеи.

(СЭТА).

СЭКП обкомунда. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

КИЧЭЭНГЕЙНИ—КӨДЭЭ ТУДУГЛАРЖЕ

СЭКП обкому болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели чоокта чаа хүлээп алган доктаалында көдээниң ажыл-ишчыларының амыдырал-чурттал-газын болгаш культура-амыдырал хандырылгазын экижидер-биле чамдык ажылдарны кылып чорутканын демдеглээш, чурттал-га болгаш социал-культураның өске-даа тудугларының темпизи ам-даа кудузуп, ындыг тудугларны колдуунда-ла төп районнарда чоруп турарын айыткан. Меңгүн-Тэйга, Бай-Тайга, Тожу районнар дээн ышкаш ырак-узак черлерде кажы санныга онаалтыр 5 дөрбелчии метр четпее чурттал шөлүг онаажып турар. Чамдык школаларда олуттар чедишпее, чүгле ийи эзлег-биле өөредилге чорудуп турар.

Көдээ тудугга капитал салыышкынарны чедир ажыглаттынмайн, тудугларны ажыглалга киирер хуусаазы үргүлчү үстүп турар.

Чер-черинии партия болгаш совет органнары көдээге капитал тудугну багай удурткан, тудугжулар ортузуига массаполитиктиг ажылды куду деңнелге чорудуп, оларның социалистиг чарыжки организастазы куду деңнелге бооп турар.

СЭКП обкомунуң бюрозу болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели 1981—1985 чылдарда республиканың совхозтарынга чуртталга бажыңнарын, социал-культура объектилерии тударының тускай даалгазын бадылаан, республиканың Көдээ ажыл-агый министерствозунга, «Скотопром» треске 1985 чылга чедир совхозтарга капитал тудуглар кылырының чылдар зайы-биле планнарын ажылдан кылырын доозарын даскан.

Он бирги беш чылда көдээге чуртталга, социал-культура тудугларының талазы-биле даалгаларны ыяап-ла күүседирип, оларны эргежок чугула тудуг материалдары-биле хандырып, тудуг организацияларга бригада керээзи-биле ажылдаар арганы иептередирип болгаш тудугжу кадрларны белеткээрии база быжыглаарын чедип алырын республиканың Көдээ ажыл-агый министерствозунга, «Тыва көдээ тудуг» треске, «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынынга, «Тыва суг тудуг» треске, оларның удурукыннарын, а ол ышкаш көдээге чуртталга бажыңнарын, социал-культура тудугларын капитал септелге-биле хандырар тудуг организацияларын тургузарын республиканың Көдээ ажыл-агый министерствозунга дагзын турар.

Доктаалда «ске-даа чугула хемчеглерии айыткан болгаш ол дугайын тускай капсырылгаларда тодаратказн. Көдээ черлерге чурттална, социал-культура тудугларын төлевилээрии болгаш тударын организастазарын экижидип, оларны сан-хөө, материалдыг курлавырлар-биле үзүк чок хандырар сорулга-биле И. А.Остапен даргалаан тускай комиссияны тос кижи составты кылдыр тургускан.

Наадымга киржир эрге дээш чарышты калбартыылы!

БЕШ АЙЛАРНЫЫН АЖЫРГАН

«Мурнакчы» совхозтуң төп кыргылда пунктузу оон төвүлден ырак эвеспе, суурнуң үстүү талазында турар. Аңаа кыргылла июньның 10-да түлүктээн. Ай эгезинде коданнардан чүгле дүгү хозалы берген хойларны үзүп кыргып турган. Ам ында 15 электрилиг хачылыг, 10 хол хачылыг кыргыкчылар график ёзугаар келген кодан бүрүзүн кыргып үндүрүп турар. Ниитизи-биле төп кыргылда пунктузунда 35 кижи ажылдап турар. Ажыл организастазы.

Кыргылганы массалыы-биле чоруларының мурнунда кыргыкчыларны таарыштыр шилип ап, оларның ниити хуралын кылган. Аңаа ажылдың норма-чижектерии, оон өртекүнезии пункт эргелекчизи Донгак Кертик-Ак танышгырган. Кыргыкчылар социалистиг хүлээлгелерии алган. Бо пунктуга Чаңгыс-Терек-Бажы, Бавыдай, Барлык-Уну ол ынчаар турар малчыннарның хоюн кыргыыр.

Бызыглаттынган коданнарны 15 хонук иштинде кыргып доозарын кыргыкчылар хүлээгеш, күжениишкинниг ажылдап турар. Башгайгы түнелерден эгелеп-ле түнде 51-ден 79 килограмм чедир дүктү кыргып, дужаан турар мурнакчылар бар. Оларга хоюн кыргыкчылар Докпаай Доктугу, Бичен Бичии, Хертек Кымзай-оол, Серен Долгар хамааржыр. Чаа ажылдап турар аныяктарны дуржулгалыг кыргыкчыларда бызыглаан.

Совхоз өшкү кыргылдазын организастыр дооскан. Оон түнелиниде ажыл-агый беш айларда күрүнеге 3 тонна дүк дужаар планны 4,3 тонна кылдыр азы 143,3 хуу күүсеткен.

Ам чартык чыл планын доллур болгаш ажыр күүседир дээш күжениишкинниг ажыл-иш хайыккан. Ынчангаш совхозтуң дирекциязы болгаш ажылчы комитеди кыргыкчыларның ажылдаарынга бүгү-ле таарымчалыг байдалдарны тургузуп берген. 25 олуттуг ясли-садыкти ажыктаан, кыргылда пунктузунда столовая доктаамал ажылдап турар.

Совхозтуң өске бир кыргылда пунктузу Сайлыг-Хем-Аксы деп черде тургустунган. Ийи пунктуның аразында социалистиг чарыш чарлаттынган. Оон түнеллерии беш хонуктап үндүрерин шинтпирлээн.

«Мурнакчы» совхозтуң ажыл-ишчилери бирги кварталда районнуң ажыл-агыйларының аразынга тинленчи болуп, чаалап алган Кызыл тугун салбайн, районнуң болгаш республиканың Наадымнга күш-ажылчы чедишкиннерлик ужуражыр дээш хей-аът киргеи ажылдап тураралр.

Б. БАГАЙ-ООЛ.

Бай-Тайга район.

АЖЫЛ ХАЙНЫЫШКЫННЫГ

Чөөн-Хемчикте «Октябрь 30 чылы» совхоз он бирги беш чылдың баштайгы чылында 12200 баш хойну кыргып, күрүнеге 26 тонна эки шынарлыг «чымчак алдыны» дужаары планда көрдүнгеи. Ажыл-агыйның кол зоотехниги коммунист Бичe-оол Донгактың удуртулгазы-биле бо чадын кыргылда пунктузун чогуур үезинде, эки сепгеи дерээн, кыргаан хойларны чүп үндүрер, ээлчегде коданы маладыр, кыргылдала киргеи коданның хойларын ийи үзүп тургузар кажаалары кылгаш, кырын шифер-биле чаъс дүшпес кылдыр дуглап, ханазын маза-биле дуй каккан. Дүктү хүлээп ап деңзилээр тускай өрээлди ол-ла сарайда улай тутканы таарымчалыг.

Кыргылда пунктузунуң ишти, дашты арыг-силиг. Дүктү сайгарып класстаар кижилер, тырып пресстээр, хойларны тудар, дүктү дажыглаар ажылчынар штатта көрдүнгенин ёзугаар четчир. Совхозтуң дирекциязы кыргылда үезинде ажылчыннарның материалдыг сонуургалын бедидерп-биле эки шынарлыг кыргааны дээш 15 хуу немей төлевир бээрин шинтпирлээн. Мурнакчыларга халас чемненир талоину база бээр. Ажылдың түнелиниң беш хонуктап үндүрегш, тинилекчилерии шаңнап-мактаарын докладтаткан. Хана солуунуң, агитхуудусту үндүрүп турар харымсалгалыг кижилерни партком-унуң бюрозунга бадылаан.

Ажыл-агыйда хойнуң дүгү базын мурнунда чылдарга деңнээрге, эрте хозалганындан массалыг кыргылданы июнь 3-те мурнакчы хойжу Шагдыр Кууларның коданында эгелээн. Ол малчын 299 хойдан 472 кг дүктү азы бир башка онаалтыр 1,6 кг-ны алган. Хойжулар Идок Монгуш 398 хойдан 825 кг, Шүгдүр-оол Ондар 314 хойдан 674 кг дүктү азы бир башка онаалтыр 2 кг ажыг дүктү ап, багай эвес түнеллдиг болган. Совхоз бо хүннерге чедир 3467 баш хойну кыргааш. оон 5283 кг дүктү ап, күрүнеге 3997 кг дүктү лужаагаи.

Бо хүннерде 27 хол хачылыг, 24 электрилиг хачылыг кыргыкчылар бир демниг ажылдап турар. Оларның аразында калбарган социалистиг чарыштың бирги беш хонукта түнелии үндүрген. Аңаа хоочун кыргыкчы Аранду Монгуш электрилиг хачы-биле хүнде 30 кг дүк кыргыыр нормазын доктаамал 50—65 кг чедирип, 200 хуу күүселип, бирги черии ээлээш, шилчип чоруур кызыл тукчугаштыг 10 рубль-биле кады чаалап алган. Соцчарыштың ийнги, үшкү черлерии хол хачыларлыг кыргыкчылар Серен Монгуш, Хорлукай Куулар олар ээлеп, 8—5 рубль-биле шаңнатканнар.

О. АРАКЧАА.

Чөөн-Хемчик район.

САРЛЫКЧЫЛАР

Бир талазын көшкелиг кадыр мээстер, а өске чартыын аъргалыг кадыр даглар кызын келген Улуг-Ооруңуң иштии өрү чортуп олур мен. Улаваанда дааш-шимээнниг, көвүктелип чыдар хемни көвүрүглеп кешкеш, узуи кыйытта келдим. Аъдым оъткаргаш, калбак дашка санлайланып дыштаны бердим.

— Экии, ыңар!— деп шоваалаң характырлыг, хертеш думчуктуг, чиңге, чидиг үниүг аныяк эр мендилээш, бажыи-саваи турар аълыидан дүшкеш, мээң чанымга кылаштап келдя. Топтап көре бердим: аълында сарыг сыдым дергилеп каан, салбактыг кымчыны мурнуку дергиде чеже тыртар кылдыр баглаан, эзери дөрт колуниуг, ооң бирээзии хөндүргелээн, кадыр-каскакка эзер соңгаар сывырылбас болзуи дээни ол.

Бай-Тайгада «Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырында сарлык кадарчызы Оптуг-оол Эрес-оол Иргитович ол болду. Ооң ажыл-ижи-биле таныжып, чугаалажы бердим.

Сарлыктар Ак-Хем аксының белеңнде кадыр мээсче чылар-чылбас апарган таваар оттап чорлар. Ол кадыр яйлер — те-чүүмә турлаа. Хемде кадарчызыкче сарлыктар көшкелиг кадырдан харап алган тургулаар. Чамдыктары яжи кылаштай албас кадырда үскүлежип, маңнажып-лаа турар.

— Маңаа сарлыкты эрткен чылын эккелген. Боларга бо чер аажок тааржыр. Кадыр-берт, одар-белчиири четчир. Бичиимде ачам бо хемге чурттап чораан. Сарлыктарлыг турганын шал-бул билир мен. Сарлыктар кадарар дээрамге, салбыр баштаар чери «Бай-Тал» совхозтан эккелген 34 башты меңээ хүлээткен. Оон кырынга Мөңгүн-Тайгадан 100 хунан сарлыкты немей садып алган. 10 буга бар. Сарлыктар бо чылын дунгужун төрээн, оон 67 бызаанын алдывыс— деп, Эрес-оол Иргитович чугаалады.

Чугаалажып орар аравыста хемдеи кара буга баштаан кезек сарлык үиүп келди. Буга селбегер суук дүктерии сегленеди кылаштап, бисче кезек көрүп чоруй, өскелээи хевирлиг, кулуруун содуйтур азып-каш, дээриглей халыгылады.

Тыва өзерлиг, доруг аът муиган, чолдаксымаар сыныыг, долбанныг чазактыг, кыдырык кара характырлыг аныяк уруг чеплирип келди. Аълындан эрези сүргей дүже халаан, оозуи узун дыны-биле дужай соп кагды.

Мендилешкен соонда чугаалай-дыр:

— Аскырлыг-Кыйыгже бызаалыг сарлыктар кеже бергеи. Оларны кежарип турдум. Хаиы ол чарлыг мурнунда чылдарга деңнээрге, эрте хозалганындан массалыг кыргылданы июнь 3-те мурнакчы хойжу Шагдыр Кууларның коданында эгелээн. Ол малчын 299 хойдан 472 кг дүктү азы бир башка онаалтыр 1,6 кг-ны алган. Хойжулар Идок Монгуш 398 хойдан 825 кг, Шүгдүр-оол Ондар 314 хойдан 674 кг дүктү азы бир башка онаалтыр 2 кг ажыг дүктү ап, багай эвес түнеллдиг болган. Совхоз бо хүннерге чедир 3467 баш хойну кыргааш. оон 5283 кг дүктү ап, күрүнеге 3997 кг дүктү лужаагаи.

Бо хүннерде 27 хол хачылыг, 24 электрилиг хачылыг кыргыкчылар бир демниг ажылдап турар. Оларның аразында калбарган социалистиг чарыштың бирги беш хонукта түнелии үндүрген. Аңаа хоочун кыргыкчы Аранду Монгуш электрилиг хачы-биле хүнде 30 кг дүк кыргыыр нормазын доктаамал 50—65 кг чедирип, 200 хуу күүселип, бирги черии ээлээш, шилчип чоруур кызыл тукчугаштыг 10 рубль-биле кады чаалап алган. Соцчарыштың ийнги, үшкү черлерии хол хачыларлыг кыргыкчылар Серен Монгуш, Хорлукай Куулар олар ээлеп, 8—5 рубль-биле шаңнатканнар.

О. АРАКЧАА.

Чөөн-Хемчик район.

Кызыл районнуң Көк-Тейге теплица тудуу сөөлзүреп кел чыдар. Ол — оң бирги беш чылдың кол тудугларының бирээзи. Теплицаны долузу-биле ажыглалга киргенинии соонда оон 30 мун дөрбелчии метр шөлүнге өстүрген огурецтерии, помидорларны, капустаны болгаш өске-даа эргежок чугула ногаа культураларын республика пайысылалының болгаш өске-даа чурттакчылыг черлерииң чону чылдың бүгү дургузунда үзүк-соксаал чокка садып алыр аргалыг болур.

Бо хүннерде теплица тудуунда «Тыва көдээ тудуг» тресгин 62-ги КМК-зының болгаш 624-кү КМК-ның тудугжулары ажылдап, июнь айның төнчүзүнде комплекстии бирээзи-ле 1000 дөрбелчии метр шөлдүг алды теплицаны дужаар дээш кызымаккай ажылдап турар.

Тудугжулар ортузунда социалистиг чарыштың мурнунда хоочун тудугжу Николай Александрович Уразовтуң комплекстиг бригадазы чоруп турар. Бригаданың кежигүннери хүн нормазын үргүлчү 120-130 хуу ажыр күүседип турар.

ЧУРУКТА: комплекстиг бригаданың кежигүннери С. А. Фокин биле П. П. Стафеев олар.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

БОЙДУС БАЙЛАКТАРЫН КАМГАЛААР БОЛГАШ КӨВҮДЕДИР

Бойдус камгалалының Бүгү-Россия нинтилелиниң VII съездизи

Бойдус камгалалының Бүгү-Россия нинтилелиниң VII съездизи июнь 18-те Москвага, Эвилелдер Бажыңының улуг залынга ажыттынган. Сөөлгү беш чылдарда кылдынган ажылдарның түнеллерии партияның бойдус камгалаар талазы-биле политиказының стратегтиг негелделериие болгаш СЭКП-ниң XXVI съездизиниң программалыг шинтпирлеринге дүүштүр делегаттар чугаалажып, 1981—1985 чылдарда сорулгаларны тодаргайлап турар.

Нинтилелдиң Төп чөвүлелиниң президиумунуң даргазы, Бүгү-эвилелдиң Ленин аттыг көдээ ажыл-агый академиязының академиги В. Н. Виноградов съездиге илеткел кылган болгаш бойдус камгалалының деңнелии бедидериие, бойдус курлавырларын боттуг ажыглаарының шимчээшкинии, культураны база өске-даа каттыжышкынарны хаара тудуп турар. Тайбының Бүгү-делегей Чөвүлели болза, төөгүге кажаалаа туруп көрбээн, тайбың дээш канчаар-даа аажок калбак массалыг шимчээшкин болуп турар.

Американ империализмниң болгаш оон сүлчээчилериниң — НАТО-ның эң-не агрессии болүктериниң база Пекин харталчыларның чорудуп турары чепсеглеишкинниерии күштелдиреринииң политиказының болгаш конфронтацияже үгланыышкынның үржүү-биле бөгүи ядролуг үскүлежишкинниң айылы оюма чидиглеп берген деп, ТБЧ-ниң Президентизи демдеглээн. Ол-ла үде чогум-на ам ядролуг дайының айылынга удур, тайбың дээш улустарның массалыг шимчээшкинииниң күчүлүг чалгыы бүгү делегейге болгаш ылаңгыя Европада база Американың Каттышкан Штаттарында көдүрүлүп үнген, ындыг калбак болгаш күчүлүг шимчээшкин шаанда кажан-даа турбаан деп, ол онзалап айыткан. Ол чорук тайбың күштерииң тиилелгезинге, бүгү улустарның тайбың келир үезинге бүзүрелди берип турар.

Гитлерлиг Германияның Совет Эвилелиниче халдаанының 40 чыл ою бо хүннерде болуп деп, Р. Чандра уламчылаан. Ленинниң чуртуп камгалавышаан, боттарының амы-тынын берген 20 миллион совет кижилер бистиң бодалывыста мөңгеде дириг. Бүгү улустарның эң-не эргим тура-соруубүгү делегейге тайбыңны чедип алыры дээш фашистиг мөлүгделге удур демиселге Совет Эвилели кайы хире шинитпирлиг болгаш амыдыралчы чугула ролдуу ойнаавыл дээрзинге кижи төрелгетеп оон бээр эрткен чылдарның дургузунда улам-на бүзүрер билгеп.

Чепсегленишкинниерни эңдере бүдүрериң соксадыры дээш, чепсектиг дүжүрери дээш, национал хамаарышпас чорук болгаш дешилге дээш, дайын айылынга удур бөгүнгү шинитпирлиг демиселге Совет Эвилели база катап тайбыңның чалентижин болуп турар. Совет Эвилелиниң тайбың эгелекчи чоруктары, СЭКП-ниң Тайбың программазы, Леонид Ильич Силерниң Ленинниң партиязының XXVI съездизинге идип үндүрген саналдарынар бөмбүрээк кырында тайбың талалакчыларынга ынанышты, күштүг болгаш бүзүрелдиг чорукту берип турар.

Тайбының чаагай чоруунга Силериң кылган, кылып турар болгаш келир үеде кылыр апаарынар бүгү чүүлдер дээш, Совет Эвилелиге, Коммунистиг партияга, чазакка, бүгү совет улуска болгаш Леонид Ильич Силерниң бодуларга Тайбының Бүгү-делегей Чөвүлели ханы өөрүп четтириишкинии илергейлеп тур.

Түнелияде ТБЧ-ниң Президентизи мынча дээн:

Ленин орденни хүлээп албышаан, бүгү тайбың талалакчыларының өмүнээзинден байырлалдыы-биле медеглээрим болза: улуг Ленинниң ады кажан-даа өшпес! Бистер кезээде оон чагыларын эдерер бис. Тиилелге бистин болур. Чүге дээрге — Ленин бистив-биле.

* * *

Шаңнал тыпсырынга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүге кандидат, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының бирги оралакчызы В. В. Кузнецов, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. П. Георгадзе, СЭКП ТК-ның Чигизиве секретарының дузалакчызы А. И. Блатов, СЭКП ТК-ның килдистер эргелекчилериниң оралакчылары В. Н. Игнатенко, В. С. Шапошников, албанның өске-даа кижилери киришкен.

Киришкенер эш Р. Чандрага бедик совет шаңнал-биле ниити байыр чедиргеи.

(СЭТА).

МУРНАКЧЫ ЧОЛААЧЫ

Партияның ээлчеглиг съездизиниң шинтпирлерии амыдыралга боттандырар дээш социалистиг чарыш Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозунуң чолаачыларының, механизатор кадрларының аразында улам калбарган. Ол күш-ажылчы маргылдаада 50 ажыг чолаачылар, механизаторлар хаара туттунган, кызымаккай ажылдап турар. Чарыштың мурнакчыларының одуруунда аныяк чолаачы, коммунист Сергей Дамба база бар.

Аныяк ool 1974 чылда Шагаан-Арыг хоорайга чолаачылар белеткээр курсту чедишкинии дооскаш, шергже аътанылкан. Хүлээлгезин эрттиргеп баргаш, хандыкшаан мергежилиниң аайы-биле күүлүг автомобильди башкарып турда, дайынга далгыышкынның чылдары биллиргейи шуужур эрте бергеи.

Сергей Дамба төрээн совхозунга ээп келгеш, автомашинаны башкарып, беш чыл ажылдап келгеи. Бо үеиин дургузунда совхозтуң экономиказын хөгжүдериие төлептиг үлүг киирип келгеи.

Ажыл-ишчиниң будуулгезиие кызымаккай хандыкшаан төлептиг үлүг киирип келгеи дээш дужулгалыг чолаачы Сергей Дамбаны совхозтуң директизиязы, өртектиг белекле каш удаа шаңнал келгеи.

Шаңнал-макталдыг чолаачыга эш-өөрү чоргаараалыр.

К. КАЛЫНДУУ.

Улуг-Хем район.

Херээженнер чөвүлелдеринде

АЖЫЛДЫҢ ЧУГУЛА УЧАСТОГУ

Районуун ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунугa херээженнериин ролюн сөолгу чылдарда көскүзүү-биле бедээн. Херээженнер чөвүлелдериниң ажылында бир кол черни херээженнерниң күш-ажылынга болгаш амыдыралынга таарымчалыг байдалдарны тургузар, ие-чаштын калыкшылын камгалаар, ие херээженнерни ниитилеге ажыктыг күш-ажылче хаара тудар талазы-биле айтырыглар эвээн.

Районда школа назы четпээн уруглар албан черлериинин четкизи өзүп турар. Оңгу беш чылда 495 уруг турар уруглар албан черлерин туткан болгаш улгаттырган. Амгы үеде школа назы четпээн албан черлериниде 1956 чаштар хаара туттуунган. Сөолгу үеде районда 627 херээженнер чазактың орден-медальдары-биле

комбинатта, «Шекпээр», «Хемчик» совхозтарда партномнар, херээженнер чөвүлелдерни салып турар. Бо совхозтарда, «Сут-Кажаа» СБФ-зинде малчыннарның, салгычыларның хөй уругларны дүн-хүн чок ажылдаар яелп-саликтерле культурлуг өзүп, доругуп турар.

Районда 44 Маадыр-телер, 1238 хөй уруглар.лыг иелер бар. Оларниң хөй кезии бүдүүлгеде ажылдап, күш-ажылды ажы-төлүүнүн кижизидилгези-биле шин холбаштырып турар. Мурнакчы малчыннар М. Чүчаяанмай, О. Чызынмаа, М. Көк-кыс, О. Шактар, С. Даннычы, С. Докпак-кыс олар болгаш өскелер-даа төрүүр чүе хөйга онаштыр 97—109 хураганнарны менди ап доруктурган. Сөолгу үеде районда 627 херээженнер чазактың орден-медальдары-биле

шаңнатканы оларның күш-ажылчы иденкейиниң бедээниниң бир херечензи-дир.

Кижизидилгенин таарымчалыг төптери — агитквартиралар дамчыштыр ажыл не херээженнер оргузугга ажылды улам сайзыраңгайжылар аргаиы берген. Бичe-Тейзе «Аялга», Барлыкта «Сайзырал», «Мажалык», Эрги-Барлыкта «Чодураа-3», «Хаяа-8» агитквартираларда ажыл иденкейлиг. Оон активнилери чаа төрүттүнген уругларга хереченледдерни тыпсып, Маадырнелер-биле ужуражылгаларны, уруглар кижизидилгезинге хамаарышкан темалыг кежээлерни дээштиг, утка-шынарлыг эрттирип келген.

Чижээ, «Барлык» совхозта «Сайзырал» агитквартираның булуңун, оон активнилери көрүштүг дерээн. Амгы үеде

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр уруглар кижизидилгезиниң дугайында, өске-даа литератураларны булуңда делгээн. Агитквартирага хамаарышкан чурттакчылар боттарының күжүүбиле хылдыг хөгжүм оркестрин тургузуп, малчыннарже солун концерттиг үйүшкүннерни кылып турар.

Ол мышкаш өг-бүленiң ниитя амыдыралынга, уруглар кижизидилгезинге иеиин үлегер-чижээнниң талазы-биле темага кежээни агитквартирага организастаан. Ылангыя «Ашак-кадай улустуң психологтуг харылзаалары» деп лекция солун болган.

Оңгу беш чылда районга 495 олуттуг уруглар албан черлерни туткан болгаш улгаттырган. Ынчалза-даа уруглар албан черлериниде ээлиег амдаа хөй. Кижизидикчилерниң үүлле 43 хуузу тускай оргумак база дээш эртеминг. Ынчангаш уруглар албан черлериниң четкизин калбартырынче, тускай эртемниг кижизидикчи башкылар-биле оларны хандырарынче кичээнгейни салып турар. Ол бирги беш чылда школа назы четпээнниериниң 5 албан черлерин тудары кердүүген. Оңу үлам эки шиитпирлээри ажыл-агыйның янзыбүрү адырларынче херээженнерни хаара тударынга улам таарымчалыг байдал тургустунар.

Херээженнер чөвүлелдериниң шиитпирлеве чогуур ажылы хөй талалыг. Уруглардыг өг-бүлелериниң болгаш пенсионнериниң социал хандырылгазын улам ынай эккижилер талазы-биле күрүшенин көргүзүп турар дузаламчызын чөп ажыглавының хемчеглерни херээженнер чөвүлелдерни база ап чорудар.

Б. ООРЖАК.
СЭКП Барын-Хемчик райкомунуң херээженнер оргузунга ажыл чорудар килдизиниң эргелекчизи.

АК ӨГНҮҢ ЧАНЫНГА

Хевис дег көк шыктың кымдынга мокур ак өг чанынга ол эртен шиник кеттингилээн, аныяк, кырган херээженнер чыглып келгеннер. «Найырал» совхозтуң малчын херээженнериниң слёдунуң киржикчилериниң чедип келгеннери ол. Слёттуң болур черни Кушажылдың Кызыл Тук орденниг эдилекчизи, оңгу беш чылдың шалыпчызы Сат Сендневич Очур-оолдуң турлаа кылдыр шилип алганы аиаа эвес.

Мурнакчы малчынның өг-бүлези үлегерлиг. Тыва өгнүң иштн-ташты көөрге шевергин, культурлуг, сагыш-сеткилге хөй-ле чүүлду арттырар. Слёттуң киржикчилери өгнүң иштин этксиин сонуургап көрген. Өг иштан дериниңиг дугайында санал-оналдарын-даа солушкан. Малчын кижиниң көжүп чоруур байдалдарынга таарыштыр кылган хереккелдерни сонуургаан. А «Улуг-Хая» совхозтуң хоочун малчыны пенсионер Мижит-Доржу Сат хлебти канчаар быжырарын чыпган малчыннарга өөредип, аргасүмезин база катказ.

Бо слёттуу СЭКП Улуг-Хем райкомунуң бюрозунуң шиитпирин ёзулуг организастаан. Оон кол соруглазы малчыннарның амыдыралының культуразын бедидер талазы-биле арга-дужулга солчуру болган. «Уругларлыг өг-бүлелерге күрүне дузаламчызын күштелдирер дугайында» СЭКП ТКниң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалынга дүүштүр соруглалар талазы-биле ялеткелди партия

шаңнаткаиы оларның күш-ажылчы идепкейиниң бедээниниң бир херечензи-дир.

Кижизидилгенин таарымчалыг төптери — агитквартиралар дамчыштыр ажыл не херээженнер оргузугга ажылды улам сайзыраңгайжылар аргаиы берген. Бичe-Тейзе «Аялга», Барлыкта «Сайзырал», «Мажалык», Эрги-Барлыкта «Чодураа-3», «Хаяа-8» агитквартираларда ажыл идепкейлиг. Оон активнилери чаа төрүттүнген уругларга хереченледдерни тыпсып, Маадырнелер-биле ужуражылгаларны, уруглар кижизидилгезинге хамаарышкан темалыг кежээни агитквартирага организастаан. Ылангыя «Ашак-кадай улустуң психологтуг харылзаалары» деп лекция солун болган.

Оңгу беш чылда районга 495 олуттуг уруглар албан черлерни туткан болгаш улгаттырган. Ынчалза-даа уруглар албан черлериниде ээлиег амдаа хөй. Кижизидикчилерниң үүлле 43 хуузу тускай оргумак база дээш эртеминг. Ынчангаш уруглар албан черлериниң четкизин калбартырынче, тускай эртемниг кижизидикчи башкылар-биле оларны хандырарынче кичээнгейни салып турар. Он бирги беш чылда школа назы четпээнниериниң 5 албан черлерин тудары кердүүген. Оңу үлам эки шиитпирлээри ажыл-агыйның янзыбүрү адырларынче херээженнерни хаара тударынга улам таарымчалыг байдал тургустунар.

Ол-ла хүн херээженнериниң ураи-шевер кылыгларының, амданныг аъш-чем аймагның делгелге-конкурузу база эрткен. Ылаңгыя хол-биле аргыи кылган өг хереккелкериң, дүктеи хеп аймаан кылганын чыылгаинар аажок сонуургаан. Шевер холдарның көрүлдезиниге Бел хойжу бригадазының херээженнери идепкейлиг киришкеш, бирги черни алган. Тус-туста шаңналдыг черлерни слётка тодаратказ. Бирги черни ак өг иштинге чадар ширтек сыраапы дээш А. Сарым-оол, ийнги черни Маадыр-не А. Дуваккa, үшкү черни ол-ла бригадада малчын Т. Чыпсынга тывыскан. Оларны дипломнар болгаш ертектиг чүүлдерbиле шаңнаан. Аъш-чем белеткээриниге хөй уруглуг де М. Шарзвии национал аъш-чемниң дээжизии чогаадыкчы, тывынгыр белеткээш мактаткан.

Слёттуң киржикчилери Чаа-Хөл ортумак школазының башкыларының солун концертин, 16 аныяк могенниң хүрежин, аът чарыжын көрүп, ариг агаарлыг ногаан шыкка дыштанып, моон соңгаргы сорулгалар талазы-биле ажылшчы чугаазы кылганнар.

К. БИЧЕ-ООЛ.

КЫМНЫҢ ЧЕМИ ЭКИЛ

Мурнакчы дуржулганы илередиринiң болгаш нептередининiң эң-не ажыктыг аргазы конкурс-семинарлар болур, ССРЭ-ниң Садыг министерствозунуң коллегиязының санал-оналы мындыг. Коллегия аныяк поварларның, кондитерлериин болгаш официантыларның Красноярскиге эрттирген республика маргылдаазының түнелдерин чугаалажып көрген. Анаа 70 автономнуг республикаларның, крайларның болгаш областарның специалистери киришкен.

Ниитиниң чемненилгези — чурттакчы чоиуг хандырарыбиле дорт холбашкан ажылчорудулганың адыры. Эрткен беш чылда Россияның хоорайларына болгаш ажылчын суурларыига 39 мун столовайларны, кафелерни болгаш ресторанпарны туткан болгаш ажыктан. Оларның элээн хөйүн заводтарда болгаш фабрикаларда туткан. Ол тазырымчалыг төлевилеттингеи, эки дериттинген болгаш шиметтинген чөрлер ёзулуг будүүлгелер болуп турар. Салыгга ажылдаары-биле эрткен беш чылда 300 мун ажыг оолдар болгаш кыстар келген, оларның эң хөй кезээ профессионал мергежил белеткелин эрткен болгаш поварның, кондитерниң болгаш официантының мергежилин алган.

Красноярскиге болган конкурс-семинарның киржикчилериниң ортумак назыны — 24 хар. Ынчалзажок оларның хөй нурузу бедик мергежилдиг разрядтыг болган: поварлар — дөртку болгаш бешки, кондитерлер — бешки. Кижи бүрүзү чүүле четчир хевирнин чиг-эдин ажылап турган, албан болгаш хостуг программалар-биле киришкеп. Конкурска киирген блюдалар бедик шынарлыы-биле онзаалыг турган, оларны каастаавы чаа, эстетиканы барымдаалаи методтарны көргүзүп турган.

Бүтү-россия конкурс-семинары аныяк специалистерниң өзүп келген мергежилии, поварларның болгаш кондитерлериің ажылдаар черлерии улам шлаптыг организастап турарын көргүскеи. Красноярск болгаш Ставрополь крайларның, Новосибирск, Челябинск, Москва, Пермь, Орёл, Саратов областарның, Башкир АССР-ниң төлээлекчилери өскелерден эки түнелдиг болганнар.

Красноярскиге ужуражылга Тыва АССР-ниң, Кабардин-Балкар АССР-ниң, Магадан, Архангельск, Калинин, Белгород, Псков областарның ниитиниң чемнелгезиниң аныяк ажылдакчыларының профессионализминиң оожум өзүп турарын көргүскеи. Конкурска Соңгу-Осетин АССР-ниң төлээлекчилери киришпээн.

Садыг министерствозунуң коллегиязы конкурстуң эгезинге чедир аныяк специалистерниң чаа 110 блюдоларны, 50 торттарны дагдыныкчыларының дузазы-биле ийикпе азы боттары тускайлаи ажылдап кылганы сеткил ханыышкын-биле демделээн, оларны будүрерде ниити чемненилгенин чиг-эт талазы-биле аргаларын барымдаалаарда эптиг. Оларны белеткээриниң рецептуразын ниитиниң чемнелгезиниң бүгү будүрүлгелеринге сүмелээн.

(СЭТА-ның корр).

АЯН-ШИНЧИ КИРЕР

Моңгуп-Тайга районуун төвү Мүгүр-Аксы суур Карым биле Мүгүр кемнериниң катылышкаи— белдиринде хаара кырын дүгээр чаптың чорутkан. Чыл келген түдүм-на ол өйүп, сайзырап турар. Моңгуп-Тайганың агаар-бойзузу кадыг-ширии болгаш чайы серии, чамдыкта харын-даа ногаан чайын безин харын чазынтар. Суурнуң турар чери ширии чок, даштыг, сайырам.

Моон мурнунда чылларда суурнуң чурттакчы коңу мяи олуртурунга шоолуттыг хөй чок боол, мындыг сайга суулда үнмес деп турганнар. Ынчангаш ол үеде суурже кадып байырганы бүгү суу-биле хүгээрип турар. Ынчалза-даа суурнуң үстүиде район төвүүнүң кол микрорайонунда бүгү суу четпейн турар.

Чурттакчылыг черлериниң чаягайжылгазында кылдыгаи чүүлдер-биле чеогелештирер четпестер чок деп болбас. Эрткен чылын Мүгүр-Аксы суурнуң Комсомольская кудумчузунда олуртқан терекгерниң чамдыкы чизы-бүрү чылдагаанындан бо чылын үнмээн. Ол мышкаш чамчык албан организациялариың болгаш чурттакча бажыңнарывыиы

Хоорай, суурларывыстың

аян-шинчизи

чалажок чамдык чурттакчылар тал, терек, шеттерни шенеп олуртуп, оиу өстүрүп турганнар.

Сөолгу чылларда Чалаанаиың ыяш ажыл-агый черлиден салып алган терекгерни кудумчу бурузунде, чурттакча бажыңнарының чанында олуртқылаан. Эрткен чылын суурга шиитпэи-биле 1600 дос терекгерни оон эккеп олуртқан. Ол терекгер бо чылын суурнуң кудумчуларын, чурттакча бажыңнарының албан организациия черлериниң деликээрии-ии шинчи кирии турар болу берген.

Суурнуң кудумчуларында, чурттакча бажыңнарында таваи тарымал үнүштелии чуртталгы коиуун 1970 чылда шефтээшкии-биле Мүгүр хемии күлү суурже кадып байырганы бүгү суу-биле хүгээрип турар. Ынчалза-даа суурнуң үстүиде район төвүүнүң кол микрорайонунда бүгү суу четпейн турар.

Чурттакчылыг черлериниң чаягайжылгазында кылдыгаи чүүлдер-биле чеогелештирер четпестер чок деп болбас. Эрткен чылын Мүгүр-Аксы суурнуң Комсомольская кудумчузунда олуртқан терекгерниң чамдыкы чизы-бүрү чылдагаанындан бо чылын үнмээн. Ол мышкаш чамчык албан организациялариың болгаш чурттакча бажыңнарывыиы

Хоорай, суурларывыстың

аян-шинчизи

чалажок чамдык чурттакчылар тал, терек, шеттерни шенеп олуртуп, оиу өстүрүп турганнар.

Сөолгу чылларда Чалаанаиың ыяш ажыл-агый черлиден салып алган терекгерниң кудумчу бурузунде, чурттакча бажыңнарының чанында олуртқылаан. Эрткен чылын суурга шиитпэи-биле 1600 дос терекгерни оон эккеп олуртқан. Ол терекгер бо чылын суурнуң кудумчуларын, чурттакча бажыңнарының албан организациия черлериниң деликээрии-ии шинчи кирии турар болу берген.

Суурнуң кудумчуларында, чурттакча бажыңнарында таваи тарымал үнүштелии чуртталгы коиуун 1970 чылда шефтээшкии-биле Мүгүр хемии күлү суурже кадып байырганы бүгү суу-биле хүгээрип турар. Ынчалза-даа суурнуң үстүиде район төвүүнүң кол микрорайонунда бүгү суу четпейн турар.

Чурттакчылыг черлериниң чаягайжылгазында кылдыгаи чүүлдер-биле чеогелештирер четпестер чок деп болбас. Эрткен чылын Мүгүр-Аксы суурнуң Комсомольская кудумчузунда олуртқан терекгерниң чамдыкы чизы-бүрү чылдагаанындан бо чылын үнмээн. Ол мышкаш чамчык албан организациялариың болгаш чурттакча бажыңнарывыиы

АЖЫЫ УЛУГ БОЛГУ ДЕГ

Хоорайларың фабрика, заводтарның, культура албан черлерииии күш-ажылчы коллективтери-биле кедээнии ажыл-ишчи коллективтери ужуражып, ажылга, амыдырал-чурттылгага чаа-чаа ажыдыышкынарыны солчуп, чүгаалажып турар болза, ында кижилерниң коммунистиг мировоззрениези, күш-ажылчы корум-чүрүмү, найыралы этика кижизидилгезинге улуг идкиги бээри чугаа чок.

Ажыы-биле чугаалаарга, бистиң барыын талакы районнарда Ак-Довуракпың фабриказын көрбээн кедээ ажыл-ишчилер кайы хевейдир. Чангыс чижек. «Кара-Хөл» совхозтуң Даштыг-Хөл, Туралыгның малчыннары Ак-Довуракпың фабриказының чүгле ыяшпаи бооргап башкa, чүнү будүрүп турарын амдаа билбес болганнар.

Бо чылын чөйлаглаашкын үезинде совхозтуң директизазы, партком, кедээ Совет Ленин эттыг комбинатты көөрү-биле бригадаларның экскурсиялаашкынын организастарын дугурушканнар. «Бай-Тал» совхозтуң малчыннары Шушенское суурга баары көрдүнген. Район төвүнүң күш-ажылчы коллективтериниң үйүшкүнүн база организастап эгелээн бис.

Июнь айда Кара-Хөлдүң Даштыг-Хөл Туралыг бригадаларынче кижи эмнелгезинии, райпочун төлээлери белүктер айы-биле лекциялыг, делгелгелиг, садыглыг, концерттиг үнеглер. Ол белүктер аиаа барып, малчын өг-бүле бүрүзүнүң культура-амыдыралы-биле таныжып, угаан-бодал кижизидилгезинии, кадыкшылыгын, гигиеназынын, культуразының дугайында лекцияларны номчуур, малчыннарны, бичии уругларны шинчиир, эмнээр. Республиканың пайысылалының фабрика, заводтарының, культура албан черлериниң коллективтериниң төлээлеря, чөк болза бир коллектив, биске чылда оода бир катап делгелгелиг, лекциялыг келгеш, хоорайның ажыл-ишчи коллективтериниң ажыл-ижии чугаалап, амыдыралы «үржүлгазын солчуп, чүге аалдап келбезин? Бо хүнперге чедир Кызыл хоорайдан бисти шефтеп турар организация тода-ла билдинмес. Оиу организастап болур арга черле бар болгай.

Бо чылдың июль 4-те районуң ажылчы чонунуң малчыннарының партык ыяш түнээн байырлалы — наадымы район төвүнге болуп эртер. Ол-ла хүн болур Гагариниин космосче ушкаиындан бээр 20 чыл болган оюнга тураскаткан Гагарин кудумчузунуң база Карл Маркс кудумчузунуң байырлалынга тээлижилеп белеткенип турарлар. Бо байырлалга бистиң районуун бүгү ажыл-ишчи чонунга, ырак-узак одарлардан келир малчыннарынга ажыл-ижээн сонуургадып, хоорайның төлээлери келир боор деп идегээр, бузурээр бис.

Мен бодап көөрүмге, мындыг ажыл-ишчи ужуражылгалар, таныжышкыннар, күш-ажылчы коллективтериин перспективтиг ажылдаарынга улуг ужур-дузалыг, өөредиглиг болур ужурлуг. Белоруссияга практика эрттирип турган, Минскиниин алдарлыг трактор болгаш шак заводтарының ажылчыннары Чаа-Борисовск районунуң совхозтарының ажыл-ишчилериие делгелгелиг, лекцияларлыг, концерттерлиг үйүшкүнүн кылып турганының практиказындан солун чүүлдерни көрген бис. Ындыг үйүшкүннер күш-ажылчы коллективтерниң хежингүнерин бүгү талалыг кижизидиргеге дыка-ла ужур-дузалыг болур дээрзи тодаргай кескү көраан. Ынчангаш бистии республикага оиу практикалап көрзе деп бодап тыптып келир-дир.

Н. ТЫРТЫК-КАРА.

Маадырлың

күш-ажылдың

магистралы

УДАВАС ДООСТУР

Байкал эриинде хаяларны өттүр кылыр дөрт тоннель оруктарнын баштайгызының түдүү доостур четкеи. В. Шестериин удуртқан бригада тоннельдиң өске талазынче үттеп үндүрер четкеи. Үттекчилер Байкалче кээр мурнунда Тыида Беркакитте Нагорныниң чер иштинде тоннелии хуусаа бетинде казып дооскаш келген. Шалыпчы эстафетаны ола Байкалга уламчылаан.

Хөй каът хаяны бузуп, үттээр ажылдың технологиязын чаартып, чаа аргаларны ажыглавинар. Эң-не берге, таарымча чок байдалдар түрэ-даа, тоннель кылыкчылары ажылдың темпизин кудулаттавап. Главтоннельметро түдүүнүн техниктиг түскай бюрозунуң конструкторлары-биле кады бодик будүрүкчүлүг чер үттээр рамаиы олар чогаатканнар. Ынчангаш моон мурнунда алган социалистиг хүлээлгелерни эде көрүп, Байкалдың баштайгы тоннелиниң түдүүн көрдүгеи хуусаазындан эрте—түнүнүн төнчүзүиде доозарын шиитпирлээнер.

Бурят АССР.
Северо-байкальск.

●

ИКАБЬЯДА ХӨЙ СУГ

Байкал-Амур магистралының Икабья деп келир үеле станциязын адын эвенк ыллдан улуг суг деп оңулдырар. Шынап-ла, ай бурунгаар бо бичии суур «эриктеридеи үнүп» келкеи. СЭКП-ниң XXVI съездизии аттыг Бүгү-эвилелдиг комсомолчу отрядының 300 дайынчызы мажаа чедип келген.

— Отряд командири В. Степанищев удуртқан ыяш кезиичилериниң бригадазы демир-орук тудар черии ыяжыи аштап, ярыглааннар. Каш конуктан Икабья. Чары, Кемен, Олонда болгаш өске-даа хемнерни кежир демир көвүрүглери салып доозар—дол, БАМ-ның Чита участогунга ВЛКСМ ТК-ның штаб начальниги В. Турко СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан.

ИКАБЬЯ.
Чита участогу.

●

ЧАЙГЫ САГЫШ ЧОВААШКЫН

«Бүгү-ле чүвени дыштанырынга» деп магазин—Тыиданың тудугжуларының чайгы сезокда хоорайның чурттакчыларынга белээ. Ол дээрге, БАМ-ның пайысылалында тускайыктан үжеп дугаар садыг будүрүлгези болган.

Тудугжуларның дыка хөй өг-бүлелери чайын аалында ырак эвес тайгага, хемнериин чурумаллыг эриктеринге. Соңгу Приамурьеиий чараш чурумаллыг черлериие дыштанып күзелдиг. Чылыг хүннер дүжүп кээри билек хоорайның спорт шөлдериие кижи көөрдей бээр. Чаа магазинде эвиворукчулар, балыкчылар, шөлээлээнгере керектиг херекселдер хөй. Чайгы дыштанылгага ажыглаар барааннарга чонуун негелдези белээн, мичеигаш садыг ажылдакчылары трассаның бүгү пунктуларынга бараанны тедирип садарын организастаан.

Тында.
Амур область.

●

КАН МАГИСТРАЛЬДЫҢ КӨВҮРҮГЛЕРИ

Туран саннын хаяы кашпаларын кежиилер демир-обуктуң үш көвүрүглерии тударга Өмүралп—Тындаже утказыгыр чорун орар тудугжуларга демир-орук салырын шиитпирлээнер. Берге чорун байдал турбуже каяы кашпалар кырында кылынга кежиилерии № 31 көвүрүгорядының специалистери турлаан.

Байкал-Амур магистралының тыдалары көвүрүг тудуунун мөңгээлээ технологиязын чаартып-биле ажыглап турар. Оон ачызында БАМ-ның чеен участогун хуусаа бетинде ажылдага киирген. Ол чорук Соңгу Трансбайдын зоназының бөлүүк байдалын калбак-биле шинчээгин ягелээр арганы берген. Ам Оокуу океанның эриктери-биле Комсомольск чанынга Амурнуң кежиг эң-не үзеи улуг демир-орук көвүрүгүбиле чүзүктүг поездилер үзүк чок чорун турар апаргаи.

(СЭТА-ның корр.)

Хабаровск.

ДУЗАЛАП ЧОРУУР

Ажыл-ишчи кижилер черле ындыг: артык сөске хөөнүү чок болур. Дорт, чиге харыылап каар. Чөөкта чаа Кызылга механизатор Мөөктээргe ужуражы бээримге бола ындыг болган. Оон ажылын, амыдыралын билип алыр дээш хөй айтырыг салган мен. А ол чүгле кыска-кыска, тода харыылап каап олурду.

Михаил Сарыгларович бодунуң чугаазын часкы хонуг ажылдарындан эгелээн. Олар, «Бирлык» совхозтуң Аксы-Барлык салбырының механизатолары часкы тарылганы кыска хүнсээда дооскаинар. Салбыр кыпыл-тасты 150, арбайны 50 сулаиы 300 ажыг гектар черде чашкан. Оиу кылында ажылдың шиидиримне кол хөөрээнгейии утландырган.

Ук салбырның Кара-Тейзе Кек-оол Сазага чдуткан ийи дугаар бригадазы механизатоларының удур, чемненир болган дыштанырынга таарыштыг бүгү байдалдар бар. Оиу дерип, шимел кылганы барай эвес. Тарпажылары хөй-ле-биле, турар лоозы дүнгүртүүр оон көрүп болур. Ажылчыларның хүн бүрүде кылып бүтүрген ажылы-ишчи дүнелии, ноомга-чижии киргүскеи самбыраларны кызыгаар. Оларның ажылга, хүрбөгеи социалистиг тарылтын төнчүлеринге чедип келгеи. Ажылчыларга материалдыг болгаи моральдыг детпиче көргүзери чайын база сонсавас. Оларның чамдыктарын 350 гектарда кукуруза ажаалдазынга киржир. Коммунист М. С. Мөөктээрнiң кол ажылы база ол. Кукуруза шелүүге болбазырадырга ажылын кылып, оон хөбек дүжүт өстүрүп алыры. Ол анаа чылдың-на ажылдап келген. Бо чайын база ажылдаар. Михаил Сарыгларович бир гектардан-на кукурузаның дөртен пентнер ногаан массазын ажаап алыр сорулгалыг ажылдап турар. Ынчалза-даа дүржүлгалыг механизатолар үнелээн чорчур бир айтырыг бар. Ол болза, суг айтырымдыр. Чайгы үеде, изиг хүннер ужажы бээрге, суг тырттыла бээр. Ынчангаш ййи дугаар суггат шоолуг болдунмайн баар. Арганы болза, үш удаа суггарып ап турар болза, ылчан эгээртинмес хөбек дүжүттү ап болуруи. Михаил Сарыгларович шала хрмудалбиле чугаалап орган чүве.

Коммунист М. С. Мөөктээр ам-даа аныяк. Оон амыдыралы мурнунда. Коммунистиг партиниң хүрээлениие ол оон бир чыл болган. Хүүдэ бедик харысаалгалыг, төлептиг болгаи будүттүг чаныыр. Бодунуң хүүдэ амыдыралын ол бодавайн, а өске киижилерге, ылаигыя аныяктарга, аргасүмезин бээримге өйлаанар. Олариң чаглап-сүрээн, сүмелеи чорааш, ол-ла чамдык аныяк оолдарны, амыдыржылын шын орууиче киирип шыдаан. Чижээ, ол-ла бригадага Сергей дээр тракторист оол турган. Ол ажылдан оспаксынаар, ййи-чангыс арогул-даа кылыптар эларган. Михаил Сарыгларович чогум-на мынчап оон-биле ажыт-чажыт чок чугаалажып, ажылчын кижиниң адынга төлептиг чоруурун оон дилээн. Сөс-ломоа-даа чымчак, ажылга-даа кызымак апарган. Мактадыпдаа турар болу бергеи.

Салбырның Кара-Тейзе ийи дугаар бригадазында үр чылларда механизатор болуп ажылдап келген, улуг аргадурүлгалыг кижилер үезиндэ эвес. Коммунист Кызыл-оол Моңгуш Сайза Хертек, аныяк коммунист Анатолий Хомушкаг биче сеткилдиг, төлептиг чоруу-биле мактадыктап. Олар кийлыгдаа тегиишкиг деп сүмелии катказ чоруур. Хейимичиге партийкоз дедлама-даа ыиыыг. Дорту-биле чугаалаарга, Михаил Сарыгларович ацыяктар оргузугга киижилейлиг ажылын чоруурарыига идепкейлиг киржип келген. Оларга хостуг үезиие дуза-лажып, киижи кандыг болуруи тайылбырлап, хоочуи механизаторларның үлегер-чижээи эдерип, ажылга кызымак болуруи бо-ла сагындыра бээр. Аныяктар киижизидилгезиигe хамаарышкан темалыг лекцияларны ол бригада төвүнге, сууига номчугулаан.

Аныяктар-биле оон харылзазы эки. Эп хуузу-биле, эп-чеп-биле чагып, сүмелеп чораш, ол-ла чамдык аныяк оолдарны, амыдыржылын шын орууиче киирип шыдаан. Чижээ, ол-ла бригадага Сергей дээр тракторист оол турган. Ол ажылдан оспаксынаар, ййи-чангыс арогул-даа кылыптар эларган. Михаил Сарыгларович чогум-на мынчап оон-биле ажыт-чажыт чок чугаалажып, ажылчын кижиниң адынга төлептиг чоруурун оон дилээн. Сөс-ломоа-даа чымчак, ажылга-даа кызымак апарган. Мактадыпдаа турар болу бергеи.

Салбырның Кара-Тейзе ийи дугаар бригадазында үр чылларда механизатор болуп ажылдап келген, улуг аргадурүлгалыг кижилер үезиндэ эвес. Коммунист Кызыл-оол Моңгуш Сайза Хертек, аныяк коммунист Анатолий Хомушкаг биче сеткилдиг, төлептиг чоруу-биле мактадыктап. Олар кийлыгдаа тегиишкиг деп сүмелии катказ чоруур. Хейимичиге партийкоз дедлама-даа ыиыыг. Дорту-биле чугаалаарга, Михаил Сарыгларович ацыяктар оргузугга киижилейлиг ажылын чоруурарыига идепкейлиг киржип келген. Оларга хостуг үезиие дуза-лажып, киижи кандыг болуруи тайылбырлап, хоочуи механизаторларның үлегер-чижээи эдерип, ажылга кызымак болуруи бо-ла сагындыра бээр. Аныяктар киижизидилгезиигe хамаарышкан темалыг лекцияларны ол бригада төвүнге, сууига номчугулаан.

Михаил Сарыгларович Мөөктээр — Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады. Аксы-Барлыктың чурттакчыларының хүндүлээр, бүзүрээр киижилериниң бирээзи. Ынчангаш соңгукчулар оон-биле ужуражылга болган санында амыдыралчы боттуг чагыларны берип турар. Депутат бодунуң эвилеээиде суурда хөй-ниити организациялариына даянып, оларның-биле бижыг харылзаалыг ажылдап турган. Соңгукчуларының чамдык дилеглерии амыдыралга боттандырган. Суур төвүнде электри чагыларын солуур дугайында чурттакчылар айтырыг тургускан. Оиу ам кылып турар. Моон мурнунда чылдарда чедир тутпуумаан 50 олуттуг ясли-салты, 30 автомашина, трактор кирер гаражты ажылдалга киирген. Бо түдүгларны ажылдага киирерииге депутат Михаил Сарыгларовичиин хүүда үлүг улуг болган.

Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы, депутат М. С. Мөөктээрнiң күш-ажылчы төлептиг чоруу улуг үнелеглэ алган. Дуржулганы улуг механизатор «Беш чылдың аныяк гвардейжизи», «Алдын мажак» деп ВЛКСМ Төп Комитединиң хөрек демдектери, Хүндүлел бижии-биле шаңнаткан. Ол «Оиуг беш чылдың шалыпчызы» деп хөрек демдээиге база төлептиг болган.

Ш. ДОРЖУ.

Чаагай дүжүт

Д Э Э Ш

Он бирги беш чылдың башгайы чылының часкы тарылгазынче Кызыл районда «Х Улуг хураг» совхоз чогуур үезинде киргеи. Совхозтуң 1697 гектар ниити тарылга шөлүнүң барык дең кезии суггаттыг.

Ажыл-агыйның директизазы Бедик-Эл, Кара-Булуң бугалаарының дестерии, уииарын аштаарынче болгаш арыктар тырттарынче эрте чазында күштү мобилизастап, тарылгага белеткел ажылдарын башкдур быжырымчалыг киргай. Часкы мөөң сугну суггаттыг шөлдерге сиирп чөлиитирип, чеп ажыглаан.

Бүтү-ле тарылга культураларын (кол агрономиүн хүлээлгезии түр күүсеии түрээ С. А. Суманчик) агротехниктиг кыска хүүсаада тарын доозан. Кол культура кизилтасты 930 ажыг гектарда, чиигe-тараанны 300 гектарда тараан.

Силостаар кукурузаны, тоорукту 200 гектарда, мал чемии, гө рапсты 40 гектарда тараан. Амгы үеде суггаттыг шөлдерде тараа, мал чемии культураларның үнүп чылары эки.

Бүрү-Кол девискээри республикага картофель болгаи ногаа айнаа астуреринге шаглан бээр тарымчалыг ажылдың бирээзи болуп келгеи. Бо чылын совхоз 20 гектарда картофельди, 10 гектарда бахчи культураларын тараан. Совхозтуң директизазы болгаи ында херээженнер өөредиглери ногаа бригадазын ажылчын күжүү-биле четчелеп, быжыглаан.

Оттук-Даштаи Кызыл хоорайже үлүг хаптарга, Енисейниин солагай талазынга үе-дүптеи бээр ажыглаттынмайн чыткан Кара-Таар оттуг калбак хову ам кажаигымылаи-ла артык оскерилеен. Ында чаптыла берген калбак ногаан шөлдү көөрге тевиспе-ле Совхоз миига 200 чыгаа гектарда кукурузa, мал чемии культураларны тараан.

Кек-Тейиин-суггарылга системазының эгелели чаа беш чылдың эгезинде «Х Улуг-хураг» совхозка ындыг чаагай белекти сонгээнге баек-хөлчөөр өөрүп турар. Ол шөлдү суггаваны-биле ында түрүскеи дерт агрегатта совхозтаи 4 механизатору быжыглаан. «ДДА-100», «ДДП-70» маркалардың марка агрегаттарны аныяк механизатолар Алексей Самдан-оол, Шурбу Дүмер-оол, Бөөрү Шойгу Сарыг-оол, Оюбас болгаи Кыргыс Эрес-оол олар эки шиитпирлээн алган, тарылга шөлдүн чазыттар суггаиы турарлар.

С. БАЯНМА.

КЫРГЫЛДА ПУНКТУЗУНДА

«Искра» совхозтуң хойжулары бо чылын 29 тонна дуктуг курчеге салар хүлээлгелиг. Амгы үеде бо чүгүле кампаниины организастыг, шеликтыкыи, шинарлыг эрттиреринче совхозтуң директизазы, партком, ажылчын комители үезээн эвес кушту, мөөнеен, кичээнгейии олче утландырган. Кыргылааже коллуунда малчыннарны лаара тутқан. Ынчангаш оларга өйи хойжу бригадага өйи машиилары быжыглаан. Пунктуда социалистиг күлүлгелерии болгаш кыргылыларга негелдезиии бүжээн өткеи. Партком, чөөрү Совет кежиитүнүн хүн бүрүде шиига бөлүп дожурумнаан турар. Эки өчүг — чаа ванноиы ажыглаага киирлеии. Анаа шээр малдың ыдыкта болганы кыска үеде чүүр арга бүргүстүгеи.

Совхоз директизазы кыргылда мурнуу чарымда малчыннар хуралын эрттиргеи. Анаа кыпыллга, чайлаглаашкын, хойиу тарып бооза-лар талазы-биле айтырыгларии чугаалашкан.

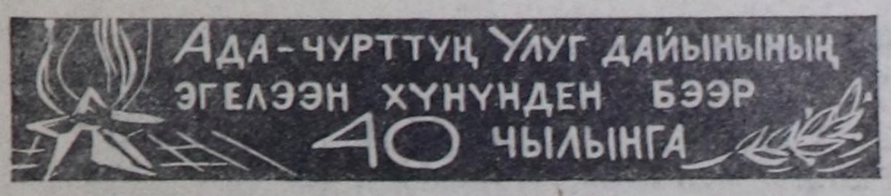
Июокта чаа малчыннарның хужу-биле хойжу Кавай-оол Ондарның коланында хойлары-ны кыргаан. А геиератлгеге түрэи эктеи ыяшты хуваганнаран 1800—1800 тоамы зун кыргыл эллыигаиы база бергөй эвес чедиишкеи.

Ш. МӨНГУШ.
Чөөн-Хемчик район.

КАН МАГИСТРАЛЬДЫҢ КӨВҮРҮГЛЕРИ

Туран саннын хаяы кашпаларын кежиилер демир-обуктуң үш көвүрүглерии тударга Өмүралп—Тындаже утказыгыр чорун орар тудугжуларга демир-орук салырын шиитпирлээнер. Берге чорун байдал турбуже каяы кашпалар кырында кылынга кежиилерии № 31 көвүрүгорядының специалистери турлаан.

Байкал-Амур магистралының тыдалары көвүрүг тудуунун мөңгээлээ технологиязын чаартып-биле ажыглап турар. Оон ачызында БАМ-ның чеен участогун хуусаа бетинде ажылдага киирген. Ол чорук Соңгу Трансбайдын зоназының бөлүүк байдалын калбак-биле шинчээгин ягелээр арганы берген. Ам Оокуу океанның эриктери-биле Комсомольск чанынга Амурнуң кежиг эң-не үзеи улуг демир-орук кө

ШЕРИГ-ЭРТЕМ КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

1941 чылдың июнь 22-ниң эртең кажан-даа катаптавас болзуң дээш Коммунистиг партия болгаш Совет чазак бүгү чүүлдерни кылып турар. Фашистиг Германияны болгаш милитаристиг Японияны чылча шапканы амгы үеде чаа дайын планызын чогаадып турар дайынзырак бөлүктерге шыгыы сагындырыр болур. Төөгүнүн кичээндирини херекке албас кижилерни төөгү шыгыы кедиир дээрзин делегейге тергиндээрин оралдашкан амгы дайынзырак бөлүктер утпас ужурлуг.

Июнь 18-те Москвага болган шериг-эртем конференциязынга ол дугайын онзалап демдеглээн. Ада-чурттуң Улуг дайыны эгелээн хүнден бээр 40 чылынга ол конференцияны тураскаатткан.

Дайын эгелээн соонда эң-не кыска хуусавда Советтер чурттуң бүгү күрүне механизмин дайын байдалынче шилчиткенин илеткелге болгаш конференцияның ажылынга киришкенерниң чугаларынга демдеглээн. Бистиң типлелгевис мынчангаш дайынның башпайгы хүннеринден бээр белеткеттинип эгелээн.

Тайбыңны камгалаарынлаң артык чугула соруглар ам бистиң партиябыста, бөстиң чонувуста, бүгү улустарда чок деп, СЭКП-ниң XXVI съездизинге партия Төп Комитединиң Отчёт илеткелинде онзалап айыткан.

ССРЭ-ниң камгалал министрииниң бирги оралакчызы Совет Эвилелининг Маршалы С. Л. Соколов, СЭКП ТК-ның килдис эргелекчизиниң бирги оралакчызы В. И. Другов болган сураглыг шериг начальниктери конференцияның ажылынга киришкен.

ТАЙБЫҢНЫҢ БЫЖЫГ ЧӨЛЕҢГИИЖИ

Совет Чөпсектиг Күштериниң Чөөн чүкке, англи-америк империалистериниң барын чүкке дайынчы чедишкинниг хөделиишкиннериниң түңнелинде, герман вермахты 1945 чылдың апрельдиң ортаа үезинде бүрүнү-биле чылча шаварынга таварымчалыг байдалдар тургуступтаган. Германияның дыка улуг девискээрииге дайын өртүүн оду чалбыштаган. «Германияның Европа девискээрииде кыйскан өртү оон бодунуң девискээрииче углавы берди» деп «Нью-Йорк Таймс» солунынчаарда бижээн. Гитлержи Германияның дерзин үүлгедиглери дээш харысалга хүлээрииң үези чоокшулаан.

Фашистиг Германияның политиктиг иштики байдалы база парыдаан. Антифашистерниң демисели чуртта калбаргаи. Герман улустуң депшилгелиг күштери Германияның Коммунистиг партиязы баштаан. 1945 чылдың апрель 14-те «Хостуг Германия» деп национал комитет фашизмниң бүгү удурланыкчыларынга кыйгырыг үндүргеш, «үгаанга-сарыыл чок, нацистиг дайынның төнүзүү келгенин, нацисчи дарлалдан хосталыының шагы келгенин медеглээн.

Дайынны үзамыктырар, Гитлерге удур коалициянның киржикчилери чурттарның аразынга удурлаништыкар түүлүү кыысыр — тургустуиуп келген шериг-политиктиг байдалда фашистиг Германияның удурткучуларының планы ынчаар турган. Ангы-аңгы социал системалыг аңгы-аңгы шериглиг болгаш флоттуг аңгы-аңгы үзел-бодалдарлыг шериг начальниктерлиг күрүнелериниң киржээн турары коалициялыг дайынга хенертен янзы-бүрү өскерилгелер болу бээрииге олар аажок идегеп турганнар.

Ол бодалдар шуут боттанмаан. Берлиниң чөөн талазынга Карлхорстуга — типлеттирген фашистиг Германияның төлээлери дүжүп бергениниң дугайында актыга ат салганнар. Совет улустуң чөптүг херек дээш чорудуп келген демисели типлээн. «Муң чылдыг рейх» үүлле 12 чыл 4 ай 8 хонгаш бүжары-биле буурап дүшкен. Германияның төөгүзүнде эң чаржымчыг, арын-парын бирээзи хадыгаан — гитлержи Германия шериг, политиктиг, экономиктиг болгаш мораль талазы-биле бүрүн типлеттирген.

Типлелге белен эвес байдалда чедип алдынган. Берлиниң Трептов-паркка совет дайынчыга турасказалды тургускан. Ангы-аңгы чурттардан бо турасказалга келгеннер совет улуска, маадырлыг совет дайынчыларга — оларның эрес-дидим чоруу дээш, улустарны фашизмден камгалаарынга шиитпирлиг салыышкыны дээш боттарының эң хаяы хүндүткелин болгаш өөрүн четтиргенин илередип турарлар.

Берлиниге тулчуушкуннар—делегейниң иянги дайынынга совет шериглериниң типлелгелиг оруунга чугула черии эглээн болгаш ол даймнга эң улуг сегиржип алышкынналрының бирээзи болган. Гитлержи шериглер-биле үр болгаш аар дёмиселдиң түңнелиинде чедип адлынган байлак дуржулганы оюу организастарынга болгаш чорударынга ажыглаан. Дайынның сөөлгү үезинде ажыглаан ол арга немец-фашист шериглериниң милдион чыгыы кижилиг бир бөлүүн бүрүүлбиле чылча шаварынга дузалаан.

Берлиниге тулчуушкуннарны чедиишкинниг чорутканы үшкү рейхтиң удуртулгазының политика болгаш шериг талазы-биле байдалын улам санаратқан болгаш оюу нугаа чокка дүжүп бээрииче албадаан. Берлин дээш тулчуушкуннар болза герман фашизмниң чеденгиин боол турганы кара күштерии депшилгелиг күштериниң типлээнии делегейге дыңнаткан. Ол тулчуушкун вермахтың чылча шаптырарының эң сөөлгүзү болган.

Европанын кырынга чаа хүн — Майның 9— Типлелгениң хүнү үнүп келген. Европаның бүгү улустарының мурнуига тайбың демократтыг хөгжүлеиниң чаа-чаа орукталры ажыттынган. Өске-даа улустар-биле бир дөмей, немец улус фашист дарлалдан база хосталган. Кандыг оруктап моон соңгаар чоруурул деп айтырыг оларның мурнунда тургустугаан.

Ол айтырыга харыыны немец улуска Германияның Коммунистиг партиязы берген. Дайынның төөгүзү чоокшулазыны-биле холбаштыр ГСЧП ТК-ның Политбюрозу 1945 чылдың февральда Вальтер Ульбрихтиң дарталааны-биле комиссиязын тургускан. Германияның фашизмге удур демократтыг оруктап хөгжүрүүнүң директиваларын ол комиссия ажыллаан кылыр болгаш Совет Армияның эзлеп турары районнарга антифашистериниң ажыл-чорудулгазының кол утланыышкыннарыны тодаралыр ужурлуг.

Германияның Коммунистиг партиязы чуртту дайын соонда эде тургузар талазы-биле Ялтага болган конференцияга эвилелчи чурттарның шиитпирии барымдаалаан тургаи.

Ынчалза-даа чурттуң политиктиг болгаш экономиктиг байдалын таарыштыр тургузарынга немец улуска дуза херек апарган. Ол дузаны Совет Армия болгаш Совет чазак чедирген.

Германияның Социалистиг Чаңгыс аай партиязы социализм тургузарының оруунче кирген. Совет Чөпсектиг Күштериниң киргеии Германияның чүгле чөөн талазынга ол тургустуңар арганыг болган. Германияның хөгжүлдезиниң ийи кызыгаары — чөөн үүкте болган барыын үүкте—1945 чылдың төнчүзүнде тодаратгыган.

Фашизмниң когун үзериниң талазы-биле бүгү хемчеглер Германияның чөөн талазынга бүрүнү-биле кылдыын болган оон ажылчы оюу демократтыг хосталганы алган. Ажылчыныарның болгаш тараачыннарның тайбыңга ынакшылдыг социалистиг күрүнези — Герман Демократтыг Республиканы 1949 чылдың октябрь 7-де тургусканы-биле демократтыг чаартылгалар шыда турумчаан. Барыын үүктүү эжелекчи чурттарының Германияны чарганыгга болган эжелекчи үш зонаны (АКШ, Англия, Франция) Германияның Федеративтиг Республиказы кылдыр каттыштырганынга ол харыы болган.

Герман Демократтыг Республиканы тургускаиы Германияның төөгүзүнге улуг эргилде болган. Моон мурнуидагы турган герман күрүнелерге децизээре кожалларының айыыл чок чоруурига кыжанмас, делегейнаи хосталгага ынак улустарының инити демиселиинге быжыг чолеңгиин болур, тайбыңга ынакшылдыг немец күрүне ынчаар бир дугаар тургустугаан.

Совет Эвилелинге удур дайынзырак, бүдүрел чок чорукка немец улусту аөредип турган мындыг уе эрткен. Совет Эвилелиниң болгаш Герман Демократтыг Республиканың улустарын акы-дүүмалыкты, найырадыг быжыг харылзаалар дөңнаштырган. Оларның аразында харылзаалар пролетаржы интернационализмниң, бүрүн деп эргенин болгаш боттарының иштики херектеринге холгаарлашпазының принципгеринде тургустуган.

Совет Эвилелиниң улуг коалиционалыг дугайын немец улус чүректеринде мыкты-биле сактып, бодап чоруур. Фашизмге удур демисежин чораан немец акы-дүүмаларның дугайын совет улус база-ла ынакты-биле сактып, бодап чоруур.

Полковник Ю. ПЛОТНИКОВ,
төөгү эртемнериниң кандидады.

(СЭТА).

Өртемчейге болгулаан бүгү дайынарның төөгүзүнде деннелге чок кайгамчык улуг тулчуушкунның доозулган дугайын медээлээн эң сөөлгү дааштаашкын 1943 чылдың февраль 2-де Сталинградка болган. Сталинградтың тулчуушкуннарын делегейниң тайбыга ынак болгаш депшилгелиг бүгү кижилери кайгамчык улуг хичээнгей-биле хайгаарап, совет солдаттарның база офицерлериң чижеглээр чүве чок маадырлыг чоруун магадап турган.

Сталинградка чайыннанчак тиилелге делегейниң ийиги дайынынга шиитпирлиг салдарны чедирген болгаш немец-фашистиг шериглер оон соонда өөнделеп шыдаваан.

ЧУРУКТА: Сталинград тулчуушкунунуң киржикчилериниң партияга кирип турары. Комиссар Г. Алферов (солагай талазында) партия билеттерии дайынчыларга тыпсып тур.

Т. ЛИПСКЕРОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ФКП-ниң Политбюрозунуң медеглели

ПАРИЖ. (СЭТА). Францияга парламент соңгулдаларының баштайгы бадылаашкыны барын үезлиг күштериниң шыгыы чаз аштырыышкыны болган дей, Француз Коммунистиг партиязының Политбюрозунуң медеглелиинде айыткан. Президент соңгулдаларының үезинде түңнелдерден безин артык тиилелгени ФКП чедип алган. Баштайгы бадылаашкыннарның үезинде Национал хуралга оон 7 кандидаттары соңгуттурган.

Национал хуралга иянги бадылаашкынга Компартия эң-не идепкейлиг киржирии медеглелде демдеглээн. Социалистиг партия-биле дугуржулганы Француз Компартия эңгизинге чедир сагыыр бодап турар. Баштайгы бадылаашкыннарга хөй түңнелдерни алган чөөн үзелдиг күштериниң төлээлекчилери Национал хуралга соңгуткан турарын чедип алыр дээш бүгү-ле чүүлдерни кылырына Компартия бүрүн шиитпирлиг.

ССРЭ-ниң хостакчы хүлээлгезининиң улуг ужур-дузазы

ХАНОЙ. (СЭТА). Совет улустуң Ада-чурттуң Улуг дайынынга ССРЭ-ниң тиилелгези улустарның национал-хосталгалыг демиселиигe кайгамчык улуг салдарны чедирген деп, СЭТА-ның корреспондентизи-биле бесседазынга сураглыг вьетнам төөгүчү профессор Ван Тан чугаалаан. Совет улустуң ол чайынаичак тиилелгези бүгү делегейге болгаш Азияга улустарның национал-хосталгалыг шимчээшкинниг озулдезиигe таарымчалыг байдалдарны хандырган.

1941 чылдың декабрьда Москва чоогунга фашистиг аштырганы «сарыг чуманы» чылча шаап шыдаар күштүг барын бадыткаан болгаш гитлержи шериглер «тайдеттирбес» дээр хоочуи тооллуң мегезии сойгалап илереткен деп, профессор демдеглээн.

Даштыкының дерзин тергиделиниден Вьетнамны дүргеи хостаарына бистиң бүүзелиивисти Совет Армияның тиилелге бүрүзү улам-на быжыктырып келген. Совет улустуң хостакчы чадагай хүлээлгези фашистиг күлданыышкыдан чүгле Европаның эвес, харын-даа бүгү делегейниң улустарын камгалаан. Гитлержи Германияны чылча шаварынга Совет Эвилели шиитпирлиг рольду ойнаан. Ол улуг тиилелгениң салдары-биле делегейниң бүгү чер болганынга улустарның хостакчы болгаш хамаарышпас чорук дээш национал-хосталгалыг демисели калбаргаи. Совет улустуң тиилелгезининг ачызында Вьетнамга август революциязы тиилээн болгаш оон түңнелинде Мурнуу-Чөөн Азияның ажылчыннарының болгаш тараачыннарының эң баштайгы күрүнези — Вьетнам Демократтыг Республика тургустугаан.

Делегейниң иянги дайынының кол аар-бергези Совет Эвилелиниң үлүүнге онаашкан деп, профессор Ван Тан бесседаның түңнелинде онзалап демдеглээн. Ол чорук АКШ баштаан империалистиг күштер айыылдыг өнчүк-чөңгээрни кылып турар амгы үеде төөгүнүң кичээндирини сагындырар эргени Совет Эвилелиигe берип турар.

Иранның парламентизинде

ТЕГЕРАН. (СЭТА). Президент Банисадрның «политиктиг шинээзининң» болгаш ээлеп турар албан-дужаалынга ол дүгжүр бе дээр дугайында айтырыгны Иранның парламентизинде чугаалажып эгелээн. Банисадрның талалакчылары болган депутаттар парламентиниң хуралынга киржириидеи ойталаан түңнелинде ол айтырыгны чугаалажып көөрү саалаан турган. Банисадрны эрге-чагыргадан чайладыр дээш кампанияны эгелээн ислам республика партиязының талалакчылары чазакты деткээн депутаттарны парламент хуралының залынга эккелген соонда хурал эгелээн.

Ислам республиканың чинтине прокурорунуң чөнга кыйгырыын Тегеранның радиозу дамчыткан. «Америк империализминиң шпионнарының кандыг-даа сулчээнии үзүткаар» дээш серемчилелдиг болурунче база кудумчуларже чыскаалып үнериигe белеп турарынче найысылалдың чурттакчыларын чиигнее прокурор кыйгырган.

Хомейнииниң удурланыкчыларының хөделиишкиннерии ийыыл чок чоруктуң күштерии сый шаварынга белеп деп, прокурорунуң мөдеглелиинде онзалап айыткан.

БӨМБУРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

Кезээ мөңгеде оңмас маадырлыг чорук

ВЕНА. (СЭТА-ның корр). Эш Л. И. Брежневтиң «Бичии чер» деп номуи Австрияның «Глобус» деп ном үндүрер чери немец дыл кырынга парлаан.

Ол чогаалга хамаарыштыр австрия номчукчуларының соруургалыы болгаш бодалын Австрияның Коммунистиг партиязының Даргазы Франц Мури СЭТА-ның корреспондентизиигe берген интервьюзунга илергейлээн.

Совет Эвилелиниче гитлержи Германияның оор ёзу-биле халдаанындан бээр 40 чылы чоокшулап келген болгаш Совет Чепсектиг күштериниң кезээ мөңгеде оңмас маадырлыг чорууи депшилгелиг бүгү кижи төрөлгеген демелгеп турар үеде «Бичии чер» деп чогаалды бистиң чуртувуска парлааны чугула ужур-дузалыг болуп турар-дыр деп, ол онзалап айыткан.

Совет улустуң Ада-чурттуң Улуг дайынының эң чугула участогунга болуушкуннарны Л. И. Брежневтиң «Бичии чер» деп номунга тодаргай чырыткан. Совет улустуң болгаш оон шериниң маадырлыг чорууи ол чогаалда ураи-чечеи, онза бедик мергежил-биле чуруп коргускеи. Хосталгалыг дайынга совет кижилериин, маадырлыг совет солдаттарның болгаш офицерлериин шыдажып эрткеии кедергей бергелерии, оларның санап четтинмес чидириглериң номчаган харакгериидеп үнелеттинген дээп, Ф. Мури демделээи. Делегейниң ийиги дайынының үезинде 20 милдион ажыг кижизии оскүнган болгаш экономиканың, культураның кедергей үрелиишкиннерииге таварышкан совет улус дайынның кедергей айыылдыг халавын эки билир болгаш тайбың дээш шиитпирлиг демисежип турар. Массалыг үзүткаашкыының атомнуг чепсээи бүдүргеи амгы үеде тайбының камгалаары—кижиниң эң чугула эргезии — дириг чурттаар эргезии хандырары болур.

Совет Эвилелиикии сөөлгү чылдарда көдүрүп келгеии база көдүрүп-даа турары тайбың бүгү улус инициативалары СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуиуң Даргазы Леонид Ильич Брежневтиң ады-биле сырый холбаалыг болуп турарын «Бичии чер» деп чогаалды номчаан кижи бүрүзү тодаргай билип алыр деп, Ф. Мури онзалап демдеглээн.

Өртемчейге тайбының быжыглаарыиче, чавырлымышкыны ханыладырыиче углангаи СЭКП-ниң XXVI съездизиниң тайбың чаа инициативалары чүгле Совет Эвилелиниң эвес, харын-даа делегейниң бүгү улустарының, чурттарының амыдыралчы эрге-ажыктарынга бүрүи дүжүп турар. Ол тайбың саналдар австри улустуң национал эрге-ажыктарынга база дүжүп турар. Эш Л. И. Брежневтиң чогаадыкчы, принципиалдыг, хаяыз-биле демократтыг болгаш кижилиг ажылчорудулгазы ССРЭ-ниң чайгылыш чок тайбың политиказынга улуг салыышкынны киирип келген болгаш киирип-даа турар деп, Австрияның Компартизының Даргазы чугаалаан.

Австрия бодунуң нейтралдаттыг политиказының ачызында тайбының камгаларынга, чавырлышкынны ханиладырынга идигин бериг шилээр болгаш бээр-даа ужурлуг деп, Ф. Мури онзалап демдеглээн. Ынчангаш Австрияның Федералдыг чазаа АКШ-тың шериг-экономиктиг комплексизиигe, маңгыстыг оортумак ыракшыдыгы чаа ракета-ядролуг системаларын Европага экеп невтередир дээн америк болгаш НАТО планнарынга хамаарыштыр тодаргай турушту эглээрии Австрияның Коммунистиг партиязы, тайбының бүгү талалакчылары иеген түрээ. Нейтроннуг бомбаны будурар дээн АКШ-тың айыылдыг планнарынга хамаарыштыр тодаргай турушту эглээрии казактан база иеген турар бис. Мадридте ужуражышкынның чедишкиниг болзуруна идепкейлиг салыышкынын Австрияның киирерии иеген турар бис деп, Ф. Мури интервьюзунуң түңнелинде айыткан.

И. МАСЛОВ.

ХОЛГААРЛААШКЫНГА УДУР

МАНИЛА. (СЭТА). Мурнуу-Чөөн Азия күрүнелериинин Ассоциациязының (АСЕАН) даштыкы херектер министрлериниң чыл бүрүде болур конференциязы Филиппинниинин пайысылалы Манила хоорайда ажыттынган. Ол чуртту президентизии Ф. Маркос конференцияның делегаттарынга байыр чедиргеи болгаш делегейниң ол районуиуң улустарының иштики херектеринге империалистиг холгаарлаашкынның оралдажышкынарын бууруу шапкан.

Тайбынны, улустарның айыыл чок чоруун, депшилгеии ландырары эргежок чугула деп, ол онзалап демдеглээн. Мурнуу-Чөөн Азияның чурттары боттарының экономиктиг байдалын экижидерии, ында 250 милдион чурттакчыларга чаагай амыдыралды хандырарын күзеп турар.

Делегейниң парын байдалының үезинде ол конференция эртип турар. Делегей реакциязы, хамыктың мурнунда АКШ-тың болгаш Кыдаттың чагырыкчы бөлүктери АСЕАН күрүнелериниң иштики херектеринге холгаарлашкынын улам күштелдиргеи. АКШ-тың база Кыдаттың аразынга шериг талазы-биле кады ажылдажылга Мурнуу-Чөөн Азияга болгаш бүгү делегейге дүшкүүрлүг байдалды улам күштелдиргеи.

МИЛИТАРИЗМНИҢ ТУРУЖУНДА

ПАРИЖ. (СЭТА). Барыын Европа эвилелиниң (БЕЭ) ассамблеязының сессиязы Франциияның пайысылалынга болуп эрткеи. Барыын Европа чурттарының шериг-политиктиг ол белүглеижишкинин НАТО-нуң дайынзырак белүглеринге чавырлышкынны божаныдырынга, дайын белеткелдерии күштелдиреринге ажылгарын оралдашкан. «Совет кыжанышкын» дээр хоозуи нүүлдү сессияның киржикчилери база чулчуруп турган.

«Европаның аймыл чок чоруу болгаш Чер ортузуиуң далайы» деп сессияга илеткелдя чогум-на дайынзырак ёзу-биле белеткээн. Грецияга болгаш Турцияга шериг дузаламчызыи күштелдиреринге илеткелдяи авторлары НАТО-нуң чурттарындан иеген турар. Чер ортузуиуң далайының районугга НАТО-нуң «эглээр болгаш согугжу» күштерии тургузарын илеткелде санаалдаан.

«Перси мугулдурунуң районунда болуушкуннарның болгаш Европаның аймыл чок чоруунун дугайында» илеткелди база дайынзырак хөөн-биле белеткээн.

АЙЫЫЛДЫГ СҮЛЧЭЭ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Америк-кыдат сүлчээ Индий-Кыдаттың улустарының хаяы дуурааишкинин болдуруп турар. АКШ-тың күрүне секретары А. Хейг Пекинге барын чораан сөөлүнде Американың Каттышкан Штаттарының болгаш-Кыдаттың аразынга шериг талазы-биле кады ажылдажылганың денилеи улам бээзээ. Вьетнам Социалистиг Республиканың КНӨ-да доктаамал төлээлекчизи Ха Ван Лау Каттышкан Нацилар Организациязының штаб-квартиразынга ол дугайын медеглээн.

Вашингтонуун болгаш Пекинниң айыылдыг кады ажылдажылгазын хамыктың мурнунда кыдат-вьетнам кылыгаарда чүс-чүс муң кыдат шеригиериниң моңгелелгиниге холбаштыр улуг кыжанышкыны кылдыр санап турар бис деп, ол чугаалаан. Америк-кыдат сүлчээ болгаш ВСР-ниң соңгу кызыгарларын дургаар хөй кыдат дивизияларның дирилгеии Вьетнамның айыыл чок чоруунга болгаш бүрүн эргелиигe дыка айыылдыг кыжанышкын болуп турар. Антисоветизм болгаш социализмни көөр хөөн чок чорук америкыдат кады ажылдажылганың үндезини болган деп, Ха Ван Лау айыткан.

Ажыл төлевири кудулаан

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Каттышкан Штаттарның таварыжы турары экономиктиг бергедээшкиннер америк ажылгы чоннарының материалдыг байдалынга улам-на таарымча чок салдарлыг болгаи турар. Ол дугайын «Ю. С. Ньюс энд уорлд рипорт» журналга парлаан саналар хереченлеп турар.

Удурлуглериин доктаамал аартазышыны америк ажылчыннарның боттуг шалыныыл деңнелин кудулаан турар деп, журнал бижээн. Хереглеп барааннарының өртеглери бо чылын бедээн, а ажылчыннарның ажыл төлевири бичии-даа өөнээн.

АЙЫЫЛДЫГ УГЛАНЫЫШКЫН

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Американың Каттышкан Штаттарының президентизии Р. Рейган парлалга конференциязынга чүве чугаалаан. Оон чугаазын Ак-Бажыдлап бүгү чуртка дамчыткан. Делегейниң дүшкүүрлүг чоруун улам-на нигиглендиреринче углаган айыылдыг даштыкы политиканы Вашингтонуун администрациязының моон соңгаар-даа чорудар деп бодап турарын Р. Рейганың чугаазы бадыткаан.

Дайын белеткелдерии күштелдирер талазы-биле АКШ-тың политиказын президент чажырар дээш оон администрациязының «эң чугула соруглазы тайбыны хандырары болур» деп чугаалаан. Ынчалзажок «америк эрге-ажыктарны» камгалаарынга АКШ-тың чазаа чурттуң чепсектиг күштерии улам-на өстүрер апаар, деп, Рейган ол-ла дораан медеглээн. «Четчир күүүү холга тутпушаан, чүгле мынчаарда АКШ-тың «амыралчы эрге-ажыктарын» камгалап шыдаар бис деп, ол чугаалаан.

Америк капиталызмниң кезээде чайлаттынмас чөрүдээлериидеи АКШ-тың хөй-ниитизиниң кичээнгейии алаахарымызына президент каржы, херектиң шиинии байдалын билбес, харын-даа мегелээр чорукту болдурган».

Вашингтон чаа «эвилелчизин»— Кыдатты бодунуң тура-соруунуң күүседикчизи кылдыр санаи турары база КҮР-нуң национал эрге-ажыктарын бичии-даа херекке албаны Рейганның чугаазындан билдиие берген. Пекиниң хөй удаа «удурланыышкыннары» туруа-даа, Тайвань-биле харылзаалары Американың Каттышкан Штаттарының улам калбартыр деп бодап турарын парлалга конференциязы тодаргай көргускеи. Тайвань-ба шериг дузаламчызын бээрии Каттышкан Штаттар моон соңгаар-даа үргүлчүлээр бодап турар.

Ядролуг чепсекти иептеретпес дугайында керээге каттышпаан чурттарга америк шериг чепсээи бээрии хорудап турар хооблуну АКШ моон мурнунда хүлээп алган. Ынчалзажок атомнуг чепсекти чедип алырынче чүткүл, болуунуң чуртуига өлүрүкчү чорукту өөскүткеи Пакистанның шериг эрге-чагыргазынга 3 милиард түңнүг шериг дузаламчызын АКШ-тың бээрии президент аалаан. «Афганистанда болуушкуннар-биле холбаштыр Пакистан стратегиг дыка чүгүлээ байдалды эзлеп турар» деп, Рейган медеглээн.

«Делегейге өлүрүкчү чорукбиле демиселчи» кылдыр болуи алаттыгаи америк президент Израильдиң агрессорларын, делегейге дерзин өлүрүкчү үүлгелигни оларның кылганын — Ирактың пайысылалыла ядролуг шинчилел төөгүи аразынга ёзу-биле бомбалаанын камгалаан.

Бодукуң администрациязының экономиктиг хемчеглерин чарлаарынче улуг хичээнгейлеи Р. Рейган үлгедырган. Ол хемчеглериниң монополистиг, мөлчүкчү характери ооң чугаазындаан толаргай илерээн. Журналистериниң бирээзи Рейганны «керегитеннериниң президентизи-дир» деп адаан. Америк администрациязының экономиктиг амгы политиказы чурттуң ядыларын улам-на хоозуралдырыче, Американың Каттышкан Штаттарында хөй милион болгаш милиард түңнүг шериг дузаламчызын АКШ-тың бээрии президент аалаан. «Афганистанда болуушкуннар-биле холбаштыр Пакистан стратегиг дыка чүгүлээ байдалды эзлеп турар» деп, Рейган медеглээн.

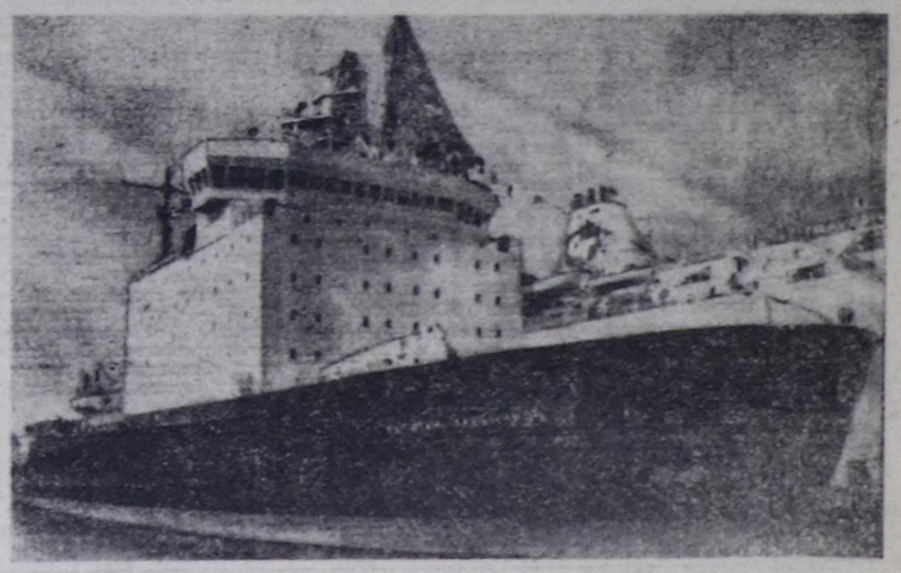
«Делегейге өлүрүкчү чорукбиле демиселчи» кылдыр болуи алаттыгаи америк президент Израильдиң агрессорларын, делегейге дерзин өлүрүкчү үүлгелигни оларның кылганын — Ирактың пайысылалыла ядролуг шинчилел төөгүи аразынга ёзу-биле бомбалаанын камгалаан.

Бодукуң администрациязының экономиктиг хемчеглерин чарлаарынче улуг хичээнгейлеи Р. Рейган үлгедырган. Ол хемчеглериниң монополистиг, мөлчүкчү характери ооң чугаазындаан толаргай илерээн. Журналистериниң бирээзи Рейганны «керегитеннериниң президентизи-дир» деп адаан. Америк администрациязының экономиктиг амгы политиказы чурттуң ядыларын улам-на хоозуралдырыче, Американың Каттышкан Штаттарында хөй милион болгаш милиард түңнүг шериг дузаламчызын АКШ-тың бээрии президент аалаан. «Афганистанда болуушкуннар-биле холбаштыр Пакистан стратегиг дыка чүгүлээ байдалды эзлеп турар» деп, Рейган медеглээн.

ФИНЛЯНДИЯ. «Капитан Хлебников»— ССРЭ-ниң чаңгыын ёзугаар Финляндияның судноолар тудар «Вяртсиля» деп верфизинге кылган Соңгу чүктүн дожун чарып, судноларга орук ажыгып бээр дөртку ледокол-дур (чуруктa). Бо ледоколдуң мурнуида «Капитан Сорокин», «Капитан Николаев», «Капитан Драницин» деп ледоколдарны Соңгу чүктүн кылын доштуг черлериниг судноолар чоруур кылдыр орук изээринге совет далайжылар чедишкининг ажыглап турар. «Капитан Хлебников» деп ледоколду Ыраккы Чөөн чүктүн далайларынга, ыланггыя Охотское далайга ажыглаар.

Ол ледоколдуң узуну 130, доора дёгереми — 26 метр. Ону башкарар далайжыларга таарымчалыг бүгү чүүлдерии ыкла дерээн. Библиотека, кино болгаш спорт залдары, эштир чер база бар.

В. Лескиненнин телефотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ХУРАЛ

Дөрт чиик тергени каастап, аяннаап, оларның бирээзинге кызыл туктуу кинискидип каан. Терселиг аътын дугазында шавыштыр кешкен бижинде «Совет Россияның делегациязы» деп каан. Тук адаанда эптиг кылдыр таарыштырып каан олутта делегация кежигүнериниң бирээзи Иннокентий Георгиевич Сафьянов олурган. Оон чанында—кудершыырак будуштуг, үжен шаа харлыг херээжен киижи олурган. Ол дээрге — И. Сафьяновтуң кадайы Анна Михайловна Сафьянова-дыр. Тыва улус түскай күүне болур деп чарлааш, Улуг хуралыга совет делегациязы чалаан ужурунда мун-мун километр ырак Европа диптен Азияның төвүнге делегациязының кежигүнери чедип келген. Тываның бирги Улуг хуралының болур чери — Элегестиң Сут-Бажынче углай олар чорупкан.

Иннокентий Георгиевич тыва дылды дыка эки билир болгаш кожуунналган келген делегаттар-биле көөрежип, оюн-бодун тей каап чораан. «Бо мээң кадай-дыр. Тыва кадайлар-биле таныжып алыр дээш ырак черден келген. Орус тыва партизаннарга ол аян тудуп ырлап бээр» деп, чаза каттырып каап олурган. «Бичии оол чораан үемде эки танцылаар турдум. Оон соонда шеремге баргаш, аар сапыктар кеткен, аар болган, ам бир-ле медведь (адыг) болган-дыр мен».

Тергелиг аът артты ашхаш кудургайлапкан. Кадырзымаар черге терге аидарлыр деп баргаш, Анна Михайловна коңчуг шалып тура халаап, тергени көдургеш, эде тыртып каан. Иннокентий Георгиевич дүштежок олургаш:

— Ол черле ындыг күш мөге кадай, а күш чок багай киижи ону кадай кылып шылавас — деп, баштактанган.

Анна Михайловна хурал болур черге келген хүнүнде-ле коргунчуг-даа, кээргенчиг-даа түүлдерни көрген. Ол тергедеш дүшкеш, ашаа-биле болгаш хелемечи Путинцев-биле кады бир бажынче углай бар чораан. Оларның оруунга бир кижи алгырган. Көөрге, дөрт эр кижилер оны черге чыттыр баскаш, кымчы-биле улдай-ла берген.

Чазак делегациязы келир мурнунда чем «белеткевээн» дээш ол эрни дөртен каггар кылдыр шинткенин хелемечи чугаалаан. Кижини кижи бастыр, эттеп-эриидээр чорук Анна Михайловнага кедергей чибртим болгаш чүдек-бүжар чорук кылдыр каракка көзүлген. Уралдың демир-оруу-биле чоруп олура, Анна Михайловнага база бир мындыг таварылга болган. Кыскыл бир эр ону күш-биле удуур черинче сөөртүп аппаар бодаан. Анна ону боле туткаш, оон бажын хаиага элээн каш катап үстүргүлеп кеп.

— Болгаш сен, кедерээр болзуңза — сени сонга караандан үндүр шывалаптар мен — деп мөге-шыырак Анна чугаалаан.

Хөй муң километрни демир-орук-биле, дөй чүс километр черни эзерлиг, тергелиг аът-биле чораап, Анна Михайловна Сут-Бажынга чедип келирге, түс черниң чону феодалдыг дарлалдан, эрги чаңчылдардан чаа-ла хосталып эгелээн болган. Ангы демиселиниң революстуг школазын эрткен Анна Михайловна аңаа бичии-даа муңчулбаан. Октябрь революциязының чырык херелиниге одунган бичии тыва улус эргиниң феодалдыг эрге-чагыргазын дүжүргеш, революцияже көдүрүлүп, чаа амыдыралды улуг орус улустуң дузазы-биле тургузуп эгелээн болган.

Хосталгага ынак тыва улус аас-кежиктиг чаа амыдыралды тургузарынга бүрүн шиитпирлиг болгаш эчис сорулгазын чедип ап шыдаар дээрзинге Сафьяновтар бүрүн бүзүрээн. Улуг хуралдың ажылынга олар идепкейлиг киржип, боттарының чугула сүмелерин Тыванын революсчуларынга берген.

1921 чылдың август 14-те бирги Тургузукчу Хурал Таңды-Тыва Арат Республиканы чарлаан. Ам Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың ажылчы чоннары аас-кежиктиг чурттап, экономиказын болгаш культуразын чечектелдир хөгжүдүп турар. Тургузукчу Хураллың хүннеринде Суг-Бажының делгемеринге революсчу ырлар чаңгыландыр дыңналып турган:

Очаладан кедилерин
Орус арат айтып берген.

Октябрьның хувискаалын
Ол-ла черден делгереткен.

Октябрьның хувискаалы
Оныа эрге тыпсып берген,

Оран-чурттуң ажыл-херээн.
Оныа шалып башкараалы...

С. ТАМБА,
журналист.

...Кымнар чүүү өөренип, соңуургап турар чоор? Джапан пресс—СЭТА-ның фотозу.

МААДЫРНЫҢ ТӨРЭЭН ЧЕРИНДЕ

Саманнан туттунган болгаш үш сонгалыг бажыңны долгандыр чечектер, ногаан үңгүштер кедергей чараш кылдыр көстүп турар. Ында тураскаал самбырызында алдын үжүктер-биле мынчаар бижээн: «Хамааты дайынның алдарлыг маадыры Григорий Иванович Котовский бо бажыңга төрүттүнген болгаш 1881 чылдың июнь 24-тен 1900 чылга чедир чурттап турган».

Котовск хоорайга ам чыл бүрүде хөй муң аян-чоруукулар, туристер кээп турар. Молдавияга келген кижилерниң хөй нуруузу ол бажыңмузейге кээп, ында солуун түүлдерни көрүп турар.

Хамааты дайынның маадыры Г. И. Котовскийниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылын удаасс байырлап демделгээр. Коргуш чок алдарлыг маадырның уруглары — төөгү эртемнериниң доктору Григорий Григорьевич Котовский болгаш Киев университединде орус дыл башкызы Елена Григорьевна Котовская ол байырлалга келир. Котовскийниң командылап чораанын аттыг шериг бригадазының дайынчыларын Котовск хоорайга болур байырлалга база налаан. Октябрь революциязының чаалап алышкынарын болгаш Совет эрге-чагырганы иштики болгаш даштыкы дайынчылардан маадырлыг камгалап чораан эрес-дидим солдаттың дугайында солун делгелгелерни колхозтарда болгаш будүүлеге база албан черлерниде организастаан.

...1921 чылдың июль Антоновтуң дээрбечилериниң кол күштерин Котовскийниң дивайынчылары ынчаарда үзүткаан болгаш Тамбов обласка Матюхининиң дээрбечилерин чылча шаап турган. Эзим иштинге дээрбечи ол отрядты чылча шаварын берге болган. Ынчаарда кажар арганы ажылгаарын Г. И. Котовскийниң шиитпирлеп алган. Дон чурттуг ак казак Фролов кылдыр Котовский бодун адаттынып алгаш, июль 20-де Кобылянка суурга дээрбечилериниң харгаачызы-биле дүве үжуражыр дугайында дугуржуткан. Дээрбечи Матюхининиң болгаш «Фроловтуң» комсоставының ол «чевүлел хуралы» доостур чыгап турда, бригада командири: «Хөй чугаа соксазың, мен — Котовский-дыр мен!» деп сүртенчиг кылдыр шыгты чугаалаан.

Ол болуушкунну чуруп көргүскен картинаны бажыңмузейде делгээн. Антоновтуң дээрбечилериниң сөөлгү отрядын шак ынчаар үзүткаан. Ол маадырлыг чоруу дээш республиканың Ревшериг Чазүлели Г. И. Котовскийни Кызыл Тук орденниг селемеби-биле шаннаан.

В. НОВОСАДЮК,
СЭТА-ның корр.

СОЛУН АЖЫЛДЫГ КИЖИЛЕР

— Солун-даа, ховар болгаш айыылдыг-даа профессиялыг кижилер Совет Ыраккы Чөөн чүктүн Уссурий тайгазында чурттап чоруур. Ол дээрге— парлар тудар коргуш чок кижилер-дир. Ол тайга — парлар арткан бистин чуртувуста кара чаңгыс чер-дир.

Бистиң салгалдың үезинде парларның 90 хуузун делегейге үзүткаан болуп турар. Ховар болгаш төнер чыгаан дириг амытанныңарның Кызыл дептеринге парларны ам кинр бижээн болгаш күрүненин бүрүн камгалалынга алган. Парларны үзүткаларын соскаткан чорук чогуур түкпелин берген: Уссурий тайгазында ам 180 хире парлар бар. Ол дээрге—он чыл бурунгаар турганындан ийи катап хөй. Оларны аңнаарын хоруглаан, тударынга чөпшээрелди эвээш берип турар.

—Ол «моортайларны» боочепсек чок холувус-биле тудуп турар бис — деп, пар тудукчузу Анатолий Буйлов чугаалаан. Анатолий чүгле парларны эвес, харын-даа эликтерни, хүлбүстерни, алыгларны, чер хавыннарын тутказ, чурттуп зоопарктарынче чорудуп берип турар.

...Сураглыг пар тудукчузу Рудольф Морозовтуң бригадазы бо кыжын тайгаже чорупкан. Бригаданың составынга А. Буйлов база кирген. Олар парларны истеп эгелээннер. Эр пар кыжын өскелерден аңгы чоруур. Кыс пар улгады берген ооңдары-биле үргүлчү кады чоруур, оларга чем тып бээр, еске араатан аңнарның халдаашкыннарындан камгалаар. Кыс пар — бригада кежигүннериниге дыка айыылдыг дээрзин дуржулгалыг пар тудукчулары билип турган.

Чылгыр лыжалыг пар тудукчуларын ооңдук парларга чедип келген. Улуг парны баштай четки-биле тудуп алганнар. Ызырбас, дырбактаваас кыдыр чымчак чүүлдерби-биле шарыпкан. Оон дараазында ийи ооңдарын база ынчаар тудуп алганнар. Парларны чеди хонук хирее азырап, шинчээн соонда бирээзин самолёт-биле Хабаровскиден Москваже, өскезин — Ленинградче чорудупкан. А пар ооңдарының незин тайгага аппарып салыпкан.

Анатолий Буйловтуң туткан тайга «моортайларын» совет-япон «Дерсу Узала» деп уран-чечен кинофильмге челнишкинниг тыртыпган.

Ыраккы Чөөн чүктө Уссурий тайгазының парлары зоопарктарга дүрген чаңчыгар болгаш өзүп турар.

С. ГЛУХОВ,
ПМА-ның корр

ДЕЛЕГЕЙДЕ ЧЕЖЕ КИЖИ БАРЫЛ?

НЬЮ-ИОРК. (СЭТА). Чер бөмбүрээнниң чурттакчы чонунуң амгы үеде 4 миллиард 400 миллион кижи болуп турар. Чылда чоннуң ортумаа-биле өзүлдези — 1,73 хуу. «1981 чылда делегейниң чурттакчы чонунуң байдалы» деп КНОнуң штаб-квартирazының парлааны илеткелде бо сан-нарны айыткан. Чоннуң өзүлдезинин амгы темпизи бир эвес хевээр артар болза, 2000 чылга чедир делегейниң чурттакчыларының саны 6 миллиард ажыг кижи болур.

Делегейниң эртемденнериниң болап турарын ёзугаар алырга, чоннуң өзүлдезинин темпизи 2100 чылга чедир ооңумнаар болгаш бөмбүрзекти чурттакчыларының өзүлдези соксаар. Ол үеге чедир делегейниң чурттакчы чонунуң саны 10 миллиард 500 миллион кижи болур.

Специалистернин санап турарын ёзугаар алырга, 2100 чылга чедир ан-не хей чурттакчылыг чер — мурнукузу хевээр Мурнуу Азия болур. Ооң чурттакчыларының саны амгы үеде 1 миллиард 400 миллион турганындан 2100 чылда 4 миллиард 100 миллион болур. Африка диптиң чурттакчылары 400 миллион кижиден 2 миллиард 190 миллион, Латин Америкының— 364 миллиондан 1 миллиард 180 миллион. Европаның — 484 миллиондан 540 миллион. Соңгу Америкаңың—248 миллиондан 318 миллион кижи чедир өзер.

Каттышкан Нациалар Организациязының чурттакчы чонунуң талазы-биле фондузунуң ол илеткелин белеткээн специалистер делегейде хөй миллион кижилер ядыы-түрени байдалда, эмнелге хандырылгазы чокка чурттап турарын хаңы дувүрээзин-биле демделгээн. Делегейниң чурттакчы чонунуң барык чартык кезиниин кол хереглелдерин амгы үе чыдаа хандырары чедип алдынмаан чорук социал талазы-биле дүшкүүрлүг байдалга, күүчүзөөшкинниң болгаш кем-херек үүлгединиң өзүлдезинге чедирген.

2100 чылга чедир черниң бүгү чурттакчыларының 60 ажыг хуузу Мурнуу Азияның болгаш Африканың болур. Ынчаарга делегейниң ол дептеринин чурттакчыларының хөй нуруузу — ядыылар.

Делегейде аш-чүтка таварышкан, бижик бизбестернин санының дугайында, эмнелге хандырылгазының чогунун үржүнде өлген бичии уругларның дугайында саннар капиталистиг системага бүрүүлээр ажт болуп турар. Бистиң бөмбүрзээвистиң 450 миллион чурттакчылары үргүлчү аштангы болуп турар, оларның барык чартык кезии —бичии уруглар. Амгы чүс чыдыын тончузунге чедир оларның саны улам көвүдээрин илеткелде демделгээн.

Делегейде чогуур налыыт 800 миллион кижи бижик билбес. Миллиард ажыг кижи ижер сутта чегей болуп турар. Сайзырап орар чурттарда чыл бүрүде 2 миллион бичии уруглар эмнелге хандырылгазының чогунан өлүп турар.

Сонуургактарга

ЛИЛИПУТТАР БОЛГАШ ГУЛЛИВЕРЛЕР

Гонконгта үүн турар «Эйшауик» журналдың дыңнатканы болза: делегейде эң-не бичии уруг Ява ортулукта (Индонезия) чурттап турар. Сес харлыг Карсинниң узун дурту 51 см безин четпес болгаш. Ол дээрге, Гиннестиң депгеринде бижиттинген «рекордтан» безин 4 см чавыстыр.

«Эйшауиктиң» бижээни-биле алырга, Азияга ооң өске рекорд база хамаарыжыр: делегейде эң узун хервээжен киижи КУР-нуң Хунань провинциязында чурттап турар. Жэнь Чжэлинь 16 харлыг, ооң узуи дурту 2,4 метр. Ол уруг ам-даа дүргени-биле өзүп турар: ооң удуур орнун сөөлгү ийи чылда үш удаа узаткан.

ЭМНЕДИКЧИНИҢ ДЕҢЗИЗИ—ҮШ ТОННА

Калифорния чурттуг кезер эмчи Дэвид Гершуми үш тонна деңгалиг эмнедикчиге кезиг кылган. Сан-Диего зоопарыгындан келген, эпчок басканы будун сып алган Мандала деп кыс чаан ол болган. Каш ай эртерге, ол төрүүр ужурлуг, ону удуткаш кезери айыылдыг. Ынчангаш делегейде бир-ле дугаар шыдыг кезиишкинни кылган. Гершуми эмчиниң ол кезиишкинниге чээрби кижи дузалашкан, электрилиг хирээни болгаш оруумну аңаа ажыглаан. Мандава ам калык, улавас төрүүр.

(ПМА).

С.-Б. УИНУКЕЙНИҢ «УЛУГ-ХЕМНИҢ ЭРИИНДЕ» деп чуруу.

ХӨӨРҮК

Рассказ

Каш чыл мурнунда тудуп чорувас апарганнар. Олар шуут төккен: үигүрүүң чанында ынча хөй тооруктуң чежизин дажыглап сугар боор! Хөөрүктер аңаа-ла оваалай төп каан борбак тооруктар кырында бараан харап орар, харын-даа оларның аразынга чаштып ойнаар апарган.

Олар удаваанда-ла мээң солуттунмас дузалакчыларым болу берген. Оваалай төп каан тооруккa кайдыг-бир амытан чедип келген болза, олар дораан-на мөңээ медээлей бээр. Аар-саар кушкаштарны, ол хамаан чок шымдылыг кээргенчерни безин оваа тооруугa чагдатпас, боттары сывырtап чорудуптар. Ынчаар-ла бир ай эрткен.

Оваланган тооруктy орту кирер сайлап, арыглап алдым. Шоодайлаан сайларны бажыңга кирип турган мен. Бажыңчыгашта өске чурттакчылар—хээжчи күскелер база бар. А бажыңда шоодайлаан сайны хөөрүктериң бирээзин күскелерден камгалаар, олар ында-мында шылырткайны бээри билек-ле хөөрүк олче дүже халаап, моортайдан дудак чок тудар. Азы күскени алгыртыкшыкырты үигүрүнче кирер сывыртпар. Бир хөөрүк даштын оваада борбак тооруктан ыравас, ону «таңцыылдаар».

Ол мөңээ бяче эвес ачы-дузаны чедирген, харын-даа амытынымны камгалап алган дээрзин хөөрем чок чугаалап болур мен.

Мындыг таварылга болган. Ынчан улустуң чугаазындан алырга, ол тайгага бир чазый адыг турган. Каш-даа одагиың белеткээн тооруун чип, үрегден, харын кижилерге безин халдап тургулаан. А мээң чадыр чанында бөле төккен тооруумну хөөрүктерим «таңцыылдап» турар. Чүү-даа кээрге медээлей бээр. Күш чедер чүвезин ойладыптар, а күш четпесте ийилээ ыяшче үнгеш, менң сагындырып: «Суйт, суйт! Суйт, суйт!» деп ээрип олурып бээрлер.

Бир эртен-не хөөрүктеримниң чарыштыр, хөлчок алгырышканындан оттуп кээп-тир мен. Олар та кажан медээлеп эгелээн чүве ийик аан! Дүн ортузунда-даа боол чадавас. Ам оларның боостаазы тунар чыгаан алгыржып турар болду. Черле дыка сезиниг. Хөөрүктер дытче беддидир үне берген. алгыржып турарын бодаарга, кандыг-бир улуг амытан келген болгу дег. Баштай бажыңның дөрүнде бичии сыгыр үттү өттүр, оваалап каан тоорукче бакылап көрдүм. Ында ам тоорук чок, бир-ле чүве сыспа шаап, чуурул, чип каапкай мындыг. Оозун бодаарга чазыйлаан мажаалай келген хире. Ам хөөрүктер эжик чанында дытта чиртип турлар. Черле сезинигеш, адыр-дүүргемни бирээзинге борбак ок, өскезинге—безерек октар сун үзүп кээп мен. Боомну аяар ап алгаш, так дээктеп хаан эжик чанында ийи чудук аразындан оюп каан бичии, чүгле чүдурук сыныр болур «карактан» бакылай бээримге, кедергей-даа улуг, бажы аңа барба дег марбытыр, соспегер сарыг, чиперчиг адыг эжиктен үнген чүвеже халырыңга ыяк белеткеннип алган кедеп чыдыр. Эът-кежим артында сооляш дээш, соок суг чажылкан дег, бүтүү маға-ботка чымырткайның тарай берди. Чазыйлаан адыг ылап-ла ол. Даштыгаа чыткан бүгү тооруктy маңдаңнап чигеш, ам бажыңчыгаштан мээң үнеримни кедеп, манап чыткан араатаандыр. Үтче боонуң аксын үглаш, мени кедеп чыткан чазый адыгның чаъс хаваан орта, адыштаптым. Улуг октуг дүүргениң даажындан артында бажыңчыгаш сирлеш дээн ышкаш болду. Кулак дүлейлээн. Дааш-даа дыңналбас. Бажың ишти куруг ыш, чүве көөр арга чок. База бир мажыны базарынга белеп турумда, даштын өлүп чыдар адыгның сөөлгү көскенгени, хөрээниң шагжоок киргирээни дыңналды. Ыш намдай бергенде үттен бакылаарымга, чазый адыг ол черинден шимчевейи, даялай берген чыдар.

Бир эвес мээң ол дузалакчыларым — хроокуй хөөрүктер эвес болза, чүү болган турарын бодап кээримге, эът, сөөк сирилээр болду. Олар ынчаар мээң тыным алганнар.

К. АРАКЧАА.

АВАНЫҢ ЭРГЕЛЕДИИ

Аяс дээрлиг, чырык хүнүүт делегейде
Ава йөрээн ыры, шүүтүк чеже чүвел?
Төлү дигеш аваларның
Төккен дериң чыыр болза,
Дөргүн суу-даа бырашпас боор.
Аваның ол
Ажы-төлге эргелелии,—
Далай суунган терең ышкаш,
Таңды сыдан бедик ышкаш! ...
Ырлай бергеш,
Ынак авам деңиепки дег
Ындыг өөстер тыппас-тыр мен!

Т. ХУРАГАН-ООЛ.

ЫРЖЫМ КЕЖЭЭ

Кыңгырашкан хылдар ышкаш,
Кылаң кара дамырактың
Ыыткыр үнүн дыңнап ор мен.
Ыржым кежээ, оожум кежээ.
Чадаганнап ойнап орар
Чалыы эжим билээ ышкаш.
Дамыракта чайнаан айны
Тазлап көрүп ор мен,
ыржым.
Ырап чоруур хөңүм чогул,
Ыржым кежээ, оожум кежээ.
Ындыныалдыр ырлаксаам кээр;
Ынаам манап ор мен, кежээ

О. ОХЕМЧИК.

Агаар

Бөгүн республикага бүргеп, аязыр, чамдык черлерге биче чаар. Мурнуу-барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы 20—25 градус чылыг болур.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы 23—25 градус чылыр.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

Кино

ИЮНЬ 20-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Истелде» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночыынды 10.00, «Ынакшылдың мөңге тооруузу» (2 сериялыг) 11.30, 14.20, 17.10, 20.00 шактарда.

Телевидение

ИЮНЬ 20-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Ут». Информастыг программа. 8.40— Эртенги сула шимчээшкин. 9.05 — «АБВГД-лээр». 9.50 —«Силерге, ада-иелер». 10.20 —«Чурукчулар дугайында чугаалар». О. Роден. 10.50—«Эки бараанарны хөйүү». 11.20 — «Айыл чок шимчээшкин». 11.50— «Тиилекчилер». Фронтучу оңучуктер клуву. Демир-орук шеригленнинң хоочунарының ужуражылгазы. 13.25— —«Карпов Карпов-биле ойнап тур». Документалдыг телефильм. 14.15 — Бөгүн делегейде. 14.30 — «Спортлотонуң» 25-ки тиражы. 14.40 — «Челээш». Улустуң чогаадылгазының телепрограммазының IV делегей фестивалы. «Донбурката» байырлал» (Ирландия). 15.15 — «Биллингирдаа бол, элдептиг». 16.15 — «Ратиборуң чаш назыны». Мультфильм. 16.35 —Политикстиг тайылбырлакчы Ю. А. Летуновтуң беседазы. 17.05— РСФСР-нин улустуң артизи Л. Гурченко дайын чылларының ырларын күүседир. 17.45 — СЭКП ТК-ның делегей информациязының киллизиниң эргелекчизи Л. М. Замятниниң делегей байдалының дугайында беседазы. 18.30— 18.45 — Чапсар. 18.45 — Кежээки концерт. 19.35 — «Бистиң хоорай чурттуг оол». Ураң-чечен фильм. 21.00 — «Ут». Информастыг программа. 21.35—Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң улустуң хөгжүм хереселдериниң академиктиг оркестриниң РСФСР-ниң улустуң артизи Н. Некрасовтуң удуртулгазы-биле күүселдези. 22.00 — 23.55 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Спартак» — «Торпедо». (Москва). Төгенде—Мелээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

14.20 — Л. Мартынов— «Черниң чүүгү». Документалдыг телефильм. 15.15—«Музыкалыг киоск». 15.45 — В. Гусев — «Иван Рыбаков». ССР Эвилелиниң Күрүненин академиктиг Бичe театрының фильм-шинзи. 17.25 — Документалдыг фильм. 17.45 — Аът спортунга ССРЭ чемпионады. Минскиден дамчыдылга. 18.30 — «Ойнаар-кыстар театры». Телефильм. 19.25— Музейлер болгаш делгелге залдары-биле. «Ярославльдиң тывыштары». 20.00 — «Тамчыгыт удукар, чаштар!», «Илбилиг экран». 20.15 —«Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 21.00 —«Ут». Информастыг программа. 21.35— 23.35 — «Бүгү арткан назынында». Хөй сериялыг уранчечен телефильм. В. Пановаңың «Эдерингилер» деп тоожузун ёзугаар. 1-ги, 2-ги сериялары.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

Кино

ИЮНЬ 20-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Истелде» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночыынды 10.00, **«Ынакшылдың мөңге тооруузу»** (2 сериялыг) 11.30, 14.20, 17.10, 20.00 шактарда.

Ажыл-агыйлыг

Красноярскиниң политехниктиг институдуңуң Кызылда филиалы хүндүскү, кежээки болгаш бот-өөредилге салбырларында дараазында мергежилдерге өөренир студентилерин хүлээп ап турарын чарлап тур:

Автотранспорт факультеди («Автомобильдер болгаш автожыл-агыйы»).

Тудуг факультеди («Үлетпүр болгаш хамааты тудуг»).

Билдиринишкиниерни хүлээп алыры болгаш киреринин экзаменнеринин хуусазалары:

ХҮНДҮСКҮ САЛБЫРГА

Билдиринишкиниерни хүлээп алыры—июнь 20-ден июль 31-ге чедир, киреринин экзаменнери — август 1-деи 10-га чедир.

КЕЖЭЭКИ БОЛГАШ БОТ-ӨӨРЕДИЛГЕ САЛБЫРЫНГА

Билдиринишкиниерни хүлээп алыры — июнь 20-деи август 31-ге чедир.

Киреринин экзаменнерин дараазында хуусаалларда чорудар:

Үлетпүр болгаш хамааты тудугнуң факультединге бир бөлүк-биле: сентябрь 1-деи 10-га чедир;

Автотранспорт факультединге ийи бөлүк-биле: бирги бөлүк —август 1-деи 10-га чедир, ийиги бөлүк — сентябрь 1-деи 10-га чедир.

Институтка киреринге күүзээнер дараазында эртемнерге экзаменнерни хужаар: физиканга (аас-биле), математиканга (аас болгаш бижимел-биле), орус дылга болгаш литературага (чогаадыг).

Шилип алган факультединге айытпышаан, институттуң ректорунуң адынга билдиринишкинни бижиир. Будүүлеге удуртукчулуунуң, партия организациязының секретарының, профэвилел организациязының даргазының ат салганы характеристика - рекомендациязы билдиринишкинге кожар. А ортумак школаларның доозукчулары — «директорнуң, класстың удуртукчу башкызының болгаш комсомол организациязының секретарының ат салганы характеристика-рекомендациязы кожар (шеригден халашканнарга ол документилер хамаарышпас); ортумак эртемниң дугайында документ (боду-биле), тускай ортумак өөредилге черлерин доосканнар — дипломун (демдектериле), 3×4 хемчээлдиг алды фото-чурук (бөрт чокка); куузажыл дептеринден ушта бижилге; 286 майык ёзугаар эмчи справказын кожар.

Паспортун болгаш шериг биледиля болу эккээр.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докгаалын ёзугаар (будүүлгениң стипендиязы-биле) үлетпүр, тудуг, транспорт будүүлгелериниң, совхозтарның өөредип чорутканы абитуриентилерни ийи чыл ажыл стажтыглар-биле деңге хүлээп алыр, шеригге ийи чылдан эзээш эвес албан эрттиргениерни база мыныг байдалгы хүлээп ылыр.

Көдээ черлерден, районнардан, хоорайлардан (Кызыл хоорайдан ангыда) өөредип чорутканнарны инженер кадрларның челишпейн турарын барымдаалаш, чингелделиг байдалга хүлээп алыр.

Документилерни кошкан билдириишкиниерни дараазында адресче чорудар: **667001, Кызыл хоорай, Рабочая кудумчузу, 4. Хүлээп алышкын комиссиязы.**

Чарлал

Июнь 27-де эртенгиниң 10 шакта, Тываның күүне филармониязында республиканың бирги хөөмей фестивалы эгелээр.

Фестивалга Башкир, Калмык, Тыва АССР-лерниң, Дағ-Алтай, Хакас автономнуг областарның болгаш Иркутск областың хөөмейжилери киржир.

Июнь 28-те, кежээ 7 шакта, республиканың хөгжүм-шинн театрында Тываның комсомол шанналының лауреады күүшенин ырының болгаш таңшының «Саян» ансамблиниң база Совет ырының Бүгү Россия «Сочи-80» конкурузуиуң лауреады «Ап» ансамблиниң артистериниң киржилгези-биле хөөмей фестивалының лауреаттарының концерти болур.

Редакциянның адреси: Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг киллистериниң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агыйы киллизиниң 2-21-47, үлетпүр киллизиниң 2-31-75, чагаа киллизиниң 2-41-27 информация киллизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериниң 2-12-45, солун келбейи барганда 2-32-75 телефончe долгаар.

Тираж 17866 Чагыг № 1265.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—00826.

Бүгү чурттарның пролетарийлери каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 144 (11642) | 1981 чылдың июнь 21, воскресенье | 1925 чылда үнелээлеттингеш | Өртээ 2 көп.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ

СЭКП Төп Комитеди «Москва хоорайның болгаш Свердловск областың мурнакчы бүдүрүлгелериниң болгаш каттыжыышкыннарының чоннуң хереглеп бараанарын бүдүрерин көвүдедир талазы-биле инициативазының дугайында» донтаалды хүлээп алган.

Чоннуң амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнелин чайгылыш чок көдүрериниң дугайында СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин херек кылырга амыдыралга боттандырарын хандырар сорулга-биле Москва хоорайның болгаш Свердловск областың мурнакчы бүдүрүлгелериниң болгаш каттыжыышкыннарының коллективтери бо беш чылда чоннуң калбак хереглел бараанарын бүдүрерин дыка көвүдедир, оларның ассортиментизин калбартыр болгаш шынарын экижидер талазы-биле эгелекчи саналды үндүрүп турар.

Москва хоорайның болгаш Свердловск областың партия, совет органнары бо социал адыр талазы-биле чүгүле айтырыгны бүдүрүлге коллективтериниң көдүрүп турарын чүүлдүг деп көргеш, оны деткээн болгаш эртем-шинчилел, төлевилел болгаш эске-даа организацияларның калбак киржилгези-биле чоннуң хереглел бараанарын бүдүрүп үндүрериниң комплекстиг программазын ажылдап кылган. Ында айыттынган хемчеглерни ёзугаар бүдүрүлгелериниң болгаш каттыжыышкыннарының хөй кезиинге чонга херектиг бараанарны кылып үндүрерин организастаарын көрүп турар. Бараанарның шынарын экижидери, чаа, ооң иштинде нарын хевириниң бараанарын бүдүрүп үндүрериңге, эң хөй негеттинип турар бараанарны кылып үндүрерин көвүдериңге улуг кичээнгейни салыр. Амгы үеде ажылдап турар бүдүрүлге черлерин болгаш цехтерин чаартып, бараанарны кылып үндүрериңге түскайжыдып, сайзыраңгай технологтуг шугумнарны ажыглап, чиг-этти, ооң иштинде түс чернин материалдарын, а ол ышкаш бүдүрүлге артынчыларын таарымчалыг ажыглап тургаш, ол программаны боттандырып чорударын чедип алыр апаар.

Москва хоорайның болгаш Свердловск областың мурнакчы бүдүрүлгелериниң болгаш каттыжыышкыннарының он бирги беш чылда чоннуң калбак хереглел бараанарын бүдүрерин көвүдедир, ассортиментизин калбартыр болгаш шынарын экижидер талазы-биле эгелекчи саналын СЭКП ТК чүүлдүг деп көргеш.

Ол үнелиг эгелээшкинни калбаа-биле нептередирин, бүдүрүлгенин ажыктыын улам бедидеринге, бүдүрүлге черлериниң болгаш каттыжыышкыннарның, оларның-биле кады аар үлетпүрүн адырларының курлавырларын база аргаларын долузу-биле ажыглаарынга үидеплээш чогуур хемчеглерни ажылдап кылырын, күш-ажылчы коллективтерге социалистиг чарыштыг калбартырын, чоннуң хереглел бараанарының ассортиментизин калбартырын болгаш оларның шынарын экижидерин эвилелдешкен республикаларның Компартияларының ТК-ларынга, партия крайкомнарынга, обкомнарынга, эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, крайкүүскомнарга, облкүүскомнарга, министерстволарга болгаш ведомстволарга сүмелээн. Чоннуң хүн бүруде хереглээр бараанарын бүдүрүп үндүрериче оныа кичээнгейни салыр херек.

Чоннуң калбаа-биле хереглээр бараанарын бүдүрерин көвүдедирип, оларның ассортиментизин калбартыры болгаш шынарын экижидери дээш социалистиг чарыштын чорун турарын, ол сорулгабиле шитики курлавырларны калбаа-биле ажыглаарының дүржулгазын ханызы-биле чырыдарын төп болгаш черчер солуннарының редакцияларынга, радио болгаш телевидение черлериңге сүмелээн.

«КОСМОС-1267-НИ» «САЛЮТ-6» СТАНЦИЯ-БИЛЕ ТУДУШТУРГАН

СЭТА-ның дыңнадыы

1981 чылдың июнь 19-та Москваныы-биле 10 шак 52 минутада Черниң «Космос-1267» кылымал спутнигиниң амгы үеде автоматтыг ужудуушкунда чоруп турар орбитаның «Салют-6» эртем станциязы-биле тутчулгазын боттандырган.

1981 чылдың апрель 25-те Чер чоогунуң орбитазынче салган Черниң «Космос-1267» кылымал спутниги келир үеде тургустунар космос аппараттарының системаларын болгаш незектерин шенээринге, ол ышкаш улуг хемчээлдиг болгаш массалыг орбита комплекстерин чыырының аргаларын амылдап кылырынга амыглаттынар. Салганындан бээр эртнен үениң дургузунда бот-тускайлаң ужудуушкунунуң аңгы-аңгы байдалдарынга, ооң иштинде спутниктиң ужугуушкун траекториязының эдилгезинин болгаш өске-даа динамиктиг шимчээшкиннер үезинде спутниктиң аппаратуразының амылдаар аргазын хынаан.

Траектория хемчээшкиннериниң сан-түңнерин ёзугаар алырга, «Салют-6» — «Космос-1267» орбита комплексизиниң параметрлери мындыг:

—Чер кырындан эң ыраа хемчээли — 377 километр;

—Чер кырынче эң чоокшулаары — 335 километр;

—Черни долганыр үези — 91,4 минута;

— Ийленчээ — 51,6 градус.

Станцияның болгаш спутниктиң борт системалары болур-чогууру-биле амылдап чоруур. Ужудуушкун башкарар төпте кээп турар медээлерни өөренип көрүп, сайгарып турар.

ТӨРЭЭН ЧУРТТУҢ БЕДИК ШАҢНАЛДАРЫ-БИЛЕ!

Онгу беш чылдың даалгаларын күүседиринге чедип алган чедиишкиннери дээш, ажылчы чоннарның киижизидилгезинге, социалистиг хоойлу-дүрүмнү болгаш норумчурумну быжыглаарынга, совет кинематографияны хөгжүдеринге, өөредилге, эртем база хөй-нийти ажылынга идепкейлиг киржилгези дээш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму парлалганын, телевидение болгаш радио дамчыдылгазының, кинофикацияның болгаш ном садыының, күш-культураның болгаш спорттуң, кинематографияның, күрстатистика органнарының, материал-техниктиг хандырылга бүдүрүлгелериниң ажылдаачыларын, студент отрядтарның киржикчилерин база организацчыларын ССРЭ-ниң орденнери болгаш медальдары-биле шаңнаан:

Тыва АССР-ден

«ХҮНДҮЛЕЛДИҢ ДЕМДЭЗ» ОРДЕН-БИЛЕ

Василий Васильевич **Журавлёв** — Тыва АССР-ниң Телевидение болгаш радио дамчыдылга талазы-биле күрүне комитединиң даргазының оралакчызы.

Елена Петровна **Матина** — Бии-Хем районнуң күрүне статистиказының инспектору.

Маадыр-оол Саспыкович **Ондар** — Чөөн-Хемчик районнуң кино четкизиниң директизазының киномеханиги.

«КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЭРЕС-МААДЫРЛЫГ ЧОРУК ДЭЭШ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ

Вера Николаевна **Болод** — Тываның кинофильмнер прокадының республика конторазының массалыг позитив контролёру.

Владимир Михайлович **Головатюк** — Тыва АССР-ниң Материал-техниктиг хандырылга талазы-биле күрүне комитединиң баазазының автомобиль чолаачызы.

Алдын-оол Кангаевич **Кандай** — СЭКП Тыва обкомунуң килдис эргелекчизи.

Кызыл-оол Чимит-Доржуевич **Монгуш** — Тываның студентилерниң область отрядының командири.

Саган-оол Халаар-оолович **Монгуш** — Тыва АССР-ниң прокурорунуң улуг дузалакчызы.

Владимир Борисович **Рачковский** — Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном парлаар чер, полиграфия болгаш ном садыының талазыбиле эргелелиниң типографизының полиграфтыг дериг-херекселдер адыкчизи.

«КҮШ-АЖЫЛЧЫ ШЫЛГАРАЛ ДЭЭШ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ

Олег Владимирович **Дорофеев** — Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалының студентизи.

Ольга Монгушевна **Дуюнгар** — Кызылда күрүнениң педагогика институдунуң студентизи.

Василий Бора-Хөөевич **Монгуш** — Тываның ном үндүрер черииниң директору.

Бөгүн «Шын» солуннуң **Күш-ажылчы алдар тугун** «Тээли» совхозтуң кыргыкчыларының чеднишкиннеринге тураскаадып көдүрдү.

Июньнуң 16-га чедир совхозта (директору О. Даргын, партком секретары Д. Хирбаа) 11635 хойнуң 6552-зи кыргыттынган болгаш чартык чылда күрүнеге дүк садар план 178,9 хуу күүсетинген.

Мурнакчылардан үлегер алынар!

Малга быжыг чем-суурну тургузары дээш

ТЕХНИКА СЕПТЕЛГЕЗИ КАНЧААР ЧОРУП ТУРАРЫЛ?

Он бирги беш чылдың баштайгы чылының мал кыштаглашкының чедиишкинниг эрттиреринге кол магадылалы — эки шынарлыг, янзы-бүрү бөдүүн болгаш чулуктуг чемнерни четчири-биле белеткеп алыры. «1981 чылда дүжүт ажаалдазын, көдээ ажыл-агый продуктуларын болгаш мал чемнерин белеткээрин хандырар база 1981—82 чылдың үезинде мал кыштаглаашкының чедиишкинниг эрттирер талазы-биле немелде хемчеглер дугайында» СЭКП обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чоокта чаа хүлээп алган доктаалында мал чеми белеткээр бүгү машиналарның септелгезин июль 1-ге чедир бүрүн дооскан турар деп айыткан. Ол доктаал республиканың ажыл-агыйларында канчаар күүсеттинип турарыл?

Статистика эргелелиниң июнь 16-да мелээзинден алырга, республикада шупту 569 трактор косилказының 327-зи азы 57,5 хуузу, хээндектээр 109 косилканың 58-и — 53,2 хуузу, 314 пресс-подборщиктиң 191-и—60,8 хуузу, 329 силос комбайнының 113-ү—34,3 хуузу белеткеттинген. Бо саннарны барымдаалаарга, мал чемнери белеткээринге кирер техниканың чүгле кезиинден бичии-ле хөйү кылдыган-дыр. Сиген кезилдези эгелээринге чедир санныг хонуктар арткан.

Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-агыйлары сиген кезер техниканың септелгезин шалыпкын чорудуп турар. Ында трактор косилкаларының—85,7 хуузу белениниң шугумунда тургустуиган. Барыын-Хемчик районнуң совхозтары трактор косилкаларын септээриниң планын 70,8, хээндектээр косилкаларының—75 хуу боттандырган. Бии-Хем районнуң ажыл-агыйлары трактор косилкаларын септээрин доозар чедип — 96,2 хуу күүседи берген, мичалзажок ында хээндектээр косилкаларны септээрин хожудаан — чүгле чаа 25 хуу четкен. Тожунуң совхозтары трактор косилкаларының 85 хуузун белеткеп, пресс-подборщиктерин бүрүн доозуп алган. Сиген кезер техника септелгезин «Тыва», СЭКПниң XXII съездизи аттыг, «Алдан-Маадыр», «Искра», «Тоора-Хем» совхозтар колдуунда дооскан.

Бо чүгүлә ажыллы Бай-Тайга, Монгун-Тайга, Өвүр, Улуг-Хем, Таңды, Каа-Хем, Эрзин районнарының чамдык ажыл-агыйлары эптежир арга чок оожум темп-биле чорудуп турар.

Силос комбайннарының септелгези чер болганда кончуг озаллап турар. Ыланғыя ол техниканың септелгези Бай-Тайганың ажыл-агыйларында дөңгүп-ле 26,7, Барыын-Хемчиктинде — 22,2, Өвүрүүнде —25, Таңдыныында — 23,6, Бии-Хеминиде — 31,6, Каа-Хеминиде—18,2 хуу чеҗип турар.

Витаминниг сиген далганын белеткээри чүгүлә ажыл. Анаа хамык агрегаттарны баш удур белеткеп алыр херек. Чүге дээрге мал чемнери белеткээрин бир дугаарында-ла витаминниг далган бүдүрериниден эгелээр апаар. Ындыг турбуже, дыка хөй АВМ агрегаттар амдаа белеп эвес. Чижээ, Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-агыйларында 4 агрегаттың 2-зи, Улуг-Хеминиде—11-ниң 5-жи, Таңдыныында—9-туң 4-ү, Бии-Хеминиде — 7-ниң 2-зи, Каа-Хеминиде — 6-ның үжү амдаа септеттинмээн.

Бо үстүнде фактылардан адырга, мал чеми белеткээр техниканың септелгези нийтизи-биле республикада ооҗум чорун турар-лыр. Сиген кезиллезинге чедир ам хонукхуусаа эвээш арткан. Ынчангаш СЭКП обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң үстүнде айыткан тоқтаалын күүселир төлөөлө, партия райкомнары, райкүүскомнар, районнарның көдээ ажыл-агый эргелелдери, сельхозтехүрком болгаш ооң районнарда каттыжыышкыннары, совхозтарның удуртукулары дээштиг хемчеглерни алыр ужурлуг.

Наадымга уткуштур

КЫЗЫЛ ТУКТУ САЛБАС ДЭЭШ

Хүлээлге күүселдезин хынап тур бис

Кара-Тал сүт-бараан фермазының найыралдыг коллективи республиканың малчыннар Наадымынга күш-ажылчы белектериг ужуражыр дээш күжениишкиниг ажылдап турар. Бо фермаиың саанчылары, кадарчылары он бирги беш чылдың баштайгы чылының бирги кварталында Улуг-Хем районнуң сүт-бараан фермаларының аразында эң хөй сүттүг саап алыр дээш чарышка бирги черин эзлээш, СЭКП райкомунуң, райкүүскомнуң шилчинир Кызыл тугун чаалап алган.

Кара-талчылар чаалап алган ол бедик шаңналыг ийиги кварталда база боттарынга арттырар дээш бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаан. Ооң тодаргай чижээзинге мындыг фактыны ап болур. Майның үш он хонуунда районнуң фермалар аразында чарыжынга тиилекчи болуп үнгеш, июнь айның планын база күүседириниң кырында келген.

Үк ферма бо чылын 415 тонна сүттү бүдүргеш, ооң 325 тонназын күрүнеге садар хүлээлгелиг. А бо хүниерге чедир 130 ажыг тоннаны күрүнеге саткан. Чайгы үеде саанчылар инек бүрүзүнден ортумаа-биле 10—12 литр сүттү саап ап турарлар.

Бо фермаиың саанчылары мооң мурнуида чылдарда бедик көргүзүглерни чедип албайы турган. А чамдык үелерде күрүне планын безин күүсетпейн базар таварылгалар база турган. А ынчаарга канчап мурнакчыларның одуруунга кирип, чарыштын тиилекчизи апарганыт деп айтырыг тургустунуп келир.

Ажыы-биле чугаалаарга, мооң мурнуида чылдарда фермаиың саанчыларының, кадарчыларының аразында арагалаар, кандыг-даа чылдагаан чок ажыл шагы үзер болгаш ажылынга ээ-харыысалга чок чамдык ажылчыннар тургулаан. Коллективте коммунистерниң партбөлүү, комсомол, хөй-нийти организацияларга киижизидилге ажылын күштелдирип, фермага агитас-массалыг ажылды план ёзугаар чоруткан. Ооң түңнелдерин халас барбаан. Лекция, беседаларны, солун ужуражылгаларны фермага доктаамал чорудары чаңчылчаан. Ооң уламыдаң фермаиың ажылчыннарыныи ортузунда корум-чурум быжыккан. Чылдагаан чок ажыл шагы үзер таварылгалар амгы үеде шуут чок.

Фермаиың саанчыларының хөй сүттү саап ап турарының бир чылдагааны — уксажыдылга ажылын экижиткени. Ферма эрткен чылын сименталь уксаалыг 60 деңнең киекгерин Бии-Хемде «Саян» совхозтан садып алган.

Республиканың малчыннар Наадымынга киржир эрге дээш саанчылар ортузунда калбаркан социалистиг чарыштын мурнуку одуруунда Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи Чечек Дамдын, Ленинчи юбилей медальдыг Сара Санчап, Чолдак-Ой Кандан чорун, хүн бүрүнүң планыг онаалдазын 120—140 хуу күүседип турарлар. Олар чүгле мурнакчылар эвес, а харын аныяктарның төлептиг дагдыныстылары. Чижээлээргe, Каа-Тал фермазының тургустунганындан бээр ажылдаан Сара Кежегеевна Санчап бодунуң ынак мергежилиниге уруу Дайныкыс-хыстың өөреткен. Дайныкыс Норжун амгы үеде коллективтиң эң шыырак саанчыларының одуруунда чорун турар. Ол — СЭКП обкомунуң кежигүнү.

«Найырал» совхозтуң Каа-Тал сүт-бараан фермазының ажылдакчылары бо хүнгерде чартык чылда күрүнеге сүт садар социалистиг үлээлгезин күүседир чыгай берген. Ол — коллективтиң саанчыларының, кадарчыларының республика Наадымынга күш-ажылчы белээ.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАДА: Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи Ч. Дамдын; саанчылар Ч. Канзан, Л. Амырбит болгаш С. Санчап оларның саалдаже бар чорууру.

БАШКЫЛАРНЫҢ БҮГҮ-РОССИЯ ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛЫ

ВОЛГОГРАД. (СЭТА). Профтехөөредилге училищелерии моон мурнуида дооскан төй кижилер ажылчыныың бедик ады-биле чоргааралдыг ёзузунга чурттуң оолдар, кыстарыи кижизидип турар. Келир үениң ажылчыларын белеткээрии сайзыраңгайжыдар айтырыглариы Волгоградка болган башкыларныр Бүгүроссия чөвүлел хуралыныр киржикчилерии чугаалажып көргеш.

— Бистиң ажылывыста кол чүүл — даартагы хүүнүң билир кыллыр оолдар, кыстарны өөредири, бодуныр коллективиниң дугайында сагыш салырының ёзузунга кижизидери болур— деп, баштайгы беш чылдың фабрика-завод училищезии дооскан, ам ССРЭ-ниң Педагогика эртемнериниң академизиныр академиги, Совет Эвилелиниң Маадыры С. Батышев чугаалаан. Ажылчыиарны белеткээрии ынчаар көөрүнүр эргежок чугулазын СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлериниде онзалап айткан.

Солуи чаа профессиялар тыптып келген, эргилериниң утка-шынары чаартынган. Чижээ, дашчы-монтажчы кижи тудутнуи 14 мергежилдерии эм шиитээдип алыр ужурлуг. Аоиу белик культуралыг, чогаадыкчы кижилер чедип ап шыдаар. Амылыралы идепкейлиг турушту, боламчалыг болган дидим база бот-тускайлаң ажыллап шыдаар кижилерии кижизилериче ынчангаш улуг кичээнгейии угландырып турар.

ХООРАЙНЫҢ ТУГУНДА ОРДЕН

ЛОМОНОСОВ. (Ленинград область). Ада-чурт дайыны орденниң I чергезии Ломоносов хоорайга тыныскаанынга тураскаткан хоорайның болгаш районнуң күш-ажылчы коллективтериниң төлөэлекчилериниң байырлыг хуралы аңаа болган. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында хоорайның ажылчы чоннарының эрес-дидим болгаш маадырлыг чоруунуң, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкуиунга улуг чедиишкиннери дээш база хоорайның тургустунганындан бээр 200 чылы-биле холбаштыр ол шаңналды аңаа тыыскан.

Чыылганиарның чылыы-биле уткааны СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, СЭКП Ленинград обкомунуң бирги секретары Г. В. Романов бэйырлыг хуралга чүве чугаалаан.

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң Ломоносов районнуң ажылчыларынге чуректиг танылыдан чедирген иэин байрын ол дамчыларга, чыылганнар диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Ломоносов хоорайны шаңнаан Ада-чурт дайыны орденниң I чергези-биле шаңнаар дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын Г. В. Романов помчаан болгаш чыылганнарның диңмиттиг адыш часкаашкыныиың үезинде шаңналды хоорайның тугунга каллап берген.

(СЭТА).

БОЙДУС КАМГАЛАЛЫНЫҢ БҮГҮ-РОССИЯ НИИТИЛЕЛИНИҢ VII СЪЕЗДИЗИ АЖЫЛЫН ДООСКАН

Бойдуска дузалаар, ону камгалаарын шыңгыыдыр, амгы үеде чурттап турар болгаш келир үеде-даа кижилерге ооң курлавырларын таарымчалыг ажыглаарын хандырар дугайында партияның айтыышкыны кижи бүрүзүнге эң-не чугула сорулга болур деп Бойдус камгалалыныр бүгү-россия шиитилелиниң (БКБН) VII съездизиниң делегаттары демделээн.

Россияның бойдуска ынак бүгү хамаатылары партияның бойдус камгалаар программазын күүседиринге бүгү күштерин харамнанмазын, Төрээн чурттуң чазагай чоруунга бойдус курлавырларын боттуг ажыглаарынга хөй-шиитиниң контролюн күштелдиринииң аргаларын ында айыткан. Төрээн бойдузуи камнаар көөрүи, аңаа ынак болуруи пропагандалаарын сайзыраңгайжыдарынче, ол херекче бүгү кижилерии кижизидериниче оиза кичээнгейии угландырган.

Россияның бойдуска ынак бүгү хамаатылары партияның бойдус камгалаар программазын күүседиринге бүгү күштерин харамнанмазын, Төрээн чурттуң чазагай чоруунга бойдус курлавырларын боттуг ажыглаарынга хөй-шиитиниң контролюн күштелдиринииң аргаларын ында айыткан. Төрээн бойдузуи камнаар көөрүи, аңаа ынак болуруи пропагандалаарын сайзыраңгайжыдарынче, ол херекче бүгү кижилерии кижизидериниче оиза кичээнгейии угландырган.

Бистиң долгандыр турар бойдустуң күүлдериң камгалаарының күрүне ужур-дузалакчызы, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, Ленинградтың бүдүүлгелиг ажылдаачыларының депутадтарының Совединиң даргазының оралакчызы, Ленинградтың

Бөгүн — Медицина ажылдакчызының хүнү

ЧОННУҢ КАДЫЫ ДЭЭШ

Партияның экономиктиг, политиктиг бүгү ажылының кол утказы болза «Шунту чүвени кижиге, кижиниң чаагай чорунга» деп чаагай лозунга чагыртқан дээрбэ эш Л. И. Брежнев СЭКП-ниң XXVI съездизинге чугаалаан. Съездиниң идеялары бо хүннерде совет кижи бүрүзүнүң угаан-бодалынга, кадык камгалал албан черлериниң ажыл-чорудулгазында база боттанып, чал-чаа чедиишкиннерже хейлэт кирген.

Бо чылын эмнелге ажылдакчылары боттарының профессионалдыг байырлалын «Совет кижи бүрүзүнге бедик мергежилии болгаш сагыш чоңгырын, ой-шайда эмчи дузазын бараалгадыылы» деп лозунуун ада-биле эрттирип турар. Кадык камгалалды бо хүннерде республиканың ажылагыйының база бир чугула алырлавының бирээзи апаарган. СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Чоннуң кадык камгалалын улам экижидер хемчеглер дугайында» доктаалын күүседиишаан, республиканың эмнелге коллективтери чер-черлерде партия, совет органнарының удуртулгазы-биле чоннуң калыын камгалар херекке чамдык чедиишкиннерни чедип алган.

Эмчи ажылдакчыларының хүнү Тывага кадык камгалал ямызының тургустунган чылындан бээр 40 чыл ою-биле капсырлажып турар. Бо тевүлүг кыска хуусаада Тываның кадык камгалалы көскүү-биле хөгжээн. Оон хереченин дараазында фактыларга айтырга-ла четчир. 1944 чылга дециэрге, Тывада дээш артемниг эмчилер саны 36 катап, ортумак артемниг эмчилерниң саны 44 катап өскен. А эмнелге оруннарының саны 14 катап көвүдээн.

Республикада поликлиника, санитар-профилактиктиг албан черлериниң калбак четкизи тургустунган. Чыл бүрүде эмнелге албан черлериниң материал-техниктиг базазазы быжыглып, сайзырап келген. Чүгле эрткен онгу беш чылда безин республиканың санэпистанциязының түлүү болгаш бөжүдулга бажыңы, Танды, Эрзин районнарның эмнелге комплексилери, кардиология корпузу ажыглалга киргилээн. Элээн хөй район эмнелгелериниң салбырлары делгемчитинип, өзе тургустунган. Чаа ажытыынган эмнелге албан черлери эмчи дузазы чедирериниң шынарын болгаш культуразын бедидеринге идигни берген. Ыжыктар эмнээр эмнелгенин (диспансериниң) кардиология салбыры ажыглалга киргенинин соонда, дыка хөй улус республика иштинге эмнедир аргалыг болган.

Чоннуң кадык камгалал албан черлерин тударынга чарыгдалдар чыл кэлген тудум өскен. Сөөлгү он чылда кадык камгалал бюжединге чарыгдалдар 10 миллионнан 23,5 миллион рубль чедир улгатқан. Эмнелге албан черлериниң медицинаның нарын эткерекседери-биле ханцырылгазы экижээн. Эрткен беш чылда бо талазы-биле чарыгдалдар 2,5 млн. рубль четкен.

Тываның кадык камгалалының алдын эртинези — оон кадрлары. Республиканың кадык камгалал системазында 800 хире дээди артемниг эмчи бар. Олардың 240-и нэционал кадрлар. Ортумак артемниг эмчилер 2500 кижи. Чоннуң кадыы дээш буянныг херекке ак сеткилдиг бараан бөөп келгеннер чүгле ийи-чаагыс кижилер авес, а харын чүдүл коллективтер болуп тударыы улуг чедиишкин-дир. Республиканың туберкулёз аарыгдары (улуг эмчизи К. Н. Цой) база кеш болгаш шизе аарыгдар эмнээр (улуг эмчизи Л. А. Охотникова) диспансерлериниң, республиканың уруглар эмнелгезиниң (улуг эмчизи Ю. В. Карымов) коллективтериниң ажылы мактадыг. Тес-Хем эмнелгезинде М. А. Ковалёвка удуртқан коллектив эрткен чылын эмнелге албан черлериниң аразынга калбарган социалистиг чарышка тиилекчи болуп, мурнуку черни эзлээн.

Совет чазак хөй санныг эмнелге ажылдакчыларының ажылын бедин-биле үнелеп келгени көрүнчүг. Тываның кадык камгалалында ажылдан турар 250 кижи орден болгаш медаль-биле шаннатқылаан. РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң алдарлыг эмчизи деп хүндүлүг атты 56 кижиге тывыскан. 117 кижиге «Кадык камгалалының тергинин» деп хөрек демдээн берген. Эмнелге ажылдакчыларының профессионалдыг байырлалында чоннуң кадыын камгалаар херекке бүгү-ле билиин, күжүн бараалгатканнарны онзалап демдеглээр апаар. Республиканың психиатрия эмнелгезиниң салбыр эргелекчизи Н. С. Подкорытовага, Өвүрле район эмнелгезиниң сестразы К. М. Доржуга, Бай-Тайгада район эмнелгезиниң уруглар кушязының эргелекчизи Б. Л. Ичин-Норбуга, Барыын-Хемчиктиң район санэпидстанциязының эпидемиологүүнүн дузалакчызы Л. А. Хрусталевага «Кадык камгалалының тергинин» деп хөрек демдектерин тывыскан.

Съездиниң салган соруглаарын күүседирде кадык камгалал черлериниң коллективтеринге политика-кижизидилгелит ажылдың салдары улуг роллуг. Кижизидилге ажылын күштелдиргени күш-ажылдың сагыгла-чурумун экижидерине, ажылга харысалга чок чоруктарны болдурбазының улуг салдарлыг болуп турар. Республиканың эмнелге ажылдакчылары он бирги беш чылда чурттакчы чоннуң калыын камгалаар болгаш быжыглаар ажылче бүгү күжүн мөөнцеп, удам шудургу ажылдарын шинтпирлээн.

Ч. ТАСПАНЧИК,
Тыва АССР-ниң кадык камгалал министриниң оралакчызы.

Партийжи информация

ДУРЖУЛГАНЫ АЖЫГЛАВЫШААН

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазыбиле «Искра» совхозта партбюроның канчаар ажылдап турарының дугайын партияның Чөөн-Хемчик райкомунуң бюрозунга чугаалашкан.

Экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң айтырыгларынче партком кичээнгей салып, совхоз будурулгезинге коммунистерниң мурнакчы ролюн бедидип, планныг онаалдаларны күүседир дээш организакчы болгаш кижизидикчи ажылы идепкейжидип турарын райком бюрозу демдеглээн.

Оон түнелинде совхоз мал ажылының продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садарының бирги квартал планын ажыр күүсеткен. Совхозтуң өске-даа адырларында чедиишкиннер бар.

Совхозта беш бригада парторганизациялары, үш партбөлүк ажылдап турар. Партбюронуң болгаш коммунистерниң ниити хуралдарынга ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң чүрүлә айтырыгларын чугаалажып, шиитпир күүселдезин организастап, ол дугайында коммунистерниң мурнунга информацияларны кылып турар.

Ажыл-агыйла политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгеким дөвирлеринде 450 кижи хаара туттунган. Социалистиг чарышты организастап, мурнакчыларга моральдыг болгаш материалдыг идигни берииишкиннерни көргүзүп турар.

— Парткомнуң мурнунга шиитпирлеве чогуур айтырыгларны райком бюрозу сайгарып, мөөнцеттинген дүржулганы ажыглавышаан, четтестерни чайладырылгын соруглаларын айыткан доктаалды хүлээп алган.

Бистиң корр.

САНЧЫЛАР КОНКУРУЗУ

Чөөн-Хемчик районнуң саанчыларының чыл санында эртер чанчыл болган конкурузу чоокта чаа «Большевик» совхозтуң Арыг-Бажы сүт-бараан фермазында болган.

Районнуң ажыл-агыйларының сүт-бараан фермаларының төдээлекчилери ферманың кызыл-булунугга чыылган. Конкурстуң киржикчилеринге «Большевик» совхозтуң директору А. Д. Шаалы байыр чедирип чүве чугаалаш, оларга чаа-чаа чедиишкиннерни күзээн. Райкүүскомнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң начальныгы К. Б. Сегленмей база чүве чугаалаан.

Бо чылын районнуң мурнунда салдынган планныг соруглаарның канчаар күүсеттиниң турарын, сүт-бараан фермаларының ажыл-ишчилериниң кызымаккай күш-ажылының түнелинде эрткен 5 айларда интизи-биле район сүт будурерин база ону күрүнеге садарын эрткен чылдың ол үезиниң деңгелинден көвүдетпеңнин ол чугаалаан.

Оон дараазында конкурстуң кол судьязы Ч. Чигир-оолга сес берген. Ол конкурстуң хүн чүрүмнэрын киржикчилерге таныштырып, конкурсту эгелээрин чарлаан.

Конкурсха 8 ажыл-агыйларның төлээлери келир ужурлуг турган. Херек-кырында анаа 6 совхозтан саанчылар кээп кирипкен.

Арыг-Бажы сүт-бараан фермазының часкы, күскү инек саар чери кыры серилиг, адаан цементилеп, саалда аппараттары тургузуп каан черниге чедип кээп, ак халаттарын кедип, ак аржыылдарын баштарынга шарып алган саанчылар маргылдааже кириптеринге белен манаң турган.

Конкурсту эгелээрин кол судья чарлапкан. Баштай 4 кижи киржир. Олче районнуң саанчылар конкурузунга дөрт чыл улаштыр чемпионнаан Таан Домбалановна баштаан дөрт саанчы кирген. Саанчы бүрүзү аягы судьялыг. Олар баштай саалда аппараттарының кезектерин чүрүм ёзугаар анайларында чүс өшкүге онаштыр 90 аинайы доруктурун, өшкү бүрүзүнден 800 грамм дүүнү кыргын алган. Ынчангаш Чангыс-Шивинин өшкү бригадазында социалистиг чарышче кыйгырган эжи Хөвалыг Эрес-оолду ашкан.

Александр Ондарның күш-ажылчы базымы хөөү ажылынга эгелээн. Ол — «Сут-Хөл» совхозуң мурнакчы суттатчыларының бирээзи турган. Анаа шаннал мактадаа ап, ажылга кызымаан көргүзүп келген. Оон өшкү малдаандан бээр он ийи чыл болган. Бо үениң дүргүзүнда бажы-ла мактаныш келген. Эрткен беш чылда чүс өшкүге онаштыр 110 аинайы дорукторун алган.

Малчының ажыл-херээнге оон калайы Чечейлмаа Ирилчиловна улуг дүүнү калыын чоруур. Ол эвес болза, мынчыг чедиишкин кайын келир. Оларның уругларының бала хөй. Ам олаанын саны он бир четпен. Улуг уруу Валя Хөрлай-Тайга ортумак школазының төлээ класстарже чедиишкиниг шилчээн. Одары ам задында өшкү каларжый турар. Сигненээр ге чедип каарге, мал чемининг белеткелиирге база дүүнүн көргүзөрдер. А артыкан чеди кижи ам-даа чаш, улуг-да күзүл школага киирер.

Малчын чөөкү хүннерде аттарга чүзүрүүн алган. тайгаже көжүп үнүптер. Анаа ында-даа катап чүүт келүүр. Оон күскээр, сөөл кээрге, ам шыгаарлеп кээр. Иниткиин малын өстүдер дээш, ол амыр-тыжын-даа харавас.

А. МОНГУШ.

АЖЫГЛАВЫШААН

Оон түнелинде совхоз мал ажылының продуктуларын будурер болгаш күрүнеге садарының бирги квартал планын ажыр күүсеткеп. Совхозтуң өске-даа адырларында чедиишкиннер бар.

Совхозта беш бригада парторганизациялары, үш партбөлүк ажылдап турар. Партбюронуң болгаш коммунистерниң ниити хуралдарынга ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң чүрүлә айтырыгларын чугаалажып, шиитпир күүселдезин организастап, ол дугайында коммунистерниң мурнунга информацияларны кылып турар.

Ажыл-агыйла политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгеким дөвирлеринде 450 кижи хаара туттунган. Социалистиг чарышты организастап, мурнакчыларга моральдыг болгаш материалдыг идигни берииишкиннерни көргүзүп турар.

— Парткомнуң мурнунга шиитпирлеве чогуур айтырыгларны райком бюрозу сайгарып, мөөнцеттинген дүржулганы ажыглавышаан, четтестерни чайладырылгын соруглаларын айыткан доктаалды хүлээп алган.

Бистиң корр.

ДЕВИСКЭЭРИВИС УЛУГ-ДАА БОЛЗА...

Бистиң чүртүвүста кижилерниң калыын камгалаары бирги чергенин айтырыг. СЭКП-ниң XXVI съездизинге чоннуң кадык камгалалын улам ынай экижидер дугайында чүгулалаан айыткан. Съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш Кызыл районнуң Баян-Кол участок эмнелгезиниң коллективи боттуг хемчегларын ап, аргакурлавырларны тыптынып ажылдап турар.

Эмнелге коллективинде шупту 18 кижи бар. Оларның аразында 2 педиатр, түскай ортумак артемниг 9 кижи ажылдап турар. Эмнелгевисте аарыг улустуң чыгын эмнедир салбыры оң оруннуг. Амбулатория, лабораториялыг бис, а бо чылын аптекалыг болдувус. Инда эмнер, эргежок чүгула чүүлдер бар, ынчангаш бо бүгүнү чүрттакчы чон таарымчалыг дем үнелеп турар.

Коллективте социалистиг чарышты организастап, оон негелдеринге бижээн экен. Хамыктың мурнуунда ыяш-чаштың калыы дээш улуг кичээнгей салынган. Оон түнелинде эрткен чартык чылдан бээр бичии уруглар аарыы эвээжээн. Ие-чаштың болгаш бичии уругларның калыын камгалап турар эмчилер М. Шогжал, У. Чопалаева, медсестралар А. Чаш-оол, Т. Сымчан-оол, В. Байкара, С. Хөпеек, О. Серенги, санитаркалар С. Опук-оол, С. Конгар, Т. Монгуш оларның бо чаагай херектер улуг-хуулу улуг.

Чылдың кандыг-даа үезинде малчыннар турлагларынче, сүт-бараан фермаларынче үнүүшкүннерни кылып, медицина дузалакчызын ырак узак ажылдан, чүртүп турарларга чедирип турар бис. Ол чораан малчыннарның санитарлыг байдалын, калыкшылын хайгаараи, туберкулёз, бруселлёз аарыгларынга удур тарылганы кылын турар. Ол ышкаш бистиң эмнелгевис хөөү болган хөйжу бригадалар, суурда кудумчулар дайы-биле участоктарлыг. Эмчи бүрүзү бижыглаттынган участоктарынга хар чедир уругларны неделя санында шинчип, бажыңнарынга, кодан девискээриниң арыгшеверин хынап, саатпыг хереженнерни хайгаарал-ла алган.

Бистиң коллективтиң эмнелге дузазы чедирип турар девискээриниң хемчээли улуг. Баян-Кол суур, Улуг-Хемниң ол-бо талаларында чер чатылчак ажылдап, чүртүп турар малчыннарывыс, кадрчыларывыстан ангыда Терлиг-Хая суурнуң чүрттакчыларынга, Улуг-Хем районнуң Эъжим, Бии-Хем районнуң Суглуг-Хем малчыннарынга эмчи дузазын чедирип турар бис.

«Улуг хуралы» совхозтуң, Баян-Кол суурнуң хөй-ниити ажылдарынга бистиң коллективтиң кежигүннери идепкейлиг киржип турар. Совхозтуң бүгү апталгазынга, сиген кезиидээнге, тева, хөй кыргылдазынга багай авес киржип келдинис.

Бистиң коллективтиң кежигүннериниң кадзы Советтиң депутаттары, бот-тывынгыр уран чүүл болгумунуң идепкейлиг киржикчилери-даа бар. Оларга Р. Кендеп, Т. Сымчан-оол болгаш Г. Чаш-оол хамаарлыр.

Совхозтуң дирекция чери эмнелгенин ажылынче үргүлүү кичээнгей салып, эмнелгениң одаар чүүлүн чогуур үезинде сөөртүп берип, чалалга болганда дүне-хүндүс дивейн машинаны-даа чөпшээрей берип турар.

Ажылчын өг-бүле бүрүзү кадык-ла болза, оларның ажыл-агыйга киржилгези эки болуур. СЭКП-ниң XXVI съездизи медицина ажылдакчыларының харысалгазын бедидерин айыткан. Ынчангаш бистиң коллектив чоннуң калыы дээш улам соруктуг ажылдап турар.

З. СУВАКПИТ,
хөрээженнер эмчизи.

БУЯННЫГ ИШТЕ

Кызылдың хоорай поликлиниказынга болуп эрткен көрүдее-конкурска № 4 терапия участогунуң эмчизи Светлана Сергеевна Ковальчук, медицина ажылдакчыларын эмнээр тускайлаттынган кабинеттин эмчизи Елена Давааевна Оюн тиилекчи болганнар. Бо эмчилер Красноярскинин эмчи институдун чедиишкиниг доозкай соонда поликлиникага 10 чыл ажыг ажылдап, бедик мергежилдиг, чоңунга хүндүткелдиг эмчилер санынга киргеннер.

Светлана Ковальчук 1-ги чергенин эмчизи, № 4 участокта 10 чыл ажыг ажылдап. Участогун үргүлүү кезиидээп, профилактика ажылын кылып, хынап турар.

Поликлиниканың хөй-ниити ажылынга идепкейлиг киржип, профбөлүкте будурулге секторунуң ажылынга идепкейлиг киржип, аныяк сестраларга, фельшерлерге дагдыныкчы болуп, болдунуң байлак дүржулгазын дамчыдып берип турар.

Елена Давааевна — «эмчилерниң эмчизи». Оон хайгаралында 2829 медицина ажылдакчылары бар. Эмчилерни эмнээр деп чүве дыка нарын болгаш бедик мергежилдиин негээр. Елена Давааевнага бергелер турза-даа, ону чүткүлдүг чоруубиле ажыл эртип, дүржулгазы хүн бүрү улгадып, болунуң ажылын эки билир эмчи. Аарыг кижилерни кабинетке хүлээп алырындан ангыда, үе-үе болгаш оларның бажыңнарын, ажылдап турар организациялары кезиидээп, будурулге черинин санитарлыг байдалын хынавышаан, чамдык аарыг кижилерге тааржыр чемнерни сүмелеп турар.

Елена Давааевна чонга лекция, беседаларны үргүлүү номчуп турар.

Поликлиниканың комплексти эмнээшкинерин кылып, рентген, рентген-диагностика, флюрография, кардиология эмчилерин каттыжып алган, аарыгларны баш удур болдурбас дээш ажылды билдилиг чоруткан, аарыг улусту илередип тыпкан, учётка ап турар.

С. Ковальчук-биле Е. Оюн боттарының ажылынга ханы бердингени-биле, аарыг кижилерге эптиг-эвилени, сагыш-чоңгыры болгаш бедик мергежилии-биле чоннуң хүндүткелин чаалап алган, боттарының профессионал байырлалын күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткуп турарлар.

ЧУРУКТАРДА: (үстүнде) Светлана Сергеевна Ковальчук биле Елена Давааевна Оюн.

Сазу, чуруу С-Б. Уйнукэйнии.

ООРУП ЧЕТТИРИИШКИННИҢ СӨЗҮ

1951 чылдың чазы Кол-Хемниң Дерзиг-Аксынга дыка эрте дүшкен. Ыяштарның бүрүзү частып, оът-сиген көлбеңейни берген. Ол час жеңээ кажан-даа үттүндүрбас. Чүге дээрге жаңа күш-ажылчы бажыңым мынан эгелээн.

«Дерзиг» колхоз чаа тургустунган болгаш, ажыл-ижи ажаанаирлаб-ла турган: тараа тарыыр аяттары-даа чедишпес, саанчыладыр улустаа тыешлбас. Харын ынчангаш жени, он беш хардыг уругну, саанчыладык аргаиы ол чүве. Мен аңаа ажок өөрүп турган жем. Оон бээр эрткен үжеп чылдарның дургузунда фермадан черже чарылбаан жем.

«Дерзиг» колхоз «Октябрь 14 чылы» колхозка каттыжарга, Дерзиг-Аксының фермазын Мергенге көжүрүп келген. Ам «Ленинчи оруу» совхозтуң сүт-бараан фермазы ол. Маңаа өгленип-баштаның, ажы-толумну өстүрүп чоңумга бараан болуп келдим. Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны деп хүндүлүг атты-даа алдым. Оон ээзи өдептенниистеп бээр чөгөрби ажыг чылдар дургузунда инек кадарып келди. Кайыыстың-даа күш-ажыл дептеринде биргезинде «Саанчы», өскезинде «Кадарчы» дээнинден өске жергежил бижиттинмээн.

Мерген сүт-бараан фермазында ажылдаарынга болгаш дыштанырынга таарыжчалыг байдалдар бүрүп тургустунган. Саанчы кижи саалда ап-парадын инекке кожарындаа өске ажыл барык-ла кылбастыр. А оон мурнунда саанчылар инекти ажаарындаа эгелээш, ышкаар-чемгереринге, кажаалаарынга болгаш кежээ баглаарынга чедир шуптурун кылып турду. Доч силосту балды-биле калын, шоодайда чүктеп-даа турбуус. Ол өдекти эжим, боттарывыс чашкынга чагыын-даа чордуувус.

Кадыг ажыл кылып чоргузуп-даа, улуг аарыг корбээн мен. Эрткен чылдың декабрьда хенертен аараш, жырыдай чоокта чаа эмчиден үндүм. Ийи ай дургузунда дыка-ла бергедээн болдум. Ынчангаш мээн ажы-тынымны алган будунуг эмчилерге четтиргенимни илередип, бо чүктүг бижидим. А олар — Серыг-Сеп эмнелгезиниң эмчилери Сергей Писаренко, Алла Тырышкина, Зинаида Кыыл-оол, эмчи сестралары Розалия Давоо, Людмила Бучады, Александра Өлбей болгаш бүгү коллектив-тир.

Екатерина КАРМА,
ССРЭ-ниң алдарлыг малчыны.

ОЛАРГА ЧОРГААРЛАНЫР

Чоннуң кадыын камгалаар ажыл-херекти чогуур деннелге тургузар дээш социалистиг чарыш Өвүр район эмнелгезиниң коллективинде база калбарган. Ылаңгыя аарыг кижилер чыдар салбырларның ажылдакчылары өскелерге эки үлегер-чижекти көргүзүп турар.

Пинти аарыглар талазы-биле чыттырып эмнээр салбырның улуг эмчизи Оксана Шыырап-овна Монгуш маңаа ажылдаза эдээн үр апарган. Ол түскай мергежилии практика кырынга билдилиг ажыглап, чоңга эвилен-эзлээн, бичезеткилиг барааи болуп келген. Ында-бүрү аарыгларны тодаразып, ону эмнээр талазы-биле ооң дүржулгазы бәйын, мергежили безээн. Аныяк коммунист О. Ш. Монгуш профэвилел месткомунуң ажылын багай авес удуртуп турар. Ооң эргелекчилээни салбырның сестразы Маннаи Иргит база чурттакчы чоңга хүндүткелдиг, үлегерлиг коммунист.

Эмнелгеде хөй чылдарда ак сеткиллиг ажылдап, хүн бүрүде кызымак күш-ажылы-биле аарыг кижилерни сагыш чоңгыр эмнеп турар эмчилер А. Борбай-оол, Н. Даржай, С. Монгуш, М. Сат болгаш өскелерге-даа эмнелгенин коллективи чоргаарланыр.

К. НАЧЫН.
эмнелгеде партия эге организациязының секретары.

АМЫР-ДЫЖЫН ХАРАВАС

Шом-Шумнуң калыр-берти аайлыг эвес, аъттыг кижи чоруур оруктар безин хөөрээ болгай. Чамдык черлерде машина оруу бар-даа болза, бергелиидеп чоланчылар ынаар чоруксавас. Ынчангаш Александр ийи шоодай дүктү артынгаш, Аллыы-Ишкин-Аксынче чортуп барыпкан.

Александр Оюнович Ондар — Чөөн-Хемчикте «Сут-Хөл» совхозтуң Ишкин салбырында өшкү кадарчызы. Оон салбыр төвүнде келген сураан дыннаш, конторага эртен чедип келдим. А малчымым, черде эртежи болгаш, мени мурнаан болду.

—Маңаа турган кижи, мал эмчизин сураглап турган чүве, ооң бажыңында баргаш магатчок — деп, контора эжиинге турган улус чугаалады. Оон Ондар Доткан-оолдуң бажының айтып бээрге, мынаар базыптым.

Бажыңга кээримге, мал эмчизи-биле кадарчы дажок чугаалашкан ордар. Чуганың кол уу — малым аарыгларын канчаар төлараарыры болгаш эмнээри. Эмчи малчынга элээн каш аргаларны айтып, сүмелерни берди. А оон соонда эмнерни база таалыпаан үштүп берди.

—Бо чазын сарыг хөй болган. Бо эмчи, харын, баш бурунгаар хемчээн алыы—деп, Александр Оюнович чугаалап ор

Эрткен-кыштың Александр Ондар Чоорганыкта хүр аянкан. Оон чылдагаавы —кыштаглаашкынга эки белеткенгенинде: чайын өшкүзүп эки семирткеш. чазагай сигенин кезип, өдээп болуп, кыштаан септеп алган. Кыжын чалының ажаалламы болгаш өлүг-бедиинин таарыштырып турган. Оон түнелинде «Бирги беш чылдың бо беш

Бүгү чурттарның пролетарийлери каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 145 (11643) | 1981 чылдың июнь 23, вторник | 1925 чылда үндезилеттингеи. | Өртээ 2 көп

КОМИССИЯ АЖЫЛДАП ЭГЕЛЭЭН

Барыын Сибирьнин нефть болгаш газ комплекизинин айтырыгларының талазы-биле ведомстволар аразының девискээр комиссиязы ССРЭ-нин Курпланының чанында ажылдап эгелээн. Ындыг комиссияның чугулазын эш Л. И. Брежнев СЭКП-нин XXVI съездизинге демдеглээн.

Комиссияның даргазы В. П. Курамин СЭТА-ның корреспондентизинге мынча деп чугаалаан:

— Барыын Сибирьнин нефть болгаш газ комплекизин тургузар база хөгжүдер талазы-биле хемчеглерни холбаштырар кылдыр комиссияны партия болгаш чазактың шиитпирин ёзугаар тургускан. Оон кол сорулгалары — министерстволарның, ведомстволарның киржилгези-биле Барыын Сибирьнин нефть болгаш газ комплекизин хөгжүдериниң перспективтиг программаларын ажылдап кылыры, оларның күүселдезин контрольдаары, а ол ышкаш комплекстин адырларын тазарыштыр хөгжүдер капитал салыышкынларын болгаш материал-техниктиг курланырлардың ажыктыг кылдыр ажыглаар талазы-биле саналларны белеткээри болур.

Барыын Сибирьнин нефть болгаш газ комплекизи тургустуган Тюмень база Томск областарның партия болгаш совет удуртукчулары, девискээрлериниң кол эргелелдериниң начальниктери, төлевилел болгаш адырлар институттарының удуртукчулары, РСФСР-ниң Курпланының харыысалгалыг ажылдакчылары, областарның план комиссияларының даргалары комиссияның составында кирген.

Уренгойнуң газ конденсады бар черинден нефть тывыжының аргаларын өөренип көөрүн, нефть болгаш газ тывыжының будурүлгелерин электроэнергиязы-биле хандырар айтырыгларны шиитпирлээрин комиссия эгелей берген. Улуг эргелерни болгаш чогуур аргаларны комиссияга тыыскан. Партияның XXVI съездизинин шиитпирлеринге дүүштүр ажыл-агый механизмин сайзырангайжытпышаан, комплекстиг тургузарынга киржип турар министерстволарның болгаш ведомстволарның ажыл-чорудулгазы улам-на дүгүрүштүгеи болуруи комиссия чедип алыр ужурлуг.

(СЭТА).

ЭКИ АЖААР, ҮРГҮЛЧҮ ХАЙГААРААР

Хоорайлар болгаш суурлар чаагайжыдылгазы чыл дургузунда үргүлчүлээр үзүктел чок ажыл. Оон баштайгы түлүк үезин часкы чаагайжыдылга болгаш ногаанчыдылга барык доозулган. Ленинчи коммунистиг субботникке белеткелдер үезинде болгаш ол чоруп турда, оон соонда республиканың хоорайларынга, суурларынга болгаш чурттакчылыг черлеринге хөй муң ыяш болгаш чадаң үнүштер тарыттынган, хөй кудумчулар, оруктар, херимнер, штакетниктер чаарты кылдыган болгаш септеттинген. Чурттакчылыг черлер кышкы бокүзүрүмден арыглаттынган.

Часкы чаагайжыдылга ажылдары Кызылга, Туранга, Хову-Аксы ажылчын суурга, Мөрен, Тээли, Чыргакы, Бүрен-Бай-Хаак, Алдан-Маадыр суурларга болгаш чурттакчылыг өске-даа черлерге организастыг эрткен. Бо чылын бригадалар төптерин, фермаларны болгаш эвээш чурттакчылыг өскеда черлерни чаагайжыдып ногаанчыдарынче киэзнгей салып турар апарганы малчыннарның болгаш механизаторларның амыдырал болгаш ажылдаар байдалдарын экижидеринге улуг идиг болур.

Социал хөгжүлденин бир чугула кезээ болур чурттакчылыг черлериң чаагайжыдылгазының ужур-дузазын билбес удуртукчу-даа, хамааты-даа бисте чок деп чугаалап болур. Ынчалзажок хоорай, суурларның санитарлыг байдалынче, чаагайжыдылгазынче болгаш ногаанчыдылгазынче чер-чер Советтериниң күүскомнарының бо талазы-биле доктаамал комиссияларының, совхозтар, бүдүрүлгелер болгаш организациялар удуртукчуларының, коммунал-ажыл-агый черлериниң болгаш санитар албаның талазындан чогуур кичээнгей салбайн турар фактылар болганчок-ла илереп турар. Моон-биле кады бо айтырыгны Советтериниң сессияларынга, күүскомнарынга, коллективтериниң болгаш хамааты-ларның хуралдарынга удаа-дараа чугаалажып турза-даа, оларның шиитпирлериниң элээн хөйү күүсеттинмейн турарын демдеглээр херек.

Амгы үеде чаагайжыдылгада чугула айтырыг болза тарымал үнүштерни эки ажаап, хайгааралары, суггат-биле доктаамал хандырары болур. Ылангыя бо чылдың кандаашкынныг болуп турары чүгле көдээ ажыл-агый культураларынга эвес, харын чурттакчылыг черлериң ногаан үнүштерине база багай салдарлыг болуп турарынче Советтериниң күүскомнары, коммунал ажыл-агый черлери, коллективтер удуртукчулары кичээнгей салыры негеттиниp турар.

Чамдык суурларда болгаш хоорайларда, оон иштинде Кызыл хоорайда, Ишкинде, Эрги-Барлыкта, Саглыда, Чаа Чаа-Хөлде Ак-Эрикте, Суг-Бажында дээш өске-даа черлерде тараан үнүштерниң ажаалдазынче, суггарылгазынче чогуур кичээнгей салдынмайн турарындан, тарымал ыяштар, скверлер, газоннар кадып турар дугайында сагыш човаан чагаалар редакцияга эвээш эвес кээп турар. Кызылдаң суггарылга машиналары чоокта чаа шимчеп эгелезе-даа, ажылы эки шуудаваан. Газоннарда, скверлерде суг дамчыдылгаларын харыылаар коллективтер септеп, чаа кылып түрзажок, ёзулуг суггат эгелевээн. Үстүнде адаттынган болгаш өске-даа суурларда тарымал үнүштерни бугасумун дамчыштыр суггарар арга турда оларны септеп, казып ажыглавайн турар. Херим-штакетниктерниң чогундан азы үрелгенниден ногаан ыяштарның үрелип турары хөй. Бо четпестерни чайладыры-биле чер-чер Советтери хөй-нинти организациялары-биле кады дарый хемчеглерни алыр ужурлуг.

Сөөлгү үеде чонуун сеткилинге таарышпайн, чурттакчылыг черлериң аян-шинчизин үреп турар чүүл дээрге улуг-даа, бичии-даа суурларда ажыглалдан үнүп, ээн калып турар бажыңнар апарган. Шынап-ла оларны суур бүрүзүнде соңга-хаалгаларын ойбайтыр каапкан, херим, сарапча чок апарган, чанында бок-күзүрүм овааланы берген турарын бо-ла көрүп болур. Бир эвес бажын ажыглалдан үнген, үрелген азы ээлери каапкан чүве болза, оларны хамаарылгалыг организациялар ээлери дораан чайладыр азы септеп кылгаш, катап ажыглаар ужурлуг. Бо болза, ол черниң ээзи болуп турар Советтериниң башкарар болгаш сайгарар ажылы-дыр.

Советтериниң күүскомнарының болгаш санитар албаның хайгааралының болгаш контролюнун кошкаандзи хоорайлар, суурлар чаның долгандыр, харын-даа иштинде «чайгаар» чыылган бок-тар көвүдээн, хоорай, суурларның тускайлаан бок төгер черлери чурумчуттунмаан ийикпе, харын-даа чамдыктарында чок. Бо ажылды чүгле «сезонныг» үелерде эвес, а харын ону үргүлчү, планныг чорударын чөр-чөр Советтериниң күүскомнары чедип алыр болза эки.

Чаагайжыдылгага болгаш септелгеге көрдүнген акша-хөреңгилер чөп болгаш бүрүн ажыглаттынган турар ужурлуг. Эрткен чылын Тес-Хем, Бии-Хем болгаш чамдык өске-даа районнар тускайлаттынган хөреңгилерни четче шингээттээн. Бо чылын ол сорулгага 2 млн. 600 мун ажыг рубль көрдүнген. Чурталга-коммунал ажыл-агый министерствозу, райкүүскомнар ол акшаларны долу шингээдип алырын, шын чарыгдазрын хандырары болгаш сан-хөө органнарын шынгыы контрольдаар хүлээлгелиг.

Наадымга уткуштур

КЫРГЫЛДА ПУНКТУЗУНДА

Кыргылда пунктузу совхоз төвүнүң мырыңай чанында. Амгы үеле ында ажыл хайныышкынныг. 22 электрилиг хачы, 32 кижи хол-биле хойну кыргып турар.

— Хой кыргылдазы чугула кампанияның бирээзи. Аңаа эки белеткенгеш, организастыг ажылдап кирген бис. Ажылчы планны тургускан, ол ёзугаар ажыл-иш чоруп турар. Пунктуга совхоздуң 15 муң ажыг хоюк кыргыыр, ону июль 1-де доозар сорулга салдынган— деп, кыргылда пунктузуның эргелекчизи Т. Б. Бүрбү-Сээп бистерге чугаалады.

Шынап-ла, ажылды багай эвес организастааның бүзүрел көрдүвүс. Хой кыргыкчыларынга, дүк сорттакчыларынга, хачы бистери чидиглкчилерге-даа баарга аналарар кижи чок,- кызымак ажылдап турары илден.

Хой кыргыкчыларының ажыл-ижин соңуургай бердивис.

Кыргыкчыларга мурнуку чылдарда ажылдап турган дуржулгалыг кижилерни киирген.

Кыргыкчыларның болгаш өскелериндаа ортузунда социалистиг чарыштың негелделерин база шаңнап-мактаарының хемчеглерин ажылдап кылгаш, көскү черде аскан, оон түпкелин чели хонгаш-ла үндүрүп турар болду. Кыргыкчылар аразында социалистиг чарыштың бирги черинде Сергей Оюн чоруп турар. Хүнде 56 килограмм дүктү ол кыргыыр тургаш, 102 кг чедирип, колдуунда ийи норманы күүселип турар. Кыргыкчылар Сандак Биче-оол, Максим Көк-оол, Татьяна Далаа-Сүрүн, Кара-кыс Чоңдан олар хүн нормазын доктаамал ажыр күүселип, мурнакчыларның одуруунда кирген.

Жданов аттыг совхозтуң хойжулары бир баштан-на 2 кг 700 грамм дүктү кыргып алырын хүлээнген. Амгы үеде пунктуда кыргыттынган хойларның бирээзинден-не ортумаа-биле 2 кг 500 грамм дүктү кыргып алган. Кыргыс Доңпактың хоюнуң бирээзи-ле 2800 грамм дүктү берген. Амдыызында ол эки көргүзүг.

— Дүк кыргып алырының болгаш ону күрүнеге садарының планын күүседириниң аргалары бисте бар — деп, совхозтуң директорун Б. К. Монгул-оол чугаалап турар.

Баштай кыргаан хойларның дүгү планга четпес-даа болза, моон соңгаар эки дүктүг хойларны кыргыыр, ынчангаш бердинген даалганы күүседирлер.

Ажыл-агый бирги чартык чылда бештонна дүктү садар, ону ажыр күүсеткеи.

Хойларны дүрген кыргыыры эдикчи-мастерлерден база хамааржыр, ынчангаш ол хүлээлгени Эрелчин Мандал-оол биле Ховалыг Төмүр-оол эки күүседип келгенин эш-өөрү мактап турар.

Партия организашкызы пунктута чорудар масса-политиктиг ажылдың планын чогаатказ, көскү черде аскан. Политинформаторларны, агитаторларны бижылаан. Көргүзүг самбызынга кыргыкчы бүргүзүнүң кылган ажылын хүн бүрү бижиирни чүрүмчүткен.

Хой кыргылдавын кыска хуусада организастыг чорудар дээш хемчеглерни совхоз дирекциязы ап турар.

Т. ХЕРТЕК.

Улуг-Хем район.

ЧУРУКТАРДА: кыргыкчылар Сергей Оюн (аддаанда) биле Сандак Биче-оол.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотолары.

МАЛЧЫН БОЛГАШ МААДЫР-ИЕ

Хүлүмзүрээн хүрең арыннығ, чазык-чаагай шырайлыг, эрестинин херечилеп турар шолбаны кыптыккан, дозуракпаан улуг карактарлыг, аваангыр-кашпагай Даңзы Маадыковна Күжүгет Бай-Тал суурда чаңгыс чер чурттутларынга хүндүткеллиг кижилериниң бирээзи.

Кадыр-кашпал шораанныгга, чалым-туруглуг даглагга үргүлчү-ле өшкү кадарып, оон бажын дозуп кылаштап чоруур болгаш ындыг ийикпе. Даңзы Маадыковнаның чиик адак, аваангыр-кашпагайы хөлчок. Оон үе-чергези чамдык кижилерни эскерип көөр болза, кылаштап чоруурун безин аар болдур ийин.

Даңзы Маадыковнаны танывас кижи баштай көргеш, үжеи хар иштинде боор деп бодаар. Хөлчок аныяксыг. Чугаакыры, чазык-чаагай сеткили-биле кижиниң өөрүшкүзүн хайныктырып келир.

Ол ашаа Данар Иргитовичбиле өшкү кадарып эгелээнинден бээр 25 чыл эртип турар. Олар ийилээн-огленип, амыдырал-чурттагга тудуп, олуржуп алган чылында-ла комсомолчу путёвка-биле өшкү кадара берген. Ол-ла хевээр малчын болуп ажылдавышаан. Чаңгыс чер чурттуглары оларны ам шыырак малчыннар деп санап турар.

Даңзы Маадыковна биле Данар Иргитович оларның кыжын-даа, чайын-даа өшкү кадарар черлери хөлчок кадыр, куду көөрге, баш дескинер, чүрек сиилээр. А олар боттары аңаа пат-ла өөренип, чаңчыгып калган.

Өшкүнүң маңнаганы аайлыг эвес. Ынчангаш бажын дозуп кадарбас болза, оът баштап, арлып чоруп каар. Оларны чүгле кашпагай, эрестиг кижи чалым-туруглуг даглагга дозуп кадарып шылаар.

Кыжын Хемчик бажыңче талыйтар ырадыр көжүп, Туралыгның кадыр-кашпал дагларының аразынга барып хонуп алыр. Кыштагны долгандыр куржаагылыг кадыр-кадыр кара даглар хүрээлээн. Ёзулуг-ла өшкү малдың ораны чеп ол.

Чайын Хемчиктиң айыраң чечек үнген сериин, ырыг агаарлыг, чүм оттуг чайлагларынга хонаттап көжүп, одар-белчиир солуп, өшкүзүн семиртир.

Чолуураалар карарып, оът-сигеи сөөктелип, шартылаалар эдип эгелеп турда, хоочуи кадарчы шынаже кирип кээр. Оларның чымыштыг ажылынаан.

Комбайн септээр черниң тудуу база бүтпестээш туруп берген. Совхозтуң план ёзугаар тудар объектизин «Тыва совхоз тудуг» бүдүрүлге каттыжышкынының № 3 КМК-зы «ажыглалга кирер каапталы» дээш, дөрт кереэни чарып алган. Дөрт хаваазы түттүнгүже шыырак-ла ажылданнар. А оон соонда үк тудугну ара каапканнар.

Совхозтуң бөдүүнүң шыдалбызы бялдингир болгай. Дээвирир шывар плиталар, улуг күчүлүг кран ында чок, ону кылыптар бедик мерге жилдиг ажылчыннар чедишпес. Оон ужун ол объект ажыглалга кирбейн чыда, «үш-харлап», «кыраан».

Нефтебаза, мал чемни борбаандылаар цех, комбайн септээр блок — бо тудуглар совхозтуң планында көрдүнген. Бөдүүнүң күжү-биле тудар объектилер болур.

Күрүненiң хөй түңнүг акша-хөреңгизин чарыгдап тургаш, кылган тудуглар, чогуур ой-шаанда ажыглалга кирбейн, ара октаттынганынга кым бүрүлгүл? «Тыва совхоз тудуг» бүдүрүлге каттыжышкынының № 3 КМК-зы, Сельхозтехкүркомнуң Чадаанада районнар аразында каттыжышкыны совхоз-биле чарып алган кереэлерин чүнүң ужудан күүсеттээнил?

Совхозтуң дирекциязының талазындан үк объектилерни ажыглалга кирер даэш дээштиг арга-хемчеглерни албайн келген. Ынчангаш үк ажыл-агыйга эргежок чугула нефтебазаның, септелге черинин, мал чеми борбаандылаар пехтин тудуу доозулбайн турарында совхозтуң удуртукчуларының бүрүүзү чок деп болбас.

«Чыраа-Бажы» совхозтуң, № 3 КМК-ның, сельхозтехниканы каттыжышкынының удуртукчулары, инженер-техниктан ажылдакчылары ара турупкан объектилерниң тудуш шуудалын чорудар талазы-биле камгы хемчеглер алыр болап турбайлы?

М. ӨНДАР.

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ЭВИЛЕЛ СОВЕДИНИҢ БОЛГАШ НАЦИОНАЛДАР СОВЕДИНИҢ ТӨЛЭЭЛЕКЧИЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ ХУРАЛЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Эвилел Соведининиң болгаш Национадлар Соведининиң Төлээлекчилер чөвүлелиниң хуралы дүүн, июнь 22-де 18 шакта Кремльге, ССРЭ-ниң Дээди Совединин палаталарының хуралдаар залынга болган.

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ОНГУ ЧЫЫЖЫНЫҢ БЕШКИ СЕССИЯЗЫНЫҢ АЖЫТТЫНАРЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң онгу чыыжының бешки сессиязының Эвилел Соведининиң болгаш Национадлар Соведининиң каттышкан хуралы-биле Кремльдиң улуг Ордузунга ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң хуралдаар залынга июнь 23-те эртенгининиң 11 шакта ажыттынар.

МАЛ ЧЕМНЕРИН БЕЛЕТКЕП ЭГЕЛЭЭН

ЙОШКАР-ОЛА. Витаминниг сигеи далганы белеткээр ажылды Марий АССР-ниң колхозтарында болгаш совхозтарында эгелей берген. Малга чугула ол чемни белеткээр 160 ажыг агрегаттар республикада тургустуган болгаш оларның хөй иурүүзү амгы үеде ажылдап турар. Ажыл-агылдар бо чылын 40 муң тонна сигеи далганы белеткеп эгелээн. Ынчаар белеткээн сигеи далганының шынары бедик болуп турар.

КРАСНОДАР. Көдээниң хөй муң сигенчилери хол кадырлары-биле хемнер эриктеринден сигенин кеспишаан, мал чемни белеткээр чугула хереккө үлүүн киирип турар. Оруктар кылыгларындан болгаш эзимнер иштинден сигеи кезилдезин олар база эгелей берген. Кескеш, кургаткан хөй муң тонна ногаан сигенин мал фермаларынга болгаш комплекстеринге чедирип турар.

КЕМЕРОВО. Малга арбыш чемнерин белеткээр сорулгабиле Кемерово областың колхозтары болгаш совхозтары бар аргаларны бүрүн ажыглаарын шиитпирлээн. Машина-биле сигенин кеспиимес эзимнер иштинден, хемнер, хөлдер, оруктар кырынган сигеи кезилдезинге ажыл-агыйларның хөй муң сигенчилери киржип, хол кадырлары-биле мал чемниң белеткелин чорудуп, бедүүн чемнерни белеткеп турар. Сигенчилерниң бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга, чурттаарынга, дыштанырынга таарымчалыг байдалдарны тургускан. Майгынган түр хоорайжыгаштарны, столоваяларны, чунар-бажыңнарны организастаан.

Сигеи белеткелинде эвенолларның болгаш бригадаларның аразынга социалистиг чарышты калбарткан. Планнан ажыр үүе муң тонна сигеиниң белеткээр сорулга салдынган. Ол сорулганы күүседириге студентилер болгаш школачылар база киржип турар.

КИШИНЕВ. Молдавияның ыяш ажыл-агый будүрүлгелериниң ажылдакчылары эзимнер иштинден, чоогалардан сигеи кезилдезин эгелээн. Кескеш ногаан сигеиниң олар бо чылын эзимнер чоогунга боттарының тургустуганы мал фермаларынга чедирип берип турар. Ол фермаларның биргээн-ле чүстен эвээш эвес молдургаларны семиртир алырап турар. Ыяш ажылдакчылары боттарының фермаларынга молдургаларны колхозтардан садып алган. Оларның лузалап фермалары бо чылын беш үүе тонна эътти будүргеш, суурлаге дузаар.

Эзимнер чоогунга бөлүп, оларны организастаан, молдургаларны колхозтардан сатып алырдан, семиртир аймаар талазы-биле ында ажыл-агый будүрүлгелериниң ажыл-ишчилериниң, ол ышкаш Молдавия республиканың партия болгаш совет органнарының депутады.

(СЭТА).

ЧУУЛДАНЫ ДООСКАН

«УТКА 25 чылы» совхозтуң Арыскан салбырының сүт-бараан фермазының ишчилери малчыннарның республика Наадымынга чедишкинниг ужуражыр дээш, 933 баш инектиң часкы эмээшкинин база чуулдазын мал эмчилери-биле кады чедишкинниг дооскан.

Саар инектерни бо хүнде Ашак-Кежин деп черни шыктыг, көктүг одарынче көжүргеп, оларны саачылар ол-ла черинге барып саап турар. Арыскандан саачыларны инек саар чайлагга чедирсөөртүрү-биле салбыр баштаар чери тускай автомашинаны быжыглаан. Чолаачы Каадыр-оол Хуурак саачыларны, кадарчыларны озалдаашкын чокка чедирип турар.

Бо чайын сүт-бараан фермазының инектерин ийи черге: Хүүле биле Улуг-Алаакка чайлэгладыр. Ында саачыларның, кадарчыларның чурттаар ораи-турлаан Дойбуу Түлүштүн удуртқан тудугжу звенозу септеп дооскан.

Л. НАЧЫН-ООЛ.

Улуг-Хем район.

Депутат БУЛУҢУ

АКТИВТИҢ КИРЖИЛГЕЗИ-БИЛЕ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Кадык камгалал, социал хандырылга болгаш спорт талазы-биле доктаамал комиссизы бодунга хамаарышкан адырларда ажыл-херектии байдалын өөренип көрүп, өөң келген чамдык чугула айтырыгларны бодунуң хуралларынга чугаалажыр турар. «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлериниг дүүтүр улус депутаттарының Советтериниң сорулгаларының дугайында» ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаалыдыда Советтериниң сессиялары, күүскомнарның болгаш доктаамал комиссияларның хуралдарын белеткээри болгаш эрттирери экижидер, коллективтиг-биле шын шиитпирлерни дүүлээп алыр төлээде ол ажылдарга активтерни калбаа-биле киришпээри дугайын база айтыкан.

Доктаамал комиссия бодунуң ажылын чорударда база хуралдарынга чугаалажыр айтырыгларны болгаш оларга хүлээп алыр сүмелерни белеткээрде үстүнде айтыкан доктаалда чүүлдерни удуртулга болдуруп турар. Ынчангаш комиссия ажылын планнап, айтырыгларны белеткеп турар үезинде комиссия кежигүннеринден аңгыда специалистерни болгаш активти киришпээри баш удур көрүп турар. Шынап-ла бо комиссиянга хамаарыжып турар адырларның, ылангыя кадык камгалалдың айтырыгларын специалистерни киржилгези чокка шын анализтеп көөрү, тогумчалыг сүмелерни хүлээп алыры берге болдур.

Комиссия бо чыыштың эрткен үезинде элээн каш чугула айтырыгларны чугаалажып көргеш, чогуур сүмелерни специалистерниң киржилгезибиле хүлээп алгылаан. Тандың районда чоңнуң социал хандырылгазының байдалын чугаалажып көөр муруунда шын байдалды анализтеэн. Комиссияның берген сүмелериниге үндезилеп хемчеглер ажылдап кылгаш, социал хандырылга кылдыын боттандырган сөөлүнде аңаа бар турган чамдык четпестер чайлаттынган болгаш социал хандырылга албаны элээн эккижеэ.

Эрлин районда чоңнуң медицина хандырылгазын болгаш кадык камгалалының өскө-дээ айтырыгларын доктаамал комиссияга хаяы сайгарып көргеп. Оон түнели районнуң эмнелге комплексизиниң тудуун дүргеп доозарынга, ооң дерилгелерии шалыпкын четчелээриниге болгаш турузарынга, малчыннарның меденина хандырылгазын улам эккижиринге идиг берген. Ол ышкаш доктаамал комассия республиканың чурттакчы чоңнуң рентген шинчилгезинии байдалының дугайында айтырыгны бодунуң хуралынга чугаалашкан. Айтырыгны белеткээн турда илереэни чүл дээрге, рентгенниң кончуг эки болгаш улуг эртектиг аппараттары районнар эмнелгелеринде четчири-биле бар. Ынчалзажок оран-бажың чок болуп турарындан олар тургустунмайн турар болган. Рентген аппараттарын тургускан чамдык черлерде оран-бажыңнары тар, санитарлыг негелделарге дүүшпес болуп турар. Бо чылдагаанарның туружуудан республиканың чоңнуң рентген шинчилгезин эвээш эртип турар болгаш рентген дузазы-биле эрте-ле, баш удур илередип ап болур аарыглар билдинмейн хевээр артып турар деп комиссия демделээн. Ынчангаш доктаамал комиссия рентген аппараттарын тургузарынга тараымчалыг оран-бажыңнарны болдунар-ла дургени-биле тыварын райкүүскомнарга сүмелээн.

Кадык камгалал, социал хандырылга болгаш спорт талазы-биле Дээди Советтиң доктаамал комиссизының сүмелерии улус депутаттарының чер-чер Советтери, оларның күүсекчи комитеттери, чамдык министерстволар болгаш ведомстволар удуртукчуларының шын билип, чептүг деп хүлээп ап турары болгаш оларны сайгырар талазы-биле хемчеглерни ап турары демделевенчиг. Сүмелерии ынчаар көрүп турарындан Эрлин, Таңды районнарга биче эвес ажылдар кылдыын, хей четпестерни чайлаткан. Ынчалзажок комиссияның сүмелерии чедир үнелевес, оларга хамыбүрү чылдагаан тыртып, чүл сөс-биле харыылаарын орадажыр фактылар ам-даа эвээш эвес. Ынчангаш доктаамал комиссия бодунуң ажыл-чорудулгазын улам идепкейжиттишаан, сүмелериниг күүселдезиниге контрольду шынгы тургузар сорулгазы салган.

А. ВЕРЕЩАГИН.
доктаамал комиссияның даргазы.

ХҮН БҮРҮНҮҢ АЖЫЛЫНГА

Чер-чер Советтериниң, ооң доктаамал комиссиларының хүн бүрү ажыл-чорудулгалы хей талалыг. Социал-культура тургузугга, экономиканы хогжүдеринге оларның киржилгези улуг. Ылангыя соңгукчуларның чагыгларын амыдыралга боттандырарынга доктаамал комиссиялар чагыгларын ажыл-херек әңгелелии канчаар тургусканы-биле таныжып, арга-дүрбүлгезин, солушкан болган ыяа бот-башкарылгалыг хей-нииги организациялларының чоңнуң чурттап турар черинии айтыы-биле киржилдиге ажылын канчаар чорудуп турары-биле танышкан.

Райкүүскомнуң планын ёзугаар апрель майда болуп эртеен семинарларга Аксы-Барлык кодээ Советиниге соңгукчуларның чагыгларының күүседелии боттандырыл турарының, Ак-Довурак хоорай Советиниң доктаамал комиссияларының, депутаттар болуктериниң ажылының дүрбүлгалының дугайында айтырыгны чугаалашкан.

Ай санында эртип турар бо өөредилгелериниң ажыы улуг.

Район Советиниң маан удуртканын чурттала-коммуналл ажыл-агыйының, чагагайжыдылга болгаш орук тудуунуң талазы-биле доктаамал комиссия ажылын планнаан ёзугаар чорудуп турар. Комиссияның хүралдары доктаамал эрткип турар болгаш ол чугула айтырыгларны аңаа чугаалажып, шиитпирлеп келгенис.

Советтиң жанкөзөрилге чурттакчылыг черлериниң чагагайжыдылгалы комплекстиг иткен ёзугаар кадыының турар. Оон-биле кадыы коммуналл бүдүрүлгелериниң ажылын, чурттала фовлуларының септелгезиин, тудуг планнарының күүседелии комиссия шыңгыы киҥээнгейде алган болгаш ол талазы-биле дыңналдарыны чорудуп турар болгаш оон түнелиин хуралынга чугаалажып келген. Аңаа хүдээп алынган шиитпирии күүседелии боттандырары-биле бөлүк хемчегдер алдынып турар.

Ооруктарны, көвүрүглерни катап чаарты ааг кылырынга, оңу түүлүп, чагыгларга киирерииии айтырыгларын шиитпирлежиринге комиссияның киржилгези улуг.

Доктаамал комиссия соңгукчуларның чагыгларын күүседиринге база идепкейлиг киржип келген. Амыдыралга боттандырар ужуглуг 15 чагыгның 7-ии күүсетингеен. Чижээ, соңгукчуларның чагыын ёзугаар Хөнделеде бедик вольтуулу электри дамчыдылгазын киирген, көвүрүглерни түүлүп, ажыглалга киирген, чурттакчылыг черлерни алаш-ноон будуктарны түткен. Аксы-Барлык сурлуг улустарга ажыглалы ажылар айтырыг шиитпирлеттинген.

Чурттакчылыг черлерни эдептээжылары, күдүмүлерге электри чыры киирери, уалның кодиннарга чурттала бажыңнары немей түдары шиитпирлеттинии турар. Оон күүседелии шыңгыы контрольда.

Ак-Довурак хоорайда чурттала бажыңнарының, культура албан черлериниң капитал септелгези кежүүнген графигинде күүсеттинмейн турар. Күүседе дээш хайгаарал, контрольлуг компаниядан «Шагонарташстрой» трест чурттала шөлүн ажылдага киирер талазы-биле планның күүсеттейин турарыилан комбинат ажылчыннарны чурттала бажыңнары-биле чедир хандырбайн турар. Оюу беш чылда хоорайга 44546 дербелчии метр чурттала шөлүн түдүп, ажыглалга киирер турган, оон 24083 дербелчии метрин ажыглалга киирген. Комбинатта 382 иг-бүле чурттала шөлү-биле чедир хандыртынмаан, иниии чурттала черлериниг аалчы-лар бажыңнарында чурттап турар кижилер «көш» ниет. Бо чүүлүн айтырыгны турускаанында чедир шиитпирлеттинмеен турар чугулелии бистии комиссия түлүг орга-низациялары-биле кады кичөөнгейде алган.

Районнуң бүтүү чурттакчылыг черлери ий ажы чаагайжыттынган, үзеглелиг ко-рум-чурумнуг сууг, хоорай дээш социалистиг чарыштың калбарткан. Бо чылдың бирги кварталының түнелди-биле чаагайжыдылга талазы-биле көскү ажылдар кылдыынган. Үжен үш чурттала бажың-нарының капитал септелгезин чорутпан, 350 погон-метр чал штабелникти тургузуп, 210-ну септеен, 9 кудуктуг авталга-септелгезин чорутпан, автобус доктаар үш черии аас дериин тургускан.

Барлын-Хемчик район Советиниң чурттала-коммунал ажыл-агыйының, чаагайжыдылга болгаш орук тудуунуң талазы-биле доктаамал комиссизы бар аргаларны долу ажылдаан, бодунуң мурнунда салган сорулгаларын күүсеп-тир дээш улам кыпсыыр ажылдаар.

В. ГОЛУБЧЕНКО.
доктаамал комиссияның даргазы.

Галина Алексеевна Эйснер—Каа-Хем суур Советиниң депутады. Аныяк депутат соңгукчуларның бузурелии ажыл-херек-биле шыңыдыр дээш кызымак ажылдаа турар.

Каа-Хем суурнуң № 20 соңгуада округунуң соңгукчулары-биле депутаттың харылзаазы эки. Г. Эйснер округунга айда бир удаа барып, соңгукчуларының ажылдамдыралын хайгаарывышаан, Советтиң элчелиг сессиязының шиитпирлерин оларга таныштырар ийикпе, азы кандыг-ла бир айтырыг дугайын албан чугаалажыр. »

Депутат чүүле округунга эвес, коллективиниг хей-нииниинг ажылынга идепкейлиг киржип, ында хей-нииги организациялларының ажылынга киржип, дузалажып, арга-сумезин бээр чаңчылдыг.

ЧУРУКТА: депутат (оң талазында) Г. А. Эйснер биле Кызыл районнуң холушкак бараанныр садыында профэвелдиг каттышкан комитединиң даргазы В. В. Иконникова оларның ажыл дугайын чугаалажып олурары.

Айтырыглар. харылаи берээл

КЫМ УДУРТУРУЛ?

«Эш хуу судтарының ажыл-чорудулгазын кым удуртуруп?» Ол айтырыга харылаа бээрии бистии комчүкчуларывыс редакциядан дилээн. Анда харыыны моон алаанда парладывыс.

Эш хуу судтарының дугайында РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Чарлыы-биле бадылаган Дуруи ёзугаар район, хоорайлар, хоорайларда районнар кодээ болгаи суулдар девискээринде бүгү эш хуу судтарының ажыл-чорудулгазын улус депутаттарының чогуур район, кодээ болгаи суур Советтери удуртуп.

Бүдүрүлгелерде, албан организацияларда черлериниде, дээди болгаи ортумак тускай өөредилге черлериниде эш хуу судтарын удуртуруп профэвелдиг фабрика, завод, тус чер (цех) комитеттери боттандырар.

Коллоптарда, чурттала ажылдал конторалларында, бажың эргелеттерииң эргелеп турары ааы кудумну комитеттериниде бактаап турар бажыңнарда, а ол ышкаш кедээде чурттакчылыг черлерде болгаи суулларда эш хуу судтарының ажылын чогуур чер-чер Советтери, оларның күүсконнары дорт удуртур.

Эш хуу судтарының ажыл-чорудулгазын удуртуру болгаи контролдаарын боттандырарынга, эш хуу судтарыиға методиктиг дуза чедирериниге, оларның ажылын үштап-башкарарынга, өөредилгезин болгаи ажылының арга-дүрбүлгезин солуурун организациялларынга чер-чер Советтериниң күүсконнарынга, профэвелдериниң фабрика, завод, тус чер комитеттериниге дуза чедирер сорулга-биле улус депутаттарының район, хоорай (районнарга хуваавааи хоорайларга), хоорайларда район Советтериниң күүсконнарының чанында эш хуу судтарының ажылының талазы-биле хей-нииги көөрдедериин тургузар.

Эш хуу судтарынга хөөйлу-дүрүм талазы-биле дузаны юстициа прокуратура болгаи суд организары көргүзер.

БАШТАЙГЫ ДҮРГЕКТЕР

«Улуг-Хая» совхозтуң хоорун малчыны Шыырапай Конгаажап Сенестиң кыргыдан пунктузунче бир кодаи хойларын кыргылары-биле экселгеп. Кожааже сууп киритерик-биле кыргыкчылар мурнуи булаажып, хөөрээи хойларны түлүп ап, улаа-дараа кыргып киритпелер.

Учётчик Опук-оол Долаанович Сүге баштайгы улуг дүргек дуктуг деңнелээн:

— 3 килограмм 800 граммдыр. Чамдыктары барык дерт килограмм чедип турар. Моон алгаш көөрге, хой бүрүүлеп алыр дук элбек болуур хевирлиг— деп, билектериэ сывырып кааннаи, халаң кара залаттыг аныяк оолдуу чагыды.

Оң эртеен чыдын күүүнүүде шерит албаннадын калаашкан. Пенсионер дразы Айыраа Шалган-биле кады ажыллап турары бө. Ол кыргеи 64 хырлыг-даа (болза, ыяыктардеи дуваавас, шылыкшы дой кыргыыр болду. Пункт эрелекчиин Хууракай Анай-оолдуң ону шылыкчылариың арааидан бир дүүлүг алдавы-даа таварывга эвезин көрдүүс.

Бригадир пунктуда ажыл-ажыглалга киирер чогум-на оон ажылчыннарындан хамаарыжыр.

Июньуи 25-ке чедир 62-ги КМК-ның түдүүшүлары болгаш электриктер, сантехниктер бирээзи-ле 1000 дербелчии метр шөлдүг 6 теплицаны ажыглалга киирер үзүрүт. Ол он бирги бөш чылдың баштайгы чылының ажыглалга киирер үзүрүт түдүүн теплица комбинадының ажылчыктары четпиккей маан турарлар. Таиға станциядан 600 ажыг тонна торфту сөөртүп өөскелеп. Комбинаттың ажылчыннары демей бүдүрүлге черлериниг белгедеди эрткен. соңгуулаштерии четпеден турар. Комбинаттың ажы үеде ажылдап турее үш теплицаның херек Кырында бөөрии продукциялың шыырыны болгаш сиилеп алыры. Кеж-Тейиң теплицазы республика чамдыктырын болгаш өскө-дээ туруктакчыыг черлерии чылдың бүтү дургузунда ногаан чем аймаабилеп бүрүн хандырып шыпаар.

Т. МОНГУШ.

ЧУРУКТАРДА: теплицаның бир кезээниң түдүүнүң киитээ чөпүрү. комодавстаг бригадалың кежигүнери монтажылаар (болгаш талалыда) — Н. Т. Довторов, В. С. Николаев болгаш В. Е. Иванов олар.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозары.

МЕРГЕЖИЛИНИҢ МАСТЕРИ

Монгуш Көкшаал школазын чылдырында-ла медээлер болдуруи шиитпирлээн. Чылгы эдиттиилелдеринде ол трактористер арааныан чөпке шыяес. Оон техниканы сунгуулуг ёзугаар, чамдыктарды, трактор септеп тургаш, ында ажылдаг кезээктер турарын тайыбырлап бээрер. Оларның тайылбырын ол кичөөнгейлиг дыңнаар турган. Чеди класс доозаан, чайгы дыштаныгдыында трактористерге дузалажыктап чайлаан.

Сес класс доозаан, үш хире чыл ажылдаан, өөредилгеэнге уламчыларын ол ада-иези-биле сүмелешкеи. Олдуунуң күзелии олар деткээнер. Ол кузээнии ёзугаар колхозка ажылдай берген. Сезонныг үелерде ол трактористерге дузалажып, кышкы үелерде өөдээ ажылагый машиналарын септеэнии келгее. Ол өвааккан ажылынга кызымак, биче оскелиг бооргa, улуг ажылары деткиирлер болгаш арга-сумезии бээр турган. Ынчаар мактадыг ажылдап, хей-нииги ажылдарыдан чыпсыыр. механизаторларның кадбак биилгиг мергежилиниг шынылгазын холга алгаш, колхозуига ажылдап чедип келген. Баштай ДТ-54 деп иези трактордуу ажыл берип какпа. Ол трактордуң ажыл чыдын муиуп, камнып эдилеэш, өскө ондарже шилчиткеп. Оон соонда МТЗ-50 деп трактордуу колхозтуң баштап чеди бергеи. Чоорту ол мергежилиниң мастери болуп, аныяктарның дүрбүлгалдыг дагдыылакшыны аварган. И. Калгаяаш, К. Кыргыс-оол, Х. Даш-оол мышаа аныяктарны мергежилиниге доктаамал өөредип келген. Оон оолдарын Андрей биле Оттук-оол олар ажылының ижии салган. трактористей берген-дер.

Конзак-оол Тастаан-оолович бо-ле ажылынга 23 чыл чедип чоруур. Бо уениг иштинде ажыылаан ажылы-биле өскүзүүлерге. Колхоз» совхозиие пионер, ажыл-агыйиые экономиканы чыл бүрүие бижээнии, ажыглаан. Анаа хоогун трактористер-ге киирип келген үзүүт-дер биче эвес. «Чыраа-Бажы» совхозка тре-түнелдиг ажылдарны дээш аяа шаннааларны тыпсып келген. Онгу бөш чылда «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп черек демдектерии. Ленииии юбилей медалы-биле шаннаткан.

Дүрбүлгалыг тракторист очаалган ажылы-биле моге-лештир үзүүт контроль бөлүүнүң даргазы болган Чыргаиы кежээ Советтиң депутады кулээлелериэ база үзүүт-лиг күүсеваи турар.

М. ЧАШ-ООЛ.
Чаа-Хемчик район.

ЧАГЫГ ЁЗУГААР...

СЭКП-ниң XXVI съездизиниге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелиинде «... Чер-чер Советтериниң ажыл-чорудулгазында хей солуун, чаа түүлдер көстүп келгилеэн. Олар түс черниң ажыл-агыйының, чоңнуң хандырылгазының айтырыгларыиче киҥээнгейии көшкатпайн, экономиктиг болгаи социал байдалын хандырарыига улам улуг салыышкыны киирип турар» — деп айткан.

Чыргакы кодээ Советиниң күүскому ооң депутаттары, доктаамал комиссиялар соңгукчуларның чагыгларын амыдыралга боттандырар талазы-биле боттуг хемчегларии ап чорудуп турар.

Эрткен чылдың февральда чер-чер Советтериие болуп эрткен соңгуулаларда чурттакчы чондан киргеи чагыгларның ол бирии амыдыралга боттандырары-биле бадыгаан. Оларның күүседелии чедип алыры-биле ол дораан, кирдүгеи хуусаазында чагыг бүрүүн аңгылап белеткээн, оиу күүседи аңаа организацияларның, бүдүрүлгелериин удуртукчуларыига даасқан болгаи ол дугайын доктаамал комиссияларга, депутаттарга дыннаткан. Чагыгларның күүселдезиниң канчаар боттаныл турарының дугайында оиу харылаан турар улуттукчуларның дыннадыгарын Советтиң күүскому доктаамал ап турар. Ынчангаи аңаа харыылга улуг, күүседеге контроль ыяыгыы. Ооң-биле кады чамдык хемчээли биче чагыгларны күүсединиге соңгукчуларның боттарын округ аайы-биле кииришпээрии ыяыда чедип алган.

Советтиң депутаттарыига соңгукчулардан эрткеи чылын киргеи чагыгның 5-и бө хүиерде амыдырала боттанган. Чижээ, чагыг ёзугаар «Чыраа-Бажы» совхозтуң Чыргакы салбырында 5 автомашина, 7 трактор киреер гаражты түдүп, ажыглалга киргеи. Совхозтуң ажылчыннарыиың ийи аал ишти чурттаар чурттала бажыңнар немей алган. Культура базыңының чанында кудукту өруүпеп кылгаш, аңаа насос салгаш, котельнаяга бошкап. Суурнуң чурттакчыларының чагыы-биле бир кудукту немей тургускан.

Чыргакының малчыннарының дилээ-биле Чодаа-Дагда болгаш Кожагарда кыштагларга ийи чурттала бажыңын түдүп, ажыглалга киргеи. Ооң-биле кады ам ында ийи чаа кажаа база немешкеи. Деиниг иштии түнели ол.

Үстүиде түттуиган түдүгүлерии түдүп, ажыглалга киргеи. Чурттала бажыңнарга ийи чурттала бажыңын немей алган. Культура базыңының чанында кудукту өруүпеп кылгаш, аңаа насос салгаш, котельнаяга бошкап. Суурнуң чурттакчыларының чагыы-биле бир кудукту немей тургускан.

Чыргакының малчыннарының дилээ-биле Чодаа-Дагда болгаш Кожагарда кыштагларга ийи чурттала бажыңын түдүп, ажыглалга киргеи. Ооң-биле кады ам ында ийи чаа кажаа база немешкеи. Деиниг иштии түнели ол.

Үстүиде түттуиган түдүгүлерии түдүп, ажыглалга киргеи. Совхозтуң ажылчыннарыиың ийи аал ишти чурттаар

Он бирги беш чылдың базымнары

ТЫНДА КАНДЫГ БОЛУРУЛ?

Ыраккы Чөөн чүктүң аныяк хоорайы Тында Байкал-Амурнуң демир-орук магистралының найысылалы болуп турар. Бо беш чылда БАМ-га демир-орук шимчээшкини долузу-биле ажыттынар. Ынчан БАМ кандыг апаарыл?

ПМА-ның корреспондентизин Равиль Биктагиров СЭКП хооркомунуң бирги секретары Юрий Есаулков-биле беседалашкан.

— Тында болза маңгеде эриес доң чылар девискээрде турар, Анаа кыш 190 хонук үргүлчүлээр. Долгандыр-ла даглар, арга-арыг. Бирги оруктуң— Амур-Якутск магистралын (АЯМ)—Алдан хемге алдын тывыжын 1928 чылда ажыктаны-биле холбаштыр тудуп тургускан. Тында (ынчангы Тындинек суур) алдын тывыжчылардың базазы болуп турган.

АЯМ бөгүн, ол районнуң амыдыралынга чугула рольду ойнап турар. Тынданың төвүнде автоорук магистралы БАМ-ның демир-орук оруу-биле каттыжып кэлген болганда, ол автооруктуң агаарже кедүүзү кылган.

— Тында— чаа көшкен кижилериң хоорайы болгай. Чүрттакта бажыңнарның талазы-биле айтырыг канчаар шинтипирлеттинип турарыл?

— Москваның тудугжуларының кылып турары бажыңнары-биле хоорай улам алгыды түттүнүп турар. Беш чыл мурнунда тос каът баштайгы бажың түттунган, бөгүн олардың саны үжеп ашкан. Оон ангыда, үш школа, уругларга үш саналктер, эмнелге, ачыдуза чедирилгезиниң комбинады база түттүнган. Олар шупту архитектураның амгы негеллелерин ёзугаар түттүнган болгаш Сибирьниң байдалдарынга таарыштыр кылдыынган.

Онгу беш чылда биске кол айтырыгларның бирээзи — тудугжуларны болгаш ажыглакчыларны таарыштыр тургузары болгаш. Ол сорулга-биле Тындага болгаш оон чоогунда суурларга 170 мун дөрбелчин метр чүрттелга шөлүн болгаш 400 мун дөрбелчин метр чүрттелга бажыңнарын үлгаш улуг-даа болза, культураның болгаш ажылдырал хандырылгазының коон сонгаргы тудугларының турар чөлөри ам бээп билдингир. Проспектиниң эң хүндүлүг черинге улуг концерт залы турар. А Советтер бажыңы хоорайның төп кезээн кластай бээр.

Тайгаже халдаашкыны хандырып турар оске-даа чамдык черлер каракка шупту четпе кезүдээн биллингир. Нефтебаза, эът-сүт комбинады, дазаранылга фабриказы аңаа хамаржыр. Чечеткерни область төвү Благовещенскидей сөөртпейн, а хоорайның бөлүнге эстүүн тарыыр соңрулганы салган бис. Ам дыгыызында бис чүгле чечеткерни эвес, а сметананы болгаш оске-даа продуктуларны оон сөөртүп ап турар бис.

Ол бүгү дээрге, Хабаровскиден келген бөлүк социалогтарның киржилгези-биле Тынданың экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезинин комплекстиг планында көрдүнген демчеглер-дир. Ол планы чогаадырда чоннуң күзелин айтырып, олар-биле сүмележип тургаш килган.

— Силерниң хоорайже чонның кээп турары БАМ-ның тудуу-биле холбашкан болгай. Ол тудуг доостурга, чүрттакчылар чоруп эгелевес бе?

— Тындажылар дээрге хөй кезиинде-ле оон-моон келген улустар болгай. Оларның хөй кезии — чүрттүн барыын талакы районнарындан келген. Оларның хөй эвес кезии чаа түттүнган черлерге ажылдап чаңчыккан улус боон турар. Чүрттакчыларның бодалы-биле алырга, оларның 25,2 хуузу Тындага артып каар күзелдиг. Ол санны ап көөрге, хоорайның чүрттакчы чону улуг-ла эвээжеэс боор. Бүдүүлгенин байдалны база өөренип көрзе чогуур — рельси салгаш-ла, оон ыңайлап чоруп каар болгай. А чүрттакчыларның 35,3 хуузу ол айтырыга дорт карының ам берип шылавас бис дээнин бисти арай дүвүредип турар.

Ол сан дээрге, эвээш эвес сан-дыр. Ол чүнү көргүзүп турарыл? Бистиң дошкун агаарлыг черивистиң дугайын четпес тайылбырлап азы БАМ тудуунуң соонгазы хөгжүлдезиниң багай тайылбырлап турарывыс ол-дур. Өске талазы-биле алырга, бис эвээш эвес курлавырларлыг-дыр бис дээрзин ол сан көргүзүп турардыр. Ынчангаш, оон-моон улус келирин манавайн, тус черинң кадрлары-биле ажылдаар үжүрлүг бис. Ону амыдырапга боттандырары-биле хоорайның удуртукчуларының күш-ажылчы коллективтериниң кежигүнериниң ужуражылгаларын организастап турар бис. Бүдүүлге планнарын ажып күүседип турувыста оон чылдың каш турган ылангыя культураның болгаш ачы-дуза чедирилгезиниң тудугларынче бо беш чылдың эгезинде-ле кол кичээнгейни үгландырып эгелээн бис. Хоорайны чүгле ногаанныларынга безин 1981 чылда йөн миллион рубльди үзүрлээвээ көрдүнген.

(ПМА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

МАССАЛЫГ ТИРАЖ-БИЛЕ

ДЕЛИ. (СЭТА). «Баламкар пракашан» деп ном үндүрер черге парлаан чылла номну «Индияның хөй-ниити ажылдакчылары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң дугайында» деп алаан. Индияның сураглыг хөй-ниити болгаш политиктиг ажыл-агыдакчыларының түүлдерин ол номда киирген. Совет коммунистерниң ээзи шүүлганының бүгү делегейге кайгамчык улуг ужур-дузазын олар боттарының түүлдеринге онзалап демдеглээн.

«СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежневтиң съездиге кылган Отчёт илеткели, оон кылургень тайбың инициативалар Совет Эвилелиниң даштыкы политиказының тайбың характеринде дугайында херечилен турар-дыр» деп. Индияның Национал конгресс (И) башкарыкчы партиязының Бүгү-индий комитединиң Чингине секретары Шьам Сундер Моханатра бижээн. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң инзиринден бүгү делегейге чангыландыр дыңналган Тайбынның совет программазын күүседири ядролуг халаптың айылыннан кижи төрелгетенни чайладыр болгаш чавырлышкынның чорудулгазый уламчылазарынга база бүгү-ниити тайбынны бызыглаарынга изигни баар дээрзинге бүрүн бүзүрел-биле чугаалап болур деп, ол айыткан.

Ол чаагай сорулгаларны чедип алыр дээш бүгү совет чепсекти дүжүрер дээш шинтипирлиг демисежип, хөгжүп орар чүрттарның империазизмге болгаш реаксылыг күштерге улуг чөптүг демисеэлин быжыы-биле деткип турар деп, Ш. С. Моханатра демдеглээн. Индий океанны тайбынның зонаазы болдурарынче болгаш даштыкының ында шериг базаларын улуткаарынче угланган Совет Эвилелиниң ажыл-чорудулгазын Индия бедии-биле үнелеп турар.

Тайбын тургузуушкунга, ажылчы чоннарның амыдырал денгелин бедидеринге болгаш социалистиг демократияны хөгжүдеринге совет улустуң шылгарангай чедиишкиннерин СЭКП-ниң XXVI съездизи тоторгай болгашкан бергүскен деп, Индияның Коммунистиг партиязының Национал чөвүлелиниң Чингине секретары Раджешвара Рао айыткан. Совет улустуң тайбын тургузуушкунга шылгарангай чедиишкиннери — ажылчы чоннарның үнзезин эргежыктарын хандырарынга социалистиг системаның артык күштүг арталарын бүгү талалыг ажыглаарынче угланган СЭКП-ниң политиказының мерген угаанының толаргай херечизи-дир деп, ол болунуң түүлүге онзалап демдеглээн. Чоннуң амыдыралын акижилеринден, дайыннар болгаш күүлээшкин чок тайбың келир үени тургузарындан артык чугула сорулга Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязында чок дээрзин съездиниң киржикчилериниң бир үн-биле хүлээп алганы ССРЭ-ниң социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң өң бирги биш чыл планы бүзүрелгиг херечилеп турар деп, Раджешвара Рао онзалап бижээн.

Совет коммунистериниң шүүлганы — амгы үениң шылгарангай болуушкуну-дур деп, Индияның парламентизиниң депутады Локеш Чандра чыылла номга демдеглээн. Чепсегленишкиннериң андере бүдүрерин кызыгаарлаарынче, чавырлышкынны ханыладыгынче болгаш тайбынны бызыглаарынче угланган тайбың ганалдарны съезд көдүрбүшаан, тайбынга ынак бүгү кижи төрелгетенниң бедик үнелээшкинин алган. Делегейнин чаа дайынының кыйсыкчылары өлүмүт аштырышкынга чайлаш чок таваржыр дугайында съездиге илергейлээн совет коммунистериң болгаш ССРЭ-ниң бүгү улузуның быжыг бүзүрели тайбын дээш база бөө-чепсекти дүжүрер дээш демиселчилерни улам сорук киирип турар. Совет Эвилелиң бодунуң идегелдиг ниитүү кыллыр кезээге санап келген болгаш санап-даа турар бүгү индий улус СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шинтипирлерни болгаш түңнелдерин бүрүн түүлдүгүнүүшкүн-биле хүлээп көрген деп, Локеш Чандра онзалап демдеглээн.

Л. КОТОВ.

АКШ-тың компартиязының ТК-зының пленуму

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-тың Коммунистиг партиязының ТК-зының пленуму болуп эрткен. Американың Каттышкан Штаттарының Компартиязының Чингине сөөртекчизи Г. Холл аңаа иштеккел кылган.

Р. Рейганның администрациязы «төөгү шактарының согуннарын дедир чылдырарын» оралдажып турар-дыр деп, ол медеглээн. Америк империализм болуунуң тура-соруун делегей ареназынга албатап, кажан турган эрткен үени дедир эжидеринче АКШ-тың чаа чаза чүткүп турар. Делегей байдалын кедергей чидиглендиреринче угланган америк администрацинның аймалыг политиктиг угланышкынын америк коммунистерниң удуртукчузу шынгыы буруу шапкан. Чепсегленишкиннерни эдере бүдүрерин сөөлдырынче угланган Совет Эвилелиниң чугула тайбың саналдарынга харыы бээрзиден Р. Рейганның чазаа амга чедир ойталап турар.

Каттышкан Штаттарның хөделишкиннери улустарның национал хосталышкынын моондактаарынче, Азиага, Африкага, Латин Америкага тергиндеди чедип адыр сорулга-биле дайыннарны белеткээринче угланган-дыр деп, Г. Холл медеглээн. Ол политиканы америк администрация чорутпушаан, кедергей хөй шериг чыгдалдарының шүүдели америк ажылчы чоннарның эктинге онаштырып турар. Ынчаарга шериг чепсекти бүдүрүп турар хөрөнгитенниң кончаазы кедергей көвүдеп, олар улам баймп турар.

Ажылчы чоннарның эргежыктарынче монополияларның халдаашкыннары, Рейганның экономиктиг политиказы ховй миллион американцарны хоозурадып, ажыл чок чорукту күштелдирип, долларның үнезин кудуладып турар деп, АКШ-тың Компартиязының Чингине сөөртекчизи айыткан. Чуртта калбарган удурлашкынын кампаниязы ол политиказы шынгыы буруу шапкан үзелдиг болгаш. Чазактың экономиктиг политиказынга удурлашкынының чыскалдары болгаш митингилери америк хоорайларда болуп турар. Рейганның чонга удур политиказын буруу шапкан кампания улам идепкейжир деп, ол чугаалаан.

Демисеэлин хөй чыларының дургузунда америк улустуң чаалап алышкыннарын узуткаарынче угланган Вашингтонның тускай политиказын чоонун хүлээвээнин удурлашкының шимчээшкинин херечилеп турар. Ажылчы чоннарның масс алы шимчээшкининге харыы кылдыр реаксылыг болуктер чаа эвилелдя тургузуун эгелээнин америк коммунистериг удуртукчузу демдеглээн. «Моралдыг хөй иргүүзүү», неофашистиг ку-клукс-клан, «америк нацистиг партия» шынаш барының үзелдиг болуктерин америк байлар идепкейгир деткип турар. Истелгенин федералдыг бюрозу болгаш төп разведка эргелеп идепкейжип, чонга удур шаажылдакчы хөделишкиннерни күштелдирген. Удурлашкышкынның массалыг кампаниязының киржикчилерниң хүрээлерин божаналыр, чавырылдырар дээш реаксылыг ол күштер бүгү-ле үүлдерни кылып турар.

(СЭТА).

ДИПТЕРДЕН МЕДЭЭЛЕР

⊙ **СОФИЯ.** Болгария Улус Республикаңың пос-таазы үлетпүрүнүң өң улуг будүүргө чери —Габровтуң 1. Генов аттыг комбинадында күш-ажылдың будүүкүүлүү эрткен беш чылдарда ийиден артык катап улгаткан. Чүртта кылып үндүрүп турар дүктен кылыр пос-таазының 30 хуузун ында будүүрүп үндүрүп турар. Бо беш чылда ол комбинатка технологтуг шугумнарны улам чаартыр талазы-биле хөй ажылды кылыр деп турар. Оон түңелинде будүүргө хемчээли ам-даа 15 хуу немежир. Амгы үеде Болгарияның үшкү чүрттакчызы-ла Гаврово хоорайга арнаан пос-тен кылган хептиг боон турар.

⊙ **ПАРИЖ.** Экономиктиг кадыг ажыглажылганың болгаш хөгжүлгенің организациязының Парижке чыылдырган сессиязы кайдыг-даа түңнел чокка доозулган. Өң улуг дээш 24 капиталистиг чүрттарның даштыкы херектеринің, экономиканың болгаш сан-хөө министрлери экономиктиг кризистен үштунарыбиле кайдыг-даа катгышкан шинтипирин шыгыы чорудээлер уржүүлээн чедип ап шыдаавайн барганнар.

Франциянның даштыкы харылзаалар министри К. Шейсон болгаш экономика база сан-хөө министри Ж. Делор олар сессиянга түве чугаалаашкы. Барлың Европаның экономиказынга хоралыг салгарын чедирип турар АКШ-тың ажыдсан-хөө политиказын шынгыы шүүлгүлээнин. Франциянның кыдыг туружун Италияның, ГФР-нин, Бельгияның, а ол ышкаш скандинав чүрттарының кандыг-бир хевир-биле деткээнин айыткаш, АФП агентилел «АКШ судка киргенг» деп демдеглээн.

⊙ **КАИР.** Чазакка таарыштайн турар күштериң төлээлекчилериниң аңаа болган массалыг митингизинниң киржикчилери Израиль-биле харылзааны «югумчалыг болдурарын» соксадырын, израиль арминия Каирдан үндүр шөлүүрүн, египет арминия Тель-Авивтен келиртирин Ближ-Восток-ның чазаазындан негээн.

⊙ **НЬЮ-ЙОРК.** Кол Ассамблеяның 1981 чылдың сентябрь 15-те ажылдап эгелээр эзлегліг XXXVI сессиязының чугаалажыр хүн айтырыглар — дайын эйыылын кошкалыры, делегей байдалының дүшкүүрлүг чоруун чавырыллырары, боо-чепсекти, бирги эзлегле ядролуг чепсекти эдерге бүдүрерин соксалары, бөмбүрзектиң «азыг точкаларында» месилдежишкинниг демиседлин тэйбын арга-биле шинтипирлээрин ол болур үжүрлүг. КНО-ның штаб-квартираында үш айның иштинде чугаалажыр үжүрлүг 126 айтырыгларның данзызын парлаан.

⊙ **БРАЗИЛИЯ.** Риу-Гранди-Ду-Сул штатта рис шелдеринде кодээ ажыл-агый ажылдары соксаттынган. Бразилияда рис тарын өстүрерийиң кол төптеринниң бирээзи болур ол черниң тараачыннары боттарының продукциязын салгарының чиик өртектеринге удурлашкынның илередиринин демээр кылдыр ажыл соксадышкының чарлааннар. Рис-чилерниң материалдыг дениели кызар күүлге болгаш кодээ ажыл-агый теликазынга өртектерниң соксаал чокка улгаан тургузын база дорайтап эгелээн.

⊙ **МАПУТУ.** Мурнуу Африканың Национал Конгрезиниң (АНК) болгаш Мозамбик аныяктарның организациязының төлөэлекчилериниң аңаа болган ужуражылышкынның киржикчилери колониализмден болгаш расизмден Африка дээш бүрүнү-биле хостаар дээш демиселзи улам каазбартырына шинтипирлиг белеңнин илереткеннер. Ол ужуражылышкыны Соуэтонуң тайбың чүрттакчыларын сөөк-язы ылгакчыларының араатанныг сөөк-биле шаажылаанындан бээр 5 чыл болганы-биле холбаштыр организастаан.

Мозамбиктиң аныяк ооллар болгаш кыстары Мурнуу-Африка Республиканың аныяктарының сөөк-язы ылгаар эргежыктарынга удур демисеэлин долузу-биле деткип турарын илереткеннер.

⊙ **ОТТАВА.** Төп Американың болгаш Карибтиң дала йының Чугула конференция

ВЬЕНТЬЯН. (СЭТА). Лаостуң Улусчу-революстуг партиязының ТК-зының болгаш Лаостуң чазаанның инициативазый өзүлгаар республика конференциязын чүрттүң найысылазыкта чыылдырган. Лаос Улус Демократтыг Республиканың бичө национаалларын чүрттүн улуо ажыл-агый тургузуушкунуга идепкейлиг киришпирер дугайында чугула айтырыгларны ол конференциянга чугаалажып көргөн.

ЛУРП ТК-ның Чингине секретары болгаш ЛУДР-ниң премьер-министри Кейсон Фомвиханың конференцияның киржикчилерининң мурнуига чүве чугаалаан болгаш социалистиг тургузуушкунуну хөрээнге чүрттүн бүгү бичө национаалларының салымышкының бедии-биле үнелээн. Лаосту чүрттан турар бүгү улустарның деп эргелээн болгаш акы-дуима найырал быжыглаарынче, ажылдың ангының база күш-ажылчы тараачыннарның эвилелин улам-на бызыктырарынче угланган партиның национал айтырыг талазы-биле шинтипирлерин чөрчөрге калбаз-биле пропагандалазарынче конференцияның киржикчилерин ол кыйгырган. Социалистиг өске чүрттарның акыдуима улустары-биле найырал улам-на калбартырының эргежок чугулазын К. Фомвихан онзалап эдилткен.

Ф. Миттеранның медеглели

ПАРИЖ. (СЭТА). Парламент сонгуулдаларынга хамаарыштыр чазактың хуралынга Франциянның президентизин Ф. Миттеран медеглел кылган. Чүртту чаа политиканың оруубиле чорударын француз улус май 10-да бодунуң бадылаашкыны-биле менээ бүзүрел берген деп, президент чугаалаан.

Францияга эргежок чугула ажыктыг, чайгылыш чок болгаш узун хуусаалыг политиканы чорудар аргаларны президентиге бээрингө белеңнин чүртүн сонгукчулары парламент сонгуулдаларының ийиги бадылаашкынларының үезинде көргүзеринге күзээшкинни Ф. Миттеран илергейлээн. Сонгуулдарның түңнелинде Франциянның Национал хурадың чаартырыган соонда чүрттүн мурнунга бүгү хүлээлгелер күүсеттинген турар деп, ол бүзүреткен.

Күрүне сектору быжыглып турар

МАПУТУ. (СЭТА). Мозамбиктиң эрге-чагыргалары үлетпүрге болгаш кодээ ажыл-агыйга күрүне секторун улам-на быжыглаар талазы-биле хемчегларын боттандырып турар. 1981-1990 чылдарда чүртту хөгжүдеринин перспективтиг планын Министрлер Чөвүлелиниң хуралына чугаалажып көргеш. Перспективтиг ол планның кол үш сорулгалары: тараачыкарны кооперастаары, кодээ ажыл-агыйга болгаш үлетпүрге күрүне секторун быжыглаары, дер үлетпүрү тургузары болур деп, Мозамбиктиң планнаакын болгаш кодээ ажыл-агый министрэ Мариу Да Граса демдеглээн.

Бар будүүргө күүлерин бүрүн ажыглаары, колониалдыг үейнин экономика тургузуун шинтипирлиг чаартыры эргежок чугула болуп турар деп, министр чугаалаан.

КИЖИ БҮРҮЗҮ КАДЫК БОЛЗУН

Эмчи сестраларының республика конкурузу

Медицина ажылдакчыларының мурнунда кижи бүрүзү кадык болзун дээш ажылдаар кол сорулга салдынып турар. Ынчангаш эмнелге ажылдакчылары — эмчи, сестра—кымдаа болза онаашкан ажыл-херээн беш салаазы дег билир ужурлуг.

Медицина ажылдакчызының хүнүнүң будүүзүнде Тываның күрүне филармониязының бажыңынга «Мергежилдиг тергиин дээш» деп сестраларның көргүзүү-конкурузу болган. Маңгы Танды, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Каа-Хем районнардан болгаш Кызыл хоорайдан шупту 11 кижи киришкен. Оларның аразында Наталья Еремпова чоокта чаа эмчинин дузалакчызы болган. Надежда Ульянова медицинада 13 чыл ажылдап турар дээш сестраларның ажыл стажы ажыг-ажыы болганындан, арга-дүрүлгазы база ынчыг. Ынчалза-даа хүлээнгени ажылхерек дээш олар ах халаттарны кеткен болганда, кижилерниң кадыы дээш туржур бедик харысалганы кезээде медереп билирлер.

Республика эмнелгезиниң улуг эмчизи Л. П. Зверевтиң чагыг сезүү доостуру билек, конкурс ажылын эгелээн. Жюри кежигүнери хамыктык мурнунда конкурстуң киржикчилериниң даштыкы аян-хевирин: хеттиниң алгаанынче, аарыг кижилер оларны канчаар хүлээп көөрүнче кол кичээнгейни үгландырган. Оон ынай бир кол чүве — медицина херекселдерин эки билири, оон-биле дургеп, билдидиг дузаа көргүзери болур.

Конкурстуң киржикчилери билеткеннин айтырыгга харыылавышаан, медицина херекселдерин-биле канчаар ажылдаарын көргүзүп, экзамен дужаганнар. Оларның харыылар, чугаалаар чүвези-ле дээш аптечканы канчаар четчелеп чыыры, совет медицинаның төөгүзү, Тываның эң эки эмчилери дээш оон-даа оске.

Конкурс киржикчилери эмчилериниң айтыышкының алдаг чок күүседип шыдаар-дырлар, чеиккүн кадыын оларга бүзүрел болур-дур дээрзинге көргүкчилер чага ханып, сонуургаан.

Медицина ажылдакчызы аарыг кижиниң бүт ырыгга тургузар дээш чүгле эмнээриниэн ангыла, аңаа эргим, чоок кылдыр эвилек, ээлдек, кижизиг болур ужурлуг. Аңаа кандыг-бир кыска солун чүвени чугаалап, азы номчуп бээр, бичии кижилерге тоолуугаш ылыг бээр ийикре шүлүк чугаалап азы ыры-даа ырлап бээр аныяр.

Конкурстуң сөөлгү че-чадазында ол бүгүнү районнардан келген сестралар танцылап, кыска-кыска шүлүктер чугаалаарынга, ырларынга маргышкыннар. Маргылдаа маргылдаа-ла болгай. Түнней үнген, тинлекчилер илерээн. Хөзү-Аксының участок эмнелгезиниң Татьяна Золотухина, республика эмнелгезининг нерә аарыглары эмнээр салбырындан Лариса Дедунова болгаш Кызылдың үүлдар эмнелгезиниң Роза Доңгак олар тиилекчилер болганнар.

ЧУРУКТА: конкурстуң жюри комиссиязы ажыл үезинде: тиилекчилерниң бирээзи Роза Доңгак.

М. КЕНИН-ЛОПСАН.
В. ШАЙФУЛИННИҢ фотолары.

АЛБАДААШКЫННЫҢ ПОЛИТИКАЗЫ БУУРАП ДҮЖЕР

ГАВАНА. (СЭТА). Мурнуу Африка Республиканың расистери-биле харылзааларны калбартыры, Анголага удур дэбөечи бөлүктерин деткиири, Намибияның айтырыын эвээш санныг ак кештиг европейжилерниң эрге-ажыынга дүүштүү шинтипирлээри — Американың Каттышкан Штаттарының президентизи Р. Рейганның Африкага хамаарыштыр политиказының кол угланышкыннары болуп турар деп, Преиса Латина агентилелдиң тайылбырында айыткан.

Мурнуу Африка Республикада сөөк-язы ылгай көөр эргежыктарның контролюкун алаагга Намибияны хевээр арттырарын Каттышкан Штаттар ораллашпышаан, ол чүртүн салым-болунга хамаарыштыр Каттышкан Нацилар Организациязының планынга удурланыы турар-дыр деп, агентилел демдеглээн.

АКШ-тың болгаш Мурнуу Африка Республиканың «эргежыктарының инитилекчээ» Вашингтон үлээп көрбүшаан, сөөк-язы ылгай көөрүүнүң дерзин политиказын херек кырында камгалажып турар. Анголага удур Унитаның дээрбечи бөлүктеринге боо-чепсек дузаламчыын АКШ-тың чагырыкчы бөлүктери күштелдирип, Мозамбикти болгаш ол чоокавыынын хамаарышпас өскедаа күрүнелерин Вашингтон Африкага политиказын деткиир кылдыр албадаарын ораллажып турар.

Африканың улустарын албадаар дээн Рейганның администрациязының ораллажышкыннары бүрүн бүзүрап дүжер деп, Преиса Латина айыткан. Африка диптиң улустарыбодунун экономиктиг база политиктиг хамаарышпас чорууннамгалап шыдаар, а Намибия хамаарышпас чурт болур. Улусчу Ангола чаа шинтилелди тургузар оруулган хамаар-даа ыналавас.

АЙЫЫЛДЫГ ҮРЕЛИИШКИННЕР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА) Уранны болбаазыралдыг кылыр болгаш АКШ-та үлетпүр комплекизи чүртүн энергетика министерствозунга хамаржыр. Оук-Риджде (Теннеси штат) ол үлетпүр комплекизинге үрелиишкиннер үргүлчү броң турар болгаш киижилерни кадыынга айыылдыг радиоактивтиг газтарның агаарже таралып турарын АКШ-тың энергетика министерствозунуң хүлээп көөр үжүрга таварышкан.

Бо чылын майда ол будүүргө черинге агрийшкын үрелтен түңнелиниле аарыылдыг радиоактивтиг газтарның агаарже тарелиишкиннан 53 ажылчыларны эмнелгеже чоруткан дугайында зувуреннүг медээлерни солуннарга парлаан. Будүүргө ээлерининң харыысалга чок чорууның түңнелинде ол үрелиишкин болдунган. Киижилерниң амы-тынын болгаш кадыкшылын хереэге дэвээн будүүргө ээлерининң кем-бурууллуг чорууп шыгыы хынаарын, оон түңнелдерин солуннарга чарлаарын түс черинң чүрттакчылары эрге-чагыргалардан негээн.

Ядролуг олаар чүүлдү будүрер талазы-биле ол үлетпүр комплекизин тургускандан бээр арткен үенин дургузунда аңаа 121 үрелиишкинниг болганын АКШ-тың Энергетика министерствозунуң медеглелиндэ айыткан. Ол үрелиишкиннерниң түңнелинде шинтизи-биле 51,5 тонна уран агаарже, сугже, хорэзиче тарааи болуп турар. Эргижирээн дериг-херекселдерни солуурунга болгаш чаартырыга ажыа-херээни үнзүрерин харамнаган будүүргө ээлерининң кем-бурууллуг харыысалга чок чорууп ол бүгү үрелиишкиннерниң бага аварияларының кол чылдагаанын хээрэнин түс черинң парлалгазы бижээн.

Ракета-ядролуг чепсектиг «Милуэйк» деп америк шериг корабли Ноксуких өртээлиге чедип ээргеп, аңаа удурланыышкынның киржикчилери «Милуэйки ырадыңарга» деп лозунгларны салып турган.

ЮПИ—СЭТА-ның телефотозу.

Кым-даа, чүү-даа уттундурбаан

ОЛ ЭРТЕННИ КАТАП САГЫНМЫШААН...

(Фронтучу кинооператорлар дайынның баштайгы хүнинериниң дугайында).

Союзкинохроникаңың операторлары 1941 чылдың июнь 22-де, оон мурнундаазы дег, чурттуң чүк бүрү булуңнарынга дыштанып хүн сюжеттерни — ажылчы чоннарның дыштанылгазын, спортчу мартылдааларын, оюннарны, шеригарнизоннарында дайынчыларның албанын тырттырар ужурлуг турганнар...

Брест шивээзиниң солдаттарының дыштанылгазын аңаа турган оператор тырттырып четтикпээн: өлүрүп каан. Ол воскресеньениң даң бажында Брестиге түүлүп болганын немецтерден артып калган кинохроникадан көрүп болур. Эртенгиниң 4 шакта удуп чыткан хоорайже үгер-бооюң, чаггаан долу дег, хөй огу саарылган. Кижилер бажыңнарындан иштики хеви-биле маңнажып үүп кээп турган. Шивээниң гарнизонундан элээн каш машиналарга урулгалыг херээженнерни демир-орукче чедирип чоруткан. Кижилер чык долу кылдыр сыңмарлажып алган поезд шимчеп четтикпээн. Кырынче бомбалар урдунган. Бүгү эшелон хып эгелээн. Вагоннардан үне халып четтиккениер ховүже маңнашкан. Оларны чавыс ушкан самолеттардан боолап турган.

Кинохрониканың төп студиязының оператору Анатолий Крылов дайын эгелээнинин дугайын сезинмейн-даа, Батуминиң гостиницазынга кээп ерээл алгаш, аппаратуразын белеткээш, пляжче бастырыпкан. «Союзкиножурналга» батумижилерниң Кара далай эриннге дыштанылгазын тырттырып эгелээн. Эрик кылынга маңнап келген аныяк оолуун: «Дайын, эштер! Дайын дугайын радиога чарлап тур!...» дээн алгазы оны доктаатkан. Крылов ол дораан Москваже дедир ужудуп чорупкан.

Киностудияга кээрге оон мурнундаазы дег хайым эвес болган. Операторларның улуг белүү фронтуже чорупкан болган, оларның кинорепортажтары экраннарга доктаамал үнүп эгелээн.

Алды хонук белеткенгенинин соонда Крыловтуң киргеи бөлүүг Минск углуг чорупкан. Июль 5-те операторлар Смоленскиге чедип келген. Хоорайны шагда-ла бомбалап эгелээн болган. Барыын фронтуиуң штавындан ужар үүл кезектериниң бирээзинче Крыловту чоруткан. Арга иштинде узун диляидек аяң аэродромга ол болуунуң баштайгы фронтучу сюжедин тырттырган. Оон соонда Крылов совет шериглериниң баштайгы улуг шаап халлаашкыныи кинопленкага тырттырар аас-кежиктиг болган. 1941 чылдың август төнүүзүиде Ельняже халлаашкын болгаш оны хостаны операторга кажан-даа уттундурбас.

Оператор Николай Вихирев бомбалакчы ужар үүлүге барган. Бодунуң ассистентизи Борис Вакар-биле Киев угланыышкынынга тырттырып эгелээнинер. Пе-2-лериң полугу Малая Девица деп аттыг суур чоогунга шөлге турган. Гитлержилер Киевче чоокшулап орган. Самолеттарның бирээзинге ужудуп үнер чөпшээрелди Вихиревке берген. «Ужарың ол ышкажыл?»— деп дузалакчызы Вакар оон адаргал-биле айтырган: дайынчы ужудуушкунга киржирип ол база күзеп орган. Борис Вакар оон соонда дайылдажып четтиккен-даа. Бомбалаар самолеттарга автоматтыг, киноаппараттыг ужудуп, Сталинградтың бузундуларынга тулчуп, Кызыл Тук орден-биле, Күрүне шаңналы-биле-даа демдеглеткен. Ол бичe сеткилдиг, дузаргаа, эрес-дидим кижи, талантылыг оператор гитлержилерниң тылынга, Ковпактың сураглыг рейдизиниң үезинде өлүрткеп.

Еремин деп ужудукчуиуң самолёдунга ужударын Николай Вихирев аэродромга келгеш дыңнаан. Батальон комиссары Фадеев мынча дээн: «Силерин, эш Вихирев, алыр дээш бис самолеттан бир бомбаны дүжүрүп каапкан бис». Оон хайы-биле чүс киллограмминдиг бир бомбазы дайзының кырыиче батпас-тыр деп оператор хомудап бодаан. Ужудукчу Еремин, штурман Заварихин, радист-боолакчы Коков ол күжү кошкаан бомбалаашкын дээш айыылдыг ужудуушкунче үнген. Кинолентага тырттырган сюжединбиле оны ол базыткап шыдаавбе?

Пе-2-нин кабиназы кызыы. Ынчангаш Вихирев бомба октаар люк кырынга кыстынып алган. Моторлар хөделген дораан самолёт маңнап ыңай бооп, оон мурнунда ужудуп үнгениериниң соонче чыскаалче үнүпкен. Бомбалар октаар үеш сагыылырарын штурман аазаан. Удаваанда ол куду айыткан. Фронт шугумуи эртип турар-дыр бис деп, оператор билип каан. Солагай талада — ыш, ол дээрге Ак Церковь хоорай хып турары ол. Кожалаштыр чыскаалда самолеттар ужудуп орда даап-шимээи чок-даа дег. Самолётту хенерген күш-биле октапкан ышкаш болган. Чоогунда чазмылган октуң ыжын ол эскерген. «Бистиң боолап турарыи көрдүң бе?»— деп. Заварихин кулакка эзгин келген айтырган.

Снарядтар ында-ында, чамдыкта шуут самолёт-биле кожа частып турган. Вагонадага дыйлагар орукта танктар серенги хааржаа дег көстүп чораан. Самолеттар тарыштыр чыскаалын бомбалаарыбиле кудулап балыпкан...

«Белеткениңер!»— дивишаан, Заварихин операторнуң эктин орта часкаан. Вихирев кожазында самолеттуң бомбалаарын тырттырар кылдыр белеткенипкен. Бомбалар баштай самолеттан ыравайн деңге үжүгар, оон соонда шиш баштары чоорту доңгайбышаан черже сылалды балыптар. Танкыларыи мөөннери бергеи, частыышкыннарның чалбыраштары объективке таварышкан. Самолёт катап көдүрүлүп үнер деп чорда, оператор ийи танкының өртteни бергеин, оортан тараканнар дег бичии кижилериң үне халышкылаанын тырттырып четтиккен. Самолеттар ийи бомбазы дайзының кырыиче батпас-тыр оларны пушкалардан боолап эгелээн. Шөлде мыталып, өртенген танкылар эндирилген.

«Адыкчы! Мессерлер...»— дээн, командирниң үиү хенертен чангыланган. Кас демдеглиг хыдыкчы самолёттар ийи-ийи бооп алган хүи талазындан келген. Адыкчы-радист Коковтуң пулемёду тадылады эткеи. Еремин самолёдуи өске талазынче дүрген ээй тударга, операторнуң карактары шуут карацгылап келген. Атакаже ужудуп үнген тос самолёттуи дөртү аэродромга ээп келбээн...

Вихирев Москваже дораан ужуткан, тырттырган киноленгазын далаш-биле көргүскеп. Төп солуннарның редакцияларыи кадрлардан парлап бээрии база дилээн. Оон чуруктары даартазында «Правдага» болгаш «Красная Звездага» көстүп келген. Кинолентазындан хоолгазын кылдырып алгаш, Вихирев полкче катап ужудупкан.

«Плёнкаң көргүзем» деп, комиссар дораан дилеп келген. Ийи-үш-ле хонук бурунгаар болган тулчуушкунга өлген кижилер, дирлип келген дег, эш-өөрүнүң мурнунга көстүп келген—экран орнунда аскан ак чоорганга оларны операторнуң ужудуп үнер мурнунда, тулчуушкун үезинде тырттырган кадрларын көргүзүп турганы ол. Ону көрүп орган ужудукчуларның хавактары дүгдүнүп, эриннерин ызырып органы экраидан удур келген чырыкка иллеп болган. Олар өңнүктериниң өлүмү дээш өжээн иегээринге улам ыштыкканнар... Оператор комиссарның чанында орган. Кинооператорну самолётка олуртур дээш бир бомбаны самолёттан дүжүрүп каапканынга комиссар ам хомудавайн орган.

...1941 чылдың август 2-ге чедир Москвада кинохроникаңың Төп студиязынга аңгызаңгы фронтулардан 5 муң ажыг метр плёнка келген. Олар дайыиың баштайгы үезинде аштырыышкыннарны, чаа күштериң фронтуже кээп кирип турганын, чурттакчы чоңгун фронтуга дузазын төөгүге арттырган. Келген плёнкаларны дораай чүп, көзүлдүргеш, чогаалчыларга, журналистерге тайылбырларны, сөзүн бижидип турган. Петр Павленконуң плёнкаларны көргеш, тайылбырын бижип турганын режиссер Илья Копалин сактып чугаалап турар. А Александр Довженконуң плёнкалар көөр залга келгеш, шак-шагы-биле ыыт-шимээн чок олуруп турганын Одессаның болгаш Севастопольдуң камгалалын тырттырып чораан оператор Владислав Микоша сактып чугаалаар. Довженко оон соонда дайын, аңаа операторнуң ажылынын, оон ужур-дузазының дугайын чугаалаар турган.

Фронтучу кинооператорлар 257 кижи турган. Олар дайынның баштайгы хүнүнден сөөлгү хүнүнге чедир кинокамеразын боо дег шыгаап алгаш эрткен. Москвадан Берлинге чедир Волгадан Эльбэ чедир фронтучу, маадырлыг орукту олар солдаттар-биле кады эрткен. Кинога тырттырып, тулчуп чорааннар. Тулчуушкуннар аразында чапсарларда удуп чыдар, чагаа бижээн, төрел кижилерии сактып орар солдаттарны-даа тырттырып турганнар. Төөгүнүң, кижилерниң, келир үениң мурнуига харыысалгазын олар билип турганнар...

Беш операторнуң бирээзи дайынга өлген. Оларның чамдызы кайда хөөржүттүнгени мыичага чедир биллинмес. Оларның тырттырып каап плёнказы ам-даа бар. Дайын үезинде үш чартык миллион хире метр плёнканы тырттырган деп санап көрген. Операторларның балыгладып, өлүп турган тырттыган кадрлары чылдар эрткен соонда, ам тайбың дээш демиселге илегелдиг чепсек апарган. «Ала-чурттуң Улуг дайыны» деп документалдыг 20 сериялыг киноэпопея оон чижээ болур. Ол хөй-хөй чурттарның экраиларынга үнген, миллион-миллион кижилериң караанга төөгүүнүң шыны көргүскеп.

Галина БАКШЕЕВА. (ПМА).

ХАЛААЛЫГ БОЛГАН

«Биллинмес кижиниң чугаазы» деп чаа кино республиканың киноэкраннарында үнүп эгелээн.

Кызылдың «Совет Тываның 5 чыл ою» стадионунга спорттуг национал хевирлеринге Тыва АССР-ниң спартакиадазы бо чылдың июнь 6—7 хүннеринде болуп эртип турда, аңаа чордум. Ол хүннерниң изиин канчаар, чоннуң хөй база кончуг, районнардан безин чедип келген. Чүгле спортчулар безин 200 ажыг даар чораан.

Хүрештериниң солуунун канчаар, ол хүннериниң изиин черле үүл дээр. Элезин безин чалынныг чыдар. Суксанчыы кедергей. Кижи бодаарга аңаа Кызылдың аъш-чем садыы квас, газтыг сугну садар болгу дег, ынчалза-даа үүл-даа чок болган.

Изиг кончуг кагыдып ээр. Спортчулар демир-хуунарга, көрүкчүлер шилдерге Улуг-Хемниң борангай хирленген чылар суун дажыглап ижип турду.

— Бо стадионнуң бир кылынга, арыг суглуг кудуктан кылган болза!

— Кызыл квастан ядараандыр аа?—деп чугаалар, хомуларлар-даа дынналыылаар.

Шынап-ла ындыг бе дээрге ол хүннерде квасты, аъш-чемни хоорайның серии хөлегелиг парыгынга-даа, кудумчуларынга-даа садып турган. Чон чыыган хүннерде ол стадионга квастан эгелээш, аъш-чемйи садарын организастаары күзенчиг.

Ол ышкаш база бир күзенчиг чүве болза «Совет Тываның 5 чыл ою» стадионнуң көрүкчүлер бүрүүр черлериие хүндел, чаъстан луглаар чүвелерни кылыр болза магалыг болгу дег. Аңаа арыг суг черле турза чогуур. Бо стадионга улуг-улуг спортчу маргылдаалар бөгүлеп болу бээр апарган чүве болганда, ынчангаш бүгү талазы-биле таарымчалыг байдалды тургузар болза аар деп көрүкчүден санал бар.

С. ВИКТОРОВ.

ИЮНЬ 23-ТЕН 25-КЕ ЧЕДИР
ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮНЬ 23-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Бүзээлээшкин». Уран-чечен фильм. 1-ги кезээ. Бирги фильм—«Луганың камгалал шугуму». 10.50—Кызыл Тук орденниг Кара далай флодунуң ыры болгаш танцы ансамблиниң концерти. 11.30 — «Бистиң аныяктарывыс». Документалдыг фильм. 11.55 — Медээлер. 12.00 — 14.15 — Чапсар. 14.15 —Медээлер. 14.35 — Лиепая хоорайның камгалалының 40 чылынга. «Отка бүргеткен хоорай». Документалдыг фильм. 14.55—Латви ССР-ниң күрүнеиин үлегерлиг ниити ырының концерти. 15.25 — Уругларга фильм. «Шок болгаш Шер». Уран-чечен телефильм. 16.30—«Горизонт» Ленинградтан дамчыдылга. 17.40 — «Эрги болгаш чаа ырлар».

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер (тыва, орус дылдарга).

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүи делегейде. 19.00 — «Советтер болгаш амыдырал». 19.30 —П. Чайковский — Фортепиано биле оркестрге № 3 концерт. Делегей конкурузуиуң лауреады М. Плетнев күүседир. 19.45—«Төп телевидениениң экранынга бир дугаар». «Бүзээлээшкин». Уран-чечен фильм. 1-ги кезээ. Ийиги фильм.—«Пулково куржаа». 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — «Чаңгыс». Г. Шергова эртгирер. 22.25 — 22.40 — Бөгүи делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Уругларга фильм. «Барабанчының салым-чолу». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 13.05 — «Хөгжүм чагыы». УССР-ниң алдарлыг артизи Л. Забелыстая. 13.40 — «Дагдыныкчы». 14.10 — Футбол тайылбыры. 14.40 — «Чаңгыс актёрниң театры». С. Юрский, В. Золотухин. 16.00 — 18.00 —Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Харыысалга чоктуң уржуу». Документалдыг фильм. 18.20 — «Хамаатының камгалалының билиглерии — кижи бүрүзүнге». 18.30 — Телемедээлер (тыва, орус дылдарга). 18.45 — Чарлалдар. 18.45 — «Чымчак сеткилдиг хайы-биле». Уран-чечен телефильм. 19.50 — Киножурнал.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» «Фиктиң ужуралдары». Мультфильм. 20.15— Спорттуң беш хевиринге делегей маргылдаазы. Минскиден дамчыдылга. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 —«Эр улуска өпей ыры». Уран-чечен телефильм. 22.45— «Пейзаж». Документалдыг телефильм. 23.00— 01.00 —Балет артистериниң делегейниң IV конкурузу. 3-ку ээлчээ. 1-ги хүн. ССР Эвилелииниң күрүнеиин Улуг театрыидан дамчыдылга.

ИЮНЬ 24-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Бүзээлээшкин». Уран-чечен фильм. 1-ги кезээ. Ийиги фильм—«Пулково куржаа». 10.20 — «Кино аян-чоруктарының клуву». 11.20 — «Волгада дуруг бар...» РСФСР-ниң улустуң артизи Л. Сметанниковтуң киржилгези-биле концерт. 11.50 — Медээлер. 11.55 — 14.15— Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — ССРЭ биле Афганистаның аразынга керээге ат салгазынга Кинопрограмма. 15.00 — «Орус чугаа». 15.30— «Горнистер, кыйгыга харыылаңар» 16.00— С. Френк—Ре минор симфония. 16.40 — «Күшажылчы алларның тук тудукчулары». «Брянскиниң машина тудуушкунунуң заводу» бүдүрүлге каттыжыышкынының коллективинии ажылының дугайында.

КЫЗЫЛДАН

16.55 — «Отчугаш». 17.25— «Ыт болгаш моортай». Мультфильм. 17.40 — «Бистиң почтавыс». 18.00 — «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шийтирлерии — амыдыралга». 18.30— Телемедээлер (тыва, орус дылдарга).

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүи делегейде. 19.00 — «Бүзүреллиг хоолчуур». Эртем-тайылбырлыг фильм. 19.20 — «Төп телевидениениң экранынга бир дугаар». «Бүзээлээшкин». Уран-чечен телефильм. 2-ги кезээ. Бирги фильм — «Ленинград метроному». 21.00 —«Ye». Информастыг программа. 21.35— «Автомобиль хоорайының амыдыралы». Документалдыг фильм. 21.45 — «Чүү? Кайа? Кажан?» Телевикторина. 22.45 — Бөгүи делегейде. 23.00— 00.45 — ССРЭ-ниң футбол чемпионады. «Спартак» — ЦСКА.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Уругларга фильм. «Барабанчының салым-чолу». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 3-ку сериязы. 13.05 — Саами (Финляндия) ансамблиниң концерти. 14.00 — «Шортаның айыткалы-биле». Мультфильм. 14.30 —«М. Луконниниң шулук чогаалы». 15.05 — «Экран өңнүктерии чыыл тур». 15.55 — 16.55 — Чапсар. 16.55 —Марий АССР-ниң уран үүл мастерлериниң болгаш коллективтериниң концерти. 17.45 — «Эртем амыдыралы». 18.15 —«Хөглүг үнер».

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер (тыва, орус дылдарга). 18.45 — Чарлалдар, реклама. 18.55—«Кыргаи бора-төкпештер». Уран-чечен телефильм.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» «Валя угбайның чугаалааны». 20.15 — Мозамбик Улус Республикаңың ыры болгаш танцы ансамблиниң концерти. 21.00—«Ye». Информастыг программа. 21.35 — «Гранит ортулуктар». Уран-чечен телефильм. 23.00 — 01.00 — Балет артистериниң делегейниң IV конкурузу. 3-ку ээлчээ. 2-ги хүн. ССР Эвилелииниң күрүнеиин Улуг театрыидан дамчыдылга.

ИЮНЬ 25-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Бүзээлээшкин». Уран-чечен фильм. 2-ги кезээ. Бирги фильм—«Ленинград метроному». 10.45 — «Бар-даа болза, элдептиг». Профессор С. П. Капица эртгирер. 11.45 — Ыры тенчү чок» фильм-концерт. 12.10 — Медээлер. 12.15—14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35— «Бистиң хижи бүрүзүнге хлеб». Документалдыг телефильм. 15.25 —«Шыдыраа школазы». Түннел дамчыдылга. 15.55 — «Сомбреро». Уругларга уран-чечен фильм. 17.00 — М. И. Глинканың романстарын ССРЭ-ниң улустуң артизи А. Соловьяненко ырлаар. 17.00 — Мозамбиктиң национал байырлалы — Хосталга хүнүнге. Кинопрограмма. 17.40 — «Аныяктарның чогаадылгазы». 18.10— «Миллионнарның ленинчи университединдеги». «Кижизидилгени комплекстиг чорудар». Кадрларны шилип алырынга болгаш кижизидириигге партия организациязының ролюнуң дугайында. Дамчыдылгага СЭКП Рязань обкомунуң бирги секретары Н. С. Приезжев киржир. 18.40 — Бөгүи делегейде.

КЫЗЫЛДАН

18.55 — Телемедээлер. (тыва, орус дылдарга).

МОСКВАДАН

19.10 — Спорттуң беш хевиринге делегей маргылдаазы. Минскиден дамчыдылга. 19.50 — «ТТ-ниң экравынга бир дугаар». «Бүзээлээшкин». 2-ги кезээ. Ийиги фильм — «Искра» операция». 21.00 — «Ye». Информастыг программа 21.35 — «Төрээн чурт чүден эгелээрил». Фильм-концерт.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Уругларга фильм. «Кайгамчык» өөредикчи». Уран-чечен телефильм. 13.15— —«Үеиин өңнери». Документалдыг телефильм. 13.45 — М. Глинка — Улуг секстет. 14.10 — «Чаа өглеигенинериниң телеклуву». 15.25 — «БАМ-ны түдүп тур бис». 16.00 — 18.00— Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 —«Оттуг хемниң хевири». Документалдыг фильм. 18.20 — «Техниктиг информациияның медээлери». 18.35 — «Эң кол дургеи». Документалдыг фильм. 18.55—Медээлер (тыва, орус дылдарга). 19.10 — «Камналгалыг болгаш хумагалыг чорук дээш». 19.40 — Чарлалдар. 19.45 — «Аас-кежик дилеп». Фильм-концерт.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» «Далайга ужуралдар». Мультфильм 20.15 — Делегей айтырыгларының талазы-биле беседа. СЭКП ТК-ның чанында Делегей информациязының килдээнииң эргелекчизи Л. М. Замятинниң чугаазы. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — «Аннаның аас-кежии». Уран-чечен фильм. 22.55 — 23.25 — «Михайло Ломоносов». Документалдыг фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзии ёзугаар алырга, бөгүн республикага шокар булуттаар. Барыын чүк угланышкынынг хаттын дүргеии секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы 29—34 градус чылыыр.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы 31—33 градус чылыг болур.

Кино

ИЮНЬ 23-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Бүт хемден Висла чедир». (2 сериялыг) 9.30, 12.10, 17.30, 20.20 **«Дөртеи бир»** 15.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Али-Бабаның болгаш 40 дээрбечилерниң ужуралдары»** (2 сериялыг) 9.30, 16.00, **«Истелге»** 13.15, 18.40, 20.30 (үзаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Алдын аъттыг кижи»** 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (үзаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: **«Васек Трубачев болгаш оон эштери»** 14.30, **«Ыиакшылдың мөңге тоожузу»** (2 сериялыг) 16.30, 29.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ КИНОТЕАТР»: **«Дөрт мушкетёр»** (2 сериялыг) 14.10, 17.00, 19.50 шактарда.

КАЯ ӨӨРЕНИРИАЗ?

Кызылда күрүнеиин педагогика институду 1981—1982 өөредилге чылында дараазында факультеттериниң 1-ги курска хүндүскү өөредилгеге студентилер хүлээп алырын чарлап тур:

Физика-математика факультеди — математика болгаш физика тускай эртеминг башкыларны белеткээр. Өөренир хуусаазы 5 чыл.

Филология факультеди — тускай эртемнери: национал школага орус дыл болгаш литература (үндезини национал-дыгларны хүлээп алыр); орус дыл болгаш литература, тыва дыл болгаш литература. Национал школага орус дылдың болгаш литератураның, тыва дылдың болгаш литератураның башкыларын белеткээр. Өөренир хуусаазы 5 чыл.

Биология-химия факультеди —биология болгаш химия тускай эртемнериниң башкыларын белеткээр. Өөренир хуусаазы 5 чыл.

Эге өөредилгениң факультеди — педагогика болгаш эге өөредилгениң методиказы тускай эртемниг эге класс башкыларын белеткээр. Өөренир хуусаазы 4 чыл.

Институтка киирелер дараазында экзаменнерии дужаар: **физика-математика факультединге** — математикага (аас-биле болгаш бижимел-биле), физикага (аас-биле), орус дылга болгаш литературага (бижимел-биле болгаш аас-биле); **филология факультединге** — национал школага орус дыл болгаш литературага тускай эртемиге— орус дылга болгаш литературага (бижимел-биле болгаш аас-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле), тыва дылга болгаш литературага (аас-биле).

Биллириишкиннерни дараазында документилер-биле кабыл хүлээп алыр: ортумак эртеминиң дугайында документизи (бодуң), № 286 майык ёзугаар эмчи шынзылгазы, бөрт чокка тырттырган 3×4 см хемчээлдиг 8 фото-чуруг, ажыл стажы чок кижилерге директориун, класс удуртукчузунуң болгаш школаның хөй-чанын организацияларының удуртукчуларының адын салгазы характеристика. Будүүрүлге стажтыглар сөөлгү ажылдап турган черииин удуртукчузуиуң, а ол ышкаш партия, комсомол болгаш профсвилел организацияларының бадылаанын характеристиканы дужаар. Характеристикага үш удуртукчуиуң холуиун үжүн салгаиы болгаш танианы баскаиы албан турар ужурлуг.

ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштерииден халашкаиларга шериг кезээниң командылалыидан характеристика эккээри албан эвес.

Ажыл стажтыглар хүлээп алыр комиссияга биллириишкии киирерде хамаарыкчы районолардан өөредип чоруткан бижихти кожар ужурлуг.

Паспортуи болгаш шериг биледии (шериг херээиге киир бижидилге хереченилелии) институтка экзамен дужаап болу экжээр.

Биллириишкиннерни июнь 20-деи июль 31-ге чедир хүлээп алыр. Киреринии экзаменнери август 1-деи 20-ге чедир эртер. Студентилер санында августа 21-деи киир бижиир.

Киреринии экзаменнерии дужаап турар үеде чугула иегеттинип турар кижилерге шииги чурттаар черии бээр.

Кожар ужурлуг документилер-биле кабы биллириишкиниң дараазында адресче чоруттар: 667000, Кызыл хоорай, **Ленин кудумчузу, бажың 34, пединститут, хүлээп алыр комиссия.**

Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалы бир ай хуусаалыг белеткел курстарыига өөреиир дыиакчыларны чыып турар.

Техниктиг дээди өөредилге черлериие киреринбиле дыиакчылар математикага, физикага, орус дылга болгаш литературага белеткелдп эртер.

Курстарга киреринии күзээинер КПИ-ниң Кызылда филиалының директорунуи адынга биллириишкиинии киирер.

Өөреиириниң төлевири кылдыр 15 рубльди № 14107 саиче почта дамчыштыр шилчидер. Өөредилгеиии хевири — кежээки. Кичээлдер июль 1-де эгелээр.

Айтырар чери: Кызыл хоорай, Рабочая кудумчузу, 4. Өрээл —215. Телефон 2-29-92.

«Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкыиның өөредилге комбииады дараазында мергежилдерге өөреиирии күзээинерии курстарга өөредирп-биле чалап тур:

Автокран машиниизи — өөреиир хуусаазы 1,5 ай. Чолаатыг мергежилдиглерии хүлээп алыр.

Дашчы — өөреиир хуусаазы 3 ай.

Шеверлекчилер — өөреиир хуусаазы 2 ай.

Өөреиип турган үезиниде айда 75 рубль стипендия төлөөр, хоорайда чурттавайн турарларга общежитие бээр. Кичээлдер доозулган соонда каттыжыышкынның тудуг организацияларынга ажылдап болур.

Бөлүктер четчелеигеи соонда кичээлдер эгелээр.

Айтырар адреси: Кызыл хоорай, Энергетиктер кудумчузу, 7. «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынның өөредилге комбииады.

Красиоярскгэстудугиу и «Лабажиэнергопромстрой» тудуг эргелеиинин директорлуктар ажылдар кылыр 4-ку КМК-зы Хайыракан болгаш Чаа Чаа-Хөл суурларда тыва участогунга ажылдаары-биле: 3—6 разрядтарлыг слесарь-сантехниктерии, 4—6 разрядтарлыг газоэлектросварщиктерии, хоолай салыр слесарьларны, сантехниктиг ажылдар талазыбиле дуржулгадыг прорабты чалап турар.

Ажыл төлевирии кылганын ёзугаар бээр, эске черден келгеинерге турум эвес байдалдыг ажыл дээш 30 хуу немелде төлээр. Баштайгы чылда ажылдаанының соонда үр чылда ажылдааны дээш акша шаңналын тыпсыр болгаш өг-бүлелиг кижилерге квартираны болгаш бот кижилерге общежитиени ажылдап турар черлеринге тыпсыр. Тыва участокка ийи чыл ажылдааныиың соонда прораб кижиге Абакан хоорайга чагайжыды туттуигаи квартираны бээр. Шак-ла ыыыг квартираны ажылчыиарга ол участокка 2—3 чыл ажылдаан соонда бээр.

Айтырыг тургузар адрес: Хайыракан суур, 4-ку КМК-ның участок начальиизи.

ШИЛЧИДИЛГЕЛИГ САНАЖЫЛГА ҮЕНИ КАМНААР

Өг-бүле бүрүзү-ле ай саиында квартира, электри энергиязы, газ, телефон, уруглар салы азы яслизи, уругларның музыка школазынга өөреигеи дээш ажаалга кассаларига баар, боттары ол бүгү дээш туда санажып, төлээр апарар болгай.

Ажаалга кассаларының салыкчыларга чедирип турар ачы-дузаларының бирээзи шилчидилгелиг төлевир болур. Оиу ажылдаш, кижилер ажаалга кассаларынга барбайн-на айыттыган төлевирлерни шилчидилге-биле киллырып, шак-үезии дыка камнап ап болур.

Сылериң даасканнар ёзугаар ажаалга кассазы боттарынарның хууда сүдүүдардан чогуур организациялар, будүүрүлге болгаш албан черлериие будуи квартадың, чылдың азы ындыг төлевир доозулгуже чедир-даа үе иштиие кандыгдаа төлевирии шилчидер.

Ол ышкаш салыышкыидан чаңгыс удаа төлевирии шилчидип база болур.

Кайда-даа ажаалга кассазынан шилчидилгелиг санажылгаларның бланк-бүрүткелии ап болур.

Боттарынарның шак-үеиерии оон-биле камнап алыңар!

Ажаалга кассаларын дамчыштыр шилчидилге-биле санажыр арганы ажыглаңар!

ТЫВА АССР-НИҢ АЖААЛГА КАССАЛАРЫНЫҢ ЭРГЕЛЕЛИ.

ЧАРЛАЛ

Июнь 27-де эртенгиниң 10 шакта, Тываның күрүне филармониязынга республиканың бирги хөөмей фестивалы эгелээр.

Фестивальга Башкир, Калмык, Тыва АССР-лериниң, Дагестан, Алтай, Хакас автономнуг областарының болгаш Иркутск областың хөөмейжилери киржир.

Июнь 28-те, кежээ 7 шакта, республиканың хөгжүм-шии театрынга Тываның комсомол шаиналының лауреады күрүшеиниң ырыпкы болгаш таиының «Саян» ансамблиниң база совет ырының Бүгү-россия «Сочи-80» конкурузуиуң лауреады «Аян» ансамблиниң артистериниң киржилгези-биле хөөмей фестивалының лауреаттарының концерти болур.

Редакциияның адреси: Кызыл, Шетиикин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң ораалчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийии ажыдырал болгаш совет тургузуг киллистериниң 2-37-13, пропаганда салаазының 2-31-75, культура киллизиинии 2-23-54, кодээ ажыл-агый киллизиинии 2-21-47, үлегүр киллизиинии 2-31-75, чагаа киллизиинии 2-41-27 информация киллизиинии 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейи барганда 2-32-75 телефоннар долгаар.

Тираж 17860 Чагыг № 1267.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Шетиикин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) 01127

Бүгү чурттарның пролетарийлери каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 146 (11644) | 1981 чылдың июнь 24, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кеп.

ЧЕР КЫРЫНГА ТАЙБЫҢНЫ КАМГАЛААР

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң онгу чыжының бешки сессиязы

Советтер чуртунуң хайныышкынныг тургузукчу судалы чоңнуң соңгуттурганнарын Кремльдиң Улуг ордузунга чыылдырып келген; июнь 23-те ыында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң онгу чыжының бешки сессиязы ажылдап эгелээн. Партия-биле бузулбас чаңгыс эпке, ооң шылгаттынган удуртулгазы-биле совет улус социалистиг Ада-чуртунуң — чер кырынга бүгү-ниити тайбыныың төлеп-гияжының күүш-шыдалын бот-тарының чүткүлдүг күш-ажылы-биле көвүдеп турар.

Тайбыны камгалап алыр, делегейге чаа дайынны болдурбас — Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң СЭКП-ниң XXVI съездизинге бадыткаттынган дашты-кы политиказының бедик гуманныг кол эчис сорулгазы ыыдыг. Тайбың биле күш-ажыл чарылбас. Совет кижилерин шалыпчы күш-ажылы партияның ажылдап кылганы Тайбың программазының идегелдиг үндезинин тургузуп турар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязы эртенгинии 11 шакта Эвилел Совединиң болгаш Националдар Совединиң катыышкан хуралы-биле эгелээн.

Эштер **Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, М. С. Горбачев, В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, Д. А. Кунаев, А. Я. Пельше, Г. В. Романов, М. А. Суслов, Н. А. Тихонов, Д. Ф. Устинов, К. У. Черненко, В. В. Щербицкий, Г. А. Алиев, П. Н. Демичев, Т. Я. Киселев, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, Ш. Р. Рашидов, М. С. Соломенцев, Э. А. Шеварднадзе, В. И. Долгих, К. В. Русаков** оларны депутаттар болгаш аалчылар динмиттиг, үргүлүлгелдиг адыш часкаашкыны-биле утка-анар.

Депутаттар сессичиниң хүн айтырыгларын болгаш ажылдаар чурумун чаңгыс үн-биле бадылаан.

Сессиянын хүн айтырыглары:

1. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң делегейниң парламентилеринге болгаш улустарынга Кыйгырыының дугайы.
2. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының Кыргыс ССР-деп оралакчызын болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүнүн сонгуур дугайы.
3. Чуртталга ажыл-агыйын хөгжүдер, чуртталга фондузунун ажыглалын болгаш кадагалалын экижидер дугайы.
4. ССР Эвилелиниг болган эвилелдешкен республикаларның чуртталга айтырынын хоойлужудулгазының үндезинин-ериниң төлевилелиниң дугайы.
5. ССРЭ-де даштыкы хамаатыларның эрге-шолээзиниң дугайында ССРЭ Хоойлузунуң төлевилелиниң дугайы.
6. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыктарын бадылаар дугайы.

Даргалакчы — Националдар Совединиң Даргазы **В. П. Рубен** үн айтырыының бирги пунктузун чуртаалажын көөрүнче санаадаан.

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **Л. И. Брежневке** сес берген. Депутаттар болгаш аалчылар туруп келгеш, аңаа динмиттиг, үргүлүлгелдиг адыш часкаашкыны-биле бай-ыр чедирген.

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Хүндүлүг эштер депутаттар!

«Бүгүн делегейде байдал дайын айылын чайладырынга, улустар аразынга айыыл чок чорукту быжыглаарынга чаа, немелде күжениишкиннерин иеген турар... Тайбыны камгалап арттырары — делегей айтырыгларынга хамаарыштыр бистиң партиявыска, бистиң улузувуска, бомбүрзектиг бүгү улустарынга-даа ооң артык чугула сорулга ам чок» деп, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизи демдеглээн.

Делегей байдалының нарыдаанын өөренип көргеш, съезд амгы үеде делегейниң хөй-ниитизиниң кичээнгейинии төвүнде туруп турар тайбыны бы-жыглаарының тодаргай программазын идип үндүрген. Ону эмдиларга боттандырары дээш бистиң партиявыс-даа, Совет чазак-даа шудургу ажыллап турар.

СЭКП-ниң съездизиниң соонда эрткен үш айларда делегей болуушкунары бистиң партияның үндүрген түңнелдериниң шынныын бадыткаан.

Америк империализмге башта-ткан дайынзырак хөөнүгүр милитарисчи бөлүктер хемчээл талазы-биле кестүн көрбээн хөй боо-чепсек бүдүрүлгезин калбартkан. Олар чепсегле-ниишкинии кызырар, месилдежиишкии одагларын узуткаар болгаш делегейниң маргылдаалыг айтырыгларын тайбың шинтпирлээр талазы-биле чугаалажышкыннардан быллаг турар. Боттарының өмээржикчилерининң талазындан ажык халдаашкыныг чоруктарны болгаш чүрттар аразынга дерээн үүлгедиглер кылырын мят чогу-биле деткип турарлар. Делегейге байдалдың чидиглеииишкии улам айыылдыг апар чыдар. Ол айыылды калбак массаларда биллип турары бала оскен, милитаристерииң идепкейжээшиниге удур удурланыышкынның үнү дыңнып орар.

* * *

«Делегейниң парламентилеринге болгаш улустарынга» ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Кыйгырыын эш Л. И. Брежнев номчаан.

Эш Л. И. Брежневтиң чугаазын кайгамчык улуг кичээнгей-биле болгаш дицмиттиг, үргүлүлгелдиг адыш часкаашкыннары-биле дыңнаан.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүү, Украинаның Компартиязының ТК-зының бирги секретары депутат **В. В. Щербицкий** санал берииишкиии эгелевишаан, бүгү делегейге кайгамчык улуг ужур-дузалыг документии бистиң сессиязыс чугаалажып корүп турар-дыр деп демдеглээн. Термоядролуг халаптан бистиң өртемчейивисти камгалаар дугайында чугаа болуп турар-дыр.

Тайбыны камгалаары бистиң партиявыстың даштыкы политиктиг кол сорулгазы болуп келген болгаш болуп-даа турар деп, оратор онзалап айыткан. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң ѣжылдан кылганы Тайбыныың программазы бистиң хүннеривисте делегей байдалын экижидер дээш демиселге бүзүреллиг үүлевин болган. Ооң үүлдерии ССРЭ-ниң чаа Конституциязында хоойлужудун быжыглаан болгаш бистиң партиявыстың XXVI съездизиниң документилеринде улам мнай сайзыраткан. Тайбын дээш, делегейниң аймыл чок чорукту быжыглаарының тодаргай программазын идип үндүрген. Ону эмдиларга боттандырары дээш бистиң партиявыс-даа, Совет чазак-даа шудургу ажыллап турар.

СЭКП-ниң съездизиниң соонда эрткен үш айларда делегей болуушкун

ЧУРТТАЛГА АЖЫЛ-АГЫЙЫН ХӨГЖҮДЕР, ЧУРТТАЛГА ФОНДУЗУНУҢ АЖЫГЛАЛЫН БОЛГАШ КАДАГАЛАЛЫН ЭКИЖИДЕР БАЗА ССР ЭВИЛЕЛИНИҢ БОЛГАШ ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРНЫҢ ЧУРТТАЛГА ХООЙЛУЖУДУЛГАЗЫНЫҢ ҮНДЕЗИННЕРИНИҢ ТӨЛЕВИЛЕЛИНИҢ ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы депутат И. В. АРХИПОВТУҢ илеткели

Бистиң үевистиң шылгараңгай болуушкуну болу берген СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазыбиле идепкейлиг ажыл бүгү чуртта калбарган мындыг үеде ССРЭ-ниң Дээди Совединиң амгы сессиязы эртип турар-дыр.

СЭКП ТК-ның Чаңгыс секретары эш Л. И. Брежневтиң съездиге кылганы партияның Төп Комитединиң Отчёт илеткелии болгаш съездиниң шиитпирлерин бүгү совет кижилер политиктиг, теоретиктиг болгаш организастыг ажок улуг ужур-дузалыг документилер кылдыр хүлээп алган. Бистиң иитилелиниң хөгжүдүнүң амыдыралчы чугула айтырыглары оларда бүгү талайыг көрдүгеп, оларны шиитпирлээриниң оруктары айыттынган.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин бүгү коммунистер, бүгү совет кижилер чаңгыс эп-сеткилдиг деткээ, олар чогаадыкчы көдүрүүшкүнүң байдалын чуртка тургузуп, чаа-чаа патриотчу эгелээшкиннериниң үнер дозу болу берген. СЭКП Төп Комитединиң, амгы үениң политика болгаш күрүне талазы-биле шылгараңгай ажылдакчызы, Ленинниң хереңнии шынчы уламчылакчызы, тайбың дээш, коммунизмниң идеалдары дээш могаг чок демисевии Леонид Ильич Брежнев баштаан ТК-ның Политбюрозунуң ажылчорудулгазын бистиң чуртувустуң ажылчы чонгары изиибиле үүлдүгүнүп турар.

Партияның болгаш чонуң кол күжениишкиннери ажылагыйжы тургузуушкунуң чугула сорулгаларын күүседиргиче, хөгжүдениң шашкын орузунче экономиканы шилчидиргиче, социал улус айтыыларны шиитпирлээриниче, чуртуң камгалавыр аргазын быжыглаарыпче, ленинчи дашты-ки политиканы амыдыралга боттандырарыпче утланган. Съездиниң шиитпирлерин бүгү боттандырар, он бирга беш чылдың онаалдаларын доллур болгаш ажыр күүседир дээш күш-ажылчы коллективтерде калбак иептерээн социалистиг чарыштан ол ирегейлеттиниң турар.

СЭКП-ниң XXV болгаш XXVI съездилериниң салгап сорулгалары чайгылыш чок боттандырбышаан. Коммунистиг партия болгаш Совет күрүне социализмниң кол экономиктиг хоойлузу-биле, ол шкаш иитилел бүдүүлгезиниң дээди сорулгазы — кижилериң улам өзүл турар материалдыг болгаш үгаан-бодал хереглеллериң эң-ле долу хандырары кылдыр тодаратқан ССРЭ Конституциязы-биле дүүштүр ажылдап турар.

Партияның XXVI съездизиниге эш Л. И. Брежнев мынча деп онзалап демделээн:

«Экономиканы партийжи, политиктиг ёзу-биле көөрүүнүң алыс дозу бүгү-ле чүвени кижи дээш, бүгү-ле чүвени кижиниң чаагай чоруу дээш деп программа болуур өскерлиг чок.

Бистиң чуртувустуң ажылчы чонунуң ажыл-агыйы, ажыл-ижи, ажыл-хереглели ол-ла дээш. Ажылдың, ажылдакчының, ажылдың коллективиниң ажыл-ижиниң, ажыл-хереглелиниң ажыглалы

БЕДИК АТКА ТӨЛЕПТИГ

ШАЛА чолдаксымаар сыныг, даштындан көөрге ыңдыг-да мөге-шымрак эвес болгу дег, сииреш ботту-тур, хырлап думчуктуг, кирбей кара салдыг эр чингежек, будуктары чүгле бажында үнген шавага терекче өрү көрүп алган, кезек турган. Теректиң кылын, мөзүргей чөвүрээзи черден өрү ийи метр хире баргаш-ла чиде берген, оон ыңай, холан тас карт эгелээн. «Чогум-на тааржыр терек бо-дур эвеспе. Артында чингежек, чөвүрээзи холан — деп, балды туткан биезки эр будуу иштинде боданган. — Мындыг теректе бир терге ишти чедир одура шапкылап алыр-дыр. Оон совхозтан трактор-биле сөөртүп-ле алгай.» Балды-биле теректи кагарга, доң чарты ойлуп чаштай берген. Удаваанда-ла чинге терек кышкы кылын хар кырынга саглаш кылдыр кээп дүшкен. Хойжу Монгуш Чаш-оол бир трактор тергезинин ишти хире доң, өл теректерни одура шаап турган, чакгыс черге / ovaалап каан. Оон азалынга чедип кээрге, ашаанын каяа чорааның билбээн Өнермаа айтырган:

—Шаанчыг бажында хойжулар аалдарынга чордун бе? Эртен-не чоруткаш, сураг бларынга кайган олурдум.

—Аалдар кезиир харык кайда боор! — деп, Монгуш Даваевич кадайынга харылаан. — Чаш хураганнарга бээр терек кезип чордум.

—Чаш хураганнар теректи канчап чиир чүвел? — деп, Монгуш Лудаевна кайган айтырган.

—Ажырбас, чиир чүве чораан — дээш, демгизи хөнектен шайны аяанга куда берген.

—Элдеп кижи-дир сен але, чаш хураганнарга терек бээр деп чүү боор? Чымчак көк сиген-не боол бээр боор. Харын янтамнинг сиген далганы дилээнде.

Шаанда алазы хураганнарга терек шылбазы берип турганын Монгуш Даваевич чугаалаан:

—Терек шылбазы хемирип турар хураганнар аарывас чүве деп, ачам чугаалаар ийин. Ам мен оон шын, мегезин тывары-биле шенелдеп кылырын шиптирлеп алдым. Бир терге ишти чинге терек-тер кезип кагдым. Сиген сөөрткеш трактор кээрге оон-биле экклелдирип алыр чүве.

Кажаа иштинге араазы ийи метр, адыр баштыг ийи өргенин хурганның деңнелиндеп бедивес кылдыр каккаш, чинге теректерни аңаа салгылап каан. Хураган бар үзүктээш бүрүзүнге ынчаар кылган. Доң теректи баштай хураганнар хереккедээ албаан. Шенелденин чедиишкинниг болурунга Монгуш Даваевич бодуна-даа арай чигзиниксей бергеш Ол аразында кадайы Өнермаа чугаазанган:

—Ажык чок ажыл кылып турар кижи эвеспе бо. Хураганнар көнгүс тоовас чүве ышкажыл.

Монгуш Чаш-оол сес-даа этпейн, өөнче базыпкан. Эртенинде хойжу куш дүүнде турганы, ахураганнар дүүнгү терек картын хемирип чижиктер ирги бе?» деп дүвүреп бодавышаан, кажаазынга бардын. Иштинге кире бээрге, тыныш чылыш дээн. Хойлар ам-даа кегженип чыптыштаан. Хураганнар үзүктээжинге келген. Хойжу аңаа бодунуң караа-биле көргеш чүвезинге бүзүрексеевейн, кезек ангадай берген турган. Дүүн салгылап каан теректерин хураганнар аажок хемирип чип турган болган. Дедир-ле дүвү-далашбиле өөнче чүгүлүккен. Кадайынга сонуургадып чугаалавры ол. Оозу ам кээп бүзүрээн.

Хойжунуң кылган бо шелдези чүгле ажыктыг херек эвес, харын-даа чаа ажыдыышкын болган. Чаш хураганның өзүп быжыгарынга эргежок чугула витаминнер, микроэлементилер терек картында бар чүве-дир. Ынаңгыя чаш хурганнарның ижин-шөйүнду аарыгларын, аксы кемдип ыябыраар аарыгны баш удур чайладырынга, дүрген оттка кирип доругарынга терек шылбазы мырыңай эргежок чугула чүүл болур. Дүсту каап бээрге, хураганнар оны хире-шаа-биле чылгап-ла турар, ынчалзажок микроэлементилерге оларның негелдези оон-биле хандыртынмас. Ынчангаш хурганнар оттка кирип эгелээш-де дүк чулуп чинр апаар. Оон түүнелияде ишти борбаандылзаш, чайлаш чок өлүр. Терек шылбазының эм шынарларының ачызында хураганнар оны чээш, көнгүс кадык болуп, дүрген өлүп мандыыр, сырыңгы аарыгдардан барык-ла өлүп хоравас. Монгуш Даваевич Чаш-оолдуң бо ажыдыышкынын «Чыраа-Бажы» совхозтуң бүгү хойжулары сөөлгү чылларда калбаа-биле ажылап турар апаргап.

Монгуш Чаш-оол совхозунга хой кадарга-ла ыңдыг үр болбаан, ам чеди чыл чаа чедип турар. А оон ат-сураа үгүле совхозунда, районда эвес, харын бүгү республикада безин билдингир апаргап деп болур. Чамдык кижилер 15-20 чыл малчыңаан, а ол хиреэниле-ле ат-сураа алгывазы болгулаар. Оон чылдагаавы-чүвел?

Монгуш Даваевич бодунуң дугайында мынчаар чугаалады:

—Хойжулаан чылдарым хөй эвес харын. Ынчалзажок түскайлап малчыңаар мурнуында мырыңай бүдүү үш чылда дузалакчылаан болбазык мен бе. Херектиң ужуру болза кодан хой бээр дээш, мөнээ бүзүревейн тургаңында эвес. Харын мен бодум кадарчыларынга кажарап алырыла-биле ол хире үр дузалакчылап келдим. Үш чыл иштинде мөнээ ийи катап түскайлан кодан хүлээп алырын сүмеледелер. Ынчалзажок чөпшээрешпээн мен. Чүге дээрге хөйнүң малын кадарары оюнчук эвес херек-тир. Мал кадарар кижи аңаа баш удур ыяк белетенген, бүгү мурнакчы арге-дуржулганы билген турар үжүрлүг. Хой эжылзына киргеш, иштизи-биле ол чыл болуп турарым ол-дур.

Түскайлап хойжулаан чеди чылының чүгле чангызында хураган кадарган, хой болдатпаан, а арткан алды чылда чаш хураганы дорукту-руп келген. Баштай хүлээп алган 430 баш тогдулары бир дугаарында 1976 чылда болдаан. Төрүүр 100 тогдута онаштыр 89 хураганы мөнги доруктурган, баш санындан 2,2 кг дүктү кыргып дужаган. Ону бедик көргүзүр деп санаар керек. Бирээде, хойлар дунгужуп оолдаан тогдулар-дыр. Ийнде, хойжунуң бодунуң база түскайлан ажылдаан баштайгы чылы-дыр. Ындыг байдалдарга кижи-ле болганы ол хире бедик көргүзүнү чедип алыры берге.

—Оон дээдезинде чылын ажылга улам-на мергежилдиг апарган мен — деп, Монгуш Даваевич чугаалады. —Көргүзүүге база бедик эгелээн. 1977 чылда төрүүр 100 хойга онаштыр 95 хураган, хойдан-ны 2,3 кг дүк алдывыс. Хойларывыстың ийи дугаар оолдавы ол. Ушку чылында 100-тен 100-түү, дөрткүзүнде база ынчаны, а 1980 чылда эң хөй — 103-түү алдывыс. Дүк чыл санында көвүдеп келген.

— Онгу беш чылгы чедиишкинниг дооскан-дыр силер. Оон иштин түүнели кандыг болганыл, Монгуш Даваевич? — деп, хойжудан сонуургадым.

—Кижиге кылган ажылының түүнели солун боор. Ынчангаш чыл санында чедип алган көргүзүүмүң шээжилел алыр кижи мен. Ниити түүнелим мындыг: беш чыл дургузунда төрээн совхозумга 1468 хураганы өстүр азырап бердим, күрүнеге 4500 килограмм дүктү дужаадым. Ол бүгүнү акшаже шилчидерге, совхозум чангыс мөнө коданымдаи 74445 рубльдин орулгазын алган-дыр.

Малчыының амгы ажылының дугайын айтыра бээримге, ол мынча дидн:

—Йөртиянның улут шуулгазының төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш, совхозтуң ажыл-ишчилери конгуг кызып ажылдап турар. Бодум хүүмда төрүүр хой бүрүзүндев-не хураганны мөнги дорүктурарын күлээп, сөөгүмге ээ болуп, 100 хойга онаштыр 100 хураганы алдым. Дүк планы база күүсеттингеп. Хойларым кыргыдып алдым. Ам үгүле чугдурдаш, чайлаглан үнери артказп.

Бодунуң ажылының арга-дуржулгазының дугайында Монгуш Даваевичиниң чугаазы мындыг болду:

—Хойнуг кыштан хүр ажырарда, оон арбын төлдү, хей дүктү алырда эң кол чүве — чайгы семиртилге. Чеди чыл дургузунда аңаа бүзүредим. Чайгы үеде эки оттуг черге одар солуп тургаш, ыяк семиртип алырга, үүлеинн улуг кезин бүткени ол. Хойдан хөй хураган, арбын дүк ап шыдавас, малының баш саны хорамчалыг болур хойжулар дээрге-ле чайын кодан хоюн эки семиртирин бодаваас, одар солувас, чакгыс черге олура чайлаар, хоюн чалап хаар кижилер-дир.

Оон ыңай малчын хойну июль айдан эгелеп тарып бооваткаш, эрте кыжын оолдадырының, хойларга кыжын чүгле чылыг суг бээрини, оолдаан хойларны баштайгы он хонуунда эки чемгерип алыраарыны, чаш хураганнарга терек шылбазы бээрнин эргежок чугулазының дугайын чугаалап олурду.

Кежээн, кызымак малчын республика Надымынга төлептиг белек-биле ужураажир дээш, кыштаанын септелгезин кылып дооскан, кыжын ажылаар курлаг өлээп болуп алган. 20 тонна сиген кезерни хүлээгеш, үш гектар черин ийи катап суггарып каан.

—Бисте байлак чүгле мал эвес ийин — дээш, Монгуш Даваевич хүдүмзүрду. Оон калайы Монгуш Лудаевнаже айыткаш, уламчылады:— Бо дээрге он үргүлү азырап өстүрген Маадыр-не кижи-дир. Ажы-тал-биле бөлээ бай улус бис ийин.

Малчын өг-бүленин он үргүларының ийнзи — улугларының Шура Монгуш инек тарып бооздыр техник түскай эртеминг, ам «Чыраа-Бажы» совхозтуң Шык-Бажы фермазында ажылдап турар, Николай Монгуш — тудуг мастери. А чедиши -ядыы-бүрү өөредилге черлериниде өөренип турар. А хеймери — беш харлыг Оюал-оол ада-иези-биле «малчыннап» чоруур.

Кежээнин мурнунда —мактал деп үлегер чүгле бар. Ол чепле чөптүг. Кежээ, кызымак малчын Монгуш Даваевич Чаш-оолдуң эң сеткилдиг күш-ажылы бедин-биле үнелеттинген. Онгу беш чылдың түүнели-биле аңаа Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны деп хүндүлүг атты тывыскаан. Ол бедик аткa Монгуш Даваевич шынаа-ла төлептиг.

К. АРАКЧАА.

Чөөн-Хемчик район.

Тайылбыр булуңу

КАТТЫШКАН НАЦИЯЛАР ОРГАНИЗАЦИЯЗЫ

Каттышкан Нациялар Организациязы кажан тургустунганыл? Оон чиңгине секретарьларынга кымнар ажылдааныл? Бо айтырыгны харылап бээрин Чадаана хоорайның чурттакчызы А. Е. Ондар редакциядан дилээн.

1945 чылдың июнь айда Сан-Францискога болган конференцияга Каттышкан Нациялар Организациязын организастап тургускаш, оон Устав ын аңаа хүлээп алган. Тайбың болгаш бурунгаар деп-шилгенин ёзулуг делегей организациязы ынчан тургуступ-таан. Мынчалза-даа АКШ болгаш оон шериг талазы-биле эвилелдилери КНО-нуң ажылчорудулгазын боттарының империалистиг политиказының хөрээнге ажыглаарын организациядан башкайгы хүннерилеп эгелээнивер.

АКШ-тың империалистиг бодуктери Конгонуң иштики херээнге холгаарлаашкыны, Вьетнам улуска удур дайынны үжеп чылдың тургузунда чорудуп келген. Делегейниң барык 140 чурттарының делискээринде 2,5 муң шериг базаларын болгаш объектилерин тургузуп, АКШ-тың ыйыышкыны-биле НАТО чурттарының Барыын Европага ортумак ыракшылдың 572 ракеталарын тургузар дугайында планы, Чоокку Чөөн чүктелиндий океанда, Перси мугуларга байлалды кажангыдан-даа артык чалгылеп-ларын, нарын айылдыг байдалды тургускан.

Империализмниң, империзмниң болган реакциязың күштерининг Ливанга, Сирияга хамаарыштыр удур төнгээн— КНО-нуң Уставынга удур болган оон эрнис-сорулгазынга шүүт дүүшпес. Харын-даа АКШ Чоокку Чөөн чүвү бодунуң алыжынга аңаазап алырын күзеп турар. ССРЭ болган акы-дуржа социалистиг дүрүмелер база араб телегейниң бүрүнгаар төнгилелиг күштери, оон иштинде Палестинаны тоотаар организация Поокут Чөөн чүвүн чорудуг болган бижыг тайбынны күзеп турар. 1946 чыдың төнгайында КНО-нуң Кол Ассамблеязының 1 сессиязында пепеселенишкинни бүгү-ниити-ле тыныар нүтайынга санаатты ССРЭ киргеп. Аромнуг амгыларны дайын сорулгаларынга бүзүреринн болгаш ажыглаарын хорууруп биргн чергенин сорулгазы дээрзин ук саналда айыткан. Чепселеннишкинни дүжүрер талазы-биле КНО-нуң кежигүннери күрүелернин киирген дазызында 230 саналдарның 80 ажыг хирезин ССРЭ киргеп.

КНО-га ССРЭ-ниң киирген саналларының алмс үткаы чаа дедегей дайынын чайладырынче үглаңган. КНО-нуң кежигүнү күрүелернин «КНО-нуң Уставынга дүүштүр дедегей харылзаалаарынга күш ажыглавазының аза өөнү ажыглаарының кыжаныышкының бүгү хевирлеринден болгаш ядролуг чепсектн мөңгевиле хорууруну дугайында» Ассамблеяның медегелн киргеп шиитпирин ССРЭ-нип инициативазы-биле Кол Ассамблеяның сессиязы 1972 чылда хүлээп алган. 1959 чылда КНО-нуң Кол Ассамблеязының XIV сессиязында чугаалажып көөру-биле ССРЭ-ниң киирген чепеселеннишкинин бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрер дугайында Декларациязы улуг чүүлдүгзунуушкүнү болдурган. Ядролуг чепсектериниң частыышкыннарын агаарга, чөр болгаш суг иштинге шенээрни хоруур дугайында корөө телевидениэ ажыллап кылган. КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXX-сессиязынга чугаалажып көөру-биле ССРЭ 1975 чылда санал киирген.

КНО-нуң бир дугаар чиңгине секретарының албан-дужаалынга ноябрь Тоотелди гомуйлаткан. Оны 1953 чылда шээп Тур Хаммаршельд солаан. Ол 1961 чылда самолётка ооал-оңдакка төвүрышкан алган. Оон соонда Бирманың чөлээзи У Тан. а 1972 чылдан эгелээп. КНО-нуң чиңгине секретарынга австри Курт Вальхайм томуйлаткан болган 1976 чылга оны катап ийи дугаар хуусага аттыргаан.

1945 чылда КНО-нуң Уставын 50 чүреттэр хүлээп ап, ат салган. Ам КНО-да 153 чурт оон нәжигүннери боол бакпаан киирип турар.

К. БУДУК-ООЛ.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

Социализм чурттарында

ДҮЖҮТ АЖААП АЛЫЫШКЫНЫНГА БЕЛЕН

ПРАГА. 1981 чылдың дүжүүн ажаап алырынга белеткелди Чехословакияның механизаторлары бүрүн дооскан. Бүтүү комбайннарны сеткээн болгаш хынап көрген, оларның хей кезиин чазытыг үеле ажылладыр кылдыр, оларга немелде дериишкиннерни кылган.

Чехословакияның шөлдеринде чаагай дүжүт быжын турар. Часкы тарылганың үезинде ажылды эки организастаны аңаа улуг идиглиг болган. Дүжүттү чидириг чокка эң кыска хуусаада ажаап алыры — чүрттүң бүтүү тараажыларының кол сорулгазы.

ХИМИЯНЫҢ ШАПКЫН ХӨГЖҮЛДЕЗИ

СОФИЯ. Болгарийның химия үлетпүрүнүң шапкын хөгжүлдези Совет Эвилели-биле бистиң чүрттувүстүң экономиктиг болгаш эртем-техниктиг кады ажылдажылганың чагай үре-түңнели болуп турар деп, Болгария Улус Республиканың химия үлетпүрүнүң министри Георгий Панков СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан. ССРЭ-ниң дуза-лажылгазы-биле чүртка туткан бүдүрүлгелер амгы үеде химия үлетпүрүнүң бүгү адырларының кылган продукциязының 55 хуузун берип турар. Бедик мергежилдиг кадрларны белеткээринге Совет Эвилелиниң дузалажылгазы Болгарияга дыка улуг ужур-дузалыг болуп турар.

ССРЭ-ниң болгаш Болгарияның аразында 1990 чылга чедир экономиктиг кады ажылдажылганың кол планы ийи чүрттарның эрге-ажыктарынга бүрүн дүгжүр. БУР-вуң химия үлетпүрүн амгы беш чылда чедиишкинниг хөгжүлдеринге ол кады ажылдажылга шиитпирлиг ужурдуулыг болур деп, министр айтыкан.

ПЛАННЫ ХУУСАА БЕТИНДЕ КҮҮСЕТКЕН

ГАВАНА. Кубаның түңеп тудар ёлдүүнүн балыкчылары бо чылдың баштайгы чартыынын планын хуусаазындан 17 хонук бүрүнгаар күүсеткен. Олар 3 807 тонна түңеп даап балыкты тутканнар. Далайның ажыл-ишчилери боттарының дүүн-ажыктыг чедиишкинин чөөкшудан өлүвээ бызыралга — июль 26-ның национал тура халыышкынының байырлалынга тураскаатканын. Революстуг байырлалдарны күш-ажылчы улуг чедиишкиннер-биле демдеглээри Хосталга оргулуунда чаагай чанчыл болган.

ПОЛИТИКТИГ ЧУГУЛА КАМПАНИЯ БУДАПЕШТ.

Чугула политиктиг кампанияга — көдээ ажыл-агый болгаш үе-тывыш кооперативтериниң съездилеринге бедеткел Венгрияда эгелээн. Чуртка көдээ ажыл-агый продукциязының үштүн ийи кезиин көдээ ажыл-агый кооперативтер бүдүрүп берип турар. Үлетпүр баразынарын бүдүреринин 7 хуузу, чонга ачы-дуза чедиреринин хемчээлиниң барык 60 хуузу үе-тывыш кооперативтеринге хамаарыжыр.

ЭРТЕМ ТӨӨҮ ТУРГУСТУНГАН БУХАРЕСТ.

Арыны адыраап, чигирин алыр болган ары азыраар мергежилдиг кадрлар белеткээр талазы-биле эртем-шинчилелдерниң төөүн Дунай хемниң чурумалдыг чараш черлерининг бирээзи — Малиукулда тургускан. Ары азыраарының шенелде черии болгаш тускай лабораториаларны ышла организастаан.

Румынга — ары чигирин эң хөй бүдүрер болгаш заштыкы күрүнелерге салгылаар чурттарның бирээзи. Ары чигирин арыглап, белбаазыраадыр дериг-херекселдерни республика бүдүргеп, даштыкы чурттарга база салгылап турар.

ЧЕР АЖЫЛЫН ХӨГЖҮДЕР ДЭЭШ УЛАН-БАТОР.

Монд-совет биология экспедициязы Эхийн-гол хемниң чоок кавызында элезиниг эң чедиреринн шинчилээрин дооскан болгаш чер база сад ажыл-агыйын аңаа чедиишкинниг хөгжүлүн болгаш чер түңнелди кылган. Ол хемниң кыдында умуштуг шелдерге тарап культураларын өстүрүп турар. Кандалчал кур чедиреринн шинчээп, аңаа чер болгаш сад ажылын хөгжүлериниң перспективтиг төларгай планнарын специалистер ажыллап кылган.

Кандалчал черлерни шинчээдип алыры — Монд Арат Республикалың болгаш Совет Эвилелиниң аразынга көдээ ажыл-агый талазы-биле кадыы ажылдажылганың кол үгланымышкыннарының биразын. Чүгле сөөлгү он беш чылдарның дургузунда безин үш миллион ажыг гектар черлерни Моолга шинчээдип алган болгаш хөй санныг суггарылга системаларын тутка. Бо бүгү ажылдарны кылырынга совет специалистер идепкейлиг киришкен.

ИЕНШОННУҢ АРЖААННЫГ СУГЛАРЫ ХАНОЙ.

Вьетнамда аржаанныг сугларны эмнелгеге ажыглаары сөөлгү чылдарда улам калбаргап. Иеншон үедиг-де (Хатуен-можу) аржаанныг изиг сугну 70 чылдарның эгезинде шинчилеп тыпкан. «Милам» деп минерологтуг санаторийни удаваанда аңаа дерип кылган. Ол санаторий — Вьетнам Социалистиг Республиканың ыяыг курлуг эмнелгезинин эң баштайгы эмнелге чери болуп турар. Бүдүн чартык муң кижи санаторийге келген болгаш тыныштаар, күнин, нерв зарыгларынаан экиргээн. Долгандыр даглардыг бөдүүстүн чурумалдыг черинде ол санаторий бүгү чуртта алдаржып, сураггаан.

—Минералдыг аржаан сугларны эмнелгеге ажыглаары Вьетнамга чоокта чаа эгелээн. Ынчалзажок аржаан сугларны дарыг кижилерни эмнээринге ажыглаарының чугулазын бистин санаторийнистин дужулгазы бадыткан көргүскен — деп, оон директору амчы Лыу Те СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан.

Минерологтуг эмнелге черии Хуангниинь можуга чоокта чаа база ажытkан. Амгы беш чылда «Милам» санаторийни алгылдар деп турар. Изиг аржаан сугтуг черлерии Вьетнамның сонгу талакы даглыг районнарында амгы үеде калбаа-биле шинчилеп турар. Ол районнарга алзаң каш чаа санаторийлерни дээрии сорулга салдыгаан.

(СЭТА).

Франция. «Глоб» деп ном магазинии хөй-хөй парижчилерге билдингир. Мында орус болгаш совет чогаалчыларның ССРЭ-ге парлаан номнарын, политиктиг литератураны, өөредилге номнарын болгаш словарьларны садып турар. Бистин чурттуувүстүн литературазынга улуг сонуургалды Совет Эвилелинге парлаан номнарга чагыларның чыл бүрүде көвүдеп турарындан илдең көрүп болур.

ЧУРУКТА: «Глоб» магазинде ном дегдингирлериниң чанында садып алыкчылар.

А. Катковтуң фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

БАЗА КАТАП КЫЖАНЫГ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Израильдин премьер-министри Бегин Сириймин азында турумак кыжаныглыг чүвё чугаалаар. Сириянын Ливанга тургускан агаарган халдаашкынга удур комгалал төөсектериге удур Израиль бодунуң чепсектиг күштериң ажыллаарынга белеп деп, ол медегээн.

Бегин бодунуң хайынайык медегелинге АКШ-тың президентизинин тускай төлээзи Ф. Хабиб-биле ужураашкан соонда Иерусалимге кынган. Хабибтин ворүу Чоокку Чөөн чүкке израиль агрессорларны ажыы-биле детквирининг америк политиказының чайлаш оок бүгүраашкының чажырар ужурлуг турган.

Бир ёөс Ф. Хабиб Сириядан агаар халдаашкынынга удур ракеталарын Ливаннан үзүрсп алырын чедип ап шыдаёёс болза, Израиль «церат чүжүп ажыглаар апаарга, деп Израиль премьер-министр медегээн.

Ак бажыңның эмнесарының «тайбың илередикки чорүүн» болзэ Израильдың араб күрүнелерге удур агрессиязын оон өөгээжилеп-биле чорудуп турар Вашингтониун «ыы кежеэзэ» болур деп араб хөй-ннити демгеглеп турар. Ынчангаш Израиль Ф. Хабибтин ворүүнүн ыанг-тулуг үезинде Иракта ядролуг шинчилел төвүн арватаашкы-биле бомбалаан, бүгү делегейге киленнээшкинни бүрүүгээны-даа таварыла эвес.

ПЕКИН: национал эрге-ажыктарга удур

Пекинге АКШ-тың күрүне секретары А. Хейгин кылдат удурткүүлер-биле чугаалажышкынары доозулган. Ол чүгле КҮР-нуң даштыкы харектер министри Хуан Хуа-биле эвес, харын Дэн Сяопин, Чжао Цзыцян, КҮР-нуң камгалал министри Гэн Бяо болган оон-даа өскелер-биле ужурашкан. Чугаалажышкынарның түңнелиринин талазы-биле кандыг-даа документ парлаттынмаан. Океан мидыннан келген залчының болган ук чүртүүн ээлериниң хөй-ниитизинин мурнунга чугаалаан чугааларынг ёзугаар алырга, делегей айтырыгларын болгаш ийи талының харылзааларының айтырыгларын чугаалажып турган. Пекинге болган парлалга конференциязынга делегей байдалының талазы-биле АКШ биле Кыдаттың узел-бодалдарны «моон мурнунда, амгы үелегизи шыкаш, кажан-даа ындыг чоок түрбөөн», «бистин политиктиг угланышкынарывыс бот-боттарын немеп турар» деп. Хейг медегээн. Кыдат-америк чөөшүлажышкынынга Израильди Хуан Хуа база шак ынчаар үнелеп, «ворүдээлер бар-даа» болза, ийи талалар «ыыка хөй ниити болгаш домей узел-бодалдарлыг» деп Пекинге болган хүлээп алышкынга медегээнин.

Ол ниити узел-бодалдарның үтказы болза делегейге дүшкүүлүг ворукту чидиглендирер болгаш боо-чөөсектерни эдерер будурерни күштелдирер сорулга-биле америк империализмнин эң чорудуп турар бүгү эң чугула» үүлгедиглериниге Пекин сагыш-сеткил каттыштырып база оон талазынга туржуп турарында болуп турар. Хейгтиң чугаалаан сестерии ёзугаар алырга, америк администрациянын АКШ-тың шериг күүзүн күштелдирериниче болгаш шериг эвилелдерииде оон эвилелчилери-биле харылзааларын быжыглаарынче угланган хемчегелерин кылат тала «бедин-биле үнелеп турар. Вашингтон бодунуң ээлчээнде ол ниити узел-бодалдарны Пекинниң хамыктын мурнунда Мурнуу болгаш Мурнуу-Чөөн Азиига гегемонисчи эжелекки чүткүлдерин өскелериие деп керүп турар. Ындыг ниити узел-бодалдарның кыдат-америк чугаалажышкынарга ыраажыкчы ол ийи чурттарның антисоветтиг политиказын үлам, хандыр дугуржуру-биле демдеглеттинип эткен дээрэн Хейг биле Хуан Хуаның демги-де чугаалажылган илек-дир. Афганистан болгаш Кампучия талалыбыла Вашингтонуң болгаш Пекинниң сорулгаларының «бүрүмү-биле дугжүп турарын» чугаалажышкынынга демдеглээн, тодаргайлаарга, америк империалистер болгаш кыдат гегемонйстер афган контрреволюсчуларыны, полпотчу өлүрүкчүлерии болгаш оон-даа өскө кымер реакционерлерии боттарының детквп турарының дугайында база катап медегээнивер.

Ийи таланың харылзаалары чугаалажып турда, «АКШ-тың президентизи Кыдатты ыйыралдыг чурт кылдыр көөр деп турарын» кыдат удурутулгага дыңнатканын, Хейг чугаалаан. Оон-биле холбаштыр АКШ-тың администрациязы Кыдат-биле садыгны, аңаа техниктиг дуза чедиреринн эрегелеп-биле кызыгаарлап турар америк дыка хөй хообулуларны болгаш аюы-бүрү хурумнерии (а олар чүс кижи) өскертир аюы күш чок болдурар сорулга-биле өзе көрүп эгелээн. Ол базымнарның утказы болза кыдаттарга амгы америк технологияны болгаш дериг херекселдерни, оон иштинде оларның өөрлүп ажаок садып алыкаап турары амгы үеиин боо-чөөсөөн садары-биле кыдаттарның мурнунга эжиктерни калбаа-биле ажыдып бээрн болуп турар. «Ийи чурттарның шериг ведомстволарының аразынга идепкейлиг кадыы ажылдажылганы калбартырының» дугайында талалар дугуржуп алганын ол база ынаатkан. Кыдат Армиянын Чиңгине штабының начальнигинин орлакчызынга баштаткан кыдат шериг делегациязын Вашингтонга бо чылдың августа чеде бээр. Ол дугуржулга чүгле Азиянын Кыдыт-биле кожа турар болгаш кыдат экспансионизминиң согуннарын оларга удур углаган чурттарга эвес, харын делегейнин оон-даа өскө девискээрлеринге дуураазынын болдургап.

«Тайбың айтырыгын» чугаалажыры чугаалажышкынкынарга элээн кол черии эгелээн деп, күрүне секретарын үдеп чораан америк корреспондентилер ынналып турар. Хейгтин медегээнин ёзугаар алырга, АКШ-тың Тайбың-биле харылзааларын «албан ёзузунуң эвес зенгелинге» моон сонгаар-даа тудар деп турарын ол кыдаттарга тайылбыларга, кыдат тала оны «чүүдүт деп көрбөө. Өскээ чугаалаарга америк талакы «ийи Кыдаттың байдалын» тургузар деп турары-биле Пекин база катап чөпшээрешкен.

Хейгтин Кыдатка ажы-төруу америк империализм-биле бодунуң сулчээнин Пекин улам хамыктаан дээрэн көргүскен. Хейг Пекинге болган хүлээп алышкынга: «...Бистиң найыралывыс, чечек шыкаш, чечектелген», «АКШ Кыдатты чоок болгаш үнелиг өөнүү кылдыр санаар турар» деп чарлаарга, кыдат удурткүүлер аажок амыран ийин чөскээп турганнар. Ол дээрге АКШ-тың бодунуң шериг-стратегтиг болдарын боттандыраарынга тавырмчалыг өөнүк кылдыр Кыдатты тын алганының, Пекинниң империализм-биле шүүт эвилелдежин алганының хереэнги эвес деп бе?!

Вашингтон национал-хосталгалыг шинчээшкиннерни базарынче, Азиага, Африкага болган делегейнин оон-даа өскө девискээрлеринге ажыккги үүлгедиглерин кадыы боттандырарынче угланган президент Рейганның администрациязын хындыкты глобалдыг стратегиязынга Пекин удурутулганы улам быжыг-биле хаара түзээ сорулганы салып турар деп, апоп «Ахалата» солун бижээн.

(СЭТА).

Янзы-бүрү МЕДЭЭЛЕР

КОЖАЛАРЫВЫСЧЕ

Бистин республиканың Барыын-Хемчик району биле Хакас автономнуг областтың Таштып районунуң ажылчы чоннары боттарының аразында социалистиг чарыштыг. Ол чарыштың ачызында олар ажыл-агый, культура хөгжүдезинге чаа-чаа чедиишкиннерлиг болуп, боттарының аразында дуржулга солчуушкуниларын кылып турарлар.

Барыын-Хемчик районунун Культура бажыңының улусчу ансамблиниң 50 ажыг кижи составтыг боттывынгыр артистери бо хүннерде Таштып районда аалдан чоруп турар.

Улусчу ансамбльдиң ол коллективи Таштып районунуң ажылчы чоннарынга концерттерни көргүзүп турар болгаш Культура бажыңнарының ажылы-биле дуржулга солчур. Абаза хоорайның чурттакчыларынга база солун концертин бараалгадырлар.

Бистиң корр.

СОЛУН ФЕСТИВАЛЬ

Чадаана хоорайга Чөөн-Хемчик районнуң хөөмей-сыгыт күүседикчилериниң район фестивалы болуп эрткен. Анаа 30 ажыг кижи киришкен. Хөөмей-сыгыт мастерлериниң ансамбльдер болгаш түс-түс кижилериниң күүселделерин көрүкчүлер сонуургаан.

Маргылдааның түнелинде Карл Маркс аттыг совхозтуг 16 кижи киржикчилиг «Салгал» деп сыгытчылар ансамбли бирги черни эвлээн. «Алдан-Маадыр» совхозтуң Бора-Тайга салбырында бичии уругларның хөөмей-сыгыт ансамбли — ийиги, «Большевик» совхозтуң хөөмей-сыгыт болгаш каргыраа күүседикчилериниң коллективи — үшкү черлерни эвлээннер.

Оларга районнуң культура кызыдынын дипломнарын, а түс-түзунда күүселделерге шылгараан мастерлерге өртектиг белектерни тывыскан.

Районнуң хөөмей-сыгыт мастерлериниң ансамбли бо хүнүнде республика фестивалынга төлептиг киржир дээш анаа белеткенип турар.

К. МААДЫ.

САНИТАР ДРУЖИНАЛАРЫНЫҢ МАРГЫЛДААЛАРЫ

Чоокта чаа Каа-Хем суурга Кызыл район нуң Кызыл крест шинтылелиниң болгаш хамаары камгалал штывының организастааны санитар дружиналарының маргылдаалары болуп эрткен.

Анаа «Тилелге», «Шамбалыг» совхозтарның, районнуң долгушкак барааннар садының, куш фабриказының командалары организастыын, эң белеткелгини көргүзүп, иделкейлиг киришкен. Түнелинде бирги нерни долгушкак барааннар садының болган «Тилелге» совхозтуң санитар дружиналары үлешкеннеңнер.

Л. БИЧИНЖИК.

ЭРЕС-МААДЫРЛЫГ ЧОРУКТУҢ БЕЖЕН ХҮННЕРИ

ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң Төп музейинде бо хүнүерде көрүкчүлер хөй. Олар Ада-чурттуң Улуг дайынының дугайын чугаалап турар материалдар-биле хаяы таныжып, ону билип алыр дээш кээп турарлар.

Хөй санныг экспонаттар, витриналар гитлержи аг-шериг-биле бистиң дайынчыларывыстың эрес-дидим тулчуп турганын көргүзүп турар. Ада-чурттуң Улуг дайынының кадыг-дошкун чылдарында совет кижилер эвээш эвес маадырлыг чорукту кылганнар. Ылангыя Курск эътпээнге болган тулчуушкун дайынның төөгүзүүнге кол черни эзлеп турар. Ол тулчуушкуига тураскаатказ ацгы эал музейде база бар.

«Бистиң шериглеривис июль 5-тиң эртенинде Орлов-Курск болгаш Белгород угланышкынынга авиацияның артык күштүг кезектеринге деткиткен дайзынның чадаг шериниң болгаш танкыларының кур күжүнге удур шавар халдаашкынче кирген. Өлүмнүг сегиржип алышкын эгелээн. Дайзынның баштайгы атакаларын ойтур шапкан. Фашистер ынчан хөй санныг кижизин оскунганнар. Чүгле чамдык участоктарга дайзынның улуг эвес отрядтары бистиң камгалалывысче чоокшулап кирер аргалыг болган» деп, 1943 чылдың июль 5-тиң кежээзинде Совинформбюронуң кылган дыңнадыын оон номчуп болур.

Ада-чурттуң Улуг дайынынга эң улуг тулчуушкуннарының бирээзин — Курск эътпээнге сегиржип алышкын ынчаар эгелээн. Орта дыка хөй куяктыг шериг техниказын ажыглаан. Моон мурнунда болгулаан дайыннар төөгүзүнге ындыг чүве туруп көрбээн. Курск эътпээнге болган тулчуушкунга ийи талаадан 13 мун танкылар болгаш боду чоруур боо-чепсектер, 69 мун утер-боо болгаш миномет, 4 миллион хире солдаттар болгаш офицерлер киришкен.

Улуг карта-схема тулчуушкун эгелээр мурнунда шериглериниң кала турганын көргүзүп турар. Курск эътпээ улуг оперативтиг ужур-дузалыг чер болуп турган. Гитлержи шериглериниң Орёл-Белгород-Харьков бөлүглежилгезин бүдээлеп алыры-биле анаа Кызыл Армияның улуг күжүн моңнаээн турган. Ол районнардан дайзынның ийи талазынче болгаш тылынче кыска орукту ажыглап, халдаар аргалыг. Курск эътпээниң чугула стратегтиг ужур-дузазын өөренип көргеш, гитлержи командылал совет шериглерни бүрүнү-биле чылча шавар деп шинтиргеэн. «Цитадель» деп адаан шаап-халдап кирер операциязың планын чогаадып кылганнар. Ол план ёзугаар немецтер Орёлдуң болгаш Харьковтуң районнарындан Курскиже халдап киргеш, анаа турган совет шериглерни бүдээлээш, чок кылырын ораллашканнар. Ынчалза-даа ол план амыралга боттанмайн барган..

Хөй экспонаттар бистиң шериглеривистиң маадырлыг чоруктарын чугаалап турар. Оларның бирээзинде улуг сержант Хади Кинжаевтиң чуруу бар. Оон расчёду Прохоровка суурнуң чанынга болган тулчуушкунга шылгараан. Дайзының самолёттары үзүксеэсаал чок бомбалап, артиллериязы боолап турза-даа, олар дайзының танк атакаларын удаа-дараа ойтур шаап турганнар. Дайынчылар маадырлыы-биле өлгеннер. Үш катап балыглаган Кинжаев чааскаан дириг арткан. Ол ханы төктүп турда-ла, дайзының танкыларын боолап, дөрт танкыны чок кылган. А оон расчёду сес танкыны узуткаан. Хади Кинжаевке Совет Эвилелиниң Маадыры деп бедик атты тывыскан.

Танк командири, гвардия лейтенантызы Владимир Шаландиниң чуруу база бар. Ол тулчуушкун Яковлево суурга июль 6-да болган. Дайзының танкыларын чоокшуладып алган, Шаландын дайзының элээн каш машиналарын үрей адыпкан. Ынчалза-даа дайзының бир снаряды лейтенантының танкызын өртендир дээпкен. Дидим дайынчылар боолаарын соксатпаанар. Олар база бир танкыны узуткап каан. Хып турган танкыны немецтер бүзээлеп келгенер. Ынчалза-даа ол хенертен бурунгаарлай бергеш, немец танкыны тараннапкан. Дораан-на кончуг күштүг частыышкын болган. Эрес-дидим лейтенант ынчаар өлген. Аңаа Совет Эвилелиниң Маадыры атты тывыскан.

Бир витринаны ужудукчу, гвардияның лейтенантызы Совет Эвилелиниң Маадыры Александр Горовецке тураскаатказ. Ол чаңгыс тулчуушкунга дайзының тос самолёдун дужур аткан делегейде кара чаңгыс ужудукчу болган. Шак ындыг маадырлыг чорукту ол Курск тулчуушкуунуң ийи дугаар хүнүнде кылган. Ынчан оон самолёду база дужур аттырган. Хөй чылдар иштинде ону эс чок читкен деп санап турган. Чүгле 1957 чылдың чайынында Курск областың Ивнянск районунуң Зорикские Дворы хуторундан оон самолёдунуң артынчызы тывылган. Маадыр ужудукчуну аңаа хөрүкүдүп каан. А оон партия биледиин, Кызыл Тук орденин, гвардейжи демдээн, пистолединиг музейге дамчыдып берген...

Оттуг эътпекке тулчуушкунар бежен хүн дургузунда үргүлчүлээн. Аңаа совет шериглер тиилээн. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылларында совет улустуң болган оон Чепсектиг Күштериниң бир улуг тиилелгези ынчаар доозулган.

А. АШМАРИН.

ХӨГЛҮГ ДЫШТАНЫЛГАДА

Школачыларның чайгы дыштанылгазы ам кидиг-түлүк чоруп турар. Бистиң республиканың Чырыдыышкын министерствозу бичии чаштарның хостуг үезин, дыштанылгазын эки, ажыктыг хөглүг эрттирер дээш элээн ажылдарны кылып чоруткан. Ында солун түүлдерле хөй. Республиканың чамдык школаларының өөреникчилерэ төрээн черни өөренип, хөй хонуктуң аян-чоруктарын кылганнар.

А бир чамдыызы тураскаалдыг, төөгүлүг черлер-биле таныжып, дыка хөй школачылар Совет күрүнеиин үидезилекчизи В. И. Ленинниң Сибирь шөлүлгезиниң үезинде чурттап чорааны Шушенскоеже солун экскурсияларны кылып турарлар. Бичии чаштар кан-кадык, мөге-шыырак, омак-хөглүг өскүн дээш спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге маргылдаалары база хөйүг-биле планнаан.

Ындыг солун маргылдаалардың бирээзи эрткен неделяда Кызылда эгелээн. Ол болза спорттуң техниктиг хевирлеринге республиканың школачыларының команда болгаш дууда бирги чер дээш маргылдаазы. Оон программазында судомоделистерниң, авиаконструкторларның болгаш автомоделистерниң маргылдаазы киргеи.

Барык бүдүн өөредилге чылының дургузунда күш-ажыл кичээлдеринге, ангы-ангы бөлгүмнерге кылып келген ажылының түнелин үндүрүп, кайы хире эки модельди кылып алганын херек кырынга бадыткаар дээш дааг эки белеткеген өөреникчилер республиканың ангы-ангы школаларында эвээш эвес деп чүвени болуп эрткен маргылдаалар бадыткаан.

Судомоделистерниң маргылдаазынга Бай-Хаактан келген школачылар бедик мергежилдини, эң эки модельдерни кылганын херек кырынга көргүскеннер. Ол школаның өөреникчилери Валерий Дудин, Андрей Тимофеев болгаш өскелер-даа түс-түс класстарның модельдеринге шылгараанар.

Шак ындыг эки корабльдерни белеткээринге оларның башкызы Георгий Николаевич Танзыбаевтиң кайрген улуг-луузу база эвээш эвес.

А келир үениң авиаконструкторларының солун маргылдаазыга команда талазы-биле бирги чер дээш демисел Кызылдың пионерлер бажыңының авиаконструкторлары биле аныяк техниктер станциязының өөреникчилериниң аразында болган. Оон түнелинде аныяк техниктер станциязының командазы эки белеткелдиниң көргүзүп, шылгараан. Хүүда бирги чер дээш маргылдаага пионерлер бажыңының өөреникчизи Толя Бершанскийниң кылганы авиамоделдери өске эштериниң ажылдарындан эки болганың судья коллегиязы демделээн.

Республиканың школачыларының спорттуң техниктиг хевирлеринге болган маргылдааларының тиилекчилери Тываның школачыларының спортчу адыын зона ёаргылдааларынга камгалаар эртени алган.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: Кызылдың пионерлер бажыңының аныяк авиаконструкторлары маргылдаага белеткенип турары. Ук маргылдааның тиилекчизи Т. Бершанский солагай талазында.

Одессаның чайгы дыштанылга төптериниң бирээзинге Аркадий пляжы хамааржыр. Ында хоорайның далай кыдымында дыштанылга куроорттарының база бар. Аңаа хүнге дадыгар, далайның арыг агаарын тынар дээш келген кижилерге бүгү таарымчалыг байдалдарны тургускан. Павильоннар болгаш киоскилер куроорттарга хереглээр бүгү бараанарны делгээн, кафелер, ресторанналр чемениринче чалап турар. Одесса портунган Аркадий пляжынче катерлер доктаамал чоруп турар.

ЧУРУКТА: Аркадий пляжы изиг хүнде.

И. Павленконуң фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

ИЮНЬ 26-ДАН 28-КЕ ЧЕДИР

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮНЬ 26-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Ынак шулуктеривис». 9.35 — «Бүзээлээшкин». Уран-чечен фильм. 2-ги кезээ. Ийиги фильм — «Искра» операциязы». 10.45 — Документалдыг телефильм. 11.05 — «Кызыл гвоздика» ыры-хөгжүм ансамблиниң концерти. 11.25 — Медээлер. 11.30—14.15— Чаңсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — «Сээн күштиг-жылы — сээн бедиин». Кинопрограмма. 15.15 — Мурнуу Африканың хосталга хүнүүге. Замбияның артистериниң концерти. 15.40 — «Чайгы күш-ажылчы семестр эгелээн». Дамчыдылгага ВЛКСМ ТК-ның секретары Л. Швецова киржир. 16.10 — «Москва чоогунга ужуражыышкынар». 16.40 — Мадагаскарның национал байырлалы — Хосталга хүнүүге. Кинопрограмма. 16.55 — «Маргылдаа клуву». 18.15 — ССРЭ-нии Дээди Соведиинин депутаттары чугаалап туг.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер (тыва, орус дылдарга).

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Эртем болгаш техника». Киножурнал. 19.10 — «Артомоновтарның херээ» деп телешиниң башгайгы көргүзүлгези. М. Горькийниң ындыг аттыг романың ёзугаар. 1-ги кезээ. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Кыноко-рүкчүнүң эдериниизи». 22.25 — Бөгүн делегейде. 22.40-23.55—Балет артистериниң делегейнин IV конкурузунуң түнел концерти. 2-ги кезээ.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Фильмнерни — уругларга. «Шарда уруг». Уран-чечен фильм. 13.00 — Киев филармониязының «Гармония» ансамблиниң концерти. 13.35 — Документалдыг телефильмнер программазы. 14.25 — «Акша шыгжаачызы». М. Лермонтовтуң шүүглелиниң болгаш Б. Асафьевтиң операзын ёзугаар хөгжүмнүг телефильм. 15.25 — «Москва болгаш москвачылар». 15.55—17.30 — Чаңсар.

КЫЗЫЛДАН

17.30 — «Аныяк ленинчилер». 18.00 — «Тываның экранчыларында». 18.15 — «Чазагайжылгага — хүн бүрүнүң кичээнгейи». 18.30 — Телемедээлер (тыва, орус дылдарга). 18.45 — «СЭКП-ниң XXVI съездиниң материалдарын өөренип тур бис». 18.55 — Чараллар.

МОСКВАДАН

19.00 — «Төрээн чуртум кайгамчык». Уран чүүл мастерлериниң концерти. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Фиктин ужуралдары». Мультфильм. 20.15 — «Мону шыдаар силер», Чогаадыкчылар конкурузу. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Бодукпан айтыр». Уран-чечен телефильм. 1-ги, 2-ги сериялары.

ИЮНЬ 27-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Буратино делгелгези». 9.35 — «Ада-мелер, силерге». 10.05 — Чуруккулар дугайында. РСФСР-ниң алдарлыг чуруккузу И. Обросов. 10.40 — РСФСР-ниң улустуң артизи И. Безродный ойнаар. 11.00 — «Чүнү номчуурул?» 11.55 — «Спортлотонун» 26-гы тиражы. 12.05 — «Дойгуска чүү четпезиил?» деп документалдыг телефильм. 13.05— «Челээш». Улусчу чогаалылганың телепрограммаларының делегейниң IV конкурузу. Мадагаскар. 13.30 — «Кижи. Чер. Октергай». 14.15 — Бөгүн делегейде. 14.30 — Фильмнерни — уругларга. «Ажыттынмаан ортулуктар» Уран-чечен телефильм. 15.40 — «Амытаннар аразында». 16.40 — «9-ку студия». 17.40 — «Байыр чедиришкиниеривисти хүлээп алыыр». Чаартыкчыларның болгаш чогаадыкчыларның хүнүүге хөгжүмнүг программа. 18.30—18.45 — Чаңсар. 18.45 — Политиктиг тайылбырлакчы В. П. Бекетовтуң бесседазы. 19.20 — «Артомоновтарның дерээ» Телешиниң 2-ги кезээ. 21.00 — «Үе» Информастыг программа. 21.35—23.40 — «Ырлажылы, өөнүктер». Хөгжүмнүг программа. Төөгүзүнде медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — М. Молчановтуң «Дан ааскан ында ыржым» деп операзы. ССР Эвилелиниң күрүенниң үлегерлиг Улуг театрының шинзи 16.35—Чиик атлетикага делегей маргылдаазы. ССРЭ биле ГДР-ниң шилиндек командалары ужуражыр. Тбилисиден дамчыдылга. 17.20 — «Тилелкчилер». Фронтучу өөнүктериниң клуву. 3-ку армияның хоочуннарының ужуражыышкыны. 18.45 — «Хөгжүмнүг киоск». 19.15 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 20.00 — Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Фиктин ужуралдары». Мультфильм. 20.15 — Спортчу программа. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.45 — «Арезик». Уран-чечен телефильм. 1-ги, 2-ги сериялары.

ИЮНЬ 28-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — «Суда шимчээшкинче, чыскаалыңар!» 9.05 — «Оттурукчу». 9.35 — «Совет Эвилелиге бараан боол тур мен!» 10.35 — «Кодыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 11.20 — «Эртенги почта». Хөгжүмнүг программа. 11.50 — «Совет Эвилелиниң дашткы далчыларының көрүүн-биле». 12.05 — «Кодээниң ажыл-ижин». 13.05 — «Бөгүн — Совет аныяктарының хүнү». 13.15 — «Хөгжүмнүг киоск». 13.45 — «Бүтү сүрга кескү» деп документалдыг телефильм. «Коммунистер» деп бөлүктеи. 14.15 — К. Чапек — «Макропулостуң херексели». ССР Эвилелиниң күрүенниң үлегерлиг Бичe театрының фильмшинии. 16.30 — «Ыры кижиден чарылбас». 17.15 — Мультфильмнер программазы: «Уруг болгаш адыг», «Даарта даарта-ла болгай». «Чыпыткы шарик». 17.45 — «Делегей панорамазы». 18.30 — 18.45 — Чаңсар. 18.45 — «Мээң черим». Хөгжүмнүг телефильм. 18.50 — Г. Котовскийниң төрүттүнгеи хүнүнден бээр 100 чылыпга. «Котовский». Уран-чечен фильм. 20.00 — «Киноаян-чоруктарының клуву». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.36 — Футбол лопчуулалы. 22.05 — 23.15 — «Фестивальдар». Конкурстар. Концерттер». Төөгүзүнде — медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Кижи болган хоойлуу». 14.50 — Фильмнерни — уругларга. «Шалың». Уран-чечей телефильм. 16.00— Кара бооларының ССРЭ-ниң чемпионалы. 16.25 — «Тажы болган үш эмнекчилер дугайында тоол». Мультфильм. 16.35 «Камбучия: өлүм соонда амыдырал». Документалдыг телефильм. 17.25 — «Ийи каннтав». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 3-ку сериязы. 18.50 — «Эш-өөрлер дугайында». Фильм-конверт. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Валя утбайның чугаалаазы». 20.15 — Чиик атлетикага делегей маргылдаазы. ССРЭ биле ГДР-ниң шилиндек командаларының ужуражыышкыны. Тбилисиден дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Маанар бис, эвээ кел». Уран-чечен телефильм. 22.40—23.05 — Кара адарынга ССРЭ-ниң чемпионалы.

КУЛЬТУРА АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫНЫҢ СЕМИНАРЫ

Чоокта чаа Кызыл-Мажалыкка республиканың барыын талакы районнарының Культура бажыңнарының директорларының семинары болган. Ол семинарга культура айтырыгларының талазы-биле элээн хөй кижилерни дыңнап, директорлар боттары аразында ажылының дугайында ырга-дуржулгаларын солушканнар. Олар Ак-Довуракчын Культура ордузунуң болгаш Эрги-Барлыктың Культура бажыңының ажылын танышып, барын көргеннер. Семинарга Улуг-Хем, Өвүр, Чөөн-Хемчик, Бай-Тайга, Мөңгүн-Тайга болгаш Барыын-Хемчик районнарның Культура бажыңнарының директорлары келгилээн. Кызыл-Мажалыктың Культура бажыңынга «Ак-көк отчугаш» деп кежээки организастаан, аңаа шупту киришкеннер.

А. БЕГЗИН-ООЛ.

ХЫНАЛДА ЧОРУТКАН

Хоорайның корум-чурум камгалалының № 2 хөй-иниги пунктузунуң ажыл планында көрдүнгенин ёзугаар ух пунктунуң хайгааралында дезинсекэрде садыг четкилериниң санитарлыг байдалын көрүп, хөй-иниглиниң хынаалдазын чоруткан.

Хынаалда 40 дугаарлыг гастрономдан эгелээн. Магазинниң иниги санитарлыг байдалы, садыглаар шөлүң, киндестерни арыг-шеверби багай эвес, ындыг болза-даа ногаа аймак садар киндистиң бараан хүлээп алыр ёрээлинде байдал негелдеге дүүшпес. Бараанналардан бөжүткан хирлиг шоодайларны азыларда овалай салгылап каан, көрүш чок. Оон чылдагааның складка шоодайлар чедирер машина чогу-биле ону тайылырлаар болду.

Дараазында хынаалда чорудар бөлүк сүт, кулинария магазиннеринге келген. Бо ийи магазинниң кайызында-даа санитарлыг байдал эки. Literчем продуктуларын шыгжап, садыгалаарының бүгү чурумуун мында шыдыы сатыттыын турары оон илдеп.

№ 55 хлеб магазини. Эжиктериниң бирээзин шоочалап каан. Саваларны ында чыып каан, өртке удур айыл чок байдал тургустунмаан. Кандыг-бир чылдагаан-биле өрт үнер болза, оон бараанны үндүрери берге.

Титов кудумчузуида № 2 магазиниң иниги арыг-шеверби эки. Эзиртир суксуунну садып турарында хажыдыышкынар илереевээн.

Хөй-иниглиниң киржилгезинбиле чоруткан бо хынаалда магазиннерниң санитарлыг байдалынга четпестерни чайладырынга идиглиг болган. Хынаалда үезинде илереттинген четпестерни Кызылдың ачышем садыынче шилчиткен. Мындыг янзылыг хынаалдаарны хөй-иниглиниң киржилгезинбиле чорудары ажыктыг дээрзин айтыры чугула.

А. ИРГИТ.

Кызыл хоорай.

КАЯА ӨӨРЕНИРИЛ?

Тыва националдыг кижилерни 1981 чылда чуруттун даразында Дээди өөредилге черлериниге конкурс чокка хүлээп алыры-биле киреринин экзаменнерин Күрүенни Кызылда педагогика институдунга июль 10-дан эгелеп коруударны нарлап турар.

МОСКВА ХООРАЙНЫҢ ДЭЭДИ ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРЛЕРИ:

Москва университеди (философия, физика).

Москванын көдээ ажыл-агый академиязы (үнүш камгалалы, көдээ ажыл-агыйның экономиказы болгаш организациязы).

Москванын ветеринария академиязы (зоотехния, товароведение болгаш үлетпүр барааннарын садыглаарын организастаары).

Эът болгаш сүт үлетпүрүнүн Москвада технология институду (ветеринария санитариязы, аъш-чем барааннарының үлетпүрүнүн экономиказы болгаш организациязы).

ЛЕНИНГРАД ХООРАЙНЫҢ ДЭЭДИ ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРЛЕРИ:

Ленинград университеди (политэкономия, математика, химия болгаш биология).

Совет садыгнын Ленинград институду (хөй-иниглиниң чеменилгезиниң технологиязы болгаш организациязы, бухгалтер учёду, товароведение болгаш аъш-чем бараанларын садыглаарын организастаары).

ӨСКЕ ХООРАЙЛАРНЫҢ ДЭЭДИ ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРЛЕРИ:

Красноярск унисерситеди (правоведение).

Томск университеди (правоведение).

Иркутск университеди (правоведение, химия, төөгү).

Кемерово университеди (правоведение, орус дыл болгаш литература).

Алтайның көдээ ажыл-агый институду (зоотехния, ветеринария, көдээ ажыл-агыйны механизастаары).

Омскинин көдээ ажыл-агый институду (агрономия, зоотехния).

Иркутскинин көдээ ажыл-агый институду (көдээ ажыл-агыйны механизастаары, көдээ ажыл-агыйны электрижиндери, биология).

Новосибирскинин көдээ ажыл-агый институду (үнүш камгалалы).

Сибирьнин технология институду (азрга-инженер херээ, ыяш ажылдап кылырының технологиязы, ыяш ажыл-агыйы).

Уралдың политехниктиг институду (үлетпүрүүг чылыг энергетиказы, чылыг болгаш газ-биле хандырылга, салгынадымышкын, суг-биле хандырылга болгаш каналиязация).

Эргелеп башкарылганын автоматчыттынган системаларының Томскиде институду (радиотехника, электроннуг херекселдер, үлетпүрүнүн электрониказы, эргелеп башкарылганын автоматчыттынган системалары).

Новосибирскинин электротехниктиг институду (үлетпүр будүүлгелериниң хоорайларының, көдээ ажыл-агыйның электри-биле хандырылгазы, полупроводниктиг херекселдер).

Томскинин политехниктиг институду (инженерлиг электрофизика).

Омскинин ветеринария институду (ветеринария).

Иркутскинин медицина институду (эмнелге херээ, санитария, стоматология).

Кемеровонуң эмчи институду (эмнелге херээ, санитария, стоматология).

Красноярскинин эмчи институду (эмнелге херээ, педиатрия).

Томскинин эмчи институду (эмнелге херээ, педиатрия, фармация).

Алтайның эмчи институду (эмнелге херээ).

Билдириишкинин Кызылдың пединститудунуң ректорунуң адынга бижиир (чаңгыс аай формага) болгаш ону июнь 25-тен июль 9-га чедир хүлээп алыр.

Билдириишкинге кожар документилер:

Ортумак эртеминнин дугайында документ (боду-биле).

286 майык ёзугаар эмчи справказы.

3х4 хемчээлдиг 8 фото-чурук (бөрт чокка).

Директорунун, класстың удуртукчу башкызының, болгаш школаның хөй-иниги организацияларының (практиктиг ажыл стажы чок кижилерге) ат салган характеристика.

Күш-ажыл дептериниң хоолгазы (ажылдап турарларга).

Будүүлгеге ажылдаан кижилер будүүлгениң удуртукчузунун, а ол ышкаш, партия, комсомол, профэвилел организацияларының ат салганы характеристиканы (сөөлгү ажылдап турганы чериядеи) экээр. Дээди өөредилге черинге киреринин характеристиказынга эрге-дужаалдыг үш кижиниң холунун үжүү турар болгаш такма бастынган болур ужурлуг.

Паспортун азы шериг биледии (азы кыйр бижидилге хелеңнелиин) институкка абитуриент келгеш, боду дужаар.

Устунде адаттынган документилериниң кайы-бирээзи безин чок болза, ол кижиниң билдириишкинин комиссия хүлээп албас.

Институттуң адреэи: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 34, № 114 өрээл.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзинден ёзугаар алырга, бөгүн республикага бүргеп, аязыр, чамдык черлерге чаар. Барыын чук утланышкынныг хаттың дургеии секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы 25—30 градус чылыыр.

Кызылга эдир булуттаар. Барыын чук утланышкынныг хаттың дургеии секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы 28—30 градус чылыг болур.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

Кино

ИЮНЬ 24-ТЕ

«НАИЫРАЛ»: «Бүг хемде Висла чедир» 9.30, 12.40, 17.30, 20.20. «Дөртен бир» 15.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Али-Бабаның болгаш дөртен дээрбечилерниң ужуралдары» (2 сериялыг) 10.00, 14.00, 20.30. «Ийи Федор» 16.50, 18.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Истелге» 15.00, 20.30. «Алдын аъттыг кижи» 16.50, 18.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ынакпылдың менге тооржузу» (2 сериялыг) 14.50, 17.30, 20.10 шактарда.

«ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА»: «Карлиналга удур дөрт кижи» 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

Редакциянын адреэи: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторлуң 2-24-63, редакторлуң орлакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретарлаттың 2-23-35, партийжа амыдыралга болгаш совет тургузуг коллективиниң 2-37-13, пропаганда киллээнинин 2-31-75, культура киллээнинин 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллээнинин 2-21-47, үлетпүр киллээнинин 2-31-75, чагаа киллээнинин 2-41-27 информация киллээнинин 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солуи келбейи барганда 2-32-75 телефинче долгаар.

Типаж 17866 Чагыг № 1267.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП УНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1)

ТС-01231

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 147 (11645) | 1981 чылдың июнь 25, четверг | 1925 чылда үндезилеттингеН. | Өртээ 2 көп.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң онгу чыыжының бешки сессиязы

ТАЙБЫҢ ТУРГУЗУУШКУН ОРУУ-БИЛЕ

Чуртталга ажыл-агыйын хөгжүдер, чуртталга фондузунуң ажыглалын болгаш кадагалалы экижидер дугайында база ССР Эвилелиниң болгаш эвилелдешкен республикаларның Чуртталга хоойлужудулгазының үндезиннериниң төлевилелиниң дугайында ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы депутат И. В. Архиповтуң иletkelinиң соонда ол айтырыг талазы-биле эдериңги иletkelди Эвилел Совединиң болгаш Националдар Совединиң Хоойлу-дүрүмнер саналдаар комиссияларының база Чуртталга-коммуналажыл-агый болгаш амыдырал хандырылга талазы-биле комиссияларының мурнундан Эвилел Совединиң Коммуналажыл-агый болгаш амыдырал хандырылга талазы-биле комиссиязының даргазы Б. В. Коноплев кылган.

Улус ажыл-агыйының турушту, шапкын хөгжүлдезиниге үндезилээш, совет кижилериниң чазагай байдалы улам ыцай өстүрериниң калбак программазының чарылбас кезээ хамаатыларны чаагайжыды тутунган чуртталга бажыннарыбиле хандырары болур деп, ол демдеглээн.

Эвилел Совединиң болгаш Националдар Совединиң Хоойлу дүрүмнер саналдаар комиссиялары база Чуртталга-коммуиал ажыл-агый болгаш амыдырал хандырылга талазы-биле комиссиялары ССРЭ-ниң чазаның сессияга иletkelинде тайылбырлаттыган чүүлдерге болгаш тайылбырларга чөпшээрежип турар деп, депутат дыннаткан.

Совет кижилериң чуртталга байдалдарын улам ыцай экижидер дугайында партияның шинтпирлерин, хамаатыларның чуртталга бажыңнарын алыр эргелериниң дугайында ССРЭ Конституциязының чүүлдерип боттандырарына ССР Эвилелиниң болгаш эвилелдешкен республикаларның Чуртталга хоойлужудулгазының үндезиннериниң төлевилелиниң дугайында ССРЭ Конституциязының чүүлдерип боттандырарына ССР Эвилелиниң болгаш эвилелдешкен республикаларның Чуртталга хоойлужудулгазының үндезиннерин хүлээп алыры чугула ужур-дузалыг болуруп оратор онзалап демдеглээн. Үндезиннериниң төлевилелиин парлалгага парлап чарлаан турган болгаш хөй-ниитиниң чугаалажып турарының үезинде ойу чон бүгүнити чүүлдүгзүнүп көрген.

Хамаатыларның чуртталга бажыннарын алыр эргелериниң магадыладарын күштелдиреринче, чуртталга фондузунуң ажыглалын экижидеринче, чуртка чуртталга харыллаалары-ның хоойлужудулгалыг таварыштыр көрдүнериниң чаңгыс аайын хандырарынче утланган чамдык чаа, принципиалдыг чүүлдерни үндезиннер төлевилели доктаткан.

Үндезиннер төлевилелин чугаалажып турарының үезинде киргеи саналларны палаталарының доктаамал комиссияларының өөрүнчүг-дүр деп демдеглээн.

Партияның аграр политиказын чедишкиниг боттандырып турары, иннтилел будурүлгезиниң өзүлдези болгаш оон ажыктыының бедиишкиниң көдээ тудугнуң хемчээлдерин улгаттырар, көдээнин ажылшчылериниң чуртталга байдалдарын дыка экижидер аргаы берген деп, депутат чугаалаан. Бөгүн Молдавияның көдээ суурлары таныттынмаз кылдыр чаартынган. Оларның дыка хөйу хоорай хевиринин суурлары апарган болгаш чаагайжылгазының талазы-биле хоорайлардан дудак чок.

Ынчалза-даа дыка хөй айтырылар ам-даа күзелге хандыр шинтпирлеттинмейн турар. Шывыг, хана болгаш өскелаа чамдык материалдарның чедишпезин депутат демдеглээн. Чуртталга бажыңнарының тудуу будурүлге объектилериниң тудуундан болганнар-ла хожудап турар.

Дайын соондагы чылдарда хоорайларның чуртталга фондузу Грузияга хаш-даа катап улгаткан деп, «Гидроэнергострой» трестиң даргазы, Ингури ГЭС-тиң тудуг эргелиниң начальниги депутат М. А. Цискаришвили дыцнаткан.

Дөмейлешкен бажыңнарлыг микрорайонларны массалыг тударындан он бирги беш чылдың төнүзүндеч бээр ойталаар болгаш Москвадың, Ленинградтың үлегерни ёзугаар чаа перспективтиг төлевилелдер ёзугаар тударынче шилчир деп турарын ол демдеглээн.

Партияның болгаш чазактың социал политиказының үреттүнелдеон бистиң областың турары Вахш унунуң чижээнден тола көстүп турар деп, Таджикистанның Компартиязының Курган-Тюбин обкомунуң бирги секретары депутат Г. Паллаев чугаалаан. Шаанда калып калган чыткан чер-ам ың үнелиг удазыналчак нарын хөвеңнү, көдээ ажыл-агыйның оске-даа продуктуларын будүвер талазы-биле чурттуң кол баазаларының бирээзи, сайзырангай мал ажыллыг зона апарган.

Чуртталга бажыңнарының ажаал-тежээлии болгаш кадагалалың экижидеринге хамаатыларның идепкейи Чуртталга хоойлужудулгазының үндезиннериниң чугаалажып турарының үезинде дыка белеэн деп оратор демдеглээн.

(СЭТА).

Националдар Совединде

Июнь 23-түң кежээзинде Националдар Совединиң хуралы болган.

Эштер **А. Я. Пельше, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, Ш. Р. Рашидов, Э. А. Шеварднадзе, К. В. Русаков** оларны депутаттар болгаш аалчылар адыш часкаашкынары-биле уткаан.

Ук хурал ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Националдар Совединиң Даргазы **В. П. Рубенин** даргалаашкыны-биле эртикен.

Сессиялар аразындагы үеде мөгээн депутаттар А. Н. Косыгин, И. С. Воронин, С. Н. Вычүейский, С. И. Ибраимов, И. А. Касумов, Л. Г. Мельников, С. А. Оруджев, И. Д. Сербин оларның тураскаалын чымыгаавар сактып ёзулаан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң чаа сонгуттурган депутаттарының бүзүредир бижиктерин хынап көргениниң дугайында Мандат комиссиязының иletkelи дыцнаан. Ол иletkелди комиссияның даргазы **А. Г. Коркин** кылган. Ук иletkелдиң талазы-биле чогуур доктаалды хүлээп алган.

Национиаллар Совединиң доктаамал чамдык комиссияларының составынга өскерилделер дугайында айтырыгны көрген.

Оон соонда — Чуртталга ажыл-агыйын хөгжүдер, чуртталга фондузунуң ажыглалын болгаш кадагалалы экижидер дугайында база ССР Эвилелиниң болгаш эвилелдешкен республикаларның Чуртталга хоойлужудулгазының үндезиннериниң төлевилелиниң дугайында айтырыглары көөрүп палата уламчылаан.

Казахстанның Компартиязының Алма-Ата обкомунуң бирги секретары депутат **К. М. Аухадиев** Чуртталга хоойлужудулгазының үндезиннериниң сессияга көөр кылдыр киирттинген төлевилели күрүнеге иннтизи-биле ажжок улуг ужур-дузалыг болгаш бүгү совет кижилериниң чугула эргежажыктарын илергейлеп турардыр деп демдеглээн.

Чуртталга бажыңнарының, культура-амыдырал болгаш коммунал угланышкынның объектилериниң тудуун Алма-Ата областа улус-хемчээлдерде чорудуп турарын депутат Чуларын-Хүүдүп төвүн Ленинниң ады-биле совхозтуң директору Ш. Ш. Шамбуев, Ленинградтың Выборг районунуң Ленин ады-биле заводунуң слесарь-чыыкчызы Н. Н. Ефимов, Ленинградтың Ленинскийн

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң онгу чыыжының бешки сессиязы

ТАЙБЫҢ ТУРГУЗУУШКУН ОРУУ-БИЛЕ

(Төнчүү. Эгези 1-ги арыда).

Бистиң чүртүүсте мыкаш кылыр хөй чүртталга бажыңнарыч делегейниң кайы-даа черинде тутпайн турарын республикада чүртталга тудуунуң хемчээли бадыткап турар-дыр дең. Үзбекистанның Компартиязының Ташкент обкомунуң бирги секретары депутат **М. М. Мусаханов** чугаалаан. Кедээниң социал-экономиктиг чаартылгазының узун хуусаалыг программазы чедиишкиниг боттанып турар.

Ташкентниң төөгүзүнге оратор доктаагаш, Чер шимчээшкиниңиг совлүнде катап тургустуган хоорай чүртта эң чараш хоорайларның бирээзи кылыр сайзыраан. ССРЭ-ниң улустарының чаңгыс эвиини болгаш бүзүлбас найыралыңдыр дириг хереңнүн болган. Бүзүндүдан оңу катап тургузарынга бистиң чүртүүстүң хөй улустарының төлээлекчилери киришкен.

Хамаатыларның чүртталга бажыңнарын алыр болгаш ажыглаар эргелерин хандырар талазы-биле магадылалларны улам шай сайзырангайжылырывге, чүртталга харылзааларының талазы-биле социалистиг хоойлуну быжыглаарынче үндезиннерниң төлевилелиниң дугайында сессияга чугаалажып турар айтырыгны РСФСР-ниң Түвүт херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң даргазы депутат **С. Н. Сабанеев** социалистиг күрүнеңиң бүүнүг чорудунуң база бир чаа тодаргай бадыткалы-дыр дең адаан. Хамаатыг тудуунуң темпилерө бистиң чүртүүстө чыл бүрүде эң бедик болуп турар.

Шинтирлеттинмээн сорулгаларның болгаш четпеттерниң дугайында депутат чүгаалавышаан хереңнелериниң шык чарыгдазын планнаар айтырыгларже, чүртталга тудуунуң болгаш коммунал хандырылгазының талазы-биле балансылыг дүүшкен чорукту ведип азырынче кинээгейнү углаидырган.

Чүртталга хоойлуудугланының үндезиннерин бүгү улустуң чугаалажып көргеш бистиң инитилел тургузуушүүстүң ёзулуг демократтың база катап тодаргай көргускен дең. Ленинград Советиниң күскомунуң даргазы депутат **Л. Н. Зайков** демделээн.

Чүртталга айтырыгны шинтирлээринге бистиң чүртүүстүң улуг чедиишкиниглерин. Ленинградтың чижээнден көрүп болуур. Чүгле эрткен беш чылда бөзин 700 муң кижи чаа чүртталга бажыңнарынче көжүп кирген.

Чүртталга фондузуунуң ажыглалының болгаш кадагалалының эки дүржүлгазы Ленинградта бар. Септелге-тудут ажылларын чорударынга тускайлаттынган улуг эргелелер тургустунган. Тудугжулар чоонуң үнелиг эртинелерни камгалап арттырар, төөгүлеп тургустунуң келген архитектура уран чүүл хевирлелерин аскерилдирбезин дээш сагыш салып турар. Оон-биле кады ыагайжыттынмаан коммунал квартираларны кымарын, бүгү таарымчалыг байдалдар тургустунган эмты үениң тускайлап оран-бажыңнарын тудуп турар.

Белорусссяның профзиелдерининң республика чөвүлелиниң даргазы депутат **Н. Н. Полозов** республикада чүртталга тудуунуң кайгамчык хөгжүлдезин — чүгле оңгу беш чылда ниити шөлү 21 миллион дөрбелчин метр бажыңнар ажыглалга киргенин, демделээш, чүртталга тудуунуң, оңу хувааршын болгаш чүртталга ажыл-агыйын оргапизастаарынга хөй-ниитиниг калбак киржилгезинин дурзулгазывың дугайын чугаалаан.

Чүртталга тудуунда чамдык четпеттерге ол доктаагаш. Чижээ, чамдык министерстволар кол киңээгейнү будурулге тудуунче углаан, чүртталга болгаш социал-амыдырал тудулгаларның планын күүсетпейн баарын ол шүтүмүүлээн.

Күйбышевтиң ужар чүүл заводунуң экономизи депутат **В. В. Мясоедова** партияның болгаш чазактың чүртталга тудуунче улуг киңээгейнин салыын турарын, күрүне ужурдузалыг улуг сорулгаже ёзулаан болгаш, ынчангаш ол бир-ле дугаарында кинофотога шнактарның каттыжышкынын тургустунган, амыдыралын эгелээн. Чижээ, ынчангаш чазактың керектиг эгелекчилери Биже-Хем районда «Кызыл тараачын» совхозтуң партком секретары В. Евсеев болган СЭКП райомунуң инструктору Г. Доржу олар болган. Районуң ажыл-ишчилериниң дугайында кыска кинофильмнеңни тургускаш, оларны кедээ клубтарга көргүзүп турарлар.

Таңды районуң Кочетово суурда чаа, эки чаңчыл тургустунган. Дайын киржикчилери хоомунарның эгитбиргедазың шыда тургускан. Ыланғыя Тиилелге хүнү Май 9-ту тоорамнытыр «Коммунизмниң эрелү» совхозтуң хову тураскаларынга, фермаларга, малчыннарга аалдан барып, олар боттарының эрткен дайынчы оруктарын чугаалеп, дайынчы ырларны чоңга баараалгадып турганнар. Оларның болгунде орус, тыва, хакас болгаш өске-даа нацияның киживлери бар, ынчангаш бо бүлүк интернационалчы.

Кандыг-ла бир дээштиг арга-хевирни тыпкаш, чедимчелиг ажыладаарынга бүгү-ле культура одагларынга таарымчалыг байдалды тургузар керек. Бажыңның иштики, дашкы хаастала-шимелдезинче, кежку агитацияны тургузарынче киңээгей салыры база коңчуг түгүла. Оны чогумчалыг болдурар талазы-биле Культура министерствозу мынаган — Чөөн-Хемчик болган Тожу районнарда каастала-чурулга мастерскаяларын эрткен чылын ажыткылаан. Ол коңчуг таарымчалыг боон турарын көрүнүп көргеш, бо чылын Самагалдайга болгаш Шагаан-Арыгга ындыг мастерскаяларны ажыдарын шинтирлээн.

Культура албан черлериниң ажыл-чорудулгазынга чаа-чаа арга-хевирлерни дилеп тыва-ры ам-даа уламчылавышаан. А ол дээрге ажылды улам экижидериниг изиг чүткүлдүр.

А. ЕМЕЛЬЯНОВ.
Тыва АССР-ниң культура министриниң орлакчызы.

Көдээниң культура одагларында

ЧАА-ЧАА АРГАЛАРНЫ ШИЛИП ТЫВАР

Тыва АССР-ниң амгы үеде культура албан черлериниң четкизи, ылангыя көдээ черлерде элээн калбарган. Бо хүнерде республикада бүгү-ле албан черлериниң 209 культура одаглары ажылдап турар. Оларның иштинде 19 район болгаш хоорай, 92 көдээ культура бажыңнары, а өскелери ажылчың болгаш көдээ клубтар, 25 автоклубтар, дөрт кызыл-өглер бар. Бүгү албан черлериниң 330 библиотекаларында 2 млн. 300 муң ном фондузу бар, республиканың чүгле ажылдакчыларынга үндезилеттинип тургустунган эң эки бот-тывыңгыр уран чүүл коллективтериниң күүнүне даянып, оларны улам сайзырангайжыдар ужурлуг бис.

Ол талазы-биле кандыг-кандыг ажылдарны кылып чорутса эки? Мында чүүл даа мурнай кижилерниң, ылангыя көдээниң чүрттакчыларының ниити культурулуг деңнелиң бедидер ,оңу чедип алырын ораладжыр.

«Кижиниң улам долузу-биле болбаазыраарынга материалдыг болгаш угаан-бодалдың улуг аргалары бисте бар, оларны моон соңгаар-даа күштелирер бис. Оон-биле кады кижи бүрүзү оңу чөп, угаазылаалдыг ажылган билири чугула. А ол алызында барып, кижиниң соңуургалы, хереглели кандыг болурундан хамаарыжыр апаар. Чогум-на ынчангаш бистиң партиявые оларның идепкейлиг, тодаргай угланышкынныг хевирлеттинип кижизитпиринь чугула социал соруглагларның бирээзи деп көрүп турар» деп. СЭКП-ниң XXVI съездизинге Л. И. Брежнев чугаалаан.

Культура ажылдакчылары ол айтырыгны шинтирлээринге партияга дузалаар апаар. Ол дуза чүден хамаарыжыл?

Күш-ажылга, социалистиг өнүге, өг-бүлеге, уруг-дарыгны кижизидеринге, хостуг уе-шактың чөп ажыглаарынга чүрттакчы чоңнуң хамаарылгазын шын-хевирлээрин ол айтырыгны шинтирлээринге улуг рользуг ойнаар. Ол-ла бүгүнү бис идейнолитиктиг, күш-ажылчы, азжы-чаң болгаш эстетиктиг кижизидилге дээр бис.

Маңаа чүгле культура талазы-биле айтырыгларны көрүп кереэлиңер. Ном дижик, кижилерни кижизидеринге, амыдыралга дугайында байлак билигни бээринге база бир күштүг чепсээ—ном болгай. Мытыг болганда чечен чогаал номнарын библиотекаларны, ном садыгларын дамчыштыр чоңга тарадыр, оңу пропагандалаар ужурлуг. Бистиң көдээ суурларывыстың болгаш хоорайларывыстың библиотекаларының ном фондузу байлак, янзы-бүрү. Республикада библиотекаларның хөй кезиин төлүткени эптиг, эки түнелди берип турар. Бир эвес номчукчунуң хереглээн ному бир библиотекада чок болза, оңу өскезиндеп номчукчуга дарый тып берип болур аргалыг.

„Хостуг уе-шагын чөп ажыглаарының дугайында, ылангыя аныяктардан оон-моон чагаалар кээп турар. Ол дээрге эки күзел-чүткүүлдер-дир. Чижээ, Таидының Балгазындан болүк аныяктар чагаазынга «номчуур чүве чок. коргунчуг болгаш хөктүг ужуралдарлыг каш номнар улус хотунда боордур» деп бижээн. Ак-Довурак хоорайда ажылынпар общежитиезиниден келген чагаада «хостуг үеде кылыр чүве ноктур» деп бижин турар. Ында Культура ордузу, чаа спорт залы барын авторлар база айтып турар. Ол хиреде оларга ол бүгү таарымнас, «бистер спортсменнер эвес бис, уран чүүлдүң мастерлери эвес бис» деп бижип турары шын эвес. Янзы-бүрү спортчу маргылдаалар, кино, концерттер көрүп, даза хостуг уе-шагын чарыгдазы дээрге-ле көрүкчүлер кандыг-бир эстетиктиг таалалды алыры-дыр. Ол база-ла хостуг уе-шакты чөп ажылазыны ол болур. Ынчангаш үстүнде чагаанның авторлары ышкаш ынчаар чугаалазы канчап-даа таарышпас. Хостуг уе-шактың канчаар эрттирери кижиниң бодундан кол хамаарыжыр.

Хостуг уе-шакты ажыктыг кылдыр эрттиреринге таарымчалыг байдалдар бистинде эвээш эвес. Республиканың культура ордуларында болгаш культура бажыңнарында 1396 хире бот-тывыңгыр уран чүүл коллективтери болгаш янзы-бүрү бөлүмнер, 146 агитбригадалар ажылдап турар. Ылаңгыя агитбригадалар кедээниң культура амыдыралынга дээштиг салдарны чедирип турарын демделээр апаар. Чамдык черлерде агаар-бойдустуң байдалы болгаш транспорт талазы-биле бергелер турза-даа, ыракчоок фермаларга, туралгаларга, хонаштарга барып, механизаторларга болгаш малчыннарга солун лекция, беседаларны номчуп, концерттерни көргүзүп берип турар. Бо талазы-биле Кызыл районуң «Серебрянка», Бии-Хемниң «Челээш» болгаш «Колос», Эрзиниң «Хулумзуруг», Чөөн-Хемчик районуң «Хемчиктиң аялгалары». Барыын-Хемчиктиң «Мажалык» болган кедээниң өске-даа агитбригадалары эки ажылдыг дириг, мактадып турар.

Ынчыл болган-даа, чаа-даа арга-хевирлерни ажыглап, ажылының стилин солуп болгаш янзы-бүрү кылдыр тургузуп турар кедээ культура бажыңнары республикада өөскүп эвес. Оларның ниити санынга, Чөөн-Хемчиктиң Алдан-Маадырда Культура бажыңының «Сыырга» аттыг хөөмей, сыгыт ансамблиниң киржикчилерин кол өзек кылгаш. Тен телевиденнеңниң «Челээш» деп дамчыдылгазынга чоокта чаа көргускен. Ол кайгамчык улуг соңуургалды болдурган болгаш «Сыырга» Бүгү-делегей фестивальниң жюризиниң диплому-биле шаңнаткан. Июнь 27-28 хүнүнде Кызылга хөөмей, сыгыттың республика фестивалы болуп эртери көрдүнген.

Улусчу чогаадылга коллективтериниң ажылын деткиири, оларга болдунар-ла дузаны көргүзери чүгула. Кызыл-Мажалыкта Культура бажыңының «Хемчик» ансамблиниг улусчу чогаадылга ансамбли деп бедик атты тывыскан. Ансамбльдиң оюн-көргүзүү Кызылга улуг чедиишкинниг эртикен.

Ам сорулга болза культура албан черлериниг улуг улустуң, аъзөдилериниң болгаш бүтин уругларны янзы-бүрү соңуургактар каттыжышкынларын тургузары. Бистеринги чарыгдаанындан мотор маслозуунуң 20 хуузун, индустриалдыг маслонуң 35 хуузун — хереглекчилерге планныг онаалданы тургузар. Бир эвес хереглекчи ажыглаан маслону дужаар планын күүсетпес болза, ССРЭ-ниң Күрбанкызының докладтаканы санкцияны ёзугаар ук хереглекчиниң алыры чаа маслозуң оон орезиниң хемчээлинге эвээжедир.

РСФСР-ниң Вторнефтепродукт күркомитединиң 1981 чылдың май 26-да үндүрген доктаалы ёзугаар РСФСР-ниң Нефтепродукт күркомитединиң Тыва эргелери болгаш республика КАИ-зи хуузунда автотранспорт эдилекчилеринге ажыглаан маслону дужаарынга чаңгыс талонну (единый талон) бо чылдың ийнги чартынындан эгелеп тургускан болгаш оңу ажыглап эгелээр. Ук талонну чыл санында солуп (перерегистрация кылыр) турар. Хынала үезинде автотранспорт эдилекчиин талонну нефтебаза организацияларынга, күраатонспекцияга, автомото инитилелинге, бойдус камгалалының инитилелинге, өртке удур инитилелге, санитар-эпидемиология ажылдакчыларынга көргүзер ужурлуг. Хуузунда автотранспорт эдилекчилериниг чаңгыс ай талонну тургусканы ажыглаан чүс-чүс тонна маслону немей чыырынга болгаш кывар-чаар чүүлдерни камнап алырынга дузалаар.

Н. ЛЮКАРЕВ.
РСФСР-ниң Нефтепродукт күркомитединиң Тыва эргелелиниң нефтечиспекциязының начальниги.

Чер ажылының бедик культуразы дээш

КЫСКА ХУУСААДА ДООСКАН

Жданов аттыг совхозтуң механизаторлары часкы тарылганы кыска хүүсаала, бедик агротехниктиг деңнелге эрттиргеш, оон соонда улаштыр чайгы курүктурулга аңдарылгазынче кирген. Курүктурулга аңдарылгазының тос трактористер ажылдап турган. Ук звено план ёзугаар хүнде-ле 55 гектарны курүктур аңдаарга онаалданы 83 гектар чедирип, ажылды шалылкын темпилиг чоруткан. Ынчангаш 800 ажыг гектар черни оон-на хонук дургузуунда эки шыпарлыг кылдыр аңдарып доозкан.

Курүктурулга аңдарылгазын эки шынарлыг, бедик темпилиг чорутканнар МТЗ-50-ниң башкарымчылары Бегзи Бэбысылан, Василий Ондар, Сезим Маадыр-оол болган К-701-ниң башкарымчызы Аюрой Биче-оол олар болур. Бо трактористер хүн чорумазы 150 хуу чедир күүсеткеш, курүктурулга аңдарылгазын дургеп доозарынга улуг салыышкынын киргеп.

Л. ШУЛУУ.
Улуг-Хем район.

КРАСНОЯРСК УКСААНЫҢ ХОЮ

Красноярск край — чүрттүң чөп талазында чиге-харын дүктүг хөй өстүрүлгениг таарымчалыг черлериниң бирээзи. Хойнуң красноярск уксаазы маңаа тургустукган, ол мында специализастаттынган, оңу ажаарының болгаш чемгерелиниң аргалары тодаратпынган.' Ол бүгү маңаа хой ажылының продукциязын будурелиң ковудедириге илигболган Чылда сайын дүк ортумаа-биле 1966—1970 чылдарда 7057 тонна, 1971—1975 чылдарда 9765 тонна, а 1980 чылда 10156 тонна болган. Хойнуң ниити саны 2 млн. 100 муң баш. Хойдан-на кыргаан дүк 4,4 килограмм четкен. Хой ажылы орулгалыг болуп берген.

Крайда хураганың алырынга ажыглап турар хой хөй эвес, бүгү хойнуң 37—39 хуузу. Кыс хойларың дүргүлайында 2,5 харлыңнан эдерилгеге киирер. Ынчыг хойлар ниити хойнуң 10—11 хуузу, ол боданны паартырынга кетнир. Улуг хой 20 хуузуң, кошкарлар 0,3 хуузуң, өскө кезиин хураганнар болгаш дөпшөөр эвээл турар.

Ук черле боз-орулга-чарылгалыг бригадалар хөй. Ынчалзажок чамдыкызында үөрт чаргүүр деңнеге четпес. Хойларны назы-харының ук-кызының аайы-биле үзүл кааи. Төрүүр хойлуг коланнарның бир дөюла чылда 60—80 рубль орулганы бээр. Ынчалзажок чарыгзад база эвээш эвес. Мал кемниг-даа, күш-ажыл-даа хей чарыгзаттынар. Ол чарыгдалар төрүүр хойну кевүдээрин тулаарыңче шилгээктен түрер. Ынчангаш чарыгдаларны эвээжедир талазы-биле ажылдарны эртемденнер болгаш хойжулар кады чорудуп турар.

Кошкарларны чигиле хой тарылгазының үезинде ажылап турар. Олар дүктеп өске продукция бербес болгаиға, чарыгдалы улуг. Күрүпеннң тарын бооза-ында станцияларында будурунуң кошкарлар хавын орулгалыг.

Крайның мурнуу хөөгүлерин-де «Новосёловский» совхоз 59 муң хойлуг, оон хойдан алыр орулгазы 205,3 муң рубль. Ол чоокта совхозтарны ашаа деңнээрге байдал мынзыг.

Совхозтар	кошкар	төрүүр хой	дөпшөө	хураган	Улуг дой
	Бир хойдан продукция (рубль-биле)				
Новосёловский	42—01	45—81	—	28—58	20—25
«Копьевский»	49—65	49—21	23—98	24—41	21—56
«Сонский»	43—89	49—94	28—47	28—65	25—28
«Курагинский»	52—77	96—26	43—31	43—17	—
«Енисейский»	50—19	60—41	43—11	36—65	28—19
	Бир хойдан ариг орулга (рубль)-биле				
«Новосёловский»	—	2—38	—	7—99	0—70
«Копьевский»	—	4—99	1—01	2—54	0—12
«Сонский»	—	14—46	12—70	14—43	8—14
«Курагинский»	—	22—21	11—75	11—21	—
«Енисейский»	—	16—54	21—73	13—37	8—84
	Бир хойга чарыгдал (кижи-хүн)				
«Новосёловский»	20.6	13.4	—	6.8	6.4
«Копьевский»	33.2	16.9	6.8	6.5	7.1
«Сонский»	23.1	13.6	5.3	5.4	5.8
«Курагинский»	24.3	13.7	5.7	5.8	—
«Енисейский»	22.4	14.3	6.3	6.1	5.9
	Олардан өске мал чеминиң чарыгдалы (чемгерелге элинирээ-биле).				
«Новосёловский»	336.7	193.8	—	99.3	87.1
«Копьевский»	306.3	205.5	103.6	8.5	92.6
«Сонский»	421	187.3	76.9	140	78.9
«Курагинский»	438.2	215.6	180.6	197.8	—
«Енисейский»	—	—	—	—	—

Улуг иртер чылдың дөрт эргилдезинде оларга турар болганда бот-үезин чиик дүктү берип турар. Ынчалзажок, бирээде, хойнуң көвүдээниидеи, ийиде, тарылга шөлүнүң улгадып туварындан, олардар чылдың-на кызырып кел чыдар. Ол чорук өске мал чемнерин ажыглаар —продукциявың бот-үезин улгатпырар ужурга таварыштырып келген. А ниитизи-биле алыр-га, красноярск уксаа ук черге орулгалыг.

В. ПОХАБОВ,
Красноярскиниң эртем-будуруге лабораториязының кол специализи.
(«Овцеводство» журналдан).

1980 чылда Каманың политехниктиг институту студентилерни бир-ле дутаарында хүнде-ле хөөмей, сыгыт ансамблиниң киржикчилерин кол өзек кылгаш. Ынчангаш ол дээрге ансамбльдиң ниитизи-биле кижизидилгезинге, ажыл-агыйынга, ажылдакчыларынга,

Совет-моол найырал ейы чоруп тур

МУРНАКЧЫНЫҢ ЧАЖЫДЫ

И. Рагчаагийн эң-не үнелиг эдэ— өлеңі-кызыл өңүт папказы бар. Оон иштинде малчының ажыл-ишчи чедишкиннериниң хереҥзиә — хүндүлел бижиктер, тураскаалга алган чуруктары, өгүүн чоргааралы болур дептер-даа бар.

Бо папканы ажыдыптарга: «Көдээ ажыл-агый каттыжышкынналарының кежигүннериниң V дугаар Улуг хуралының делегады Рагчаа силерни хүндүткен, ажыл-ишчилерге чедишкиннерни күзээн Ю. Цеденбал. 1980 чыл» деп бижээн. Бида МАРН Төп Комитединиң Чингине секретары, МАР-ның Улустуң Улуг Хуралының Президиумунуң Даргазы Ю. Цеденбал-биле кады «Алдарэ» каттыжышкынның даргазы Аюурзана. И. Рагчаа олардың өңүт чуруу база бар.

Бистиң намывыс, күрүкевис улуптукчузунуң арат чон-биле кайы-хире быжыг харылзаалын бо чурук тодаргай зереилеп турар-дыр.

Сумунуң чээрби ийи катап чемпиону болганының дипломнары, арынарында 1979 чылда 535 өшкүден 551 анайны оңча-меңди хамгалап алган. бир өшкүден-не 310 грамм эки шынарлыг чөкту дыран ап, дужаагай дээн чижектиг, кызыл чоруткан ажылының чедишкиннерин демдеглеп бижээн «Өгүүн чоргааралы» дептер база ол папканың иштинде кадагалаттынып чылар.

Оон аңгыда бо дептерде бижиттинмээн, болунуң ажыл-херээнге ажылган чоруур улуг дуржулга Рагчаада бар. Мал малдаар дуржулгазының дугайын ол мынчаар чугаалап орар.

Хойнуң дүгүн кыргыыр мурнунда хараганы эвээш черге кадарар. Черле ынчаш, күшеңгели багай хойларны өөрүпден аңгылаап, чоокта олардарга кадарары таарымчалыг боор чүве ийин.

Хөл чоогу чавызаашка малдың семирип толуктары арай багай боор-дур. Ынчангаш ам даглыг черлерде олларыны ажылдап, колдынмы эки семяртип ап турар мен. Мээң башкым Санжжав-Маадыр база ол дугайын чагыыр чүве. «Малывыс— бистиң будүүллевис. Ол үнүш-сигенни эде хүүлдүргаш, чагны, эътти, сүттү, дүктү будүрүп берип турар-дыр. Ынчангаш кижи бүрүзү болунуң будүүллегезинин коивейерин ылап билир херек» деп, ол сүмелээр турган.

Бөгүн бүде бээр хире ажылды даарта кылыр мен деп соңгаарлатпа. Малзы күүн эрте хүзегледип, кажаага хорун болбас, ол коичуг хоралыг. Бо чылын мал аш, толары үрдээ болза, деңгели, семиртилгеи эки-лир. Бис мал чемнин арай эртежик белеткеп эгелээр болзувусса чогумчалыг болур ийик. Бо чылын 7 тонна сигенни кезии алыр дээш хамык херекселдивисти белеткеп алган, үнүш-сигенниң четчип үнерни мынаа тур бис.

Рагчаа гуайның оглу Самбуу үш чыл дургузунда мал малдаашн, элээн дуржулганы чедип алган. Ол эм ревсомолдуң путёвказы-биле көдээ ажыл-агый институдунда кирип алган чедишкиннинг өөрелип турар.

Рагчаа гуайның кызыл папказында чыдар чурук, тиилекчиниң диплом бүрүзү оныагай төңгүлүг. Бо төөгү дээрге ажыл-амылыралдың төөгүзү. Ол дээрге улусчу революцияның ачылыында аас-кежиниң тыпкан хостуг чүрттүң болуун хамаатыларының амыдыралын көргүскен төөгү-дүр.

Ол дээрге ажыл-ишчи чедишкиннерин ада-чуртунга тураскаатқан, улусчу революцияның 60 чыл оюн чедишкиннер-биле үтүүр дээш соруулганың төөгүзү болуур-дур.

С. ЦЭРЭНДОРЖ.

ЧУРУКТА: амыдырал хандырылга комбинадының мурнакчылары Д. Оюун, Жавааз, Р. Загир, Б. Навзан, А. Жавзан.

Э. ДЭЛГЭРСАЙХАННЫҢ фотозу.

ТУЛЧУП ЧОРААННАР

(Кыска демдеглелдер)

Ада-чуртунуң кызыгаарын камгалап, эрестиг-биле тулчуп чораан кижилер бистиң Тэс сумувуста хөй-биле таварҗыр. Чижээ, көдээ ажыл-агый каттыжышкынының кежигүннери Н. Сандаг, М. Намнан, Б. Гайзан, Т. Жуужаа, Б. Шээрэв, Т. Баатар болгаш каттыжышкынның база сумунуң даргазы Д. Гомбосүрэн тоолчургу Халх Гол дайынынга, Байтаг Богдо тулчуушкунунга киржип чорааннар.

Япон дээрбейилер бистиң күрүневистиң ылыктыг кызыгарын үрээш, Халх Голдуң чоок кавызын эжелеп алган үеде Дашийн Гомбосүрэн Арвтуун шеринге албан хаан турган. Ол 1939 чылда Халх Гол дайынының өгүүлүг шүүргарынга тулчуп тургаш, балыгланган.

Оон балыгланганының хаңы язи оң талакы будунда амдаа бар. Дайын доостурга, ол төрээн черинге ээп келгеш, харылсалгалыг ажылдарга дөртен хире чылдар дургузунда ажылдаан. Оон иштинде 24 чылды суму, көдээ ажыл-агый каттыжышкынны даргалап эрттирген.

Дайын үезинде маадырлыы-биле тулчуп, тайбың шагда үре-түнелдиг ажылдап келгени дээш Д. Гомбосүрэн хүндүлел бижиктер, медальдаабиле база «Соңгу нүктүн шолбаны», Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнер-биле шанаткан.

Д. Гомбосүрэнге чоокта чаа революшуу демиселдиг хоолчуну деп хүндүлүг атты тывыскан.

Оон ийи оглу институттарда өөренип турар. Өскелери ийизе— шеринг албанында. Бүүрүл башты кырган Гомбосүрэнниң ажыл-амыдыралы эки, аас-кежиктиг.

Эжелекчи дайзын бистиң барыын кызыгармыысты үреп, кеминг үүлгедиглерни кылып турган.

Дайзынны чылча шаап, кызыгарны арыглаар дайынга идепкейлиг киржип чораан кижилериниң бирээзи Надмидэш Сандаг. Ол 1945, 1947 чылларда Байтаг дээр черге болган дайынга маадырлыыбиле киржип, оран-чуртун камгалажый чораан. Ынчангаш оон төрээн Дайынчы Кызыл Тук орден, тиилегинең, моолсовет майырааттың, улусчу революшуунуң юбилей медальдары болгаш Күш-ажылчы Хүндүлел медаль каастан чоруур.

Сандаг шеригден халажып келгеш, бодунуң сумузунда эм тээрби чыл хой малдаа келгеп.

Амгы үеде ол каттыжышкынның сиген дезер шөлзерин сүттарып, мал чемнинг белиң дүжүдүн эстүүп турар.

Сандаттың өг-бүлезі — ои ийи кижи. Ол уруг-дарыйн ээзи кижизиткеш, күш-ажылдың оруунче киперинче доктаамал сагыш салып, кызымаккай ажылдап чоруур. Оон улуг уруу харылзаа черииле ажылдап турар. Оон бичии Совет Эвилелиниге шүүгү талазы-биле дээш-эртем чедип алган. Өскелери школада өөренип турар. Бо дээрге бистиң арат чонувустуң амыдыралының оруу-дур.

Берге үелерде Ада-чуртун камгалап чораан, тайбың шагда күш-ажылга идепкейлиг киржип турар кижилериниң овур-хевири — бистиң чонуң иинти овур-хевири.

* * *

Ол ышкаш бис Цагаандэйн Бөрдүү-биле база ужураштывыс. Бөрдүүну геолог эжелекчилерге удур дайынның киржикчизи деп болур. Оон өөрүлеэн дайын үезинде Кызыл Шеригге чыллын-на он-он аъттарны белекке берип, фронтуга садып-даа турган.

— Бис бир удаа он аътты, төвеин белекке бергеш, аллан шаа аътгарны сатқан бис. Сатқан малдың өртээнге алган төгерики дедир-ле белек кылдыр берип турадувус—деп, Бөрдүү чугаалап олурар.

Фронтуга дузалап турганының дугайында шынзыла бижиктер оон өөнде кадагалаттынып артқан. Оларның бирээзинде: «Немец эжелекчилерге өлүм! Кызыл Шеригге аът маллы белекке берип турганы шынзыг дээрзин бадытқадывыс» деп бижээш, белекке берген малның, төгерикти санын чыскаал бижээн болгаш алаанда: «комиссия даргазы А. Шушпанов» деп кааи. Шак мынзыг утказыг, аймак, сумунуң танхазын баскан шынзылгалар ында хөй. Олар Бөрдүүвүн биске хөөрөп орган чугаазын шынмы-биле бадытқазы.

Тэс сумузунда, Бөрдүү-биле бир дөмей, Кызыл Шеригге хөй белекти берип, аңаа тиилегени күлеп чораан М. Басан, С. Нинээ, С. Түвдэн, Б. Жөрвоо, Н. Хорвоо, Н. Хорлай ээзи чижектиг кижилер кайы хөй.

Кижиниң шынары бөгге үеле биллирер дижир болгай. Моолсовет улус бот-боттарынга дем-дүнмээш холлярын сунчуп, удур-дедир дуза недижии келген. Бо дээрге ийи чонуң аразында ур үениң дургузунда турун келген бижыг найыралының бир ариы-лыр.

Бо дээрге бижиниң чаагай сеткилиниң база бир илерелиидир.

Шак мынзыг аразында Тэс чурттуулар чоргаарланыр.

Х. ЦЭВЭГМЭД.

Хоорай, суурларның чаагайжыдылгазы

ЧУРТТАКЧЫЛАРНЫҢ КҮЖҮ-БИЛЕ

«Кара-Хөл» совхоатуң төвү Даспы-Акеы суурну чаагайжыдары-биле оон чурттакчылары кудумчуларга, чурттал-га, албан организация черлериниң девискээрииге тарымал үнүштерни олуртуп турар.

Моон мурнунда чылдарда ажаалда чогундан, ылангыя суг чедишпээнден тараан ыяштар кадып, кургап, өлүп каар турган. Ынчангаш суг-чаарты тургузарынга суурнуң чурттакчылары идепкейлиг киришкен. Ниити күш-биле катап тургускан бүга суурнуң кудумчуларында тарымал үнүштерни суттарарынга эптиг байдалды тургускан. Чурттакчы бүрүзү ам хамаадажыр участогун улам чаагайжыдар аргалыг болу берген.

Х. САМДАҢЧАП,
Бай-Тайга район.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

СӨСТЕРИ АЖЫЛ-ХЕРЕКТЕРИ-БИЛЕ КАРЫШКАК

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу-Чөөн Азияга тайбыңны камгалаарынга болгаш байдалды локтаамалчыдың өөжүргалыларынга салыышкынын киперинге боттарының белениинии дугайында АСЕАН күрүнелериин ажыл-херектери-биле каржың турар — ол кескү барымдааны төп ыяштам парлалга онзалап демдеглеп. АСЕАН кежигүннери чурттарының даштыкы херектер министрлериниң Манилага эрткен конференциязының түңнелдерин тайылбырлап уламчылавышаан.

Индий-Кыдаттың чурттарын боттарының канчаар кеерүнге хамаарыштыр өл конференцияның киржикчилерии чаагай тура-соруктуун авес, харын Ыытнамның, Лаостуң болгаш Кампучияның акыдүнма эвилелиң өжээнниг ёзуу-биле көрүп турарын тодаргай бадыткаан деп, Ыытнам Социалистиг Республиканың «Ниң зан» солуну демдеглээн.

Мурнуу-Чөөн Азияда бүгүле кожалары-биле найыралдың болгаш кады ажылдажылганын харылзааларын тудар деп ВСР-ниң, Лаос Улус-Демократтыг Республиканың болгаш Кампучия Улус Республиканың тайбыңга ынак боттуг инициативаларбиле, практикага каш удаа бадыткаттынган илергей чүткүлүн хүлээп көрөейн АСЕАН-ның чурттары Мурнуу-Чөөн Азияда дүшкүүрлүг чоруктуп чидигленнишкинии даэш бүрүүну Индий-Кыдаттың күрүнелериниче чаа каарын ораддажып тураалар.

Индий-Кыдаттың чурттарына хамаарыштыр өжээнниг политиканы чорудуп, «Кампучия талазы-биле телегей конференциязы» дижир чүвени чыылдырарын чүлчурувушаан, АСЕАН күрүнелери Мурнуу-Чөөн Азияга хамаарыштыр ханы үткалыг эжелекчи планнарыны деген турар Пекиниин болгаш Вашингтонның политикалыының аспаанда алзыпкан байдалда хөлелип турар. А ыңдыг анзылыг конференция Кампучияның иштики херектеринге дериин болгаш дүрүм чок холгаарлаашкын кылыр дээш ораллажышкын болур. Ыңдыг туруш-бодал Мурнуу-Чөөн Азияның айтырыларын шиитпирларинге чедирерден туржук, харын ол айтырыларны улам-на чидигленди-риптер деп, «Куан дой ыяи зан» солуп айытқан.

Мурнуу-Чөөн Азияны тайбынга өөжүргалга болгаш кады ажылдажылгага чедирип болур аргалыг кара чангыс орук — дашкаартан кандыг-даа холгаарлаашкын чокка ол канының чурттарының аразында дең эргелиг чугаалажылга-дыр деп, ВСР-ниң парлалгазы онзалап демдеглеп турар.

* * *

ГАВАНА. (СЭТА). Мурнуу-Чөөн Азияның күрүнелериниң хамаарыштыр АКШ-тың болгаш Кыдаттың реаксылыг политиказын Куба Республиканың «Граима» солуну шынделеги конференциязы» даар хоолуң чүвени чымыдыраарының идевакый нептередии турар. Ынчангаш олар Кампучия Улус Республикага, ВСРге болгаш Лаос Улус-Демократтыг Республикага хамаарыштыр боттарының өжээнниг үзелин чаан-чажырарын, Индий-Кыдат чурттарының улустарынга удур боттарының кем-бүрүүлүг үүлгедиглерии даэш бүрүүну өскелериин эктинче чаа каарын күзеп турарлар.

Империалистерден болгаш реакционерлерден ылгаштыр, Ыытнам, Лаос болгаш Кампучия Мурнуу-Чөөн Азияга тайбыкның болгаш кады ажылдажылганың харылзааларын доктаадып тургузарынче чайгылыш чок чүткүл салып, боттарының өл чүткүлдерин тодаргай болгаш боттуг будүүттуг эгелекчи саналдары-биле бадыткан тураалар деп, «Граима» демдеглээн.

БҮЗҮРЕЛДИГ ТИИЛЕЛГЕ

ПАРИЖ (СЭТА). Францияга эзэлчег чок парламент соңгулдалары чөөн үзелдиг күштерниң бүзүрелдиг тиилелгези-биле доозулган. Ол күштерниң, колдуунда Социалистиг партияның элээн бүрүңгаарлаанын парламент соңгулдаларының ийиги бадылаашкыны бадыткап өөргүснен. Бо чылдың майда болган президент соңгулдаларының үезинде ол күштер шиитпирлиг тиилелгени база чедип алган.

Иштики херектер болгаш децентрализация министерствозунуң парлаан баштайгы медээлерин бүүгаар алырга, чөөн үзелдиг партияларның 328 төлөэлекчилери Национал хуралдың депутаттарынга соңгуттурган: оларның иштинде 283 социалистер, чөөн үзелдиг радикалдар болгаш 43 коммунистер бар. Чурттуң улуг буржуаз партиялары — республиканы детказын каттыжышкын болгаш Франциуз демократия дээш эвилел «чаа хөй нуруузу дээш» деп блокту тургускан турган, а олар 145 депутаттар олуттарын алган. Барыын үзелдиг үүрмек партияларның төлөэлекчилери 7 депутат олуттарын алган.

Парламент соңгулдаларынга Социалистиг партияның туруштарының бынзыканын тайылбырлакчылар демдеглевишаан. Национал хуралдың чаа составынга ол партиядан депутаттар бадылаашкыннарның эң хөй нуруузун алырын айытқан.

Соцпартияның бирги секретары Л. Жоспен парламент соңгулдаларының түңнелдериниң дугайында чугаалавышаан, чөөн үзелдиг күштер төөгүлүг тиилелгени чедип алган деп медеглээн.

«Парламент соңгулдаларының ийиги бадылаашкыны баштайгы бадылаашкынның түңнелдерин бадытқаан. Барыын үзелдиг күштер шиңгыы аштырыышкынга таварышнан. Национал хуралдың чаа составы чөөн үзелдиг күштерниң эң-не хөй нуруузун илергейлеп турар-дыр» деп, Француз Компартияның Политбюрозунуң парлаан медеглелинде айытқан.

Президент соңгулдаларынга Француз Компартияны соңгучуларның детказын Ф. Миттеранның соңгуттурганынга шиитпирлиг роль-дуут болган деп, медеглелде демдеглээн.

«Чаа политиканы амыдыралга боттандырар дээш бүгү харысалганы бодунга алыр дээш шиитпирлиин ФКП бадытқаан болгаш ооң төлөэлекчилери чазанка киргеи турарына белеиин база катап медеглээн.

ЧОННУҢ ЭРГЕ-АЖЫЫ ДЭЭШ

БРАЗИЛИЯ. (СЭТА). Профэвилелдериниң кыйгырыын ёзугаар ажылчы чоннарның амыдыралчы эрге-ажыктары даэш ниити национал кампания Бразилияга болуп эрткен. Чурттуң хөгжүдлезиниң социал-экономиктиг айтырыгларын ажылчы чоннарның митингилериниг болгаш хуралдарынга чугаалажып көргеи. Даштыкының болгаш түс черии капиталистериниге мөлүүткеи Бразилияның хөй миллион ажылчы чоннарының байдалын ажиидериичe кичээнгейлиг утландырарын иегээн бижиктерии митингилериин база хурадцарыын киржикчилерии чазанка болгаш штаттарның эрге-чагыргаларынга чоруткан.

Ажыл чок чоруккa болгаш бүдүрүлге үелериин туразында ажылалашкыиарынга удур демиселге ажылчын аиты болуунун чаңгыс эвии уламна быжыглаар үжүрлүг деп, хөй профэвилелдериин ниити национал кампанчя-биле холбаштыр медеглелдериие онзалап айытқан.

ИЗРАИЛЬ ХЕРЕКСЕВӘӘН

ВАШИНГТОН. (СЭТА) Практын пайысыллалы Багдатын чоогунда ядролуг шинчилел төвүн Израильдың шериг самолеттарының дээрбечи ёзу-биле бомбалаашын Каттышкан Нациилар Организациязының Айыыл чок чорук чөвүзели буруу шапкан резолюциияны хүлээп алган. Ынчазарга Израильдың премьер-министри Бегин Айыыл чок чорук чөвүзелиниң шиитпирин херекке албаанын Ашдод хоррайга чугаазынга медеглээн болган Тель-Авив моон соңгаар-даа бодунун туразы-биле хөделирин чугаалаан.

Делегей шиитилежилгезиниң шиитпирии Израильдың хүлээвэи чоруу Израильдың чагрыкчыларының дээрбечи үүлгедиглерин Каттышкан Штаттарның ажыы-биле детказ турарының түңнели-дир. АКШтың президентизи Р. Рейган Израильдың дээрбечи ол үүлгедиин камгалаарын оралдашкаиы билдингир дээрзин делегей парлалгазы бижип турар.

Албан-хүлэээлгезинден дүжүргеи

ТЕГЕРАН. (СЭТА). Чурттуң президентизиниң албан-хүлээлгелериинден А. Банисадрны чайлаыр дугайында парламентиниң шиитпирин Ираның Ислам республиказының удурткучузу аятолла Хомейни бадылаан.

Тудуп хоругдаар үжүрлүг Банисадрны тывар дугайында ислам революстуг прокуратура медеглел кылган болгаш «каяа-даа чорза», ону тударын база прокуратурага экээр дугайында корум-чурум кампалалынын бүгү органнарынга база хамаатыларга даасқан. Президентиии эргечагыргалган чайлаыр дугайында парламентиниң депутаттарының хөй нуруузу бадылаан соонда ол медеглелди кылган.

Банисадрның кем-бүрүүлүг үүлгединиин болгаш ону суд харыысалгазынга киирер дугайында херекти шиитпирлеп көөрүи иегээн чагаага депутаттарның хөй кезии ат салган, прокуратураже чорутқан.

АЖЫЛЫН ДООСКАН

МАДРИД. (СЭТА). Ажылчын комиссиялар деп демократтыг профэвилел каттыжышкынының съездизи болуунун ажылын Барселонга доозкан. Ажылчын болгаш профэвилел шимчээшкиниинің мурнунга тургустунган социал-политиктиг чугула «айтырыгларны чурттун чер болганындан келген 1000 хире делегаттар үш хүнниинин дургузунда чугаалажып көрген. Чурттуң экономиказының байдалынче, ажыл чок чоруктун өөрүлезиниин айтырыгларынче, Испаниянын политиктиг амыдыралынга профэвилелдериниң киржилгезинче, демократчылганы быжыглаарынга болгаш калбартырынга оларның ролюнче онза кичээнгейии үгланлыргаи. Испания капиталистиг өске чурттар-биле кады «эң-не ханы болгаш үзүн хүүсаалыг кризиске» таварҗын турарын съезд демдеглээн.

Делегейиин болгаш национал чугула айтырыгларны ажылчын комиссияларының канчаар кеерүи алаан каш резолюцияларына съезд толаргайлаан. Испаниянын НАТО-га киперии съезд буруу шапкан болгаш бо айтырыг талазыбиле бүгү-чонуун бадылаашкынын чорударын саналаан.

Тайбынның база чавырлыышкынның эрге-ажыктарынга, боо-чепсекти дүжүрер дээш күженишкиннерни улам кынай калбартың дыңыларының эргежок чүгүлээлын съездиниң делегаттары демдеглээн.

Монополияларның улам күштелген шаавар халдашкынынга; ажыл чок чоруктун калбарганынга удур, ажылчы чоннарның эргелери даэш Испаниянын ажылчын аитырыгларының чаңгыс эвиин эргежок чүгүлээлын съездиге онзалап айытқан.

ШПИОНЧУ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА

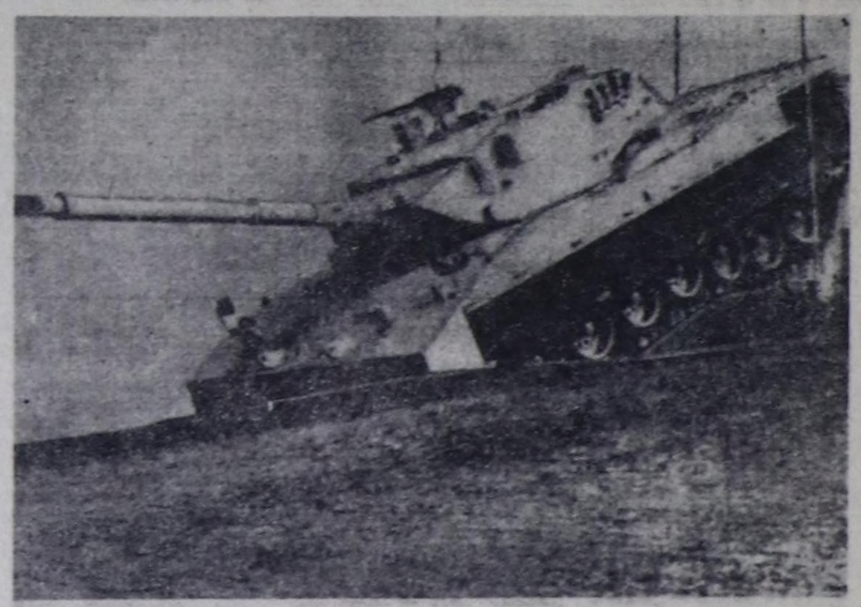
НЬЮ-ИОРК. Америк империалистерниң болгаш кыдат гегемонистерниң даштыкы күрүнелерге удур угланган калбак шериг харылзааларының дугайын херечилеп турар чаа фактыларны америк парлалга парлаан.

«Ньюю-Йорк таймс» солуп АКШ-тың чазакта улуг албан кылып турар ажылдакчыларынче айытпышаан, Пекин биле Вашингтонның аразында чажыт дугуржулга барып дыңнаткан, ол дугуржулгага үнделиээш, Совет Эвилелиниң дугайында хайгыылчы медээлер чыып алырынга херек ийи радиолокация пунктуларын Каттышкан Штаттар Кыдаттың барыын талакы бөзээнде дерип тургускан. Дериг хереклерии американнар берген, оларны ажылдадып турар кижилер — кыдаттар. Ол постулардан кээп турар медээлерни ийи чурттуң кайызының-даа шпион албан черлери кады ажылдап турар. АКШтың төп хайгыыл эргелелиидеи келген «чөвүлекчилер» болгаш «инструкторлар» кезек-кезек болгаш-ла ынаар аянчорук кылып барып турар. «Ньюю-Йорк таймстың» айтып турарын ёзугаар алырга, АКШ-тың албан кижилери ол шпион станцияларының ажылчорудулгазын «төп хайгыыл эргелелиинин эң үнелиг болгаш чугула ажылдарының бираазы» деп санап турар.

Ол солуниун алган медээлерии ёзугаар алырга, Кыдаттың девискээрииге шпион постуларны тургузар даэш идея эң баштай 1978 чылда-ла, дипломаттыг харылзаалар тургузунаанда-ла, тывылган. Иранга болган революциияның түңнелиинде АКШ Иранга турган шак ынлыг ийи постуун оскунганының соонуиде удатпаанда бо айтырыг талазыбиле америк-кыдат чугаалажылгазынга база катап эгелээн. 1979 чылдың апрелиинде америк беш сенатор Пекинге чорун тургаш, хайгыылчы станциялар тургузарын Дэн Сяопинден чөпшээредии алган деп, Эн-би-си телекомпания дыңнаткан.

«Ньюю-Йорк таймстың» демдеглеп турарын ёзугаар алырга, шаанда америк эрге-чагыргалар ССРЭ биле АКШ-тың аразында харылзааларның бакса-раарындан айыылаанган, шпион постуларның чуруп турарының дугайында фактыны чажырарын оралдажып турганнар. Соонгу үеде, Рейганның администрациязының амгы утланыышкынын барымдаалаан, ССРЭ-ге удур хөделип турар шпион постуларының Кыдатта туруп турарының дугайында медээни **ажыы-биле тарадып турар деп,** ол солун бижип турар.

(СЭТА).

ИТАЛИЯ. Чоокку болгаш Ортаакы Чөөн чүктүн чурттарынче боо-чепсекти эңдере киперии Вашингтонда стратеттер болгаш НАТО талазы-биле оларның эвилелчилери «амыдыралчы эргежок чугула» деп санап турарын неделя санында үнер америк «Ньюсуик» журнал бижээн. Чоокку болгаш Ортаакы Чөөн чүктүн районун олар шериг чепсээ шыгжаан склад болдурарын ораддажып турар.

Италия амгы үеде даштыкы чурттарга эң хөй боо-чепсектер садыгаар чурттарның бирээзи болуп турар. Экономиктиг болгаш сан-хөө бергедээшкиниериин амгы үезинде чүгле шериг үлетшүрүүнүн эзлери кызамдаашкынга таварышпайн турар. «Мондо» журналдың бижээнии ёзугаар алырга, Италияда 300 хире бүдүүлелер чүгле боо-чепсектерни болгаш шериг техниказын будуруп турар.

Чурттуң калбак хөй-ниитизининң шыңгыы удураашкыннары турбуже, ол шериг чепсээнің будүүлгелери даштыкы чурттарже боо-чепсектерни садыглап, амдаа эңдере будуруп турар.

ЧУРУКТА: чаартып кыаган «Лэйоп» деп танк.

ЮПИ—СЭТА-ның фотозу.

ПАНАМАНЫҢ УДУРЛАНЫЫШКЫНЫ

ПАНАМА. (СЭТА). Америк шериг самолеттары Панамаиың агаар делгемва үреэнииле холбаштыр шыңгыы удурланыышкынны чурттуң президентиии А. Ромо АКШтың элчинниге медеглээн. Панама каналының зоназы тургаи участокта америк үжүр шургуп каргеи чорук хамаатуул базазының аэродромуун рыиназ күрүнеиің национал девискээрииге америк шериг самолеттары Панаманың девискээрииге чурттуулар карган чорук хамаатуул базазының аэродромуун рыиназ күрүнеиің национал девискээрииге америк шериг самолеттары Панаманың девискээрииге ёзугаар алырга, Каттышкан Штаттар ажыглап, бүүрүл эргеии кержизы-биле үреэнии болуп турар деп, прессэдент демдеглээн.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КАЯА ӨӨРЕНИРИЛЕР?

Тыва национал кижилерни 1981 чылда чурттун дааразыда дээди өөредилге черлеринге конкурс чокка хүлээп алыры-биле киреринин экзаменнерин Күрүнеки Кызылда педагогика институдуга июль 10-дан эгелеп чорударын чарлап тур:

МОСКВА ХООРАЙНЫҢ ДЭЭДИ ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРЛЕРИ:

Москва университеди (философия, физика).

Москваның көдээ ажыл-агый академиязы (үнүш камгалалы, көдээ ажыл-агыйын экономиказы болгаш организациязы).

Москваный ветеринария академиязы (зоотехния, товароведение болгаш үлетпүр бараанарын садыгларын организастаары).

Эът болгаш сүт үлетпүрүнүң Москвада технология институду (ветеринария санитариязы, аъш-чем бараанарының үлетпүрүнүң экономиказы болгаш организациязы).

Чиик үлетпүрүнүн Москвада технология институду (алгы, кештин технологиязы, калбак хереглеп бараанарыпвын үлетпүрүнүн экономиказы болгаш организациязы).

ЛЕНИНГРАД ХООРАЙНЫҢ ДЭЭДИ ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРЛЕРИ:

Ленинград университеди (политэкономия, математика, химия болгаш биология).

Совет садыгның Ленинград институду (хей-ниитинин чеменилгезинин технологиязы болгаш организациязы, бухгалтер учёду, товароведение болгаш аъш-чем бараанарын садыгларын организастаары).

ӨСКЕ ХООРАЙЛАРНЫҢ ДЭЭДИ ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРЛЕРИ:

Красноярск университеди (правоведение)

Томск университеди (правоведение),

Иркутск университеди (правоведение, химия, төөгү).

Кемерово университеди (правоведение, орус дыл болгаш литература).

Алтайның көдээ ажыл-агый институду (зоотехния, ветеринария, көдээ ажыл-агыйны механизастаары).

Омскинин көдээ ажылгагый институду (агрономия, зоотехния).

Иркутскинин көдээ ажыл-агый институду (көдээ ажыл-агыйны механизастаары, көдээ ажыл-агыйны электрижидери, биология).

Новосибирскинин көдээ ажыл-агый институду (үнүш камгалалы).

Сибирьнин технология институду (аърга-инженер төрээ, мяш ажылдап кылырының технологиязы, мяш ажыл-агыйы).

Уралдың политехниктиг институду (үлетпүрүүт чылыг энергетиказы, чылыг болгаш газ-биле хандырылга, салгынадыышкын, сут-биле хандырылга болгаш канализация).

Эргелеп башкарылганын автоматчыттынган системаларының Томскиде институду (радиотехника, электроника херекселдер, үлетпүрүүн электрониказы, эргелеп башкарылганың автоматчыттынган системалары).

Новосибирскинин электротехниктиг институду (үлетпүр бүдүрүлгелериниң хоорайларның, көдээ ажыл-агыйның электри-биле хандырылгазы, полупроводниктиг херекселдер).

Томскинин политехниктиг институду (инженерлиг электрофизика).

Омскинин ветеринария институду (ветеринария).

Иркутскинин медицина институду (эмнелге төрээ, санитария, стоматология).

Кемеровонуң эмчи институду (эмнелге төрээ, санитария, стоматология).

Красноярскинин эмчи институду (эмнелге төрээ, педиатрия).

Томскинин эмчи институду (эмнелге төрээ, педиатрия, фармация).

Алтайның эмчи институду (эмнелге төрээ).

Билдиришкинни Кызылдың пединститудунун ректорунун адынга бижиир (чаигыс зай формага) болгаш ону июнь 25-тен июль 9-ка чедир хүлээп алыр.

Билдиришкинге кожар документилер:

Ортумак эртемнин дугайында документ (боду-биле).

286 майык ёзугаар эмчи справказы.

3х4 хемчээлдиг 8 фото-чурук (бөрт чокка).

Директорнун, класстың удуртукчу башкызының, болгаш школаның хөй-ниити организацияларының (практиктиг ажыл стажы чок кижилерге) ат салган характеристика.

Күш-ажыл дептериниң хоолгазы (ажылдап турарларга).

Бүдүрүлгеге ажылдаан кижилер бүдүрүлгенин удуртукчузунуң, а ол шыкаш партия, комсомол, профэвилел организацияларының ат салганы характеристиканы (сөөлгү ажылдап турганы черинден) экээр. Дээди өөредилге черинге киреринин характеристиказынга, эргелеп-дужаалдыг үш кижиниң холунуң үжүү турар болгаш таныма бастынган болур ужурлуг

-эсиө лидэт тее ийлфоэиэ

дии (азы книр бижидилге херечилелиң) институтка абитуриент келгеш, боду дужаар.

Үстүнде адаттынган документилерниң кайы-бирээзи безин чок болза, ол кижиниң билдиришкинин комиссия хүлээп албас.

Институттуң адреси: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 34. № 114 өрээл.

Тываның көдээ ажыл-агый техникумунун кирип өөренир болгаш бот-өөредилгелиг салбырлары 1981—1982 өөредилге чылында сургуулдар хүлээп алырын чарлап тур.

Кирип өөренир салбырга дараазында мергежилдерге өөренирининг хуусаазы:

Агрономия — 2 чыл 6 ай (он класс дооскаанарга).

Зоотехния — 2 чыл 6 ай (он класс дооскаанарга).

Ветеринария — 2 чыл 6 ай (он класс дооскаанарга).

Ветеринария — 3 чыл 6 ай (8 класс дооскаанарга).

Көдээ ажыл-агыйны механизастаары — 3 чыл 10 ай (8 класс дооскаанарга).

Көдээ ажыл-агый бүдүрүгелериниге бухгалтер учёду — 2 чыл 10 ай (8 класс дооскаанарга).

Бот-өөредилге салбырыңга дараазында мергежилдерге өөренирининг хуусаазы:

Агрономия — 4 чыл 6 ай (8 класс дооскаанарга).

Агрономия — 2 чыл 6 ай (10 класс дооскаанарга).

Зоотехния—2 чыл 6 ай (10 класс дооскаанарга).

Көдээ ажыл-агый бүдүрүгелериниге бухгалтер учёду— 3 чыл 9 ай (8 класс дооскаанарга).

Көдээ ажыл-агый бүдүрүгелериниге бухгалтер учёду — 1 чыл 10 ай (10 класс дооскаанарга).

Көдээ ажыл-агыйны механизастаары — 4 чыл 11 ай (8 класс дооскаанарга).

Көдээ ажыл-агыйны механизастаары — 2 чыл 11 ай (10 класс дооскаанарга).

Техникумга ССРЭ-нин эр болгаш херээжен хамаатыларын хүлээп алыр. Шуут өөреп киреринге 30 хар чедир назылыгларны, а бот-өөредилге-биле өөренирлерге — назыхар барымдаалавас, киреринин экзаменнерин чедишкинниг дужаагаи, 8 болгаш 10 класс дооскаанарны хүлээп алыр.

Техникумга киреред чигеледиг болур кижилер:

1. Ниити билиг школазын хүндүлел бижик, алдын азы мөңгүн медаль-биле дооскаанар, ортумак ПТУ-ларны шылгаралдын диплому-биле дооскаанар.

2. № 3 форма ёзугаар совхозтарның болгаш өске-даа көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелиниң өөредип чорутканы-биле келгеннер.

3. Өөренир дээн мергежилинге 2 чылдан эвээш эвес хуусада ажылдап турарлар, шериг албанындан халашканнар (ССРЭ-нин Чепсектиг Күштеринге 2 чылдан эвээш эвес хуусаада алган эрттиргеннер).

Билдиришкинни директорнун адынга шилип алганы мергежилин айытнышаан бижиир.

Билдиришкинге дараазында документилерни кожар:

8 азы 10 класс дооскаанының документизин (боду-биле), № 286 майык ёзугаар эмчи шынзылгазы, күш-ажыл дептеринден ушта бижилге (кадр киидизинин начальнигиниг азы удуртукчузунуң ат салганы). № 3 форма ёзугаар өөредип чорутқан бижик, бөрт чокка тырттырган 3×4 хемчээлдиг 6 фото-чурук, бүдүрүлге характеристиказы.

Өөредилге черинге келгеннер төрүттүгиген дугайында херечилелдерин азы паспортун, шериг билелин азы книр бижидилге херечилелиң боттары экжеп көргүзер.

Өөренирин күзээнер дараазында эртемнерге киреринин экзаменнерин дужаар:

8 класс дооскаанар—орус дылда (диктант), математиказа (аас-биле);

10 класс дооскаанар — литературага (чогаадыг), математиказа (аас-биле), а зоотехния, агрономия, ветеринария салбырларына киреринг күзээнер (10 класс дооскаанар) литературага (чогаадыг), химияга (аас-биле) экзаменнер дужаар.

Эртемниин дугайында документизинде чүгле «4» болгаш «5» демдектерлиг 10 класс дооскаанарны «Зоотехния» болгаш «Агрономия» салбырларынга (бот-өөреднлге) киреринг экзамен чокка хүлээп алыр.

Бот-өөредилге салбырынга билдиринишкиннерни июнь 1-ден июль 31-ге чедир хүлээп алыр. Киреринин экзаменнери август 1-ден 20-ге чедир, сургуул кылдыр книр саиаары — август 21-деи 24-ке чедир.

Бот-өөредилге салбырынга киреринин экзаменнери: август 1-деи 13-ке чедир, октябрь 13-тен 16-га чедир, ноябрь 18-тен 21-ге чедир.

Техникумнуң кирип өөренир салбырынга киргеннер ниити дүрүм ёзугаар стипендия алыр. От-бүлезиниң материалдыг байдалының дугайында справка экжелген, совхозтарның тыва националдыг ажылчыннарының үругларын күүсенин долу хандырылгазынга хүлээп алыр.

Техникумнуң адреси: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 5. Телефоннары: 2-55-03, 2-36-04, 2-43-09.

Профессионал-техниктиг өөредилге талазы-биле республика эргелеи сес чыл болгаш ортумак школаларның доозукчуларын мергежил чедип алыры-биле республиканың дараазында ПТУ-ларынга өөренирине чалап тур:

Кызылдың болгаш Балгазының көдээнин ортумак 1 болгаш 2 дугаар ПТУ-лары

Слесарь-септекчиниң болгаш автомобиль чолаачызының ажылын күүседип шыдаар, калбак мергежилдиг тракторист-машинистерни белеткеп турар.

Ак-Довурак хоорайның ортумак № 3 ПТУ-зу

Арыглал дериг-херексслдериниң машинистерни, слесарь-септекчилерни, электромонтёрларны, шеверлекчилерни белеткеп турар.

Кызыл хоорайның ортумак № 1 ПТУ-зу

Конструкцияларның дашчы-монтажниктерни, штукатур-облицовщиктерни, шеверлекчилерни, электрогазосварщиктерни, калдатур хөрү машинистерни, слесарь-сантехниктерни белеткээр.

Ак-Туругла (Улуг-Хем район) чаа ажыттынган № 7 ХПТУ.

Конструкцияларның дашчы-монтажниктерни, шеверлекчилерни, бызаңчы-столярларны, электросварщиктерни белеткээр.

Чадаананың техниктиг училишези (№ 6 ХПТУ-нуң базазында тургустунган).

Дашчыларны, бызаңчыларны, шеверлекчилерни, электросварщиктерни бир чыл хуусалыг өөредир. Ортумак школаларның доозукчуларынга училище айда 75 рубль стипендия төлээр.

Училищелерге өөренирининг хуусазы: 8 класс дооскаанар — 3 чыл, 10 класс дооскаанар—1 чыл 3 чыл хуусалыг ортумак ПТУ-лар дооскаанар мергежили-биле чергелештир ниити ортумак эртемни чедип алыр болгаш турааның дээди болгаш ортумак өөредилге черлеринче өөренип кирип болур дипломну алыр. Ынаар киреры чиигеледиг. ПТУ-ларга өөренип турган үезии ажыл стажыиче книр сазар.

Сургуулларны аъш-чем-биле, намгыс дай хеп-биле ажылдап келер хеп-биле, стипендия-биле хандырар. Хоорайда чурттавайн турарларга общежитие бээр.

Училищелерде спортчу секциялар, бот-тывынгыр уран чүүлдүн болгаш техниктиг чогаадылганын бөлүмнерп ажылдап турар. Сургуулдар чылдың-на бөлүктер-биле Кара далайже, Москвага, социалистиг чурттарже туристеп чорун турар. Профтехөөредилге сургуулдарының ыры болгаш танцы ансамбли, «Күш-ажылчы курлавырлар» спорт киятителиниң республика човуелеи училищелериниң базаларында ажылдап турар. Чамдык мергежилдерге өөредилгеии спортчу угланышкын-биле чорудар.

Училищеге киреринг күзээнер шилип алган мергежилии айытнышаан, директорнуң адынга билдиришкин бижиир. Билдиришкинге кожар документилер:

1. Ортумак эртемниин дугайында аттестат азы сес чыл школазын дооскан дугайында херечилел.

2. 286 чайык ёзугаар эмчи шынзыгазы.

3. Чурттан турган черинден шынзылга.

4. 3х4 хемчээлдиг үш фото-чурук.

5. ВЛКСМ райхоорхомунуй азы будүрүлгениң өөредип чорутқан бижии.

Документилерни ол училищелерниң бирээзинче өртектиг чагаз-биле почта дамчыштыр чорудун болур.

Училищеге келгеш, төрүттүгеи дугайында херечилелии азы үндүр бижиткеи паспортун көргүзер.

Аныяктарны училищелерге киреринин экзаменнери чокка, херечилелдерине болгаш аттестаттарында демдектерии барымдаалап хүлээп алыр.

Киизээлдер сентябрь 1-деи эгелээр.

Тус черлерниң партия, совет болгаш комсомол органнары, совхозтарның, будүрүлгелериниң болгаш тудугларның удуртукчулары, школаларның башкылары ПТУ-ларже аныяктарны кирип өөренирииге дуза чедиреры, будүрүлгелер болгаш комсомол органнары оларга путёвкаларны бээр талазы-биле ажылды чорударын Профтехөөредилге талазы-биле эргелеп дилеп тур.

Красноярскинин политехниктиг институдунуң Кызылда филиалы бир ай хуусаалыг белеткел курстарынга өөренир дыннакчыларны чыып турар.

Техниктиг дээди өөредилге черлеринге кирери-биле дыннакчылар математиказа, физиказа, орус дылга болгаш литературага белеткелди эртер.

Курстарга киреринг күзээнер КПИ-нин Кызылда филиалының директорунуң адынга билдиришкинии книрер.

Өөренирининг төлевири кылдыр 15 рубльди № 14107 саиче почта дамчыштыр шилидер. Өөредилгенин хевири — кежээки. Кичээлдер июль 1-де эгелээр.

Айтырар чери: Кызыл хоорай, Рабочая кудумчузу, 4. Өрээл —215. Телефон 2-29-92.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ПРОФЕССИОНАЛ-ТЕХНИКТИГ ӨӨРЕДИЛГЕ ЭРГЕЛЕЛИ СУРГУУЛДАР ЧЫЫП ТУРАР

Республиканың Профессионал-техниктиг өөредилге талазы-биле эргелеи дараазында индустриал-педагогтуг техникумнарның хүндүскү салбырларынга өөредири-биле республиканың профтехучилищелериң дооскан аныяк оолдар, кыстарны чалап турар:

1. Артёмовскиинин автомобильдерниң техниктиг хандырылгазының болгаш септелгезиниң техникуму **(Артёмовск хоорай)**;

2. Барнаулдуң көдээ ажыл-агыйны электрижидериниң техникуму.

3. Бузулуктуң көдээ ажыл-агый механизастаашкынының техникуму. **(Оренбург областа)**.

4. Казаньның үлетпүр болгаш хамаатты тудуунун техникуму. **(Оренбург областа)**.

5. Кемеровонун үлетпүр будүрүлге черлериниң болгаш дериг-херексслдериниң электрооборулование техникуму.

6. Магнитогорск техникумунун металл болгаш демир-бетон конструкцияларны эптээриниң салбыры.

7. Бажынарның санитар-техниктиг тургузугларының, тудуг машиналарының болгаш механизмнериниң, үлетпүр болгаш хамаатты тудуунуң, электрогаз канналганың салбырлары. **(Нижний Тагил хоорай)**.

8. Үлетпүр дериг-херексслдерни эптээриниң болгаш септээриниң салбыры **(Челябинск хоорай)**.

9. Кашкалга будүрүлгезиниң технологиязы **(Минск хоорай)**.

10. Даараныла будүрүлгезиниң салбыры **(Новокуйбышевск хоорай)**.

11. Новосибирскиниң профтехөөредилге талазы-биле күш-культура болгаш спорт техникумунуң күш-культура салбыры.

12. Ачинскиинин техникумунуң көдээ ажыл-агый механизастаарының салбыры.

13. Улан-Удэ техникумунуң үлетпүр болгаш хамааты тулуг салбыры.

14. Чита техникумунуң көдээ ажыл-агый механизастаарының, үлетпүр болгаш хамааты тудуг салбыры.

Ортумак тускай өөредилге черлеринге хүлээп алышкын Дүрүмнерии ёзугаар ортумак билиглиг, чогуур специальностуг болгаш эргежок чутула чергежил - квалификациялыг профтехучилищеии дооскан 30 хар чедир назылыг болгаш педагогика-башкылал ажылына суидулуг дараазында кижилерни техникумнарга хүлээп алыр:

1. Совет Армиязын хүрээлениден халашканнар (киреринин шылгалдазынга эки демдектерни алганнарны киирер);

2. Специальнозунун талазы-биле будүрүлгеге ажылдаан стажтыг будүрүлге, тудуг болгаш көдээ ажыл-агый ажылдакчылары (киреринин шылгалдазынга эки демдектерни алганнарны киирер):

3. Профессионал - техниктиг училищелерин тергиин эки дооскаанар (билдиришкин киирген соонда киреринин шылгалдазы чокка хүлээп алыр):

4. Ортумак профтехучилищелерни болгаш техниктиг училищелерин дооскаанар (бүгү эртемнерге тергиин эки болгаш эки демдектерлиг, квалификация шылгалдаларын чедишкинниг туткан педагогика училищезиниң төвүллеллериниң сертификат-биле).

Техникумнарга кирер дээниер директорларнын адынга бижээн билдиришкиннерине дараазында документилерни (дооскан профтехучилищелерге киирер) кожар:

1. Ортумак билиниин дугайында документ (боду-биле).

2. Эмчи шынзылгазы, № 286 майык-биле.

3. Күш-ажыл дептеринден ушта бижилге, ону будүрүлге черииңи удуртукчузу ат салып бүзүредир.

4. Дөрт фото-чурук (бөрт чокка тырттырган, 3х4 см).

Орус дылга (бижимел-биле) болгаш математиказа (аас-биле) киреринин экзаменни Кызыл хоорайның техникумнарының өөренип турганы училищелериниң арга-сүмени ап болур. Шылгалдаларны 1981 чылдың августың 10-га чедир чорудар. Киреринин шылгалдаларын дужаапкан кандидаттарның документилерин чогуур техникумче 1981 чылдың августың 11-деи орай эвес организастап чорудар. Өөренир черже техникумнуң келдиришкинниниң соонда чоруур.

Өөренирининг хуусазы 2 чыл 10 ай. Өөредилге үезииде сургуулларны хүнде үш катап халас чем болгаш тускай хептер, стипендия-биле хандырар.

Техникумнарның доозукчулары чогуур тускай эртемниге техниктериин болгаш будүрүлге өөредилгезиниң мастерлериниң квалификациязын алыр, а ол шыкаш хөй-ниити ажылының (политинформатор, спорт ажылының организакчызы, бот-тывынгыр уран чүүлдүн, техниктиг чогаадылганын ажылдакчызы) билизин алыр.

Айтырыгны профтехучилищелерден азы профтехөөредилге эргелеччиден тодаралыр.

АДРЕЗИ: Кызыл хоорайның Кад.-Хем кудумчузунга 21 дугаарлыг бажың, телефон дугаарлары 2-42-64 болгаш 2-40-13.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ПРОФТЕХӨӨРЕДИЛГЕ ЭРГЕЛЕЛИ.

Тываның кооператив училишези 1981—1982 өөредилге чылында өөренир сургуулдар чыып турар.

17-35 хар чедир назылыг, 10 класс дооскаанарны училищеге алыр. Садыг салбырынга өөренирииың хуусазы бир чыл, кулинарныныга — ийи чыл, хлеб быжырарының—бир чыл.

Өөренирин күзээнер дараазында документилерни киирер: билдиришкин, эртемнин дугайында документ, паспорт, райпоюун, сельпоюун, ажылчын кооперациязының өөредип чорутқан бижии, 3×4 хемчээлдиг үш фото-чурук, 286 майык ёзугаар эмчи шынзылгазы.

Документилерни дужаар хуусазы — июль 5-тен август 15-ке чедир.

Тываның көдээ ажыл-агый техникуму 1981-1982 өөредилге чылында Абаканның көдээ ажыл-агый техникумунуң мелиораторлар белеткээр салбырынга өөренирии күзээп, 10 класс дооскаанарны немей чыып турар.

Хүлээп алырының чуруму — тускай ортумак өөредилге черлериниң-биле дамей.

Киирииниң экзаменнерин Кызылдың көдээ ажыл-агый техникумга август 1-деи 20-ге чедир чорудар.

Айтырар адреси: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 5. Көдээ ажыл-агый техникуму. Телефоннар: 2-36-04; 2-55-93.

Хүлээп алышкын комиссиязының кежигүннери документилер хүлээп алышкынының үезиие өөренип кирип турар кижи-биле беседалажыр.

Училищеге книр сапзары — киреринин экзаменнери чокка август 20-де.

Садыг болгаш кулинария салбырынга киргеннер айда 32 рубль, а хлеб быжырарының салбырынга киргеннер 70 рубль стипендия алыр. Чурттаар чери чок кижилерге общежитие бээр.

Училищеге өөренгенинии чылдары күш-ажыл стажынга кирер.

Училищенин доозукчуларынга садыгжының, дөртку разрядтың поварының, дөртку разрядтың хлеб быжырыкчының квалификациязын тывысканының херечилелии бээр.

РСФСР-ниң Чоңнуң амыдырал хандырылга министерствозунуң дээди өөредилге черлеринче хүндүскү болгаш ботөөредилге-биле өөренирин күзээнерден билдиришкинни Тыва АССР-ниң Чоңнуң амыдырал хандырылга министерствозу хүлээп ап турар:

чоңнуң амыдырал хандырылгазының Москваның технология институду; чоңнуң амыдырал хандырылгазының Ыракы-Чөөн чүк институду; Омскиниң технология институду.

Үк институттар механика-технология, инженер-экономика, даараглыг кылыгларның технологиязы, мяш болбаазырадырының, амыдыралга ажыглар радиоэлектрониуг аппаратураларның септелгезиниң, ажаалдазының технологиязы деп факультеттерлиг.

Чурттун дээди өөредилге черлеринче кирерлерни ниити иегелде ёзугаар хүлээп алыр.

Билдиришкинни болгаш документилерни чорудар адреси: Кызыл хоорай, Дружба, № 59. Тыва АССР-ниң Чоңнуң амыдырал хандырылга министерствозу, № 2-41-74 телефон-биле айтырыл болур.

Гусь-Хрустальдың Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниг пөс-тазавы комбинадының профессионал училищези аргыкчыларның, дескилекчилерниң, ораакчыларның мергежилинге өөредири-биле чылдаиы чорудун турар.

8-10 класс дооскан, 15-тен 18 хар чедир назылыг уругларны училищеге хүлээп алыр.

Өөренир хуусазы — 1 чылдан 2 чыл чедир.

6 ай дургузунда сургуулдар 32 рубльдин стипендиязын алыр, 6 ай өөренгенинин соонда, олар кылганын барымдаалап шалын алыр. Ол шалыгның хемчээли 100 рубль чедер. Училищеии дооскан соонда шалын 180-200 рубль болур.

Кежээки пөс-тазавы техникуму болгаш ажылчын аныяктарның школазы комбинатта ажылдап турар.

Сургуулдарны халас общежитие болгаш аъш-чем-биле хандырар.

Өөренир черинге чедир орук хөлезиниң үчилише төлеп бээр.

Даразында документилерни кожар:

Паспорт азы төрүттүгиниң дугайында херечилел.

Эртемниин дугайында херечилел.

Чурттан турар черинден болгаш ег-бүлезиниң кежигүнеринии дугайында справка.

3×4 хемчээлдиг алды фото-чурук.

Районнуң сонхандырылга черинден справка (бир эвес ол шуут өскүс азы адазы Алдчурттуң Улуг дайыныиың инвалиди болза өөредилге доозулгүже ону халас чемгерер.

Өөренир киреринг күзээнер паспортун азы төрүттүгеи дугайында херечилелерин пөставы комбинадының телээлектчизиие июнь 28-ке чедир экжеп бээр. **Оон адреси:** Кызыл хоорай, «Моңгүлек» гостиницазы, 403 дугаар өрээл.

«Тыва совхоз тудуг» каттыжымыкының өөредилге комбинады дараазында мергежилдерге өөренирии күзээнерни курстарга өөредири-биле чалап тур:

Автокран машинизи — өөренир хуусазы 1,5 ай. Чолаачы мергежилдилерии хүлээп алыр.

Дашчы — өөренир хуусазы 3 ай.

Шеверлекчилер — өөренир хуусазы 2 ай.

Өөренип турган үезиие айда 75 рубль стипендия төлээр, хоорайда чурттавайн турарларга общежитие бээр. Кичээлдер доозулган соонда каттыжымыкының тудуг организациялырына дараазында болур.

Бөлүктер четчелеиген соонда кичээлдер эгелээр.

Айтырар адреси: Кызыл хоорай, Энергетиктер кудумчузу, 7. «Тыва совхоз тудуг» каттыжымыкының өөредилге комбинады.

телевидение

ИЮНЬ 25-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ут». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Бүдээлээшкин». Ураи-чечен фильм, 2-ги кезээ. Бирги фильм—«Ленинград метроному». 10.45 — «Бар-даа болза, элдептиг». Профессор С. П. Капица эртирер. 11.45 — «Ыры төөчү чок» фильм-концерт. 12.10 — Медээлер. 12.15—14.15 — Чаңсар. 14.15 — Медээлер. 14.35—«Бистин кижи бүрүзүнге хлеб». Документалдыг телефильм. 15.25 —«Шыдыраа школазы». Түивел дамчыдылга. 15.55 — «Сомбреро». Уругларга ураи-чечен фильм. 17.00 — М. И. Глинканың романстары ССРЭ-ниң улустуң артизи А. Соловьяненко мырлаар. 17.00 — Мозамбиктиң национал байырлады — Хосталга хүүнге. Кинопрограмма. 17.40 — «Аныяктарның чогаадылгазы». 18.10—«Миллионарныи ленинчи университеди». «Кижизидилгеии комплекстиг чорудар». Кадрларны шилип алырынга болгаш кижизидериите партия организациязының ролюнуң дугайында. Дамчыдылгага СЭКП Рязань обкомунуң бирги секретары, Н. С. Приезжев киржир. 18.40 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

18.55 — «Телемедээлер. (тыва, орус дылдарга).

МОСКВАДАН

19.10 — Спорттуң беш хевиринге делегей маргылдазы. Минскиден дамчыдылга. 19.50 — «ТТ-ниң экранынга бир дугаар». «Бүдээлээшкин». 2-ги кезээ. Ийиги фильм — «Искра» операция». 21.00 — «Ут». Информастыг программа 21.35 — «Төрээн чурт үдеп эгелээрил». Фильм-концерт.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Уругларга фильм. «Кайгамчык» өөредикчи». Ураи-чечен телефильм. 13.15—«Үеиниң өңнери». Документалдыг телефильм. 13.45 — М. Глинка — Улуг сектет. 14.10 — «Чаа өглелгеиериин телеклуву». 15.25 — «БАМ-ны тудуп тур бис». 16.00 — 18.00 — Чаңсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 —«Оттуг хемнин хевири». Документалдыг фильм. 18.20 — «Техниктиг информациияның медээлери». 18.35 — «Эң кол дургени». Документалдыг фильм. 18.55—Медээлер (тыва, орус дылдарга). 19.10 — «Каминалгалыг болгаш хумагалыг чорук дээш». 19.40 — Чарлалдар. 19.45 — «Аас-кежик дилеп». Фильм-концерт.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуиар, чаштар!» «Далайга ужуралдар». Мультфильм. 20.15—Делегей айтырыгларының талазы-биле беседа. СЭКП ТК-ның чанында Делегей информациязының киидизиниң эргелекчизи Л. М. Замятиниң чугаазы. 21.00 — «Ут». Информастыг программа. 21.35 — «Аныаның аас-кежии». Ураи-чечен фильм. 22.55 — 23.25 — «Михайло Ломоносов». Документалдыг фильм.

Агаар

Бөгүи республикага бүргеп, аязыр, чамдык черлерге чаар. Барыын чүк угланышкынныг хаттың дүргени секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы 21—26 градус чылыыр.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Барыын чүк угланышкынныг хаттың дүргени секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы 23—25 градус чылыыр.

КИНО

ИЮНЬ 25-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Бүг хемден Висла чедир» (2 сериалы) 9.30, 12.10, 17.30, 20.20 «Дөрген бир» 15.00 шактарда.

«ПИОНЕР: «Алн-Бабаның болгаш дөртеи дээрбечилериниң ужуралдары» (2 сериалы) 10.00, 14.00, 20.30. «Ийи Фёдор» 16.50, 18.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Истелге» 15.00, 20.30. «Алдын аътты кижи» 16.50, 18.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ынакшылдың моңге тооржуу» (2 сериалы) 14.50, 17.30, 20.10 шактарда.

«ЧАЙГЫ КИНОТЕАТР»: «Кардиналга дөрт киижи улуг» 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

ЧАРЛАЛ

Июнь 27-зе эртенгиниң 10 шакта, Тываның күүне филармониязында республиканың бирги хөөмей фестивалы эгелээр.

Фестивальга Башкир, Калмык, Тыва АССР-лериниң, Дағ-Алтай, Хакас автономнуг областарының болгаш Иркутск областың хөөмейжилери киржир.

Июнь 28-те, кежээ 7 шакта республиканың хөгжүм-шиин театрында Тываның комсомол шаңналының лауреады, күүшенчи ырының болгаш танымныг «Саян» ансамблиниң баш совет ырының Бугу-россия «Сочи-80» конкурузунуң лауреады «Аяа» ансамбльдиң артистериниң киржилгези-биле хөөмей фестивалының лауреаттарының концерти болур.

Редакциияның адреси: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуу киидистериниң 2-37-13, пропаганда киидизиниң 2-31-75, культура киидизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый киидизиниң 2-21-47, үлетпүр киидизиниң 2-31-75, чагаа киидизиниң 2-41-27 информация киидизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейи барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866 Чагыг № 1268

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—01131

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 148 (11646) | 1981 чылдың июнь 26, пятница | 1925 чылда үндезилеттингеден | Өртээ 2 көп.

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ СЕССИЯЗЫ АЖЫЛЫН ДООСКАН

1981 чылдың июнь 24-түн кежээзинде ССРЭ-ниң Дээди Совединин Эвилел Совединиң болгаш Националдар Совединиң каттышкан хуралы Бремльдиң Улуг ордузунга болган.

Эштер **Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, М. С. Горбачев, В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, Д. А. Кунаев, А. Я. Пельше, Г. В. Романов, М. А. Суслов, Н. А. Тихонов, Д. Ф. Устинов, К. У. Черненко, В. В. Щербицкий, Г. А. Алиев, П. Н. Демичев, Т. Я. Киселев, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, Ш. Р. Рашидов, М. С. Соломенцев, Э. А. Шеварднадзе, В. И. Долгих, К. В. Русаков** оларны депутаттар болган аалчылар дыңмиттиг, үргүлүчелдиг адыш часкаашкынналры-биле уткаан.

Чуртталга ажыл-агыйын хөгжүдер, чуртталга фондузунуң ажыглалын болгаш кадагаламал экижидер дугайында, ол ышкаш ССР Эвилелиниң болгаш эвилелдешкен республикаларның Чуртталга хоойлужудулгазының үндезиннериниң төлевилелиниң дугайында айтырыгларны чугаалажыры палаталарның ийи ангы хуралдарынга доозулганын даргалакчы — Эвилел Совединиң Даргазы **А. П. Шитиков** дыңнаткан.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги орлакчызы депутат **И. В. Архипов** түңнел сөс чугаалаан.

Ол айтырыгларны амгы сессиялга бүгү талалыг чугаалашканы СЭКП-ниң XXVI съездизиниң совет кижилериниң чаагай байдалын улам ынай бедидериниң, ооң иштинде чуртталга байдалдарын экижидеринче угланган шиитпирлерни боттандырар талазы-биле калбак хемчеглерин партия, күрүне болгаш профэвилел органнары, күш-ажылчы коллективтер ажылдап кылганын база ажыдыралга боттандырын турарын бүзүредиг көргүскен деп ол демдеглээн.

Бистиң партиявыстың болгаш күрүневистиң алыс үтказы эш Л. И. Брежневтиң СЭКП-ниң XXVI съездизинге илеткелинде тодаргай айыттынган социал болгаш экономиктиг политиказын депутаттар чүгааларынга чаңгыс эң-сеткилдиг деткиди.

Чуртталга ажыл-агыйын хөгжүдер болгаш чуртталга фондузунуң кадагаламал хаңырар талазы-биле чазактың ажылдап кылган тодаргай хемчеглерин сессияга санал бергеннер шупту чүүлдүг деп санады. Ынчалзажок чуртталга ажыл-агыйының байдалынга, чуртталга фондузун ажыглап болгаш кадагаламал турарынга хамаарышкан шүгүмчүлелдер эдеринчи илеткелде болгаш депутаттарның чугааларында бар болду.

Чуртталга бажыңнарын түзүп болгаш септен турарының деңнели чавызының, дыка хөй чүүлдери чедир киллыңмаан болгаш ооң-даа четпестерлиг бажыңнарны хүлээп ап турарының фактылары амдаа барын дугайты чөптүг сагыш човаашкын илергейлеттинди.

Амгы сессияга чугаалаттынган бүгү саналдарны болгаш бодалдарны чазак чери, ол ышкаш ССРЭ-ниң хамаарышкан күрүне комитеттери, министерстволары болгаш ведомстволарының кичээнгейлиг көөр дээрзин оратор дыңнаткан. Ол органнарга эргежок чугула даалгалар ССРЭ-ниң Дээди Совединиң бо айтырыг талазы-биле доктаалының төлевилелинде көрдүнген.

ССР Эвилелиниң болгаш эвилелдешкен республикаларның Чуртталга хоойлужудулгазының үндезиннерин депутаттар палаталарга ийи ангы бадыллаашкынга чаңгыс үнбиле хүлээп алган. Ол үндезиннерин күштүг болдуруң киирелиниң дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң доктаалын хүлээп алган.

Ооң соонда сессия хүн чурумунуң дараазындагы үүлүн шилчээн.

«ССРЭ-де турар даштыкы хамаатыларның эрге-хүлээлгезинин дугайында ССРЭ-ниң Хоойлузунуң төлевилелиниң дугайында» ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы депутат **Н. В. Талызин** илеткел кылган.

Ол айтырыг талазы-биле эдеринчи илеткелди Даштыкы хереқтер талазы-биле комиссиялардың болгаш Хоойлудурумнер саналдаар комиссияларның өөрүкээзинден Эвилел Совединиң Даштыкы хереқтер талазы-биле комиссиязының Секретары **В. В. Загладин** кылган.

ССРЭ-де турар даштыкы хамаатыларның эрге-хүлээлгелери-биле холбаштыр түрүн келир практиктиг айтырыгларны амгы үеге чедир янзы-бүрү үезерде хүлээп алдынын келген хоойлужудулгаларның хөй санныг актылары-биле таарыштыр шиитпирлеп келген деп оратор чугаалаан. Ол чорук совет органнарының-даа, ССРЭ-де турар даштыкы хамаатыларның албан-хүлээлгелеринге чамдык нарын чүүлдерни түргүзүп келгенден ол демдеглээн. Ынчангаш Даштыкы хереқтер талазы-биле комиссиялар болгаш Хоойлудурумнер саналдаар комиссиялар ССРЭ-де турар даштыкы хамаатыларның эрге-хүлээлгезинин бүгү кол айтырыгларын таарыштыр шиитпирлээр апаар чаңгыс аай Хоойлуну хүлээп алырын черле чогумчалыг болгаш кончүгүла чогуур үезинде кылдыр санап турар.

Чуртталга ажыл-агыйын хөгжүдер, чуртталга фондузунуң ажыглалын болгаш кадагаламал экижидер дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң доктаалын чаңгыс үнбиле хүлээп алган.

ССР Эвилелиниң болгаш эвилелдешкен республикаларның Чуртталга хоойлужудулгазының үндезиннерин төлевилелде болуруңгуру-биле барымдаалаан көргеп. Социализмниң акыдуңма чурттарының бо талазынга хоойлужудукчу дүржүлгазын база ажыглаан.

Бодунуң демократчызының болгаш буянныг чагагайныңда, бодунуң шиитпирлээр айтырыгларының хемчээлиниң-даа талазы-биле бо Хоойлуну төлевилели буржуаз күрүнелериниң бо янзылыг хоойлуларындан принциналыг ылгалдыг.

ССРЭ-де турар даштыкы хамаатылар ыңгуурундан, социал болгаш эт-төреңги байдалындан, расазындан болган националындан, ар, хереженииңден, эртем-билиинден, дылындан, шажыңны канчаар көөрүнден, кылын турар ажылының хевиринден болгаш бүдүүнден база өске-даа байдалдарындан хамаарыштыр кандыг-бир өскээр көөр чорук сонет кижилерде чок болгаш турупдаа шылавас.

Совет кижилериң ханы интернационализминден ол тодаргай илергейлеттиниң турар. Бо даарге, өске чурттарның улустары-биле тайбыңның, нарыралдың болгаш кадагаламал ажылдажылганың талазы-биле Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң чайгылыш чок чорудун турар политиказының илереашкиннериниң бирээзи-дир.

«ССРЭ-де турар даштыкы хамаатыларның эрге-хүлээлгезинин дугайында» ССРЭ-ниң Хоойлузун комиссияларның түңнээшкининде тайылбырлаттынган әдилгелер болгаш немелдерер-биле кадагаламал ажылдаар деп саналды Даштыкы хереқтер талазы-биле комиссияларның болгаш Хоойлу-дурумнер саналдаар комиссияларның өөрүкээзинден оратор киирген.

«ССРЭ-де турар даштыкы хамаатыларның эрге-хүлээлгелинин дугайында» ССРЭ-ниң Хоойлузун палаталар ийи ангы бадыллашкынга депутаттар чаңгыс үн-биле хүлээп алган.

Ол Хоойлуну күштүг болдуруң киирелиниң чүрумунуң дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң доктаалын хүлээп алган.

Ооң соонда ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыктарын бадылаар дугайында илеткелди ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары **М. П. Георгадзе** кылган. ССРЭ-ниң Дээди Соведи чогуур хоойлуларны болгаш доктаалдарны хүлээп алган.

Ооң-биле ССРЭ-ниң Дээди Совединиң онгу чыжының бешки сессиязы ажылын дооскан.

(СЭТА).

ССРЭ-ДЕ ДАШТЫКЫ ХАМААТЫЛАРНЫҢ ЭРГЕ-ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРИНИҢ ДУГАЙЫНДА ССРЭ ХООЙЛУЗУНУҢ ТӨЛЕВИЛЕЛИНИҢ ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы депутат Н. В. Талызинниң илеткели

Эш Л. И. Брежневтиң илеткээни «Делегейниң парламентилеринге болгаш улустарынга» ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Кыйгырыы бистерниң шупту-вустуң сагыш-сеткиливвисти хайныктырды. Кыйгырыгла мынча дээш: тайбыңны хандырары Совет күрүнениң даштыкы политиказының дээди сорулгазы боон келгеи, бооп-даа турар, ыңдыг боон артар-даа.

Ол СЭКП-ниң XXVI съездизинге илеп үндүрген 80 чылдарда Тайбың программазынга үндезилеттинип турар, ында амгы үеде делегей байдалын экижидер, делегейниң дүшкүүрлүг байдалын чавырылдырарын уламчылаар болгаш ханыладыр талазы-биле, боочепсекти эңдере бүдүрерин соңсадыр, күрүнелериниң тайбың кады ажылдажылгазын калбартыр талазы-биле чаа болуң саналдар киргеп. Эш Л. И. Брежневтиң съездизге илеткелинге чугаалаан саналдарын черге тайбың турзун деп күзеп турар бүгү кижилер деткип турар.

Совет Эвилели янзы-бүрү социал тургузуглуг күрүнелериниң тайбың кожа-делбээ догуунаарының база делегейге калбак кадагаламал ажылдажылганың ленинчи даштыкы политиказын чайгылыш чок боттандырып турар. Бистиң партиявыстың болгаш күрүневистиң ол принциналлыг угланышкынын ажыллап кылырынга болгаш боттандырарынга СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң үнелеп четтиннес ачы-хавыраазы сиңиккен. ол угланышкын бүгү бөмбүрзекте канчаар-даа ажок улуг атаалдарлыг болгаш бедик үнелээшкинниг.

Тайбың программазының боттанышкыны экономикага болгаш садыглажышкынга, эртемге болгаш культурага, спортка болгаш туризмге — бүгү адырларга ССРЭ-ниң делегей харылзааларының хөгжүүрүнге таарымчалыг байдалдарны тургузуп турар. Ажыл-херевче болгаш гуманитар характерлиг харылзаалар бижигып турар. Чүгле эрткен беш чылда бизнең бистиң чуртувуска үзэрби беш миллион даштыкы хамаатылар келгеш барган.

ССРЭ Конституциязынга үндезилээш бистиң чуртувустуң хоойлужудулганы хөгжүдер болгаш сайзыраңгайжылар талазы-биле калбак программаны боттандырып турар деп, оратор улай чугаалаан. Ол ажыл улуг болгаш ажыктыг болуп турар деп, эш Л. И. Брежнев СЭКП-ниң XXVI съездизинге илеткелинге айыткан. «Чаа Хоойлулар иннилел харылзааларының янзы-бүрү талаларын ылавыладыр, шын таарыштырар арганы берип турар» — деп, ол демдеглээн. Янзы-бүрү чаа хоойлужудулга актыларының бирээзи болза ССРЭ-ниң Дээди Совединиң бо сессиязынга чугаалажып көөрүүбиле төлевилелин киирген ССРЭ-де даштыкы хамаатыларның эрге-хүлээлгелериниң дугайында Хоойлу болуур.

Бо хоойлу төлевилелиниң сорулгазы болза, Совет Эвилелинде доктаамал чурттап азы тур када турар даштыкы хамаатыларның эрге-хүлээлгелериниң кол-кол айтырыгларын чаңгыс аай хоойлужудулга актызынга, комплекстиг ыңдып тодаргайлаары болур. Хоойлуунун оларга хамаарыштырган чүүлдерин бир эвее ССРЭ хоойлужудулгазында өскээр көрдүнмейн турар болза, хамааты болбайн турар кижилерге, азы өскээр чугаалаарга, кандыг-бир талазы-биле хамааты болурунун барымдаалары чок кижилерге база хамаарыжыр.

Даштыкы хамаатыларның эрге-хүлээлгелериниң дугайында Хоойлуну бистиң чуртувуска бир дугаар, чаа ажылдан кылган. ССРЭ-де даштыкы кижилериң эрге-хүлээлгелериниң кол-кол айтырыгларының түзээ-биле амгы үеде бар турар нормаларны ол каттыштырып турар. Оон ангыда ында мурнуида практиканга ажыглаттының түзээ-даа, хоойлу ёзугаар быжыглаа доктааттынмаан дүрүмнерни база киирген.

Төлевилелде беш кезек болгаш 33 чүүл кирип турар. Оон үндезилеттинип турары эргедүрүм принциптерни ССРЭ Конституциязында тодаргайлаан. Олар: делегей эрге-дүрүмүнүң амгы үеде күштүг болуп турар нормаларынга, оон иштинде Экономиктиг, социал болгаш культура эргелериниң дугайында делегей пактызында болгаш Хамааты болгаш политиктиг эргелер дугайында делегей пактызында нормаларга, а ол ышкаш Хельсинкиге чөвүлел хуралдың Түңнел актызында чүүлдерге долузу-биле дүржүп турарын демдеглеп чугаалаар апаар. Даштыкы хамаатыларның байдалынга хамаарыштыр делегейниң өскедаа эрге-дүрүм документилеринде айыткан ССРЭ-ниң хүлээлгелерин күүседирин база ында магадылаан.

ССРЭ-де даштыкы хамаатыларга национал чүрүмү тыпсыры чаа хоойлу төлевилелинин эң чугула чүүлдериниң бирээзи болуп турарын илеткелчи демдеглээн. Ол дээрге ССРЭ Конституциязындан, бо Хоойлудан база совет хоойлужудулганың өске-даа актыларындан өске чүүл хамаарышпас болза, ССРЭ-де даштыкы хамаатылар совет хамаатыларының ышкаш, ыңдыг эргелерни болгаш хоталгаларлыг база хүлээлгелерлиг болуруң-дур. Даштыкы хамаатылар хоойлу мурнуңга бир дәмей эрге-хүлээлгелерлиг болуруң онаалап демдеглээн.

Совет Эвилелинде даштыкы хамаатыларга калбак эргелерни болгаш хоталгаларны тывыспышпаан. ССРЭ Конституциязын хүндүлээрин, совет хоойлуларны сагыырын, социалистиг ынны чурттаганың чурумиарын, совет улустуң ёзугалларын болгаш чанчылдарын хүндүткел-биле көөрүп хоойлу төлевилели оларга хүлээлдирин турар. ССРЭ хамаатыларының бүгү эргелерни даштыкы хамаатыларга бүрүн тыпсыры болдунмас дээрзи черле билдингир. Тодаргай көрдүнген эргелер болгаш хүлээлгелер оларның характерлеринге үндезилеттиндир чүгле ССРЭ хамаатыларынга хамаарышкан туруп болур.

Ажылчы чоннарның эрге-ажыктарын болгаш тайбыңның херээн камгалааны дээш, революстуг болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкинге киришкейи дээш, депшилгелиг хөйнинчи болгаш политиктиг, эртем азы чогаалдыкчы өске-даа ажыл-чорудулгазы дээш истеттирин, сүрдүрген даштыкы хамаатыларга хоргадаар эргени ССР Эвилели болгаш эвилелдешкен республикалар ССРЭ Конституциязының 38-ки үүлүнге база эвилеллешкен республикаларның конституцияларынга дүүштүр тыпсыры чаа хоойлуда көрдүнүп турарын оратор демдеглээн. Кем-херек үүлгелиңчилерине, үүлгедиглери дээш делегейниң демократчыл хөй-ниитизиниң талазындан буруу шаптырган янзы-бүрү террористерге хоргадашкынны бистер тыыспайн келген болгаш тыыспайн-даа турар бис деп, ол чугаалаан.

ССРЭ-де даштыкы хамаатыларның хоойлу төлевилелинде айыткан кол эргелерин, хосталгаларын болгаш үлүгдерлерин илеткелчи ооң ынай тодаргайлап демдеглээн.

ССРЭ-де даштыкы хамаатыларның социал-экономиктиг эргелерин болгаш ыңдыг эргелерин боттандырарының магадылалларын хоойлужудуп быжыглаары чаа хоойлуның онзагай үүлү болуп турар. Даштыкы хамаатыларның чурттаарының болгаш ынай-бээр базарының айтырыгларын коллуулга таарыштырып турар капиталистиг чурттарның хоойлуларындан совет хоойлу ооң-биле принциналлыг ылгалдыг, мынаарга капиталистиг чурттарда даштыкы хамаатыларның ооң өске эргелерин, чүгле ёзу-хевир бырымдаалап чарлаа-даа, ол эргелерин херек кырынга боттандырар чүтайында ында сагыш салдайн турар.

Чаа хоойлу кады ажылдажылганы калбартырының хереэнге, кижинин эргелерин хандырарынга делегейге Совет Эвилелиниң улуг салымчылыын болур деп, Н. В. Талызин түңнелинде чугаалаан. Социалистиг тургузуглуң болгаш совет хоойлужудулганың ёзугур демократчымай болгаш чаагай сеткилдиг чоруун база хоойлу-лардың хамаатыларның эргелерни ССРЭ-де кызыгаарлап турар дээр дугайтыр буржуаз пропаганданың нүүлдүг чимзенишкинниерин сойгалап илередип турар. Өске күрүнелер-биле, бүгү делегейге тайбыңны быжыглаарының эрге-ажыктарынга сонуургалдыг бүгү кижилер-биле экономиктиг, эртем болгаш культура харылзааларны бүгү талалыг калбартырынга бистиң чурттувустуң бедиңнин бо хоойлу балыктаар. **(Адыш часкаашкыны).**

Бистиң улузувустуң күзел-соруу

ЧЕР КЫРЫНГА ТАЙБЫҢ!

ШАЛЫПЧЫ ИШ-БИЛЕ

Төрээн совхозувуста бир чугула кампания — часкы хову ажылдарынга хоочунар-биле кады комсомолчу-аныяхтар бистер бир демниг кириштивис. Совхозта чолаачыларның хөй кезии аныяктар.

Хоочун дагдыныкчылар-бис М. Ооржак, О. Богбалдай, М. Монгуш олар ээлчег үүлүг доктаамал ажыр күүседип келгеи. Олар техникага каминг, ак сеткиллиг ажылдарын чагып, байлак дуржулгазын биске ламчыдып берип чоруур.

Ам харысалгалыг үе — чайлаглаашкынче совхозтуң малчыннары кирген. Оны эки эртиреринче чолаачылар база-ла үүлүвүстү киирип тур бис. Малчыннарны эки оттуг серииң чайлагларже көжүрүп, дус болгаш чугула хереглелдиң аъш-чем аймаан, өске-даа чүүлдерни чедирип берип турар бис.

Совет кижилер-биле бир дәмей, тайбыңның херээ дээш хууда харысалгавысты медерел билип, шалыпчы күш-ажылывыс-биле Төрээн чуртувустуң күчүзүн быжыглаар хүлээлгелиг бис.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң онгу чыжының бешки сессиязынга эш Л. И. Брежневтиң чугаазын, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң делегейниң парламентилеринге болгаш улустарынга Кыйгырыын радиодан дыңнап, солуннарлан кичээнгейлиг номчувус. Делегейге дайынны болдурбас, тайбыңны камгалаар дээш бистиң партиавыстың болгаш чазаавыстың могат чок күжениишкини харысалгавысты улам белдип турар. Ынчангаш Төрээн чурттуң күчүзүн быжыглаарынга күш-ажылчы үлүвүстү улам көвүдедир хүлээлгелиг бис.

А. ООРЖАК,
«Дөң-Терезин» совхозтуң чолаачызы.

ИЗИИ-БИЛЕ ЧҮҮЛДҮГЗҮНДҮВҮС

Кижа бүрүзүнүң күш-ажылының түңнели эки болган тудум-на, совет улустуң чаагай чоруу улам бедиир, ынак Төрээн чуртувустуң шыдал-күжү үлгадыр, ынчангаш тайбыңның магадылалы улам-на быжыгар дээрзин «Кызыл тудуг» эргелелиниң мурнакчы бригадырлериниң бирээзи — А. Д. Воронининиң бригадазының тудугжулары ханызы-биле медереп билгеш, бо беш чылдың баштайгы чылының күш-ажылчы ээлээн багай эвес эгелээнинер.

Дуржулгалыг бригадирниң бригадазының чамдык тудугжулары наймысылалла чурулга мастерскаязының тудуунда ажылдап турар. Ында сес кижи бар. Оларны тудут-монтаж ажылдарын чорударынга херектиг тудут материалдары-биле эки хайырган турарын чедип алырынче кичээнгейин угландырбышаан база ээлчегүүлде кылыр ажылдың хемчээлии тодарадып берип, участок мастериниң хүлээлгезин күүседип келдим.

Бригаданың кежигүннери май айда план ёзугаар 24 муң рубльлиг тудут-монтаж ажылдарын кылыр планын 24,6 муң рубль түңге күүсеткеннер. Бо күш-ажылчы чедиишкиннерге хоочун даңчылар Николай Велиготский, Анатолий Егошин, Эрес-оол Хертек, Николай Сүүр-оол болгаш ооңдаа өскелер толептиг үлүүн киирип, ах сеткиллиг ажылдаанынар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң онгу чыжының бешки сессиязынга хүлээп алган делегей парламентилеринге болгаш улустарынга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Кыйгырыын бистиң бригаданың тудугжулары хостуг үезинде кайгамчык улуг кичээнгей-биле, солуннарлан номчуп, танывып турар. Ол Кыйгырыгда тайбыңның болгаш улустар аразынга айыыл чок чорукчуп эрге-ажының камгаларынын тодаргай программазын илип үндүргенин бригаданың кежигүннери изии-биле күүлүгээнүп, деткип турар.

В. ЗВЕРЕВ,
«Кызыл тудуг» эргелелиниң № 2 тудуг участогунуң мастери.

БЕДИК КӨРГҮЗҮГЛЕР-БИЛЕ

«Чаа орук» совхозтуң ажылчыларын СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, ооң бирги беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерни чедишкининг күүседир дээш, чыл эгезинден бээр күжениишкинниг ажылдаш, бирги кварталга көрдүнген планнарны шупту-зун ажыр күүсеткен. Ол бирги беш чылдың планныг онаалдаларын чедир болгаш ажыр күүседир дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжын калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ниң доктаалынга сорук киргеш, чаа-орукчулар чарышка улам-на идепкейлиг кириишкен.

Республика Наадымынга төлептиг ужуражыр дээш совхозтуң малчыннары хой, кыргыллазын организастыг эртиргеп, малдың чайгы эмнээшкинии, чүүллазын чогуур үезинде чорудуп, эки семиртилгени чедип алыры-биле серииң тайгаларже чайлагладып үнүп турар. Хой ажылында чугула кампания — кыргылла ам бите кидии түлүк. Ону июнь 26-га чедип бүрүп доозар болгаш күрүнеге дүк садарының планын июль 1-ге чедип күүсеп сорулга малчыннарның мурнында салдынган. Бо хүннерде дөрт кыргылла пунктуларында ниитизи-биле 46 кижи электрилиг ханы-биле, а 60 кижи хол тачыгы-биле кыргын турар. 14800 хойну кыргаш, ооң 25857 кг дүктү алган.

Совхоз чартык чылда күрүнеге 20 тонна сүт садар планын ам-на чажыр күүсеткен. Эътпин планын база-та боттанып-тырар четпеп. Ол бирги беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдаларын октябрь 1-ге чедир бүрүп күүседирин хүлээнип алган малчыннар эрес, соруктуг ажылдап турар.

Бирги кварталда районнуң совхозтарының аразынга калбарган социалистиг чарышка «Чаа орук» бирги черни ээлээш, СЭКП Эрзин райкомунун болгаш райкүүскомунун шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан. Ажыл-агыйның № 4 хойжу бригадазы (бригадири Б. Ч. Севилбаа) төрүүр 100 хойга онаштыр 99 хураганы менги доруктурган, чарышка тиилехчи болуп, база шилчиир Кызыл тук-биле шаңнаткан. Эрткен беш айларда совхоз 47 тонна сүт садар тургаш, 56,7 тонна кылдыр, 110 хуу күүсеткен азы пландан артыкка 4,7 тонна сүттү күрүнеге дужаган. Саткан сүт эрткен чылдың бо үезиниде деңнелинден 2,5 тонна хөй болган.

Сүт саалдазыны көвүдедирибиле кышкы үеде саар инектерниң чемгерилгезин экижиткен, чемни чүгле болбаазыратказ бээрии организастаан, саачылар ортузунга соцчарышты дээштиг кылдыр чоруткан.

Совхозтуң хойжуларының көргүзүү бо чылын кажангызындаа-даа артык бедик. Олар совхозка ниитизи-биле төрүүр чүс хойга онаштыр 94 хураганны менги доруктурган. Малдың өлүп хораар чоруу эрткен чылдың бо үезиниде деңнелинден 91 хуу кызырылган.

Малчыннар кыштагларының агар септелгезин кылып алган. Капитал септелге кылыр тускай звенону тургускан, ооң кежигүннери ам ажылдап турар.

Келир күстүң дүжүдүүнүң магадылалын тургузуптаан, совхозтуң механизаторлары часкы хову ажылдарын кыска хуусаада, бедик агротехниктиг деңнелге эрттирген.

А. БАРЫМ,
«Чаа орук» совхозта парткомсекретары.

Нинтийиң малының баш саны өстүрер, продуктулуун бедидер херекке Алачурттуң Улуг дайынының хоочуну Доңгак Хелиң-оолович Бегзи-Хуурак биче эвес үлүүн киирген.. Бо малчын үгле хойга безин 25 чыл ажыдаанын айтырга ооң арга-дружулгазының улуг дәәрзи тодаргай.

Д. Х. Бегзи-Хуурак — Улуг-Хемде Жданов аттыг совхозтуң дружулгалыг малчыннарының бирээзи.

— Бир дугаар төрүүр дүнгүш аныяк хойларны эрткен чылын хүлээп алган бис. Оларны кыштан хүр ажырар дээш ажаадаа, чемгерилгезинче, суттарылгазынче доктаамал кичээнгейни салып келгеиивистиң түңнелинде арган-дорган хөй чок болган. Хой оолдаашкынынга эки белеткенгеш, ону организастыг эртиргеш, төрүүр 100 башка онаштыр 85 хураганы алдывыс. Ынчангаш социалистиг хүлээлгевис күүсеттивис — деп, Доңгак Хелиң-оолович биске чугаалады.

Бир хойдан-на 2,5 кг дүк кыргын алыр ужурлуг, ону ажыр күүседиринге хойжу шуут бүзүредиг.

Хөөн кыргыткаш, чугдуруп алган, серииң тайгаже чайлагладып үнериңге кадарчы белеткеиип турар. Д. Х. Бегзи-Хуурак каш хөңгаш, Ажыктың чайлаанче хөөн боттаңнап кадарып үнер.

Он бирги беш чылды хоочун хойжу багай эвес көргүзүглериг эгелээн.

Т. ХЕРТЕК.

ЧУРУКТАРДА: хойжу Д. Х. Бегзи-Хуурак; ооң хойлары.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотолары.

КИЧЭЭНГЕЙНИ— ТУДУГЛАРНЫҢ ШЫНАРЫНЧЕ

Тудуг ажылын эжижидерин болгаш капитал салыышкынарның ажыктыын бедидерин чедип алыры чугула дээрзин СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлериниде айыткан. Он бирги беш чылда кол кичээнгейни будурулге күүлерин болгаш кол фондуларны өйлаанда ажыглалга киирериниче, капитал салыышкынарын болгаш материалдыг курлавырларны чугула тудугларже моонцээриниче угландырар апаар.

Капитал салыышкынарның ажыктыын бедидери тудугмонтаж ажылдарының шынарындан улуу-биле хамаарыжыр. Сөөлгү чылдарда республиканың тудуг-монтаж ажылдарының шынарын эжижидер талазы-биле чамдык ажылдарны тудуг организациялары кылып турар. Трестерде, тудуг эргеледелериде болгаш КМК-зарда объектилерниң шынарын бедидеринче угланган организас-техниктиг хемчегларни аваан эвести бөттандырган. Трестерде өөредилге комбинаттары, тудуг лабораториялары тургустунган, оларның баазалары быжыккан. Тудугжулар аразында «Мергежилдиң тергиини» деп ат дээш конкурстарны организастап турар апарган. Бо талазы-биле аваан эвес ажылдарны «Тыва тудуг» трестиң коллективи чорудуп келген. Республикага 1976 чылда будурулге тудугларының 96 хуузу, чуртталга бажыннарының 90 хуузу, школа, садик тудугларының 70-80 хуузу чүгээр деп демдектер-биле дужаттының турган болза, әрткен чылын ажыглалга киирген 782 тудугларның 66 хуузун күрүне комиссиялары эки деп демдектерге хүлээп алган.

Ынчалза-даа капитал тудугнуң шынары ам-даа күду деңнелде болуп артышаан. Күду шынарлыг, чедир кылдынмаан объектилерни хүлээдип турар таварылгалар хөй. Ылангыя районнарда чуртталга бажыннарының, уруглар садтарының шынары күду. Чуртталга бажыннарының чаагайжыдызганы чедир кылдынмаан, верандаларын, чадаларын хөй кезиинде хоюглап, хаарылгалаваан маназындан кылып турар. Бо талазы-биле «Тыва көдээ тудуг» трестиң, «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынының КМК-зарында четпестер бар.

Әрткен чылын ажыглалга киирген тудугларның чүгле 0,1 хуузу коңчуг эки деп демдектиг дужаттынган.

Тудуг-монтаж ажылдарының шынары инженер-техниктиг ажылдакчылардан, бригадирлерден, оларның дуржулга-мергежилинден хамаарыжыр болгай. Тудуг организациялыында бо ажылдакчыларның мергежилин бедидер, оларны мурнакчы дуржулгага өөредир талазы-биле хемчегларни кошкак чорудуп турар. Тудуг ажылдарының технологиязын сагыырын, төлевилел документацияларны шын күүседир талазы-биле проработар, мастерлер болгаш бригадирлер негелде-хыналданы кошкаткан. Кедээ объектилерде тудугмонтаж ажылдарын кылырының графиктери хөй келиинде чок, а кылдынган графиктерниң күүселдезиниң контролюн тургуспаан. Оон түннелинде күүсеттинип турар ажылдарның технологиязын хажылар, үрей кылыр, дыка хөй ажылдарны катап кылыр таварылгалар эвээжевейн турар. Ол бүгү тудугнуң хуусаазын узадырынга, өртээн улгаттырарынга чедирер.

Тудуг организацияларының удуртукчулары, партия, профвилел организациялары инженер-техниктиг ажылдакчыларын, бригадирлерин болгаш ажылчыныарның техниктиг билиниң деңнелин бедидер, ажылдың технологиязын шынгыы сагыыр дээш хемчегларни ап чорудар ужурлуг. Коллектив бүрүзүнге улусчу контроль бөлүктериниң, шынар талазы-биле комиссиялардың ажылын эжижидер, тудуг шынарының булуңнарын, фотостендилерни тургузар болгаш үргүлчү чаартып турарын чедип алыр. Объект бүрүзүнге ажылдарның графигин тургузар болгаш оларның күүселдезин хандырары чүгула.

Тудуг-монтаж ажылдарының шынары дээш тудуг организацияларының удуртукчуларының, чагыкчыларның талазындан техниктиг хайгаарал дын харыысалгазын бедидери негеттинип турар. Капитал тудугнуң шынары будурулгелерниң продукциязының шынарындан база хамаарылгалыг. Амгы үеде республиканың чамдык үлетпүр будурулге черлериниң будурүп турар материалдарының шынары куду. Бо чылдың чүгле май айда будурген түүйбүнүн 64,5 хуузунун даштыкы хевири күрүне стандартынга таарышпаан болган. Кызылдың болгаш Элегес-Аксының заводтары продукцияны үрей кылганындан бирги кварталда 40 мүң рубль түңнүг чидиргге таварышкан, оон улам-ындан тудугжулар 600 мүң түүйбүнү чедир албаннар. Объектилерде кээп турар шала маназаларының шыгы нормадан улуг болганындан шаланы катап кылыр таварылгалар бар. Ол дээш чүгле әртекен чылын «Тыва тудуг» трестиң эргеледелери 6,5 мүң дөрбелчин метр шаланы катап эде кылыр ужурга таварышкан. Ону эде кылырынга 2800 рубльди артыкка төлээн. Туранның болгаш Шүүрмактың ыяш белеткээр пунктуларының кылганы соңга, ажык блоктарының хемчээлдери доктаамал эвес, кылыгларны олифа-биле будувайн турар. «Тудуг кезектери» комбинат, «Тыва көдээ тудуг» трестин, «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынының будурулгелери продукциянын шынарын эжижидер талазы-биле кошкак хемчегларни ап келген.

Тудуг-монтаж ажылдарының шынарын бедидеринге улуг ужур-дузалы төлевилел организациялары чедирер ужурлуг. Төлевилел организацияларының кылганы чамдык документацияларның шынары багай боон турар. Республиканың күртүдүг чери, төлевилел организацияларды, банкылар болгаш чагыкчылар төлевилээр ажылдың болгаш тудугнуң шынарын ам-даа кошкак контролдаар турар.

Тудуг организацияларының удуртукчуларындан, партия, профвилел организацияларындан тудугнуң шынарын эжижиринче угланган комплекстиг хемчегларни ажылдап кылыры болгаш оларның күүселдезин хандырары, эки шынарлыг объектилерни тудар дээш чарышты коллективтер аразынга пептередири үениң чүгула сорулгаларывыш биразы болур ужурлуг.

В. САЛЧАК,
СЭКП обкомунуң тудуг килдизиниң инструктору.

ХУУСААДАН ЭРТЕ

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың даг-дүгү рудниктиң бригадалары бо чылдың үйнүң кварталының планныг даалгаларын хуусаазындан әртең күүседир дээш і социалистиг чарышты аразында калбарткан, шудургу ажыллап турар. Оларның аразында куш-ажылчы маргылдаанын мурнаку одуруун А. Бойковтуң удуртканы № 2 экскаваторнун экипажы ээлээн. Мурнакчы экипаждың кежигүннери майның планын үйи ажыг катап ажыр күүсеткен. Ук коллектив 120 мүң тонна даг массазын чудурер тургаш, ону херек кырында 250,4 мүң тоннага боттандырган.

Н. Рудниктиң баштавы № 7 экскаваторнуң коллективи бар аргаларны болгаш курлавырларны чогумчалыг ажыглап тургаш, куш-ажылдың будурукчулуун улгаттырган, 100 мүң тонна даг массазын чудурер планын 126,6 мүң тонна чедирген. Дужжулгалыг бригадирлер А. Сорокининиң, А. Вошковтуң, Н. Сериковтуң, Л. Пахоруковтуң удуртқан экипаждары майның планын база ажыр күүселип, чедишкинниг ажылдааннар.

Рудниктиң экскаватор участогунуң коллективи планнан ажыр 5 мүң тонна даг массазын чудурген.

Ол рудникте чер үттээр ажылдарда хаарга туттунган бригадалар база багай эвес ажылдааннар. Чижээлээрге, И. Устиновтуң удуртканы чер үттээр бригада 1825 погон метр чер үттээш, алган хүдээлезини 130 хуу күүсеткен. Чер үттээр участоктуң бригадалары дең-лески ажылдап келгенинден ук коллектив майның планныг даалгазындан 1565 погон метр черни ажыр үттээн.

Даг-дүгү рудниктиң ээлчеглери йнүң кварталдың даалгаларын хуусаазындан әртең доллуур болгаш ажыр күүседир дээш күжениишкинниг ажылдап турар.

(Бистиң корр.).

Кызылдың № 2 АТП-зинде «Огонёк» кафениң буфеди шагда-ла ажылдап эгелээн. Сөөлгү чылдарда оон ажылы улам экижип, ажылчыннарга төлептиг бараан болуп турар. Буфеттиң эргелекчизи Валентина Степановна Чернетьева биле ажылчыны Валентина Васильевна Бендрих олар мында ам 7 чылдың мүүрүнде ажылдап турар.

ЧУРУКТА: солагай талазындан он талазыче—В. С. Чернетьева биле В. В. Бендрих олар чагыг тургузуп турлар.
В. ШАЙФУЛИННИҢ фотозу.

ОЛЧА УЛАШСЫН

1981 чылдың эгезинде Э. Кечил-оол школачыларга «Мээн олчам» деп аттыг чечен чугааларының чыындызын баразалгатқан. Мында киргеи чечен чугаалар аизы-бүрү чылдарда бижиттинген. Чыынды «Ленинниң портреди» деп чечен чугаа-биле ажыттынган. Улуг баштыңчының дириг чүве дег чүрүүн, овур-хевирин дөртеп чыдлар үезинде бичии тыва оолдуң магадап көргенин бүзүреичиг чүрүп көрүскен. Бо чечен чугаа лириктиг чылыг сеткил-биле бижиттинген. Чечен чугааның маадырының ядыы улустуң оннүү, улуг кижи Ленинге ынак апаргамындан бээр хөй үе әрткен. Ынчалза-даа ол Ильичиге ынакшылын чүрээнге ыдыктыг кадагалап чоруур.

«Улуг оруккa» деп чечен чугаа революсчу хөөннер, бодалдар-биле синиккен. Улуг кижилер-биле кады бичии оолдар шеригларни улуг сонуургал-биле үткүп турар. Ол улугларның үругларга үлегер-дир.

Бичиилерге таарышкан «Үндүр имнедипкен», «Таанарның хайы», «Кеземче» деп чечен чугаалар онзаланып турар. «Үндүр имнедипкен» деп чечен чугаада өөреникчи кижиниң өөредилге дээш харыысалгазының дугайында бодал бичии номчукчуларның кичээнгейин хаара тудар.

«Чударак» деп чечен чугаа чыындыда кол черни эзлеп турар. Ол бичии кижилерниң сеткил-сагыжын хөлзедип хайныктырар. Бичии оолдуң төлептиг будужу школачыларны азырап дириг амытаннарга ынак болурунче угландырып турар. Моон мындыг түнелди үндүрүп болур. Автор чогаалдарында үгле бөйдүс чурумалы-биле кызыгаарланмайн, уругларның боттарының амыдыралын база дөрт көргүзеринден ораданшкан.

Автор уругларның өскерингел-чоруун үтпайн турар. Маңаа «Эрээн шанак» деп чечен чугаа хамааржыр. Мында чалгаа кижилерниң шынар чок ажылын шоотқан аян бар. Ол эки-дир. Ынчалза-даа авторнуң ол чогаалында көдээ амыдыралдың бир арнын даштындан кыдыра көргүскен. Болуушкун будуреичиг эвес улеретпиген. Дөн шынак аар, ажыглаттынмас болгай.

Чыындыда төөлүг чечен чугаалар база бар. «Бүүнниг койгунак», «Сагызыынның чораан оол» деп чогаалдар боттарының тургузуу-биле, дылы-биле улустуң аас чогаалынга чоок. Бичии уруглар тоолга кончуг ынак. «Бүүнниг койгунак», «Сагызыынның чораан оол» өске чечен чугаалар-биле бир дөмей чыындының утказын байыдып турар.

Чечен чугаалар уругларга чоок, билдингир, бөлүүн, чиик дыл-биле бижиттинген. Чогаал талазы-биле олчага олча ам-даа улашсын деп авторга күзеп каалы.

С. ӨӨН.
Таңды район.

Чагаа парлаттынмаза-даа

БАДЫТКАТТЫНМААН

Холушкак бараанның магазинниң багай ажылын, садыгжыларның чонга каржызын, садыгны чогуур үезинде ажыттазының шүгүмчүлээн чагаа Бай-Тайга районнан келген.

Садыгның ажылын көдээ Совет күүскомунуң болгаш хүүчулар хуралдарынга сайгарып көрген. Ук садыгны контроль бөлүү болгаш садыкооперация комиссиязы хынаан. Чагаада айыттынган фактылар бадыткаттынмаан. Ында садыгжылар ай, квартал планнарын күүседир талазы-биле шудургу ажылдап, рабонга каш удаа бирги черни алган дээрзин **Бай-Тал көдээ Советиниң күүскомунуң даргазы Х. С. Аввр-оол** редакциягa дыцыатқан.

Райондан медээлер

УЛУГ-ХЕМ

Улуг-Хем районнуң ажылагыйларында хөй кыргыллазы массалыг эгелээн.

«Наймырал» совхозтуң Кара-Тал салбырының төп кыргылда пунктузунда хойнуң кыргылдазы июнь 15-те эгелээн. Башгайгы ийи хүнде анза 600 ажыг хойну кыргаан болгаш хөй бүрүзүнге онаштыр ортумаа-биле 3 килограмм дүктү алган. Хойжулар Кызыл-оол Ховалыг, Долбаа Ховалыг олариың хөө зоне хөй дүктүг болган.

Пунктуну кыргыкчылар, прессткчилер, сорттакчылар, ашкчы мастерлер даап чижектиг кадрлаан, мергежилдиг ажылчыннар-биле четчелээн. Дүктү хүлээп алыр черде хөөчүн учётчик Норбу Монгуш доктаамал ажылдап турар. Кыргыкчылардан Севил Түлүш, Донгак Норбу олар башгайгы хүнден эгелээш-ле шалыпчы ажыл-иштиң үлегер-чижээн көргүзе бергеннер.

Кыргылда пунктузунда социалистиг чарышты организастап, оон түнелдин үргүлчү үндүрүп, мурнакчыларны илередип, шаңнап турарын чурумчуткан. Хойну кыргыдары-биле пунктуга сүрүп келириниң графигин, ажылдың хүн чурумун бижээш аскан.

* * *

Ол-ла районнуң «Улуг-Хем» совхозтуң Ийи-Тал салбырының Сенекте төп кыргылда пунктузунда ажыл-иш база-ла хайныыкшынныг. Ында 30 электри хачылыг кыргыкчылар ажылдап эгелээн. Анда 22 кодан хойну кыргыыр. Баштай кыргаан хойларның дүгү бирээзинге онаштыр 3 килограмм ажыг болган.

Кыргыкчылар социалистиг чарышты ажылдан турар. Күш-ажылчы хөөчүннарның бирээзи пенсионер Айыраа Шалган, оон шеригден халажын келген оглу Андрей Шалган, дуржулгалыг кыргыкчы Виктор Донгак. ажылактардан Клара Кызыл-оол, Изольда Түлүш болгаш оннан өскелер эки ажылдап турар.

Республиканың малчыннар Наадымынга алдар болдурган чарыш хөйжулар болгаш кыргыкчылар аразында улам калбарган.

К. МААДЫ.

ЭРТКЕН ЧЫЛДААЗЫНДАН ДЭЭРЕ

Суур кыдыы-биле агып баткан кара сугну кеже бээрге, совхозтуң төп кыргылда пунктузу ол. Ында үгле электрилиг хачылар шилээр, аиаа хачылар дазылаар. Өске шимээн барык-ла дыцыалбас. Хире-хире хой туткан улустуң холбалаан үнү келир азы хачы чидиткен кижиниң чаныызы шылыраар.

Тес-Хемде «Чодураа» совхозтуң бо пунктузунга хүнүң-не бир муң хире хой кыргыттынып турар. Кыргыкчылардан эзлегде 60—70 килограмм дүктү кыргып турар Хураган Суван, Вера Балдаңай, Тоня Суктар-оол, Полина Ойдуп ышкаш мурнакчылар хөй. Оларның аразында ажылдан озалдаар азы эрте чанар улус чок.

Совхоз бо чылын 50 тонна дүк күрүнеге салар. Иртпиг кодаиларның бир хойга онаштыр 3 килограммдан эвээш эвес дүктү кыргып ап турары ук планның күүсеттине бээрин бадыткап турар. Черле ынчаш, хойнуң дүккүрү болгаш дүктүң хөөрээни эртken чылдагызындан дээре.

И. КОМБУ.

Кыргыкчылар аразында социалистиг чарыш багай эвес организастаттынган. Оон түнелин беш хонгаш-ла үндүрүп, мурнакчыларны шаңнап, мактап турар. Чарыштың негелдезинде дүктүң шынарын, чидириг болдурбазын барымдаалаары чугула черни эзлеп турар.

И. КОМБУ.

УКРАИН ССР. Черкассы областың кедээ ажыл-агый ажылдакчылары эът болгаш сүт бүдүрерин бо беш чылда дыка көвүдедир деп эгелээшкинни үндүргеш, сөглээн сөзүнге эе болуп турарлар. Казыралар семиртилгезиниң хөй-хөй операторлары бо хүннерде хонукта ортумаа-биле 1100—1200 грамм немелде деңзинни ап турар апарган.

Бо чылдың беш айларында областың малчыннары әрткен чылдың оң-ла үезинден күрүнеге 600 тонна эътти, 22,6 мүң тонна сүттү хойну сапкан.

Чедиишкинниң үндезини болза малды ажаап-тежээриниң деңшилгелиг технологиязын ажыглап кииргенинде, кедээ ажыл-агый будурулгезиниң бүгү ажылдарын комплекстиг механизастаанында, мал чеминиң баазазын быжыглаанында боон турар. Областың ажыл-агыйлары хөй белоктуг мал чеми культураларны улуг шөлдерде тарын өстүрүп турар апарган.

Маньково районнуң Островский аттыг колхозунда мыйыстыг бода мал семиртир комплекстиң (чүрүкта) тудугга үндүрген акша-хөреңги оон үш чылда ажыглалының дургузунда долгуу-биле агыттынген. Мал чеми белеткелинге күүлүг техниканы колхозта ажыглап турар (чүрүкта).

И. ВОЛЧКОВТУҢ болгаш К. ТАРУСОВТУҢ фотолары.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Политинформаторларга, агитаторларга

ПАРТИЯ САЙЗЫРАҢГАЙ СОЦИАЛИЗМ ҮЕЗИНДЕ

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы бодунуң тургустунуп келген хүнүнден эгелээш, бо хүннерге чедир алдарлыг болгаш маадырлыг оруктары эрткен. Хаанныг эрге-чагырганын истеп-суруушкунуңун үезинде, эртken үе чылдарның 80 чылдарында тургустунуп келген каш улуг эвес марксисчи бөлүктерден, социализмниң делегейде бир дугаар чурту— совет социалистиг күрүнениң башкарыкчызы, боттарының чаңгыс аай тура-соруу, хөделиишкинелерибиле бижыг, күштүг хөй миллион коммунистерниң организациязы болуп хуула берген.

Маркс, Энгельстиң революстуг өөредилиниң салгакчызы, эң улуг социал революциянның шылгарыңгай башкарыкчызы болган делегейде бир дугаар социалистиг күрүнениң үндезилекчизи В. И. Ленинниң кайгамчыктыг төөгүлүг аллар-хынызы — большевиктер партизын тургусканы болур.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы — бистиң чуртувустуң ажылчы чоннарын Россиянын үш революциялары: 1905—1907 чылдарының буржуаз-демократтыг революциязын, 1917 чылдың февральдың буржуаз-демократтыг революциязын болгаш Октябрьның социалистиг Улуг революциязын дамчыштыр баштап хаанныг чазакты дүжүр октаан, капиталистерниң болгаш помешиктерниң эрге-чагыргазын узутказаш, пролетариаттың диктатуразын тургузарынга чедирген.

Социалистиг күрүнени тургузар дугаймда марксисчи идеяны боттандырган, пролетар эңгилиң политиктиг тергинделге чедирген, делегейде бир дугаар марксисчи-ленинчи партия—СЭКП болур. Совет улустуң кеп хөөн чок дайынчыры — 1918—1920 чылдарда хамаагы дайынның чылдарында ыяштыкы ак гвардейжилерни болгаш ханстыкы интервентилерни, 1941—1945 чылдарда Ада-чурттуң Улуг дайынының чылларында төтлерги фашизмни, япон милитаристерни болгаш оларның эвилелчилерин чылча шаварын партиң организастаан. Бүгү чурттарның улус массаларын совет чонунуң төөлүг, эрес-маадырлыг тиилелгезин сорук княрген. Европаның, Азияның болгаш Американың чамдык чурттарында социалистиг революция тиилээн. Делегейниң социалистиг системазы тургустунган. Империализмниң колониалдыг дарлалыы күштүг национал-хосталгалыг революция ширбий шапкан.

СЭКП-ниң мерген угаанныг удуртулгазы-биле совет улустуң чүткүүлүг демиселиниң түңелинде бистиң улуг Төрээн чуртувус экономика, культура болгаш эртем-техника талазы-биле делегейде бир дугаар черде эң сайзыраңгай күрүне болу берген. Делегейге сайзыраңгай социализмниң тиилелгезин ССРЭ бир дугаар чедип алган. Партияны долгандыр совет улустуң бижыг чаңгыс эп-сеткилдиг, сырый каттыжышкынын СЭКП-ниң ленинчи политиказының болгаш практиктиг ажыл-чорудулгазының ачызында чедип алган. Партия-биле чонуң аразында харылза кажангызындан-даа артык бижыг. Коммунизминиң тиилелгези дээш демиселге чаңгыс аай үнис сорулгалыг, хөделиишкинниг кижилериң төөгүлүг ниитилежилгези — совет улус турустугган.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы — эртеминг коммунизминиң партиязы. Ниитилелди революстуг эртем ёзугаар чаартыг марксизм-ленинизм — СЭКП-ниң теоретиктиг үндезини. СЭКП-ниң XXVI съездизинге эң Л. И. Брежнев Отчёт илеткелгинге мынга дээн: «Марксисчи-ленинни партия бир эвес ол болуп турар бүгү түүлгелерин угаан биленинче, амыдыралдың чаа ботчушкуннарын түнеп шинчилээринче, марксисчи-ленинчи теорияны чогаадыкчы хөгжүдеринче чогуур кичээнгейни салбас болза, бодунуң ролюн күүседир шыдавас».

СЭКП-ниң XXV съездизиниң сөөлүнде партияның теоретиктиг арсеналы элээн хөй чаачаа түңелдер-биле иеметтинген. Теория талазы-биле кылдынган түүлдериң иштинде хамыктың мурунда сайзыраңгай социализмниң тургустунганын, оон бүгү талалыг артыкшылдыг аргаларын шинчилеп, түңнеп кылган. Сайзыраңгай социализм дугаймда ол өөредилге даянгаш, партия бистиң программныг эчис соруглавыстың боттандырарының оруктарын болгаш хуусаазарын ылавылаан болгаш тодаратқан төөгүлүг үр үелеги стратегияны болгаш тактиказы тодаргайлаан.

Коммунистиг партия ажылчын айгының политиктиг организациязы болгаш оларны каттыштырып турар авангардың болур. Ол чаа хевирнин социалистиг революциязының, пролетар диктатуразының, социализм болгаш коммунизм тургузуушкуунуң партиязы. Ол бодунун тургустунуп келгенинин башгайгы хүннеринден эгелээш, бүгү ажылчы чоннарның эң чугула эргеажының, сонуургалын камгалап, оны бадытқап келген.

Коммунистиг ниитилелге бурунгаярлаан тудум, совет ниитилелдин социал салдары-биле структуразы өскерлип, ангыларның аразында ылгавырлар чоорту чидип турар. Калбак улус массалар партияның идеязын болгаш политиказын долузу-биле хүлээп ап, СЭКП-ни долгандыр сырый каттыжып турар. Партия сан талазы-биле өскен болгаш оон салдары чонда калбарган. Коммунистиг партия бодунуң хүрээлеринде ажылчын ангыдын, колхозчу тараажыларның болгаш интеллигенциның эң эки төлевлекчилерин каттыштырбышаан, советтың ниитилелдин политиктиг удуртукчу күжү, совет улустарының дайынчы авангарды болуп турар.

Совет чурттуң ажылчы чоннарының ыдыктыг херээ — коммунистиг ниитилелдин тиилелгезин чедип алыры болур. Чонуң эңгиязын болгаш тура-соруун партия коммунистиг тургузуушкуунуң өндүр улуг сорулгаларын шиитпирлээринче башгаң турар. Партия биле чонуң аразында харылзаа быжыг болгаш кажан-даа бузулбас.

Партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинде партия биле массаларның аразында харылзаалерниң дугаймда онзалап айыткаш, ол харылзаалерниң хевири болур ажылчы чоннарның чагаалары болгаш саналонаалдары, кайчаар-даа ажоок улуг ужур-дузалыын эш Л. И. Брежнев онзалап демделээн. «Партияга кызыгаар чок бүзүревишаан, оларга ниитилел эмдирилиин, күш-ажылдап болгаш эмдыралдын эң чугула айтырыгларының талазы-биле сеткил-чүрээнин хаинзындан партияга айтырыгларны тургузуп, боттарының бодалдарын болгаш сагыш чаваашкынларын оон-биле сүмележип, бар четпестерни шүгүмчүлеп турарларэ — деп. Отчёт илеткелгинге айыткан.

СЭКП-ниң кежигүнү деп бедик атты эдилээри, анза коммунист кижи бүрүзүнүң төлептиг болуру, партияның хүрээлекин ажылчы чоннарның эң эки төлевлекчилери-биле өстүрери, оон одуруун үргүлчү-леарыы-биле, бижыглазы—партияның иштики амыдыралдың дүрүмү болур. Партияга кежигүннер хүлээп алырда В. И. Ленинниң ажылдан кылган ёзугаар чаңгыстап, эң-не төлептиг, коммунизмниң херээнге бердинген кижилерни хүлээп алыр.

Сөөлгү үеде чылдарның дургузунда партия сан талазыбиле барык үш ажыг катап өскен. Амгы үеде партияның хүрээлекинде 17 миллион 40 мүң коммунистер бактаан турар. Оларның 43,4 хуузу ажылчыннар, 12,8 хуузу колхозчулар, 43,8 хуузу техниктиг, эртем болгаш чогаадыкчы интеллигенциялардың төлевлекчилери, чырыдышкынның, кадык камгалалының, культураның, эргелел аппарадының ажылдакчылары, шериг албаныглар. СЭКП-ниң XXV съездизинин соонда партияның хүрээлеңи бир миллион чартыктан ажыг ажылчын ангының төлептиг төлевлекчилери немешкей, азы партияга бүгү киргеннериниң 59 хуузу болган. Бо чылдарда партияга киргеннериниң дөртүң барык үш кезин ленинчи комсомолдуң кежигүннерэ.

Партияга киреринң күзээннериниң саны өзүп орар, Партияга чаа кежигүннер хүлээп алырда негелдени улам бедидип, оларның политиктиг, ажылчынчи болгаш моральдыг мөзүшынарларын херек кырында хынап көөрүнге кандидат стажын долузу-биле ажыглап турар. Чамдык кижилер ыдыг хынадаларының үезинде боттарын бүгү тала-биле көргүзүп шыдаваанынын уламнындан эрткен беш чылдарда 91 мун кандидаттар СЭКП кежигүнүнге хүлээп алынмаан. Партияга кежигүн хүлээп алырда аңаа-ла ат эдилээн кижилерни эвес, тургузукчу ажылынче, партияга херектиг кижилерни хүлээп алыр дугаймда В. И. Ленинниң чагыын СЭКП хажык чокка боттандырып келген.

СЭКП — интернационалистерниң партиязы. Ол коммунизм тургузукчулары совет социалистиг нацияларның болгаш улустарының өзу-дыналыкшы найыралының болгаш, чаңгыс эвиниң иүүрү. Бистин улус Төрээн совет чуртувустун девискээринде чурттаи турар чүс ажыг нацияларның болгаш улустарының төлевлекчилерин партия бодунуң хүрээлеинде каттыштырып турар.

«Совет кижилерниң чаңгыс эви бөгүн кажангызындан-даа артык бижыг. Бүгү эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның, областарның, округтарның чонунуң составы хөй националдыг. Ынчангаш ажылчы чоннарны совет патриотизминиң болгаш социалистиг интернационализмниң чаңгыс аай улуг совет Төрээн чуртунга бердинген ханы чортаваралдың ёзузунга кижизидерии — партияның ыдыктыг хүлээлгези болур» — деп, СЭКП ТК-ның XXVI съездизинге Отчет илеткелинде айыткан.

Бүгү делегейнин коммунистиг шимчээшкинниниң даймычы революстуг отряды болгаш чарылбас кезээ—Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы болур. Бодунуң тургустунган хүнүнден эгелээш, пролетаржы интернационализмниң ёзуугут партиязы болуп ол бижыккан болгаш хөгжээш, СЭКП—бодунуң ажыл-чорудулгазының характери-биле, тургустунган принциви-биле, бодунуң идеологиязы-биле ханы интернационалчы.

Делегейнин коммунистиг шимчээшкинниниң чаңгыс эвин бижыглаарынче СЭКП улуг кижизигенин салып турар. «Бистиң партиявыс, оон Төп Комитединг акы-дүнма партиялар-биле бүгү талалыг кадыы ажылдажылганы улам шинай калбартырынче болгаш ханылардырынче угланган идепкейлиг ажылды чорудуп келген. Отчёттуг үеде чүгле Төп Комитетти Политбюрозуунун кежигүннери болгаш кежигүннериге кандидаттары, секретарьлары безин каш-каш чүс партийжи делегациялары хүлээп алган. Боттарының ээлчээнде СЭКП-ниң төлевлекчилери компартияларның съездилериниң ажылга болгаш өске-даа хемчегларине киришкеннер—деп, партияның XXVI съездизинге эш Л. И. Брежнев демделээн.

Даштыкы чурттарда коммунистер-биле акы-дүкмалыцкы харылзаалар, ол ышкаш туштузунда информация солуушкуннары бот-боттарын эки билип алыр арганы берип турар.

Акы-дүнма партиялар-биле бодунуң харылзааларын СЭКП марксизм-ленинизмниң өөредиинге үндезилеп тургускан. Коммунистиг партияларның аажок хөй нуруузу —француз, португал, герман, грек, фин, дани, австри болгаш Европаның өске-даа компартияларыбиле харылзаалаарывыс эки. Америка, Азия, Африка, Австралия чурттарының акы-дүнма партиялары-биле СЭКП база шак ындыг харылзаалаарлыг. Тайбың болгаш социализмниң херээ дээш ол харылзааларны моон сонгаар-даа улам быжыглаар сорулгалыг бис.

Совет ниитилелдин динамиктиг хөгжүлдези, коммунистиг тургузуушкуунуң нарын сорулгалары, оон үргүлчү-ле өзүп турар улуг масштабы, партияның шиитпирлеп турар идеология талазы-биле ажыл-чорудулгазы, массаларның активтиг чогаадыкчы чоруунуң көдүрүүшкүнүнери, социалистиг демократияның калбарып турары, СЭКП-ниң бүгү делегей ареказында чорудуп турар камгалакчы улуг ажыл-чорудулгазы коммунистиг партияның сайзыраңгай социализм үезинде удуртукчу болгаш башкарыкчы ролюнүң өскенин көргүзүп турар.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы — совет ниитилелдиң удуртукчу болгаш башкарыкчы күжү, совет улустуң авангарды. Сайзыраңгай социализмниң амгы үе-чадазында чедип алган кайгамчыктыг чеднишкинниринин боттанышкынында партия — бистин үенең утааны, аллары болгаш өөрү деп В. И. Ленинниң өөстери улам хаңы утказлыг болу берген.

В. БИЧЕ-ООЛ,
төөгү эртемнериниң кандидады, доцент.

ИЛЬИЧИНИҢ ПРОФЭВИЛЕЛ БИЛЕДИ

В. И. Ленинниң 1918 чылдың күзүнүнде профэвилел кежигүүнге киргени, ленинчи идей-теоретиктиг болгаш практиктиг байлак амыдыралга дыка солун чүүлдер-биле неметтинип турар.

Ол болза аныяк Совет республиказынга аар-берге үе турган. 1918 чылдың чайынында дашткы интервентилер орус ак гвардейжилериниң деткимчези-биле Россияның девискээрииниң дөрттүн бир кезээн эжелеп алган турганнар. Партия чүрттү шериг лагери кылдыр чарлаан болгаш оон ажылдагыйын болгаш культура-политиктиг амыдыралын дайын байдалынга таарыштыр эде турган.

Интервенцияны ойтур шаап, социалистиг Ада-чүрттү камгалаар талазы-биле профэвилелдери идепкейлиг ажылды чоруткан. В. И. Ленин ол байдалдарда үчеттүн, нормалаашкынның, организация болуп каттыжарының сорулгалары бедик болгаш чүгүла сорулгага чагыртқан турарының, «эргелеп башкарарынга массаны өөредириниң, номалзырак чорукка эвес, лекциялаарынга, митингилээриге эвес, дуржулгага өөредириниң сорулгаларын» онза чүгүлаалап демдеглээн.

В. И. Ленин «Профэвилелдериниң сорулгаларының дугайында» үүлүнге «шиитизи-биле профэвилел шимчээшкинниң ол чаа сорулгаларга-даа, социалистиг тургузуушкунга чартык пролетариаттың уламна хөй санныг массаларын хандыкшыдарынга-даа организациянын чаа хевирлерин дилеп тыварының» эргежок чүгүлазын айыткан.

Ындыг эң чүгүлә организастыг хевир болза профэвилелдерии бүдүүлгенин адыглар аймының принцини база демократтыг централизминиң принцини-биле тургузары, а оң ышкаш шупту ажылчы чонналарны профэвилел кежигүүнүге бүтүү-ниити хаара тудары болур. 1918 чылдың январьда профэвилелдериниң бирги Бүү-россия съездизи Совет эргечагырганы база оон чаза — Улус Комиссарларының Чөвүлелии олар бүрүн долузу-биле деткип турарын чагыс эткил-биле илергейлээн, оон соонда профэвилелдери идей-организация талазы-биле чидиишкинниг хевирлеттинип тургустунган. Металлистерниң, пос-таавыжыларның, алгыкеъш кылыкчыларының, демир-оруккучуларның, тудугжуларның профэвилелдери бижыккан. Профэвилелдериниң социал базазы калбарган. Бир эвес 1917 чылда база 1918 чылдың эгезинде профэвилелдери колдуунда-ла индустриалдыг пролетариатты каттыштырып турган болза, 1918 чылда ажылчы чоннарыны чаа-чаа кезектерии — эмнелге база парлалга, уран чүүл ажылдакчыларын хаара түтпүшаан, олар ниити профэвилелдериниң эргезинге кирип база чаңгыс ааи пролетаржы сагылга-чурумга чагыртып турган.

Чогум-ла мынаи совет журналистерии чаа профессионал эвилели чаа тургустунган. 1918 чылдың августа ол тургустунуп эгелээш, ол чылдың ноябрьга чедир совет журналистериин Бүү-россия съездизинге оон профэвилели шуут тургустунган. Ол эвилел «шиитизи-даа, профессионал болгаш тускай-даа совет парлалга органнарынга ажылдап турган» журналистерии каттыштырган.

«Ажылчын-тараачынның эргечагыргазын хүлээп көрүп база деткип турар совет парлалга органнарынга бижип азы ажылдап турар кижи бүрүзү оон кежигүүзү боон болурэ. Ындыг профэвилелиинин тургузуктуганы онза улуг ужур-дузалыг болган. Чүге дээрге буржуаз литераторларын дыка дөйү Совет эргечагырганын талазынче кирбейи барган. Мынаңгаш журналист кадрлар чедиишпезинден партия дыка бергедеп турган. Мынаңзажок большевиктерге партияның хөрээнге кызыгаар чок бердинген, таланытылыг, дуржулгалыг журналистерии салдын фондузу» бар турган. Ол чүгүлә ажылга Н. Крупская, М. Ольминский, Е. Ярославский, пролетаржы чогаалчылар М. Горький, А. Серафимович болгаш өскелер-даа идепкейлиг киришкеннер.

В. И. Ленин пролетаржы журналистиканың кадрларыиче аажок улуг кичээнгейии салып, большевик база пролетаржы парлалганын ажылынга бүгү талалыг киржирии ораддажып, Д. Бедныйның шоодуглуг үүлүдерии деткип чораан. В. И. Ленин бодун большевик журналистерии бөлүк отрядынга киргейии чоргаарал-биле санап чораан. 1921 чылдың мартта РКП(б)-ниң X Бүү-россия съездизиниң делегадының анкетазын (бүрүткелии) долдурүп бижиирде: «1917 чылга чедир ыйы хире коммунистиг болуп турарын үлам хөйү-биле хынаар херек» — деп, ол түнелиинде бижээн.

В. И. Ленинниң ол кыйгырыглары журналистер изии-биле деткээн болгаш чаа ниитилелди тургузарының хереенге идепкейлиг киржип эгелээнер.

Горкий дагларынга үр эвес дыштанган, В. И. Ленин октябрьның ортан үезинде Москвага чедип келген. Владимир Ильичиин барып үелдиг дайын эсер зерээжен Ф. Каплан аар балыглаан соонда кадыын экижидип, сегин адыры-биле оон алаа дыштанып турганы ол, оон келген дораан-на ол партияның болгаш күрүнениң улуг ажылынче киирипкен. Ол хүннерэе Владимир Ильич совет журналистерии профэвилелиинии кежигүүнүге оңу хүлээп алырының дугайында дээш билдириишкинии киргеп. Оон билдириишкинии сестери бо: **«Совет журналистерии профэвилелиинии кежигүүнүге мени киирип алырын диледим. Вл. Ульянов (Ленин)».**

Октябрьның 22-де профэвилелиинии комитеди ол билдириишкинии сайгарып көрген болгаш Улус Комиссарларының Чөвүлелиинии Даргазыи совет журналистерии профэвилелиинии хүрээлеңнеге хүлээп алган. Октябрь 24-те «В. И. Ленин—профэвилелиинии кежигүүзү» деп, эге-биле «Правдага» ол билдириишкинии парлаан.

В. И. Ленинниң профэвилелиинге киргени улуг ужур-дузалыг болган. Совет журналистерии тургузукчу съездизин болдуруун бичии мүрнүү чармыла ол аңаа киргеп. Ол факт боду бөзин Ленин ындыг профэвилелии тургузарынче улуг кичээнгейии салып чораанын бадыткап турар. Совет журналистерии каттыжыышкынының талазы-биле ажылды ол күүне деннеличе кедүргеп.

В. И. Ленин профэвилел кежигүүнүн адын бедикче кедүргеп. «Күш-ажылдың Кызыл арминызының кежигүзү кылдыр болуп көргүскен чүүле ындыг ажылчын профессионал эвилелиинии кежигүүнүге төлептиг болтур»—деп, пос-таавы улетпүрүнүн ажылынарыңын III Бүү-россия съездизинге ол оңгалап демдеглээн.

1918 чылдың ноябрь 6-да В. И. Ленин Эвилелдер башкарыкының Колонциалыг залында болган профэвилелдериин Бүү-россия тың болгаш Москва чөвүлелдериин байырлыг хүралында түве чугаалаан. Пролетариат диктатуразының башкарыкының хүрээлеңнеге хүлээп алган. Октябрь 24-те «В. И. Ленин—профэвилелиинии кежиг

Республиканың культура амыдыралы

ҮРЕР ХӨГЖҮМ КОНЦЕРТИ

Бо чылын бистин республикавыстың уран чүүлүнде моон мурнунда практикалаваан чаа чүүлдер болуп турары өөрүнчүү. Оон чижээнге эртикен дыштанар хүнде Кызылдың Н. Гастелло аттыг культураның болган дыштанылганың парыгынга болган үрер хөгжүмнүң концертин чугаалаар апаар.

Тыва АССР-ниң Культура министерствозу, республиканың ыраажылар ниитилели, Кызыл хооркүүскомунуң культура киллизи ону «Дайың өртү болбазын» деп темага организастап эрттирген. Анаа Кызылдың уран чүүл училищезиниң, Кызыл гарнизонунуң шериг оркестрлери киришкен.

А. Александровтуң «Ылыктыг дайын» деп марыжы Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы Иван Григорьевич Мининиң дирижёрлааны-биле паркка делгем өткүт чангыланып үнген. Шөлдү долдур чыглып келген чоонуң адыш часкаашкыны анаа улашкан.

Дараазында М. Бланттериң «Фронт чоогунуң арыынга», Б. Мокроусовтуң «Кыйгылыг даш», М. Фрадкинниң «Днепр дугайында ыры» деп ырларын хөй кижи киржикчилиг каттышкан улуг үрер хөгжүм оркестри чамдыкта сүрлүг күштүг, чамдыкта уян, чымчак кылдыр күүседкен соонда, Г. Пономаренконуң «Орус пелер», «Волгоградта хадынар өзүп турар» деп ырларын Бүгү-россияның уран чогаал конкурузунуң лауреады Вера Матюшкина таланчыг кылдыр ,күүседкен.

Концерттиң башкарыкчызы —Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы С. Кондинкин В. Соловьев-Седойнуң «Айлан кушкаш», «Дайынчы өңнүктерим кайза силер» деп ырларын Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи, Читалап чададып келген И. Карпенко күүседирин чарлаптаан... Д. Тухмановтуң «Тнилелгенин хүнүн» шериг кезээниң солизи В. Климов күүседкен.

Оркестрге В. Соловьев-Седойнуң «Москва чоогунуң кежээлери» деп црызының аялгазын ойнай бээрге, аңаа келгенинер база денге ырлажып турганнар.

«Амыдырал, сенээ ынак чем». Аялгазы Э. Колмановскийнин. Күүселдеде Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи И. Константинов деп чарлаптарга, чылгаи чон ону эки билир болган адыш часкаашкыны-биле уткуп алган.

Ол-ла ырыны дөрт солистер ырлажы бээрге, И. Мининиң хал көрнүп келгеш чылгаи чонче дирижёрлаан холуң бедик көдүрүптерге, хөйнүң күштүг үнү кады диимиттели берген.

Бо баштайгы эгелээшкинни чылдың-на чаңчыл кылдыр эрттирер деп шинитпирлээн.

Б. САЯ.

ПЛАСТИНКАДА ТЫВА АЯЛГАЛАР

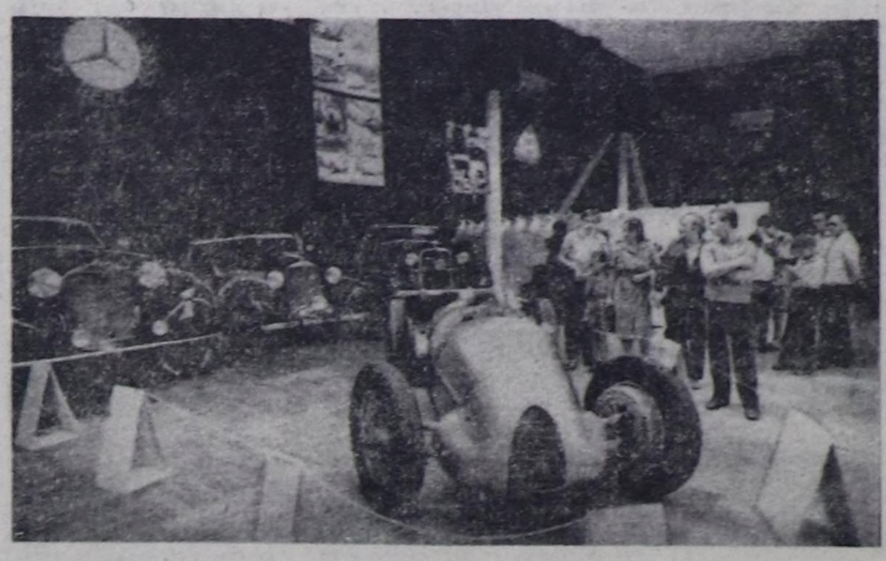
Грампластинкаларның «Мелодия» деп бүгү-эвилел фирмазы бо чылдың үшкү кварталында ийи чүс ажыг дискаларны кылып үндүрер. Оларның аразында ниитилел-политиктиг болгаш документалдыг бижилгелер, «СЭКП-ниң төөгүзүүнү» документилериниң үнүг бижилгезиниң бирги болгаш ийнги үндүрүлгелери база бар.

Оон ынай ССРЭ улустарының уран чүүлүн, симфония болгаш опера база хөйнүң ыры музыкаларын, эстраданы, өөредилге бижидилгелерин калбаябиле киирип турар.

Чаа пластинкалар аразында «Тыва аас чогаалы» деп комплектинин үш дисказы база бар. Ында янзы-бүрү тыва аялгалар чангыланып турар. Оларның күүседикчилери О. Хупаштаар-оол, А. Доспан, В. Хуурак болгаш өскелер-даа.

Л. АЛЕНКИН,
Москва.

«АВТО-МОТО-РЕТРО-3»

Латви ССР. Курорт хоорай Юрмалада «Авто-мото-ретро-3» деп делгелге ажыттынган. Шеверлернин катап чаартып тургускулааны эрги автомобильдери, мотоциклдерни оюнарының болгаш атракционнарының «Дайле» ордузунда делгээн. Ол делгелгеги Латвияның автомотоспортчылыгының Ригада эрги автомобильдер болгаш мотоциклдер ээлериниң клуву организастаан. Ында колдуунда-ла дүргенииниң рекордтарын тургускулаан, шаңналдарны ылгы-бүрү маргылдааларга ап келген эрги машиналар боон турар.

ЧУРУКТА: Юрмалада автомобильдер болгаш мотоциклдер делгелгезинде.

В. Лионщинниң фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

АГИТБРИГАДА МАЛЧЫННАРДА

«Ак-Туруг» совхоз хөй кыргылдазынче районда мурнап киргеи. Хойларын кыргыдып, чүгүруп алган малчыннар сериин оттуг, көктүг чайлагларже көжүп чеде бергеннер. Чамдыктары хойларын тайгаладып үнеринге белеткенип турарлар. Ырак черлерде хонгулаан малчыннарның амыдыралынче совхозтуң удуртукчулары сагыш салып, улуг дузаны чедирип турарлар.

Чоокта чаа Культура бажыңының директору Ю. Очур-оол, уран чүүл удуртукчузу О. Кара-кыс баштаан «Малчын» агитбригада малчыннарның кол чайлаглары — Кара-Суг, Кожай, Кара-Дытта сүт-бараан фермазынга оюн-концертин көргүскеннер. Садыгжылар ол черлерге база аъш-чем, өске-даа бараан аймаан садып чорааннар. Концерт эгелээринин мурнунда ажылчын комитединиң даргазы, агитбригада кежигүнү Р. Кошкар-оол бо чылдың беш айларында малчыннарның көргүзүглерин түнеп, моон сонгаар оларның мурнунда сорулгаларны тайылбырлап берген. Делегей байдалының дугайында кыска медээ кылган соонда концерт эгелээн.

Н. Артынаның «Кежээки хаяа», Н. Чигжиттиң «Малчын угбамга», А. Чазбаанын ыгыдын, В. Анай-оолдуң «Чылгычының ырызын», О. Кара-кыстың удуртканы танцы бөлүүнден «Декей-оо», «Улуг-Хемим — Енисейим» база моол, алтай улустуң тапцыларын. С. Сандан-оолдуң шөйген демир сывырындак кырынга көргүзүглерин база жонгдөрлап ойнаанын чон улуг сонуургал-биле хүлээп көрген.

Ол-ла агитбригада чоокта чаа Жданов аттыг совхозтуң ажыл-ишчилеринге база аалдап чораан. Ждановчулар аалчыларның концертин сонуургаан.

М. АРТАА,
Улуг-Хем район.

БИСТИИНГЕ ЧОРААН

Барыын-Хемчик районнуң төвү Кызыл-Мажалык суурда Культура бажыңының «Хемчик» аттыг ырының болгаш танцының улусчу ансамблиниң бот-тывынгыр артистери чоокта чаа Чөөн-Хемчик районнуң база бир улуг ажылагыйы «Чыраа-Бажы» совхозтуң төвү Чыраа-Бажы суурга кажа концерт көргүскеннер.

Барыын - Хемчикчилерниң концертиниң улуг-биче көрүкүлер улуг сонуургал-биле сеткил ханып көргеннер. Номер бүрүзү челимчелиг күүсетиниген болгаш дирижиттиг аңаа часкаашкыннары-биле үледип турган.

Бо концертти көруп ора, шынап-ла, оон программазының байлаан, национал хевирлиниң, социалистиг уткашынарлыын кижи дораан эскерип каар.

Ансамбль үк концертти М. Доржунуң сөзүнге Р. Кенденбильдин бижээнин «Аяк шайны» хөйнүң ыры болгаш танцы бөлүүнүң күүселдези-биле ажытканы кижиниң сеткилсагыжын дораан-на хаара түдүп, хайыктырар.

Тыва чонуң ээлдек-эвилеши, хүндүлээчели, чагаг чаңчылдары көстүү хонуп кээр. Тываның улустуң ыры «Тандым турданы» хөй үнге күүсеткени улуг чоргааралды болдурган.

Танцы бөлүүнүң ооглар, кыстары А. Чыргал-оолдуң аялгазы-биле «Чаңогун адыкчыларын», Н. Аксёновтуң аялгазынга «Элдек шыңгыраштыг», С. Шактарның аялгазында «Долаана» болгаш Б. Кадыр-оолдуң аялгазы-биле «Хемчиктиң чалгыглары» деп танцыларны күүсеткилээни улуг үнелелди ап, адыш часкаашкыннары чиртинейнин тургулаан.

Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы Дырыппан Монгуштуң дошпулуур-биле сыгыт, хөөчейи сырынналып чангыланды. Аныяк ооп Данил Хомушкунуң сыгыт күүселдези база-ла оон калышпас. Аныяк ыраажы Чойганмаа Көгелдин күүсеткени чаа ыры «Кызыл Мажалыым», моол улустуң ыры «Конгулуурлар» болгаш Раиса Сат биле Владимир Чысынмааның тыва улустуң «Ырлажылы» деп ырын күүсеткени тааланчыг. Үк ансамбльде онзагай чаа чүүл болза «Тыва улустуң аян ырлары» деп уран хевирни фольклоржу ансамбльдиң күүседи көргүскени болур.

М. ОСУР-ООЛ,
Чөөн-Хемчик район.

ПРАКТИКАЗЫНДА

Кызылдың медицина училищезиниң сестралар салбырының дөрт бөлүүнүң сургуулдары эрткен айның төнчүзүнде республиканың янзы-бүрү булуңнарынче практикалаарыбиле аъттаныпаннар. Чөөн-Хемчиктиң Чадаанада район эмнелгезинге 25 кижи келген. Оларны үш болукке үскеш, ниити аарылар, уруглар болгаш кезии эмнээр салбырларже чоруткан.

Оларның практиказы алды неделя улаамчылаар. Сургуулдарның практиказы эгелээнден бээр элээи уе эрткен. Олар бедик мергежилдиг улуг эмчилериң болгаш фельдшерлериниң дузазы-биле теорияга өөренген билиин практикага холбап турар. Бир эвес кымбир сургуул практиказын кандыг-бир даалганы күүсетпээн болза, теорияга өөреткеш, а ол-ла бүгү чүүлдү боду тускайлап кылыр кылдыр негеп турар. Хирургия салбырының сестралары Чечек Тюлюш, Мария Шожал, ниити аарылар салбырындан Зинанда Күжүгет, Алевтина Сат, Уруглар салбырындан Зоя Сарыглар, Светлана Чимит, ясли-сад эмчизи Долзат Ооржак дээш өскелер-даа сургуулдарга ботларының арга-дуржулгазын ылгап көрүп турар.

Сургуулдар чүгле ажылдаары-биле кызыгаарланмайн, дээди болгаш ортумак эртемниг эмчилериң лекция, беседдаларынга база конференцияларга олуржуру чаңчыл болуп берген. Эмнелгенің чөвүлел хураддары бо-ла болур. Практикантылар аңаа база идепкейлиг киржирлер. Олар эмчи сестраларының ээлчеглиг дежурныйлаашкынынга доктаамал киржип, хүлээндирген даалгаларын чажам дивес күүседи турар.

Божудулга бажыңының болгаш кезии эмнээр салбырының ажылы нарын. Маңаа эмчи кижиниң кичээнгейи, мергежилии ханы билири негеттинер. Сургуулдарга үк салбырларын эмчилери бо талазы-биле тодаргай тайылбыры кылып, оларның бот-тускайлаң ажылдаарынче кол кичээнгейин салган. Практикантылардан Лорисса Сат, Алевтина Хертек, Рита Үндезин, Байлак-кыс Сат, Назынмаа Тюлюш, Антонина Сат, Светлана Соскур-оол, Нина Оңдар олар өскелерге үлегерлиг.

МОНГУШ.

ССРЭ-ниң шыдыраа федерациязының медеглели

ФИДЕ-ниң (Делегейниң шыдыраа федерациязының) президентизи Ф. Олафссонуң шыдыраа талазы-биле делегейниң бирги дери дээш маргылдааны бир ай соңгаарладыр дугайында июнь 12-де хүлээп алган шинтпиринге ССРЭ-ниң шыдыраа федерациязы удурланган. Ол шинтпирни ФИДЕниң чиргине ассамблеязының 1979 чылда хүлээп алган чурумунуң каржы хажыдыышкыны деп федерация көруп турар.

Делегей чемпиону, а ол ышкаш кордакчы чурумнуң 2-2 пунктузунга дүүштүр кандыгдаа чылдагаан чокка доктаатқан хуусааларда ойнаарын бадыткаан турганнары билдингир. Ол ышкаш чурумнуң 2—34 пунктузуң ёзугаар маргылдааның киржикчизиниң болгаш оон федерациязының ойнакчының келбейи барганының кандыг-даа чылдактарын, тайылбырларын ФИДЕ хүлээп албас үжурлуг.

ФИДЕ-ниң президентизи болдуңун эргелерин эрттир ажылдаан деп ССРЭ-ниң шыдыраа федерациязының медеглелинде айтыкан. Чүл дээрге маргылдааның хуусаазын соңгаарладыр дугайында шинтпирни ол политиктиг чылдагааннарны барымдаалап хүлээп алган. Шинзарга ФИДЕ-ниң Уставының 1—2 чүүлү ФИДЕ чүгле шыдыраа талазы-биле ажылчорудулганы чорудар деп доктаатқан. Маргылдаага белеткеп үеликде оон чурумуи Олафссон чүгле бир дугаар үреп турары бо эвес.

Мынаг таварылгада ССРЭниң шыдыраа федерациязы ФИДЕ-ниң күүсекчи комитединиң оюза хуралын чыылдырары болгаш буруу шинтпирни солуурү чүтүлә деп медеглээн.

(СЭТА).

ЫРАКТЫ СУУРДА ТЕЛЕВИЗОР, ГАЗ

Республиканың эң ырак суурларының бирээзи болур Кызыл-Хая суур долгандыр бедик тайга сынналыг черде турар. Ынчалзажок оон чурттакчылары бо чылдың июнь он бирден эгелеп телевизор ламчыштыр Москвадан ламчыдылганы көөр дас-кежиктиг болган. Телевизорнуң көргүзери тода болгаш ыяналары эки. Улуг, биче кижилер ам бажыңнарында олургаш-ла чүртте болгаш даштыкыда болуушкунарыны, ажыктыг, солун теледамчыдылгаларны көрүп. ыяналар арталыг болганнар.

Суурнуң чурттакчыларынга чоокта чаа база бир өөрүшкүлүг чүгүла хандырылганы кылган. Ол болза үжен ажыг бажыңнарда газты кииргени болур. Чоокку үелерде чоорту бажык бүгү чурттакчылар, харынаа чамдык кыштагларда малчыннар безин телевизор болгаш газ-биле хандыртынары чугаажок.

Бо болза нам, чазактың чонуң чагаг чоруун экижилер талазы-биле ээл сагыш салышкынының тодаргай бөтүг хереглиг, херек кырында боттанышкыны болур.

У-Д. ИРГИТ.

ҮРЕЛИП ТУРАР

Төөгүвүн тураскаалларын камгалап, калгаларды —бүгү-нииттиниң херээ. Ынчангаш ону чүрүмчүлары-биле районнар болгаш хоорайлар күүсекчиларының чанында түсвай организациялары тургустунган. А шынында Тес-Хем биле Эрзин районнарда ындыг организацияларның чогум канчаар ажылдап турары билдинмес. Маңаа хамаарыштыр бодумнуң бодалым бижикседим.

Бо районнарның девискээринде базырыктар хөй. «Тес-Хем» совхозтуң. Самагалдай суурнуң чоогунда ындыг базырыктар база бар. Олар ам бар бе? Шинчилеттинмээн ол дээш хөөрүнарны тудуг материалдары кылдыр ажыглап каапкан. Оларны ап туруза, чамдык базырыктарга эт-херекселдер тывылганын көрген бүлүг чугаалажып турар. Чижээ, эт-херекселдер, бижектер согун баштары болгаш өске-даа чүүлдер бар болгулаан.

Шара-Нур чанында, Агаргылын мурнуу ужунда, Эрзинниң Нарында, Качык, Сайгал ынчалдыр эрте-бүрүнгү бижиктиг хаалар, күйлар, базырыктар бо-ла таварышкылаар. Самагалдайның Хөл-Өөжү деп черге тева ышкаш хая турган. Ол ам үрелген.

Төөгүлүг черлерни хайгаарал ралга эки албайн, чон ортузунга суртаал ажылын чорутпаанындан ол черлерде базырыктар, күйлар, бижиктиг хаалар үрелип турар. Ынчангаш Эрзин, Тес-Хем районнарның девискээрлеринде төөгү тураскаалларын кадагалап, камгалаар талазы-биле тээштиг хемчеглерни ап чорулары — ол ажылды харыылап турар харыысалгалыг ашталып негеттинип турар.

Т. КУНГА.
Тес-Хем район.

НАЙЫРАЛДЫҢ ХЕРЕЧИЗИ

Литератураның болгаш уран чүүлдүң Т. Г. Шевченкога турасказаткан байырлалы бо чылдан эгелээн «Хостуг, чаа улуг ег-бүледе» деп девиз-биле эртер. Аңаа бүгү-ле эвилелдешкен болгаш акы-дүмга республикалардан болгаш Т. Г. Шевченконуң ангы-ангы чылдарда барып турганы хоорай, суурлардан төлээлекчилер киржир. Байырлалдың кол-на сорулгазы — шулукчүүнүң чогаадыкчы ажылын бистин улуг Төрээн чуртувустуң улустарынга калбаа-биле иептередип, суртаалдаары.

Тываның культура ажылдакчылары тыва чонунуң ортузунга украин шулукчүүнүң чогаалдарын таныштырып, тарадыр талазы-биле эвээш эвес ажылды кылган: 1954, 1961, 1964 чылдарда улуг шулукчүге тураскаатқан хүннерин Тывага демделгеп эрттиргилээн. Т. Г. Шевченконуң чогаалларын өөредилгенин төрээн чогаал номнарында кирген. Оон шулукчүүнүң үе-үеде парлаллага чыгындып, шулукчүүнүң чогаадыкчы болгаш амыдыралчы оруун бижээн. Шевченконуң поэзиязы тыва шулукчүлерниң чогаадыкчы ажылынга улуг рольду ойнаан дээрзин Тываның чогаалчылары демделгеп турар.

Тываның найысылалы Кыялдың бир кудумчузун украин шулукчүүнүң ады-биле адаанны тыва болгаш украин улустуң бижит найыралын база улам көскү хереченип турар.

Т. Г. Шевченконуң чогаалдарын тыва номчукчуларга иептередир талазы-биле кылып чорудуп турар ажыл-херектер украин чонга ажаок өөрүнүүт.

П. ДУБИНКА.
Украин ССР, Жданов хоорай.

ЧАРЛАЛ

Июнь 27-де эртенгиниң 10 шакта, Тываның күрүне филармониязынга республиканың бирги хөөмей фестивалы эгелээр.

Фестивальга Башкир, Калмык, Тыва АССР-лериниң, Дагестанның, Алтай, Хакас автономнуг областарының болгаш Иркутск областың хөөмейжилери киржир.

Июнь 28-те, кежээ 7 шакта, республиканың хөгжүм-шинн театрынга Тываның комсомол шаиналының лауреады, күрүнеии ырының болгаш танцының «Саян» ансамблиниң база совет ырының Бүгү-россия «Сочи-80» конкурузунуң лауреады «Аян» ансамбльдиң артистериниң киржилгези-биле хөөмей фестивалының лауреаттарының концерти болур.

КАЯА ӨӨРЕНИРИАЗ

РСФСР-ниң Чонунуң амыдырал хандырылга министерствозунуң дээди өөредилге черлерияче хүндүскү болгаш боттөөредилге-биле өөренирии күзээнерден билдиряшкинии Тыва АССР-ниң Чонунуң амыдырал хандырылга министерствозу хүлээп ап турар:

чонунуң амыдырал хандырылгазының Москванын технология институту; чонунуң амыдырал хандырылгазының Ырак-Чөөн чук институту; Омскиниң техиология институту.

Ук институттар механика-технология, инженер-экономика, даараглыг кылгыларның технологиязы, ыяш болбаазырадырының, амыдырапга ажылдаар радиоэлектроникут аппаратураларның сепгелгезиниң, ажаалдазының технологиязы деп факультеттерлиг.

Чурттуи дээди өөредилге черлеринче кирерлерии иинти негелде ёзугаар хүлээп алыр.

Биллириишкинии болгаш документилерни чорудар адрези: Кызыл хоорай, Дружба, № 50. Тыва АССР-ниң Чонунуң амыдырал хандырылга министерствозу. № 2-41-74 телефон-биле айтырып болур.

Тываның көдээ ажыл-агий техникуму 1981-1982 өөредилге чылында Абаканның көдээ ажыл-агий техникумунуң мелиораторлар белеткээр салбырына өөренирии күзээн, 10 класс дооскаиларны иемей да, олар кылганы барымдаалап шалың алыр. Ол шалының хемчээли 100 рубль чедер. Училищеии дооскай соонда шалың 180-200 рубль болур.

Кежээки пос-таавы техникуму болгаш ажылчын аныяктарның школазы комбиатта ажылдап турар.

Суургуулдарны халас общежитие болгаш аъш-чем-биле хандырар.

Өөренир черинге чедир орук белеэнии училище төлеп бээр.

Дараазында документилерии кожар:

Паспорт азы төрүттүнгении дугайында херечилел.

Эртемнии дугайында хереченчилел.

Чурттап турар черинден болгаш өг-бүлезиниң кежигүнериниң дугайында справка.

3×4 хемчээлдиг алды фоточурук.

Районнуң соцхандырылга черинден справка (бир эвес ол шуут өскүс азы адазы Ада-чурттуң Улуг дайынының инвалиди болза өөредилге доозулгже ону халас чемгерер.

Өөренир киреии күзээнер паспортуи азы төрүттүнгеи дугайында хереченчилеп, пос-таавы комбинадының төлээлекчизиниң июнь 28-ке чедир экелбээр. **Оон адреви:** Кызыл хоорай, «Мөңгүлек» гостиниязы, 403 дугаар өрээл.

Редакциияның адреви:

Хызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орулакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретарлаттың 2-23-35, партийнің кызыгаа болгаш совет туружук киндистериниң 2-37-13, пропаганда киндизиниң 2-31-75, культура киндизиниң 2-23-54, кадр ажыл-агый киндизиниң 2-21-47, үзетпер киндизиниң 2-31-75, сагга киндизиниң 2-41-27 информация киндизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянның 2-12-45, солун келбейи баргында 2-32-75 телефонче болгаш

Тираж 17866 Чагыг № 1260.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1)

ТС—01137

телевидение

ИЮНЬ 26-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Ынак шүлүктериивис». 9.35 — «Бүдээлээшкин». Уран-чечен фильм. 2-ги кезээ. Ийнги фильм — «Искра» операция». 10.45 — Документалдыг телефильм. 11.05 — «Кызыл гвоздика» ыры-хөгжүм ансамблиниң концерти. • 11.25 — Медээлер. 11.30—14.15— Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — «Сээн күшажылың — сээн бедиин. Кинопрограмма. 15.15 — Мурнуу Африканың хосталга хүнүгүне. Замбияның артистериниң концерти. 15.40 — «Чайгы күшажылчы семестр эгелээн». Дамчыдылгага ВЛКСМ ТК-ның секретары Л. Швецова киржир. 16.10 — «Москва чоогунга ужуражмышкынар». 16.40 — Мадагаскарның национал байырлалы — Хосталга хүнүгүте. Кинопрограмма. 16.55 — «Маргылдаа клуву». 18.15 — ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаттары чугаалап тур.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер (тыва, орус дылдарга).

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Эртем болгаш техника». Киножурнал. 19.10 — «Автомоновтарның херээ» деп телешиниң баштайгы көргүзүлгези. М. Горькийниң ындыг аттыг романын ёзугаар. 1-ги кезээ. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Киноколукчуның эдериичизи». 22.25 — Бөгүн делегейде. 22.40-23.55—Балет артистериниң делегейниң IV конкурузунуң түнел концерти. 2-ги кезээ.

ИЛИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Фильмнерии — уруглара. «Шарда урут». Уран-чечен фильм. 13.00 — Киев филармониязының «Гармония» ансамблиниң концерти. 13.35 — Документалдыг телефильмнер программазы. 14.25 — «Аяка цыгжакчыны». М. Лермонтовтуң шүлүглериин болгаш Б. Асафьевтиң операзын ёзугаар хөгжүмүүг телефильм. 15.25 — «Москва болгаш москвачылар». 15.55—17.30 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.30 — «Аныяк ленинчилер». 18.00 — «Тываның экраннарында». 18.15 — «Чаагайжыдылгага — хүн бүрүүнүң кичээнгейи». 18.30 — Телемедээлер (тыва, орус дылдарга). 18.45 — Совет аныяктар хүнүгүте ВЛКСМ обкомунуң секретары З. Ш. Ондарның чугаазы. 18.55 — Чарладдар.

МОСКВАДАН

19.00 — «Төрээн чуртум кайгамчык». Уран чүүл мастерлериниң концерти. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Фактин ужуралдары». Мультфильм. 20.15 —«Моңу шыдаар силер». Чогаадыкчылар конкурузу. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Бодуңдан айтыр». Уран-чечен телефильм. 1-ги, 2-ги серилары.

Агаар

Бөгүн республикага шокар булуттаар, чагбас. Агаарның температуразы 23—28 градус чылыг болур.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Агаарның температуразы: 26—28 градус чылыг болур. Хаттың кужу кошкак

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

Кино

ИЮНЬ 26-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Бистер ышкаш, ындыгнар!» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (үзаткан) 21.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ала-Бабаның болгаш 40 дээрбечилериниң ужуралдары» (2 серилыг) 9.30, 17.40, «Кайгамчык чараш Василиса» 13.00, «Бут хемден Висла чедир» (2 серилыг) 14.50, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночыыды 10.00, «Холун хөдүр!» 15.00, «Истелге» 16.50, 18.40, 20.30 (үзаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Ада-чуртка бараан болбушаан» 14.00, 15.40, 17.20 (үзаткан) 20.00 шактарда.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 149 (11647) | 1981 чылдың, июнь 27, суббота | 1925 чылда үндезилеттингеи. | Өртээ 2 кеп.

ТӨРЭЭН ЧУРТТУҢ БЕДИК ШАҢНАЛДАРЫН ТЫВЫСКАН

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев июнь 25-те Совет Эвилелиниң шаңналдарын Кремльге партия, күрүне болгаш хөй-ниити ажылдакчыларынга тывыскан.

Шаңналдарны тыпсырда эш Л. И. Брежнев чүве чугаалаан.

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Хүндүлүг эштер!

Шаңналдар тыпсырының мурнунда байырлалдыг байдалда бөгүн шаңналдар ап турараарывыс түс бүрүзүнүң дугайында каш сөс чугаалаарын күзээн ийик мен.

Николай Константинович Байбаковка Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тывыскан. Оның бистиң чурту-вуста-даа, дашкыда-даа күүлүг ёзугу-биле бодап, болган ажылдап билир дуржулгалыг ажыл-агыйжы кылдыр эки билир.

Экономиканы эргелеп башкарарының бүгү системазының кол звенозу—ССРЭ-ниң Күрпланың Николай Константинович хөй чылдар дургузунда баштап келди. Салдынган сорулгалары чогуур курлавырлар-биле быжыглаттының, ажыл-агыйны чорударының ёзугу амгы үениң болур болган камналгалыг арга-методтарынга кол черни берип турар. Эки план ажыл-херектиң ден кезии болур-ла болгай.

Бистиң Күрпланывыс чапгыс черле таптавайн турар. Экономиканың хөгжүлдезинде ол кады хөгжүп орар. Ынчалза-даа улуг албан-хүлээлгелиг кижилерден хөй чүүлдерни айтырыл, негээр болгай. Ол хамыктың мурнунда ажыл-агыйның бүгү адырларының шапкын, деминг хөгжүлдезинге хамаарыжыр.

Экономиканың балансылашкак болуурун, планныг сагыла-чурумну бир дугаарында харын Күрплан харыылаар апаар. Чогум-на харын Күрплан кандыг-даа ведомество угланыышкынарындан кезээде бедик турар ужурлуг.

Күрпланның ол сорулгаларның бедиинге турарының кажы хире чугулазын кайгамчык эки билир Силер, Николай Константинович.

Константин Никитович Белякка база Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тывыскан. Бистиң эң аныяк министерстволарывыстың бирээзии —Мал ажылының болган мал чемнери бүдүрериниң машина тудуушкун министерствозун ол удуртуп орар.

Ол министерствону тургузарының эргежок чугулазын амыдырал боду негээн. Чурттуң бүгү үлетпүр комплекизинге көскү черин ол ам безин эзлеп апкан. Константин Никитовичиниң хүүда инициативазы, энергизы маңаа база тодаргай илереп келген.

Он бирги беш чылда эң чугула айтырыгларның бирээзи ашы-чем айтырыын шинтпирлээринге машина кылыкчылары мырынай шуут киржир ужурлуг дээрзин онзалап демдеглезе чогуур.

Бо чаа министерство чаа техника талазы-биле эң мурнакчы чүүлдерже кезээле чүткүлдүг болзун деп, бо таварылганы ажылган алгаш күзеп каары күзенчиг-дир.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү Григорий Васильевич Романов Ленин орденниг, кызыл-чаар материалдарның болгаш өске-даа чүүлдерниң камналгазын чедип ап турараар.

Комбинатта түс-түс цехтер аразында чогаадыкчыларның болгаш чаартыкчыларның социалистиг чарыжының мурнуку одуруунда гидрометаллургия цегинии коллективи чорup турар. Олар боттарының профессионал байырлалы — Чогаадыкчының болгаш чаартыкчының бүгү-эвилел хүнүн күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткаан.

Бо цехтиң ажылчынары, инженер-техниктиг ажылдакчылары он бирги беш чылдың баштайгы чартыынга чедир 4 чаа чогаадыкчы саналдарны ажылдап кылгаш, ону бүдүрүлгеге шингээткеш, оон 54,5 муң рубльдиң арыг орулгазын алган. Азы ол үеде чогаадыкчы саналдардан орулга киирип алырының планы 276,6 хуурга күүсеттинген.

Цехте чогаадыкчы болган чаартыкчы саналдар киирегининң талазы-биле электриктер бригадазының ажылы макталдыг. Олар эрткен чылын чүүле чогаадыкчы саналдардан безин 4 муң киловатт-шак электри энергиязын болгаш 3 муң рубльдиң камналгазын чедип алган. Шак бо чедиишкинде электриктер мастери Вячеслав Алыповтуң болгаш оон эш-өөрүнүң киирип турар үлүү улуг.

«Тыва кобальт» комбинаттың чогаадыкчылары болгаш чаартыкчыларының бүдүрүлгезинге эртем-техниктиг депшилгени улам сайзырадыр дээш боттарының төлептиг үлүг-хуузун киирип турарлар.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: комбинаттың гидрометаллургия цегинии эң тывыстыг чогаадыкчыларының бирээзи Эрес-оол Далаа аныяк специалист Геннадий Гордовенконуң чогаадыкчы саналын сайгарып орары; электриктер мастери Вячеслав Алыпов биле электрик Алдын-оол Куулар ажыл үезинде.

Авторнуң фотолары.

Бөгүн — Чогаадыкчының болгаш чаартыкчының бүгү-эвилел хүнү

«Тыва кобальт» комбинаттың ажыл-ишчилери, инженер-техниктиг ажылдакчылары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, он бирги беш чылдың планның онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш улуг тура-соруктуг ажылдап турарлар. Комбинаттың цехтериниң коллективтери 1981 чылдың эгезинден тура ай, квартал планнарын чедиишкинниг күүседип келгеннер.

Коллективтиң бүдүрүлге планын амыдыралга чедиишкинниг боттандырарынга комбинаттың чогаадыкчыларының болгаш чаартыкчыларының киирип турар үлүг-хуузу эвээш эвес. Оларның бүдүрүлгеге киирген чаа саналдарындан дыка хөй электроэнергияның, кывар-чаар материалдарның болгаш өске-даа чүүлдериниң камналгазын чедип ап турараар.

Комбинатта түс-түс цехтер аразында чогаадыкчыларның болгаш чаартыкчыларның социалистиг чарыжының мурнуку одуруунда гидрометаллургия цегинии коллективи чорup турар. Олар боттарының профессионал байырлалы — Чогаадыкчының болгаш чаартыкчының бүгү-эвилел хүнүн күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткаан.

Бо цехтиң ажылчынары, инженер-техниктиг ажылдакчылары он бирги беш чылдың баштайгы чартыынга чедир 4 чаа чогаадыкчы саналдарны ажылдап кылгаш, ону бүдүрүлгеге шингээткеш, оон 54,5 муң рубльдиң арыг орулгазын алган. Азы ол үеде чогаадыкчы саналдардан орулга киирип алырының планы 276,6 хуурга күүсеттинген.

Цехте чогаадыкчы болган чаартыкчы саналдар киирегининң талазы-биле электриктер бригадазының ажылы макталдыг. Олар эрткен чылын чүүле чогаадыкчы саналдардан безин 4 муң киловатт-шак электри энергиязын болгаш 3 муң рубльдиң камналгазын чедип алган. Шак бо чедиишкинде электриктер мастери Вячеслав Алыповтуң болгаш оон эш-өөрүнүң киирип турар үлүү улуг.

«Тыва кобальт» комбинаттың чогаадыкчылары болгаш чаартыкчыларының бүдүрүлгезинге эртем-техниктиг депшилгени улам сайзырадыр дээш боттарының төлептиг үлүг-хуузун киирип турарлар.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: комбинаттың гидрометаллургия цегинии эң тывыстыг чогаадыкчыларының бирээзи Эрес-оол Далаа аныяк специалист Геннадий Гордовенконуң чогаадыкчы саналын сайгарып орары; электриктер мастери Вячеслав Алыпов биле электрик Алдын-оол Куулар ажыл үезинде.

Авторнуң фотолары.

ЧЕДИИШКИННИГ ЭГЕЛЭЭН

Он бирги беш чылды Тандыда «Коммунизмниң херели» совхозтуң хойжулары күш-ажылчы чедиишкиннерлиг эгелээн. Ажыл-агыйның ниитизи-биле 13 муң хире хураганы бо чылын доруктуруп алган. Төрүүр чүс баш хойлан ортумза-биле 85 хураганны менди өстүргеи.

Хойжулар ортузунда социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда Ооржак Биллежей чорup орар. Коланында 530 төрүүр хойнан 550 хураганы менди доруктургаш, совхозуига хүлээдип берген. Ооржак Бора-Хуна 528 хойнан 530 хураганны алгаш, чарыштың ийиги черинде чорup орар.

Совхозтуң малчынары амгы үеле кыргылданы эки шынарлыг, дүрген доозар, чайгы семиртилгени организастыг чорудар дээш ажылдап турарлар.

С. ОЮН.

РАПОРТТААН

Бай-Тайга районнуң ажыл-агыйларының аразында малчынарның республика Наадымын күш-ажылчы чедиишкиннер-биле төлептиг уткуур дээш социалистиг чарыш калбарган.

«Мурнакчы» совхозтуң ажыл-ишчилери он бирги беш чылдың баштайгы чылының бирги чартыында күрүнеге мал продуктуларын саларының планнарын хуусаа бетинде ажыр күүсеткеш, СЭКП райкомунга болгаш райкүүскомга рапорттааннар. Ажыл-агый июнь 15-те медээ өзугаар күрүнеге эът садарын 101 хуу, лукту 114,2 хуу, сүттү ийи чартык катап ажыр күүсеткен.

Чүс-башка онаалтыр 85 бызааны камгалап алган. Эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге дааланаш, арга-ыяштыг тайгасыннардан оларны дүрген келдирери чугула деп санаан.

«1981-1982 чылдарның өрт айыылдыг сезонунга белеткелдин болгаш Тыва АССР-ниң девискээринге арга-ыяш өртерин-биле демисел талазы-биле хемчеглер дугайында» Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бо чылдың март-тың 18-те доктаалында айыттынган хемчеглерин чер-черге мнаң-ла боттандырып чорударын чогуур албан организациялардан, республиканың Ыяш ажыл-агый министерстволуудан, арга-ыяштыг агаардан хайгаарар авиасалбырларның удурткуларындан негээн.

ӨРТКЕ УДУР ДЕМИСЕЛДИ КҮШТЕЛДИРЕР

Бистиң республиканың девискээри бо чылдың чаймынында улуг кайдаашкынга таварыжып, изиг хүннер боор, арга-ыяш, ыт-сиген кургап турарындан өрт үнер таварылгалар эрткен чылдыындан хөй болуп турар. Өрттүң өөскүүр таварылгалары колдуунда кижилериң буруузу-биле болуп турар. Ол дугайын дүүн Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы Ч-Д. Б. Ондарның даргалаашкыны-биле эрткен хуралга онзалап демдеглээн.

Өрт айыылывын сезону эгелээнден бээр бо чылын республика девискээринге нииттизи-биле чүс ажыг улут-биче өрттээ боор, барык мүң хире гектар арга-ыяштыг черлерни узуткаан. Ол дугайын республиканың ыяш ажыл-агыйының министри М. А. Газков дыпаткаш, июнь 26-га чедир ажы-ангы райононарда 31 хире өрт хып турарын чугаалаан.

Хуралга өртке удур демиселди күштелдирери-биле республиканың арга-арыглыг черлериниче кижилериң киреринң шуут хоруур, оларже бааp кол-кол оруктарга хыналдаш күштелдирип, дежурныйлаашкынны организастаарын чогуур органнарга даандырган. Өрттүң болуп турар черлери чоокшулеринде ажыл-чорудулгаы-биле холбаалыг, анчыларнын, туристеринин, дыштанныктарынга чоруур маршруттарнын схемазы боон турарын барымдаалаш, арга-ыяштыг тайгасыннардан оларны дүрген келдирери чугула деп санаан.

«1981-1982 чылдарның өрт айыылдыг сезонунга белеткелдин болгаш Тыва АССР-ниң девискээринге арга-ыяш өртерин-биле демисел талазы-биле хемчеглер дугайында» Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бо чылдың март-тың 18-те доктаалында айыттынган хемчеглерин чер-черге мнаң-ла боттандырып чорударын чогуур албан организациялардан, республиканың Ыяш ажыл-агый министерстволуудан, арга-ыяштыг агаардан хайгаарар авиасалбырларның удурткуларындан негээн.

ИЗИГ ЧҮҮЛДҮГЗҮНҮҮШКҮН

ДЕЛЕГЕЙГЕ ТАЙБЫҢНЫ БЫЖЫГЛААР

Делегейниң парламентилеринге болгаш улустарынга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Кыйгырыын бүгү совет кижилер бир эп-сеткилдиг деткиишкини-биле уткаан. Кайгамчык чугула ужур-дузалыг документиге турацкаатказ чугааларынга ажылчыннар, колхозчулар, интеллигенцияның төлээлекчилери тайбыңны быжыглаарынга бүгү-ле чүүлдерни кылырының эргежок чугулазын онзалап демдеглеп турар.

— Дайынның кыптыга бээрин канчап-даа болдуруп болбас. Делегейниң айыыл чок чоруунуң бүгү-ле айтырыгларының талазы-биле өске чурттар-биле чугаалажыышкынарыны кылырынга бистиң күрүневистин белеии СЭКП-ниң XXVI съездизиниң хүлээп алганы Тайбыңның программазы илерейлеп турар—деп, Москванын В. В. Күйбышев аттыг электрозаводунуң ажылчыны В. Васенков коллективтиң митингизинге чугаалаан.

— Милитаристерниң эйыылдыг планнарын үзеп, халапты чайгалдыр дээш тайбыңга ынак бүгү чурттарның болгаш улустарның харыысалгазының дугайында Леонид Ильич Брежневтиң чугаалаанын менээ. Ала-чурттуң Улуг дайынының хоочүнү кижиге эки билдингир, деп, ажылчын демдеглээн.

Ленинград хоорайга болгаш ол областа болуп эрткен митингилеринң киржикчилери СЭКП-ниң тайбыңга ынак паштыкы политиказын изиннии-биле деткээн. «Ижорский завод» каттыжыышкынның цехтеринден каш-ла километр ырак черге 40 чылдар бурунгаар Ижорскиниң алдаржаан батальонунуң ополченнери фашистерге удур баштайгы тулчуушкыннарны эгелээннер. Оларның иштинден каш-ла кижи тиилелгениң өөрүшкүзүн көргеи. Дайынга өлген хөй миллион чаңгыс ада-чурттуларының чырыткылыг тураскаалын сагынмышаан, олар: «Тайбыңны камгалаңар!» деп кыйгырып турар.

— Ада-чурттуң Улуг дайынының маадырлары келир үениң салгакчыларының аас-кежии дээш тулчуп турганнар. Тайбыңны камгалаарынга артык чугула соругга ам бисте чок — деп, электри-канизаларының бригадири, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады П. Соловьев митингиге мелеглээн.

Советтер чуртунуң тайбыңче чайгылыг чок чүткүлдүүн ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязы база катап бадыткаан. Эш Л. И. Брежневтиң сессияга чугаазы кижи төрелгетеннии келир үезиниң дугайында, ядролуг халапты чайгалдыр дугайында ленинчи сагыш салышкын-биле бүрүн сиңиргеи.

— Кижи төрелгетеннии ядролуг мөчүлежиишкинче чыгар турар НАТО-ның лайызырак стратеттери боттарының айыылдыг планнарындан ойталаар ужурлуг. Тайбыңга ынак чаагай сеткилдиг бүгү кижилер ону негеп турар—деп, Тбилисиде Димитров аттыг ужар чүүл заводунуң комсомолучаныяктар бригадазының бригадири А. Мехня медеглээн.

Одесса областың Красноокиянск районда «Маяк» колхозтуң даргазы Социалистиг Куш-ажылдың Маадыры М. Шолар колхозчуларның митингизинге мынча деп чугаалаан:

— Кижи төрелгетеннии төөгүзүнде эң-не халапты лайыныың аар-бергелерни боттарының эгиннеринге үүктеп эртиргеи совет кижилер тайбыныың кайгамчык чаагай үнезин эки билир. Тайбыны халдыпары Совет күрүнениң паштыкы политиказының дээди сорулгазы болуп келген болгаш болуп-даа турар, моон соңгаар-даа ол чевээр артар дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Кыйгырыында айтыканың совет улус ынчангаш үректиң ханызындан изиг чүүлдүгүнүүшкүн болгаш бүрүн детиишкини-биле уткаар.

— Дайыннар кижи төрелгетеңге кайы хире хөй өлүмчидимни, караажа-когаралды, хилинчек-човуланны тавариныганың төөгүчү эртемденнер кычаан-даа артык эки билир.

Ынчангаш чепсегленишкинерниң эңдере бүдүрүүшкүнүн делегейниң улустары доп-доозан соксалыр ужурлуг—деп, Киргиз ССР-ниң Эртемнер академиязының төөгү институдунуң директору А. Каимеров чугаалаан.

— Бистиң партиявыстың болгаш күрүневистиң тайбыга ынак политиказы, тайбыны быжыглаарыга бүгү-ле чүүлдерни кылырынче эш Л. И. Брежневтиң чалбыыттыг кыйгырыын бистер, эртемденнер шын-биле деткип тур бис—деп ол мелеглээн.

(СЭТА).

БҮРҮНҮ-БИЛЕ ДЕТКЭЭН

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң онгу чыжыының бешки сессиязынга Л. И. Брежневтиң чугаазы, делегейниң парламентилеринге болгаш улустарынга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Кыйгырыы совет улустуң, ак сеткилдиг кижи бүрүзүнүң изиг чүүлдүгүнүүшкүнүн алган.

Ол Кыйгырыгны гитлержи фашизмниң халдаан хүнүлеп бээр 40 чыл болганда ССРЭ-ниң Дээди Совединиң удургени таварылга эвес. Дайын одунуң халавын совет улус кымдан артык билир. Ынчангаш бистиң партиявыстың, чазаавыстың тайбыга ынак политиказы совет улустуң тайбын келир үезин камгалап турар.

Делегейниң агрессии болуп-лежиишкиннери болгаш күштери массалыг узуткаашкының чепсээн будурерии ажыыбиле көвүдеиир, шеңги талазыбиле артык күштүг болуруиче чүткүп турарлар. А совет улус тайбыи күш-ажылын, аас-кежиктиг чаагай чурталгазын, уругларының өөрүшкүлүг келир үезии чаа дайынның одунга кажан-даа солувас. Ынчангаш делегейге быжыг тайбын ээлээ үре-түнелдиг күш-ажылывыс-биле Төрээн чуртувустуң күүү-шыдалын улам быжыглаар бис. Кыйгырыгның ырак черге 40 чылдар бурунгаар Ижорскиниң алдаржаан батальонунуң ополченнери фашистерге удур баштайгы тулчуушкыннарны эгелээннер. Оларның иштинден каш-ла кижи тиилелгениң өөрүшкүзүн көргеи. Дайынга өлген хөй миллион чаңгыс ада-чурттуларының чырыткылыг тураскаалын сагынмышаан, олар: «Тайбыңны камгалаңар!» деп кыйгырып турар.

— Ада-чурттуң Улуг дайынының маадырлары келир үениң салгакчыларының аас-кежии дээш тулчуп турганнар. Тайбыңны камгалаарынга артык чугула соругга ам бисте чок — деп, электри-канизаларының бригадири, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады П. Соловьев митингиге мелеглээн.

Советтер чуртунуң тайбыңче чайгылыг чок чүткүлдүүн ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязы база катап бадыткаан. Эш Л. И. Брежневтиң сессияга чугаазы кижи төрелгетеннии келир үезиниң дугайында, ядролуг халапты чайгалдыр дугайында ленинчи сагыш салышкын-биле бүрүн сиңиргеи.

— Кижи төрелгетеннии ядролуг мөчүлежиишкинче чыгар турар НАТО-ның лайызырак стратеттери боттарының айыылдыг планнарындан ойталаар ужурлуг. Тайбыңга ынак чаагай сеткилдиг бүгү кижилер ону негеп турар—деп, Тбилисиде Димитров аттыг ужар чүүл заводунуң комсомолучаныяктар бригадазының бригадири А. Мехня медеглээн.

Одесса областың Красноокиянск районда «Маяк» колхозтуң даргазы Социалистиг Куш-ажылдың Маадыры М. Шолар колхозчуларның митингизинге мынча деп чугаалаан:

— Кижи төрелгетеннии төөгүзүнде эң-не халапты лайыныың аар-бергелерни боттарының эгиннеринге үүктеп эртиргеи совет кижилер тайбыныың кайгамчык чаагай үнезин эки билир. Тайбыны халдыпары Совет күрүнениң паштыкы политиказының дээди сорулгазы болуп келген болгаш болуп-даа турар, моон соңгаар-даа ол чевээр артар дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Кыйгырыында айтыканың совет улус ынчангаш үректиң ханызындан изиг чүүлдүгүнүүшкүн болгаш бүрүн детиишкини-биле уткаар.

— Дайыннар кижи төрелгетеңге кайы хире хөй өлүмчидимни, караажа-когаралды, хилинчек-човуланны тавариныганың төөгүчү эртемденнер кычаан-даа артык эки билир.

Ынчангаш чепсегленишкинерниң эңдере бүдүрүүшкүнүн делегейниң улустары доп-доозан соксалыр ужурлуг—деп, Киргиз ССР-ниң Эртемнер академиязының төөгү институдунуң директору А. Каимеров чугаалаан.

— Бистиң партиявыстың болгаш күрүневистиң тайбыга ынак политиказы, тайбыны быжыглаарыга бүгү-ле чүүлдерни кылырынче эш Л. И. Брежневтиң чалбыыттыг кыйгырыын бистер, эртемденнер шын-биле деткип тур бис—деп ол мелеглээн.

(СЭТА).

ЭҢ ЧУГУЛА АЙТЫРЫГ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң онгу чыжыының бешки сессиязынга ленинчи партияның шылгарангай ажылдакчызы, делегейге быжыг тайбың дээш турушту демиселчи эш Л. И. Брежневтиң термоядролуг халапган бистиң өртемчейивисти камгалаар дугайында чугаазын болгаш «Делегейниң парламентилеринге болгаш улустарынга» Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң Дээди Совединиң Кыйгырыын улуг кичээнгейлиг номчаан, бүгү совет кижилер-биле бир дөмей оне деткип тур мен.

Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи мен, ынчангаш дайынның кайы хире айыылдыг, үреглекчизин, когарал-хоозуралды чедирерин кончуг эки билир мен.

Делегейге тайбынны быжыглаары деп ыныг чугула айтырыг ам чок. Оон уламнядан Кыйгырыгны ССРЭ-ниң Дээди Соведи хүлээп алган-дыр. Ында тайбынны быжыглаар, чавырыышкынны камгалаар, боо-чепсекти эндере бүдүрерии эвээжедир талазы-биле СЭКП-ниң болгаш Совет чазактың даштыкы политиктиг кол шугумун айыткан. Ону дүрген шиитпирлээрин онза ужур-дузалыг болуп турар.

Совет улус Төрээн чуртунуң экономиктиг күчүзүн, оон камгаланыр аргазын быжыглаарыбиле он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын күүседир дээш кызымак ажылдап турарлар. Бистиң Бай-Тайганың ишчилери бо чылдың эрткен айларында багай эвес ажылдаан. Хойжулар күрүнеге дүк садарының партыг чыл планын хуусаа бетинде күүсеткен. Амгы үеде малчынар күрүнеге эът, сүт садарының планнын онаалдаларын күүседир дээш ажылдап турарлар.

СЭКП-ниң болгаш Совет чазактың даштыкы политиказының ажылчы чоннарга калбак-биле тайылбырлап, таныштырарынга моон соңгаар идепкейлиг киржиримни хүлээндим.

А. АДЫГБАЙ.
Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи.

ЧЕДИИШКИННИГ ЭГЕЛЭЭН

Он бирги беш чылды Тандыда «Коммунизмниң херели» совхозтуң хойжулары күш-ажылчы чедиишкиннерлиг эгелээн. Ажыл-агый ниитизи-биле 13 муң хире хураганы бо чылын доруктуруп алган. Төрүүр чүс баш хойлан ортумза-биле 85 хураганны менди өстүргеи.

Хойжулар ортузунда социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда Ооржак Биллежей чорup орар. Коланында 530 төрүүр хойнан 550 хураганы менди доруктургаш, совхозуига хүлээдип берген. Ооржак Бора-Хуна 528 хойнан 530 хураганны алгаш, чарыштың ийиги черинде чорup орар.

Совхозтуң малчынары амгы үеле кыргылданы эки шынарлыг, дүрген доозар, чайгы семиртилгени организастыг чорудар дээш ажылдап турарлар.

С. ОЮН.

МӨЗҮ-ШЫНАР КИЖИЗИДИЛГЕЗИН УЛАМ ЭКИЖИДЕР

СЭКП Кызыл хооркомуунуң III пленуму болуп эрткен. «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң негелделериниге дүүштүр социалистиг хоойлу-дүрүмну болгаш хөй-ниитиниң корум-чурумун быжыглаар талазыбиле хоорайның партия организациязының сорулгаларының дугайында» партия хооркомунун бирги секретары А. Н. Пожилаевтиң илеткелии ацаа дыпнаан, чугаалашкан.

Хоорайның партия, профзавлел, комсомол болгаш өскелээ хөй-ниити организациялары, ажыл-агый удуртукулары, административтиг органнар СЭКП Тыва обкомунуң II пленумунуң кем-херек болгаш корум-чурум үрекчилери-биле демиселди күштелдирер талазы-биле шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынче угланган хемчеглерни ап чорутканының илеткелчи демлеглээн. Оон түнелиниле наймылалдың чамдык будурулгелериниле социалистиг хоойлу-дүрүмну, күш-ажылдың чурумун үрээр чоруктар кызырылган, ынчангаш планныг онаалдалар чедиишкиннинг күүсеттинин турар.

Кем-херек үүлгедир болгаш корум-чурум үрээр чоруктун байдалын илеткелчи хандыр анализтеп көрүп, оон үүн турар чылдагаанарын тодаргайлап, оон-биле демиселди партия, профзавлел, комсомол организациялары, күш-ажылчы коллективтер, административтиг органнар ам-даа кошкаш

Тувинский обком КПСС
Отдел
Вх. № 2

УЛУСЧУ КОНТРОЛЬДУН арны

1981 чыл
июнь
№ 6 (87)

КОМИТЕТТЕРДЕ

КЫЗЫЛ

Хоорайда янзы-бүрү тулуг эргелеллериниң тудуп турар тулугларында материаллар кадагалалыкчыларының байгалың эргелеллерде улусчу контроль болуктери-биле кады хоорайның «Комсомолчу прожектор» штабы хынап көргеш.

Оон түнелиндже хөй четпестер илереэн. «Тыва тудуг» трестиң тудуг эргелеллериниң тудуп турары школа, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң бажыңы, № 3 чүрттелга бажыңы, геологтар бажыңы, «Минмонтажспецстрой» базазы болгаш еске-даа объктилерде хөй санныг тудуг материалдарын: фибролит, битүм, дээвир шывар плиталар, цемент үрелиг, чидиг турары тодараан. Кызылдың ШЭС тудуг эргелелиниң тудуп турары профтехучилище бажыңында 127 санныг дээвир плиталары, 60 кубометр фибролит, 15 муң түүйбү стандарттың негелделеринде дүүшпес шыгжаттынып, үрелип чыдар болган.

Ындыг ажыл-агыйжы эвес чорук «Тыва көдээ тудуг» трестиң бүдүүлге-техниктиг четчелээшкин эргелелинде база бары хыналлаган илерээн. Бо эргелелде (начальниги В. Н. Малышев) дилят материаллары, чазайылга кылыглары ажык дээр аразында ованаланы берген чыдар. Олар хажып, үрелип, харын-даа ирип чыдар. 3731 дербелчин метр соңга шилиниң хааржактары чазык, оларны шын эвес чыып тургусканыңдан хааржак бүрүүлүе бүлүк шилеер хөй. Эргелелде үрелген материалларның ортээ 1100 рубль чедип турар.

Хоорайның улусчу контроль комитеди рейдиниң материалдарын чугаалажып, тудуг эргелелиниң начальниктери П. А. Чербаков, А. Д. Монгуш, В. Г. Левухов, А. И. Андрианов, А. Ф. Бойко, А. А. Дрёмов, С. С. Шевлов, В. С. Киреев оларны сагындырган. «Тыва көдээ тудуг» трестиң бүдүүлге-техниктиг четчелээшкин эргелелиниң начальниги В. Н. Малышевке шыңгыы доңгулала бербишаан, оон бир айда шалыңны каамырын шинтирлээн.

БАЙ-ХААК

Межегейде участок эмнелгезиниң кол эмчизи С. О. Монгуш эрге-дужаалын ажыглап алгаш, сан-хөө чүрүмүн хажылын турар дугайында медээни Таңды районнуң улусчу контроль комитеди хынаан.

Кол эмчи С. О. Монгуш болдунуң автошколаны чаа доозкан оглун санитар машиназының йи дугаар чолаачызы кылдыр хүлээп алгаш, 2 чолаачының каймызынга-даа 1.5 шалыңны төлеп турган. Оң машина йи ай иштинде септелгеге турган-даа болза, чолаачылар херек кырында ажылдаваан үезинде 367 рубль шалыңны артыкка алганнар.

Оон ацызда январь айда декреттең тургай фельдшерниң адын табелье книр бижээш, оон шалыңны С. О. Монгуш боду шингээткен.

Хыналзанның материалдарын районнуң улусчу контроль комитединиң хуралынга шыңгыы сайгарып көргеш, С. О. Монгуштуң йи айда шалыңын тырттар деп шинтирлээн. Ол ышкаш Таңды районнуң эмнелгезиниң кол эмчизи Г. Г. Перемитиниң, кол бухгалтер О. Н. Журованың контроль чок чорукту комитет айыткан.

КАА-ХЕМ

Чербиле ыяш белеткээр пунктунуң удуртукчуларының күрүнениң акша-хөренгизин шын эвес чарыгдап турганының дугайында айтырыгны Кызыл районнуң улусчу контроль комитединиң хуралынга чугаалашкан.

1979 чылдың октябрьдан бо чылдың февралга чедир үеде пунктунуң удуртукчулары аккордтуг шаңналлар төлээн кылдыр мөге чарыгдалдарны үндүрүп, күрүнеге 3938 рубль түңнүг когаралды чедиргеп. Аккордтуг наряд-онаалдарлар чокка, ажылдың хүүслаарын кызырар азы шынарын экижидер талазы-биле кандыгдаа айтыышкын болгаш үелезин чок черге ол шаңналдарны шын эвес немей төлеп турган. Ындыг артык төлевирлер расценкалар ёзугаар төлевирниң 30—40 хуузу чедип турар.

Экономист, бухгалтер, нормировщик кижилер безин ат салбаан ындыг нарядтарны пунктунуң начальниги турган, амгы үеде Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйының директору М. К. Нагибин болгаш пунктунуң амгы начальниги В. В. Туднеков олар бадылап турганнар.

Комитет бо четпестерин шыңгыы чугаалажып көргеш М. К. Нагибин, В. В. Туднеков оларга шыңгыы доңгулаларны онаавышаан, оларның тус-тузунда йи болгаш бир айның шалыңнарын тырттар деп шинтирлээн.

САРЫГ-СЕП

«Бүреп» совхозта минералдыг чемишчидилгелер, кыварчаар материаллар кадагалалы болгаш ажылалы чогуур негелдеге дүүшпейн турары хыналдадан илерээн.

Улуг-Ажыкта склад чанында чылдар чемишчидилгени шын кадагалаар, ажыглаар талазы-биле комитет чаңгыс эвес удаа сагындырган турган. Ынчалза-даа хемчег алдынмайн, ажыл-агыйжы эвес чорукту уламчылаанының түңнелинде 1981 чылда заводка будүрген болгаш бо чылдың январьда совхозтуң алганы 4 тонна калийлиг дус, 3 тонна нитромофоза ажыглалдан үнген. Күрүнеге чедиргеп когарал 292 рубль 40 көпеек болган.

Ол ышкаш кыварчаар материаллар кадагалалыкла улуг четпестерни хайгыылчызылар тодаратқан. Улуг Ажыкта тускай савадан дизельге одаар чүүлдү кудуп ап турар үеде ол хөй-биле халас төктүп чыдар. Оон кадагалалының, ажыглалының шын эвезинден будун чартык тонна хире кыварчаар материал черде төктүп калган.

Каа-Хем районнуң улусчу контроль комитеди бо четпестерни шыңгыы сайгарган. Чемишчидилгелер болгаш кыварчаар материаллар кадагалалынга ажыл-агыйжы эвес чорук дээш совхозтуң директору М. А. Мусюкинге комитет доңгулда хүлээткен.

Үстүнде чүүлдерге контроль күштелдирери болгаш дээштиг хемчегларни ап чорударын совхозта улусчу контроль кол бөлүүнүң даргазы А. И. Сошовка комитет даскан.

ХӨЙ-НИИТИЗИ-БИЛЕ

«Мурнакчы» совхоз бо чылдың бирги кварталында мал ажылының продукциязын көвүдедир, ону күрүнеге садар база малдың баш саның өстүрер талазы-биле социалистиг чарышка республикаңың барың зоназының совхозтарының аразында чарышка тиилекчи болган. Оон түнелинде бо ажыл-агый партия обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш комсомол обкомунуң шилчиир Кызыл тугун болгаш акша шаңналың чаалап алган.

Ол чедиишкиннерге совхозта улусчу контролёрларның кииргеи үлүү биче эвес.

Совхозта улусчу контроль кол бөлүү партком-га бадылаткан план ёзугаар контроль боттандырып, будүүлгенин бүгү адырларынга хайгаралын калбарткан. Кол бөлүкте 27 контролёриүн 11-и коммунистер, 5-и комсомолчулар. Оларның хөй кезии механизаторлар, малчыннар, специалистер. Кол бөлүктүң ажылын 9 кижи составтыг бюро башкарып, бригадаларда, фермада мастерскаяда, тудугда тургустунган 8 постуларны удуртуп, ажылдың дээштиин элээн бедиткен.

1981 чылдың беш айларында кол бөлүк рейд, хыналлаарыны, көрүүлелерни 10 удаа чоруткан. Оларның үежүнүн түңнелдерин кол бөлүктүң хуралынга сайгарган. Хыналлаарны мал кыштаглаашкынының байдалы, мал чеминиң чеп чарыгдалы, техника ажыглалы, часкы хову ажылдарынга белеткелдер, мал ажылында отчёт-үчеттүң байдалы чергелиг чүгула айтырыгларже кол үлгендырган.

Чамдык хыналлаарның материалдарын совхозтуң техниктиг чөвүлелиниге, дирекция болгаш парткомга сайгарып көргениниң түңнелинде ажылда илереэн четпестер чайлаттынган. Улусчу контролёрларның кииргеи саналын ёзугаар совхоз дирекциязы хөй мал чидирип, самчыгдаан, ээ-харыысалга чок 4 кижини ажылындан дүжүргеи.

Контроль үлам күштелдирери-биле часкы хову ажылдарының, хөй кыргылдазының үезинде ийнийн постуларны немей тургускан. Өшкү кыргылдазының үезинде түр постуның кежигүннери складка кирген дүктүң контроль саналашкының кылгаш, 43 кг дук артык болганын илереткен.

Совхозта улусчу контролёрларның кылып чоруткан ажылында чедир кылдынмаан чүүлдерни ажылчыннарның ниити хуралынга анализтээн. Кол бөлүктүң ажыл-чорудулгазын «Комсомолчу прожектор», профэвилел организациязы болгаш көдээ Советтиң доктаамал комиссиялары-биле бир дең чорударын, контрольдуң массага калбаа-биле билдингир болуруи хандырары-биле хыналлалар болгаш оон түңнелдеринде алдынган хемчегler дүтүлүн «Улусчу контроль» деп стендиге, көскү агитациянын ёскеда хевирлериниң күжүүлүе чырыдып турар.

К. МОНГУШ.
«Мурнакчы» совхозта улусчу контроль кол бөлүүнүң даргазы.
Бай-Тайга район.

Бөлүктүң дуржулгазындан

ДЭЭШТИГ АРГАЛАР-БИЛЕ

Кызылдың аъш-чем барааннар садыында улусчу контрольдуң 11 бөлүү бар, оларның 10-у бот-орулга-чарылгалыг будүүлгелер кылдыр тургустунган. Ниитизи-биле 74 хайгыылчының 15-и кол бөлүктүң кежигүннери.

Садыг килдизиниң начальниги Н. М. Гуркина удуртқан кол бөлүк партбюро-биле сумележип, ажылды квартал планынга дүүштүр чорудуп, садыг будүүлгезиниң кол аймактарының күчүзүгейниң төвүүге тургускан. Совет садыгның дүрүмүн сагып турары, барааннар кадагалалы, садыл алыкчыларның хандырылгазының культуразы, садыг бүдүүлгелериниң санитарлыг байдалы, дезгинирлериниң шимелдези, барааннар ассортименти, өртек-үениң шын ажылдалы ышкаш ажылдарга рейд, хыналлаарны чорудуп, оон дээштиин бедидерии чедип чедип ап келген. Оон бир херечизи болза бо чылдың эгезинден бээр № 15, 22, 50 бот-орулга-чарылгалыг будүүлгелерге 40 ажыг удаа ооруп четтиришкинни, мактадып садыл алыкчылар бижээн, 3 хомудаллар чүгле 5 болган. Сөөлээн барааннарны садыл алыкчылар садыл ап турда, контрольдаарының методун ажыглары чанчыл апарган. Ындыг хыналлада үезинде контролёрлар садыл алдынган аъш-чем барааннарын катап децизилеп, акша-көпеек санажылгазын шын чорукталын хынаар. Продуктуларны шын эвес дезилээн, садыл алыкчылардан акша-көпекти шын эвес алган таварылгаларда магазин эргелекчизиниң кирижилгези-биле актыны тургузар.

Улусчу контрольдуң кол бөлүү алды секторлуг, кол бөлүктүң кежигүннерин анаа тус-туста хуваалгаш, оларны дамчыштыр ажылды элээн идепкейжиткен. Контрольду маозага калбаа-биле билдингир болдуруп, чарлап дынадырының, барааннарның ыяварын болгаш үүрмектеп садар өртектерни сагып турарының, материал талазы-биле үнелиг барааннар кадагалалының, дужаалдарны болгаш ап чорудар темчеглерин контрольдаарының, садыгның ажыктыын бедидер дээш ажылды хынаарының, ажылчы чоннарның чагаалары болгаш хомудалдары-биле ажылды контрольдаарының секторлары ажылдап турар.

Чыл эгезинден бээр чүгле кол бөлүктүң кежигүннери безин 21 хыналлаңы, а бот-орулга-чарылгалыг будүүлгелерде контролёрларның чорукталын хыналлаларының-биле катай Кызыл садыгга янитаэ-биле 71 хыналлаэны, 5 рейдини чоруткан. Анаа 42 кижи киришкен. Улусчу контролёрлар хыналда үезинде илереэн четпестер талазы-биле бүрүүлүг 6 кижиге хемчег хүлээткен. Кол бөлүктүң кежигүннеринден чеди кижи хыналлаларга ийнден дөрт удаа чедир киришкен. Чоруткан бүгү хыналлаларның түңнелдерин бөлүктүң хуралынга болгаш бюро хуралынга көрүп, чогуур хемчеглерин алган.

Кол бөлүктүң ажылында эки чүүл болза, хыналлаларның дээштинии күштелдиреринбиле контролёрларны бот-орулга-чарылгалыг участоктарже солуштур чорудуп турар. Чижээ, № 3 бот-орулга чарылгалыг будүүлгенни контролёрлары № 9 будүүлгеге барып, а бо коллективтиң хайгыылчылары оларга чеде бергеш хыналда кылып турар.

Кол бөлүктүң ажылының база бир эки талазы-биле тус-тус бөлүктериниң ажылының дугайында отчёттарны кварталдың санында киирерин чедип ап, ону бөлүктүң бюрозунга ажы ниити хуралга сайгарып көрүп турары болур. Тус-тус бөлүктериниң ажылын анализтеп, контрольду экижидеринче, курлавырларны илередиринче, ажыл-херекти экижидеринче углаган сүмелерин берип турар. Ындыг метод тус-тус бөлүктериниң ажылын экижидеринге ядыг берип, контролёрларны, күш-ажылчы коллективтерни мобилизастап, харыысалгазын бедидип турар.

Улусчу контроль бөлүктериниң хынаалдаларының түңнелдерив бөлүктүң бодуиун болгаш күш-ажылчы коллективтиң хуралдарынга сайгарып көрүп турар. Чижээ, № 15 бот-орулга-чарылгалыг будүүлгенин улусчу контролёрлары 5 удаа хыналлда чорутқаш, шуптузун бөлүктүң хуралынга чугаалашкан. А № 18 бот-орулга-чарылгалыг будүүлгенің хайгыылчылары 14 хыналлда кылгаш, оон 9-ун бот-тарыимын хуралынга сайгарган.

Кызыл садыгиин бажыңында барган кижи «Улусчу контроль ажылдап тур», «Эң эки улусчу контролёрлар» деп стендиин, «Чаңыктарны», шүүмүүлелдиг хуудастарны азып каан турарын көрүп болур. Кол бөлүктүң хайгыылчыларының идепкейлиг ажылының кескү көргүүүү ол. Бөлүктүң ажыл планнын, кежигүннерин, хынаалдалар түңнелдерин, контролёрларның медээзин ёзугаар ап чорукгаи хемчеглер дугайын анаа хөйге чарлап, көргүзүп турар. Улусчу контрольдуң тус-тус бөлүктериниң хайгыылчыларының

ЧОГААДЫКЧЫ ЁЗУ-БИЛЕ АЖЫЛДААР

Коммунистиг партия болган Совет чазак чонның чогаадыкчы база чаартыкчы ажылын бүгү тала-биле детким, ону улам хөгжүдериче кичээнгейни үргүлүг угландырып келген. Чүге дээрге ол ажыл эртем-техниктиг дешилгеки дүргедиринге болган оон чедиишкиниерин ажыл-агыйга калбаа-биле ажыглаарынга дузалаар.

Чогаадыкчыларның болган чаартыкчыларның массалыг шимээшкини — күш-ажылды эртем ёзуу-биле көөрү совет кижиниң амыдыралының негелдези болу бергей дээрэзинин херечизи. Бо шимээшкин ажылды улам-на бүдүрүкчүлүг, бүдүрүлгени эң камналгалыг, продукцияйы эң шынарлыг болдуруп турар. «Чаартыкчыларның болган чогаадыкчыларның ажылы совет улустуң күш-ажылы-биле каттышкаш, бүдүрүлгенин ажыктыын улгаттырар, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, продукциянын шынарын экижидер курлавырларны ажылдып турар» — деп, Л. И. Брежнев СЭКП-ниң XXVI съездизинге чугаалаан.

Республиканың чаартыкчылары боттарының байырлалынга чаа-чаа чедиишкиннербиле ужурашкан. Оларның социалистиг хүлээлгези чедиишкинниг боттанган. Ооғу беш чылда улус ажыл-агыйынга 4218 чаартыкчы санал, чогаадыкчы 28 ажыл шингээткен. Оон экономиктиг камналгазы хүлээлгеде 6,75 млн. рубль турда, 6,872 млн. рубль болган. Үе ажылдың багай эвес чоруп турары моон илдең.

Чогаадыкчыларның болган чаартыкчыларның бүгү-эвилел ниитилелиниң область чөвүлелиниң деминг ажылының түнели болур. Ажылдың план ёзуглаар чоруп турары, ол планны күүседир дээш кижи бүрүзүнүң харысалгазын бедиткени маңаа улуг идиг болган.

Улетпүр болган организациялардан «Каа-Хем» хөмүрдаш разрези, Көдээ ажыл-агыйның дүржүлга станциязы. Тыва-коммунэнерго, № 1 АТБ болган өскө-даа коллективтерде чогаадыкчы база чаартыкчы ажылдар элээн организастаг. Тыва АССР-ниң алдарлыг чаартыкчылары В. Лаврухин, В. Фомин бо буянның ишке боттарының үлүүн ам-даа киирбишаан. Чаартыкчыларның болган чогаадыкчыларның деп кезиниң ажылчыннар болуп турары база өөрүнчүг. Чүге дээрге олар ол нарын техника-биле ажылдап, оон чедер-четпезин эскерип турар болгай. Оларның араазында № 14 механизация эргелеинде токарь Л. Пастухов, № 1 АТБ-де слесарь Л. Губарев, «Тыва даг-дүгү» комбинатта машинист Х. Шарапов, Дүржүлга станциязының механизатору А. Портягин болган оон-даа өскелер бар.

Павел Степанович Попов Кызыллың электри станциязында 1962 чылдан бээр слесарьлап турар. Эки ажылчын, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы, бодунуң ак сеткилдиг ажылы дээш үргүлүү шанналып, мактадып келген. Ол чаартыкчы 29 санал киирген, оларны шингээткенинден камнаалга ийи мун рубль чедип турар. А Тываның электрэ четкилериниде Сергей Борисович Сарзев Красноярскиниң политехниктиг институлун 1976 чылда дооскан. Оон бээр үр үе эртпезе-даа, оон чаартыкчы ийи санаалы ажыглалга киргеп. Оон экономиктиг камналгазы 7396 рубль болган. С. Сараев өөрүнге база дузалажып, оларга нарын саналгаларны кылып, арга-сүмезин берип турар.

Коммунист Леонид Александрович Пастухов № 14 механизация эргелеинде ажылдап турар. Оон чаартыкчы саналдары болган чогаадыкчы ажылдары 80 ашкан. Оларны шингээткенинден 22 мун ажыг рубль камнаттынган. Ажылга хызымал, чогаадыкчы ажылга антывач болганы дээш ол В. Самойлов, А. Власов, Ю. Колетников оларның аммнак алырының чаа аргазының дугаймында кады кылган ажылы 206,8 мун рубль камналганы бергеп. Үк ажылдың чедиишкини комбинаттың удуртукчуларының, партия, профэвилел организацияларының, чаартыкчылар болган чогаадыкчылар ниитилелиниң чөвүлелиниң деминг ажылының түнелиле болуп. Ажылдың план ёзуглаар чоруп турары, ол планны күүседир дээш кижи бүрүзүнүң харысалгазын бедиткени маңаа улуг идиг болган.

Улетпүр болган организациялардан «Каа-Хем» хөмүрдаш разрези, Көдээ ажылчыннарның үк ажылга база киржип турары солун, Чөжээлээрге, Кызылдың даарынлга фабриказының кадрлар белеткээр талазы-биле инструктору Мунира Садыковна Конуспаева экономиктиг камналгазы 5200 рубль түңүг үш чогаадыкчы ажылды кылган болган ажыглалга киргеп. Мындыг ажылчыннар хүн бүрүде көвүдеп турар.

Аныяктарның техниктиг чогаадылгазының хөгжүлдезинче база улуг кичээнгей салдының турар Чаартыкчыларның болган чогаадыкчыларның бүгүэвилел ниитилелиниң болган аныяк техниктерниң республика станциязы-биле кады школачыларның техниктиг чогаадылгазының делгелгезии чылдың-на организастап турар. Оон-биле чергелештир «Эң эки аныяк чаартыкчы» деп атты чедип алырының талазы-биле өөредилге черлериниң студентилерин болган өөреникчилерин үк ажылче хаара тудар ажыл база калбарган.

Республиканың чамдык коллективтеринде чаартыкчы болган чогаадыкчы ажылдарны организастап турары сула. Ылаңгыя Бүгү-эвилелдиң комсомолну шалыпчы тудуу «Шагонарлжстрой» трестиң бүдүрүлгелеринде 1000 кижиге чүгле 6 чаартыкчы санал онаажып турар. Бо көргүзүг республиканың совхозтарында чүгле 12 «Тыва көдээ тудуг» трестиң, Чоонуң амыдырал хаалырыла министерствозунда байдал моон черле дээредевес. Мындыг черлерни оон-даа ыяш санап болуур. Чаартыкчы ажылдар кайда сула болдур, ында план болгаш социалистиг хүлээлгелер күүседеги багай. Ынчангаш үк ажылды чер болганга непередирп, бо талазыбиле социалистиг чарыштыг калбартыры чугула.

В. ПОТЕХИН.
чаартыкчыларның болган чогаадыкчыларның бүгү-эвилелниитилелиниң область чөвүлелиниң даргазы.

Бөгүн — Чогаадыкчылар болгаш чаартыкчылар хүнү

ВЦСПС-тиң Хүндүлел бижии-биле база Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаткан.

1980 чылда «Чогаадыкчы болгаш чаартыкчы ажылдарның тергиини» хөрек демдээн «Тыва кобальт» комбинаттың бурильщиги Геннадий Петрович Павин алган. Оон ажылалга киргеп үш чаартыкчы саналының экономиктиг камналгазы 10318 рубль болган. Ол ышкаш өскө-даа чаартыкчылар-биле кады херээжеи ажылчыннарның үк ажылга база киржип турары солун, Чөжээлээрге, Кызылдың даарынлга фабриказының кадрлар белеткээр талазы-биле инструктору Мунира Садыковна Конуспаева экономиктиг камналгазы 5200 рубль түңүг үш чогаадыкчы ажылды кылган болгаш ажыглалга киргеп. Мындыг ажылчыннар хүн бүрүде көвүдеп турар.

Аныяктарның техниктиг чогаадылгазының хөгжүлдезинче база улуг кичээнгей салдының турар Чаартыкчыларның болган чогаадыкчыларның бүгүэвилел ниитилелиниң болган аныяк техниктерниң республика станциязы-биле кады школачыларның техниктиг чогаадылгазының делгелгезии чылдың-на организастап турар. Оон-биле чергелештир «Эң эки аныяк чаартыкчы» деп атты чедип алырының талазы-биле өөредилге черлериниң студентилерин болган өөреникчилерин үк ажылче хаара тудар ажыл база калбарган.

Республиканың чамдык коллективтеринде чаартыкчы болган чогаадыкчы ажылдарны организастап турары сула. Ылаңгыя Бүгү-эвилелдиң комсомолну шалыпчы тудуу «Шагонарлжстрой» трестиң бүдүрүлгелеринде 1000 кижиге чүгле 6 чаартыкчы санал онаажып турар. Бо көргүзүг республиканың совхозтарында чүгле 12 «Тыва көдээ тудуг» трестиң, Чоонуң амыдырал хаалырыла министерствозунда байдал моон черле дээредевес. Мындыг черлерни оон-даа ыяш санап болуур. Чаартыкчы ажылдар кайда сула болдур, ында план болгаш социалистиг хүлээлгелер күүседеги багай. Ынчангаш үк ажылды чер болганга непередирп, бо талазыбиле социалистиг чарыштыг калбартыры чугула.

В. ПОТЕХИН.
чаартыкчыларның болган чогаадыкчыларның бүгү-эвилелниитилелиниң область чөвүлелиниң даргазы.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

КАМПУЧИЯНЫҢ УЛУСЧУ ХУРАЛЫНЫҢ СЕССИЯЗЫ

ПНОМПЕНЬ. (СЭТА). Республиканың Национал хуралының бирги сессиязы улусчу Кампучияның найысылалынга байырлыг байдал-биле ажыттынган. Чурттуң күрүне эрге-чагыргазының дээди органының депутаттары чугула хөй айтырыгларны шинтирлээн эвес, харын-даа бистин даштыкыда онуктеривистиң делегейниң депшилгелиг бүгү хей-ниитизинин улуг сонургадын болдуруп, кичээнгейни ында тудуп турар деп, Пен Сован демдеглээн.

Бо сессия — америк империализмге болгаш оон чалчаларынга удур, Пекинге саттынган Пол Поттуң, Иенг Саринин ханныг ёзу-чурумунга удур демиселге кампучи улустуң чедип алган алдарлыг тинелелгелериниң түнели-лир. Ол тинелелгелерни чедип алырынга, Кампучияны катап тургузарынга Совет Эвилели болгаш социалистиг өске-даа акыдуңма чурттар улуг салыышкынын киирген болгаш киривдаа турар.

Күрүне эрге-чагыргазының депутаттарыга база бир-ле дугаар сонгуткан. Кампучия Улус Республиканың Национал хуралының бирги сессиязы — республиканың ниитилел-политиктиг амыдыралында чугула болдушкун. Сессия чүгле республиканың ажылчы чоннарын эвес, харын-даа бистин даштыкыда онуктеривистиң делегейниң депшилгелиг бүгү хей-ниитизинин улуг сонургадын болдуруп, кичээнгейни ында тудуп турар деп, Пен Сован демдеглээн.

Бо сессия — америк империализмге болгаш оон чалчаларынга удур, Пекинге саттынган Пол Поттуң, Иенг Саринин ханныг ёзу-чурумунга удур демиселге кампучи улустуң чедип алган алдарлыг тинелелгелериниң түнели-лир. Ол тинелелгелерни чедип алырынга, Кампучияны катап тургузарынга Совет Эвилели болгаш социалистиг өске-даа акыдуңма чурттар улуг салыышкынын киирген болгаш киривдаа турар. Кампучияның чаа конституциязының төлевилелии бүгүчонның чугаалажып көрүшкүнүнге элээп каш айлар буруугаар киирген турган.

Амгы сессия онзагай болуп турар деп, Кампучияның Улусчу-революстуг партиязының ТК-зының Чиргиге секретары Пен Сован ону ажыттыышаан, онзалап айытkан. Кампучи улус бодунуң хей чүс чылдардагы төнгүзүнде ёзулуг демократтыг сонгулдаларга чоокта чаа бир-ле дугаарында киришкен. Чоонуң ёзулуг төлээлекчилери күрүне эрге-чагыргазының депутаттарыга база бир-ле дугаар сонгуткан. Кампучия Улус Республиканың Национал хуралының бирги сессиязы — республиканың ниитилел-политиктиг амыдыралында чугула болдушкун. Сессия чүгле республиканың ажылчы чоннарын эвес, харын-даа бистин даштыкыда онуктеривистиң, делегейниң депшилгелиг бүгү хей-ниитизинин улуг сонургадын болдуруп, кичээнгейни ында тудуп турар деп, Пен Сован демдеглээн.

Бо сессия — америк империализмге болгаш оон чалчаларынга удур, Пекинге саттынган Пол Поттуң, Иенг Саринин ханныг ёзу-чурумунга удур демиселге кампучи улустуң чедип алган алдарлыг тинелелгелериниң түнели-лир. Ол тинелелгелерни чедип алырынга, Кампучияны катап тургузарынга Совет Эвилели болгаш социалистиг өске-даа акыдуңма чурттар улуг салыышкынын киирген болгаш киривдаа турар. Кампучияның чаа конституциязының төлевилелии бүгүчонның чугаалажып көрүшкүнүнге элээп каш айлар буруугаар киирген турган.

Амгы сессия онзагай болуп турар деп, Кампучияның Улусчу-революстуг партиязының ТК-зының Чиргиге секретары Пен Сован ону ажыттыышаан, онзалап айытkан. Кампучи улус бодунуң хей чүс чылдардагы төнгүзүнде ёзулуг демократтыг сонгулдаларга чоокта чаа бир-ле дугаарында киришкен. Чоонуң ёзулуг төлээлекчилери күрүне эрге-чагыргазының депутаттарыга база бир-ле дугаар сонгуткан. Кампучия Улус Республиканың Национал хуралының бирги сессиязы — республиканың ниитилел-политиктиг амыдыралында чугула болдушкун. Сессия чүгле республиканың ажылчы чоннарын эвес, харын-даа бистин даштыкыда онуктеривистиң, делегейниң депшилгелиг бүгү хей-ниитизинин улуг сонургадын болдуруп, кичээнгейни ында тудуп турар деп, Пен Сован демдеглээн.

Бо сессия — америк империализмге болгаш оон чалчаларынга удур, Пекинге саттынган Пол Поттуң, Иенг Саринин ханныг ёзу-чурумунга удур демиселге кампучи улустуң чедип алган алдарлыг тинелелгелериниң түнели-лир. Ол тинелелгелерни чедип алырынга, Кампучияны катап тургузарынга Совет Эвилели болгаш социалистиг өске-даа акыдуңма чурттар улуг салыышкынын киирген болгаш киривдаа турар. Кампучияның чаа конституциязының төлевилелии бүгүчонның чугаалажып көрүшкүнүнге элээп каш айлар буруугаар киирген турган.

Амгы сессия онзагай болуп турар деп, Кампучияның Улусчу-революстуг партиязының ТК-зының Чиргиге секретары Пен Сован ону ажыттыышаан, онзалап айытkан. Кампучи улус бодунуң хей чүс чылдардагы төнгүзүнде ёзулуг демократтыг сонгулдаларга чоокта чаа бир-ле дугаарында киришкен. Чоонуң ёзулуг төлээлекчилери күрүне эрге-чагыргазының депутаттарыга база бир-ле дугаар сонгуткан. Кампучия Улус Республиканың Национал хуралының бирги сессиязы — республиканың ниитилел-политиктиг амыдыралында чугула болдушкун. Сессия чүгле республиканың ажылчы чоннарын эвес, харын-даа бистин даштыкыда онуктеривистиң, делегейниң депшилгелиг бүгү хей-ниитизинин улуг сонургадын болдуруп, кичээнгейни ында тудуп турар деп, Пен Сован демдеглээн.

Кампучияның чаа конституциязының төлевилелии бүгүчонның чугаалажып көрүшкүнүнге элээп каш айлар буруугаар сонгушкун болуп турар деп, ол демдеглээн.

Кампучияның чаа конституциязының төлевилелии бүгүчонның чугаалажып көрүшкүнүнге элээп каш айлар буруугаар сонгушкун болуп турар деп, ол демдеглээн.

ИСПАНИЯДА ТУДУП ХОРУГДААШКЫННАР

МАДРИД. (СЭТА). Бо чылдың февраль 23-те реаксылыг офицерлерниң шериг эргилдезин кылыр дээш оралдажмышынынга киришкен деп каразаш, шериг албаныгларын болгаш хамааты кижилерин чаа белүүн тудуп хоругдаашын Испаниянын иштики хереглер министерствозу дыңнаткан. Хоругдаттыгларның араазында — полковниктер Р. Гарчиторена, А. Сикре, майор Р. Саенс де Инестральес бар. Ол майор 1978 чылда чурттуң конституциязын ёзугаар чазаан дүжүрер дээш күрүне эргилдезинин оралдажмышкынынга база киришкен болгаш ол үеттедир дээш кара-бажынга шиттирген турган. 1981 чылдың февраль 23-те үймээн үеүрер дээш оралдажмышкынының организакчыларының бирээзи полковник А. Техеро 1978 чылдың шериг эргилдезинин оралдажмышкынына база киришкен. А. Техеро ам кара-бажында олуруп турар.

Барыын үеелдиг күрүне эргилдезин белеткээринге киришкен деп каразымышкынын түнелинде ол кижилерни тудуп хоругдааны-биле халбаштыр чурттуң камгалал министерствозунга чөвүлел хурал болган. Анаа камгалал министри А. Оланрт, а ол шыкаш кайысылалдың шериг округуның командылакчызы, эрмия штабының начальниги болган өске-даа үстүкү дужаалдыг офицерлер киришкен.

ЛОНДОН. (СЭТА). Демократтыг чазакты дүжүрер сорулгалыг барыын үеелдиг шериг эргилдезинин чаа оралдажмышкыны тыптып келген. Боттарының оралдажмышкынары буурап дүшкен-даа болза, неофашистер чепсээн ам-даа салбаан деп, Франс Пресс агентилелиниң корреспондентизи Мадридтен дыңнаткан.

ПАРИЖ. (СЭТА). Барыын үеелдиг шериг эргилдезинин хелегези Испаниякың кырын база катап шыпа алы бергеп деп, Франс Пресс агентилелиниң корреспондентизи Мадридтен дыңнаткан. Үймээнниң чаа оралдажмышкыны болуруңун дугайында хереглеп турар фактылар бар.

«Шериг үймээнин үлүүрер сорулга-биле сүлээ кылган» деп үш офицерлери буруудаткаш, тудуп хоругдааның корреспондент демдеглээн. Эрге-чагыргала центристиг партиязың иштикле башкаланыкчы демиселдиң түнелинде политиктиг кризистиң кыжаныышкыны тыптып келгеп.

ПАРИЖ. (СЭТА). Барыын үеелдиг шериг эргилдезинин хелегези Испаниякың кырын база катап шыпа алы бергеп деп, Франс Пресс агентилелиниң корреспондентизи Мадридтен дыңнаткан. Үймээнниң чаа оралдажмышкыны болуруңун дугайында хереглеп турар фактылар бар.

«Шериг үймээнин үлүүрер сорулга-биле сүлээ кылган» деп үш офицерлери буруудаткаш, тудуп хоругдааның корреспондент демдеглээн. Эрге-чагыргала центристиг партиязың иштикле башкаланыкчы демиселдиң түнелинде политиктиг кризистиң кыжаныышкыны тыптып келгеп.

СОҢГУЛДААЛАР ЧОРУДАРЫН ЧАРЛААН

ТЕГЕРАН. (СЭТА). Иран Ислам Республиканың чаа президентизин соңгуур башгайы бадылаашкын июль 24-те болурун дээди судгун дарзазы, Түр президент чөвүлелиниң кежигүнү аятолла Бехештиң чарлаан. Бүдүн чартык чыл бурунгаар болган президент сонгуулларының мурнуу чарыында чурттуң шажын-чүдүлгелиг, ажылдакчыларга Иранның удуртукчузу аятолла Хомейниниң күзелин ёзугаар боттарының кандидатуразын дешилтээн турган. Бо сонгулдаар оортан ылгалдыг болуур деп, Бехешти чугаалаан. Ислам республиканчы партияның болгаш аятолла Хоймейниниң угланышкынын деткээн бүгү бөлүглежишкиниерин болгаш организацияларын чангыс аай кандидадын депшидер бис деп, ол демдеглээн. Бодуңуң кандидатуразын депшидер деп бодавайн турарын Бехешти ыыткан. Чүрт камгалалының дээди чөвүлели премьер-министр М. А. Раджайниң удуртулгазы-биле ажылдаарын ол чаолаан.

Президентиниң албан-дужаалынга бодуңун кандидатуразын депшидер деп болаш турарын премьер-министр Раджаи чарлаан. Бир эвес чон күзээр болза, ол албан-дужаалга олурар мен деп, ол медеглээн.

КЫДАТКА ЧАА ЧЭЭЛИ ТЫПСЫРЫН ШИИТПИРЛЭЭН

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Американың Каттышкан Штаттарының контролюнуң аланда турар чаартылганың болгаш хөгжүдениң делегей банкызы (ЧХДБ) Кыдатка 200 миллион доллар хемчээлдиг чээлиниң тыпсыр дугайында шиитпирии чарлаан. 1980 чылда ол банкыга Кыдаттың киргенинден бээр ол хире хей түңүг чээлиниң КҮР эң-не баштай алыр деп турар.

Банкының мелээлерин ёзугаар алырга, Кыдатка бээр 200 миллион доллар хемчээлдиг чээлиниң ортаа бежиниң банк 20 чыл хуусаалыг кылдыр, боду дөрт шилчидиш бээр, а оон арткының банкының салбырлары 50 чыл хуусаалыг кылдыр тыпсыр. Чээлиниң дедир эгидериниң эң-не чиигелделиг негелделерин банк доктаатkан.

АКШ-тың күрүне секретары А. Хейг Пекинге барып чораан соонда Кыдатка сан-хөө дүзаламчының көргүзер дугайында шиитпирии банкының хүлээп алганынче кичээнгейни хайгаарakчылар угландырып турар.

АЖЫ-БИЛЕ ҮПТЭЭШКИННИҢ ПОЛИТИКАЗЫ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Нефть болгаш нефть продуктуларының өртектеринге чазак контролюн АКШ-тың администрациязы күш-нок болдурган чорук нефть хереглекчилерин ажыы-биле үптээринге калбак аргаларны нефть үлетпүрүүн ээлеринге — миллион болгаш миллиард-миллиард өнчулуг хөрөңгүтнеинерге берген.

Чурттуң эң улуг 16 нефть корпорацияларының оруглагы чүгле сеелгү ийи чылдарның дургузунда безин 117 хуу өскенин «Энержи экшн» деп хей-ниити организациязының плеткелинде айытkан. Оларның алган хей миллиард оруглаарының чүгле эвээш хуузун АКШ-та нефть бар черлерни тыварыга болгаш шиңгээдип алырынга кирген. Кедергей хей миллиард доллар оруглаарны америк нефть байларулам-на байырынга хуузунда шиңгээдип алганнар.

Нефть болгаш нефть продуктуларының өртектеринге чазак контролюн дүжүреринче баштайгы базымнарны Дж. Картериң администрациязы кылган. Нефть байларының ыйышкыны-биле АКШ-тың чазаа ол контрольду 1981 чылда бүрүн дүжүргеп.

ТААРЗЫНМАС ЧОРУК КҮШТЕЛГЕН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Премьер-министр Бегин баштаан Израильдиң чазааның экономика талазы-биле ыңгыы бүүраашкынары чүрттүң чонүңүн янзы-бүрү кезектеринде таарзымас чорукту күштелдиргеп. Израильде социгула кампаниязы таарзымас чорукту күштелген байдалдарында болуп эртип турар.

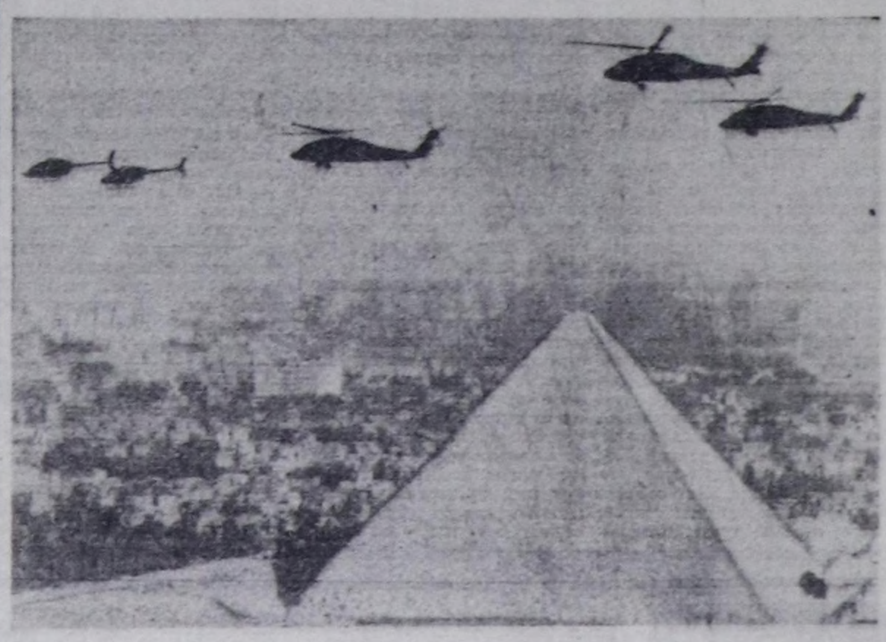
Акшаның боттуг үнезинин кудулааны, ажыл чоктарының санының көвүдээни, бирги эзлчегле эрежөк чугула базаанарының өртектеринің артаны — Бегин баштаан «Ликуд» деп блоктуң чүрттү дөрт чылдарның дургузунда чатырын келгенинин чаржымчыг түңнели-дир. Чоокку Чөөн чуктуң айтырыын чөптүг шиитпирлээриниң ойталаан Израильдиң сионистиг удуртулгазының хаштыкы политиказының дайынзырык угланышкынын чүрттүң дешилгелиг хей-ниитизинин сагышсыраашкынын болдуруп турар.

ПЕНТАГОНГА ЧАА, ХӨЙ МИЛЛИАРД ДОЛЛАР

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Каттышкан Штаттарның дайынзырак бөлүктери массалыг үзүткашкынның улам-на айыылдыг чаа боо-чепсектерин чогаадырының база бүдүрериниң оруунче чүрттү кирип идип турар.

Пентагонуң шериг чарыгдалдарынга амгы сан-хөө чылына 2 миллиард 670 миллион долларны немей бээр дээш АКШ-тың конгрезиниң төлээлекчилер палатазы бадылаан. Мурнунда планнаттынган чарыгдалларга немээн ол бүгү хөрөңгилер сайырангайжыткан чаа ракеталары, вертолеттарны, самолёттарны болгаш танкыларны чогаадырынга база бүдүрериңе чарыгаттынар. Стратегиг бомбалакчы чаа самолёттү чогаадырынче болгаш бүдүрериңче улуг кичээнгейни угландырып турар. «Билдиртпес стелс» деп бомбалакчы самолёттү бүдүреңир черле магат чок деп, хайгаарakчылар санаа турар. Агаарда самолёттарны илередир амгы бар радиолокаторлардың самолёттуу эскерип шыдавас болур.

ПАРИЖ. (СЭТА). Президент Р. Рейганның администрациязының айыылдыг политиказын АБШ-тың Коммунистиг партиязының национал даргазы Генри Уинстон шыңгыы шүүмүүлээн. Боо-чепсектерни хамыктың мурнунда ядролуг чепсекти эндере бүдүрери чүрттүң амгы улуттулгазының үезинде кажангыындан-даа артык айыылдыг болуп турар деп. Чикаго хоорайга болган массалыг митингиге ол медеглээн. Шериг-үлетпүр комплекизинге хөй миллиард долларны немей бербяшаан, америк империализм ядролуг дайынның ыяжаныышкынын улам күштелдирип турар.

ЕАР. Пентагонның шериг өөредилгезин чоруларынга Калифорниянның девисизери кызыы алырган деп, чамдык буржуаз солуннар безин бижип турар. АКШ-тың «дүрген хеделир күштеринин корпузу» Калифорнияда шериг өөредилгезин чорудар черлерге ам сыңмастаан. Ынчангаш Египет ышкаш, АКШ-ка «найыралдыг» чурттарның девисизерлеринге улуг хемчээлиг шериг өөредилгезин чорударын Пентагон ам белетиер турар.

ЧУРУКТА: АКШ-тың шеригужар чүүл күштериниң 101-ги батальонунуң вертолеттары Египеттиң пирамидаларының кырында. Ол вертолеттар «корпустуң» составында кирип турар.

СЭТА-ның фотохрониказы.

САДЫГНЫҢ ЧАА ТУДУГЛАРЫ

Чүрттүң эң Соңгу чугунде садыг төөү Дудинкада ажыттынган деп, Таймыр автономнуг округтуң найысылалындан дыңнаткан. Төптүң бажыны Енисейниң эрнинде бедип үнген. Оон садыг залдарының шелү — барык ийи мун дөрбелчин метр.

СЭТА-ның корреспондентизиниң дилээн ёзугаар **РСФСР-ниң садыг министри В. П. Шиманский** ол дыңнадыгны тайылбырлап бергеп.— Эрткен беш чылда республикага 33,5 мун магазиннерни ажыглалга киирген деп, ол садыңдырган. Хей-хей хоорайларда улуг, эки деритингеп болгаш универсамнар, специализастаан магазиннер немешкеп. Бараанарны сайгарарын организастап турарының деңнелиниң болгаш оларның хемчээлдерининг талазы-биле олар ёзулуг-ла бүдүрүлгелер болуп турар.

Россияның садыын хөгжүлериңе болгаш сайырангайжыларынга 1980 чылдың Чайгы олимпиада оюнларынга белеткел улуг салдарын чедирген. Чамдык утка-биле алырга, ам безин ол төөгү-дүр. Ол төөгү өөредилгелиг болуп, алырының специалистерин улуг дүржүлга-биле байланшыдыр. а садыгның чедимчелиг кылдыр телевилеттингеп бүдүрүлгелерин салгал кылдыр артгырын бергеп. Бүгү делегейнин спорттуг бэйырлалынга белеткел Москваның, Ленинградтың болгаш РСФСР-ниң оон-даа өске он бир областарының чонун хандырарын тыва өөредилгелиг черлерин чогаадыкчы ёзу-биле чөп ажыглаарының девискээр планнарынга министерство улуг идегелди онаап турар. Герман Демократтыг Республиканың дүржүлгазын ол планнарның үнделиин болдурган. Россия Федерациязында ындыг планны бир-ле дугаарында СЭБ-нин Пенза обкому болгаш облкүүском ажыллап кылган болгаш ону боттандырып турар. Садыгны калбартың хөгжүдеринге болгаш сайырангайжыларына олар үлетпүр болгаш транспорт бүдүрүлгелериниң хөренгилерин база курлавырларын киирингирбишаан, область бар бүгү-ле аргаларны ажыглаарын шиитпирлээн. Бо талазы-биле партия комитеттериниң болгаш чер-чер Советтериниң ажыл-чорудулгазын салбырлары садыг-техниктиг дериг-херекселдерни болгаш өскө-даа техниканы бээрни хандырып турар республика министерствозунуң шылаар аргаларына дүүштүр турускан.

Пенза областың үлегерлеп РСФСР-ниң автономнуг 16 республикалары, крайлары болгаш областары ээргеп. Оларның араазында Коми, Дагестан болгаш Татар АССР-дер, Красноярск болгаш Ставрополь крайлар, Кострома, Омск, Орёл, Смоленск, Челябинск областар кирип турар.

Садыгның материал-техниктиг базазын хөгжүлеринин төчпилерин белиеринче угланган кандыг-даа инициативаны детпириңге министерство бөлен деп. Б. П. Шиманский түңнелиниле чугаалаан. Ол инициативаларның эң үнелиглери дээрге планныг онаалдарны күүседирин хандырарыныдың инициативалар болур.

КАРЖЫ ХОЛГААРЛААШКЫН

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Францияның иштики хереглеринге каржы холгаарлаашкынны Американың Каттышкан Штаттары кылып турар.

Франциз чазактың составында Францияның Коммунистиг партиязының төлээлекчилерни киргени-биле холбаштыр АКШ-тың күрдепартаментизи Ф. Миттеранийың чазаанче шыгжы мйышкынарны кылган. Чазактың составында коммунистерни киргени ийи чүрттарның араазында харылзаалардың «утка-шынарында» болгаш «хөөңүүге» салдарны чедирер апаар деп. АКШ-тың күрдепартаментизи Францыз чазакка кыжаңгап. АКШ-тың түскай албан бөлүктериниң антикоммунистиг туружун Каттышкан Штаттарның күрдепартаментизиниң медеглелиниде бадыткаан болган: Барыын Европаның кандыг-даа чүрттуңуң чазак составында коммунистерни киргени-биле холбаштыр АКШ-тың күрдепартаментизи Франциядан чугаалаан. Ол медеглелди президент Р. Рейганның «үүлдүг» деп көргеңиң АП агентилели дыңнаткан.

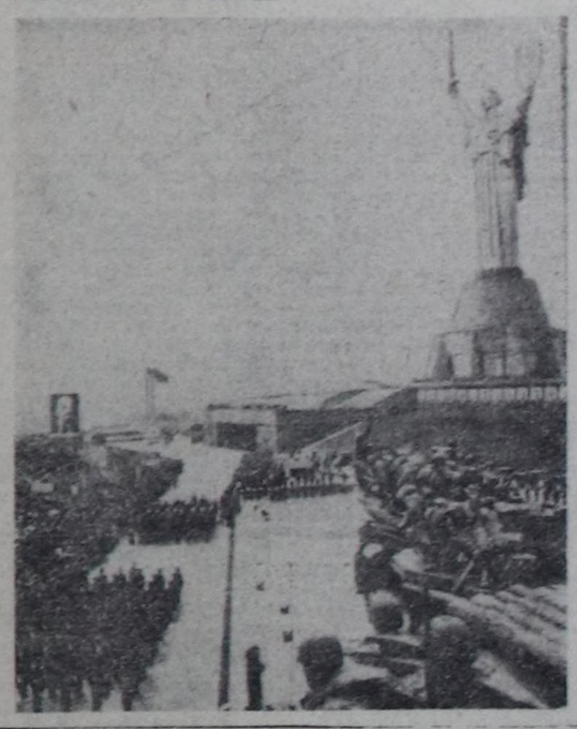
Франияның чаа чазаанның составында коммунистерни киргени-биле холбаштыр «АКШ-тың сагыш човаашкыны» Каттышкан Штаттарның Парижде барып чораан орадакчы президентизин Дж. Буш база каржы хевир-биле илергейлээн.

АКШ-тың күрдепартаментизиниң ол медеглели-биле холбаштыр америк найысылалдың «Вашингтон пост» солуниуң бижээни болза: «Антикоммунизмни болдуруп даштыкы политиказының үнделиин болдурган америк администрацияның эдеп-не девидээшкиниң күрдепартаментизиниң медеглели хереглеп турардыр».

Грузин ССР-ниң болгаш Грузияның Коммунистиг партиязының 60 чылынга турасхаткан Тбилисиде «Тинилеге» (үстүнде чурукта) деп туралгал бар.

Ол ышкаш мааңдыр хоорай Киевте «1941-1945 чылдарда Ада-чурттуң Улуг дайынының төөгүзүнүң украин күрүне музейи» деп мемориалдыг комплекти түдүп тургускан. (адаанда чурукта).

«ЧАГЫЛАР»

Делегейде эң улуг хемнериниң бирээзи Енисейниң оң талакы эриинде, Красноярскиниң барык дужунда, азыглар ышкаш, шиштейип үне бергилээн бир-ле онзагай даш чагылар бар.

Барык-ла чартык миллиард чыл мурнунда ол черге вулкан частыышыны болган. Кызыткан демир ышкаш хамык даг-даш ишкеленип баткаш, кадыг-быжыг чалымхаялар боол хуула бергилээн. Ол дээрге температураның эскерлиишкининден, сугнун, хаттың салдарындан тургустунган кандыг-ла бир кэйгамчык тоолзуг хуулгаазын дүрзү-хевирлер. Ырактан ол даш чагыларны көөрге, аажок улуг кандыг-ла бир нарыннар ышкаш, тоол-домакта безин көстүп кербээн түрүү-суур сагышка кирер.

Ону «Эстетиктиг чер» дижир апарган. Улуг, солун чазагай даш чагыларның «шола» аттары база бар. Олар бо-дур: «Динарёк», «Митра», «Баба», «Внучка», «Дед», («Кырган-ача») дээрге Сибирь тайгазының чурумалдыг кайгамчык конээлериниң бирээзи. Ону даш карты — шулун шыва үнген. Бедик хавактыг, дорт думчуктуг, аар салам сегел салы черже шымныр кире берген, улуг-ла кырган кижиниң бажын оон эскерип болур. Чамдык улус оларны бир янзы мынчаар база адагылаан: «Беркут», «Коңгулуурлар», «Сугда дүшкен корабль», «Шивээ», «Чүглер».

Ол камгалалдыг чер апарган. Ында «Бирги» болгаш «Ийиги» чагылар эң улуг, оларның бедии 700 метр чедип турар.

Ол-ла камгалалдыг девискээрниң үнүүжү янзы-бүрү. Ында Сибирьниң кайгамчык чараш чазагай чечектери — огонек, ирис, лилия, марьин корень, башмачок үнүп турар.

Ол корзагар чалым хаялар-ның дириг амытаннары база-лаа янзы-бүрү. Сыын, мыйгактар-биле кады мыйыс чок чуңмалар-даа тавзар оттап чоргулаар. Өлүк-тывыш аңнарындан эң хөйү — киш, ас, күзен, диин болгаш ак кодан. Ол «Чагыларда» чоруур адыгларга, дырбактыгга чекпеге, дилгиге, морзунка болгаш янзы-бүрү куштарга база тавар-жып болур. Ында куштарның 150 хире янзы-бүрү хевирлери бар.

Революция мурнунда ол «Чагыларга» чажыт маевкаларны эрттиргилээр турган. «Ферма» деп чалым хая чанында 1906 чылда РСДРПниң Сибирь звилелиниң II съездизиниң түңнел хуралы болуп эрткен. «Хосталга». 1899 чылда кыйган» деп бижик ийиги «Чагының» калбак арнында ам-даа артып калган турар.

ОВАА ДАШТАР

(Тоолчургу чугаа)

Ады-сураа чоңда дыргын тараан эрес-дидим, аваангыр-кашпагай, часпас адар ан-чылар Мөңгүн-Тайгага база чурттап чораан. Шаанда часогун-биле аңнап амыдырап, чурттап чораан ядыы аңчы Белегеш дугайында ыры чогаттынган чүве-дир. Ол аңчыга таварышкан бир таварылга дугайында солун чугаа-даа бар. Шаанда сыын-мыйгактың хей тевер чери Суглуг-Хову турган...

Каргы хемниң бажында Бара-Оюк деп черге ол бир-ле аңнап чораан. Чүс базым черде бир мыйгак оттап турганын ол көре тыртын каан. Ынчалырак черден ыяк шыгаап-шыгаап, согунун тыртып-тыртып салган. Согун деген, анны ужуруп алган. Мыйгактың тургай чери-биле маңнап бар чыткаш кээп дүшкен черинде ийи даш овазын аңчы ынчан демдектей салган чүве-дир. Ол ийи оваа даштар шаанда чурттап чораан часпас адыгны Белегештиң дугайын сагындырып. оон тураскаалы болуп ам-даа ында чыдар ийин. А бөн дугайында ыры Мөңгүн-Тайганың чонунда ам-даа чурттап чоруур. Ол бо ийин:

Сыын-на мыйгак турлаа болган
Сыннар бажы Суглуг-Хову.
Сыын адар шынап аңчы
Сырлыг октуг Белегешти
Элик, хүлбүс турлаа болган
Зэим бажы Балыктыгны
Элик адар эрес аңчы
Здисилиг Белегешти.

Белегештi салган, оон соонда ёзулуг боо-чепсекти холга алган часпас адар кайгамчык аңчылар база тыптып келгилээн. Оларнын дугайын чон база-ла ыыттавайн барбаан. Аңчы Хойлаарак дээрэн чеден хар четкиже чедир аңнап келген. Ол ылаңгыя берү аңнаарынга ынак. Амыралының соолгу хүннеринге чедир ол 250 ажыг берүнү уягкаан. Аңаа тураскаатkан мындыг ыры база тывылган:

Кожагарның бажынайда
Коккаарактың улужарын
Конай адар Хойлаар аңчы
Кончуг дурген келир болза.
Улуг дагның кырынайда
Улдуруктуң улужарын
Улай адар Хойлаар аңчы
Удавайн келир болза.

С. САМБУУ.

БҮЗҮРЕЛ

Бо үеде кижилерниң чогаадыкчы чоруунуң сайзыраанын кайгаза-даа хаамас мен. Кижи сагыжынга кирбес чүвени тып алган турар. Сөөлгү ийи чыл иштинде бистиң үш дугаар кварталлды беш дугаар кварталбиле аразында чарыштыг дел база чарлап каамкан. Түңнелик үш ай болгаш үнүрер. Чурум сайгылгазы эки, чурттап олурар орай-савазы арыгсынг, кудумчуда арык дургаар олурткан ыяштарлыг квартал тиилекчи болур болгаш аңаа шаңналларны тыпсыр деп баштай-ла чугаалаан бөөтеп.

Чарышка киржин турар кижи тиилээрди-не күзээр чүве мйнаан. Чогум чүнү шаңнал кылдыр бээрин билбейн-даа турган болзувуска, үш дугаар кварталдың чурттакчылары бирги чер дээш демисежиритге белеп турган бис. Кудумчуну өрү, кудуг хайгаарап бастылаан бис. Мурнунда ожаавайн эртип турган бажыңнарывыста, кажаа-херимнерни топтап көрүп, эки, багын ылгап эгелээн бис. Чорбаа сугнуң херимниң хаалгазы эзирик кижи ышкаш ужар деп барган. Шогжалдың огород тарымнар шөлү каш чыл питтинде куруглап келген, чашпан, шагар-оът тудуп чиген. Демир-ооллуң бажыңының крышазы ойбак кара... Чамдык бажыңнарның почта сугар хааржаа безин чок болгулаан. Бо четтестерни ол-бо хемчээн ап турган, эдип аңнап бис.

ШООДУГЛАР

Баштайгы чылда чеже-даа кызыткаш, шаңнал чедип чалап каан бис. Чажырып кайчаар, ижиптер улустарывыс турган. Оларның камдыктарды аас-дылга-даа киржп берген боор, азы орнун алдапкаш, кудумчуга херим кылыныгда-даа «ыыштаны» берген чыткылаан. Дараазында чылын бо четтестерзинги шаа-бile эвээжедип алган бис. Ынчалза-даа чангыс. Майгын-оолга күш четпээн бис — бо-ла пактапкаш, чудуруун чая бээр. Эп-чеп-биле та чеже катап чугаалашкан чүве, ол хирезинде кандыг-даа түңнел чок. Шала шыгыы чугаалажыптар дээрге база эпчок: Майгын-оол дээрге совхоз директорунуң чуржузу болгай.

Беш дугаар кварталда чурттап турар Анай-Хаак эвес болза, бис кайын өрү хүн көөр бис. Майгын-оол, аас-кежин бооп, ол уругга ынакшый бергеш, өглелип алгаш, каты ашактың бажыңынче коже берген. Кежээликтей болганда чок беш дугаар кварталда Майгын-оолдун чаргыраашу чыгаралаан. Дараазында түңнел үндүрүүр бир дугаар чер бистеп чайлавас деп чүвеге будуу дыка-ла бүзүреп турар бис ийин...

ЧАҢЧЫЛ

Тыва литература кичээли чоруп турган. Чоокта чаа институт дооскан аныяк башкы Кайгал-оол Ховалыг сураглыг чогаалчының феодалдыг Тыва дугайында бижээн тоожузун тайылбырлап эгелээн. Класс иштиг шыпшын. Чогаалчы кээргелди болгаш килеңин хайындырып, шаанда шагда эрге-дужаал удлээн кижилерниң түрегилерни канчаар дорамчылап чорааның каракка көстүп кээр киллыг чуруп көргүскен.

Тыва литератураның диригге чоруп турган. Чоокта чаа институт дооскан аныяк башкы Кайгал-оол Ховалыг сураглыг чогаалчының феодалдыг Тыва дугайында бижээн тоожузун тайылбырлап эгелээн. Класс иштиг шыпшын. Чогаалчы кээргелди болгаш килеңин хайындырып, шаанда шагда эрге-дужаал удлээн кижилерниң түрегилерни канчаар дорамчылап чорааның каракка көстүп кээр киллыг чуруп көргүскен.

Башкымның тайылбырын өөренирин үзе киринкен:

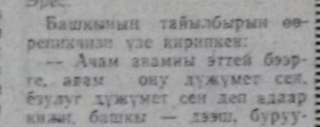
— Ачам аванмы эттей бээрге, авам оңу дужумет сен, бүзулуг дүжүмет сен деп адаар кижи, башкы — дээш, бурузунган чүве мыкаш, олура тыртып алган.

Эрестиң ачазы трактористТүмет-оол бажыңынга чамдыкта чаңнай бээр кижи деп чугаа дыңнаанын башкы сактып келген. Кеткен хевш, чедип алган профессиязы, ажылдап, чурттап чоруур үеэн амгы чаа шаг турбүже ажылчыңыпа дүжүметсиг чаңчылдар кээзэ артып калган кижилер бигүн бистерниң дарамыста база будуу чылбыртын чоруурлар-дыр деп башкы болзап турган.

— Сээк бажыңынга баргаш, ачаң-биле чугаалажыр мен. Эрес — деп, башкы чугаалаан.

— Мени ынча дээп деп чугаалавас силер, башкы — деп, Эрес шын сегилп-биле дээн. — Оон башка ачам мени база сылба берип кааптын болур...

В. МОНГУШ.

ЭҢ ДҮРГЕН УЖАР КУШ

Стриж дээрге бүгү-ле куштардан эң-не дүрген ужар куш. Секундада ол 40 метр, азы өскээр чугаалаарга, шакта 144 километр ужар. Ам бир эвес хат хадмй берзе, оон аайы-биле ол куштуң ужары оон-даа дүргедээр.

850 АЖЫГ СОЛУН

Болгарияның Ихтиман хоорайда чурттап турар механик Йордан Кирилов солуннар чыып турар. Оон чыылдазында янзы-бүрү солуннар бар. Оларның эң-не эргизи эрткен вектин төнчүүдүе парлаттынган болгар солун. Солун бүрүзүнге хамаарышкан карточка бар, ында ук солуннуң тургустунган чылы, тиражы, чырыдып турар кол-ла темаларын демделеп каан.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮНЬ 27-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ут». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Буратино делегелгези», 9.35 — «Ада-иелер, силерге». 10.05 — Чурукчулар дугайында. РСФСР-ниң алдарлыг чурукчузу И. Обросов. 10.40 — РСФСР-ниң улустуң артизи И. Безродный ойнаар. 11.00 — «Чүнү ломчуурул?» 11.55 — «Спортлотопуң» 26-гы тиражы. 12.05 — «Дойгуска чүү четпезил?» деп документалдыг телефильм. 13.05— «Челэзш». Улусчу чогаалылаганы телепрограммаларының делегейниң IV конкурузу. Мадагаскар. 13.30 — «Кежи. Чер. Октаргай». 14.15 — Бегүн делегейде. 14.30 — Фильмнерни — уругларга. «Ажыттынмаан ортулуктар». Уран-чечен телефильм. 15.40 — «Амытаннар аразында». 16.40 — «9-ку студия». 17.40 — «Байыр челирикиниң инженерлиги хүлээп алыпар». Чаартыкчыларның болгаш чогаадыкчыларның хүнүнге хөгжүмүг программа. 18.30—18.45 — Чапсар. 18.45 — Политиктиг тайылбырлакчы Б. П. Бекетовтуң беседазы. 19.20 — «Артомоновтарның хереэ». Телешиин, 2-ги кезээ. 21.00 — «Ут». Информастыг программа. 21.35—23.40 — «Ырлажыглы, өнүктер». Хөгжүмүг программа. Төнгейде медээлер.

НЕПИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — М. Мончаповтуң «Дан хаяазы мында ыржыы» деп операзы ССР Эвилелиниң күрүнеиин үлегерлиг Улуг театрының шинзи 16.35—Чиик атлетиктиг делегей маргылдаазы. ССРЭ биле ГДР-ниң шилиндек командалары ужуражыр. Тбилисиден дамчыдылга. 17.20 — «Тинлекилер». Фронтучу өнүктериниң клуву. 3-ку армияның хоочунарының ужуражыышкыны. 18.45 — «Хөгжүмүг киоск». 19.15 — «Кадыкшыл». Эртем-таймылырлыг программа. 20.00 — Төмчыктыг үдуңар, чаштар! «Фиктин ужуралдары». Мультфильм. 20.15 — Спортуң программа. 21.00 — «Ут». Информастыг программа. 21.35—23.45 — «Аревик». Уран-чечен телефильм. 1-ги, 2-ги сериллары.

Агаар

Республикага шокар булуттаар, чаъс чагбас. Соңгу үүк угланыышкынныг, хаттың күжү секундада 5-10 метр, хүүдүс агаарның температураазы 23-28 градус, а чамдык районнарга — 18-23 градус.

Кызылга шокар булуттаар, чаъс чагбас, хаттың күжү секундада 8-10 метр. Хүндүс агаарның температураазы 25-27 градус иштир.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

Кино

ИЮНЬ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Бистер ышкаш, ындыглар!» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 18.40 (узаткан) 21.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Али-Бабаның болгаш дөртен дээрбечилерниң ужуралдары» (2 сериялыг) 9.30, 17.40, «Кайгамчык Чараш Василиса» 13.00, «Буг хемден Висла чедир» (2 сериялыг 14.50, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Билдинмес киженин чугаазы» 15.00, 20.30 (узаткан) «Холун колур!» 16.50, 18.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ада-чуртка бараан болбушаан». 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ЧАЙГЫ КИНОТЕАТР»: «Ынакшылдың мөңге тоожузу» (2 сериялыг) 14.10, 17.00, 19.50 шактарда.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

Красноярскиниң политехниктиг институдуңун Кызылда филиалы хүндүскү, кежээки болгаш бот-өөредилге салбырынга дараазында мергежилдерге өөренир студентилерни хүлээп ап турарын чарлап тур:

Автотранспорт факультедин («Автомобильдер болгаш автожыл-агый»).

Тудуг факультедин («Үлетпур болгаш хамааты тудуг»).

Билдиринишкиннерни хүлээп алыры болгаш киреринiң экзаменнеринiң хуусаалары:

ХҮНДУСКУ САЛБЫРГА

Билдиринишкиннерни хүлээп алыры —июль 31-ге чедир, киреринiң экзаменнери — август 1-деи 10-га чедир.

КЕЖЭЭКИ БОЛГАШ БОТ-ӨӨРЕДИЛГЕ САЛБЫРЫНГА

Билдиринишкиннерни хүлээп алыры — август 31-ге чедир.

Киреринiң экзаменнерин дараазында хуусааларда чорудар:

Үлетпур болгаш хамааты тудугнуң факультединге бир болуп-биле: сентябрь 1-деи 10-га чедир:

Автотранспорт факультединге ийи болуп-биле: бирги болук — август 1-деи 10-га чедир, ийиги болук — сентябрь 1-деи 10-га чедир.

Институтка киреринi күзээнiер дараазында эртемнерге экзаменнерни дужаар: физиканга (аас-биле), математиканга (аас болгаш бижимел-биле), орус дылга болгаш литературага (чогаалы).

Шилип алган факультединi айытпышаан, институттуң ректорунуң адынга билдиринишкинни бижир. Будурулге удуртукчузунуң партия организациязының секретарынын, профэвилел организациязының дараазының ат салганы характеристика - рекомендациялыны билдиришкинге кожар. А ортумак школаларның доозуучулары — директориуң, класстың удуртукчу башкызының болгаш комсомол организациязының секретарының ат салганы характеристика-рекомендациялыны кожар (шеригден халашкиннарга ол документилер хамаарышпас); ортумак эртемниң дугайында документ (боду-биле), тускай ортумак өөредилге черлерин доосканнар — дипломун (демлектерибиле), 3×4 хемчээллиг алды фото-чурук (бөрт чокка); кушажыл дептериндеи үштя бижилге; 286 майык ёзугаар эмчи справказын кожар.

Паспортун болгаш шерии биледия боду экээр.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докпаалыг ёзугаар (будурулгенiң стипендиязыбиле) үлетпур, тудуг, транспорт будурулгелериниң, совхозтарның өөредилп чоруткаш збтурвнителерин ийи чыл ажыл стажтыглар-биле дешге хүлээп алыр, шеригге ийи чылдан эвээш эвес албан эртеннеринi база чыгыыр байдалга хүлээп алыр.

Көдээ черлерден, районнардан, хоорайлардан (Кызыл хоорайдан ангыда) өөредилп чоруткаларны ынженер кадрларның чедишпейн турарын барымдаалаан чинчилелиг байдалга хүлээп алыр.

Документилерни кошкан билдиринишкиннерни дараазында адресче чорудар: **667001, Кызыл хоорай, Рабочая кудумчузу, 4, Хүлээп алышкын комиссиязы.**

Тываның кооператив училищези 1981—1982 өөредилге чылында өөренир сургуулдар чыып турар.

17-35 хар чедир назылыг, 10 класс дооскандарны училищеге алыр. Садыг салбырынга өөренирiнiң хуусаазы бир чыл, кулчакарганымыга — ийи чыл, хлеб бижырарының—бир чыл.

Өөренирiнiң күзээнiер дараазында документилерни киирер: билдиринишкин, эртеминiң дугайында документ, паспорт, райпонуң, сельпонуң, ажылчын кооперациязының өөредилп чоруткан бижии, 3×4 хемчээлдиг үш фото-чурук, 286 майык ёзугаар эмчи шынзымлагазы.

Документилерни дужаар хуусаазы — июль 5-тен август 15-ке чедир.

Хүлээп алышкын комиссиязының кежигүнiери документилер хүлээп алышкынының үезинде өөренiң кирип турар кижи-биле беседалажыр.

Училищеге кирер санзары — киреринiң экзаменнери чокка август 20-де.

Садыг болгаш кулинария салбырынга киргенiер айда 32 рубль, а хлеб бижырарының салбырынга киргенiер 70 рубль стипендия алыр. Чурттаар черi чок кижилерге общежитие бээр.

Училищеге өөренгенiнiң чылдары куш-ажыл стажынга кирер.

Училищениң доозуучуларынга садыгжының дөртку разрядтың поварының, дөртку разрядтың хлеб бижырыкчызының квалификациязын тывысканының черечилелии бээр.

Уран-шевер кижилер

ХЕНЗИГ КЫЛЫГЛАР МАСТЕРИ

Оренбургтуң бир заводунуң ажылчыны Николай Доцковский хостуг үе-шагында хелинг чүүлдер дүрзү-хевирин кылырынга хандыкшылдыг. Оон коллекциязында чаптанчыг бир экспонат бар. Ол дээрге, ылапла, датадап, ааан кымыскаяк. Оон соонда чогаалчы Н. Лесковтуң «Левша» деп тоолунуң маадырынга тураскаадып, ону Левша деп адай бергеннер.

— Мен бистиң заводувустуң бир цегиидеи өске цегиче шилчиир бодай берген мен — деп, Н. Доцковский чугаалап эгелээн. Чүге дээрге, ында менээ ажаок солун ажыл турган чүве: янзы-бүрү приборлар болгаш установкалар септээр. Ынчалза-даа мээн сонуургалымны цех начальниги биилп каап, та баштактаныры ол, та илап шыны-биле ол чүве ийикпе. мынча дээн: «кымыскаяк дагалаваан шаанарда, бээр келбекер». Че, мындыг-дыр, мындыг болганда, ону шенеп көргей-ле мен деп бодап тур мен. Медицина институдундан спирт-биле кадырып каан элээн каш кымыскаяктар тып алдым. Оларның аразындан буттары бүдүү бир кымыскакты тып алгаш, ону дагалаптым...

Ынча дээн соонда «Левша» каас-чараш хааржакчыгаш ушту эккелгеш, оон аксын ажыктаан, микроскоп адаанга салыпкаан. Ол насекомнуң соңгу даваинарында ажаок хензиг алдым дагалар барын эскердим. Дага бүрүзүн мырыңай хензиг үш кан кадаглар-биле кадап, кызыртып каан. Ол дээрге, чижек-биле алырга, солун бижинин точказындан-даа каш катап бичин.

Хензиг чүүлдер хевирлеп кылырынга ынак Доцковский шагда-ла хандыга берген. Бичиизиде-ле ол янзы-бүрү чүвелер кылырынга ынак чорааң. Профессионал-техниктиг училищеге өөренип турда, Доцковский практиктиг кичээлдер үезинде боду түскай нарын чүүлдерни даалга ёзугаар күүседип турган.

Училищеин дооскан соонда ол тепловоз септээр заводка ажылдай берген. Бир-ле катап ол Свердловск чурттуг Александр Сысотининиң кылган хензиг кылытларын киножурналдан сонуурган көрген. Оон эгелээш-ле ол керекке бодунуң күжүн шенеп көөр деп шиитпирлеп алган.

Баштай-ла оттуг-ыяш хааржаанга сына бээр бичии кылытлар кылып турган, оон соонда мырыңай хензиг, янзы-бүрү керекселдер кылып эгелээн. А ол керекселдериң дузазы-биле электрилиг, азарганчыг самовар кылып алган, ону карман фонарының батерейи-биле чылдыр. Ук самовар чангыс хөнеек чоозуңуң кырынга туруттар, ол хире хензиг болган. Ынчалза-даа аңаа Андерсениң тоолунда, шыны хепрей, чүгле Дюймовочканың суксун хандыр ижиптери дире шайны чайлыг хайындырып ап болур.

Николай Доцковский оттугыяш хааржаа хире хемчээллиг электри мотору көргүстү.

— Ону «Малютка» деп адаа алган мен. Ол үш катушказыбиле катай үжеп бир детальдан тургустунган. Катушкалың дүрүг сывырындак демирн баш дүгүнден үш катап чинге,—деп, Доцковский тайылбырлады.

Доцковскийниң кылган кылыгларын топтап көөр дээш микроскопту ажылдап турдум. Окуляры бакылап көре бергеш, ийи оол, бир тергелиг шыдыраа хөлүн эскердим.

— Оон хемчээли чүү хирел?

— Миллиметрниң мырыңай хензиг кезии. Аңаа таарыжыр материалды тып ары кончуг берге болду — дээш, мастер уламчылады.— Бирээзи ажаок кадыг, өскези — чымчак. Сигарет лавының кызыл плёнказын харын ажыгладым. Шыдыраа хөлүнүң характырын будуурда, үстүг, нарын будуг керегледим. Будуурда түскай керекселбиле будудум. Фигуралариы пластмасстан кезии кылгыладым...

Бир-ле катап мастерге чеде бергеш, карак зарыының эмизи Леонид Линник дуза дилээн.

— Эмиелге төвүге мени ол чалап чедире берген. Кижиниң эң чуга болгаш нарын органы карактың кезии эмиен турганын көрдүм. Операция соонда хирурттуң төлевиделин ёзугаар чамдык эң хензиг керекселдерни кылып ап болурунуң аргазын чугаалашкан бис. Бистин кады ажылдажылгавыс ынчаар эгелээн...— деп, Доцковский чугаалады.

Ол хирург карак зарыының операция кылырда, Доцковскийниң кылганы нарын болгаш мырыңай хензиг керекселдерни ажылап, дыка хөй операцияларны чедишкинниг эрттирген.

В. СОКОЛОВ.
ПМА-ның корр.

Редакциянның адреви: Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-21, 2-31-75 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжа амылырал болгаш совет тургузуг киллистериниң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлетпур киллизиниң 2-31-75, чагаа киллизиниң 2-41-27 информация киллизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45. солун келбейи баргаша 2-32-75 телефонче долгаар.

Типаж 17866 Чагыг № 1554

СОЛУН НЕДЕЛЯДА
6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1) ТС—01141

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 150 (11648) | 1981 чылдың июнь 28, воскресенье | 1925 чылда үнезилеттинген | Өртээ 2 кеп.

Бөгүн — Совет аныяктар хүнү

Кызылдың даараныкта фабриказында Валентина Гавриловна Шевченкога улуттан комсомолчу-аныяктарның даараныкчылар бригадазы СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шинтирлерин амыдыралга боттандырар, он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын болгаш социалистиг үлүмелерни хүүсаа бетинде чедиишкинниг күүседир дээш чыл эгезинден бээр күжениишкинниг ажылдан келгенниг түңнелинде, республикада комсомолчу-аныяктарның дээре бригадаларының санында киргеп. Бригадада 46 даараныкчыларның 33-т комсомолчулар. Оларның аразында чартык чылдың планныг онаалдаларын ажыр күүседкен аныяктар хөй. Эрткен айның түңнели-биле В. Г. Шевченконуң бригадазы ук фабрикада социалистиг чарыштыг мурнуку одуруун баштап, план күүселдезин 100,3 хууга боттандырганнар.

ЧУРУКТА: бригаданың бөлүк кежигүнери.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ОН БИРГИ БЕШ ЧЫЛ: баштайгы чылы

АЖЫР КҮҮСЕТКЕН ЭҢ ЧУГУЛАА ХЕМЧЕГ

«Тыва кодээ тудугнуң» автобаазазының бригадаларының социалистиг хүлээлгелеринде мындыг олуруглар бар: автотранспортту хумагалыг эдилээр, кывар-чаар материалдарны намналгалыг чарыгдаар, ажылдың ажыктыг чоруун бедиткеш, алган даалгаларны хуусаазындан эрте боттандырар.

Үк бүдүрүлгениң чолаачылары хүлээгенин күүседир дээш аразында чарыштыг калбарткаш, бар аргаларны болгаш курлавырларны долузубиле ажыглап, кызымаккай ажылдап келгеннер. Оон түңнелинде дуржулгалыг чолаачылар Александр Сысоев, Илья Вендерлых, Виктор Нермолаев, Владимир Самелюк, Василий Журба оларның удуртказ бригадалары бо чылдың баштайгы чартыныңг планныг онаалдаларын хуусаазындан эрте күүсеткеп.

Хоочуп бригадир А. Сысоевтиң удуртказ бригадазы алды айлар дургузунда 807 муң тонна-километр ажылдарны кылыр планын 1309 муң тонна-километрге, а И. Вендерлыхтың чолаачылары 875 муң тонна-километрниң ажылдарын 1379 муң тонна-километрге боттандыргаш, чарыштың мурнакчыларының одуруунда киргеннер.

Түс-түс чолаачыларның, бригадаларның аразында чарышты түңнээш, алган хүлээлгезин ажыр күүсеткеннерге моральдыг болгаш материалдыг деткимчени көргүзүп келгени дең-дески ажылдаарынга улуг идиглиг боон турар. Күүлүг автомобильдерниң башкарыкчыларының аразындан шылгараанларга «Эң эки чолаачы» деп атты, мурнакчы бригадага шилчиир вымпедди тыпсып келген. Эрткен айларның түңнелинде дуржулгалыг чолаачылар Виктор Нермолаев, Леонид Еков, Илья Вендерлых, Анатолий Пшеничный олар алган хүлээлгезин ажыр күүсеткеш, чарыштың тиилекчилерли боон шылгарааннар.

Автобаазаның чолаачылары чагыкчыларга херектиг янзыбүрү чүүктерни чогуур үезинде чедирер дээш шудургу ажылдап турар.

(Бистиң корр.).

ЧАРТЫК ЧЫЛДЫЫН — ХУУСАА БЕТИНДЕ

Районда мурнакчы бүдүрүлгелерниң бирээзинге коммунал ажыл-агый чери хамаарыжыр. Он бирги беш чылдың баштайгызының бирги кварталының планныг онаалдазын, социалистиг хүлээлгезин коллектив бүрүн күүсеткен. Чурттакчы чонга коммунал ачы-дузазын чедирериниң бирги кварталда планны 105,3 хуу күүсеттинген. Адырлар айы-биле калбарган социалистиг чарыштың бирги черинниң планныг онаалдазын 110 хуу күүсеткен хел-чуур черниң коллективи үелээн дараазындаазын — чүнар-бажыңның, залчылар бажыңының ажылдакчылары түс-туста алган.

Социалистиг хүлээлге күүсеттинген, план ажыр боттаган, 9050 рубльдиң ачы-дузазы чонга чедиртинген. Ынчангаш 1981 чылдың бирги чартыында чурттакчы чонга ачы-дуза чедиреринин планныг онаалдазын районнуң ажыл-агыйының ажылдакчылары хуусаа бетинде 104,4 хуу боттандырган.

Он бирги беш чылдың баштайгызында чурттакчылыг черлериниң чаагайжыдылгазының талазы-биле улуг хемчээлдиг ажыллар кыллыпары көрдүнген. Ынчангаш коллективтиң 1981 чылда социалистиг хүлээлгезинде чаагайжыдылга талазы-биле чамдык хемчегler көрдүнген. Чаагайжыдылгага ажыллаар бригаданы тускайдаан. Олар кудумчуларда тарымал үнүштериниң ажаалда, суггарылгазын кичээнгейде алган.

Чартык чылда чаагайжыдылгада көрдүнген хемчеглерни коллектив багай эвес күүсеткен. Чижээ, коммунал ажыл-агый черинниң тускайлаан бригадазы район төвүнде Эрзин суурнуң кудумчуларында 1000 погон-метр штакетниктиг тургускан. Чыл дургузунда маңаа 1500 погон-метр штакетниктиг чаартты кылыры көрдүнген. Коллектив ол хүлээлгезин чедиишкинниг боттандырып турар болгаш оны бүрүн күүседиринге бүзүреледиг.

Эрткен чазын суурнуң кудумчуларынга, албан организациялар девискээрниге 2500 тарымал үнүштерни немей олурткан. Оларның ажаалда-суггарылгазын доктаамал чорудуп турар. Чартык чылдың дургузунда Эрзин суурга 2000 рубльдиң шимелде-каасталга ажылдарын кылып, көскү агитацияларны таарткан.

Коллективтиң чартык чылда күш-ажылчы бедик көргүзүлерлиг ажыллаанынга мурнакчыларының үлүг улуг. Чижээ, күш-ажылдың хоочуну З. Н. Ламажап, Н. М. Кыргыс, А. Д. Нурзет, А. С. Моргуй олар 1981 чылдың бирги чартыында хууда социалистиг хүлээлгелерин эки күүсеткеиер.

З. КУУЛАР.

МАЛЧЫННАРНЫҢ ЧЕДИИШКИНИ

КЫЗЫЛ-МАЖАЛЫК. (Телефон-биле). Он бирги беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш Барыын-Хемчик районнуң малчыннары шалыпчы ажылдап турарлар. Оон түңнелинде 1981 чылдың баштайгы чартыында күрүнеге сүт, дүн садарының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүсеткен.

Районнуң сүт-бараан фермаларының ажыл-ишчилери чартык чылда 580 тонна сүт садар тургаш, июнь 26-да күүсеткен. Ажыл-агыйлардан «Хемчик» совхоз эки көргүзүгнү чедип алган. Күрүнеге 95 тонна сүт садар тургаш, 126 тонна чедирген.

Ажыл-агыйлар чартын чылда 80 тонна дүк садар планын 5 тоннага ажыр күүсеткен. «Барлык» биле «Шекпээр» совхозтар найызы-даа 15 тонна дүк садар тургаш, 18 тоннаны дужаап, бердинген онаалданы ажыр боттандырганнар.

А. БЕГЗИН-ООЛ, «Шынның» корр.

ФИНЛЯНДИЯНЫҢ «СУОМЕН СОЦИАЛИДЕМОКРААТТЫ» СОЛУНУНУҢ КОРРЕСПОНДЕНТИЗИНИҢ АЙТЫРЫГЛАРЫНГА Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ ХАРЫЫЛАРЫ

Айтырыг: Соңгу Европаның районунга ядролуг чепсектен хостуг зонаны тургузуның идеязын совлгу үеде өл районнуң чурттарында идепкейлиг чугаалажып көрүп турар. Бир эвес ындыг зонаны тургузары болдунар болза, ону Совет Эвилели канчаар көрүп турар ирги?

Харыы: Ядролуг чепсек чок зоналарны тургузарының аргазы-биле боттарының айыыл чок чоруун быжыглаар, ядролуг дайынны болдурбазы чедип алдынмаан таварылгада оон халаптыг уражуктарындан кайдыг-бир хемчээлге боттарын камгалаар дээш делегейниң өнзы-бүрү районнарының улустарының түткүлү биске биддингир.

Соңгу Европаны ядролуг чепсек чок зона болдурар дугайында саналды болунуң түүлүг деп көрүп турарының дугайында Совет Эвилели тодаргай медеглээн болгай. Чонг ядролуг вулканның шуут-да кырында чурттап турар Барыын Европаны бодаарга, бо черде өдүмнүг ол чепсек амдыында чок. Соңгу Европаның ядролуг чепсек чок байдалын быжыглаар болгаш болур-чогуурулар-биле дурүмнүдер болза, чугаажок-да, эки болур иинк.

Ядролуг чепсек чок зонаның киржикчилери болуп, тодаргайларга ядролуг чепсекти бүдүрериниден, садыш алырындан, боттарының девискээрлеринге тургузарындан ойталаар Соңгу Европаның чурттарынга удур ядролуг чепсекти ажыглавас дугайында хүлээлгени алырынга Совет Эвилели белеп. Совет Эвилелиниң ынаар магадылалын оон киржилгези-биле хөй талалыг дугуржулганы азы зонаның киржикчилери чурттарының иштинден чурт бүрүүзү-биле ийи талалыг дугуржулгаларны кылырының аргазы-биле быжыглап болур. Кайы-даа үеде ону кылырынга белениивисти база катап демделген каайн. НАТО-нуң ядролуг чепсектиг күрүнелериниң талазындан база ындыг хевирлиг магадылалдарны оларга бээр болза, ол зонаны тургузарының ужур-дузазы оон киржикчилеринге ам бүрүн ажыктыг болуру чугаажок болбайн.

Айтырыг: Зонага чоок бодунуң девискээрниге хамаарыштыр немелде чамдык хүдээлгелерни алырынга ССРЭ-ниң чөнчээрежири ядролуг чепсек чок зонаны тургузарынга дузалаар ийик деп бодал ол зонага киреринге хамаарыштыр Скандинавия чурттарынга чугаалажышкынарының үезинде илергейлеттинген. Аңаа идеген болур ирги бе?

Харыы: Зонага киргеп чурттарга удур ядролуг чепсекти ажыглавазының магадылалдары — ол чурттарга кол болгаш чугаажок-ла эң чугула хүлээлге-дир, ынчыг хүлээлгени алырынга Совет Эвилели белеп. Ынчангаш Европаның соңгу үеде ядролуг чепсек чок зонага чоок районда бистиң бодувустуң девискээривиске хамаарыштыр оске чамдык хемчеглер дугайында айтырыгны чугаалажып көрүнүң аргаларын ол хүлээлге чайлатпайн турар. Совет Эвилели ол айтырыгны аңаа соңуургалдыг чурттар-биле чугаалажып көрүнге белеп.

ТЕРГИИН ЭКИ АЖЫЛДААНЫ БОЛГАШ ӨӨРЕНГЕНИ ДЭЭШ

«Коммунистиг тургузуушкун — мырыңай-ла чаа херектир. Бистиң аныяктарывыстың мурнугга ол ажыл-херек күжүн шенээринин делгем оруун ажылдып турар». СЭКП ТК-ның Чиргинге секретары Л. И. Брежневтиң сөглээн ол сөстери партияның кыйгырыынга ажыл-ижи-биле харыылап турар Советтер чуртунуң аныяктарының чүректерин хайыктырыпкан. Бедик бүзүрелдиг шынжыктырбышаан, совет ооллар болгаш кыстар хамыктын берге дээш черлерге, көдүлүүшкүн, кыптыгыышкын, сорук киришкин, дыңзыг болгаш биллиинг аныяк холлар онза херектиг черлерге кезээле чеде бээр.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының Бирги оралакчызы В. В. Кузнецов студентилер отрядтарының бодук киржикчилеринге болгаш организакчыларынга ССР Эвилелиниң орденнерин болгаш медальларын июнь 26-да Кремльге тывыскан.

Студентилерге, техникумнар сургуулдарынга, дээди өөредилге черлериниң аспирантыларынга болгаш башкыларынга, комсомол ажылдакчыларынга Күш-ажылдың Кызыл Туң, Улустарның Найыралы «Хүндүлелиин Демдээ» орденнерин, «Күш-ажылчы эвес-мааданыңлыг чоруу дээш» болгаш «Күш-ажылчы шилгарал дээш» деп медальларны тывыскан. Оны беш чылда студентилер отрядтарының составынга чедип алган будүүлгечи бедик көргүзүглери дээш база өөредилгеге, эртем болгаш хөй-иниги ажылынга чедиишкиннери дээш оларга ол шаңналдарны тывыскан.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шинтпирлерин боттандырары партияның, комсомолдуң, бүтү улустуң кол хереэ апарган деп, шаңналдарны тыпсып тура, Б. В. Кузнецов чугаалаан. Он бирги беш чылдың баштайгы чылының онаалдаларын күүседир талазы-биле практиктиг ажыл бүрү чурттуң чер болганында эң кадбак нептереэн. Партияның планнарын херек кырында боттандырар талазы-биле бүтү чонуң калбарган демнелиниң мурнуу одуруунда бистиң кайгамчыктыг совет аныяктарывыс чоруп турар ол факт оныа өөрүнчүт-дүр.

Ажыллың хемчээлдери болгаш өндүр чаагайы аныяктарның сагыш-сеткилинге таарышкан болгаш онаалдалар берге-даа бол, ону олар күүсеткип шылаарлар. Совет аныяктарның алдарлыг эгелээшкиннериниң аразында —студентилер отрядтарының эки-турачы күш-ажылчы, патриотчу шимчээшкин кирип турар.

Чүгле онгу беш чыл планының чылдарында безин студентилерниң шалыпчы киржикчилеринге бистиң экономикалрыстың БАМ болгаш КамАЗ, «Атоммаш» болгаш Саяи-Шушенск ГЭС, Оскольскиниң электрометаллургия комбинады болгаш Усть-Илимни ыяш-үлетпүр комплекизи ышкаш ындыг улуг тудугларның ажылдарынга идепкейлиг киришкеннер. Студентилерниң отрядтары Кара эвес хорзунуг зонаның, Сибирьниң, Ыраккы Чөөн чүктүң шалыпчы тудугларында, бистиң үезистиң оске-даа он-он болгаш чүс-чүс улуг-биче будүүлгелериниде болгаш тудугларында ыяштыгышкыныңг, инициативни ажыллаан турарлар.

Бодунуң алыс будүүжүнүн талазы-биле дайынчы, характеринин талазы-биле эң-не тургузукчу студент отрядтарның шимчээшкинин бистин совет характеривистин болгаш амыдыралывыстың хевирлериниң мозу-шыкарлыын илергейлеп тураар-дыр деп, В. В. Кузнецов демделээн. Ол шимчээшкинни бистин партиявые аныктарның коммунистиг киржизидилгезинин эки школазы кылдыр бүрүн барымдаалыг санаан турар. Студент отрядтарның организакчыларының, комсомол удуртукчуларының сорулгазы— бо чылын эгелеп турар ушкү, күш-ажылды семестр боттарының ажыл-херээн билир, бодуунун Төрээн чуртун камгалаарынга иезээле белеп, политика талазы-биле идепкейлиг киржизилеринин, салгалын киржизидерииге идепкейлиг идигин бээр кылдыр болдунар-ла бүгү чүүлдерин ыны кылыры болур. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң айтыышкыны, бистин партиявыстың, СЭКП ТК-ның Чиргинге секретары Л. И. Брежневтиң чагыы ындыг болгай.

Тайбының алыс үнезин совет киржилер дыка эки билир, социалистиг тургузуушкуунуң планнарын херек кырында боттандырарынга оон кайгамчык чугула ужур-дузазын билип турар деп, В. В. Кузнецов демделээн. Ол шимчээшкинни бистин партиявые аныктарның коммунистиг киржизидилгезинин эки школазы кылдыр бүрүн бар

Бөгүн — Совет аныяктар хүну

ПАРТИЯНЫҢ ХЕРЭЭНГЕ ШЫНЧЫ

Совет аныяктар — бистиң Төрээн чуртувустуң келир үезин. Бүгү совет оолдар, кыстар шыкаш, бистиң республиканың комсомолчу-аныяктары бо чылдагы байырлалын СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлериниг сорук киргип улуг кодурлүүшкүн-биле утказынар. Олар ССРЭ-ниң Дээди Совединиң онгу чыыжының бешки сессиязыга СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң чугаазын болгаш делегейниң парламентилериниг болгаш улустарыга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Кыйгырыын изин-биле чүүлдүзүнүп детквишаан, партияның херээнге шынчызын база катап илергейлеп турар.

Оон бир кескү чижээ, «Он бирги беш чылга—аныяктарның шалыпчы күш-ажылын, билиин, инициативазын болгаш чогаадыкчы чоруун бараалгадыр!» деп патриотчу шимчээшкинге оларның идепкейлиг киржилгези болур. В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың бодүүн рудалар болбаазырадыр цегниин № 1, 4, 5 эзлеглериниң комсомолчу-аныяктар коллективтери, «Тыва кобальт» комбинатта М. Глазыриниң, Е. Ефименконуң удурткан бригадалары, Кызыл даараныга фабриказында В. Шевченконуң удурткаы № 2, Улуг-Хемниң райулеттүр комбинадының мебель цегинде В. Намчылдың, республика типографиязының депterлээр цегинде Л. Сермавкинаның чуртканы бригадалар, «Тыва тудуг» трестиң № 48 тудуг эргелелинде дагдыныкчылар Е. С. Бизяева, Р. Ф. Григорович, М. В. Сафронова, В. Б. Борбак-оол, Н. Оюн олар баштаан штукатур-малярлар коллективтери, Тураанны «Сельхозтехника» салбырында А. Сараскин, Садыг министерствозунуң АТБ-зинде Н. Нефедов, Кызылдың № 2 АТБ-зинде Г. Волошин баштаан бригадалар, «Тес-Хемниң «Чодураа» совхозунуң Хираал-Тей, «Тээли» совхозтуң Ээр-Хавак, СБФ-лери, Кызылдың «Детский мир» болгаш № 32 магазиннеринде комсомолчу-аныяктар коллективтери. Эрзиниң «Нарын» совхозунуң № 3, 4 хойжу бригадалары, еске-даа аныяктар коллективтери социалистиг чарышка бедик көргүзүлгелерни чедип ап келгеи.

«Большевик» совхозтуң хойжузу В. Куулар, «Октябрь 30 чылы» совхозтуң механизатору О. Монгуш, «Коммунизмниң херели», «Енисей» совхозтарның саанчылары И. Очур, Н. Притворова, Тураның човунуң амыдырал хандырылга комбинадында хеп бижарының мастери Л. Чиркова, «Сукпак» совхозтуң човаачылары В. Хорошкин, С. Топоев олар ышкаш он-он мурнакчыларга Тыванын комсомолу чоргаарланып турар.

Партияның болгаш Ленинчи комсомолдуң кыйгырыы-биле аныяк эътузиасчылар улус ажыл-агыйының чугула объектилерии тудуп, онгу беш чылдың планның онаалдаларын күүседириите күш-ажылчы тиилелгелерии чедип алганнар. Студентилерниң тудуг отрядтарының дайынчылары, школаларның үстүкү классчыларының күш-ажыл каттыжышкынарының киржикчилери өөредилгезин шалыпчы күш-ажыл-биле холбап, онгу беш чылда 35 миллион рубль ажыт түүнүг ажылдарны боттандырган.

Он бирги беш чылда студентилерниң тудуг отрядтары, школачыларның күш-ажыл каттыжышкынарының шынар составы улам экижээн. 3 муң ажыг дайынчылыг студентилерии 55 отряды, 14 муң ажыг киржикчилиг школачыларның 321 күш-ажыл каттыжышкынары күш-ажылчы чайгы улдуцну организастыг эгелээннер. Бистиң республикадан Краснодар крайже 460 дайынчылар, Волгоград областе—130 кижи, БАМ-ның тудуунче 50 кижи Совет аныяктар хүнүнүң мурнуу чарыында аътланыпкаанар. Бүгү-эвилелдиң ол шалыпчы эвлүүзиите киржири оолдар, кыстарга, школачы аныяктарга ёзулуг байырлал болуп, үр үеде уттуулурбас. Чайгы күш-ажылчы улдуцга аныяктарның киржилгези улам быжыглып, калбарзын дээш бүгү-ле чүүлдерии кылыр ужурлуг бис.

Аныяктарның эртем-техниктиг чогаадылгазының 10 муң ажыг киржикчилери бүдүрүлгениң ажыктыы болгаш ажылдың шынары дээш демиселде хаара туттунган. Онгу беш чылда олар улус ажыл-агыйында 1,5 миллиов ажыг рубльдиң камналгазын чедип алыр арганы берген.

Субботниктерге киржилге — аныяктарга күш-ажылчы ёзулуг байырлал. Республиканың комсомолчу-аныяктар субботнигинге бо чылын 20 муң ажыг оолдар, кыстар улуг кодурлүүшкүн-биле киржип, ол хүнүү шалыпчы күш-ажылдың хүнү болдурганнар. Олар республиканың тудуг шөлдериите сүт-бараан фермаларыига, цехтерге, кыргызда пунктуларыига, хоорай, суурлар чаагайжыдылгазыига, мал кажааларының, школалар бажыңнарының, культура-чырыдыышкын болгаш уруглар албан черлериниң септелгезиите шалыпчы ёзу-биле ажылдаанар. Субботник үезинде ажылдап алдынган акша-хөреңгини политика база экономика талазы-биле хамаарышпас чорук дээш демиссежип турар чурттарның аныяктарыбиле эп-сеткил каттыштырылгазының фондузуиче шилчидер.

Аныяктарның күш-ажылчы, мөзү-шынар, идей-политиктиг киржизидилгезиите оон ролюн бедидери комсомолдуң эң-не чугула сорулгазы болуп турарын СЭКП-ниң XXVI съездизи айыткан. Съездиниң ол айтыышкынарыига болгаш «Идеологтуг, политика-киржизидилгелиг ажылды улам ыцай экижидер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалыига дүүштүр аныяктарның марксисчи-ленинчи үзел-бодалын хевирлээрии, партияның херээнге шынчы, Төрээн чуртуига кызыгаар чорыынак болурукта, амыдыралчы, идепкейлиг турушка оларны комсомол организацияларының кичээнгейиниң төвүнде туруп турар. Амгы үеде республикада ажылчын аныяктарның 97 хуузу политиктиг болгаш экономиктиг, иниги билиг өөредилгезиниң янзы-бүрү хевирлеринде хаара туттунган.

«СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерии — амыдыралга!» деп Ленинчи зачётка киржилге марксисчи-ленинчи теорияны, партияның төөгүүзүи болгаш политиканың хандыр өөренир, оны коммунистиг тургузуушкуниуң практиказы-биле холбаар, бодуиуи идейлиг бүзүрелии тодаргай ажыл-херектер-биле хынап көөр арганы аныяктарга берип турар. Доктаамал эртап турар ленинчи кичээлдер, иниглел-политиктиг номчулгалар, аттестациялар, иниглел эртемнерииң, ВЛКСМ-ниң болгаш делегейниң аныяктар шимчээшкииниң айтырыгларының талазы-биле студентилериин-ажылдары, үстүкү классчыларның чогаадыкчы конкурстары марксизм-ленинизмни чогаадыкчы ёзу-биле шингээдип алырыига оларга дузалап турар. Ол шыкаш эш Л. И. Брежневтиң «Бичии чер», «Кэтап тургузуушкун», «Кур чер» деп номнары аныяк кижи бүрүзүиге амыдыралдың ёзулуг ханы үткалыг өөредилге номнары апарган.

Республиканың комсомолчулары болгаи аныяктары мурнакчы, идепкейлиг күш болуп, Совет Тываның экономиктиг, политиктиг болгаш культура амыдыралынга идепкейлиг киржип келген. Олар бүдүрүлгени, иниглелдиң болгаш күрүеииң ажыл-херээи башкарарынга хоочуннардан өөренип турарлар. Чижээ, ССРЭ-ниң болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Соведтериниң-бисте депутаттарының бештиң бир хуузу, черчер Соведтериниң депутаттарының 32 хуузу аныяктар. Чүс-чүс оолдар, кыстар партия, профэвилел, комсомол, еске-даа хөй-ниити организацияларының, чогаадыкчы эвилелдериниң болгаш каттыжышкыларның ажылында идепкейлиг киржип турар. «Октябрь 30 чылы» совхозтуң хойжузу К. Хеймерек, В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың бөдүүи рудалар болбаазырадыр цегииик улуг регулировщиги Н. Сарыглар, Тес-Хемниң «Чодураа» совхозунуң саанчызы О. Баткар, Эрзиниң «Нарын» совхозунуң хойжузу Ленинчи комсомолдуң шаңналының лауреады А. Баиова, Тураның «Сельхозтехника» салбырының човаачызы А. Сараскин олар ышкаш аныяк депутаттар күрүеииң ажыл-херээн башкарар улуг ажыл-херекти күш-ажыл-биле холбаштырып, хоорүн салгалдың төлептиг садгакчылары болу бергеиер.

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың доктаамал сагыш салыышкынының ачызында Совет Тываның оолдар, кыстары өөрүшкүлүг, аас-кежиктиг ажылдап, чурттап, боттарының хөй-ниитичи идепкейин үлередиринге, эртем-билигини чедип алырынга, мергежилди шилип алырынга, эки дыштанырынга болгаш бүгү салым-чаяанын хөгжүдеринге кызыгаар чок делгем аргалар-лыг болуп турар деп бөгүи бүрүи эге-биле чугаалаар ужурлуг бис.

Республиканың аныяктарының мурнунда шиитпирлеве чогуур айтырыглар ам-даа хөй. Аныяктарның иштинде корумчурум үрээшкиннери-биле демиселдя күштелдирер, идей-киижизидилгелиг ажылды чогуур деиелеге тургузар, аныяктарның хостуг шагын, культурлуг дыштанылгазын чөп организастаар, оолдар, кыстарның киижизидилгезиниң чаа-чаа аргаларын ажылазы комсомол организацияларының чугула сорулгазы болуп турар.

З. ОНДАР,
ВЛКСМ Тыва обкомунуң секретары.

МЕРГЕЖИЛДИҢ ТЕРГИИННЕРИ

Кызыл садыгның магазиннеринге аныяк садыгжыларның профессионал мергежилиг бедидери-биле «Эң эки аныяк садыгжы» ат дээш конкурстарны эрттиреры чаячыл апарган. 1981 чылда «Эң эки аныяк садыгжы» ат дээш аныяк садыгжыларның конкурузу «Саян» универмагынга болуп эрткен. Конкурска 13 садыгжы киржип, профессионал мергежилиниң талазы-биле хүжүт тенешкен.

Конкурстуң негелделери нарын: садыгжының мергежилиге хамаарышкан викторинаның айтырыгларынга шын харыылаан, кижи бүрүзү бодунуң даараан хевин кедип, чыылганнарга бараалгадыр, белеткээн аътчемин делгелгелерге салыр, ырлаар, шуулктээр. Аныяк садыгжылар конкурстуң негелделерин эки күүседип эгелээн. «Саян» универмагының парфюмерия килдизиниң эргелекчизи Г. Люшакова конкурска эшеөрүп мурнаа. 1981 чылдың «Эң эки аныяк садыгжызы» атты чедип алган. Аиаа бирги чергенин дипломуун тывыскан. Маргылаанның ийити, ушку черии Т. Комбу биле О. Иконникова олар алган. Садыгжы Р. Куигалай конкурстуң эң аныяк киржикчизи болган.

Л. КОСТЮКОВА.

ЧУРУКТАРДА: конкурстуң тиилекчизи Г. Люшакова; маргылдаа үезинде.
В. ШАЙФУЛИННИҢ фотолары.

Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилге чылы доозулгаи

ТҮҢНЕЛ БАГАЙ ЭВЕС

Ажылчы чонну коммунистиг ёзугга киижизидериге СЭКП Төп Комитединиң «Идеологтуг, политика-киижизидилгелиг ажылды улам ыцай экижидер дугайында» доктаалы партияның бүгү идеологтуг ажылының чугула документ болган.

Совхозта политиктиг болгаи экономиктиг өөредилгеиин системазында чаа дуржулга немежип, чамдык эки ажылдар кылдыиган.

1980-1981 өөредилге чылында партияның политиктиг болгаи экономиктиг өөредилгезиниң 19 школазынга 536 дыиакчы хаара туттунган.

Партия комитеди өөредилге эгелээр мурнуида школалар айны-биле дыиакчыларның дидзыыи тургускаш, пропагандистерии парткомга бадылап турар. Школа бүрүзү 2 пропагандистиг. Баштайгы киҥээлдерии организастыг, чаңгыс черге чыып алгаш, илет-тилдер кылыи турар болгаш эки пропагандистерии, дыиакчыларны өртектиг баравиир, хүндүлүг биижитер-биле шаиаап, мактап келдивис, Түнеел киҥээлдерге ортумак звенолар болгаш теоретиктиг семиариың киржикчилерии зачёттар дужаагаи. Малчыиарга темалар айны-биле беседэ эрттирдивис.

Партияның XXVI съездизиии материалдарынга хамаарышкаи 33 айтырыгга зачёт-тарны июиь 25-ке чедир эрттюгеи.

Партия чырыдыышкыны болгаи экономиктиг база малчыиарга зооветеринарлыг өөредилгелериик совхозта чоруп турарының дугайында партия комитединиң хуралында 2 удаа чугаалажып көргеи. «Чыраа-Бажы» совхозтуң төвүиде экономика кабинединдерии тургускаи. Шупту школаларның киҥээлдериниң эрткенииың медээлерии болгаш ажыл-агыйының киҥээлдерге кээп турганының демдеглелии ескилаап. Совхозтуң мурнакчылары Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Чола Монгуш, Чаш-оол Монгуш, Очур-оол Монгуш болгаш ескелериің дуржулгазының дугайында, партияның XXVI съездизиниг хамаарышкаи болгаш тус-тус коллективтерии социалистиг хүлээлгезии күүсеткениниң дугайында база совхозтуң көргүзүглерии, сан-чурагайларын көргускеи булуннарны кылгылаап. Экономика кабинединиң эргелекчизиниг дыиак коммунист, кол зоотехиик Ө. Куулары партком бадылаан.

Партияның политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгелериин, перспективтиг планнарын кылган, «Чыраа-Бажы» совхозта бүгү ажылчыиарыи экономиктиг өөредилгеге хаара тударының болгаш пропагандист кадрларын белеткелин эде көөрүүн айтырыгларын ында айыткан. Кабинеттерге экономика булуннарының дериишкиннерии чорудары планнаттынган.

Чыраа-Бажы ортумак школада башкыларның теоретиктиг семиарында пропагандист Д. Демчик, Чыраа-Бажының участок эмцелгезиизде пропагандист М. Монгуш, Төп салбырда специалистерии экономиктиг школазының пропагандизи Ш. Куулар киҥээлдерии амыдырал-биле холбап, семиар киҥээлдерге көргүзүг материалдарын ажылап, кызымак ажылдап келгеинер.

Г. КАНЧЫЫР-ООЛ,
совхозта партком секретары.

ХАНЫ БИЛИГЛЕРНИ КӨРГҮСКЕН

«Тыва» совхозтуң партия организациязы бо өөредилге чылында 250 кижини экономиктиг болгаш политиктиг өөредилгеге хаара түткеи. Оларның питтиизеи 25-и түскай артемниглер, 18-и коммунистер. Чүрттакчыларның аразында өөредилгеии оларның түс-түе ажылдап, чүрттап турар черлериниң ажыл-биле организастаан.

Философия өөреиир школага пропагандист Борис Тайын киҥээлеивии эки эртиг-гүл, анна 1981-1985 чылларда болгаш 1990 чылга чедир үеие ССРЭ-ниң экономиктиг база сошиал хөгжүлдезиниң планнарын, КПСС-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерии үзе-шагның эң-не бергезиинде — кылын харлыг, соон кыжын күш-ажылчы тиилелгеии чедип алган: чүс хойга онаштыр 106 хураганны дорукторган. Бо дээрге бистиң районга бо чылын көзүлбээн, а республиканда ховар көргүзүг болур.

Чүс хойлан-на 122 хураган! Эрткен чылын чамдык малчыннар чүс хойлан-на 9-11, а иитизи-биле 34 чедирии тургаи совхозтуң бир хойжузуиуң амгы көргүзүг ол. Районга рекорд тургускаи үн хойжу база-ла Шарануур бригадазында. Ол дээрге хоочуи хойжу, «Күш-ажылчы шылгарал даиш» медалының эзилекчизи Анчы Бызаакайжыр. Оон ыиай чүс хойлан-на 120 хураган алган Сояи Сувак, 118-ти алган Эрензей Дембрел, 116-ны алган Дижитмаа Орүе-оол болгаи ес-ке-даа мурнакчылар ол бригадаза хөй.

Чылдың баштайгы чартының бригадаиың төрүвес хойлуг малчыннары база чеиишкиниг доозуи турар. Бригадада мал бажы эртеем үеде барыкла хорамча чок болган. Чеден кар чоокшулаан Сазы Идамдаи эгелээп, көдээ Совет депутады Шойлак Доопайга, коммунист Саина Өелетке болгаш комсомолчу Зина Кургеиге чедир мурнакчылар мында база бар. Олар күрүеге-ге дужаар хойлариың ортумак демзиизии 45 килограмдаи кудулаттырын шиитпирдеииер.

Шарануурчуи хойжуларының кыргылдага база багай эвес белеткеигеи. Ылаигыя кыргылда пунктузуи суегүнчек эдезиизеи иогаи ширикче солуй тудуп алганы ажылчыннарга тударымчалыг байдалды тургузуп турар. Черле ынчаш пунктуну дераени, каастааны мурнуку чылдардан артык. Минизг черге ажылдаары өөрүнүүг. Хүнде кылыр үлүүн күүсеттейн турар улуетуп барык-за чогу оон база улуг хамаарылгадыг. Өөлет Намзал, Анчы Бызаакай, Сандыкмаа Быжыиы ышкаш будун-чартык, харицдаа ийи улутиу күүсеииг кыргыкчылар улам-йа көвүдеп турар.

Кыргылда пунктузунда 12 хачылыг агрегат бар. Оиу эки ажылдагырга хөл-биле кыргыыр. Он хире кижиниң-биле катай, хүнде 500-600 хой кыргытгыиың турар. Моон ап кээиге, кыргыыр ужурлуг 8000 баш хойиу. Он беш ажыл хүиүиде доозутпар арга бар. Ажыл планында ынчаар көрдүнген-дээ. Оон соонда хураган кыргылдаыиче болгаш хой чуулдазыиче киирер. Ынчангаш бо ажыл июль 1-ге чедир доостур.

Кыргыкчыларда социалистиг чарыш бедик дениидеи организастаттынган. Оон түиеиин беш хонгаш-ла үилүрүп, тиилекчилерии шаиаанмакгап турар. А кымның кайчаар ажылдап турарын көргүзүг самбыразында хүиүүн демдеглеп турар. Бо бүгүиу органнастап, ажыл-ишти улуттуп турар харысалгалыг кижилер мында — бригадир Этигидей Орүс-оол биле зоотехник Валентина Быжаакай. Оларның болгаш бригаданың кежигүнериниң демниг ажылының ачызында Шарануурчуи хойжу бригадазының планныг онаалдалары болгаш социалистиг хүдөлгелери золдур болгаш ажыр хүүсеттиилер дээрээиге чиганиниг түрбас.

З. УЛЗАҢ-ООЛ.

ЧАЙЛАГНЫҢ ЧААГАЙЫН

1. ОРУК

Июньиуң кааң хүиеринииң бирээзи. Дээрии хиидиинде хир чок. Дал дүшү четкелек, а мээи өөрүм аътгаиыптарынга белеи: мал эмчизи Тамара Ханаевианың эм-таны барбада суктунган, оон ап чоруур ижикдежээ, аяк-савазы, аъш-чеми машинада чүдүртүиген; салбыр эргелекчизи Доой Норбу-Самбуевичиниң малчыиарга чедирер солун-сеткүүлү, оларга үлээр акша-шалыны шыгжаттынган. База катап хынаттынгаи, Час-Адыр кайы сеи дээш, хапкан бис.

Кады чораан өөрүм Тамара Анай биле Доой Саяи. «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хаяның салбырының ажылдакчылары дээрзин чугаалап каайи. Оларның-биле кады белеи эвес орукту эртим. Ылаигыя Барлыктың Казар-Боом кызаазын эртеи берге болду. Кедээ талазы — чалым хаи, иштии талазы — кадыр эрик. Эриктиг чудуктар-биле дескилеп тургаидаа болза, каш кезек черии чаъс суу кооргалдап каапкаи, машина бичии-ле дайгактаар болза..., Бо озалдыг орукту «Барлык» совхоз кылыр ужурлут. Аътты, чадат улустуи, мал-маганның болгаш машинатехникаиың шуужар чери бо болгай

Час-Адыр аксын көвүргүлеп кешкеи соонда, узуи дөиш келир. Ол база-ла берге орук, чаъс-чаашкын соонда олаи чоруурун белеи эвес. Бо болгаш еске-даа черлерде оруктарны эле кылыры, септээри иегеттиниң турар.

2. БАШТАЙ УЖУРАШКАН МАЛЧЫНЫМ

Бижиктиг-Хаяның хойжу бригадазының бригадири Сайчак Чакыи биле иида мурнакчы хойжу Хомушку Болатка орук ара ужуражы бердивис. Бригадир тайгага үш хонган болду, ам залын көжүүп алыр дээш, бадын бар чыдар. Оон аъды чок боорга, Болатты: оиу машина таварышкыже дөгүдүп чорууру бо.

Болат бичизиидеи-не ада-иезиите дузалажып, мал малдаарының чажыттарын биле берген. Ынчангаш бедик көргүзүглерии үргүлүү чедип ап келген. Эрткен чылын үүс хойга онаштыр 109 хураганы дорукторган.

— Ишкээр ховуда каандаан дээрдеи бакса, бо хем баштары тайгаларда оът ажок-тур. Черле чылдың ыидыг ийии, оиу билир болгаш, хоюмну анна семиртир кижи мен — деп, Болат чугаалап ор.

Болат бо чылын бир хойга онаштыр 2,8 килограмм дүк кыргыыр планныг. Оиу 3 килограмм чедирерии хүлээиген. Кыргылда эгелээрге, хүлээлгеиии канчаар күүсеттингеии билдиие бээр.

Үк хойжу Эрзин районнуи келээ ишчилериниң кыйгырыыбиле танышкаш, кыштаның сентелгезии май айда-ла доозуп алган. Ам мал чемии белеткээри арткан.

3. ЧАЙЛАГГА ХУРАЛ

Бижиктиг-Хаяның хойжулары Час-Адырга дөрт чыл бурунгаар чайлаглап эгелээн. Мында ам кыргыыр пунктуиуг, ынчаргы кыргыыр пунктуиуг, Ынаргыда кыргылда пунктуиуи ортаа черинде, Ынаргыда кыргылда пунктуиуи ортаа черинде, Ынаргыда кыргылда пунктуиуи ортаа черинде

КӨРГҮЗҮҮЛЕР КАНЧАП ЭКИЖЭЭНИЛ?

Партиянын амыдырал

БЕДИК ҮНЕЛЭЭШКИН

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң сессиязынга Л. И. Брежневтиң чугаазын база делегейниң парламентилеринге болгаш улустарынга ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Кыйгырыын кижи төрелгетинни термоядролуг халаптан чайладыруннче база дайынны маргылдаалыг айтырыгларны шиитпирээрикиниң аргазын болдурбазынче угланган кайгамчык улуг ужурдузалыг документилер кылдыр делегейниң парлаалгазы бодизиле үнелеп турар. Ам делегейде болуушкуннарның байдалы дайын айыылын чайладыр болгаш делегейниң айыыл чон чоруун быжыглаар дээш немелде чаа күженнишкиннерни негеп турар деп, «Нойес дойчланд» (ГДР) солун бижээн. СЭКП-ниң XXVI съездизинге кыскан ол түңнел Леонид Ильич Брежневтиң чугаазында база делегейниң парламентилеринге болгаш улустарынга Кыйгырыгда улам чаазы-биле бузурелдиг бадыткаттынган. Тайбыңкы хандыграры Совет күрүнеминиң даштыкы политиказының дээди сорулгазы болуп келген, болуп турар болгаш болуп артар-даа деп. ГСЧП ТК-ниң органы онзалап демдеглээн. Чугаалажыышкынаар ыылырынче Совет Эвилели база катап ыйгырган, ынчаарга чугаалажыышкынаар ыылырынче Совет Эвилели база катап ыйгырган, ынчаарга чугаала-

Бээр-Хавак фермазы бо-ла болгай. Эглип-эглип бады келген бичежек хавахтар баарыда ферма төвүн түткен. Мырнай хову ортузунда, ол-бо таваарларны хара-кара хараганнарлыг кадар өөттүг шөлдер ужу-кыдыы көзүлбес кылдыр шөйлүп чоруй барган. Тараа, кукуруза, мал чеми тарыыр шөлдер, одарлар делгем. Мыйыстыг бода малдың өзүлүг-ла ораны.

Маңаа каш катап чоруп, фермаңың ажыл-ижи, амыдыралы-биле танышкан мен. Бо удаада база-ла аңаа бардым.

Ферманың коллективи онгу беш чылдың планның онаалдазын дөрт чыл он бир айда күүсеткен. Ферма 1980 чылда бир инекке онаалыр 1799 килограмм сүттү саап алган. Бо чылдың биргы кварталында күрүнеге 96 тонна сүт садар планын күүсеткен. Ол күш-ажылчы чедиишкиннери канчап чедип ап турарын фермада партия организациязының секретары, саанчы Роза Хертековна Билчейден соонуургап айтырдывыс.

—Тоску беш чылда бистиң көргүзүүлеривис мурнакыдыңдан элээн экижээп-даа болза планнап турганывыска четпейн барган чүве. Ынчангаш онгу беш чылда республиканың мурнакы сүт-бүрээн ферма-ларының деңнелинге чедир ажылдаар кол соруланы салган бис — деп, ол чугаалайдыр.

Шак мындыг берге болгаш харыысалгалыг айтырыгны кедүрүп үндүрүп кээрге, аңаа чамдык кижилер удуралып үнгеп. Оът-сиген элбек районнар дег сиген, чылыс бар эвес, күс, кыш, час дургузуунда канчап инектерни тургузу азырааар бис, хоозуп хазаапкын болбас чүве бе мооңар сүт дигилеп, дедир сургаарлар тургулаак. Бо айтырыгны партия түралыга чугаалажыр. СЭКП-ниң XXV съезлизинин, шиитпирлеринге дүүштүр чылыг ажылдарның тодаргай хемчеглерин ажылдап кылган. Мурнакчы фермаларның деңнелинге чедир ажылдап болурунуң бүгү аргалары, курлавырлары барын коммунистер саналынга бирдеп бирээ чокка санай чугаалаан.

Хуралга болган саналдарны, шүгүмүүлдерни амыдыралга боттандырары-биле хемчеглерни кыска хуусада ажылдап кылгаш, ниити хуралга бадылаан.

Ферманың мурнунда салдынган соңгаарлаттынмас сорулгаларны боттандырары-биле партия организациязының дайынчы арга-шинээн, коммунистериң авангардчы ролюн белидериңче, үндүрген шиитпирлеринге күүселдезин хынаарыңче, ажыл-ишчилериң ортузунга идеолоштуг, политика-кижизидилгелиг ажылды экижидериңче партия организациязы кол ынаажээгейни угландырган.

Коммунистерни кижизидериниң школазы — партия хуралларын белеткээрин болгаш эрттиреринге экижидер дээш партбюро кандыг ажылдарны чорудуп турарын айтырдывыс.

—Партбюроның ажылында ол кол черни эелеп турар. Хуралга чугаалажыр айтырыгны баш бурүңгаар дыңнамалыг белеткээр чаңчылдыг бис. Аңаа чүгле партбюро кежигүнери эвес, коммунистерниң шупту-зуун эвилеп бүгүаар кииришпирни келген. Олар нарушийжи даалганы дарыысалгалыы-биле күүседип турар. Шах ынчаар белеткеп алырга, чедер, четпестерни бүрүнү-биле клередир, моон соңгаар чедиишкиннег ажылдаарыга дузалаар — деп, партбюро секретары кыска тайылбыр берди.

СЭКП Уставының негелделерин күүседип турарының дугайында коммунистерниң отчеттарын, дыңнадыгларын партия хуралдарынга, партбюрога доктаамал ап турары оларның даалдырган ажылхерээнге харыысалгазын улам бедиткен болгаш ферманың ажылын экижидиринге дээштиг саналдарын чедирген. Хуралга коммунистиң ажылнажин, амыдыралын, өөредилгезин, хөй-иниттиниң ажылынга киржилгезин, сагылга-чүрүмүн, үргуларының кижизидилгезин, партийжи даалганы канчаар күүседип турарын сайгарып көөр. Бир эвес эки ажылдап турар болза, ону канчап чедип ап турарының арга-дүржүлгазын чугаалап бээр. Ол өскелерге ажыктыг. Четпестерни клередир, ону эдип алырының сүмелерни бээр, дараазында хуралга оон күүселдезинин дугайында коммунистерниң дыңнадының алырын партбюро чүрүмүткен. Соңгу үеде коммунистер ферма эргелекчизи Матпак Норбунуң, хөрээженнер чөвүлелиниң даргазы Күүлар Чылбактың, комсомол эе организациязының секретары Хомушку Севилдиң болгаш өскелерниң-даа отчеттарын, дыңнадыгларын алган.

Коммунистер кол кичээнгейин сүт саалдазын көвүдеринге, ажыл-ишчилериң амыдырад-чурттаалазының байдалын экижидеринге угландырган. Кылдыңган ажылдар-биле черселештир ферманың ажылында четпестерни саналбергенвер клереткен. Инектерниң ажаалда, чемгерилгезинде, чамдык саанчыларның ажылында бар четпестерни, ферма эргелекчизиниң талазындан удуртулганы, негелдени кошкатканың аңаа айыткаш, ону кыска хуусада экижидерин М. Норбуга дааскан.

Коллективте профэвилел, комсомол организацияларлыг, хөрээженнер чөвүлелиниң, депутат болгаш улусчу контроль бөлүктерин шупту-зуун коммунистер баштап турар, оларны дамчыштыр партбюро ажылды удуртуп, доктаал-шиитпирлеринң күүселдезин боттандырып келген.

Фермада депутат бөлүүүн ажылы багай эвес. Оларның идепкейлиг ажылдап турары күүсеттикиген чагыгладан илдең болду. Сөөлгү чылдарда фермада ясли-сад, механизастаттынган инек каажазы, эмнелге пунктузу, маа хевирнин чурттарга бажыңнары туттунган. Ону соңгукчуларның чагыы барымдаалап кылган. Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады Александра Билчей, улус депутаттарының район болгаш көлээ Советиниң депутаттары соңгукчуларга отчеттарын доктаамал берип турар. Роза Билчей аллы чыыштыг улаштыр район Советиниң депутадынга соңгутканы. Районнуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезинин планнарын күүседиринге ол бичә эвес үлүүн киирген.

Шиитпирлер күүселдези дээш негелдени күштелдиргени коммунистериң даанган ажыл-хөрээнге харыысалгазын улам бедиткен, күүсекчи, сагылга-чүрүмүн экижиткен.

Кижилериң биилин бедик болган тудум-на салдынган плакиңг онаалдаларны күүседиринге эң-не идепкейлиг киржип, бүдүүжүүлүг база чогаадыкчы ёзу-биле ажылдаарлар. Коллективте 47 кижи ажылдап турар, оларның иштинде 20 коммунист бар. Оларның шупту-зуун өөредилгезин, ёзу-бүрү хевирлеринде хаара туткан. Политшколаның, зооветөредилгезиниң кичээлдери үзүктел чок эртип келген. Фермада пропагандист техник Б. Д. Дондуп өөредилге материалдарын коллективтиң, районнуң ажылчы чонкарының ажыл-ижи, амыдыралы, моон соңгаргы сорулгалары-биле холбап, көргүзүр материалдарын ажыглап турарындан кичээлдер солуп.

Социалистиг чарыштың эки организастаарынче, оон дээштиниң бедидеринче партбюро сагыш салып келгени эки көргүзүглерни чедип алырынга дузалап турар. Оон мурнакы одуруунга коммунистер чоруп орар. Ферманың саанчыларының, инек кадарчыларының, бызаа ажаакчыларының арасында чарыштың түнелии неделя санында үндүрер, аңаа эки кылдыган ажылды мактап демдеглээш, четпестерни клередир, ону эдип алырының хемчеглерни айтыр. Социалистиг чарыштың тилекчилерин шаңнап-мактаарының хемчеглерин ап турар. Барыын-Хемчикте «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая сүт-бараан фермазы-биле ээр-дажакчылар чарыштыг. Күш-ажылчы чарыштың түнелии квартал санында түнел, кайы бирээзиниң төлөөлери баргаш, ажылы-биле таныжып, арга-дүржүлгазын солчуп турары ажыктыг.

Күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөр дээш шимчээшкин ферманың ажыл-ишчилериниң оргузунда калбарган. Фермага коммунистиг күш-ажылдың коллектив деп бедик атты 1965 чылда тывыскан. Ажыл-ижинге хызымак, амыдыралга төлептиг 24 кажыг, оон иштинден 17 коммунистиг коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп атты тывыскан.

Партбюро плакла айыткан хемчеглерни күүседир дээш ферманың коммунистериниң, бүгү ажыл-ишчилериниң күш-ажылын, билиин, мергежилин олче мобилизастап, онгу беш чылда салдынган сорулгаларны чедиишкиннииг боттандырып шыдаан. Роза Хертековна Билчей он чыл партбюро секретарлап келген биче эвес арга-дүржүлгалыг. Партия хуралдарының доктаал-шиитпирлерин, коммунистериң шүгүмүүлдиг саналдарын амыдыралга боттандырарынга, ферманың ажыл-ижин экижидеринге төлептиг үлүүн ол киирген.

Онгу беш чылда ферма республиканың мурнакчы фермаларының одуруунче киргеп. Коллектив күш-ажылчы чедиишкиннери дээш Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижиң. 1978—1979 чылдарда СЭКП обкомунуң республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, профобл-чөвүделдиң болгаш комсомол обкомунуң дипломнары, ВЛКСМ Төп Комитединиң дөрт ыыпкыл-биле шаңнаткан. Районнуң сүт-бараан фермаларының аразында чарышка доктаамал шаңналдыг черлерни ап турар.

Саанчылар ортузуга социалистиг чарышка Роза Хертековна Билчей бирги черни ээлээн. Онгу беш чылдың сүт саап алырының планын 1979 чылдың июньза күүсеткен. Эрткен чылын бир инектен 2100 килограмм сүт саап алыр бедиткен хүлээлгени алгаш, ноябрьде 2220 килограмм кылдыр ажыр күүсеткен.

Төлептиг ишчи чүгле фермага эвес, районга саанчылар ортузуңа социалистиг чарышка чаңгыс удаа эвес тиилекчи болуп келген. Республиканың мурнакчы саанчызынга саналы берген.

Коммунист Р. Х. Билчейни СЭКП обкомунуң кежигүнүнге үш катап улаштыр соонаны аңаа улуг идегелди, бүзүреллиг көргүзээни болур. Партия обкомунуң пленумнарында, республиканың партия активиниң хуралдарында ол чаңгыс удаа эвес саңал берип, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкуннуң айтырыгларын шиитпирлээринге идепкейлиг киржип келген. Оон ангыда партия обкомунуң берген даалгаларын чедип харыысалгалыы-биле күүседип турар.

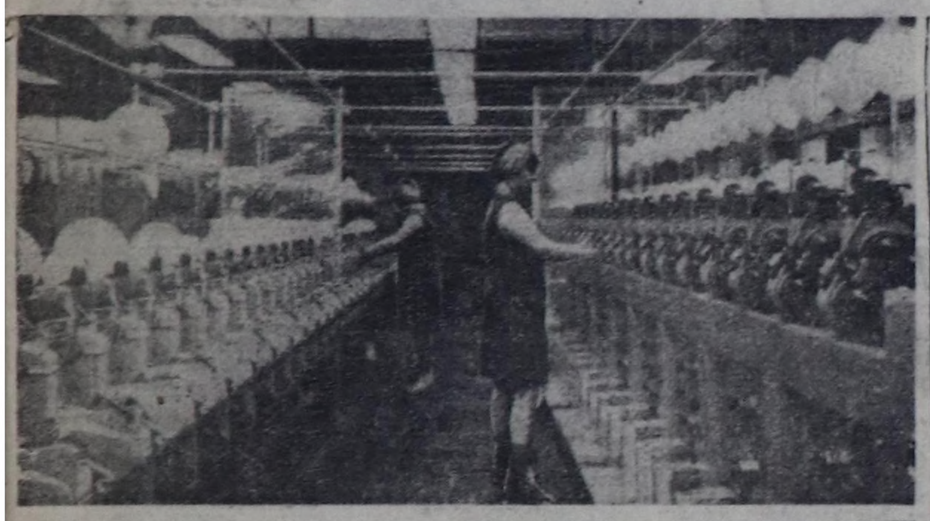
Туруштуг коммунистиң, төлептиг ишчиниң, сагыш човаангыр ненин күш-ажылчы чедиишкиннерин Совет чазак бедии-биле үнелээш, Күш-ажылчы Алдар орденниң III чергезин-биле шаңнаан.

Роза Хертековна Билчей эки ажыл-ижи, хөй-иниттичи ажыл-хорудулгазы-биле үзүп-көрүнүп хүндүткелиг чаалап алган.

Ферманың коллективи СЭКП-ниң XXVI съездизинин шиитпирлеринге дүүштүр социалистиг чарышка чедип ап турар.

Акы-дуңма чурттарда

ВЕНГРИЯ

● ● ●

Чепельдиң пос-тазвы фабриказының продукциязы эки шынары-биле ССРЭ-де база сурагжаан. Бүдүрүлгениң коллективи бо чылын Совет Эвилелинче 1,7 миллион дөрбелчин метр пөстү чорударын хүлээнген.

ЧУРУКТА: бүдүрүлгениң цехтериниң бирээзинде.

Дьёр хоорайның чурттакчызы Кальман Магаши чарыш машиналарының модельдерин кылырынга сонуургалдыг. Оон сөөлгү үш модельдериниң ыракта башкарар дериг-херекселдерни тургускан, олар шакта 120 километр чедир дүргенниг чоруп болур.

ЧУРУКТА: Кальман Магаши бодунуң модельдери-биле.

МТИ—СЭТА-ның фотолазы.

● ● ●

ВЕНАДА УЖУРАЖЫЫШКЫНДА

ВЕНА. Төп Европага чепсектиг күштерни болгаш боо-чепсектерни бот-боттары туе-туузунда кызырарының дугайында чугаалажыышкыннарының киржикчилериниң эдилеглиг пленум хуралы июнь 25-те Венаның Хорфург ордузунга болган, аңаа совет делегациязының баштыны Н. К. Тарасов чүве чугаалаан.

Оон чугаазының утказын журналистерге совет делегациязының төлөөлекчизи таныштырган. Күрүнелериниң чугаалажыышкынарында киржип турар төлөөлекчилериниң кичээнгейин Делегейниң парламентилеринге болгаш улустарынга ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Кыйгырыынче совет делегациязының баштыны углаларган деп, ол чугаалаан. Ол кыйгырыгга тайбыныың салыы-чолдарының болгаш күрүнелериниң аймак чок чоруун талазы-биле ханы сагыш чөвээшкинни илереткен. делегейниң наа даймын боллурбас дээш бүгү чүүлдерни кылырынмың эргежок чугаалаан сөзүглел айтыкан. дайын аймакта чайгамарыкшыл чаңгаларның болдуг чаңы хамыпталгырының аргаларын болгаш чепсек-херекселдерин айыткан.

Боо-чепсектерни эңдере бүдүрери кестүп көрбээн, улуг хемчээлге чедип турарының талазы-биле шыңгыы сагыш чөвээшкинын ССРЭ-ниң Дээди Советиниң илереткен. Массалыг узуткашкынның боо-чепсээн көвүдедир улам-чалап турар. Барыын Европада, оон иштинде Венага чугаалажыышкынарның маңгалынга дүүштүр келир үеделеги кызырлыышкыннарының дезиксээри кылдыр тодаратынган девискээрлерде ядролуг чаа ракеталарның шөлдерин белеткеп турар. Төп Европага ракета-ядролуг чаа чепсектерниң тургузары ол девискээрге боо-чепсектерни зажок мөөнээрин үеэжедиринин дугайында Венада чугаалажыышкынарның кол идепкээ хоора чедирер. ол чугаалажыышкынарга төларгай хүгүржүлгаларны чедип алырын бергедедир япаар дээрин мырынай бидиингир.

Совет Эвилели шериг талазы-биле тергиилелли чедип албайн келген болгаш четип албайн турар дээрзин ССРЭ-ниң Дээди Советиниң бодунуң Кыйгырыкка ыытап шыңгыы-мелегээри. Ол боо-чепсектерни эңдере будуреринин чаа ескүдүүшкүнериниң эгелекчизи болбаан болгаш болбас-даа. Маргылдаалыг ашыырыглар чеже-даа чидиг болгаш нарын болза, ам одурлы шиитпирлээриниң оон өске үзээн-сарыылдыг аргазы чок. Чугаалажыышкынналардан ангыда, чаңгыс-да бар арганы хилис эртирип болбас ужурлуг. Чугаалажыышкынарга чидирген дүп бүрүзүнде дайын аймалы үгедып турар дээрзин, чугаалажыышкынарда чаңгыс көрге таптаашкын-биле, дешилге чок чорук-биле улустар, эптезин шыхаас дээрзин медерел билири эргежок чугула. Ук ынанвас.

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Кыйгырыы Төп Европага чепсектиг күштерни болгаш боо-чепсектерни бот-боттары туе-туузунда кызырарының дугайында Венада чугаалажыышкынарның кол идепкээ хоора чедирер. ол чугаалажыышкынарга төларгай хүгүржүлгаларны чедип алырын бергедедир япаар дээрзин мырынай бидиингир.

Совет Эвилели шериг талазы-биле тергиилелли чедип албайн келген болгаш четип албайн турар дээрзин ССРЭ-ниң Дээди Советиниң бодунуң Кыйгырыкка ыытап шыңгыы-мелегээри. Ол боо-чепсектерни эңдере будуреринин чаа ескүдүүшкүнериниң эгелекчизи болбаан болгаш болбас-даа. Маргылдаалыг ашыырыглар чеже-даа чидиг болгаш нарын болза, ам одурлы шиитпирлээриниң оон өске үзээн-сарыылдыг аргазы чок.

Чурукчу И. ОВАСАПОВТУҢ плакады.
«Плакат» деп парналга чери.
СЭТА-ныҢ фотохрониказы

ШЫДЫРААЧЫ

Хөл-шыдыраа качыны
Ботвининх дег
Хөлчок көжер кижи-биле
ойнаар дизе,
Амыр эвес улут утаан херек
дээрзин
Айтып сургаан ажыы чүү
боор.
Салым-хуузун, бүгү күжүн
мөөннеп чыгаш.
Чазалажып кирген соонда
тузулунга неткижеге
Чаңгыс базым артказ турар.
Маңаа черле согур душ деп
чүве турбас..
Маргылаанын сөөлгү хүнү
үнүп келди.
Шүглү бердя! Делегейнин
чемпионуун
Шүгген кижи Рига чүрттүг
Таль-дыр-ла!
Шүглүп алгаш, чанып орда
магалыг-дыр.
Солун номиар, эш-көөр суг
дээш... түнү чок дээр.
Чүгле чаңгыс шыдыраага
кезек кала
Чоокшулап чепле, болбас!
Шеглээр херек!
Октаргайда шыдыраалап
артык солун
Оюн-тоглаа тыппас кижи
кайын ол боор!
Баштың мээзи
ажылдаштың могапканда.
Магалыпп дыштандырар
апаар болгай.
«Хостуг шагың чүмү-биле
ажыглап ал.
Хомудал чок тудушкан сен»
дишкен үнмер
Кайын тура кыйгыра бээр.
Ынчалза-даа
Хандыкшаанда корум-турум
ында халыр
Бажыныңга—Ригага көрү-
биле
Баштактанчып, хөөрежип
тургулааннар.
Аяк шайны кудуп алгаш
зартай бээрге
Ала чайгаар шыдыраа-даа
бо-ла келир
Карак тивеш аразында
көрүй каапкаш.
Хамык түве үттүндурар...
Шалаар, тулаар.

Матпа ХОМУШКУ очулдурган.

Бир-ле катап шыдыраачы
кырган аңгүү
Психиатр амчы келгеш
дилег кылган:
— Шымбай бооп-тур. Өөрүп
тур мен... Үүлеп бүттү.
Шыдыраага салымнаныңы
сактып келгеш,
Шыырак шаңнал чедеринге
тигизимээн мен.
От-даа ханчаар, дузалаш
кат, ажым Маша.
Шыдыраага хандыкшааштың
сагып аараан
Он чеди харлыг оолак бар.
улуп берем.
Шынын сөглээйн, «эмнеп»
чалап туруп бердим.
Чемпионнар хааны мен деп
болуп чарлаар.
Чемиш болбас чүведер деп
хөөрегилээр.
Капабланка, Алехиннин
ййилдирзин
Хары утда уткан мен деп
мактангылаар.
Күжүр ажым, кулугурну
сылба шаавыт.
Хүрегенге утаан-сарыыл
эглир магат.
Таль турган каттырыпкан:—
Эртем-помга
Бараалгаарын күзээр ййх
мен:
Та каш хүн мени дилеп
келгенин ол..
Барып-барып ойнай албас.
көш билбес
Баллырбээжек болзак утпас
дөгенчиңнии.
Шыдыраага шымбайыңны
биляр болгаш.
Шылаштайн, өкпе-бааргым
өйүп келдя.
Эмчи ажы мүнгараксап,
ларыы берген.
— Ажым, ол оол мепээ черле
уттурбас-тыр.
..Таль түү боор, сөзүн
эзилээп... Эмнелгеге
Даяртазында чедип келген.
Арыг-сиңир
Соңгаларда чечек-ле хөй:
Аарыг кижээ
Чогумчалыг, таарыжы
кончуг болган.
Эмчи ажы аарыг улус
шинчээ турза,
Эмни эттир ырлыкы черге
Таль болаан:
«Шынын херек. Солуу
дарткан кижи-биле
Шыдыраа-даа ойнаваан мен.
Кандыг чүвел!»
Эжиех хик дээн. Эжи биле
демги оглу
Эдержиппкен бо-ла келген.
Чиктии сүртей,
Даалай хизес, тоор-сестир
чүве чок оол
Далаш чокка базып келгеш,
савдаплаткан.
Эрем шимчеп, чалгааракса
органызыг-даа,
Эмни эттир, өрүмнээн дег,
кайгагылаан.
— Таныжынар!— дээр орта
демги оглу
Талыга холуун хаан шыкаш
сунар болган.
Аткаар дыраан баштын дүгү
чагыртпастаан.
Алыйгаштын сирбейгилеп
туруп келген..
Арны-бажы чиктии сүргей..
Изиг от дег.
Ажыңнаалыр чартпакен дег
кезе кайгаар—
Ааан эвес, дүлгээзинниг
көрүш болган!..
Аргавымаар! Ынчалза-даа
шилгедексиг.
(«Өршээп көргер, хым-дыр
бо чээ?
Өргүн чокум. Паганини
эвес ййнаан?»)
— Салыр бис бе? Терге
бергеш ойнаксаар мен.
Чаным ыңдыг кижи мен—
деп, оол сөглээн.—
Кадыг сөстер эдикен дээш.
Халас бода аазапкан дээш
ажыммаңар.
Шаап халдап камгаланып
ойнаарымга
Шыдыраанын аг-шерии мени
дыңнаар..
Шалаап, тулаап турупсумээ
—үттурбас мен.
Шыдыраага тиилеттирбес
гений мен мен.
Тергеен ол эже каапкаш.
оон соонда
Теве тутказ, ап каап чыдя..
Тальче көрген:
— Ййн болам берип
каастың ойнаар мен...
—дээн.

Давид КУГУЛЬТИНОВ.

Улай-улай улус уткаш,
демги оолдуң
Ййн караа шагыраан дег
сагындырган..
Улуг эмчи чара кирип:— чок,
чо-ок анар:
Оюн чуруму уревес,—деп,
санал киргеш,
Бодаларыны хөлге катап
тикпилеп каан.
— Бодуңар-ла болгаанар—
дээш, кылчаш кылыр
Оол көргеш, шала коштак
дулумзүрээп—
Ынчалза-даа аалчыны
хунулдээр мен..
Оола-ла аты-биле ойнап
көрзүп...
Ону ажыктыг деп сургаар
мышкажыпай..
Ынча депкеш, оол аажок
шоотказ дег.
Тальдыва шивегейлей
көргүлеп каан:
Таль анаа пешка мышкаш
сагындырган.
«Ынчалза-даа оолда элдеп
соруза бар!
Ында талантыныл демдээ
ндлеп..»
Шак-ла ынчаар Таль
болаан.
Каш удаа улуп порган
Кайгамчыктыг көжүп
көшкен.
Көк дээрден кылыйтып, кээп
Хөлээ тепкен эзер ышкаш.
«Паганини»
Шаап халдаап кириплеткен.
Аттыр-латыр демисежип
эгелээннер..
Аразында он шаа хире
кешту кылган...
Шыдыраанын чемпиону
болаларже
Шыгаагылаан, оюн шала
узаваанда
Кештүп маңаа ылавылап
билип аар дээш,
Хөлчок шыңгыы болангылап
олургулаан.
Канчангаштын көрүлтерге
хепертен-ле
Караанга бо уран көштер
кестүп келген.

(Уламчылыт).

Политиктиг болгаш
экономиктиг өөредилге чылы
доозулган

ТҮҢНЕЛ БАГАЙ ЭВЕС

Ажылчы чоннуң коммунистиг ёзугга кижизидериге СЭКП Теп Комитединиң «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам шкай экижидер дугайында» доктаалы партияның бүгү идеологтуг ажылыңга чугула документ болган.

Совхозта политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң системазында таа дуржулга немежип, чамдык эки ажылдар кылдыңган.

1980-1981 өөредилге чылында партияның политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгезиниң 19 школазынга 536 дыңнакчы хаара туттунган.

Партия комитеди өөредилге эгелээр мурнуда школалар аайы-биле дыңнакчыларның даңзызын тургускаш, пропагандистерни парткомга бадылап турар. Школа бүрүзү 2 пропагандистиг. Баштайгы кичээлдерни организастыг, чаңгыс темага чыгылып

...дерип тургускан. Шупту школаларның кичээлдериниң эртекенииң медээлерин болгаш дыңнакчыларның кичээлдерге кээп турганының демдеглелин аскылаан. Совхозтуң мурнакчылары Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Чола Монгуш, Чаш-оол Монгуш, Очур-оол Монгуш болгаш өскелериниң дуржулгазының дугайында, партияның XXVI съездизинге дамаарышкан болгаш тус-тус коллективтерниң социалистиг хүлээлгезин күүседкенииң дугайында база совхозтуң көргүзүтлерин, сан-чурагайларын көргүскен булуңнарны кылгылаан. Экономика кабинединиң эргелекчизинге дыняк коммунист, кол зоотехник Ө. Кууларны партком бадылаан.

Партияның политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгелериниң перспективтиг планында

ВОЛГОГРАДЧЕ ЧОРУПКАН

Республиканың школачылары чайгы дыштанылгазын солун, хөлүг, ажыктыг кылдыр эрттирип эгелээн. Оларның чамдыктары дыштанылганың болгаш күш-ажылдың лагерьлеринде, а өскелери улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларында ажылдап турар.

Кызылда Ада-чурт дайынынга маадырлыы-биле мечээнерге тураскаадың чанынга Волгоград областың көдээ ажыл-агыйынга үлүг киирер өөренчилерниң күш-ажыл бригазының үдээрининг байырлыг митингизи болган соонда, школачылар автобуктарга олурупкаш, узуг орукче чоруңканнар.

Ол бригада Бай-Тайга, Тандыңы, Эрзин болгаш өскедаа районнарның школаларының 9—10 класстарының 136 өөренчизинден тургустунган. Оларны башкы А. Бойко удуртур.

Адаларның күш-ажылчы болгаш дайынчы оруун салгаан школачыларның күш-ажылгы бригадазының кежигүннери Волгоград областың көдээ ажыл-агый ажылларынга ботларының үлүгүн кии ай дирегүнин дуртузунда киириштирбишаан база оон тураскаадлыг, төөгүлүг черлер-биле таныжып, солун ужуражылгаларны кылырлар.

Бистиң корр.

В. ШАЙФУЛИННИҢ «Пионержи чайның кыйгызы» деп фотозтюду.

телевидение

ИЮНЬ 28-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — «Сула шимчээшкинче. Эртем-тайылбырлыг программа. 11.20 — «Эртенги почта». Хөгжүмүүр программа. 11.50 — «Совет Эвилелиин даштыкы аалчыларның көргөл-биле». 12.05 — «Көдээнин ажыл-ижин». 13.05 — «Бөгүн— Совет аныяктарның хүүгү». 13.15 — «Хөгжүмүүр кноск». 13.45 — «Бүгү суурга көскү» деп документалдыг телефильм. «Коммунистер» деп бөлүктен. 14.15 — К. Чапек —«Макропулостуң керекселя». ССР Эвилелиниң көрүнеңиң үлегерлиг Биче театрының фильмшиниң. 16.30 — «Ыры кижиден чарылбас». 17.15— Мультфильмнер программазы: «Уруг болгаш адыг». «Даярта даярта-ла болгай». «Чырыткы шарик». 17.45 — «Делегей панорамазы». 18.30 — 18.45 — Чапсар. 18.45 — «Мээң черим». Хөгжүмүүр телефильм. 18.50 — Г. Котовскийниң төрүттүнгей хүнүнден бээр 100 чылынга. «Котовский». Уранчечен фильм. 20.00 — «Кинодали-чоруктарының клузу». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.36 — Футбол доңгулалы. 22.05 — 23.15 — «Фестивальдар... Конкурстар... Концерттер». Төнгенде — медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Кижи болгаш хоойлу». 14.50 — Фильмнерин — уругларга. «Шалын». Уранчечен телефильм. 16.00— Кара боолаарыга ССРЭ-ниң чемпионалы. 16.25 — «Таңды болгаш үш эминекчилер дугайында тоол». Мультфильм. 16.35 «Камбучия: өлүм соонда амыдырал». Документалдыг телефильм. 17.25 — «Ийи капитан». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 3-кү сериязы. 18.50 — «Эш-өөрлер дугайында». Фильм-концерт. 20.00 — «Тамыктыг удуңар, чаштар!» «Валя угбайның чугаалаары». 20.15 — Чиик атлетикага делегей маргылдазы. ССРЭ биле ГДР-ниң шилиндек командаларының ужуражылгазының. Тбилисиден дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Маңаар бис, ээп кел». Уран-чечен телефильм. 22.40—23.05 — Кара адарында ССРЭ-ниң чемпионалы.

ИЮНЬ 29-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Бүгээлээшкин». Уран-чечен фильм. 2-ги фильм. 1-ги сериязы. — «Ленинград, метроному». 10.40 — «Кинодаян-чоруктарының клузу». 11.40 — Медээлер. 11.45 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.25 — Чүрттүп телестудияларының документалдыг фильмнер программазы. 15.40 — «Хоглуг маргылдаалар». 16.15 —Н. Тихонов. «Үелер болгаш оруктар». Телефильм. 16.55— «Аваның школазы». 17.25 — Д. Б. Кабалевскийниң Москвының В. И. Ленин аттыг башкы институдуның студентилери-биле ужуражышкыны.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер (тыв, орус дылдарга).

МОСКВАДАН

18.45— «Тельпосилтин электериндже». Документалдыг телефильм. 19.00 — СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга». Канск-Ачинскийин одар түүл-энергетика комплексизиниң дугайында. Дамчыдылгага ССРЭ-ниң энергетика болгаш электрофикация министри П. С. Непорожний киржир. 19.40 — «Айыында беседалар» деп фильм-шиниң баштайгы көргүзүлгези. В. Шукшининиң рассказтарынга ССР Эвилелиниң күрүнеңиң үлегерлиг Биче театрының түргускал. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Айыында беседалар» деп шоуның үлегейде. 22.35 — Концерт.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — С. Соловейчик — «Чедим хаттар болүү». Телешиш. 1-ги, 2-ги төөгүлер — «Сонгаар, «Чугаалаар». 13.30—Балет, артистериниң делегейниң IV хөмүрүзүнүң түңнел концерти. 16.00—17.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.00 — Фильмнерин — уругларга. «Корабльге парустарның дерээ чүл». 17.10 — «Кээээле чыскаалдаа». Уран-чечен телефильм. 18.30 — Телемедээлер (тыва, орус дылдарга). 18.45 — Чарлаалдар. 18.50 — Киножурнал.

МОСКВАДАН

19.00 — «Совет Эвилелиге бараан бооп тур мен!» 20.00 — «Тамыктыг удуңар, чаштар!» «Ниблиг экран». 20.15 — «Делегей панорамазы». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Кырган шейтин дээрбээ». Уран-чечен телефильм. 22.50—23.00 — Найырадлыг чүрттарның парашют спортуунуң талазы-биле семинказы. Вильнюстан дамчыдылга.

Айтырыңар, харыылап берээл

ТӨРЕЛ КИЖИЛЕР БОЛГАШ ӨГ-БҮЛЕ

«Төрел кижилер өглениң болур бе? Амгы үеде чоок төрел кижилерниң өг-бүле туда бээр, тавырылгалары база турардыр. А шаандагы тыва улус 1, 2, 3, 4 дутаар төрел бөлүүн кончуг сагыыр турган дээрзин билир мен. Бо айтырымны мындгыя медицина талазы-биле тайылбырлап бээрин диледим» — дээн чагаапы Бармын-Хемчик райондан Б. Саая редакцияже бижип чоруткан.

Ында харыы кылдыр медицина эртемнериниң доктору Л. З. Казанцеваның болгаш медицина эртемнериниң кандидады В. Ч. Петровтуң 1980 чылдың № 3 «Здоровье» журналга парлаттынган чүүлүн дараазында кызырып киирдивис.

Төрел эвес кижилер аразында өг-бүлелерге бодаарга, төрел кижилерниң өг-бүлелериниң уруг-дарыы салгал дамчыыр аарыглардан хөй аарыгны шагдаа-на бындыңгыр. Төрел кижилер өглениге оларның келир үедеги салгалыга багай салдарлыг дээрзин мызыгуурлуг хаанар, байларың дамчыдыл-чурттагы көскүү-биле хереглеп турар.

Амгы үениң бир делгереңгей мырыңда ырлажып турары шынаш «чаңгыс-даа хаан шыкаш-биле өглениң шыдавас» тораан. Өгленишпирер оолдуң ыяы кыстың дүжүлгеге саададыр ёзулал ёзугаар, оон мурнуунда-ла төрелдежип калган хөй эвес санныг бай-шыдалдыг өг-бүлелер иштинден шилип алыр турган. Шак ындыг өг-бүледен тудуу, угааны четпес ажы-төл төрүттүнер. Специалистериниң санаа турарыбиле алырга, чогум-на ол чылдагаан-биле өгнеп фараонларның ыяыгуур салгаар, бир салгалдан дараазыйдагызынче кады төрээн оол, кыстыг өглеништирер чоруу сокпаан.

Кажан бир шагда эрткен үелерге бодаарга, амгы үеде төрел кижилер аразында өг-бүлелер көскүү-биле эвээжээн: Европада болгаш Соңгу Америкада бир хуудан ашпас. Азияда оларның саны оон хөй-даа болза база-ла эвээжеп турар.

Даглыг черлериниң, ырак орулуктарның турум бөлүк чурттакчыларының аразында төрел кижилерниң өг-бүле болуру чайлаш чок. Ындыг янзылыг хоорук амыдырал амдаа чамдык черлерде арткан. Чижээлээрге, Швейцарияның, Мурнуу Американың девискээринде бар.

Шак ындыг төрел бөлүктерниң аарыгларын өөренип көрүп турган шынчилекчилер оларда салгал дамчыыр аарыглар хөй дээрзин демдеглээннер. Оларның аразында хөй кезиинде-ле медерели чедир сайзыралаан, чугаазы багай, төрүмелиинден дүлей, организминде будүмелдер солчугазы шын эвес кижилер бар болган.

Чамдык чоок төрел кижилерниң өг-бүлелериниң ээлери ийилээ кадык турбуже, түге ажы-төлүүн кадыы багай төрүттүнерил? Оон чылдагааны организминиң генииринде өскерлишкиннериктен тыптыр тускай салгал аарыглары бар болуп турарында.

Өгленип турар ийи кижиниң төрелдекээ чоок болган тудум, оларның иинти ада-өгбелериниң генинери кайызындаадаа бар боол болуру улам айыылдыг. Чогум-на ынчангаш дыка хөй чурттарның хоойлу-дүрүмүнде бирги чергениң төрел кижилериниң аразында өг-буле болуруң хөрүп турар. Элээн ырак төрел кижилерниң өглениирин хорувайн турар. Ынчалза-даа чамдык чурттарда ындыг өг-бүлелерни безин кызыгаарлап турар.

Бистиң чуртта түгле чоок төрел кижилерниң (ада-велери-биле ажы-төлү, кады төрээн алышкылар база угбашкылар), ол ышкаш долу эвес кады төрээн (ангы адалыг азы авалыг) кижилериниң өглениирики чөпшээревес. Ийи, үш салгал ажылдыр алышкылар азы угбашкылар болгаш ырак төрел кижилер хоойлу-дүрүм ёзугаар өглениң болур. Ынчалза-даа шак ындыг хамаарылгалыг кижилер өглениир мурнунда эчи-биле сүмележип алыры артык эвес.

Кижи төрелдериниң дугайында болдуңар шаа-биле хөй билиир болуру черле чугула: «доора дургаар» төрел харылзаалары, азы ийи, үш ада дамчыштыр акыларын, угбаларын, дунмаларын, ол ышкаш «узуп дургаар» — ада-иези, оларның акы, дунма, угбаларын, кырган-авазы, оон-даа кырганнарын хандыр билири чугула. Ол төрелдери кандыг аарыгдан аварып, кайы-дире назылап чоруунун, чүүден өглениң билири база чугула.

Сөөлгү үеде өскерлишкиннииң чажыт генниерин ялередип тыварының шенелдерин медицина кылган.

Төрел кижилер өглениирге оларның келир үедеги ажыт-төлүүнге кандыг салдарлыг болуру аңгы-аңгы (янзы-бүрү) болганда, тускай эртемниг кижиниң сүмезин алыры кончуг ажыктыг.

Ағаар

Бөгүн республикага шокар булуттаар, чамдык черлерге ээээш чаъс лаар, агаарның температуразы 18—23 градус болуур, хат чоорту дыңзаар, секундада 20 метр чедер. Кызылга шокар булуттаар, чаъс чагбас, агаар 21—22 градус изиир, секундада 9—14 метр чедип турар хат чоорту 15—20 метр чедир дыңзыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

Кино

ИЮНЬ 28-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Бистер ышкаш, ындыглар!» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан) 21.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ала-Бабаның болгаш дөртен дээрбечилериниң ужуралдары» (2 сериялыг) 9.03, 17.40, «Кайгамчык чараш Василиса» 13.50 — «Ёзу дөмдө» Висла чедир» (2 сериялыг) 14.50, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Холуң кодур!» 10.00, 11.40, «Биледимес кижиниң тоолчугу чугаазы» 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Ада-чурттың сораан болбушаан» 10.00, 12.00, 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 (узаткан) шактарда.

«ЧАЙГЫ КИНОТЕАТР»: «Ынакшылдың мөңге тооржузу» (2 сериялыг) 11.30, 14.20, 17.10, 20.00 шактарда.

ИЮНЬ 29-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Дүне болган таварылга» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан) 21.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Чараштай болган маңгыс» 9.30, 11.20, 15.30, 17.20, «Бистер ышкаш, ындыглар» 19.10, 21.00 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Биледимес кижиниң тоолчугу чугаазы» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

ЧАРЛАЛ

«Тыва совхоз тудуг» хайтымакшынының Сарыг-Септе ында болеткээр шүүлтүзүүнүң Сизимде участогуна тур болган доктаамал ажылчыннары-биле зараазында мергежилдии ажылчыннары негиттинип турар:

Трактористер, ыяш ужурукчулары, будук аштаткылары, пилорама ажылчыннары, кар сааар ажылдар кылыр ажылчыннар.

Доктаамал ажылдары-биле келгенерин, өг-буле чок кижилерин Каа-Хем районнуң Сизим сугга бажын-биле, общежитие-биле чаагыраар. Ажылды кылганын боруулаган шаанал-биле төлөөр.

Айтырар адрезин: Кызыл хоорай, Чулаум кудумчузу, 2 «Тыва совхоз тудуг» хайтымакшынының кадр кылдыын азы Каа-Хем районнуң Дорзи-Аксы сугда ында белеткээр пункт.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлаакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийна амылыралга болгаш совет тургузу кылдыстериниң 2-37-74, пропагандаже агитацияның 2-31-75, культура кылдызының 2-23-54, көдээ ажыл-агый кылдызының 2-21-47, үлегер кылдызының 2-31-75, хогаа кылдызының 2-41-27 информация кылдызының 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-46, солун келбейи барганда 2-32-75 телефоннар долгар.

Тираж 17866 Чагыг № 1585.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1)

ТС—01144.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 151 (11649) | 1981 чылдың июнь 30, вторник | 1925 чылда үнделип эгелээн | Өртээ 2 коп.

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ ШИИТ ПИРЛЕРИН — АМЫДЫРАЛГА!

ЭРТКЕН СУББОТАДА

Он бирги беш чылдың баштайгысының бирги чартык чылза түнелгин Каа-Хемде «Совет Тыва» совхоз үндүрген.

Күш-ажылдың байырлалы иниттиниң малын хүр, менди кадагалаар дээш күжениишкиниг ажыллаан. Оон түнелинде бригала 4618 төрүүр хойдан 4651 баш, азы 100 хойга онааштыр 102 хураганны менди доруктурган. Хойнуң эрте оолдарын организастаан чорук ындыг түнелди берген.

Бригадада 16 төрүүр коданның 12-зиниң малчыннары 100 хойга онааштыр 90-105 чедир хураганны камгалап алган. Хойжулар Шолбан-оол Ооржак 100 хойдан 105, Куртугбай Ондар 102, Дажы-Намчал Ооржак, Отук Монгуш, Алар-оол Монгуш олар 100-100 хураганны доруктурган. Бригадада бижиглаттынган суг сөөртүр машинаның чолмачызы Киров Монгуш малчыннарже суг сөөртүлгезин үзүктелиишкин чок кылып турар. Малчыннарның чагыткан солун-сеткүүдерин чогуур ей-шаанза почтачы Дамдын Ооржак чедирип турар.

Бригадада 8 коммунистерден тургустунган партия бөлүү бар. Оны Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, район Совединиң депутады Дажы-Намчал Чыртай-оолович Ооржак удуртуп турар. Партия бөлүүнүң хуралдарын Устав сүзүглаар эрттирип, аңаа мал ажылынга коммунистерниң ролюнүн, бригаданың ажыл-агыйының дугайында айтырыгларны чугаалажып, четпестерни чайладыр талазы-биле чогуур хемчеглерни ап турар. Аныяктарны мал ажылынче хаара тударынче кичээнгейни салып, оларны дуржулгалыг хоочун малчыннарга даандырып турар.

Бригаданың малчыннары ам Манчүректиң серинн тайгаларынче малын семиртири-биле көжүп үне берген. Чайлаглап кежерииң мурнунда кыштаглардa 500 тонна өдекти бөлүп кааи. Хой, хураган кажаалларының, шагжа, оцгачаларның болгаш өске-даа керекселдерниң септелгезин июнь 1-де кылып доозкан. Малчыннарның күжү-шыдалы шалыпчы ажыл-ижи-биле бижиглаарынга белеииинии дугайын чангыс эп-сеткилдиг деткип турарының дугайын. Төрээн чурттуң күчү-шыдалын шалыпчы ажыл-ижи-биле бижиглаарынга белеииинии дугайын чангыс эп-сеткилдиг медеглеп турарлар.

ОРГУ-ШӨЛДҮҢ БРИГАДАЗЫНДА

Чөөн-Хемчик районда «Алдан-Маадыр» совхозтуң Оргу-Шолде хойжу бригадазының малчыннары эрткен кыжын иниттиниң малын хүр, менди кадагалаар дээш күжениишкиниг ажыллаан. Оон түнелинде бригала 4618 төрүүр хойдан 4651 баш, азы 100 хойга онааштыр 102 хураганны менди доруктурган. Хойнуң эрте оолдарын организастаан чорук ындыг түнелди берген.

Бригадада 16 төрүүр коданның 12-зиниң малчыннары 100 хойга онааштыр 90-105 чедир хураганны камгалап алган. Хойжулар Шолбан-оол Ооржак 100 хойдан 105, Куртугбай Ондар 102, Дажы-Намчал Ооржак, Отук Монгуш, Алар-оол Монгуш олар 100-100 хураганны доруктурган. Бригадада бижиглаттынган суг сөөртүр машинаның чолмачызы Киров Монгуш малчыннарже суг сөөртүлгезин үзүктелиишкин чок кылып турар. Малчыннарның чагыткан солун-сеткүүдерин чогуур ей-шаанза почтачы Дамдын Ооржак чедирип турар.

Бригадада 8 коммунистерден тургустунган партия бөлүү бар. Оны Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, район Совединиң депутады Дажы-Намчал Чыртай-оолович Ооржак удуртуп турар. Партия бөлүүнүң хуралдарын Устав сүзүглаар эрттирип, аңаа мал ажылынга коммунистерниң ролюнүн, бригаданың ажыл-агыйының дугайында айтырыгларны чугаалажып, четпестерни чайладыр талазы-биле чогуур хемчеглерни ап турар. Аныяктарны мал ажылынче хаара тударынче кичээнгейни салып, оларны дуржулгалыг хоочун малчыннарга даандырып турар.

Бригаданың малчыннары ам Манчүректиң серинн тайгаларынче малын семиртири-биле көжүп үне берген. Чайлаглап кежерииң мурнунда кыштаглардa 500 тонна өдекти бөлүп кааи. Хой, хураган кажаалларының, шагжа, оцгачаларның болгаш өске-даа керекселдерниң септелгезин июнь 1-де кылып доозкан. Малчыннарның күжү-шыдалы шалыпчы ажыл-ижи-биле бижиглаарынга белеииинии дугайын чангыс эп-сеткилдиг деткип турарының дугайын. Төрээн чурттуң күчү-шыдалын шалыпчы ажыл-ижи-биле бижиглаарынга белеииинии дугайын чангыс эп-сеткилдиг медеглеп турарлар.

ДУРЖУЛГАЛЫГ МАЛЧЫН

Кудук-Шөлүүң делгем хөвүзүн «дан бажы шара хере, даш бажы сарыг шокар» турда, чажыккан эк даржы дег, хойлар чаттыңып оттай бээр. Оон кедезиниде ак-боргa аътты, чаа-ла үжеи хар үези, делгем эдиилериг, күдер сыңныг эр бардадап, кадарып чоруур. Ол болза «О. Шынаа» совхозтуң сураглыг хойжуларының бирээзи, оңгу беш чылдың шалыпчызы, коммунист Ойдуп-оол Данилович Седеидир.

Ада-иезииден малчын укгуг болгаш мал ажылынга оон арга-дужулгазы улуг. Ол оңгу беш чылдың чыл санында-ла түс баш төрүүр хойнга онааштыр түс ажыг чаш малды камгалап ап, бир баштанна 1 кг 500 граммдан эдээш эвес дүктү ап келген. Хойжу эрткен чайлаглаашкыны болгаш күзеглээшкиниг база чүм оттуг черлерге эрттиргениле хойлары ам-даа хүр. О. Седеп бо чылын 287 баш төрүүр доңларындан түс башка онааштыр 107 хураганы камгалап алган.

Ог-бүленин херээжен эзэзи, беш уругларының авазы Дияпеңмаа Сандыйбаанын ук ажылга улуг-хуузу улуг. Бо чазын ол ийи түс ажыг хураганнарны ажаап, доруктурган. Ог-биле болгуңу күжү-биле чылдың-на он тонна өдекти бөлүп кургадып ап, Өнгеш-Хем оруунда болгаш Чоога-Аксыдан он беш тонна сигении кезип, кыштаанче дажыглап ап келген.

Ол бирги беш чылдың бирги чылында Селеннерниң социалистиг хүлээлгези — бир баштан-на ийи килограмм «дүктү» алыры болгур.

Ө. ЧИҢМИТ.
Тес-Хем район.

АЧЫ-ДУЗА ЧЕДИРГЕН

Чонга ачы-дуза чедирериниң планныг даалгаларын ажыр күүселиг келген коллективтер Барыын-Хемчик районда бар. Оларның бирээзинге Ак-Довуракгын «Чодураа» ательезинде А. Шишигиланың удурткаиы платье даараар бригада хамааржыр. Ук бригаланың кежигүннери майның планын 122,7 хуу күүсеткеш, 1472 рубльдан ачы-дузазың чонга көргүскен. Ол шыкаш Кызыл-Мажалыктың амыдырал хандырылга комбинадында И. Чүленің бригадазы эрткен айда база челнишкинниг ажылдаан.

Тус-тус даараныкчыларның арасында чарыштыг эки организастаан, ажылдың ажыктыг бедиткенинден күш-ажылчы чедишкиннер чедип алдынган. Чонгуң киирген чагыларын бажыңнарында күүсеглп турарларган мактадыг ажылдап келгеннер база бар. Чижээ, бажыңнала дыштыкы хеп аймааның чагыын күүсеглп турар Н. Кыргыс, А. Ооржак олар бо эрткен беш айның планын база ажыр боттандырганнар. Ук коллективте Л. М. Замятниның удурткаиы бригала майның онаалдазы 130 хуу боттандырган.

А. БАГЫТ-ООЛ.

ХҮЛЭЭЛГЕЗИН КҮҮСЕТКЕН

Туранның сүт-бараан фермазынче баар өрукту Зоя Седипей бичиизинден тура-ла билвр. Школага тургаш-ла ол авазынга дузалажыр дээш, өөрү уруглар-биле кады фермага чеде бээр турган. Ооң соонда Зоя Седипей ол фермага саанчылап кирген.

Үш чыл эрткен соонда оон адын дуржулгалыг, мурнакчы саанчылариың аттарының арасынга бяжии турар апарган. Зоя Седипейниң мергежили чыл келген тудум улам-на бедип турган. Онгу беш чылдың түнелинде кежээ, кызымак саанчы «Күш-ажылчы Алдар» орденнии үшкү чергези-биле шаңнаткан. Совхозта «Алдың холдуг мастер» деп стендиле оон чуруун делген аскан.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерни Зоя Седипейни улам-на сорук киирген. Ынчангаш коммунист З. Седипей он бирги беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдазын болгаш социалистиг хүлээлгезин хуусад бетинде ажыр күүсеглпнче ферманың ажыл-ишчилерин кыйгырган. Ол чүгле сес кырынга аазаан эвес, харын ажыл-херээ-биле бадыткап турар.

Г. КУДРЯВЦЕВА.
Бии-Хем район.

Олег Ворошиловович Шагаачы Совет Армиянын хүрээлениинден халашкан дораан-на Тандыда «Россия» совхозтуң машина-трактор мастерскаазынга каанакчылап ажылдай берген. Оон бээр дөрт чыл эрткен, аныяк оол ажылынга улам-на мергежээн.

Аныяк каанакчы бо хүнүерде сиген кезер машиналар септелгезин дооскаш, дүжүт ажаалдазының техниказын септээринде киржип турар.

ЧУРУКТА: О. Шагаачы.
В. КРИВДИКТИҢ фотозу.

АҢЧЫЛАРНЫҢ ОЛЧАЗЫ

Бистиң чуртувустуң паштокрин заводтарын сыңы мыйзының чиг-эди-биле хандырарының негелдезин улгадып турар. Мыйыс аныяк, соөктелбээнде, хаиы долу турда белеткээри чугула. Сыңның аңаарын майның 25-тен июльдуң 25-ке чедир тускай чопшээрел-биле чорудуп турар. Чөөн-Хемчик районуп аңчыларының «Хемчик» аңнаыр-тывыш ажылагый черинии ажылчыларынга эккеп дужаар.

Сыңның мыйзының шыкарын баксыраачал болгаш үреливезеп конгур. Белеткеп алган мыйысты ядыы шактан ажып тудар болза, оон шынарын баксырап, ыяттадып эгелээр. Ынчангаш тып белеткээн сыңның мыйзын ол үеден эрттирбейн мыйыс хайындырар черинге ажылчыныларынга хүлээдип бпзза эки. Үреливп баксырай берген мыйысты ортен-үнези база кудулай бээр. Чамдык аңчыларның талазындан мыйыс др үеде үреливп, баксырас дээр хевнер бар. Ол ындыг эвес. Сыңның боолаан соонда оон мыйызын кезип белеткээш, алды шактан эрттирбейн, мыйыс хайындырыкчыларынга дужаар.

Эрткен чылдың сыңның мыйзының белеткелиишкин үезинде аңчы Н. Новиков сыңның мыйзы белен үребес деп болгаш, оны белеткеп кылыр черге ийи тонналга дужаган. Оон түнелинде ол мыйыстың шынарын чогуур стандартка дүүшпее болган.

«Хемчик» аңнаыр-тывыш ажыл-агыйы бо чылын 100 кг. кургат мыйысты белеткээр зорулуг. Оиу хүүседнр-биле 50 сыңның чопшээрел-биле аңнаыр көрдүнген.

Мыйысты ырак черге ап чорууруга үреливи барымдаалаан, оиу хайындырып белеткээр пунктуларын — Кежээ-Баазазында, Шом-Шумда, Чадаанала тургускан. Ол пунктуларын эргежок чугула дериг-херекселдер-биле хандырган, дүн-хүнү-биле ажылдаар. Ленжурный хайындырыкчыларны тургускал. Чогуур үезинде белеткеттинген мыйыстың үнези улуг болур.

«Хемчик» аңнаыр-тывыш ажыл-агый черинии аңчыларынга 50 мыйысты аңнаыр-тывырын бо чылын чопшээрээн. Ол чопшээрелп алган аңчылар тайгалэрже үне бергеннер.

Сөөктелбээн эки шынарлыг мыйысты тыпкаш, дужаар-таш аңчылар кызымакчай аңнап турар. Бо чылдың башгайы үезинде аңчылар олчазының эзэзи С. М. Монгуш болган. Хоочуи аңчы 5 кг эки шынарлыг мыйысты, болган 100 кг. эзэти дужаган. Туржумадыс аңчылар Т. С. Ыстыс-Донгуй 5 кг мыйыс, 100 кг. эзэти Т. Х. Сат 6,5 кг мыйыс, 100 кг эзэти, Ч. Л. Монгуш 11 кг мыйыс, 100 кг эзэти С. А. Оюпей-оол 8 кг мыйыс, 100 кг. эзэти тус-тузунда дужаганнар.

А. ДОНГАК.
Чөөн-Хемчик район.

ЧЕР КЫРЫНГА ТАЙБЫҢ ДЭЭШ

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының тайбыңы хамгалаарынче, делегейде дүшкүүрелдиг чорукту чавырылдырарынче углаан тайбынга ынак политиказын совет кижилер изии-биле деткип турар. Митингилеринге, беседалажыышкынарынга, СЭТА-же чагааларынга олар «Делегейниң парламентилеринге болгаш улустарынга» ССРЭ-ниң Дээди Совединиң хүлээп алган Кыйгырыын чангыс эп-сеткилдиг деткип турарының дугайын. Төрээн чурттуң күчү-шыдалын шалыпчы ажыл-ижи-биле бижиглаарынга белеииинии дугайын чангыс эп-сеткилдиг медеглеп турарлар.

—Кызыгааржок чепсегленишкинге болгаш дайынзырак авантюраларга хандыкшылдыгларның оруун дуглаар дээш бүгү-ле чүүлдерни кыдыр деп сүрлуг кыйгы база дагын Кремльдеи чаңгыланып үнду деп, Курунении Москвада подшипник заводунуң коллективиниң митингизинге коммунистиг партияның Ада-Чурттуң Улуг дайынының хоочуну В. Орлов медеглээн.— Бистиң чуртувусче фашистиг Германияның оор өзүү-биле халдаавышпаи бээр чаа 40 чыл болду. Ол дайын бистиң улустарывыстың ог-бүленнериниң түс бүрүзүнге ажыг-шүжүгүн болгаш карааа-когаралды таварыштырган. Амы-тынывыдан чарылганнарның чырыткылыг тураскаалының бларынга баштарывысты могейтпишаан, бистер, лириг кижилер, совет улустуң аажок улуг караажа-когаралыбиле чедип алганы тайбыңны камгалап, хумагалаар хүлээлгелиг бис.

С. М. Киров атты «Электросила» каттыжышкынга болгаш митингиге чүве чугаалап тура, токарьлар-карусельщиктер бригадазы Ю. Сидоров мынча деп чугаалаан:

—Дайын эгелеп турда он ийи хаалыг турлуң. Ленинградтың бүгү-ле ажы-төлдерининге ишкаш, маан үлүүмге база бүзээлеттиргинин аарберге кызагдаашкыннарды ажыг-шүжүг болгаш чоок кижилериниң өлүм-чидими таварышкан. Тайбынны камгалап артыпаар дээш бөгүн бүгү-ле чүүлдерни кылыр херек деп Леонид Ильич Брежневтиң чугаазын сестери ышчангаш бистерге билдингир. Ядролуг дайынның халавынче кижи төрелгетенни книр чыгаарын кызыдып турар ындыг кижилер угаан-сарыылдын үнүн дыннлар үжүрлүг.

Минскиниң шак заводунга хөй кижи киржикчилиг митинг болган.

—Бистер болгаш бистиң ажы-төлдеривис оожургалдыг чурттаарын болгаш ажылдарын күзээр бис деп, тайбын камгалалының завод комитединии даргазы А. Агапова онзалап демдеглээн.— Фашистиг халдаашкынның чедирген халапгыг үүкүктарының недемдээ Чернии хөйхөй иелериниң чүректеринге ам-даа артпышаан. Чаа дайын өртү хыш үнмезин дээш бүгү чүүлдерни кылыр бис. Бистиң туругзукчу ажыл-ижиниске, бистиң болдарывыстың болгаш ургуларывыстың аас-кежиктиг өзүп, мандыырынга тайбын херек.

—Тайбыи бүгү кижи төрелгетенге херек-деп, Узбекистанның «Коммунизм» дээр колхозунуң суггатчызы К. Калимов медеглээн. — Тайбыкны чүгле иниги чүткүлбиле камгалап ап болур. Дайын кызанналашкынының динмиттиг динмираашкиниериии бистиң салгалывыс ынчап эрткен. Орнукшуткан дээ медаа-биижик тутқан почтачы Черзе чангыс-даа бажыныың эжиин моон соңгаар кажактаа соктаваэын. Бистер тайбынның кижилери бис, ынчангаш тайбын дээш демисежиринге болгаш туружурунга белеп бис. Оон үндезини бистин ажыл-ижиниис болур. Ажыл-агыйның хөвеңчилери бо чылдың өгезинде гектардан-на 55 центнер хөвеңни алырын хүлээнген болза, а ам оон-даа бедик көргүзүглерни чедип алырын шиитпирлээн.

—Дүшкүүрлүг чорукту чавырлышкының камгалагы болгаш хаиыладыры, бодчепсекти эдлере будуруп турар чорукту шеглээри чогаадыкчы, тургузукчу ажыл-ижиикке калбак аргаларны ажылдар дээрзин совет эртемденнер эки билир деп. Армян ССРниң Эртечнер академиязының академиги М. Касьян бижээн. —Дүшкүүрлүг чорукту чавырлышкының хөөржүдүрин күзеп турар шиитпирлер кижилерге: — Хөөржүдүп шыдавас силер, дээргилер! деп чугаалаар бис.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязынга чүве чугаалап тура, эш Л. И. Брежневтиң чугаалааны ышкаш, күүгүкүштүг агрессорларга удур туружун турар тайбын күштериниң күүгү-шыдалы бөгүн моон мурнунда кажан-даа турганындан артык. Тайбын дээш идепкейлиг демисеглчилер отрядтарының бирээзи болза аразында Совет Эвилелиниң эртемденнери база кирип турар бүгү чурттарның дешилгелиг эртемденнери болуп турар.

(СЭТА).

ИЗИГ ЧҮҮЛДҮГЗҮНҮҮШКҮН

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң онгу чыжжының бешки сессиязынга СЭКП ТК-ниң Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Леонид Ильич Брежневтиң чугаазын, ССРЭниң Дээди Совединиң делегейниң парламентилеринге болгаш улустарынга Кыйгырыын Чөөн-Хемчик районда «Искра» совхозтуң Бажыңг-Алаакта кыргылда пунктузунда болган хөй кижи киржикчилиг митингизинге чугаалаан.

Кыйгырыпы болгаш сессияга эш Л. И. Брежневтиң чугаазын совхозта ажыдуун комитединии даргазы К. Куулар танныктыгаар.

— Эштер, бистер делегейге тайбынның херээ күженишкиниг күш-ажылчымас-биле быжыглаар ужурлуг бис. Бистин совхоз партык чылда күүрнеге сүт салгазы июнь 15-ке күүсеткеп, планнаи чыл 50 тоннаны сеттинеп. Эштер 100 хуу коровадан 3 төрүт эктеп тудуп, ажаалдаар. Бо чорукчуларның ажылдарынга, хайындын хөрээнге, бистин сөөртүлгезинге чүве-биле кыргызынга эрттеп кылыр ажылдар. Тайбынның херээ дээш ийи такпын күженишкиниг ажыглаар бис — деп, ол бистиң патриоттуг сестеиип ол митингиге тургаган чүүлдерни медеглээн.

К. ХЕРТЕК.

ДАЙЫННЫ КЫМ-ДАА КҮЗЕВЕС

Бистиң Төрээн чуртувустуң дээди органы болур ССРЭниң Дээди Совединиң онгу чыжжының бешки сессиязынга чугаалажып, хүлээп алганы делегейниң парламентилеринге болгаш улустарынга Кыйгырыпы совет кижилер улуг чүүллүгзүнүүшкүн, иделегел-биле номчуп танышканы чугаажок. Чүге дизе дайынны кым-даа күзевес.

Бүгү делегейге хамаарылгалыг бо документиии бистиң чуртувусче гитлержи фашизмиин 40 чыллар бурунгаар оор өзүү-биле халдаан хүчүлеле хүлээп алганы таварылга эвес. Ол аар-бергее дайынның үезинде болган улуг чидириг, когаралларны кижи бүрүзү үтпайн болдап чоруур. Делегейге дайын болуру кижилерге чүгле хилиичек-повулалны, когаралхоозуралды болдурар дээрзин билир бис. Ынчангаш амгы үеде бистиң совет кижилер чаа дайынны болдурбас дээш ажылдап, чурттап турар бис.

Ада-чурттуң Улуг дайынын баштайгы чылдарында мен Тыва Арат Республиканың шеринге албан эрттирип турдум. Дайын үезинде тыла-даа турган кижилерге дайын шөлүлгелиг кижилерден дудак чок берге тургак. Оң могат-шылат чок, калыг-берге ажылдарга бүгү-ле үе-черем-биле бир эмей киржип, эрткен дайынның бужар-бак үүкүктарын ынчаан, билген, болгаш кайгырыгга «Делегейдиң чаа дайынын болдурбас дээш бүгү-ле чүүлдерни кылыры болдунар болгаш кылыр-даа херек» дээнии кончуг чүүлдүгзүлүм.

Чер кырында миллион-миллион кижилер тайбын дээш ажылдап чурттап турар. АКШ нейтроннуг бомбазы бүзүрерии кмзылып турарын номчаан кижиниң коленээзиккеп хайыгар-дыр. Ынчалза-даа бистин чурттуң тайбынга хамдыкшылдыг политиказы ядоглуг дайынның халавын болдурбас дээрзинге быжыг бүзүрелиг бис.

Коммунистиг партиявыс үүжи бүрүзүмүн аас-кежии бол Төрээн чуртувустуң күүгүбыжыглаарын болгаш чечелеп хөгжүдүр дээш кайгамчыктыг сагыш салышкынны кылып турар. Бистин үеиис магалыг-дыр.

С. ДУВАА,
«Х Улуг хурал» совхозтуң ажылчыны.

ХОЙ АЖЫЛЫНДА УКСААЖЫЛЫЛГА:

түңнелдер болгаш сорулгалар

БЕДИК ДЕҢНЕЛГЕ ОРГАНИЗАСТААР

СЭКП обкомунуң, кодээ ажыл-агый кылдызының эргелекчизи Г. А. ЗАРКЕВИЧИНИҢ чугаазындан.

Республиканың Күрүксаажылга каттыжышкынының инициативазы-биле эрттирип турар уксаалыг хой делгелгези чүгүла хемчегларниң бирээзи. Моон сорулгазы чүл дээрге, хойнуң уксаазын экижидерге Тока аттыг, «УТКА 25 чылы», «Өөк», «Революцияның чалбыыжы» болгаш «Кызыгаар» совхозтарның чедип алган түүлдери-биле таныжып көөру, уксаа ажылында чедиишкиннерни пропагандаларын, мурнакчы дүржүлгаларны солчуру болур.

«Мал ажылынга уксаажылга хереэн улам ыяк сайзыраңгайжыдар талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП обкомунуң база Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1979 чылдагы докталын, а ол ышкаш он бирги беш чылда мал ажылын хөгжүдер талазы-биле партияның XXVI съездизиниң шиитпирлеринде салдынган сорулгаларны бүрүмзаалаваш, амгы үе-чадала уксаажылга хереэн маадырны сайзыраңгайжыдарының болгаш эң-не чөп ажыглаарының планныг системазы чылдыр бүтүү-ле ажыл-агыйларга ынчаар организастаан турар үүрлүг.

Маңаа кол сорулга болза бар мал чемнериниг болгаш ук черниң агаар-бойдус байдалдарынга эки таарышкан, бедик продуктулуг хойларның болгаш өшкүлериниң бир демей коданнарын совхоз, бригада бүрүзүнге тургузары болур.

Хой ажылын чедиишкиниг хөгжүдериниң ыяаныштыг аргазы оны интенсификастаары, селекцияны болгаш уксаажылга хереэн үилезини-биле эжижидери болур.

Республиканың совхозтарында селекцияның болгаш уксаажылганың байдалын анализтеп көргеш, малды өстүрер ажылга чогуур кичээнгей саларга чедир турар ыяыт ажыл-агыйлар малдың төлүн арбын алырынга чогумчалыг түңнелдерниг болуп турарын демдеглеп болур.

Бо чылын республикага ниитизи-биле төрүүр 100 хойга опаштыр 79 хураганы камгалап алган азы эрткен чылдык ол үезинге деннээрге, 58,2 мун хураган хөй болган. Эрзин, Тес-Хем, Чөөн-Хемчик районнарның совхозтары төрүүр 100 хойга опаштыр 83—89 чедир хураганны мендя дорукторган.

Чаңгыс аай чиңге-нарын база чартык нарын дүктүг хойнуң саны республикага чыл санында өзүп, а хойну чембиле эки хандырган база уксаа ажылының системазын шын тавыштырган ыяыт черлерде хойнуң продуктулуу бедип турар. Чижээ, 1980 чылда республикага бир хойдан алган ортумак дүк 1,78 кг болуп турда, Таңды районга 2,64, Каа-Хемге — 2,7. Тока аттыг совхозка —3,6, «Революцияның чалбыыжыга» — 3,3, СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозка—3,1. Кодээ ажыл-агыйның дүржүлгазынга — 3,18 кг болгулаан.

Бонитировкага хаара тутkан хойнуң саны көвүдеп орар, ол чорук эң эки хойларны ынчылып алырының база хой ажылынга уксаажыдылганы сайзыраңгайжыдарының аргазы берип турар. Сөөлгү чылдарда хойнуң уксаалыг составы база класстыг эжижи келген. Бонитировканың түңнеллеринге үилезилээш, 115 мун баш класстыг хойлуг 230 коданны шилип тургускан.

Оон-биле чергелештир дыка хөй совхозтарда, районнарда уксаажыдылга хереэнии байдалы четпес болуп артылышаан. Малдың баш саның өстүрериниг база мендя казагалдарында улуг четпестер опза дүрүзээнии болдурун турар. Хөй-хөй совхозтарда уксаажыдылга ажылы куду деннелее, хойнуң кызыраары ам-даа хөй болуп турар.

Малдың продуктулуун белидерине, уксаалыг малдың баш саның көвүделдирине уксаажылга ажылында эң чүгүлә звено болза, хойну тарып боозадыры болур. Ындыг турбуже Өөр. Тес-Хем, Эрзин болгаш оске-даа районнарның кодээ ажыл-агый организарының удурткучулары ол ажыктыг хемчегже чогуур киҥээнгей салбайн турар. Ынчангаш эки уксаалыг будурукчу кошкарларын, черин хой ажылынга, ыяыт черлерже чогуур кич

Бөлүүзректиң судалы

СЭТА-НЫҢ КОРРЕСПОНДЕНТТИЛЕРИ ДЫҢНАДЫП ТУР

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң чарлыы

Улус ажыл-агыйынга хөй чылдарда ак сеткилдиг ажылы дээш «Күш-ажылчы ачы-хавыязын үилеп көргенинин дем-дээ кылдыр СССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өзүмнээзинден шаңнаары болза:

КЫЗЫЛ ХООРАЙДАН

Анна Фёдоровна **Абакина** — Кызылдың үлетпүр барааннар садыының «Саян» магазинииң садыжызы.

Августа Яковлевна **Андреева** — Кызылда пассажирлер аргиштырар АТБ-ниң улуг экономизи.

Андрей Данилович **Андриянов** — «Тыва суг тудуг» трестиң ТМЭ-зиниң слесары.

Александр Иннокентьевич **Архипов** — Кызылдың түүйбу заводтуң чолаачызы.

Теодор Васильевич **Гоер** — Чоңнуң амыдырал хандырылга министерствозунуң автобазазының слесары.

Надежда Григорьевна **Каверсун** — Оттулар түүл министерствозунуң кол бухгалтери.

Анна Максимовна **Карпюк** — столоваялар болгаш ресторанизер үрезиниң ажылчыны.

Виктор Иосифович **Ляшевич** — Чоңнуң амыдырал хандырылга министерствозунуң автобазазының слесары.

Евлампий Леонтьевич **Мартынов** — Чоңнуң амыдырал хандырылга министерствозунуң автобазазының дарганы.

Иван Васильевич **Маслов** — Чоңнуң амыдырал хандырылга министерствозунуң автобазазының слесары.

Елена Прохоровна **Мерзлякова** — Кызылдың сайгарылга базазының таныыл черинин ажылчыны.

Зоя Владимировна **Олина** — Кызылдың аш-чем садыының № 15 магазинииң улуг кладовщиги.

Валентина Ивановна **Попова** — пенсионер.

Мария Григорьевна **Прохорова** — пенсионер.

Надежда Николаевна **Рычкова** — Тываның транспорт эргелелиниң БТК-ниң инженери.

Мария Николаевна **Санькова** — Кызылдың сайгарылга базазының ажылчызы.

Чилбак Хойтпак-ооловна **Сат** — пенсионер.

Тамара Михайловна **Скакова** — Тываның транспорт эргелелиниң КМК-зында кадр инженериниң улуг инспекторы.

Анна Ивановна **Тихонова** — Түрбажыктың ресконторазының улуг бухгалтериниң ора-лакчызы.

Мария Ефимовна **Франк** — пенсионер.

Елизавета Макаровна **Чемова** — пенсионер.

Александр Емельянович **Черенев** — пенсионер.

Мария Петровна **Чулкова** — Тываның транспорт эргелелиниң төп диспетчер албанының диспетчери.

Александра Григорьевна **Щеголина** — пенсионер.

МӨҢГҮН-ТАЙГА РАЙОНДАН

«Малчын» совхоз

Сергин Далдыповна **Донгак** — пенсионер.

Дамдын-оол Мамчын-оолович **Иргит** — хойжу.

Чамырык Донгаковна **Монге** — ажылчын.

БИЙ-ХЕМ РАЙОНДАН

Мария Семёновна **Алексеенко** — «Хадын» совхозтуң ажылчыны.

Валентина Степановна **Бирюкова** — Бий-Хем районуң иштики херектер килдизинин таныыл черинин контролёру.

Андрей Петрович **Бондаренко** — «Хадын» совхозтуң туңдуг талазы-биле кастери.

Елена Митрофановна **Вакулина** — райкүүсөмнүң ажылдакчызы.

Пелагея Илларионовна **Глухова** — «Райсельхозтехниканың» кол экономизи.

Василий Яковлевич **Головин** — районуң көдээ ажыл-агыйэргелелиниң белетиел талазы-биле инспектору.

Евдокия Антоновна **Головина** — райзмиелгенин бухгалтери.

Серафима Михайловна **Еремова** — Тураның № 1 ортумак школазының техажылчыны.

Мария Ивановна **Карманова** — райвоенкоматтың ажылдакчызы.

Лидия Ефимовна **Кошевая** — Курстрах инспекциязының бухгалтери.

Галина Ивановна **Ламаева** — «Союзпечатьтың» киоск садыгжызы.

Елена Фадеевна **Темкина** — ХБАБ-тың райбюро эргелекчизи.

Никита Павлович **Суханов** — Сени суурда пенсионер.

Зинаида Александровна **Токмашова** — «Хадын» совхозтуң ажылчыны.

ТЕС-ХЕМ РАЙОНДАН

Вина Вадыевна **Ыпаа** — «Кызыгаар» совхозтуң техажылчыны.

«Чодураа» совхоз

Дажы Кыраанович **Аймыжы** — дарган.

Чедей Хурагандаевна **Баткар** — ажылчын.

Чооду Намчакович **Баткар** — сүт-бараан ферманың эргелекчизи.

Емчүр Папановна **Даазурун** — ажылчын.

Чаш-Уруг Сундуйовна **Нурзат** — ажылчын.

Долума Аймыжыевна **Семилбай** — ажылчын.

Сылаа Начыковна **Хуней-оол** — ажылчын.

Сувааи Абрамовна **Хураган** — Культура бажыңының техажылчыны.

Чооду Доржуевна **Хыбан-оол** — ажылчын.

Спиридонова Сазан-ооловна **Чамзын-оол** — ажылчын.

Чооду Бире-Караевна **Чараш-оол** — ажылчын.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1981 чылдың июнь 23.

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

СОВЕТ ӨӨНҮКТЕРИНИҢ ДУЗАЗЫ-БИЛЕ

БЕРЛИН. «Үлетпүрүн дериг-херекселдери. ССРЭ-те бүдүрген» деп бижимеалиг чүүк контейнерлерин Герман Демократтыг Республикада эң улуг түзүг черлериниң бирээзи — «Гера» деп бажын тудуунун комбинадынга аккелген. Чуртталга бажыңнарын туларынга хереглээр демирбетон конструкцияларны кылыр ол будурулге черинин чаартылагазы ооң соонда дораан эгелээн. Шехтерни чаартыр технологтуг элээн каш шугумнарны сайзырангайжыдар соруулга салдынган. Бедик будурукчулуг дериг-херекселдерни ажыглаары комбинаттын будурулге күүзүүн дыка улгаттырар: 6 муң квартиралар ны тударынга хереглээр түзүг мериалдарын ол чыл бүрүле дүүрер.

КӨДЭ АЖЫЛ-АГЫЙ КАДРЛАР БУДАЕШТ. Дипломнуг ар алган специалистерниң — агрономнарның, инженерлерниң, мал эмчилериниң саны арткан беш чыл дургузунда республикада 50 хуу ковудээн. Олардың дуптузу Венгрияның көдээ ажыл-агыйкооператив-терине болган күрүне ажыл-агыйларында ажылдап турар. Көдээ ажыл-агыйга бөлүк мергежилиг аныяк кадрларны белеткээр талазы-биле программаны чуртка чайгылыш чок бөттүлүрген ачы-дылында ол чедиишкиннер хаптыргаан.

Көдээ ажыл-агый талазы-биле шинчилел ажыдлары улам калбарган. Эртем-шинчилел институттарынга ажыы уеде аныяк специалистер көдээ ажыл-агый айтырыгларының талазы-биле 50 темалыг эртем ажыллариы кылып турар.

АГРАР-ҮЛЕТПҮР КООПЕРАЦИЯЗЫНЫҢ АЖЫКТЫЫ

СОФИЯ. Горна-Оряховицала комплекси аграр-үлетпүр кооперациязының ажыктыынын үлегери кылдыр чуртка санап турар. Аграр-үлетпүр кооперациязының хөгжүдер талазы-биле Болгария бедик түнелдерни чедип алган. Көдээ ажыл-агый будурулгезин унуш, ногаа, мал ажылының продукциязын хары үгла бодбаазырадыр кылыры-биле хөлбаштырары чуртка дыка ажыктыг болган. Чижээ, будурулгенин иниги хемчээли соолгу беш чылда Болгарияда 25 хуу, көдээ ажыл-агый продукциязын будурери — 5 миллион леви акшага немей көвүдээн.

Конпейтрациянын болгаш специализациянын аргалы-биле ыныг аки түнелдерни чедип алган бис деп, аграр-үлетпүр кооперациязының заргазы Н. Кушев СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан. Амгы уеде тараа культураларының бүгү шөлдери болгаш чылдыылга-биле ногаа өстүрер ажыл-агый чангыс төптө, кат-чимис өстүрери — өскелинде, мал фермалары — үшкү төптө моонцетиттиген.

Оон ачызында Болгарияның тараажылары болгаш малчынары соолгу беш чылда свекла будурерин 15 хуу, тараалы — барык 35 хуу, мал ажылының продукциязын будурерин — 45 хуу көвүдээн.

ЧАА ТРАНСПОРТ БЕЛДИРИНИҢ ТӨЛЕВИЛЕЛИ БЕЛГРАД. Субботкага тудар чаа демир-орук станциязының төлевилелин чогаатхан. Демир-оруктуң чаа шугуму Югославияны Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң чурттарыг-биле харылаштырар. Ол станция чуртта эң сайгыраңгай болур. Социалистиг өске чурттар-биле Югославияның салыг харылаалдарының калбырганы демир-орук станциязын чаартырын болгаш алгыдарын негеп келген.

(СЭТА).

Болуушкуннар допчулалы

ЧЕР КЫРЫНГА ТАЙБЫҢ ДЭЭШ

«Тайбың — кижи төрелгетеннин ыяап чаагай чүүлү, а бистин үевисте ол — ооң догуиларының бирги эдлчегде чүгүла негелдези-дир. Чүгле дем каттыштырган күженишкиннер-биле тайбың камгалаттынган туруп болуп болгаш бузурелдиг хандырылган турар ужурлуг» деп, делегейниң парламентилеринге болгаш улустарынга ССРЭ-нин Дээди Совединиң Кыйгырыының чалбыыштыг сестери бүгү кижи төрелгетенге чаагай кыйгы кылдыр өртемчейге дыынаган.

Айыылдыг планнарны үзер, халапты чайладыр, тайбыны камгалаар дээш тайбынга ынак чүрттарның болгаш улустарының эң-не бедик харыысалгазын эш Л. И. Брежнев онзалап демдеглевишаан. Делегейге кайгамчык улуг ужур-дузалыг болуп турап-дыр деп. Польшаның «Трибуна людз» солуну бижээн. Делегейниң амгы балалын тоттаргай аналитеп. ССРЭ-нин Дээди Совединиң сессиязынга чүве чугаалаан Леонид Ильич Брежнев совет үүстүүн Ала-чыттуун Улуг Айынының баштайгы хүнүнден эгелээн, фашизмни чыдаа шапкан хүнге чедир ламынын чалбыыштыг оруун өртээн деп, ол солун онзалап демделеп ол үнелеп четтиннес улуг салыышкынны амгы уеде кирип турар.

Америк империализм башкылар Организациязының Уставы болгаш делегей эргезивин норма-чижектерин барыгзы-биле үрээн Израильдин чепсектиг халдаашкынын ыңгыы буруу шапкаң КНО-нун Айыыл чок чорук чөвүлелиниң резолюциязын кылдыр боттарын каргузерин оралдажып турар.

«Кос-Корнуң» кежигүнерн Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының хүрээлелинче шугуун киргеш, партияны иштинден божаңнадырын, партияга милитаристиг белүктер болдуунун хемчээлдериниң талазы-биле кажан-даа көстүп көрбээн кедергей хөй бөө-чепсектерни ындере будүрерин улам калбартканнар. Бөө-чепсектер будүрерин шеглээр дугайында, месилдежишкиннерниң одаларын өжүрер болгаш маргылдаалыг айтырыгларны тайбың шинтпирлээр дугайында чугаалажышкынынарын ол белүктер, хамыктын мурнунда америк администрация амга чедир ойталап турар. Арын-нүүр чок дайынзырак ол политиканы «совет дайын кыжаныышкыны» дээр хоозун нүүгүл-биле чажырарын оралдажып келген болгаш оралдажып-даа турар. «Совет Эвилели кымга-даа кыжанмайн турар. Барыын азы Чөөн-даа чүкте чангыстаа күүве-биле улус туружунче түткүвейн турар» деп, ССРЭ-нин Дээди Совединиң байырлалдыг медеглели ол бүгү нүүдүлээшкиннерни дазылыдан тура сойгалап илерткеи.

Делегейниң калбак хөй-ниитизиге ол медеглелдиң салдарыынын күжү кайгамчык улуг. ССРЭ-нин Дээди Совединиң Кыйгырыын Японияның «Асахи» деп буржуаз солуну бизин «Тайбычыл, делегей дайынын болдурбазынче. Чөөн болгаш Барыын чүктүн аразынга чугаалажышкынынарны хоп-дораан эгелээрнинче кыйгырыг-дыр» деп адаан.

АГРЕССОРНУҢ КАЛЧААРААШКЫНЫ

Делегейге дээрбечи ө алдуруучу үүлгедиглер болгаш актыларын Американың Каттышкан Штаттарының Каттыбиле деткип турарының ажыыннитилежип турарын делегей кылган Израильдин агрессорчаазараашкынга база катап чаа калванга ышкыны бадыткаан. Ли-гуун удур Израильдин соо-оон кунчарын, Сирияга улур дээрбечи кыжаныышкынарын, туп эжелеткен араб евиссаарни колонияар кылып ап турарын Каттышкан Штаттар херек кырында бурун деткип, үлам өөскүдүп турар. Израильдин ужар түүлунун шериг самолеттары Багдаттың чоогунда Иракты ядролуг шинчилелдер төвүн дээрбечи болгаш оор ёзу-биле бомбалаанды — израиль дайынзырактарның улам-на калчааараашкынарының тодаргай херечизи-дир.

Ол дээрбечи дерзин үүлгедитге киленнээшкин бүгү делегейге үлам күштелген болгаш Тель-Авивтин кем-бурулуг хөделиишкиннерин үржүктарынаан чайларын Каттышкан Штаттар оралдашпышаан, аныяктыг медеглелдерни кылган. «Каттышкан на-нев медеглээн.

Чавырлыышкыны камгаларынче болгаш быжыглаарын совет чаа инициатива бүрүзүн бистин өртемчейивистиң тайбында ынак бүгү хүштери бүрүн чүүлдүзүнүн. ызын-биле детиң «Чаагай сеткилдиг, буянныг төрелгетенни дугайында кижи келир үезинин сагыш салырынче Москвадан база катап ыңналган-дыр» деп. Болгарияның «Земеделско знаме» солуну онзалап демделеэн. ССРЭ-же фашистиг Германияның оор ёзу-биле халдаан-биле болган 40 чыл хүшеринде делегейниң бүгү чүрттарының дээди хоойлуулуга органнарынга ол кыйгырыгны кылганы кайгамчык улуг ужур-дузалыг болуп турап-дыр деп. Польшаның «Трибуна людз» солуну бижээн. Делегейниң амгы балалын тоттаргай аналитеп. ССРЭ-нин Дээди Совединиң сессиязынга чүве чугаалаан Леонид Ильич Брежнев совет үүстүүн Ала-чыттуун Улуг Айынының баштайгы хүнүнден эгелээн, фашизмни чыдаа шапкан хүнге чедир ламынын чалбыыштыг оруун өртээн деп, ол солун онзалап демделеп ол үнелеп четтиннес улуг салыышкынны амгы уеде кирип турар.

Америк империализм башбарымдаа чок. Багдад чоогунда Иракның ядролуг шинчилелдер төвүн бомбалаарынга израиль дайынзырактар америк будүрүлгениң самолеттарын болгаш бомбаларын ажыглаанды бүгү делегейге билингир болгай.

Иракче халдаан дугайында Израиль АКШ-ка баш бурунгаар үүле дыынаткан эвес, харын-даа ол дерзин үүлгедиглерни кылырынче Каттышкан Штаттар агрессорну дорту-биле ылалаан болуп турар. Иракның ядролуг программазы-биле холбаштыр Каттышкан Штаттарның «сагыш човаашкының» иларгейлээн документилерни АКШ-тың Израильже элчини бө чылдың январьга-ла Тель-Авивке дамчыдып берген турган.

Америк империализмнин болгаш Чоокку Чөөн чүкте оон чалчаларының айыылдыг болгаш өжээтен чимзенишкиннеринге харыы кылдыр араб делегейнин патриоттуг күштери боттарының чангыс эвин улам сырый каттыштырып, быжыглап турар.

Г. ШИШКИН.
(СЭТА.)

АКШ-тың Компартиязының медеглели

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Вашингтонуң чагырыкчы белүктера боттарының даштыкы политиказының дайынзырак утганыышкынын болгаш делегей ареназынга эжелекчи сорулгаларын чажырар дээш антисоветизмни база антикоммунизмни эжыглап турар деп, АКШ-тың Компартиязының медеглелиндe демделеэн. Боттарының эргелерни камгалаар дээш, монополистиг капиталдың мөлчүлгезинге удур чонуң демиселинден улус массаларны алаактырарын АКШ-тың чагырыкчы белүктериниң оралдажып турарын медеглелде айыткан.

ЧООККУ ЧӨӨН ЧҮКТЕ «ПОЛИЦЕЙЖИ КҮШТЕР»

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Чоокку Чөөн чүкке болдуунун шериг күүзүүн улгатырар талазыбиле эдлчеглиг базымнык Американың Каттышкан Штаттары кылган.

Вашингтонуң удуртулгазыбиле тускай шериглерни тургузар дугайында дугуржулга АКШ-тың Израильдин болгаш Египеттиң аразынга чедип алынган дугайында Каирге чарлаан. «Ол шериглер Синай чартык оргулукка полицейж күзээлелерни күүселар апаар» деп. Эн-би-си телекомпаниязының тайылбырлакчызы демделеэн. Ол шериглерниң составында моторжуктан чалаг шериглериниң 2500 кижилиг үш батальоннары кирер. АКШ-тың күрдепартаментизиниң төлээлекчизиниң медеглээнинге өзүгаар алырга, ол шериглериниң 1 000 кирези — америк шериг албаныыглары болур. Полицейжи күштерни Синайга америк үжар түүл күштериниң штабы бүрүн командылаар деп. АП агентилел дыынаткан.

Тускай шериглер Чоокку Чөөн чүкке үргүлүү турар апаар деп. америк төлээлекчи, күрүне секретарының дузалакчызының оралакчызы М. Стернер Каирге болган парлалга конференциязынга медеглээн.

Жанзарк хевирлиг ол шериглери америк генерал командылаар деп турар. Полицейжи күштерни тургузарынга чүгле бө чылы дезин АКШ 100 миллион долларны чарыыдарын М. Стернер демделеэн.

Синайда америк шериглер АКШ-тың Чоокку Чөөн чүкте шериг күүзүүн улам-на улгатырар дээрзин Ак бажың чажырбайн турар деп, «Нью-Йорк таймс» солуну бижээн.

ЛОНДОН. (СЭТА). Чоокку Чөөн чүкке америк шериглериниң саныа кеудедирин-биле холбаштыр америк боо-чепсектерни ынаар эндере кирерин Барыын чүктүн, чүрттарының массалыг информация органнары айыткан. Америк боо-чепсектерни хөй нүүрүүзүн АКШ-ка берингеи Израильдин болгаш Египеттиң эргелагыларны биргн. эдлчегде ядыр деп турар. 1982 сан-нөө чылында АКШ 1 миллиард 400 миллион доллар, Египетке — 900 миллион доллар шериг дузалажызын бээр болган турар. Израильге болгаш Египетке боо-чепсектерни бээрин Вашингтон хамыктын мурнунда стратегиг кылдыр сонаа турарын Англияның «Милл нст интернэшнл» журналы бижээн.

ТААРЗЫНМАС ЧОРУУН ИЛЕРГЕЙЛЭЭН

РАБАТ. (СЭТА). Касабланка хоорайга июнь 20-де болган 24 шактыг ажыл сокседыышкынының киржикчилери-биле полицияның месилдежишкиннериниң түнелдериниң дугайында медээлерни Касабланканың губернатору Ахмед Физази парлалга конференциязынга ыңнаткан. Аьш-чемниң кол продуктуларынга өртектерни белкдер дугайында чазактың шинтпирнге удурланышкынның демдээ кылдыр күш-ажылдың демократтыг конфедерациязы ол ажыл сокседыышкынын чарлаан. Ажыл сокседкинарның аразынга өжээтен кижилер шургуп кирген болгаш оларның өнүүк-чөнүүлиг хөделиишкиннери полиция-биле шыңгыы месилдежишкиннерни болдурган. Оон түнелинде 66 кижи өлүрткен, 110 кижи балыглаган. Өлүрткен кижилерниң аттарын чарлаарындан губернатор ойталаан.

Касабланкага болуушкуннар-биле холбаштыр Марокконуң депшилге болгаш социализи партиязының (ПСС) ТК-зының Политбюрозу медеглел кылган. Ол болуушкуннар чазактың экономиктиг политиказынга улус массаларның таарзынмас чорууның илергейлээшкини, боттарының дүрүм ёзугаар негелделерни хандырар дээш демисежиргнге ажылдың аңгыын белеиинин херечизи болган деп медеглелде айыткан.

Чүрттүн политиктиг партияларынга болгаш организациялларынга удур күүлээшкинни соксадырын негээн медеглелдн Марокконуң депшилге болгаш социализм партиязының ТК-зының Политбюрозу база кылган. Касабланкага болуушкуннарның чылдагаанарын истээр талазы-биле парламентиниң тускай комиссиязын тургузарын ол медеглелде негеп түрар.

ФРАНЦУЗТАРНЫҢ КИЛЕҢНЭЭШКИНИ

ПАРИЖ. (СЭТА). Чаа Француз чазактың составынга коммунистерни министрлер кылдыр киргени-биле холбаштыр Франциянын иштики херектерингe АКШ-тың каржы холгаарлаашкынынга французтар килеңнээн турар.

Франциянын адрезинге АКШ-тың күрдепартаментизиниң каржы сагындырынга хамаарыштыр Француз Республиканың президентизи Ф. Миттеранның медеглээнин: «Америкаларның канчаар көрүп чурары — ол дээрге, оларның херээ-дир. Ынчаарга Франциага шинтпирлерни мен хүлээп алыр ужурлуг кижи мен. Мээн шинтпирим кайы бир чүрттүүн «кузелиниге аны негелделеринге дүүжүр бе деп айтырыг мээн сагыжымга-даа кирбээн ийин. Америкалар бистерден ырак болгаш Франциага болгулаан эскерилгелерни билип чадап турар-дыр. Рейган ажыгаан дээр-дир. Чүл ынчаар? Рейган бышкыргандыр. Оорган чүл ынчаар? Оны хереке-даа албас мен».

Капиталистиг кол чедя чүрттарның июль 20-21-де Оттавада болур ужуражымшкының соолгуде Ф. Миттеран Вашингтонга баар дугайында медээлерни ол шүүт бүрүү шугаан: «Бо дугайында чугаа-даа турбас ужуражу» деп, президент айыткан.

АКШ-тың ыңчаар көрүү турары «канчап-даа тааржыпаа» деп, генерал де Голлдуң үезинде премьер-министр турган П. Мессмер медеглээн. «Франциянын чазааның составынга хамаарыштыр канды-бир чүрттүүн удуртукчуларының тайылбыры-биле дегольчу үзеледиг болганымда, чөнүзөрежин шидавасі мен» деп, ол чугаалаан.

«Америк албадаашкынны хүлээп көрбезинче» Каттышкан социалистиг партия кыйгырган. Бодунуң политиктиг сонгулдаларынга француз улустуң хоогуг-бот-башкартынар эргезин АКШ-тың күрдепартаментизиниң медеглели чигзинишкинге таварыштырып турар-дыр деп, ол партия бодунуң медеглелинге демделеэн.

АКШ-тың күрдепартаментизиниң медеглели «Франциядa шыңгыы таарзынмас чорукту» болдурган деп, «Юманите» солун бижээн. Ф. Миттерраның болгаш К. Шейсоннуң медеглелдерни «Матэн» солун тайылбырлавышаан. Франциянын президентизи хамзарышпас чорукка бодунуң тура-соруун балыткаан-дыр деп айыткан. Франциянын иштики херектерингe өске чүрттарның холгаарлаашкынын болдурбас талазы-биле француз чазактың шинтпирининиң дугайында даштыкы харылзаалар министрининн медеглели херечилеп турар-дыр деп, ол солун бижээн.

САЛЬВАДОРДА БОЛУУШКУННАР

МЕХИКО. (СЭТА). Политика талазы-биле хоруглаткандарны хилинчектээриниң дерзин аргаларынга Сальвадорда будүрүкчулерни америк шериг специалистери болгаш чөвүлекчилери өөредип турар деп, кижиниң эргелерниң талазыбиле Сальвадорнуң комиссиязының даргазы Маркианела Гарсна парлалга конференциязынга медеглээн. Бо чылдың январьдан бээр АКШ-тан хөй санныг шериг чөвүлекчилери Сальвадорга кээп эгелээн соонда дерзин хунта кара-бажыңнарга хөй чүс патриоттарны узуткаан болгаш өлүрткеннерин өртеп чиркеннер. Амгы уеде Сальвадорнуң кара-бажыңнарында үш муң ажыг патриоттар хилинчектеиип чыдаг.

Шериг хунтазының солдаттары болгаш фашистиг үзелдиг дээрбечилер боо-чепсек чок кижилерни массалыы-биле өлүрүп турарын парлалга конференциязынга демделеэн. Бо чылдың чүгле баштайгы чартында безин чүртка 11 муң ажыг кижини, колдуунда 16-дан 25 хар чедир аныяктарны өлүргеи болуп турар.

Дерзин хунтанын солдаттарының болгаш америк ш чөвүлекчилериниң истель-суруушкуннеринден дескеи са ериг чорунун чүрттакчылары кожазы чүрттарже барып ельва-Сальвадордан дескеи 200 муң ажыг кижи Мексикага турар. Коста-Рикага болгаш Панамага чаштының урарын М. Гарсна чугаалаан.

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Өлүрүкчү болгаш күчүлээр чо келген төлээдс, чепсектиг демиселден өске арга рук күшчуста чок деп, Сальвадорнуң католиктиг шажы сальвадор чөвүлекчизи Томас Кастийо «Курье» солунга мед ынын төлээ-чүн удурланышкын күштери элээн каш зонала глээн. Чонларны Национал хосталга фронтузунун отрядта ары камгалап чонналарда чорудул, бижик билбес чорукту у маларын ол Хосталган районнарнын чонунга удур ужар утка турар. ртиллерияны хунта ажыглап, суурларже б бомбаларны октап турар.

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Сальвадорнун патриоттарының ажыырлыг демиселиниң дугайында делеге ининиң бүгү чүрттаының улустары шыны-биле билген тура р ужурлуг деп. Сальвадорнуң Револючу-демократтыг ф онтузунун удурчуларының бирээзи Хорхе Мендоса н ларлалга конференциязынга медеглээн. Сальвадор улустун национал-хосталгаг шимчээшкини-биле делегейнин кал ак эп-сеткил катыштырылгазының ачызында Каттышкан Штаттар Сальвадорга ажык агрессияны эгелээрии дидим мээн. Ынчалзажок стин чүртувуска америк чепсектиг ин ервенциязының айыы-а хевээр туруп турар деп, ол демделеэн.

«Кос-Корнуң» үүлгедии

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Польшада социалистиг тургузугга удур «Кос-Кор» деп чажыт организациязының контрреволюстуг үүлгедиглериниң дугайын Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының төп органы «Непсабадшаг» солуи бижээн.

«Социализмге удур күштер боттарының алыс сорулгазын кажар арга-биле чажырбышаан, харыысалга чок болгаш өнүүк-чөнүүлиг негелделерни кылып келген база кылып-дала

Сальвадорнуң иштики херектеринге Американың Каттышкан Штаттарының каржызыбиле холгаарлаашкынынга удурланышкынының масалыг чыскаалдары АКШ-тың хөй-хөй хоорайларынга болган. Сальвадор улустуң национал-хосталгалыг шимчээшкинин базар сорулга-биле америк администрация бө чылдың январьдан бээр хөй санныг шериг чөвүлекчилерин болгаш боо-чепсектерни ынаар чорудуп эгелээн болгаш ам-даа чорудуп турар.

ЧУРУКТА: Сальвадорнуң шериг хунтазынга АКШ-тың деткимче көргүзүп турарынга удурланышкынының чыскаалы Вашингтонга база болган.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

30.06.81

ХӨӨМЕЙ-БИЛЕ АЯН ТУДУП...

Хөөмей, сыгыт, каргыраа — тыва улуска шаандан тура туруп келген боостаа ыры. Оны күүседиир белен эвес. Ынчангаш шаандан бээр ону ийи-чангыс эр кижилер күүседип, а чон ол ховар күүседикчилерниң аян ырын тавлап дыңнаар чораан. Хөөмей, сыгыт, каргыраага тыва улус шаандан бээр ынак чорван дээрзин мынаар ыры хеченилеп турар:

Каргыраамны кагбас-ла мен,
Хапка суккаш, астып аар мен.
Хөөмейимни кагбас-ла мен,
Хемге суккаш, чүзүктеп аар мен.

Шынап-ла, уран чүүлдүн бо онзагай хевирге бистиң республикада уттунмаан, кадгынмаан, тарын чылдан чылче оон күүседикчилериниң саны өзүп, оон хевирлери улам чаартынып, сайзырап орар. Ол талазы-биле чамдык чөрлерде харын тускай ансамбльдер-даа тургустунгулаан.

Ынчангаш харын «Хөөмей» аттыг фестивальды бир-ле дугаар пайысылал Кызылга хөй киржикчилиг кылдыр организастап эртирген ужуру-даа ында. Ук фестиваль «Хөөмей — пайыралдың ыры болзун» деп девизтиң адаа-биле бо дыштакыр хүнзерде боол эрткен. Анаа республиканың шупту районнарыскан эң шыырак хөөмейжилер, а ол шыкаш Моолдай, Башкириядан, Хакасиядан база киришкен. Оон ында Москвадан, Эстониядан болгаш еске-даа черлерден компо-

зиторлар, эртемденнер бо онзагай фестивальдың ажылынга киржип, хөөмейниң ёзулуг киржикчилери-биле эртем-практиктиг конференцияны эрттирип, азылчылар-биле ол дугаында боттарының ажыктыг санал-оналдарын бергеннер. Бо конференция-даа, фестиваль-даа иоон сонгаар хөөмей уран чүүлүн сайзыдарынга улуг идиглиг болган. Ынаыг фестиваль бир-ле дугаар болуп эрткени ол.

...Көрүкчүлер филармониянын улуг залының олуттарын чык доллур олурушкан. Фестивальды Тыва АССР-ниң культура министриниң орлакчызы А. Ф. Емельянов кыска сөс-биле ажыткан. Хөөмейжилерниң фестивалы пирк артизи, хөөмейжи Д. Очурнуң хөөмейлел, көрүкчүлерге алып туткан күүселдезин-биле отказээн.

«Хөөмей» фестивальдың түнел концерти болган соонда тиилекчилерни жюри илереткен. Түнел ыыдыт: акы-дүкмә Моолдан Чулуун Менжиназ, Эжээ Тойвгоо, Хакасиядан А. Коков, Башкириядан И. Ишмурат оларга хөөмей, сыгыт талазы-биле лауреат деп дүндүлүг атты тывыскан. А бистиң республикадан хөй кижи организастыы-биле идепкейлиг киришкен. Оон иштинде, ылаңгыя Чөөн-Хемчиктиң улуг улустуң «Сыгырга», школачы оолдарның «Сарадак» ансамбльдери эң чедиишкинниг кирип келгеннер. Ансамбльдиң удуртукчузу, лауреат атты Оюн ыяш тос чедип алган. Ансамбльдиң турсамбли; ол удуртукчуу, 1976 гузыкчу улуг зона ары-биле чылда Чаттар Бугу-эвилелдиң болуп эрткен. бот-тывыштырга фестивальниң башкы эң башталгы ында. О. Ондар.

Ю. КОСАРЫК.
ЧУРУКТАРДА: Чөөн-Хемчик районда хөөмейжи школаның лауреат атты ансамбльдери «Сарадак» ансамбли-биле фестивальниң фото-корреспондентиниң ажыл-агыларын.

ДЕМ-БИЛЕ АЖЫЛДААР ДЭЭШ

Партияның XXVI съездизи профтехөредилгениң оон сонгааргы хөгжүлдезинге онза киттээнгейн салганы билдингир. Улус ажыл-агыйынга ажылдаар ажылчын кадрларны белеткээри, материал-техниктиг базаны улам калбартыш, быжыглаары, сургуулдарның идей-политиктиг болгаш мөзүү-шынар кижизидилгезинче ханы сагыш салыры, ылаңгыя бистиң республиканың байдалынга кол айтырыгларның бирээзи болуп турар. Макаа бис бо чылдың майда Омск хоорайга эрткен профтехөредилге черлериниң ажылдакчыларының семинар-хуралынга чугаалашкан айтырыгларга үнделеэш, чамдык түүлдерни бижиир бодаан бис.

Үстүнде хуралга киитилел эртемнерни башкылаарының деңнелин бедидеривче, бо талазы-биле сургуулдарның балдынын шынарынче улуг кичээнгейни уландырган. Элээн каш башкылар боттарының ажылының дүржулгазын солчуп, ол шыкаш чамдык профтехучилищелерде үстүнде айтырыгга хамаарыштыр байлак дүржулга-даа мөңгеттинген дээрзин билип алдывыс. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң салган төөлүг улуг соруглаларын сургуулдарның сеткил-чүрээнге каныгар өөредип чедирер айтырыг анаа кол черни эвлээн. Бо айтырыгга хамаарышкан алдыктелгелди дыңнаан бис. Ниитилел эртемнериниң башкылаашкынын бедик деңнелге тургузары, ону чедип алырынга тус-тус училищелерниң удуртулгазының, ылаңгыя партия организацияларының контролю негеттинер.

Бистиң республиканың профтехөредилге эргелели ук айтырыгже сагыш салып келген. Ниитилел эртемнериниң эң эки кабинеди дээш көрүлдеконкурсту чыл санында организастап турар бис. Эртнен чылын конкурска № 4 ХПТУ-нуң төөгү башкызы Р. Ф. Гончаровананың төөгү кабинеди тиилекчи болган. Училищеледе ук эртемни арга-дүржулгалыг башкылар өөредип турар. Олар, класстан дашкаар ажылдарже база сагыш салып турарлар, П. М. Муренков, И. Б. Бегзи (КПТУ № 1), В. Т. Блинов, Г. А. Сайгутина (ХПТУ № 4) оларның киҥээлдериниң теоретиктиг болгаш методиктиг деңнели бедик, өөредип турар материалдарны амыдырал-биле, амгы үе-биле ханы холбап турарлар.

Ниитилел эртемнериниң башкылары училищелерде башкылар болгаш будүрүлге өөредилгезиниң мастерлериниң оргүзүнда теоретиктиг семинарларны удуртуп, сургуулдарга политинформаторлар болуктерин башкарып турарлар. Ленинчи кичээлдер, ниитилел-политиктиг аттестация, конференция болгаш темалыг кежээлер үстүнде башкыларның удуртулгазы-биле эртип турар.

Бистиң чамдык училищелеривисте байдал шоолуг эвес дээрзи билдингир. Доозукчуларның хей кезии күүне экзаменнеринге «ортумак» демдектер ап турар. Сургуулдар ниитилел эртемнерни эки өөредир дээш чүткүл чок болуур чорук хаяа эвес. № 1 КПТУда, № 6 КПТУ-да ниитилел-политиктиг аттестацияны ёзу барымдаалап эрттирип турар таварылгалар бар. Ук училищелерниң удуртукчулары сургуулдарның идей-политиктиг кижизидилгезинге контрольду болгаш удуртулганы кошкадып турарындан шак мындыг фактылар үнүп кээп турар.

Республиканың профтехөредилге эргелели партия, совет органнарының бүгү талалыг дүзазын көрүп, оларның удуртулгазы-биле ажылдап турары чугаажок. Материал-техниктиг базаны быжыглаарынче, профтаныышкын ажылынга, кадрлар айтырыынга биске дузалы доктаамал көргүзүп турар. Бистиң училищелеривисте сургуулдар чылдазының айтырыы тергини чүгүлө айтырыгларның бирээзи болуп артышаан. Херектиң ужуру чүдел дээрге биске ёзулуг-ла ажылчын кадрлар болурунга ханы сеткилинден бердингей быжыг чүрүмнүг, эки өөреникчилер школалардан келир ужурлуг. Красноярск дооразда профтехучилищелерге бүгү талалыг шеф дузазын көргүзүп турарының дүржулгазы солун. СЭКП край комитединде тускай координация төөү бар, профтаныышкынны удуртурунга оларның дүржулгазы байлак.

Эрге-хоойлу кижизидилгезиниң айтырыгларынга холбаштыр санал-оналдар база болуп турар. Омскиниң милицияның дээди школазының кафедра эргелекчизи В. А. Здриковскийниң чугаазы солун болган. Хоойлу-дүрүм эртемниң үндезиннерни өөредиринің ужурдузазының дугайын ол сонзалап айыткан. Омскиде бо талазы-биле доктаамал улуг ажылды чорудуп турар, ух эртемнин башкыларын чаа биличлер-биле чепсеглеп, башкылаашкын ажылын амыдыралбиле, күн бүрүнүң чижектеринбиле ханы холбаан. «Аныяк юрист», «Дзержинчи», «Шит болгаш дылыш» деп клубтар ында ажылдап турар. Суд, прокуратура, милиция ажылдакчылары училищелерге үргүлүү баар.

Эрге-хоойлу кижизидилгезиниң талазы-биле тодаргай ажылды бистиң республиканың профтехучилищелеринде, ылаңгыя № 4 ХПТУ-да чоруп турарын айтып болур. Иштин херектер министерстводуюнун назы четпээнин херектериниң инспекциязының ажылдакчылары-биле харылзаа бижыг. Сургуулдарның ада-иелери ажылдан турар чамдык будүрүлге коллективтериниң хөй-ниити организацияларының «берге» кижизидилгези элээдилер-биле ажылга дузалы көргүзүп турары эки. № 2 бажын эргелеп, № 3 АТБ, сүт заводу, «Найырал» кинотеатр дээш еске-даа коллективтер үстүнде ажылдарга киржип турары эки.

Профтехөредилге черлериниң сургуулдарындан корумдурум үзээ таварылгаларны чок деп болбас. Оон чылдагаанының чылдагаан чок черге хей «ичкек» шактарын сургуулдарның үзүп турары. Районнарже чүртүүн түрүү аза-иелериниң дээларынче чангыс ай-аймаже сурат базар. Ол ынчан корин тура корум-үрүм үзээ чайлыр, чарын-даа херек үүлгедиишкиннерниң безин таварыжы бергилээр. Сургуулдарның училищелерже эгизин чүдүлгә чарынга дузалаар дугайында ада-иелерже, школаларның директорнарынга, кежээ Советтер үүлгедиишкиннерже чеже-дорударга, сураг болур.

Мында үүлгө ийи чижектелгикирип көрейн. № 1 КПТУ-биле Суклак кежээ Советиниң аразында ажыл-херекчи харылзаа тургустунган. Ынчангаш Совёт күүскомунуң даргазы Ш. Ондар болду училищеде ажылдакчыларның турарларының болгаш ажылдакчыларның ада-иелериниң эки бижиир керек таварылгада ажылдалчалап эккел, тус-тустуң ажыл-агыларын бистиң-биле кады чорудуп турар. Оон түнелги эки бөлүк билдингир. Сургуулдарның дилгезинин дугайында